

Vol. XXI.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST.

BHADANTĀCARIYA MAHĀNĀMA THERA'S

COMMENTARY TO THE PATISAMBHIDĀ - MAGGA.

සබමසපකාසනී

නා ම

පටිසම්භිද්ධශාස්තියා.

මුද්‍රනය:

එස් ඇන්ඩ් එස් ප්‍රින්ටර්ස්

නො. 49, ජයන්තවීරසේකර මාවත,
කොළඹ. 10.

මු.ව 2556

ක්‍රි.ව 2013

මිල රු. 400/-

සදනතාවරිය මහානාමසේරවරවිතා

සබ්බසංකාසනී

නා ම

පටිසම්භිද්‍ය මග්ගට්ඨකථා.

හදුනතාවරිය මහානාමසේරවරවිරවිතා

සබ්මමප්පකාසනී

නා ම

පටිසම්භිදා මග්ගවස්සකථා.

—o—

ජයවංචනනගරේ සිරිපරකකමබාහුපරිවේණේ

අතිතවත්තමානාධිපතීති

මඩගලබමමනිනසිද්ධි ජිනරතනාභිධානෙන නාසකසේරෙන

මඩගලබමමනිනසිද්ධි අනෝමදසිනාසකසේරෙන වානි විති

විජේඤ්ඤාමහාවිජ්ජාලයෙ

උපාවරියපදපභෙන න වාලුකාවහ්නිකාමණේන

පණ්ඩිතසොරනසේරෙන ච

සංසොධිතාභිසංඛිතා ව.

විජේඤ්ඤාමහාවිජ්ජාලයාභීඤ්ඤා

සිරිසුමඛගල රතනසාරාභිධාන

සොන නාසකසේරපාදෙන

භිසාන සුද්ධිපත්තසමොලොකනෙන පටිග්ගතිතා.

සසිමන්ථි හෙවාචිතාරණසොගතාණනෙන

සොගනෙන වාර්ථස් අල්චිස් හෙවාචිතාරණාභිධානෙන

ආබ්බලපච්ඡාචරිතයන පච්ච

මුද්‍රිතය:

එස් ඇන්ඩ් එස් ප්‍රින්ටර්ස්

නො. 49, ජයන්තවීරසේකර මාවත, කොළඹ. 10.

මු.ව 2556

ක්‍රි.ව 2013

Vol. XXI.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST.

BHADANTĀCARIYA MAHĀNĀMA THERA'S

COMMENTARY TO THE PATISAMBHIDĀ - MAGGA.

REVISED AND EDITED BY

MANGALA DHAMMAKITTI SIRI JINARATANA NAYAKA THERO

Late Principal Siri Perakumbā Pirivena, Kotte,

MANGALA DHAMMAKITTI SIRI ANOMADASSI NAYAKA THERO

Principal Siri Perakumbā Pirivena Kotte, Ceylon.

AND

WELIWITIYE PANDITA SORATA THERO

*Vidyodaya Oriental College, Maligakanda
Colombo.*

FINALLY REVISED BY

KAHAWA SIRI SUMANGALA RATANASARA THERO

Pradhāna Nāyaka of Western Province,

Principal, Vidyodaya Oriental College,

Maligakanda, Colombo, Ceylon.

PUBLISHED BY THE TRUSTEES:

DR. CHARLES ALWIS HEWAVITARNE,

SRINATHA KUMARADASA MOONESINGHE ESQ

THE TRIPITAKA PUBLICATION PRESS,

SARASWATI HALL, PETTAH,

COLOMBO, (CEYLON).

B.E. 2556

C.E. 2013

PUBLISHERS NOTE

The late Mr. SIMON ALEXANDER HEWAVITARANE, who in his life time had begun to publish the TRIPITAKA, left a bequest for its completion after his death. He died suddenly on 17th January 1913 and in accordance with his wishes his Trustees had published the Commentaries on the Text in 49 volumes. After seventy years these books are no longer readily available.

His widow Mrs. SOMAWATI HEWAVITARANE who passed away on 10th January 1982 at the age of 94, had prior to her death, created the SOMAWATI HEWAVITARANE TRUST to carry on the good work started by her late husband and bequeathed her entire estate to this Trust.

We the Trustees of the Somawati Hewavitarane Trust, having seen the need to re-print the Commentaries, have undertaken this task to help both the student and teacher of the Dhamma and in the hope that this act of ours will help to preserve the Noble Teachings of the Blessed One for the benefit of the future generations and thereby prolong the life of the Buddha Sasana by many more thousands of years.

May the fruits of this meritorious act help the late Simon Alexander Hewavitarane and Somawati Hewavitarane Maha Upasikawa in Sansara and towards their final attainment of Nibbana.

Noel Wijenaikie
Parinda Ranasinghe
Shakila Wijewardane

25 January 2013.
Somawathie Hewavitarane Trust,
130,
Rev. Hikkaduwe Sri Sumangala Nahime Mawatha,
Colombo 10,
Sri Lanka.,
Tel: 011 2 695012

THE LATE
MR. SIMON ALEXANDER HEWAVITARNE.

BORN 20TH MARCH, 1875.

DIED 17TH JANUARY, 1913.

සෝමාවතී හේවාචිතාරණ මැතිනිය

THE LATE
VEN'BLE ANAGARIKA DHARMAPALA.
(SIRI DEVAMITTA DHAMMA 'ALA)

Director of Tripitaka Mudhrana Sabha

BORN 17TH SEPTEMBER, 1864.

DIED 29TH APRIL, 1933

PREFATORY NOTE.

I have much pleasure in being able to place before the public the *Patisambhidā Magga Aṭṭha Kathā* being the twenty-first Volume of the Simon Hewavitarne Bequest Buddhist Text Series. The *Patisambhidā-magga* was the work of the great *Sāriputta*, one of the earliest disciples of the Buddha, and the highest authority on Buddhist Dhamma. This work was handed down orally from generation to generation of Buddhist Theras until it was put into writing, in Ceylon, during the reign of King *Waṭṭa Gāminī Abhaya*. The Commentary was written shortly after the death of King *Moggallāna* son of, King *Dhātusena*, by one *Mahā-nāma* Thero. The composer of the *Mahāvansa* who flourished a few years before this was also a *Mahanāma* Thero, but he seems to have been a different person from our author.

Owing to the wars that devastated this island from time to time Buddhism suffered heavily. Many books were destroyed and copies from Siam and Burmah had to fill their place. It is mentioned in the *Singhala Vimāna Vatthu* that when the Siamese *Nikāya* was established in Ceylon, the *Patisambhidā-magga* and other books were brought from Siam. The *Aṭṭha Kathas* were probably brought from the same country.

The editing of this work had been entrusted to the late *Mangala Dhammakitti Sri Jinaratana Nāyaka Théro*, Principal of the *Parākrama Bāhu Pirivena* at Kotte. He edited a portion of the book jointly with *Mangala Dhammakitti Sri Anómadassi Théro*, the present Principal of the above Pirivena. This was the first time the book was printed and the work of revision was necessarily difficult. The remainder of the work was undertaken and completed by *Weliwitiye Sórata Théro* a distinguished member of the staff of the *Vidyodaya Pirivena*. To all of them as well as to *Kahawe Sri Sumangala Ratanasāra Nāyaka Théro*, the Principal of the

Vidyodaya College, who went through the final proofs amidst his multifarious duties, I offer my thanks for the willing manner in which they helped to hasten the issue of this Volume so eagerly looked for by Buddhist and other Oriental Scholars.

I have eight other books of this series partly printed and some nearing completion but which are being unavoidably delayed owing to the fact that the editors are very busy men. I hope, however, to issue to the public the Commentary on the Itivuttaka in the course of the next three months.

C. A. Hewavitarne.

15, February 1927

"Srinagar,"

Kollupitiya.

පරිච්ඡේදය.

PREFACE.

1. සම්මුඛසම්ප්‍රදායවලට අමතරව,
සංස්කෘතසාහිත්‍යවලට, සුඛිත,
සමාජාදායනාංගි මනෝ මනෝ-
සමානාදායනාංගි සමානාදායනාංගි.
2. සංස්කෘතසාහිත්‍යවලට අමතරව,
සාහිත්‍ය මුනිකුණුනිහාරිතනාංගි,
ජනෝග්‍රහයෝ වාසි ජනෝග්‍රහයෝ,
ජනෝග්‍රහයෝ සිරසා නනෝග්‍රහයෝ.
3. නාකාදිලෝකානිවිසාරිකිතන-
යෝග්‍රහයෝ පතිසංහාරිකිතන,
සාහිත්‍යසංහාරිකිතන. සාහිත්‍ය-
මනෝ මනෝලෝකානිවිසාරිකිතන.
4. සුඛිතසාහිත්‍ය. සාහිත්‍යදීප-
ග්‍රහයෝ. නනා සාහිත්‍යන,
පාඨකලාසි සාහිත්‍ය පාඨක.
විපාකයානාං පරිච්ඡේදයාං.
5. වසිග්‍රහයෝ සිතාදිග්‍රහ-
සාහිත්‍යය. වසිග්‍රහයෝ,
ආරෝග්‍රහයෝ ග්‍රහයෝ පරිච්ඡේද-
වසිග්‍රහයෝ නනාග්‍රහයෝ.
6. නෙසමපි වාසි සම්ප්‍රදායදී
මනෝග්‍රහයෝ සාහිත්‍යය. වසිග්‍රහයෝ,
පරිච්ඡේදයෝ අමතරව ස-
මානාදායනාංගි සාහිත්‍යය.
7. මහාමහාදීපයනිකුණු
නානාග්‍රහයෝ දීපමය. සුරමය,
ආලෝකලෝක පුන පොත්සංග්‍රහයෝ
ආරෝග්‍රහයෝ වාසි වසිග්‍රහයෝ.
8. නනෝ මහානාම ග්‍රහයෝ නනා
පරිච්ඡේදයෝ සාහිත්‍යය. සාහිත්‍යය,
අනෙකුත් සාහිත්‍යය. සාහිත්‍යය,
නෙරුනිකානාං ග්‍රහයෝ.

9. පුරේ 'නුග්බමති මහාවිහාරෙ
කාරාපිතං උත්තරමනතිනා තං,
මනොතිරුමං පරිවෙණමග්ග-
මඤ්ඤාචසනෙනන සතං නුතෙන.
10. කුමාරදසසස නරිසාරසස
රජේජාදසමහා තතියමති වසෙස,
කතා'සි තසස'බ්බකථා සුනිති
නාමෙන සද්ධමමසකායනිති.
11. ඉතො අනෙකෙකුකුති පවුච්චනෙ මහා-
මංසසස කතතා යතිපුබ්බවො අපි,
යමත්තනාය'සස නු ගන්ධමංසකා-
දිසුපපදිසසනති න සාධකානි හි.
12. පාලුසාගතානං වචනානාමත්ත
නිරුතතිපුබ්බබ්බමමත්තවුතති,
සො'යං කතෙතෙනාච නිරු. මහනතං.
නෙරුතතිකතතං විසදි වකාර.
13. ස බුද්ධසොසාදිමහායනිනං
නායාදිකකුච්චකථාසු ගයහං,
අබ්බකතෙතෙනා බසුසො ගරුතතං.
දසෙසසි පුබ්බාවරිසෙසවසෙසං.
14. ඉතො හි නිදද්දසවරසස අවස්-
කථාය කතතා සතිතත්ථවතතා,
ඔසානගාථාදිකමුද්ධරතෙනා
සමපාපයි'මං මහනියහාවං.
15. ඉත්තං පසත්තං කිර සජ්ඣධිමම-
ධාරිති සා අව්ච්චකථා සපාළි,
දුට්ඨනතරුයොපහතෙ'හ නායං
පයාසි සෙසං විස ගන්ථතං.
16. අපො'පි කිතනිසසිජිත්ථසිහ
නාමෙන උච්ඤාධිපහුමිපෙන,
ආයාචිතෙනො 'පවිතොරුපුඤ්ඤ-
ජාතෙනු'පාලිත්ථවිත්දිකෙති.
17. යනිති සද්ධං පතිතා හිතත්තං
සාමසසරෙනා'බිනරිසසරෙන,
ඔතිණ්ණමුලා'හවි සිහලෙසු
සො'පාලිමංසෙන සමං සමනතා.

18. තථාපි සා'යං ලිඛිතා සමානා
සෘෂ්ටිකර්තෘවිදුලෙඛකෙති,
උපාධිකතනාදිපරෙසකෙති
දෙසෙති සාධුන මනො ධුනොති.
19. සමෙකඛ්ඤේතං සුමතීති භෙමා-
විනාරණ්වෙහති මහාසයෙති,
සොධාපනේස්සාපිච චූද්ධිසද්ධා-
සුඛිචතමාසෙව කතොතිලාසො.
20. පුරං පුරු'සි'ත පුරුජරස්ස
පුරෙපමානං ජ්ඣෙඛිතිනාමයං,
යං වණ්ණසන්තා කවිපුච්චවා'පි
දුලිද්දියං සප්පට්ඨාය යානා.
21. තසමිං පුරෙ සමපති නාමමනන-
සෙසෙ යතීසෙති පුරෙ'ඛිවුසෙ,
සිද්ධපරික්කන්තිගුණ්හිබානො
විජ්ජාලයො විජ්ජති සජ්ජනීයො.
22. තත්ථාධිපො මඛහලබ්බකිනති-
ජි'නාදිරන්තාමය යතිස්සරෙ'සි,
සො වා'පි තසෙව උපප්පධානො
අනොමදසෙතිත්ථිතෙති එතෙ.
23. ගණිස්සන් අට්ඨකථාසිමිස්සා
අජෙකසිතා'සුං පරිසොධනත්ථං,
එකං හි භාගං පටිසම්භරිතා
සමෙපසසුං තෙ පඨමං පහට්ඨා.
24. දිවඛතො මඛහලබ්බකිනති
උපාධිසුතො ස ගණාධිනාපො,
සම්ඛාරජානං ඛණ්භවතුරන්තං
සන්දස්සයනො න චිරෙනසෙව.
25. එකුනතිංසා එලකානි තෙසං
මුද්දපිතානි'ත ස්මෙව සුද්ධි,
මයානභාගමපි තථා ලිඛිතා
අනොමදසෙතිත්ථිතෙති'ව'දුසි.
26. තනො යථාචුත්තමහාසයෙති
ආරාධිතො තස්ස විසොධනත්ථං,
මලොකයං සෘෂ්ටිකර්තෘරෙන
මුද්දපිතං වාදිමහාගමස්සා.

27. ආදිසගනේති ඉතො පරෙති
විසුද්ධිමග්ගපසභුතීති වා'හං,
සංසද්දයනෙතො ඛුසො විසුද්ධිං
සමපාපසිං ඤාණබලං යථා මෙ.
28. මුද්දපිනෙසුථිලකෙසු පුබ්බො
දුට්ඨානි ථානානි'ව යානි වා'සුං,
සංසුද්ධිපනෙතන සමකකිකානං
තොසාස තානි'හ පදසිකිතානි.
29. එවං විසුද්ධිතනමුපාගතෙ'සා
පටිග්ගහිතා ගරුතා ගරුතං,
විජේයාදසාධිසයතිස්සරෙන
ආවෙරතං මෙ සමුපාගතෙන.
30. කස්ස චවයා නෙ'හ භවනති ලොකෙ
කො වා න සමමාහමුපෙති සනෙතා,
තසමා මසමෙපථ න සබ්බථා'පි
නිදෙද්දසභාවං සමුදිරියාම.
31. පමාදජාතානි විවජ්ජනීය-
වජ්ජානි විජ්ජනති යදෙඨ නානි,
තිතාය ලොකස්ස විසොධයනතා
තුස්සනතු සනෙත'ථ පරිස්සමස්මිං.
32. යං පුඤ්ඤජාතං පතිවණ්ණමෙඨ
ඉමං මයා සොධයතො'පලද්ධං,
තඤ්චානුමොදිති 'බිලො'පි ලොකො
සිවත්ථිකො යාතු සිවං සුමෙත.
33. විජේයාදයං සද්දයමෙඨ චකාර යො සො
බුද්ධිබ්බුරෙ සිද්ධිසුමඛලසඛිකෙනො,
බිඤ්ඤානමෙතු මම පාවරිසුතතමස්ස
පුඤ්ඤමුඛිමති විපුලමපිව පුඤ්ඤමෙතං.
34. එසං සද්ද සුගතසාසනබුද්ධිසිද්ධි-
මුස්සාහවා 'හපි තිපෙට්ඨකසොධනෙ යො,
ඤ්ඤාණිස්සරෙ ගරුවරෙ ස යතිස්සරෙ මෙ
පුඤ්ඤාන'නෙන ලහතං සිවමග්ගමග්ගං.
35. නිස්සාය යං සමුපගමම භජාම පිති.
සමබුද්ධිසාසනමිදං බුද්ධිසෙවනීයං,
ථෙරෙ ස පෙමරතනාවරියාසභො මෙ
සමිතාතු සාසනනභෙ විස පුණ්ණවජ්ජෙ.

36. පඤ්ඤානුභාවමග්ගිමෙත මමා'සි සසාස
සන්තප්ප ධම්මවිනායෙසු'පි බුද්ධි මනනා,
නෙතුනතමො සිරිසුමධංගලරතනාසාගේ
විජේජාදසාධිපවගේ ජයනං සුඛං යො.
37. ගරුරිව මම සබ්බදා 'දරෙන
උපදිසතෙව හිතං හිතෙ රතො යො,
සිසරනන'භිබො විභාතු විජේජා-
දස පරිවෙණඋපප්පධානරෙරෙ.
38. "මුනිභාරතියා පචාරම්ච්.
සසිමන් හෙවමිනාරණවහයො යො,
ගතවා තිදිවං විධිං විධාය
සුකතං තස්ස තමඤ්ඤ නිබ්බයත්ථ."
39. සිරිසනාසාසනවුද්ධි.
නිව්වං ඉච්ඡං හි ඤායතො නාම,
සද්ධම්මපභාසනිසා
සුද්ධිමකාසිං විසුද්ධිකාමො'හං.
40. පරිනිබ්බාණං මුනිතො-
ධරණීධරණීධරමුනිතිනායනෙ,
වසෙස වසානාදිම-
දිවසෙ'සා නිට්ඨිතා සුද්ධි.
41. සිරිලබ්බාජිනසාසන-
පාලනභාරං සදා දධානා නෙ,
සිරිපති ඡමමුඛපමුඛා
සබ්බෙ දිබ්බා අවනතු මං සතතං.

සිවමඤ්ඤ.

වැලවිටියෙ ඤායන.

සංඛේතවිඤ්ඤානති.

(න ජානෝගං යාව එකුනතිංසතමඵලකා අධොලිපිසු යොජිතා සංඛේතනා කෙසං පොඤ්ඤානං ඤපකා'ති.)

සි. I.- “කඤ්චි” අනොමදසසීඤ්ඤරොන ලිඛිතා පෙසිතා පටිසම්භිදමග්ගධිකථා.

සි. II. විජේජාදයපොඤ්ඤාලයෙ පටිසම්භිදමග්ගධිකථා.

සි. III. තිකකච්ඡවෙ තිලකාධුමවිභාරෙ පටිසම්භිදමග්ගධිකථා. සතා. සතාමකඛරමුද්දිත පටිසම්භිදමග්ගධිකථාභාගො.

ප. පාළි. ඉඛගලිසකඛරමුද්දිතපටිසම්භිදපාළි.

ති. අ. නිද්දෙසධිකථා (සද්ධිමෙපජේජාතිකා.)

වි. ම. විසුද්ධිමග්ගො.

වි. ටි. විනාසටිකා (සාරඤ්ඤිපති)

ප. සු. පපඤ්ඤාදනි. (මජ්ඣිමනිකායධිකථා)

ම. පු. මනොරථපුරුෂි. (අඛණ්ඩතරනිකායධිකථා)

නෙ.පා. නෙතතිපාළි.

(බම්බලිපියෙ විජරපොඤ්ඤාලයනො ලද්ධං පොඤ්ඤං අස්සා වසානෙ කතිපයඵලකානං විසොධනාත්. බහුපයොගි අනොසි. අපි ව'ස්ස විඤ්ඤානතියා කොවිපි සංඛේතනො අත්ත න දසසීනො.)

සුඛිපතනං.

ERRATA.

පිටිබි. පනතිසං. අසුඛි.

නංසුඛි.

1	11	ආහු	අහු
2	1	නසොපගාලෙනා	නසොපගුලෙනා
7	9	සමතිංසාය කථාය	සමතිංසාය කථාසු
"	12	බමොනං සිලං පරිසුඛං.	බමොනං. කොවාදි කුස ලානං බමොනං? සිලඤ්ච සුචිසුඛං.
"	25	සමාධිති, පජානාති	සමාධිති පජානාති,
8	8	නං පටිච්ඡක්ඛිස්සති''ති	නං පටිච්ඡක්ඛා පස්සති''ති
"	21	සොනො සන්තතිංයමපි ච	විත්තසන්තතිංයමපි ච
"	25	ලොකස්මිනති, යාති සොනාති	ලොකස්මි''නති, ''යාති එනාති සොනාති
9	10	අවස්සුතානවස්සුතස්ස	අවස්සුතාවස්සුතස්ස
"	19	චතලෙඛ	චතතලෙඛ
10	37	තස්සිලවෙධන	සිලවෙධන
11	16	ගහනභාවං.	ගහණභාවං.
"	24	වුත්තසිලසංචරෙන	සංචරිත්වා සමාදහනෙ පඤ්ඤාති සිලමය ඤාණෙ වුත්තසිලසංචරෙන
"	25	විනෙතකග්ගතා	විනෙතකග්ගතං.
"	29	විනෙතකග්ගතසමාධි	විනෙතකග්ගතා සමාධි
12	25	සිතා ච	සිතාව
13	6	සුගනකිත්තා	සුගනදානතා
"	8	සුගනකිං	සුගනදානං
"	9	සමාධිපඤ්ඤානඤ්ච සුගනකිං.	සමාධිඤ්ච ඤාණ ඤ්ච සුගනදානං.
"	13	අතීතා	අතී ඉතා
"	24	යං දුරෙ	යං දුරෙ වා
15	9	සඤ්ඤාතෙ	සඤ්ඤාතෙසු
16	13	අජ්ඣුපෙකඛනාසු ඤාණං.	අජ්ඣුපෙකඛනා පඤ්ඤා
17	25	අරහත්තං වා	අරහත්තඵලං වා
"	36	සඤ්ඤාරූපෙකඛාය	සඤ්ඤාරූපෙකඛා
"	37	දුක්ඛාති වා	දුක්ඛාති වා අනන්තාති වා
18	25	පටලියමානං විතස්ස	පටලියමානවිතස්ස

පිටිම. පනතිසං.	අප්පදා.	නංසුදා.
” 32	අප්පනරාවනනකං නං	අප්පනරාවනනකං
19 12	ඔරිමනිර	ඔරිමනිර
” 14	පාරාපනෙතා	පාරාපනෙතා
” 17	උදයබ්බයානුපස්සනා	උදයබ්බයානුපස්සන
” 23	චන්දං-ඡන්තං හි	චන්දං-චන්දෙ ඡන්තමිති
” 28	අභ්‍යානිවචර	අභ්‍යානිව ච
” 34	පජ්ඣති	පජ්ඣති
” 35	ඔරසප්පනනභාවං	ඔරසප්පනනනං
19 36	ආනිසංසෙ	සද්දනිසංසෙ
20 10	අසාවානං	ආසවානං
” 20	ජානනඤ්ඤං	ජානනං ඤ්ඤං
” 22	පිමුත්තභාවං	පිමුත්තභාවමපි
” 36	ඉමිනා ච ඤ්ඤංචයෙන	ඉමිනා ච ඤ්ඤං, ඉමිණෝ ච ඤ්ඤං, ඤ්ඤංචයෙන
21 18	නිවස්නිති	නිවස්නතිති
21 21	ඔසාරෙතා	ඔසාරෙතා
22 1	නිබ්බිද්දනානුපස්සනා	නිබ්බිද්දනුපස්සනා
” 22	පෙසිතිබ්බතති	පෙසියා නිබ්බතති
23 3	අවිපස්සනුපගතතනා	අවිපස්සනුපගතනා
” 27	“භූමිකාවාසෙ වසි”ති	“අභූමිං තාත මා සෙවා”ති
24 28	උපපරික්ඛණ්ණභාවං	උපපරික්ඛණ්ණභාවං සමමසනසභාවං වා
” 30	පජ්ඣනං	පභාණං
25 2	අත්ථස්ස හෙතුධම්මානං විසයතනා	තස්සත්ථස්ස හෙතුධම්ම විසයතනා
” 9	ඤ්ඤමපි	ඤ්ඤං හි
” 24	සමාධිසෙසව	සමාධිස්ස
26 24	සො ච	සො ච
” 34	සමාපනතිසමාපජ්ඣ	සමාපනතිං සමාපජ්ඣ
27 6	න උස්සාදෙස්ස	නෙවුස්සාදෙස්ස
” 8	අතරමානො	අතරමානොච
” 37	සබ්බෙ	සබ්බෙපි
28 2	සමමාපටිපනෙතා සමමාපටිපනනා මිච්ඡා පටිපනෙතා	සමමාපටිපනෙතා සමමා පටිපනනාති මිච්ඡා පටිපනෙතා
” 4	ධම්මං	ධම්මවසෙනව ධම්මං
” 17	වසිභාවනා පඤ්ඤති	වසිභාවනාය පඤ්ඤති
28 22	භතෙ ¹ දිපිති; නිරුධ්වසමාපනති	භතෙඤ්ඤතෙ ¹ දිපිති; නිරුධ්ව සමාපනතිති
38	I. සි. II, භඤ්ඤතෙ.	I. සි. I & III, භතෙ.

පිටුව. පනතිං. අසුඬි.

තංසුඬි.

29	5	සද්ධාදීනි	සද්ධාදීනි සිසානි
"	11	තස්ස සද්ධ	තස්සා ව
"	17	විඛිකමනෙතා	විඛිකමනෙතා ව
"	36	අයමෙව ව	අයමෙව
30	4	රුගානාසද්ධ	රුගාදීනාසද්ධ
"	37	ඉරසිතඛිං	ඉරසිතඛිං
31	12	යඤ්ඤාසාපනාදී	යුපුසාපනාදී
"	17	ආරම්භනකවසෙන	ආරභනකවසෙන
"	18	පඨනති	වදනති
32	10	ජාතිව්ඨානෙන	සඤ්ජාතිව්ඨානෙන
"	37	න සමභවතති වා	න සමභවතති,
33	12	එව; නානාවිධො	එවං නානාවිධා
33	35	සඤ්ඤාමිවට්ඨෙති	සඤ්ඤාමිවට්ඨෙති ඤාණනති
34	15	පච්චුපට්ඨනා	පච්චුපට්ඨනා
"	36	වුත්තං.	වුත්තා.
35	11	ඵපනතාය,	ඵපනතාය ව;
"	15	රොගානං	රොගසතානං.
"	27	සමිජ්ඣති"ති	සමිජ්ඣති"ති
"	32	අස්ස වක්ඛවතති"ති.	අස්සං වක්ඛවතතිති.
36	7	පරිකඛිතෙ	පරිකඛිතෙත
"	11	එකසනීභූතා	එකසනීභූතා
37	26	කමමනිඛිත්ත	කමමනිඛිත්තං.
39	6	යසමා එතං	යසමා අයං එතං.
"	36	භාජනත්තං	භාජනාභාජනත්තං.
40	2	අපාරජ්ඣෙති	සතෙත අපාරජ්ඣෙති
"	9	ඉමෙසං තිණ්ණ,	ඉමෙසං තිණ්ණං,
"	10	උද්දිට්ඨං	උද්දිට්ඨං,
"	21	ඉඤ්ඤපථෙ	ඉඤ්ඤපථෙ
41	30	අපරිසෙසතො	පරිසෙසතො
43	13	පජානනපරියාය	පජානනා පරියාය
"	28	තෙ හි සඛිධාරු	තෙ හි සඛිතසඛිධාරු
44	18	සමමාසමුද්දො	සමමාසමුද්දොති වුමති
		අරියොති	අරියොතිපි
46	27	රූපභවෙසු	රූපාරූපභවෙසු
"	36	පභගලො නිඤ්ඤ	පුභගලො කඤ්ඤ
48	13	භොනති ධම්ම	භොනති.
		පරිසංවෙදි ව,	එකත්තගතො
49	23-27	එකනතිගතො	එකත්තගතො
50	5	දුරාලාභමපි	දුරලාභමපි

පිටෙය. පනතිං.		අසුඳු.	තංසුඳු.
"	6	බ්‍රාහ්මණේ	බ්‍රාහ්මණේ වා
51	6	දුරාලාහමපි	දුරලාහමපි
57	6	විසාඛිකානි.	සාඛිකානි
"	21	යකානානි	යකනානි
"	24	සිතං	සිති
"	"	හස්ථං	හස්ථා
"	32	නානාපපකාරකං අසිත	නානපපකාරක අසිත
62	17	මෙව වා තනති	මෙව වාති
63	1	නෙවසඤ්ඤා	නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා,
		නාසඤ්ඤා ව	නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා ව
"	20	ආයතඤ්ඤා නෙ	ආයතඤ්ඤා
"	37	ගමිනි	ගාමිනි
"	"	ඵලමපි	ඵලෙපි
66	31	උදකෙ	උදකෙන
"	32	වුණණනි විස	වුණණානං විස
67	2	අනිමිත්තගහපටතෙන හි	නිමිත්තපටතෙන හි
"	9	අඤ්ඤාමඤ්ඤාං	ඵකරසනාය වා ඵක
			රසවෙයා; සමඵච්චසං
"	31	සො ^ථ හි	සා ^ථ හි
"	39	3. සි. II. සා	3. සි. I & III සො.
69	26	අරියමග්ගඵලානං	අරියඵලානං
70	2	ඵකාරමමණවෙයා	ඵකොදවෙයා
"	13	පිලාභාවනාදිනා	පිලාභාරවතනාදිනා
"	22	චිත්තප්පාදෙන	චිත්තප්පාදෙන
		ඵලප්පාදෙන	ඵලප්පාදෙන
71	21	චිත්තතිවසෙන	චිත්තතිවසෙන ආරමමණ
			ව සුට්ඨ අබිමුත්තිවසෙන
"	37	පකාසනධ්‍යාදීනි	පනාපනධ්‍යාදීනි
"	39	පකාසනවෙයා;	අභො=පනාපනවෙයා
75	18	වුත්තතනා	අවුත්තතනා
76	25	තිසනනිපාත	තිකාසනනිපාත
77	3	කිලෙසවට්ටනො වා	කිලෙසෙති සංසාර
			වට්ටනො වා
"	35	බම්බාදීනි පරිඤ්ඤාතානි	බම්බා පරිඤ්ඤායනති,
79	7	බකා ඵච.	බකා ඵච.
"	11	භොනති, යසමා	භොනති, තසමා නානත්ත
		සඤ්ඤා පන	කායාති වුත්තා. පටිසංඝී
			සඤ්ඤා හි

පිටුව. පනති. අසුද්ධ.

නංසුද්ධ.

79	14-15	වණ්ණා කසමා නානතන කායාති වුනා පටිසන්ධිසඤ්ඤා වණ්ණා, සඤ්ඤා	
„	28	න කායො ච කායො ච	
80	3	ආභස්සරා නම ආභස්සරා නාම	
81	5	පකාසිනා නථා පකාසිනා	
„	33	එකතිංස එකතිංසාය	
83	8	බලවකිලෙසා, එතෙන බලවකිලෙසා එතෙ.	
„	32	සෙසසුපි සෙසසුපි	
85	3	අරකබාධිකරණනති අරකබාධිකරණනති	
87	11	අසනිවිසත්තාභිභතස්ස අසනිවිසත්තාභිභතස්ස	
88	25	උත්තරි විචාරතො උත්තරි	
91	9	පරිචේජ්ඣෙකාය පරිචේජ්ඣෙකාය	
„	21	අරොග්ග අරොග්ග	
92	14	භාවනාමය පඤ්ඤානා භාවනාමය පුඤ්ඤානා	
„	20	විමංසා වාසා විමංසා වා භිනා, සා	
„	29	පටිලාභාති පටිලාභොති	
94	15	ආදිනවදස්සනෙන ආදිනවදස්සනෙන	
98	28	ධම්මො, ධම්මො=අනුධම්මො;	
99	6-7	රූපජ්ඣානාරමමණා රූපජ්ඣානාරමමණවසෙන	
101	34	තස්ස අත්ථි තස්ස අත්ථි	
102	30	ජාතිපච්චයමරණං ජාතිපච්චයා මරණං.	
„	31	සරසමරණං. සරසමරණං ආයුකකයමරණං.	
„		පුඤ්ඤකකය පුඤ්ඤකකය	
„	34	සත්තස්ස අභාවා සත්තස්ස අභාවා, 'සස්සං මනං රූකෙකා මනො'ති ඉදං ජිවිති ඡුද්ධස්ස අභාවා	
103	34	එසො එතො	
104	17	ඉච්ඡිතාලාභො ඉච්ඡිතාලාභෙ	
„	23	පඤ්ඤානා පඤ්ඤානා	
„	26	එතනකානි දුක්ඛ එතනකානි දුක්ඛානිති වා දුක්ඛ	
105	11	වුච්චමානෙ වුච්චමානං.	
106	33	සුච්ඡෙද්දස්සයත්තා දුක්ඛසුච්ඡෙද්දස්සයත්තා ජරා අවිචි ජරා සච්චිජරා නාම, ජරා නාම, නිරන්තරජරාති අරො, තතො අඤ්ඤාසු පන යථා වුත්තොසු අනතරන්තර වණ්ණවිසෙසාදිනං සුච්ඡෙද්ද යත්තා ජරා සච්චිජරා නාම.	
„	38	සාලොකිතිකා සාලොකිතිකා	
108	5	වොරගෙගහයාදිති වොරගෙගහයාදිති ඤ්ඤාතිකකිසො	
109	7	වෙදනත්තා භිනවෙදනත්තා	
„	29	ඛකිච්චානං සඛකිච්චානං.	

පිටුව. පිටු. සං. අසුදා		නං. සුදා	
110	12	බරිතිබ්බුතෙසු	පරිතිබ්බුතෙසු
„	29	අත්තභාවො නිබ්බතනති	අත්තභාවො
114	20	අඤ්චංකසිලං	ආඤ්චංකසිලං
115	15	දුද්දසත්තා	දුද්දසත්තා ගමිතිරනි, වෙ
116	30	සමාපන්නාසානි	සමාපජ්ජනිති
„	8	අසෙසුන අසෙසුන	අසෙසුන පිසුණා
		නපි සුණා	
117	11	ඒවිකං	ආඒවං
119	27-28	තෙසං	තාසං
„	35	මනුප්පත්ත	මනුප්පකා
123	9	අසෙසුතරෙන	අසෙසුත
„	31	පනස්ස	පනස්ස න
127	10	කුණාභගපච්චනික	කුණාභගපච්චක
		පච්චක	කුණාභගපච්චක
127	36	විහාරෙ	විවාරෙ
129	38	එවං	එතං
133	30	පුට්ඨොකාසස්සපුට්ඨතා	පුට්ඨා, සස්ස පුට්ඨතා
134	31	අප්පණායං	අප්පණා අප්පණායං
135	7	උප්පකාය	උප්පකාය
136	38	උප්පත්ත	උප්පත්තමග්ගොපි
143	37	ව යුත්තානනති	යුත්තානනති
144	37	පරිච්චාගනති	පරිච්චාගනති
154	7	අත්තනො	අත්තනො අත්තනො
„	8	න අවිතික්කමනති	න විතික්කමනති
156	3	වොරං තං	වොරං වො
156	4	පත්තං	පත්තනං
„	32	අථවා	අථව
158	30	භොති	නභොති
160	4	පබ්බජිතපරිකාරා	පබ්බජිතෙන ඒවිතපරිකාරා
„	15	වචනනො	වචනනො
„	22	අධිසිලසිකාභාවා	අධිසිලසිකාභාවං
„	36	සො නාසානි	සො නාසානි
165	27	සමාධි	සමාධිනං
„	„	තිනාදිභෙදෙන	තිනාදිභෙදෙ න
166	37	අවිසාරධා	අවිසාරධා
167	11	කුණාත්තා කුණාපි	කුණාත්තා න කුණාත්තා
		තත්තා	
167	38	සමොච	සමොච
170	9	උච්ඡින්නො	උච්ඡින්නො සුඋච්ඡින්නො
„	10	පරිපුරෙතිති	පරිපුරෙතිති
171	22	අවිජ්ජාසංඛාරානි	අවිජ්ජාසංඛාරානි
174	24	ධාරෙකුං	වාලෙකුං
175	15	දුට්ඨාසපි, අබ්බාසකා	දුට්ඨාසපි අබ්බාසකාය

පිටුව. පනති. අසුද්ධි		නංසුද්ධි
„	16	සදි ඔලාරිකා දුටි දුටිබාපි අබ්බාසනා නාති
176	8	බාපි අබ්බාසනාති අති විස අග්ගි විස
„	12-13	“සාපි නියකා කපපට්ඨිතිකා අභිබ්බාරිකා ඔලාරිකා ඉතරු පුබ්බමා” ඉච්චිකො’යං පාඨො.
„	24	කිරියාවෙදනාසුබ කිරියාවෙදනාසු,
„	25	වෙදනාසු වා. ඔ වෙදනාසු ව. ඔකාසවසෙන වාපි
„	36	අතිනාදිභාවෙ අතිනාදිවිභාගෙ
177	3	සෙසු ව සමමසනු සෙ’පි ව සමමසනුපගා, තෙසු පගතෙසු
„	22	විරෙගො විරගො
178	13	ඤ්ඤානති විපසා ඤ්ඤානති
„	21	එකෙකසමි. එකසමි.
179	27	න එසො. එසො.
180	3	ලකඛණ නයලකඛණ
184	7	විභජ්ජමානානං. විස භජ්ජමානානං.
184	35	සමමසනො. සමමතො.
196	16	රූපරාග රූපරාගාරූපරාග
„	19	පාතුභුතෙන පාතුභුතෙන තෙන තෙන
197	31	නිබ්බාණං දසුනනො. නිබ්බාණං දසුනනො.
198	26	සීලබ්බතපරාමාසො. පරාමාසො.
199	12	පච්චෙවෙකඛණ පච්චෙවෙකඛණ
„	15	විරිස විරිස
„	22	උප්පන්නානං. උප්පන්නානුප්පන්නානං.
„	24	නම; නාම;
200	15	කෙවලං. කෙවලං. කෙත්ථ
„	28	එලවසෙන එලවසෙන
201	6	පච්චතනති පච්චතනති
„	14	භඩ්ග භඩ්ගා
202	10	ගොවරඤ්ඤාණ ගොවරනානතඤ්ඤාණ
„	35	විප්පසුත්තං. විප්පසුත්තං.
203	14	සරාගාදිති සාරාගාදිති
203	38	රුහසං සමනවතො. රුහසං පච්චති, පුනපුනං. පච්චතො. රුහසං.
		අඤ්ඤාණ වජ්ජිනි අඤ්ඤාණෙන රුහසං සමනවතො.
204	15	රුහමොභ රුහදෙසමොභ
„	28	ඤ්ඤාචරියායං. ඤ්ඤාචරියායං.
205	4	රූපාවචර රූපාවචර
206	11	භාලො භාලො
„	29	දුඛිකපදෙසුපි දුඛිකපදෙපි

පිටෙය්. පහතියො. අසුඤ්ඤා.

නාසුඤ්ඤා.

„	36	සතිසෙව =	සතිසෙව පටිඤ්ඤා =
„	38	පතිපට්ඨානා;	සතිපට්ඨානා.
207	39	උපාචාරකරණනති	උපචාරණ. කරණනති
208	4	ජාරතතුනෙති	ජාරතතුනෙති
„	9	පුඤ්ඤාකපුඤ්ඤානා	පුඤ්ඤා ව කපුඤ්ඤානා
„	21	අනභිජ්ඣාචසෙන	අනභිජ්ඣාචසෙන
„	36	පිසුණාචාචා ඵරුයා	පිසුණාය චාචාය ඵරුයාය
		චාචා	චාචාය
209	17	රුපාවචරෙසු	රුපාරුපාවචරෙසු
„	21	රුපාවචර	රුපාවචරා රුපාවචර
211	5	පරිලාභනානතතා	පරිලාභනානතතා
„	18	විදිනා ගොනති තීරණ	තීරිතා ගොනති තීරණ
		වසෙන	පරිඤ්ඤාපිසෙන
„	29	පඤ්ඤාකඤ්ඤා	ඤ්ඤාපඤ්ඤා
„	32	නිද්දිට්ඨ	ධම්මා නිද්දිට්ඨා,
212	19	උද්ධමයා	උද්ධමයා
213	16	තදුභයනාමා ගොනති	තදුභයං නාම ගොති.
214	38	සඤ්ඤානෙ	සඤ්ඤා ගතෙ
216	17	අසිද්ධාපි අසිද්ධාපි	නිද්දෙසෙවුනතතා සිද්ධාති.
217	32	එකාති	එකොති
221	3	නිසිනෙත	නිසිනෙත සත්ථා
„	28	සමාපනතාය පනස්සා	සමාපනතාය පනස්සා
222	2	අවුපසනතා	අවුපසනතා
„	13	චතුති	චතුති සමපර්ඤ්ඤාති
225	12	වුනතො.	වුනතො
„	22	එකතතධම්මානා.	එකතතධම්මාව
226	34	අසමෙවාහඤ්ඤාන	අසමෙවාහනො
228	1	අභිසමෙතිති	අභිසමෙති. කිං
„	34	කරෙන්නති	කාරෙන්නති
229	13	භවනතර	භවනතර
230	3	පාපවිමුත්ති;	පාපාබිමුත්තිනා;
231	32	විසම.	විස

(වණ්ණයොජ්ඣානං පමාදවසෙන පතිතාති ලක්ඛිං අශ්ඨාදිඝරස්සාදයො කෙවි කෙවි දෙසා න එත්ති නිද්දිට්ඨා. සුඤ්ඤාපනතස්සෙත්ථස්ස සමාදානෙ පන ආනන්දපරිවෙසෙ උපාචරිපදං පනෙතනා'බ්බුතා විරෙජ්ජාදය මහාවිජ්ජලසෙ ධම්මසත්ථං සිකිකිනෙතනා වෙහෙරගොඩ සාමරේන අමරමොළි භික්ඛුනා අඛිකිකතො පරිස්සමො මම පරිස්සමස්ස ලක්ඛාය අගොසිති පිතිපුබ්බධාමං නිවෙදයාමි. ඉතො පරෙසු ව එලකෙසු අලෙහිතිපි දුට්ඨතෙතන අනුමිතා පාඨා සඤ්ඤාසම්මාදාදය පොත්තෙසු එකසද්දිං දිස්සමානතතා අසුඤ්ඤානා නාභිනිවෙසිතා.)

වැලිවිසෙ සොරතා.

CONTENTS.

විසයය	පිටුව
1 සූර්යයාගේ නම	2
2 විශ්වයේ නම	42
3 අභ්‍යන්තර නම	45
4 පරිසරය	77
5 පරිසරය	82
6 පරිසරය	87
7 පරිසරය	95
8 පරිසරය	98
9 පරිසරය	99
10 පරිසරය	110
11 පරිසරය	111
12 පරිසරය	113
13 පරිසරය	138
14 පරිසරය	141
15 පරිසරය	161
16 පරිසරය	168
17 පරිසරය	173
18 පරිසරය	178
19 පරිසරය	181
20 පරිසරය	184
21 පරිසරය	186
22 පරිසරය	193
23 පරිසරය	194
24 පරිසරය	198
25 පරිසරය	199
26 පරිසරය	200
27 පරිසරය	201
28 පරිසරය	202
29 පරිසරය	205

විසමසංඛිතා.

පිට්ඨකොක්කා.

33	ධම්මනානාතතඤ්ඤානිදෙදසවණණනා	208
34	ඤ්ඤාපඤ්ඤානි	211
35	පටිසම්භිද්ධඤ්ඤානි	212
36	ඤ්ඤානතය	213
37	ආනානාරිකසමාධිඤ්ඤානි	215
38	අරණවිහාරඤ්ඤානි	216
39	නිරෝධසමාපනති	222
40	පරිනිබ්බාණඤ්ඤානි	224
41	සමසිසම්භිද්ධඤ්ඤානි	225
42	සලෙලබ්ධිඤ්ඤානි	226
43	විජයාරම්භඤ්ඤානි	228
44	අත්ථසඤ්ඤානි	231
45	දසසනවිසුද්ධිඤ්ඤානි	233
46	බන්ධනඤ්ඤානපරිශෝභානනඤ්ඤානි	240
47	පදෙසවිහාරඤ්ඤානි	241
48	විච්චඤ්ඤානප්කක	242
49	ඉද්ධිවිධිඤ්ඤානි	257
50	සොතධාතු විසුද්ධිඤ්ඤානි	262
51	වෙතොපරිසඤ්ඤානි	264
52	පුඤ්ඤානිවාසානුස්සතිඤ්ඤානි	265
53	දිබ්බවකුඤ්ඤානි	266
54	පඤ්ඤානපකිණ්ණකං	269
55	ආසවකඛයඤ්ඤානි	274
56	සච්චඤ්ඤානවතුකතවය	277
57	සුද්ධිකපටිසම්භිද්ධඤ්ඤානි	293
58	ඉන්ද්‍රියපරොපරිසතතඤ්ඤානි	297
59	ආසයානුසයඤ්ඤානි	305
60	සමකපාටිහාරිසඤ්ඤානි	309
61	මහාකරුණාඤ්ඤානි	311
62	සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤානි	319
63	අසාදදිට්ඨිවණණනා	320
64	අතතානුදිට්ඨි	321
65	අනතග්ගාතිකාදිට්ඨි	322
66	දිට්ඨිකථාවණණනා	
67	ආනාපානසතිකථා	
	ගණනාවාර	
	සොලසඤ්ඤාන	
	උපකම්මෙසඤ්ඤාන	

විසසකවිවරා.

පිටිවිකිකි.

	වෙදාන සද්දන්ති දෙදස වණන් නා	324
	සන්තාකාරි සද්දන්ති ,,	325
	ආනාපාන සතිමාතිකා ,,	345
	දීඝං අසාසපසසාස ,,	348
	සද්දන්ති සිල්කක ,,	363
68	ඉ චූචිකපා ,,	365
69	විමොක්ඛකපා වණන් නා	383
70	ගති කපා වණන් නා	401
71	කම්ම කපා වණන් නා	405
7	විපල්ලාස කපා වණන් නා	408
73	මග්ග කපා ,,	410
74	මණ්ඩපෙය්ස කපා ,,	411

මහාවග්ගවණන් නා නිවසිනා.

1	සුගන නිවසිකපා වණන් නා	413
2	සච්ච කපා ,,	423
3	බොජ්ඣංග කපා ,,	428
4	මෙත්තා කපා ,,	432
5	විරග කපා ,,	436
6	පටිසම්භිද්ද කපා ,,	437
7	බම්මවක්ක කපා ,,	443
8	ලොකුත්තර කපා ,,	445
9	බල කපා ,,	449
10	සුඤ්ඤා කපා ,,	457

සුගන නිවග්ගවණන් නා නිවසිනා.

1	පඤ්ඤා කපා වණන් නා	465
2	ඉද්ධි කපා ,,	480
3	අභිසම්මස කපා ,,	510
4	විවෙක කපා ,,	513
5	වරියා කපා ,,	515
6	පාරිභාරිය කපා ,,	516
7	සමසිසි කපා ,,	518
8	සතිපට්ඨාන කපා ,,	518
9	විපස්සනා කපා ,,	520
10	මාතිකා කපා ,,	523

පඤ්ඤාවග්ගවණන් නා නිවසිනා.

THE PALI ALPHABET

IN SINHALESE CHARACTERS.

VOWELS.

ආ ආඃ ඉ ඉඃ ඊ ඊඃ ඓ ඓඃ

CONSONANTS.

ක ka	ඛ kha	ග ga	ඝ gha	ඛ් na
ච ca	ඡ cha	ජ ja	ඣ jha	ඤ ña
ට ta	ඨ tha	ඳ da	ඬ dha	ණ ãa
ත ta	ථ tha	ද da	ධ dha	න na
ප pa	ඵ pha	බ ba	භ bha	ම ma
ය ya	ර ra	ල la	ව va	ස sa
			හ ha	ඳ් ra
				ඳ් ra

ක ka	කා ká	කි ki	කී kī	කු ku	කූ kú	කෙ ke	කො kó
ඛ kha	ඛා khá	ඛි khi	ඛී khī	ඛු khu	ඛූ khú	ඛෙ khé	ඛො khó
ග ga	=	=	=	=	=	=	=

කක kka	ඤ්ඤ ñña	ති tva, ත්‍ර tra	මම් mpha
කඛ kkha	ඤ්ඤ ñha	ද්ද dda	මඬ, ම්ඬ mba
කග kya	ඤ්ඤ, ච ñca	ඳ්, ඩ ddha	මභ mbha
කි kri	ඡ, ඤ්ඤ ñcha	ද් dra	මම mma
කච kva	ඡ, ඤ්ඤ ñja	ච dva	මභ mha
කඡ khya	ඤ්ඤ ñjha	ධ dhva	යය, ය්‍ය yya
කඨ khva	ච් ට් ta	නන nta	ය්‍ය yha
කග gga	ධ්, ඩ් ට් tha	න් ntha	ල්ල lla
කඝ gggha	ඬ් ඳ් da	න් nda	ල්‍ය lya
ග්‍ර gra, ඩ්‍ය ãka	ඬ් ඳ් dhha	න් ndha	ල්‍ය lha
ඬ් ñkha	ණ් ãa	නන nna, නන nha	ච්‍ය wha
ඬ් ñga	ණ් ña	ප්‍ය ppa	ස්‍ය ssa
ඬ් ñgha	ණ් ñtha	ප්‍ය ppha	ස්‍ය sma
ච් cca	ණ්, ඩ් ඳ් da	බ් bba	ස්‍ය swa
ච් ccha	ණ් ñha	බ් bha	හ්‍ය hma
ඡ් cja	තන tta	බ් bra	හ්‍ය hva
ඡ් cjjha	තන ttha	ම්‍ය mpa	ල්‍ය lha

සබම පසකාසනී

නා ම

පටිසම්භිද්‍ය මග්ගට්ඨකථා.

නමො ගාමක සභවතො අරහතො
සමමාසමුද්ධායකො.

යො සබ්බලොකානිගසබ්බසොභා-
සුතොති සබ්බෙහි ගුණෙහි සුතො,
දෙසෙති සබ්බෙහි සවාසනෙහි
මුතො විමුතතිං පරමඤ්ච දතා.

නිවචං දයාමඤ්ඤාසිතවිතො
පඤ්ඤාරච්ඡේදානිතසබ්බතොයො,
සබ්බසු භූතෙසු නමග්ගභූතං
භූතථිතාථං සිරසා නමිනා.

යො සබ්බසතොසු මුතීච අනෙතා
අනන්තසබ්බසු ජිනත්‍රපේසු,
ආහු දයාඤ්ඤාගුණෙහි සජ්ඣ-
ලීලානුසාරී ජනතාතිතෙසු.

තං සාරිපුත්තං මුනිරුජ්ජත්තං
ථේරං විරතෙනගුණාහිරමං,
පඤ්ඤපභාටුග්ගතවාරුකිත්තිං
සුසන්තවුත්තිඤ්ච අථො නමිනා.

සද්ධම්මවක්කානුපට්ඨතකෙත
සද්ධම්මසෙනාපතිසාවකෙන,
සුතොසු වුතොසු තථාගතෙන
භූතථිවේදිත්තමුපාගතෙන.

යො භාසිතො භාසිතකොවිදෙන
ධම්මපපදීප්පජ්ජලනායකෙන,
පාථො විසිථො පටිසම්භිද්ධං
මග්ගොති ආනාමං විසෙසිතො ම.

විවිධතනානතනනායොපගාලොහා
ගලෙරපඤ්ඤාති සද්ධිමමපකාලොහා,
අතතත්ථොකත්ථර්ගණෙති
සංභවනීයො සුජනෙති නිවං.

ඤ්ඤාපභෙදවහනස්ස තස්ස
යොගීති නෙකෙති නිසෙවිතස්ස,
අත්ථං අපුබ්බං අනුචණ්ණයනො
සුතතඤ්ඤා සුතතිඤ්ඤා අනුකකමනො.

අමොකකමනො සමයා සකා ච
අනාමසනො සමයං පරඤ්ඤා,
පුබ්බොපදෙසට්ඨකථානසඤ්ඤා
යථානුරූපං උපසංඝරනො.

වකඛාමහං අට්ඨකථං ජනස්ස
හිතාය සද්ධිමමවිරට්ඨිතත්ථං,
සකකච්ච සද්ධිමමපකාසනීං තං
සුණාථ ධාරෙථ ච සාධු සනොතාති.

තත්ථ-පටිසම්භිදානං මග්ගොති තතනාමවිසෙසිණො වාග්
වුත්තතනා පටිසම්භිදමග්ගස්ස පටිසම්භිදමග්ගතා තාව වත්තබ්බා.
“වතස්සො හි පටිසම්භිද-අත්ථපටිසම්භිද, ධම්මපටිසම්භිද, නිරුතතිපටි
සම්භිද, පටිභානපටිසම්භිද”ති. තාසං පටිසම්භිදානං මග්ගො අධිගමු
පායොති=පටිසම්භිදමග්ගො, පටිසම්භිද පටිලාභගෙනුති වුත්තං ගොති.

කථමයං තාසං මග්ගො ගොතීති වෙ? පභෙදතො දෙසිතාය දෙසනාය
පටිසම්භිදඤ්ඤාචහතනා, නානාභෙදහිතනානං හි ධම්මානං නානාභෙද
හිතනා දෙසනා සොතුනං අරියපුග්ගලානං පටිසම්භිදඤ්ඤාපභෙදඤ්ඤා
සංජනෙති, සුඵ්ඡජනානං ආයතීං පටිසම්භිදඤ්ඤාපභෙදය ච
පච්චයො ගොති. වුත්තඤ්ඤා:- “පභෙදතො හි දෙසනා ඝනවිනිබ්බාන
පටිසම්භිදඤ්ඤාචහා ගොති”ති. අයඤ්ඤා නානාභෙදහිතනා දෙසනා
තෙතස්සා පටිසම්භිදානං මග්ගතකසිඤ්ඤා¹.

තත්ථ-වතස්සොති ගණනපරිචේදදො, **පටිසම්භිදාති** පභෙද, අත්ථෙ
ඤ්ඤාං අත්ථපටිසම්භිද, ධම්මෙ ඤ්ඤාං ධම්මපටිසම්භිද, අත්ථධම්ම
නිරුතනාහිලාපෙ² ඤ්ඤාං නිරුතතිපටිසම්භිද, ඤ්ඤාපු ඤ්ඤාං පටිභාන
පටිසම්භිදාති වුත්තතනා න අඤ්ඤාස්ස කස්සචි පභෙද ඤ්ඤාස්සෙව
පභෙද. තසමා වතස්සො පටිසම්භිදාති වත්තාගෙ ඤ්ඤාපභෙදාති අත්ථං.
අත්ථපභෙදස්ස සලලකඛණ්ඩිභාවනවිච්ඡානකරණයමත්ථං අත්ථ පභෙද
ගතං ඤ්ඤාං **අත්ථපටිසම්භිද**. ධම්මපභෙදස්ස සලලකඛණ්ඩිභාවන

1. සි. I. අයමපි නානාභෙදහිතනා දෙසනා තෙතස්සා පටිසම්භිදනමග්ගො සිද්ධා:

2. සි. II. තත්ථ ධම්මනිරුතනාහිලාපෙ.

වච්ඡානකරණසමන්තං ධම්මෙ පහෙදගතං සද්දන්තං ධම්මපටිසම්භිදං.
 නිරුත්තරපහෙදස්ස සලලකම්මෙවිභාවනවච්ඡානකරණසමන්තං නිරුත්තරා
 හිලාපෙ පහෙදගතං සද්දන්තං නිරුත්තරපටිසම්භිදං. පටිභානපහෙදස්ස
 සලලකම්මෙවිභාවනවච්ඡානකරණසමන්තං පටිභානෙ පහෙදගතං සද්දන්තං
 පටිභානපටිසම්භිදං.

තථ-අපේක්ෂාති සංකේධපතො හෙතුඵලං, තං හි යසමා හෙතු
 අනුසාරෙන අරියති අභිගමමති පාපුණ්ණියති තසමා අපේක්ෂාති චූළමති,
 පහෙදතො පන යං නිසද්ධි පච්චය සමුපපන්නං නිබ්බානං භාසිතයො
 විපාකො කිරියාති ඉමෙ පසද්ධි ධම්මා අපේක්ෂාති වේදිතබ්බා, තං අන්තං
 පච්චවේක්ෂනතාස්ස තසමිං අපේක්ෂා පහෙදගතං සද්දන්තං අන්තපටිසම්භිදං.

ධම්මොති සංකේධපතො පච්චයො, සො හි යසමා තං තං විද
 ධාති පටිතෙතති මේව පාපෙති ච තසමා ධම්මොති චූළමති, පහෙදතො
 පන යො කොපි ඵලනිබ්බතතකො හෙතු අරියමග්ගො භාසිතං
 ඤාසලං අඤාසලනති ඉමෙ පසද්ධි ධම්මා ධම්මොති වේදිතබ්බා. තං
 ධම්මං පච්චවේක්ෂනතාස්ස තසමිං ධම්මෙ පහෙදගතං සද්දන්තං ධම්මපටි
 සම්භිදං, අයමේව හි අපේක්ෂා අභිධම්මෙ :- “දුක්ඛෙ සද්දන්තං අන්තපටි
 සම්භිදං, දුක්ඛසමුදයෙ සද්දන්තං ධම්මපටිසම්භිදං, දුක්ඛනිරෝධෙ සද්දන්තං
 අන්තපටිසම්භිදං, දුක්ඛනිරෝධගාමිනියා පටිපද්ය සද්දන්තං ධම්මපටිසම්භිදං,
 හෙතුමති සද්දන්තං ධම්මපටිසම්භිදං, හෙතුඵලෙ සද්දන්තං අන්තපටිසම්භිදං, යෙ
 ධම්මා ජාතා භූතා සංස්ඤාතා නිබ්බතා අභිනිබ්බතා පාදුභූතා ඉමෙසු
 ධම්මෙසු සද්දන්තං අන්තපටිසම්භිදං, යමහා ධම්මා තෙ ධම්මා ජාතා භූතා
 සංස්ඤාතා නිබ්බතා අභිනිබ්බතා පාදුභූතා තෙසු ධම්මෙසු සද්දන්තං
 ධම්මපටිසම්භිදං, ජරමරණෙ සද්දන්තං අන්තපටිසම්භිදං, ජරමරණසමුදයෙ
 සද්දන්තං ධම්මපටිසම්භිදං, ජරමරණනිරෝධෙ සද්දන්තං අන්තපටිසම්භිදං, ජර
 මරණනිරෝධගාමිනියා පටිපද්ය සද්දන්තං ධම්මපටිසම්භිදං, ජාතියා සද්දන්තං
 -පෙ-භවෙ සද්දන්තං-පෙ-උපාදනෙ සද්දන්තං-පෙ-තණ්හාය සද්දන්තං-පෙ-වේද
 නාය සද්දන්තං-පෙ-ඵසෙස සද්දන්තං-පෙ-සලායතනෙ සද්දන්තං-පෙ-නාම
 රූපෙ සද්දන්තං-පෙ-විඤ්ඤාණෙ සද්දන්තං-පෙ-සංකිංකරෙසු සද්දන්තං අන්තපටි
 සම්භිදං, සංකිංකරසමුදයෙ සද්දන්තං ධම්මපටිසම්භිදං, සංකිංකරනිරෝධෙ සද්දන්තං
 අන්තපටිසම්භිදං, සංකිංකරනිරෝධගාමිනියා පටිපද්ය සද්දන්තං ධම්මපටිසම්භිදං,
 “ඉධ භික්ඛු ධම්මං ජානාති සුඛතං ගෙය්‍යං වෙය්‍යාකරණං ගාථං
 උදනං ඉතිචුක්ඛතං ජාතං අබ්බුතධම්මං වේදලලනති අයං චූළමති
 ධම්මපටිසම්භිදං, සො තස්ස තස්සෙව භාසිතස්ස අන්තං ජානාති අයං
 ඉමස්ස භාසිතස්ස අන්තං අයං ඉමස්ස භාසිතස්ස අන්තං අන්තං අයං
 චූළමති අන්තපටිසම්භිදං. කතමෙ ධම්මා ඤාසලා යසමිං යමයෙ කාමා
 චමරං ඤාසලං මිත්තං උපපන්නං ගොති කොමනස්සසහගතං සද්දන්තං
 සමසුත්තං රූපාරමණං වා-පෙ-ධම්මාරමණං වා යං යං වා පනා
 රබ්බ තසමිං යමයෙ ඵසෙසා ගොති-පෙ-අවිකේතපො ගොති ඉමෙ
 ධම්මා ඤාසලා, ඉමෙසු ධම්මෙසු සද්දන්තං ධම්මපටිසම්භිදං, තෙසං විපාකො
 සද්දන්තං අන්තපටිසම්භිදං”ති ආදිනා තයෙන විභජ්‍යා විභජ්‍යාදසංසිතො.

“සද්දණස්ස සද්දණ”නති සබ්බස්සසද්දණමාරමමණං. කන්ධා පච්ච වෙකකිත්තසස්ස තසමිං සද්දණෙ පහෙදගතං සද්දණං යථාච්චතෙතස්ස වා තෙසු තිස්ස සද්දණස්ස ගොචරකිච්චාදිවසෙන විජාරගතං සද්දණං පටි භානපට්ඨමිතිද.

ඉමා පන වතසොසා පට්ඨමිතිද විසු ආනෙසු පහෙදං ගච්ඡන්ති, පඤ්චති කාරණෙති විසද්, හොනතිති වෙදිතබ්බා. කතමෙසු විසු ආනෙසු පහෙදං ගච්ඡන්ති? සෙකකිභුමියඤ්ච අසෙකකිභුමියඤ්ච. තස්ස සාරිපුත්තනෙජරස්ස මහාමොග්ගල්ලානෙජරස්ස මහාකස්සපනෙජරස්ස මහාකච්චායනනෙජරස්ස මහාකොට්ඨිකනෙජරස්සාති එවමාදීනං අසීති යාපි මහාථෙරුනං පට්ඨමිතිද අසෙකකිභුමියං පහෙදං ගතා, ආනන්දනෙජරස්ස විත්තස්ස ගහපතිනො ධම්මිකස්ස උපාසකස්ස උපාලිස්ස ගහපතිනො බුද්ධත්තරස් උපාසිකායාති එවමාදීනං පට්ඨමිතිද සෙකකිභුමියං පහෙදං ගතාති ඉමාසු විසු භුමිසු පහෙදං ගච්ඡන්ති. කතමෙති පඤ්චති කාරණෙති විසද්, හොනති? අධිගමෙන, පරිසත්තියා, සවණෙන, පරි පුච්ඡාය, පුබ්බසොගෙන. තස්ස අධිගමො නාම අරහත්තප්පත්ති, අරහත්තං හි පත්තස්ස පට්ඨමිතිද විසද්, හොනති. පටිප්පච්ඡා නාම බුද්ධච්චනං, තං හි උග්ගණ්ණනාස්ස පට්ඨමිතිද විසද්, හොනති. සවණං නාම සද්ධාමමසවණං, සක්කච්චං අට්ඨි කන්ධා ධම්මං සුණ්ණතාස්ස හි පට්ඨමිතිද විසද්, හොනති. පටිප්පච්ඡා නාම පාලි අට්ඨකථාසු ගණ්ඨපදඅස්ථපදවිනිච්ඡයකථා, උග්ගතිතපාලිආදියු අස්ථං පරිපුච්ඡනාස්ස හි පට්ඨමිතිද විසද්, හොනති. පුබ්බසොගො නාම පුබ්බබුද්ධානං සාසනෙ යොගාවචරතා ශතපච්චාගතිකභාවෙන යාච අනුලොමා ගොත්රභුසමිපං පත්තවිපස්සනානුසොගො, පුබ්බසොගාවච රුනං හි පට්ඨමිතිද විසද්, හොනති, ඉමෙති පඤ්චති කාරණෙති විසද්, හොනති. එතෙසු පන කාරණෙසු පරිසත්ති සවණ පරිපුච්ඡාති ඉමාති තිණි පහෙදසොසෙව බලවකාරණාති, පුබ්බසොගො අධිගමස්ස බලවච්චමයො, පහෙදස්ස හොති න හොතිති?, හොති, න පන තථා, පරිසත්ති සවණ පරිපුච්ඡා හි පුබ්බෙ හොනතු වා මා වා පුබ්බසොගෙන පන පුබ්බෙ වෙච එතරති ව සබ්බාරසමමසනං විනා පට්ඨමිතිද නාම තස්ස, ඉමෙ පන වෙපි එකතො හුන්ධා පට්ඨමිතිද උපස්ථමෙහන්ධා විසද්, කථෙන්නති. අපරෙ ආහු :-

“පුබ්බසොගො බාහුසච්චං දෙසභාසා ව ආගමො
පරිපුච්ඡා අධිගමො ගරුසන්නිස්සයො තථා,
මිත්තසමපත්ති වෙචාති පට්ඨමිතිද පච්චමිති.”ති.

තස්ස පුබ්බසොගො චුත්තනායොච. බාහුසච්චං නාම තෙසු තෙසු සනෙසු ව සිප්පාසකතෙසු ව කුසලතා. දෙසභාසා නාම එකසත වොහාරකුසලතා, විසෙසෙන පන මාගධිකෙ කොසලං. ආගමො නාම අනාමයො ඔපමච්චග්ගමත්තස්සපි බුද්ධච්චනස්ස පරියාපුණ්ණං. පටි පුච්ඡා නාම එකගාථායපි අස්ථවිනිච්ඡයපුච්ඡනං. අධිගමො නාම සොතා

තස්ස තස්ස වංශා-මහාවංශො මජ්ඣිමවංශො චූළවංශොති. එකෙ කසම්මං වංශසම්මං දස දස කත්වා ඤ්ඤකථාදිකා මාතිකාකථාපරියොසානා සමතිංස කථා, එව්මනෙකධා වචන්වාපිතස්ස ඉමස්ස පරිසමතිද්වග්ගපප කරණස්ස අනුපුබ්බං අපුබ්බපදන්තෙව වණ්ණනං කරිස්සාම. ඉමං හි පකරණං පාඨණො අන්තො උද්දිසනෙනන ච නිද්දිසනෙනන ච සකකච්චං උද්දිසිතබ්බං නිද්දිසිතබ්බඤ්ඤා, උග්ගණ්ණනෙනනාපි සකකච්චං උග්ගහෙ තබ්බං ධාරෙතබ්බඤ්ඤා, තබ්බිස්ස හෙතු? හමහිරතතා ඉමස්ස පකරණස්ස ලොකතිතාය ලොකෙ වරට්ඨිතන්තං.

තන්තං සමතිංසාය කථාය ඤ්ඤකථා කසමා ආදිතො කපිතාති චෙ? ඤ්ඤස්ස පරිපතතිමලවිසොධකනෙනන පරිපතතිසා ආදිභුතතතා. චුත්තං හි භගවතා :- “තස්මාතිහ නමං හිකුඤ්ඤා ආදිමෙව විසොධෙති කුස ලානං ධම්මානං සීලං පරිසුද්ධං දිට්ඨි ච උජ්ඣා”ති. උජ්ඣා දිට්ඨිති හි සමමාදිට්ඨිසංඛාතං ඤ්ඤං චුත්තං, තස්මාපි ඤ්ඤකථා ආදිතො කපිතා.

අපරමපි චුත්තං :- “තන්තං හිකුඤ්ඤා සමමාදිට්ඨි පුබ්බභිගමා හොති. කථාඤ්ඤා හිකුඤ්ඤා සමමා දිට්ඨි පුබ්බභිගමා හොති? සමමාදිට්ඨිං සමමා දිට්ඨිති පඤ්ඤාති මිච්ඡාදිට්ඨිං මිච්ඡාදිට්ඨිති පඤ්ඤාති සාස්ස හොති සමමා දිට්ඨි, සමමාසඤ්ඤපපං සමමාසඤ්ඤපොති පජානාති මිච්ඡාසඤ්ඤපපං මිච්ඡාසඤ්ඤපොති පඤ්ඤාති, සමමාචාචං සමමාචාචාති පඤ්ඤාති මිච්ඡාචාචං මිච්ඡාචාචාති පජානාති, සමමාකමමනනං සමමා කමමනෙනාති පජානාති මිච්ඡාකමමනනං මිච්ඡාකමමනෙනාති පජානාති, සමමාආජීචං සමමාආජීචොති පජානාති මිච්ඡාආජීචං මිච්ඡාආජීචොති පජානාති, සමමාචායාමං සමමාචායාමොති පජානාති මිච්ඡාචායාමං මිච්ඡා චායාමොති පජානාති, සමමාසනිං සමමාසනිති පජානාති මිච්ඡාසනිං මිච්ඡාසනිති පජානාති, සමමාසමාධිං සමමාසමාධිති පජානාති මිච්ඡා සමාධිං මිච්ඡාසමාධිති, පජානාති සාස්ස හොති සමමාදිට්ඨි”ති. පුබ්බභිගම භුතාය හි සමමාදිට්ඨිසා සීද්ධාය මිච්ඡාදිට්ඨිනමපි මිච්ඡාදිට්ඨිභාවං ජාතිස්සතිති සමමාදිට්ඨිසඤ්ඤානං ඤ්ඤං තාච සොධෙද්ධං ඤ්ඤකථා ආදිතො කපිතා.

“අපිචුද්ධි තිට්ඨතු පුබ්බනෙනා තිට්ඨතු අපරනෙනා ධම්මං තෙ දෙසිස්සාමි ඉමසම්මං සති ඉදං හොති ඉමසසුප්පාද ඉදං උපපජ්ජති ඉමසම්මං අසති ඉදං න හොති ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුජ්ඣති”ති ච පුබ්බනනාපරනනදිට්ඨියො ධම්මො ඤ්ඤස්සෙව චුත්තතතා ඤ්ඤකථා ආදිතො කපිතා. “අලං සුභද්ද තිට්ඨනෙනං සබ්බෙ තෙ සකාය පරිඤ්ඤාය අබ්බඤ්ඤාසු සබ්බෙව න අබ්බඤ්ඤාසු උදාහු එකමෙව අබ්බඤ්ඤාසු එකමෙව න අබ්බඤ්ඤාසු, ධම්මං තෙ සුභද්ද දෙසිස්සාමි තං සුඤ්ඤාති සාධුකං මනසිකරෙති භාසිස්සාමි”ති ච පුප්ඵමණ චූභමණානං පරපපවාදනං වාදෙ ධම්මො අරියස්ස අරියභිතිකස්ස මග්ගස්ස දෙසිතතතා අරියභිතිකෙ ච මග්ගෙ සමමාදිට්ඨිසඤ්ඤානං ඤ්ඤස්ස පට්ඨානතතා ඤ්ඤකථා ආදිතො කපිතා. “චතුත්තාරිමාති

හික්කවෙ සොතාපනතියඛිනාති-සප්පුරිසසංසෙවො සද්ධම්මෙවඤ්ඤා
සොතිසොමනසිකාතෙ ධම්මානුධම්මපටිපත්ති”හි ව “සද්ධාජාතො උප
සඤ්ඤාමති. උපසඤ්ඤාමනො පටිපදාසංගති පටිපදාසංගතො සොතං මද්දනති
ඛිනිතසොතො ධම්මං සුඤ්ඤාති සුත්වා ධම්මං ධාරෙති ධනානං ධම්මානං
පඤ්ඤාය අන්තං උපපරික්කති අන්තං උපපරික්කතො ධම්මා නිජ්ඣානං
බමනති ධම්මනිජ්ඣානකඛනනියං උසස්සති උසස්සතිවා තුලෙති තුලසිත්වා
පද්දනති පභිතතො කායෙන වෙච්ඡ පරමන්සවමං සච්ඡිකරෙති පඤ්ඤාය ව
නං පටිවිජ්ඣස්සති”හි ව “ඉධ තථාගතො ලොකෙ උපපජ්ජති-පෙ-
සො ධම්මං දෙසෙති ආදිකල්යාණ”නති ආදීති ව අනෙකාති සුත්ත
නකපද්ධති අනුලොමෙනෙන සුත්තමයෙ ඤාණං ආදිං කත්වා යථාකත
මෙන ඤාණකථා ආදිතො කත්වා.

සා පනායං ඤාණකථා උද්දෙසනිද්දෙසවසෙන විධා සිත්වා, උද්දෙසෙ
“සොතාවධානෙ පඤ්ඤා සුත්තමයෙ ඤාණ”නති ආදිනා නසෙන
තෙසත්තති ඤාණාති මාතිකාවසෙන උද්දිට්ඨාති. නිද්දෙසෙ “කථං
සොතාවධානෙ පඤ්ඤා සුත්තමයෙ ඤාණං? ඉමෙ ධම්මා අභිසංදෙසානාති
සොතාවධානතා පජානනා පඤ්ඤා සුත්තමයෙ ඤාණ”නති ආදිනා
නසෙන තාතිසෙව තෙසත්තති ඤාණාති විජාරවසෙන නිද්දිට්ඨාතිති.
තත්ථ උද්දෙසෙ තාව සොතාවධානෙ පඤ්ඤා සුත්තමයෙ ඤාණනති
ථත්ථ සොතසද්දෙ අනෙකත්ථපභෙදො. තථාගතො:-

“මංස විඤ්ඤාණ ඤාණෙසු තණ්හාදිසු ව දිස්සති,
ධාරායං අරියමග්ගෙ සොතො සත්තනියමපි ව”.

“සොතායතනං සොතධාතු සොතිඤ්ඤා”නති ආදිසු හි අයං සොත
සද්දෙ මංසසොතෙ දිස්සති. “සොතෙන සද්දං සුත්වා”හි ආදිසු සොත
විඤ්ඤාණං. “දිබ්බාය සොතධාතුයා”හි ආදිසු ඤාණසොතෙ. “යාති
සොතාති ලොකස්මිනති, යාති සොතාති මයා කිත්තිතාති දෙසිතාති
පඤ්ඤාපිතාති පට්ඨපිතාති විවටාති විහතතාති උත්තානිකතාති පකා
සිතාති, සෙසාපීදං? තණ්හාසොතො දිට්ඨිසොතො කිලෙසසොතො
දුට්ඨරිතසොතො අවිජ්ජාසොතො”හි ආදිසු තණ්හාදිසු පඤ්ඤාසු ධම්මෙසු.
“අද්දසා වො හගවා මහතං දුරුකඛ්ඛං ගඛ්ඛාය නදියා සොතෙන
වුග්ගමාන”නති ආදිසු උදකධාරායං. “අරියසෙසනං ආවුසො අට්ඨඛිති
කස්ස මග්ගස්ස අධිවචනං යදිදං සොතො”හි ආදිසු අරියමග්ගෙ.
“සුරිමස්ස ව විඤ්ඤාණසොතං පජානාති ඤායතො අබ්බොච්ඡනානං
ඉධ ලොකෙ පතිට්ඨිතඤ්ඤා පරලොකෙ පතිට්ඨිතඤ්ඤා”හි ආදිසු විත්ත
සත්තනියං. ඉධ පනායං මංසසොතෙ දට්ඨබ්බො, තෙන සොතෙන
හෙතුභූතෙන කරණභූතෙන වා අවධියති අවන්තරියති අපට්ඨියති=
සොතාවධානං. කිත්තං?, සුතං, සුතඤ්ඤා නාම-“බහුසුත්තො හොති සුත
ධරෙති සුතසන්තිවසො”හි ආදිසු විස සොතවාරානුසාරෙන විඤ්ඤාතං
අවධාරිතං ධම්මජාතං තං ඉධ සොතාවධානනති වුත්තං, තස්මිං
සොතාවධානගුඛිකාතෙ සුතෙ පටිත්තා පඤ්ඤා සොතාවධානෙ පඤ්ඤා.

පඤ්ඤාති ව නසස නසස අභ්භස පාකටකරණසංඛාතෙන පඤ්ඤාන
ධෙසන පඤ්ඤා, තෙන තෙන වා අනිච්චාදිනා පකාරෙන ධම්මෙ
පජානාතීතිපි=පඤ්ඤා.

සුතමයෙ ඤාණනති එත් සුතසද්දෙ, තාව සඋපසග්ගො අනු
පසසග්ගො ව:

“ගමනෙ විසසුතෙ තිනෙත්තසොග්ගොපවිනෙපි ව,
සද්දෙ ව සොතවාරානුසාරඤ්ඤෙ ව දිසසති”.

තථා හිසස “සෙනාස පසුතො”ති ආදිසු ගව්නෙනාති අනෙථා. “සුත
ධම්මසස පසසතො”ති ආදිසු විසසුතධම්මසසාති අනෙථා. “අවසසුතා
නවසසුතසස පුරිසපුග්ගලසසා”ති ආදිසු තිනතාතිනතසසාති අනෙථා. “සෙ
කානපසුතා ධිර”ති ආදිසු අනුසුතනාති අනෙථා. “තුමෙහි පුඤ්ඤං
පසුතං අනපපක”නති ආදිසු උපචිතනති අනෙථා. “දිට්ඨං සුතං මුතං
විඤ්ඤාන”නති ආදිසු සද්දෙති අනෙථා. “ඛුද්ධසුතො හොති සුතධරෙ සුත
සනතිවසො”ති ආදිසු සොතවාරානුසාරවිඤ්ඤානධරොති අනෙථා. ඉධ
පනසස සොතවාරානුසාරෙන විඤ්ඤානං උපධාරිතනති අනෙථා. සුතමයෙ
ඤ්ඤානති යා එසා එතං සුතං විඤ්ඤානං අවධාරිතං ධම්මං ආරභ්වා
ආරම්භණං කන්තා සබ්බපඨවිඤ්ඤා අපරංපරඤ්ඤා පවිතතා පඤ්ඤා තං සුත
මයෙ ඤ්ඤානති වුතතං හොති; සුතමයං ඤ්ඤානති අනෙථා. සුතමයෙති ව
පවිතතවචනමෙතං. යථා:—“නභෙවං වනඛෙබ්බ, වනපභගුමෙබ්බ යථාපුසසි
තභෙබ්බ, නත්ථි අතතකාරෙ, නත්ථි පරකාරෙ, නත්ථි පුරිසකාරෙ”ති ආදිසු
පවිතතවචනං, එවමධාපි දට්ඨබ්බං; තෙන වුතතං සුතමයං ඤ්ඤානති
අනෙථාති.

අථවා සුතෙන පකතො එසොදිකො ධම්මපුඤ්ඤා=සුතමයො, තසමිං
සුතමයෙ ධම්මපුඤ්ඤ පවිතතං තංසමපසුතතං ඤ්ඤාණං=සුතමයෙ ඤ්ඤාණං
සභාව සාමඤ්ඤාලකඛණවසෙන ධම්මෙ ජානාතීති=ඤ්ඤාණං, තඤ්ඤාඤච
ධම්මං පරියායවචනෙන අබ්පජායපකාසනත්ථං අනිසමෙන පඤ්ඤාති
චන්තා පච්ඡා අබ්පජනං ඤ්ඤානති නිසමෙත්වා වුතතනති වේදිතබ්බං.
ඤ්ඤාඤච නාම සභාවපටිවේධලකඛණං අකඛලිතපටිවේධලකඛණං වා
කුසලසාසනිකඋපපටිවේධො විය, විසයොභාසනරසං පදිපො විය,
අසමොගපච්චිපට්ඨානං අරඤ්ඤාගතසුද්දසිකො විය. “සමාතිනො
භික්ඛවෙ භික්ඛු යථාගුතං පජානාතී”ති වචනතො සමාතිපදට්ඨානං. උකඛ
ණාදිසු හි සභාවො වා සාමඤ්ඤා වා උකඛණං නාම. නිච්චං වා සමපනති වා
රසො නාම, උපට්ඨානාකාරො වා එලං වා පච්චිපට්ඨානං නාම, ආසනන
කාරණං පදට්ඨානං නාමාති වේදිතබ්බං.

සුඨානි සංවෙර සඤ්ඤාති

“පාඨිමොකෙඛා සති වෙව ඤ්ඤාණං ඛනති තප්ථව ව,
විරිසඤ්ච පඤ්ඤිමෙ ධම්මා සංවරති පකාසිතා”.

“ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංචරෙන උපෙනො හොති සමුපෙනො උපාගෙනො සමුපාගෙනො උපපනෙනා සමුපපනෙනා සමන්තාගෙනො”ති ආගතො පාති මොක්ඛසංචරෙ. “චක්ඛුනා රූපං දිස්වා න නිමිත්තඛණ්ණාති හොති නානු බ්‍යඤ්ඤානඛණ්ණාති යත්වාධිකරණමෙතං චක්ඛුන්‍යො අසංවුතං විහරන්තං අභිජ්ඣා දෙමනස්සා පාපකා අකුසලා ධම්මා අක්ඛාස්සවෙය්‍යංතස්ස සංචරාය පටිපඤ්ඤාති රක්ඛති චක්ඛුන්‍යො චක්ඛුන්‍යො සංචරං ආපඤ්ඤාති”ති ආදිනා නයෙන ආගතො සතිසංචරෙ.

“යානි සොත්තානි ලොකසම්මං (අජිතාති භගවා)
සති තෙසං නිවාරණං
සොත්තානං සංචරං බ්‍රූමි
පඤ්ඤායෙන පිටියරෙ”ති

ආගතො ඤ්ඤාසංචරො. “නතමෙ ව භික්ඛවෙ ආසවා පටිසෙවනා පහානබ්බා?, ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු පටිසංඛිධා යොනිසො ටීවරං පටිසෙවති”ති ආදිනා නයෙන ආගතො පච්චයපටිසෙවනාසංචරො, සොපි ඤ්ඤා සංචරෙනෙව සංඛ්‍යතිතො. “බමො හොති සීතස්ස උණ්ණස්ස ජ්ඣවජ්ජාය පිපාසාය ඛංසමක්ඛය වාතානප සිරිංසපසමඵස්සානං දුරුත්තානං දුරාගතානං චචනපථානං උපපනනානං සාරීරිකානං වෙදනානං දුක්ඛානං තිප්පානං බරානං කට්ඨකානං අසානානං අමනාපානං පාණ්ණරානං අධිවා සනජාතිකො හොති”ති ආගතො බන්ධිසංචරො. “උපපනනං කාම විතක්ඛං නාසිවාසෙති පජ්ඣති විනොදෙති බ්‍යන්ති කරොති අනභාවං ගමෙති”ති ආදිනා නයෙන ආගතො විරියසංචරො. “ඉධ අරියසාවකො මිච්ඡාජ්ඣං පහාය සමමාආජ්ඣෙන ජීවිකං කපොත්ති”ති ආගතො ආජීවපාරිසුද්ධිසංචරො, සොපි විරියසංචරෙනෙව සංඛ්‍යතිතො; තෙසු සත්තපු සංචරෙසු පාතිමොක්ඛසංචර ඉන්‍යොසංචර ආජීවපාරිසුද්ධි පච්චයපටිසෙවනාසංඛිධානා චක්ඛාරො සංචරා ඉධාධිපෙපනා. තෙසු ව විසෙසෙන පාතිමොක්ඛසංචරො. සමෙබ්බාපි. ව අයං සංචරො යථා සකං සංචරිතබ්බානං කායදුච්චරිතාදීනං සංචරණෙනො සංචරොති වුවුවති, සුත්තමයඤ්ඤානං ධම්මං සුත්තං සංචරන්තස්ස සංචරං කරොන්තස්ස තසම්මං සංචරෙ පච්චනා තංසමපසුත්තා පඤ්ඤා “සුත්තං සංචරෙ පඤ්ඤා”ති වුත්තා. අථවා “හෙතු අනේ සුත්තං”ති වචනස්ස සමභවතො සුත්තහෙතුනා සංචරෙ පඤ්ඤාති අනේ.

සිලමයෙ ඤ්ඤානති එත්ථ සිලනති සිලනාධොන සිලං, කිමිදං සිලනං නාම?, සමාධානං වා කායකම්මාදීනං සුසිලා වසෙන අවිප්පකිණ්ණතාති අනේ. උපධාරණං වා කුසලානං ධම්මානං පතිට්ඨානවසෙන ආධාරභාවොති අනේ. එතදෙව හෙත්ථ අත්ථවයං සද්ද ලක්ඛණවිදු අනුජානන්ති, අඤ්ඤා පන අධිසෙවනාවේධන ආධාරවේධන තසසිලවේධන සිරවේධන සිතලවේධන සිව්වේධන සිලනති වණ්ණ යන්ති.

“සීලනං ලක්ඛණං තස්ස භික්ඛාසාපි අනෙකධා,
සනිදස්ස නතතං රූපස්ස යථා භික්ඛාසං නෙකධා”.

යථා හි නීලපීතාදිභෙදෙන අනෙකධා භික්ඛාසාපි රූපායනසාසං
සනිදස්ස නතතං ලක්ඛණං නීලාදි භෙදෙන භික්ඛාසාපි සනිදස්ස නභාවා
නතික්කමනතො, තථා සීලස්ස චේතනාදිභෙදෙන අනෙකධාභික්ඛාසාපි
යදෙන කායකම්මාදීනං සමාධිනවසෙන කුසලානඤ්ච ධම්මානං පතිට්ඨාන
වසෙන චුත්තං සීලනං, තදෙව ලක්ඛණං චේතනාදිභෙදෙන භික්ඛාසාපි
සමාධින පතිට්ඨානභාවානතික්කමනතො, එවං ලක්ඛණස්ස පනස්ස:

දුස්සීලාසවිද්ධං සනතා අනවජ්ජගුණා තථා
කිම්බසම්පත්ති අනේන රසො නාම පට්ඨවති.

තස්මා ඉදං සීලං නාම කිම්බවේශෙන රසෙන දුස්සීලාසවිද්ධං සනරසං.
සම්පත්තිඅනේන රසෙන අනවජ්ජරසනති වේදිතබ්බං.

සොචෙය්‍ය පච්චුපට්ඨානං තසිදං තස්ස විඤ්ඤාති
ඔත්තප්පඤ්ච හිරි වෙව පදට්ඨානනති වර්ණේතං.

තසිදං සීලං “කායසොචෙය්‍යං චජිසොචෙය්‍යං මනොසොචෙය්‍යං”නති
එවං චුත්තසොචෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං සුචිභාවෙන¹ පච්චුපට්ඨාති ගහන
භාවං ගච්ඡතිති, හිරොත්තප්පඤ්ච පනස්ස විඤ්ඤාති පදට්ඨානනති
වර්ණේතං. ආසනනකාරණනති අනේ. හිරොත්තප්පෙ හි සති සීලමුප්ප
ජ්ජති වෙව තිට්ඨති ව අසති නෙව උප්පජ්ජති න තිට්ඨතිති එවං විධෙන
සීලෙන සහගතං තං සම්පසුත්තං ඤ්ඤාතං සීලමයෙ ඤ්ඤාතං. අථවා සීල
මෙව පකතං සීලමයං, තසමිං සීලමයෙ, තං සම්පසුත්තං ඤ්ඤාතං, අසංචරෙ
ආදීනවපච්චවේකකිණා ව සංචරෙ ආනිසංසපච්චවේකකිණා ව සංචරෙ
පාරිසුද්ධිපච්චවේකකිණා ව සංචරසංකීලෙයවොද්‍යනපච්චවේකකිණා ව සීල
මය ඤ්ඤාතෙන ව සම්භවිතා. චුත්තසීලසංචරෙන සංචරිත්වා සංචරං කන්ධා
සීලෙ පතිට්ඨාය සමාදහනතස්ස උපචාරප්පණාවසෙන විනොකග්ගතා
කරොන්තස්ස තසමිං සමාදහනෙ පච්චතා තං සම්පසුත්තා පඤ්ඤා; සමං
සමමා ව ආදහනං ධූපනනති ව සමාදහනං, සමාධිස්සෙවෙනං පරියාය
වචනං.

සමාධිභාවගාමයෙ ඤ්ඤාතති එත් කුසලවිනොකග්ගත
සමාධි, කෙනවේශෙන සමාධි?, සමාධිනවේශෙන සමාධි, කිමිදං සමාධිනං
නාම? එකාරමමණේ විත්තවේනසිකානං සමං සමමා ව ආධානං ධූපනනති
චුත්තං භොති, තස්මා යස්ස ධම්මස්සානුභාවෙන එකාරමමණේ විත්ත වේන
සිකා සමං සමමා ව අවිකම්පමානා අවිප්පකිණණා ව හුත්වා තිට්ඨනති
ඉදං සමාධිනනති වේදිතබ්බං. තස්ස ඛො පන සමාධිස්ස :-

ලක්ඛණනානු අවිකම්පො විකම්පද්ධං සනං රසො,
අකම්පනමුපට්ඨානං පදට්ඨානං සුඛං පන.

1. ම. II. සොචෙය්‍යභාවෙන.

භාවියති ච ධර්මියන්ති=භාවනා, සමාධි එව භාවනා=සමාධිභාවනා, සමාධිස්ස වා භාවනා ච ධර්මනා සමාධිභාවනා, සමාධිභාවනා ච චිතෙන අඤ්ඤා භාවනං පටික්ඛිපති, පුබ්බෙ විස උපචාරපට්ඨණාචසෙක සමාධිභාවනාමයෙ ඤ්ඤාණං.

ස ච ච ස ප ටි භි භ ග භ ස ඤ්ඤාති එනම් පටිච්ච ඵලමෙතීනි=පච්චයො, පටිච්චාති න විනා තෙන අපච්චක්ඛිතීනි අනේවා, එතීනි උපපජ්ජති චෙව පටිත්තති වාති අනේවා. අපිච උපකාරකනේවා පච්චයනේවා, නස්ස පච්චයස්ස ඛුප්පිධත්තා පච්චයානං පරිග්ගහෙ ච චන්දාපනෙ ච පඤ්ඤා පච්චයපරිග්ගහෙ පඤ්ඤා.

ධම්ම ටික්ඛිති ඤ්ඤාණනති එනම් ධම්මයඥො නාච- සභාව පඤ්ඤා පුඤ්ඤා පඤ්ඤානති ආපතති පරියානති නිස්සන්ධානා විකාර ගුණ පච්චය පච්චයුපපන්නාදියු දියස්සති. අයං හි: “කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා අච්ඡායන්තා ධම්මා”ති ආදියු සභාවෙ දියස්සති.

“යසෙසෙන චතුරො ධම්මා සද්ධස්ස ඝරමෙසිනො,

සච්චං ධම්මො ධීරී වාගො ස චෙ පෙඨවි න සොචරී”ති

ආදියු පඤ්ඤායං.

“නති ධම්මො අධම්මො ච උභො සමච්චාතිනො,

අධම්මො නිරයං තෙන ධම්මො පාපෙති සුග්ගති”නති

ආදියු පුඤ්ඤා. “පඤ්ඤාතති ධම්මා නිරුත්තරධම්මා අධිච්චනා ධම්මා”ති ආදියු පඤ්ඤාතතියං. “පාරාජිකා ධම්මා සඛ්ඝාදිසේසා ධම්මා”ති ආදියු ආපතතියං. “ඉධ භික්ඛු ධම්මං ජානාති සුත්තං ගෙය්‍යං චෙය්‍යා කරණං”නති ආදියු පරියානතියං. “නසම් ඛො පන සමයෙ ධම්මා භොනති ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සි විහරති”ති ආදියු නිස්සන්ධායං. “ජාතිධම්මා ජර ධම්මා මරණධම්මා”ති ආදියු විකාරෙ. “ජන්තාං බුද්ධධම්මාන”නති ආදියු ගුණෙ. “හෙතුමහි ඤ්ඤාණං ධම්මපටිසම්භිද”ති ආදියු පච්චයෙ. “සීතා ච සා ධාතු ධම්මට්ඨිත්තා ධම්මනියාමතා”ති ආදියු පච්චයුපපන්නා. ස්වායම් ධාපි පච්චයුපපන්න දුට්ඨබ්බො.

අනුචිතො පන අත්තනො සභාවං ධාරෙනතී ති වා පච්චයෙහි ධාරී යනතීති වා අත්තනො ඵලං ධාරෙනතීති වා අත්තනො පරිසුරකං අපායෙසු අපනමානං ධාරෙනතීති වා සලකඛණෙ ධාරෙනතීති වා විතෙන්න ආධාරී යනතීති වා යථායොගං ධම්මාති චූච්චනති. ඉධ පන අත්තනො පච්චයෙහි ධාරීයනතීති ධම්මා, පච්චයසමුපපන්නධම්මා නිට්ඨන්ති උපපජ්ජන්ති චෙව පටිත්තන්ති ච එතායාති=ධම්මට්ඨිති. පච්චයධම්මානමෙතං අධිච්චනං. නස්සං ධම්මට්ඨිතියං ඤ්ඤාණං ධම්මට්ඨිති ඤ්ඤාණං. ඉදං හි සමාධිභාවනාමය ඤ්ඤාණෙ වුත්තසමාධිනා සමාහිතෙන විතෙන්න යථාභූතං ඤ්ඤාණදස්ස නන්දාය යොගමාරහිත්වා චචන්දාපිත්තාමරුපස්ස තෙසං නාමරුපානං පච්චයපරිග්ගහපරියායං ධම්මට්ඨිති ඤ්ඤාණං උපපජ්ජති, නාමරුපස්ස චචන්දානං ඤ්ඤාණනති අචන්දා ඵව කසමා ධම්මට්ඨිති ඤ්ඤාණං වුත්තන්ති චෙ?

පච්චයපරික්ඛණෙනෙව පච්චයසමුප්පන්නපරික්ඛණස්ස සිද්ධිත්තා, පච්චය සමුප්පන්නෙති අපරික්ඛණිකෙ පච්චයපරික්ඛණො න සක්කා භොති කාතුං, තස්මා ධම්මට්ඨිතිසද්දන්තගණෙනෙව තස්ස භෙදාභ්ගතං පුබ්බෙ සිද්ධං නාමරූප වච්ඡානසද්දන්තං වුත්තමෙව භොතිති වෙදිතබ්බං.

තස්මා දුතිය තතිය සද්දන්තං විය සමාදනිත්වා පච්චයපරික්ඛණෙ පඤ්ඤාති න වුත්තනාති වෙ?, සමථවිපස්සනානං යුගනක්ඛිත්තා. “සමාදනිත්වා යථා වෙ විපස්සති විපස්සමානො තථා වෙ සමාදහෙ විපස්සනා ව සමප්ථො තථා අනු සමානභාගා යුගනක්ඛා චත්තරෙ”ති තී වුත්තං, තස්මා සමාධිං අවිස්සරේත්වා සමාධිපඤ්ඤානඤ්ච යුගනක්ඛං කත්වා යාච අරිය මග්ගො තාච උසස්ස ක්කාපෙතබ්බනති සද්දන්තං. පච්චයපරික්ඛණෙ පඤ්ඤා ධම්මට්ඨිතිසද්දන්තමෙව වුත්තනාති වෙදිතබ්බං.

අනිත්තානාගතපච්චුප්පන්නානං ධම්මානං සබ්බිපිත්වා වච්ඡානෙ පඤ්ඤාති එත්ථ අත්තනො සභාවං උප්පාදදිකම්භං වා පත්වා අනිත්තා අතික්කන්තාති=අනිත්තා, නදුගයමපි න ආගතා න සමප්පත්තාති=අනාගතා, තං තං කාරණං පටිච්ච උප්පාදදිඋද්ධං පත්තා ගතා පවත්තාති=1 පච්චුප්පන්නා. අභිසන්තතිබ්බංපච්චුප්පන්නායු සන්තතිපච්චුප්පන්නාං ඉධාධිපෙත්තං, තෙසං අනිත්තානාගතපච්චුප්පන්නානං පඤ්ච කබ්බිමමානං එකෙකක්ඛිකාලකම්භෙ සබ්බිපිත්වා කලාපවසෙන රාසිං කත්වා වච්ඡානෙ තිව්ඡයෙන සන්තිව්භාසෙන පඤ්ඤා.

සමමසනෙ සද්දන්තති සමමාආමසනෙ අනුමර්ජනෙ පෙකම්භෙණ සද්දන්තං, කලාපසමමසනසද්දන්තති අත්ථො. ඉදං තී : නාමරූපවච්ඡාන සද්දන්තානන්තරං නාමරූපපච්චයපරික්ඛණෙ ධම්මට්ඨිතිසද්දන්තෙ සිත්තස්ස “යං කිඤ්චි රූපං අනිත්තානාගතපච්චුප්පන්නං අර්ක්ඛිත්තං වා බහිඤ්ඤා වා මලාරික්ඛං වා සුබ්බමං වා සීනං වා පණීතං වා යං දුරෙ සන්තිකෙ වා සබ්බං තං රූපං අනිච්චතො වච්ඡාපෙති එකං සමමසනං, දුක්ඛතො වච්ඡාපෙති එකං සමමසනං, අනත්තතො වච්ඡාපෙති එකං සමමසනං”නති ආදිනා නසෙන වුත්තසමමසනවසෙන පුබ්බෙ වච්ඡාපිතෙ එකෙකස්මිං බඤ්ඤාතිලකම්භං ආරොපෙත්වා අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සන්තස්ස කලාපසමමසනං සද්දන්තං උප්පජ්ජති.

පච්චුප්පන්නානං ධම්මානං විපට්ඨිත්වාමානුසස්සනෙ පඤ්ඤාති සන්තතිවසෙන පච්චුප්පන්නානං අර්ක්ඛිත්තං පඤ්චකබ්බිමමානං විපරිණාමදස්සනෙ හබ්බදස්සනෙ පඤ්ඤා. යස්මා ඉමෙ ධම්මා උප්පජ්ජිත්වා හිජ්ජනතිති උදයං ගහෙත්වාපි හෙදෙයෙව විත්තං ධූපෙති, තස්මා අවුත්තොපි උදයො වුත්තොයෙව භොතිති වෙදිතබ්බං. පච්චුප්පන්නානං ධම්මානං දස්සනෙන වා උදයදස්සනස්ස සිද්ධිත්තා උදයො වුත්තොයෙව භොති. නති උදයං විනා ධම්මානං උප්පන්නානා

සිඤ්ඤිති, තස්මා පච්චුප්පන්තානං ධම්මානං උපපාදවිපරිණාමානුපස්සනෙ පඤ්ඤාති අවුත්තෙති වුත්තමෙව හොතිති වෙදිතබ්බං. “උදයබ්බයානු පස්සනෙ ඤාණ”නති නියමිතත්තා ච උදයදස්සනං සිද්ධිමෙව හොතිති අනන්තරං වුත්තස්ස සමමසනඤ්ඤාස්ස පාරං ගතත්වා¹ තං සමමසනෙ යෙව පාකට්භුතෙ උදයබ්බයෙ පරිග්ගණ්හිත්වා සබ්බාරානං පරිචේද කරණත්ථං උදයබ්බයානුපස්සනං ආරභන්තස්ස උපපජ්ජති උදයබ්බ යානුපස්සනාඤ්ඤං, තං හී උදයබ්බයෙ අනුපස්සනතො උදයබ්බයානු පස්සනාති වුච්චති. ආරම්භණං පටිසම්භාවිති රුපකඛ්ඛාදිආරම්භණං හඞ්ගතො පටිසම්භාව ජාතිත්වා පස්සිත්වා. හඞ්ගානුපස්සනෙ පඤ්ඤා විපස්සනෙ ඤාණනති තස්ස ආරම්භණං හඞ්ගතො පටිසම්භාව උපපන්නාඤ්ඤාස්ස හඞ්ගං අනුපස්සනෙ යා පඤ්ඤා තං විපස්සනෙ ඤාණනති වුත්තං හොති. විපස්සනාති ච විවිධා පස්සනා=විපස්සනා, ආරම්භණපටිසම්භාවිති පාඨො. තස්සත්ථො ආරම්භණස්ස පටිසම්භාව ජානනා පස්සනාති වුත්තනසෙතෙව ආරම්භණපටිසම්භාව හඞ්ගානුපස්සනෙ පඤ්ඤා විපස්සනෙ ඤාණනති වුත්තං හොති, යස්මා පන හඞ්ගානු පස්සනාය එව විපස්සනා සිධිං පාපුණාති තස්මා විසෙසෙත්වා ඉදමෙව විපස්සනෙ ඤාණනති වුත්තං, යස්මා උදයබ්බයානුපස්සනාය සීතස්ස මහාමහාඤ්ඤාදස්සනං උපපජ්ජති. තස්මා තස්සා සිද්ධියා තං සිද්ධිමෙව හොතිති තං අවත්වා හඞ්ගානුපස්සනාය එව විපස්සනා ඤාණං වුත්තනනති වෙදිතබ්බං. උදයබ්බයානුපස්සනාය සුපරිදිට්ඨඋදයබ්බයස්ස සුපරිච්ඡේදනාසු සබ්බාරෙසු ලුහුං ලුහුං උපට්ඨගන්තොසු ඤාණෙ තිකෙති චගන්තො උදයං පහාය හඞ්ගෙ එව සති සන්තිට්ඨති, තස්ස එවං උපපජ්ජත්වා එවං නාම සබ්බාරා භිජ්ජන්තිති පස්සනො එතස්මිං ධානෙ හඞ්ගානුපස්සනාඤ්ඤං උපපජ්ජති.

හසතුපට්ඨානෙ පඤ්ඤාති උපපාදවත්තනිමිත්තාආයුහනාපට්ඨ සන්ධිනං හයතො උපට්ඨානෙ පිලායොගතො සපට්ඨිතයවසෙන ගහණුප ගමනෙ පඤ්ඤාති අත්ථො. හයතො උපට්ඨානිති=හසතුපට්ඨානං, ආරම්භණං, තස්මිං හසතුපට්ඨානෙ, අථ වා හයතො උපට්ඨානිති=² හසතුපට්ඨානං, පඤ්ඤා, තං හසතුපට්ඨානනති වුත්තං හොති.

ආදිගමෙ ඤාණනති භූමවචනමෙව, “යා ච හසතුපට්ඨානෙ පඤ්ඤා යඤ්ච ආදීනමෙ ඤාණං යා ච නිබ්බිදා ඉමෙ ධම්මා එකට්ඨා බ්‍යඤ්ඤනමෙව නාන”නති වුත්තත්තො එකමිධි වුච්චමානමපි අවත්වා හෙදෙන මුඤ්චිතුකම්‍යතාදි විස නිවිධිමෙව හොති, තස්මා හසතුපට්ඨාන ආදීනවානුපස්සනාසු සිද්ධිං නිබ්බිදානුපස්සනා සිද්ධියා හොතිති කත්වා අවුත්තෙති වුත්තාව හොතිති වෙදිතබ්බං. සබ්බසබ්බාරානං හඞ්ගාරම්භණං හඞ්ගානුපස්සනං ආසෙවන්තස්ස භාවෙන්තස්ස බහුලී කරොන්තස්ස තිභවචතුර්‍යොති පඤ්ඤාගති සත්තවිඤ්ඤාණවර්ගීති නවසත්තා

වාසෙසු සහෙදකා සඛාරා සුබෙන ජිව්තුකාමස්ස භීරුකපුරිසස්ස සිහ
 ව්‍යංගදීපි අවජනරවජ්ජකවරකකස වණ්ණගොන වණ්ණකුකකුර පභිනන
 මදවණ්ණහජී සොරාසිවිය අසති විවක්ක සුසාන රණ්ණු ජලිතඅභිතාර
 කාසු ආදයො විය මහාභයං පුත්වා උපට්ඨහනති, තස්ස අතීතා සඛාරා
 තිරුදධා පව්වුප්පනනා තිරුජ්ඣන්ති අනාගතාපි එවමෙව තිරුජ්ඣස්ස
 නතීති පස්සතො එතසමිං ධානෙ භයනුපට්ඨානඤ්ඤං උප්පජ්ජති, තස්ස
 නං භයනුපට්ඨානඤ්ඤං ආසෙවනතස්ස භාවෙනතස්ස ඛුද්ධිකරොනතස්ස
 සබ්බභවයොනිගතිසීතිසත්තවාසෙසු නෙව තාණං න ලෙණං න ගති න
 ප පිසරණං පඤ්ඤායති, සබ්බභවයොනිගතිසීතිනිවාසගතෙසු සඛාරෙ
 එකසඛාරෙපි පභ්වතා වා පරාමාසො වා න භොති, තයො භවා විතව්වි
 කඛිතාරපුණ්ණෝ අභිතාරකාසුයො විය, චතතාරො මහාභූතා සොරවියා
 ආසිවියා විය, පඤ්චකව්‍යා උකඛිතාසිකවධිකා විය, ඡ අජ්ඣන්තිකානි
 ආයතනානි සුඤ්ඤා ගාමො විය, ඡ බාහිරායතනානි ගාමසාතකවොරා
 විය, සත්තවිඤ්ඤානිවසීතියො නව ව සත්තවාසා එකාදසති අග්ඝීති
 ආදිත්තා සමපජ්ජන්තා සජොතිභූතා විය ව, සබ්බෙ සඛාරා ගණ්ණභූතා
 රොගභූතා සලලභූතා අඝභූතා ආබ්බාධභූතා විය ව තිරස්සාදා තීරස්සා මහා
 ආදිනවරාසිභූතා හුත්වා උපට්ඨහනති. සුබෙන ජිව්තුකාමස්ස භීරුකපුරිසස්ස
 රමණීයාකාරසණ්ඨිතමපි සවාලකමිව වනනහනං, සසද්දලා විය ගුහා,
 සගාහරකකසං විය උදකං, සමුසසිතධග්ගා විය පච්චත්තිකා, සවිසං විය
 භොජනං, සවොරො විය මග්ගො, ආදිත්තමිව අගාරං, උසද්දත්තසෙනා
 විය රණ්ණමි. යථා හි සො පුරිසො එනානි සවාලකවනනහනාදීනි
 ආගමම භිතො සංවිග්ගො ලොමහට්ඨජාතො සමන්තතො ආදිනවමෙව
 පස්සති, එවමෙව සො යොගාවචරො භඛිනානුපස්සනාවසෙන සබ්බසඛිධා
 රෙසු භයතො උපට්ඨිතෙසු සමන්තතො තීරසං තිරස්සාදං ආදිනවමෙව
 පස්සති, තසෙසං පස්සතො ආදිනවානුපස්සනා ඤ්ඤං උප්පජ්ජති. සො
 එවං සබ්බසඛිධාරෙ ආදිනවතො සමපස්සනො සබ්බභවයොනිගති
 විඤ්ඤානිවසීතිසත්තවාසගතෙ සහෙදකෙ සඛාරගතෙ නිබ්බිද්දති
 උකකණ්ඨති නාභිරමති, සෙය්‍යථාපි නාම විතතකුට්ඨකපාදාභිරතො
 සුචණ්ණරාජතංසො අසුචිමති වණ්ණාලගාමවාරආවාටෙ නාභිරමති
 සත්තසු මහාසරෙසු යෙව අභිරමති, එවමෙව අයං යොගීරාජතංසො
 සුපරිද්ධාදීනෙව සහෙදකෙ සඛාරගතෙ නාභිරමති භාවනාරාමනාය
 පන භාවනාරතියා සමන්තාගතතනා සත්තසු¹ අනුපස්සනාසු යෙව අභි
 රමති, යථා ව සුචණ්ණපඤ්ජරෙපි පකඛිතො සිභො මිගරාජා නාභිරමති,
 තිසොජනසභස්සවික්ඛිතෙ පන භිමවනෙත යෙව රමති, එවමෙවමි යොගී
 සිභො නිවිධෙ සුගතිභට්ටෙපි නාභිරමති තීසු අනුපස්සනාසු යෙව රමති.
 යථා ව සබ්බසෙනො සත්තප්පතිට්ඨො ඉද්ධිමා වෙහාසඛගමො ඡද්දනො
 නාගරාජා නගරමජ්ජේකා නාභිරමති භිමවති ඡද්දනතරභදෙයෙව රමති,
 එවමයං යොගීවරවාරණො සබ්බසමිමපි සඛාරගතෙ නාභිරමති,

1. සී. II. 63.

“අනුප්පාදෙ ඛෙම” නති ආදිනා නයෙන නිද්දිට්ඨං සනතිපදෙසෙව රමති, නනතිනතතපොණ්තප්පඛාරමානසො හොති, එතතාවතා තස්ස නිබ්බිදානුපස්සනාඤ්ඤං උප්පන්නං හොතිති.

මුඤ්චිතුකමත්තා පටිසම්ඛාසනතිට්ඨනා පඤ්ඤා සම්ඛාරුපෙකම්භාසු ඤාණනති මුඤ්චිතුං ඵජ්තුං කාමෙති ඉච්ඡති¹—මුඤ්චිතුකාමො, මුඤ්චිතුකාමස්ස භාවො=මුඤ්චිතුකමත්තා; පටිසම්ඛාති උප්පරිකතීති=පටිසම්ඛා, පටිසම්ඛානං වා පටිසම්ඛා; සනතිට්ඨති අජ්ඣුපෙකතීති=සනතිට්ඨනා, සනතිට්ඨනං වා සනතිට්ඨනා; මුඤ්චිතුකමත්තා ච සා පටිසම්ඛා ච සනතිට්ඨනා ඵාති මුඤ්චිතුකමත්තා පටිසම්ඛා සනතිට්ඨනා; ඉති පුබ්බභාගෙ නිබ්බිදාඤ්ඤා නිබ්බිණ්ණස්ස උප්පාදාදීති පරිච්ඡිද්ධා කාමතා මුඤ්චිතුකමත්තා; මුඤ්චිනස්ස උපායකරණ්ණං මජ්ඣෙව පටිසම්ඛානං, පටිසම්ඛානං මුඤ්චිනා අවසානෙ අජ්ඣුපෙකතං සනතිට්ඨනා; එවමච්ඡාභෙදෙන තිප්පකාරා පඤ්ඤා සම්ඛාරානං අජ්ඣුපෙකතාසු ඤාණං, මුඤ්චිතුකමත්තාපටිසම්ඛාසනතිට්ඨනාසම්ඛාතානං අව්ච්ඡාභෙදෙන තිත්තානං තිස්සණ්ණමපි පඤ්ඤානං සම්ඛාරුපෙකතං ඉච්ඡන්තූන පන පඤ්ඤාති ච සම්ඛාරුපෙකම්භාසුති ච බහුවචනං කතං,² අව්ච්ඡාභෙදෙන තිත්තස්සාපි එකතතා ඤාණනති එකවචනං කතනති වෙදිතබ්බං. චුත්තඤ්ච “සා ච මුඤ්චිතුකමත්තා සා ච පටිසම්ඛානුපස්සනා සා ච සම්ඛාරුපෙකතා ඉමෙ ධම්මා එකට්ඨා බ්‍රහ්මජනමෙව නාන” නති. කෙවි පන සම්ඛාරුපෙකම්භාසුති බහුවචනං සමථිපිපස්සනාවසෙන සම්ඛාරුපෙකතානං බහුත්තාතිපි වදනති. සම්ඛාරුපෙකම්භාසුති ච කිරියා පෙකතනති වෙදිතබ්බං. අව්ච්ඡාභෙදෙන පන තෙන නිබ්බිදාඤ්ඤා නිබ්බිදානන්තස්ස උක්කණ්ඨනන්තස්ස සබ්බභවයොතිගතිවිඤ්ඤාණධර්මීති සත්තාවාසගහෙසු සහෙදකෙසු සම්ඛාරෙසු චිත්තං න සජ්ජති න ලග්ගති න බජ්ඣති සබ්බසම්ඛාරගතං මුඤ්චිතුකාමං ඡෙධංචිතුකාමං හොති. අථවා යථා ජාලබ්බනතරගතො මචෙජා සප්පමුඛගතො මණ්ඩුකො පඤ්ඤර පකම්බෙනා වතකුකකුටො දලභපාසවසඞ්ගතො මිගො අතිගුණසිකතථ ගතො සප්පො මහාපඞ්ක“පක්කනෙනා කුඤ්ඤරෙ සුපණ්ණමුඛගතො නාග රාජ රාහුමුඛපථෙට්ඨා වංශො සපත්තපරිකම්බෙනා පුරියොති. එවමාදයො තතො තතො මුච්චිතුකාමා නිස්සරිතුකාමාව හොතති, එවං තස්ස යොගිතො චිත්තං සබ්බයමා සම්ඛාරගතා මුච්චිතුකාමං නිස්සරිතුකාමං හොති, එවං සි මුච්චමානෙ මුඤ්චිතුකාමස්ස මුච්චිතුකමත්තාති පායො යුජ්ජති. එවඤ්ච සති “උප්පාදමමුඤ්චිතුකමත්තා”ති ආදිසු උප්පාද මුච්චිතුකමත්තාති ආදි වත්තබ්බං හොති, තස්මා පුරිමො එව අත්ථො සුඤ්ජරතරො. අථස්ස සබ්බසම්ඛාරෙසු විගතාලයස්ස සබ්බසම්ඛාරගතං මුඤ්චිතුකාමස්ස මුඤ්චිතුකමත්තාඤ්ඤං උප්පජ්ජති, යො එවං සබ්බභවයොතිගති විඤ්ඤාණධර්මීති සත්තාවාසගෙන සහෙදකෙ සම්ඛාරෙ මුඤ්චිතුකාමො මුඤ්චිනස්ස

1. සි. II. සා ච පටිසම්ඛානුපස්සනා සා ච සම්ඛාරුපෙකතා තං ඉච්ඡන්තූන පඤ්ඤාති සම්ඛාරුපෙකම්භාසුති ච බහුවචනං කතං. 2. සි. II. මහාපලිප.

උපායසම්පාදනාදීන් පුන නෙ එව සඬ්ඛායෙ පටිසඬ්ඛානුපස්සනාසද්දේශන නිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා විපස්සති, එවං හි විපස්සන්තො වස්ස අනිච්ච වසෙන නිමිත්තං පටිසඬ්ඛාසද්දේශං උපපජ්ජති, දුක්ඛවසෙන පවත්තං පටි සඬ්ඛාසද්දේශං උපපජ්ජති, අනත්තවසෙන නිමිත්තඤ්ඤා පවත්තඤ්ඤා පටි සඬ්ඛාසද්දේශං උපපජ්ජති, සො පටිසඬ්ඛානුපස්සනාසද්දේශන සබ්බෙ සඬ්ඛාති සුඤ්ඤාති දිස්වා නිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා සඬ්ඛායෙ පටිගණනානෙතො භයඤ්ඤා නාදිඤ්ඤා විපජ්ජාය භරියාය දෙසං දිස්වා විස්සංච්ඡිති යො විස පුරිස්සො තස්සා භරියාය සඬ්ඛායෙ පු උද්ඝාතො හොති මජ්ඣිමනිකා අභන්ති වා මමන්ති වා න ගණන්ති, තස්ස එවං ඡන්තො එවං පස්සන්තො තිස්ස භවෙසු විත්තං පටිලියති පතිකුට්ඨිති පටිවත්තති න සම්පසාරියති, සෙය්‍යරාපි නාම පද්ධතොසෙ ජිසංකං පොඤ්ඤා උදක පුසිනාති පටිලියන්ති පතිකුට්ඨන්ති පටිවත්තන්ති න සම්පසාරියන්ති, සෙය්‍යරාපි වා පන කුක්ඛකුට්ඨ පත්තං වා නභාරුද්දුලං වා අභිමති පක්ඛන්තං පටිලියති පතිකුට්ඨිති පටිවත්තති න සම්පසාරියති, එවං තස්ස තිස්ස භවෙසු විත්තං පටි ලියති පතිකුට්ඨිති පටිවත්තති න සම්පසාරියති උපෙක්ඛා සන්ධාති, එවමස්ස සඬ්ඛාරුපෙක්ඛාසද්දේශං උපපන්නං හොති; ඉමිනා සඬ්ඛාරු පෙක්ඛා සද්දේශන සද්ධිං උපරි ගොත්‍රභූසද්දේශස්ස සාධකං අනුලොම සද්දේශං පුබ්බාපරසද්දේශනි චුත්තෙති අචුත්තමපි චුත්තමෙව හොතිති වෙදි තබ්බං චුත්තං හි භගවතා :—

“සො වත භික්ඛවෙ භික්ඛු කඤ්ඤා සඬ්ඛාරං නිච්චන්තො සමනු පස්සන්තො අනුලොමිකාය ඛන්තියා සමන්තාගතො භවිස්සන්ති නෙතං ධානං විජ්ජති, අනුලොමිකාය ඛන්තියා අසමන්තාගතො සමමන්තනියාම ඔක්කමිස්සන්ති නෙතං ධානං විජ්ජති, සමමන්ත නියාමං අනොක්කමමානො සොනාපතතිඵලං වා සකද්දොමඵලං වා අනාගාමි ඵලං වා අරහත්තං වා සමජ්ජන්තියන්ති නෙතං ධානං විජ්ජති”ති ආදි. චුත්තඤ්ඤා ධම්මසෙනාපතිනා: “කතීභාකාරෙති අනුලොමිකං ඛන්තියං පටිලභති? කතීභාකාරෙති සමමන්තනියාම ඔක්කමති? චත්තාලියාය ආකාරෙති අනුලොමිකං ඛන්තියං පටිලභති චත්තාලියාය ආකාරෙති සමමන්තනියාම ඔක්කමති”ති ආදි.

පටිඤ්ඤා වෙතං චුත්තං භගවතා— “අනුලොමං ගොත්‍රභූස්ස අනන්තරපට්ඨසෙන පට්ඨයො, අනුලොමං වොද්දනස්ස අනන්තර පට්ඨසෙන පට්ඨයො”ති ආදි. තස්ස හි තං සඬ්ඛාරුපෙක්ඛා සද්දේශං ආසෙවනස්ස භාවෙනස්ස ඔහුලිකරොත්තස්ස අධිමොක්ඛ සද්ධා ඔලවත්තා හොති, විරිසං සුපග්ගතිතං, සති සුපට්ඨිතා, විත්තං සුසමාහිතං, සඬ්ඛාරුපෙක්ඛා සද්දේශනි නික්ඛන්තං පවත්තති. තස්ස ඉද්දති මග්ගො උපපජ්ජස්සන්ති සඬ්ඛාරුපෙක්ඛාය සඬ්ඛායෙ අනිච්චාති වා දුක්ඛාති වා සමමසිත්වා භවසිතං ඔත්තති, භවසිතානන්තරං සඬ්ඛාරු පෙක්ඛාය කතනායෙතෙව සඬ්ඛායෙ අනිච්චාති වා දුක්ඛාති වා අනත්තාති වා ආරමභං කුරුමානං උපපජ්ජති මනොවාරාවජ්ජනං,

තදනනතරං තථෙව සඬ්ඛාරෙ ආරමමණං කන්තා වෙ තිණි වත්තාරි වා ජවනමිත්තානි උපපජ්ජන්ති, තංගමපසුත්තං ඤාණං අනුලොම ඤාණං. තං හි පුරිමානඤ්ච විපස්සනාඤාණානං තථංකිවමතාය අනුලොමෙති උපරි ව චත්තබ්බානං සත්තතිංසාය බොධිපක්ඛියධම්මානං අනුලොමෙති; යථා හි ධම්මිකො රාජා විනිවිජ්ජයට්ඨානෙ නිසින්නො අට්ඨන්තං වොහාරික මහාමත්තානං විනිවිජ්ජං සුත්වා අගතිගමනං පහාය මජ්ඣන්තො හුත්වා එවං හොතුති අනුමොදමානො තෙසඤ්ච විනිවිජ්ජස්ස අනු ලොමෙති පොරණකස්ස ච රාජධම්මස්ස; තත්ථ රාජා විය අනුලොමඤාණං, අට්ඨ වොහාරිකා මහාමත්තා විය අට්ඨ විපස්සනාඤාණානි, පොරාණක රාජධම්මො විය සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මා, යථා රාජා එවං හොතුති අනුමොදමානො වොහාරිකානඤ්ච විනිවිජ්ජස්ස රාජධම්මස්ස ච අනුලො මෙති, එවම්දං අතිව්වාදිවසෙන සඬ්ඛාරෙ ආරබ්භ උපපජ්ජමානානං අට්ඨන්තාඤ්ච විපස්සනාඤාණානං තථංකිවමතාය අනුලොමෙති උපරි චත්තබ්බානං සත්තතිංසාය ව බොධිපක්ඛියධම්මානං, තස්මා අනුලොම ඤාණනති වුවමනි.

බඬ්ඬාන වුට්ඨාන විවට්ටනෙ පඤ්ඤා ගොත්‍රභුඤ්ඤානති එථ බඬ්ඬානි සඬ්ඛාරනිමිත්තං, තං හි අජ්ඣන්තවිත්තයන්තානො අසුඤ්ඤ කඛන්තෙ උපාදය බඬ්ඬානි වුත්තං, තම්හා බඬ්ඬාන සඬ්ඛාර නිමිත්තමහා වුට්ඨානි, විගතං හුත්වා උද්ධං තිට්ඨන්ති=වුට්ඨානං, විවට්ටනි පරාවත්තනි පරමමුඛං හොතීති=විවට්ටනං, වුට්ඨානඤ්ච තං විවට්ටන ඤානි=වුට්ඨානවිවට්ටනං; තෙනෙවාහ:- “ගොත්‍රභුඤ්ඤා සමුදයස්ස අසමුච්ඡේදනතො පවත්තා න වුට්ඨානි නිබ්බානාරමමණතො පන නිමිත්තා වුට්ඨානීති එකතො වුට්ඨානං හොති”ති. පුප්පජනගොත්තාහි භවනතො අරියගොත්තභාවනතො ගොත්‍රභු. ඉදං හි අනුලොමඤාණෙහි පදුමපලාසතො උදකමිව සබ්බසඬ්ඛාරතො පටිලියමානං විභස්ස අනුලොමඤාණස්ස ආසෙවනනෙත අනිමිත්තං නිබ්බානං ආරමමණං ඤාරමානං පුප්පජනගොත්තං පුප්පජනසඬ්ඛං පුප්පජනභුමිං අතික්කම මානං අරියගොත්තං අරියසඬ්ඛං අරියභුමිං මක්කමමානං නිබ්බානා රමමණෙ පඨමාවට්ටන පඨමාභොග පඨමසමන්තාහාරභූතං මහස්ස අනන්තර සමනන්තර ආසෙවන උපනිස්සය නඤ්චි විගතවසෙන ඡති ආකාරෙහි පච්චයභාවං සාධයමානං සිඛාපත්තං විපස්සනාය මුද්ධිභූතං අපුනරාවත්තකං තං උපපජ්ජති.

දුභතො වුට්ඨාන විවට්ටනෙ පඤ්ඤා මගෙන ඤාණනති එථ දුභතොති උභතො, වයතොති වා වුත්තං හොති; කිලෙසානං සමුච්ඡේදනතො කිලෙසෙහි ව තදනුචත්තකකඛන්තෙහි ව නිබ්බානා රමමණකරණතො බඬ්ඬාන සබ්බසඬ්ඛාරනිමිත්තෙහි ව වුට්ඨානි විවට්ට නීති දුභතො වුට්ඨානවිවට්ටනෙ පඤ්ඤා; තෙනෙවාහ:- “වත්තාරි මහස්සඤානි අනිමිත්තාරමමණත්තා නිමිත්තතො වුට්ඨහනති සමුද යස්ස සමුච්ඡේදනතො පවත්තා වුට්ඨහනතීති දුභතො වුට්ඨානානි හොන්ති”ති.

මගෙන සද්දන්තනි නිබ්බානං මග්ගති පෙක්ඛති නිබ්බානප්පිකෙති වා මග්ගියති අනෙසියති කිලෙසෙ වා මාරෙන්නො ගච්ඡති පටන්තනීති= මග්ගො; තසමිං මග්ගෙ සද්දණං; ජාතිගහණෙන එකවචනං කතං, තං හි ගොත්‍රභුසද්දණස්ස අනන්තරං නිබ්බානං ආරමමණං කුරුමානං සංඝ වජේකි කිලෙසෙ තීරවසෙසං සමුච්ඡද්දමානං අනමකණ්ණසංසාරවට්ඨ දුක්ඛසමුද්දං සොසසමානං සබ්බාපායවාරානි පිදහමානං සත්තආරිය ධනසමුත්ථිභාවං කුරුමානං අට්ඨඞ්ගිකං මිච්ඡාමග්ගං පජ්ඣමානං සබ්බ වෙරහයානි වුපසමසමානං සමමාසලුද්ධස්ස ඔරසපුත්තභාවමුපනසමානං අසද්දන්තී ව අනෙකානි ආනිසංසසනානි පටිලාභසමානං මග්ගසද්දණං උපපජ්ජති.

සාතුං ඉච්ඡං පුරිසො-ලඞ්ඝිකා මානිකාය පරතීරෙ,
වෙගෙනාගමම යථා-ගණිතිවා ඔරිමතීරතරුඛද්ධං.

රජ්ජං වා දණ්ඨං වා-උලුඞ්ඝිකානා පාරතින්තනනු,
පාඨපනො පන තං-මුඤ්චිය වෙධං පතිට්ඨහති පාරෙ.

එවං සොගාවචතො-සකකායමයමති ඔරිමෙ තීරෙ,
දිට්ඨිහසො අභයෙ පන-සාතුං ඉච්ඡං අමතපාරෙ.

උදයබ්බයානුපස්සනා-පභුතිකවෙගෙන ආගතො රජ්ජං,
රුපාවං දණ්ඨං වා-නදිතරඛකාවහයං සමමා.

ගණිතිවා ආවජ්ජන-විනොතන හි පුබ්බවුත්තනසතොව,
අනුලොමෙහුලුඞ්ඝිය-නිබ්බුතිනින්නො තද්දසත්තගතො.

තං මුඤ්චිය ගොත්‍රභුතා-අලභ්ඛ ආසෙවනෙන තු පවෙධං,
පතීතො සම්ඛිතපාරෙ-තතො පතිට්ඨාති මග්ගසද්දණෙන.

පසස්තුකාමො චන්දං-ඡන්තං හි අබ්බපට්ඨෙති,
දුලකසුමුමසුමෙසු-අබ්බෙසු හවෙසු වාසුතා කමතො.

චන්දං පස්සෙය්‍ය නරො-යථා තථෙවානුලොමසද්දණෙති කමා,
සමච්ඡාදකමොගෙ-විනාසිතෙ පෙක්ඛතෙති ගොත්‍රභු අමතං.

වාතා විය තෙ චන්දං-අමතං නති පෙක්ඛරෙත්‍රලොමානි,
පුරිසො අබ්භානිව වර-ගොත්‍රභු න තමං විනොදෙති.

හමිතමති වක්කසනො-සිතො නගෙ අසද්දදින්නසද්දසද්දය,
උසුපානෙ ඵලකසතං-අපෙක්ඛමානො යථා විජේකි.

එවමිධ මග්ගසද්දණං-ගොත්‍රභුතා දින්නසද්දඥවම්භාය,
නිබ්බානෙ වත්තන්තං-ලොභකඛකාදිකෙ පද්දලෙති.

සංසාරදුක්ඛජලධිං-සොසසති පිදහති දුග්ගතිමාරං,
කුරුතෙ ව අරියධනිනං-මිච්ඡාමග්ගඤ්ච පජ්ඣති.

වෙරහයානි සමයතො-කරෙති නාථස්ස ඔරසපුත්තභාවං,
අසද්දඤ්ච ව අනෙකසතො-ආනිසංසෙ දදති සද්දණමිදන්ති.

පසොගපටිපසංසද්ධිපඤ්ඤා ඵලෙ ඤාණනති එත්ථ පසොගොති
 භුසොගොගො, ඵලතච්ඡිකිරියාය මග්ගභාවනාය උභතොවුට්ඨානපසොගො,
 තස්ස පසොගස්ස පටිපසංසංගානං නිට්ඨානං = පසොගපටිපසංසද්ධි, කිං තං?
 චතුමග්ගකිච්චපරියොසානං, තස්සා පසොගපටිපසංසද්ධියා හෙතුභූතාය
 පට්ඨනා ඵලෙ පඤ්ඤා = පසොගපටිපසංසද්ධිපඤ්ඤා; ඵලති විපට්ඨතීති =
 ඵලං, තස්මිං ඵලෙ තංගමපසුතතං ඤාණං, එකෙනස්ස හි මග්ගඤ්ඤාස්ස
 අනන්තරං තස්ස තස්සෙව විපාකභූතානි නිබ්බානාරම්මණානි තිණී වා
 චෙ වා එකං වා ඵලච්ඡිතානි උපපජ්ජන්ති, අනන්තරවිපාකත්තායෙව
 ලොකුභතරකුසලානං “සමාධිමානන්තරිකං යමානු”ති ච, “දක්ඛං ආනන්ත
 රිකං පාපුණාති අසාවානං බියා”ති ච ආදි වුත්තං. යස්ස චෙ අනුලො
 මාති තස්ස තතියං ගොත්‍රභූ චතුස්සං මග්ගචිත්තං තිණී ඵලචිත්තානි
 නොනති, යස්ස තිණී අනුලොමාති තස්ස චතුස්සං ගොත්‍රභූ පඤ්චමං
 මග්ගචිත්තං චෙ ඵලචිත්තානි නොනති, යස්ස චත්තාරි අනුලොමාති
 තස්ස පඤ්චමං ගොත්‍රභූ ඡට්ඨං මග්ගචිත්තං එකං ඵලචිත්තං හොති,
 ඉදං මග්ගචිට්ඨං ඵලං, කාලන්තරඵලං පන සමාපත්තිවසෙන උපපජ්ජ
 මානං නිරොධා වුට්ඨගන්තස්ස උපපජ්ජමානඤ්ච එතෙනෙව සංඝභිතං.

ඡිත්තචම්මමනුපසංසනෙ පඤ්ඤාති තෙන තෙන අරියමග්ගෙන
 සමුච්ඡින්නං තං තං උපකක්කිලෙසං පච්ඡා පසංසනෙ පඤ්ඤා. විමුක්ති
 ඤාණනති විමුක්තියා ඤාණං. විමුක්තීති ච උපකක්කිලෙසෙහි විමුක්තං
 පරිසුද්ධිචිත්තං විමුක්තභාවො වා, තස්සා විමුක්තියා ජානනඤ්ඤා
 විමුක්තිඤ්ඤා, කිලෙසෙහි විමුක්තං චිත්තසන්නතිමපි කිලෙසෙහි
 විමුක්තභාවං පච්චෙකකිනො කිලෙසෙහි නා විනා පච්චෙකකිතීති
 එතෙන පභිනකිලෙසපච්චෙකකිණං වුත්තං හොති, “විමුක්තස්මිං
 විමුක්තමිති ඤාණං හොති”ති හි ඉදමෙව සක්ඛාය වුත්තං. අවසිට්ඨ
 කිලෙස පච්චෙකකිණං පන අවුත්තමපි ඉමිනාව වුත්තං හොතීති ගහෙ
 තබ්බං. වුත්තඤ්ච :-

“වුත්තමති එකධමෙම යෙ ධම්මා එකලකිණො තෙන,
 වුත්තා භවන්ති සබ්බෙ ඉති වුත්තො ලකිකිණො භාගෙ”ති.

අථ වා අරහතො අවසිට්ඨ කිලෙසපච්චෙකකිණොභාවා චතුත්තං
 අරියානං ලබ්භමානං පභිනකිලෙසපච්චෙකකිණිමෙව වුත්තනති
 චෙදිතබ්බං.

තද සමුදගතෙ ධම්මෙ පසංසනෙ පඤ්ඤාති තද මග්ගකිණේ
 ඵලකිණේ ච සමුදගතෙ පටිලාභවසෙන ච පටිච්චෙධවසෙන ච සමා
 ගතෙ සමපතෙන සමබ්බිභූතෙ මග්ගඵලධමෙම චතුස්චම්මධමෙම ච පසංසනා
 පෙකකිණා පජානනා පඤ්ඤා. පච්චෙකකිණි ඤාණනති තිවත්තිතා
 භූසං පසංසනං ජානනං ඤාණං. ඉමිනා ච ඤාණවසෙන පච්චෙකකිණි
 ඤාණාති වුත්තාති හොනති, සොනාපනනස්ස හි මග්ගචිට්ඨං සොනාපත්ති
 ඵලපරියොසානෙ වුත්තං භවිසිතං ඔතරති, තතො භවිසිතං පච්ඡන්දිතා
 මග්ගපච්චෙකකිණිතාය මනොචාරාවජ්ජනං උපපජ්ජති, තස්මිං නිරුද්දෙධි

පටිපාටියා සත්ත මග්ගපච්චෙක්ඛණ්පටිපාතීති. පුන භවමිහ මොහුරිත්වා තෙනෙව නයෙන ඵලාදීනං පච්චෙක්ඛණ්ණාය ආවර්ජනා දීති උපපජ්ජනති, යෙසං උපපතියා එය මග්ගං පච්චෙක්ඛති ඵලං පච්චෙක්ඛති පභීතකිලෙසෙ පච්චෙක්ඛති අවසිරිධිකිලෙසෙ පච්චෙක්ඛති තිබ්බානං පච්චෙක්ඛති. සො හි ඉමිනා වතාහං මග්ගෙන ආගතොති මග්ගං පච්චෙක්ඛති, තතො අයමෙම ආනිසංසො ලභොති ඵලං පච්චෙක්ඛති, තතො ඉමෙ නාම මෙ කිලෙසා පභීතාති පභීත කිලෙසෙ පච්චෙක්ඛති, තතො ඉමෙ නාම මෙ කිලෙසා අවසිරිධාති උපරි මග්ගවර්ජකි කිලෙසෙ පච්චෙක්ඛති, අවසානෙ අයං මෙ ධම්මො ආරම්භණො පටිලදොති අමතං නිබ්බානං පච්චෙක්ඛති. ඉති සොත්තපත්තස්ස අරියසාවකස්ස පඤ්ච පච්චෙක්ඛණ්ණාති භොන්ති. යථා ව සොත්තපත්තස්ස එවං සකදගාමි අනාගාමිනමපි, අරහතො පන අවසිරිධිකිලෙසපච්චෙක්ඛණ්ණං නාම නාජිති වත්තාරියෙව පච්චෙක්ඛණ්ණාති, එවං සබ්බාති එකුතවීයති පච්චෙක්ඛණ්ණසද්දේශාති, උක්ඛධි පරිචේද්දෙ යෙව චෙසො පභීතාවසිරිධිකිලෙසපච්චෙක්ඛණ්ණං සෙක්ඛානං භොති වා නවා;තස්ස හි අභාවතො යෙව මහානාමො සකෙක්ඛා භගවන්තං පුරු “කොපු නාම මෙ ධම්මො අර්ඛිතතං අපජානො යෙන මෙ එකදු ලොභධම්මොපි විතතං පරියාදය තිට්ඨති”ති ආදි.

එත්ථ ධම්මවර්ජකිසද්දේශාදීනං එකාදසනානං සද්දේශානං විභාවනන්තාය අයං උපමා වෙදිතබ්බා:- යථා පුරියො මචේත් ගහෙස්සාමිති මච්ඡත්ථං ගහෙත්වා තදනුරූපෙ උදකෙ මසාරෙත්වා¹ ඛිපමුඛෙන හත්ථං ඔතාරෙත්වා අතොතා උදකෙ කණ්ණපපං මච්ඡසද්දේශය භිවායං දළහං ගහෙත්වා මහා වත මයා මචේත් ලභොති තුට්ඨං උක්ඛපිත්වා පස්සන්තො සොවජ්ඣි කත්තයදස්සන්තො සපෙපාති සඤ්ජානිත්වා හිතො ආදීනවං දිස්වා ගහණේ නිබ්බින්නො මුඤ්චිතුක්ඛාමො හුත්වා මුඤ්චනස්ස උපායං කරෙන්නො අග්ගනඛගුට්ඨො පට්ඨාය හත්ථං නිබ්බෙදෙත්වා බාහං උක්ඛපිත්වා උපරි සීයෙ මෙ තයො වාරෙ පරිබ්භමෙත්වා සපං දුබ්බලං කත්වා ගච්ඡ රෙ දුට්ඨ සපපාති නිස්සරේත්වා වෙගෙන ඵලමාරුග්ගා සිතො, මහන්තස්ස වත භො සපසස්ස මුඛතො මුත්තොමිති තුට්ඨං ආගතමග්ගමොලො කෙය්, තත්ථ පුරිසස්ස මච්ඡසද්දේශය කණ්ණපපං දළහං ගහෙත්වා තුස්සනං විය ඉමස්ස යොගිනො ආදිතො බාලපුත්ථර්ජනස්ස අනිච්චාදි වසෙත භයානක්ඛං ඛනිපඤ්චකං නිච්චාදිසද්දේශය අහං මමාති දිට්ඨි තණ්හාහි දළහං ගහෙත්වා තුස්සනං, තස්ස ඛිපමුඛතො සපං නිහරිත්වා සොවජ්ඣිකත්තයං දිස්වා සපෙපාති සඤ්ජානනං විය සපවචයනාරුප පරික්ඛන්තො ඝනවිනිබ්බාහං කත්වා කලාපසමමයනාදීති සද්දේශෙහි ඛනි පඤ්චකස්ස අතිච්චාදිලක්ඛණත්තයං දිස්වා අනිච්චං දුක්ඛවත්තතාති වචන්තාපනං, තස්ස භයනං විය ඉමස්ස භයතුපට්ඨානසද්දේශං, සපෙප ආදීනවදස්සනං විය ආදීනවානුපස්සනාසද්දේශං, සපසගහණ

1. සි. ඔතාරෙත්වා.

නිබ්බිඤ්ඤාං විය නිබ්බිඤ්ඤානුපස්සානාඤ්ඤාං, සප්පං මුඤ්ඤිතුකාමනා විය මුඤ්ඤිතුකාමනාඤ්ඤාං, මුඤ්ඤිනස්ස උපායකරණං විය පටි සංඛාරානුපස්සනාඤ්ඤාං, සප්පං පරිබ්භමෙත්වා දුඛලං කන්ධා නිවත්තන්ධා ඛසිත්තුං අසමන්තවාපාපනං විය තිලකඛණානෙපණෙන සංඛාරා පෙක්ඛානුලොමඤ්ඤානි සංඛාරෙ පරිබ්භමෙත්වා දුඛලං කන්ධා පුන නිවම්පුබ්බතානාසරෙන උපට්ඨාතුං අසමන්තවාපාපනං, සප්පවිස්සජ්ජනං විය ගොචුචුඤ්ඤාං, සප්පං විස්සජ්ජන්තා ඵලං ආරුක්ඛා ධානං විය නිබ්බානාඵලං ආරුක්ඛා සීතං මග්ගඵලඤ්ඤාං, හට්ඨස්ස ආගතමග්ගො ලොකනං විය මග්ගාදි පච්චවේක්ඛණඤ්ඤානාදි ඉමෙසඤ්ඤා පුනමයඤ්ඤා දිනං චුද්දසනානං ඤ්ඤානං උපපත්තික්කමෙන පටිපත්තික්කමෙන ච දෙස නාක්කමස්ස කතුත්තා පච්චවේක්ඛණෙසු පඨමං කිලෙස පච්චවේක්ඛණං හොති, තතො මග්ගඵලනිබ්බානාපච්චවේක්ඛණානීති වේදිතබ්බං.

“ලොකුත්තරං ඛානං භාවෙති නිය්‍යානිකං අපචයගාමිං දිට්ඨිගතානං පහානාය කාමරගබ්භාපාදනං තනුභාවාය කාමරගබ්භාපාදනං අනව සෙසප්පහානාය රූපාරූපරතමානඋද්ධවච්ඡවිජ්ජානං අනවසෙසප්පහානා යා”ති ම කිලෙසප්පහානං යෙව අධිකං කන්ධා මග්ගපටිපත්තියා චුත්තත්තා පටිපත්තානුරූපෙනෙව කිලෙසපච්චවේක්ඛණස්ස ආදිභාවො සුජ්ජති, අට්ඨකථායා චුත්තක්කමො පන දස්සිතොයෙව. යො පන කමො පඤ්ඤා විධො-උපපත්තික්කමො පහානක්කමො පටිපත්තික්කමො භුමමක්කමො දෙසනාක්කමොති.

“පඨමං කලලං හොති කලලා හොති අබ්බුදං,

අබ්බුදං ජායතෙ පෙසි පෙසි නිබ්බන්තති ඝනො”ති

එවමාදි උපපත්තික්කමො. “දස්සනෙන පහානබ්බා ධම්මා භාවනාය පහානබ්බා ධම්මා”ති එවමාදි පහානක්කමො. “සිලවිසුද්ධි විතතවිසුද්ධි දිට්ඨිවිසුද්ධි කංඛාවිතරණවිසුද්ධි මග්ගාමග්ගඤ්ඤානවිසුද්ධි පටිපදා ඤ්ඤාදස්සනවිසුද්ධි ඤ්ඤාදස්සන විසුද්ධි”ති එවමාදි පටිපත්තික්කමො. “කාමාවචරා ධම්මා රූපාවචරා ධම්මා අරූපාවචරා ධම්මා”ති එවමාදි භුමමක්කමො. “චත්තානෙ සතිපට්ඨානා චත්තානෙ සමමප්පධානා චත්තානෙ ඉද්ධිපාදා පඤ්ඤාඤ්ඤානි පඤ්ඤාබලානි සත්ත බොජ්ඣංගා අරියො අට්ඨංගිකො මග්ගො”ති ච “ආනුසංඛිකථං කපේසි, සෙය්‍යවිදං¹ දුනකථං සිලකථං සග්ගකථං කාමානං ආදීනවං මකාරං සංඛිලෙසං නෙක්ඛමෙම ඉ ආනිසංසං පකාසෙසී”ති චා එවමාදි දෙසනාක්කමො. ඉධ පන චුද්ද සනානා ඤ්ඤානං උපපත්තික්කමො පටිපත්තික්කමො ච තද්දුග්ගවසෙන පටිපාටියා දස්සිතත්තා¹ දෙසනාක්කමො චාති තයො කමා වේදිතබ්බා. ඉද්දති යසම, හෙට්ඨා සරූපෙන නාමරූපච්චක්ඛානාඤ්ඤානං න චුත්තං තස්මා පඤ්ඤාධා නාමරූපපහෙදං දස්සෙත්තුං “අජ්ඣන්තවච්ඡානෙන පඤ්ඤා චජ්ජනානන්තෙ ඤ්ඤා”නාදි ආදීනි පඤ්ඤා ඤ්ඤානා උද්දිට්ඨානි, සකලෙ හි

නාමරුපෙ වුනෙන යං පරිශ්ශහෙතුං සකකා යඤ්චි පරිශ්ශහෙනබ්බං තං පරිශ්ශහෙස්සති, ලොකුතතරනාමං හි පරිශ්ශහෙතුඤ්චි න සකකා අනධි ගතත්තා. න ච පරිශ්ශහෙනබ්බං අවිපස්සනුපගතත්තා.

තථ අජ්ඣන්තවච්ඡාදානෙති එවං පවනනමානා මයං අත්තාති ගහණං ගමිස්සාමාති ඉමිනා විය අධිප්පායෙන අත්තානං අධිකාරං කථා පවනතාති=අජ්ඣන්තා. අජ්ඣන්තසද්දෙ පනායං: ගොවරජ්ඣානෙන නියකජ්ඣානෙන අජ්ඣන්තජ්ඣානෙන විසයජ්ඣානෙනති වතුසු අජෙථසු දිස්සති. “තෙන ආනාදෙ හිකුන්තා තස්මිං යෙව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිතෙන අජ්ඣන්තමෙව චිත්තං සංඝස්ථපෙනබ්බං”-“අජ්ඣන්තරතො සමාතිතො”ති ආදිසු හි අයං ගොවරජ්ඣානෙන දිස්සති. “අජ්ඣන්තං සමපසාදනං” “අජ්ඣන්තං වා ධම්මෙසු ධම්මානුපසයි විහරති”ති ආදිසු නියකජ්ඣානෙන. “ඡ අජ්ඣන්තිකාති ආයතනාති-අජ්ඣන්තිකා ධම්මා”ති ආදිසු අජ්ඣන්ත ජ්ඣානෙන. “අයං ඛො පනානාදෙ විහාරෙ තථාගතෙන අභිසම්මුද්ධො යදිදං¹ සබ්බනිමිත්තානං අමනසිකාර අජ්ඣන්තං සුඤ්ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති ආදිසු විසයජ්ඣානෙන, ඉස්සරියව්ශානෙති අජෙථා. එල සමාපත්ති හි බුද්ධානං ඉස්සරියව්ශානං නාම. ඉධ පන අජ්ඣන්තජ්ඣානෙන දවස්සෙබ්බා, තෙසං අජ්ඣන්තානං වච්ඡානෙ=අජ්ඣන්තවච්ඡානෙ.

විජ්ඣානානෙතති වජ්ඣනං නානාභාවෙ, නානාවජ්ඣසුති අජෙථා. එඤ්ජ ජවනමනො විඤ්ඤාණස්ස පච්චයභුතො හව්ඞගමනොපි චක්ඛාදි පඤ්චකං විය උප්පතතිව්ශානත්තා වජ්ඣති වුනෙතා; ආවජ්ජනමපි තනතිස්සිතමෙව කාතබ්බං. බභිද්ධාති ජ්ඣති අජ්ඣන්තජ්ඣානෙනති ඛති භුතෙසු තෙසං විසයෙසු. ගොවරජානෙතති විසයනානෙතෙ. වජ්ඣා වච්ඡාදානෙති විඤ්ඤාණවරියා අඤ්ඤාණවරියා ඤ්ඤාණවරියාවසෙන වරියානං වච්ඡානෙ, වරියවච්ඡානෙති රස්සං කථාපි පඨනති. වතු ධම්මවච්ඡාදානෙති කාමාවචරභුමි ආදීනං වුද්දසන්නං² වතුකානං වසෙන වතුන්තං වතුන්තං ධම්මානං වච්ඡානෙ. භුමිති “වතුභුමිගතඤ්චි වෙභාසව්ශං වා”ති ආදිසු පඨවියං වත්තති. “භුමිකාවාසෙ වසි”ති ආදිසු විසයෙ. “සුඛභුමියං කාමාවචරෙ”ති ආදිසු උප්පජ්ජනව්ශානෙ. ඉධ පන කොව්ශාසෙ වත්තති. පරිචේජ්දෙතිපි වදන්ති. නවධම්මවච්ඡාදානෙති කාමාවචරකුසලාදිවසෙන පාමුජ්ජුලකවසෙන යොනියොමනසිකාර මූලකවසෙන ච නවන්තං නවන්තං ධම්මානං වච්ඡානෙ, ඉමෙසු ව පඤ්චසු ඤ්ඤාණසු පඨමං අජ්ඣන්තධම්මා වච්ඡාපෙනබ්බාති වජ්ඣ නානෙතෙ ඤ්ඤාණං පඨමං වුත්තං, තතො ච තෙසං විසයා වච්ඡාපෙ තබ්බාති තදනන්තරං ගොවරජානෙතෙ ඤ්ඤාණං වුත්තං; තතො පත්ති තිණි ඤ්ඤාති තිණ්ණං වතුන්තං වසෙන ගණනානුලොමෙන වුත්තාති.

ඉදති යසමා නාමරුපස්සෙව පහෙදතො වච්ඡාපනඤ්ඤාණං ඤ්ඤ පරිඤ්ඤා, තදනන්තරං තීරණපරිඤ්ඤා, තදනන්තරං පහානපරිඤ්ඤාති

1. සි. II, සංදිසං.

2. සි. III, ආදිතඤ්චි දස්සනං.

තිස්සෝ පරිඤ්ඤා නංගමිකාං ව භාවනා සච්ඡිකිරියා හොනති, තස්මා ධම්ම නානත්තඤ්ඤානන්තරං ඤ්ඤාටෙඨි ඤ්ඤාදීනි පඤ්ඤාඤ්ඤානි උද්දිට්ඨානි, තිස්සෝ හි පරිඤ්ඤා-ඤ්ඤාපරිඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා පභානපරිඤ්ඤා ව, තත් “රුපපතලකකිණං රූපං වේදසිතලකකිණං වේදනා”ති එවං තෙසං තෙසං ධම්මානං පච්චත්තලකකිණසලකකිණවසෙන පචත්තා පඤ්ඤා ඤ්ඤාපරිඤ්ඤා නාම. “රූපං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තං වේදනා අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තං”ති ආදිනා නයෙන තෙසං තෙසං ධම්මානං සාමඤ්ඤාලකකිණං ආරූපෙත්වා පචත්තා ලකකිණාරමණීකවිපස්සනා පඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා නාම තෙසු යෙව පන ධම්මෙසු නිව්චයඤ්ඤාදිපජ්ඣන වසෙන පචත්තා ලකකිණාරමණීකවිපස්සනාව පභානපරිඤ්ඤා නාම. තත් සංඛාරපරිච්ඡේදනෝ පට්ඨාය යාව පච්චයපරිග්ගහා ඤ්ඤාපරිඤ්ඤා භූමි. එතස්මිං හි අනන්තරෙ ධම්මානං පච්චත්තලකකිණපරිචේධස්සෙව ආධිපච්චං හොති කලාපසමමසනනෝ පට්ඨාය යාව උදයබ්බයානු පස්සනා තීරණපරිඤ්ඤා භූමි. එතස්මිං හි අනන්තරෙ සාමඤ්ඤාලකකිණ පරිචේධස්සෙව ආධිපච්චං හොති. භංගානුපස්සනං ආදිං කත්වා උපරි පභානපරිඤ්ඤා භූමි. තනෝ පට්ඨාය හි අනිච්චනෝ අනුපස්සනෝ නිව්චයඤ්ඤා පජ්ඣති දුක්ඛනෝ අනුපස්සනෝ සුඛසඤ්ඤා පජ්ඣති අනත්තනෝ අනුපස්සනෝ අනත්තසඤ්ඤා පජ්ඣති, නිබ්බිදුනෝ නාදිං පජ්ඣති, චිරජේතනෝ රාගං පජ්ඣති, නිරෝධෙනෝ සමුදයං පජ්ඣති පටිතිස්සජෙනෝ ආදානං පජ්ඣතීති එවං නිව්චයඤ්ඤාදිපභානසාධිකානං සත්තන්තං අනුපස්සනානං ආධිපච්චං හොති.

තත් අභිඤ්ඤා පඤ්ඤාති ධම්මානං රුපපනාදියභාවෙන ජානන පඤ්ඤා; සා හි සොභනනේත අභිසද්දෙන තෙසං තෙසං ධම්මානං සභාව ජානනවසෙන සොභනං ජානනන්ති කත්වා අභිඤ්ඤාති වුච්චති. ඤ්ඤාටෙඨි ඤ්ඤානති ජානනසභාවං ඤ්ඤා. පඤ්ඤාපඤ්ඤාති ජානන පඤ්ඤා, සා හි බ්‍යාපනටෙඨින පරිසද්දෙන අනිච්චාදියාමඤ්ඤාලකකිණ වසෙන සකිච්චසමාපනවසෙන වා බ්‍යාපිතං ජානනන්ති කත්වා පරිඤ්ඤාති වුච්චති. තීරණටෙඨි ඤ්ඤානති උපපරිකකිණසභාවං ඤ්ඤා.¹ පභානෙ පඤ්ඤාති නිව්චයඤ්ඤාදීනං පජ්ඣනා පඤ්ඤා, පජ්ඣනන්ති වා පජ්ඣනති තෙනාති වා පජ්ඣනං. පටිච්චාග්ගටෙඨි ඤ්ඤානති පරිච්චජනසභාවං ඤ්ඤා. භාවනාපඤ්ඤාති වසිනපඤ්ඤා, එකරසටෙඨි ඤ්ඤානති එකකිච්චසභාවං ඤ්ඤා; විමුත්තිරසෙන වා එකරසසභාවං ඤ්ඤා. සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤාති පරිචේධවසෙන පටිලාභවසෙන වා පච්චකකිරණපඤ්ඤා, පුස්සනටෙඨි ඤ්ඤානති තදුභයවසෙනෙව විදුනසභාවං ඤ්ඤා.

ඉද්දති යස්මා පභාන භාවනා සච්ඡිකිරියඤ්ඤානි අරියමග්ගසම්ප සුත්තානිපි හොනති, තස්මා තදන්තන්තරං අරියපුග්ගලානං යෙව ලබ්භ මානාති චත්තාරි පටිසම්බද්ධඤ්ඤානි උද්දිට්ඨානි; තත්ථාපි පච්චසුප්පනෝ

1. සී. II. උපපරිකකිණසභාවං. සමාපනනාය නං භාවං වා ඤ්ඤා.

මෙතෙව ඵලපට්ඨනකො ආනන්තරිකොති ලද්ධනාමො මග්ගසමාධි, න
 හි මග්ගසමාධිමති උප්පන්නො නස්ස ඵලප්පත්තීතිසෙධිකො කොචි
 අනන්තරායො අත්ථි, යථාතා:- “අය්ඤ්ච පුග්ගලො සොනාපත්තීඵලපට්ඨ
 කිරියාය පටිපන්නො අස්ස කප්පස්ස ඵ උඛ්ඛස්සනවෙලා¹ අස්ස නෙව
 තාව කප්පො උඛ්ඛස්සෙය්” යාචායං පුග්ගලො න සොනාපත්තීඵලං
 සමිකිකරෙති අයං වුච්චති පුග්ගලො සිත්තපට්ඨි, සබ්බෙසි මග්ග
 සමඛ්ඛිතො පුග්ගලො සිත්තපට්ඨනො”²ති, ඉදං තෙන ආනන්තරිකසමා
 ධිනා සමප්පන්නඤ්ඤං, ඉමිනා මග්ගඤ්ඤෙන ඵලප්පත්තානං අරියානං
 යෙව සමභවතො ඉමස්ස ඤ්ඤස්ස අනන්තරං අරණ්විහාරඤ්ඤාදීනි
 චත්තාරි ඤ්ඤානි උද්දිට්ඨානි, තත්ථ ච අරහතො යෙව සත්තමෙව
 සමභවතො අරණ්විහාරඤ්ඤං පඨමං උද්දිට්ඨං, තදනන්තරං නිරොධස්ස
 අනාගාමිඅරහත්තානං සමභවෙසි ඛුද්ධවිහාරත්තා³ විසෙසෙන ච නිරො
 ධස්ස නිබ්බාණසමචන්තනා ච නිරොධසමාපත්තියා ඤ්ඤං උද්දිට්ඨං, තද
 නන්තරං පරිනිබ්බාණස්ස කාලන්තරෙ පරිනිබ්බානාකාලං ආභවෙච්ච
 සිත්තනා⁴ දිස්සාලිකතානි පරිනිබ්බානෙ ඤ්ඤං උද්දිට්ඨං, තදනන්තරං
 සමසීසට්ඨස්ස සබ්බතිලෙසබ්බානන්තරං පරිනිබ්බානාකාලං ආභවෙ
 සිත්තනා රස්සකාලිකතානි සමසීසට්ඨෙ ඤ්ඤං උද්දිට්ඨං.

තථ-සනෙතා වානි වසාරො දස්සනාධිපතෙය්ඤ්ච, සනෙතා විහා
 රාධිගමො ච පණීතාධිමුත්තනා වානි නිහිපි පදෙහි සමඛිනිතබ්බො,
 දස්සනානි විපස්සනාඤ්ඤං, අධිපති යෙව=ආධිපතෙය්, අධිපතීනො වා
 ආගතත්තා=ආධිපතෙය්, දස්සනං ච නං ආධිපතෙය්ඤ්චානි=දස්සනාධි
 පතෙය්, විහරණ්=විහාරො, විහරන්ති තෙන වානි=විහාරො, අධිගමෙති
 පාපුනිගතීති=අධිගමො, විහාරෙ ඵව අධිගමො=විහාරාධිගමො, යො ච
 කීලෙසපරිද්ධවිපරිකිත්තනා නිබ්බුතොති සනෙතා, යො ච අරහත්තඵල
 සමාපත්තීපඤ්ඤ, උත්තමට්ඨෙන අනුප්පකට්ඨෙන ච පණීතො, පඨාන
 භාවං නිතොති වා පණීතො, පණීතෙ අධිමුත්තනා විස්සන්තිතෙතො තප්ප
 රමො=පණීතාධිමුත්තනා, නස්ස භාවො=පණීතාධිමුත්තනා, යා ච ඵලසමා
 පත්තාධිමුත්තා පුබ්බභාගපඤ්ඤ ඵව, අරණ්විහාරෙති නිකඛිලෙස
 විහාරෙ, රාගාදයො හි-රණ්නති සතෙන වුණ්ණෙනති පිලෙනතීති=
 රණා, රණනති එතෙහි සත්තා කඤ්ඤනති පරිදෙවන්තීති වා=රණා,
 වුණ්ණොතිවිධොපි විහාරො, නත්ථි එතස්ස රණානි=අරණො; විවිධෙ පච්ච
 නිකධිමෙච හරන්ති එතෙනානි=විහාරො, තස්මිං අරණෙ විහාරෙ, නිදදෙස
 වාරෙ වුත්තපඨමජ්ඣානාදීනි ච පණීතාධිමුත්තනය ඵව සඛගිතානි, ඵල
 සමාපත්තීසමාපජ්ජිතුකාමනය හි පඨමජ්ඣානාදයො සමාපජ්ජිතා
 වුට්ඨාය ඝානසමප්පන්නධිමෙච විපස්සති, යා ච අරණ්විහරිත
 සුත්තනෙත භගවතා දෙසිතා අරණ්පට්ඨද සාපි ඉමිනාච සඛගිතානි
 වෙදිතබ්බො, වුත්තං හි තථ භගවතා:- “අරණ්විහරිතං වො හිත්තධිවෙ
 දෙසිස්සාමි-පෙ-න කාමසුඛං අනුසුඤ්ඤස්ස හිණං ගමමං පොථුජ්ජනිකං

1. සි. II උද්දෙසනමෙලා.

2. සි. II උද්දෙසනස්.

3. සි. II ඛුද්ධවිහරත්තා.

අනරියං අනන්තසංහිතං න ච අත්තකිලමථානුයෝගං අනුප්පෙක්ඤ්‍ය
 දුක්ඛං අනරියං අනන්තසංහිතං, එතෙ තෙ භික්ඛවෙ උභො අනෙත අනුප්ප
 ගමම මජ්ඣිමා පටිපදා තථාගතෙන අභිසම්මුද්ධා චක්ඛුකරණී සද්දණ්
 කරණී උපසමාස අභිඤ්ඤාස සමෙබ්බාසාය නිබ්බානාය සංවත්තති.
 උසාදනඤ්ච ජඤ්ඤා අපසාදනඤ්ච ජඤ්ඤා උසාදනඤ්ච ඤානා අප
 සාදනඤ්ච ඤානා න උසාදෙය්‍ය න අපසාදෙය්‍ය ධම්මමෙව දෙසෙය්‍ය,
 සුඛච්ඡිනිච්ඡයං ජඤ්ඤා සුඛච්ඡිනිච්ඡයං ඤානා අජ්ඣන්තං සුඛමනුප්පෙක්ඤ්‍ය,
 රහොවාදං න භාසෙය්‍ය සමමුඛා න බිණං භණ්ණ, අතරමානො භාසෙය්‍ය
 නො තරමානො, ජනපදනිරුතතීං නාභිනිවෙසෙය්‍ය සාමඤ්ඤං නාතිධා
 වෙය්‍යාති අයමුද්දෙසො අරණ්විභඩ්ඞසා. -පෙ-නත්‍ර භික්ඛවෙ යො කාම
 පටිසන්තිසුබ්බො, සොමනස්සානුයෝගං අනුයෝගො ගිණං-පෙ-
 අනන්තසංහිතං, අදුක්ඛො එසො ධම්මො අවිඤ්ඤා අනුපායාසො අපරි
 ලාභො සමා පටිපදා, තස්මා එසො ධම්මො අරණො-පෙ-නත්‍ර භික්ඛවෙ
 යො අත්තකිලමථානුයෝගං අනුයෝගො දුක්ඛං අනරියං අනන්ත
 සංහිතං, අදුක්ඛො එසො ධම්මො-පෙ-තස්මා එසො ධම්මො අරණො,
 තත්‍ර භික්ඛවෙ යායං මජ්ඣිමා පටිපදා තථාගතෙන අභිසම්මුද්ධා-පෙ-
 අදුක්ඛො එසො ධම්මො-පෙ-තස්මා එසො ධම්මො අරණො-පෙ-නත්‍ර
 භික්ඛවෙ යායං නෙවුසාදනා න අපසාදනා ධම්මදෙසනා ච අදුක්ඛො
 එසො ධම්මො-පෙ-තස්මා එසො ධම්මො අරණො-පෙ-නත්‍ර භික්ඛවෙ යම්දං
 නෙක්ඛම්මසුඛං පටිච්චෙකසුඛං උපසම්මුඛං සමෙබ්බාසිසුඛං අදුක්ඛො එසො
 ධම්මො-පෙ-තස්මා එසො ධම්මො අරණො-පෙ-නත්‍ර භික්ඛවෙ යවායං
 රහො වාදෙ භුතො තණ්හි අන්තසංහිතො අදුක්ඛො එසො ධම්මො
 -පෙ-තස්මා එසො ධම්මො අරණො-පෙ-නත්‍ර භික්ඛවෙ යවායං සමමුඛා
 බිණ්ඩාදෙ භුතො තවෙහි අන්තසංහිතො අදුක්ඛො එසො ධම්මො-පෙ-
 තස්මා එසො ධම්මො අරණො-පෙ-නත්‍ර භික්ඛවෙ යම්දං අතරමානස්ස
 භාසිතො අදුක්ඛො එසො ධම්මො-පෙ-තස්මා එසො ධම්මො අරණො
 -පෙ-නත්‍ර භික්ඛවෙ යවායං ජනපදනිරුතතීයා ච අනභිනිවෙසො
 සමඤ්ඤාස ච අනභිසාරො¹ අදුක්ඛො එසො ධම්මො-පෙ-තස්මා එසො
 ධම්මො අරණොති; තස්මාතිහ භික්ඛවෙ සරණඤ්ච ධම්මං ඡන්තිස්සාම
 අරණඤ්ච ධම්මං ඡන්තිස්සාම සරණං ච ධම්මං ඤානා අරණං ච ධම්මං
 ඤානා අරණං පටිපදං පටිපජ්ජිස්සාමාති එවං හි වො භික්ඛවෙ සික්ඛි
 තබ්බං, සුභූති ච පන භික්ඛවෙ කුලපුතො අරණපටිපදං පටිපන්නො”ති.

තන්ත මජ්ඣිමා පටිපදා දස්සනාධිපතෙය්‍යෙන ච සනෙතන විහාරාධිග
 මෙන ච සභග්ගිතා². කාමසුඛං අත්තකිලමථං අනුයෝගො මජ්ඣිමා පටි
 පදා එව, අරහතොහි විපස්සනාපුබ්බිභාගමජ්ඣිමා පටිපදා භොති, අරහතන
 එල සමාපත්ති අවධිභග්ගමයෙන මජ්ඣිමා පටිපදා, අවසෙසා පන පණී
 තාධිමුත්තතාය . එව සභග්ගිතාති වෙදිතබ්බා. කිඤ්චාපි සබ්බෙ අර

1. සි. I අනභිසාරොනා 2. සි. II. න ච සනෙතන විහාරාධිගමෙන ච සංගහිතා.

භනෙනා අරණ්විහාරිනො, අසෙසෙ අරභනෙනා ධම්මං දෙසෙනා,
සමමාපට්ඨනෙනා සමමාපට්ඨනා මිච්ඡාපට්ඨනෙනා මිච්ඡාපට්ඨනාති
පුග්ගලවෙනොපි උසාදනාපසාදනාති කත්වා ධම්මං දෙසෙනාති,
සුභුතීථෙරො පන අයං මිච්ඡාපට්ඨද අයං සමමාපට්ඨදති ධම්මං
දෙසෙසි. තෙනෙව භගවා නං යෙව අරණං පට්ඨදං පට්ඨනෙනාති ච
සංවණේණෙසි. “එතදග්ගං භික්ඛවෙ මිම සාවකානං භික්ඛුනං අරණ්විහා
රිනං සද්දං සුභුති”ති ච අරණ්විහාරිනං අග්ගථානෙ ධම්මෙසිති.

මිහි ඵලෙහිති සමඵඵලවිපස්සනාඵලෙහි. **සමන්තාගතනතාති**
සුභතතතා පරිපුණ්ණතතා චා. **නසො වාති** විභතතිවිපල්ලාසො, නිණ්ණං
වාති වුත්තං හොති. **සඬ්ඛාග්ගනාති** වට්ඨසඬ්ඛාර කායසඬ්ඛාර විත්තසඬ්ඛා
රානං. **සට්ඨපස්සද්ධිසාති** පට්ඨපස්සද්ධිථං නිරොධථං, අප්පවත්ත
නථිනති වුත්තං හොති. **සොලසෙති** අතිච්චානුපස්සනාදීති අධි
මග්ගඵලාති අධිසාති සොලසෙති. **ඤ්ණවර්ගිසාති** ඤ්ණප්පවත්තිති.
නවතිති රූපාරූපාවචරසමාධි තදුපවාගෙ වාති නවති. **වසිභාවනා**
පඤ්ඤාති ලුත්තායථාසුඛවත්තනං, ඉසාරියං වසො, සො අස්ස
අප්පිති=වසී; වසිනො භාවො=වසිභාවො. වසිභාවො ඵච=වසිභාවනා,
යථා-පාරිකුල්ලමෙව පාරිකුල්ලනා; ඵචං විධා පඤ්ඤා වසිභාවනා පඤ්ඤාති
චා අථො, සිකාරං දීඝං කත්වා ච පඨනති, සමන්තාගතතතා ච
පට්ඨපස්සද්ධියා ච ඤ්ණවර්ගියාති ච සමාධිවර්ගියාති වාති වකාරො සමබ්භි
තබ්බො.

නිරොධසමාපනතිසා ඤ්ණනති අනාගාමිඅරහත්තානං නිරොධ
සමාපනතිනිමිත්තං ඤ්ණං, යථා අජ්නමගි හනෙ¹ දිට්ඨි; නිරොධ
සමාපනති ච නෙවසඤ්ඤනාසඤ්ඤසත්තස්ස අභාවමත්තං, න කොපි²
ධම්මො පඤ්ඤනතිමත්තං අභාවමත්තතතා නිරොධොති ච. සමා
පඤ්ඤනෙත සමාපජ්ජෙති නාමාති සමාපනතිති ච වුවචති. **සමපජා**
නස්සාති සමමා පකාරෙහි ජානාතීති=සමපජානො; තස්ස සමපජා
නස්ස. **සවත්තපට්ඨාදනෙති** පවත්තනං පවත්තං, සමුද්ධාරොති අථො;
කිලෙසපවත්තං බ්බුසවත්තඤ්ච, තස්ස පවත්තස්ස පරියාදනං පරික්ඛයො
අප්පවත්ති=පවත්තපරියාදනං; තස්මිං පවත්තපරියාදනෙ. **පට්ඨතිබ්බානෙ**
ඤ්ණනති අරභනො කාමච්ඡද්දිනං පරිනිබ්බානං අප්පවත්තනං
අනුපාදිසෙසපරිනිබ්බානඤ්ච පච්චවේක්ඛනතස්ස තස්මිං කිලෙසපරි
නිබ්බානෙ බ්බුපරිනිබ්බානෙ ච පවත්තං ඤ්ණං.

සබ්බධම්මානනති සබ්බෙසං තෙභුමිකධම්මානං. **සමමාසමුච්ඡෙජ්**
දෙති සත්තතිසමුච්ඡෙජ්දවසෙන සුට්ඨි නිරොධෙ. **හිතේධෙ ච අනුපට්ඨා**
නනාති නිරොධෙ කතෙ පුන න උපට්ඨානතාය, පුන අනුප්පනතියනති
අථො. සමමාසමුච්ඡෙජ්දෙ ච නිතේධෙ ච අනුපට්ඨානතා වාති වකාරො
සමබ්භිතබ්බො.

සමසීසවෙධි ඤ්ඤානති නෙකබ්බමාදිති සත්තතිංස සමානි¹ නණ්ණාදිති තෙරස සිසානි; පච්චිතිකඛ්බමානං සමිත්තනා සමානි; ස්ථායෝගං පඛානත්තා කොට්ඨනා ව සිසානි, එකසමීං ඉරියාපථේ වා එකසමීං රෝගෙ වා සභාගසත්තතිවසෙන එකසමීං ජීවිතින්ද්‍රියෙ වා නෙකබ්බමාදිති සමානි ව සඤ්ඤාදිති ව අස්ස සන්තති සමසීසි. සමසීසස්ස අවෙධා=සමසීසවෙධා, තසමීං සමසීසවෙධි, සමසීසිභාවෙති අනේවා. එකසමීං ඉරියාපථේ රෝගෙ වා සභාගසත්තතිවසෙන ජීවිතෙ වා විපස්සනං ආරභිත්වා තසමීං යෙව ඉරියාපථේ රෝගෙ සභාගජීවිතෙ වා චත්තාරි මග්ගථල්ලානි පත්වා තසමීං යෙව පරිනිබ්බායනස්ස අරහත්තොයෙව සමසීසිභාවො භොතීති තසමීං සමසීසිභාවෙ ඤ්ඤානති වුත්තං භොති. වුත්තඤ්ඤා පුග්ගල පඤ්ඤාතතිංස තස්සඤ්ඤා අවංකථායං:- “කතමො ව පුග්ගලො සමසීසි? යස්ස පුග්ගලස්ස අපුබ්බං අවර්ගං ආසවපරියාදනඤ්ඤා භොති ජීවිතපරියාදනඤ්ඤා අයං වුච්චති පුග්ගලො සමසීසි”ති. සමසීසිතිද්දසෙ: “අපුබ්බං අවර්ගම”නති අපුරෙ අපච්ඡා සත්තතිපච්චුප්පනතිවසෙන එකචාරං යෙව එකකාලං යෙවෙති අනේවා. “පරියාදන”නති පරිකල්පො; “අය”නති අයං පුග්ගලො සමසීසි නාම වුච්චති. යො පනෙයො තිව්ධො භොති-ඉරියාපථ සමසීසි රෝගසමසීසි ජීවිතසමසීසිති. තත්ථ යො චඛිකමනෙතා විපස්සනං ආරභිත්වා අරහත්තං පත්වා චඛිකමනෙතා ව පරිනිබ්බාති, යො සිත්තකොව විපස්සනං ආරභිත්වා අරහත්තං පත්වා සිත්තකොව පරිනිබ්බාති, යො නිසිනෙතා ව විපස්සනං ආරභිත්වා අරහත්තං පත්වා නිසිනෙතා ව පරිනිබ්බාති, යො නිපනෙතා ව විපස්සනං ආරභිත්වා අරහත්තං පත්වා නිපනෙතා ව පරිනිබ්බාති අයං ඉරියාපථසමසීසි නාම. යො පන එකං රෝගං පත්වා අනෙතා රෝගෙ යෙව විපස්සනං ආරභිත්වා අරහත්තං පත්වා තෙතෙව රෝගෙන පරිනිබ්බාති අයං රෝගසමසීසි නාම. කතරො ජීවිත සමසීසි නාම?, සිසානති තෙරස සිසානි, තත්ථ කිලෙසසිසං අවිජ්ජං අරහත්තමග්ගො පරියාදියති, පචත්තසිසං ජීවිතින්ද්‍රියං වුත්චිත්තං පරියාදියති, අවිජ්ජාපරියාදයකං චිත්තං ජීවිතින්ද්‍රියං පරියාදතුං න සකෙකාති, ජීවිතින්ද්‍රියපරියාදයකං චිත්තං අවිජ්ජං පරියාදතුං න සකෙකාති, අවිජ්ජා පරියාදයකං චිත්තං අඤ්ඤා ජීවිතින්ද්‍රියපරියාදයකං චිත්තං අඤ්ඤා, යස්ස චේතං සිත්තං සමං පරියාදනං ගච්ඡති යො ජීවිතසමසීසි නාම. කථමිදං සමං භොතීති? වාරසමනාය, යසමීං හි වාලෙ මග්ගවුට්ඨානං භොති භොතා පත්තිමග්ගෙ පඤ්ඤා පච්චවේකඛණ්ණති සකද්දගාමිමග්ගෙ පඤ්ඤා අනාගාමි මග්ගෙ පඤ්ඤා අරහත්තමග්ගෙ චත්තාරිති එකනවිසතිමෙව පච්චවේකඛණ්ණ ඤ්ඤානෙ පභිට්ඨාය භවඛිකං ඔත්තරිත්වා පරිනිබ්බායති, ඉමාය වාරසමනාය එව උභයසීසපරියාදනමපි සමං භොති නාම. තෙතායං පුග්ගලො ජීවිත සමසීසිති වුච්චති අයමෙව ව ඉධ අබ්බෙප්පනො”ති.

ඉද්දති යසමා සුත්තමය සීලමය භාවනාමය ඤ්ඤානති වට්ටපාදකානි, සල්ලෙඛා නාම න භොතති ලොකුත්තරපාදකානෙව එතානි ව අඤ්ඤාති ව

ඤ්ඤානී සලලබ්බාති වුම්මන්ති, තස්මා පච්චන්තික සලලබ්බානාකාරෙන පච්චත්තාති ඤ්ඤානී දසෙසානුං සමසීසවෙයි ඤ්ඤානන්තරං සලලබ්බවෙයි ඤ්ඤානං උද්දිට්ඨං. තත්ථ පුපුන්නානන්තරානෙව පටිසංදානෙ පඤ්ඤාති ලොකුත්තරෙහි අසමමිසාවෙයින පුපුන්නං රාශානඤ්ච නානත්තානං නානාසභාවානං කාමච්ඡඤ්ඤාතිඤ්ච සන්තාපනවෙයින තෙජ්ඣි ලද්ධ නාමානං දුස්සීලාදිනඤ්ච පරිසංදානෙ බෙපනෙ පඤ්ඤා; නෙක්ඛමමාදිමහි සත්තනිංසපහෙදෙ ධම්මෙ පඤ්ඤාති වුත්තං හොති. අථ වා පුපුන්නා නානත්තභූතා ච තෙජා එව, තෙසං පුපුන්නානං නානත්තභූතානං දුස්සීලාදිනං පඤ්ඤානං තෙජානං පරිසංදානෙ පඤ්ඤාති අනේ. තෙජෙහි එව පුපුන්නං නානත්තානඤ්ච සඛහං නිද්දෙසවාග්ගෙ පකාසසිසා මාති. සලලබ්බවෙයි ඤ්ඤානී පච්චන්තිකධම්මෙ සලලබ්බි¹සමුවන්තීති=සලලබ්බො, තස්මිං නෙක්ඛමමාදිකෙ සත්තනිංසපහෙදෙ සලලබ්බසභාවෙ ඤ්ඤානං. “පරෙ විනිංසකා හවිසානති මයමෙත්ථ අවිනිංසකා හවිසාමාති සලලෙඤ්ඤා කරණීයො”ති ආදිනා නයෙන භගවතා සලලබ්බසුත්තන්තො වුත්තො චතුර්වත්තාදිසහෙදොපි සලලෙඤ්ඤා ඉමිනා සඛහනීතොසෙවාති වෙදිතාබ්බො.

ඉමිනා සලලෙඤ්ඤා සිත්තෙක කතනබ්බං සමමප්පධානවිරියං දසෙසානුං තදන්තරං විරියාරම්භෙ ඤ්ඤානං උද්දිට්ඨං. තත්ථ අසලලිනන්ත පඨි නන්තපගහහවෙයිති කොසප්පවසෙන අසලලීනො අසඬ්ඤාපිනො අත්තා අසායාති=අසලලීනත්තො; අත්තාති චිත්තං, යථාහ:-

“උදකං හි නයන්ති නොත්තිකා උපුකාරා නමයන්ති තෙජනං,
දුරු නමයන්ති තච්ඡකා අත්තානං දමයන්ති පඤ්ඤානං”ති

ආදි. කාසෙ ච ජීවිතෙ ච අනපෙක්ඛනාය පඨිතො පෙසිතො විසාවෙයි අත්තා එතෙතාති=පඨිතත්තො; අත්තාති අත්තභාවො, යථාහ:-“යා පන භික්ඛුණී අත්තානං වධිත්වා වධිත්වා රොදෙය්‍යා”ති ආදි. අසලලීනත්තො ච සො පඨිතත්තො මාති=අසලලීනත්තපඨිතත්තො. සහජාතධම්මෙ පග්ගණ්ඨාති උපඤ්ඤාතිති=පග්ගහො; පග්ගහො එව අනේ=පග්ගහවෙයි, පග්ගහසභාවොති අනේ, අසලලීනත්තපඨිතත්තස්ස පග්ගහවෙයි=අසලලී නත්තපඨිතත්තපග්ගහවෙයි, තස්මිං අසලලීනත්තපඨිතත්තපග්ගහවෙයි; “තස්මාතිහ භික්ඛවෙ තුමෙහපි අප්පට්ඨානං පදගෙය්‍යාථ කාමං තවො ච නභාරු ච අවසී ච අවසීය්‍යතු උපසුය්‍යතු සරිතෙර මංසලොභිතං යං නං පුරිසඤ්ඤාමෙන පුරිසවිරියෙන පුරිසපරික්ඛමෙන පඤ්ඤාබ්බං න තං අපාසු ඤ්ඤාති විරියස්ස යත්තං හවිසානී”ති වුත්තත්තා අසලලීනත්තපඨිතත්ත චචනෙන පධානසමිං අප්පට්ඨානිකා අතිවත්තන්තා වුත්තා. පග්ගහධ්ම චචනෙන පන කොසප්පද්ධම්මවිමුක්තං සමප්පට්ඨන්තං විරියං වුත්තං.

විසාරගමන ඤ්ඤානී විරභාවො=විරියං, විරානං වා කමමං විධිනා වා නයෙන උපායෙන ඉරසිතබ්බං පච්චන්තිකබ්බනාති=විරියං;

1. සී, II. සලලබ්බි.

තදෙතං උසාහලකඛණං, සහජානානං ධම්මානං උපස්මිනනරහං, අසං
 සිද්ධතභාවපච්චුපට්ඨානං. “සංවිඤ්ඤා යොනියො පදහති”ති වචනතො
 සංවේගපදට්ඨානං, විරියාරම්භවත්ථුපදට්ඨානං වා; සමමා ආරභං සබ්බ
 සමපන්නන්තං මූලං ගොතීති දට්ඨබ්බං. විරියසංකප්පො ආරම්භො=විරියා
 රම්භො; ඉමිනා සෙසාරම්භ පටිකඛිපති. අසං හි ආරම්භසද්දො-කමෙව
 ආපන්නියං කිරියාසං විරියෙ සිංසාසං විකොපනෙති අනෙකෙසු අනෙකෙසු
 ආගතො.

“සං කිඤ්චි දුක්ඛං සමෙහාති සබ්බං ආරම්භපට්ඨයා,
 ආරම්භානං නිරොධෙන නත්ථි දුක්ඛස්ස සමහවො”ති

එන් හි කමමං ආරම්භොති ආගතං. “ආරම්භති විපපට්ඨාරි ව ගොතී”ති
 එන් ආපන්නි. “මහා යඤ්ඤා මහාරම්භා භූතො ගොතති මහපථො”ති එන්
 යඤ්ඤාසංපන්නාදිතිරියා. “ආරභං නිකම්භං පුඤ්ඤං ච බුද්ධියාසතෙ”ති
 එන් විරියං. “සමණං ගොතමං උද්දියං පාණං ආරම්භනති”ති එන්
 සිංසා. “බිජ්ජාමහුතගාමසමාරම්භා පටිවිජිතො ගොතී”ති එන්
 ඡෙදනභඤ්ජනාදිකං විකොපනං. ඉධ පන විරියමෙව අධිපෙතං.
 තෙන වුත්තං-විරියසංකප්පො ආරම්භො විරියාරම්භොති.

විරියඤ්ඤා ආරම්භනකවසෙන ආරම්භොති වුච්චති, තස්මිං විරියාරම්භ
 ඤ්ඤං, අසලලීනත්තා පභිත්තත්තාතිපි පඨනති, අසලලීනභාවෙන පභිත්ත
 භාවෙනාති අනෙක, පුරිමපාඨොයෙව¹ සුඤ්ඤො, කෙච්ඡි පන සතිධම්මවිවිස
 විරියපීතිසමෙධොජ්ඣාසිතානං සමතා අසලලීනත්තත්තා, සතිසමාධිපස්සද්ධි
 උපෙක්ඛාසමෙධොජ්ඣාසිතානං සමතා පභිත්තත්තා, සත්තනානං සමෙධොජ්ඣා
 සිතානං සමතා පුග්ගභවෙයාති වණ්ණසන්නි.

ඉද්දති සමමාචාරාමසිද්ධිමග්ගඵලං පත්තනන ලොකගිත්තත්ථං ධම්ම
 දෙසනා කාතබ්බාති දසෙස්සුං තදනන්තරං අන්තරාසංසාරෙ ඤ්ඤං
 උද්දට්ඨං. තන් නානාධම්මපක්ඛාසනාති සබ්බසංකප්පාසංකප්පාසංකප්පා
 නානාධම්මානං පක්ඛාසනා දීපනතා දෙසනතා; දෙසනතාති ව පක්ඛා
 සනතා එව. අන්තරාසංසාරෙ නානාඅන්තරා පරෙසං සන්තෙස්සනෙ;
 ධම්මා ව අන්තරා ව තෙ එව.

ඉද්දති පරෙසං ධම්මියා කථාය සන්තෙස්සනස්ස නස්ස අරිය
 පුග්ගලස්ස යථාසභාවධම්මදෙසනාකාරණං දස්සනවිසුද්ධිං දසෙස්සුං
 තදනන්තරං දස්සනවිසුද්ධිඤ්ඤං උද්දට්ඨං. තන් සබ්බධම්මානං
 ඵක්ඛාසනා නානාත්තෙත්තපටිවේධෙති සබ්බෙසං සංකප්පා
 සංකප්පධම්මානං ඵක්ඛාසනාය ව කාමච්ඡන්ද්දීනං නානත්තස්ස ව
 තෙක්ඛමාදීනං ඵක්ඛාසනස්ස ව පටිවේධො; අභිසමයොති අනෙක. සො
 පන මග්ගපඤ්ඤා ඵලපඤ්ඤා ව, මග්ගපඤ්ඤා සමමාතිසම
 යක්ඛණෙ සමමාතිසමයවසෙන පටිවිජ්ඣාති=පටිවේධො, ඵලපඤ්ඤා
 පටිවිද්ධිත්තා පටිවේධො. ඵක්ඛාසනාති එන්-ජාතිසංකප්පො, සඤ්ජාති

1. සි II, ආරභනති. 2. සි III පුරිමපොයෙව.

සඛගතො, කීරියාසඛගතො, ගණනාසඛගතොති චතුර්ඛිට්ඨො සඛගතො. තත් “සබ්බෙ ඛතතිසා ආගච්ඡන්තු සබ්බෙ බ්‍රාහ්මණො සබ්බෙ වෙස්සා සබ්බෙ සුද්දු ආගච්ඡන්තු, “යා වාට්‍රියො විසාඛ සමමාචාරා යො ච සමමා කමමනෙතො යො ච සමමාආජිවො ඉමෙ ධම්මා සීලකඩ්දෙසි සඛගතිතා”ති අයං ඡාතිසඛගතො නාම. “එකඡාතිකා ආගච්ඡන්තු”ති වුත්තට්ඨානො විස භී ඉධ සබ්බෙ ඡාතිසා එකසඛගතිතා. “සබ්බෙ කොසලකා ආගච්ඡන්තු සබ්බෙ මාගධිකා සබ්බෙ භාරුකච්ඡකා ආගච්ඡන්තු” “යො වාට්‍රියො විසාඛ සමමාචාරායමො යා ච සමමාසති යො ච සමමාසමාධි ඉමෙ ධම්මා සමාධි කඩ්දෙසි සඛගතිතා”ති අයං සඤ්ජාතිසඛගතො නාම. “එකට්ඨානො ඡාතිසමික්ඛා ආගච්ඡන්තු”ති වුත්තට්ඨානො විස භී ඉධ සබ්බෙ ඡාතිට්ඨා නොන නිවුළෙත්ථාකාසෙන එකසඛගතිතා. “සබ්බෙ හත්ථාරොහා ආගච්ඡන්තු සබ්බෙ අස්සාරොහා ආගච්ඡන්තු සබ්බෙ රට්ඨිකා ආගච්ඡන්තු” “යා වාට්‍රියො විසාඛ සමමාදිට්ඨි යො ච සමමාසඛකප්පො ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤකඩ්දෙසි සඛගතිතා”ති අයං කීරියාසඛගතො නාම. සබ්බෙව භී තෙ අත්තනො කීරියාකරණෙන එකසඛගතිතා. “වකඛායතනං කතමං ඛකුගණනං ගච්ඡති? වකඛායතනං රූපකඛකුගණනං ගච්ඡති, හවි වකඛායතනං රූපකඛකුගණනං ගච්ඡති තෙ න වතරෙ වතතබ්බෙ වකඛා යතනං රූපකඛකුගණනං සඛගතිතා”නති අයං ගණනාසඛගතො නාම. අයමිධ අධිප්පතො. තථට්ඨාදිසු වාදසසු ආකාරෙසු විසුං විසුං එකෙන සඛගතො ගණනාපරිච්ඡේදො එතෙසනති=එකසඛගතා, එකසඛගතානං භාවො=එකසඛගතා.

දස්සනවිසුද්ධිඤ්ඤාණනති මග්ගඵලඤ්ඤාණං, දස්සනමෙව විසුද්ධි= දස්සනවිසුද්ධි, දස්සනවිසුද්ධි එව ඤ්ඤාණං=දස්සනවිසුද්ධිඤ්ඤාණං. මග්ගඤ්ඤාණං විසුප්ඤ්ඤාණනති දස්සනවිසුද්ධි, ඵලඤ්ඤාණං විසුද්ධිතතා දස්සනවිසුද්ධි.

ඉද්දති දස්සනවිසුද්ධිසාධකානි විපස්සනාඤ්ඤානි මිඛා දස්සෙත්තුං තදනතතරං ඛතතිඤ්ඤාණපරියොගාභණ්ඤාණානි උද්දිට්ඨානි. තත් **විදි නනතා පඤ්ඤා**ති රූපකඛකුදිනං අනිච්චාදිතො විදිතතතා පචතතා පඤ්ඤා. **ඛතතිඤ්ඤාණනති** විදිතමෙව ඛමනීති=ඛතති, ඛතති එව ඤ්ඤාණං= ඛතතිඤ්ඤාණං. එතෙන අධිව්‍යාසනඛතතිං පටිකඛිපති. එතං කලාපසමමස නාදි වසෙන පචතතං තරුණවිපස්සනාඤ්ඤාණං. **පුට්ඨිනතාපඤ්ඤා**ති රූපකඛකුදිනං අනිච්චාදිවසෙන ඤ්ඤාණඵසෙසන පුට්ඨිතතා පචතතා පඤ්ඤා. **පටිසෙයාගාභණ් ඤ්ඤාණනති** පුට්ඨිමෙව පරියොගාභති පටිස නීති=පරියොගාභණ් ඤ්ඤාණං, ගකාරං රස්සං කත්වාපි පඨනති. එතං භසිතානුපස්සනාදිවසෙන පචතතං තිකඛවිපස්සනාඤ්ඤාණං. කෙචි පන විපස්සනාඤ්ඤාණමෙව සද්ධා වා භිස්ස ඛතතිඤ්ඤාණං පඤ්ඤා වා භිස්ස පරියොගාභණ්ඤ්ඤාණනති වදනති, එවං සනෙත එතානි වෙ ඤ්ඤාණානි එකස්ස න සමිභවනති වා තදසමිභවෙ එකස්ස සාවකස්ස සත්තසමිභි සාවකසාධාරණඤ්ඤාණානි න සමිභවනති තසමා තං නසුජ්ජති.

ඉදුනි යසමා පුට්ඨජනා සෙක්ඛා ම විපස්සනුපතෙ ඛන්ඩදෙයො ධම්මෙ සක්ඛෙ එව සම්මසන්නා න තෙසං එකදෙසං, තස්මා තෙසං පදෙස විහාරො න ලබ්භති අරහතොයෙව යථාරුචි පදෙසවිහාරො ලබ්භතිති දස්සනවිසුද්ධිසාධකානි සද්දණ්ණි චන්ද්‍රා තදනනතරං අරහතො දස්සන විසුද්ධිසිද්ධිං පදෙසවිහාරසද්දණ්ණං උද්දිට්ඨං. තථ සමොදහනෙපසද්දණ්ණි ඛන්ඩාදීනං එකදෙසස්ස වේදනාධම්මස්ස සමොදහනපසද්දණ්ණ සම්මිණ්ණින පසද්දණ්ණ රාසිකරණපසද්දණ්ණ; සමොධානෙ පසද්දණ්ණිපි පායො. සොයෙව අපේඨා. පදෙසවිහාරෙ සද්දණ්ණති ඛන්ඩාදීනං පදෙසෙන එක දෙසෙන අවයවෙන විහාරො පදෙසවිහාරො, තස්මිං පදෙසවිහාරෙ සද්දණ්ණං. තථ පදෙසො නාම ඛන්ඩපදෙසො ආයතන ධාතු සම්ම ඉන්ද්‍රිය පච්චයාකාර සතිපට්ඨාන ඝෛන නාමරූපධම්මපදෙසොති නානාවිධො එව, නානාවිධො වෙස වේදනා එව, කර්මං? පසද්ධිනතං ඛන්ඩානං වේදනා ඛන්ඩවසෙන ඛන්ඩකදෙසො, වාදසත්තං ආයතනානං වේදනාවසෙන ධම්මායතනෙකදෙසො, අවිඤ්ඤාසත්තං ධාතුනං වේදනාවසෙන ධම්මධා තෙකදෙසො, චතුනතං සම්මානං වේදනාවසෙන දුක්ඛසම්මෙකදෙසො, බාවිසතිනං ඉන්ද්‍රියානං පසද්ධිවේදනින්ද්‍රියවසෙන ඉන්ද්‍රියෙකදෙසො, වාද සත්තං පටිච්චසමුප්පාදඝ්ණානං එස්ස පච්චයාවේදනාවසෙන පච්චයා කාරකදෙසො, චතුනතං සතිපට්ඨානානං වේදනානුපස්සනාවසෙන සතිපට්ඨානෙකදෙසො, චතුනතං ඝෛනානං සුබලපෙක්ඛාවසෙන ඝෛනෙ කදෙසො, නාමරූපානං වේදනාවසෙන නාමරූපෙකදෙසො, කුසලාදීනං සබ්බධම්මානං වේදනාවසෙන ධම්මෙකදෙසොති එවං වේදනා එව ඛන්ඩා දීනං පදෙසො, තස්සා වේදනාය එව පච්චවේක්ඛණ්ණවසෙන පදෙස විහාරො.

ඉදුනි යසමා සමාධිභාවනාමයසද්දණ්ණාදීනි භාවෙනො පුට්ඨජනා සෙක්ඛා ම තෙ තෙ භාවෙනබ්බභාවනාධම්මෙ අධිපතී ජෙට්ඨකෙ කන්තා තෙන තෙන පහාතබ්බෙ තප්පච්චනිකෙ නානාසභාවෙ ධම්මෙ අනෙකාදී නවේ ආදීනවතො පච්චවේක්ඛිත්වා තස්ස තස්ස භාවනාධම්මස්ස වසෙන විතතං පතිට්ඨපෙත්වා තෙ තෙ පච්චනිකධම්මෙ පජ්ඣනති. පජ්ඣනතා ම විපස්සනාකාලෙ සබ්බසම්ඛාරෙ සුසද්දණ්ණො දිස්වා පච්ඡා සමුච්ඡේදෙන පජ්ඣනති. තථා පජ්ඣනතා ම එකාතිසම්මයවසෙන සම්මානි පටිවිජ්ඣිතතා පජ්ඣනති. යථාචුත්තෙතෙව ආකාරෙති සබ්බෙපි අරියා යථායොගං පටි පජ්ජනති. තස්මා පදෙසවිහාරසද්දණ්ණනතරං සසද්දණ්ණිවිච්චසද්දණ්ණාදීනි ඡ සද්දණ්ණි යථාකකමෙන උද්දිට්ඨාති. තථ අධිපනතොපසද්දණ්ණි නෙක්ඛම්මාදීනං අධිපතිභාවෙන නෙක්ඛම්මාදීනි අධිකානි කත්වා තදධික භාවෙන පටිත්තො පසද්දණ්ණි අපේඨා. සසද්දණ්ණිමිමධම්මති සසද්දණ්ණිවිච්චනං පරාවත්තනං පරමමුඛභාවොති සසද්දණ්ණිවිච්චො, යාය සසද්දණ්ණං තෙ තෙ භාවනාධම්මෙ අධිපතී කරොති තාය සසද්දණ්ණං ගෙභුභුතාය කාරණ භුක්තාය වා තතො තතො කාමච්ඡද්දිතො විච්චෙන සද්දණ්ණති වුත්තං.

හොඳි, එහෙත් විවර්ධන අවුත්තංසි යනො විවර්ධන තනො එව විවර්ධන ගණනි, යථා විවර්ධනානුපය්‍යනාය. සා පන සංඝඤ්ඤ සංඝජා නන ලක්ඛණ, තදෙවෙනන්ති පුන සංඝජානනපච්චයනිමිත්තකරණරසා, දුරුආදිසු තච්ඡකාදයො විය. යථාගතීනනිමිත්තවසෙන අභිනිවේස කරණපච්චපට්ඨානා, තඤ්ඤසංකප්පා විය. ආරමභණ අනොගාලක වුත්තනාය අචිරට්ඨානපච්චපට්ඨානා, විජ්ජු විය. යථාඋපට්ඨිතවිසය පදට්ඨානා, තිණපුරිකකෙසු මිනපොතකානං පුරිසානි උපපන්නසංඝඤ්ඤවිය.

නානතො සංඝඤ්ඤ නි නානාසභාවෙ භාවෙනබ්බතො අඤ්ඤසභාවෙ කාමච්ඡද්දිකෙ ආදිනවදය්‍යනෙන පටිත්තා පඤ්ඤ; නානතොතිව නිමිත්තඤ්ඤ භුමමවනං. නානතොපභාණං වා නානතං. නානතො පභාණනිමිත්තං නානතොපභාණභෙදා. තෙකම්මාදිසු පඤ්ඤති අධිපජායො. **වෙතොවිවර්ධන** ඤාණනි වෙනසො කාමච්ඡද්දිකො විවර්ධනං තෙකම්මාදිසු ඤාණං; වෙනොති වෙඤ්ඤානා අධිපජායො. යා වෙනනාභාවලක්ඛණා අභිසංඝනලක්ඛණා වා. ආයුහනරසා. සංවිද හනපච්චපට්ඨිනා. සතිච්චපරම්භවසාධකා ජෙට්ඨසිසාමහාවංසිනි ආදයො විය. අවමාසිකකම්මානුසාරණාදිසු ච පනායං සමපසුත්තානං උසාහනභාවෙන පාකවා හොති.

අධිට්ඨානෙ සංඝඤ්ඤ නි තෙකම්මාදිවසෙන චිත්තය්‍ය පතිට්ඨාපනෙ පඤ්ඤ. **චිත්තවිවර්ධන** ඤාණනි කාමච්ඡද්දිපභාණවසෙන චිත්තය්‍ය විවර්ධනෙ ඤාණං. චිත්තං වෙඤ්ඤානනලක්ඛණං. පුබ්බභූතරසං. සංකානපච්චපට්ඨානං, නාමරූපපදට්ඨානං.

සුඤ්ඤගො සංඝඤ්ඤ නි එඤ්ඤානනනිසසුඤ්ඤතාය අනත්තා නත්තනිසෙ පටිත්තා අනත්තානුපය්‍යනා පඤ්ඤ. **ඤාණවිවර්ධන** ඤාණනි ඤාණමෙව අභිනිවේසනො විවර්ධනිති=විවර්ධනං ඤාණ විවර්ධනෙව ඤාණං¹. **වොසංගො සංඝඤ්ඤ** නි එඤ්ඤානනනි=වොසංගො, කාමච්ඡද්දිකං වොසංගො තෙකම්මාදිවෙති පඤ්ඤ. **විමොක්ඛවිවර්ධන** ඤාණනි කාමච්ඡද්දිකෙති විමුච්චනිති=විමොක්ඛා, විමොක්ඛා එව විවර්ධනං=විමොක්ඛවිවර්ධනං, සො එව ඤාණං.

නථපට්ඨි සංඝඤ්ඤ නි එකෙකය්‍ය සච්චය්‍ය වතුබ්බිධෙ වතුබ්බිධෙ අවිප රිතසභාවෙ කිච්චවසෙන අසමොගනො පටිත්තා පඤ්ඤ. **සච්චවිවර්ධන** ඤාණනි වතුසු සච්චසු දුහතො වුට්ඨානවසෙන විවර්ධනිති=සච්ච විවර්ධනං, සො එව ඤාණං; එකමෙව ඤාණං අධිපතිං කනාං ධම්මවසෙන සංඝඤ්ඤවිවර්ධනි පහානබ්බිධම්මවසෙන වෙනොවිවර්ධනි චිත්ත පතිට්ඨාපනවසෙන චිත්තවිවර්ධනි පච්චනිකපභාණවසෙන විමොක්ඛ විවර්ධනි එවං වතුසා වුත්තං. අනත්තානුපය්‍යනාව සුඤ්ඤතාකාර වසෙන ඤාණවිවර්ධන ඤාණනි වුත්තං. මග්ගඤ්ඤමෙව හෙට්ඨා මග්ග ඤාණනි ව ආනන්තරිකසමාධිසමී ඤාණනි ව විධා වුත්තමපි විවර්ධනාකාරවසෙන සච්චවිවර්ධන ඤාණනි වුත්තං.

ඉදනි නසං ආවේවිටටසද්දන්තසෙන පවත්නාසං ආසවානං ඛයෙ
 සද්දන්තං වසෙන පවත්නානි කමතො ඡ අභිසද්දා සද්දන්තානි උද්ධිවිධානි.
 තත්ථාපි ලොකපාකටානුභාවතො අභිවිමාපනනති පඨමං ඉද්ධිවිධ
 සද්දන්තං උද්ධිවිධං, වෙතොපරිසද්දන්තං විසයතො දිබ්බසොතසද්දන්තං
 ඔලාරිකවිසයනානි දුතියං දිබ්බසොතසද්දන්තං උද්ධිවිධං. සුඛමිවිසයතො
 තතියං වෙතොපරිසද්දන්තං උද්ධිවිධං. තිස්ස විජ්ජාසු පුබ්බෙතිවාසච්ජා
 දකතමිවිනොදකතො පඨමං පුබ්බෙ තිවාසානුසාරිසද්දන්තං උද්ධිවිධං.
 පච්චුප්පතනානාගතතමිවිනොදකතො දුතියං දිබ්බචක්ඛුසද්දන්තං උද්ධිවිධං.
 සබ්බතමසමුච්ඡේදකතො තතියං ආසවානං ඛයෙ සද්දන්තං උද්ධිවිධං.
 තත්ථ **කාසමිපිති** රූපකායමිපි. **චිත්තමිපිති** පාදකඡක්ඛානචිත්තමිපි. **එක**
වචස්ථානගාති පරිකමමිවෙනතන එකතො ධ්වනතො, දිස්සමාන
 කායෙන අදිස්සමානකායෙන වා ගතතුකාමකාලෙ යථායොගං කායස්සපි
 චිත්තස්සපි මිසසීකරණතො¹වාති වුත්තං හොති. කායොති වෙජ්ඣ
 සරිරං, සරිරං හි අසුචිසඤ්චයතො කුච්ඡිතානං කෙසාදිනං වෙච චක්ඛු
 රොගාදිනං ච රොගානං ආයභුතතො කායොති වුව්චති. **සුඛසඤ්ඤාඤ්ච**
ලුභ්බසඤ්ඤා වාති එත්ථ චතුස්ඡක්ඛානසමපයුත්තං එකං යෙව සඤ්ඤා
 ආකාරනානතතො විධා කන්තා සමුව්චයතො වසඤ්ඤා පයුත්තො.
 චතුස්ඡක්ඛානසමිං හි උපෙකඛා සත්තතො සුඛතති වුත්තො, නංසමප
 යුත්තො සඤ්ඤා සුඛසඤ්ඤා. සායෙව නිවරණෙහි වෙච චිත්තකතාදිපච්චති
 කෙහි ච විමුත්තසතො ලුභ්බසඤ්ඤා. **අභිට්ඨානවසෙනාති** අභිකං කන්තා
 ධානවසෙන පටිසන්තවසෙනාති අභිප්පායො. අභිට්ඨානවසෙන වාති
 ච සඤ්ඤා සබ්බෙකිතබ්බො. එතතාවතා සබ්බප්පකාරස්ස ඉද්ධිවිධස්ස යථා
 යොගං කාරණං වුත්තං.

ඉජ්ඣනවෙධි පඤ්ඤාති ඉජ්ඣනසභාවෙ පඤ්ඤා. **ඉද්ධිවිථෙ**
සද්දන්තානි ඉජ්ඣනවෙධින ඉද්ධි, නිපථතතිඅනේන පටිලාභනේන
 වාති වුත්තං හොති, යං හි නිපථජ්ජති පටිලබ්භති ච තං ඉජ්ඣනීති
 වුව්චති, යථාභා:- “කාමං කාමයමානස්ස තස්ස වෙතං සමිජ්ඣනීති”ති.
 තථා-නෙකබ්බං ඉජ්ඣනීති=ඉද්ධි, පටිගරතීති=පාටිගාරියං, අරහත්ත
 මනො ඉජ්ඣනීති=ඉද්ධි, පටිගරතීති=පාටිගාරියනති. අපරො නයො-
 ඉජ්ඣනවෙධින ඉද්ධි, උපායසමපදයෙනං අභිට්චනං, උපායසමපද හි
 ඉජ්ඣති අභිපෙපතථලප්පසවනතො. යථාභා:- “අයං බො විතොගා ගහපති
 සීලවා කලාණ්ඩමෙමා සවෙ පණ්දතිස්සති අනාගතමධානං රාජා අස්ස
 වකකටාන”ති. ඉජ්ඣාස්සති සීලවතො වෙතොපණ්ඩි විසුද්ධතතාති.
 අපරොනයො-එතාය සත්තො ඉජ්ඣනතීති=ඉද්ධි. ඉජ්ඣනතීති ඉද්ධා
 වුද්ධා උක්කංසගතො හොනතීති වුත්තං හොති. ඉද්ධි එව විධං=ඉද්ධිවිධං.
 ඉද්ධිකොට්ඨාසො ඉද්ධිවිකපොති අනේන. තං ඉද්ධිවිධං සද්දන්තානි වුත්තං
 හොති. **චිත්තකතවිජ්ජාපවසෙනාති**³ දිබ්බසොතධාතුඋපපාදනත්ථං පරි

1. සි. III. මිසසීකරණතොය. 2. සි. II. පාටිගාරියසමපදයෙන,
 3. සි. III. චිත්තකතවිජ්ජාපවසෙන.

කමමකරණකාලෙ සද්දනිමිභොගසු අනන්තො විතක්කවිපථාරවසෙන විතක්කවෙගවසෙන. විතක්කකානි වෙඨ විතක්කනීති=විතක්කො. විතක්කනං වා විතක්කො, උගන්නනී චුත්තං හොති; ස්වායං ආරම්මණේ විතක්කසු අනිතිරොපණලක්කණො. ආගන්තපරියාගන්තරසො. තථා හි තෙන සොනාචචරො ආරම්මණං. විතක්කාගන්තං විතක්කපරියාගන්තං කරොතිති චුච්චති. ආරම්මණේ විතක්කසු ආනසනපච්චිපට්ඨානො. කැප්පසමන්තාභාසෙන පන ඉන්ද්‍රියෙන ව පරික්ඛිනො¹ විසයෙ අනන්තරා සෙන උපපජ්ජනතො ආපාථගතවිසයපදට්ඨානොති චුච්චති. නානගෙන කතනසද්දනිමිභොගනනි නානාසභාවානං එකසභාවානස්ථෙ සද්දනිමිත්තානං; සද්ද එව වෙඨ විතක්කුප්පතති කාරණතො සම්ඛාරනිමිත්තතො ව නිමිත්තානි, හෙරිසද්දවසෙන එකසනිභුතා අනෙකා වා සද්ද; නානාදිසාසු වා සද්ද නානාසත්තානං වා සද්ද නානත්තසද්ද එකදිසාස සද්ද එකසත්තාසු වා සද්ද හෙරිසද්දවිසෙන එකෙකසද්ද වා එකත්තසද්ද; සද්දෙති වෙඨ සබ්බතීති=සද්දො,² කපීයතීති අර්ථො. සෙසො ගාගණේ සඤ්ඤාති පච්ඤාපඤ්ඤා, පජානනපඤ්ඤාති අර්ථො. සොන ධාතුමිසද්දධිඤ්ඤාණනනි සචණ්ඩෙය්න ව නිජ්ජිවනට්ඨෙන ව සොතධාතු; සොතධාතුවිච්චකරණවසෙන ච සොතධාතු විසානපි සොතධාතු; පරිසුද්ධිත්තා නිරුපකක්ඛිලෙසත්තා විසුද්ධි; සොතධාතු එව විසුද්ධි=සොත ධාතුවිසුද්ධි, සා එව ඤ්ඤා සොතධාතුවිසුද්ධිඤ්ඤාණං.

තිත්තං. විතනාන නනි සොමනස්සසහගත දෙමනස්සසහගත උපෙක්ඛාසහගතවසෙන තිණණ්ණනං විතනානං. විපථාරතොති විපථාර භාවෙන වෙගෙනාති අර්ථො; හෙතුඅර්ථෙ නියස්සකකවචනං. වෙතොපරිය ඤ්ඤාප්පාදනත්ථං පරිකමමකරණකාලෙ පරෙයං තිණණ්ණං විතනානං විපථාරහෙතුනා. **ඉන්ද්‍රියානං සසාදවසෙනා**ති වක්ඛාදීනං ඡතනං ඉන්ද්‍රියානං පසාදවසෙන; ඉන්ද්‍රියානං පතිට්ඨිතොකාසාවෙඨ එලුපචාසෙන ඉන්ද්‍රියානනනි චුත්තා. යථා:- “විප්පසන්නානි බො තෙ ආවුසො ඉන්ද්‍රියානි පරිසුද්ධො ඡවිවණ්ණො පරියොදනො”ති. ඉන්ද්‍රියපතිට්ඨිතොකා සෙසුපි හදසවත්ථ එව ඉධාබිපෙත්තං. පසාදවසෙනාති ච අනාවිලභාව වසෙන; පසාදප්පසාදවසෙනාති චත්තබ්බෙ අප්පසාදසද්දස්ස ලොපො කතොති වෙදිතබ්බං. අථ වා ඉදමප්පසන්නනනි ගහණස්ස පසාදව පෙක්ඛිතො එව සමභවතො පසාදවසෙනාති වචනෙනෙව අප්පසාදෙපි චුත්තොව හොතිති වෙදිතබ්බං. **නානගෙන කතනමිසඤ්ඤාණවරියා පරිසොගාගණේ සඤ්ඤා**ති යථාසමභවං නානාසභාවඑකසභාවඑකුනනචුති විසුද්ධාණ පචත්තිජජානනපඤ්ඤා එඨ අසමාහිතස්ස විසුද්ධාණවරියා නානත්තා, සමාහිතස්ස විසුද්ධාණවරියා එකත්තා, සරාගාදිවිත්තං වා නානත්තං විතරගාදිවිත්තං එකත්තං. **වෙතොපරියඤ්ඤාණනනි** එඨ පරියාතීති=පරියං, පරිවජ්ඣනතිති අර්ථො. වෙතයො පරියං=වෙතොපරියං, වෙතොපරියස්ථෙ නං ඤ්ඤාණත්ථාති=වෙතොපරියඤ්ඤාණං; විපථාරතාතිපි පාඨො. විපථාරතායාති අර්ථො.

1. සි. II පරික්ඛනෙ. 2. සද්දෙහි-සද්දො.

පව්වසෙවනනානං ධම්මානන්ති පටිච්චසමුප්පාදවසෙන පව්වසතො පවත්තානං පව්වසුප්පත්තධම්මානං. නානතොකතකම්මවිප්ථාර වසෙනාති එත්ථ අකුසලකම්මං නානත්තං, කුසලකම්මං එකත්තං, කාමා චචරං වා කම්මං නානත්තං, රූපාචචරාරූපාචචරං කම්මං එකත්තං, නානතොකතකම්මවිප්ථාරවසෙන පව්වසප්පත්තානං ධම්මානං පටි සොගාගණේ පඤ්ඤාති සම්මකො. පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤානති පුබ්බෙ අතීතජාතිසු නිවුඤ්ඤාති පුබ්බෙතිවාසො; නිවුඤ්ඤාති අජ්ඣා චුඤ්ඤා අනුභූතා අත්තනො සත්තානෙ උප්පජ්ජති නිරුද්ධා, පුබ්බෙ අතීතජාතිසු නිවුඤ්ඤාති වා පුබ්බෙතිවාසො; නිවුඤ්ඤාති ගොචර නිවාසෙ නිවුඤ්ඤා අත්තනො විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤානා පටිච්චන්තා, පර විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤානාපි වා, ඡින්නාවට්ඨනානුස්සරණාදිසු තෙ බුද්ධානං එව ලබ්භන්ති. පුබ්බෙතිවාසානුස්සති සාය සතිසා පුබ්බෙ තිවාසං අනුස්සරති සා පුබ්බෙතිවාසානුස්සති. ඤ්ඤානති තාය සතිසා සම්පසුත්තං ඤ්ඤාණං.

මහාසවසෙනාති දිබ්බෙන චක්ඛුනා රූපදස්සනත්ථං පසාරිතස්ස තෙජෝකසිණේ මද්දාකසිණේ ආලෝකකසිණානං අඤ්ඤාතරස්ස චතුර්ථකා නාරම්මණස්ස කසිණොභාසස්ස වසෙන. නානතොකතකරූප තිමිත්තානන්ති නානාසත්තානං රූපාති නානත්තකායං උප්පත්තානං වා සත්තානං රූපාති නානාදියාසු වා රූපාති අසම්මසානාති වා රූපාති නානත්තරූපාති; එකසත්තස්ස රූපාති එකත්තකායං උප්පත්තස්ස වා රූපාති එකදියාය වා රූපාති නානාදියාදිනං සම්මසිභුතාති වා රූපාති එකත්තරූපාති; රූපන්ති වෙත්ථ වණ්ණායතනමෙව; තං හි රූපයතීති=රූපං, වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානං හදයඕගතභාවං පකාසෙතීති අපොථ. රූපමෙව රූපතිමිත්තං, තෙසං නානතොකතකරූපතිමිත්තානං. දස්ස නපෙති පඤ්ඤාති දස්සනසභාවෙ පඤ්ඤා. දිබ්බචක්ඛුඤ්ඤානති දිබ්බ සද්ධිසත්තා දිබ්බං; දෙවානං හි සුචරිතකම්මනිබ්බත්තපිත්තසෙමාරුඤ්ඤාති අපළිබුද්ධං උපකක්ඛිලොච්ඡිත්තතාය දුරෙපි ආරම්මණං සම්පට්චන්ත සමත්ථං දිබ්බං පසාදචක්ඛුං හොති, ඉද්දඤ්ඤාපි විරියභාවනාභිලාභිබ්බත්තං ඤ්ඤාචක්ඛු තාදිසමෙවාති දිබ්බසද්ධිසත්තා දිබ්බං, දිබ්බවිහාරවසෙන පටි ලද්ධත්තා අත්තනා දිබ්බවිහාරසන්තිස්සිත්තතාපි දිබ්බං, ආලෝකපරිශ්ඨ ගෙන මහාජ්ඣිකත්තාපි දිබ්බං, තිරොකුඛිඤ්ඤාතරූපදස්සනෙන මහා ගතිකත්තාපි දිබ්බං, තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. දස්ස නපෙතින චක්ඛු, චක්ඛුනිච්චිකරණෙන චක්ඛුමිවාතිපි චක්ඛු, දිබ්බං ච තං චක්ඛු වාති=දිබ්බචක්ඛු, දිබ්බචක්ඛු ච තං ඤ්ඤාඤ්ඤාති=දිබ්බචක්ඛු ඤ්ඤාණං.

චතුසස්සිසා ආකාරෙති අට්ඨසු මග්ගප්ලෙසු එකෙකසම් අට්ඨත්තං අට්ඨත්තං ඉත්ථිසානං වසෙන චතුසස්සිසා ආකාරෙති තිණ්ණන්තං. ඉත්ථිසාන නති අනඤ්ඤාතඤ්ඤාස්සාමිතිත්ථිසං, අඤ්ඤාතනාති, අඤ්ඤාතාපිත්ථිසානති ඉමෙසං නිණ්ණන්තං ඉත්ථිසානං. චරිතාසිනසු

සඤ්ඤාති වසීභාවතාය පච්ඡතතා පඤ්ඤා; අරහත්තඵලෙ අවසීනතං ඉන්ද්‍රියානං වසෙන අවසීති ආකාරෙහි අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියයෙහි වසීභාවතාය අරහත්තමග්ගකිංඤ් අභාවෙපි කාරණසිද්ධිවසෙන තදන්වසාධකතාය වුත්තනති වෙදිතබ්බං. **ආසවානං ඛයෙ ඤාණන්ති** අත්තනා වජ්ඣානං ආසවානං ඛයකරං අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණං.

ඉද්දති ආසවානං ඛයඤ්ඤාණසම්බන්ධානානං අරහත්තමග්ග ඤාණ සම්බන්ධත වතුනතමපි මග්ගඤ්ඤාණානං එකෙකස්ස මග්ගඤ්ඤාණස්ස එකාභිසමයතං දස්සෙතුං. “පරිඤ්ඤාවෙසී පඤ්ඤා”ති ආදීති චත්තාරි ඤාණානි උද්දට්ඨාති. තන්ථාපි ඔලාරිකත්තා සබ්බසත්තසාධාරණත්තා වසුචිඤ්ඤාසන්නති දුක්ඛසම්මං පඨමං වුත්තං. තස්සෙව හෙතුදස්සනන්ථං තදනත්තරං සමුදයසම්මං; හෙතුනිරෝධා ඵලනිරෝධොති ඤාපනන්ථං තදනත්තරං නිරෝධසම්මං; තදබිගමුපායදස්සනන්ථං තදනත්තරං මග්ග සම්මං¹. භවසුඛස්සාදගපිනානං වා සත්තානං සංවෙගජනනන්ථං පඨමං දුක්ඛමාහ; තං නෙව අකතං ආනව්ණිති න ඉස්සරන්තිමමාණාදිතො හොති ඉතො පන හොතිති ඤාපනන්ථං තදනත්තරං සමුදයසම්මං; තතො සහෙතුකෙන දුක්ඛෙන අභිතුත්තතා සංවිග්ගමානසානං දුක්ඛනිස්සරණ ගවෙසිතං නිස්සරණදස්සනෙන අස්සාසජනනන්ථං නිරෝධං; තතො නිරෝධාධිගමන්ථං නිරෝධසම්පාපකං මග්ගනති ඉද්දති තබ්බිසයාති ඤාණාති තෙනෙව කමෙන උද්දට්ඨාති. තන්ථ **පරිඤ්ඤාවෙසීති** දුක්ඛස්ස පිලුතව්ඨාදිකෙ වතුබ්බිධෙ පරිජානිතබ්බසභාවෙ. **සභාගාවෙසීති** සමුදයස්ස ආයුහනව්ඨාදිකෙ වතුබ්බිධෙ පභාතබ්බසභාවෙ. **සච්ඡිකිරිමාවෙසීති** නිරෝධස්ස නිස්සරණව්ඨාදිකෙ වතුබ්බිධෙ සච්ඡිකාතබ්බසභාවෙ. **භාවගාවෙසීති** මග්ගස්ස නිශානව්ඨාදිකෙ වතුබ්බිධෙ භාවෙතබ්බසභාවෙ.

ඉද්දති භාවිතමග්ගස්ස පච්චවෙකබ්බවසෙන වා අභාවිතමග්ගස්ස අනුස්සවවසෙන වා විසුං විසුං සම්මඤ්ඤානි දස්සෙතුං දුක්ඛෙ ඤාණාදීති චත්තාරි ඤාණානි උද්දට්ඨාති. තන්ථ **දුක්ඛෙති** එන්ථ ද ඉති අයං සඤ්ඤා කුච්ඡිතෙ දිය්ණිති, කුච්ඡිතං හි පුත්තං දුපුත්තොති වදන්ති. ඛං සඤ්ඤා පන තුවෙණි, තුවෙණි හි ආකාසං ඛන්ති වුච්චති, ඉද්දඤ්ඤා පඨම සම්මං කුච්ඡිතං අනෙකුපද්දවාධිව්ඨානතො තුවෙණි බාලජනපරිකපපිත බ්‍රුවසුහසුචත්තභාවචිරතිතතො, තස්මා කුච්ඡිතත්තා තුවෙණිතො ව දුක්ඛනති වුච්චති. **දුක්ඛසමුදයෙති** එන්ථ සං ඉති අයං සඤ්ඤා සමාගමො සමෙතනති ආදිසු විය සංයොගං දීපෙති; උ ඉති අයං සඤ්ඤා උප්පන්නං උදිතනති ආදිසු විය උප්පන්නං; අයසඤ්ඤා පන කාරණං දීපෙති, ඉද්දඤ්ඤාපි දුතියසම්මං අවසෙසපච්චයසමායොගෙ සති දුක්ඛස්ස උප්පන්නි කාරණං ඉති දුක්ඛස්ස සංයොගෙ උප්පන්නිකාරණත්තා දුක්ඛසමුදයනති

දුක්ඛනිරෝධෙති එන් නිසඤ්ඤා අභාවං, රොධසඤ්ඤා ව මාරකං දීපෙති, තසමා අභාවො එන් සංසාරමාරකසංඛාතස්ස දුක්ඛනිරෝධස්ස සංඛගතිසුඤ්ඤාතතා සමගිගතෙ වා තස්මිං සංසාරමාරකස්ස දුක්ඛනිරෝධස්ස අභාවො, හොති, තපපටිපක්ඛතතාතිපි දුක්ඛනිරෝධනති වුවවති. දුක්ඛස්ස වා අනුප්පත්තිනිරෝධපච්චයතතා දුක්ඛනිරෝධනති වුවවති. දුක්ඛනිරෝධගාමිනිසා පටිපදායාති එන්. යසමා එතං දුක්ඛනිරෝධං ගච්ඡති ආරමමණ්ණකරණවසෙන තදතිමුඛගුත්තතා, පටිපදා ව හොති දුක්ඛනිරෝධප්පත්තියා, තසමා දුක්ඛනිරෝධගාමිනි පටිපදාති වුවවති. වතතාරි මග්ගඤ්ඤානෙව ගෙට්ඨා චුට්ඨානාකාරදීපන වසෙන මග්ගෙ ඤ්ඤානති වුත්තාති, අනන්තරඵලදායකතාස්ස කාරණ පරිදීපනවසෙන ආනන්තරිකසමායිසමිං ඤ්ඤානති වුත්තාති. විචට්ඨ නාකාරදීපනවසෙන සචච්චට්ඨනෙ ඤ්ඤානති වුත්තාති. මග්ගපටිපාටිකකමෙනෙව අරග්ගතමග්ගඤ්ඤාප්පත්තිකස්ස ව ඤ්ඤාස්ස අභිඤ්ඤා භාවං දීපෙත්වා අරග්ගතමග්ගඤ්ඤාමෙව ආසවානං ඛයෙඤ්ඤානති වුත්තං. පුන වතුනතමපි මග්ගඤ්ඤානං එකාතිසමයතං දීපෙත්වා පරිඤ්ඤාවෙඨි පඤ්ඤා දුක්ඛෙ ඤ්ඤානති ආදිති වතතාරි ඤ්ඤානති වුත්තාති. පුන එකෙකසමිං සචෙව විසුං විසුං උප්පත්තිදීපනවසෙන දුක්ඛෙ ඤ්ඤානති ආදිති වතතාරි ඤ්ඤානති උද්දිට්ඨානිති එවං පුබ්බාපර විසෙසො වෙදිතබ්බොති.

ඉද්දති සබ්බෙසං අරියපුග්ගලානං අරියමග්ගානුභාවෙනෙව පටිසම්භිදාඤ්ඤානති සිද්ධානිති දසෙස්සත්වා අනුපටිසම්භිදෙ ඤ්ඤානති ආදිති පුන වතතාරි පටිසම්භිදාඤ්ඤානති උද්දිට්ඨානි. ඉමානි හි පටිසම්භිදා පහෙදභාවෙපි සබ්බඅරියපුග්ගලාධාරණානි සුද්ධිකපටිසම්භිදා ඤ්ඤානති හෙට්ඨා උද්දිට්ඨානි පන පභිනතපටිසම්භිදානං පහෙදප්පත්තානි පටිසම්භිදාඤ්ඤානිති වෙදිතබ්බානිති අයවෙනෙසං උභයන්ථවමනෙ විසෙසො. යසමා වා අනන්තරං උද්දිට්ඨං දුක්ඛාරමමණං නිරොධාරමමණඤ්ඤා ඤ්ඤාං අනුපටිසම්භිදා හොති, සමුදයාරමමණං මග්ගාරමමණඤ්ඤා ඤ්ඤාං ධම්මපටිසම්භිදා, තදතිලාපෙ ඤ්ඤාං නිරුත්තති පටිසම්භිදා, තෙසු ඤ්ඤාණෙසු ඤ්ඤාං පටිභානපටිසම්භිදා, තසමා තමපි අන්ථවිසෙසං දසෙස්සත්වා සුද්ධිකපටිසම්භිදාඤ්ඤානති උද්දිට්ඨානිති වෙදිතබ්බානි. තසමායෙව ව හෙට්ඨා නානත්තසද්දෙන විසෙසෙත්වා වුත්තාති, ඉධ තුථා අවිසෙසෙත්වා වුත්තානිති.

එවං පටිපාටියා සත්තසට්ඨි සාවකසාධාරණඤ්ඤානති උද්දිසිත්වා ඉද්දති සාවකෙහි අසාධාරණානි තථාගතානං යෙව ආවෙතිකානි ඤ්ඤානති දසෙස්සත්වා ඉත්තිපරොපරියතන ඤ්ඤාදීනි ඡ අසාධාරණඤ්ඤානති උද්දිට්ඨානි. තන්තාපි යසමා තථාගතා සත්තානං ධම්මදෙසනාය භාජනත්තං¹ ඔලොකෙනෙතා බුද්ධිවක්ඛනා ඔලොකෙනති. බුද්ධිවක්ඛනාම

1. සි. II. භාජනා භාජනත්තං.

ඉන්ද්‍රිය පරොපරියතොසයානුසයඤ්ඤාණවයමෙව. යථාහ:- “අද්දසා ඛො භගවා බුද්ධවිකල්පනා ලොකං ඔලොකෙනොතො අපපරජකෙඛ මහාපරජකෙඛ නිකක්ඛන්ද්‍රියෙ මුදිත්ථියෙ”ති ආදී. සත්තසන්නානෙ ච ඔලොකෙනොතො පඨමං ඉන්ද්‍රියපරිපාකාපරිපාකං ඔලොකොනති ‘ඉන්ද්‍රියපරිපාකඤ්ඤා ඤාතො ආසයා දීනං අනුරූපෙන ධම්මදෙසනාන්. තතො ආසයානුසයවර්තාති ඔලොකෙනාති, තසමාපි පඨමං ඉන්ද්‍රියපරොපරියතඤ්ඤාණං. උද්දිට්ඨං, තද නන්තරං ආසයානුසයඤ්ඤාණං, ධම්මං දෙසෙනොතො ච යසමා පාරිභාරි යෙන විනතඛබ්බානං පාරිභාරියං කරොනති තසමා ආසයානුසය ඤ්ඤාණානන්තරං යමකපාටිගිරෙ ඤ්ඤාණං උද්දිට්ඨං. ඉමෙසං නිණ්ණං, ඤ්ඤාණානං හෙතුපරිදීපනාන්. තදනන්තරං මහාකරුණාඤ්ඤාණං උද්දිට්ඨං. මහාකරුණාඤ්ඤාණස්ස පරිසුද්ධිභාවදීපනාන්. තදනන්තරං සබ්බඤ්ඤාන ඤ්ඤාණං උද්දිට්ඨං. සබ්බඤ්ඤාස්සාපි සබ්බධම්මානං ආවරජනපටිබ්බද්ධිභාව පරිදීපනාන්. සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණස්ස අනාවරිණ්භාවදීපනාන්. ච තද නන්තරං අනාවරණඤ්ඤාණං උද්දිට්ඨනති වෙදිතඛබ්බං.

ඉන්ද්‍රියපරොපරියතොත ඤ්ඤාණනති එත් උපරි සත්තානනති. පදං ඉධෙව ආහරිත්වා සත්තානං ඉන්ද්‍රියපරොපරියතොත ඤ්ඤාණනති යෙජේ තඛබ්බං. පරාති ච අපරාති ච=පරාපරාතීති ව්‍යතඛබ්බ සන්ධිවයෙන රොකාරං කත්වා පරොපරාතීති වුවමති, පරොපරානං භාවො=පරොපරියං, පරො පරියමෙව=පරොපරියතං, වෙනෙයසසත්තානං සද්ධාදීනං පඤ්චනනං ඉන්ද්‍රියානං පරොපරියතං ඉන්ද්‍රියපරොපරියතං, ඉන්ද්‍රියපරොපරියතස්ස ඤ්ඤාණං=ඉන්ද්‍රියපරොපරියතඤ්ඤාණං, ඉන්ද්‍රියානං උත්තමානුත්තම, භාවඤ්ඤාණනති අත්ථො. ඉන්ද්‍රියවරොචරියතඤ්ඤාණනතිපි පාඨො. වරාති ච අවරාති ච=වරොචරියාති, වරොචරියානං භාවො=වරොචරියතනනති යෙජේතඛබ්බං, අවරියාතීති ච න උත්තමාතීති අත්ථො. අථවා පරාති ච ඔප රාති ච=පරොපරාති, තෙසං භාවො=පරොපරියතනනති යෙජේතඛබ්බං, ඔප රාතීති ච ඔරාතීති වුත්තං හොති, ලාමකාතීති අත්ථො, “පරොපරා යස්ස සමෙව ධම්මො”ති ආදියු විය, ඉන්ද්‍රියපරොපරියතොත ඤ්ඤාණනති භුමමව්වෙනොපි පාඨො.

සත්තානං. ආසයානුසයෙ ඤ්ඤාණනති එත් රූපාදියු බිඤ්ඤා ඡන්දරාගෙන සකො විසත්තාති සත්තා. වුත්තං හෙතං භගවතො-“රූපෙධො රාධ යො ඡන්දො යො රාගො යා නන්දී යා තණ්හා තත්‍ර සත්තො තත්‍ර විසත්තො තසමා සත්තොති වුවමති, වෙදනාය සඤ්ඤාය සංඛාරෙසු විඤ්ඤාණෙ යො ඡන්දො යො රාගො යා නන්දී යා තණ්හා තත්‍ර සත්තො තත්‍ර විසත්තො තසමා සත්තොති වුවමති”ති. අකබරවිත්තකා පන අත්ථො අවිචාරෙත්වා නාමමත්තමෙනනති ඉච්ඡනති, යෙපි අත්ථො විචාරෙනති තෙ සත්තං යොගෙන සත්තොති ඉච්ඡනති, තෙසං සත්තානං ආසයනති නිස්සයනති එතං ඉති=ආසයො, මිච්ඡාදිට්ඨියා සමමාදිට්ඨියා වා කාමාදිති තෙකඛමොදිති වා පරිභාවිතස්ස සත්තානසෙසං. අපි

වචනං. සත්තසත්තානෙ අනුසෙතති අනුපවත්තනන්ති=අනුසයා, එම ගතානං කාමරුහාදීනං එනං අබ්වචනං. ආසයො ච අනුසයො ච= ආසයානුසයො, ජාතිගතණෙන ච චන්දසමාසවසෙන ච එකවචනං වෙදිතබ්බං.

සයො වරිතාධිමුත්තියො ආසයානුසයසංඛිතනිතා නසමා උද්දසෙ වරිතාධිමුත්තියු ඤ්ඤානි ආසයානුසයඤ්ඤානෙව සංඛිතතො ආසයා නුසයෙ ඤ්ඤානති වුත්තං. යෙනෙව හි අබ්පජායෙන උද්දසො කතො තෙනෙව අබ්පජායෙන නිද්දසො කතොති.

“සමකපාටිගිරෙ ඤ්ඤා”නති එත් අග්නිකකිකි උදකධාරුදීනං අපුබ්බං අවරිමං සකිං යෙව පවත්තො යමකං, අසාසිකාදීනං පටිපකඛ ධම්මානං හරණතො පාටිගිරං, යමකඤ්ච නං පාටිගිරඤ්චාති=යමක පාටිගිරං.

“මහාකරුණාසමාපතනියා ඤ්ඤා”නති එත්-පරදුකෙක සති සාධුනං හදයකමපනං කරොතිති=කරුණා. කිණාති වා පරදුකකං විතාසෙතිති=කරුණා. කිරියති වා දුකඛිතෙසු එරණවසෙන පසාරියතිති= කරුණා. එරණකමවසෙන කමමගුණවසෙන ච මහති කරුණා=මහා කරුණා. සමාපජ්ජනති එනං මහාකරුණිකාති=සමාපතනි, මහාකරුණාව සා සමාපතනි වාති=මහාකරුණාසමාපතනි, නසසං මහාකරුණාසමා පතනියං, නං සමපයුත්තං ඤ්ඤා. “සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාං අනාමරණ ඤ්ඤා”නති එත් පඤ්චඤ්ඤායපට්ඨපභෙදං සබ්බං අඤ්ඤාසීති=සබ්බඤ්ඤා. සබ්බඤ්ඤාසා භාවො=සබ්බඤ්ඤානා, සා එව ඤ්ඤාං සබ්බඤ්ඤානාඤ්ඤානති චත්තබ්බෙ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤානති වුත්තං. සබ්බතාසබ්බතාදිභෙද සබ්බධම්මා හි-සබ්බාරො, විකාරො, උකඛණං, නිබ්බාණං, පඤ්ඤානති පඤ්ච ඤ්ඤායපට්ඨා ගොනති. සබ්බඤ්ඤාති ච කමසබ්බඤ්ඤා සකිං සබ්බඤ්ඤා සත්තසබ්බඤ්ඤා සත්තිසබ්බඤ්ඤා ඤ්ඤාසබ්බඤ්ඤාති පඤ්චවිධා සබ්බඤ්ඤානො සිසුං. කමෙන සබ්බජානනාලාසමභවතො කම සබ්බඤ්ඤානා නා ගොති, සකිං සබ්බාරමමණගහණාභාවතො¹ සකිං සබ්බඤ්ඤානා නා ගොති, ච කඛුච්ඤ්ඤානාදීනං සථාරමමණචත්තසමභවතො භවිකචිත්තවිරෝධතො යුත්තිඅභාවතො ච සත්තසබ්බඤ්ඤානා. නා ගොති, අපරිසෙසතො සබ්බජානනසමත්තො සත්තිසබ්බඤ්ඤානා වා සියා, විදිතසබ්බධම්මත්තා ඤ්ඤාසබ්බඤ්ඤානා වා, සත්තිසබ්බඤ්ඤානො සබ්බජානනත්තං නාමති තමපි න යුජ්ජති.

“න නසස අද්දිට්ඨමිධපි කිඤ්චි අපො අවිඤ්ඤානමජානිතබ්බං, සබ්බං අභිඤ්ඤාසි යදපි ඤ්ඤායං තථාගතො තෙන සමන්තවකඛු”ති.

වුහනතො ඤාතසබ්බඤ්ඤාතනමෙව යුජ්ජති. එවං හි සති නිව්චනො අසමොහනො කාරණසිද්ධිනො ආවජ්ජනපටිබද්ධනො සබ්බඤ්ඤාතනමෙව භොතිති. ආවජ්ජනපටිබද්ධතො එව හි නත්ථි එතස්ස ආවරණනති=අනාවරණං, තදෙව අනාවරණඤ්ඤාතනි වුච්චති.

“ඉමානි තෙසතනති ඤ්ඤානි”ති සාවකෙති සාධාරණසාධාරණ වසෙන උද්දිට්ඨානි ඉමානි තෙසතනති ඤ්ඤානි. “ඉමෙසං තෙසතනතිඤ්ඤානං; උබ්බාහනථෙ චේතං සාමිවචනං. තෙසතනති නන්තිපි පාසො; තෙසතනතියානි චතතබ්බෙ එකසමිං බහුවචනං වෙදි තබ්බං. “සතනසට්ඨිඤ්ඤානි”ති ආදිතො පටිඨාස සතනසට්ඨිඤ්ඤානි. “සාවකසාධාරණානි”ති සවණනෙත අරියාස ජාතියා ජාතතො සාවකා, සමානං ධාරණමෙනෙසනති=සාධාරණානි. තථාගතානං සාවකෙති සාධාරණානි=සාවකසාධාරණානි. “ජඤ්ඤානි”ති අනෙත උද්දිට්ඨානි ඡ ඤ්ඤානි. “අසාධාරණානි සාවකෙති”ති සාවකෙති අසාධාරණානි තථාගතානං යෙව ඤ්ඤානිති.

සද්ධම්මපසකාසිනියා පටිසම්භිද්ධ මහවංසකථාස

ඤ්ඤානකථාමානිකුදෙදසවාරචණණනා

නි වසී තා.

ඉද්දති යථානිකඛිනෙතන උදෙදසෙන සබ්බනිතෙ බමෙම පභෙ දතො දසෙසතුං “කථං සොනාවධානෙ පඤ්ඤ සුතමසෙ ඤ්ඤා”නති ආදි නිදෙදසවාරෙ ආරද්ධො, තථ යං වුහනං “සොනාවධානෙ පඤ්ඤ සුතමසෙ ඤ්ඤා”නති තං කථං භොතිති අයං කථෙතු කමන්තා පුච්ඡා. පඤ්චවිධා හි පුච්ඡා: අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡා, දිට්ඨසංසද්දනා පුච්ඡා, විමතිචේදනා පුච්ඡා, අනුමති පුච්ඡා, කථෙතුකමන්තා පුච්ඡාති. තාසං ඉදං නානතතො: තථ කතමා අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡා? පකතියා ලකඛණං අඤ්ඤාතං භොති අදිට්ඨං අනුලිතං අතීරිතං අවිභූතං අවිභාවිතං තස්ස ඤ්ඤාස දස්සනාස තුලනාස තීරණාස විභූතාස විභාවනන්ධාස පඤ්ඤා පුච්ඡති, අයං අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡා. කතමා දිට්ඨසංසද්දනා පුච්ඡා? පකතියා ලකඛණං ඤ්ඤාතං භොති දිට්ඨං තුලිතං තීරිතං විභූතං විභාවිතං සො අඤ්ඤාති පඤ්ඤාතෙති සමිං සංසද්දනන්ධාස පඤ්ඤා පුච්ඡති, අයං දිට්ඨසංසද්දනා පුච්ඡා. කතමා විමතිචේදනා පුච්ඡා? පකතියා සංසය පකඛනෙතො භොති විමති පකඛනෙතො වෙලකකපාතො එවං නුබො න නුබො නිනනුබො කථං නුබොති, සො විමතිචේදනන්ධාස පඤ්ඤා පුච්ඡති අයං විමතිචේදනා පුච්ඡා. කතමා අනුමතිපුච්ඡා? භගවා භික්ඛූනං අනුමතියා පඤ්ඤා පුච්ඡති “තං කිං චඤ්ඤාථ භික්ඛවෙ රුපං නිව්චං වා අනිව්චං වාති? අනිව්චං භනෙත, යං පනානිව්චං දුකං වා තං සුඛං වාති?.

දුකඩං හනෙන, යං පනානිච්චං දුකඩං විපරිණාමධම්මං කල්ලං හු නං සමනුපසසිතුං එතං මම එසො හමසම් එසො මෙ අතතාති? නොහෙනං හනෙන”ති අයං අනුමතිපුච්ඡා. කතමා කථෙතුකම්මතා පුච්ඡා? හතවා හික්ඛුනං කථෙතුකම්මතාය පඤ්ඤං පුච්ඡති “චතතාරෙමෙ හික්ඛවෙ සතිපට්ඨානා කතමෙ චතතාරෙ”ති. අයං කථෙතුකම්මතා පුච්ඡාති. තාසු අයං ථෙරසාසු කථෙතුකම්මතා පුච්ඡාති වෙදිතබ්බා.

ඉදුනි සමාතිකුද්දසාය කථෙතුකම්මතාපුච්ඡාය “ඉමෙ ධම්මා අභිසේඤ්ඤායා”ති සොතාවධානං තංපජානනා පඤ්ඤා සුතමයෙ ඤ්ඤානති ආදයො සොලස විසූ ජනනුදෙදසා. තත් “ඉමෙ ධම්මා අභිසේඤ්ඤායා”ති දෙසසන්නසාසාහි පාඨසෙසො. ඉමෙ ධම්මා අභිජානි තබ්බාති සච්ඡිනො අඤ්ඤාතරසා වා ගරුට්ඨානීයසා සමුහමාරියා ධම්මං දෙසසන්නසා පුබ්බෙ වුත්තනසෙන සොතාවධානං සුතං සොතා වධානං නාම, තංපජානනා පඤ්ඤා තසා සුතසා පජානනපරියාය¹ පරිච්ඡිද්ධකපඤ්ඤා සුතමයෙ ඤ්ඤානං නාමාති අථේ. තසා පජානනා= තංපජානනාති සාම්චවනසමායො, තංපජානනාති විහතති විපල්ලාස වසෙන උපසොගවචනං වා. “අභිසේඤ්ඤායා”ති ව සභාවලකිණිව බොධවසෙන සොහනෙනාකාරෙන ජානිතබ්බා. “පටිසේඤ්ඤායා”ති සාමඤ්ඤාලකිණිවබොධවසෙන කිච්චසමාපනවසෙන ව බ්බාපිනා ජානි තබ්බා. “භාවෙතබ්බා”ති වසේතබ්බා. “සච්ඡිකාතබ්බා”ති පච්චිකං කාතබ්බා. දුච්ඛා හි සච්ඡිකිරියා-පට්ලාහසච්ඡිකිරියා ආරමභිසච්ඡිකිරියා ව, පච්චිකසමුද්ධාරවසෙන පරිහානියසබ්බාතං භානං භජනතීති= භානභාගියා. තදනුධම්මතාය සතියා සන්ධානවසෙන ථානසබ්බාතං සිතීං භජනතීති=සිතීභාගියා. උපරි විසෙසාධිගමවසෙන විසෙසං භජනතීති= විසෙසභාගියා. අතිබ්බිධපුබ්බං අපපදාලිතපුබ්බං ලොභකඛිනං දොසකඛිනං මොහකඛිනං² නිබ්බිජ්ඣති පදලෙහිති අරියමග්ගො නිබ්බෙධො නාම, නිබ්බිදසහගනානං සඤ්ඤාමනසිකාරනං සමුද්ධාරවසෙන තං නිබ්බෙධං භජනතීති=නිබ්බෙධභාගියා.

“සබ්බෙ සබ්බාධ”ති සබ්බෙ සප්පච්චයා ධම්මා. තෙ හි සබ්බාර නාම පච්චයෙහි සබ්බමම කරියනතීති=සබ්බාර, තෙ එව පච්චයෙහි සබ්බමම කතතතා සබ්බතාති විසෙසෙත්වා වුත්තා, කමමතිබ්බතතා තෙතුමකරුපාරුපධම්මා අභිසබ්බිතසබ්බාරති අට්ඨකථාසු වුත්තා. තෙපි “අතිච්චා චත සබ්බාර”ති ආදිසු සබ්බිතසබ්බාරෙසු සබ්බගං ගච්ඡනති. “අවිජ්ජාගතො අයං හික්ඛවෙ ජිරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤාඤ්චව සබ්බාරං අභිසබ්බරෙති”ති ආදිසු අවිජ්ජාපච්චයා සබ්බාරව ආගතා තෙතුමක කුසලාකුසලවෙනනා අභිසබ්බරණකසබ්බාර නාම. “යාවතිකා අභි සබ්බාරසා ගති නාවතිකං ගනත්වා අකම්මාහං මඤ්ඤා අට්ඨාසී”ති ආදිසු ආගතං කාසිකං වෙනසිකං චිරියං පයොගාහිසබ්බාරෙ නාම

1 සි. පජානනපරිඤ්ඤා. 2 සි. II. නිබ්බජ්ඣ

“සඤ්ඤාවේදසිතනිර්භවං සමාපනනාසංඝො ආවුතො විසාධ භික්ඛුනො පඨමං නිරුජ්ඣති වට්ඨසඛ්ඛාරෙණ තතො කායසඛ්ඛාරෙණ තතො චිත්ත සඛ්ඛාරෙණ”ති ආදිසු ආගතො විතක්ඛවිචාර වාමං සඛ්ඛරොන්තරීති=වට්ඨ සඛ්ඛර, අස්සාසපස්සාසකායෙන සඛ්ඛරීයන්තරීති=කායසඛ්ඛාර, සඤ්ඤා ව වේදනා ව චිත්තෙන සඛ්ඛරීයන්තරීති=චිත්තසංඛ්ඛාර. ඉධ පන සඛ්ඛත සඛ්ඛාර අධිප්පතා. “අභිවමා”ති සුත්තා අභාවටෝන. “දුක්ඛා”ති පිළුනටෝන. “සඤ්ඤා ධම්මා”ති නිර්ඛානමපි අන්තො කත්තා වුත්තං. “අනන්තා”ති අවසවත්තනටෝන. “ඉදං දුක්ඛං අසිසංචම”න්ති ආදිසු දුක්ඛසමුදයො දුක්ඛනිර්භවොති චත්තඤ්ඤා දුක්ඛසමුදයං දුක්ඛනිර්භවං ධනති ලිඛිතවිපල්ලාසො කතො. යසමා පන බුද්ධදයො අරියා පටි විජ්ඣන්ති තසමා “අසිසංචමානී”ති වුච්චන්ති. යථා:- “චත්තාරිමානී භික්ඛවෙ අරියසංචමානී-පෙ-ඉමානි ඛො භික්ඛවෙ චත්තාරි අරියසංචමානී, අරියා ඉමානි පටිවිජ්ඣන්ති තසමා අරියසංචමානීති වුච්චන්ති”ති. අරියස්ස සංචමානීතිපි=අරියසංචමානී. යථා:- “සද්ධෙවකෙ ලොකෙ-පෙ-සද්ධෙව මනුස්සාය තථාගතො අරියො තසමා අරියසංචමානීති වුච්චන්ති”ති. එතෙසං අභිසංචුද්ධත්තා අරියභාවසිද්ධිතොපි අරියසංචමානී. යථා:- “ඉමෙසං ඛො භික්ඛවෙ චතුන්තං අරියසංචමානං යථාභුතං අභිසංචුද්ධත්තා තථාගතො අරහං සමාසංචුද්ධො අරියොති වුච්චති”ති. අරියානි සංචමානීතිපි=අරියසංචමානී, අරියානීති අවිතථානි අවිසංවාදකානීති අනේ. යථා:- “ඉමානි ඛො භික්ඛවෙ චත්තාරි අරියසංචමානී තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤාථානි තසමා අරියසංචමානීති වුච්චන්ති”ති. සංචමානීති කො සංචමටෝනි වෙ?, යො පඤ්ඤාචක්ඛුනා උපපරික්ඛමානානං මායාව විපරිතො මරිටිව විසංවාදකො නිප්පියානං පරිකප්පිතඅත්තාව අනුප ලභසභාවො ව න භොති. අථ ඛො බාධන පහව සන්ති නිය්‍යානප්ප කාරෙන නව්ජාවිපරිතභුතභාවෙන අරියඤ්ඤාසංගොචරෙණ භොතිසෙව. එස අභිලක්ඛණං විය ලොකපපකති විය ව නව්ජාවිපරිතභුතභාවො සංචමටෝනි වේදිතඤ්ඤා. යථා:- “ඉදං දුක්ඛන්ති භික්ඛවෙ තථමෙතං අවිතථමෙතං අනඤ්ඤාථමෙත”න්ති විජාණෙ. අපි ව :

“නාබාධකං යතො දුක්ඛං දුක්ඛා අඤ්ඤං න බාධකං
බාධකත්තන්තියාමෙන තතො සංචමිදං මතං.

තං විනා නාඤ්ඤානො දුක්ඛං න භොති න ච තං නිත්තො,
දුක්ඛභෙතුනියාමෙන ඉති සංචමං විසත්තිකා.

නාඤ්ඤා නිර්ඛානතො සන්ති සන්තං නව න තං යතො,
සන්තභාවනියාමෙන තතො සංචමිදං මතං.

මහා අඤ්ඤං න නිය්‍යානං අනිය්‍යානො න වාපි සො,
නව්ජනිය්‍යානභාවෙන ඉති සො සංචමසම්මතො.

ඉති නව්ජාවිපල්ලාස භුතභාවං චතුස්සවපි
දුක්ඛාදිස්සවිසෙසෙන සංචමටං ආහු පණ්ණිනා”ති.

යො පනායං සම්මතයො අනෙකෙසු අනෙසු දිස්සති, සෙය්‍යපීදං?
 “සම්මං භණේ න කුපේකියා”ති ආදිසු වාචාසම්මං. “සම්මං සීතා සමණ
 බ්‍රාහ්මණා වා”ති ආදිසු විරතිසම්මං. “කම්මානු සම්මානි වදන්ති
 නානා පවාදියාසෙ කුසලාවදානා”ති ආදිසු දිවසීසම්මං. “එකං හි සම්මං
 න දුතියමජ්ඣී යස්මිං පජානොපි පරෙ පජාන”නති ආදිසු පරමජ්ඣී
 සම්මං නිබ්බානෙ චෙව මග්ගෙ ව. “චතුන්නං සම්මානං කති කුසලා
 කති අකුසලා”ති ආදිසු අරියසම්මං. ස්වායම්බරි අරියසම්මං වත්තනීති.

නිදේදසවාරසසිඛනීතං විසාරජනුදේදසංගං

අත්ථවණ්ණනා

නි වසී තා.

ඉදති විසාරජනුදේදසසිඛනීතෙ ධම්මෙ පහෙදතො දසෙය්‍යං
 “කපං ඉමං ධම්මං අභිසේදකයා”ති ආදි නිදේදසවාගේ ආරදේධා,
 තත්ථ අභිසේදකයානිදේදසාදිසු පඤ්චසු ආදිතො එකකාදිවසෙන දස දස
 විසාරජානානි දසුත්තරපරියායෙන සංසන්දනා උද්ධෘතී, තෙසු
 අභිසේදකයානිදේදසෙ තාව “සබ්බෙ සත්තා”ති කාමහවාදිසු සඤ්ඤ
 හවාදිසු එකපවාකාරහවාදිසු ව සබ්බහවෙසු සබ්බෙ සත්තා. “ආහා
 රවසීතිකා”ති ආහාරතො සිති එතෙසනති=ආහාරවසීතිකා. සිතීති
 චෙත්ථ සකකවණේ¹ අත්ථිකා අධිපෙපතා. ඉති සබ්බසත්තානං සිතීහෙතු
 ආහාරෙ නාම එකො ධම්මො අධිකෙන ඤ්ඤේන ජානිතබ්බො,
 පච්චයෙ හි අභිසේදකෙ පච්චසුප්පනොපි අභිසේදකා හොනති, උභින්නාවපි
 අඤ්ඤාචඤ්ඤාපෙකවත්තා; එතෙන ඤ්ඤපරිඤ්ඤා වුත්තා හොති. නනු ව
 එවං සනෙත යං වුත්තං “අසඤ්ඤාසත්තා දෙවා අනෙතුකා අනාහාර
 අඵස්සකා”ති ආදි, තං විරුජ්ඣතිති?, තඤ්ච න විරුජ්ඣති, තෙසං හි
 ක්කානං ආහාරෙති; එවං සනෙතපි “වත්තාරෙමෙ හික්ඛවෙ ආහාර
 භුත්තානං වා සත්තානං සිතියං සම්භවෙසීනං වා අනුග්‍රහභාස කතමෙ
 වත්තාරෙ? කබලිකාරෙ ආහාරෙ ඔලාරිකො වා සුමුමො වා, එසෙය්‍යා
 දුතියො, මනොසඤ්චිතනා තත්ථො, විඤ්ඤණං චතුත්ථ”නති ඉදං
 විරුජ්ඣතිති?, ඉදමපි න විරුජ්ඣති, එතස්මිං හි සුත්තෙ නිප්පරියා
 යෙන ආහාරඋක්ඛණොව ධම්මො ආහාරෙති වුත්තා. ඉධ පන පරියායෙන
 පච්චයො ආහාරෙති වුත්තො. සබ්බසසිඛනධම්මානං හි පච්චයො
 උද්ධං වට්ඨති, යො ව යං යං එලං ජනෙති තං තං ආහරති
 නාම, තස්මා ආහාරෙති වුච්චති. තෙනෙවාහ:- “අපිජ්ජමපහං
 හික්ඛවෙ සාහාරං වදාමි නො අනාහාරං, කො ව හික්ඛවෙ
 අපිජ්ජය ආහාරෙ? පඤ්ච නිවරණානියස්ස වචනියං, පඤ්චනිවරණෙපහං
 හික්ඛවෙ සාහාරෙ වදාමි නො අනාහාරෙ, කො ව හික්ඛවෙ පඤ්චනනා.

1. සි. II. සලස්සණ අත්ථිකා,

නිවරණො ආහාරො? අයොනියො මනසිකාරොතිස්ස වචනියො”ති ආදි. අයං ඉධ අධිපෙජනො. එතස්මිං හි පච්චයාහාරෙ ගතිතෙ පරියායා හාරොපි නිපපරියායාහාරොපි සබ්බො ගතිතොව හොති. තත්ථ අසඤ්ඤ හවෙ පච්චයාහාරෙ ලබ්භති, අනුප්පනෙන හි බුද්ධො තිත්ථායතනෙන පබ්බජ්ඣා වායොකසිණේ පරිකමං කත්වා චතුර්ථස්සානං නිබ්බතෙත්වා තතො වුට්ඨාය ධිවිභතං ධිවිත්තං විත්තස්ස නාම අභාවො යෙව සාධු, විත්තං හි නිස්සාය වධබ්බානාදිපච්චයං දුක්ඛං උප්පජ්ජති, විත්තෙ අසති නැවෙනන්ති බන්ධං රුපිං උප්පාදෙත්වා අපරිහීනස්සානා කාලං කත්වා අසඤ්ඤහවෙ නිබ්බත්තන්ති. යො යස්ස ඉරියාපථො මනුස්සලොකෙ පතිතිතො අහොසි යො තෙන ඉරියාපථෙන නිබ්බතෙත්වා පඤ්ච කප්පසත්තාති තිට්ඨති, එත්තකං අද්ධානං නිප්පෙත්වා විස නිසින්නො විස සින්නො විස හොති, එවරුපානඤ්ච සත්තානං පච්චයාහාරෙ ලබ්භති, තෙ හි යං ඥානං භාවෙත්වා නිබ්බත්තා තදෙව තෙසං පච්චයො හොති, යථා ජ්ජාචෙතෙන බිත්තසරෙ යාව ජ්ජාවෙතො අත්ථි තාව ගච්ඡති, එවං යාව ඥානපච්චයො අත්ථි තාව තිට්ඨන්ති, තස්මිං නිට්ඨිතෙ බිණ්චෙගො සරෙ විස පනන්ති, යෙ පන තෙ තෙරසිකා තෙ වුට්ඨානඵලපජ්චිනො න පුඤ්ඤඵලපජ්චිනොති වුත්තා. තෙසං කො ආහාරොති?, තෙසං කමමමෙව ආහාරොති, කිං පඤ්ච ආහාරං අත්ථිති? පඤ්ච න පඤ්චාති ඉදං න වත්තබ්බං, නනු පච්චයො ආහාරොති වුත්තො, යස්මා යෙන කමමෙන තෙ නිරසෙ නිබ්බත්තා තදෙව තෙසං සිතිපච්චයත්තා ආහාරො, යං සක්ඛාය ඉදං වුත්තං:- “න තාව කාලං කරොති යාව න තං පාපං කමමං බ්‍රහ්මානි හොති”ති. තස්මා ආහාරට්ඨිති කාති පච්චයට්ඨිතිකාති අත්ථො. කබලිකාරං ආහාරං ආරබ්භාති වෙත්ථ විචාදො න කාතබ්බො, මුත්තෙ උප්පන්නබෙලොපි හි තෙසං ආහාරකීච්චං සාධෙති, බෙලො හි නිරසෙ දුක්ඛවෙදනියො නුත්වා පච්චයො හොති සත්තෙ සුඛවෙදනියො ඉති, කාමහවෙ නිපපරියායෙන වත්තාරෙ ආහාරං රුපහවෙසු ධිපෙත්වා අසඤ්ඤහවං සෙසානං තයො; අසඤ්ඤනං වෙව අවසෙසානං ච පච්චයාහාරොති ඉමිනා ආහාරෙන සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා; සබ්බෙ සත්තාති ච පුග්ගලාධිට්ඨානා ධම්මදෙසනා, සබ්බෙ සබ්බාරාති අධිප්පායො; හහවතොපි හි ධම්මපුග්ගලවසෙන චතුර්බිධා දෙසනා: ධම්මාධිට්ඨානා ධම්මදෙසනා ධම්මාධිට්ඨානා පුග්ගලදෙසනා පුග්ගලාධිට්ඨානා පුග්ගලදෙසනා පුග්ගලාධිට්ඨානා ධම්මදෙසනාති. “නාහං හිකබ්බෙ අඤ්ඤං එකධම්මමපි සමනුපස්සාමි යං එවං භාවිතං කමමනියං හොති යථසිද්ධං විත්තං, විත්තං හිකබ්බෙ භාවිතං කමමනියං හොති”ති එවරුපි ධම්මාධිට්ඨානා ධම්මදෙසනා. “අද්ධානමෙතං හිකබ්බෙ අනවකාසො යං දිවසිසම්පන්නො පග්ගලො කිඤ්චි සබ්බාරං නිව්වතො උපගච්ඡස්ස තෙතං ධානං විජ්ජති”ති එවරුපි ධම්මාධිට්ඨානා පුග්ගල දෙසනා. “එකපුග්ගලො හිකබ්බෙ ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති ඛත්තජනනියං ඛත්තජනසුඛාය ලොකානුකම්පාය අත්ථාය හිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සාන”න්ති එවරුපි පුග්ගලාධිට්ඨානා පුග්ගලදෙසනා. “එක

පුග්ගලස්ස භික්ඛවෙ පාතුභාවා මහතො වක්ඛස්ස පාතුභාවො හොති”ති එවරුපි පුග්ගලාධිට්ඨානා ධම්මදෙසනා. තාසු ඉධ පුග්ගලාධිට්ඨානා ධම්මදෙසනා. උපරි යාව දසකා ධම්මානං යෙව ගතිතත්තා සත්ත ගහණේන ධම්මගහණං කතන්ති වෙදිතබ්බං. විසෙසෙන වා සත්තසත්තානු, පරියාපනනධම්මානං යෙව අධිකෙත ඤ්ඤේන සභාවතො උපපරික්ඛි තබ්බත්තා සත්තගහණං කතන්ති වෙදිතබ්බං, සඛ්ඛාරෙ උපාදය සත්තොති පඤ්ඤාතතිමත්තසම්භවතො වා එලොපවාලෙන සඛ්ඛාර් සත්තොති වුත්තොති වෙදිතබ්බං, න හි කොපි සත්තො පච්චයට්ඨිතිකො අපි අඤ්ඤානු සඛ්ඛාරෙහි, වොභාරවසෙන පන එව චුච්චති එවමෙතෙන ඤ්ඤාපරිඤ්ඤා වුත්තා හොති.

“මෙ ධාතුසො”ති සඛ්ඛතා ව ධාතු අසඛ්ඛතා ව ධාතු. තඤ් අනෙකෙති පච්චයෙති සංගම කතා පඤ්ඤාකඛ්ඛා සංඛතා ධාතු. කෙතිපි පච්චයෙති අනතං නිබ්බානං අසංඛතා ධාතු. “තිසො ධාතුසො”ති කාමධාතු රූපධාතු අරූපධාතු; තඤ් කතමා කාමධාතු? හෙට්ඨතො අවිචිතිරයං පරියනතං කරිනා උපරිතො පරනිමිත වසවතතිදෙවෙ අනෙතා කරිනා යං එතසම්. අනතරෙ එන්චවර එන් පරියාපනතා ඛන්ධා ධාතු ආයතනා රූපා වෙදනා සඤ්ඤා සංඛාර විඤ්ඤාණං අයං චුච්චති කාමධාතු. තඤ් කතමා රූපධාතු? හෙට්ඨතො බ්‍රහ්මලොකා පරියනතං කරිනා උපරිතො අකතිට්ඨෙ දෙවෙ අනෙතා කරිනා යං එතසම්. අනතරෙ එන්චවර එන් පරියාපනතා සමා පනතස්ස වා උපපනතස්ස වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා විතතමෙතසිකා ධම්මා අයං චුච්චති රූපධාතු. තඤ් කතමා අරූපධාතු? හෙට්ඨතො ආකාසානඤ්ඤායනනුපගෙ දෙවෙ පරියනතං කරිනා උපරිතො නෙව සඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනුපගෙ දෙවෙ අනෙතා කරිනා යං එතසම්. අනතරෙ එන්චවර එන් පරියාපනතා සමාපනතස්ස වා උපපනතස්ස වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා විතතමෙතසිකා ධම්මා අයං චුච්චති අරූපධාතු.

අවිකප්පායං පන කාමධාතූති කාමභවො, පඤ්ඤාකඛ්ඛා ලබ්භන්ති. රූපධාතූති රූපභවො, පඤ්ඤාකඛ්ඛා ලබ්භන්ති; අරූපධාතූති අරූපභවො, චත්තාරෙ ඛන්ධා ලබ්භන්තිති වුත්තං. අයං දසුත්තරපරියායෙන යොජනා. සංහිතිපරියායෙන පන තිසො ඩාතුසො : නෙකඛම්මධාතු අව්‍යාපාද ධාතු අවිභිංසාධාතු. අපරපි තිසො ධාතුසො : රූපධාතු අරූපධාතු නිරේධධාතු. අපරපි තිසො ධාතුසො : භිතා ධාතු මජ්ඣිමා ධාතු පඤ්ඤිතා ධාතුයොපි එන් යුජන්ති. “නෙකඛම්මපට්ඨසංයුතො තනෙකා විතනෙකා-පෙ-සමමාසඛිකපෙපා අයං චුච්චති නෙකඛම්මධාතු, සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා නෙකඛම්මධාතු. අව්‍යාපාදපට්ඨසංයුතො තනෙකා විතනෙකා-පෙ-සමමාසඛිකපෙපා අව්‍යාපාදධාතු, යා සතොසු මෙතති මෙතනායනා මෙතනාසිතතං මෙතනා වෙතොවිමුත්ති අයං චුච්චති අව්‍යාපාදධාතු. අවිභිංසාපට්ඨසංයුතො තනෙකා විතනෙකා-පෙ-සමමාසඛිකපෙපා

අනුචිතකෙකභි අනුචිතාරොති මනසානුපෙකකභි, අපිච ඛට්ඨස්ස අඤ්ඤානරං සමාධිතිමිත්තං සුඤ්ඤානං ගොති සුමනසිකතං සුපධාරිතං සුපථවිවිද්ධං පඤ්ඤාය, යථා යථා ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛුනො අඤ්ඤානරං සමාධි නිමිත්තං සුඤ්ඤානං ගොති සුමනසිකතං සුපධාරිතං සුපථවිවිද්ධං පඤ්ඤාය, තථා තථා යො තස්මිං ධම්මෙ අභ්ථප්පිසංවෙදී ච ගොති ධම්මපට්ඨසංවෙදී ච, තස්ස අභ්ථප්පිසංවෙදිනො ධම්මපට්ඨසංවෙදිනො පාමොජ්ජං ජායති, පමුදි තස්ස පිති ජායති, පිතිමනස්ස කායො පස්සමානති, පස්සද්ධිකායො සුඛං වෙදෙති, සුඛිනො චිත්තං සමාධියති, ඉදං පඤ්ඤාමං විමුක්තා යතන”නති.

“ජ අනුත්තරියානි”ති එත්ත නථි එතෙසං උත්තරන්ති=අනුත්තරානි, අනුත්තරානි එව=අනුත්තරියානි, ජෙට්ඨකානිති අජේථා. වුත්තං ගෙනං භගවතා:- “ජයිමානි භික්ඛවෙ අනුත්තරියානි, කතමානි ඡ? දස්ස නානුත්තරියං සවණානුත්තරියං ලාභානුත්තරියං සික්ඛානුත්තරියං පාරිවරියානුත්තරියං අනුස්සනානුත්තරියං. කතමඤ්ඤ භික්ඛවෙ දස්ස නානුත්තරියං? ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො භජීරතනාමපි දස්සනාය ගච්ඡති අස්සරතනාමපි දස්සනාය ගච්ඡති, මණ්ඩරතනාමපි දස්සනාය ගච්ඡති, උච්චාවචං වා පන දස්සනාය ගච්ඡති, සමණං වා බ්‍රාහ්මණං වා මිච්ජා දිට්ඨිකං මිච්ජාපට්ඨනාං දස්සනාය ගච්ඡති. අජේතං භික්ඛවෙ දස්සනං නෙතං නථීති වදාමි. තඤ්ඤ ඛො එතං භික්ඛවෙ දස්සනං භීතං ගම්මං පොච්ඡජ්ජනිකං අනරියං අනාචාරිකං න නිබ්බිදාය න චිරගාය න නිරොධාය න උපසමාය න අභිඤ්ඤාය න සමෙධාධාය න නිබ්බාණාය සංවතනාති. යො ච ඛො භික්ඛවෙ තථාගතං වා තථාගතසාවකං වා දස්සනාය ගච්ඡති නිවිට්ඨසද්ධො නිවිට්ඨපෙමො එකන්තිගතො අභිප්ප සනෙතා. එතදනුත්තරියං භික්ඛවෙ දස්සනානං සත්තානං විසුද්ධියා සොකපරිදෙවානං සමතික්කමාය දුක්ඛ දෙමනස්සානං අභ්භමාය ඤායස්ස අභිගමාය නිබ්බාණස්ස සච්ඡිකිරියාය යදිදං තථාගතං වා තථාගත සාවකං වා දස්සනාය ගච්ඡති, නිවිට්ඨසද්ධො නිවිට්ඨපෙමො එකන්ති ගතො අභිප්පසනෙතා; ඉදං වුච්චති භික්ඛවෙ දස්සනානුත්තරියං. ඉති දස්සනානුත්තරියං.

සවණානුත්තරියං කථං ගොති? ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො ගෙරිසද්දමපි සවණාය ගච්ඡති, විණාසද්දමපි සවණාය ගච්ඡති, ගීතසද්දමපි සවණාය ගච්ඡති, උච්චාවචං වා පන සවණාය ගච්ඡති, සමණස්ස වා පන බ්‍රාහ්මණස්ස වා මිච්ජාදිට්ඨිකස්ස මිච්ජාපට්ඨනාස්ස ධම්මසවණාය ගච්ඡති, අජේතං භික්ඛවෙ සවණං නෙතං නථීති වදාමි. තඤ්ඤ ඛො එතං භික්ඛවෙ සවණං භීතං පෙ-න නිබ්බාණාය සංවතනාති, යො ච ඛො භික්ඛවෙ තථාගතස්ස වා තථාගතසාවකස්ස වා ධම්මසවණාය ගච්ඡති, නිවිට්ඨසද්ධො නිවිට්ඨපෙමො එකන්තිගතො අභිප්පසනෙතා. එතදනුත්තරියං භික්ඛවෙ සවණානං සත්තානං විසුද්ධියා-පෙ-නිබ්බාණස්ස සච්ඡිකිරියාය යදිදං තථාගතස්ස වා තථාගතසාවකස්ස වා

ධම්මසවණොය ගවන්ති නිව්ට්ඨසද්ධො නිව්ට්ඨපෙමො එකනතිගනො අභිප්පසනො; ඉදං වුච්චති භික්ඛවෙ සවණොනුත්තරියං. ඉති දස්සනානුත්තරියං සවණොනුත්තරියං.

ලාභානුත්තරියඤ්ච කථං හොති? ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො පුත්ත ලාභමි ලභති දුරලාභමි ලභති ධනලාභමි ලභති උච්චාවචං වා පන ලාභමි ලභති සමණෝ වා පන බ්‍රාහ්මණෝ මිච්ඡාදිට්ඨිකෝ මිච්ඡාපටිපන්නො සද්ධං පටිලභති. අනෙකො භික්ඛවෙ ලාභො නෙසො නානිති වදාමි, සො ච බො එසො භික්ඛවෙ ලාභො භිනා-පෙ-න නිබ්බාණොය සංවත්තති. සො ච බො භික්ඛවෙ තථාගතො වා තථාගතසාවකො වා සද්ධං පටිලභති නිව්ට්ඨසද්ධො නිව්ට්ඨපෙමො එකනතිගනො අභිප්පසනො, එතද නුත්තරියං භික්ඛවෙ ලාභානං සත්තානං විසුද්ධියා-පෙ-නිබ්බාණස්ස සච්ඡිකිරියාය යදිදං තථාගතො වා තථාගත සාවකො වා සද්ධං පටිලභති නිව්ට්ඨසද්ධො නිව්ට්ඨපෙමො එකනතිගනො අභිප්පසනො. ඉදං වුච්චති භික්ඛවෙ ලාභානුත්තරියං; ඉති දස්සනානුත්තරියං සවණොනුත්තරියං ලාභානුත්තරියං.

සික්ඛානුත්තරියඤ්ච කථං හොති? ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො හත්ථිසම්මපි සික්ඛති අස්සසම්මපි සික්ඛති රථසම්මපි සික්ඛති ධනුසම්මපි සික්ඛති ථුරුසම්මපි¹ සික්ඛති උච්චාවචං වා පන සික්ඛති සමණස්ස වා පන බ්‍රාහ්මණස්ස වා මිච්ඡාදිට්ඨිකස්ස මිච්ඡාපටිපන්නස්ස සික්ඛති, අනෙකො භික්ඛවෙ සික්ඛා නෙසො නානිති වදාමි. සා ච බො එසා භික්ඛවෙ සික්ඛා භිනා-පෙ-න නිබ්බාණොය සංවත්තති, සො ච බො භික්ඛවෙ තථාගතප්පචේදිනෙ ධම්මවිනයෙ අධිසීලමි සික්ඛති අධිවිත්තමි සික්ඛති අධිපඤ්ඤමි සික්ඛති නිව්ට්ඨසද්ධො නිව්ට්ඨපෙමො එකනතිගනො අභිප්පසනො; එතද නුත්තරියං භික්ඛවෙ සික්ඛානං සත්තානං විසුද්ධියා-පෙ-නිබ්බාණස්ස සච්ඡිකිරියාය යදිදං තථාගතප්පචේදිනෙ ධම්මවිනයෙ අධිසීලමි සික්ඛති අධිවිත්තමි සික්ඛති අධිපඤ්ඤමි සික්ඛති නිව්ට්ඨසද්ධො නිව්ට්ඨපෙමො එකනතිගනො අභිප්පසනො, ඉදං වුච්චති භික්ඛවෙ සික්ඛානුත්තරියං. ඉති දස්සනානුත්තරියං සවණොනුත්තරියං ලාභානුත්තරියං සික්ඛානුත්තරියං.

පාරිවරියානුත්තරියඤ්ච කථං හොති? ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො බත්ති යමි පරිවරති බ්‍රාහ්මණමි පරිවරති ගහපතිකමි පරිවරති උච්චාවචං වා පන පරිවරති සමණෝ වා පන බ්‍රාහ්මණෝ වා මිච්ඡාදිට්ඨිකෝ මිච්ඡාපටිපන්නො පරිවරති, අනෙකො භික්ඛවෙ පාරිවරියා නෙසො නානිති වදාමි. සා ච බො එසා භික්ඛවෙ පාරිවරියා භිනා-පෙ-න නිබ්බාණොය සංවත්තති. සො ච බො භික්ඛවෙ තථාගතො වා තථාගතසාවකො වා පරිවරති නිව්ට්ඨසද්ධො නිව්ට්ඨපෙමො එකනතිගනො අභිප්පසනො; එතද නුත්තරියං භික්ඛවෙ පාරිවරියානං සත්තානං විසුද්ධියා-පෙ-නිබ්බාණස්ස සච්ඡිකිරියාය යදිදං

තථාගතං වා තථාගතසාවකං වා පරිවරති නිව්විඨසද්ධො නිව්විඨපෙමො එකනතිගතො අභිපපසනෙනා, ඉදං වුච්චති භික්ඛවෙ පාරිවරියා නුතනරියං. ඉති දස්සනානුතනරියං සවණානුතනරියං ලාභානුතනරියං සික්ඛානුතනරියං පාරිවරියානුතනරියං.

අනුස්සනානුතනරියඤ්ච කථං හොති? ඉධ භික්ඛවෙ එකවෙවා පුත්ත ලාභමි අනුස්සරති දුර්ලාභමි අනුස්සරති ධනලාභමි අනුස්සරති උච්චාවම් වා පන අනුස්සරති සමණං වා බ්‍රාහ්මණං වා මිථ්‍යාදිවිකිං මිථ්‍යා පටිපනතා අනුස්සරති, අනේසා භික්ඛවෙ අනුස්සති තෙසා නාපීති වදාමි. සා ච ඛො එසා භික්ඛවෙ අනුස්සති භීතා-පෙ-න නිබ්බාණාය සංවත්තති, යො ච ඛො භික්ඛවෙ තථාගතං වා තථාගතසාවකං වා අනුස්සරති නිව්විඨ සද්ධො නිව්විඨපෙමො එකනතිගතො අභිපපසනෙනා; එතදනුතනරියං භික්ඛවෙ අනුස්සතිනං සත්තානං විපුද්ධියා-පෙ-නිබ්බාණස්ස සච්ඡිකිරියාය යදිදං තථාගතං වා තථාගතසාවකං වා අනුස්සරති නිව්විඨසද්ධො නිව්විඨ පෙමො එකනතිගතො අභිපපසනෙනා, ඉදං වුච්චති භික්ඛවෙ අනුස්සනා නුතනරියං, ඉමානි ඛො භික්ඛවෙ ඡ අනුතනරියානි”ති.

“සත්ත නිදදසවණ්ණනි”ති එත්ථ-නාපි එතස්ස දසානි=නිදදසො, නිදදසස්ස නිදදසභාවස්ස වණ්ණනි කාරණානි=නිදදසවණ්ණනි; ඕණ්ණසවො භි දසවස්සකාලෙ පරිනිබ්බුතො පුන පටිසංඝීයා අභාවා පුන දසවස්සො න හොතිති නිදදසොති වුච්චති. කෙවලඤ්ච දසවස්සොව න හොති නව වස්සොපි-පෙ-එකමුත්තනිකොපි න හොති යෙව. න කෙවලඤ්ච දසවස්ස කාලෙ පරිනිබ්බුතො, සත්තවසසිකකාලෙ පරිනිබ්බුතොපි නිස්සතෙනා නිදදසො නිමුත්තනෙනා න හොති යෙව. තිත්ථියසමයෙ උපනතාවොභාරං පන සාසනෙ ඕණ්ණසවස්ස ආරූපෙත්වා තත්ථ තාදිසස්ස අභාවං ඉධ වි සමභවං දස්සෙතෙනා භගවා තාදිසසභාවස්ස කාරණානි සත්ත නිදදසවණ්ණනිති අභ, යථාහ:- “සත්තමානි භික්ඛවෙ නිදදසවණ්ණනි, කතමානි සත්ත? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සික්ඛාසමාදුතෙ තිබ්බච්ඡන්දො හොති ආයතිඤ්ච සික්ඛාසමාදුතෙ අවිගතපෙමො, ධම්මතිසත්තියා තිබ්බච්ඡන්දො හොති ආයතිඤ්ච ධම්මතිසත්තියා අවිගතපෙමො, ඉච්ඡාචිතයෙ තිබ්බච්ඡන්දො හොති ආයතිඤ්ච ඉච්ඡාචිතයෙ අවිගතපෙමො, පටිසල්ලානෙ තිබ්බච්ඡන්දො හොති ආයතිඤ්ච පටිසල්ලානෙ අවිගතපෙමො, චිරියාරමෙහ තිබ්බච්ඡන්දො හොති ආයතිඤ්ච චිරියාරමෙහ අවිගතපෙමො, සතිනෙපකෙහ තිබ්බච්ඡන්දො හොති ආයතිඤ්ච සතිනෙපකෙහ අවිගතපෙමො, දිවසි පටිවෙධෙ තිබ්බච්ඡන්දො හොති ආයතිඤ්ච දිවසිපටිවෙධෙ අවිගතපෙමො, ඉමානි ඛො භික්ඛවෙ සත්ත නිදදසවණ්ණනි”ති. ථෙරෙසි තපෙච්ච දෙසනං උදාසිරිතා සත්ත නිදදසවණ්ණනිති අභ.

“අධ්මඅභිභාසනනානි”ති එත්ථ- අභිභුයමානානි ආයතනානි එතෙසං ක්‍යානානානි=අභිභාසනනානි, ක්‍යානානි; ආයතනානිති අධිවසා නාවේඝන ආයතනාදිධාතූනි කාසිණාරම්මණානි; ඤ්ඤානනරිකො ඤ

පුරිසපුග්ගලො විසදඤ්ඤානො කිං එත්ථ ආරම්භණෙ සමාපජ්ජතබ්බං න මග්ගං විතෙතකායනතාකරණෙ භාරො අපචිති තානි ආරම්භණානි අභිභවිතා සමාපජ්ජති, සභ නිමිත්තප්පාදෙනෙවෙත් අප්පණං නිබ්බතෙන නිති අත්ථො. එවං උපාදිතානි ක්කානානි අභිභායතනානිති වුවවනති, කතමානි අට්ඨි? “අජ්ඣත්තං රූපඤ්ඤාදී එකො ඛතිද්ධා රූපානි පස්සති පරිත්තානි සුවණ්ණදුර්ඛණණානි තානි අභිභුය්‍ය ජානාමි පස්සාමිද් එවං සඤ්ඤාදී හොති, ඉදං පඨමං අභිභායතනං. අජ්ඣත්තං රූපඤ්ඤාදී එකො ඛතිද්ධා රූපානි පස්සති අප්පමාණානි සුවණ්ණදුර්ඛණණානි තානි අභිභුය්‍ය ජානාමි පස්සාමිති එවං සඤ්ඤාදී හොති, ඉදං දුතියං අභිභායතනං. අජ්ඣත්තං රූපඤ්ඤාදී එකො ඛතිද්ධා රූපානි පස්සති පරිත්තානි සුවණ්ණදුර්ඛණණානි තානි අභිභුය්‍ය ජානාමි පස්සාමිති එවං සඤ්ඤාදී හොති, ඉදං තතියං අභිභායතනං. අජ්ඣත්තං අරූපඤ්ඤාදී එකො ඛතිද්ධා රූපානි පස්සති අප්පමාණානි සුවණ්ණදුර්ඛණණානි තානි අභිභුය්‍ය ජානාමි පස්සාමිති එවං සඤ්ඤාදී හොති, ඉදං චතුත්ථං අභිභායතනං. අජ්ඣත්තං අරූපඤ්ඤාදී එකො ඛතිද්ධා රූපානි පස්සති නිලානි නිලවණ්ණානි නිලනිදස්සනානි නිලනිභාසානි, සෙය්‍යථාපි නාම උමාපුප්ථං නිලං නිලවණ්ණං නිලනිදස්සනං නිලනිභාසං, එවමෙව අජ්ඣත්තං අරූපඤ්ඤාදී එකො ඛතිද්ධා රූපානි පස්සති නිලානි නිලවණ්ණානි නිලනිදස්සනානි නිලනිභාසානි තානි අභිභුය්‍ය ජානාමි පස්සාමිති එවං සඤ්ඤාදී හොති, ඉදං පඤ්ඤිමං අභිභායතනං. අජ්ඣත්තං අරූපඤ්ඤාදී එකො ඛතිද්ධා රූපානි පස්සති පිතානි පිතවණ්ණානි පිතනිදස්සනානි පිතනිභාසානි, සෙය්‍යථාපි නාම කණ්ණිකාරපුප්ථං පිතං පිතවණ්ණං පිතනිදස්සනං පිතනිභාසං, සෙය්‍යථාපි වා පන තං වත්ථං බාරණ්සෙය්‍යකං උභතොභාගවිමට්ඨං පිතං පිතවණ්ණං පිතනිදස්සනං පිතනිභාසං, එවමෙව අජ්ඣත්තං අරූපඤ්ඤාදී එකො ඛතිද්ධා රූපානි පස්සති පිතානි පිතවණ්ණානි පිතනිදස්සනානි පිතනිභාසානි තානි අභිභුය්‍ය ජානාමි පස්සාමිති එවං සඤ්ඤාදී හොති, ඉදං ඡට්ඨං අභිභායතනං. අජ්ඣත්තං අරූපඤ්ඤාදී එකො ඛතිද්ධා රූපානි පස්සති ලොකිතකානි ලොකිතකවණ්ණානි ලොකිතකනිදස්සනානි ලොකිතකනිභාසානි, සෙය්‍යථාපි නාම ඛණ්ඩුජීවකපුප්ථං ලොකිතකං ලොකිතකවණ්ණං ලොකිතකනිදස්සනං ලොකිතකනිභාසං, සෙය්‍යථාපි වා පන තං වත්ථං බාරණ්සෙය්‍යකං උභතොභාගවිමට්ඨං ලොකිතකං ලොකිතකවණ්ණං ලොකිතකනිදස්සනං ලොකිතකනිභාසං, එවමෙව අජ්ඣත්තං අරූපඤ්ඤාදී එකො ඛතිද්ධා රූපානි පස්සති ලොකිතකානි ලොකිතකවණ්ණානි ලොකිතකනිදස්සනානි ලොකිතකනිභාසානි තානි අභිභුය්‍ය ජානාමි පස්සාමිති එවං සඤ්ඤාදී හොති, ඉදං සත්තමං අභිභායතනං. අජ්ඣත්තං අරූපඤ්ඤාදී එකො ඛතිද්ධා රූපානි පස්සති ඔද්දතානි ඔද්දතවණ්ණානි ඔද්දතනිදස්සනානි ඔද්දතනිභාසානි, සෙය්‍යථාපි නාම ඔසධි තුරුකා

ඔදනා ඔදනවණණා ඔදනනිදසානා ඔදනනිහාසා, සෙය්‍යථාපි චා පනතං වන්ථං. බාරණසෙය්‍යකං උභතොභාගවිවඨං. ඔදනං ඔදනවණණං ඔදනනිදසානං ඔදනනිහාසං, එවමෙව අජකිත්තං අරුපසඤ්ඤි එකො ඛතිඤ්ඤා රුපානි පසස්සති ඔදනානි ඔදනවණණානි ඔදනනිදසානානි ඔදනනිහාසානි තානි අභිභුය්‍ය ජානාමි පසස්සාමිති එවං. සඤ්ඤි හොති, ඉදං අට්ඨමං අභිභායත්තං. ඉමානි අට්ඨ අභිභායත්තානි.

“නව අනුපුබ්බවිහාරා”ති පුබ්බං පුබ්බං අනු=අනුපුබ්බං, අනුපුබ්බං විහරිතබ්බතො සමාපජ්ජිතබ්බතො විහාරා=අනුපුබ්බ විහාරා; අනු පරිපාටියා සමාපජ්ජිතබ්බවිහාරාති අපේ. කතමෙ නව? “ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු විවිච්චව කාමෙති විවිච්ච අකුසලෙති ධම්මෙති සවිතකකං සවිචාරං විචෙකජං පිහිසුබං පඨවජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති, විතකක විචාරනං චූපසමා අජකිත්තං සම්පසාදනං චේතසො එකොදිභාවං අවිතකකං අවිචාරං සමාධිජං පිහිසුබං දුතිස්සජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති, පිතිස්සා ච චිත්තා උපෙක්ඛකො ච විහරති සත්තො සම්පජ්ජනො සුබං ච කායෙන පරිසංචෙදෙති යං තං අරියා අවිකල්පානි උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛ විහාරිති තං තතිස්සජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති, සුඛස්සා ච පහාණා දුක්ඛස්සා ච පහාණා පුබ්බච සොමනස්ස දොමනස්සානං අන්තරා අදුක්ඛමසුඛං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිං වතුන්තජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති, සබ්බසො රුපසඤ්ඤානං සමතික්ඛමා පටිසසඤ්ඤානං අන්තරා නානත්තා සඤ්ඤානං අමනසිකාර අනන්තො ආකාශොති ආකාශානඤ්ඤායත්තං උපසම්පජ්ජ විහරති, සබ්බසො ආකාශානඤ්ඤායත්තං සමතික්ඛම අනන්තං විඤ්ඤාණානි විඤ්ඤාණඤ්ඤායත්තං උපසම්පජ්ජ විහරති, සබ්බසො විඤ්ඤාණඤ්ඤායත්තං සමතික්ඛම නපි කිඤ්චිති ආකිඤ්චිතඤ්ඤායත්තං උපසම්පජ්ජ විහරති, සබ්බසො ආකිඤ්චිතඤ්ඤායත්තං සමතික්ඛම නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායත්තං උපසම්පජ්ජ විහරති, සබ්බසො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායත්තං සමතික්ඛම සඤ්ඤාචෙදසිත්තනිරෝධං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති චුත්තා නව අනුපුබ්බවිහාරාච.

“දස නිජජරවසුති”ති මිච්ඡාදිට්ඨාදීනි නිජජරයනති නාස සනතිති=නිජජරනති, වසුතිති කාරණානි, නිජජරනති ච තානි වසුති වාත=නිජජරවසුති; සමාදිට්ඨාදීනං එතං අධිවචනං. කතමානි දස? සමාදිට්ඨස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජණණා හොති, සෙ ච මිච්ඡාදිට්ඨපච්චයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සම්භවනති තෙ වස්ස නිජ්ජණණා හොනති, සමාදිට්ඨපච්චයා ච අනෙකෙ කුසලා ධම්මා භාවනා පාරිසුරිං ගව්ජනති. සමාසංඛිකපසස්ස මිච්ඡාසංඛිකපො නිජ්ජණණා හොති, සෙ ච මිච්ඡාසංඛිකපසච්චයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සම්භවනති තෙ වස්ස නිජ්ජණණා හොනති, සමාසංඛිකපසච්චයා ච අනෙකෙ කුසලා ධම්මා භාවනා පාරිසුරිං ගව්ජනති. සමාචාරාචස්ස මිච්ඡාචාරා නිජ්ජණණා හොති සෙ ච මිච්ඡාචාරාච්චයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සම්භවනති තෙ වස්ස නිජ්ජණණා හොනති, සමාචාරාචා

පව්වයා ව අනෙකේ කුසලා ධම්මා භාවනා පාරිසුරිං ගව්න්තී සමමාකම්මන්තස්ස මිව්ඡාකම්මන්තො නිජ්ජේණණා හොති, යෙ ච මිව්ඡාකම්මන්තපව්වයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සමභවන්ති තෙ වස්ස නිජ්ජේණණා හොන්ති, සමමාකම්මන්තපව්වයා ව අනෙකෙ කුසලා ධම්මා භාවනා පාරිසුරිං ගව්න්තී. සමමාආර්ථස්ස මිව්ඡා ආර්ථවො නිජ්ජේණණා හොති, යෙ ච මිව්ඡාආර්ථපව්වයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සමභවන්ති තෙ වස්ස නිජ්ජේණණා හොන්ති, සමමා ආර්ථපව්වයා ච අනෙකෙ කුසලා ධම්මා භාවනා පාරිසුරිං ගව්න්තී. සමමාචායාමස්ස මිව්ඡාචායාමො නිජ්ජේණණා හොති, යෙ ච මිව්ඡා චායාමපව්වයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සමභවන්ති තෙ වස්ස නිජ්ජේණණා හොන්ති, සමමාචායාමපව්වයා ච අනෙකෙ කුසලා ධම්මා භාවනා පාරිසුරිං ගව්න්තී. සමමාසතිස්ස මිව්ඡාසති නිජ්ජේණණා හොති, යෙ ච මිව්ඡාසතිපව්වයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සමභවන්ති තෙ වස්ස නිජ්ජේණණා හොන්ති, සමමාසතිපව්වයා ච අනෙකෙ කුසලා ධම්මා භාවනා පාරිසුරිං ගව්න්තී. සමමාසමාධිස්ස මිව්ඡාසමාධි නිජ්ජේණණා හොති, යෙ ච මිව්ඡාසමාධිපව්වයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සමභවන්ති තෙ වස්ස නිජ්ජේණණා හොන්ති, සමමා සමාධි පව්වයා ච අනෙකෙ කුසලා ධම්මා භාවනා පාරිසුරිං ගව්න්තී. සමමා සද්දේණ මිව්ඡාසද්දේණ නිජ්ජේණණා හොති, යෙ ච මිව්ඡාසද්දේණපව්වයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සමභවන්ති තෙ වස්ස නිජ්ජේණණා හොන්ති, සමමා සද්දේණපව්වයා ච අනෙකෙ කුසලා ධම්මා භාවනා පාරිසුරිං ගව්න්තී. සමමා විමුක්තිස්ස මිව්ඡා විමුක්ති නිජ්ජේණණා හොති, යෙ ච මිව්ඡා විමුක්තිපව්වයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සමභවන්ති තෙ වස්ස නිජ්ජේණණා හොන්ති, සමමා විමුක්තිපව්වයා ච අනෙකෙ කුසලා ධම්මා භාවනා පාරිසුරිං ගව්න්තී”ති වුත්තානි දස නිජ්ජරවජ්ඣිති.

“සබ්බං භික්ඛවෙ අභිඤ්ඤාස”නති ආදි භගවතා වුත්තං ඉධ ආභරිතා දසසිත්තනි වෙදිතබ්බං. කිංඤ්ච ඉති වකාගේ පදපුරුණ මහෙත්ත නිපාතො. වක්ඛාදිති තිංස විස්සජ්ජනානි ඡස්ස වාරෙස්ස එකෙකස්මිං පඤ්ච පඤ්ච කන්තා වාරගරමණපට්තතික්කමෙන නිද්දිට්ඨාති. තථ දුට්ඨං වක්ඛු: මංසවක්ඛු පඤ්ඤවක්ඛු ව. තෙස්ස වුද්ධවක්ඛු සමන්තවක්ඛු ඤ්ඤ වක්ඛු දිබ්බවක්ඛු ධම්මවක්ඛුති පඤ්චවිධං පඤ්ඤවක්ඛු. “අද්දසං බො අහං භික්ඛවෙ වුද්ධවක්ඛුනා ලොකං ඔලොකෙන්නො”ති ඉදං වුද්ධ වක්ඛු නාම. “සමන්තවක්ඛු වුච්චති සබ්බඤ්ඤාපඤ්ඤ”නති ඉදං සමන්ත වක්ඛු නාම. “වක්ඛුං උදපාදි ඤ්ඤං උදපාදි”ති ඉදං ඤ්ඤවක්ඛු නාම. “අද්දසං බො අහං භික්ඛවෙ දිබ්බෙත වක්ඛුනා විසුද්ධො”ති ඉදං දිබ්බවක්ඛු නාම. “චිරජං චිතමලං ධම්මවක්ඛුං උදපාදි”ති ඉදං හෙවසීම මහනක්ක සම්බාතං ඤ්ඤං ධම්මවක්ඛු නාම. මංසවක්ඛු පි සසම්භාරවක්ඛු පසාදවක්ඛුති දුට්ඨං හොති. ස්වායං අක්ඛිකුපකෙ පතිට්ඨිතො හෙට්ඨා අක්ඛිකුපකට්ඨිකෙන උපරි භවුක්ඛට්ඨිකෙන උභතො අක්ඛිකුටෙති

බභිද්ධා අකඛිපබ්බමෙති පරිච්ඡින්නො අකඛිකුපත්මජ්ඣා නිකඛින්නොන නහාරුසුත්තකෙන මන්දප්පෙත ආබද්ධො සෙත්තකණ්ණාතිතණ්ණ මණ්ඩලවිවින්නො මංසපිණ්ඩා, ඉදං සසම්භාරවකුක්ඛු නාම. යො පන එන්ද්‍රියානො එන්ද්‍රියානො වකුක්ඛුනො මහාභුත්තානං උපාදය පසාදෙ ඉදං පසාදවකුක්ඛු නාම. ඉදමිධාධිපෙත්තං. තදෙනං තස්ස සසම්භාර වකුක්ඛුනො සෙත්තමණ්ඩල පරිකඛිත්තස්ස කණ්ණමණ්ඩලස්ස මජ්ඣෙ අභිමුඛෙ සිත්තානං සරීරසණ්ඨානුපාත්තිදෙසෙ දිට්ඨිමණ්ඩලෙ සත්තාසු පිටු පටිලෙසු ආසිත්ත තෙලං පිටුපටලාති විස සත්ත අකඛිපටලාති හදයඛග්ගාති බ්‍රහ්මපච්චා පමාණෙනො මුග්ගවිදලමත්තං වකුක්ඛුච්ඡාදණාදීනං යථාරහං වන්ත්ථවාර භාවං සාධයමානං නිවස්ති, තං-වකඛිත්ති=වකුක්ඛු, රුපං අස්සාදෙති විභාවෙතිති අපේඨා.

රුපසනතීති=රූපා, වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානා හදයඛග්ගභාවං පසාසෙත්තීති අපේඨා. වකුක්ඛුනො පවත්තං විඤ්ඤාණං වකුක්ඛුස්ස වා විඤ්ඤාණනති=වකුක්ඛු විඤ්ඤාණං. පුස්සතීති=පස්සො, උපසස්සොන පදං මණ්ඩලා සමපස්සොති වුත්තං. වකුක්ඛුනො පවත්තො සමපස්සො= වකුක්ඛුසමපස්සො. “වකුක්ඛුසමපස්සො”ති වකුක්ඛු විඤ්ඤාණසමප සුත්තපස්සපවටයා. “සමපස්සො”නති විඤ්ඤාණං; වෙදනාති අපේඨා. තදෙව සුඛයතීති=සුඛං. යස්සුපජ්ජති තං සුඛිතං කරෙතීති අපේඨා. සුචක්ඛු වා බාදති බනති ව කායවිකරාබාධනති=සුඛං. දුක්ඛයතීති=දුක්ඛං, යස්සුපජ්ජති තං දුක්ඛිතං කරෙතීති අපේඨා. න දුක්ඛං න සුඛනති= අදුක්ඛමසුඛං, මහාගෙ පදසනිවසෙන වුත්තො. යො පන වකුක්ඛු සමපස්සො අත්තනා සමපසුත්තාය වෙදනාය සහජාත අඤ්ඤාචඤ්ඤා නිස්සය විපාක ආහාර සමපසුත්ත අත්ති අවිගතවසෙන අවස්ථා පවටයො හොති. සමපවිජ්ජන සමපසුත්තාය අනන්තර සමනන්තර අනන්තරු පනිස්සය නත්ති විගතවසෙන පඤ්චධා, සන්තරිණාදි සමපසුත්තානං උපනිස්සය වසෙනෙව පවටයො හොති.

පුණ්ණාතීති=සොනං, තං සසම්භාර සොතබ්බලස්ස අනොන නනු තමමලොමාවිතෙ අබ්බුලප්චධකසණ්ඨානෙන පදෙසෙ සොත විඤ්ඤාණා දීනං යථාරහං වන්ත්ථවාරභාවං සාධයමානං නිවස්ති. සප්පනතීති=සප්ප, උද්ගරියනතීති අපේඨා. සායතීති=සාණං, තං සසම්භාරසාණබ්බලස්ස අනොන අප්පදසණ්ඨානෙන පදෙසෙ සාණවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වන්ත්ථවාරභාවං සාධයමානං නිවස්ති. ගන්ඛයනතීති=ගන්ඛා, අත්තනො වන්ත්ථං සුචෙතනතීති අපේඨා. ජිවිතමවග්ගයනතීති=ජිවිතා, සායනවෙස්ථන වා ජිවිතා, සා සසම්භාර ජිවිතාය අතිඅග්ග මූල පස්සාති වජ්ජෙත්වා උපරිම තල මජ්ඣෙ භික්ඛුඋපපලදලග්ගසණ්ඨානෙන පදෙසෙ ජිවිතා විඤ්ඤාණා දීනං යථාරහං වන්ත්ථවාරභාවං සාධයමානං නිවස්ති. රසනති නෙ සත්තාති= රසා, අස්සාදෙනතීති අපේඨා. කුච්ඡිත්තානං සාසවධිමානං ආයොති= කායො, ආයොති උපපත්තිදෙසො, සො යාවතා ඉමසමිං කායෙ උපාදිත්තපසවත්ති නාම අත්ති, තන්ද්‍රියෙසග්ග කාය පසාදෙ කාය

විඤ්ඤාණාදීනං යථාර්ථං චක්ඛුමාර්ථාවං සාධයමානො නිවසීති. පුඤ්ඤාසන්නති=පොට්ඨබ්බා. මුනාතිනි=මනො, විජානාතිනි අපේථා. අත්තනො ලක්ඛණං ධාරෙනාතිනි=ධම්මා. මනොනි සභාවජ්ජනං හවිඤ්ඤං, ධම්මොති වාදසප්පහෙදා ධම්මාරම්මණධම්මා: “මනොවිඤ්ඤාණ”නති ජවන මනොවිඤ්ඤාණං. “මනොසම්මසෙය්”ති නං සම්පයුත්තො ඵසෙය්; සො සම්පයුත්තාය වෙදනාය විජාන පච්චය වජේජති සෙසෙති සත්තති පච්චයො හොති. අනන්තරාය තෙහෙව් සෙසානං උපතියාය වසෙනෙව පච්චයො හොති; රූපාදීනි පඤ්ච විස්සජ්ජනානි බණ්ඩසෙන නිද්දිට්ඨානි. සිතාදීනි රූපපති පිළියෙතිනි=රූපං. වෙදයෙතිනි=වෙදනා. සඤ්ජානාතිනි=සඤ්ඤා. සංඛරොන්තති=සංඛාරා. විජානාතිනි=විඤ්ඤාණං. මහධාදීනි ධම්ම විචාර පරියන්තානි දස ඡක්ඛාවසෙන සට්ඨි විස්සජ්ජනානි පියරූප සාතරූප වසෙන නිද්දිට්ඨානි. වක්ඛුසම්මසාජාදිකා වෙදනා නං නං සම්පයුත්තාව, රූපෙසු සඤ්ඤා=රූපසඤ්ඤා, සඤ්චිතයෙතිනි=සඤ්චිතනා අභිසංඤ්ඤාතිනි අපේථා. තසතිනි=තණ්හා; පිපාසතිනි අපේථා. විතකෙක තිනි=විතකෙකා, විතකකනං වා විතකෙකා, උභතනනති වුත්තං හොති. ආරම්මණේ තෙන චිත්තං විචරතිනි-විචාරෙ, විචරණං වා විචාරෙ, අනුසංඤ්චරණනති වුත්තං හොති.

පඨවිධානාදීනි ඡ විස්සජ්ජනානි සඤ්චිතෙන නාමරූප වචන්තා වසෙන නිද්දිට්ඨානි. පඤ්චත්තං පඨවි. අපොති ආපියති අප්පායෙතිනි වා=ආපො. තෙජයෙතිනි=තෙජො, වායෙතිනි=වායො. න කසයති න නිකසයති කසිත්තුං ඡිද්දිත්තුං වා න සකකාති=ආකාශො. නිස්සත්තවෙයින ධාතු.

පඨවිකාසිණාදීනි දස විස්සජ්ජනානි කසිණභාවනාවසෙන නිද්දිට්ඨානි. “කසිණ”නති සකලං; ඵරණවසෙන කසිණ මණ්ඩලමි තසමිං උපට්ඨිතතිමත්තමි තදරම්මණජ්ඣානමි වුවති, ඉධ පන ක්ඛානං අධිපපනං. ආදිමති වත්තාරි මහාභුත කසිණාරම්මණොති ක්ඛානාති, තනො පරාති වත්තාරි වණ්ණකසිණාරම්මණාති. “ආකාස කසිණ”නති පරිච්ඡේදකාසො; තදරම්මණං ක්ඛානං කසිණ්ණසංච මාකාසො, තදරම්මණඤ්ච ආකාසානාඤ්චායත්තං. විඤ්ඤාණකසිණනති ආකාසානාඤ්චායත්තවිඤ්ඤාණං; තදරම්මණඤ්ච විඤ්ඤාණඤ්චායත්තං.

කෙසාදීනි චතතිංස විස්සජ්ජනානි චතතිංසාකාරකම්මට්ඨාන වසෙන නිද්දිට්ඨානි, තෙසු පන කෙසාදීසු පටිකකුලතො උපට්ඨිතෙසු කායගතාසතිවසෙන අසුභකම්මට්ඨානං හොති, වණ්ණතො උපට්ඨිතෙසු වණ්ණකම්මට්ඨානං හොති, ධාතුතො උපට්ඨිතෙසු ධාතුවාවචනාන කම්මට්ඨානං හොති, කෙසාති ආදීනි ව පටිකකුලතො වණ්ණතො වා උපට්ඨිතානං තදරම්මණාති ක්ඛානාති, ධාතුතො උපට්ඨිතස්ස තෙ ව කොට්ඨාසා තදරම්මණා ව ධාතුභාවනා වෙදිතබ්බා. කෙසා උභොසු පසෙසු කණ්ණවුලිකාති පුරතො නලාවතෙන න පච්ඡිතො ව ගලවා චකෙන පරිච්ඡින්නා සිසකට්ඨාවෙයිනවමෙම විභග්ගමත්තං පටිසිත්වා

සිතා අනෙක සතසහසසංඛා. ලොමා ආපේතා කෙසාදිනං පඨිට්ඨි
 තොකාසං හත්තලපාදනලානි ච සෙභුසෙසන සරීරවමෙම නවනමුත්තියා
 ලොමකුපසහසෙසසු ලිඛිතාමතනං පටිසිත්වා සිතා. නාම අභිග්ගුලිනං අභග
 පිටෙඨස්ස සිතා විසති. දන්තා විසු හනුකට්ඨිකෙසු සිතා. සෙභුසෙසන
 වතතිංස. තවො සකලසරීරං පරියොනාසිත්වා පානතකිලොමකසං
 උපරි ඡවියා හෙට්ඨා සිතං වමමං. මංසං විසාධිකානි තිණි අවසීසතානි
 අනුලිමපිත්වා සිතානි නව මංසපෙසිසතානි. නාහාරු සකලසරීරෙ අවසීනි
 ආබ්ඝිත්වා සිතානි නව නාහාරුසතානි. අවසී සකලසරීරෙ හෙට්ඨා
 අසීනං උපරි සිතානි සාධිකානි තිණි අවසීසතානි. අවසීමිඤ්ජා තෙසං
 තෙසං අසීනං අබ්භතනෙරෙ සිතා මිඤ්ජා. වක්කං ගලවාටකා නික්ඛන්තෙන
 එකමුලෙන රොකං ගන්ත්වා මිධාභිගෙනන පුලනහාරුනා විනිබ්ඛා
 හුත්වා හදයමංසං පරික්ඛිපිත්වා සිතා වෙ මංසපිණ්ඩිකා. හදයං සරී
 රබ්භතනෙරෙ මිත්තං ඵනානං මජ්ඣෙක සිතං අනෙතා විත්තසන්තියංසං
 අසීපසහමතනලොභිතපුණ්ණං පුත්තාගට්ඨිපඨිට්ඨානමතනාවාටකං හදය
 මංසං. යකිනං මිත්තං ඵනානං අබ්භතනෙරෙ දක්ඛිණපසං නිසංසාය
 සිතං. යමකමංසපටලං. කිලොමකං හදයවක්කානි පටිච්ඡාදෙත්වා සිතං
 පටිච්ඡන්තාකිලොමකසංඛාතඤ්ච, සකල සරීරෙ වමමසං හෙට්ඨාතො
 මංසං පරියොනාසිත්වා සිතං අපපට්ච්ඡන්තාකිලොමකසංඛාතඤ්චානි දුට්ඨං
 පරියොනාතමංසං පිත්තං හදයසං වාමපසෙස උදරපටලසං මන්ත
 පසං නිසංසාය සිතං උදරජවහාමංසං. පපථාසං සරීරබ්භතනෙරෙ මිත්තං
 ඵනානං අනතෙරෙ හදය යකානානි උපරි ඡාදෙත්වා ඔලමන්තං සිතං
 වතතිංසමංසබ්භිකප්පහෙදං පපථාසමංසං. අත්තං උපරි ගලවාටකෙ
 හෙට්ඨා කරිසමකෙක විනිබ්ඛිත්තා ගලවාටකකරිසමකපරියන්තෙ
 සරීරබ්භතනෙරෙ සිතං පුරිසසං වතතිංසහත්ථං ඉප්පියා අට්ඨවිසතිහත්ථං
 එකවිසතිසා ධාතෙසු මහභගා අනතවට්ඨි. අනතගුණං අනෙතා භොගෙ
 එකතො අගලනෙත ආබ්ඝිත්වා එකවිසතිසා අනතභොගානං අනතර
 සිතං බ්ඛිනං. උදරියං දන්තමුසලසඤ්චිණ්ණිතං ඡවහා හත්තපරිවතතිත
 ඛෙල ලාලා පළිමුඬං තංබණ්ඩිගතවණ්ණං ගති රසාදි සමපදං තන්තවාය
 බලිසුචානවමුත්තියං නිපතිත්වා පිත්තසෙමහවාතපළිවෙසිතං හුත්වා
 උදරගතිසන්තාපවෙගකුපිතං කිම්බුලාකුලං උපරුපරි ඵෙතමුබ්බුලකානි
 මුඤ්ඤන්තං පරමකසමුමක දුග්ගති ජෙගුච්ඡිභාවං ආපජ්ජිත්වා ආමාසය
 සංඛාතෙ උපරි නාභි අනතපටලෙ සිතං නානපසකාරකං අසිත පිත
 බාසිතසාසිතං. කරිසං පක්කාසයසංඛාතෙ හෙට්ඨානාභිපිසිකණ්ණික
 මුලානං අනතෙරෙ උබ්බධෙන අට්ඨභිගුලමතෙන අන්තාවසානෙ සිතං
 වමමං. පිත්තං හදයමංසපපථාසානං අනතෙරෙ යකතමංසං නිසංසාය
 සිතං මහාකොසාතකිකොසකසද්ධෙ පිත්තකොසකෙ සිතං බද්ධපිත්ත
 සංඛාතඤ්ච, කෙසලොමනබ්දන්තානං මංසමුත්තව්ඨානං වෙව ඵද්ධ
 සුක්ඛවමමං අපේතා අවසෙසං සරීරං බ්‍යාපේතා සිතං අබද්ධපිත්ත
 සංඛාතඤ්චාන දුට්ඨං පිත්තං. යෙමහං උදරපටලෙ සිතං එකපත්ත

පුරප්පමාණං සෙව්හං. පුබ්බො ධාණුකණ්ටක පහරණගතිජාලාදීහි අභි
හතෙ වා සරීරප්පදෙසෙ අබ්භන්තරධාතුකෙධාහවසෙන වා උප්පනෙනසු
ගණ්ඨපිලිකාදීසු පරිපක්කලොභිතපරිණාමො. ලොභිතං යක්කන්සං
හෙට්ඨාහාගං පුරෙත්වා හදයවක්කපප්පාසානං උපරි ථොකං ථොකං
පග්ගරන්තං චක්කහදය යක්කපප්පාසෙ තෙමසමානං සීතං එක්කපත්ත
පුරමත්තං සන්තිචිතලොභිතසංඛිධානඤ්ච, කෙසලොම නාදන්තානං
මංසවිතිච්ඡින්නට්ඨානං චෙව ඵද්ධසුක්ඛවමමඤ්ච ථපෙත්වා ධමනිජාලානු
සාරෙන සබ්බං උපාදින්නසරීරං ඵරිත්වා සීතං සංසරණ ලොභිතසංඛිධා
නඤ්චාති දුට්ඨං ලොභිතං. සෙදෙ අග්ගිසන්නාප සුරියසන්නාප
උතුට්ඨිකාරදීහි සන්නතෙන සරීරෙ සබ්බකෙසලොමකුප්ඵවරෙහි පග්ග
රණකආපොධාතු. මෙදෙ ථූලස්ස සකලසරීරෙ චමමමංසන්නරෙ
කිසස්ස ජග්ගමංසාදිං නිස්සාය සීතො චිතසිනෙනො. අසසු සොමනස්ස
දෙමනස්ස විසභාගාභාර උතුහි සමුට්ඨිත්වා අක්ඛිකුපකෙ පුරෙත්වා
තිට්ඨතී වා පග්ගරති වා ආපොධාතු. වසා අග්ගිසන්නාප සුරියසන්නාප
උතුට්ඨිසභාගෙහි උසමාජාතෙසු සෙභුසෙන්න හන්තල හන්පිට්ඨි පාදතල
පාදපිට්ඨි නාසාපුට නලාට අංසකුටෙසු සීතො විලිනසිනෙනො. බෙලො
තථාරූපං ආභාරං පස්සන්නස්ස වා සරන්නස්ස වා මුඛෙ වා ථපෙන්නස්ස
හදයං වා ආකිලාසන්නස්ස කිසමිට්ඨෙව වා ජිගුච්ඡං උප්පාදෙන්නස්ස
හිසෙතා උප්පජ්ජිත්වා උගොති කපොල පසෙති ඔරුග්ග ජවහාය තිට්ඨ
මානා ඵෙණමිස්සා ආපොධාතු. සීඝ්ඤාඤ්ඤා විසභාගාභාර උතුට්ඨසෙන
සඤ්ජාතධාතුබොහස්ස වා රෙදන්නස්ස වා අන්තොසීසෙ මන්තලිගතො
ගලිත්වා තාලුමන්තවිවරෙන ඔත්තිත්වා නාසාපුටෙ පුරෙත්වා තිට්ඨන්නං වා
පග්ගරන්තං වා පුති අසුචි පිට්ඨං. ලසිකා අට්ඨිසංඝිතං අබ්භඤ්ජන
කිච්චං සාධයමානං අසීති සත සංඝිතං අබ්භන්තරෙ සීතං පිට්ඨල
කුණ්ටං. මුත්තං ආභාරඋතුට්ඨසෙන චන්ද්‍රිපුටබ්භන්නරෙ සීතා ආපොධාතු.
මන්තලිගං සීසකට්ඨාහබ්භන්නරෙ චන්තාගෙ සීබ්බනිමග්ගෙ නිස්සාය
සීතො චතුට්ඨිකසමොධානො මිඤ්ජාරසී.

වුක්ඛායතනාදීනි වාදය විස්ස ජ්ජනාති වාදසායනනවසෙන නිද්දිඝානි.
ආයතනතො ආයානං තනනතො ආයතස්ස ව නයනතො=ආයතනං,
වක්ඛුරුපාදීසු හි තං තං මාරුරමමණා විතතවෙනසිකා ධම්මා සෙන සෙන
අනුභවනාදිනා කිච්චෙන ආයතනනි උට්ඨිභනනි සටෙන්නි. වායමනනිති
චුත්තං හොති. තෙ ව පන ආයභුතෙ ධම්මෙ එතානි තනොනනි වින්දා
රෙන්නිති චුත්තං හොති. ඉදඤ්ච අනමතග්ගෙ සංසාරෙ පචත්තං අනිච
ආයතං සංසාරදුක්ඛං යාව න නිවත්තති තාව නයනනි පචත්තයනනිති
චුත්තං හොති. අපි ව නිවාසට්ඨානට්ඨින ආකරට්ඨින සමොසරණට්ඨා
නට්ඨින සඤ්ජාතිදෙසට්ඨින කාරණට්ඨින ව ආයතනං. නථා හි
ලොකෙ “ඉස්සරයත්තං වාසුදෙවායත්තං”නනි ආදිසු නිවාසට්ඨානං
ආයතනනනි චුච්චති. “සුවණ්ණායත්තං රජ්ජායත්තං”නනි ආදිසු
ආකරෙ. සාසනෙ පන “මන්තාරමෙ ආයතනෙ සෙටනනි නං විභඞ්ගමා”ති

ආදිසු සමොසරණටයානං. “දක්ඛණපථො ගුහනං ආයතන”නති ආදිසු සඤ්ජාතිදෙසො. “නග්‍ර නග්‍රෙව සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාති සති සති ආයතනෙ”ති ආදිසු කාරණං. චක්ඛු ආදිසු වාපි තෙ තෙ විත්ත වෙන සිකා බම්මා නිවසනති තදයතනවුත්තියායාති චක්ඛාදයො නෙසං නිවාසටයානං. චක්ඛාදිසු ච තෙ ආකිණ්ණො තනතිසසිතතතා තදරමම ණතතා වාති චක්ඛාදයො ච නෙසං ආකරෙ. තත් තත් ව්‍යුත්තරමමණ චසෙන සමොසරණෙනා චක්ඛාදයො ච නෙසං සමොසරණටයානං, තං නියසාරමමණභාවෙන නුත්තර උපපතියෙනා චක්ඛාදයො ච නෙසං සඤ්ජාතිදෙසො, චක්ඛාදීනං අභාවෙ අභාවතො චක්ඛාදයො ච නෙසං කාරණානති යථාචුත්තෙනාත්තෙව චක්ඛු ච තං ආයතනඤ්ජාති=**චක්ඛා සනනං**. එවං සෙසාතිපි.

චක්ඛුබාතාදීති අට්ඨාරස විසූජ්ජනානි අට්ඨාරස බාහුවසෙන නිද්දටයානි; චක්ඛාදිසු එකෙකො බමෙමා යථාසමභවං විදහති සියතෙ විධානං විසියතෙ එතාය එත් වා සියතීති=බාහු, ලොකියා ති බාහුයො කාරණාභාවෙන වචනිතා හුත්වා සුවණ්ණරජතාදි බාහුයො විස සුවණ්ණරජතාදිං අනෙකපපකාරං සංසාරදුක්ඛං විදහනති, භාරභාගෙති ව භාගෙ විස සප්තෙති සියතෙන ධාරියනතීති අත්තො, දුක්ඛවිධානමත්තමෙව වෙනා අවසවත්තනතො එතාති ව කාරණභුතාති සංසාරදුක්ඛං සත්තෙති අනුවිසියති තථා විනිතඤ්ඤවං එතාසෙව සියති යපියතීති අත්තො. අපිච යථා තිප්පියානං අත්තා නාම සභාවතො නත්ති න එවමෙනා, එතා පන අත්තතො සභාවං ධාරෙනතීති=බාහුයො, යථා ව ලොකෙ විවිත්තා හරිතාලමනොසිලාදයො සෙලාවසවා බාහු යොති වුවමනති එවමෙනාපි බාහුයො විස=බාහුයො, විවිත්තා හෙතා ඤ්ණඤ්ඤයාවසවාති. යථා වා සරීරසංඛිධානයං සමුදයං අවසවගුත්තෙසු රසසොණිතාදිසු අඤ්ඤමඤ්ඤං විසභාගලක්ඛණ පරිවර්තනාසු බාහු සමඤ්ඤ, එවමෙනෙසුපි පඤ්ඤකම්භසංඛිධානයං අත්තභාවයං අවසවෙසු බාහුසමඤ්ඤ වෙදිතබ්බා, අඤ්ඤමඤ්ඤං විසභාගලක්ඛණ පරිවර්තනා හෙතෙ වක්ඛාදයොති. අපිච බාහුති නිජ්ජිවමත්තසෙසං අධිවමනං, තථාති හභවා “ජබාහුයො අයං භික්ඛවෙ පුරියො”ති ආදිසු ජීවසඤ්ඤ සමුහනනත්තං බාහුදෙසනං අකාසීති. යථාචුත්තෙනාත්තෙව චක්ඛු ච තං බාහු වාති=**චක්ඛුබාහු**, එවං සෙසාපි.

මනොබාහුති වතසෙසා මනොබාහුයො; **බමමබාහු**ති වෙදනා සඤ්ඤ සංඛාරකම්භා සොලස සුඛුමරුපාති නිබ්බාණඤ්ඤ; **මනො විඤ්ඤ**ණි**බාහු**ති ඡසත්තති මනොවිඤ්ඤඤබාහුයො.

චක්ඛුඤ්ජාදීති බාවිසති විසූජ්ජනානි බාවිසති ඉඤ්ජියවසෙන නිද්දටයානි චක්ඛුමෙව දය්‍යන ලක්ඛණෙ ඉඤ්ජයං කාරෙතීති=**චක්ඛුඤ්ජියං**. සොනමෙව සවණලක්ඛණෙ ඉඤ්ජයං කාරෙතීති=**සොනිඤ්ජියං**. සාණ මෙව සායනලක්ඛණෙ ඉඤ්ජයං කාරෙතීති=**සාණිඤ්ජියං**. ජිව්‍යා එව

සායන ලක්කණේ ඉඤ්චං කාරෙතීති=ජීවිතිඤ්ඤං, කායො එව පුසන ලක්කණේ ඉඤ්චං කාරෙතීති=කායිඤ්ඤං. මනුෂ්‍ය ඉති=මනෝ, විජානාතීති අනේඛං. අට්ඨකථාමරියා පනානු :- නාලියා මිනමානෝ විය මහාතුලාය ධාරයමානෝ විය ව ආරමමණං මනනී ජානාතීති=මනෝ, නදෙව මනන ලක්කණේ ඉඤ්චං කාරෙතීති=මනීඤ්ඤං. ජීවනනී තෙන තංසභජාතා ධම්මාති=ජීවිතං, නදෙව අනුපාලනලක්කණේ ඉඤ්චං කාරෙතීති=ජීවිතිඤ්ඤං. තං රූපජීවිතිඤ්ඤං අරූපජීවිතිඤ්ඤං නති දුට්ඨං, සබ්බකමමජ රූපසභජං සභජරූපානුපාලනං රූපජීවිතිඤ්ඤං, සබ්බවිත්තසභජං සභජ අරූපානුපාලනං අරූපජීවිතිඤ්ඤං. වියති සඤ්ඤාතං ගවජනී එතීසසා ගබ්බොති=ඉඤ්ච, ඉඤ්ච ලිඛිතාදිසු ඉඤ්චං කාරෙතීති=ඉඤ්ඤං, නියමනෝ ඉඤ්ඤා එව ඉඤ්ඤං=ඉඤ්ඤං. පුං වුච්චති නිරයො, පුංසඛිතානෙ නිරයෙ රිසති හිංසනීති=පුරිසො, පුරිසලිඛිතාදිසු ඉඤ්චං කාරෙතීති=ඉඤ්ඤං, නියමනෝ පුරිසසොච ඉඤ්ඤං=පුරිසිඤ්ඤං. විසු පෙනෙසු එකෙකං සභාව කස්ස එකෙකස්ස කමමජරූපසභජං හොති. කුසලවිපාක කායවිඤ්ඤාණ සමපසුත්තං සුඛං කායිකසාතලක්කණේ ඉඤ්චං කාරෙතීති=ඉඤ්ඤං, සුඛමෙව ඉඤ්ඤං=සුඛිඤ්ඤං. අකුසලවිපාක කායවිඤ්ඤාණසමපසුත්තං දුක්ඛං කායිකඅසාතලක්කණේ ඉඤ්චං කාරෙතීති=ඉඤ්ඤං, දුක්ඛමෙව ඉඤ්ඤං=දුක්ඛිඤ්ඤං. පිතිසොමනස්ස යොගනො සොහනං මනෝ අස්සාති=සුමනෝ, සුමනස්ස භාවො=සොමනස්සං, වෙනසිකසාතලක්කණේ ඉඤ්චං කාරෙතීති=ඉඤ්ඤං, සොමනස්සමෙව ඉඤ්ඤං=සොමනසිඤ්ඤං. දෙමනස්ස යොගනො දුට්ඨං මනෝ අස්සාති හිතවෙදනත්තා වා කුච්ඡනං මනෝ අස්සාති=දුමමනෝ, දුමමනස්ස භාවො=දෙමනස්සං, වෙනසික අසාත ලක්කණේ ඉඤ්චං කාරෙතීති=ඉඤ්ඤං, දෙමනස්සමෙව ඉඤ්ඤං=දෙම නසිඤ්ඤං. සුඛදුක්ඛාකාරපවත්තං උපෙක්ඛති මජ්ඣිමනිකාරසණ්ඨි තත්තා තෙනාකාරෙන පවත්තනීති=උපෙක්ඛා, මජ්ඣිමනලක්කණේ ඉඤ්චං කාරෙතීති=ඉඤ්ඤං, උපෙක්ඛා එව ඉඤ්ඤං=උපෙක්ඛිඤ්ඤං. සද්දහනනී එතාය සයං වා සද්දහති සද්දහනමත්තමෙව වා එසාති=සද්ධා, අස්ස ද්ධියස්ස අභිභවනතො අධිපතිඅනේඛන ඉඤ්ඤං, අධිමොක්ඛ ලක්කණේ වා ඉඤ්චං කාරෙතීති=ඉඤ්ඤං, සද්ධායෙව ඉඤ්ඤං=සද්ධිඤ්ඤං. විරභාවොති=විරියං, විරතං වා කමමි, විධිනා වා නයෙන ඊරසිතබ්බං පවත්තසිතබ්බනනී=විරියං, කොසජ්ජස්ස අභිභවනතො අධිපති අනේඛන ඉඤ්ඤං, පඤ්ඤාලක්කණේ වා ඉඤ්චං කාරෙතීති=ඉඤ්ඤං, විරියමෙව ඉඤ්ඤං=විජිඤ්ඤං. සරනනී තාය සයං වා සරති සරණමත්තමෙව වා එසාති=සති, මුට්ඨසම්මයස්ස අභිභවනතො අධිපතිඅනේඛන ඉඤ්ඤං, උට්ඨානලක්කණේ වා ඉඤ්චං කාරෙතීති=ඉඤ්ඤං, සති එව ඉඤ්ඤං=සතිඤ්ඤං. ආරමමණේ විත්තං සමමා ආධියති එපෙතීති=සමාධි, විකෙට්ඨස්ස අභිභවනතො අධි පති අනේඛන ඉඤ්ඤං, අවිකෙට්ඨලක්කණේ වා ඉඤ්චං කාරෙතීති=ඉඤ්ඤං, සමාධි එව ඉඤ්ඤං=සමාධිඤ්ඤං. “ඉදං දුක්ඛ”නනී ආදිනා නයෙන අරිය සම්මානී පජානාතීති=පඤ්ඤා, අට්ඨකථායං පන “අනිච්චං දුක්ඛ මනනොති පඤ්ඤාපනවසෙන පඤ්ඤා”ති වුත්තං. අවිජ්ජාය අභිභවනතො

[illegible]

කාමධාතුද්දීත් වාදය විසින් පර්නාති හවප්පහෙදවසෙන නිද්ධිංති. කාමරතසසිධානෙන කාමෙන යුතතා ධාතුංකාමධාතු. කාමසසිධානා වා ධාතුංකාමධාතු. කාමං පහාය රූපෙන යුතතා ධාතුංඡූපධාතු. රූප සසිධානා වා ධාතුංඡූපධාතු. කාමඤ්ච රූපඤ්ච පහාය අරූපෙන යුතතා ධාතුංඅරූපධාතු. අරූපසසිධානා වා ධාතුංඅරූපධාතු, නා එව ධතුසො පුන හවපරියායෙන වුතතා. හවතීති භි හවොති වුවිච්චි. සඤ්ඤාය යුතතා හවොංසඤ්ඤාහමො, සඤ්ඤාහමො වා හවොංසඤ්ඤාහමො, සඤ්ඤා වා එතථ හවෙ අපච්චිංසඤ්ඤාහමො. සො කාමහවො ච අසඤ්ඤාහව වුතතා රූපහවො ච නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා හවවුතතා අරූපහවො ච හොති. න සඤ්ඤා හවොංඅසඤ්ඤාහමො. සො රූපහවෙකදෙසො. ඔලාරිකකතාභාවතො නෙවසඤ්ඤා සුත්ථමනෙන සබ්බාවතො නාසඤ්ඤාතිං නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා, නාය යුතතා හවොංනිමසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා හමො. අථවා ඔලාරිකාය සඤ්ඤාය අභාවා සුත්ථමය ච භාවා නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා අසමී. හවෙතිංනිමසඤ්ඤා නාසඤ්ඤාහමො. සො අරූප හවෙකදෙසො, එකෙන රූපකච්ඡෙති ලොකිණෙණ හවොංඵකමොකාර

හවෙයා එතො වා වොකාතෙ අස්ස හවස්සාති=**ඵඤ්ඤාකාරහවෙයා**. සො අසඤ්ඤාහවොච. චතුති අරුපකඛ්ඤාති වොතිණේණා හවො=**චතු චොකාරහවෙයා**. චතුති වොකාතෙ අස්ස හවස්සාති=**චතුචොකාරහවෙයා**, සො අරුපහවො ඵච. පඤ්ඤාති ඛිකේති වොතිණේණා හවො පඤ්ඤාති වොකාතෙ අස්ස හවස්සාති=**පඤ්ඤාචොකාරහවෙයා**, සො කාමහවො ව රුපහවෙකදෙසො ව හොති.

පඨමඡ්ඤානාදීති මාදස විස්සජ්ජනාති ඤානසමාපත්තිවසෙත් නිදදිට්ඨාති. ඤානනති ඉධ බ්‍රහ්මවිහාරමත්තං අධිපොතං. විතක්ක විමාරජිතිසුඛ විතෙතකඤ්ඤාසමපයුත්තං **පඨමඡ්ඤානං**. පිතිසුඛවිතෙත කඤ්ඤාසමපයුත්තං **දුතිස්ඡ්ඤානං**. සුඛවිතෙතකඤ්ඤාසමපයුත්තං **තති ස්ඡ්ඤානං**. උපෙකඛා විතෙතකඤ්ඤා සමපයුත්තං **චතුස්ඡ්ඤානං**. මොදති මොජ්ජති=මෙත්තා, සිතිස්සතිති අනේවා. මිත්තෙ වා හවා මිත්තස්ස වා ඵසා පචන්තිති=මෙත්තා, පච්චන්තිකධිමෙමති චුත්තත්තා ආරම්මණේවාසි චුත්තත්තා විචුත්ති, වෙතසො විචුත්ති=වෙනොවිචුත්ති, මෙත්තා ඵච වෙනොවිචුත්ති=**මෙත්තා වෙනොවිචුත්ති**. කරුණො චුත්තත්තා ඵච. මොදන්ති තාය තං සමඛිතිනො සයං වා මොදති මොදනමිත්ත මෙව වා තන්ති-**මුදිත්තා**, අවෙර හොන්තුති ආදි බ්‍යාපාද පහාණෙන මඡ්ඤාත්තභාට්‍රිපගමනෙන ව උපෙකතිති-**උපෙකඛා**. මෙත්තාදසො තසො බ්‍රහ්මවිහාර පඨමාදීති තිති ඤානෙති යුත්තා. උපෙකඛාබ්‍රහ්මවිහාරෙ චතුස්ඡ්ඤානෙන යුත්තො. ඵරණවසෙන නත්ති ඵතස්ස අනෙත්තාති= අනන්තො, ආකාසො අනන්තො-ආකාසානන්තො, කසිණුක්කාරිමා කාසො, ආකාසානන්තොයෙව=ආකාසානඤ්ඤං, තං ආකාසානඤ්ඤං අධිට්ඨා නටෙයින ආයතනමස්ස සසමපයුත්තධිමමස්ස ඤානස්ස දෙවානං දෙවා යතනමිවාති-ආකාසානඤ්ඤායතනං, ආකාසානඤ්ඤායතනමෙව සමා පත්ති-**ආකාසානඤ්ඤායතනසමාපත්ති**. ඵරණවසෙන ව නත්ති ඵතස්ස අනෙත්තාති-අනන්තං, තං ආකාසාරම්මණං විඤ්ඤාණං අනන්තමෙව= ආනඤ්ඤං, විඤ්ඤාණං ආනඤ්ඤං විඤ්ඤාණානඤ්ඤානති අවන්තා විඤ්ඤා ණඤ්ඤානති චුත්තං, අයං හෙත් රුලුතිසද්දො, තං විඤ්ඤාණඤ්ඤං අධිට්ඨා නටෙයින ආයතනමස්ස සසමපයුත්තධිමමස්ස ඤානස්ස දෙවානං දෙවා යතනමිවාති=**විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං**. නත්ති ඵතස්ස කිඤ්ඤානනති අකිඤ්ඤානං, අනන්තසො භහිගමන්තමපි අස්ස අවසිට්ඨං නත්ති චුත්තං හොති. අකිඤ්ඤානස්ස භාවො=ආකිඤ්ඤාඤ්ඤං, ආකාසානඤ්ඤායතන විඤ්ඤාණාභාවයෙත්තං අධිවචනං. තං ආකිඤ්ඤාඤ්ඤං අධිට්ඨානටෙයින ආයතනමස්ස සසමපයුත්තධිමමස්ස ඤානස්ස දෙවානං දෙවායතනමි වාති=**ආකිඤ්ඤාඤ්ඤායතනං**. ශ්‍රීලාරිකාය සඤ්ඤාය අභාවතො සුබ්‍රමාය ම භාවතො නෙවස්ස සසමපයුත්තධිමමස්ස ඤානස්ස සඤ්ඤා නාසඤ්ඤාති= නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤං, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාඤ්ඤං තං මනායතන ධිමමායතන පරියාපනනත්තා ආයතනඤ්ඤාති=**නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා යතනං**. අථ වා යායමෙත් සංඤ්ඤා යා පන සඤ්ඤාතිච්චං කාතුං අසමත්ති තාය නෙවසඤ්ඤා, සඛිකාරවිසෙසසුබ්‍රමභාවෙන විජ්ජමානත්තා

නාසඤ්ඤානි නොවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා ච සා සෙසබ්බමානං අබ්බිකානවේන න ආයතනඤ්ඤානි=නොවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනං. ආනිඤ්ඤාඤ්ඤායතනං රමමණාය සමාපත්තිං එතං අබ්බිකානං. න කෙවලං එත්ථ සඤ්ඤා ඵදිසී, අථංචො වෙදනාපි නොව වෙදනා නාවෙදනා, විතතමපි නොව විතතං නා විතතං, ඵසොපි නොව ඵසො නාඵසො, එස නයො සෙස සමපසුත්තබ්බමෙසු, සඤ්ඤා සීසෙන පනායං දෙසනා කතාති.

අවිජ්ජාදිති වාදස විස්සජ්ජනානි පටිච්චසමුප්පාදකවසෙන නිද්දි ධාති. පුරෙත්තුං අසුත්තවේන කායදුච්චිතාදි අවිජ්ජිං නාම, අලද්ධබ්බනති අභෝ. තං අවිජ්ජිං විජ්ජනීති=අවිජ්ජා. තබ්බපරිත්තෙන කායසුච්චිතාදි විජ්ජිං නාම, තං විජ්ජිං න විජ්ජනීති=අවිජ්ජා. බ්බානං රුසව්ඨං ආයතනානං ආයතනව්ඨං ධාතුනං සුඤ්ඤාව්ඨං ඉත්ථිසානං අබ්බිකායව්ඨං සමානං තථව්ඨං අවිදිතං කරොතිති=අවිජ්ජා. දුක්ඛාදිනං පිලනාදි වසෙන වුත්තං චතුබ්බිධං චතුබ්බිධං අත්ථං අවිදිතං කරොතිති=අවිජ්ජා. අනත්තවිරහිතෙ සංසාරෙ සබ්බයොනිගතිභවිඤ්ඤාණංචීති සත්තාවාසෙසු සත්තෙ පටාපෙතීති=අවිජ්ජා, පරමත්ථතො අවිජ්ජමානෙසු ඉත්ථි පුරිසාදිසු ජවති විජ්ජමානෙසුපි බ්බාදිසු න ජවතීති=අවිජ්ජා. අපිච චක්ඛුඤ්ඤාණාදිනං චත්ථාරමණ පටිච්චසමුප්පාද පටිච්චසමුප්පනනා නඤ්චි බ්බමානං ඡාදනතොති=අවිජ්ජා. සබ්බතමසිසබ්බරොනතීති=සබ්බා. විජානාතීති=විඤ්ඤාණං. නමතීති=නාමං. නමයතීතිවා=නාමං, රුප්පතීති=රූපං. ආයෙ තතොතීති=ආයතනං. ආයතනඤ්ච නො නායතීති=ආයතනං. පුසතීති=ඵසො. වෙදයතීති=වෙදනා. පරිත්තසාතීති=විතතනා. උපාදිසති භුසං ගණනාතීති=උපාදයනං. භවති භාවයතීති වා=භවො. ජනනං=ජනි. ජරණං=ජර්. මරනති එතෙනාති=මරණං.

දුක්ඛාදිති අව්ඨසතානි අව්ඨ ව විස්සජ්ජනානි චතුසච්චයොජනා වසෙන නිද්දිච්චාති. දුක්ඛං අභිඤ්ඤායානනි ආදිසු හි ජනනං චතුක්ඛානං වසෙන චතුච්චසති විස්සජ්ජනානි. චක්ඛු ජරමරණනති පෙය්‍යාලෙ “චක්ඛු අභිඤ්ඤායානං සොතං අභිඤ්ඤායානං”නති ආදිනා “ජාති අභිඤ්ඤායානං”ති පරියොසානෙන පඤ්චනවුත්තාධිකෙන විස්සජ්ජන සතෙන යොජෙත්වා වුත්තානි පඤ්චනවුත්තාධිකං චතුක්ඛසතං හොති, තෙසං චතුක්ඛානං වසෙන අසීති අබ්බිකානි සත්ත විස්සජ්ජනසතානි. “ජර් මරණං අභිඤ්ඤායානං”නති ආදිතො චතුක්ඛෙ චතොරි විස්සජ්ජනානීති සබ්බානි අව්ඨ ව සතානි අව්ඨ ව විස්සජ්ජනානි හොනති. එත්ථ ව තස්ස තස්ස බ්බමස්ස පටානතුතො පට්ඨයො සමුදයොති වෙදිතබ්බො, සබ්බ සබ්බාරෙති සුඤ්ඤං නිබ්බාණං නිරොධොති වෙදිතබ්බො, අනඤ්ඤා තඤ්ඤායාමිතිත්ථිසාදිනං නිණ්ණමපි හි ලොකුත්තරිත්ථිසානං එත්ථ අභාවං සකාය අනඤ්ඤාතඤ්ඤායාමිතිත්ථිසානිරොධොති ආදිසු යුජ්ජති. නිරොධ ගමිති පටිපද්ධති ව සබ්බත්ථ අරියමග්ගො එව, එවං හි වුච්චමානො එලමපි මග්ගචොභාරසම්බවතො අඤ්ඤාදිත්ථිසා අඤ්ඤානාවිත්ථිසානමපි යුජ්ජති. පුත්ත දුක්ඛාදිනං පරිඤ්ඤාවාදිවසෙන අව්ඨසතානි අව්ඨ ව විස්සජ්ජනානි

නිද්දවසානි. පුන දුක්ඛාදීනං පරිඤ්ඤාපටිවේධවසාදිවසෙන අවසාසනානි අවසා ව විස්සජ්ජනානි නිද්දවසානි. පරිඤ්ඤා ව සා පටිවිජ්ජානිකබ්බවේසන පටිවේධො මාතී=පරිඤ්ඤාපටිවේධො, පරිඤ්ඤාපටිවේධොව අපේ=සපිඤ්ඤා සමිච්චෙධෙධා. පුන තානෙව දුක්ඛාදීනි ජරමරණපරියනනානි විඅධිකානි වෙපදසනානි සමුදයාදීනි සත්තනි සත්තනි පදෙති යොජේත්වා විඅධිකානං විනාහං අවසාසනානං වසෙන සහස්සඤ්ච ඡ සත්තනි යොජ්ජ ව විස්සජ්ජනානි නිද්දවසානි. තත්ථ පඛානභූතො පච්චයො සමුදයො. තස්ස නිරේධො සමුදයනිගේධො. ඡන්දො ඵව රුගො=ඡන්දනිගො. දුක්ඛෙ සුඛසඤ්ඤය දුක්ඛස්ස ඡන්දරුගො. තස්ස නිරේධො ඡන්දනිගනිගේධො. දුක්ඛං පටිච්ච උපපජ්ජමානං සුඛං සොමනස්සං දුක්ඛස්ස අස්සාදො. දුක්ඛස්ස අනිච්චතා දුක්ඛස්ස විපරිණාමධම්මතා දුක්ඛස්ස ආදීනමො. දුක්ඛෙ ඡන්දරුගවිනයො ඡන්දරුගප්පභාණං දුක්ඛස්ස නිස්සරණං. “යං ඛො පන නිඤ්ඤිභූතං සඛිතං පටිච්චසමුප්පනං නිරේධො තස්ස නිස්සරණං”නති වචනතො නිබ්බාණමෙව දුක්ඛස්ස නිස්සරණං. දුක්ඛනිරේධො සමුදයනිරේධො ඡන්දරුගනිරේධො දුක්ඛස්ස නිස්සරණනති නානාසඛිතපටිපක්ඛවසෙන නානාපරියාය* වසෙන හි චතුසු ධාතෙසු නිබ්බාණමෙව වුත්තානති වේදිතබ්බං. කෙච්ඡ පන ආහාර සමුදයා දුක්ඛසමුදයො ආහාරනිරේධා දුක්ඛනිරේධො සරසවසෙන සමුදයනිරේධො. අථවා උදයබ්බයදස්සනෙන සමුදයනිරේධො, සහ විපස්සනාය මග්ගො ඡන්දරුගනිරේධොති වදනති. ඵවඤ්ච වුච්චමානො ලොකුත්තරිඤ්ඤියානං අවිපස්සනුපගත්තා න සබ්බසාධාරණං හොතිති පඨමං වුත්තනායොව ගභෙනබ්බො. ලොකුත්තරිඤ්ඤියෙසු හි ඡන්දරුගා භාවතොයෙව ඡන්දරුගනිරේධොති සුජ්ජති. සරිතෙ ඡන්දරුගෙනෙව සරිතෙකදෙසෙසු කෙසාදිසුපි ඡන්දරුගො කතොව හොති, ජරමරණ වනෙත්තු ඡන්දරුගෙනෙව ජරමරණෙසුපි ඡන්දරුගො කතොව හොති. ඵවං අස්සාදදිනවාපි යොජේතබ්බො.

පුන දුක්ඛාදීනි ජරමරණපරියනනානි මාධිකානි වෙපදසනානි සමුදයාදීනි ඡති ඡති පදෙති යොජේත්වා විඅධිකානං විනාහං සත්තක සත්තනං වසෙන නායසහස්සඤ්ච මහතාරි ම සත්තනි වුද්දස ව විස්සජ්ජනානි නිද්දවසානි. ඉද්දති රුපාදීනි ජරමරණපරියනනානි ඵකාධිකානි වෙපදසනානි සත්තනි අනුපස්සනානි යොජේත්වා නිද්දසිචුං පඨමං තාව අනිච්චානුපස්සනාදයො සත්ත අනුපස්සනා නිද්දවසා, තානි සබ්බානි සත්තනි සුද්ධිකඅනුපස්සනා විස්සජ්ජනෙති සද්ධිං සහස්සඤ්ච මහතාරි ම සත්තනි වුද්දස ව විස්සජ්ජනානි හොනති. අනිච්චනති අනුපස්සනා= අනිච්චානුපස්සනා. සා නිච්චසඤ්ඤාපටිපක්ඛා. දුක්ඛනති අනුපස්සනා= දුක්ඛානුපස්සනා. සා සුඛසඤ්ඤා පටිපක්ඛා. අනත්තනාති අනුපස්සනා= අනත්තානුපස්සනා. සා අත්තසඤ්ඤා පටිපක්ඛා. තිස්සනහං අනුපස්සනානං පරිපුරතො තිබ්බිඤ්ජනීති-තිබ්බිදා, තිබ්බිදා ම සා අනුපස්සනා මාතී= තිබ්බිදානුපස්සනා. සා නාඤ්චපටිපක්ඛා. මහස්සනහං අනුපස්සනානං

පරිපූරකතා විරජ්ජිති=විරහො, විරහො ව සො අනුපසංයානා වානි=විශ්
ශානුපසංයානා; සා රහපටිපක්ඛා. පඤ්චනතං අනුපසංයානානං පරිපූරකතා
 රහං කිරොධෙතිති=නිරොධො, නිරොධො ව සො අනුපසංයානා වානි=
නිරොධානුපසංයානා; සා සමුදයපටිපක්ඛා. ඡන්තං අනුපසංයානානං පරි
 පූරකතා පටිනිස්සජ්ජතිති=පටිනිස්සංගො, පටිනිස්සංගො ව සො අනු
 පසංයානා වානි=**පටිනිස්සංගානුපසංයානා**; සා ආදන පටිපක්ඛා. ලොකුතත
 රික්ඛිසානං අසතිපි විපසංනුපගතො “සබ්බෙ සබ්බාරා අනිච්චා සබ්බෙ
 සබ්බාරා දුක්ඛා සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා”ති වචනතො තෙසමිපි අනිච්ච
 දුක්ඛානත්තතා. තඤ්ඤානිච්චපුබ්බතසඤ්ඤානං නාදිසා රහස්ස ව අභාවා
 නිරොධවන්තානිති අනුපසංයානො පරිච්චාග පටිනිස්සංග පක්ඛන්දන
 පටිනිස්සංගසමභවතො ව තෙතිපි සත්ත අනුපසංයානා යොජ්ජාති
 වෙදිතබ්බා.

ජරමරණවන්තෙසු අනිච්චාදිතො දිට්ඨෙසු ජරමරණමිපි අනිච්චා
 දිතො දිට්ඨං නාම හොති, ජරමරණවන්තෙසු නිබ්බින්නොනා විරජ්ජනො
 ජරමරණෙ නිබ්බින්නො ව විරහො ව හොති, ජරමරණවන්තෙසු
 නිරොධතො දිට්ඨෙසු ජරමරණමිපි නිරොධතො දිට්ඨං නාම හොති, ජර
 මරණවන්තෙ පටිනිස්සජ්ජනො ජරමරණං පටිනිස්සජ්ජනො ව හොතිති
 ජරමරණෙති සත්ත අනුපසංයානා යොජ්ජාති වෙදිතබ්බා.

ඉද්දති ආදීනවස්සණස්ස චක්ඛුහුතානං උප්පාදදීනං පඤ්චනතං
 ආරමභ්ණානං වසෙන උප්පාදදීති තෙසං වෙච්චනාති පඤ්චදස විස්සජ්ජ
 නාති නිද්දිට්ඨාති, සනතිපදඤ්ඤාස්ස නපට්ඨපක්ඛාරමභ්ණවසෙන
 අනුප්පාදදීති පඤ්චදස විස්සජ්ජනාති නිද්දිට්ඨාති, පුන නානෙව උප්පාද
 නුප්පාදදීති පද්ධති සුගලකවසෙන යොජෙත්වා තිංස විස්සජ්ජ නාති
 නිද්දිට්ඨාති, එවං ඉමසමිං නයෙව සට්ඨි විස්සජ්ජනාති හොතති. තඤ්ඤා
උප්පාදෙති පුරිමකමමපච්චසා ඉධ උපපත්ති. **පච්චනතීති** තථා
 උපපන්නස්ස පචත්ති. **නිමිත්තනති** සබ්බමිපි සබ්බාරනිමිත්තං;
 යොගාවචරස්ස භි සබ්බාරා සසණ්ඨානා විස උපට්ඨහතති තසමා
 නිමිත්තනති වුවවත්ති. **ආයුහනාති** ආයතිං පටිසංකිඤ්ඤාභුතං කමම;
 තං භි අභිසංකරණයොන ආයුහනාති වුවවති. **සමිසංකිති** ආයතිං
 උපපත්ති; සා භි භවනතර පටිසංකිතො පටිසංකිති වුවවති. **ගතීති**
 යාය ගතිසා යා පටිසංකි භොති සා භි ගන්තබ්බතො ගතීති වුවවති.
භිබ්බතතීති බ්බතානං නිබ්බතනං. **උප්පතතීති** සමාපන්නස්ස වා උප
 පන්නස්ස වානි එවං වුත්තා විපාකපට්ඨතති. **ජාතීති** ජනනං; තඤ්ඤා
 තඤ්ඤානිච්චපුබ්බතමානානං සත්තානං යෙ යෙ බ්බතා පාතුහවන්ති තෙසං
 තෙසං පඨමං පාතුහාවො. **ජණති** ජරණං; සා දුට්ඨා: සිත අඤ්ඤා ථත්ත
 ලක්ඛණංබාහං සංඛත ලක්ඛණඤ්ඤා බ්බතීවොදි සමමතො සත්තතිස්සං
 ඵසභවපට්ඨපාපන්නබ්බතානං පුරණභාවො ව. සා ඉධ අධිප්පෙතා,
බ්බතීති බාහුකෙතාහපච්චසමුට්ඨිතො පිත්ත සෙමභ වාත සනතිපාත

උතුම්පරිණාම විසමපරිහාර උපක්කම කාමමිපාක වසෙන අවධිවිබෝ ආබාධො; විවිධං දුක්ඛං ආදහනි විදහනීති=බ්‍යාධි, බ්‍යාධියති තාපෙති කමපයනීති වා=බ්‍යාධි; මරණනති මරණති එතෙනානි=මරණං; තං දුට්ඨං: වයලක්ඛණසංඛ්‍යාතං සංඛිතලක්ඛණඤ්ච එකභවපරියාපනන ජිවිතින්ද්‍රියපප ඛනිවිච්ඡේදො ව, තං ඉධ අධිපොතං. **සොකොති** සොචනං; ඤති හොග ගෙග සීල දිට්ඨි බ්‍යසනොති පුට්ඨස්ස විතතසත්තාපො. **සපිදෙමොති** පරිදෙවනං; ඤතිබ්‍යසනාදීති සෙව පුට්ඨස්ස වම්පලාපො. **උපාසාසොති** භුසො ආයාසො; ඤතිබ්‍යසනාදීතියෙව පුට්ඨස්ස අධිමත්ත වෙතොදුක්ඛපපභාවිතො දෙසොසෙව. එනි ව උප්පාද්දයො පඤ්ඤව ආදීනවඤ්ඤස්ස වනුචසෙන වුත්තා, සෙසා තෙසා වෙවචනවසෙන. “නිබ්බනනී”ති උප්පාදස්ස “ජානී”ති පටිසංඝියා වෙවචනං, ගති උප්පනනිති ඉදං වයං පවත්තස්ස ජරදයො නිමිත්තස්සාති අනුප්පාද්දීති වචනෙති පන නිබ්බාණමෙව වුත්තං.

පුත තානෙව උප්පාද්දනුප්පාද්දීති සට්ඨි පදනි, දුක්ඛ සුඛ පදෙති යොජෙතියා සට්ඨි විස්සජ්ජනානි, භයබෙමපදෙති යොජෙතියා සට්ඨි විස්සජ්ජනානි, සාමිසනිගම්ස පදෙති යොජෙතියා සට්ඨි විස්සජ්ජනානි, සංඛාර නිබ්බාණ පදෙති යොජෙතියා සට්ඨි විස්සජ්ජනානි නිද්දිට්ඨානි. තනි දුක්ඛනති අනිච්චතතා දුක්ඛං. දුක්ඛපටිපක්ඛතො සුඛං. යං දුක්ඛං තං **භයං**. භයපටිපක්ඛතො **බෙමං**. යං භයං තං වච්චාමිස ලොකාමිසෙති අවිප්පවුත්තතතා **සාමිසං**. සාමිසපටිපක්ඛතො **නිගම්සං**. යං සාමිසං තං සංඛාරමත්තමෙව, සංඛාර පටිපක්ඛතො සත්තතතා නිබ්බාණං, සංඛාරා හි ආදිත්තා, නිබ්බාණං සත්තනනි, දුක්ඛාකාරෙන භයාකාරෙන සාමිසා කාරෙන සංඛාරාකාරෙනාති එවං තෙන තෙන ආකාරෙන පවත්නං සංඝාය තථා තථා වුත්තනනි වෙදිනබ්බනනි.

පරිභ්‍යභව්‍යාදීති එකතියං විස්සජ්ජනානි අරිය මඤ්ඤානි වසෙන නිද්දිට්ඨානි. අරියමඤ්ඤානිසුත්තා හි ධම්මා ආදිතොපභුති උප්පාදනනිං පරිභ්‍යභ්‍යානෙන ඉති=පරිභ්‍යභා; තෙසං සභාවො= **සද්ධිභ්‍යභවෙය්‍යා**; තෙසංයෙව අඤ්ඤාමඤ්ඤාපරිවාරභාවෙන **සපිචාරවෙය්‍යා**; භාවනාපාරි පූරිවසෙන **සපිපුච්චෙය්‍යා**; තෙසංයෙව සමාධිවසෙන එකාරමමණි පරිභ්‍ය භමපෙක්ඛනි **එකභ්‍යභවෙය්‍යා**; නානාරමමණි විසෙධපාභාවමපෙක්ඛනි **අවිසෙධවෙය්‍යා**; විරියවසෙන **පභ්‍යභවෙය්‍යා**; සමාධිවසෙන උද්දෙන නභානිය වුණ්ණනි විස අවිප්පකිණ්ණනා **අවිසාරවෙය්‍යා**; සමාධියොගෙන අලුලිතතා **අනාච්චවෙය්‍යා**; අවිකම්පිතතා **අභිඤ්ඤානවෙය්‍යා**.

එකනභුසෙය්‍යානවසෙය්‍යාති සමාධියොගෙන ව එකාරමමණි භුසමපතිට්ඨාන වසෙන ව; **සීතවෙය්‍යාති** ආරමමණි නිව්චල භාවෙන පතිට්ඨිතවෙය්‍යා; අස්ස නිබ්බාණාරමමණස්ස ආලම්භන භාවෙන **ආරම්භ භවෙය්‍යා**; තනෙව නිකාමවාරභාවෙන **ගොවරවෙය්‍යා**; නිස්සරණ පහාණභාවෙන ‘නිබ්බාණස්ස **සභාණවෙය්‍යා**; කිලෙස පරිවොග වසෙන

අරියමග්ගස්ස පටිව්වාහවෙය්‍යා; උභතො වුට්ඨාන වසෙන වුට්ඨාහිවෙය්‍යා; අනිමිත්තග්ගපවතොති නිවතනන වසෙන නිවතනහවෙය්‍යා; නිබ්බුතතො සනහවෙය්‍යා; අතපසකතො උතතමතො ව පණ්ණිතවෙය්‍යා; කිලෙසෙති විමුත්තතො ආරමමණේ ව අධිමුත්තතො විමුත්තවෙය්‍යා; ආසවානං අවිසංඝාවෙන පරිසුද්ධිතො අනාසවවෙය්‍යා; කිලෙසකතොර සංසාර කතොරුතිකකමනෙන තරණවෙය්‍යා; සඛිකාර නිමිත්තාභාවෙන අනිමිත්තවෙය්‍යා; තණ්හා පණ්ණි අභාවෙන අපපණ්ණිතිවෙය්‍යා; අත්ත සාරභාවෙන සුඤ්ඤතවෙය්‍යා; විමුත්තරසෙන එකරසභාය සමථ විපස්සනානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අනනිවතනනවෙය්‍යා; තෙසංගෙව යුගනබ්¹වෙය්‍යා; අරියමග්ගස්ස සඛිකාරතො නිග්ගමනෙන නිශ්පාණ්ණවෙය්‍යා; නිබ්බාණ් සමපාපනෙන හෙතුමෙය්‍යා; නිබ්බාණ් පච්චක්ඛ කරණෙන දස්සනවෙය්‍යා; අධිපති භාවෙන ආබිපතෙසවෙය්‍යාති සමථාදීති වතොරි විස්සජ්ජනාති සමථ විපස්සනා වසෙන නිද්දිට්ඨාති. අනිව්වාදිවසෙන අනුපස්සනතො, අනුපස්සනවෙය්‍යා. යුගනබ්¹ස්ස සමථවිපස්සනා මයස්ස එකරසභාවෙන අනනිවතනනවෙය්‍යා.

සිකඛාදීති නව විස්සජ්ජනාති අරියමග්ගස්ස ආදිමජ්ඣපරියොසාන වසෙන නිද්දිට්ඨාති. සිකඛිතබ්බතො සිකඛා; තස්සා සමාදුතබ්බතො සමාදුතාසා; සිලෙ පතිට්ඨාය කමමට්ඨානවසෙන ගතිතස්ස ආරමණස්ස භාවනාපවතතිට්ඨානතො ගොචරණො; සමථකාලෙ විපස්සනා කාලෙ වා කොසජ්ජවසෙන ලිනස්ස විතතස්ස ධම්මවිමලා විරියපීතිසමමො ජ්ඣාබ්භවානාවසෙන උස්සාහනවෙය්‍යා² පග්ගහණො; උද්ධිච්චවසෙන උද්ධිතස්ස විතතස්ස පස්ස ද්විසමාධිඋපෙක්ඛාසමමොජ්ඣාබ්භවානාවසෙන සන්තිසිද්ධපනවෙය්‍යා නිග්ගහණො.

උගො විසුද්ධාහනති උභතො විසුද්ධානං; ලිනුද්ධත පක්ඛතො නිවාරෙතො; විසුද්ධානං විතතානනති අපො. මජ්ඣිමනිකායෙ සීතානං සන්තතිවසෙන පවතනමානානං විතතානං වසෙන බහුවචනං කතනති වෙදිතබ්බං. උස්සාහනසන්තිසිද්ධපනෙසු සබ්බාපාරි භාවො අපඤ්ඤාපෙක්ඛනවෙය්‍යා; සමපවතනස්ස විතතස්ස වසෙන භාවනාවිසෙසාධිගමිවෙය්‍යා; අරියමග්ගපාත්තුභාවවසෙන උත්තපිපටිවෙදිවෙය්‍යා; අරියමග්ග සිද්ධිවතුසමවප්පෙධිවසෙන සම්මාහිසමිසවෙය්‍යා; එලසමාපතතිවසෙන නිරේඛෙ පනිට්ඨාපකවෙය්‍යා; සො³ හි තංසමබ්බි පුග්ගලං නිරේඛබ්බානෙ නිබ්බාණේ පතිට්ඨාපෙති.

සද්ධිඤ්ඤාදීති පඤ්ච විස්සජ්ජනාති ඉඤ්ඤිකවසෙන වුත්තාති. අභිමොක්ඛවෙය්‍යාති අධිමුච්චනවෙය්‍යා; උපමොහවෙය්‍යාති ආරමමණං උපමච්ච පතිට්ඨානවෙය්‍යා; දස්සනවෙය්‍යාති සභාවපෙක්ඛනවෙය්‍යා. සද්ධි බලාදීති පඤ්ච විස්සජ්ජනාති බලව්වසෙන නිද්දිට්ඨාති. අකමපියවෙය්‍යා සද්ධිව බලනති=සද්ධිබලං; අස්සද්ධිසෙති අස්සද්ධියෙන; අස්සද්ධියනති ව සද්ධිපටිපක්ඛසුතො විතතුපපාදො. අකමපියවෙය්‍යාති අකමපි

1. III. සුතනකි. 2. II. උස්සාහනවෙය්‍යා 3. II. සො.

තබ්බවෙය්ඨා, කමෙපත්තං න සකකානී අපේඨා. **කොසජෙජනී** කුසීනභාව සබ්බානෙන විනම්භෙධන; **සමාදෙති** සතිපට්ඨකෙකින විතත්තප්පාදෙන; **උදබ්බෙමති** අවුපසමසබ්බානෙන උද්ධවෙමන; **අවිජ්ජාසාති** මොහෙන.

සතිසමොඤ්ඤාදිනී සත්ත විස්සජ්ජනානී බොජ්ඣංගවසෙන නිද්දිට්ඨානී. බ්‍රජ්ඣනකස්ස අමොගා=බොජ්ඣංගො, පසන්ථො සුඤ්ඤෙ ව බොජ්ඣංගො=සමොඤ්ඤො, සතිසෙව සමොඤ්ඤො=සති **සමොඤ්ඤාදිනී**; ධම්මෙ විවිතානීති=ධම්මෙව යො; පසුඤ්ඤෙතං නාමං. **සමිවසමෙය්ඨාති** විවසමෙය්ඨා; පිණ්සනීති=පීනී; **ඵරණවෙය්ඨාති** විසරණවෙය්ඨා; පස්සමනං= **සස්සද්ධි**; **උපසමවෙය්ඨාති** නිද්දර්ථවෙය්ඨා; උපපතතිනො ඉක්කතිනි= **උපපක්කා**; සමං පෙක්කති අපක්කපාතිතාව සුචා පෙක්කතිනි අපේඨා; සා ඉධ නත්තමඤ්ඤානුපෙක්කා, බොජ්ඣංගපෙක්කාතිපි තස්සා නාමං. සමවාහිතඋක්කණ්ණතො **සමිසබ්බානාවෙය්ඨා**.

සමොද්ධියාදීනි අධි විස්සජ්ජනානී මඤ්ඤවසෙන නිද්දිට්ඨානී. සමොපස්සති සමො වා නාය පස්සනති පසන්ථො සුඤ්ඤෙ වා දිට්ඨිති=සමොද්ධි, තස්සා **සමොද්ධියා**; සමො සංකපෙපති සමො වා තෙන සංකපෙපනති පසන්ථො සුඤ්ඤෙ වා සංකපෙපාති= **සමොසංකපො**; **අභිණේසණවෙය්ඨාති** විතතස්ස ආරම්භණායෙපණ්ණො; ආරම්භණාහිනිතෙපණ්ණොතිපි පායො. සමො වදති සමො වා නාය වදනති පසන්ථො සුඤ්ඤෙ වා වාචං= **සමොවාචා**; මිථ්ථාමාමාචිරතියා එතං නාමං. **පටිග්ගහණවෙය්ඨාති** චතුර්ඛිධි වසිංසං පරිග්ගහණො; සමො කතෙති සමො වා තෙන කතෙතති පසන්ථො සුඤ්ඤෙ වා කමමනති=සමොකමම, සමොකමමෙව=සමො **කමමනො**; මිථ්ථාකමමනවිරතියා එතං නාමං. **සමුට්ඨානවෙය්ඨාති** නිවිධිකායසංවරසමුට්ඨානවෙය්ඨා; සමො ආර්ථවති සමො වා තෙන ආර්ථවතති පසන්ථො සුඤ්ඤෙ වා ආර්ථවොති=සමො **ආර්ථවො**; මිථ්ථා, ර්ථවිරතියා එතං නාමං. **මොදුනවෙය්ඨාති** පරිසුද්ධිවෙය්ඨා; සමො වායමති සමො වා තෙන වායමනති පසන්ථො සුඤ්ඤෙ වා වායාමොති=සමො **වායාමො**; සමො සරති සමො වා නාය සරනති පසන්ථො සුඤ්ඤෙ වා සතීති=සමො **සතී**; සමො සමාධියති සමො වා තෙන සමාධියනති පසන්ථො සුඤ්ඤෙ වා සමාධිති=සමො **සමාධි**.

ඉඤ්ජියාදීනි දස විස්සජ්ජනානී රුසීකත්වා අනුප්පබ්බ පටිපාටිවසෙන නිද්දිට්ඨානී. **ආබ්බසොසොවෙය්ඨාති** ඉඤ්ජියා කරණවසෙන අධිපති අපේඨා. **අකමෙසවෙය්ඨාති** පටිපකෙකි කමෙපත්තං අසකඤ්ඤෙය්ඨා; **භික්ෂාණවෙය්ඨාති** ලොකීය ලොකුනතරතමපි පටිපකිනො නිග්ගමනවෙය්ඨා; **හෙතු වෙය්ඨාති** මිථ්ථාදිට්ඨාදීනං පහාණාය සමොද්ධියාදයො හෙතුති වා සබ්බෙපි සමොද්ධියාදයො නිබ්බාණසම්පාදකහෙතුති වා හෙතු වෙය්ඨා; සතිපට්ඨානෙන සු ආරම්භණෙසු ඔක්කජ්ඣො පක්කජ්ඣො උපට්ඨානෙන උපට්ඨානං, සතිසෙව උපට්ඨානං=සති **සමාධි**නං, කාය වෙදනා විතත

බමෙමසු පනසා; අසුහදකඩානිව්වානකතාකාරගහණ්වසෙන සුඛ සුඛ නිව්වත්ත සඤ්ඤාපහණ කිව්වසාධන වසෙන ව පවත්තිතො වතුබා හෙදො හොති, එතානි පුබ්බභාගෙ නානාවිතෙතසු ලබ්භන්ති, මග්ගකම්මේ පන එතා එව සති වත්තාරි නාමානි ලභති

සමමාපාධනෙසු-පදගන්ති එතෙනාති=පධානං, සොභනං පධානං= සමමපාධනං; සමමා වා පදගන්ති එතෙනාති=සමමපධානං, සොභනං වා නං කීලසවිදාපනතවිරහතො පධානඤ්චි භිතසුඛ නිපජාදකතෙතන ඤෙච්චිභාවාලහනතො පධානභාවකරණ්ණො වා සමමපාධානං; විරිසසොකං අධිවචනං. උපපන්නානුපපන්නානං අනුපානනුපානනා නඤ්ච අකුලානං පහණ්ණානුපපත්ති උපාදවසීති කිව්වසාධනවසෙන පවත්තිතො පනසා වතුබා හෙදො හොති. එතානිපි පුබ්බභාගෙ නානා විතෙතසු ලබ්භන්ති, මග්ගකම්මේ පන එකමෙව විරිසං වත්තාරි නාමානි ලබ්භති.

පදගන්වෙයිනි උසාහනවෙයි; පධානවෙයිනිපි පාඨො, සොභෙ වෙජ්ඣා. ඉද්ධිසද්ධනනති එත් ඡන්දවිරිසවිතතවිමොසාසු එතෙකො ඉජ්ඣානිති=ඉද්ධි, සමිජ්ඣානි නිපජජනිති අපේඨා. ඉජ්ඣානති වා එතාස සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උසකාසගතා හොන්ති=ඉද්ධි; පඨමෙනෙත්ත ඉද්ධි එව ආදෙති=ඉද්ධිපාදො; ඉද්ධිකොට්ඨාසොති අපේඨා. දුතිසෙනෙත්ත ඉද්ධිසා පාදෙති=ඉද්ධිපාදො; පාදෙති පතිට්ඨාධිගමුපාසොති අපේඨා. තෙන හි සමමා උපාදව විසෙසසම්ඛාතං ඉද්ධිං පජ්ජන්ති පාපුණන්ති කමමා පාදෙති වුවිති. එතෙ ඡන්දදසො පුබ්බභාගෙ අධිපති වසෙන නානාවිතෙතසු ලබ්භන්ති මග්ගකම්මේ පන සගෙව ලබ්භන්ති. ඉජ්ඣ නිවෙසානි නිපජජනවෙයි පතිට්ඨවෙයි වා, සමමානනති වතුනතං අරිසමමානං; භවෙසානි සමසභාවවෙයි. ඉමානි අට්ඨ විසාරජ් නානි ලොකිසලොකුතාරමිසසකානි. සොභානනති වතුනතං අරිස මග්ගපසොගානං; සමිසසද්ධවෙයිනි වතුනතං අරිසමග්ගපලානං පටිපසසද්ධවෙයි; මග්ගපසොගො හි එලකම්මේ පටිපසසද්ධො හොති නිවසිතකිව්වත්තා; මග්ගපසොගානං එලොදසෙන පටිපසසද්ධිභාවො වා. පලානං සමිසසද්ධවෙයිනි අරිසපලානං පටිපවෙකම්මේ වසෙන පටිපකම් කරණ්ණවෙයි; අරමමේ සමජ්ඣිසිසා වුත්තා හොති, එලකම්මේ පටිලාහ සමජ්ඣිසිසා වා.

විතකකාදිනි පඤ්ච විසාරජ් නානි කිනාසිතවසෙන නිද්දිට්ඨානි, විතකකතං=විශාහොතා; උභයනනති වුත්තං හොති. විවරණ්=විමාණ්; අනුසඤ්චරණනති වුත්තං හොති. උපවිවාරවෙයිනි අනුමර්ජනවෙයි; අභිසංදහනවෙයිනි තෙමනවෙයි සමාධිවසෙන විතතසා එකග්ගවෙයි.

ආවජ්ජනාදිනි පඤ්චදස විසාරජ් නානි පතිණ්ණක වසෙන නිද්දිට්ඨානි. පඤ්චාරමනොචාරෙසු භවසාරමමණ්ණො අඤ්ඤාරමමණ් චිත්තසන්තානං චමෙත්තානං චිත්තං විතතානං ආවජ්ජනවෙයි;

විඤ්ඤාණස්ස විජ්ඣනනට්ඨො; පඤ්ඤාය පඤ්ඤනනට්ඨො; සඤ්ඤාය සඤ්ඤානනට්ඨො; සමාධිස්ස ඵකාරමමණ්ට්ඨො; දුතියජ්ඣානසමිං ති සමාධි ඵකො උදෙතීති=ඵකොදීති වුවවති, විතකකම්මාරෙති අනාඤ්ඤාදුලභතතා අනො සෙට්ඨො හුත්වා උපපජ්ජති අනො. සෙට්ඨොපි ති ලොකෙ ඵකොති වුවවති, විතකකම්මාරවිරහිතො වා ඵකො අසභායො හුත්වා උදෙතීතිපි වට්ටති, සතෙබ්බොපි වා කුසලසමාධිනීවරණාදිනං උද්ධමස්සෙව වා පටිපක්ඛතතා තෙති අනාඤ්ඤාදුලභාති අනො හුත්වා උදෙතීති වා තෙති විරහිතොති අසභායො හුත්වා උදෙතීති වා ඵකොදීති යුජ්ජති. අභිඤ්ඤාය ඤානමොති ඤාතපරිඤ්ඤාය සභාවජානනට්ඨො; පටිඤ්ඤාය නිරණට්ඨොති නිරණපරිඤ්ඤාය අනිච්චාදිතො උපපරිකනනට්ඨො; පභාණස්ස පටිච්චාගට්ඨොති පභාණපරිඤ්ඤාය පටිපක්ඛපජ්ඣනට්ඨො; සමපපවත්තාය භාවනාය ඵකරසට්ඨො; ඵයානට්ඨොති පුසනට්ඨො, විදදනට්ඨො; පිලාභාවනාදිනා බනිට්ඨො; සුඤ්ඤදිනා බාහුමො; සකසකමරියාදයතනාදිනා ආසනනට්ඨො; උච්චයෙති සංගමකතවසෙන සංඛිධනමො; තබ්බිපරිතෙන අසංඛිධනමො.

විතතට්ඨාදීති පඤ්චදස විස්ස ජ්ජනානි විතතසමාසකින නිදද්ධොති. විතතමොති ඵත්ථ ආරමමණං විතතනීති=විතතං, ජ්ජනානීති අනො. සමපනෙත්ථ ජවනං හොති තං ජවනවිපිටතෙන ආතතො සන්තානං චිතනානීතිපි=විතතං, යං විපාකං හොති තං කමමණ්ලෙසෙති විතතනීපි=විතතං, සබ්බමිදි යථානුරූපං විතතතාය විතතං, විතතකරණතාය විතතං, යං වට්ටස්ස පච්චයො හොති තං සංසාරදුක්ඛං විතොනීතිපි=විතතං, ඵච ආරමමණං විතතනාදිතො විතතමො; විතතපසාදෙන ඵලපසාදෙන වා නාස්ස අනතරමපච්චි=අනන්තරං, අනන්තරස්ස භාවො=ආනන්තරියං, විතතස්ස ආනන්තරියං විතතානන්තරියං, යො විතතානන්තරියමො; අරහතො වුත්තිවිතතං වජේජත්වා යස්ස කස්සචි අනන්තරනිරුද්ධස්ස විතතස්ස අනන්තරවිතතපසාදෙන සමත්භාවො; මග්ගවිතතස්ස අනන්තර ඵලපසාදෙන සමත්භාවොති අධිපසායො. විතතස්ස වුද්ධාගමොති ගොහුභු විතතස්ස නිමිත්තතො මග්ගවිතතස්ස නිමිත්තපට්ඨනිතො වුද්ධානට්ඨො; විතතස්ස විවට්ටනමොති තස්සෙව විතතවස්ස යථාවුත්තතො වුද්ධි තස්ස නිබ්බාණෙ විවට්ටනට්ඨො; විතතස්ස හෙතුමොති විතතස්ස හෙතු පච්චයෙත්තානං නවත්තං හෙතුනං හෙතුට්ඨො, විතතස්ස පච්චයමොති විතතස්ස වජාරමමණාදිනං අනෙකෙසං පච්චයාගං පච්චයට්ඨො; විතතස්ස චක්ඛමොති විතතස්ස චක්ඛුත්තානං චක්ඛු සොග ඝාණ ජ්ඣා කාය හදය චක්ඛුනං චක්ඛුට්ඨො; විතතස්ස භුමමොති විතතස්ස උපපතීදෙසවසෙන කාමාවචරදිගුමිඅනො; විතතස්ස ආරමමණට්ඨොති රූපාදි ආරමමණමො; පරිවිතසාරමමණස්ස සඤ්චරණට්ඨොනට්ඨොන ගොවරමො; උපරි වුත්තවිඤ්ඤාණමරියාවසෙන චරිමො; අථවා යොගසමුද්ධාරට්ඨො චරියට්ඨො; විතතස්ස ගමනභාවෙපි දුරසන්තිකාරමමණගහණවසෙන භගමො; අභිනිසාරමොති ගතිතාරමමණතොඅ ඤ්ඤාරමමණමනසි

කාරණං විතතස්ස අභිනීභරණවේසා; විතතස්ස නිශ්පානිතොති මග්ග විතතස්ස චට්ටනො නිශ්පානවේසා; නෙකකම්මං පටිලද්ධස්ස කාමච්ඡද්දනො විතතං නිස්සංචං භොගීති ආදිනා නයෙන විතතස්ස නිස්සරණවේසා.

එකතනාදීනි මාවතනාලිය විසජ්ජනානි එකතන සම්මතොති නිදදි ව්හානි. එකතොති ආරම්භණකතො; එකාරම්භණෙති අජෝ. පඨ මජ්ඣානවසෙන සකඛ්ඛානිතො; දුතියජ්ඣානවසෙන සමිදනිතො; තතියජ්ඣානවසෙන සන්තිකිතො; චතුත්ථජ්ඣානවසෙන මුවචනිතො; පච්චෙකඛණ්ටසෙන එතං සත්තනති සංයනිතො; යානිකතධාදයො පඤ්ච සමාධියං වසිභාවවිසෙසා. යානිකනිතොති සුත්තයානසදිස කතවේසා; චක්ඛුකනිතොති පතිව්හාන වත්ත විය කතවේසා; අනුච්ඡිතිතොති පච්චුපට්ඨිතවේසා; සමිදිතිතොති සමනතො විතවේසා; සුසමාරදධිතොති සුචුද්ධි සමාරදධිවේසා; සුකතවේසාති අජෝ. ආවජ්ජන සමාපජ්ජන අධිව්හාන වුදාන පච්චෙකඛනවසිතාවසෙන වා පටිපාටියා පඤ්ච පද්ධතියොපෙක්ඛනාති. කසිණාදිආරම්භණභාවනාය සිසාපත්ත කාලෙ විතතවෙනසිකානං පරික්ඛන්ධපරිපූරකො; තෙසංයෙව සම්මා සමානිතතො එකාරම්භණෙ සමොසරණෙන සමොධානිතො; තෙසංයෙව බලප්පත්තියා ආරම්භණෙ අභිභවිත්වා පතිඝානවසෙන අධිව්හානිතො; සමථස්ස විපස්සනාය වා ආදිතො ආදරෙන සෙවනවසෙන ආසෙවනිතො; චක්ඛුනවසෙන භාවනිතො; පුනපුනකරණවසෙන බහුලිකම්මිතො; බහුලිකතස්ස සුචුද්ධි සමුවසිතවසෙන සුසමුග්ගනිතො; සුසමුග්ගතස්ස පච්චනිකෙති සුචුද්ධි විමුක්තිවසෙන සුචිත්තනිතො.

බුද්ධිතව්හාදීනි විතතාරි පද්ධතී බොජ්ඣංගවසෙන වුත්තාති. සොනා පත්තිමග්ගබොජ්ඣංගනං බුද්ධිනිතො; සකද්ධාමිමග්ග බොජ්ඣංගනං අනුබුද්ධිනිතො; අනාගාමිමග්ගබොජ්ඣංගනං සම්බුද්ධිනිතො; අරහත්තමග්ගබොජ්ඣංගනං සම්බුද්ධිනිතො; විපස්සනා බොජ්ඣංගනං වා බුද්ධිනිතො; දස්සනමග්ගබොජ්ඣංගනං අනුබුද්ධිනිතො; භාවනාමග්ගබොජ්ඣංගනං පටිබුද්ධිනිතො; ඵලබොජ්ඣංගනං සම්බුද්ධිනිතො; යථාචුත්තනසෙවනෙව බොජ්ඣංගනං තස්ස තස්ස පුග්ගලස්ස බොධනාදිකරණෙන බොධනධාදයො විතතාගෙ අජෝ වෙදිතබ්බා. යථාචුත්තනං යෙව බොජ්ඣංගනං බුද්ධිනිතොදින බොධොති ලද්ධනාමස්ස පුග්ගලස්ස පකෙධි භවිත්වා බොධිපක්ඛියා නාම. තෙසං යථාචුත්තනං යෙව බොධිපක්ඛියධාදයො විතතාගෙ අජෝ වෙදිතබ්බා. විපස්සනා පඤ්ඤාවසෙන ජොගනිතො. කමතො චතුමග්ග පඤ්ඤාවසෙන උජොගනානුජොගනා සම්මජොගනසංකොඤ්ඤානිතො; කමතො චතුමග්ගපඤ්ඤාවසෙන වා ජොගනධාදයො; ඵල පඤ්ඤාවසෙන සංකොඤ්ඤානිතො වෙදිතබ්බා.

පකාසනධාදීනි අසාරස විසජ්ජනානි අරියමග්ගවසෙන නිදදිසාති. අරියමග්ගො හි යස්සපජ්ජති තං පනාපෙති පහාසෙති විශේවාපෙතිති=පනාපනො, තස්ස පකාසනිතො; නයෙව අතිපහස්සරහා

වෙන සං විරෝධතො; කිලෙසානං විසොසනෙන සන්තාප
තො; අමලනිබ්බාණාරම්භෙන අමලො; සම්පයුත්තමලාභාවෙන
විමලොධා; ආරම්භකරණමලාභාවෙන නිමමලොධා; අර්ථා සො
නාපනතිමග්ගො අමලො; සකද්ගාමී අනාගාමිමග්ගානං විමලො
ආරහත්තමග්ගො නිමමලො. අර්ථා සාවකමග්ගො අමලො;
පච්චිකල්පිතමග්ගො විමලො; සමමාසමුද්ධමග්ගො නිමමලො;
කිලෙසවිසමාභාවෙන සමො; සමමාමානාභිසමයානි ආදිසු විස කිලෙසප
භාණසෙන සමසො; විකම්භෙන තදභිත සමුච්චිදපට්ඨපසාදානිසං
රණසංඛාතොසු පඤ්ඤාසු විවෙකොසු සමුච්චිද විවෙකතො විවෙකො;
විනාභාවො. නිසං රණවිවෙකෙ නිබ්බානෙ වරණතො විවෙකවිජිගො;
පඤ්ඤාසු විරතොසු සමුච්චිදවිරතතො විරාගො; විරජ්ජනො. නිසං
රණවිරතෙ නිබ්බාණෙ වරණතො විරාගවිජිගො; පඤ්ඤාසු නිරෝධෙසු
සමුච්චිදනිරෝධතො නිරෝධො; දුක්ඛනිරෝධෙ නිබ්බානෙ වරණතො
නිරෝධවිජිගො; පරිව්වාගපකඛ්ඤනවොසංගතතො වොසංගතො;
අරියමග්ගො හි සමුච්චිදවසෙන කිලෙසපභාණතො සම්මව්වාග
වොසංගතො; ආරම්භකරණෙන නිබ්බාණපකඛ්ඤනතො සකඛ්ඤන
වොසංගතො; විපසානා පන තදබ්බවසෙන කිලෙසපභාණතො
සම්මව්වාගවොසංගතො; තනතිත්තභාවෙන නිබ්බාණපකඛ්ඤනතො
පකඛ්ඤනවොසංගතො, න සො ඉධ අධිපොතො. වොසංගතභාවෙන වර
ණතො වොසංගතවිජිගො; පඤ්ඤාසු විමුක්තිසු සමුච්චිදවිමුක්තිතො
විමුක්තො; නිසං රණවිමුක්තියං වරණතො විමුක්තිවිජිගො.

ඡන්දවිරසත්තවිමංසා සංඛාතොසු චතුසු ඉද්ධිපාදෙසු එකෙක ඉද්ධි
පාදවසෙන දස දස කත්වා චතුරිද්ධිපාදවසෙන ඡන්දධ්මාදිති චත්තාලීස
විසංජ්ජනාති නිද්දියාති. කතභුක්ඛානො ඡන්දො; ඡන්දං සිසං
කත්වා භාවනාරම්භකාලෙ මූලො; සහජාතානං පතිඝාභාවෙන පාදො;
පදොති වා පාඨො. ඉද්ධිපාදතො අධිපතිභාවෙන සධානා; පසංග
කාලෙ ඉස්සකිනො; සද්ධාසම්පයොගෙන අධිමොක්ඛො; විරියසම්ප
යොගෙන සහගතො; සතිසම්පයොගෙන උපසානො; සමාධිසම්ප
යොගෙන අවිකෙට්ඨො; පඤ්ඤාසම්පයොගෙන දඤ්ඤානො; පග්ග
තො විජිගො; විරියං සිසං කත්වා භාවනාරම්භකාලෙ මූලො; සං
විරියතො පග්ගතො; විත්තනාදිකො විත්තො; විත්තං සිසං කත්වා
භාවනාරම්භකාලෙ මූලො; උපපරිකම්භකො විමංසො; විමංසං සිසං
කත්වා භාවනාරම්භකාලෙ මූලො; සං විමංසතො දස්සනො.

“දුක්ඛස්ස පිලනො”ති ආදිති සොලස විසංජ්ජනාති සම්මානං
තර්ලකභවසෙන නිද්දියාති. දුක්ඛදස්සනෙනව පිලනො, දුක්ඛ
යුග්ගසමුදයදස්සනෙන සංවිගො; සබ්බකිලෙසසන්නාපහර සුසිතල
මග්ගදස්සනෙන සන්තාපො; අවිපරිනාමධම්මනිරෝධ දස්සනෙන

විසජ්ඣාමට්ඨො; සමුදයදස්සනෙනෙව ආයුහන්ට්ඨො; සමුදයායුහින දුක්ඛදස්සනෙන නිදුනට්ඨො; විසංඝෙඤ්ඤාගභුත නිරෝධදස්සනෙන සංඝෙඤ්ඤාමට්ඨො; නිසායාණ්භුතමග්ගදස්සනෙන පමුඤ්ඤාමට්ඨො; නිරෝධදස්සනෙනෙව නිස්සරණ්ට්ඨො; අවිචෙකභුතසමුදයදස්සනෙන විචෙකට්ඨො; සංඛිතභුතමග්ගදස්සනෙන අසංඛිතට්ඨො; විසභුත දුක්ඛදස්සනෙන අමනට්ඨො; මග්ගදස්සනෙන නිස්සාණ්ට්ඨො; නිබ්බාණ සම්පත්තියා අගෙතුභුත සමුදයදස්සනෙන ගෙතුට්ඨො; සුදුදුසනිරෝධදස්සනෙන දස්සනට්ඨො; කපණ්ණනසදිස දුක්ඛදස්සනෙන උපාරකුලසදිසො ආශිසන්තොසට්ඨො පාත්තුභවතීති. එවං තංතංසච්චදස්සනෙන තදඤ්ඤාසච්චදස්සනෙන ච එකෙකස්ස සච්චස්ස ව්‍යානාරො ව්‍යානාරො ලක්ඛණ්ණො වුත්තා.

තථස්ථාදිති වාදස විස්සජ්ජනානි සබ්බධමමසංගාහක වාදස පදවසෙන නිද්දිස්ථාති. තථට්ඨොති සථාසභාවට්ඨො; අනන්තට්ඨොති අනන්තවිරහිතට්ඨො; සච්චට්ඨොති අවිසංවාදනට්ඨො; සමුච්චට්ඨොති පටිච්චිකිතබ්බථො; අභිජානනට්ඨොති අභිජානිතබ්බථො; පමුච්චනට්ඨොති ඤාතනිරණපරිඤ්ඤා පරිජානිතබ්බථො; ඛමමට්ඨොති සභාව ධාරණ්දි අනෙථා; ධාතුට්ඨොති සුඤ්ඤදි අනෙථා; ඤානට්ඨොති ජාතිතුං සකඤ්ඤාණ්ණසථො; සච්චිකිට්ඨොති සච්චිකාතබ්බථො; එස්සනට්ඨොති ඤාණෙන ප්‍රතිතබ්බථො; අභිසමස්සට්ඨොති පච්චචෙකබ්බථො ඤාණෙන අභි සමමා ගන්තබ්බථො; ඤාණෙන පටිලභිතබ්බථො වා; පටිලාභොපි හි “අනිසංසමයා සිතෙ”ති ආදිසු විය අභිසමයොති වුච්චති.

නෙක්ඛමාදිති සත්ත විස්සජ්ජනානි උපමාරජ්ඣානවසෙන නිද්දිස්ථාති. නෙක්ඛමිනති කාමච්ඡදස්ස පටිපකෙධා අලොභො; ආලොභසංඤ්ඤාති විනම්ඳධස්ස පටිපකෙධ ආලොකනිමිතෙන සංඤ්ඤා; අවිකෙඛපොති උභවධස්ස පටිපකෙධා සමාධි; ඛමච්චට්ඨානාති විචිකිට්ඨාස පටිපකෙධා ඤාණං; ඤාණනති අවිජ්ජාස පටිපකෙධා ඤාණං; සාමුජ්ජනති අරහිපටිපකෙධා පිති.

පඨමජ්ඣානාදිති අඨ විස්සජ්ජනානි රූපාරූපසමාපත්තිවසෙන නිද්දිස්ථාති. ගෙඨා පන රූපසමාපත්ති අනන්තරං රූපජ්ඣානසමකුක්ඛෙන ව්‍යානාරො බ්‍රහ්මවිහාර නිද්දිස්ථා. අනිච්චානුපස්සනාදිති ලොකුත්තර මග්ගස්ස පුබ්බභාගෙ අවධාරස මහාවිපස්සනා වසෙන නිද්දිස්ථාති. ගෙඨා පන රූපාදිහි සොජනුපගා සත්ත අනුපස්සනා එව වුත්තා. ඉධ පන සබ්බාපි වුත්තා. කල්‍යාණමග්ගන උදයබ්බසානුපස්සනා කස්මා න වුත්තා ති චෝ තාසං වින්තං වසෙන අනිච්චානුපස්සනාදිනං සිජ්ඣිතතො, ඉමාසු වුත්තාසු තා චෙපි වුත්තාව ගොනති, අනිච්චානුපස්සනාදිති වා වින්තා තාසං වින්තං අපච්චකතිතො ඉමාසු වුත්තාසු තා චෙපි වුත්තාව ගොනති

බසානුපය්‍යනාති පව්වුප්පනනානං රූපකඛ්ඛාදීනං හඞ්ග
 දස්සනඤ්ඤාදි තංතංඛනිහඞ්ගදස්සනානනතරං තදරමමණ්ඩිතන
 මේතසිතභඞ්ගදස්සනඤ්ඤාදි; **වසානුපය්‍යනාති** පව්වුප්පනනඛ්ඛානං
 හඞ්ගදස්සනානනතරං තදකුසෙතොව අතීතානාගතඛ්ඛානං හඞ්ග
 දස්සනඤ්ඤා; **විපරිණාමානුපය්‍යනාති** තස්මිං හඞ්ගසංඛාරානෙ නිරුද්ධ
 අභිමුත්තතතා අඵ සබ්බෙසි අතීතානාගතපව්වුප්පනනා ඛ්ඛා විපරිණාම
 වනෙතාති සබ්බෙසං විපරිණාමදස්සනඤ්ඤා; **අභිමිත්තානුපය්‍යනාති**
 එවං සබ්බසංඛාරානං විපරිණාමං දිස්වා අනිච්චතො විපස්සනතස්ස
 අනිච්චානුපය්‍යනාව නිච්චතිමිත්තපජ්ඣනවසෙන නිච්චතිමිත්තාභාසි
 අනිමිත්තානුපය්‍යනා නාම භොති. **අප්පණ්ණිකානුපය්‍යනාති** අනිච්චා
 නුපය්‍යනානතරං පවත්තමානා දුක්ඛානුපය්‍යනාව සුඛපඤ්ඤාපජ
 භනවසෙන පණ්ණිකාපා අප්පණ්ණිකානුපය්‍යනා නාම භොති. **සුඤ්ඤ
 භානුපය්‍යනාති** දුක්ඛානුපය්‍යනානතරං පවත්තා අනත්තානුපය්‍ය
 නාව අත්තාහිතිවේසපජ්ඣනවසෙන අත්තසුඤ්ඤාදස්සනතො සුඤ්ඤ
 භානුපය්‍යනා නාම භොති. **අධිපඤ්ඤා ධම්මවිපස්සනාති** එවං
 සංඛාරානං හඞ්ගං පස්සිත්වා පස්සිත්වා අනිච්චාදිතො විපස්සනතස්ස
 සංඛාරාව භිජ්ජන්ති සංඛාරානං මරණං න අඤ්ඤා කොචි අප්ඵති හඞ්ග
 වසෙන සුඤ්ඤතං ගහේවා පවත්තා විපස්සනා, යා හි අධිපඤ්ඤා ව
 ධම්මෙසු ච විපස්සනාති කත්වා අධිපඤ්ඤා ධම්මවිපස්සනාති වුච්චති. **සථා
 භූතඤ්ඤාදස්සනාති** හඞ්ගං දිස්වා දිස්වා සභයා සංඛාරාති පවත්තං භය
 තුපථානඤ්ඤා; **ආදිනව්‍යානුපය්‍යනාති** භයතුපථානවසෙන උප්පන්නං
 සබ්බභවාදිසු ආදිනවදස්සනඤ්ඤා; “යා ච භයතුපථානෙ පඤ්ඤා යඤ්ච
 ආදිනවෙ ඤ්ඤා යා ච නිබ්බිදා ඉමෙ ධම්මා එකත්ථා බ්‍යඤ්ජනමෙව
 නාන”න්ති වචනතො භයතුපථානාදිනව්‍යානුපය්‍යනාසු වුත්තාසු නිබ්බි
 දනුපය්‍යනා ඉධාපි වුත්තාව භොති. ආදිතො චතුස්සං කත්වා වුත්තතතා
 පතිධි න වුත්තා. **පටිසංඛාරානුපය්‍යනාති** මුඤ්චිතුකම්මතාඤ්ඤාවසෙන
 උප්පන්නං මුඤ්චිතස්ස උපායකරණං පටිසංඛාරානුපය්‍යනාසඤ්ඤානං
 අනිච්ච දුක්ඛානත්තානුපය්‍යනාඤ්ඤා. “යා ච මුඤ්චිතුකම්මතා යා ච පටි
 සංඛාරානුපය්‍යනා යා ච සංඛාරාරූපෙකඛ්ඛා ඉමෙ ධම්මා එකත්ථා බ්‍යඤ්ජන
 මෙව නාන”න්ති වචනතො පටිසංඛාරානුපය්‍යනාසු වුත්තාසු මුඤ්චිතු
 කම්මතා සංඛාරාරූපෙකඛ්ඛා ඤ්ඤානි වුත්තාතොව භොන්ති. **විච්චානුපය්‍ය
 නාති** අනුලොමඤ්ඤාවසෙන උප්පන්නං ගොත්‍රභුඤ්ඤා; අනුලොම
 ඤ්ඤානෙ ගොත්‍රභුඤ්ඤාසු සිඤ්ඤානතො ගොත්‍රභුඤ්ඤා වුත්තෙ අනු
 ලොමඤ්ඤා වුත්තමෙව භොති. එවං හි අසාරසත්තං මහාවිපස්සනානං
 පටිපාටි වුච්චමානා පාලියා සමෙති. වුත්තං හි ඉන්ද්‍රියකථායං “පුබ්බභාගෙ
 පඤ්චති ඉන්ද්‍රියෙහි පථමඤ්ඤානවසෙන පඤ්චිත්තියාති නිස්සවාති
 භොන්ති, පථමඤ්ඤානෙ පඤ්චති ඉන්ද්‍රියෙහි දුඛඤ්ඤානවසෙන පඤ්චිත්තියාති
 නිස්සවාති භොන්ති”ති ආදිනා නයෙන යාව අරභතතඵලා උත්ත
 රුත්තරි පටිපාටියා ඉන්ද්‍රියාති වුත්තාති, කසමා අසාරස මහාවිපස්සනා යථා
 වුත්තාභ්‍යාමෙත පාලියා සුජ්ජන්ති. විසුද්ධිමග්ගෙ පන “බසානුපය්‍යනාති

සතච්ඡිකොභං කතං අනිච්චං ඛයසේනාති එවං ඛයං පසස්සො
 සුඤ්ඤං; විපජ්ජිමානුපසස්සනාති රුපසත්තකඤ්ඤාපසත්තකාදිවසෙන තං
 තං පරිවේදං අනිකක්ඛම අසුඤ්ඤා පච්ඡන්ති දසස්සනං, උපපත්තස්ස චා
 ජර්ග්ග ඡෙව මරණෙන ච විභාකාරෙති විපජ්ජිමාදසස්සනං; **සඨාභුත
 සුඤ්ඤාදසස්ස** නති සප්පච්චය නාමරුපපරිභ්ගොතොති චුත්තං; තං චූෂ
 පාලියා විරුද්ධං විශ දිස්සති; **විවට්ඨානුපසස්සනාති** සඤ්ඤාරුපෙක්ඛාවෙව
 අනුලොමසුඤ්ඤාති චුත්තං; තස්ස ච පාලියා විරුද්ධං විශ දිස්සති. චරියා
 කථායං හි “අනිච්චානුපසස්සනාභාස ආචර්ජනකිරියා බ්‍යාකතා විසුඤ්ඤ
 චරියා අනිච්චානුපසස්සනා සුඤ්ඤාචරියා=පෙ=පටිසඤ්ඤානුපසස්සනාභාස
 ආචර්ජනකිරියා බ්‍යාකතා විසුඤ්ඤාචරියා පටිසඤ්ඤානුපසස්සනා සුඤ්ඤ
 චරියා”¹ති යස්ස යස්ස සුඤ්ඤස්ස විජුං විජුං ආචර්ජනං ලබ්බතිති තස්ස තස්ස
 විජුං විජුං ආචර්ජනං චුත්තං; විවට්ඨානුපසස්සනාස පන ආචර්ජනං
 අවතාව විවට්ඨානුපසස්සනා සුඤ්ඤාචරියාති චුත්තං. යදි සංඛාරුපෙක්ඛා
 නුලොමසුඤ්ඤාති විවට්ඨානුපසස්සනා නාම සිජුං, තදවර්ජන සම්භවා
 තදභාස ච ආචර්ජනං වදෙය්‍ය, න ච තදභාස ආචර්ජනං චුත්තං
 ගොත්‍රභුසුඤ්ඤස්ස පන විජුං ආචර්ජනං නප්පි අනුලොමාවර්ජන විවිශ,
 යෙව උපපත්තිනො, තස්මා විවට්ඨානුපසස්සනාභාස ආචර්ජනස්ස
 චුත්තත්තා ගොත්‍රභුසුඤ්ඤාවෙව විවට්ඨානුපසස්සනාති යුජ්ජති.

සොත්තාපත්තිමග්ගාදීති අවංචි විස්සර්ජනාති ලොකුත්තර මග්ගඵල
 වසෙන නිද්දිසාති. සොත්තස්ස ආපර්ජනං=සොත්තාපත්ති, සොත්තාපත්ති
 එව මග්ගො=සොත්තාපත්තිමග්ගො; සොත්තාපත්තියා ඵලං=සොත්තා
 පත්තිඵලං; සමාපර්ජයතිති=සමාපත්ති, සොත්තාපත්තිඵලවෙව සමාපත්ති=
 සොත්තාපත්ති ඵලසමාපත්ති; පටිසක්ඛිවසෙන සක්ඛිං එව ඉමං ලොකං
 ආගච්ඡතිති=සකද්දගාමි, තස්ස මග්ගො=සකද්දගාමිමග්ගො; සකද්දගා
 මිස්ස ඵලං=සකද්දගාමිඵලං; පටිසක්ඛිවසෙනෙව කාමභවා න ආගච්ඡතිති
 අනාගාමි, තස්ස මග්ගො=අනාගාමිමග්ගො; අනාගාමිස්ස ඵලං=අනා
 ගාමිඵලං; කිලෙසෙහි ආරකත්තා කිලෙසාරිනං හත්තතා සංසාරවක්කස්ස
 ආර්තං හත්තතා පාපකරණේ රහාභාවා පච්චයාදීනං අරහත්තා=අරහං,
 අරහත්තො භාවො=අරහත්තං, කිං තං? අරහත්තඵලං; අරහත්තස්ස¹ මග්ගො=
 අරහත්තමග්ගො. අරහත්තවෙව ඵලං=අරහත්තඵලං.

අභිමොක්ඛවෙසින සද්ධිඤ්ඤානති ආදීති තථසෙන සච්චන්ති පරි
 යත්තාති තෙතතිංස විස්සර්ජනාති නිද්දිසාති, හෙය්‍යා සද්ධිඤ්ඤාස්ස
 අභිමොක්ඛවෙසිති ආදීති තෙතතිංසාය විස්සර්ජනෙති සමානාති. කෙවලං
 හි තත්ථ ඛමෙමති අභා නිද්දිසා, ඉධ අනෙමති ඛමො නිද්දිසාති අයං
 විසෙසො. අභිමොක්ඛවෙසින සමථොති ආදීනස්ස චතුත්තං විස්සර්ජ
 නානං හෙය්‍යා සමථස්ස අභිමොක්ඛවෙසිති ආදීනස්ස චතුත්තං විස්සර්ජ
 නානං විසෙසො චුත්තතයෙනෙව වෙදිතබ්බො. **සංවරවෙසිනාති**

1. “අරහත්තාය”කප්ඵි

ආදීනි අඝ විසාරජනානි සිලාදි ඵලපරියොසානධම්මවසෙන නිද්දිසානි. **සිලවිසුඛිනි** සුපරිසුද්ධිපාතිමොක්ඛසංවරදිවතුබ්බිධං සිලං දුස්සිලාසමල විසොධනතො. **විත්තවිසුඛිනි** සඋපමාරු අඝසමාපතනියො; විත්ත සිසෙත හෙත්ථ සමාධි වුත්තො; සො විත්තමල විසොධනතො විත්තවිසුද්ධි. **දිසිවිසුඛිනි** නාමරුපානං යථාසභාවදස්සනං; සත්තදිසිමලවිසොධනතො දිසිවිසුඛි. **මුත්තාපෙයිනානි** තදභවසෙන උපකක්කිලෙසෙන විමුත්තවෙස්න ආරම්මණෙ ව අධිමුත්තසෙන; **විමොක්ඛානි** තදභවවිමොක්ඛා; **සට්ඨවෙධපෙයින විජ්ජානි** පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤං. පුරිමභවපට්ඨෙ ධසෙන විජ්ජා; දිබ්බවඤ්ඤඤං සත්තානං චුත්ථපාත පට්ඨෙධසෙන විජ්ජා; ආසවානං බයෙ ඤ්ඤං සට්ඨපට්ඨෙධසෙන විජ්ජා; පට්ඨෙධසෙයිනානි ජානනසෙන; **සද්ධම්මානපෙයින විමුත්තනිනි** යං යං පරිච්චත්තං තතො තතො විමුත්තත්තං ඵලවිමුත්තනි; **සමුපෙජදපෙයින බයෙ ඤ්ඤානනි** කිලෙසසමුප්පදනවෙස්න කිලෙසකඛයකරෙ අරියමග්ගෙ ඤ්ඤං; **සට්ඨපසංසද්ධිපෙයින අනුප්පාදෙ ඤ්ඤානනි** මග්ගකිවුච්ඡංඛාත පයොග පටිපසංසධත්තා පටිසංකිවසෙන අනුප්පාදනුතෙ තං තං මග්ගවජ්ඣකිලෙසානං අනුප්පාදපරියොසානෙ උප්පන්නෙ අරියප්ථෙ ඤ්ඤං.

ජජෙයුමුලපෙයිනානි ආදීනි නව විසාරජනානි අරියමග්ගස්ස ආදිමජ්ඣ පරියොසානවසෙන නිද්දිසානි. **ජජෙයුමුලපෙයිනානි** කුසලානං ධම්මානං කතතුක්ඛාතො ජජෙයු පටිපතනියා ව නිප්පතනියා ව මුලත්තො මුලවෙස්න; **මනසිකාරො සමුදයානපෙයිනානි** යොනිසො මනසිකාරෙ සබ්බකුසල ධම්මෙ සමුදාපෙතීති සමුදානවෙස්න; **ඵසෙසා සමොධානසෙ නානි** යසමා තණ්හාය විසෙසෙන වෙදනා පඛාන කාරණං, තණ්හා ව පභීය මානා විසෙසෙන වෙදනාය පරිඤ්ඤාතාය පභීයති, තස්සා ව වෙදනාය ඵසෙසා ව පඛානකාරණං, තස්මිං පරිඤ්ඤාතෙ වෙදනා, පරිඤ්ඤාතා හොති, තස්මා සත්තාසු අභිඤ්ඤායා වජ්ඣසු ඵසෙසා පභීයං වුත්තො, සො ව තිස්සනති පාතසම්ඛාතස්ස අත්තනො කාරණස්ස වසෙන පට්ඨිතත්තා තිස්සනති පාත පට්ඨිපඨානොති වුත්තත්තා සමොධානසෙන අභිඤ්ඤායො. කෙච්ච පන ඤ්ඤාඵසෙසා ඵසෙසානි වදන්ති. යසමා පන වෙදනා විත්තවෙන සිසෙ අත්තනො වසෙ වත්තාපයමානා තත්ථ සමොසරති පටිසති විත්ත සත්තානමෙව වා පටිසති, තස්මා සමොසරණසෙන අභිඤ්ඤායානි වුත්තා. කෙච්ච පන සබ්බානිපි පරිඤ්ඤායානි වෙදනාසු සමොසරන්ති, වෙදනාසු පරිඤ්ඤානාසු සබ්බං තණ්හාවජ්ඣ පරිඤ්ඤාතං හොති. තං කිස්ස හෙතු? වෙදනාපට්ඨයා භී සබ්බාපි තණ්හා, තස්මා වෙදනා සමොසර ණසෙන අභිඤ්ඤායානි වදන්ති. යසමා සබ්බනොපානසීනං ආබ්බනිනතො කුටාගාරකණ්ණිකා වීය විත්තවෙනසිකානං සමපිණ්ණිනතො සමාධි කුසලානං ධම්මානං පමුඛොහොති ජෙසකො, තස්මා සමාධිපමුඛසෙනානි වුත්තං. පාමුඛසෙනානිපි පාථො. යසමා සමප්ථ විපස්සනං භාවෙන්තස්ස ආරම්මණු පඨානාධිපති හොති සති, සතියා උපසිනෙ ආරම්මණෙ සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා සකං සකං කිච්චං සාධෙන්නි, තස්මා සති ආධිපත්තොයවෙස්නානි

වුත්තං. පඤ්ඤා හදුන්වන්නානි අරියමග්ගපඤ්ඤා තෙසං කුසලානං
 ධම්මානං උත්තරධේන සෙඨධේන අභිඤ්ඤායා. අඵචා තතො
 කිලෙසවට්ඨතො චා උත්තරති සමතිකක්කමනිති=තදුත්තරා, තස්සා අප්ථො=
 තදුත්තරසො, තෙන හදුන්වන්නා; තතුත්තරසෙනාතිපි පාඨො.
 තතො උත්තරසෙනාති අප්ථො. විමුත්තතිසාරධේනාති ඵලවිමුත්තති අප
 රිහානිවසෙන පිරත්තා සාගරො,තං අතිකක්කමනා අඤ්ඤායා පරියෙසිතබ්බස්ස
 අභාවතොපි සාගරො, සා විමුත්තති තෙන සාරධේන අභිඤ්ඤායාති. අම
 ගොගධං නිබ්බාණන්ති නප්පි එතස්ස මරණෙකිංඤාං මතනති=අමතං,
 කිලෙසවිසප්පිතබ්බතො අනදනාතිපි=අමතං, සමප්තිරියාය සත්තානං
 පතිසාභුතනති මගධං, සංසාරදුක්ඛ සන්තිභුතතො නිබ්බුත්තනති
 නිබ්බණං; නප්ථෙත්ථ තණ්හාසබ්බාතං චානනාතිපි=නිබ්බාණං; තං සාය
 නස්ස නිසාභුතතො පරියොසානධේන අභිඤ්ඤායා. එවං ඉමසම්.
 අභිඤ්ඤායානනිද්දෙසෙ සත්ත සහස්සානි සත්ත සත්තානි වත්තාලියඤ්ච
 විස්සාණ්ණානි ඉතොති.

ඉදති තෙසං එවං නිද්දිසානං ධම්මානං සෙ සෙ ධම්මා අභිඤ්ඤානා
 තෙ තෙ ධම්මා ඤ්ඤා භොනතීති නිගමනං කරෙති, තස්ස අභිමුඛං කතො
 ඤ්ඤා භොනතීති අධිප්පායො. හඤ්ඤාහවෙසින ඤ්ඤානති තෙසං
 වුත්තප්පකාරනං ධම්මානං ජානනධේන ඤ්ඤං; පජාහනවෙසින
 පඤ්ඤාති පකාරතො ජානනසේන පඤ්ඤා; ගොහ වුවවතීති ආදිතො
 පුච්ඡිත පුච්ඡා නිගමෙතො දසසීතා තෙන කාරණෙන ඉමෙ ධම්මා
 අභිඤ්ඤායාති සොත්ථාචානං තංපජානනා පඤ්ඤා සුත්තමසෙ ඤ්ඤානති
 වුවවතීති අප්ථොති.

සද්ධම්මප්පකායනිසා පටිසම්භිද්ධමග්ගධම්මකථාය

අභිඤ්ඤායානනිද්දෙස වණ්ණනා

නි ටසී තා.

පරිඤ්ඤායානනිද්දෙසෙ කිඤ්චාපි පරිඤ්ඤාසද්දෙන ඤ්ඤාපරිඤ්ඤා
 තීරණපරිඤ්ඤා පභාණපරිඤ්ඤාති තිස්සො පරිඤ්ඤා සංගහිතා, ගෙව්ඨා
 අභිඤ්ඤායාති ඤ්ඤාපරිඤ්ඤාය වුත්තතො උපරි පභාතබ්බාති පභාණ
 පරිඤ්ඤාය වුත්තතො තීරණපරිඤ්ඤාව ඉධි අධිප්පෙතො. එස්සො
 සාසවො උපාදාහිසොති ආසවානඤ්චව උපාදානානඤ්ච පච්චයභුතො
 තෙභුමකප්පස්සො, සොපි හි අත්තානං ආරමමණං කතො පටත්තමානෙති
 සහ ආසවෙහීති=සාසවො, ආරමමණං ආරමමණං. උපගතත්වා උපාදානසමබ්බ
 තෙන උපාදානං හිතොති=උපාදානිසො; සසො එස්සො තීරණපරිඤ්ඤාය
 පරිඤ්ඤාතෙ එස්සමුඛෙන සෙසාපි අරුපධම්මා තදනුසාරෙන ච රුප
 ධම්මාදීනි පරිඤ්ඤානාති තස්මා එකොව එස්සො වුත්තො. එවං සෙසෙසුපි
 සථායොගං යොජෙතබ්බං. ශාමනති වත්තාගෙ බන්ධා අරුපිනො නිබ්බා
 ඤ්ඤා; රුපනති වත්තාගි ව මහාභුතානි මහාභුතානි මහාභුතානං උපා

දස රූපානි වතුටිසති; වතතාගේ බන්ධනාදිවේදන නාමං, තෙ හි ආරම්භණං හිමුතා නවනති, සබ්බමපි නාමනායෙන නාමං, වතතාගේ හි බන්ධනාදිවේදන අසංකල්පය නාමෙනති, නිබ්බාණං ආරම්භණං ආරම්භණාදිවේදන පටිපාටියාය අනන්ති අනවස්ථවේදන නාමෙති. සන්තති වෙසෙන සිතාදිති රූපනවේදන රූපං, රූපනවේදනාති කුප්පනවේදන; සන්තතිවිපරිණාමවෙසෙන හි සිතාදිති සංවර්තයං බව්වජාතං රූපනාති වුවෙති. ඉධ පන නාමනති ලොකියසෙව ආබ්භවනං, රූපං පන එකතෙන ලොකියසෙව.

තිස්සා වෙදනාති සුඛා වෙදනා දුක්ඛා වෙදනා අද්ධතමසුඛා වෙදනා, තා ලොකිකා එව. ආභාරානි පටිපාටියා; පටිපාටියා හි අනන්තො ඵලං ආභරනතීති=ආභාරං. කබලිකාගේ ආභාරෙ එසංඝාතාගේ මනෝසසෙවන නාමාගේ විශ්ලේෂණාගාගේති වතතාගේ. වස්තුවෙසෙන කබලිකාතබ්බතතා කබලිකාගේ අපේක්ෂාගරිතබ්බතතා ආභාරෙ, ඔදන කුමාසාදි වස්තුකාය ඔජාසෙතං නාමං, සා හි ඔජ්ජ්වමක රූපානි ආභරනතීති=ආභාරෙ, වකුටු සම්ප්පාදිතො ජබ්බිධො එසෙසා, තිසෙසා වෙදනා ආභරනතීති=ආභාරෙ, මනසො සසෙවනතා=මනෝසසෙවනතා, සථා විතොකකතා; මනසා වා සම්ප්පාදනතා සසෙවනතා=මනෝසසෙවනතා, සථා ආප්පසංකරො, තෙහුමකකුසලාකුසල මෙනතා, සා හි තසො භවෙ ආභරනතීති=ආභාරෙ; විශ්ලේෂණනති එකුතවිසතිහෙදං පටිසංකිවිශ්ලේෂණං, තං හි පටිසංකිනාම රූපං ආභරනතීති=ආභාරෙති.

උපාදනකබන්ධාති උපාදනගොචරං බන්ධා; මජ්ඣිමනිකායෙ දුක්ඛවේදනා, උපාදන සම්භූතා වා බන්ධා=උපාදනකබන්ධා; සථා නිණ්ණති පුසගති. උපාදන විධේය්‍යා වා බන්ධා=උපාදනකබන්ධා; සථා රුජපුරිසො. උපාදනප්පභවා වා බන්ධා=උපාදනකබන්ධා; සථා පුප්ඵලකෙඛා ඵලරුකෙඛා. උපාදනානි පන කාමුපාදනං දිට්ඨිපාදනං සිලබ්බතුපාදනං අත්තවාද්දපාදනනති වතතාරි, අජාතො පන භුසං ආදනනති=උපාදනං; රුපුපාදනකබන්ධො වෙදනුපාදනකබන්ධො සංකල්පපාදනකබන්ධො සංඛාරුපාදනකබන්ධො විශ්ලේෂපාදනකබන්ධොති පසුච්ඡි. ජ අජ්ඣතනිකාති ආයතනානිති වතතායතනං සොත්තායතනං ඝාණායතනං ජීවහායතනං කායායතනං මනායතනං. **අත්ත විශ්ලේෂණවිසතිසොති** කතමා සත්ත? වුත්තං තෙතං භවතා:- “සන්ති භික්ඛවෙ සත්තා නානත්තකායා නානත්තසංකල්පිනො සෙසරාපි මනුස්සා එකවෙව ච දෙවා එකවෙව ච විනිපාතිකා, අයං පඨමා විශ්ලේෂණවිසති; සන්ති භික්ඛවෙ සත්තා නානත්තකායා එකත්තසංකල්පිනො සෙසරාපි දෙවා බ්‍රහ්මකායිකා පඨමානිතිබ්බත්තා, අයං දුතියා විශ්ලේෂණවිසති; සන්ති භික්ඛවෙ සත්තා එකත්තකායා නානත්තසංකල්පිනො සෙසරාපි දෙවා ආභස්සරා, අයං තතියා විශ්ලේෂණවිසති; සන්ති භික්ඛවෙ සත්තා එකත්තකායා එකත්තසංකල්පිනො සෙසරාපි දෙවා සුභතිණ්ණා, අයං චතුත්තීයා විශ්ලේෂණවිසති; සන්ති භික්ඛවෙ සත්තා සබ්බසො රූපසංකල්පනං සම්මිකකමා පටිසංකල්පනං අජාතමා නානත්තසංකල්පනං

අමනසිකාරි අනන්තො ආකාසොති ආකාසානිඤ්චායනනුපගා, අයං පඤ්චමි විඤ්ඤාණසිති; සන්ති භික්ඛවෙ සත්තා සබ්බසො ආකාසානිඤ්චායනනං සමතික්කමම අනන්තං විඤ්ඤාණන්ති විඤ්ඤාණඤ්චායනනුපගා අයං ඡයා විඤ්ඤාණසිති; සන්ති භික්ඛවෙ සත්තා සබ්බසො විඤ්ඤාණඤ්චායනනං සමතික්කමම නච්චි කිඤ්චිති ආනිඤ්චායනනුපගා අයං සත්තමි විඤ්ඤාණසිති; ඉමා බො භික්ඛවෙ සත්ත විඤ්ඤාණසිතියො”ති. විඤ්ඤාණසිතියොති පටිසංඝිවිඤ්ඤාණස්ස ධානාති සවිඤ්ඤාණකාබන්ධා. එවං තත්ථ “සෙය්‍යථාපි”ති නිදසුනනෙත්ථ නිපාතො; “මනුස්සා”ති අපරිමාණෙසුපි චක්කවාලෙසු අපරිමාණානං මනුස්සානං චණ්ණසණ්ඨානාදි වසෙන වෙපි එක්කදියා නච්චි, යෙපි වණ්ණන වා සණ්ඨානෙන වා සදියා හොනති තෙපි ආලොකිත විලෝකිතාදීති විසදියාව හොනති, යසමා සඤ්ඤා පන නෙසං තිහෙතුකාපි දුහෙතුකාපි අහෙතුකාපි හොති තසමා නානත්තසඤ්ඤාති වුත්තා. “එක්කවෙ ව දෙවා”ති ඡ කාමාවචරදෙවා; තෙසු හි කෙසඤ්චි කායො නිලො හොති කෙසඤ්චි පිතකාදිවණ්ණනා තසමා නානත්තකායාති වුත්තා, පටිසංඝිවිඤ්ඤා පන නෙසං තිහෙතුකාපි දුහෙතුකාපි හොති අහෙතුකා න හොති. “එක්කවෙ ව විනිපාතිකා”ති චතුඅපායවිනිමුත්තා; පුනබ්බසුමානා යක්ඛිණි පියඝිකරමානා; පුස්සමිත්තා ධම්මගුත්තාති එවමාදසො අඤ්ඤා ව වෙමාතිකා පෙනා; එතෙසං හි ඔදුත්තකාල මඞ්ගුරව්ඡ්චිසාමවණ්ණාදිවසෙන වෙපි කිපුලුරස්සදීඝවසෙන ව කායා ආනා හොනති, මනුස්සානං විස තිහෙතුකදුහෙතුකාහෙතුකාවසෙන සඤ්ඤාපි; තෙ පන දෙවා විස න මහෙසකඩා කපණ්මනුස්සා විස අපෙපසකඩා දුලලභඝාසවඡ්ඡාදනා දුක්ඛපිළිතා විහරන්ති, එක්කවෙ කාලපකෙඛ දුක්ඛිතා ජුණ්හපකෙඛ සුඛිතා හොනති, තසමා සුඛ සමුස්සායනො විනිපාතිගත්තා විනිපාතිකාති වුත්තා. යෙ පනෙත්ථ තිහෙතුකා තෙසං ධම්මාභිසමයොපි හොති පියඝිකරමානාදීනං විස. බ්‍රහ්මකායිකාති බ්‍රහ්මපාරිසර්ජ් බ්‍රහ්මපුරෙහිත මහාබ්‍රහ්මානො; පඨමාභිතිබ්බත්තාති තෙ සබ්බෙපි පඨමජ්ඣානෙන නිබ්බත්තා; බ්‍රහ්ම පාරිසර්ජ් පන පරිත්තෙන, බ්‍රහ්මපුරෙහිතා මජ්ඣිමෙන, න කායො ව තෙසං විපජාරිකත්තෙ හොති; මහාබ්‍රහ්මානො පඤ්ඤෙන, කායො එන තෙසං අභිවිපජාරික තරෙ හොති, ඉති තෙ කායස්ස නානත්තා පඨමජ්ඣාන වසෙන සඤ්ඤා එක්කත්තා නානත්තකායා එක්කත්තසඤ්ඤානොති වුත්තා; යථා ව තෙ එවං චතුසු අපායෙසු සත්තා, නිරයෙසු හි කෙසඤ්චි ගාවුත්තං කෙසඤ්චි අභිසංයොජනං කෙසඤ්චි තිගාවුත්තං අත්තභාවො හොති, දෙව දත්තස්ස පන යොජනසතිකා ජාතො,තිරවඡ්ඡානෙසු කෙවි බ්‍රහ්මකා හොනති කෙවි මහත්තා, පෙනතිවිසයෙසුපි කෙවි සභිගත්ථා කෙවි අසීතිගත්ථාහොනති, කෙවි සුචණ්ණා කෙවි දුබ්බණ්ණා, තථා කාලකඤ්ඤාකපුත්ත, අපිචෙත්ථ දීඝපිභිකපෙනා නාම සභිසංයොජනිකාපි හොනති, සඤ්ඤා පනසබ්බෙසමපි අකුසලවිපාකානෙතුකාව හොති, ඉති අපායිකාපි නානත්තකායා එක්කත්ත සඤ්ඤානොති සබ්බං ගව්ඡන්ති. ආහස්සරති දණ්ඩකකායඅවමි විඤ්චානෙසං සරිරතො ආහා ඡජ්ඣා ඡජ්ඣා පනන්ති විස සරති විසරතිති=

ආභාසාරා, තෙසු පඤ්චකනසෙ දුතිය තතියජ්ඣානවයං පරිත්තං භාවෙතො උපපන්නා පරිත්තාභා නාම භොනති, මජ්ඣිමං භාවෙතො උපපන්නා අපප මාණාභා නාම භොනති, පඤ්ඤානං භාවෙතො උපපන්නා ආභාසාරා නාම භොනති, ඉධ පන උක්කස්පරිවේදවසෙන සබ්බෙව තෙ ගතිනා, සබ්බෙයං හි තෙසං කායො එකවිපජාග්ගෙව භොති, සඤ්ඤා පන අවිතක්ක විචාරමත්තා ව අවිතක්ක අවිචාර වාති නානා; සුභකිණ්ණාති සුභෙන වොකිණ්ණො විකිණ්ණො=සුභකිණ්ණා, සුභෙන සරිට්ඨභාවණ්ණෙන එකකනාති අනේවා. එතෙසං හි න ආභාසාරානං විශ ජ්ජුත්වා ජ්ජුත්වා පභා ගච්ඡතීති. චතුක්කභාසෙ තතියසසු පඤ්චකනසෙ චතුත්ථසු පරිත්තමජ්ඣිමපඤ්ඤාසු ක්කිනාසු වසෙන පරිත්තසුභ අපපමාණසුභ සුභකිණ්ණා නාම සුත්වා නිබ්බත්තනති. ඉති සබ්බෙපි තෙ එකත්තකායා වෙව චතුත්ථජ්ඣාන සඤ්ඤාය එකත්තසඤ්ඤානො වාති වේදිතබ්බා.

වෙහපථලාපි චතුත්ථවිඤ්ඤාණසීතිමෙව භජනති. අසඤ්ඤාසත්තා විඤ්ඤාණාභාවා එන්ද්‍රියසංඝාතො න ගච්ඡන්ති, සත්තාවාසෙසු ගච්ඡන්ති, සුඛා වාසා විවට්ටපකෙව ධීතා න සබ්බකාලිකා, කප්පසත්තසභාසෙව අසඤ්ඤා යමපි බුද්ධසුඤ්ඤා ලොකෙ න උපපජ්ජන්ති, සොලසකප්පසභාසෙව නත්තරෙ බුද්ධසු උපපන්නොසුයෙව උපපජ්ජන්ති, ධම්මවික්කප්පවත්තසු ගච්ඡන්තො බික්ඛාවාරසදියා භොනති, තයමා නෙව විඤ්ඤාණසීති. න ච සත්තා වාසං භජන්ති, මහාසිවජේරො පන:- “න ඛො පන සො සාරිපුත්ත සත්තා වාසො සුලභජාපො යො මයා අනාවුත්ථප්පබ්බො ඉමිනා දිස්සෙන අධුනා අඤ්ඤානු සුද්ධාවාසෙති දෙවෙති”ති ඉමිනා සුත්තොන සුඛාවාසාපි චතුත්ථ විඤ්ඤාණවසීති. චතුත්ථං සත්තාවාසඤ්ච භජන්තීති වදති, නං අපපට්ඨාති තත්තා සුත්තසු අනුඤ්ඤානං නෙව සඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනං, යමෙව සඤ්ඤාය එවං විඤ්ඤාණසාපි සුබ්බමත්තා නෙව විඤ්ඤාණං නා විඤ්ඤාණං, තයමා විඤ්ඤාණසීතිසු න වුත්තං.

අට්ඨ ලොකධම්මාති ලාභො අලාභො යසො අයසො නිත්‍ය පසංසා සුඛං දුක්ඛනති ඉමෙ අට්ඨ ලොකප්පවත්තියා සති අනුපරිවත්තමකත්තා ලොකසු ධම්මාති=ලොකධම්මා. එතෙහි මුත්තො සත්තො නාම නජී බුද්ධානමපි නොනති යෙව, යථාහ:- “අසීමෙ භික්ඛවෙ ලොකධම්මා ලොකං අනුපරිවත්තනති ලොකො ච අට්ඨලොකධම්මෙ අනුපරිවත්තනති. කතමෙ අභි? ලාභො ච අලාභො ච අයසො ච යසො ච නිත්‍ය ච පසංසා ච සුඛං ච දුක්ඛඤ්ච ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ අට්ඨ ලොකධම්මා ලොකං අනුපරිවත්තනති ලොකො ච ඉමෙ අට්ඨ ලොකධම්මෙ අනුපරිවත්තනති”ති. තත් අනුපරි වත්තනතීති අනුබ්බිකාති නාපජ්ඣනති ලොකතො න නිවත්තනතීති අනේවා. ලාභොති පබ්බජිතසු විවරදි ගතවසිය ධනධඤ්ඤාදි ලාභො, සොයෙව අලබ්භමානො ලාභො=අලාභො, න ලාභො අලාභොති වුවු මානෙ අනාභාවාපත්තිනො පරිඤ්ඤායෙසා න සියා; යසොති පරිවාරො; යසොයෙව අලබ්භමානො යසො=අයසො, නිත්‍යති අවිණිශ්චිතං; පසංසා

පසංසාති වණ්ණගණනාං; සුඛනති කාමාවචරනං කායිකවේතසිකං; දුක්ඛනති පුප්ප්ථනසොතාපනන සකදගාමීනං කායිකවේතසිකං, අනාගාමී අරහත්තානං කායිකවේතසිකං.

නවසත්තාවාසාති සත්තානං ආවාසා, වසනට්ඨානානීති අනේවා. තාති පනෙත්ථ පකාසිතා ඛක්ඛා එව; කතමෙ නව? වුත්තං හෙතං ගගවතා- “නව සීමෙ භික්ඛවෙ සත්තාවාසා, කතමෙ නව? සනති භික්ඛවෙ සත්තා නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනෝ, සෙය්‍යථාපි මනුස්සා එකවෙව ච දෙවා එකවෙව ච විනිපාතිනා; අයං පඨමො තතා වාසො. සනති භික්ඛවෙ සත්තා නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනෝ, සෙය්‍යථාපි දෙවා බ්‍රහ්මකායිකා පඨමාභිනිබ්බත්තා, අයං දුතියො සත්තාවාසො. සනති භික්ඛවෙ සත්තා එකත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනෝ, සෙය්‍යථාපි දෙවා ආභස්සරා, අයං තතියො සත්තාවාසො. සනති භික්ඛවෙ සත්තා එකත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනෝ, සෙය්‍යථාපි දෙවා සුභතිණ්ණා, අයං චතුත්ථො සත්තාවාසො. සනති භික්ඛවෙ සත්තා අසඤ්ඤිනෝ අපපට්ඨං වෙදිනෝ, සෙය්‍යථාපි දෙවා අසඤ්ඤසත්තා, අයං පඤ්චමො සත්තාවාසො. සනති භික්ඛවෙ සත්තා සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමචික්ඛමා පටිඝ සඤ්ඤානං අත්ථිගමා නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා අනන්තො ආකාසොති ආකාසානඤ්චායනනුපගා, අයං ජ්ඣො සත්තාවාසො. සනති භික්ඛවෙ සත්තා සබ්බසො ආකාසානඤ්චායනනං සමචික්ඛමම අනන්තං විඤ්ඤාණනති විඤ්ඤාණඤ්චායනනුපගා, අයං සත්තමො සත්තාවාසො. සනති භික්ඛවෙ සත්තා සබ්බසො විඤ්ඤාණඤ්චායනනං සමචික්ඛමම නත්ථි කිඤ්චිති ආකිඤ්චිඤ්ඤායනනුපගා, අයං අභිමො සත්තාවාසො. සනති භික්ඛවෙ සත්තා සබ්බසො ආකිඤ්චිඤ්ඤායනනං සමචික්ඛමම නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායනනුපගා, අයං නවමො සත්තාවාසො. ඉමෙ බො භික්ඛවෙ නව සත්තාවාසා”ති.

දසාසනනාති වක්ඛායනනං රූපායනනං සොතායනනං සද්දායනනං ඝාණායනනං ගක්ඛායනනං ජීව්‍යායනනං රසායනනං කායායනනං ථොඨබ්බායනනනති එවං දස. මනායනන ධම්මායනනාති පන ලොකුත්තර මිස්සාකත්තා න ගතිතාති. ඉමෙසු දසෙසු විස්සජ්ජනෙසු විපස්සනා වසෙන තීරණපරිඤ්ඤා වුත්තා. “සබ්බං භික්ඛවෙ පරිඥෙඤායන”නති ආදිසු පන අනඤ්ඤානඤ්ඤාස්සාමිති නිද්දියාදීනං තිණ්ණං, නිරෝධපට්ඨාදීනං සච්ඡිකිරියා භාවනාට්ඨානං තෙසං යෙව පටිවේධඨානං දුක්ඛාදීනං නිස්සරණස්ස අනුප්පාද්දීනං පඤ්චදසනනං, පරිග්ගහභාදීනං එකතිංස උත්තරි පටිවේධඨාදීනං තිණ්ණං, මග්ගඛනානං අභිනනං, පයොගානං පටිප්පස්සඛසොති ආදීනං විනනං, අසඛිකාසස්ස වුට්ඨානට්ඨාදීනං විනනං, නිය්‍යානාසස්ස අනුමුක්ඛිනාසාදීනං තිණ්ණං, අනුබොධනාසාදීනං තිණ්ණං, අනුබොධ පක්ඛියාදීනං තිණ්ණං, උප්පේතනට්ඨාදීනං චතුත්තරං, පකාසනට්ඨාදීනං අභාරසත්තං, විචට්ටනානුපස්සනාදීනං නවත්තං, බයෙ. ඤාණ අනුප්පාදෙ ඤාණානං පඤ්ඤාවිමුත්ති නිබ්බාණානනති ඉමෙසං ධම්මානං.

පටිලාභවසෙන තීරණපරිඤ්ඤා වුනා. සෙසානං යථායොගං විපස්සනා වසෙන ච පටිලාභවසෙන ච තීරණපරිඤ්ඤා වුනාහි වෙදිතබ්බා. සෙසං සෙසං බම්මානං පටිලාභභාවාය වායමිනායං තෙ තෙ බම්මා පටිලබා භොගාහි එවං තෙ බම්මා පරිඤ්ඤානා වෙව භොගාහි භිජිනා මාති හි කිව්වයමාපනසෙන තීරණපරිඤ්ඤා වුනා. කිව්ව හි සමාපිතෙ තෙ බම්මා පටිලබා භොගාහි. කෙච්ඡ පන දකිවිපස්සනුපගානං ඤාන පරිඤ්ඤාති, වදනති. අභිඤ්ඤායොගන ඤානපරිඤ්ඤාය වුනතතා තං න පු ඤරං. “පරිඤ්ඤානා වෙව භොගාහි තීරිතා වා”ති තෙ පටිලබා එව බම්මා පරිඤ්ඤානා ච නාම භොගාහි තීරිතා ච නාමාහි අප්ථො. එවං කිව්වයමාපනභවසෙන පරිඤ්ඤානප්ථො වුනො භොති. ඉද්දති තවෙවථං එකෙක බම්මෙ පටිලාභ වසෙන යොජෙතා අනෙක ච නිගමෙතා දසෙය්වාං “නෙකබම්ම”නති ආදිමාග. තං සබ්බං පුබ්බෙ වුනානුසාරෙනව වෙදිතබ්බනති.

පරිඤ්ඤායං නිදෙදස වණ්ණනා

නි ඕ තා.

පහාතබ්බනිදෙදසෙ-අසම්මානොති රූපාදිසු පඤ්චසු උපාදු නක්ඛකේසු අසම්මි මානො; තස්මිං හි පභිණේ අරහත්තං පත්තං භොති. රූපරූපාදිසු විජ්ජමානෙසුපි සෙසානි අවතා අසම්මානසොච වචනං දිඨ්ථපිරිපකනෙතන තස්ස මලාරිකතතාති වෙදිතබ්බං. අවිජ්ජාති සුත්තනතපට්ඨසංයෙන දුක්ඛාදිසු මතුසු ධානෙසු අඤ්ඤාණං, අභිබම්මපට්ඨ සංයොදු පුබ්බතාදිති සම්මං අපසු. වුනං භෙතං:- “තථ කතමා අවිජ්ජා? දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛයමුදයෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛනිරෝධෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛනිරෝධාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණං පුබ්බනෙත අඤ්ඤාණං අප රනෙත අඤ්ඤාණං පුබ්බතාපරනෙත අඤ්ඤාණං ඉදපචම්මයාපට්ඨෙ සමුප්පනෙතසු බම්මෙසු අඤ්ඤාණං”නති. භවගණනාති කාමාදිසු භවෙසු පථනා; යථාග:- “තථ කතමා භවතණ්ණා? යො භවෙසු භවජ්ජෙ භව රුගො භවනඤ්ඤි භවතණ්ණා භවසිනෙගො භවපරිලාගො භවජෙකිං සාන”නති. නිසෙසා ගණනාති කාමතණ්ණා භවතණ්ණා විභවතණ්ණා; තාසං අභිබම්මෙ එවං නිදෙදසො කතො:- “තථ කතමා භවතණ්ණා? භව දිඨ්ඨසගගතො රුගො=පෙ=චිත්තස්ස සාරගො අයං වුච්චති භවතණ්ණා. තථ කතමා විභවතණ්ණා? උචේදදිඨ්ඨසගගතො රුගො =පෙ= චිත්තස්ස සාරගො අයං වුච්චති විභවතණ්ණා. අවසෙසා තණ්ණා කාම තණ්ණා. තථ කතමා කාමතණ්ණා? කාමධාතු, පටිසඤ්ඤානො රුගො=පෙ= චිත්තස්ස සාරගො අයං වුච්චති කාමතණ්ණා. තථ කතමා භවතණ්ණා; රූපධාතු, අරූපධාතු, පටිසඤ්ඤානො රුගො=පෙ=; තථ කතමා විභව තණ්ණා? උචේදදිඨ්ඨසගගතො රුගො=පෙ=; අභිකථායං පන පඤ්ඤාකාම ගුණිකො රුගො කාමතණ්ණා, රූපාරූපභවෙසු රුගො කිංකරිකනති සස්සන දිඨ්ඨසගගතො රුගො භවවසෙන පථනා භවතණ්ණා, උචේදද

දිසීසගහතො රුහො විභවතණ්ණාති චුත්තං, අසං දසුත්තරස්සත්තපරියා
 සෙන සොපනා. සබ්බිති පරියාසෙන පන අභිධම්මපරියාසෙන ච අප
 රුපි තිස්සො තණ්හා; කාමතණ්හා රූපතණ්හා අරූපතණ්හා. අපරුපි
 තිස්සො තණ්හා; රූපතණ්හා අරූපතණ්හා නිරෝධතණ්ණාති චුත්තා
 තණ්හාපි එථ සුඡ්ජනති. නාසු පඤ්ච කාමධාතු රූපධාතු අරූපධාතු පටි
 ඤාඤ්ඤාත්තා; අනුත්මා උච්ඡිද දිසීසගහතා. **චන්දනාණො ඔසාති** කාමොසො
 හවොසො දිසොසො අවිජේරාසො; සසං සංවිජ්ජනති නං චට්ටසමිං ඔස
 නාති ඔසිදාපොනාති=ඔසා; ඔලවකිලෙසා. එතෙන සංකාමලුණ්සබ්බාන
 කාමෙ ඔසො=කාමොසො, කාමතණ්හාසෙනං නාමං. රූපාරූපසබ්බානෙ
 කම්මතො ච උපපත්තීනො ච දුට්ඨෙයි හවෙ ඔසො=හවොසො; හවතණ්හා
 සෙනං නාමං. දිසී එව ඔසො=දිසොසො; සසංගො ලොකොති ආදිකාස
 දිසියා එනං නාමං. අවිජේරා එව ඔසො=අවිජේරාසො, දුක්ඛාදිසු අඤ්ඤ
 ණ්සෙසෙනං නාමං. **පඤ්ච නිවරණාති** කාමච්ඡන්දනිවරණං බ්‍යාපාද
 නිවරණං ජිනමිඳනිවරණං උඛච්චකුක්ඛනිවරණං විජික්ඛිත්තානිවරණං.
 චුත්තං නිවරනති පරියොනක්ඛන්ති=නිවරණාති. කාමිසන්ති=කාමා,
 පඤ්චකාමලුණා. කාමෙසු ඡන්දො=කාමච්ඡන්දො, කාමසතීති වා=කාමො,
 කාමො එව ඡන්දො න කතකුක්ඛනාඡන්දො න ධම්මඡන්දොති=කාමච්ඡන්දො,
 කාමතණ්හාසෙනං නාමං. බ්‍යාපජ්ජති තෙන චුත්තං සුතිභාවං ගච්ඡති
 බ්‍යාපාදයති වා විනයාවාරරූපසම්පත්තිත්තසුඛාතීති= බ්‍යාපාදො;
 දෙසසෙසෙනං නාමං. ජිනනානා=ජිනා, මිඳනනා=මිඳ. අනුසංගසංගතනනා
 අසත්තිවිසානො වාති අනේවා. චුත්තසං අනුසංගො ජිනං, චෙතසිකානං
 අකම්මඤ්ඤානා මිඳං, ජිනඤ්ච මිඳඤ්ච=ජිනමිඳං. උඛතසං ගාවො=උඛච්චං.
 අවුපසමොති අනේවා. විකෙඛපසෙසෙනං නාමං. කුච්ඡිතං කතං=කුක්ඛනං,
 කුක්ඛතසං ගාවො=කුක්ඛකුච්චං, ගරුතකිකිරිසභාවොති අනේවා. පච්ඡානු
 තාපසෙසෙනං නාමං. විගතා වික්ඛිත්තා=විජික්ඛිත්තා, විගතපඤ්ඤාති අනේවා.
 සභාවං වා විජිනනොතා එතාස කිච්ඡති කිලමතීති=විජික්ඛිත්තා, බුඛාදිසු
 සංසයසෙසෙනං නාමං. කාමච්ඡන්දො එව නිවරණං=කාමච්ඡන්දනිවරණං, එවං
 සෙසෙසුපි. **ජබ්මො ඡ ධම්මො** ඡ ධම්මො වා පාසො.

ජ නණ්ණාකාසාති රූපතණ්හා සද්දතණ්හා ගතිතණ්හා රස
 තණ්හා ථොට්ඨබ්බතණ්හා ධම්මතණ්හා. රූපෙ තණ්හා=රූපතණ්හා,
 සා එව කාමතණ්හාදිහෙදෙන අනෙකහෙදත්තා රාසසෙන කාසොති
 චුත්තා, එවං සෙසෙසුපි. **සත්ත අනුසයාති** කාමරුහානුසයො
 පටිඝානුසයො මානානුසයො දිට්ඨානුසයො විජික්ඛිත්තානුසයො හවරුහා
 නුසයො අවිජේරානුසයො. අපට්ඨිණ්ණසෙන අනුසෙතතීති=අනුසයා,
 කාමෙසු රුහො=කාමරුහො, කාමො එව වා රුහොති=කාමරාගො. ආරම්භ
 ණ්සමිං පටිගඤ්ඤාතීති=පටිගෙසා. අසඵව දසන්නසෙන=දිසී. සෙසාදි
 වසෙන වඤ්ඤාතීති=මානො. හවෙසු රුහො=හවරාගො. ථාමගතො කාම
 රුහො කාමරාගානුසයො. එවං සෙසෙසුපි. **අස මිච්ඡන්තාති** මිච්ඡාදිසු
 මිච්ඡාසබ්බප්පො මිච්ඡාවා වා මිච්ඡාකම්මනො මිච්ඡාආජිවො මිච්ඡා

අවර්ගං හොතුති පචත්තත්තා මච්ඡරියනති චුම්භති” යි. “ආරක්කො” යි වාරපිදහන මඤ්ඤසමොපතාදිවසෙන සුචුර්කමණං; අධිකරෙතීති=අධිකරණං, කාරණයොනං නාමං; අරක්කාධිකරණනති භාවනපුංසකං; ආරක්කසෙතුති අපේථා. දණ්ඩාදුනාදිසු පරතියෙධනන්දං දණ්ඩසා ආදුනං=දණ්ඩාදුනං; එකතො ඛාරදිනො සන්ධසා ආදුනං=සන්ධාදුනං; කායකලහොපි වාචාකලහොපි කලහො; පුරිමො පුරිමො විරෙධො විශාසො; පච්ඡිමො පච්ඡිමො විවාදො; “තුචංතුචං” යි අනාරවචසෙන තුචං තුචං චම්භනං.

දස මිච්ඡන්තානි මිච්ඡාදිට්ඨි-පෙ-මිච්ඡාසමාධි මිච්ඡාඤ්ඤා මිච්ඡා විමුක්ඛි. තස්මි “මිච්ඡාඤ්ඤා” නති පාපකිරියාසු උපායවිත්තාවසෙන පාපං කත්වා සුක්කං මයාති පච්චිවෙකමණාකාරෙන ච උපපන්නො මොහො; “මිච්ඡා විමුක්ඛි” යි අවිමුක්තයො ච සතො විමුක්ඛි සඤ්ඤාදිනා.

ඉද්දති අනෙකභෙදෙන පහාණෙන පහාතබ්බෙ දසොනුං “වෙ පහාණානි” යි ආදි ආරද්ධං. පහාණෙසු හි ඤාතෙසු තෙන තෙන පහාතබ්බා ධම්මා සුච්ඡෙදායා හොනතීති පඤ්චසු පහාණෙසු ලොකිකානි ච වෙ පහාණානි අප්පයොගං නිසාරණපහාණඤ්ච ධර්මො අප්පයොගානෙව වෙ ලොකුත්තරපහාණානි පඨමං චුත්තානි. සමො උච්ඡේදනති එතෙන කිලෙසානි=සමුච්ඡේදො, පභිසන්ති එතෙන කිලෙසානි=පහාණං, සමුච්ඡේදසම්භානං පහාණං න සෙසපහාණනති=සමුච්ඡේදපහාණං, කිලෙසානං පටිපසාදානං= පටිපසාදානං, පභිණ්ණානං= පහාණං, පටිපසාදානසම්භානං පහාණං=සමුච්ඡෙදානං, ලොකං උත්තරතීති=ලොකුත්තරං, නිබ්බාණසම්භානං ඛයං ගච්ඡතීති=ඛයගාමි, ඛයගාමි ච සො මහො වානි=ඛයගාමිමහො; නං භාවයනො සො මහො සමුච්ඡේදපහාණනති අපේථා. තථා ඵලකම්භෙ ලොකුත්තර ඵලමෙව පටිපසාදානපහාණං; “කාමානමෙතං නිසාරණං” නති ආදිසු කාමගො රූපගො සංඛ්ඨතගො නිසාරනති එතෙතානි=නිසාරණං, තෙති වා නිසාරණතො නිසාරණං අසුභජ්ඣානං; කාමෙති නිකම්භතතො භේදනමිමං, අනාගාමිමහො වා; අසුභජ්ඣානං හි විකම්භතතො කාමානං නිසාරණං, නං කාමං පාදකං කත්වා උපපාදිතඅනාගාමිමහො පන සමුච්ඡේදගො සංඛ්ඨසො කාමානං අවචන්ත නිසාරණං. රූපනිකං=රූපං. න රූපං අරූපං, මිත්තපටිපක්ඛා අමිත්තා විය ලොහාදිපටිපක්ඛා අලොහාදියො විය ච රූපපටිපක්ඛානි අපේථා. ඵලවසෙන වා නන්දන්ද රූපනිකං=අරූපං, අරූපමෙව=ආරූපං, අරූපජ්ඣානානි, තානි රූපානං නිසාරණං නාම. අරූපෙතිපි අරහත්ත මහො පුත උපපතතිවාරණතො සංඛ්ඨසො රූපානං නිසාරණං නාම.

භූතනති ජාතං; සංඛ්ඨනනති පච්චයෙති සංඛ්ඨමෙ කතං; සමිච්ච සමුච්ඡානනති තෙ තෙ පච්චයෙ පටිච්ච සමමා සහ ච උපපන්නං; පඨමෙන සඤ්ඤාතනනදීපනෙන අනිච්චතා, දුතියෙන අනිච්චසාරාපි සතො පච්චයානුභාවදීපනෙන පරායත්තතා, තතියෙන පරා

සංඛ්‍යාසංඛ්‍යා පිටි සංඛ්‍යා පව්වයානං අබ්‍යාපාරතනදීපනෙන එවං ධම්මතා දීපිතා භොති. නිරෝධොති නිරෝධාණං; නිරෝධාණස්ස ආගමො දුක්ඛා නිරුප්පාදිතීති නිරෝධොති චුට්ඨති. සො එව ච සබ්බසංඛාරානං නිසංවතතා තස්ස සංඛිතස්ස නිසංසරණං නාම. අර්ථකථාසම්පන්නා: “නිරෝධො තස්ස නිසංසරණං”නති ඉධ අරහත්තඵලං නිරෝධොති අධිපෙත්තං, අරහත්තඵලෙන හි නිරෝධාණෙ දිට්ඨො සුත්ත ආයතිං සබ්බ සංඛාරානං න භොතතීති අරහත්තසංඛාරානං නිරෝධස්ස පච්චයත්තා නිරෝධොති චුත්තනති චුත්තං. **නෙක්ඛම්මං පටිලද්ධස්සාති** ආදිය අසුභ්‍යක්ඛානස්ස නිසංසරණතෙන වික්ඛම්භනපභාණෙන අනාගාමි මග්ගස්ස නිසංසරණතෙන සමුච්ඡේදපභාණෙන කාමා පභිණ්‍යා වෙව භොතති පරිච්චත්තා ව. අරුපජ්ඣානානං නිසංසරණතෙන ච අරහත්තමග්ගස්ස නිසංසරණතෙන ච එවමෙව රූපා යොජේතබ්බා. රූපෙසු හි ඡන්ද්‍රග පභාණෙන රූපානං සමුච්ඡේදො භොති; රූපාති චේත්ති ලිඛිතවිපල්ලාසො කතො. නිරෝධාණස්ස නිසංසරණතෙන නිසංසරණපභාණෙන අරහත්ත ඵලස්ස නිසංසරණතෙන පටිපසස්ස අධිපපභාණෙන සංඛාරා පභිණ්‍යා වෙව භොතති පරිච්චත්තා ව; නිරෝධාණස්ස ච නිසංසරණතෙන ආරම්භණකරණ වසෙන පටිලාභො වෙදිතබ්බො.

දුක්ඛසම්මතති ආදිය-**පටිසංඝාතපටිපෙධනති** භාවනාපුංසකවචනං; පටිසංඝාතං පටිපෙධො=පටිසංඝාතපටිපෙධො. තං පටිසංඝාතපටිපෙධං, එස නයො සෙසෙසුපි. **පජ්ඣානීති** තථා තථා පටිවිජ්ඣානෙතා පභාතබ්බෙ කීලෙසෙ පජ්ඣතීති අනේවා ගහෙනබ්බො. ලොකීය ලොකුත්තරෙසුපි ඡන්ද්‍රගපපභාණෙන වා තාති පජ්ඣතීති අනේවා. “පජ්ඣති”හිපි පාඨො. සථා නාචා අපුබ්බං අවර්මං එක්කබ්බණෙ වත්තාරි කීචාති කරොති-ඔර්මං තීරං පජ්ඣති සොතං ඡන්ද්‍රග භණ්ඩං වහති පාරිමං තීරං අපෙපති, එවමෙව මග්ග ස්ථාණං අපුබ්බං අවර්මං එක්කබ්බණෙ වත්තාරි සම්මාති අභිසමෙති; දුක්ඛං පටිසංඝාතසමයෙන අභිසමෙති, සමුදයං පභාණාභිසමයෙන අභිසමෙති, මග්ගං භාවනාභිසමයෙන අභිසමෙති, නිරෝධං සමුත්තරිකාභිසමයෙන අභිසමෙති. කිං චුත්තං භොති, නිරෝධං ආරම්භණං කත්වා වත්තාරි සම්මාති පාපුණාති පස්සති පටිවිජ්ඣානීති චුත්තත්තා එක්කබ්බණෙපි විසුං විසුං විස පභාණාති චුත්තානීති වෙදිතබ්බාති. පඤ්චස්ස පභාණෙස්ස යං සසෙ වාලෙ උදකෙ පක්ඛිත්තෙන සංවෙන¹ සෙවාලස්ස විස තෙන තෙන ලොකීයසමාධිනා නිවරණාදීනං පච්චනිකධම්මානං වික්ඛම්භනං දුරි කරණං ඉදං වික්ඛම්භනපභාණං නාම. **වික්ඛම්භනපභාණස්ස චිචරණානං සම්මජ්ඣානං භාවසන්තොති** නිවරණානං යෙව පභාණං පාකවත්තා චුත්තනති වෙදිතබ්බං. නිවරණානි හි ක්කානස්ස පුබ්බභාගෙපි පච්ඡා භාගෙපි න සභසා විතතං අජේකාත්තරනති, අජේකාත්ථවෙසු ව තෙසු ක්කානං පරිභාසති, විතකකාදයො පන දුර්ගජ්ඣානාදිතො පුබ්බෙ පච්ඡා ව අපට්ඨකකා ව හුත්වා පචත්තනති, තස්මා නිවරණානං වික්ඛම්භනං

පානවං. යං පන රතතිභාගෙ සමුජ්ජලිතෙන පදිපෙන අකුසාරස්ස විස
 තෙන තෙන විපස්සනාය අවසවහුතෙන ක්කානභිග්ගන පටිපක්ඛවිසේ
 නෙව තස්ස තස්ස ච පභාතබ්බධම්මස්ස පභාණං ඉදං තදභිග්ගපාභාණං
 නාම. **තදභිග්ගපාභාණං ඉදං දිට්ඨිගනානං. නිබ්බධභාගිං. සමාධි-
 භාවසංගොති දිට්ඨිගනානං** යෙව පභාණං ඔලාරිකවසෙන වුත්තනං
 වෙදිතබ්බං. දිට්ඨිගනා හි ඔලාරිකා, නිව්වසඤ්ඤදයො සුමුචා, තථ
දිට්ඨිගනානනති දිට්ඨියෙව දිට්ඨිගනං, ගුථනතං මුත්තගතනති ආදිති
 විය; ගතතබ්බභාවතො ච දිට්ඨියා ගතමත්තමෙවෙනනතිපි දිට්ඨිගනං,
 වාසට්ඨිදිට්ඨිසු අනෙතාගධිතතා දිට්ඨිසු ගතනතිපි දිට්ඨිගනං, බහු
 වචනෙන තෙසං දිට්ඨිගනානං; නිබ්බධභාගිං සමාධිනති විපස්සනා
 සමපසුත්තං සමාධිං; යං පන අසතිවිසත්තාභිග්ගස්ස රුක්ඛස්ස¹ විය අරිය
 මග්ගඤ්ඤෙන සංයොජනානං ධම්මානං යථා න පුත්ත පටිත්තති එවං
 පභාණං ඉදං සමුච්ඡෙදපපභාණං නාම. **නිග්ගොධො නිබ්බාණනති නිරෝධ**
සංඛාතං නිබ්බාණං.

එවං පභාණවසෙන පභාතබ්බධම්මෙ දස්සෙති ඉද්දති සරුපෙනෙව
 පුත්ත පභාතබ්බධම්මෙ දස්සෙත්තුං “සබ්බං භික්ඛවෙ පභාතබ්බ”නති
 ආදිමාහ. තථ චක්ඛාදිති ඡන්දරාගපභාණෙන පභාතබ්බාති;
 “රූපං පස්සනෙතා පජහති”ති ආදිසු රූපං අතිච්චාදිතො පස්සනෙතා
 පභාතබ්බධ කිලෙසෙ පජහාති; මහත්තං. = සෙ = ජරාමරණං. = සෙ = අමරණ
 ගමං. **නිබ්බාණනති** පෙය්‍යාලමයෙ අනඤ්ඤතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියං;
 “පස්සනෙතා පජහති”ති ආදිසු තෙසු ලොකුත්තරෙසු අනඤ්ඤ
 තඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියං පස්සනෙතා උදික්ඛනෙතා අපෙක්ඛමානො ඉවජ්
 මානො විපස්සනාධර්මෙසු පභාතබ්බධකිලෙසෙ පජහතිති තං තං
 ධම්මානුරූපෙන යොජෙතබ්බං.

සද්ධම්මපසාසනියා පටිසම්භිද්ධග්ගධසථාය

පභාතබ්බනිදෙදස වණ්ණනා

ති ට්ඨි තා.

භාවෙනබ්බ නිදෙදස-කායගතා සතීති කායගතාසතිසුත්තනෙත
 වුත්තා ආනාපාන චතුශ්‍රියාපථ වුද්ධකශ්‍රියාපථ මත්තිංසාකාර මතුධාතු
 නවසිව්විකා පටික්ඛාලවච්ඡාපක්ඛනසිකාරසමපසුත්තා යථානුරූපං
 රූපඤ්ඤානසමපසුත්තා ච සති; සා හි තෙසු කායෙසු ගතා පටිත්තාති
 කායගතාති වුච්චිති. **සානසග්ගනාති** මධුරසුඛවෙදසිත්තසංඛාතෙන
 සාතෙන සහ එකුප්පාදදිභාවං ගතා; තබ්බාවෙ වොකිණ්ණණ ආරම්මණ
 නිස්සයෙ සංසරෙති දිස්සති සහගත සද්දෙ පඤ්චසු අනේසු ජින
 වම්මන:- “සායං නණ්ණා පොනොහවිකා නන්දිරාගසගතා”ති එථ

නබ්භාවෙ, නාදිරාගභූතානි අපේඨා. “සා භික්ඛවෝ විමංසා කොසල්සඝ
ගතා කොසල්සමපසුතතා”ති එන්ථ වොකිණේණ, අනුතරන්තරා උපපජ්ජ
මානෙන කොසල්සන වොකිණේණාති අපේඨා. “ලාභී හොති රූපසහ
ගතානං වා සමාපන්නානං අරූපසහගතානං වා සමාපන්නාන”නති එන්ථ
ආරම්මණේ, රූපාරූපාරම්මණානනති අපේඨා. “අට්ඨිකසඤ්ඤාසහගතං
සතිසමොඤ්ඤාසහගතං හාවෙති”ති එන්ථ නිසසයෙ, අට්ඨිකසඤ්ඤානිසසයා
අට්ඨිකසඤ්ඤා හාවෙති පටිලඤ්ඤාති අපේඨා. “ඉදං සුඛං ඉමාස පිතිසං
සහගතං හොති සහජාතං සමපසුතත”නති එන්ථ සංසට්ඨි, සමමිසානති
අපේඨා. ඉමසමිමපි පදෙ සංසට්ඨො අධිපොතො. සාතසංසට්ඨා භි සාත
සහගතානි වුත්තා. සා භි ධිපෙති වතුන්ඤ්ඤානං සෙසෙසු සාතසහගතා
හොති. සතිපි ව උපෙක්ඛාසහගතතෙහ සෙසුසංවසෙන සාතසහගතානි
වුත්තා. පුරිමඤ්ඤානමුලකතතා වා වතුන්ඤ්ඤානසා සාතසහගතතාස
උපෙක්ඛාසහගතා වුත්තාව හොති. උපෙක්ඛාස පන සනෙත සුඛෙ
වුත්තතතා හගවතා සාතසහගතානි වතුන්ඤ්ඤානසමපසුතතාපි වුත්තාව
හොති. **සමපේඨා ව විපසානා වාති** කාමච්ඡද්දයො පච්චනිකධමෙම
සමෙති විනාසෙතිති=සමපේඨා, සමාධිසෙතං නාම; අනිච්චතාදිවසෙන
විවිධෙති ආකාරෙති ධමෙම පසානීති=විපසානා, පඤ්ඤාසෙතං නාම;
ඉමෙ පන වෙ දසුත්තරපරියාසෙ පුබ්බභාගාති වුත්තා. සංගීතිපරියාසෙ ව
ලොකියලොකුත්තරමිසසානාති. **ගායො සමාධිති** සචිතකෙකා සචිචාරො
සමාධි අචිතකෙකා විචාරමනෙතා සමාධි අචිතකෙකා අචිචාරො සමාධි;
සමපයොගවසෙන චත්තමානෙන සහ විතකෙකන සචිතකෙකා සහ විචා
රෙන සචිචාරෙ, සො ඛණිකසමාධි විපසානාසමාධි උපචාරසමාධි පඨ
මඤ්ඤානසමාධි, නත්ථි එතසා විතකෙකානි=අචිතකෙකා, විතකක
විචාරෙසු විචාරො මතතා පරමපමාණං එතසානි=විචාරමනෙතා,
උත්තරි විතකෙකන සමපයොගං න ගච්ඡතිතිඅපේඨා. සො පඤ්ඤාකතසෙ
දුතියඤ්ඤානසමාධි, තදුභයවිරහිතො අචිතකෙකා අචිචාරෙ සමාධි;
සො චතුක්ඛනසෙ දුතියඤ්ඤානාදි පඤ්ඤාකතසෙ තතියඤ්ඤානාදි රූපා
වචරසමාධි, ඉමෙ තයොපි ලොකියා එව. සංගීතිපරියාසෙ අපරෙපි
තයො සමාධි වුත්තා; සුඤ්ඤාතො සමාධි අනිමිතෙතා සමාධි අපඤ්ඤාතො
සමාධිති. න තෙ ඉධ අධිපොතො. **මත්තාරො සතිපට්ඨානාති** කායානු
පසානාසතිපට්ඨානං වෙදනානුපසානාසතිපට්ඨානං චිත්තානුපසානා
සතිපට්ඨානං ධම්මානුපසානාසතිපට්ඨානං; පුබ්බභාගෙ වුද්දසච්චෙත
කායං පරිගණනතො කායානුපසානාසතිපට්ඨානං; නවච්චෙත
වෙදනං පරිගණනතො වෙදනානුපසානාසතිපට්ඨානං, සොලසච්චෙත
චිත්තං පරිගණනතො චිත්තානුපසානාසතිපට්ඨානං, පඤ්ඤාච්චෙත
ධමෙම පරිගණනතො ධම්මානුපසානාසතිපට්ඨානං වෙදිතබ්බං,
ලොකුත්තරං පන ඉධ න අධිපොතං. **පඤ්ඤාඛිතිකො සමාධිති** පඤ්ඤා
අභ්ගානි අසා සන්තීති=පඤ්ඤාඛිතිකො, වතුන්ඤ්ඤානසමාධි; පිතිඵරණතා
සුඛඵරණතා වෙතොඵරණතා ආලොකඵරණතා පච්චවෙක්ඛණ
නිමිත්තනති පඤ්ඤා අභ්ගානි. පිතිඵරමානා උපපජ්ජතිති චිත්ත කොතෙසු

පඤ්ඤ පිතිඵරණනා නාම, සුඛං ඵරමානා උපපජ්ජතිති නිසු ක්කිනෙසු පඤ්ඤ සුඛඵරණනා නාම, පරෙසං වෙතො ඵරමානා උපපජ්ජතිති වෙතො පරිසපඤ්ඤ වෙතොඵරණනා නාම; ආලොකං ඵරමානා උපපජ්ජතිති දිබ්බ වකුට්ඨපඤ්ඤ ආලොකඵරණනා නාම, පච්චවෙකඛණ්ණදුණං පච්චවෙකඛණ් නිමිත්තං නාම, චුත්තමපි වෙතං:- “විසු ක්කිනෙසු පඤ්ඤ පිතිඵරණනා, නිසු ක්කිනෙසු පඤ්ඤ සුඛඵරණනා, පරචිත්තපඤ්ඤ වෙතොඵරණනා, දිබ්බවකුට්ඨපඤ්ඤ ආලොකඵරණනා, තමහා තමහා සමාධිමහා චුට්ඨිතස්ස පච්චවෙකඛණ්ණදුණං පච්චවෙකඛණ් නිමිත්තං”නති, තංහි චුට්ඨිතසාමධිස්ස පච්චත්තාකාරගහණතො නිමිත්තනති චුත්තං. තඤ්ච ච පිතිඵරණනා සුඛඵරණනා වෙ පාදු විය, වෙතොඵරණනා ආලොකඵරණනා වෙ හඤ්ඤා විය, අභිඤ්ඤාපාදකං චතුර්ජකානං මජ්ඣිමකායො විය, පච්චවෙකඛණ් නිමිත්තං සිසං විය. ඉති ආයසමා ධම්මසෙනාපති සාරිපුත්තඤ්ඤොරො පඤ්ඤාබ්බිකං සමමාසමාධිං අභිග්ගපච්චබ්ගසම්පන්නං පූරිසං විය කන්තා දසෙසයි.

ඒ අනුස්සතිධ්මානාතිති පුනපුනං උපපජ්ජනතො සතියො ඵච= අනුස්සතියො, පචත්තනබ්බධ්මානසමිං යෙව පචත්තනතො සද්ධාපබ්බජ් තස්ස කුලපුත්තස්ස අනුරූපා සතියොතිපි=අනුස්සතියො, අනුස්සතියො ඵච පිති ආදිනං ථානතො=අනුස්සතිථානානි; කතමාති ඡ? බුද්ධානුස්සති ධම්මානුස්සති සම්මානුස්සති සිලානුස්සති වාගානුස්සති දෙවනානුස්සති.

බොජ්ඣඛිභාති බොධියා බොධිස්ස වා අභිගා. ඉදං චුත්තං හොති : යා ඵසා ධම්මසාමග්ගි යාය ලොකුත්තරමග්ගකඛණේ උපපජ්ජමානාය ලීනුකුච්චපතිධ්මානායුගනකාමසුඛත්තකිලමථානුයොගඋචේදසස්සතාති නිවෙසාදිනං අනෙකෙසං උපද්දානං පටිපක්ඛභුතාය සති ධම්මවිමිය වරිය පිති පස්සද්ධි සමාධි උපෙක්ඛා සම්බානාය ධම්මසාමග්ගියා අරිය සාවකො බුජ්ඣතිති කන්තා බොධිති චුච්චති; “බුජ්ඣති”ති කිලෙසගන්නාන නිද්දස උට්ඨහති චත්තාරි වා අරියසම්මානි පටිවිජ්ඣති නිබ්බාණම්මෙව වා සචජ්කරොති, තස්සා ධම්මසාමග්ගිසම්බානාය බොධියා අභිගාතිපි= බොජ්ඣඛිභා, ක්කිනභිගමග්ගභිගාදයො විය; යො පනෙස යථාචුත්තප්ප කාරාය ඵතාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣතිති කන්තා අරියසාවකො බොධිති චුච්චති, තස්ස බොධිස්ස අභිගාතිපි=බොජ්ඣඛිභා, සෙනභිග් රථභිගාදයො විය. තෙනානු අට්ඨකථාචරියා: “බුජ්ඣනකස්ස පුග්ගලස්ස අභිගාති වා බොජ්ඣඛිභා”ති. අපිච “බොජ්ඣඛිභා”ති කෙනාට්ඨන බොජ්ඣඛිභා? බොධාය සංවත්තනනිති බොජ්ඣඛිභාති ආදිනා නායෙන බොජ්ඣඛිභාඤ්ඤා වෙදිතබ්බො.

අපිසො අට්ඨභිගිනො මග්ගොති තං තං මග්ගවජ්ඣකිලෙ සෙති ආරක්කතො අරියභාවකරතො අරියඵලපටිලාභකතො ච අපිසො, අට්ඨඅභිගාති අස්සාති=අට්ඨභිගිනො, සොයං චතුර්භිකා විය සෙනා

පඤ්චබ්බිකාං විස ම තුරියං අභ්‍යන්තරාමෙව හොති, අභ්‍යන්තරාමෙවුනෙතා නාස්සි. බොජ්ඣංගිකමග්ගභිතා ලොකුත්තරා දසුත්තරපරිශායෙන සුඛබ්බාගාපි ලබ්බන්ති.

නව පාටිසුද්ධිපට්ඨානිකභාගානි සීලවිසුද්ධි පාරිසුද්ධිපට්ඨානිකභාගානි, විතරවිසුද්ධි පාරිසුද්ධිපට්ඨානිකභාගානි, දිට්ඨිවිසුද්ධි පාරිසුද්ධිපට්ඨානිකභාගානි, කම්මාන විතරණවිසුද්ධි පාරිසුද්ධිපට්ඨානිකභාගානි, මග්ගාමග්ගඤ්ඤාදසුනවිසුද්ධි පාරිසුද්ධිපට්ඨානිකභාගානි, පටිපදාඤ්ඤාදසුනවිසුද්ධි පාරිසුද්ධිපට්ඨානිකභාගානි, ඤ්ඤාදසුනවිසුද්ධි පාරිසුද්ධිපට්ඨානිකභාගානි, පඤ්ඤා පාරිසුද්ධිපට්ඨානිකභාගානි, විමුක්තානි පාරිසුද්ධිපට්ඨානිකභාගානි. “සීලවිසුද්ධි”නි විසුද්ධිං පාපෙත්තුං සමත්ථං වතු පාරිසුද්ධිසීලං; තං හි දුස්සීලාලංගුං විසොධෙති. “දිට්ඨිවිසුද්ධි”නි “පට්ඨානිකභාගානි”නි පරිසුඛභාවස්ස පට්ඨානං උත්තමං අභ්‍යන්තරං. “විතරවිසුද්ධි”නි විපස්සනාය පදධ්මානභුතා පගුණා අධිකා සමාපත්තියො; තා හි කාමච්ඡදාදි විතරමලං විසොධෙති. “දිට්ඨිවිසුද්ධි”නි සප්පච්චයනාමරූපදසුනා; තඤ්ඤා සත්තදිසි මලං විසොධෙති. “කම්මානවිතරණවිසුද්ධි”නි පච්චයාකාරඤ්ඤා; තෙන හි තිසු අද්ධාසු පච්චයවසෙන ධම්මා පවත්නන්ති පස්සන්තො තිසුපි අද්ධාසු සත්තකම්මාමලං විතරන්තො විසුජ්ඣති. “මග්ගාමග්ගඤ්ඤාදසුනවිසුද්ධි”නි උදයබ්බයානුපස්සනාකම්මණෙ උප්පන්නා මහාස ඤ්ඤා පිති පස්සන්ති සුඛ අභිමොක්ඛ පග්ගහ උප්පට්ඨාන උපෙක්ඛා නික්කන්ති දස විපස්සානුපක්ඛිලෙසා අමග්ගො, විට්ඨිපට්ඨනං උදයබ්බයඤ්ඤාං ආග්ගොති එවං මග්ගාමග්ග ඤ්ඤාං නාම; තෙන හි අමග්ගමලං විසොධෙති. “පටිපදාඤ්ඤාදසුනවිසුද්ධි”නි විට්ඨිපට්ඨනං උදයබ්බයානුපස්සනාඤ්ඤාං භවිතානුපස්සනාඤ්ඤාං භයතුප්පට්ඨානානුපස්සනාඤ්ඤාං ආදීනවානු පස්සනා ඤ්ඤාං නිබ්බිදානුපස්සනාඤ්ඤාං මුඤ්ඤිතුක්ඛමත්තාඤ්ඤාං පටිපක්ඛානු පස්සනාඤ්ඤාං සම්ඛාරූපෙක්ඛා ඤ්ඤාං අනුලොමඤ්ඤානති ඉමානි නව විපස්සනාඤ්ඤානි; තානි හි නිවච්ඡඤ්ඤාදි මලං විසොධෙති. “ඤ්ඤාදසුනවිසුද්ධි”නි වතුඅරියමග්ගපඤ්ඤා; සා හි සමුච්ඡේදනො සක සක මග්ගවජ්ඣානිලෙසමලං විසොධෙති. “පඤ්ඤා”නි අරහත්තඵලපඤ්ඤා, “විමුක්ත”නි අරහත්තඵල විමුක්ත.

දස කසිණාසනානි “පඨවිකසිණමෙකො සඤ්ජානාති-උඛං අධො තිරියං අවයං අප්පමාණං, ආපොකසිණ මෙකො සඤ්ජානාති-නෙපොකසිණ මෙකො සඤ්ජානාති-වායොකසිණ මෙකො සඤ්ජානාති නීලකසිණ මෙකො සඤ්ජානාති-පිතකසිණ මෙකො සඤ්ජානාති-ලොකිතකසිණ මෙකො සඤ්ජානාති-මද්දන කසිණ මෙකො සඤ්ජානාති-ආකාසකසිණ මෙකො සඤ්ජානාති-විඤ්ඤාණකසිණ මෙකො සඤ්ජානාති උද්ධං අධො තිරියං අවයං අප්පමාණං”නති එවං චුත්තානි දස; එතානි හි සකලඵරණවේදන කසිණානි, තදුරමග්ගානං ධම්මානං බෙත්තවේදන අභිධ්මානවේදන වං ආයතනානි. “උඛං”නති උභරිගගභාතලාහිමුඛං; “අධො”නි ගෙසාභුමිතලාහි මුඛං; “තිරියං”නති බෙත්තමග්ගමුඛි සමන්තා පරිච්ඡන්තා; එකවේදනා හි උද්ධමෙව කසිණං වර්ණිති එකවේදනා අධො එකවේදනා සමන්තතො, එකොපි

තෙන තෙන වා කාරණෙන එවං පසාරෙති ආලෝකමිව රුදසසනකාමො; තෙන වුත්තං: “පඨවිකසිණ්ණමෙකො සඤ්ජානාති උද්ධං අබොතිරිස”නති. “අවිස”නති ඉදං පන එකස්ස අඤ්ඤභාවානුපගමනන්තං වුත්තං; යථා හි උදකං පච්චිකස්ස සබ්බදිසාසු උදකමෙව භොති න අඤ්ඤ; එව මෙවං පඨවිකසිණං පඨවිකසිණ්ණමෙව භොති, නත්ති තස්ස අඤ්ඤ කසිණසමෙහදෙති. එස නයො සබ්බන්තං. “අප්පමාණ”නති ඉදං තස්ස ඵරණඅපමාණවසෙන වුත්තං; තං හි මනසා ඵරණො සකලමෙව ඵරති න අයමස්ස ආදි ඉදං චජ්ඣනති පමාණං ගණ්ණාතීති. “ආකාසකසිණ”නති කසිණ්ණග්ගාරිමාකාසො පරිවේජදෙකාසකසිණ්ණො. “විඤ්ඤාණකසිණ”නති කසිණ්ණග්ගාරිමාකාසෙ පවත්තං විඤ්ඤාණං; තන්තං කසිණ්ණවසෙන කසිණ්ණග්ගාරිමාකාසෙ කසිණ්ණග්ගාරිමාකාසවසෙන තන්තං පවත්තං විඤ්ඤාණෙ උද්ධං අබොතිරිසත්වා වෙදි තබ්බො, පරිවේජදකාස කසිණ්ණසපි වසිස්සනියත්තා තස්ස වසෙන ඉද්දනි භාවනාපහෙදං දසෙය්නෙනා “වෙ භාවනා”ති ආදිමා. තන්තං ලොකිසාති ආදිසු ලොකො වුව්චති පුජන්තං පපුජන්තවෙසන වට්ටං; තස්මිං පරියාපත්තා භාවෙන ලොකෙ නියුත්තාති=ලොකිසා, ලොකිසානං ධම්මානං භාවනා=ලොකිසා; කිඤ්චපි ධම්මානං භාවනාති වොහාරවසෙන වුව්චති, තෙති පන විසුං භාවනා නත්ති තෙ එව හි ධම්මා භාවිසමානා භාමනාති වුව්චනති. උත්තණ්ණාති=උත්තරා, ලොකෙ අපරියාපත්තාභාවෙන ලොකෙනා උත්තරාති=ලොකුත්තරා; රුපභව සංඛාතෙ රුපෙදවචරනතීති රුපාවචරා; කුසලසද්දෙ පනෙත්=අරොග්ග අනවජ්ජ ඡේක සුඛවිපාකෙසු දීක්ඛති. “කච්චිත්ත භොතො කුසලං කච්චි භොතො අනාමය”නති ආදිසු ආරොග්ගෙ; “කතමො පන භනෙන කායසමාමාරො කුසලො, යො ඛො මහාරාජ කායසමාමාරො අනවජ්ජො”ති, “පුතව පරං භනෙන එතදනුත්තරිසං යථා ච භගවා ධම්මං දෙසෙති කුසලෙසු ධම්මෙසු”ති ච එවමාදිසු අනවජ්ජ; “තං කිං මඤ්ඤපි රාජකුමාර කුසලො තිං රථස්ස අභින පච්චමිහාන”නති “කුසලා නවමනිතස්ස සිකිත්තා මාතුරිත්ථියො”ති ච ආදිසු ඡේකෙ; “කුසලානං ධම්මානං සමාදනතෙහු එවමිදං පුඤ්ඤං පවසිස්සති”ති “කුසලස්ස කමමස්ස කතත්තා උපචිත්තත්තා”ති ච ආදිසු සුඛවිපාකෙ; ස්වායම්භි ආරොග්ගෙපි අනවජ්ජෙපි සුඛවිපාකෙපි වට්ටති; වචනන්තො පනෙත්=කුච්ඡෙන පාපකෙ ධම්මෙ සලයනති චලයනති කමෙපනති විද්ධංසෙනතීති=කුසලා, කුච්ඡිතෙන වා ආකාරෙන සයනති පවත්තනතීති=කුසා, තෙ අකුසලසංඛාතෙ කුසෙ ලුත්තනති ඡිජිනතීති=කුසලා, කුච්ඡ තානං වා සානතො තනුකරණ්ණො කුසං ඤ්ඤං; තෙන කුසෙන ලාතබ්බො ගහෙතබ්බො පවතෙනතබ්බාති= කුසලා, යථා වා කුසා උභයභාගගතං භන්තපදෙසං ලුත්තනති එවමිමෙපි උපත්තානුපත්තාභාවෙන උභයභාගගතං සංකිලෙසපකං ලුත්තනති, තස්මා කුසා විය ලුත්තනතීති කුසලා; තෙසං රුපාවචරකුසලානං භාමනා. අරුපභව සංඛාතෙ අරුපෙ අවචරනතීති=අරුපාවචරා; තෙහුමිකවට්ටෙ පරි ආපත්තා අනෙතාගධාති=පරියාපත්තා, තස්මිං න පරියාපත්තාති=අපරිසාගෙනා ලොකුත්තරා.

කාමාවචරකුසලානං ධම්මානං භාවනා කසමා න චූතනාති වෙ?, අප්පණ්ණප්පත්තාය එව භාවනාය අභිධම්මෙ භාවනාති අභිප්පෙතත්තා. චූතනං හි තඤ්ඤා “යොගවිතීතෙසු වා කම්මායතනෙසු යොගවිතීතෙසු වා සිප්පායතනෙසු යොගවිතීතෙසු වා විජ්ජාචාරානෙසු කම්මස්ස කතං වා සම්මානුලෝමිකං වා රූපං අනිච්චනති වා වේදනා අනිච්චාති වා සංකෘතූ අනිච්චාති වා සංඛාරා අනිච්චාති වා විකෘතූණං අනිච්චනති වා යං එව රූපිං අනුලෝමිකං ඛනති දිට්ඨිං රූපිං මුතිං පෙකං ධම්මනිජ්ඣානාකඛනතිං පරතො අසුභා පටිලභති, අයං චූචචි විනතාමයා පසංකූ, යොගවිතීතෙසු වා කම්මායතනෙසු, -පෙ-ධම්මනිජ්ඣානාකඛනතිං පරතො සුභා පටිලභති, අයං චූචචි සුතමයා පසංකූ, සංඛාරි සම්මප්පත්තාය පසංකූ භාවනාමයා පසංකූ”ති. සා පන කාමාවචරභාවනා ආවර්ජන භවඛයපාතෙති අනන්තරිතත්තා භාවනාති න චූතනාති වේදිතඛං. සඛෙඛ සම්පන පුසංකූනං තිවිධපුසංකූතිරියවජ්ඣ අනෙතාගධන්තා උපචාරසමාධි විපස්සනාසමාධිනං භාවනාමයපසංකූතා සිද්ධා. ඉධ පන ලොකික භාවනා එව සංඛතනා.

රූපාරූපාවචරානං තිවිධභාවෙ **හිනාති** ලාමකා; හිනුත්තමානං මජ්ඣෙක භවා=මජ්ඣකා; “මජ්ඣිමා”තිපි පායො. පට්ඨානභාවං නිත්තාති= **පණ්ණා** උත්තමාති අනෙතා. ආයුහනවසෙන අයං හිනමජ්ඣිමපණ්ණිතතා වේදිතඛං. යස්සා හි ආයුහනනඩණේ ඡන්දො වා හිනො හොති විරියං වා විත්තං වා විමොසා වා සා හිනා නාම, යස්සා තෙ ධම්මා මජ්ඣිමා සා මජ්ඣිමා නාම. යස්සා තෙ ධම්මා පණ්ණිතා සා පණ්ණිතා නාම. මුදුකෙති වා ඉන්ද්‍රියෙති සම්පසුත්තා හිනා නාම. මජ්ඣිමෙති ඉන්ද්‍රියෙති සම්පසුත්තා මජ්ඣිමා. අධිමතෙති ඉන්ද්‍රියෙති සම්පසුත්තා පණ්ණිතා. අපරියාපත්තාය හිනමජ්ඣිමත්තාභාවා පණ්ණිතතා එව චූතනා, සා හි උත්තමවේදන අත්පපකවේදන ව පණ්ණිතා. පඨමභාවනා වතුකෙක **භාවෙති** එතස්මිං යෙව ඛණේ තථා තථා පටිවිජ්ඣනෙතා අරියමග්ගං භාවෙති. දුතියභාවනා වතුකෙක **එසනා භාවතා**ති අප්පණ්ණපුබ්බභාගෙ භාවනා; සා හි අප්පණං එසනති එතායාති= එසනාති චූතනා. **පටිලාභා භාවතා**ති අප්පණං භාවනා; සා හි තාය එසනාය පටිලඛනති පටිලාභාති චූතනා. **එකරසා භාවනා**ති පටිලාභෙ වසිභාවං පතකුකාමස්ස පයොකකාලෙ භාවනා; සා හි තෙන තෙන පභාණෙන තෙති තෙති කිලෙසෙති විමුත්තත්තා විමුත්තරසෙන එකරසාති කඤ්ඤා එකරසාති චූතනා. **ආසෙචනා භාවතා**ති පටිලාභෙ වසිද්ධපත්තස්ස යථාරූපි පරිභොගකාලෙ භාවනා, සා හි භුසං සෙවියනීති=අසෙවනාති චූතනා. කෙවි පන ආසෙචනා වසිකම්මං එක රසා භාවනා සඛිකජීකාති වණ්ණස්සනති.

වතුකකවිභාගෙ **සමාධිං සමාපජ්ජන්තා**නනති වත්තමානසම්පෙ වත්තමානවචනං. තඤ්ඤා ජානාති තස්මිං පුබ්බභාගෙ ජානා; **එකරසා භොගනීති** අප්පණ්ණප්පාදනෙ සමානකිල්වා භොගනීති; **සමාධිං සමාපජන්තා**නනති අප්පිතප්පණානං; **තඤ්ඤා ජානාති** තස්සා අප්පණ්ණාය ජානා;

අඤ්ඤමඤ්ඤං. භාතිවතනනතිති සමපථතතියා අඤ්ඤමඤ්ඤං නාතිකතමනති; අබ්මොක්ඛවෙය්න සද්ධිඡ්ඤං භාවසතොති ආදිපු එකකඩණෙපුපි එකෙකසස ඉඡ්ඤියසස සක සක කිව්වකරණේ නං නං නියසස වසෙන සක සක කිව්වකාරකාති සෙසාති ඉඡ්ඤියාති විමුක්තිරසෙන එකරසා හොනනිති, විමුක්තිරසවසෙනෙව එකරසවෙය්න භාවනාබල බොජ්ඣබ්බත මග්ගබ්බසුපි එසෙවනසො, එකරසාති ව ලිඛිතවිපල්ලාසො කතො.

ඉධ භික්ඛුති ඉමසමිං සාසනෙ භික්ඛු, සංසාරෙ හයං ඉක්කන්ති= භික්ඛු. පුබ්බණ්ණසමයනති ආදිපු අව්වනතසංයොගතෙව උපයොගව්වනං, අත්තො පන භුමමෙව, දිවසසස පුබ්බකාලෙති අත්තො. **ආසෙවති**ති වසිප්පතතං සමාධිං භුසං සෙවති; **මජ්ඣන්තිකසමයනති** දිවසසස මජ්ඣකාලෙ; **සායණ්ණසමයනති** දිවසසස සායණ්ණකාලෙ; **පුරෙ හභතනති** දිවාහතතතො පුරෙකාලෙ; **පච්ඡාහතනති** දිවාහතතතො පච්ඡාකාලෙ; **පුරිමෙපි සාමෙති** රතතියා පඨමෙ කොට්ඨාසෙ; **කාලෙති** කාලපතෙති; **පුරණෙති** සුකතපතෙති; **පුරිමෙපි වයොබ්බතති** පඨමෙ වයොකොට්ඨාසෙ, පඨමෙ වයෙති අත්තො. නිසු ව වයෙසු වසසතා සුකසස පුරිසසස එකකකසමිං වයෙ වතුමාසාධිකාති තෙතනිංස වසසාති හොනති.

තතියභාවනාවතුනෙන **නානං ජානානං ධම්මානං අනතිවතන නවෙය්න** නාති තත් තෙකකමොදිපු භාවනාවිසෙසු ජානානං සමාධි පඤ්ඤ සබ්බාතානං යුගනනිධමමානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අනතිකතමන භාවෙන; **ඉඡ්ඤානං එකරසවෙය්න** නාති තත්තෙව සද්ධාදීනං ඉඡ්ඤියානං නානාකිලෙසෙති විමුක්තතතා විමුක්තිරසෙන එකරසභාවෙන; **නපු පහවිජිවොහනවෙය්න** නාති තෙසං අනතිවතනනඑකරසභාවෙන අනුවජ්චිකසා විරියසස වාහනභාවෙන; **ආසෙවනිවෙය්න** නාති යා තසා තසමිං සමයෙ පවතතා ආසෙවනා තසා ආසෙවනාස ආසෙවනභා වෙන; **රූපසඤ්ඤානති** කුසලවිපාකකිරියවසෙන පඤ්චදසවිධං රූපා වචරජ්ඣානසබ්බානං රූපසඤ්ඤා; රූපාවචරජ්ඣානමපි හි රූපනති වුවමති-“රූපි රූපාති පසසති”ති ආදිපු තසා ඩ්විතසස ආරමභණමපි, “බ්බතිචා රූපාති පසසති සුවණ්ණද්විකණ්ණාති”ති ආදිපු රූපාවචරජ්ඣානං තං හි සඤ්ඤසිසෙන රූපෙ සඤ්ඤති කත්වා රූපසඤ්ඤති වුවමති. **පටිසංසඤ්ඤානති** කුසලවිපාකා පඤ්ච අකුසලවිපාකා පඤ්චාති එවං දසවිධං පටිසංසඤ්ඤා; විපඤ්චවිඤ්ඤණ්ණමපසුතතා හි සඤ්ඤ වකඩාදීනං වජ්ජුනං රූපාදීනං ආරමභණානඤ්ච පටිසාතෙන උප්පනතතතා පටිස සඤ්ඤති වුවමති, රූපසඤ්ඤ සද්දසඤ්ඤ ගතිසඤ්ඤ රසසඤ්ඤ ථොට්ඨබ්බ සඤ්ඤතිපි එතිසා එව නාමං. **නානනතසඤ්ඤානති** අට්ඨකාමාවචර කුසලසඤ්ඤ මාදස අකුසලසඤ්ඤ එකාදස කාමාවචරකුසලවිපාක සඤ්ඤා වෙ අකුසලසඤ්ඤ එකාදස කාමාවර විපාක කිරියසඤ්ඤති එවං චතු වභානාලිසවිධං නානනතසඤ්ඤා; සා හි නානතෙන නානා

සභාවෙ රූපසද්දුදි හෙදෙ නොවරෙ පවත්නා සඤ්ඤාති නානත්තසඤ්ඤා, වතුචක්කාද්‍රිසහෙදතො නානත්තා නා නාසභාවා අඤ්ඤා මඤ්ඤා අස දිසා සඤ්ඤාති වා නානත්තසඤ්ඤාති වුවවති, සඤ්ඤාබහුතතෙතපි ජාති ගහණෙන එකවචනං කතං. **තිවචසඤ්ඤා**නති නිවචනති සඤ්ඤා නිවචසඤ්ඤා; එවං සුඛසඤ්ඤා අත්තසඤ්ඤා. නඤ්ඤානති සපට්ඨිකං තණ්හං; රාගනති නිපට්ඨිකතණ්හං; සමුදසනති රාගස්ස සමුදයං, අථවා හංගානුපස්සනාස හඞ්ගස්සෙව දස්සනතො සංඛාරානං උදයං; **ආද්‍යනති** නිබ්බතනන වසෙන කිලෙසානං අදෙසදස්සාවිතාස සංඛාරාමහණස්ස වා ආද්‍යනං; **සනිසඤ්ඤා**නති සත්තතිවසෙන සත්තනති සඤ්ඤා; **ආයුහන** නති සංඛාරානං අජාය පයොගකරණං; **ධූමසඤ්ඤා**නති චිරනති සඤ්ඤා; **තිමිහන**නති නිවචම්භනං; **පණ්ඨිත**නති සුඛපථනං; **අභිතිවෙස**නති අභි අත්තාති අභිතිවෙසනං; **සාරාද්‍යනාභිතිවෙස**නති නිවසාරත්ත සාරගහණාභිතිවෙසං; **සමමාහාභිතිවෙස**නති අහොසිං නු ඛො අහං අතිතමද්ධානනති ආදිවසෙන ඉස්සරතො ලොකො සමමාහාති ආදි වසෙන ව සමමාහාතිතිවෙසං; **ආලසාභිතිවෙස**නති ආදිනවදස්සනෙන අලලිසිතබ්බමිදනති අභිතිවෙසං; **අසප්පිසඞ්ඛ**නති අනුපාසගහණං; **සංසොභාභිතිවෙස**නති කාමසොගාදිකං කිලෙසපවත්නං; **දිඤ්ඤා**වෙසිති දිට්ඨිති සහ එකසමීං සිතාති=දිට්ඨිකවට්ඨා, තෙ දිට්ඨිකවෙසි; කිලෙසෙනති උපතාපෙනති විබාධෙනති වාති=කිලෙසා, තෙ කිලෙසෙ; දුට්ඨිං හි එකවට්ඨං පහාණෙකවට්ඨං සහජෙකවට්ඨාද්ව, පහාණෙකවට්ඨං සකකායදිට්ඨි පමුඛාති තෙසදිට්ඨියා දිට්ඨිති සහ යාව සොතාපත්තිමග්ගෙන පහාණං තාව එකසමීං පුග්ගලෙ සිතාති අජො. ඉදමිධාසිපෙපනං. දසසු හි කිලෙ සෙසු ඉධ දිට්ඨිකිලෙසොයෙව ආගතො, සෙසෙසු පන අපායගමනියො ලොහො දොසො මොහො වානො විජිඛිවිජා විනං උද්ධවං අතිරිකං අනොත්තප්පනති නව කිලෙසා දිට්ඨියා සහ පහාණෙකවට්ඨා හුත්වා සොතා පත්තිමග්ගෙන පතියනති. රාග දොස මොහ පමුඛෙසු වා දියඤ්ඤා කිලෙස සහස්සෙසු සොතාපත්තිමග්ගෙන දිට්ඨියා පතියමානාය දිට්ඨියා සහ අපාය ගමනියා සබ්බකිලෙසා පහාණෙකවට්ඨවසෙන පතියනති. සහජෙනවෙසි දිට්ඨියා සහ එකසමීං විතෙත සිතාති අජො. සොතාපත්තිමග්ගෙන හි චිපු දිට්ඨිසමපසුත්ත අසංඛාරිකවිතෙතසු පතියමානෙසු තෙති සහ ජාතො ලොහො මොහො උද්ධවං අතිරිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකවට්ඨවසෙන පතියනති. චිපු දිට්ඨිසමපසුත්තසංඛාරිකවිතෙතසු පතියමානෙසු තෙති සහජාතො ලොහො මොහො විනං උද්ධවං අති රිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකවට්ඨවසෙන පතියනති. **බලාරිකෙ කිලෙසෙති** බලාරිකභූතෙ කාමරාගබ්බාපාදෙ; **අනුසංගතෙ කිලෙසෙති** සුබ්බමභූතෙ කාමරාගබ්බාපාදෙ; **සබ්බකිලෙසෙති** ඔක්කත්තයෙන පටිණිවසෙසෙ; **විජිසං වා හොති**ති යොගාවචරො විජිසං පවත්තති; හෙට්ඨා එසනා පටිලාභ එකරස ආසෙවන වචනාති භාව නාකං විසෙස දස්සනථං චුත්තාති. එවංභූතා ව භාවනාති ඉධ තථ ජාතානං ධම්මානං අනාතිවත්තනවෙසින ඉඤ්ජියානං එකරසවෙසින තදුපන

විරිය වාහනවෙස්න ආසෙවනවෙස්නාති වචනාති භාවනාහෙතු දස්ස නන්ථං වුත්තාති. ඉමිනා ච ඉමිනා ච හෙතුනා භාවනාති හෙට්ඨා හෙට්ඨා ආසෙවනා භාවනාති නානාබණ්ඩසෙන වුත්තා. ඉධ ආසෙව නවෙස්න භාවනාති එකක්කණ්ඩසෙනාති විසෙසො. රුපං පස්සනොනා භාවෙතීති ආදිසු රුපාදීති පස්සිතබ්බාකාරෙන පස්සනොනා භාවෙ නබ්බං භාවනං භාවෙතීති අන්තො. එකරසා භොගතීති විමුක්තිරසෙන කීවරසෙන වා එකරසා භොගතී; විමුක්තිරසොති සමපතති රසො, “කීචි සමපතති අන්තො රසො නාම පවුච්චති”ති කී වුත්තාති.

භාවෙතබ්බ නිද්දෙසවණ්ණනා

නි ඛි නා .

සව්ත්තානබ්බනිද්දෙසෙ දස එකුත්තර විස්සජ්ජනාති පටිලාභ සව්ත්තිරියාවසෙන වුත්තාති. තන්ථ අකුප්පා වෙතොවිමුත්තතීති අර හත්තඵලවිමුත්තති, සා කී නකුප්පති න චලති න පරිභායතීති=අකුප්පා, සබ්බ කීලෙසෙහි විත්තස්ස විමුත්තත්තා වෙතොවිමුත්තතීති වුච්චති; විජ්ජාති තිස්සො විජ්ජා; විමුත්තතීති දසුත්තරපරියායෙන අරහත්තඵලං වුත්තා; සබ්බතීතිපරියායෙන පන විමුත්තතීති වෙ විමුත්තතියො විත්තස්ස ච අධි මුත්තති නිබ්බාණ්ණොති වුත්තා. එන්ථ අට්ඨ සමාපතතියො නිවරණාදීති සුච්ඡි විමුත්තත්තා විමුත්තති නාම; නිබ්බාණං සබ්බසම්බතො විමුත්තත්තා විමුත්තති නාම. තිස්සො විජ්ජාති පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤං විජ්ජා, සත්තානං වුත්තප්පාතෙ ඤ්ඤං විජ්ජා, ආසවානං බසෙ ඤ්ඤං විජ්ජා, තමවිජ්ඣනවෙස්න විජ්ජා, විදිතකරණවෙස්නාපි විජ්ජා; පුබ්බෙතිවා සානුස්සතිඤ්ඤං හි උපපජ්ජමානං පුබ්බෙතිවාසං ජාදෙත්වා සිතං තමං විජ්ඣති පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤා විදිතං කරොතීති විජ්ජා. වුත්තප්පාතෙ ඤ්ඤං වුත්තප්පිසක්ඛිවජ්ජදකං තමං විජ්ඣති වුත්තප්පාතඤ්ඤා විදිතං කරෙ තීති විජ්ජා. ආසවානං බසෙ ඤ්ඤං වුත්තප්පිසක්ඛිවජ්ජදකං තමං විජ්ඣති වුත්තප්පිසක්ඛිවජ්ජදකං විදිතං කරොතීති විජ්ජා. මත්තාපි සාමඤ්ඤඵලාතීති සොනාපතතිඵලං සක්කදුගාමිඵලං අනාගාමිඵලං අරහත්තඵලං; පාප ධම්මෙ සමෙති විනාසෙතීති=සමණො, සමණස්ස භාවො=සාමඤ්ඤා, වුත්තනං අරියමග්ගානාමෙන නාමං; සාමඤ්ඤස්ස ඵලාතී=සාමඤ්ඤඵලාතී. පඤ්ඤා ධම්මකඤ්ඤාති සීලකඤ්ඤා සමාධිකඤ්ඤා පඤ්ඤාකඤ්ඤා විමුත්තතිකඤ්ඤා විමුත්තතිඤ්ඤාදස්සනාකඤ්ඤා, ධම්මකඤ්ඤාති ධම්ම විභාගා ධම්මකොට්ඨාසා; සීලකඤ්ඤාදිසුපි එසෙවනසො, ලොකීය ලොකුත්තරා සීලසමාධිපඤ්ඤා එව සීලසමාධිපඤ්ඤාකඤ්ඤා, සමුච්චද පටිපාස්සද්ධිතිස්සරණවිමුත්තතියො එව විමුත්තතිකඤ්ඤා; තිවිධා විමුත්තති පච්චිවෙකඤ්ඤා එව විමුත්තතිඤ්ඤාදස්සනාකඤ්ඤා, සො ලොකීයො එව. ජානනවෙස්න ඤ්ඤාමෙව දස්සනවෙස්න දස්සනානති=ඤ්ඤාදස්සනං, විමුත්තතීනං ඤ්ඤාදස්සනං=විමුත්තතිඤ්ඤාදස්සනානති වුච්චති. වික්කමින

තදඛන්විමුතතිංසො පන සමාධි පඤ්ඤාකඩ්ඛෙනවෙව සඛගතිනා, ඉමෙ පඤ්ච ධම්මකඩ්ඛා සෙකඩානං සෙකඩා අසෙකඩානං අසෙකඩාති වුත්තා. එතෙසු හි ලොකියා ව නියසරණවිමුතති ව නෙවසෙකඩා නාසෙකඩා, සෙකඩා හොනාතිපි සෙකඩානං ඉමෙ ඉති=සෙකඩා, අසෙකඩානං ඉමෙ ඉති=අසෙකඩාති වුච්චනාති. “සෙකෙකඩන විමුතතිකඩ්ඛෙනා සමනනාගතො හොති”ති එනි පන නියසරණවිමුතතිංසා ආරම්භකරණවසෙන සමනනාගතොති වෙදිතබ්බො.

ඡ අභිඤ්ඤාති ඡ අබිකාති ඤ්ඤානි, කතමා ඡ? ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණං දිබ්බ සොතධාතුඤ්ඤාණං පුබ්බනිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණං වෙනොපරියාසඤ්ඤාණං දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණං ආසවානං ඛයෙ ඤ්ඤානාති ඉමා ඡ.

සත්ත ඛිණ්ණසවබලාතිති ඛිණ්ණ ආසවා අස්සාති=ඛිණ්ණසවො, ඛිණ්ණස වස්ස බලාති=ඛිණ්ණසවබලාති; කතමාති සත්ත? වුත්තාති භගවතා:-“ඉධ භික්ඛවෙ ඛිණ්ණසවස්ස භික්ඛුනො අනිච්චතො සබ්බෙ සඛ්ඛාරා යථාභූතං සම්මපඤ්ඤාය සුද්ධිං හොනාති, යං භික්ඛවෙ ඛිණ්ණසවස්ස භික්ඛුනො අනිච්චතො සබ්බෙ සඛ්ඛාරා යථාභූතං සම්මපඤ්ඤාය සුද්ධිං හොනාති, ඉදම්භි භික්ඛවෙ ඛිණ්ණසවස්ස භික්ඛුනො බලං හොති යං බලං ආගම මිණ්ණසවො භික්ඛු ආසවානං ඛයං පටිජානාති ඛිණ්ණ මෙ ආසවාති. පුනච පරං භික්ඛවෙ ඛිණ්ණසවස්ස භික්ඛුනො අඛිතාරකාසුපමා කාමාති යථාභූතං සම්මපඤ්ඤාය සුද්ධිං හොනාති, යම්භි භික්ඛවෙ =පෙ=ඉදම්භි ඛිණ්ණස වස්ස භික්ඛුනො බලං හොති. -පෙ-පුනච පරං භික්ඛවෙ ඛිණ්ණසවස්ස භික්ඛුනො විවෙකනිනානා විතං හොති විවෙකපොණං විවෙකපඛිතාරං විවෙකධං නෙකධම්මාසරතං බ්‍රහ්මනිභූතං සබ්බස්සො ආසවධානියෙහි ධම්මෙහි, යම්භි භික්ඛවෙ-පෙ-ඉදම්භි ඛිණ්ණසවස්ස භික්ඛුනො බලං හොති. -පෙ-පුනච පරං භික්ඛවෙ ඛිණ්ණසවස්ස භික්ඛුනො චත්තාරො සති පට්ඨානා භාවිතා හොනති සුභාවිතා, පඤ්චක්ඛියාති භාවිතාති හොනති සුභාවිතාති, සත්ත බොජ්ඣක්ඛිතා භාවිතා හොනති සුභාවිතා, අරියො අට්ඨබ්බිකො මග්ගො භාවිතො හොති සුභාවිතො, යම්භි භික්ඛවෙ ඛිණ්ණසවස්ස භික්ඛුනො අරියො අට්ඨබ්බිකො මග්ගො භාවිතො හොති සුභාවිතො, ඉදම්භි භික්ඛවෙ ඛිණ්ණසවස්ස භික්ඛුනො බලං හොති යං බලං ආගම මිණ්ණසවො භික්ඛු ආසවානං ඛයං පටිජානාති ඛිණ්ණ මෙ ආස වා”ති. තනි පඨමෙන බලෙන දුක්ඛසම්මපටිවෙධො, දුතිශෙක සමුදය සම්මපටිවෙධො තතිශෙක නිරොධසම්මපටිවෙධො චතුහි මග්ගසම්මපටි වෙධො පකාසිතො හොති.

අට්ඨ විමොක්ඛාති ආරම්භණෙ අධිමුච්චනට්ඨන පච්ච නික්ඛම්මෙහි ව සුට්ඨිමුච්චනට්ඨන විමොක්ඛා; කතමෙ අට්ඨ? “රුපි රූපාති පස්සති අයං පඨමො විමොක්ඛො, අජ්ඣිකතං අරුපං සඤ්ඤි බ්‍රහ්මා රූපාති පස්සති අයං දුතිශෙක විමොක්ඛො, සුභනෙතව අධිමුත්තො හොති අයං තතිශෙක විමොක්ඛො, සබ්බස්සො රූපසඤ්ඤානං සමතික්ඛමා පටිඝසඤ්ඤානං අනිඛමා නානාභ්‍යාසඤ්ඤානං අමනසි

කාරා අනන්තො ආකාසොති ආකාසානඤ්චායනනං උපසම්පජ්ජි විහරති, අයං චතුස්ථො විමොඤ්ඤා. සබ්බසො ආකාසානඤ්චායනනං සම්මතික්කමම අනන්තා විඤ්ඤාණන්ති විඤ්ඤාණඤ්චායනනං උපසම්පජ්ජි විහරති, අයං පඤ්චමො විමොඤ්ඤා. සබ්බසො විඤ්ඤාණඤ්චායනනං සම්මතික්කමම නන්ති තිඤ්චිති ආතිඤ්චායනනං උපසම්පජ්ජි විහරති, අයං ඡට්ඨො විමොඤ්ඤා. සබ්බසො ආතිඤ්චායනනං සම්මතික්කමම නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනං උපසම්පජ්ජි විහරති, අයං සත්තමො විමොඤ්ඤා. සබ්බසො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනං සම්මතික්කමම සඤ්ඤාවෙදධිතනිරොධං උපසම්පජ්ජි විහරති, අයං අට්ඨමොවිමොඤ්ඤා”ති.

නව අනුසුඛබ්බිණ්ණො නව අනුපට්ඨාපියා නිරොධා;කතමෙ නව? පඨමජ්ඣානං සමාපනනාසං කාමසඤ්ඤා නිරුද්ධා හොනති, දුතියජ්ඣානං සමාපනනාසං විතක්කවිචාරා නිරුද්ධා හොනති, තුතියජ්ඣානං සමාපනනාසං පිති නිරුද්ධා හොති, චතුස්ථජ්ඣානං සමාපනනාසං අසායාපයාසා නිරුද්ධා හොනති, ආකාසානඤ්චායනනං සමාපනනාසං රූපසඤ්ඤා නිරුද්ධා හොති, විඤ්ඤාණඤ්චායනනං සමාපනනාසං ආකාසානඤ්චායනනාසඤ්ඤා නිරුද්ධා හොති, ආතිඤ්චායනනං සමාපනනාසං විඤ්ඤාණඤ්චායනනාසඤ්ඤා නිරුද්ධා හොති, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනං සමාපනනාසං ආතිඤ්චායනනාසඤ්ඤා නිරුද්ධා හොති, සඤ්ඤාවෙදධිතනිරොධං සමාපනනාසං සඤ්ඤා ව වෙදනා ව නිරුද්ධා හොනති.

දස අසෙකකා ධම්මාති උපරි සිකිත්තබ්බාභාවතො න සිකිත්තනීති= අසෙකකා, අථවා නිසු සිකිත්ත සිකිත්තනීති= සෙකකා, වුද්ධි¹පපත්තා සෙකකාති= අසෙකකා, අරහන්තො; අසෙකකානං ඉමෙ ඉති= අසෙකකා. කතමෙ දස අසෙකකා? සම්මාදිට්ඨි අසෙකකා සම්මාසඤ්ඤාපපා අසෙකකා සම්මාවාචා අසෙකකා සම්මාකමමන්තො අසෙකකා සම්මා ආර්ථවො අසෙකකා සම්මාවායාමො අසෙකකා සම්මාසති අසෙකකා සම්මාසමාධි අසෙකකා සම්මාඤ්ඤාණං අසෙකකා සම්මාවිමුත්ති අසෙකකාති. “සම්මාඤ්ඤාණ”නති අරහත්තඵලපඤ්ඤං ධරෙතො සෙසලොකිය පඤ්ඤා, “සම්මාවිමුත්ති”ති අරහත්තඵලවිමුත්ති. අට්ඨකථායං පන වුත්තො අසෙකකා සම්මාදිට්ඨිති ආදයො සබ්බෙපි ඵලසම්පයුත්තා ධම්මා ඵව, ඵත්ථ ඵ “සම්මාදිට්ඨි සම්මාඤ්ඤාණ”නති චිත්ත ධාතෙසු පඤ්ඤව කට්ඨා, සම්මාවිමුත්තිති ඉමිනා පන පදෙන වුත්තාවසෙසා ඵලසමාපනති ධම්මා සභිගතිනාති.

සබ්බං ගික්ඛවෙ සව්විකානබ්බනති ආදිසු ආරම්භණ සව්විකිරියා වෙදිතබ්බා. “රූපං පස්සන්තො සව්විකණ්ටිති”ති ආදිසු රූපාදිති ලොකී යාති පස්සිතබ්බාකාරෙන පස්සන්තො නානෙව රූපාදිති ආරම්භණ සව්විකිරියාය සව්විකරොති², රූපාදිති වා පස්සිතබ්බාකාරෙන පස්සන්තො තෙන හෙතුනා සව්විකානබ්බං න සව්විකරොති. “පස්සන්තො”ති පදං හෙතු අනෙපි අකබලවිත්තකා ඉත්තනති, අනඤ්ඤාතඤ්ඤාසාමිතිත්ථිසාදිති

1. වුඞ්.

2. කණෙති.

පන ලොකුහතරනි පච්චිකේතනිවසෙන පස්සනො නානෙව
 ආරම්භෙ සච්ඡිකිරියාය සච්ඡිකරෙති. අමනොගධං නිබ්බාණං පරිසො
 ඝානට්ඨන සච්ඡිකරෙතිති ඉදං පරිඤ්ඤායා පහානබ්බි සච්ඡිකානබ්බි
 භාවෙනබ්බිසු සච්ඡිකානබ්බිතො උජ්ජතමෙව. සෙ සෙ ධම්මා සච්ඡි
 කතා භොගනි හෙ හෙ ධම්මා එංසිඤ්ඤා භොගනිති ආරම්භෙසච්ඡි
 කිරියාය සච්ඡිකතා ආරම්භෙඵයෙසන පුට්ඨා භොගනි, පටිලාභසච්ඡි
 කිරියාය සච්ඡිකතා පටිලාභඵයෙසන පුට්ඨා භොගනිති.

සච්ඡිකානබ්බි නිද්දෙදස වණණනා.

නි සි තා.

ඉද්දනි-යසමා භානභාගියාදිතා ඵකෙකසෙසෙව සමාධියං අවස්ථා
 හෙදෙන හොති, තස්මා භානභාගියවතුකතං ඵකතොසෙව නිද්දිට්ඨං;
 තත්-පඨමස්ස ඝානස්ස ලාභිනති පඨමස්ස ඝානස්ස ලාභිනො; සාමී
 අනේ උපයොගවචනං, ලාභො සච්ඡිකිරියා අස්ස අපීති=ලාභිති වුවමනි;
 කාමසහගතාති එත් සහගතසද්දස්ස ආරම්භෙත්ථො අධිපෙපනො; වත්ථු
 කාම කිලෙසකාමාරම්භොති අත්ථො, සඤ්ඤාමහසිකාරාති ජවනසඤ්ඤ
 ව තදවජ්ජනමනසිකාරො ව; සඤ්ඤාසමප්පුහතමනසිකාරොපි වටති.
 සමුද්වරනනිති පවතනනති; ධම්මොති පඨමජ්ඣානධම්මො; ඝානා
 පරිභායනො නිති කාරණෙති පරිභායති: කිලෙසසමුද්වාරෙත වා,
 අසප්පායකිරියාය වා, අනනුයොගෙන වා. කිලෙස සමුද්වාරෙත පරිභා
 යනො සීඝං පරිභායති: කම්මාරාමතා භස්සාරාමතා නිද්දාරාමතා සභිග
 ඤීකාරාමතානුයොගවසෙන. අසප්පායකිරියාය පරිභායනො දක්ඛං
 පරිභායති තෙලඤ්ඤාපච්චයවෙකලාදිතා පලිබොධෙන අභිකම්මණං
 අසමාපජ්ජනො. අනනුයොගෙන පරිභායනොපි දක්ඛං පරිභායති;
 ඉධ පන බලවකාරණමෙව දස්සෙනො කිලෙසසමුද්වාරමෙවංග. දුති
 යජ්ඣානාදිති පන පරිභායනො හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමජ්ඣානනිකනති සමුද්
 වාරෙනපි පරිභායති. කිත්තාවතා පරිභිනො භොතිති? යද න සකෙකාති
 යමාපජ්ජතුං එත්තාවතා පරිභිනො භොතිති. තදනුධම්මතාති අනු
 පවතනා ධම්මො, ඝානං අධිකං කත්වා පවතනස්ස නිකානිධම්මසෙතං
 අධිවචනං; අනුධම්මො එව=අනුධම්මතා, තස්ස ඝානස්ස අනුධම්මතා=
 තදනුධම්මතා යනිති නිකනති; සනතිට්ඨනිති පතිට්ඨාති; තං පඨමං
 ඝානං අනුපට්ඨතමානා නිකනති පවතනනිති වුත්තං හොති. අවිනක්ඛ
 සහගතාති දුතියජ්ඣානාරම්භො; තං හි-නත්ථො විතකෙකාති=අවි
 තකකනති වුවමනි. නිබ්බිදසහගතාති විපස්සනාරම්භො; සා හි සඤ්ඤා
 රෙසු නිබ්බිදෙනො නිබ්බිදති වුවමනි; “නිබ්බිදං චිරජ්ජනි”ති හි වුත්තං.
 විරාගපසංඝිනාති අරියමග්ගපටිසඤ්ඤාතො විපස්සනා හි සිධාපත්තා
 මග්ගවුට්ඨානං පාපෙති, තස්මා විපස්සනාරම්භො සඤ්ඤා මනසිකාර
 විරහපසංඝිතාති වුවමනි; “විරහා විමුච්ඡති”ති හි වුත්තං. විනාශකම

ගභාති විතක්කවසෙන පඨමජ්ඣානාරම්මණා; උපෙක්ඛාසුඛසහගභාති
 තත්ත්වජ්ඣානතුපෙක්ඛාය ව සුඛවේදනාය ව වසෙන තතිසජ්ඣානාරම්මණා;
 පිතිසුඛසහගභාති පිතිසා ව සුඛවේදනාය ව වසෙන දුතිසජ්ඣානා
 රම්මණා; අදුක්ඛමසුඛසහගභාති උපෙක්ඛාවේදනා වසෙන චතුත්ථජ්ඣා
 නාරම්මණා; සා හි වේදනා න දුක්ඛා න සුඛාති අදුක්ඛමසුඛාති වුවවති,
 මකාණෙ පනෙත් පදසන්තිවසෙන වුත්තො. රූපසහගභාති රූපජ්ඣානා
 රම්මණා; නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ සීතස්ස භානභාගිය සීතිභාගිය
 නිබ්බේධභාගියත්ථෙසු¹ විජ්ජමානෙසුපි විසෙසභාගියත්තාභාවා නෙව
 සඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං න නිද්දිට්ඨං.² සබ්බොපි වෙස ලොකියො සමාධි
 පමාදවිහාරියං මුදිත්ථියස්ස භානභාගියො භොති, අපමාදවිහාරියං මුදිත්ථි
 යස්ස සීතිභාගියො භොති, තණ්හාවර්තස්ස නික්ඛිත්ථියස්ස විසෙසභාගියො
 භොති, දිට්ඨිවර්තස්ස නික්ඛිත්ථියස්ස නිබ්බේධභාගියො භොතිති වුවවති.

භානභාගිය චතුක්ක නිදෙදස වණ්ණනා

නි ධූෂි තා.

ඉදුති-යසමා එකෙකොපි ලොකියධම්මො නිලක්ඛණ්ඛාගතො,
 තසමා ලක්ඛණතතිකං එකතො නිද්දිට්ඨං. තත් අනිච්චං. වසථෙට්ඨනාති
 තත් තත්ථෙව සිංහතභාවෙන අනිච්චං; ඛයධම්මත්තා වයධම්මත්තාවිතග
 ධම්මත්තා නිරෝධධම්මත්තා අනිච්චනති එකෙ. දුක්ඛං. වසථෙට්ඨනාති
 සප්පට්ඨසත්තාය දුක්ඛං; යං හි අනිච්චං තං භයාවහං භොති සීභොපම
 සුත්තෙ දෙවනං විස. ජාතිජරාමර්ශාධිමරණං භයථෙට්ඨන දුක්ඛනති එකෙ.
 අනත්තා අසාරතථෙට්ඨනාති අත්තති වසීකාරකො වේදකො සංචෙසීති
 එවං පරිකප්පිතස්ස අත්තසාරස්ස අභාවෙන අනත්තා. යං හි
 අනිච්චං දුක්ඛං අත්තතොපි අනිච්චතං වා උදයබ්බයපිලතං වා ධාරෙ
 තුං න සකෙකාති, කුතො තස්ස කාරකාදිභාවො. වුත්තඤ්ච “රූපඤ්ච
 භිදං භික්ඛවෙ අත්තා අභවිස්ස නයිදං රූපං ආබාධාය සංවත්තෙය්‍යා”ති
 ආදි. අත්තසාර නිවමසාර විරහිතත්තා අනත්තාති එකෙ.

ලක්ඛණතතික නිදෙදසවණ්ණනා

නි ධූෂි තා.

අරියසම්මචතුක්කමපි තථ්ථෙට්ඨන සම්මානං එකසම්මෙක්ඛත්තා
 එකතො එව නිද්දිට්ඨං. තත්-නායොති තෙසු චතුසු අරියසම්මෙසු;
 කායමනති කප්ථතුක්කමසනාසුච්ඡා; දුක්ඛං අරියසම්මනති පුච්ඡිත
 ධම්මනිදස්සනං. තත් ජාතිපි දුක්ඛාති ආදිසු ජාතිසද්දස්ස තාව
 අනෙකෙ අත්ථා පවේදිතා. යථාහ:

1. භානභාගිය නිබ්බේධභාගියත්ථෙසු.

2. නිද්දිට්ඨං.

“හවො කුලං නිකායො ව-සීලං පඤ්ඤාතතිලක්ඛණං,
පසුති සසී වෙ වානි-ජාතිඅන්තං පවේදිනා”.

තථා හිංසා “එකමයි ජාතිං වෙයි ජාතියො”නි ආදියු හවො අන්තො. “අකම්මෙනා අනුපකකුට්ඨො ජාතිවාදෙනා”නි එන් කුලං. “අභි විසාටො නිගණ්ඨො නාම සමණජාති”නි එන් නිකායො. “යනොහං භවති අරියං ජාතියා ජාතො නාභිජානාමි”නි එන් අරියසීලං. “තිරියං නාම නිණේජාති නාභියා උග්ගන්තො, නහං ආභවමි සිතා අහොසි”නි එන් පඤ්ඤාතති. “ජාති චිති ඛනෙති සමිගතිනා”නි එන් සංඛ්‍යා ලක්ඛණං. “සමපතිජාතො ආනන්ද බොධිසත්තො”නි එන් පසුති. “හව පච්චසා ජාති”නි ව “ජාතිපි දුක්ඛා”නි ව එන් පරියායතො පරිසන්ධිකා. නිපපරියායතො පන තන් තන් නිබ්බත්තමානානං සත්තානං සෙ සෙ ඛකා පාතුභවන්ති තෙසං තෙසං පඨමං පාතුභාවො. කයමා පනෙසා ජාති දුක්ඛාති වෙ?, අනෙකෙසෙං දුක්ඛානං වජ්ඣුභාවතො, අනෙකාති හි දුක්ඛාති; සෙසංචිදං? දුක්ඛදුක්ඛං විපරිණාමදුක්ඛං භවාරදුක්ඛං පටිච්ඡන්තදුක්ඛං අපටිච්ඡන්තදුක්ඛං පරියායදුක්ඛං නිපපරියායදුක්ඛන්ති. එන් කාසිකා වෙනසිකා දුක්ඛා වෙදනා සභාවතො ව නාමතො ව දුක්ඛන්තා. දුක්ඛදුක්ඛන්ති ට්‍රිවච්චි, සුඛා වෙදනා විපරිණාමෙන දුක්ඛප්පත්තියෙකුතො විපරිණාමදුක්ඛං, උපෙක්ඛා වෙදනා වෙව අව සෙසා ව තෙහුමකා සංඛාරා උදයබ්බයප්පිට්ඨිත්තන්තා සභාරදුක්ඛං, කණ්ණසුලදන්තසුලාරාගප්පරිලාභදොසප්පරිලාභාදි කාසික වෙනසිකො ආබාධො පුට්ඨො ජාතිතබ්බතො උපකක්ඛමස්ස ව අපාකට භාවතො පටිච්ඡන්තදුක්ඛං, වතනිංසකමමකාරණාදි සමුට්ඨාතො ආබාධො අපුට්ඨො ජාතිතබ්බතො උපකක්ඛමස්ස ව පාකටභාවතො අපටිච්ඡන්තදුක්ඛං, ධ්වංසො දුක්ඛදුක්ඛං සෙසං දුක්ඛසම්මවිභව්‍යභිත ආගතං. ජාතිආදි සබ්බමපි තස්ස තස්ස දුක්ඛස්ස වජ්ඣුභාවතො පරියායදුක්ඛං, දුක්ඛදුක්ඛමපන නිපපරියාය දුක්ඛන්ති ට්‍රිවච්චි. තග්‍රායං ජාති යං තං බාලපණ්ඩිතස්සත්තාදියු භගවතාපි උපමාවසෙන පකාසිතං ආපාසිකං දුක්ඛං, යඤ්ච සුගතියමපි මනුස්සලොකෙ ගබ්බොක්කන්ති මූලකාදිහෙදං දුක්ඛං උපපජ්ඣති තස්ස වජ්ඣුභාවතො දුක්ඛා.

තත්‍රිදං ගබ්බොක්කන්තිමූලකාදිහෙදං දුක්ඛං: අයං හි සත්තො මාතු කුච්ඡමති නිබ්බත්තමානො න උපපලපද්‍රමපුණ්ණිරිකාදියු නිබ්බත්තති, අථ ඛො භෙට්ඨා ආමාසයස්ස උපරි පක්කාසයස්ස උදරපච්චලපිට්ඨිකණ්ටකානං වෙමජෙකි පරමසම්මාධො නිබ්බන්ධිකාගර නානාකුණ්ටගතිපරිභාෂිත පරම දුග්ගකි පවනවිවරිතො අධිමත්තජෙගුච්ඡිකුච්ඡප්පදෙසෙ පුති ච්ඡිකුච්ඡකුමාසමන්තජාතිකාදියු කිමි විස නිබ්බත්තති, යො තන් නිබ්බත්තො දයමාසෙ මාතුකුච්ඡසමග්ගවෙන උග්ගතො පුට්ඨානං විස පච්චමානො පිට්ඨපිණ්ඩි විස සෙදියමානො සමමිඤ්ඤන පසාරණං විර හිතො අධිමත්තො දුක්ඛං පච්චනුගොන්ති, ඉදං තාව ගබ්බොක්කන්ති මූලකං දුක්ඛං. යං පන සො මාතු සත්තා උපකම්මන ගමන නිසිදන

උඩසිංහ පරිවහනනාදිසු සුරාබුහනගන්ගතො ඵලසො විය අතිගුණසිංහ¹
 ගන්ගතො සප්පොතකො විය ච ආකඩ්ඪන පරිකඩ්ඪන මධුනානු
 නිද්ධුනනාදිනා උපකකමෙන අභිමතං දුක්ඛමනුභොති, යං ච මාතු
 සිතුදකපානකාලෙ සිතනරකුපපතො විය උණ්ඨයාගුහතනාදි අජේඛා
 හරණකාලෙ අභිහාරවුට්ඨිසම්පරික්ඛණ්ණො විය ලොණමිඛ්ලාදි අජේඛා
 හරණකාලෙ ඛාරාපතච්ඡිකාදිකම්මකාරණප්පතො විය අභිමතදුක්ඛ
 මනුභොති, ඉදං ගම්භපරිහරණමූලකං දුක්ඛං. යං පනස්ස මූලගම්භාය
 මාතුසා මිත්තාමම්මසුහජාදිතිපි අදස්සනාරගෙ දුක්ඛුප්පත්තිවිසානෙ
 ඡේදනඵාලනාදිති දුක්ඛමනුභවති, ඉදං ගම්භවිපත්තිමූලකං දුක්ඛං. යං
 විජායමානාය මාතුසා කම්මජේති වාතෙති පරිවහනන්තො නරකප්පතානං
 විය අතිභයානකං යොනිමණං පටිපාදියමානස්ස පරමධම්මාධෙක යොනි
 මුඛෙන කාලවජ්ඣනලෙන විය භීතකඩ්ඪියමානස්ස මහානාගස්ස නරක
 සත්තස්ස විය ච සබ්භාවපබ්බතෙති විවුණ්ණියමානස්ස දුක්ඛමුප්පජ්ජති,
 ඉදං විජායනමූලකං දුක්ඛං. යං පන ජාතස්ස තරුණවණසද්ධස්ස සුකුමාර
 සරීරස්ස ගන්ගගණ නසාපන ධොවන වොලපරිමජ්ජනාදිකාලෙ සුච්ඡුඛ
 මුරධාග්විජ්ඣනඵාලනසද්ධං දුක්ඛමුප්පජ්ජති, ඉදං මාතුකුචජ්ජනො
 ඔතිනිකම්මණ්ණමූලකං දුක්ඛං. යං තතො පරං පට්ඨති යං අත්තනාව
 අත්තනානං වධෙනත්තස්ස අවේලකවතාදිවසෙන ආතාපන පරිතාපනානු
 යොගමනුසුත්තස්ස කොධවසෙන අභුඤ්ජනත්තස්ස උඛ්ඤ්ඤිතත්තස්ස ච
 දුක්ඛං හොති, ඉදං අත්තුපකකම්මූලකං දුක්ඛං. යං පන පරතො වධ
 ඔක්ඛනාදිති අනුභවත්තස්ස උප්පජ්ජති, ඉදං පරුපකකම්මූලකං
 දුක්ඛන්ති. ඉති ඉමස්ස සබ්බස්සාපි දුක්ඛස්ස අයං ජාති වක්ඛ්වෙව
 හොති. තෙනෙනං වුවම්භි:

ජායෙථ නො චෙ නරකෙසු සත්තො
 තත්ථඤ්ඤාදිකම්මප්පසංගං,
 ලහෙථ දුක්ඛනනු කුඨං පතිට්ඨං
 ඉට්ඨාග දුක්ඛාති මුතීධ ජාතිං.

දුක්ඛං තීරවේජ්ජ කසාපතොද-
 දණ්ඩාභිසානාදිභවං අනෙකං,
 යං තං කථං තත්ථ භවෙය්ග ජාතිං
 විනා තභිං ජාති තතොපි දුක්ඛා.

පෙනෙසු දුක්ඛං පන මුප්පිපාසා-
 වාතාතපාදිප්පභවං විචිතතං,
 යස්මා අජාතස්ස න තස්ස අජචි
 තස්මාපි දුක්ඛං මුති ජාතිමාග්.

1. අතිගුණසිංහ.

තිබ්බකිකාසරෙ ව අසංකාසිතෙ
ලොකකතාසරෙ සං අසුරෙසු දුක්ඛං,
න තං භවෙ තත්ථ න වස්ස ජාති
යතො අයං ජාති තතොපි දුක්ඛං.

යඤ්චාපි ගුරුතරකෙ විස මාතුගබ්භෙ
සතොතා වසං විරමතො¹ ඛති තික්ඛමඤ්ච,
පපොසාති දුක්ඛ මතිඝොර මිදුමපි නත්ථි
ජාතී විනා ඉතිපි ජාති අයං හි දුක්ඛං.

කීං භාසිතෙනා බහුතා නත්ත සං කුතිඤ්චි
අපච්චි කීඤ්චිදපි දුක්ඛමිදං කදුපි,
තෙවත්ථි ජාතිවිරහෙ² යදතො මහෙසී
දුක්ඛාති සබ්බපඨමං ඉමමාග ජාති” තති.

ජරාපි දුක්ඛාති එත්ථ දුට්ඨා ජරා: සබ්බතලකභණ්ඤා බණ්ඩව්වාදි
ගම්මතො සත්තතිසං එකභවපරියාපනතබ්බපුරාණභාවො ව. සං
ඉධ අධිපොසතා; සං පතොසා දුක්ඛා සබ්බාරදුක්ඛභාවතො වෙව දුක්ඛ
වත්ථුතො ව. යං හිදං අභිසංඤ්චාසිතිලභාච ඉත්ථිසවිකාර විරූපතා
යොබ්බනවිතාස බ්ලුපසාත සතිවිප්පවාස පරපරිභවාදි අනෙකප්පාවයං
කායිකමෙතසිකං දුක්ඛමුප්පජ්ජති, ජරා තස්ස වත්ථු, තෙනෙනං වුවච්චි:

“අභිසංකං සිටිලිභාවා ඉත්ථිසානං විකාරතො,
යොබ්බනස්ස විතාසෙන බලස්ස උපසාතතො.

විප්පවාසා සත්තාදීනං පුත්තදුරෙහි අත්තතො,
අපසාදනියතො වෙව හිසෙසා බාලත්ත පතතිසා.

පපොසාති දුක්ඛං යං මවෙච්චා කායිකා මානසං තථා,
සබ්බ මෙතං ජරාහෙතු යස්මා තස්මා ජරා දුඛා”ති.

ජරාදුක්ඛානන්තරං බ්‍යාධිදුක්ඛෙ වත්තබ්බෙපි කායිකදුක්ඛ
ගහණෙනෙව බ්‍යාධිදුක්ඛං ගතිතං භොගීති න වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.
මරණමපි දුක්ඛන්ති එත්ථාපි දුට්ඨං මරණං: සබ්බත ලකභණ්ඤා, යං
සක්කාය වුත්තං: “ජරාමරණං විහි බතෙහි සබ්බහිත”තති; එක භව
පරියාපනත ජීවිතීත්ථිස පබ්බතවිවෙජ්ඣෙද ව, යං සක්කාය වුත්තං: “නිව්චං
මරණතො භය”තති. තං ඉධ අධිපොසතං. ජාතිපච්චයමරණං උපකකම
මරණං සරසමරණං පුඤ්ඤකුසලමරණං හිපි තස්සෙව නාමං. පුත බණ්ඩක
මරණං සමුත්ථිමරණං සමුච්චේදමරණන්ති අයමෙපත්ථ හෙදෙ වෙදි
තබ්බො. පවිතෙත රූපාරූපධම්මානං හෙදෙ බණ්ඩකමරණං නාම,
“හිසෙසා මතො පුස්සො මතො”ති ඉදං පරමත්ථතො සත්තස්ස අභාවා
සමුත්ථිමරණං නාම. බිණ්ණසවස්ස අප්පට්ඨසන්තිකා කාලකීරියා සමුච්චේද
මරණං නාම. බාහිරකං සමුත්ථිමරණං ධ්වපත්ථා ඉතරං සමුත්ථිමරණං
සමුච්චේදමරණඤ්ච යථා වුත්තපබ්බතා විවෙජ්ඣෙනෙව සබ්බහිතං. දුක්ඛස්ස
පන වත්ථුභාවතො දුක්ඛං. තෙනෙනං වුවච්චි:

1. “විරමෙථා” විසුඛිමග්ග.

2. “විරහෙන යතො”-විසුඛිමග්ග.

“පාපස්ස පාප කම්මාදි නිමිත්තමනුපස්සතො,
 හද්දස්සාපසන්නතස්ස විශොභං පිය වන්ත්තං.
 මියමානස්ස යං දුක්ඛං මානසං අවිසේසතො,
 සබ්බෙසඤ්චාපි යං සන්ති ඛක්ඛිනවේදනාදිකං.
 විතුර්ජමාන මමමොනං¹ හොති දුක්ඛං සරිරජං,
 අසක්ක මපප්පිකාරං දුක්ඛස්සෙතස්සිදං සතො;
 මරණං වන්ත්තං තෙනෙදං දුක්ඛමිවෙව භාසිත”නති.

සොකාදීපු සොකො නාම ඤාතිබ්‍යසනාදීති පුට්ඨස්ස අනෙතා
 නිශ්චානලක්ඛණො විතතසන්නාපො. දුක්ඛො පන දුක්ඛදුක්ඛණො
 දුක්ඛවන්ත්තො ව. තෙනෙනං වුවමති:

“සත්තානං හදයං සොකො විසසලංව තුර්ජති,
 අනි තෙනොව නාරාමො භුසංව දහතෙ පුන.
 සමාවහති බ්‍යාධිඤ්ච ජරාමරණභෙදනං,
 දුක්ඛමි විවිධං යසමා තසමා දුක්ඛොති වුවමති”ති.

පරිදෙවො නාම ඤාතිබ්‍යසනාදීති පුට්ඨස්ස වට්ඨප්පාපො. දුක්ඛො
 පන සංඛාරදුක්ඛභාවතො දුක්ඛවන්ත්තො ව. තෙනෙනං වුවමති:

“යං සොක සලල විහතො පරිදෙවමානො,
 කණ්ණොට්ඨතාලුතලසොසජ්මපපසංගං.
 භිංශ්‍යාධිමත්ත මධ්ගවජ්ජියෙව දුක්ඛං,
 දුක්ඛොති තෙන භගවා පරිදෙවමානා”ති.

දුක්ඛං නාම කායපිලනලක්ඛණං කායිකදුක්ඛං. දුක්ඛං පන
 දුක්ඛදුක්ඛතො මානස දුක්ඛාවහනතො ව. තෙනෙනං වුවමති:

“පිලෙති කායිකමිදං-දුක්ඛඤ්ච මානසං භියොසා,
 ජනශති යසමා තසමා-දුක්ඛනති විසේසතො වුත්ත”නති.

දෙමනස්සං නාම විතතපිලනලක්ඛණං මානසං දුක්ඛං. දුක්ඛං
 පන දුක්ඛදුක්ඛතො කායිකදුක්ඛාවහනතො ව. වෙතොදුක්ඛසමපපිතා හි
 කේසෙ පකිරිය කන්දනති උරාති පපිපිංසනති ආවට්ටනති විවට්ටනති
 උද්ධිපාදං² පපත්තති සන්ථං ආභරනති විසං වා බාදනති රජ්ජුසා
 උබ්බකිනති අනිං පවිසනති නානප්පකාරකං දුක්ඛමනුභවනති,
 තෙනෙනං වුවමති:

“පිලෙති යතො විතතං-කායස්ස ව පිලනං සමාවහති,
 දුක්ඛනති දෙමනස්සං-විදෙමනස්සා තතො අනු”ති.

උපායාසො නාම ඤාතිබ්‍යසනාදීති පුට්ඨස්ස අධිමත්තවෙතො
 දුක්ඛප්පභාවිතො දෙසොසෙව, සංඛාරකිංකරිකාපනො ඵසො
 ධම්මොති ඵකෙ. දුක්ඛො පන සංඛාරදුක්ඛභාවතො විතතපරිදහනතො
 කායවිසාදනතො ව. තෙනෙනං වුවමති:

“විත්තස්ස ච පරිදහනා-කායස්ස විසාදනා ච අභිමතනං,
යං දුක්ඛමුපායාසො-ජනෙති දුක්ඛො තතො වුත්තො”¹ති.

එනි ච මඤ්ඤිනා අනෙතාභාජනෙ පාකො විස භොකො,
තික්ඛන්තිනා පච්චමානස්ස භාජනතො ඛති නික්ඛමනං විස පරිදෙවො,
ඛති නික්ඛනතාවසෙසස්ස තික්ඛමිතුමපි අපාභොනන්ත්ති අනෙතා
භාජනෙසෙව යාව පරික්ඛයා පාකො විස උපායාසො දට්ඨබ්බො. අපි
සෙති සම්පසොගො නාම අපට්ඨෙති සත්තසම්ඛාරෙති සමොධානං;
දුක්ඛො පන දුක්ඛවඤ්ඤො. තෙනෙතං වුවිති:

“දිස්වා ච අපට්ඨෙස දුක්ඛං පඨමං භොති වෙනසි,
තදුපසක්ඛම සමතුන මථ කායෙ යතො ඉධ.
තතො දුක්ඛ වයස්සාපි වඤ්ඤො සො මහෙසිනා
දුක්ඛො වුත්තොති විඤ්ඤායොසා අපට්ඨෙති සමාගමො”²ති.

පිසවිපසොගො නාම පිසෙති සත්තසම්ඛාරෙති විනාභාවො;
දුක්ඛො පන දුක්ඛවඤ්ඤො. තෙනෙතං වුවිති:

“ඤ්ඤි ධනාදිවිසොගා-සොකසරස මපට්ඨිනා විතුරුත්ති,
බාලා යතො තතොයං-දුක්ඛොති මතො පිසවිපසොගො”³ති.

ඉව්ඡිතාලාභො අලබ්භනෙය්‍යවඤ්ඤා ඉව්ඡා ච සම්පිව්ඡං න ලභති
නමපි දුක්ඛන්ති වුත්තා; යෙනපි ධම්මෙන අලබ්භනෙය්‍යං වඤ්ඤං
ඉව්ඡනෙතා න ලභති¹ තමපි අලබ්භනෙය්‍යවඤ්ඤමි ඉව්ඡතං² දුක්ඛන්ති
අනෙතා. දුක්ඛං පන දුක්ඛවඤ්ඤො. තෙනෙතං වුවිති:

“තං තං පඤ්ඤමානානං තස්ස තස්ස අලාභතො,
යං විඤ්ඤාමයං දුක්ඛං සත්තානං ඉධ ජායති.

අලබ්භනෙය්‍ය වඤ්ඤං පඤ්ඤානා තස්ස කාරණං,
යස්මා තස්මා ජනො දුක්ඛං ඉව්ඡිතාලාභමමුච්ඡි”³ති.

සම්ඛින්නෙන පඤ්ඤාදායනකිංකරිනි එනි පන “සම්ඛින්නෙන”⁴ති
දෙසනං සකියාය වුත්තං ති දුක්ඛං එතතකාති දුක්ඛසත්තාතිති වා එතතකාති
දුක්ඛසත්තස්සාතිති වා සම්ඛිපිතුං නායකකා, දෙසනා පන සකකා, තස්මා
දුක්ඛං නාම න අඤ්ඤං කීඤ්ඤි, සම්ඛින්නෙන පඤ්ඤාදායනකිංකරිනි
දුක්ඛොති දෙසනං සම්ඛිපනෙතා එවමාග. පඤ්ඤාති ගණනපරිවේඡදො;
“උපාදානකිංකරිනි”⁵ති උපාදානගොවරා ඛකිංකරිනි.

“ජාතිපපභුතිකං දුක්ඛං යං වුත්තමිධ තාදිනා,
අවුත්තං සඤ්ඤා තං සම්ඛං විනා එතෙන විරුත්ති.
යස්මා තස්මා උපාදානකිංකරිනි සංඛෙපතො ඉමෙ,
දුක්ඛොති වුත්තා දුක්ඛනතා දෙසකෙන මහෙසිනා.”

නථා ති ඉතිනමිව පාවකො, ලක්ඛමිව පහරණාති, ගොරුපං
විස ඩංසමකසාදයො, ඛෙත්තමිව ලාසකා, ගාමං විස ගාමසාතකා,
උපාදානකිංකරිනිපඤ්ඤාකමෙව ජාතිආදයො නානාපපකාසෙති විඛාධෙනතා

තිණ්ලතාදීති විස භූමියං පුප්ඵළපලලානි විස රුක්ඛෙසු උපාද
 නක්ඛනෙසුයෙව නිබ්බත්තනති. උපාදනක්ඛනානඤ්ච ආදි දුක්ඛං ජාති,
 මජ්ඣේ දුක්ඛං ජරා, පරියොසානදුක්ඛං මරණං, මාරණනතිකදුක්ඛාති
 ඝාතන පරිබන්ධනදුක්ඛං සොකො, තදසහනතො ලාලපනදුක්ඛං පරි
 දෙවො, තතො ධාතුක්ඛොභසංඛිංතආනිච්ඡාච්ඡිබ්බ සමායොගතො
 කායස්ස ආබාධනදුක්ඛං දුක්ඛං, තෙන බාධියමානානං පුප්ඵජ්ජනානං තත්ථ
 පටිසුප්පත්තිතො වෙතොබාධනදුක්ඛං දොමනස්සං, සොකාදිවුද්ධියා ජනිත
 විසාදනං අනුස්ථිතනදුක්ඛං උපායාසො, මනොරථපිකානප්පත්තානං
 ඉච්ඡාපිකානදුක්ඛං ඉච්ඡිතාලාභොති, එවං නානප්පකාරතො උපපරික්ඛි
 යමානා උපාදනක්ඛනාච දුක්ඛාති යදෙනං එකමෙකං දස්සෙත්වා වුවච
 මානෙ අනෙකෙහිපි කප්පෙති න සක්කා අනවසෙසතො වහතුං, තං
 සබ්බමපි දුක්ඛං එකජලඛිනුමහි සකලසමුද්දජ්ජරසං විස යෙසු කෙසුපි
 පඤ්චසු උපාදනක්ඛනෙසු සබ්බපිත්වා දස්සෙත්වා. “සබ්බිත්තෙන පච්චපාද
 නක්ඛනා දුක්ඛා”ති භගවතා වුත්තමෙව ථෙරෙ ආවොචාති.

තථ සත්ථා ඡන්ති ආදියු පදභාජනියෙසු **තඤ්ඤාති** දුක්ඛසච්ච
 නිද්දෙසෙ වුත්තෙසු ජාතිආදියු; **සා ගෙයං ගෙයං සත්තාන** නති
 සමඛිධපතො අනෙකෙසං සත්තානං සාධාරණනිද්දෙසො; යා දෙව
 දත්තස්ස ජාති යා සොමදත්තස්ස ජාතීති එවං හි දිවසමපි කාමියමානෙ
 නෙව සත්තා පරියාදනං ඉච්ඡන්ති, න සබ්බං අපරත්ථදීපනං සිජ්ඤති,
 ඉමෙහි පන විහි පදෙහි න කොපි සත්තො අපරියාදිතො හොති, න
 කිඤ්ච අපරත්ථදීපනං න සිජ්ඤති. **තමහි තමහි** අයං ගතිජාතිවසෙන
 අනෙකෙසං සත්තතිකායානං සාධාරණනිද්දෙසො; **සත්තතිකායෙහි**
 සත්තානං නිකායෙ; සත්තස්වයං සත්තසමුගෙහි අත්ථො. **ඡන්ති**
 ජායනවසෙනෙව ඉදමෙත්ථ සභාවපච්චත්තං; **සඤ්ජානීති** සඤ්ජායන
 වසෙන උපසංගෙන පදං වඩ්ඪිතං; **ඔක්කමනාති** ඔක්කමනවසෙන. ජාය
 නවෙඨන වා ජාති, සා අපරිපුණ්ණායනනවසෙන වුත්තා; සඤ්ජාය
 නවෙඨන සඤ්ජාති, සා පරිපුණ්ණායනනවසෙන වුත්තා; ඔක්කමනවෙඨන
 ඔක්කමනති, සා අණ්ඩජලාබුජවසෙන වුත්තා; තෙ හි අණ්ඩකොසං වජ්ඣ
 කොසඤ්ච ඔක්කමනති, ඔක්කමනතාපි පටිසන්නා විස පටිසන්ධිගණනති;
 අභිනිබ්බත්තනවෙඨන **අභිනිබ්බතීති**, සා සංසෙදජමපපාතිකවසෙන
 වුත්තා; තෙ හි පාඤ්චා එව හුත්වා නිබ්බත්තනති. අයං තාව සමමුත්තිකථා.

ඉදති ඔක්ඛානං පාතුභාවො ආසනභානං පටිලාභොති පරමත්ථ
 කරා හොති, ඔක්ඛා එව හි පරමත්ථතො පාතුභවනති, න සත්තා. එත්ථ ව
 ඔක්ඛානනති එකවොකාරභවෙ එකස්ස, චතුචොකාරභවෙ චතුත්තං,
 පඤ්චවොකාරභවෙ පඤ්චනනමපි ගහණං වෙදිතබ්බං. **පාතුභාවොති**
 උපපත්ති; **ආසනභාන** නති තත්ත තත්ත උපපජ්ජමානායනනවසෙන
 සබ්බසො වෙදිතබ්බො. **පටිලාභොති** සත්තතිස්සං පාතුභාවොසෙව, පාතු
 භවත්තානෙව හි තාති පටිලද්ධාති නාම හොනති. අයං වුවමහි ඡන්තිති
 අයං ජාති නාම කපිසෙති.

ජරානිද්දෙසෙ ජරානි සභාවපච්චන්තං; ජීරණතාති ආකාර
නිද්දෙසො; ඛණ්ඩිවචනාති ආදයො තයො කාලාතික්කමෙ කිච්චනිද්දෙසා;
පච්ඡමා වෙ පකතිනිද්දෙසා; අයං හි ජරානි ඉමිනා පදෙන සභා
වතො දීපිනා, තෙනසායං ඉදං සභාවපච්චන්තං, ජීරණතාති ඉමිනා
ආකාරතො, තෙනසායං ආකාරනිද්දෙසො. ඛණ්ඩිවචනාති ඉමිනා කාලා
තික්කමෙ දන්තනාබානං ඛණ්ඩිතභාවකරණකිච්චතො. එළිච්චනාති
ඉමිනා කෙසලොමානං එළිතභාවකරණකිච්චතො. චලිතච්චනාති
ඉමිනා මංසං මිලාපෙචා තවෙ චලිතභාවකරණකිච්චතො දීපිනා, තෙනසායං
ඉමෙ නයො කාලාතික්කමෙ කිච්චනිද්දෙසා. තෙති ඉමෙසං විකාරානං
දසසන්ධසෙන පාකච්ඡානා පාකච්ඡරා දසසිතා. යථෙව හි උදකස්ස වා
වාතස්ස වා අහිනො වා තිණරුක්කාදීනං සමහග්ග පලිහග්ගතාය වා ක්කිම
තාය වා ගතමග්ගො පාකච්චො හොති, නව සෙසා ගතමග්ගො තානෙව උදකා
දීති, එවමෙව ජරාය දන්තාදීසු ඛණ්ඩිවචාදිවසෙන ගතමග්ගො පාකච්චො
වක්කුං උමමිලෙතොපි ගග්ගති, නව ඛණ්ඩිවචාදීනෙව ජරා, නති ජරා
වක්කුවිඤ්ඤායා හොති. ආයුතො සංභානි ඉද්දියානං පටිපාකොති
ඉමෙති පන පදෙති කාලාතික්කමෙයෙව අභිබ්‍යන්තාය ආයුක්කය
වක්කාදිඉද්දියපරිපාකසංඛාතාය පකතියා දීපිනා; තෙනසායමෙ වෙ
පකතිනිද්දෙසාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ යසමා ජරං පත්තස්ස ආයු භායති
තස්මා ජරා “ආයුතො සංභානි”ති එළුපවාරෙන වුත්තා, යසමා ව දහර
කාලෙ සුපපසන්නාති සුබ්‍රමමපි අත්තනො විසයං සුබෙතෙව ගණන
සමජාති වක්කාදීති ඉද්දියානි ජරං පත්තස්ස පරිපකස්සාති ආලුපිතාති
අවිසද්ධති ඔලාරිකමපි අත්තනො විසයං ගහෙත්තුං අසමජාති හොනති,
තස්මා “ඉද්දියානං පරිපාකො”ති එළුපවාරෙනෙව වුත්තා.

සා පනෙසා එවං නිද්දිධා සබ්බාපි ජරා පාකවා පච්චන්තනාති දුට්ඨා
හොති, තත්ථ දන්තාදීසු ඛණ්ඩාදිභාවදස්සනතො රූපධමමෙසු ජරා පාකව
ජරා නාම; අරූපධමමෙසු පන ජරා තාදිසස්ස විකාරස්ස අදස්සනතො
පච්චන්තන ජරා නාම, තත්‍ර යවායං ඛණ්ඩාදිභාවො දිස්සති සො තාදියානං
දන්තාදීනං වණ්ණො යෙව, තං වක්කුනා දිස්සා මනොවාරෙන විනෙත්තො
ඉමෙ දන්තා ජරාය පහවාති ජරං ජානාති, උදකධානෙ බ්බාති ගොසිඞ්ඞා
දීති ඔලොකෙත්වා හෙට්ඨා උදකස්ස අඤ්චිභාව ජානනං විස. පුන අයං ජරා:
සච්චි අච්චිති එවං දුට්ඨා හොති, තත්ථ මණි කතක රජතපවාලවඤ්ඤ සුරියා
දීනං මඤ්ඤ දසකාදිසු පාණීනං විස පුපඵඵල පලලවාදිසු අපාණීනං විස ව
අත්තරන්තරා වණ්ණවිසෙසාදීනං සුවිඤ්ඤායන්තා ජරා සච්චි ජරානාම,
තත්ථ සච්චිජරා උපාදිතනානුපාදිතනකවසෙන එවං වෙදිතබ්බා. දහර
කුමාරකානං හි පඨමමෙව බීරදන්තා නාම උට්ඨහනති, න තෙ පිරා,
තෙසු පන පතිතෙසු පුන දන්තා උට්ඨහනති තෙ පඨමමෙව සෙතා
හොනති ජරාවාතෙන පහවකාලෙ කාලකා හොනති, කෙසා පඨමමෙව
තමබා හොනති තතො කාලකා තතො සෙතා. ජච්චි පන සලොකිතිකා
හොති, වඤ්ඤානානං වඤ්ඤානානං ඔද්දානං ඔද්දානභාවො කාලකානං

කාලකභාවො පඤ්ඤායති, ජරාවානෙන පහවකාලෙ චලිං ගණ්හාති, සබ්බමපි සසංඝං වාපිනකාලෙ සෙතං හොති පච්ඡා නීලං, ජරාවානෙන පන පහව කාලෙ පණ්ඩුකං හොති. අමබ්බකුරෙනාපි දීපෙනුං වට්ටති.

මරණනිද්දෙසෙ මුහුණි වටනවසෙන වුත්තං, එකචතුපඤ්ඤාකඛකානං සාමඤ්ඤාවටනමෙන. වට්ටනනාති භාවට්ටනෙන ලක්ඛණනිදසුසනං; හෙදෙති වුත්තිකකානං හඬනුපපතතිපරිදීපනං; අනතරධාගනති සට්ඨං විස භික්ඛාසං භික්ඛානං වුත්තිකකානං යෙන කෙනවි පරියායෙන ධානාභාවපරිදීපනං; මවුමුරණනති මවුමුසබ්බානං මරණං; න බණ්ඩක මරණං. කාලො නාම අනතකො තසං නිරියාති=කාලකිද්දො, එතතාවතා ව සමමුතියා මරණං දීපිතං. ඉදුති පරමයෙන දීපෙනුං බණ්ඩානං හෙදෙති ආදිමාග, පරමයෙන හි බණ්ඩායෙව භිජ්ජනති ආ සතොතා නාම කොවි මරති, බණ්ඩාසු පන භිජ්ජමානොසු සතොතා මරති, භික්ඛොසු මතොති වොහාරො හොති, එනි ව චතුරොකාරපඤ්ඤාවොකාරවසෙන බණ්ඩානං හෙදෙ; එකවොකාරවසෙන කාලෙබරසං නිකේවසො; චතුරොකාරවසෙන වා බණ්ඩානං හෙදෙ; සෙසවසවසෙන කාලෙබරසං නිකේවසො වෙදිතබ්බො; කසමා? භවවසෙපි රූපකායසබ්බාතසං කාලෙබරසං සමභවතො, යසමා වා චතුරොකාරාජිකාදීසු බණ්ඩා භිජ්ජනෙනව න කිඤ්චි නිකම්පති, තසමා තෙසං වසෙන බණ්ඩානං හෙදෙ; මත්ඤ්ඤා දීසු කාලෙබරසං නිකේවසො, එනි ව කාලෙබරසං නිකේවසකරණතො මරණං කාලෙබරසං නිකේවසොති වුත්තං. ජීවිතිජ්ජියසං උපවෙජ්දෙති ඉමිනා ඉන්ද්‍රියබ්බාසෙව මරණං නාම හොති අනින්ද්‍රියබ්බාසෙව මරණං නාම නාපිති දසෙසති. සසං මතං රූකේවා මතොති ඉදං පන වොහාරමත්තමෙව, අනිතො පන එවරූපාති වට්ටනාති සසංදිනං බස වසභාවමෙව දීපෙනති. අපිව ඉමාති ජාතිජරාමරණාති නාම ඉමෙසං සත්තානං වට්ටකපට්ටාමිත්තා විස මිතාරං ගවෙසනනාති විවරනති, යථාති පුරිසසං නිසු පට්ටාමිත්තොසු මිතාරාපෙකබසු විවරනෙනසු එකො වදෙය්: අහං අසුක අරඤ්ඤාසං නාම චණ්ණං කපේතා එතං ආදය තනි ගම්ඤ්ඤාමි එනි මග්ගං දුක්ඛං නාපිති, දුකියො වදෙය්: අහං තාව එතං ගහණිං ගතකාලෙ පොථෙතා දුබ්බං කපියාමි එනි මග්ගං දුක්ඛං නාපිති, තනියො වදෙය්: තයා එතසමිං පොථෙතා දුබ්බලෙ කතෙ තිණ්ණන අසිනා සිසවෙජ්දනං නාම මග්ගං භාරො හොනුති, තො එවං වනිං නුථා කරෙය්; තනි පට්ටකපට්ටාමිත්තසං අරඤ්ඤාචණ්ණං කපේතා තං ආදය තනි ගතකාලො විස සුගජ්ජඤ්ඤාමිත්තලතො නිකකඛිතිතා යනි කනිවි නිබ්බත්තාපනං නාම ජාතියා කිවං, දුකියසං පොථෙතා දුබ්බකරණං විස නිබ්බත්තබණ්ඩසු නිපතිතා පරාධිනමඤ්ඤාපරායන භාවකරණං ජරාය කිවං, තනියසං තිණ්ණන අසිනා සිසවෙජ්දනං විස ජීවිතකඛිසපාපනං මරණසං කිවංනති වෙදිතබ්බං. අපිමෙනි ජාතිදුක්ඛං සාදිනවමහාකතාරපපවෙසො විස දට්ඨබ්බං, ජරාදුක්ඛං

තත් අනගාපානරහිතස්ස දුඛලං විය, මරණදුක්ඛං දුඛලස්ස ඉදිය පථපවත්තනෙ විතතපරක්කමස්ස වාලාදිහි අනායාසසාපාදනං විය දට්ඨබ්බනති.

සොකතිද්දෙසෙ බ්‍යසනීති= බ්‍යසනං, හිතසුඛං ඛිපති විදාංකෙතීති අපො. ඤාතීනං බ්‍යසනං= ඤාතිබ්‍යසනං, මොරරොගහසාදිහි ඤාති විනාසොති අපො. ගෙන ඤාතිබ්‍යසනෙන; පුට්ඨස්සාති අපොකාප්ථං අභිභුතස්ස සමන්තාගතස්සාති අපො. සෙසෙසුචි එසෙව නසො. අයං පන විසෙසො: භොගානං ව්‍යසනං=භොගබ්‍යසනං, රාජමොරාදි වසෙන භොගක්ඛයො භොගවිනාසොති අපො. රොගොසෙව බ්‍යසනං= රොගබ්‍යසනං, රොගො හි ආරොග්‍යං බ්‍යසනි විනාසෙතීති=බ්‍යසනං, සීලස්ස බ්‍යසනං=සීලබ්‍යසනං, දුස්සීලස්සෙතං නාම. සමමාදිට්ඨං විනාසමානා උප්පන්නා දිට්ඨි එව බ්‍යසනං=දිට්ඨිබ්‍යසනං. එන්ච පුරිමාති මෙ අතිපථනනාති, පච්ඡමාති තිණි නිපථනනාති තිලක්ඛණබ්‍යාගනාති, පුරිමාති ම තිණි තෙව කුසලාති න අකුසලාති, සීලදිට්ඨිබ්‍යසනවයං අකුසලං. අඤ්ඤාතරඤ්ඤාතරෙනාති. ගතිතෙසු වා යෙන කෙනපි අගතිතෙසු වා මිත්තාමච්චබ්‍යසනාදිසු යෙන කෙනපි; සම්මන්තාගතස්සාති සමනුබ්බස්ස අපරිමුච්චමානස්ස; අඤ්ඤාතරඤ්ඤාතරෙන දුක්ඛධම්මෙනාති යෙන කෙනපි සොකදුක්ඛස්ස උප්පතතිගෙතුනා; සොකොති සොචනක්ඛ වසෙන සොකො, ඉදං තෙති කාරණෙහි උප්පජ්ජනකසොකස්ස සභාග පච්චත්තං; සොචනාති සොචනාකාරො; සොචනත්තනති සොචන භාවො; අනෙතාසොකොති අබ්‍යන්තරසොකො; දුතියපදං උපසංගෙන වාඛිතං, සො හි අබ්‍යන්තරං සුක්ඛාපෙතො විය පරිසුක්ඛාපෙතො උප්පජ්ජනීති=අනෙතාසොකො අනෙතාසංසොකොති චුච්චති. මෙතසො සංසිද්ධාසනාති විතස්ස පරිජ්ඣායනාකාරො; සොකො හි උප්පජ්ජමානො අගති විය විතං ක්‍යාපෙති දහති. විතං මෙ ක්‍යාමං න මෙ කිඤ්චි පටිභාතීති වදාපෙති. දුක්ඛිතො මනො=දුමමනො, තස්ස භාවො=දෙමනස්සං, අනුපට්ඨසෙන සොකොව සලලනති=සොකසලලං.

පරිදෙවතිද්දෙසෙ මය්‍යං ධිතා මය්‍යං පුත්තොති එවං ආදියං ආදියං දෙවනති රොදනති එතෙනාති=ආදෙවො; තං තං වණණං පරිකිත්තොත්තා පරිකිත්තොත්තා දෙවනති එතෙනාති=සංදෙවො; තතො පරාති මෙ මෙ පදාති පුරිමවයස්සෙව ආකාරභාවතිඥෙසවසෙන චුත්තාති. මාමාති වචනං. පලාසොති තුළුන් නිරන්තරවචනං; උපඛිතණිතඅඤ්ඤාතරෙනාදිවසෙන විරූපො පලාපොති= විසලාසො. ලාලසොති පුනපුනං උපනං; ලාලපනාකාරො ලාලසනා; ලාලපති තස්ස භාවො=ලාලසිතත්තං.

දුක්ඛතිඥෙසෙ කායනිසීතත්තා කායිකං; අමධුරවෙන්න අසානං; කායිකපදෙන වෙනසිකඅසානං පටික්ඛිපති, අසානපදෙන කායිකස්සානං, තදෙව දුක්ඛයනීති=දුක්ඛං, යසුප්පජ්ජනි තං දුක්ඛිතං කරොතිති

අපේ, දුක්ඛමත්තා වා දුක්ඛං; කායසම්පය්‍යජනති කායසම්පය්‍ය ජාතං.
අසාතං දුක්ඛං වෙදසිතානති අසාතං වෙදසිතං නසාතං, දුක්ඛං
 වෙදසිතං න සුඛං. පරතො නිඤ්ජනී පදනි ඉතිලිඛිතවසෙන වුත්තානි,
 අසාතා වෙදනා න සාතා දුක්ඛා වෙදනා න සුඛාති, අයමෙව පනෙත්ථ
 අපේ: යං කායිකං අසාතං දුක්ඛං වෙදසිතං කායසම්පය්‍යජා අසාතා
 දුක්ඛා වෙදනා ඉදං වුව්වති දුක්ඛනති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා.

දෙමනස්සතිදෙදසෙ-දුටු මනොති= දුමනො, වෙදනත්තා වා
 කුච්ඡිතං මනොති=දුමනො, දුමනස්ස භාවො= **දෙමනස්ස**; විත්ත
 නිසිඛිතත්තා= **වෙනසිකං**; **වෙනසාසම්පය්‍යජනති** විත්තසම්පය්‍යජාතං.

උපායාසතිදෙදසෙ-ආයාසනවේන **ආයාසො**, සංසිදනවිසිදනාකා
 රපවත්තස්ස විත්තතිලමථස්සතං නාම, බලවආයාසො= **උපායාසො**;
 ආයාසිතභාවො= **ආයාසිතත්තං**. උපායාසිතභාවො= **උපායාසිතත්තං**.

අප්පියසම්පයොගතිදෙදසෙ-ඉධාති ඉමසම් ලොකෙ. **සය්‍යාති** යෙ
 අස්ස. **අතිවිධාති** අපරියෙසිතා; පරියෙසිතා වා භොනතු අපරියෙසිතා වා
 නාමමෙවෙතං අමනාපාරම්මණාතං. මනසම් න සාමග්ගා නපට්ඨනතීති=
අනගතා. මනසම් න අප්පියනති නවා මනං වසේසනතීති=**අමනාසා**.
 රුපාති ආදි තෙසං සභාවනිදස්සනං; අනන්තං කාමෙනති ඉච්ඡනතීති
අනන්තකාමා. අතිතං කාමෙනති ඉච්ඡනතීති=**අතිගාකාමා**; අථාසුකං
 දුක්ඛවිහාරං කාමෙනති ඉච්ඡනතීති=**අථාසුකාමා**; වතුති යොගෙහි බෙම
 නිබ්බයං විවට්ටං නකාමෙනති සහසං වට්ටමෙව තෙසං කාමෙනති
 ඉච්ඡනතීති=**අසොගතෙබ්බමකාමා**. අපිච්ඡ සද්ධාදීනං වුද්ධිසම්බන්ධස්ස
 අන්තස්ස අකාමනතො තෙසං යෙව භානිසම්බන්ධස්ස අනන්තස්ස ච කාම
 නතො අනන්තකාමා; සද්ධාදීනං යෙව උපායභූතස්ස සීතස්ස අකාමනතො
 සද්ධාභානිආදීනං උපායභූතස්ස අතීතස්ස ච කාමනතො අතීතකාමා;
 ථාසුචිහාරස්ස අකාමනතො අථාසුචිහාරස්ස ච කාමනතො අථාසුකාමා;
 යස්ස කස්සචි නිබ්බයයොගස්ස අකාමනතො භයස්ස ච කාමනතො අයො
 ගතෙබ්බමකාමාති එවමෙත්ථ අපේ දට්ඨබ්බො. **සබ්බතීති** ගන්තාසංයොගො;
සමානමොති ආගතෙහි සංයොගො; **සමොධාන**නති ධානනිසජ්ජාදීසු
 සහභාවො; **මිසිභාවො**ති බ්බතිච්චානං සහකරණං; අයං සත්තවසෙන
 යොජනා, සම්බාරවසෙන පන යං ලබ්භති තං ගහෙතබ්බං, සො පන අප්පිය
 සම්පයොගො අන්තො එකො ධම්මො නාම නජි, කෙවලං. අප්පිය
 සම්පය්‍යත්තානං දුට්ඨස්සාපි දුක්ඛස්ස වන්ත්ථභාවතො දුක්ඛොති වුත්තො.

පියවිපසයොගතිදෙදසො වුත්තපට්ඨකවනසෙන වෙදිතබ්බො. “වො”
 වා ති ආදි පනෙත්ථ අන්තකාමෙ සරුපෙන දස්සෙතුං වුත්තං. තන්ත්ථ මමායනීති=
මාතා; පියායනීති=**පියා**; භජනීති=**නාතා**; තථා **භගීනී**; මෙත්තායනතීති
මිත්තා, මිත්තනතීති වා සබ්බ ගුණෙසු අනෙතා පකිපනතීති=**මිත්තා**;
 කීවකරණීයෙසු සහභාවවේන අමා භොනතීති=**අමමිමා**; අයං අමාකං
 අජ්ඣතතිකොති එවං ජානනති ඤයනතීති වා=ඤජි;ලොභිතෙන.

සමිකානි සාලොකිනා; පිතුපකිකා සැනී, මාතුපකිකා සාලොකිනා මාතාපිතුපකිකා වා සැනී, සසුසසුරපකිකා සාලොකිනා, අයමපි පියවිප්ප යොගො අන්තො එකො ධම්මො නාම නන්ති කෙවලං පියවිප්පයුත්තානං දුට්ඨස්සාපි දුක්ඛස්ස වන්ත්ථාවතො දුක්ඛානි වුත්තො, ඉදමෙත්ථ සබ්බං අධිකථාච්චනං, සච්චානං පන තථලක්ඛණතො සම්පයොගවිප්පයොග චවතෙති අපිසපිසවන්ත්තිසෙව විසෙසිතානිති චන්ද්‍රං යුජ්ජතිති.

ඉවජ්ජාලාභනිද්දෙසෙ- ජාතිධම්මානන්ති ජාතිසභාවානං ජාති පකිකානං. ඉවජ්ජා උසජ්ජනීති තණ්හා උප්පජ්ජති. අහොවගාති පඤ්ඤානා. අස්සාමාති භවෙය්‍යාම හිමො භෙතගං ඉවජ්ජාසපතනබ්බන්ති යං එතං “අහො වත මයං න ජාතිධම්මා අස්සාම නච වත නො ජාති ආගමෙත්ථයා”ති එවං පටිනසමුදයෙසු සාධුසු විජ්ජමානං අජාතිධම්මතං බරිතිබ්බතෙසු ච විජ්ජමානං ජාතියා අනාගමනං ඉවජ්ජනං, තං ඉවජ්ජනස්සාපි මහාභාවනාය විනා අපතනබ්බතො අතිව්ජ්ජනස්සාපි ච භාවනාය පතනබ්බතො න ඉවජ්ජාය පතනබ්බං නාම භොති. ඉදමිති එතමපි; උපරිසෙසානි උපාදාය අපිසද්දෙ, උපාදානක්ඛකිනිද්දෙසෙ සෙසාපී දන්ති නිපාතො, තස්ස තෙ කතමෙ ඉති වෙති අන්තො. රූපමෙව උපාදානක්ඛකොති-රූපපාදානක්ඛකො; එසෙවනසො සෙසෙසුපි.

දුක්ඛසච්ච නිද්දෙසවණ්ණනා

නි වසි තා

සමුදයසච්චනිද්දෙසෙ-සාසං ගණනානි යා අයං තණ්හා. පොනොහ විකාති පුනබ්බවකරණං පුනොහවො, පුනොහවො සීලමස්සාති-පොනොහ විකා; අපිච පුනොහවං දෙති පුනොහවාය සංවත්තති පුනපුනං හවෙ නිබ්බන්තනීති-පොනොහවිකා; සා පනෙසා පුනොහවස්ස දුඛිකාපි අත්ථි අදුඛිකාපි, පුනොහවාය සංවත්තතිකාපි අත්ථි අසංවත්ත නිකාපි, දින්නාය පටිසන්ධියා උපධිවෙපක්ඛමත්තාපි සාතිප්පකාරාපි පොනොහවිකානි නාමං ලභති, පොනබ්බවිකානිපි පාඨො, සොයෙවන්තො. අභිනන්දනසම්ඛාතෙන නන්දිරාගෙන සහගතානි-නන්දිරාගසහගතා; නන්දිරාගෙන සද්ධිං අන්තො එකතතමෙව ගතාති වුත්තං භොති. ගත්ත ගත්තාතිගත්තීති යත්‍ර යත්‍ර අත්තහාවො නිබ්බන්තති තත්‍ර තත්‍ර අභි නන්දිති; රූපාදිසු වා ආරම්මණෙසු තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දිති රූපාභිනන්දිති, සද්ද ගති රස පොඨබ්බාභිනන්දිති අන්තො. තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දිතිපි පාඨො, තත්‍ර තත්‍ර අභිනන්දයනීති අන්තො. සෙසාපීදන්ති නිපාතො, තස්ස සා කතමා ඉති වෙති අන්තො. කාමගණනාති කාමෙ තණ්හා; පඤ්ඤා කාමගුණිකරාගස්සෙතං අධිවචනං. භවගණනාති භවෙ තණ්හා භව පඤ්ඤාවසෙන උප්පන්නස්ස සස්සන්දිට්ඨිසහගතස්ස රාගස්ස රූපා රූපභවරාගස්ස ච ක්ඛානතිකන්තියා ච එතං අධිවචනං. විභවගණනාති විභවෙ තණ්හා; උචෙත්ථදිට්ඨිසහගතරාගස්සෙතං අධිවචනං. ඉදන්ති

තස්සා තණ්හාස වත්ථං විජාරතො දසෙසංභං “සාධො පනෙසා”ති ආදි මාහ තත්- උපපජ්ජතිති ජායති. නිවිසතිති පුනපුනං පචතතිවසෙන පතිට්ඨාති; උපපජ්ජමානා කත් උපපජ්ජති නිවිසමානා කත් නිවිසතිති සම්බන්ධො. සං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපනති යං ලොකසම් පියසභාවං චෙව මධුරසභාවං ච. චක්ඛං ලොකෙති ආදිසු ලොකසම් ති චක්ඛාදිසු මවනෙන අභිතිවිට්ඨා සත්තා සමපතයං පතිට්ඨිතා අත්තනො චක්ඛං ආද්ශාදිසු නිමිත්තභග්ගණානුසාරෙන විපපසනාං පඤ්චපසාදං සුවණ්ණවිමානෙ උඤ්ඤාපිතමණිසිහපඤ්ජරං විය මඤ්ඤානති. සො තං රජතපනාළිකං විය පාමඛගසුත්තකං විය ච මඤ්ඤානති. තුඛගනාසාති ලද්ධවොහාරං ඝාණං චට්ටෙනා ධම්මගරිතාලවට්ටිං විය මඤ්ඤානති. ජීව්හං රත්තකමලපටලං විය මුදුසිතිද්ධමධුරරසදං මඤ්ඤානති. කායං සාලලට්ඨි විය සුවණ්ණතොරණං විය ච මඤ්ඤානති. මනං අඤ්ඤාසං මනෙන අසද්ධිසං උලාරං මඤ්ඤානති. රූපං සුවණ්ණකණ්ණිකාර පුප්ඵාදිවණ්ණං විය. සද්දං මත්තකරවිකකොතිල මන්ධමිත මණිවංසනිගෙසාසං විය. අත්තනා පටි ලද්ධාති චතුසමුට්ඨාතිකතනිකාරමමණොදීති කසසඤ්ඤාසං ඵවරූපාති අප්පිති මඤ්ඤානති. තෙසං ඵවං මඤ්ඤාමානානං තාති චක්ඛාදීති පියරූපාති චෙව සාතරූපාති ච භොනති. අථ නෙසං තත් අනුප්පනා චෙව තණ්හා උපපජ්ජති උප්පනා ච පුනපුනං පචතතිවසෙන නිවිසති, තසමා ථෙරො “චක්ඛං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං ඵන්තො තණ්හා උපපජ්ජමානා උපපජ්ජති”ති ආදිමාහ. තත් උපපජ්ජමානාති යද උපපජ්ජති තද ඵත් උපපජ්ජතිති අන්තො.

සමුදයසම්මනිදේශසම්මන්ත්තනා

ති ධම්මා කා.

නිරෝධසම්මනිදේශසං-සො නස්සාසෙව නණ්ණාසාති ඵත් සො තසෙව දුක්ඛස්සාති වත්තබ්බෙ සසමා සමුදයනිරොධෙනෙව දුක්ඛං නිරුජ්ඣති නො අඤ්ඤාථා, යථාහ:-

“යථාපි මූලෙ අනුපද්දවෙ දලෙහ

ජනෙතාපි රුකෙධා පුනදෙව රුහති,

ඵවමපි තණ්හානුසයෙ අනුගතෙ

තිබ්බත්තති දුක්ඛමිදං පුනපුන”නති.

තසමා තං දුක්ඛනිරෝධං දසෙසනො සමුදයනිරොධෙන දසෙසංභං ඵවමාහ. සීහසමාන වුහනිනො හි තථාගතා තෙ දුක්ඛං නිරොධෙනො දුක්ඛනිරෝධං ච දසෙසනො හෙතුමති පටිපජ්ජනති න ඵලෙ, සුවාන වුත්තිනො පන අඤ්ඤාතිත්ථියා, තෙ දුක්ඛං නිරොධෙනො දුක්ඛනිරෝධඤ්ඤා දසෙසනො අත්තතිලමථානුයොගෙන චෙව තසෙව ච දෙසනාස

එලෙ පටිපජ්ජන්ති න හෙතුමහි, සිහසමානවුත්තිකාය සභා හෙතුමහි පටිපජ්ජන්තො “යො තස්සායෙව”ති ආදිමාහ, ධම්මසෙනාපතිපි සභාරා වුත්තාකකමෙනවාහ. තථ **තස්සායෙව තණ්හායාති** යා යා තණ්හා පොතොහවිකාති වුත්තා; කාමතණ්හාදිවසෙන විහත්තා උප්පත්ති තිවෙසනාවසෙන ව හෙට්ඨා පකාසිතා තස්සායෙව තණ්හාය; **අසෙස විශ්ගනිණ්ණොති** විරාගො වුච්චති මග්ගො; විරාගා විමුච්චනීති හි වුත්තො, විරාගෙන නිරොඛො=විරාගනිරොඛො, අනුසයසමුක්ඛාතතො අසෙසො විරාගනිරොඛො=අසෙසවිරාගනිරොඛො. අථවා විරාගොති හි පහානං වුච්චති, තස්මා අසෙසො විරාගො අසෙසො නිරොඛොති එවමෙපථ යොජ්ජා දට්ඨබ්බා. අථතො පන සබ්බානෙව පනෙත්තාති අසෙසවිරාග නිරොඛොති ආදීති නිබ්බානසොච වෙච්චනාති, පරමථ්ථතො හි දුක්ඛ නිරොධං අරියසච්චන්ති නිබ්බානං වුච්චති. යස්මා පන තං ආගමම තණ්හා අසෙසා විරජ්ජති නිරුජ්ඣති තස්මා තං තස්සායෙව තණ්හාය අසෙස විරාගනිරොඛොති වුච්චති. නිබ්බානස්ථ ආගමම තණ්හා චර්ජනි පටි නික්ඛර්ජයති මුච්චති න අලලීයති, කාමගුණාලයෙසු වෙථ එකොපි ආලයො නත්ථි තස්මා නිබ්බානං **වාගො පටිනිස්සගෙහා මුත්ති අනා ලයොති** වුච්චති, එකමෙව හි නිබ්බානං, නාමාති පනස්ස සබ්බසබ්බානානං නාමපටිපක්ඛවසෙන අනෙකාති භොනති, සෙය්‍යවිදං? අසෙසවිරාගො අසෙසනිරොඛො වාගො පටිනිස්සගෙහා මුත්ති අනාලයො රාගකකියො දොසකකියො මොහකකියො තණ්හාකකියො අනුප්පාදො අප්පච්ඡතං අති මිත්තං අප්පණ්ණිතං අනායුහනං අප්පට්ඨනී අනුප්පත්ති අගති අජාතං අජරං අබ්‍යාධි අමතං අසොකං අපරිදෙවං අනුපායං අසඬ්ඛිලිධන්ති ආදීති.

ඉද්දති මග්ගෙන ජිනතාය නිබ්බානං ආගමම අප්පච්ඡනිප්පත්තාය පිච තණ්හාය යෙසු චජ්ජු තස්සා උප්පත්ති දසසිතා තත්ථෙව අභාවං දසෙසානුං “යා ඛො පනෙසා”ති ආදිමාහ. තථ යථා පුරිසො ඛෙතෙත ජාතං තිත්තකාලාබ්‍රවලලිං දිස්වා අග්ගතො පට්ඨාය මුලං පරිසෙසිත්වා ජිනෙය්‍ය සා අනුපුබ්බෙන මිලාසිත්වා අප්පච්ඡතං ගච්ඡෙය්‍ය, තතො තස්මිං ඛෙතෙන තිත්තකාලාබ්‍ර නිරුද්ධා පභිතාති වුච්චෙය්‍ය, එවමෙව ඛෙතෙන තිත්තකාලාබ්‍ර විය චක්ඛාදීසු තණ්හා සා අරියමග්ගෙන මුලං ජිනතා නිබ්බානං ආගමම අප්පච්ඡතං ගච්ඡති, එවං ගතා පන තෙසු චජ්ජු ඛෙතෙන තිත්තකාලාබ්‍ර විය න පඤ්ඤයති. යථා ව අට්ඨිතො වොරෙ ආනෙත්වා නගරස්ස දක්ඛිණ්වාරෙ ඝාතෙය්‍යං තතො අට්ඨියං වොරා මනාති වා මාරිතාති වා වුච්චෙය්‍යං, එවමෙව අට්ඨියං වොරා විය යා චක්ඛා දීසු තණ්හා සා දක්ඛිණ්වාරෙ වොරා විය නිබ්බානං ආගමම නිරුඬිත්තා නිබ්බානෙ නිරුද්ධා, එවං නිරුද්ධා පනෙතෙසු චජ්ජු අට්ඨියං වොරා විය න පඤ්ඤයති, තෙනස්සා තත්ථෙව නිරොධං දසෙසන්තො “චක්ඛං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං එත්ථෙසා තණ්හා පටිසමානා පටිසති”ති ආදිමාහ. අථවා තණ්හුප්පාදචජ්ජුස්ස පරිඤ්ඤාතත්තා පරිඤ්ඤාතචජ්ජුස්මිං

පුත න උපපජ්ඣතො අනුප්පාදනිරොධවසෙන නණ්ණප්පාදවන්ත්‍රිසමිං
යෙව නිරුජ්ඣතිති වුවමනි, එන් ව උපපජ්ඣනපටිපක්ඛවසෙන පභිසතිති
වුත්තං නිවිසනපටිපක්ඛවසෙන නිරුජ්ඣතිති.

නිරොධ සංවිධිනිදේදස වණ්ණනා

නි ඊසී නා.

මහසංවිධිනිදේදසෙ-අසමිමානි අඤ්ඤාමහපටිකෙට්ඨනාන්. නිය
මනං; අරිසොති තංතංමහවජ්ඣක්ඛිලෙසෙති ආරක්ඛනා අරියභාව
කරතො අරියඵලපටිලාභකරතො ව අරියො; අරියභානි අසානි=
අරියභිනිකො; සමායං වතුරභිනිකා විය සෙනා පඤ්චභිනිකං විය තුරියං
අභ්‍යමතතමෙව භොති, අභ්‍යවිනිමුත්තො නන්ති. ඉද්දනි අභ්‍යමතතමෙව
මයො අභ්‍යවිනිමුත්තො නන්ති දසෙසනො සමමාදිට්ඨිං=ප=සමමා
සමාධිති ආදිමා. නන් සමමාදසනාලකකණ්ණං සමමාදිට්ඨි, සමමා අති
නිරොපනලකකණ්ණං සමමාසංඝාතපෙසා, සමමාපරිග්‍රහලකකණ්ණං සමමා
වාචා, සමමා සමුට්ඨාපනලකකණ්ණං සමමාකමමනො, සමමා වොදපන
ලකකණ්ණං සමමාආර්ථො, සමමාපග්‍රහලකකණ්ණං සමමාවාසාමො.
සමමාඋපට්ඨානලකකණ්ණං සමමාසනි, සමමා සමාධානලකකණ්ණං සමමා
සමාධි. තෙසු එකකසස නිඤ්ඤි නිඤ්ඤි කිවමානි භොතනි. සමමාදිට්ඨි නාව
අඤ්ඤානිපි අතතො පවතිකකිලෙසෙති සද්ධිං. මිච්ඡාදිට්ඨිං පජ්ඣති,
නිරොධව ආරමමණං කරොති, සමපසුතනධමෙව ව පසසති නපට්ඨිමා
දකමොහවිධිමනවසෙන අසමොහතො. සමමාසංඝාතපාදයොපි නපට්ඨ
මිච්ඡාසංඝාතපාදිනි ව පජ්ඣති, නිඤ්ඤාඤ්ඤා ආරමමණං කරොති.
විසෙසනො පනෙත් සමමාසංඝාතපෙසා සභජානධමෙව සමමා අතිනිරො
පෙති, සමමාවාචා සමමා පරිග්‍රහණාති, සමමාකමමනො සමමා සමුට්ඨා
පෙති, සමමාආර්ථො සමමා වොදපෙති, සමමාවාසාමො සමමා පග්‍රහණාති,
සමමාසනි සමමා උපට්ඨාපෙති, සමමාසමාධි සමමා සමාදහති. අපිවෙසා
සමමාදිට්ඨි නාම පුබ්බභාගෙ නානාකකණ්ණං නානාරමමණං භොති මහ
කාලෙ එකකකණ්ණං එකාරමමණං. කිවමො පන දුකෙ ඤ්ඤානති ආදිනි
වත්තාරි නාමාති ලභති. සමමාසංඝාතපාදයොපි පුබ්බභාගෙ නානාකකණ්ණං
නානාරමමණං භොති මහකාලෙ එකකකණ්ණං එකාරමමණං. තෙසු
සමමාසංඝාතපෙසා කිවමො නෙකධමසංඝාතපොති ආදිනි නිඤ්ඤි නාමාති
ලභති, සමමාවාචාදයො නයො පුබ්බභාගෙ විරතියොපි භොතනි වෙත
නායොපි, මහකකිණ්ණෙ පන විරතියොයෙව, සමමාවාසාමො සමමාසනිති
ඉද්දපි වයං කිවමො සමපපධාන සතිපට්ඨානවසෙන වත්තාරි නාමාති
ලභති, සමමාසමාධි පන පුබ්බභාගෙපි මහකකිණ්ණෙපි සමමා සමාධිසෙව.
ඉති ඉමෙසු අරියසු ධර්මෙසු භගවතා නිඤ්ඤානාධිගමාය පටිපනනස
යොගිනො ඔහුපකාරතො පඨමං සමමාදිට්ඨි දෙසිතා. අයං හි පඤ්ඤා
පජ්ජානො පඤ්ඤාසන්තති ව වුත්තා, තස්මා එතාය පුබ්බභාගෙ විපසානා

ඤ්ඤාසංඛාරානාය සමමාදිට්ඨියා අවිජ්ජකිකාරං විධමිත්වා කිලෙසවොරෙ
 ඤාතෙනොතා වෙමෙන යොගාවචරෙ නිබ්බාණං පාපුණාති. තස්මා පඨමං
 සමමාදිට්ඨී දෙසිතා. සමමාසංඛිකපෙපා පන තස්සා ඛණ්ඩපකාරො, තස්මා තද
 නන්තරං වුත්තො. යථා හි හෙරඤ්ඤදිකො හන්තො පරිවත්තොති පරි
 වත්තොති චක්ඛුනා කතාපණං ඔලොකෙනොතා අයං කුට්ඨො අයං
 ඡෙකොති ජානාති, එවං යොගාවචරෙපි පුබ්බභාගෙ විතකෙකන
 විතකෙකනා විතකෙකනා විපස්සනාපඤ්ඤාය ඔලොකයමානො ඉමෙ
 ධම්මා කාමාවචරා ඉමෙ රූපාවචරාදයොති ජානාති, යථා වා පන පුරි
 සෙත කොට්ඨං ගහෙති පරිවත්තොති පරිවත්තොති දිනනා මහාරුක්ඛං
 තච්ඡකො වාසියා තච්ඡති, කමෙම උපනෙති, එවං විතකෙකන
 විතකෙකනා විතකෙකනා දිනනධම්මෙ යොගාවචරෙ පඤ්ඤාය ඉමෙ
 ධම්මා කාමාවචරා ඉමෙ රූපාවචරාති ආදිනා නයෙන පරිච්ඡද්ධිනා කමෙම
 උපනෙති, තස්මා සමමා සංඛිකපෙපා සමමාදිට්ඨානන්තරං වුත්තො. සවායං
 යථා සමමාදිට්ඨියා එවං සමමාවාචායපි උපකාරකො. යථාහ-“පුබ්බෙ ථො
 ගහපති විතකෙකනා විචාරෙති පච්ඡා වාමං හිඤ්ඤාති”ති. තස්මා තද
 නන්තරං සමමාවාචා වුත්තො. යස්මා පන ඉදඤ්චිදඤ්ච කරිස්සාමාති
 පඨමං වාචාය සංවිදතිති ලොකෙ කමමනෙත පයොජෙනති, තස්මා
 වාචා කායකමමස්ස උපකාරකාති සමමාවාචාය අනන්තරං සමමාකමමනො
 වුත්තො, චතුර්ඛධම්පන චජිද්ධමරිතං නිවිධං කායද්ධමරිතං පහාය
 උභයං සුවරිතං පුරෙන්නසෙසව යස්මා අජ්චට්ඨමකසීලං පුරති න ඉත
 රස්ස, තස්මා තදුභායානන්තරං සමමාආජ්චො වුත්තො. එවං චිත්ථො
 ජ්චෙන පන පරිසුඤ්ඤා මෙ ආජ්චොති එතතාවතා පරිනොසං කතො
 සුත්තපපමනෙතන විහරිතුං න සුත්තං, අථඛො සබ්බඉරියාපථෙසු ඉදං
 විරියමාර්ගිතබ්බනති දසෙසතුං තදනන්තරං සමමාවායමො වුත්තො.
 තතො ආරද්ධවිරියෙනාපි කායාදිසු චතුසු වජ්ජසු සති සුපට්ඨිතා
 කාතබ්බාති දසෙසතුං තදනන්තරං සමමාසති වුත්තො. යස්මා පන එවං
 සුපට්ඨිතාය සතියා සමාධිස්ස උපකාරානුපකාරානං ධම්මානං ගතියො
 සමකොසිති¹ පහොති එකතාරමමණෙ විතතං සමාධාතුං, තස්මා
 සමමාසතිඅනන්තරං සමමාසමාධි වුත්තොති වෙදිතබ්බොති.

සමමාදිට්ඨීතිදෙදසෙ-“දුක්ඛෙ ඤ්ඤා”නති ආදිනා චතුසච්චකමමඝානං
 දස්සිතං. තත්ථ පුරිමාති මෙ සමානාති වටං, පච්ඡමාති මෙ විවටං. තෙසු
 හික්ඛුතො වටෙව කමමධ්මානාහිතිවෙසො හොති, විවටෙව නත්ථි අහිති
 වෙසො. පුරිමාති හි මෙ සමානාති “පඤ්චකකිකා දුක්ඛං, තණ්හා සමුදයො”ති
 එවං සංඛිකපෙන ව “කතමෙ පඤ්චකකිකා? රූපකකෙකො”ති ආදිනා
 නයෙන වින්තරෙන ව ආචරියස්ස සනතිකෙ උභ්ගණිති වාචාය
 පුනපුනං පරිවත්තෙනො යොගාවචරො කමමං කරොති, ඉතරෙසු
 පන චිත්ථ සමෙවසු නිරොධසමමං ඉට්ඨං කන්තං මනාපං, මඤ්ඤවමං
 ඉට්ඨං කන්තං මනාපනති එවං සමමණෙනව කමමං කරොති. ඤො එවං

කමමිං කරොන්තො වතතාරි සම්මානි එකපටිවෙධෙන පටිච්ඡක්ඛති එකාභිසමයෙන අභිසමෙති, දුක්ඛං පරිඤ්ඤාපටිවෙධෙන පටිච්ඡක්ඛති, සමුදයං පහාණපටිවෙධෙන පටිච්ඡක්ඛති, නිරොධං සච්ඡිකිරියපටිවෙධෙන පටිච්ඡක්ඛති, මග්ගං භාවනාපටිවෙධෙන පටිච්ඡක්ඛති, දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයෙන=පෙ=මග්ගං භාවනාභිසමයෙන අභිසමෙති. එවමස්ස පුබ්බභාගෙ චීජු සච්චෙජු උග්ගහ පරිපුච්ඡා සචණ් ධාරණ් සමමසනපටිවෙධො හොති, චීජු සචණ්පටිවෙධොයෙව. අපරභාගෙ නිජු කිච්චතො පටිවෙධො හොති, නිරොධෙ ආරමමණ්පටිවෙධො. තථ් සබ්බමපි පටිවෙධඤ්ඤාණං ලොකුත්තරං, සචණ් ධාරණ් සමමසනඤ්ඤාණං ලොකියං කාමාවචරං, පච්චවෙකකණ් පන පතනසම්මය්ස හොති. අයඤ්ච ආදිකමමිකො තසමා සා ඉධ න වුත්තා. ඉමස්ස ච භික්ඛුන්හො පුබ්බෙ පරිග්ගහතො දුක්ඛං පරිජානාමි සමුදයං පජ්ඣාමි නිරොධං සච්ඡිකරොමි මග්ගං භාවෙමිති ආභොගසමන්තාගාර මනසිකාර පච්චවෙකකණ් නඤ්ච, පරිග්ගහතො පච්ඡාය හොති. අපරභාගෙ පන දුක්ඛං පරිඤ්ඤානමෙව හොති-පෙ-මග්ගො භාවිතොව හොති. තථ් වෙ සම්මානි දුද්දසත්තා ගමභීරජ්ජනා දුද්දසානි, දුක්ඛසම්මං හි උපපත්තිතො පාකටං බාණ්කණ්ටකපපහාරාදීසු අහො දුක්ඛන්ති වතනබ්බතමපි ආපජ්ජති, සමුදයසම්මං බාදිතු කාමනා භුඤ්ජිතුකාමතාදිවසෙන උපපත්තිතො පාකටං, ලක්ඛණ්පටිවෙධතො පන උභයමපි ගමභීරං. ඉති තානි දුද්දසත්තා ගමභීරානි, ඉතරෙසං පන මිත්තං දස්සනන්තිය පයොගො භවග්ගගහණ්ථං හන්තපසාරණ්. පිය අවිජ්ජසනන්තිය පාදපසාරණ්. පිය සතධා භිත්තාස්ස වාලස්ස කොටියා කොටි¹ පටිපාදනං පිය ච හොති. ඉති තානි ගමභීරත්තා දුද්දසානි. එවං දුද්දසත්තා ගමභීරෙසු ගමභීරත්තා ච දුද්දසෙසු චතුසු සච්චෙජු උග්ගහා දිවසෙන පුබ්බභාග ඤ්ඤාප්පත්තියං සන්ධිය “ඉදං දුක්ඛෙ ඤ්ඤාණ්”නති ආදි වුත්තං, පටිවෙධකකණ් පන එකමෙව නං ඤ්ඤාණං හොති.

අපරෙ පනාහු. “චතුබ්බිධං සච්චෙජු ඤ්ඤාණං-සුත්තමය² ඤ්ඤාණං වචන්තාන ඤ්ඤාණං සමමසනඤ්ඤාණං අභිසමයඤ්ඤාණන්ති, තථ් කතමං සුත්තමය ඤ්ඤාණං? සබ්බිතෙත්ත වා වින්තරෙත්තා වා වතතාරි සම්මානි සුත්තා ජානාති:ඉදං දුක්ඛං අයං දුක්ඛසමුදයො³ අයං දුක්ඛනිරොධො අයං මග්ගොති, ඉදං සුත්තමය ඤ්ඤාණං කතමං වචන්තානඤ්ඤාණං? සො සුත්තානං අන්තං උපපට්ඨකති ධම්මතො ච ලක්ඛණ්තො ච ඉමෙ ධම්මා ඉමසමිං සච්චෙ පරියාපත්තා, ඉමස්ස සම්මය්ස ඉදං ලක්ඛණ්නති සන්තිසානං කරොති, ඉදං වචන්තානඤ්ඤාණං. කතමං සමමසනඤ්ඤාණං? සො එවං යථානුපුබ්බං වතතාරි සම්මානි වචන්තා පෙත්වා අථ දුක්ඛමෙව ගහෙත්වා යාව ගොත්තුභුඤ්ඤාණං අනිව්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො සමමසති, ඉදං සමමසනඤ්ඤාණං. කතමං අභිසමයඤ්ඤාණං? ලොකුත්තරමග්ගකකිණ්ණෙ එකෙන ඤ්ඤාණෙන වතතාරි සම්මානි අපුබ්බං අවර්ජමං අභිසමෙති:දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයෙන සමුදයං පහාණාභිසමයෙන නිරොධං සච්ඡිකිරියාභිසමයෙන මග්ගං භාවනාභිසමයෙන අභිසමෙතිති, ඉදං අභිසමයඤ්ඤාණං”නති.

¹ කොටිය. ² සුත්තමයඤ්ඤාණං. ³ අයං සමුදයො.

සමමාසංකප්පනීද්දසෙ-කාමනො නිස්සවොති නෙකබ්බමසංකප්පො; ව්‍යාපාදනො නිස්සවොති අබ්බ්‍යාපාදසංකප්පො; විනිසාය නිස්සවොති අවිනිසායබ්බසෙසො. තත්ත නෙකබ්බමවිතකෙකො කාමවිතකකසං පදසාතං පදවේදං කරොනො උප්පජ්ජති, අබ්‍යාපාදවිතකෙකො බ්‍යාපාදවිතකකසං, අවිනිසාවිතකෙකො විනිසාවිතකකසං. තථා නෙකබ්බමඅබ්‍යාපාදඅවිනිසාවිතකකො කාමබ්‍යාපාදවිනිසාවිතකකානං පච්චනිකා හුත්වා උප්පජ්ජනති, තත්ත යොගාවචරො කාම විතකකසං පදසාතනත්තං කාමවිතකකං වා සමමසති අඤ්ඤං වා පන කිඤ්චි සබ්බාරං. අථස්ස විපස්සනාකඛණේ විපස්සනාසම්පයුතො සබ්බසෙසො තදබ්බවසෙන කාමවිතකකසං පදසාතං පදවේදං කරොනො උප්පජ්ජති විපස්සනං උස්සුකකාපෙත්වා මග්ගං පාපෙති. අථස්ස මග්ගකඛණේ මග්ගසම්පයුතො සංකප්පො සමුච්චේදවසෙන කාමවිතකකසං පදසාතං පදවේදං කරොනො උප්පජ්ජති, බ්‍යාපාද විතකකසං පදසාතනත්තං අබ්‍යාපාදවිතකකං වා අඤ්ඤං වා සංඛාරං, විනිසා විතකකසං පදසාතනත්තං අවිනිසා විතකකං වා අඤ්ඤං වා සබ්බාරං සමම සති, අථස්ස විපස්සනාකඛණේ සබ්බං පුරිමනායෙනෙව යොජෙතබ්බං. කාමවිතකකාදීනං පන තිණ්ණමපි පාළියං විගතොසු අවධිනිසාරමම ණේසු එකකමමධිනමපි අප්ඵලවනිකං නාම නඤ්චි, එකනතනො පන කාමවිතකකසං තාව අසුභෙසු පඨමජ්ඣානමෙව පච්චනිකා, බ්‍යාපාද විතකකසං මෙතනාය තිකවතුකකජ්ඣානාති, විනිසාවිතකකසං කරුණාය තිකවතුකකජ්ඣානාති, තස්මා අසුභපරිකමමං කත්වා ඝ්ඛිනං සමා පනතස්ස සමාපතතිකඛණේ ඝ්ඛිනසම්පයුතො විතකෙකො විකඛ්ඛන වසෙන කාමවිතකකසං පච්චනිකො හුත්වා උප්පජ්ජති, ඝ්ඛිනං පාදකං කත්වා විපස්සනං පඨමපෙනස්ස විපස්සනාකඛණේ විපස්සනාසම්ප යුතො සංකප්පො තදබ්බවසෙන කාමවිතකකසං පච්චනිකො හුත්වා උප්පජ්ජති, විපස්සනං උස්සුකකාපෙත්වා මග්ගං පාපෙනස්ස මග්ගකඛණේ මග්ගසම්පයුතො සංකප්පො සමුච්චේදවසෙන කාමවිතකකසං පච්ච නිකො හුත්වා උප්පජ්ජති, එවං උප්පනො නෙකබ්බමසංකප්පොති චූළවනිති වේදිතබ්බො. මෙතනාය පන පරිකමමං කත්වා කරුණාය පරිකමමං කත්වා ඝ්ඛිනං සමාපනතස්සාති සබ්බං පුරිමනායෙනෙව යොජෙතබ්බං. එවං උප්පනො අබ්‍යාපාදසංකප්පොති චූළවනි අවිනිසා සංකප්පොති චූළවනිති වේදිතබ්බො. එවමෙතෙ නෙකබ්බමසංකප්පාදයො විපස්සනා ඝ්ඛිනවසෙන උප්පනතිනං නානතතා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගකඛණේ පන ඉමෙසු තිසු ධාතෙසු උප්පනතස්ස අකුසලසංකප්පස්ස පදවේද දනො අනුප්පතතිසාධනවසෙන මග්ගභ්ගං පුරයමානො එකොව ඩුසල සංකප්පො උප්පජ්ජති. අයං සමමාසංකප්පො නාම.

සමමාවාමා නිද්දසෙපි-යස්මා අඤ්ඤානෙව විතොන මුසවාද වීරමති අඤ්ඤාන අඤ්ඤානපි පුණ්ඩාවාදීති, තස්මා වතස්සොපෙනා වෙරමණියො පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගකඛණේ පන මිච්ඡාවාමාසංඛාතාය වතුබ්බිධාය

අකුසල්ලසසීලයවෙනනාය පදවෙජ්දතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඛං පුරයමානා එකාව සමමාචාරාසංඛාතා කුසල්වෙරමණී උප්පජ්ජති. අයං සමමාචාරා නාම.

සමමාකමමනනනිද්දෙසෙපි-යසමා අසේඤ්ඤනෙව විතෙන්න පාණාති පාතා විරමති, අසේඤ්ඤන අදින්නාදානා අසේඤ්ඤන මිච්ඡාමාරා, තස්මා තිස්සොපෙතා වෙරමණියො පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගකඛණේ පන මිච්ඡා කමමනනසංඛාතාය නිවිධාය අකුසල්ලසසීලයවෙනනාය පදවෙජ්දතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඛං පුරයමානා එකාව සමමාකමමනන සංඛාතා කුසල්වෙරමණී උප්පජ්ජති. අයං සමමාකමමනෙතා නාම.

සමමා ආජීව නිද්දෙසෙ-ඉධාති ඉමඝමිං සසනෙ, අපිසංඝාවසෙකාති අරියංග චූඛිංග සාවකො; මිච්ඡාආජීව. පහායාති පාපකං ජිවිකං පජ්ජිති; සමමාආජීවෙනාති චූඛිප්පසඤ්ඤන කුසල්ආජීවෙන; ජීවිකං කපෙසති ජිවිතප්පවතං පවතෙත්ති. ඉධාපි ගමො අසේඤ්ඤනෙව විතෙන්න කායවාරිතිකකමා විරමති, අසේඤ්ඤන වචිවාරිතිකකමා, තස්මා පුබ්බභාගෙ නානකඛණේපු උප්පජ්ජති, මග්ගකඛණේ පන විපු වාරෙපු සත්තනනං කමමපථානං වසෙන උප්පන්නාය. මිච්ඡාආජීව දුස්සීලයවෙනනාය පදවෙජ්දතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඛං පුරයමානා එකාව සමමාආජීවසංඛාතා කුසල්වෙරමණී උප්පජ්ජති. අයං සමමාආජීවො නාම.

සමමාචාරාමනිද්දෙසෙ-ඉධ භික්ඛුති ඉමඝමිං සසනෙ පටිපත්තකො භික්ඛු; අනුප්පන්නානනති අනිබ්බත්තානං; පාපකානනති ලාමකානං; අකුසලානං ඛම්මානනති අකොසල්ලසමභූතානං ඛම්මානං; අනුප්පාදයාති න උප්පාදනන්දාය; ඡයං ජනෙතිති කතතුකමත්තාසංඛාතං කුසල්වජ්ඣං ජනෙති උප්පාදෙති; වාසමනිති පයොගං ජනෙති පරික්කමං කරෙති; විජිං ආරගතිති කාසිකං වෙනසිකං විරියං කරෙති; විතතං පග්ගණාතිති තෙතෙව සහජාතවිරියෙන විතතං උක්ඛිපති; සදහතිති පබාන විරියං කරෙති; පටිපාටියා පනෙතාති වත්තරිපි පදාති ආසෙවනාභාවනා ඛුද්ධලිකමසංතවමකිරියාහි යොජෙතබ්බාති. උප්පන්නානනති අනුප්පන්නා නනති අවත්තබ්බතං ආපන්නානං; පහාණායාති පජනනන්දාය; අනුප්පත්තානං කුසලානං ඛම්මානනති අනිබ්බත්තානං කොසල්ල සමභූතානං ඛම්මානං; උප්පාදයාති උප්පාදනන්දාය; උප්පන්නානනති නිබ්බත්තානං; සීභියාති සීතන්දාය; අසමමාසායාති අනසන්තන්දාය; භිසොනාභාවායාති පුත්තපුත්තං භාවාය; වෙපුලලායාති විපුල භාවාය; භාවගායාති වංචිකාය; පාටිපුටියාති පරිපුරණන්දාය; එතෙ පන සමමා චාරාමසංඛාතා වත්තාරො සමමප්පබානා පුබ්බභාගෙ ලොකියා මග්ගකඛණේ ලොකුත්තරා, මග්ගකඛණේ පන එකමෙව විරියං චතුකිච්චසාධනවසෙන වත්තාරි නාමාති ලභති. තඤ්ඤා ලොකියා කසපසංඥතෙත වුත්ත නයෙ නෙව වෙදිතබ්බා. වුත්තං හි තඤ්ඤා: “වත්තාරොමෙ අවුසො සමමප්පබානා කතමෙ වත්තාරො? ඉධාචුසො භික්ඛු අනුප්පන්නා මෙ පාපකා අකුසලා ඛම්මො

උපපජ්ජමානා අනන්තාය සංවතෙනස්සනති ආතප්පං කරොති, උපපනතා මෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා අප්පතියමානා අනන්තාය සංවතෙනස්සනති ආතප්පං කරොති, අනුප්පනතා මෙ කුසලා ධම්මා අනුප්පජ්ජමානා අනන්තාය සංවතෙනස්සනති ආතප්පං කරෙති, උප්පනතා මෙ කුසලා ධම්මා නිරුජ්ඣමානා අනන්තාය සංවතෙනස්සනති ආතප්පං කරොති”ති. තත්ථ ච— “අනුප්පනතා”ති අසමුද්ධාරවසෙන චා අනනුභූතාරම්භවසෙන චා අනුප්පනතා; අඤ්ඤාතා හි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනුප්පනතා පාපකා අකුසලා ධම්මා නත්ති, අනුප්පනතා පන උපපජ්ජමානාපි එතෙසෙව උපපජ්ජනති, පතියමානාපි එතෙසෙව පතියනති. තත්ථ එකච්චස්ස චත්ත ගත්ථධුතඛකසමාසිවිපස්සනානවකම්මහව්‍යානං අඤ්ඤතරවසෙන කිලෙසා න සමුද්ධරන්ති. කතං? එකච්චො හි චත්තසම්පන්නො හොති අසීති ඛනිකචත්තානි චුද්දස මහාවත්තානි චෙතියඛග්ගේ බොධියඛග්ගේපාතිය මාලක උපාසථාගාරආගන්තුක ගමික චත්තානි ච කරොන්නසෙසව කිලෙසා ඔක්කාසං න ලභන්ති. අපරභාගෙ පනස්ස චත්තානි විස්සජේත්වා හිත්තචත්තස්ස චරතො අයොනියොමනසිකාරසතිවොස්සග්ගෙ ආගම්ම උපපජ්ජනති. එවම්පි අසමුද්ධාරවසෙන අනුප්පනතා උපපජ්ජනති නාම.

එකච්චො ගත්ථයුත්තො හොති, එකම්පි නිකායං ගණ්ඨාති චෙපි තයොපි චත්තාරොපි පඤ්චපි, තස්ස තෙපිවකං බුද්ධච්චනං අත්ථවසෙන පාළිවසෙන අනුසක්ඛිවසෙන පුබ්බාපරවසෙන ගණ්ඨනන්තස්ස සජ්ඣායනන්තස්ස විනන්තස්ස වාචෙත්තස්ස දෙසෙනන්තස්ස පකාසෙනන්තස්ස කිලෙසා ඔක්කාසං න ලභන්ති. අපරභාගෙ පනස්ස ගත්ථකම්මං පභාස කුසිතස්ස චරතො අයොනියොමනසිකාරසතිවොස්සග්ගෙ ආගම්ම උපපජ්ජනති. එවම්පි අසමුද්ධාරවසෙන අනුප්පනතා උපපජ්ජනති නාම.

එකච්චො පන ධුතඛගධරො හොති, තෙරස ධුතඛගගුණේ සමාදාය චත්තති, තස්ස ධුතඛගගුණේ පරිහරන්තස්ස කිලෙසා ඔක්කාසං න ලභන්ති. අපරභාගෙ පනස්ස ධුතඛගානි විස්සජේත්වා බාහුලය ආවත්තස්ස චරතො¹ අයොනියො මනසිකාරසතිවොස්සග්ගෙ ආගම්ම උපපජ්ජනති, එවම්පි අසමුද්ධාරවසෙන අනුප්පනතා උපපජ්ජනති නාම.

එකච්චො අට්ඨස්ස සමාපත්තිස්ස විණ්ණවසී හොති, තස්ස පඨමජ්ඣානා දිස්ස ආචර්ජනවසීආදීනං වසෙන විහරන්තස්ස කිලෙසා ඔක්කාසං න ලභන්ති, අපරභාගෙ පනස්ස පරිභිනජ්ඣානස්ස වා විස්සට්ඨජ්ඣානස්ස වා හස්සාදිස්ස අනුයුත්තස්ස විහරතො අයොනියො මනසිකාරසතිවොස්සග්ගෙ ආගම්ම උපපජ්ජනති. එවම්පි අසමුද්ධාරවසෙන අනුප්පනතා උපපජ්ජනති නාම.

එකච්චො පන විපස්සකො හොති සත්තස්ස වා අනුපස්සනාස්ස අට්ඨාරසස්ස වා මහාවිපස්සනාස්ස කම්මං කරොන්නො විහරති, තස්ස එවං විහරතො කිලෙසා න ලභන්ති ඔක්කාසං, අපරභාගෙ පනස්ස විපස්සනාකම්මං

පහසු කායදළුතිබුනුලද්දා විහරනො අයොනිසොමනසිකාරසතිවොස්සංගො ආගමො උපපජ්ජති. එවමපි අසමුද්ධාරවසෙන අනුප්පන්නො උපපජ්ජති නාම.

එකවේවා නවකමමිකො හොති, උපපාසථාගාර හොජනසාලාදීති කුරොති, තස්ස තෙසං උපකරණානි විනේනන්තස්ස කිලෙසා ඔකාසං න ලභනති, අපරභාගෙ පනස්ස නවකමෙම නිවසිතෙ වා විස්සවෙති වා අයොනිසොමනසිකාරසතිවොස්සංගො ආගමො උපපජ්ජති. එවමපි අසමුද්ධාරවසෙන නුප්පන්නො උපපජ්ජති නාම.

එකවේවා පන මුගමලොකතො ආගතො සුඛසංකො හොති, තස්ස අනාසෙවනාය කිලෙසා ඔකාසං න ලභනති, අපරභාගෙ පනස්ස ලද්ධාසෙවනස්ස අයොනිසොමනසිකාර සතිවොස්සංගො ආගමො උපපජ්ජති. එවමපි අසමුද්ධාරවසෙන අනුප්පන්නො උපපජ්ජති නාම. එවං භාව අසමුද්ධාරවසෙන අනුප්පන්නො වෙදිනබ්බා.

කථං අනනුභූතාරමමණ්වසෙන? ඉධෙකවේවා අනනුභූතපුබ්බං මනාපිකාදිභෙදං ආරමමණං ලභති, තස්ස තථ අයොනිසොමනසිකාර සති වොස්සංගො ආගමො රාගාදයො කිලෙසා උපපජ්ජති. එවං අනනුභූතාරමමණ්වසෙන අනුප්පන්නො උපපජ්ජති නාම. එවං අනුප්පන්නානං අකුසලානං උපපාදෙ සති අත්තනො අනන්තං පසසිත්වා තෙසං අනුප්පාදය සතිපට්ඨානභාවනානුසොගෙන පටිමං සමමප්පධානං භාවෙති. උපනේනපු පන තෙපු තෙසං අප්පභාණතො අත්තනො අනන්තං පසසිත්වා තෙසං පහාණාය දුතියං තථෙව සමමප්පධානං භාවෙති.

අනුප්පන්නා කුසලා ඛමමාති සමථවිපස්සනා වෙව මග්ගො ම, තෙසං අනුප්පාදෙ අත්තනො අනන්තං පසසිත්වා තෙසං උපපාදනන්තං තථෙව තතියං සමමප්පධානං භාවෙති. **උපපන්නා කුසලා ඛමමාති** සමථවිපස්ස නාව; මග්ගො පන සකිං උපපජ්ජිතා නිරුජ්ඣමානො අනන්තං සංවත්තනකො නාම නච්ඡි, සො හි ඵලස්ස පච්චයං දන්තාව නිරුජ්ඣති, තෙසං සමථවිපස්සනානං නිරොධතො අත්තනො අනන්තං පසසිත්වා තෙසං සිතියං තථෙව චතුත්ථං සමමප්පධානං භාවෙති. ලොකුතතර මග්ගකමණෙ පන එකමෙව විරියං, යෙ එවං අනුප්පන්නා උපපජ්ජෙය්‍යං, තෙ යථා තෙව උපපජ්ජති, එවං තෙසං අනුප්පන්නානං අනුප්පාද කිම්මං උප්පන්නානඤ්ඤා පහාණකිම්මං සංබෙති. “උප්පන්නා”ති වෙත්ථ චතුබ්බිධං උප්පන්නා: වත්තමානුප්පන්නා, භූතාවිගතඋප්පන්නා, ඔකාස කතූප්පන්නා, භූමිලඤ්ඤාප්පන්නා. තථ සබ්බමපි උප්පාදජ්ජරාගභින සමඛිතිසංඛාතං වත්තමානුප්පන්නං නාම. ආරමමණරසං අනුභවිතා නිරුද්ධං අනුභූතාපගතසංඛාතං කුසලාකුසලං උප්පාදදිත්තය මනුප්පන්න නිරුද්ධං භූතාවගතසංඛාතං සෙසසංඛාතඤ්ඤා භූතා විගතඋප්පන්නා¹ නාම. යානිස්ස තානි පුබ්බෙ කතානි කමමානීති එවමාදිනා නසෙන වුත්තං කමමං අතීතමපි සමානං අඤ්ඤං විපාකං පටිබාහිත්වා

අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කත්වා සීතත්තා. තථා කතො¹කාසඤ්ච විපාකං අනුප්පන්නමපි සමානං එවං කතෙ ඔකාසෙ එකනෙතන උප්පජ්ජන්නො ඔකාසකතුප්පන්නං නාම. තාපු නාපු භූමිපු අසමුග්ගං අකුසලං භූමිලමුප්පන්නං නාම. එත්ථ ච භූමියා භූමිලද්ධස්ස ච නානත්තං වේදිතබ්බං. භූමිති විපස්සනාය ආරම්මණ්හුතා තෙභූමකා පඤ්චකකිකා, භූමිලද්ධං නාම තෙසු බ්බකෙසු උප්පන්නිරගං කිලෙසජානං, තෙනහි සා භූමිලද්ධා නාම හොතිති තස්මා භූමිලද්ධනති වුවවති, සා ච බො න ආරම්මණවසෙන, ආරම්මණවසෙන හි සබ්බෙපි අතීතානාගතෙ පරිඤ්ඤා තෙපි ච බිණ්ණසවානං බ්බකා ආරබ්භ කිලෙසා උප්පජ්ජන්ති, යදි ච තං භූමිලද්ධං නාම සියා, තස්ස අප්පමෙය්‍යතො න කොචි භවමූලං පජ් භෙය්‍ය, චජ්ඣ වසෙන පන භූමිලද්ධං වේදිතබ්බං, යත්ථ යත්ථ හි විපස්ස නාය අපරිඤ්ඤාතා බ්බකා උප්පජ්ජන්ති තත්ථ තත්ථ උප්පාදතොප්පභූති තෙසු වට්ටමූලං කිලෙසජානං අනුසෙති, තං අප්පභිණ්ටෙය්න භූමි ලද්ධා² නති වේදිතබ්බං. තත්ථව යස්ස යෙසු බ්බකෙසු අප්පභිණ්ටෙය්න අනු සයිතා කිලෙසා තස්ස තෙ එව බ්බකා තෙසං කිලෙසානං චජ්ඣ අඤ්ඤාසං සන්නකා බ්බකා, අතීතබ්බකෙසු ච අප්පභිණ්ණානුසයිතානං කිලෙසානං අතීත බ්බකා වාචජ්ඣ න ඉතරෙ. එස නයො අනාගතාදිසු. තථා කාමා චචරබ්බකෙසු අප්පභිණ්ණානුසයිතානං කිලෙසානං කාමාචචර බ්බකා එව චජ්ඣ න ඉතරෙ. එස නයො රූපාරූපාචචරෙසු. සොතාපන්නාදිසු පන යස්ස යස්ස අරියපුග්ගලස්ස බ්බකෙසු තං තං වට්ටමූලං කිලෙසජානං තෙන තෙන මග්ගෙන පභිණ්ණං, තස්ස තස්ස තෙ තෙ බ්බකා පභිණ්ණානං තෙසං තෙසං වට්ටමූලකානං කිලෙසානං අචජ්ඣතො භූමිති සබ්බං න ලහන්ති, පුජ්ජජනස්ස සබ්බසො වට්ටමූලකිලෙසානං අප්පභිණ්ණතා යං කිඤ්චි කසිරමානං කමමං කුසලමකුසලං වා හොති, ඉවමස්ස කමම කිලෙසපච්චයාව වට්ටං වට්ටති, තස්ස තස්සෙව තං වට්ටමූලං රූපකබ්බකෙ යෙව න වේදනාදිසු, විඤ්ඤාණකබ්බකෙයෙව වා න රූපකබ්බකාදිසුති න චත්තබ්බං. කස්මා? අවිසෙසෙන පඤ්චසුපි බ්බකෙසු අනුසයිතග්ගා. කථං? පඨවිරසාදි විස රූකෙබ්බ, යථා හි මහාරූකෙබ්බ පඨවිතලං අභිවංශය පඨවී රසඤ්ච ආපොරසඤ්ච නිස්සාය තප්පච්චයා මූලබ්බකාබා පසාබා පලලව පලාස පුප්ථථලෙහි වඩ්ඪිතා නහං පූරෙත්වා යාව කප්පාවසානා බිජ් පරමපරාය රූකබ්බපෙණ්ණි සකාරයමානෙ සීතෙ තං පඨවිරසාදි මූලෙ යෙව න බ්බකාදිසු, ඵලෙයෙව වා න මූලාදිසුති න චත්තබ්බං, කස්මා? අවිසෙසෙන සබ්බෙසු මූලාදිසු අනුගතත්තාහි. යථා පන තස්සෙව රූකබ්බස්ස පුප්ථථලාදිසු නිබ්බින්නො කොචි පුරිසො චතුසු දිසාසු මණ්ඩකණ්ඩකං නාම විසකණ්ඩකං ආකොටෙය්‍ය, අථ සො රූකෙබ්බා තෙන විසසමථස්සෙන ජුටෙය්වා පඨවීරස ආපොරසානං පරියාදින්නත්තා අප්පසව³ බමමං ආගමම පුන සන්නානං නිබ්බින්නෙත්තං න සකකු ණේය්‍ය, එවමෙව බ්බකප්පවන්තියං නිබ්බින්නො කුලපුත්තො තස්ස පුරිසස්ස චතුසු දිසාසු රූකෙබ්බ විසයොජ්ජනං විස අත්තනො සන්නානෙ

1. නතො. 2. "අනුසය භූමිලබ්බං." 3. අප්පසව.

වතුමග්ගභාවනං ආරහති, අර්ථස්ස සො ඛක්ඛිසන්තානො තෙන වතු මග්ගවිසමමර්ථස්සෙන සබ්බසො වට්ඨමුලකිලෙසානං. පරියාදිනනතතා කිරියා සභාවමත්තං උපගතකායසමමාදියබ්බකමමපසභෙදෙ හුත්වා ආයතිං පුනබ්බ වානභිතිබ්බත්තනධමමතං ආගමම භවන්තරසන්තානං නිබ්බන්ධෙත්තුං න සකෙකාති. කෙවලං චිරිමක විඤ්ඤාණනිරෝධෙන නිරිකිතො විය ජාතවෙදෙ අනුපාදානො පරිනිබ්බායති. එවං භූමියා භූමිලදධස්ස ච නානත්තං වෙදිතබ්බං.

අපරමපි වතුබ්බිධං උපනතං සමුදාවාරුපනතං, ආරමමණාධිග්ගති තුප්පනතං, අවිකම්මතිතුප්පනතං, අසමුහතුප්පනතනති. තත්ථ චත්ත මානුප්පනතමෙව සමුදාවාරුපනතං, වක්ඛාදීනං පනාපාර්ගතො ආරමමණෙ පුබ්බභාගෙ අනුප්පජ්ජමානමපි කිලෙසජාතං ආරමමණස්ස අධිග්ගතිතත්තා එව අපරභාගෙ එකතෙනන උප්පත්තිතො ආරමමණාධිග්ගති තුප්පනතනති වුවිච්ඡි, සමච්චිපස්සනානං අඤ්ඤාතරවසෙන අවිකම්මතිතං කිලෙසජාතං විත්තසන්තතිමනාරුලුහමපි උප්පත්තිනිවාරකස්ස හෙතුනො අභාවා අවිකම්මතිතුප්පනතං නාම, සමච්චිපස්සනාවසෙන පන විකම්මති තමපි අරියමග්ගෙන අසමුහතත්තා උප්පත්තිධමමතං අනතීතත්තා අසමුහතුප්පනතනති වුවිච්ඡි. භිව්ධමපි චෙතං ආරමමණාධිග්ගතිතා විකම්මතිතාසමුහතුප්පනතං භූමිලද්ධොනෙව සභිගහං ගච්ඡතිති වෙදි තබ්බං, ඉවෙට්ඨසමී: චුත්තප්පභෙදෙ උප්පතෙන යදෙතං චත්තමාන භූතාපගතොකාසකසමුදාවාරසබ්බානං උප්පනතං, තං අමග්ගවජ්ඣිත්තා කෙනවි මග්ගඤ්ඤෙන පභාතබ්බං න භොති. යමපන එතං භූමිලද්ධා රමමණාධිග්ගතිතාවිකම්මතිතාසමුහතසබ්බානං උප්පනතං, තස්ස තං උප්පනතභාවං නාසයමානං යස්මා තං තං ලොකීය ලොකුත්තරඤ්ඤං උප්පජ්ජති, තස්මා තං සබ්බමපි පභාතබ්බං භොතිති. එවං යෙ මග්ගො කිලෙසෙ පජ්හති තෙ සන්ධාය උප්පනතානනති ආදි චුත්තං. අර් මග්ගකම්මණේ කථං අනුප්පනතානං කුසලානං උප්පාදය භාවනා භොති, කථංකුච උප්පනතානං සිතියාති? මග්ගප්පවත්තියා, එවං මග්ගො හි පවත්තමානො පුබ්බෙ අනුප්පනතපුබ්බත්තා අනුප්පතො නාම වුවිච්ඡි, අනාගතපුබ්බං ධානං ගනත්වා අනනුභූතපුබ්බං වා ආරමමණං අනු භවිත්වා චත්තාරො භවන්ති “අනාගතවිධානං ආගතමහා අනනුභූතං ආරමමණං අනුභවමාමා”ති. යාවස්ස පවත්ති අයමෙව සිති නාමාති සිතියා භාවෙතිතිපි චත්තුං වට්ඨති. එවමෙතස්ස භික්ඛුනො ඉදං ලොකුත්තර මග්ගකම්මණේ එකමෙව විරියං “අනුප්පනතානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදයා”ති ආදි චත්තාරි නාමාති ලභති. අයං ලොකුත්තර මග්ගකම්මණේ සමමප්පධානකථා. එවමෙත්ථ ලොකීය ලොකුත්තරමිස්සකා සමමප්පධානා නිද්දිධාති.

සමමාසතිනිදෙද්දසෙ-කාසෙති රුපකායෙ; රුපකායො හි ඉධ අභිග පච්චිඛානං කෙසාදිනඤ්ඤා ධම්මානං සමුග්ගවේසින ගජ්ජිකාය රථකායා දයො විය කායොති අධිපෙසනො. යථා ව සමුග්ගවේසින. එවං කුච්ඡ

තානං හි පරමජේශුවර්තනං සො ආයොතිපි කායො, ආයොති උපතති දෙසො; තත්තායං චචනජො: ආයනති තතොති=ආයො; කෙ ආයනති? කුවර්තා කෙසාදයො; ඉති කුවර්තනං ආයොති=කායො; **කායානු පසංගිති** කායං අනුපසංගනසීලො කායං වා අනුපසංගමානො; “කායෙ”ති ච චන්ඩපි සුත “කායානුපසංගි”ති දුතිය කායගහණං අපමිසසතො වචන්තාන සනවතිබෙහාගාදිදසුනන්තං කතනති වෙදිතබ්බං. තෙන න කායෙසෙව, වෙදනානුපසංගි විහත ධම්මානුපසංගි වා, අථබ්බො කායානුපසංගි වාති කාය සංඛධානො වා චක්ඛුසම්මිං කායානුපසංගනාකාරස්සෙව දසුනෙනා අපමිසසතො වචන්තං දසසිතං හොති. තථා න කායෙ අභිග්ගවම්භග විනිමුත්ත ඵකධම්මානුපසංගි, නාපි කෙසලොමාදිවිනිමුත්ත ඉත්ථි පුරිසානුපසංගි. යොපි චෙත්ථ කෙස ලොමාදිකො භූතූපාදය සමුගසංඛාතො කායො, තත්ථාපි න භූතූපාදයවිනිමුත්තඵකධම්මානුපසංගි, අථබ්බො රථසංහාරානුපසංගො විය අභිග්ගවම්භගසමුගානුපසංගි, නගරවය වානුපසංගො විය කෙසලොමාදිසමුගානුපසංගි, කදලිකඛ්ඛි පතන වට්ඨි විනිබ්බුජ්ජො විය රික්කමුට්ඨි විනිවෙය්කො විය ච භූතූපාදය සමු ගානුපසංගියෙවාති සමුගවසෙතොව කායසංඛධානස්ස චක්ඛුනො නානප්ප කාරතො දසුනෙනා සනවතිබෙහාගො දසසිතො හොති. නහෙත්ථ යථා චුත්තසමුගවිනිමුත්තො කායො වා ඉත්ථි වා පුරිසො වා අඤ්ඤා වා කොපි ධම්මො දියසති, යථාචුත්ත ධම්මසමුග මත්තෙසෙව පන තථා තථා සත්තා මිච්ඡාභිනිවෙසං කරොනති. තෙනානු පොරුණො:-

“යං පසංගි න තං දිට්ඨං-යං දිට්ඨං තං න පසංගි,

අපසංගං බජ්ඣතො¹මුද්දො-බජ්ඣමානො න මුච්චති”ති

සනවතිබෙහාගාදි දසුනන්තං චුත්තං; ආදිසදෙදන චෙත්ථ අයමපි අජො වෙදිතබ්බො. අයං හි ඵතසම්මිං කායෙ කායානුපසංගියෙව න අඤ්ඤා ධම්මානුපසංගි, කිං චුත්තං හොති? යථා අනුදකභූතායපි මරිචියා උදකානු පසංගිනො හොනති, න ඵලං අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභාගුත්තෙසෙව ඉමසම්මිං කායෙ නිච්චසුඛත්තසුභාගානුපසංගි, අථබ්බො කායානුපසංගියෙව න අඤ්ඤාධම්මානුපසංගි, අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභාකාරසමුගානුපසංගියෙව වාති චුත්තං හොති. අථවා යථායං මහාසතිපට්ඨානො “ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු අරඤ්ඤාගතො වා රුක්ඛමුලගතො වා-පෙ-සො සතොව අසංසති”ති ආදිනා නයෙන අසංස පසංසාදි වුණ්ණකප්පාන අභිකපරියොසානො කායො චුත්තො, යො ච පරතො සතිපට්ඨානකථායං “ඉධෙකච්චො පට්ඨිකායං අනිච්චතො අනුපසංගි, ආපොකායං තෙජොකායං වායො කායං කෙසකායං ලොමකායං ඡවිකායං මමකායං මංසකායං රුභිර කායං නිහාරුකායං අභිකායං අභිමිඤ්ජාකායං”නති කායො චුත්තො, තස්ස සබ්බස්ස ඉමසම්මිං යෙව කායෙ අනුපසංගනො “කායෙ කායානු පසංගි”ති ඵලමපි අජො දසබ්බො. අථවා කායෙ අගනති වා මමනති වා ඵලං ගතෙතබ්බස්ස කස්සපි අනුපසංගනො තස්ස තස්සෙව පන

කෙසෙල්ලාමාදිකසා නානාධම්මසමුහසා අනනුපසානතො කාසෙ කෙසාදි
 ධම්මසමුහසංඛාතෙ කාසානුපසානිති එවමනො දුට්ඨබ්බො. අපිච “ඉමසම්මං
 කාසෙ අනිච්චතො අනුපසානිති නො නිච්චතො”ති ආදිනා අනුක්කමෙන,
 පරතො ආගතභාසසා සබ්බසෙව අනිච්චලක්ඛණොදිනො ආකාරසමුහ
 සංඛාතසා කාසසා අනුපසානතොපි “කාසෙ කාසානුපසානි”ති එවමපි
 අනො දුට්ඨබ්බො. අසම්පන වතුසතිපට්ඨාන සාධාරණො අනො. **කාසෙ**
කාසානුපසානිති අසාස පසාස කාසාදිකෙ ඛල්ලා වුතෙන කාසෙ
 එකෙකකාසානුපසානි; **විහරන්ති** වතුසු ඉරියාපථවිහාරෙසු අඤ්ඤාතර
 විහාර සමායොග පරිදීපනමෙන, එකං ඉරියාපථබාධනං අඤ්ඤාතරෙන
 ඉරියාපථෙන විච්ඡිද්ධිනා අපතමානං අත්තානං හරති පටිතෙනතිති
 අනො; **ආතාපිති** කාසපරිභ්ගාහකවිරියසමායොගපරිදීපනමෙන, සො
 හි යසමා තසම්මං සමසෙ. යං නං විරියං තිසු හවෙසු කිලෙසානං
 ආතාපනතො “අතාපො”ති වුච්චති, තෙන සමනනාගතො හොති, තසමා
 “ආතාපි”ති වුච්චති; **සමපජනොති** කාසපරිභ්ගාහකෙන සමපජඤ්ඤා
 සංඛාතෙන ඤාණෙන සමනනාගතො; **සන්තිමාති** කාසපරිභ්ගාහිකාස
 සතිසා සමනනාගතො, අසං පන යසමා සතිසා ආරම්භං පරිභ්ගහෙති
 පඤ්ඤාස අනුපසානිති, න හි සතිවිරහිතසා අනුපසානනා නාම අපි.
 තෙනෙවාහ: “සතිඤ්ච ඛවාහං හික්ඛවෙ සබ්බපිනං වදාමි”ති. තසමා
 එන් “කාසෙ කාසානුපසානි විහරන්ති”ති එත්තාවතා කාසානුපසානනාසති
 පට්ඨාන කම්මට්ඨානං වුත්තං හොති. අථවා යසමා අනාතාපිනො¹ අනෙතා
 සංඛෙපො අත්තරාසකතෙ හොති අසම්පජනො උපායපරිභ්ගහෙ අනු
 පායපරිවජ්ජනෙ ව සමමුසාති. මුට්ඨසාති උපායපරිච්චාගෙ අනුපාය
 පරික්කහෙ ව අසමනො හොති. තෙනසා නං කම්මට්ඨානං න සම්පජ්ජති.
 තසමා යෙසං ධම්මානං ආනුභාවෙන නං සම්පජ්ජති, තෙසං දසසනන්තං.
 “ආතාපි සමපජනො සතිමා”ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉති කාසානු
 පසානනාසතිපට්ඨානං සමපයොගබ්ගඤ්ච² දසෙසනා ඉද්දති පභාණ්ඩං
 දසෙසනං. “විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදෙමනසා”න්ති වුත්තං.

තන් **විනෙය්‍යාති** තදබ්බවිතසෙන වා වික්ඛම්භනවිතසෙන වා³ විත
 සිත්වා; **ලොකෙති** ඥායං කාසො පුබ්බෙ පරිභ්ගහිතො සෙව ඉධ උජ්ජන
 පඤ්ජනවෙතින ලොකො නාම, තසම්මං ලොකෙ **අභිජ්ඣාදෙමනසා**.
 පජ්ජිත්වාති අනො. යසමා පනසා කාසමතෙනසෙව අභිජ්ඣාදෙමනසා.
 පභිසති වෙනාදිසුපි පභිසතිසෙව, තසමා පඤ්චපි උපාදනකඛ්ඣා
 ලොකොති විහබ්බ වුත්තං. ලොකසංඛාතතා සෙව තෙසං ධම්මානං
 අනුභාරවසෙනෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං, යං පනාහ: “තන් කතමො
 ලොකො සෙව කාසො ලොකො”ති අයමෙවෙන් අනො. අභිජ්ඣාදෙම
 නසාන්ති ව සමාසෙත්වා වුත්තං. සංයුත්තබ්ගුත්තරෙසු⁴ පන විසුං කත්වා
 පටිනති. සා පන අභිජ්ඣාසනති පජ්ජන්ති එත්තාස සසං වා අභිජ්ඣාසති

1. අතාපි නො.
 2. සමපයොගඤ්චසා
 3. යමුච්ඡදම්මසෙන වා
 4. සංයුත්තබ්ගුත්තරපටිත්තරෙසු.

අභිඤ්ඤායනමහනමෙව වා එසාති=අභිඤ්ඤා, යසමා පනෙත්ථ අභිඤ්ඤාගත
 ණෙන කාමච්ඡය්‍යෙ දොමනස්සගහණෙන බ්‍යාපාදො සබ්බගං ගච්ඡති,
 තස්මා නිවරණපරියාපනනා බලවධිමමවසදස්සනෙන නිවරණපභාණං
 චුත්තං. හොතිති වෙදිතබ්බං. විසෙසෙන පනෙත්ථ අභිඤ්ඤාවිනයෙන
 කායසම්පත්තිමුලකස්ස අනුරෝධස්ස, දොමනස්සවිනයෙන කායවිපත්ති
 මුලකස්ස විරෝධස්ස, අභිඤ්ඤාවිනයෙන ච කායෙ අභිරුහියා,
 දොමනස්සවිනයෙන කායභාවනාය අනභිරුහියා, අභිඤ්ඤාවිනයෙන
 කායෙ අභුතානං සුභසුඛභාවාදීනං පකෙඛපස්ස, දොමනස්ස වින
 යෙන කායෙ භුතානං අසුභාසුඛභාවාදීනං අපනායනස්ස පභාණං
 චුත්තං. තෙන යොගාවචරස්ස යොගානුභාවො යොගසම්මන්තා ච දීපිතා
 හොති. යොගානුභාවොති එස යදං¹ අනුරෝධවිරෝධවිපපමුත්තො
 අරුතිරුහියහො අභුතපකෙඛපභුතාපනයනවිරුහිතොව හොති, අනු
 රෝධවිරෝධ විපපමුත්තො වෙස අරුතිරුහියහො අභුතං අපකම්පනො
 භුතඤ්ච අනපනෙනො යොගසම්මන්තො හොතිති. අපරො නයො:
 “කායෙ කායානුපස්සි”ති එත්ථ අනුපස්සනාය කම්මට්ඨානං චුත්තං, “චිතර
 ති”ති එත්ථ චුත්තචිතාරෙන කම්මට්ඨානිකස්ස කායපරිහරණං; “ආනාපි”ති
 ආදිසු ආනාපෙන සම්මපට්ඨානං, සතිසම්පජ්ඣෙඤ්ඤාන සබ්බථික
 කම්මට්ඨානං කම්මට්ඨානාපරිහරණුපායො වා, සතියා වා කායානුපස්සනා
 වසෙන පටිලද්ධාමථො, සම්පජ්ඣෙඤ්ඤාන විපස්සනා, අභිඤ්ඤාදොම
 නස්සවිනයෙන භාවනාඵලං චුත්තනති වෙදිතබ්බං. “වෙදනාසු වෙද
 නානුපස්සි”ති ආදිසු ච වෙදනාදීනං පුනවචනෙ පයෝජනං කායානු
 පස්සනාය චුත්තනායෙනෙව යථායොගං යොජෙත්වා වෙදිතබ්බං.
 අයමපන අසාධාරණත්ථො. සුඛාදීසු අනෙකපපභෙදසු වෙදනාසු චිත්තං
 චිත්තං අනිච්චාදිතො එකෙකවෙදනානුපස්සිති සරගාදිකෙ යොලසපප
 භෙදෙ චිත්තෙ චිත්තං චිත්තං අනිච්චාදිතො එකෙකචිත්තානුපස්සිති
 කායවෙදනාචිත්තානි ධර්මො සෙසනෙභ්‍යමකධිමෙමසු චිත්තං චිත්තං
 අනිච්චාදිතො එකෙකධිමොනුපස්සිති සතිපට්ඨානසුත්තනෙන චුත්ත
 නයෙන නිවරණාදිධිමොනුපස්සිති වා, එත්ථ ච කායෙති එකවචනං
 සරීරස්ස එකතො, චිත්තෙති එකවචනං චිත්තස්ස සභාවභෙදභාවතො
 ජාතිගහණෙන කතනති වෙදිතබ්බං. යථා ච වෙදනාදයො අනුපස්සි
 තබ්බා තථා අනුපස්සනො වෙදනාසු වෙදනානුපස්සි චිත්තෙ චිත්තානු
 පස්සි ධිමෙමසු ධිමොනුපස්සිති වෙදිතබ්බං. කථං තාව වෙදනා අනු
 පස්සිතබ්බා? සුඛා තාව වෙදනා දුක්ඛතො, දුක්ඛා වෙදනා සලලතො,
 අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා අනිච්චතො අනුපස්සිතබ්බා. යථාහ:-

“යො සුඛං දුක්ඛතොදුක්ඛි²-දුක්ඛ මදදුක්ඛි සලලතො,
 අදුක්ඛමසුඛං සන්තං-අදුක්ඛි නං අනිච්චතො;
 ස වෙ සච්චදද්දො³ හිකඛු-පරිජානාති වෙදනා”ති.

සමාසමාධිනිද්දෙසෙ-විවිච්චි කාමෙහිති කාමෙහි විවිච්චිනා, විනා හුනා අපකක්ඛිනා; යො පනාසමෙථ එවකාරො සො නියමජෝති වෙදිතබ්බො. යසො ච නියමජෝ තසො පඨමජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරණසමයෙ අවිජ්ජමානානපි කාමානං තස්ස පඨමජ්ඣානස්ස පටිපක්ඛිභාවං කාමපරිච්චාගෙනනව වස්ස අධිගමං දීපෙති, කථං? “විවිච්චි කාමෙහි”ති එවං හි නියමෙ කයිරමානෙ ඉදං පඤ්ඤායති, නත්ථිමස්ස ඤානස්ස කාමා පටිපක්ඛිවුතා, සෙසු සති ඉදං නපට්ඨනති අකිකාරෙ සති පදී පොභාසො විය, තෙසං පරිච්චාගෙනනව වස්ස අධිගමො හොති ඔරිමථිර පරිච්චාගෙන පාරිමථිරස්ස විය, තස්මා නියමං කරෙතීති. තථ සියා කසො පනෙස පුබ්බපදෙසෙව වුත්තො න උත්තරපදෙ? කිං අකුසලෙති ධම්මෙහි අවිච්චාපි ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරෙය්‍යාති? නබො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, තං නිස්සරණෙන හි පුබ්බපදෙ එස වුත්තො කාමධාතුසමතික්ඛමනතො හි කාමරහපටිපක්ඛිනො ච ඉදං ඤානං කාමානසමව නිස්සරණං. යථාහ:- “කාමානමෙනං නිස්සරණං යදිදං තෙක්ඛම”නති. උත්තරපදෙපි පන යථා “ඉධෙව හික්ඛිවෙ සමණො ඉධ දුතිස්ස සමණො”ති එථ එවකාරො ආනෙත්වා වුච්චති, එවං වත්තබ්බො න හි සක්කා ඉතො අඤ්ඤාහිපි නිවරණසංඛාතෙහි අකුසලෙති ධම්මෙහි අවිච්චි ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරිතො, තසො විවිච්චිව කාමෙහි විවිච්චිව අකුසලෙති ධම්මෙහිති එවං පදවසෙපි එස දට්ඨබ්බො. පදවසෙපි කිඤ්චාපි විවිච්චාති ඉමිනා සාධාරණවචනෙනා තදභිග වික්ඛම්භන සමුච්ඡේද පටිපස්සද්ධි නිස්සරණ විවෙකා විත්තකාය උපධි විවෙකා ච සංගහං ගව්ඡ්ඡති. තථාපි පුබ්බභාගෙ කායවිවෙක විත්ත විවෙක වික්ඛම්භනවිවෙකා දට්ඨබ්බො. ලොකුත්තරමග්ගකම්මණේ කායවිවෙක විත්තවිවෙක සමුච්ඡේදවිවෙක පටිපස්සද්ධිවිවෙක නිසරණවිවෙකා. “කාමෙහි”ති ඉමිනා පන පදෙන යෙ ව මහානිද්දෙසෙ “කතමෙ වජ්ඣකාමා මනාපියා රූපා”ති ආදිනා නයෙන වජ්ඣකාමා වුත්තා, යෙ ච තථෙව විහබ්බෙ ව “ඡන්දෙ කාමො රුගො කාමො ඡන්දරුගො කාමො සංකප්පො කාමො රුගො කාමො සංකප්පරුගො කාමො”ති එවං කිලෙසකාමා වුත්තා, තෙ සබ්බෙපි සංගහිතා ඉච්චව දට්ඨබ්බො. එවං හි සති විවිච්චිව කාමෙහිති වජ්ඣකාමෙහිපි විවිච්චිවති අජෝ යුජ්ජති. තෙන කාය විවෙකො වුත්තො හොති. “විවිච්චි අකුසලෙති ධම්මෙහි”ති කිලෙසකාමෙහි සබ්බාකුසලෙති චා විවිච්චාති අජෝ යුජ්ජති. තෙන විත්තවිවෙකො වුත්තො හොති. පුරිමෙන වෙථ වජ්ඣකාමෙහි විවෙකවචනතො. එව කාමසුඛපරිච්චාගො, දුතිසෙන කිලෙසකාමෙහි විවෙකවචනතො නෙක්ඛම්මසුඛපරිග්ගහො විතාවිකො හොති. එවං වජ්ඣකාම කිලෙසකාම විවෙකවචනතොයො ච එතෙසං පඨමෙන සඤ්ඤිලෙසවජ්ඣප්ප භාණං, දුතිසෙන සංකිලෙසප්පභාණං, පඨමෙන ලොල¹භාවස්ස හෙතු පරිච්චාගො, දුතිසෙන බාලභාවස්ස, පඨමෙන ච පසොගසුද්ධි, දුතිසෙන

ආසයපොසනං විභාවිතං හොතිති ඤාතබ්බං. එස නාව නයො කාමෙහිති එත්ථ චුත්ත කාමෙසු වජ්ඣකාම පකෙඛි, ඛිලෙසකාම පකෙඛි පන ඡ්ඤාතිව රාගොති ව එවමාදිති අනෙකභෙදෙකාමච්ඡ්ඤායෙව කාමොති අබ්භෙපපතො. සො ච අකුසල පරිඝාපනෙතාපි සමානො “තත්ථ කතමො කමච්ඡ්ඤා කාමො”ති ආදිනා නයෙන විභවෙහ උපරි ඤානඛගපට්ටකඛතො විසුං චුත්තො, ඛිලෙසකාමත්තො චා පුරිමපදෙ චුත්තො, අකුසල පරිඝා පනතත්තො දුතියපදෙ, අනෙකභෙදතො එසං කාමතොති අවත්තා කාමෙහිති චුත්තං. අඤ්ඤාසම්පි ච ධම්මානං අකුසලභාවෙ විජ්ජමානෙ “තත්ථ කතමෙ අකුසලා ධම්මා? කාමච්ඡ්ඤා”ති ආදිනා නයෙන විභවෙහ උපරි ඤානඛගපට්ටකාමපට්ටකඛතො නිවරණානෙව චුත්තානිති. නිවරණානි හි ඤානඛගපට්ටකානි තෙසං ඤානඛගා නෙව පට්ටකඛානි විධංසකානි විනාසකානිති චුත්තං හොති. තථාහි “සමාධි කාමච්ඡ්ඤා පට්ටකෙඛි, පිති බ්‍යාපාදස්ස, විතකෙකා පීත මිඬුස්ස, සුඛං උඬුවච්ඡාකකුච්චස්ස, විචාරො විවිතිච්ඡායා”ති පෙට්කෙ චුත්තං. එවමෙත්ථ “විවිච්ච කාමෙහි”ති ඉමිනා කාමච්ඡ්ඤා විකඛ්ඛතා විවෙකො චුත්තො හොති. “විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි”ති ඉමිනා පඤ්චනාමපි නිවරණානං, අභිභිතගගණෙන පන පඨමෙන කාමච්ඡ්ඤාස්ස, දුතියෙන සෙසනිවරණානං, තථා පඨමෙන නිසු අකුසලමූලෙසු පඤ්ච කාමගුණභෙදවිධස්ස ලොභස්ස, දුතියෙන ආසාතවජ්ඣභෙදවිධස්සානං දෙසමොභානං, ඔසාදිසු චා ධම්මෙසු පඨමෙන කාමොසකාමයොග කාමාසවකාමපාදාදනඅභිජ්ඣාකායගත්ථ කාමරගසඤ්ඤාජනානං, දුතියෙන අවසෙසමිසයොගාසවඋපාදාදනගත්ථසංයොජනානං; පඨමෙන තණ්හාය තංසමපසුත්තකානඤ්ච, දුතියෙන අවිජ්ජාය තංසමපසුත්තකානඤ්ච. අපිච පඨමෙන ලොභසමපසුත්තඅවධිවිතතුපපාදානං, දුතියෙන සෙසානං චතුත්තං අකුසලවිතතුපපාදානං විකඛ්ඛතා විවෙකො චුත්තො හොතිති වෙදිතබ්බො.

එතතාවතා ච පඨමස්ස ඤානස්ස පහණ්ඛිතං දස්සෙත්වා ඉදුති සමපයොගඛිතං දස්සෙත්වා සවිනක්ඛං සවිමාරන්ති ආදි චුත්තං. තත්ථ ආරම්මණේ විත්තස්ස අභිනිරෝපණලක්ඛණේ විතකෙකා, ආරම්මණානු මජ්ජනලක්ඛණේ විමාණේ, සනෙතපි ච තෙසං කත්ථි අවිසොගෙ ඔලාරිකට්ඨෙන¹ පුබ්බඛගමට්ඨෙන ච සණ්ඨාභිසාදො විය වෙනසො පඨ මාභිනිපාතො විතකෙකා, සුබ්බට්ඨෙන අනුමජ්ජනසභාවෙන ච සණ්ඨා නුරවො විය අනුපපබ්බො විමාණේ, විපථාරවා වෙත්ථ විතකෙකා පඨ මුප්පත්තිකාලෙ පරිපථාදනභුතො විත්තස්ස ආකාසෙ උපපතිතුකාමස්ස පකඛිතො පකඛිවිකෙඛිපො විය පදුමාභිමුඛපාතො විය ච ගඤ්ඤානුබ්බ මෙනසො භමරස්ස, සත්තචුත්ති විභාගෙ නාතිපරිපථාදනභුතො විත්තස්ස අකාසෙ උපපතිතස්ස පකඛිතො පකඛිපසාරණං විය පරිබ්භමනං විය ච පදුමාභිමුඛපතිතස්ස භමරස්ස පදුමස්ස උපරිභාගෙ. දුකතිපාතට්ඨකථායං

පන ආකාසෙන ගව්ජනො මහාසකුණ්ණස්ස උභොති පකෙබ්බි වානං
 ගාභාපෙත්වා පකෙබ්බි සංනිසිද්ධපෙත්වා ගමනං විය ආරම්භණේ වෙනසො අභි
 නිඤ්ඤපන භාවෙන පව්තෙනා විතකෙකා, වාතග්ගහණන්ථං පකෙබ්බි ඵ්ඤ්ඤපස
 මානස්ස ගමනං විය අනුමජ්ජන භාවෙන පව්තෙනා විචාරොති වුත්තං, තං
 අනුප්පබ්බෙන පව්තෙය්ං යුජ්ජති. සො පන තෙතං විසෙසො පඨම දුති
 යජ්ඣානෙසු පාකවො ගොති. අපිච මලග්ගහිතං කංසභාජනං ඵකෙන
 හන්තො දලිහං ගහෙත්වා ඉතරොත හන්තො වුණ්ණතෙලවාරලණ්ඩුප
 කෙන පරිමජ්ජනස්ස දලිහගහණහන්තො විය විතකෙකා, පරිමජ්ජන
 හන්තො විය විචාරො, තථා භූමාකාරස්ස දණ්ඩප්පාභාරෙන චකං හම
 බිත්වා භාජනං කරොන්නස්ස උපපිලුනහන්තො විය විතකෙකා, ඉතො
 ටිකො ච සංසරණහන්තො විය විචාරො, තථා මණ්ඩලං කරොන්නස්ස
 මජ්ඣෙකි සන්තිරුජ්ඣිත්වා සිතකණ්ටකො විය අභිනිඤ්ඤපෙනා විතකෙකා,
 බති පරිබ්බාමන කණ්ටකො විය අනුමජ්ජනො විචාරො, ඉති ඉමිනා ච
 විතකෙකන ඉමිනා ච විචාරෙන සහ චත්තාති රුකෙබ්බි විය පුපෙඨන
 ඵලෙන වාති ඉදං කුමානං සවිතකකං සවිචාරනති වුච්චති. විවෙකජනති
 ඵත්ථ විවිත්ති විවෙකො නිවරණවිගමොති අන්තො; විවිතෙතාති වා
 විවෙකො, නිවරණවිවිතෙතා කුමානමපසුත්තබ්බමරාසිති අන්තො.
 තස්මා විවෙකා තස්මිං වා විවෙකෙ ජාතනති විවෙකජං; පිඨිසුබ්බනති
 ඵත්ථ පිණ්ඩනිඤ්ඤං=පිඨි; සා සමපියායනලකඛණං. සා පනෙසා බුද්ධිකා
 පිති බණ්ඩා පිති ඔක්කකන්තිකා පිති උබ්බෙගා පිති ඵරණා පිතිඨි පඤ්ඤ
 විධා ගොති. තත්ථ බුද්ධිකා පිති සරිරෙ ලෙමහංසනමත්තමෙව කාතුං
 සකෙකාති. බණ්ඩා පිති බණ්ණෙ බණ්ණෙ විජ්ජපානං සදියා ගොති, ඔක්කකන්තිකා
 පිති සමුද්දන්තං විචි විය කායං ඔක්කමිත්වා, ඔක්කමිත්වා භිජ්ජති, උබ්බෙගා
 පිති බලවති ගොති කායං උද්ධායනං කන්තො ආකාසෙ ලබ්බාපනපපමා
 ණපපත්තො, ඵරණා පිති අභිබලවති ගොති, තාය හි උපත්තනාය සකල
 සරිරං බමිත්වා පූර්වවත්ථි විය මහතා උදකොසෙන පකබ්බදු පබ්බත
 කුච්ඡ විය ච අනුපරිපජ්ඣං ගොති. සා පනෙසා පඤ්ඤවිධා පිති ගබ්භා
 ගණ්හනති පරිපාකං ගව්ජනති දුට්ඨං පස්සද්ධිං. පරිපූරෙති කාය
 පස්සද්ධිඤ්ඤ වීතනපස්සද්ධිඤ්ඤ, පස්සද්ධි ගබ්භා ගණ්හනති පරිපාකං
 ගව්ජනති දුට්ඨං සුඛං පරිපූරෙති කායිකඤ්ඤ වෙනසිකඤ්ඤ, සුඛං ගබ්භා
 ගණ්හනතං පරිපාකං ගව්ජනතං නිවිධං සමාධිං. පරිපූරෙති බණ්ඩක
 සමාධිං උපවාරසමාධිං අප්පණාසමාධිනති. තාසු ම යා අප්පණාසමාධිස්ස
 මුලං හුත්වා වසිඤ්ඤානා සමාධිසමපයොගං ගතා ඵරණා පිති, අයං ඉමසමි
 අන්තො අභිපෙසනා පිතිති. ඉතරං පන සුඛයනිඤ්ඤං=සුඛං, යස්සප්පජ්ජති
 තං සුඛිතං කරොතිති අන්තො; සුඛනං වා=සුඛං, සුඛස්සි වා බාදති බණ්ඩි ම
 කායවිතතාබාධනති=සුඛං; සොමනස්ස වෙදනායෙනං නාමං, තං සාත
 ලකඛණං; සන්තොපි ම නෙසං කන්තො අවිප්පයොගෙ ඉට්ඨාරමමණ්පපි
 ලාභතුට්ඨි පිති, පපිලඤ්ඤානුභවනං සුඛං, යත්ථ පිති තත්ථ සුඛ

යන් සුඛං තන් න නියමතො¹ පිති, සම්ඛාරකඛකඛගතිතා පිති; වෙදනාකඛකඛගතිතං සුඛං, කතතාරබ්භතාසං වනන්තුදක දසාන සවණේසු විස පිති, වනවජ්ජායාපවෙසනඋදකපරිභොගෙසු විස සුඛං, තසම් තසම් සමයෙ පාකට්ඨාවතො වෙතං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං² ඉති අසඤ්ච පිති ඉද්දඤ්ච සුඛං අසා ඤානසා අසම් වා ඤානෙ අප්පීති ඉදං ඤානං පිතිසුඛන්ති වුච්චති. අථවා පිති ච සුඛඤ්ච=පිතිසුඛං. ධම්ම විතසාදයො විස, විවෙකජං පිතිසුඛං අසා ඤානසා අසම් වා ඤානෙ අප්පීති එවමපි විවෙකජං පිතිසුඛං; යථෙව ඤානං එවං පිතිසුඛමෙපන් විවෙකජමෙව හොති. තඤ්චසා අප්පීති තසමා අලොපසමාසං කන්තා එක පදෙනෙව විවෙකජංපිතිසුඛන්තිපි වත්තුං යුජ්ජති. පසම්මන්ති ගණ නානුපුබ්බතා පඨමං; පඨමං උපපන්නන්තිපි පඨමං; ඤානන්ති දුට්ඨං ඤානං. ආරම්භේෂ්ඨපතිඤ්ඤානඤ්ච ලක්ඛණ්ණපතිඤ්ඤානඤ්ච; තන් අථ සමාපත්තියො පඨවිකසිණාදි ආරම්භණ් උපතිඤ්ඤායන්ති ආරම්භේෂ්ඨ පතිඤ්ඤානන්ති සම්බං ගතා, විපසානාමග්ගප්පාති පන ලක්ඛණ්ණ පතිඤ්ඤානං නාම, තන් විපසානා අතිව්වාදිලක්ඛණසා උපතිඤ්ඤානතො ලක්ඛණ්ණපතිඤ්ඤානං, විපසානාය කතතිවමසා මග්ගෙන ඉඤ්ඤානතො මග්ගො ලක්ඛණ්ණපතිඤ්ඤානං, එලං පන නිරෝධසමං තථලක්ඛණං උපතිඤ්ඤායන්ති ලක්ඛණ්ණපතිඤ්ඤානං, තෙසු ඉධ පුබ්බභාගෙ ආරම්භේෂ්ඨපතිඤ්ඤානං ලොකුග්ගාරමග්ගකඛණේ ලක්ඛණ්ණපතිඤ්ඤානං අධිපෙන්නං. තසමා ආරම්භේෂ්ඨපතිඤ්ඤානතො ලක්ඛණ්ණපතිඤ්ඤානතො ච පච්චනී කඤ්ඤාපනතො වා ඤානන්ති වෙදිතබ්බං. **උපසම්පජ්ජාති උපගන්තා;** පාසුඤ්ඤාති වුත්තං හොති. උපසම්පාදයිතා වා; නිපජාදෙතාති වුත්තං හොති. **විහරන්ති** තදනුරූපෙන ඉරියපථවිහාරෙන ඉතිවුත්තපසකාර ඤානසමඛිති හුත්වා අත්තභාවසා වුත්තිං අභිනිපජාදෙති; **විතක්ඛවිමාරාගං වුපසමාති** එන් විතක්ඛසා ච විමාරසා වාති ඉමෙසා වින්තං වුප සමා සමතික්ඛමා; දුක්ඛඤ්ඤානකඛණේ අපාතුභාවාති වුත්තං හොති. තන් කිඤ්ඤාපි දුක්ඛඤ්ඤානෙ සබ්බෙපි පඨමඤ්ඤානධම්මා න සන්ති, අඤ්ඤා යෙව හි පඨමඤ්ඤානෙ එසාදයො අඤ්ඤා ඉධාති ඔලාරිකසා පන ඔලාරිකසා අභිග්ගසා සමතික්ඛමා පඨමඤ්ඤානතො පරෙසං දුක්ඛඤ්ඤා නාදිනං අධිගමො හොතිති දසානන්ති විතක්ඛවිමාරාගං වුපසමාති එතං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **අඤ්ඤානන්ති** ඉධ නියකඤ්ඤානං අධිපෙන්නං; තසමා අත්තති ජානං අත්තසන්නානෙ නිබ්බන්තන්ති අප්පො. **සමපසාදනන්ති** සමපසාදනං වුච්චති සද්ධා; සමපසාදනසොග්ගතො ඤානමපි සමපසාදනං, නිලවණ්ණසොග්ගතො නිලවන්ති විස; යසමා වා තං ඤානං සමපසාදනසමන්තාගත්තං විතක්ඛවිමාරකෙතානුප සමනෙත ච වෙතො සමපසාදයති තසමාපි සමපසාදනන්ති වුත්තං, ඉමසම්ඤ්ච අන්විකපෙස සමපසාදනං වෙතසොති එවං පදසම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. පුරිමසම්මං පන අන්විකපෙස වෙතසොති එවං එකොදි

1. තන් නියමතො. 2. "එව." ඉතිකස්ථි.

භාවෙන සද්ධං සොජෙනබ්බං. නත්තායං අන්තරායං ඵලං උදෙතිං-
ඵලං, විතක්කවිචාරෙහි අනුක්කාරාදිභවනා අග්ගො සෙවෙයා සුත්වා
උදෙතිං අන්තො. සෙවෙයාපි හි ලොකෙ ඵලං වුවහි, විතක්ක
විචාරවිරහිතො වා ඵලං අසභායො සුත්වා ඉතිපි වත්තුං වට්ටති.
අථවා සමපසුත්තධම්මෙ උදයතිං=උදි, උඨංපෙතිං අන්තො; සෙවෙයොන
ඵලං ව සො උදි මානං=ඵලං, සමාධිසංඝතං අධිවචනං, ඉති ඉමං
ඵලං. භාවෙනි වර්ණනාති ඉදං දුතියං කුතං ඵලංදිභාවං, සො
පතායං ඵලංදි යමා වෙනසො න සත්තස්ස න ජිවස්ස තස්මා ඵලං
වෙනසො ඵලංදිභාවනති වුත්තං. නත්තායං සද්ධා පඨමජ්ඣානෙපි
අත්ති, අයඤ්ච ඵලංදිනාමකො සමාධි, අථ කස්මා ඉදමෙව “සමපසා
දනං වෙනසො ඵලංදිභාවනති” ව වුත්තනති? වුත්තනො: අදං හි පඨ
මජ්ඣානං විතක්කවිචාරකෙධාහෙන විවිතරභිග්ගසමාකුලමිව ජලං
න සුප්පසන්නං හොති, තස්මා සන්ධිසාපි සද්ධාය සමපසාදනනති න වුත්තං,
න සුප්පසන්නතතායෙව ඵලං සමාධිපි න සුච්ඡි පාකටො, තස්මා ඵලංදි
භාවනති න වුත්තං, ඉමස්මිං පනජ්ඣානෙ විතක්කවිචාරපට්ඨිකොධාභාවෙන
උදොධාකායා ඔලවති සද්ධා ඔලවසද්ධා සභාය පටිලාභෙනෙව ව සමාධිපි
පාකටො, තස්මා ඉදමෙව ඵලං වුත්තනති වෙදිතබ්බං. **අවිතක්කං අවි**
මාරනති භාවනාය පටිඤ්ඤානං ඵලං ඵලං වා විතක්කං නත්ති
අවිතක්කං, ඉමිනාව නසෙන අවිමාරං; ඵලං: නත්ත ව “විතක්ක විමා
රනං වුපසමා”ති ඉමිනාපි අයමන්තො සිද්ධො, අථ කස්මා පුන වුත්තං
“අවිතක්කං අවිමාර”නති? වුත්තනො:-ඵලමෙනං සිද්ධො වායමන්තො න
පනෙනං තදන්තං, නත්ත අවොවුත්ත ඔලාරිකස්ස පන ඔලාරිකස්ස
අභිග්ගස්ස සමතික්කමා පඨමජ්ඣානනො පරෙයං දුතියජ්ඣානාදිනං සමධි
ගමො හොතිති දස්සනන්තං. “විතක්කවිමාරනං වුපසමා”ති ඵලං
වුත්තනති. අපිව විතක්කවිමාරනං වුපසමා ඉදං සමපසාදනං න කිලෙස
කාලසිසියස්ස විතක්කවිමාරනං වුපසමා ඵලංදිභාවං න උපමාරජ්ඣාන
මිව තිවරණප්පභාණං, න පඨමජ්ඣානමිව ව අභිග්ගපාකුභාවාති ඵලං සමප
සාදනඵලංදිභාවෙනෙව පරිදිපකමිදං වචනං, තථා විතක්කවිමාරනං
වුපසමා ඉදං අවිතක්කං අවිමාරං න තතිසමතුන්තජ්ඣානාති විස වක්ඛු
විඤ්ඤාණාදිති විස ව අභාවාති ඵලං අවිතක්කං අවිමාරභාවස්ස හෙතුපරි
දිපකඤ්ච, න විතක්කවිමාරාභාවමත්තපරිදිපකං, විතක්කවිමාරභාවමත්ත
පරිදිපකමෙව පන අවිතක්කං අවිමාරනති ඉදං වචනං, තස්මා පුරිමං
වත්තං පුන වත්තබ්බමෙවති. **සමාධිජනති** පඨමජ්ඣානසමාධිනො
සමපසුත්තසමාධිනො වා ජාතනති අන්තො. තත් කිඤ්ඤාපි පඨමජ්ඣා
නමි සමපසුත්තසමාධිනො ජනං, අථ අනෙ අයමෙව සමාධි “සමාධි”ති
වත්තබ්බතං අරහති, විතක්කවිමාරකෙධාගවිරහෙන අතිවිස අවලක්කා
සුප්පසන්නතතා ව, තස්මා ඉමස්ස වර්ණනානන්තං ඉදමෙව “සමාධිජ”නති
වුත්තං. **මිතිසුඛනති** ඉදං වුත්තනායමෙව. **දුතියනති** ගණනාත්ත
පුබ්බකා දුතියං; දුතියං උප්පන්නනතිපි දුතියං.

පිතියා ව විරහාති විරහො නාම වුත්තප්පකාරය පිතියා ජගුව්ඡනා වා සමතික්කමො වාති; උභිත්තමපන අන්තර වසඤ්ඤා සමපිණ්ණිනප්ථො සො වුපසමං වා සමපිණ්ණිති විත්තක්කවිචාරවුපසමං වා, තථ යද වුපසමමෙව සමපිණ්ණිති, තද පිතියා විරහා ව කිඤ්ඤි භියෙසා වුපසමා වාති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා, ඉමිස්සා ව යොජනය විරහො ජගුව්ඡනප්ථො හොති, තස්මා පිතියා ජගුව්ඡනා ව සමතික්කමා වාති අයමප්ථො දට්ඨබ්බො, යද පන විත්තක්ක විචාරවුපසමං සමපිණ්ණිති, තද පිතියා ව විරහා කිඤ්ඤි භියෙසා විත්තක්කවිචාරනං ව වුපසමාති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ඉමිස්සා ව යොජනය විරහො සමතික්කමනප්ථො හොති. තස්මා පිතියා ව සමතික්කමා විත්තක්කවිචාරනාඤ්ඤි වුපසමාති අයමප්ථො දට්ඨබ්බො. නාමඤ්ඤෙතෙ විත්තක්කවිචාර දුරියජ්ඣිතෙයෙව වුපසන්තා, ඉමස්ස පන ඤානස්ස මග්ගපරිදිපනථං වණ්ණභණ්ණනථඤ්ඤානං වුත්තං, විත්තක්කවිචාරනාඤ්ඤි වුපසමාති හි වුත්තෙ ඉදං පඤ්ඤායති, නනු විත්තක්කවිචාරවුපසමො මග්ගො ඉමස්ස ඤානස්සාති? යථා ච තුතියෙ අරියමග්ගෙ අප්පභිණ්ණානමපි සක්කායදිට්ඨාදීනං පඤ්ඤාන්තං ඔරම්බාති යානං සංයොජනානං පභාණාති එවං පභාණං වුව්චමානං වණ්ණභණ්ණනං හොති තදබ්බිගමාය උසස්සක්කානං උස්සාභරනකා, එවමෙව ඉධ අවුපසන්තානමපි විත්තක්කවිචාරනං වුපසමො වුව්චමානො වණ්ණභණ්ණනං හොති. තෙනායමප්ථො වුත්තො: “පිතියා ව සමතික්කමා විත්තක්කවිචාරනාඤ්ඤි වුපසමා”ති.

උපෙක්කකො ව විහරතී එථ උපපත්තීනො ඉක්කතිති=උපෙක්කා සමං පස්සති අපක්කපතිතා නුත්වා පස්සතීති අප්ථො. තාය විසදය විපුලාය ථාමගතාය සමන්තාගතතතා තුරියජ්ඣානසමබ්බි උපෙක්කකොති වුව්චති, උපෙක්කා පන දසවිධා හොති: ඡලභිභූපෙක්කා, බ්‍රහ්මවිහාරූපෙක්කා, බොජ්ඣංගභූපෙක්කා, විරියුපෙක්කා, සංඛාරූපෙක්කා, වෙදනුපෙක්කා, විපස්සනුපෙක්කා, තත්ත්වජ්ඣිතනුපෙක්කා, ඤානුපෙක්කා, පරිසුඛුපෙක්කාති. තථ යා “ඉධ භික්කවෙ බිණ්ණසවෙසා භික්ඛු වක්ඛුනා රූපා දිස්වා නෙව සුමනො හොති, න දුමමනො උපෙක්කකො ව විහරති, යනො සමපජානො”ති එව මාගතා බිණ්ණසවස්ස ඡසු මාරෙසු ඉට්ඨාතිට්ඨා ඡලාරම්මණොපාථෙ පරිසුඛාපකතිභාවා විජනනාකාරභූතා උපෙක්කා අයං ඡලභිභූපෙක්කා නාම. යා පන “උපෙක්කාසභගතෙන වෙනසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති”ති එව මාගතා සත්තෙසු මජ්ඣිමනිකාකාරභූතා උපෙක්කා අයං බ්‍රහ්මවිහාරූපෙක්කා නාම. යා පන “උපෙක්කාසමෙබ්බාජ්ඣංගං භාවෙති විවෙකතිස්සිති”නති එව මාගතා සභජානධම්මානං මජ්ඣිමනිකාකාරභූතා උපෙක්කා අයං බොජ්ඣංගභූපෙක්කා නාම. යා පන “කාලෙන කාලං උපෙක්කා නිමිත්තං මනසි කුරෙති”ති එවමාගතා අනවමාරඬනාතිසිටිලවිරියසංඛාතා උපෙක්කා, අයං විරියුපෙක්කා නාම. යා පන “අට්ඨ සංඛාරූපෙක්කා සමාධිවසෙන උපපජ්ජන්ති, දස සංඛාරූපෙක්කා විපස්සනාවසෙන උපපජ්ජන්ති”ති එවමාගතා නිවරණාදි

පටිසංඛාසනානි වානා¹ ගහණේ මජ්ඣිමනිකානුකා උපෙකකා, අයං සංඛාරා පෙකකා නාම. යා පන “යසම් සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උපපන්නං හොති උපෙකකාසගගන”නති එවමාගතා අදුක්ඛමසුඛ සඤ්ඤාදිනා උපෙකකා, අයං වෙදනුපෙකකා නාම, යා “යදජී යං භූතං තං පජ්භති උපෙකකං පටිලභති”ති එවමාගතා විචිතනෙ මජ්ඣිමනිකානුකා උපෙකකා, අයං විපස්සනුපෙකකා නාම. යා පන ඡන්දදිසු යෙවාපනකෙසු ආගතා සහජානානං සම්මානිතභූතා උපෙකකා, අයං තනුමජ්ඣිමනිකානුපෙකකා නාම. යා පන “උපෙකකකො ව විහරති”ති එවමාගතා අඤ්ඤාබෙධි තසම් අපකකපානජනති උපෙකකා, අයං ක්කානුපෙකකා නාම. යා පන “උපෙකකාසනිපාරිසුද්ධිං වතුඤ්ඤාන”නති එවමාගතා සබ්බපච්චතික පරිසුද්ධිං² පච්චතිකවුපසමනෙපි අබ්භාපාරභූතා උපෙකකා, අයං පාරිසුද්ධි පෙකකා නාම. තත් ඡලඛිගුපෙකකා ව බ්‍රහ්මවිහාරාදි පෙකකා ව බොජ්ඣංගිගු පෙකකා ච තනුමජ්ඣිමනිකානුපෙකකා ව ක්කානුපෙකකා ව පාරිසුද්ධි උපෙකකා ව අත්තො එකා තනුමජ්ඣිමනිකානුපෙකකා ව හොති. තෙන තෙන අවජ්ඣා හෙදෙන පනස්සා අයං හෙදෙ එකස්සාපි සතො සත්තස්ස කුමාරයුවන්තර සෙනාපතිරජාදිවසෙන හෙදෙ විය, තසමා තාසු යත් ඡලඛිගුපෙකකා න තත් බොජ්ඣංගිගුපෙකකාදයො, යත් වා පන බොජ්ඣංගිගුපෙකකා න තත් ඡලඛිගුපෙකකාදයො හොනතීති වෙදිතබ්බං.³ යථා වෙතාසං අත්තො එකිභාවො එවං සංඛාරාදි පෙකකා විපස්සනුපෙකකානමපි, පඤ්ඤා එව හි යා කිච්චවසෙන විධා භිත්තා, යථා හි පුරිසස්ස සායං ගෙහං පටිච්ඡං සප්පං අජපදදණ්ඩං ගහෙත්වා පරියෙයමානස්ස තං ථූසකොට්ඨකෙ නිපන්නං දිස්වා සපෙපා නුබො නොති අවලොකෙනත්තස්ස සොවජ්ඣිකත්තයං දිස්වා නිබ්බේමතිකස්ස සපෙපා න සපෙපාති විචිතනෙ මජ්ඣිමනිකානු උපපජ්ජති, එවමෙව යා ආරද්ධිවිපස්සකස්ස විපස්සනාඤ්ඤෙන ලක්ඛණිත්තයෙ දිට්ඨං සංඛාරානං අනිච්චභාවාදි විචිතනෙ මජ්ඣිමනිකානු උපපජ්ජතිති අයං විපස්සනුපෙකකා. යථා පන තස්ස තස්ස පුරිසස්ස අජපදදණ්ඩන ගාලහං සප්පං ගහෙත්වා කිත්තාහං⁴ ඉමං සප්පං අවිහෙයෙතො, අත්තා නඤ්ඤා ඉමිනා අදංසාපෙනො මුඤ්ඤායන්ති මුඤ්ඤානාකාරමෙව පරි යෙසතො ගහණේ මජ්ඣිමනිකානු හොති, එවමෙව යා ලක්ඛණිත්තයස්ස දිට්ඨත්තා ආදිතෙක විය තයො භවෙ පස්සතො සංඛාරගහණේ මජ්ඣිමනිකානු, අයං සංඛාරාදි පෙකකා. ඉති විපස්සනුපෙකකාය සිද්ධිය සංඛාරාදි පෙකකාපි සිද්ධිවා හොති. ඉමිනා පනෙසා විචිතනාගහණේසු මජ්ඣිමනිකානුපෙකකානු කිච්චන විධා භිත්තාති. විරිසුපෙකකා පන වෙදනු පෙකකා ව අඤ්ඤාමඤ්ඤාඤා අවසෙසාහි ව අත්තො භිත්තායෙවාති, ආහ වෙත්ථ:

“මජ්ඣිමනිකානු මුහු බොජ්ඣංගි-ඡලඛිගු ක්කානු පුද්ධියො,
විපස්සනා ව සංඛාර-වෙදනා විරියං ඉති.

විජාරතො දසොපෙක්ඛා-ඡමජ්ඣිතතාදිතො තතො,
දුට්ඨෙ පඤ්ඤා තතො විනි-වතස්සොච භවනති වා”ති.

ඉති ඉමාසු උපෙක්ඛාසු ක්කානුපෙක්ඛා ඉධ අධිපෙඨනා, සා මජ්ඣිමනිකායෙ. එතාහු: නන්ත්‍ර වාසං අත්තො තත්ත්වමජ්ඣිමනුපෙක්ඛාව හොති, සා ච පඨමදුට්ඨසජ්ඣානෙසුපි අත්ති, තස්මා තත්ත්ව උපෙක්ඛානො විහරතිති එවමං චිත්තබ්බා සියා, සා කස්මා න චුත්තතාති? අපරිබ්බතතා කිම්වතො, අපරිබ්බතතඤ්ඤා තස්සා තත් කිම්වං විතක්කාදිති අභිභූතතතා. ඉධ පනාසං විතක්කවිචාරපිතීති අනභිභූතතතා උක්ඛිතතසිත්ථිය හුත්වා පරිබ්බතතකිම්වා ජාතා, තස්මා චුත්තතාති.

ඉදාති-සද්ධො ච සමපජානොති එත්ථ සරතීති=තතො; සමපජානාතිති=සමපජානොති පුග්ගලෙන සති ච සමපජඤ්ඤාඤ්ඤා චුත්තං, තත්ථ සරණ්ලක්ඛණං සති, අසමමාන ලක්ඛණං සමපජඤ්ඤා, තත්ථ කිඤ්ඤාපි ඉදං සතිසමපජඤ්ඤා පුරිමජ්ඣානෙසුපි අත්ති, මුට්ඨස්සතිස්ස හි අසමපජනස්ස උපවාරමත්තමපි න සමපජනී, පගෙව අපපණා; මලාරිකතතා පන තෙසං ක්කානානං භූමියො විය පුරිසස්ස විත්තස්ස ගති සුඛා හොති, අබ්බතතං තත්ථ සතිසමපජඤ්ඤාකිම්වං, මලාරිකමත්තපපණාණෙන පන සුමුම්මතතා ඉමස්ස ක්කානස්ස පුරිසස්ස මුරධාරායං විය සතිසමපජඤ්ඤා කිම්වං පරිග්ගහිතා එව විත්තස්ස ගති ඉච්ඡිතබ්බාති ඉධෙව චුත්තං. කිඤ්ඤා භියො? යථා ධෙනුපගො¹ චචෙජා ධෙනුතො අපනිතො අරක්ඛියමානො පුනඳෙව ධෙනුං උපගච්ඡති, එවමිදං තතිසජ්ඣානසුඛං පිතීතො අපනිතං සතිසමපජඤ්ඤාරක්ඛෙන අරක්ඛියානං පුනඳෙව පිතීං උපගච්ඡෙත්ථ, පිතිසමපසුත්තමෙව සියං. සුඛෙ වාපි සත්තා සාරජ්ජනති, ඉදඤ්ඤා අති මධුරං සුඛං, තතො පරං සුඛාභාවා; සතිසමපජඤ්ඤානුභාවෙන පනෙත්ථ සුඛෙ අසාරජ්ජනා හොති නො අඤ්ඤාථාති ඉදමපි අත්ථවිසෙසං දස්සෙතුං. ඉදං ඉධෙව චුත්තනාති චෙදිතබ්බං.

ඉදාති-සුඛස්මි කායෙහි පටිසංචෙදෙතිති එත්ථ කිඤ්ඤාපි තති සජ්ඣානසමමුක්ඛිතො සුඛපටිසංචෙදනාහොගො නත්ති, එවං සනෙතපි සස්මා තස්ස නාමකායෙන සමපසුත්තං සුඛං, යං වා තං නාමකායසමපසුත්තං සුඛං, තං සමුට්ඨානෙනස්ස සස්මා අතිපඤ්ඤිතෙන රූපෙන රූපකායො පුට්ඨො, කායස්ස පුට්ඨතතා ක්කානා මුට්ඨිතොපි සුඛං පටිසංචෙදෙත්ථ, තස්මා එතමත්ථං දස්සෙන්නො සුඛං ච කායෙන පටිසංචෙදෙතිති ආහ.

ඉදාති-සං තං අරියං ආවිකම්මනී උපෙක්ඛානො සතිමා සුඛ විහාරීති එත්ථ යං ක්කානගෙතු යං ක්කානකාරණං තං තතිසජ්ඣාන සමමුක්ඛිපුග්ගලං මුද්ධාදස්සො අරියං ආවිකම්මනී දෙසෙන්නි පඤ්ඤාපෙන්නි පට්ඨපෙන්නි විවරනති විහරනති උත්තානිකරොනති පකායෙනති පසංසනතිති අධිප්පායො, කිනති? උපෙක්ඛානො සතිමා සුඛවිහාරීති. තං තතිසජ්ඣානං උපසමපජ්ජ විහරතීති එවමෙත්ථ යොජනා චෙදිතබ්බං.

1. ධෙනුපගො.

කසමා පන නං නෙ එවං පසංසනතීති? පසංසාරහතො, අයං හි යසමා අතිමධුරසුඛෙ සුඛපාරමිප්පතෙතපි තතියස්සකානෙ උපෙක්ඛකො න තත්ථ සුඛාභිසංඝෙහන ආකඛ්ඪියති, යථා ච පීති න උපපජ්ජති, එවං උපධින සතිකාය සතිමා, යසමා ච අරියකතනං අරියජනසෙවිතමෙව අසංකිලිථං සුඛං නාමකායෙන පටිසංවෙදෙති, තසමා පසංසාරහො හොති, ඉති පසංසාරහතො නං අරියං නෙ එවං පසංසාරහතෙතුභුතෙ ගුණෙ පකාසෙතො “උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරී”ති එවං පසංසනතීති වෙදි තබ්බං. **සතියෙන** ගණනානුපුබ්බතා තතියං; තතියං උප්පන්නතතිපි තතියං.

සුඛස්ස ච පභාණං දුක්ඛස්ස ච පභාණංති කායිකසුඛස්ස ච කායික දුක්ඛස්ස ච පභාණං; සුඛෙබ්බාති තඤ්ච ඛො පුබ්බෙව න චතුස්ථිකා නක්ඛණේ; **සොමනස්ස දෙමනස්සානං අත්ථබ්බමාති** වෙතසික සුඛස්ස වෙතසිකදුක්ඛස්ස වාති ඉමෙසමපි විනා. පුබ්බෙව අත්ථබ්බමා පභාණං ඉච්චෙව චුත්තං හොති. කද පන තෙසං පභාණං හොති? චතුත්තං ක්කානානං උපවාරකඛණේ, සොමනස්සං හි චතුස්ථිකානස්ස උපවාරකඛණේසෙව පතියති, දුක්ඛදෙමනස්සසුඛාති පඨමදුතියතතියානං උපවාරකඛණේසු. එවමෙනෙසං පභාණක්කමෙන අවුත්තානං ඉන්ද්‍රිය විභඝ්ඛෙ පන' ඉන්ද්‍රියානං උදෙදසක්කමෙනෙව ඉධාපි චුත්තානං සුඛ දුක්ඛ සොමනස්ස දෙමනස්සානං පභාණං වෙදිතබ්බං. යදි පනෙතාති තස්ස තස්ස ක්කානස්ස උපවාරකඛණේසෙව පතියනති, අථ කසමා “කත්ථ¹ චුප්පන්නං දුක්ඛිත්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහි-පෙ-පඨමජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති, එත්ථචුප්පන්නං දුක්ඛිත්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති. කත්ථ චුප්පන්නං දෙමනස්සිත්‍රියං-සුඛිත්‍රියං-සොමනස්සිත්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සුඛස්ස ච පභාණං-පෙ-චතුස්ථිකානං උපසම්පජ්ජ විහරති, එත්ථචුප්පන්නං සොමනස්සිත්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති”ති එවං ක්කානෙසෙව නිරොධො චුත්තොති? අතිසයනිරොධත්තා; අතිසයනිරොධො හි තෙසං පඨමජ්ඣානාදීසු, න නිරොධොසෙව, නිරොධොසෙව පන උපවාරකඛණේ, නාතිසය නිරොධො, තථා හි නානාවජ්ජනෙ පඨමජ්ඣානුපවායෙ නිරුද්ධස්සාපි දුක්ඛිත්‍රියස්ස ඛංසමකසාදිසම්ඵස්සෙන වා විසමාසනුපතාපෙන වා සිය උප්පතති නතෙව අප්පණායං, උපවායෙ වා නිරුද්ධමෙපනං න සුච්ඡි නිරුද්ධං හොති, පටිපකෙඛන අවිහතත්තා. අනෙතාඅප්පණායං පන පිති ඵරණෙන සබ්බො කායො සුඛොක්කන්තො හොති, සුඛොක්කන්තකායස්ස ච සුච්ඡි නිරුද්ධං හොති දුක්ඛිත්‍රියං පටිපකෙඛන විහතත්තා, නානාවජ්ජනෙ යෙව ච දුතියජ්ඣානුපවායෙ පතියස්සාපි දෙමනස්සිත්‍රියස්ස යසමා එතං විතක්කවිවාරප්පවසෙපි කායස්සිලමථෙ විතතුපසානෙ ච සති උප්පජ්ජති විතක්කවිවාරාභාවෙ නෙව උප්පජ්ජති, යත්ථ පන උප්පජ්ජති තත්ථ

විතකකවිවාරාභාවෙ අපරිභ්‍යාසෙව ච දුතියස්සානුප්පාදෙ විතකක
විවාරාභි. තත්ථස්ස සියා උපපතති නතෙව දුතියස්සානෙ, පරිභ්‍යාසෙව
යතතා. තථා තතියස්සානුප්පාදෙ පරිභ්‍යාසාපි සුඛිත්‍රියස්ස පිති සමුච්ඡාන
පඤ්චරූපකායස්ස සියා උපපතති, නතෙව තතියස්සානෙ, තති
යස්සානෙ හි සුඛස්ස පච්ඡෙදානා පිති සබ්බස්සෙ නිරුජ්ඣති. තථා
චතුත්ථස්සානුප්පාදෙ පරිභ්‍යාසාපි සොමනසසිත්‍රියස්ස ආසන්නතතා
අපරිභ්‍යාසතතාය උපෙකවා අභාවෙන සමමා අනතිකකතතතා ච සියා
උපපතති, නතෙව චතුත්ථස්සානෙ. තසමා එව ච එත්‍රූපතතා දුක්ඛිත්‍රිය-
අපරිභ්‍යාස නිරුජ්ඣතීති තත් තත් අපරිභ්‍යාසගතණං කතතති.
එත්ථාහ : අපේචං තස්ස තස්ස ක්කානසසුප්පාදෙ පරිභ්‍යාසි එතා වෙදනා
ඉධ කසමා සමාහරීති? සුඛගතණත්ථං. යා හි අයං “අදුක්ඛමසුඛ”නති එත්ථ
අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා වුත්තා, සා සුඛමා දුක්ඛිඤ්ඤායා න සකකා
සුඛෙත ගතෙතුං, තසමා යථා නාම දුට්ඨස්ස යථා තථා වා උපසංකම්පිතා
ගතෙතුං අසකකුණේය්‍යස්ස ගොණස්ස ගතණත්ථං ගොපො එකසමී-
චජේ සබ්බා ගාමො සමාහරති, අපේකෙකං නිහරතෙනා පටිපාටියා
ආගතං අයං සො ගණහථ නන්ති තමපි ගාභාපෙති. එවමෙවං සුඛගත
ණත්ථං සබ්බාපි එතා සමාහරි, එවං හි සමාහරි එතා දසෙය්‍යත්ථා යං නෙව
සුඛං න දුක්ඛං න සොමනස්සං න දොමනස්සං අයං අදුක්ඛමසුඛා වෙද-
නාති සකකා හොති එසා ගාහසිතුං. අපිච අදුක්ඛමසුඛාය මෙතො
විමුත්තියා පච්චයදස්ස තත්ඤ්ඤාපි එතා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. සුඛ
දුක්ඛප්පභාණාදයො හි තස්සා පච්චයා, යථාහ : “චත්තාරො ඛො ආවුසො
පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය වෙතොවිමුත්තියා සමාපතතියා, ඉධාවුසො
හික්ඛු සුඛස්ස ච පභාණා-පෙ-චතුත්ථස්සානං උපසම්පජ්ජිතරති ඉමෙ ඛො
ආවුසො චත්තාරො පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය වෙතොවිමුත්තියා සමාපතතියා
ය”ති. යථා වා අඤ්ඤත්ථ පරිභ්‍යාසි සකකායදිට්ඨි ආදයො තතිය මග්ගස්ස
වණ්ණභණ්ණත්ථං තත්ථ පරිභ්‍යාසි වුත්තා, එවං වණ්ණභණ්ණත්ථමෙදතස්ස
ක්කානසෙය්‍යතා ඉධ වුත්තාතිපි වෙදිතබ්බා, පච්චයසාතෙන වා එත්ථ රුග
දෙය්‍යානං අතිදුර්භාවං දෙය්‍යතුමෙපතා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. එතාසු හි
සුඛං සොමනස්සස්ස පච්චයො, සොමනස්සං රුගස්ස, දුක්ඛං දොම-
නස්සස්ස, දොමනස්සං දොසස්ස, සුඛාදිඝාතෙන ච සප්පච්චයා රුග
දෙය්‍ය හතාති අතිදුරෙ හොන්තීති. **අදුක්ඛමසුඛ**නති දුක්ඛාභාවෙන
අදුක්ඛා; සුඛාභාවෙන අසුඛා; එතෙනෙත්ථ දුක්ඛසුඛපටිපක්ඛභූතං තතිය
වෙදනං දීපෙති න දුක්ඛසුඛාභාවමත්තං, තතියවෙදනා නාම අදුක්ඛම
සුඛා, උපෙකවාතිපි වුවචති, සා ඉට්ඨානිට්ඨවිපරිතානුභවන ලක්ඛණා.
උපෙකවාසතිපාරිසුද්ධිනති උපෙකවාය ජනිත සතිපාරිසුද්ධි; ඉමසමී හි
ක්කානෙ සුපරිසුද්ධා සති, යා ච තස්සා සතියා පාරිසුද්ධි සා උපෙකවාය
කතා න අඤ්ඤත්ථ, තසමා එතං “උපෙකවාසතිපාරිසුද්ධි”නති වුවචති,
යාය ච උපෙකවාය එත්ථ සතියා පාරිසුද්ධි හොති, සා අත්තො තනු
මජ්ඣන්තනාති වෙදිතබ්බා, න කෙවලඤ්ඤත්ථ තාය සතියෙව පරිසුද්ධා,
අපිච ඛො සබ්බෙපි සමපසුතතධමමා. සති සීසෙන පන දෙය්‍යා වුත්තා :

තථ කිංචොපි අයං උපෙක්ඛාං ගෙට්ඨාපි තිසු ක්ඛානෙසු විජ්ජති, යථා පන දිවා සුරියපපභාහිභවා සොමමහාවෙන ච අත්තනො උපකාර කත්තනන වා සභාගාය රතනියා අලාභා දිවා විජ්ජමානාපි චන්දලොඛා අපරිසුද්ධා භොති අපරියොදානා, එවමයමපි නත්‍රමජ්ඣිකත්‍රුපෙක්ඛා චන්දලොඛා විය විතක්ඛාදිපච්චනිකධම්මතෙජාහිභවා සභාගාය ච උපෙක්ඛා වෙදනාරතනියා අලාභා විජ්ජමානාපි පඨමජ්ඣානාදිභෙදෙ අපරිසුද්ධා භොති, තස්සා ච අපරිසුද්ධාය දිවා අපරිසුද්ධාය චන්දලොඛාය පභා විය සහ ජාතාපි සතිආදයො අපරිසුද්ධාව භොනති, තස්මා තෙසු එකමපි “උපෙක්ඛා සතිපාරිසුද්ධි”නති න වුත්තං. ඉධ පන විතක්ඛාදිපච්චනිකතෙජාහිභවා භාවා සභාගාය ච උපෙක්ඛාවෙදනාරතනියා පටිලාභා අයං නත්‍රමජ්ඣිකත්‍රු පෙක්ඛා චන්දලොඛා අතිවිය පරිසුද්ධා, තස්සා පරිසුද්ධිත්තා පරිසුද්ධි චන්දලොඛාය පභා විය සහජාතාපි සතිආදයො පරිසුද්ධා භොනති පරියොදානා, තස්මා ඉදමෙව “උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි”නති වුත්තනති වෙදි තබ්බං. **මතු සුථ**නති ගණනානුපුබ්බතා මතුථං; මතුථං උප්පන්නනතිපි මතුථං; ඉමානි චත්තාරි ක්ඛානානි පුබ්බභාගෙපි නානා, මග්ගකම්ම භේපි, පුබ්බභාගෙ සමාපත්තිවසෙන නානා, මග්ගකම්මේ නානාමග්ග වසෙන, එකස්ස හි පඨමමග්ගො පඨමජ්ඣානිකො භොති. දුතිය මග්ගාද යොපි පඨමජ්ඣානිකා වා දුතියාදියු අඤ්ඤතරජ්ඣානිකා වා, එකස්ස පඨමමග්ගො දුතියාදීනං අඤ්ඤතරජ්ඣානිකො භොති, දුතියාදයොපි දුතියාදීනං අඤ්ඤතරජ්ඣානිකා වා පඨමජ්ඣානිකා වා, එවං චත්තාරොපි මග්ගා ක්ඛානවසෙන සද්ධියා වා අසද්ධියා වා එකච්චසද්ධියා වා භොනති. අයමප නස්ස විසෙයො පාදකජ්ඣානනියාමෙන භොති. පඨමජ්ඣාන ලාභිනො හි පඨමජ්ඣානා වුට්ඨාය විපස්සනනස්ස උප්පන්නමග්ගො පඨමජ්ඣානිකො භොති. මග්ගඛග්ගොජ්ඣානිකානිපෙථ පරිපුණ්ණොනෙව භොනති. දුතියජ්ඣානනො වුට්ඨාය විපස්සනනස්ස උප්පන්නො දුතියජ්ඣානිකො භොති. මග්ගඛගානි පනෙථ සත්ත භොනති, තතියජ්ඣානනො වුට්ඨාය විපස්සනනස්ස උප්පන්නො තතියජ්ඣානිකො, මග්ගඛගානි පනෙථ සත්ත, බොජ්ඣානිකානි ඡ භොනති. එස නයො මතුථජ්ඣානනො වුට්ඨාය යාව තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායත්තා, ආරුපෙථ මතුකක්ඛ පඤ්චකජ්ඣානං උප්පජ්ජති, තඤ්ච බො ලොකුත්තරං න ලොකියනති වුත්තං, එථ කථනති? එථාපි පඨමජ්ඣානාදියු යතො වුට්ඨාය සොතා පත්තිමග්ගං පටිලභිත්වා අරුපසමාපත්තිං භාවෙත්වා යො ආරුපෙථ උප්පන්නො තං ක්ඛානිකාව තස්ස තථ තයො මග්ගා උප්පජ්ජනති, එවං පාදකජ්ඣානමෙව නියමෙති. කෙච්ඡ පන ථෙරා විපස්සනාය ආරමමණ භුතා ඛකා නියමෙනති වදනති. කෙච්ඡ පුග්ගලජ්ඣාසයො නියමෙනති වදනති. කෙච්ඡ වුට්ඨානගාමිනි විපස්සනා නියමෙනති වදනති. තත්‍රායං ආනුපුබ්බි කථා: විපස්සනානියමෙන හි සුක්ඛවිපස්සකස්ස උප්පන්න මග්ගොපි සමාපත්තිලාභිනො ක්ඛානං පාදකං අකත්වා උප්පන්න පඨමජ්ඣානං පාදකං කත්වා පකිණ්ණකසංඛාරෙ සමමසිත්වා උප්පාදිත මග්ගොපි පඨමජ්ඣානිකොව භොති. සබ්බෙසු සත්තබොජ්ඣානිකානි

අවං මහමග්ගානි පඤ්ච ක්කිනමග්ගානි භොනති. තෙසං හි පුබ්බභාග විපස්සනා සොමනස්සසහගතාපි උපෙක්ඛාසහගතාපි නුත්වා වුට්ඨාන කාලෙ සබ්බාරුපෙක්ඛානාවං පත්තා සොමනස්සසහගතාව භොති. පඤ්චකතයෙ දුතියතතියවතුඤ්ඤානානි පාදකානි කත්වා උපපාදිත මහෙස්ස සථාක්කමෙනෙව ක්කිනං වතුරභිතිකං තිවභිතිකං දුට්ඨිකඤ්ඤා භොති. සබ්බෙස්ස පන සත්ත මහමග්ගානි භොනති. වතුඤ්ඤා ජ බොජ්ඣ ඛානානි. අයං විසෙසො පාදකජ්ඣානනියමෙන වෙව විපස්සනානියමෙන ව භොති. තෙසමපි හි පුබ්බභාගවිපස්සනා සොමනස්සසහගතාපි උපෙක්ඛා සහගතාපි භොති, වුට්ඨානගාමිනී සොමනස්සසහගතා. පඤ්චම ජ්ඣානං පාදකං කත්වා නිබ්බතතිතමහෙස්ස පන උපෙක්ඛාවිනෙත කඤ්ඤාවසෙන වෙ ක්කිනමග්ගානි බොජ්ඣඛගමහමග්ගානි ජ සත්ත වෙව, අයමපි විසෙසො උභයනියමවසෙන භොති. ඉමසමිං හි නයෙ පුබ්බ භාගවිපස්සනා සොමනස්සසහගතා වා උපෙක්ඛාසහගතා වා භොති, වුට්ඨානගාමිනී උපෙක්ඛාසහගතාව. අරුපජ්ඣානානි පාදකානි කත්වා උපපාදිතමහෙස්ස ඵසෙව නයො, ඉධ පන වතුක්කනායෙ අවිතක්කවිචාර මත්තස්ස දුතියජ්ඣානස්ස අභාවා නං අපනෙත්වා සෙසානං වසෙන යොජ්ජතබ්බං. ඵචං පාදකජ්ඣානනො වුට්ඨාය සෙ කෙවි සබ්බායෙර සමමසිත්වා තිබ්බතතිතමහෙස්ස ආසන්නපදෙසෙ වුට්ඨිනා සමාපත්ති අත්තනා සදිසභාවං කරොති, භූමිවණ්ණණා විය ගොධාවණ්ණණස්ස.

දුතියඤ්ඤාදෙ පන යතො යතො සමාපත්තිනො වුට්ඨාය සෙ සෙ සමාපත්තිධමෙව සමමසිත්වා මහෙස්ස නිබ්බතතිනො තංතං සමාපත්තිසදිසොව භොති, තත්වාපි ව විපස්සනානියමො වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. තතියඤ්ඤාදෙ අත්තනො අජ්ඣාසයානුරූපෙන යං යං ක්කිනං පාදකං කත්වා සෙසෙ ක්කිනධමෙව සමමසිත්වා මහෙස්ස නිබ්බතතිනො තංතං ක්කිනසදිසොව භොති. පාදකජ්ඣානං පන සමමසිතජ්ඣානං වා විනා අජ්ඣාසයමනෙතෙනෙව තං න ඉජ්ඣති, ඵත්වාපි ව විපස්සනා නියමො වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො.

අයං වුච්චති සමමාසමාධිති යා ඉමෙස්ස වතුස්ස ක්කිනෙස්ස ඵකඤ්ඤා අයං පුබ්බභාගෙ ලොකියො අපරභාගෙ ලොකුත්තරෙ සමමාසමාධි නාම වුච්චතිති; ඵචං ලොකියලොකුත්තරවසෙන ධම්මසෙනාපති මහසව්වං දෙසෙසි. තඤ්ඤා ලොකියමහෙස්ස සබ්බානෙව මහමග්ගානි යථානු රූපං ඡස්ස ආරමමණෙස්ස අඤ්ඤාතරමමණානි භොනති, ලොකුත්තර මහෙස්ස පන වතුසමවපට්ටෙධාය පටිත්තස්ස අරියසාවකස්ස නිබ්බාණාරමණං අවිජ්ජානුසය සමුග්ගාතකං පඤ්ඤාවකත්ව සමමාදිට්ඨි, තථා සමපනාදිඝස්ස තංසමප්පුත්තො තිවිධමිථ්‍යාසංකප්පසමුග්ගාතකො වෙතසො නිබ්බාණ පදගිතිතරෙපනො සමමාසංකප්පො, තථා පස්සන්නස්ස විතකෙක්කන්නස්ස ව තංසමප්පුත්තාව වතුබ්බිධ වතිද්වර්ත සමුග්ගාතිකා මිථ්‍යාවාදාය විරති සමමාවායා, තථා විරමන්නස්ස තංසමප්පුත්තාව තිවිධමිථ්‍යාකමත්ත

සමුච්ඡේදිකා මිච්ඡාකම්මනතා විරති සම්මාකම්මනෙතා, තෙසං යෙව වස්ස වාචාකම්මනතානං වොදනභූතා තංසම්පසුත්තංච කුහනාදිසමුච්ඡේදිකා මිච්ඡාආජිවා විරති සම්මාආජිවො, තස්සායෙව සම්මාවාචා සම්මා කම්මනතාජිවසංඛාතාය සීලභූමියා පතිට්ඨගන්තස්ස¹ තදනුරූපො තංසම්පසුත්තංච කොසජ්ජසමුච්ඡේදකො අනුප්පනනුප්පනතානං අකුසල කුසලානං අනුප්පාදපභාණ්ණප්පාදට්ඨිතිසාධකො ච විරියාරම්භො සම්මා වායාමො, එවං වායමනතස්ස තංසම්පසුත්තංච මිච්ඡාසතිවිනිශ්චිතකො කායාදිසු කායානුපස්සනාදිසාධකො ච චේතසො අසම්මොහො සම්මා සති, එවං අනුත්තරාය සතියා සුචිතිනවිත්තාරකයස්ස තංසම්පසුත්තංච මිච්ඡාසමාධි විද්ධංසිකා විනේශකයනා සම්මාසමාධිති. එය ලොකුත්තරෙ අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මහෙසො යො සහ ලොකියෙන මහෙසෙන දුක්ඛ නිරෝධගාමිනීපටිපද්ධති සංඛිං ගතො, සො ඛො පනෙස මහෙසො සම්මා දිට්ඨිසංකප්පානං විජ්ජාය, සෙසධම්මානං වරණෙන සංගභීතතා විජ්ජා චෙව වරණඤ්ච, තථා තෙසං චිත්තං විපස්සනායානෙන, ඉතරෙසං සමථයානෙන සංගහිතතතා සමජො චෙව විපස්සනා ච, තෙසං චිත්තං පඤ්ඤාකඛිකෙන, තදනන්තරානං තිණ්ණං සීලකඛිකෙන, අවසෙසානං තිණ්ණං සමාධිකඛිකෙන, අධිපඤ්ඤඅධිසීලඅධිවිත්තසිකඛාති ච සංගහිතතා බන්ධනතසඤ්ච ට්ඨිකඛාතතසඤ්ච ගොති යෙන සමනතාගතො අරියසාවකො දස්සනසමජෝති චක්ඛුති ගමනසමජෝති ච පාදෙති සමනතා ගතො අද්ධිකො විස විජ්ජාවරණසම්පනෙනා සුඤ්චා විපස්සනායානෙන කාමසුඛලලිකානුයොගං, සමථයානෙන අත්තකීලමථානුයොගනති අත්ත වයං පරිවජෙජ්ජා මජ්ඣිමපටිපදං පටිපනො පඤ්ඤාකඛිකෙන මොගකඛිකං, සීලකඛිකෙන දෙසකඛිකං, සමාධිකඛිකෙන ච ලොභකඛිකං පදලෙනො-අධිපඤ්ඤසිකඛාය පඤ්ඤසම්පදං, අධිසීල සිකඛාය සීලසම්පදං, අධිවිත්තසිකඛාය සමාධිසම්පදනති තිස්සො සම්පතතියො පඤ්ච අමතං නිබ්බාණං සමජ්ඣරොති, ආදිමජ්ඣි පරි යොයාන කල්‍යාණං සත්තතියං බොධිපක්ඛිය ධම්මරත්න විවිත්තං සම්මත්ත තියාමසංඛාතං අරියභූමි ඔක්කනෙනා හොතිති.

මග්ගසංවචනිදෙදසවණ්ණනා

ති ට්ඨි තා.

වතුසු පන සමෙවසු බාධනලක්ඛණං දුක්ඛසම්මං, පභවලක්ඛණං සමුදයසම්මං, සන්තිලක්ඛණං නිරෝධසම්මං, නියානලක්ඛණං මග්ගසම්මං, අපි ච පවතති-පවත්තක-නිවතති-නිවත්තක-ලක්ඛණාති පටිපාටියා,තථා සංඛත තණ්හා අසංඛත දස්සනලක්ඛණාති ව.කයමා පන වත්තාරෙව අරිය සම්මානි චුත්තාති අනුනාති අනධිකානිති වෙ? අඤ්ඤස්ස අසම්භවතො අඤ්ඤතරස්ස ච අනපනෙය්‍යභාවතො. න හි එතෙති අඤ්ඤං අධිකං වා

එතෙසං වා එතමපි අපනෙතබ්බං සමෙහාති. යථාහ:- “ඉධ භික්ඛවෙ ආගවෙජ්ඣා සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා නෙතං දුක්ඛං අරියසම්මං, අඤ්ඤං දුක්ඛං අරියසම්මං, යං සමණෙන ගොතමෙන දෙසිතං, අහමෙන දුක්ඛං අරියසම්මං යථෙත්වා අඤ්ඤං දුක්ඛං අරියසම්මං පඤ්ඤාපෙසාං මිති නෙතං යානං විජ්ජති”ති ආදී. යථා වාහ:- “යො භි කොපි භික්ඛවෙ සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා එවං වදෙය්‍ය-නෙතං දුක්ඛං පඨමං අරියසම්මං යං සමණෙන ගොතමෙන දෙසිතං, අහමෙන දුක්ඛං පඨමං අරියසම්මං පච්චක්ඛාය අඤ්ඤං දුක්ඛං පඨමං අරියසම්මං පඤ්ඤාපෙසාංමිති නෙතං යානං විජ්ජති”ති ආදී. අපි ච පච්චතීම්මාපික්ඛනෙතා භගවා සහෙතුකං ආපික්ඛිතිවත්තිඤ්ඤා සලපායං, ඉති පච්චතීතිවත්ති නදුභයහෙතුතං එතං පරමතො චත්තාරොව චුත්තාති. තථා පරිඤ්ඤාය්‍ය-පහානබ්බ-සච්චිකා තබ්බ-භාවෙතබ්බානං, තණ්හාවජ්ඣ-තණ්හා-තණ්හානිරෝධ-තණ්හා නිරෝධුපායානං, ආලය-ආලයරමනා-ආලයසමුග්ගාන-ආලයසමුග්ගානු පායානඤ්ඤා වසෙනාපි චත්තාරොව චුත්තාතිති.

එත්ථ ච ඔලාරිකත්තා සබ්බසත්තසාධාරණත්තා ච සුච්ඤ්ඤාය්‍යනති දුක්ඛසම්මං පඨමං චුත්තං, තසෙව හෙතුදසානත්ථං තදනන්තරං සමුදයසම්මං, හෙතුනිරෝධා ඵලනිරෝධොති ඤ්ඤපනත්ථං තතො නිරෝධසම්මං, තදධිගමුපායදසානත්ථං අනෙත මඤ්ඤාසම්මං.

භවසුඛස්සාදගථිතානං වා සත්තානං සංවෙගජ්ජනත්ථං පඨමං දුක්ඛමාහ, තං නෙව අකතං ආගච්ඡති න ඉස්සරතිමමාණාදිතො භොති, ඉතො පන භොතිති ඤ්ඤපනත්ථං තදනන්තරං සමුදයං, තතො සහෙතු කෙන දුක්ඛෙන අභිභුතත්තා සංවිග්ගමානසානං දුක්ඛතිස්සරණ ගවෙ සිතං නිස්සරණදසානෙන අස්සාසජ්ජනත්ථං නිරෝධං, තතො නිරෝධා ගමත්ථං නිරෝධසම්පාපකං මඤ්ඤති අයමෙතෙසං කමො. එතෙසු පන භාගෙ විය දුක්ඛසම්මං දට්ඨබ්බං, භාරාදුනම්ච සමුදය සම්මං, භාරනිකෙව පනම්ච නිරෝධසම්මං, භාරනිකෙවපඤ්ඤාපෙසා විය මඤ්ඤාසම්මං. රෙගො විය ච දුක්ඛසම්මං, රෙගනිදුනම්ච සමුදයසම්මං, රෙගචුපසමො විය නිරෝධසම්මං, හෙසජ්ජම්ච මඤ්ඤාසම්මං. දුභික්ඛම්ච වා දුක්ඛසම්මං, දුඛචුට්ඨි විය සමුදයසම්මං, සුභික්ඛම්ච නිරෝධසම්මං, සුචුට්ඨි විය මඤ්ඤාසම්මං. අපි ච චෙරි-චෙරි-චෙරිසමුග්ගාන චෙරිසමුග්ගානුපායෙහි, විසරුක්ඛ රුක්ඛමුල-මුලපච්චේද-තදුපච්චේදුපායෙහි, භය-භයමුල- නිබ්බයාන- තදධිගමුපායෙහි, ඔරිමතීර-මහාස-පාරිමතීර-තංගමපාපකවායාමෙහි ච යොජේත්වාපෙතාති උපමානෝ වෙදිතබ්බාතිති.

යබ්බානෙව පනෙතාති සම්මානි පරමජේන වෙදකකාරක නිබ්බුත ගමකාභාවතො සුඤ්ඤාතිති වෙදිතබ්බාති. තෙතෙනං චුච්චති :-

“දුක්ඛමෙව භි න කොච දුක්ඛිතො-කාරකො න කිරියා ම විජ්ජති,
අත්ථි නිබ්බුති න නිබ්බුතො සුමා-මඤ්ඤාසම්මං ගමකො න විජ්ජති.”

අථවා :-

“ධ්වවසුභසුඛතතසුඤ්ඤං-පුරිමවය මතතසුඤ්ඤමමතපදං,
 .ධ්වවසුභ අතතරහිතො-මහො ඉති සුඤ්ඤතා තෙසු”

නිරෝධසුඤ්ඤනී වා නිඤ්ඤ, නිරෝධො ච සෙසත්තයසුඤ්ඤෙඤ්ඤ ඵල
 සුඤ්ඤෙඤ්ඤ වා. එනි හෙතුසමුදයෙ දුක්ඛස්ස අභාවතො මහෙඤ ච නිරෝ
 ධස්ස, න ඵලෙන සගබ්භො පකඨිවාදීනං පකඨි විය, හෙතුනා සුඤ්ඤෙඤ්ඤ
 ඵලං දුක්ඛසමුදයානං නිරෝධමඤ්ඤානඤ්ඤ අසමවායා, න හෙතුසම
 මෙන හෙතුඵලං හෙතුඵලසමවාය වාදීනං විආණ්ණකාදීනි විය, තෙනෙන-
 වුච්චති:-

“තයමිධ නිරෝධ සුඤ්ඤං-තයෙන තෙනාපි නිබ්බුති සුඤ්ඤං,
 සුඤ්ඤෙඤ්ඤ ඵලෙන හෙතු-ඵලමපි තං හෙතුනා සුඤ්ඤ”නති.

සබ්බානෙව සච්චානි අඤ්ඤමඤ්ඤසභාගානි අවිතථතො අතත
 සුඤ්ඤතො දුක්ඛාර්ථවිවේධතො ව. යථාහ:- “තං නිමමඤ්ඤපි ආනන්ද
 කතමනනුබො දුක්ඛාර්තරං වා දුර්භිසමභවතරං වා යො වා දුරතොව සුඤ්ඤ
 මෙන තාලවජ්ඣක්ඛලෙන අසනං අතිපාතෙය්‍ය පොංඛානුපොංඛං අවිතර්කිතං,
 යො වා සතධා භින්නස්ස වාලස්ස කොට්ඨා කොට්ඨං පටිවිජ්ජේඛය්‍යාති?
 එතදෙව භනෙන දුක්ඛාර්තරඤ්ඤව දුර්භිසමභවතරඤ්ඤව, යො සතධා
 භින්නස්ස වාලස්ස කොට්ඨා කොට්ඨං පටිවිජ්ජේඛය්‍යාති; අථ බො තෙ
 ආනන්ද දුප්පට්ඨිජ්ඣිතරං පටිවිජ්ජිතනි යෙ ඉදං දුක්ඛනිකි යථාභූතං
 පටිවිජ්ජිතනි-පෙ-අයං දුක්ඛනිරෝධගාමිනී පටිපදනි යථාභූතං පටි
 විජ්ජිතනි”ති. විසභාගානි සලකඛණ්ඩවච්ඡානතො, පුරිමානි ච චේ
 සභාගානි දුරවගාහජේන ගමිතරතතා ලොකීයත්තා සාසවත්තා ව, විස
 භාගානි ඵලහෙතුභෙදතො පරිඤ්ඤෙය්‍යප්පභාතබ්බතො ව, පච්ඡිමානිපි
 චේ සභාගානි ගමිතරතතන දුරවගාහත්තා ලොකුතභරතතා අනාස
 වත්තා ව, විසභාගානි විසසවිසයිභෙදතො සච්ඡිකාතබ්බභාවෙනබ්බතො
 ව, පථමතනිසානි වාපි සභාගානි ඵලාපදෙසතො, විසභාගානි
 සංඛතාසංඛතතො. දුතියවතුච්ඡානි වාපි සභාගානි හෙතුඅපදෙසතො,
 විසභාගානි එකන්තකුසලාකුසලතො. පථමවතුච්ඡානි වාපි සභාගානි
 සඛිඛතතො, විසභාගානි ලොකීයලොකුතතරතො. දුතියතනිසානි වාපි
 සභාගානි නෙවසෙක්ඛනාසෙක්ඛිභාවතො, විසභාගානි සාරමමණා
 නාරමමණතො.

ඉති එවං පකාරෙහි-නයෙහි ච විවක්ඛණො,
 විජ්ඤ්ඤ අරියසච්චානං-සභාගවිසභාගනනති.

සබ්බමෙව චේන දුක්ඛං එකවිධං පවත්තිභාවතො, දුට්ඨං නාම
 රූපතො, තිට්ඨං කාමරූපාරූපුප්පත්තිභවභෙදතො, චතුර්ඛිධං චතු
 ආහාරභෙදතො, පඤ්චවිධං පවුපාදුනක්ඛනිභෙදතො. සමුදයොපි එක
 විධො පවත්තකභාවතො, දුට්ඨො දිශිසමපුස්සත්තාසමපුස්සත්තතො,
 තිට්ඨො කාමහවිචිභවත්තණ්භාභෙදතො, චතුර්ඛිධො චතුමග්ගප්පභෙ

දහො, පඤ්චවිධො රූපාභිනාදනාදිහෙදහො, ඡබ්බිධො ඡතණ්ණා කායහෙදහො. නිරෝධොපි එකවිධො අසංඛතධාතුභාවතො, පරියායතො පන දුට්ඨධො සලාපාදිසෙස අනුපාදිසෙසතො, තිවිධො භවතතයවුප සමතො, චතුර්විධො චතුර්මණාධිගමනීයතො, පඤ්චවිධො පඤ්චාභි නාදනවුපසමතො, ඡබ්බිධො ඡතණ්ණාකායකතයහෙදහො. මහෙත්තොපි එකවිධො භාවෙනබ්බතො, දුට්ඨධො සමථවිපස්සනාහෙදහො, දස්සන භාවනාහෙදහො වා, තිවිධො බ්බතතයහෙදහො. අයං හි සප්පදෙසතුතා නගරං විස රජේන් නිප්පදෙසෙති තිඨි බ්බෙති සම්මතීතො. යථාහ :-

“නාධො අවුසො විසාබ් අරියෙන අට්ඨඞ්ඞිකෙන මහෙත්ත තයො බ්බා සම්මතීතා, නීති ච ධො ආවුසො විසාබ් බ්බෙති අරියො අට්ඨඞ්ඞිකො මහෙත්ත සම්මතීතො, යා වාවුසො විසාබ් සමමාමාමා යො ච සමමාකමමනෙත්තා යො ච සමමාආර්ථො ඉමෙ ධම්මා සීලකතතො සම්මතීතා. යො ච සමමා වායාමො යා ච සමමාසනී යො ච සමමාසමාධි ඉමෙ ධම්මා සමාධිකතතො සම්මතීතා. යා ච සමමාදිට්ඨි යො ච සමමාසංකප්පො ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤාකතතො සම්මතීතා”හි. චතුර්විධො සොනාපනතීමණාදිවසෙන, අපිච සබ්බානෙව සමානී එකවිධානි අවිතථතතා අභිඤ්ඤායාත්තා වා, දුට්ඨධානි ලොකීයලොකුතතරතො සම්බතාසම්බතතො වා, තිවිධානි දස්සන භාවනාහි පහාතබ්බතො අප්පහාතබ්බතො නෙවපහාතබ්බනාපහා තබ්බතො ව, චතුර්විධානි පරිඤ්ඤායාපහාතබ්බ සමථිකාතබ්බ භාවෙ තබ්බතොහි.

එවං අරියසමානං-දුරේඛාධානං වුධො විධිං,
අනෙක හෙදහො ජඤ්ඤ-භිතාය ම සුධාය මාහි.

සච්ච පනිණ්ණනං

නිවසිතං.

ඉද්දනි ධම්මසෙතාපති භගවතා දෙසිතකතමනෙව අනෙත සච්ච වකුකකං නිද්දසිතිනං “ඤ්ඤාපෙඨින ඤ්ඤා”නති ආදිනා සච්චවකුකක වසෙන සුතමයෙ ඤ්ඤා නිගමෙතො දස්සෙති. එවං “සොනාමධානෙ පඤ්ඤා සුතමයෙ ඤ්ඤා”නති පුරේඛ වුත්තං සබ්බං නිගමෙතො දස්සෙතිති.

සද්ධම්මපසකාසනිසා පටිසම්භිද්ධගතවස්සකථාස

සුතමයෙඤ්ඤා නිද්දසවණ්ණනා

නි වසිතා.

සීලමයඤ්ඤානිද්දසෙ-පඤ්චානි ගණනපරිවේෂ්ඨො; ඕලානිති පරිවේෂ්ඨනාධම්මනිදස්සනා; පටිසන්තපාටිසුඤ්ඤානි ආදි පඤ්චනාං සරූපතො දස්සනා; “පරියනතපාරිසුද්ධි”හි ආදිසු. යථා නිලවණ්ණ

සොගතො වන්මපි නිලමස්ස අපචිති=නිලනති වුවවති, එම ගණනවසෙන පරියනොනා පරිවෙජ්ඣෙ අස්සා අපචිති=පරියනනා; උපසම්පන්නාසිලෙ පතො අනුපසම්පන්නාසිලස්ස අවසානසංඛ්‍යාවනනා වා පරියනොනා අවසානං අස්සා අපචිති=පරියනනා, “සපරියනනා”නි වා වත්තබ්බෙ සකාර ලොපො කතොති වෙදිතබ්බො, තං “දකාසකා පචියනනී”නි එන් උකාර ලොපො විශ. පරිසුද්ධිභාවො=පාරිසුද්ධි, පරියනනා ව සා පාරිසුද්ධි වානි=පරියනනාපාරිසුද්ධි; පරියනනාපාරිසුද්ධිසංඛ්‍යාතං සිලං=පරියනනාපාරිසුද්ධි සිලං, වුත්තපටිපකෙකින න පරියනනානි=අපචියනනා; නපි එතිස්සා පරියනොනානිපි=අපරියනනා; සමාදානනොපභූති අබ්භිකිතතො බ්බෙති තාපි කතපටිකමත්තො විතනුපාදමත්තකෙනාපි මලෙන විරහිතතො ව පරිසුද්ධිජාතිමණි විශ සුපරිකමකතසුචණ්ණං විශ ව පරිසුද්ධිතො අරිය මහස්ස පදට්ඨානභූතා අනුනට්ඨන පටිසුණ්ණා; දිට්ඨියා පභිණ්ණනා දිට්ඨිපරමාසෙන අගභිතතො අපඨමට්ඨා; අයං තෙ සිලෙ දෙසොති කෙනවි වොදකෙන පරමසිඤ්ඤා අසකඤ්ඤාසත්තො වා අපරමට්ඨා. අරහත්ත ලක්ඛණේ සබ්බදර්ථපටිපස්සාද්ධියා පටිපස්සාද්ධි; අනුප සම්පන්නානනති අනවසෙසසමාදානවසෙන සිලසම්පදාය භූසං සම්පන්නානි=උපසම්පන්නා, න උපසම්පන්නා=අනුපසම්පන්නා, තෙසං අනුපසම්පන්නානං; පටිසංගහසිකඛාපදානනති එන් සිකඛිතබ්බට්ඨන සිකඛා, කොට්ඨාසට්ඨන පදානි, සිකඛිතබ්බ කොට්ඨාසානිති අපො. අපිව සිලෙ පතිට්ඨිතෙන උපරි පත්තබ්බතො සබ්බෙ කුසලා ධර්මා සිකඛා; සිලාති තාසං සිකඛානං පතිට්ඨට්ඨන පදානිති සිකඛානං පදත්තා සිකඛාපදානි, පරියනනානි සිකඛාපදානි එතෙසනනි=පරියනනාසිකඛා පදානි, තෙසං පරිනනාසිකඛාපදානං; තන් ව වෙ පරියනනා: සිකඛාපද පරියනොනා ව කාලපරියනොනා ව, කතමො සිකඛාපදපරියනොනා? උපාස කොපාසිකානං සථාසමාදානවසෙන එකං වා වෙ වා නිණ්ඤි වා චිත්තාරි වා පඤ්ච වා අට්ඨ වා දස වා සිකඛාපදානි භොනති, සිකඛමානා සමණෝර සාමණෝර්තං දස සිකඛාපදානි, අයං සිකඛාපදපරියනොනා. කතමො කාල පරියනොනා? උපාසකොපාසිකා දානං දදමානා පරිවෙසනපරියනනං සිලං සමාදියනති, විහාරං ගතා විහාරපරියනනං සිලං සමාදියනති, එකං වා වෙ වා තයො වා භියො වා රතනිඤ්චානි පරිවෙජ්ඣං කතා සිලං සමාදියනති අයං කාලපරියනොනා. ඉමෙසු විසු පරියනොනසු සිකඛාපදං පරියනනං කතා සමාදිනනං සිලං විනිකකමෙන වා මරණේ වා පටිපස්සමහති. කාලං පරියනනං කතා සමාදිනනං නංකාකාලා නිකකමෙන පටිපස්සමහති. අපචියනනාසිකඛාපදානනති-

“නවකොට්ඨසාසානි-අසීතිං සතකොට්ඨො,
පඤ්ඤාස සතසහස්සානි-ජ්ඣතිංස ව පුනාපරෙ.

එතෙ සංවර විනයා-සම්බුද්ධොන පකාසිතා,
පෙය්‍යාලමුඛෙන නිද්දිට්ඨා-සිකඛා විනයසංචරෙ”ති.

එවං ගණනවසෙන පරිසන්නානමි සිකඛාපදනං අනවසෙසසමා
දනභාවවසෙන ලාභ සස ඤ්ඤි අමිත ජිවිතභෙදා අදිට්ඨපරිසන්නභාව
වසෙන උපරි රක්ඛිතබ්බසිලපරිවේෂදභාවවසෙන ච නත්ති එතෙසං
පරිසන්නොති=අපරිසන්නාති, අපරිසන්නාති සිකඛාපදනි එතෙසන්නි=
අපරිසන්නසිකඛාපදනි, තෙසං අපරිසන්නසිකඛාපදනං; බුද්ධපරිසන්න
සිකඛාපදනන්ති වා අත්තො.

පුප්පුර්ණ කලාණකානනති ආදිසු :-

“පුප්පුර්ණ ජනනාදිති-කාරණෙති පුප්පුර්ණො,
පුප්පුර්ණනෙතොගධකතා-පුප්පුර්ණං ජනො”ඉති

වුත්තපුප්පුර්ණ ලක්ඛණානතික්කමෙපි :-

“දුට්ඨෙ පුප්පුර්ණා වුත්තා-බුද්ධොනාදිවච්ඡන්දා,
අකො පුප්පුර්ණො එකො-කලාණෙකො පුප්පුර්ණො”ති

වුත්ත පුප්පුර්ණවසෙ කලාණධම්මසමාගමෙන අකිපුප්පුර්ණභාවං
අතික්කමම කලාණපුප්පුර්ණභාවෙ සිත්තානං පුප්පුර්ණකලාණකානං;
කලාණපුප්පුර්ණානනති වුත්තං භොති; පුප්පුර්ණෙසු වා කලාණකානං
පුප්පුර්ණකලාණකානං. **කුසලධම්මෙ සුත්තානනති** එත්ථ කුසල
සද්දෙ කාච ආරොග්ගානවජ්ජ ඡේක සුඛවිපාකෙසු දිස්සති, අයං හි :-
“කච්චි නු භොතො කුසලං කච්චි භොතො අනාමය”නති ආදිසු
ආරොග්ගෙ දිස්සති. “කතමො පන භනෙන කායසමාචාරො කුසලො?
යො ඛො මහාරාජ කායසමාචාරො අනවජ්ජො”ති ච? “පුනච පරං භනෙන
එතදනුත්තරියං යථා භගවා ධම්මං දෙසෙති කුසලෙසු ධම්මෙසු”ති ච
එවමාදිසු අනවජ්ජ. “කුසලො නං රථස්ස අභිගප්චම්භිකානං කුසලා
නචම්භිතස්ස සිකඛිතා වාතුරික්ඛියො”ති ආදිසු ඡේකෙ. “කුසලානං
භික්ඛිවෙ ධම්මානං සමාදනභෙදා කුසලස්ස කම්මස්ස කතත්තා උප
චිතත්තා”ති ආදිසු සුඛවිපාකෙ, ස්වායම්ඛි ආරොග්ගෙපි අනවජ්ජෙපි සුඛ
විපාකෙපි වට්ටති. වචනත්තො පනෙත්ථ-කුච්ඡෙන පාපකෙ ධම්මෙ සලයනති
චලයනති කම්මෙතනති විද්ධංගෙනති=කුසලා, කුච්ඡෙනන වා ආකාරෙන
සයනති පචත්තනනති=කුසා, තෙ කුසෙ පුනනති ඡිඤ්ඤනති=කුසලා,
කුච්ඡිතානං වා සාතතො නනුකරණතො කුසං ඤ්ඤං; තෙන කුසෙන
ලාභබ්බා ගණනබ්බා පචත්තනනබ්බාති=කුසලා, යථා වා කුසා උභය
භාග ගතං හත්ථප්පදෙසං පුනනති එවම්මෙපි උප්පන්නානුප්පන්නභාවෙන
උභයභාගගතං සංකිලෙසපක්ඛං පුනනති, තත්තා කුසා විය පුනනති=
කුසලා, අපිච ආරොග්ගවේශන අනවජ්ජවේශන කොසලල සම්භූතවේශන
වා කුසලා, ඉධ පන යසමා විපස්සනාකුසලමෙව අධිපෙපනං තත්තා
සෙසෙ විභාය තස්සෙව දස්සනත්තො “කුසලධම්මෙ”ති එකච්ඡිතං කතනති
වෙදිතබ්බං. විපස්සනා කුසලධම්මෙ සාතච්චකිරියතාය සක්කම්භකාරිතාය
ච යුත්තානනති අත්තො. **සෙක්ඛපටිසන්නෙ පටිපුර්කාදිනනති** එත්ථ
තිසු සිකඛාසු ජාතාතිපි=සෙක්ඛා, සත්තනනා සෙක්ඛානං එතෙතිපි=

සෙකකා, සසමෙව සිකකන්තිති¹=සෙකකා; සොතාපතතිමග්ගඵල සකදා ගාමිමග්ගඵල අනාගාමිමග්ගඵල අරහත්තමග්ගධම්මා. තෙ සෙකකා ධම්මා පරිසන්තො පරිචේද්දෙ එතස්සාති=සෙකකපරිසන්තො; තස්මිං සෙකකපරිසන්තො ධම්මෙති සම්මන්තො. පරිපුරං පරිපුණ්ණතං කරොන්තිති=පරිපුරකාරිනො, පරිපුරකාගෙ පරිපුරකිරියා එතෙසං අප්පිච්චා=පරිපුරකාරිනො, තෙසං සොතාපතතිමග්ගස්ස පුබ්බභාගහුතො සෙකකපරිසන්තො පටිපද්ධම්මෙ විපස්සනා පාරිපුරියා පරිපුරකාරිනං. කාසෙ ව ජීවිතෙ ව අනපෙකකාගන්ති එථ කාසෙති සරිරෙ; සරිරං හි අපුච්ඡස්සෙත්තො කුච්ඡිතානස්සෙත්තො කෙසාදිනං චක්ඛුරොගාදිනස්සෙත්තො රොගසත්තානං ආයභුතත්තා කාසොති වුච්චති. ජීවිතෙති ජීවිතිඤ්ඤා; තං හි ජීවන්ති තෙනාති=ජීවිතන්ති වුච්චති; තප්පි එතෙසං අපෙකකාති=අනපෙකකා; නිසසිනෙහාති අප්ථො. තෙසං² තස්මිං කාසෙ ව ජීවිතෙ ව අනපෙකකානං; ඉද්දති තෙසං තෙසු අනපෙකකන්තස්ස කාරණං දසොනො පටිච්චන්තජීවිගන්ති ආග. භගවතො ආචරියස්ස වා සකජීවිතපරිච්චාගෙනෙව හි තෙ කිලමමානෙපි කාසෙ විනස්සමානෙපි ජීවිතෙ අනපෙකකා හොන්තිති.

සත්තන්තං සෙකකාගන්ති සිකකන්ති සෙකකාති ලද්ධිනාමානං සොතාපතතිමග්ගධම්මාදිනං සත්තන්තං අරියපුග්ගලානං; **ගථාගත සාවකාගන්ති** ගථාගතස්ස සාවකානං; අව්චාපි හි අරියපුග්ගලා සවණන්තො අරියාය ජාතියා ජාතත්තා භගවතො දෙසනං අනුසිට්ඨිං² අවෙච්චපපසාදසොගෙන සකකච්චං පුණ්ණන්ති=සාවකා, තෙසු අරහත්ත ඵලධෙය්සෙව විසෙසෙත්වා දසොනො “**බිණ්ණසවාන**”න්ති ආග. අරහත්තමග්ගඤ්ඤෙන පරික්ඛිණ් සබ්බාසවානන්ති අප්ථො. **පට්චෙක බුද්ධාගන්ති** තං තං කාරණං පටිච්ච එකොව අනාවරියකො වතුසච්චං බුද්ධිතවාති=පට්චෙකබුද්ධො, තුාදිසානං පට්චෙකබුද්ධානං; **ගථාගතාගන්ති** එථ අව්චාපි කාරණෙහි භගවා තථාගතො; තථා ආගතොති=තථාගතො, තථා ගතොති=තථාගතො; තථාලක්ඛණං ආගතොති=තථාගතො; තථාධම්මෙ යථාචතො අභිසම්බුද්ධොති=තථාගතො; තථාදසසිත්තාය තථාගතො; තථාචාදිත්තාය තථාගතො; තථාකාරිත්තාය තථාගතො; අභිභවනට්ඨන තථාගතො. කථං භගවා තථා ආගතොති තථාගතො? යථා සබ්බලොකභිත්තාය උසුසුකකමාපනනා පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා ආගතා; කිං වුත්තං හොති? සෙතාහිනිගාරෙන පුරිමකා භගවන්තො ආගතා තෙනෙව අමනාකම්පි භගවා ආගතො, අථවා යථා පුරිමකා භගවන්තො දුන සීල නෙකච්ච පඤ්ඤා විරිය ඛන්ති සම්මාධිට්ඨාන මේඤ්ඤාපෙකකා සම්මානා දස පාරමිසො දස උපපාරමිසො දස පරමජ්ඣපාරමිසොති සමතිංස පාරමිසො පුරෙත්වා අභිතපරිච්චාගං නයතධනරජජුත්තදුර පරිච්චාගන්ති ඉමෙ පඤ්ඤා මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජිත්වා පුබ්බසොග

පුබ්බවරිය ධම්මකතාන ඤාතථවරියාදයො පුරෙකා බුද්ධිවරියාය නොවිං පඤා ආගතා, තථා අමනාකම්පි හගවා ආගතො; යථා ච පුරිමකා හග වනො, වන්තාරො සතිපට්ඨානෙ වන්තාරෙ සමමප්පධානෙ වන්තාරෙ ඉද්ධිපාදෙ පඤ්චිඤ්ඤාති පඤ්ච බ්ලාති සත්ත බොජ්ඣංගිකෙ අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවෙත්වා බුද්ධො ආගතා, තථා අමනාකම්පි හගවා ආගතොති තථාගතො.

“යථෙව දීපඞ්කරබුද්ධිආදයො’
 සබ්බඤ්ඤාභාවං මුත්තයො ඉධාගතා,
 තථා අයං සත්ත මුනීපි ආගතො
 තථාගතො වුච්චති තෙන වක්ඛුමා”ති.

කථං තථා ගතොති තථාගතො? යථා සමපති ඡතා පුරිමකා හගවනො ගතා, කථංකම්පි තෙ ගතා? තෙ හි සමපතිඡතා සමෙති පාදෙති පඨවියං පතිට්ඨාය උත්තරෙතමුඛං සත්තපදවිච්ඡාගරෙන ගතා. යථාහ: “සමපති ඡතො ආනන්ද බොධිසත්තො සමෙති පාදෙති පඨවියං පතිට්ඨ තිත්වා උත්තරෙතමුඛං සත්තපදවිච්ඡාගරෙන ගව්ඡති සෙනමති ඡතෙන අනුභවිතො, සබ්බා ච දියා අනුච්ඡොදොති, ආසතිඤ්ඤා වාචං භාසති: අග්ගොගමසම් ලොකස්ස, ඡෙට්ඨොගමසම් ලොකස්ස, සෙට්ඨොගමසම් ලොකස්ස, අයමනතිමා ඡාති නඤ්ඤාති පුත්ථිකාවො”ති. තඤ්ඤාස්ස ගමනං තථා අගොසි අවිතථං අනෙකෙසං විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්ත භාවෙන. යං හි සො සමපතිඡතො සමෙති පාදෙති පතිට්ඨති, ඉදමස්ස චතුර්දස්පාදපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං, උත්තරමුඛභාවො පනස්ස සබ්බලොකුත්තරභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සත්තපදවිච්ඡාගරෙ සත්තබොජ්ඣංගිකරත්තපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං. “සුවණ්ණ දණ්ඩා විතිපතනති වාමර”ති එත් වුත්තවාමරුකෙට්ඨො පන සබ්බතිත්ථිය නිමිට්ඨස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සෙනව්ඡත්තධාරණං අරහත්තථල විමුත්තවර විමල සෙනව්ඡත්ත පට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සබ්බදියානුච්ඡොදොති සබ්බඤ්ඤාතාතාවරණඤ්ඤපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ආසතිවාචා භාසනං පන අප්පතිවත්තිය වරධමමවක්කප්පවත්තනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, තථා අයං හගවාපි ගතො, තඤ්ඤාස්ස ගමනං තථා අගොසි අවිතථං තෙසං යෙව විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභාවෙන. තෙනානු පොරණො:

“මුත්තතඡාතොව ගව්මපති යථා
 සමෙති පාදෙති ජුසී වසුත්තරං,
 සො වික්කමි සත්ත පදාති ගොතමො
 සෙනඤ්ඤා ඡත්තං අනුධාරස්ස මරු.
 ගන්තොන සො සත්ත පදාති ගොතමො
 දියා විලොකෙසි සමා සමන්තො,
 අට්ඨඞ්ගපෙනං ගිරමබ්භුදිරසී
 සීහො යථා පබ්බතමුද්ධාතිට්ඨිතො”ති.

1. “යථෙව ලොකමති විපසිඤ්ඤාදයො”-මනෙරථපුරණී.
 2. “උත්තරෙතමුඛං”-මනෙරථපුරණී.

එවං තථා ගතොති තථාගතො. අථවා යථා පුරිමකා හගවන්තො
 අයමපි හගවා තථෙව නෙකකම්මෙන කාමච්ඡන්දං-පෙ-පඨමඤ්ඤානෙන
 නිවරණේ-පෙ-අනිච්චානුපය්‍යනාය නිවහස්සන්දං-පෙ-අරහත්තමයෙන න
 සබ්බකිලෙසෙ පහාය ගතො, එවමපි තථා ගතොති තථාගතො.

කථං තථ ලකඛණං ආගතොති තථාගතො? පඨවිධාතුයා කකඛලකඛ
 ලකඛණං තථං අවිතථං, ආපොධාතුයා පග්ගරණලකඛණං-තෙජොධාතුයා
 උණ්හතතලකඛණං- වායොධාතුයා විත්ථහනලකඛණං- ආකාශධාතුයා
 අයමප්පථිලකඛණං-විඤ්ඤාණධාතුයා විජානන ලකඛණං-රූපය්‍ය රූප්පන
 ලකඛණං-වෙදනාය වෙදසිතලකඛණං- සඤ්ඤාය සඤ්ජානනලකඛණං-
 සංඛාරානං අභිසංඛරණලකඛණං- විඤ්ඤාණස්ස විජානන ලකඛණං-
 විතක්කස්ස අභිනිරෝපණලකඛණං-විචාරස්ස අනුමැප්පනලකඛණං-පිඤ්ඤා
 ඵරණලකඛණං- සුඛස්ස සාතලකඛණං- විතෙතකග්ගනාය අවිකෙට්ඨ
 ලකඛණං එස්සස්ස පුඤ්ජනලකඛණං-සද්ධි නිද්දියස්ස අධිමොක්ඛලකඛණං-විරි
 යි නිද්දියස්ස පග්ගහලකඛණං-සති නිද්දියස්ස උපට්ඨානලකඛණං- සමාධි නිද්දි
 යස්ස අවිකෙට්ඨලකඛණං-පඤ්ඤාදි නිද්දියස්ස පජානනලකඛණං-සද්ධාබලස්ස
 අස්ස ද්ධියෙ අකමපියලකඛණං-විරියබලස්ස කොසල්ජ, සතිබලස්ස මුඛ
 සවෙව, සමාධිබලස්ස උද්ධවෙව, පඤ්ඤාබලස්ස අවිජ්ජාය අකමපියලකඛණං-
 සතිසමෙඛොඤ්ඤාබලස්ස උපට්ඨානලකඛණං- ධම්මවිවිසයමෙඛොඤ්ඤාබලස්ස
 පවිවයලකඛණං-විරියසමෙඛොඤ්ඤාබලස්ස පග්ගහලකඛණං-පිතිසමෙඛොඤ්ඤා
 බලස්ස ඵරණලකඛණං-පස්ස ද්ධියමෙඛොඤ්ඤාබලස්ස උපසමලකඛණං-සමාධි
 සමෙඛොඤ්ඤාබලස්ස අවිකෙට්ඨලකඛණං- උපෙකධාසමෙඛොඤ්ඤාබලස්ස පටි
 සංඛාරානලකඛණං-සමමාදිට්ඨියා දස්සනලකඛණං-සමමාසංකප්පස්ස අභි
 නිරෝපණලකඛණං- සමමාචාරාය පරිග්ගහලකඛණං- සමමානමනනාස්ස
 සමුට්ඨානලකඛණං-සමමාආර්ථියා වොදනලකඛණං-සමමාචාරායමස්ස පග්ග
 හලකඛණං-සමමාසතියා උපට්ඨානලකඛණං-සමමාසමාධියා අවිකෙට්ඨ
 ලකඛණං-අවිජ්ජාය අඤ්ඤාණලකඛණං- සංඛාරානං වෙනනාලකඛණං-
 විඤ්ඤාණස්ස විජානනලකඛණං-නාමස්ස නාමනලකඛණං-රූපය්‍ය රූප්පන
 ලකඛණං-සලායතනස්ස ආයතනලකඛණං- එස්සස්ස පුඤ්ජනලකඛණං-
 වෙදනාය වෙදසිතලකඛණං-තණ්හාය ගෙචුලකඛණං-උපාද්ගස්ස ගහණ
 ලකඛණං-හවස්ස ආයුතන ලකඛණං-ජාතියා නිබ්බන්ධිලකඛණං-ජරාය
 ජීරණලකඛණං-මරණස්ස චුඤ්ඤිලකඛණං- ධාතුනං සුඤ්ඤාතාලකඛණං-
 ආයතනානං ආයතනලකඛණං-සතිපට්ඨානානං උපට්ඨානලකඛණං-
 සමමප්පධානානං පදහනලකඛණං-ඉද්ධිපාදනං ඉඤ්ඤානලකඛණං-ඉ නිද්දි
 යානං අධිපතිලකඛණං- බලානං අකමපියලකඛණං- මොඤ්ඤාබලානං
 නියානලකඛණං-මග්ගස්ස ගෙචුලකඛණං- සමමානං තථලකඛණං-සම
 ථස්ස අවිකෙට්ඨලකඛණං-විපස්සනාය අනුපය්‍යනාලකඛණං සමථවිපස්ස
 නානං එකරසලකඛණං-සුගතද්ධානං¹ අනතිවත්තන ලකඛණං-සීල
 විසුද්ධියා සංවරලකඛණං-විතතවිසුද්ධියා අවිකෙට්ඨලකඛණං-දිට්ඨිවිසුද්ධියා

දස්සනලක්ඛණං-බයෙ ඤ්ඤාසං සමුච්චිතලක්ඛණං-අනුප්පාදෙ ඤ්ඤාසං පස්සාද්ධිලක්ඛණං-ඡ්ඤාසං මුලලක්ඛණං-මනසිකාරස්සසමුච්චිතලක්ඛණං, එස්සස්ස සමොධානලක්ඛණං-චේදනාය සමොසරණලක්ඛණං- සමාධිස්ස පමුඛලක්ඛණං-සතිසා ආරිපනෙය්‍යලක්ඛණං-පඤ්ඤාය තතුත්තරිලක්ඛණං- විමුක්තිසා සාරලක්ඛණං- අමනොගධස්ස නිබ්බාණස්ස පරියොසානලක්ඛණං තථා අවිතථා, එතං තථලක්ඛණං ඤ්ඤාගතියා ආගතො අවිරජ්ඣිනො පනෙතා අනුප්පනොති තථාගතො, එවං තථ ලක්ඛණං ආගතොති=තථාගතො.

තථා තථධමෙම යථාවතො අභිසම්මුද්ධොති=තථාගතො? තථධමො නාම චතතාරි අරියසම්මානි; යථාහ: “චතතාරිමානි භික්ඛවෙ තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤාථානි, කතමානි චතතාරි? ඉදං දුක්ඛතති භික්ඛවෙ තථමෙතං අවිතථමෙතං අනඤ්ඤාථමෙත”නති විජ්‍යාතේ. නානි ච භගවා අභිසම්මුද්ධොති තථානං අභිසම්මුද්ධානං තථාගතොති වුච්චති; අභිසම්මොධිදේවො හි එඤ්ඤාගතස්ස. අපිච ජරමරණස්ස ජාතිපච්චයසම්මුත සමුදාගතවෙය්‍යා තථො අවිතථො අනඤ්ඤාථො.-පෙ-සබ්බාරාගං අවිජ්ජා පච්චයසම්මුතසමුදාගතවෙය්‍යා තථො අවිතථො අනඤ්ඤාථො, තථා අවිජ්ජාය සබ්බාරාගං පච්චයවෙය්‍යා තථො අවිතථො අනඤ්ඤාථො.-පෙ-ජාතියා ජරමරණස්ස පච්චයවෙය්‍යා තථො අවිතථො අනඤ්ඤාථො, තං සබ්බං භගවා අභිසම්මුද්ධො, තස්මාපි තථානං අභිසම්මුද්ධානං තථාගතො, එවං තථධමෙම යථාවතො අභිසම්මුද්ධොති තථාගතො.

තථා තථ දස්සිනාය තථාගතො? භගවා යං සදේවකෙ ලොකෙ-පෙ-සදේවමනුස්සාය අපරිමාණානු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං චක්ඛුමාරෙ ආපථා ආගමිත්තං. රූපාරමිණිං නාම අඤ්ඤාතං සබ්බං කාරෙන ජානාති පස්සති, එවං ජානනා පස්සනා ච තෙනෙතං ඉට්ඨා නිට්ඨාදිවසෙන මා දිට්ඨසුහමුතවිඤ්ඤාතෙසු ලබ්භමානකපදවසෙන වා “කතමං තං රූපං රූපායතනං යං රූපං මතුනතං මහාතුනානං උපාදය වණ්ණනිතං සතිදස්සනං සප්පට්ඨං නිලං පිතක”නති ආදිනා නයෙන අනෙකෙහි නාමෙහි තෙරසති වාරෙහි විපඤ්ඤාසාය නයෙහි විහර්මානං තථමෙව භොති විතථං නඤ්ඤා, එස නයො සොනවාරාදිසුපි ආපාථමාගමිත්තෙතසු සද්දාදිසු, වුත්තං වෙතං භගවතා: “යං භික්ඛවෙ සදේවකස්ස ලොකස්ස-පෙ-සදේවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පතනං පරියෙසිතං අනුච්චරිතං මනසා, තමහං ජානමි තමහං අබ්භඤ්ඤාසි. තං තථාගතස්ස විදිතං තං තථාගතස්ස උපට්ඨාසිති¹ එවං තථදස්සිනාය තථාගතො; තඤ්ඤා තථදස්සිතො තථාගතොති පදසමාපො වෙදිතබ්බො.

තථා තථවාදිනාය තථාගතො? යං රතති භගවා බොධිමණෙක අපර ජතපලමෙක නිසිනොතිණ්ණං² මාරානං මඤ්ඤා මඤ්ඤා අනුත්තරං සමමාසමොධිං අභිසම්මුද්ධො, යඤ්ඤා රතති සමකසාලානමතතරෙ

1. “තථාගතො හ උපට්ඨාසි” මතොරථසුරඤ්ඤා.

2. “මතුනතං” ඉති කඤ්ඤා.

අනුපාදිසෙසාය නිබ්බාණධාතුයා පරිනිබ්බාසී, එළුන්තරෙ පඤ්ච වත්තාරිය චස්ස පරිමාණේ කාලෙ පඨමබොධියාපි මජ්ඣිමබොධියාපි පච්ඡිමබොධියාපි යං භගවතා භාසිතං සුතතං ගෙය්‍යං-පෙ-වෙදලලං නං සබ්බං අත්තො ව බ්‍රහ්මඤ්ඤානං ව අනවර්ජං අනුපවර්ජං අනුනමනසිකං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං රුගමදනිමමදනං දොසමොභමදනිමමදනං නජ්ඣි තත්ථ වාලංගමත්තමපි අවකම්බිතං¹ සබ්බං නං එකමුද්දිකාය ලඤ්ඤිතං විය එකනාලිකාය මිතං විය එකතුලාය තුලිතං විය ච තථමෙව හොති. යථාහ:- “සඤ්ච චුඤ්ඤ රතතිං තථාගතො අනුත්තරං සමමාසමොධිං අභිසම්බුද්ධිකම්, යඤ්ච රතතිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බාණධාතුයා පරිනිබ්බාසීති, යඤ්ච එකසමිං අනන්තරෙ භාසති ලපති නිද්දියති සබ්බන්තං තථමෙව² හොති තො අඤ්ඤාපථා, තස්මා තථාගතොති චුම්බති”ති. ගද්දො හෙත්ථ ගතසද්දො එවං තථවාදිතාය³ තථාගතො. අපිච ආගදනං=ආගදො, චචනනති අත්තො; තථො අවිපරිතො ආගදො අස්සාති=දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති එවමෙතස්මිං අත්තො පදසිද්ධිං වෙදිතබ්බා.

කථං තථා කාරිතාය තථාගතො? භගවතො හි වාචාය කායො අනු ලොමෙති කායස්සාපි වාචා, තස්මා යථාවාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී ච හොති, එවමනුසස්ස චස්ස යථා වාචා කායොපි තථා ගතො පවග්ගොති අත්තො, යථා ච කායො වාචාපි තථා ගතා පවග්ගොති=තථාගතො, තෙන වාහ: “යථාවාදී භික්ඛවෙ තථාගතො තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී, ඉති යථාවාදී තථාකාරී යථාකාරී තථාවාදී, තස්මා තථාගතොති චුම්බති”ති. එවං තථාකාරිතාය තථාගතො.

කථං අභිභවනවෙදින තථාගතො? ලපරි භවග්ගං හෙවංසා අවිචං පරියන්තං කත්වා තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු සබ්බසන්තො අභි භවති සීලෙන සමාධිනා පඤ්ඤාය විමුත්තියා විමුත්තිඤ්ඤාදස්සනෙන, න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අජ්ඣි, අතුලො අපපමෙය්‍යො අනුත්තරෙ රුජාධිරාජා දෙවදෙවො* සක්කානං අභිසක්කො බ්‍රහ්මානං අභිබ්‍රහ්මා; තෙනාහ “සදෙවනෙ භික්ඛවෙ ලොකෙ-පෙ-සදෙවමනුස්සාය තථාගතො අභිභු අනභිභුතො අඤ්ඤාදත්ථ දස්සො වසවතති තස්මා තථාගතොති චුම්බති”ති. තත්තෙවං පදසිද්ධිං වෙදිතබ්බා: අගදො විය අගදො, කො පනෙස දෙසනාවිලාසො වෙව පුඤ්ඤාස්සයො ව, තෙන හෙස මහානුභාවො භිසක්කො දිබ්බාගදෙන සපෙස විය සබ්බපරප්පවාදිනො සදෙවකඤ්ච ලොකං අභිභවති, ඉති සබ්බලොකාභිභවනෙ තථො අවිපරිතො දෙසනා විලාසමයො වෙව පුඤ්ඤමයො ව අගදො අස්සාති=දකාරස්ස තකාරං. කත්වා තථාගතොති වෙදිතබ්බා, එවං අභිභවනවෙදින තථාගතො. අපිච තථාය ගතොතිපි=තථාගතො, තථං ගතොතිපි=තථාගතො. ගතොති අවගතො අනිතො පනෙතා පටිපනෙතාති අත්තො. තත්ථ සකලං ලොකං.

1. “පකම්බිතං” ඉති කත්ථි.

2. “තථෙව” කත්ථි.

3. “තථාවාදිතාය” ඉති කත්ථි.

* දෙවතාං අභිදෙවො.

නිරුණපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අවගතොති තථාගතො, ලොකසමුදයං පහණ්පරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අතීතොති තථාගතො, ලොකනිරෝධං සවර්තීරියාය තථාය ගතො පතොති තථාගතො, ලොකනිරෝධශාමීතී පටිපදා තථා ගතො පටිපත්තොති තථාගතො, තෙන යං චුත්තං භගවතා “ලොකො භික්ඛවෙ තථාගතෙන අභිසම්මුදොධා, ලොකසමා තථාගතො විසඤ්ඤාතො, ලොකසමුදයො භික්ඛවෙ තථාගතෙන අභිසම්මුදොධා, ලොකසමුදයො තථාගතස්ස පභිණො, ලොකනිරෝධො භික්ඛවෙ තථා ගතෙන අභිසම්මුදොධා, ලොකනිරෝධො තථාගතස්ස සවර්තතො, ලොක නිරෝධශාමීතී පටිපදා භික්ඛවෙ තථාගතෙන අභිසම්මුදොධා ලොකනිරෝධ ශාමීතී පටිපදා තථාගතස්ස භාවිතා, යං භික්ඛවෙ සද්දෙවකස්ස ලොකස්ස -පෙ-අනුච්චරිතං මහසා සබ්බන්තං තථාගතෙන අභිසම්මුදොධං තස්මා තථාගතොති චුච්චති”ති. තස්ස එවමපි අන්තො වෙදිතබ්බො. ඉදමපි ච තථාගතස්ස තථාගතභාවදීපතෙ මුඛමත්තමෙව. සබ්බොක්කාරෙන පන තථා ගතොව තථාගතස්ස තථාගතභාවං විණේණය්. යස්මා පන සබ්බමුදොධා තථාගත ගුණේනාපි සමසමා, තස්මා සබ්බෙසං වසෙන **තථාගතාගතානි** ආහ.

අරහත්තානනති කිලෙසෙති ආරකතතා අරීතං අරුනඤ්ච භතතතා පච්චයාදීතං අරහතතා පාපකරණේ රහාභාවා තථාගතො අරහා; ආරකා හි යො සබ්බකිලෙසෙති සුචිදුරච්චුරෙ සිතො මග්ගෙන සවාසනානං කිලෙසානං පභිණත්තාති අරහං.

යො තතො ආරකා නාම-යස්ස යෙනාසමබ්බිතා,
අසමබ්බි ව දෙසෙහි-නාපො තෙනාරහං මනො.

තෙ වානෙන කිලෙසාරයො මග්ගෙන භතාති අරීතං භතතතාපි අරහං.

යස්මා රුහාදිසබ්බානා-සබ්බෙපි අරයො භතා,
පඤ්ඤා සන්තො නාපොත-තස්මාපි අරහං මනො.

යඤ්චතං අවිජ්ජාභවතණ්ණාමයනාහි පුඤ්ඤදිඅභිසම්බාරාරං ජර මරණෙනමි ආසවසමුදයමයෙන අකෙඛන විජ්ඣිතා නිභවරපෙ සමා යොජිතං අනාදිකාලපච්චතං සංසාරවක්කං, තස්සානෙන බොධිමණෙක විජිසපාදෙහි සීලපඤ්චයං පතිට්ඨාය සද්ධාභන්තො කම්මකම්මසකරඤ්ඤ ඵරසුං ගහෙනා සබ්බෙ අර භතාති අරානං භතතතාපි අරහං.

අර සංසාරවක්කස්ස-භතා ඤ්ඤාසිතා යතො,
ලොකනාපොත තෙනෙස-අරහනති පච්චචති.

අභගදක්ඛිණේය්. තතා ච විචරදිපච්චයෙ අරහති පුජාචිසෙසඤ්ච, තෙනෙව ච උප්පන්න තථාගතෙ යෙ කෙචි මහෙසකකා දෙවමනුස්සා න ගෙ අඤ්ඤාඪි පුජා කරොනති, තථා හි මුඛමා සභමපනී සිනෙරා මහෙසක රතනදමෙන තථාගතා පුජෙහි. සථාබලඤ්ච අඤ්ඤා දෙව,

මනුස්සා ච බිම්බිසාරකොසලරජාදයො, පරිනිබ්බුතඤ්ඤා භගවන්තං උද්දිස්ස ඡන්තවුතිකොට්ඨිතං විස්සජේන්තා අසොකමහාරජා සකල ජම්බුදීපෙ චතුරසිති විහාරසහස්සානි පතිට්ඨාපෙසි. කො පන වාදෙ අඤ්ඤාසං පූජාවිසෙසානන්ති? පච්චයාදිතං අරහත්තාපි අරහං.

පූජාවිසෙසං සහ පච්චයෙති
යසමා අයං අරහති ලොකනාථො,
අනානුරූපං අරහන්ති ලොකෙ
තසමා ජිනො අරහති නාමමෙතං.

යථා ච ලොකෙ යෙ කෙවි පණ්ඩිතමානින්තො බාලා අසිලොකහයෙන රහො පාපං කරොන්ති, එවමෙස න කදපි කරොතිති පාපකරණේ රහා භාවතොපි අරහං.

යසමා නත්ති රහො නාම-පාපකමෙමසු තාදිනො,
රහාභාවෙන තෙනෙස-අරහං ඉති විසුසුතො.

එවං සබ්බථාපි-

ආරකත්තා භතත්තා ච-කිලෙයාරින සො මුති,
භතසංසාරචක්කාරො-පච්චයාදිත වාරහො;
න රහො කරොති පාපානි-අරහං තෙන වුච්චති.

යසමා පන සබ්බවුද්ධා අරහත්තභූතොනාපි සමසමා, තසමා සබ්බසංවසෙන අරහත්තානන්ති ආහ.

සමමාසමුද්ධානන්ති සමමා සාමඤ්ඤා සබ්බධිමානං වුද්ධත්තා සමමාසමුද්ධා; තථාහෙස සබ්බධිමෙව සමමා සමුද්ධා, අභිඤ්ඤායෙස ධිමෙව අභිඤ්ඤායෙතො වුද්ධා, පරිඤ්ඤායෙස ධිමෙව පරිඤ්ඤායෙතො, පහාතබ්බ ධිමෙව පහාතබ්බතො, සච්ජිකාතබ්බ ධිමෙව සච්ජිකා තබ්බතො, භාවෙනබ්බ ධිමෙව භාවෙනබ්බතො. තෙනෙවාහ :-

“අභිඤ්ඤායං අභිඤ්ඤානං-භාවෙනබ්බඤ්ඤා භාවිතං,
පහාතබ්බං පභිණං මෙ-තසමා වුද්ධාසමි බ්‍රාහ්මණා”ති.

අථවා චක්ඛුං දුක්ඛසච්චං, තස්ස මූලකාරණභාවෙන සමුට්ඨාපිකා පුරිමත්තො සමුදයසච්චං, උභින්නං අපච්චන්ති නිරෝධසච්චං, නිරෝධ පජානනා පටිපදා මග්ගසච්චන්ති එවං එකෙක පද්ධාරොන්තාපි සබ්බ ධිමෙව සමමා සාමඤ්ඤා වුද්ධා, එස නයො යොත ඝාණ ජිව්හා කාය මනෙසු, එතෙනෙව නයෙන රූපාදීනි ඡ ආයතනානි, චක්ඛුට්ඨිකාදයො ඡ විඤ්ඤාණිකායා, චක්ඛුසම්ප්පාදයො ඡ එසායා, චක්ඛුසම්ප්පාදයො ඡ වෙදනා, රූපසංඤ්ඤාදයො ඡ සංඤ්ඤා, රූපසංඤ්ඤානාදයො ඡ චේතනා, රූපත්තණාදයො ඡ තණ්හාකායා, රූපචිතක්කාදයො ඡ චිතක්කා, රූප විචාරාදයො ඡ විචාර, රූපකට්ඨිකාදයො පඤ්චකට්ඨිකා, දස කප්පිණානි, දස අනුස්සතිසො, උග්ගුමාතකසංඤ්ඤාදිවසෙන දස සංඤ්ඤා, කෙසාදයො

වතනිසාකාරා, වාදසාසනනානි, අවසාරස ධාතුසො, කාමභවාදසො භව භවා, පඨමාදීනි වතනාරි ක්කිනානි, මෙතනාභාවනාදසො වතසො අපප මඤ්ඤ, වතසො අරුපසමාපතනියො, පටිලොමතො ජරාමරණාදීනි, අනු ලොමතො අවිජ්ජාදීනි පටිච්චසම්ප්පාදඛ්‍යානි ච සොජ්ජනඛ්‍යානි. තත්‍රායං එකපදසොජ්ජනා : ජරාමරණං දුක්ඛසම්මං, ජාති සමුදයසම්මං, උභින්නනා නිසසරණං නිරොධසම්මං, නිරොධපජානනා පටිපද මග්ගසම්මානනි, එවං එකෙකපදද්‍රෝෂෙන සබ්බධමෙම සමමා සාමඤ්ච බුද්ධො අනුබුද්ධො පටි විද්ධො, යං වා පන කිඤ්චි අජචි නෙය්‍යං නාම සබ්බසං සමමාසම්බුද්ධානා විමොක්ඛනනිකඤ්ඤන්වසෙන සමමාසම්බුද්ධො. තස්ස පන විහාගො උපරි ආවිභවික්ඛනීති. යසමා පන සබ්බබුද්ධා සමමාසම්බුද්ධාගුණේනාපි සමසමා, තස්මා සබ්බසං වසෙන **සමමාසම්බුද්ධානන්ති** ආහ.

ඉදංති පරිසන්නපාරිසුද්ධි අපරිසන්නපාරිසුද්ධි සීලවග්ගෙ එකෙකමෙව සීලං පඤ්චධා භිද්ධිකා දසෙසංචං “අජචි සීලං පරිසන්නං අජචි සීලං අපරිසන්න”න්ති ආදිමාහ, ඉතරෙසු පන නිසු සීලෙසු තථාච්චො භෙදෙ නැපිති. තථි **ලාභපටිසන්න**න්ති ලාභෙන පරිසන්නො භෙදෙ එතස්සාති=ලාභපරිසන්නං; එවං සෙය්‍යාතිපි. **සසෙය්‍යාති** පනෙත්ථ පරිවාරො; **ඉධාති** ඉමසමි ලොකෙ; **එකමෙව**ාති එකො; **ලාභහෙතු**ති ලාභොසෙව හෙතුති=ලාභහෙතු; තස්මා ලාභහෙතුතොති වුත්තං හොති. හෙතෙජ්ච නිසංකක්ඛවතං. ලාභපච්චයා ලාභකාරණාති නසෙසං වෙවචනං; හෙතු මෙව හි පටිච්ච එතං ඵලමෙතිති=පච්චයොති ව, ඵලප්පතතිං කාරයනීති=කාරණන්ති ව චුච්චති; **සථාසමාදිත්ත**න්ති යං යං සමාදින්නං ගතිනං; **විනික්ඛමිති** අක්කාමරති; **එවරුපානී**ති එවංසභාමාති; වුත්තප්පකාරානීති අබ්පායො. **සීලානී**ති ගහච්චසීලානි වා ගොනතු පබ්බජිතසීලානි වා; සෙසං අදිමනි වා අනෙත වා එකං භින්නං, තානි පරිසන්නෙ ජිනන සාවකො විය **වණ්ඤානී**; සෙසං චෙමජෙකි එකං භින්නං, තානි මජ්ඣෙ විනිවිදාසාවකො විය **ජිද්දානී**; සෙසං පටිපාටියා වෙවා නිණ් වා භින්නානි තානි පිටිසියා වා කුච්ඡියා වා උට්ඨිතෙන දීඝවට්ඨාදිසණ්ඨානෙන විය භාගවණේන කාලරතනාදීනං අඤ්ඤතරසර්වණ්ණො ගාථි විය **සබ්බ ලානී**; සෙසං අනතරන්නරො එකෙකානි භින්නානි තානි අනතරන්නරා වියභාගවණේ ඛන්දු විපිත්‍රා ගාථි විය **කම්මාසානී**; අවිසෙසෙන වා සබ්බානිපි සත්තවිධෙන මෙජ්ඣසංයොගෙන කොට්ඨපතාභාදීනි ව පාප ධමමෙති උපහත්තො **වණ්ඤානී** ජිද්දානි සබ්බානි කම්මාසානීති; තානි සෙව තණ්හාදුසබ්බතො මොචෙතො භුජ්ජසභාවාකරණෙන **හ භුජ්ජසානී**; බුද්ධාදීනි විඤ්ඤානි න පසත්තො **හ විඤ්ඤාස සථානී**; තණ්හාදිට්ඨිති පරාමට්ඨිතො කෙනචි වා අයනෙන සීලෙසු දෙසොති පරාමට්ඨං සක්ඛුණේය්‍යනාය **පරාමට්ඨානී**; උපවාරසමාධිං අප්පණසමාධිං වා අථවා මග්ගසමාධිං ඵලසමාධිං න සංවත්තසනනීති **අසමාධිසංවත්තනිකානී**; “න සමාධිසංවත්තනිකානී”තිපි පායො. කෙච්ච පන **වණ්ඤානී**ති කුසලානං ධම්මානං අප්පතිට්ඨාභුතත්තො ජිද්දානීතිපි

එවං සබ්බානිතිපි වණණකරණතතා කම්මායානිතිපි එවං න භුද්ධස්ස නීති තණ්හාදුසබ්බං ගතතතා න විඤ්ඤප්පසඤ්ඤානීති කුසලෙහි ගර හිතතතා පරමධර්මානීති තණ්හාය ගතිතතතා නසමාධිසංවත්තනිකානීති විපප්පිසාරවත්තුභූතතතානි එවමඤ්ඤං වණණසනති. න අවිජ්ජාපිසාර චක්ඛුකානීති විපප්පිසාරවහතතා අවිජ්ජාපිසාරස්ස පතිධර්මා න භොගනීති අපොඤ්ඤා; න පාමුජ්ජචක්ඛුකානීති අවිජ්ජාපිසාරජාය දුබ්බලපිතිසා න වත්තු භූතානි තස්සා අනාවහතතා; එවං සෙසෙසුපි යොජනා කාතබ්බා. න පිනි චක්ඛුකානීති දුබ්බලපිතිජාය බලවපිතිසා න වත්තුභූතානි; න සංස්කෘති චක්ඛුකානීති බලවපිතිජාය කාය චිත්ත පස්සාද්ධියා න වත්තුභූතානි; න සුඛචක්ඛුකානීති පස්සාද්ධිජාය කායික චේතසික සුඛස්ස න වත්තුභූතානි; න සමාධිචක්ඛුකානීති සුඛජාය සමාධිස්ස න වත්තුභූතානි; න සථාගුණ ඤාණදස්සනචක්ඛුකානීති සමාධිපදධර්මානස්ස යථාභූත ඤාණදස්සනස්ස න වත්තුභූතානි; න එකනනතිබ්බිදායානි ආදිසු එකාරමෙව ආගරිතා “න විරාගාය”ති අදිනා නයෙන සෙසපදෙහිපි යොජෙතබ්බං. න විග්ගායානි ආදි සතකාරො වා පාඨො. තඤ්ඤා එකනනතිබ්බිදායානි එකනෙන න වට්ටෙතිබ්බිදනඤ්ඤා, න සංවත්තනනීති සමබ්බො. එවං සෙසෙසුපි යොජෙ තබ්බං. විග්ගායානි වට්ටෙ විරජ්ජනඤ්ඤා; නිරෝධායානි වට්ටස්ස නිරෝධනඤ්ඤා; උපසමායානි නිරෝධිතස්ස පුන අනුප්පත්තිවසෙන වට්ටස්ස උපසමනඤ්ඤා; අභිඤ්ඤායානි වට්ටස්ස අභිජානනඤ්ඤා; සමමොධායානි කිලෙසනිඤ්ඤා, විගමෙන වට්ටතො පමුජ්ජනනඤ්ඤා; නිබ්බාණායානි අමතනිබ්බාණනඤ්ඤා; සථාසමාදිනනං සික්ඛාපදං විනික්ඛමායානි යථාසමාදිනනස්ස සික්ඛාපදස්ස විනික්ඛමනඤ්ඤා; විගතතිවිපල්ලාසවසෙන පනෙත්ථ උපයොගවචනං කතං. විගතමපි න උපසාදෙහිති විතතුප්පාදසුද්ධියා සිලස්ස අතිවිසුද්ධිභාවදස්සනඤ්ඤා වුත්තං න පන විතතුප්පාදමනෙන න සිලං හිජ්ජති; කිං සො විනික්ඛමස්සනීති කිමඤ්ඤං විනික්ඛමං කරිස්සති, නෙව විනික්ඛමං කරිස්සනීති අපොඤ්ඤා. අභිඤ්ඤානීති ආදිති හෙවං වුත්තපට්ටකවනසෙන වෙදිතබ්බානි. න බණ්ඩානීතිපි පාඨො. එකනනතිබ්බිදායානි ආදිසු එකනෙන න වට්ටෙ තිබ්බිදනඤ්ඤායානි ආදිනා නයෙන යොජෙතබ්බං. එත්ථ පන නිබ්බිදායානි විපස්සනා; විරාගායානි මග්ගො; නිරෝධාය උපසමායානි නිබ්බාණං; අභිඤ්ඤාය සමමොධායානි මග්ගො; නිබ්බාණායානි නිබ්බාණ මෙව; එකසමිං ධාතෙ විපස්සනා විසු මග්ගො නිසු නිබ්බාණං වුත්තනති එවං අවජානකථා වෙදිතබ්බා, පරියායෙන පන සබ්බානිපෙතානි මග්ග වෙවචනානිපි නිබ්බාණවෙවචනානිපි භොගනිසෙව.

ඉද්දති පරිසන්තාපරිසන්තාවසෙන විජ්ජමානපහෙදං දස්සෙත්වා පුන ධම්මවසෙන ජාතිවසෙන පච්චයවසෙන සමපසුත්තවසෙන සිලස්ස පහෙදං දස්සෙත්වා කිං සිලනති ආදිමාහ. තඤ්ඤා සමුට්ඨානි එතෙනානි= සමුට්ඨානං; පච්චයස්සෙතං නාම, කිං සමුට්ඨානවස්සානි=කිං සමුට්ඨානං; කතීනං ධම්මානං සමොධානං සමවායො අස්සානි=කතීනධම්මසමොධානං;

වෙනනාසිලනම් පාණාතිපාතාදීති විරමනනස්ස වනතපට්ඨනං¹ චා පුරෙන්නස්ස වෙනනා; **වෙනසිකං සිල**නම් පාණාතිපාතාදීති විරමනනස්ස විරති; අට්ඨ වෙනනාසිලං නාම පාණාතිපාතාදීති පඤ්ඤානස්ස සත්ත කමමපථවෙනනා; වෙනසිකං සිලං නාම “අභිජ්ඣං පහාස විගතා භිජ්ඣෙන වෙනසා විහරති”ති ආදිනා නයෙන වුත්තා අනභිජ්ඣා අබ්‍යාපාද සමාදිවසිධිමා; **සංවරෙ සිල**නම් එථ පඤ්ඤවිධො සංවරෙ වෙදිතබ්බං- පාතිමොක්ඛසංවරෙ සතිසංවරෙ ඤ්ඤසංවරෙ බ්‍යත්ති සංවරො විරියසංවරෙති. තථ “ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො”ති අයං පාතිමොක්ඛසංවරෙ, “රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජති”ති අයං සතිසංවරො,

“සාති සොනාති ලොකසමිං (අජිතාතිගගවා) සති තෙසං නිවාරණං, සොනානං සංවරං බ්‍රුමි-පඤ්ඤයෙනෙ පිටියරෙ”ති

අයං ඤ්ඤසංවරෙ, පඨවියපට්ඨෙවනමපි එනේව සමොධානං ගව්ඡති. යොපනායං “බමො හොති සිතස්ස උණ්හස්සා”ති ආදිනා නයෙන ආගතො අයං බ්‍යත්තිසංවරෙ නාම, යො වායං “උප්පන්නං කාමවිතක්ඛං නාති වාසෙති”ති ආදිනා නයෙන ආගතො, අයං විරියසංවරො නාම, ආජිට්ඨාථි සුභිට්ඨි එනේව සමොධානං ගව්ඡති. ඉති අයං පඤ්ඤවිධොපි සංවරෙ, යා ව පාපභිරුක්ඛානං කුලපුත්තානං සමපන්නවන්ත්‍රතො විරති, සබ්බමෙපනං සංවරසිලනම් වෙදිතබ්බං. **අවිතික්කමො සිල**නම් සමාදිනනසිලස්ස කාසිකවාචසිකො අවිතික්කමො; ඉදං තාව “**කිංසිල**”නම් පඤ්ඤා විස්සජ්ජනං.

කති සිලාතිති පඤ්ඤාස්ස විස්සජ්ජනෙ-කුසල² සිලං අකුසල³ සිලං. අබ්‍යාකන්⁴ සිලනම් එථ සසමා ලොකෙ තෙසං තෙසං සත්තානං පකති සිලනම් වුවච්ඡි, යං සකාය අයං සුඛසිලො අයං දුක්ඛසිලො අයං කල්හ සිලො අයං මණ්ඩනසිලොති හණ්ණති, තසමා තෙන පරියායෙන අන්ත්‍රධාරවයෙන අකුසලසිලමපි⁵ සිලනම් වුත්තං. තමපන “සුත්තාන සංවරෙ පඤ්ඤ”ති වචනතො ඉධාතිපෙතසිලං න හොතිති. යසමා පන වෙනනාදිභෙදස්ස සිලස්ස සමපයුත්තවිත්තං සමුදානං, තසමා “කුසල විත්ත සමුදානං කුසලසිල”නම් ආදිමාහ.

සංවරසමොධානං. සිලනම් සංවරසමපයුත්ත බකා, තෙ හි සංව රෙන සමාගතා මිසසිභුතාති සංවරසමොධානනම් වුත්තා. එවං අවි තික්කමසමොධානං සිලමපි වෙදිතබ්බං. **නට්ඨාභාවෙ ජාතා වෙනනා සමොධානං.** සිලනම් සංවරභාවෙ අවිතික්කමභාවෙ ජාතවෙනනා සමපයුත්තා බකා; යසමා ච තිසුපි වෙනෙසු තංසමපයුත්තා ධම්මා අතිපෙත්තා, තසමා වෙනනා සමොධානෙන වෙනසිකානමපි සබ්බගිතත්තං,

1. වනතපට්ඨනං-විසුඛිමග්ග, 2. කුසලං, 3. අකුසලං,
4. අබ්‍යාකතං, 5. “අකුසලං සිලමපි” ඉති කතේ.

වෙනසිකසමොධානසීලං විසුං නිද්දිකනති වෙදිතබ්බං. හෙය්‍යා වෙනනා දසො ධම්මා සීලනති වුත්තා. න කෙවලං ඊත එව සීලං නංසමපුත්තා ධම්මාපි සීලමෙවාති දස්සනන්ථං අයං නිකො වුත්තනාති වෙදිතබ්බො.

ඉද්දති- යසො වෙනනා වෙනසිකා සංවරවිතික්කමායෙව හොනති න විසුං තසො සංවරාචිතික්කමෙයෙව යාව අරහත්තමහො සාධාරණක්ක මෙන යොජෙනො **පාණාතිපාතං සංවරසෙන සීලං අවිතික්කමසෙන සීලනති** ආදිමාන. පාණාතිපාතං වෙරමණී ආදසො හි යසො අත්තනො පච්චනිකං සංවරනති න අවිතික්කමනති ව, තසො සංවරණතො අවිතික්ක මනතො ව සංවරසෙන සීලං අවිතික්කමසෙන සීලං නාම හොනති; තන්ථ **පාණාතිපාතං සංවරසෙනාති** පාණාතිපාතස්ස පිදහනසෙන සීලං; කිං තං? පාණාතිපාතා වෙරමණී. යා ව තං සංවරනති යෙව; තං න විතික්කම තිති **අවිතික්කමසෙන සීලං**; එවමෙව **අදිනනාදුනා වෙරමණී** ආදසො අනතික්කා අබ්බාපාද සමොදිසියො ව යොජෙනබ්බො. **පාණාතිපාතනති** ආදිසු පන දසසු අකුසලකමපථෙසු- පාණස්ස අතිපාතො= **පාණාති පාතො** පාණවධො පාණසාතොති වුත්තං හොති. “පාණො”ති වෙන්චොහාරතො සත්තො, පරමන්තො ජීවිතින්ද්‍රියං, තසමිං පන පාණෙ පාණ සඤ්ඤිතො ජීවිතින්ද්‍රියපථෙජ්ජක උපක්කම සමුදාපිකා කායච්චිචාරානං අඤ්ඤතර මාරපපවත්තා වධිකවෙනනා පාණාතිපාතො; සො ගුණවිරහි තෙසු තිරච්ඡානගතාදිසු පාණෙසු බුද්දකපාණෙ අප්පසාවජේජා, මහා සරිරෙ මහාසාවජේජා. කසො? පසොග මහත්තතාය. පසොගසමත්තෙපි වන්ත්මහත්තතාය, ගුණවත්තෙසු මනුස්සාදිසු අප්පගුණෙ පාණෙ අප්ප සාවජේජා, මහාගුණෙ මහාසාවජේජා. සරිර ගුණානං පන සමහාවෙ සති කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච මුද්දතාය අප්පසාවජේජා, තිබ්බතාය මහා සාවජේජාති වෙදිතබ්බො. තස්ස පඤ්ච සමහාර: පාණො, පාණසඤ්ඤිතා, වධිකවිත්තං, උපක්කමො, තෙන මරණනති.

අදිනනස්ස ආදුනං= **අදිනනාදුනං**; පරස්ස හරණං ථොගං වොරිකාති වුත්තං හොති. තන්ථ **අදිනන**නති පරපරිග්ගතිනං; යන්ථ පරෙ යථාකාම කාරිතං ආපජ්ජෙනො අදණ්ඨාරහො අනුපවජේජා ව හොති, තසමිං පරපරිග්ගතිතෙ පරපරිග්ගතිතසඤ්ඤිතො තදදුයකඋපක්කමසමුදාපිකා කායච්චිචාරානං අඤ්ඤතරපපවත්තා ථෙය්‍යවෙනනා අදිනනාදුනං; තං හිනෙ පරයන්තකෙ අප්පසාවජේජ, පණිතෙ මහාසාවජේජ. කසො? වන්ත්පණිතතාය. වන්ත්සමත්තෙ සති ගුණාධිකානං සත්තකෙ වන්ත්සමිං මහාසාවජේජ. තං තං ගුණාධිකං උපාදය තතො තතො හීනගුණස්ස සත්තකෙ වන්ත්සමිං අප්පසාවජේජ. තස්ස පඤ්ච සමහාර: පරපරිග්ගතිනං, පරපරිග්ගතිතසඤ්ඤිතා, ථෙය්‍ය විත්තං, උපක්කමො, තෙන හරණනති.

කාමෙසුති මෙජ්ජිතසමාමාරෙසු; **මිච්ඡාමාගෙති** එකත්තනින්ද්‍රිතො ලාමකාමාගෙ; ලක්ඛණතො පන අසබ්බමාධිපායෙන කායමාරපවත්තා අගමනීයසානවිතික්කමවෙනනා කාමෙසු **මිච්ඡාමාගෙ**; තන්ථ අගමනී යසානං නාම පුරිසානං තාව- “මාතුරක්ඛිතා, පිතුරක්ඛිතා, මාතාපිතු

රක්ඛිතා, භාතුරක්ඛිතා, භගිනිරක්ඛිතා, ඤාතිරක්ඛිතා, ගොතතරක්ඛිතා, ධම්මරක්ඛිතා, සාරක්ඛා, සපරිදණ්ඩා” හි මාතුරක්ඛිතාදයො දස “ධනාක්ඛිතා, ඡන්දවාසිනී, භොගවාසිනී, පටවාසිනී, මදපතතකිනී, මහතවුමව්වා, දුසි ම හරියා, කම්මකාරී ම හරියා, ධජාගවා, මුත්තතිකා” හි ධනාක්ඛිතාදයො දසාති විසති ඉපිටියො. ඉපිටු පන විනාං සාරක්ඛසපරිදණ්ඩානං දසතතඤ්ච ධනාක්ඛිතාදිනනති වාදසතනං ඉපිතං අඤ්ඤාසං පුරියානං ඉදං අගමනීයඝානං නාම. යො පනෙස මිච්ඡාවාගේ සීලාදි ගුණරහිතො අගමනීයඝානො අපපසාවරෙජා, සීලාදිගුණසමූහෙනො මහාසාවරෙජා. තස්ස චතතාගේ සමහාරං-අගමනීයවජ්ඣ, තස්මිං සෙවනවිතතං, සෙවන පයොගො, මග්ගෙන මග්ගපටිපත්ති, අබ්වාසනනති.

මුසාති විසංවාදනපුරෙකකාරස්ස අත්ථහඤ්ජකො වච්චයොගො, කායපයොගො වා; විසංවාදනාධිප්පායෙන පනස්ස පරවිසංවාදක කායචචි පයොගසමුදාපිකා වෙනනා මුසාවාදෙ. අපරෙ නයො: මුසාති අභූතං අතච්ඡං වජ්ඣ; වාදෙති තස්ස භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤාපනං; ලක්ඛණතො පන අතථං වජ්ඣං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස තථා විඤ්ඤාතති සමුදාපිකා වෙනනා මුසාවාදෙ; යො යමත්ථං භඤ්ජති, තස්ස අපපතාය අපපසාවරෙජා, මහතතතාය මහාසාවරෙජා, අපි ම ගහඝානං අතතතො සතතකං අද්දතුකාමතාය නච්ඡිති ආදිනසප්පවෙනනා අපපසාවරෙජා, සක්ඛිතා හුත්වා අත්ථහඤ්ජනත්ථං වුභෙතා මහාසාවරෙජා. පබ්බජිතානං අපපකම්පි තෙලං වා යප්පිං වා ලහිත්වා භස්සා’ධිප්පායෙන ‘අජ්ජ ගාමෙ තෙලං නදී මඤ්ඤෙ සඤ්ඤි’ති පුරුණකථානසෙන පටිනෙතා අපපසා වරෙජා, අදිඝං යෙව පන දිඝනති ආදිනා නසෙන වදනානං මහාසා වරෙජා. තස්ස චතතාගේ සමහාරං අතථං වජ්ඣ, විසංවාදනවිතතං, තරෙජා වායාමො, පරස්ස තදත්ථ විජානනනති.

යාය වාචාය යස්ස තං වාචං භාසති තස්ස හදයෙ අතතතො පිය භාවං පරස්ස ව පුඤ්ඤභාවං කරොති, සා පිසුනා මවා; යාය පන අතතා නම්පි පරම්පි ඵරුසං කරොති, සා වාචා යමම්පි ඵරුසා තෙව කණ්ණ පුබ්බා න හදයපුබ්බා වා, අයං ඵරුසාවාචා; යෙන සම්මං පලපති නිරන්තරං, යො සම්මපසලාපො; තෙසං මූලභූතා වෙනනා පිසුනාවචාදිනාමමෙව ලභති, සා ඵව ව ඉධ අධිපෙතනාති. තත්ථ සංකිලිච්චිතතස්ස පරෙසං වා හෙදය අතතතො පියකම්මතාය වා කායචචිපයොගසමුදාපිකා වෙනනා පිසුනා වාචා; සා යස්ස හෙදං කරොති තස්ස අපපගුණතාය අපපසා චජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාචජ්ජා. තස්සා’ චතතාගේ සමහාරං: භිද්දි තබ්බො පරො, ඉති ඉමෙ නානා භවිස්සන්තීති හෙදපුරෙකකාරතා වා ඉති අභං පියො භවිස්සාමි විස්සාසිකොති පියකම්මතා වා, තරෙජා වායාමො, තස්ස තදත්ථවිජානනනති. පරෙ පන අභිනෙක කම්මපථ හෙදෙ නප්පි, භිනෙතයෙව හොති. පරස්ස මම්මචෙජ්ජක කායචචිපයොග

සමුදාපිකා එකනනථරුසවෙනනා ඵරුසාවාවා; මමවෙත්දකොපි පන පඨොගො විතතසණ්ණතාය ඵරුසාවාවා න හොති, මාතෘපිතරො හි කදුචි පුතකකෙ ඵචමපි වදනති: වොරා නං ඛණ්ඩා ඛණ්ඩිකං කරොනතුති, උප්පජනකමපි ච නෙසං උපරි පනනං න ඉවත්තති. ආවරිසුප්පකායා ච කදුචි නිසිසිතකෙ ඵචං වදනති: කිං ඉමෙ අභිරිකා අනොත්තපපිනො නිබ්බථ නෙති, අථච නෙසං ආගමාධිගමසමපනතිං. ඉවත්තති, යථා ච විතත සණ්ණතාය ඵරුසා වාවා න හොති, ඵචං වචන සණ්ණතාය අථරුසා වාවාපි න හොති, න හි මාරාපෙතුකාමස්ස ‘ඉමං සුඛං සයාපෙථා’ති වචනං අථරුසවාවා හොති, විතත ඵරුසතාය පනෙසා ඵරුසවාවා ච. සා යං සකාය පටිභතිනා තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා, තස්සා නයො සමාරා: අකෙකාසිතබ්බො පරො, කුපිත විතතං, අකෙකාසනාති.

අනන්තවිඤ්ඤපිකා කායවචිපයොගසමුදාපිකා අකුසල වෙනනා සමථප්පලාපො; සො ආසෙවනමඤ්ඤාය අප්පසාවජ්ජො, ආසෙවන මහනතතාය මහාසාවජ්ජො, තස්ස වෙ සමාරා: භාරත සුඛ සිතාගරණාදි නිරන්තකකථාපුරෙකබාරතා, තථාරුපිකථාකථනඤ්ච. පරෙ පන තං කථං අගණ්හනෙත කමමපථහෙදො නච්චි, පරෙන සමථප්පලාපෙ ගතිතෙ යෙව හොති.

අභිජ්ඣායතීති=අභිජ්ඣා; පරහණ්ඩාහිවුචි හුතො තනතිනන තාය පටිතතතීති අනෙථා. සා ‘අනො වන ඉදං මමස්සා’ති ඵචං පර හණ්ඩාහිජ්ඣායනලකඛණා, අදිනනාදුනං විය අප්පසාවජ්ජා මහා සාවජ්ජා ච. තස්සා වෙ සමාරා: පරහණ්ඩං, අනතනො පරිණාමනඤ්චි, පරහණ්ඩවන්තෙ හි ලොභෙ උප්පනොපි න තාව කමමපථහෙදො හොති, යාව ‘අනො වන ඉදං මමස්සා’ති අනතනො න පරිණාමෙති.

හිතසුඛං බ්‍යාපාදයතීති=බ්‍යාපාදො; සො පරිවිනාසාය මනොපදෙස ලකඛණො, ඵරුසවාවා විය අප්පසාවජ්ජො මහාසාවජ්ජො ච. තස්ස වෙ සමාරා: පරසතෙතා ච, තස්ස ච විනාසනවිනතා. පරසනතකවන්තෙහි කොඨෙ උප්පනොපි න තාව කමමපථහෙදො හොති, යාව ‘අනොවනායං උච්චිජ්ජෙය්‍ය විනසෙය්‍යා’ති තස්ස විනාසං න විනෙතති.

යථාගුච්ච ගහණාභාවෙන මිව්ජා පස්සතීති=මිව්ජාදිවසි; සා “නච්චි දින්න”නති ආදිනා නයෙන විපරිතදස්සනලකඛණා, සමථප්පලාපො විය අප්පසාවජ්ජා මහාසාවජ්ජා ච. අථවා අනිසතා අප්පසාවජ්ජා, නිසතා මහාසාවජ්ජා. තස්සා වෙ සමාරා: වන්තො ච ගතිනාකාර විපරිතතා, යථා ච තං ගණ්හාති තථාභාවෙන තස්සුපඨානනති. තත්ථ නච්චිකා හෙතුක අකිරිය දිසිති ඵච කමමපථහෙදො හොති න අඤ්ඤදිසිති.

ඉමෙසං පන දස්සනං අකුසලකමමපථානං ධම්මතො කොට්ඨාසතො ආරම්භණතො වෙදනාතො මූලතොති පඤ්චභාකාරෙහි චිතිව්ජයො වෙදිතබ්බො, තත්ථ “ධම්මතො”ති එතෙසු හි සත්ත පටි

පාරිසා වෙනනාධම්මාව හොනති, අභිජ්ඣාදසො නසො වෙනනා සමපසුත්තා. “කොට්ඨාසෙන”ති පරිපාරිසා සත්ත මිච්ඡාදිභි වානි ඉමෙ අභිකම්මපථා එව හොනති නො මූලානි, අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදා කම්ම පථා වෙව මූලානි ව. අභිජ්ඣා හි මූලං පත්තා ලොභො අකුසලමූලං හොති, බ්‍යාපාදො දෙසො අකුසලමූලං. “ආරම්භණතො”ති පාණාතිපාතො ජීවිතිඤ්ඤාරම්මණතො සබ්බාරාරම්මණො, අදින්නාදානං සත්තාරම්මණං වා සබ්බාරාරම්මණං වා, මිච්ඡාවාරො ථොට්ඨබ්බවසෙන සබ්බාරාරම්මණො, සත්තාරම්මණොතිපි එකෙ. මුසාවාදො සත්තාරම්මණොවා, සබ්බාරාරම්මණො වා, තථා පිසුණොවාවා; ඵරුසාවාවා සත්තාරම්මණොවා, සමථප්පලාපො දිඝස්සනමුත්තවිඤ්ඤානවසෙන සත්තාරම්මණො වා සබ්බාරාරම්මණො වා, තථා අභිජ්ඣා, බ්‍යාපාදො සත්තාරම්මණොවා, මිච්ඡාදිභි තෙභුමකධම්මවසෙන සබ්බාරාරම්මණොවා.

“වෙදනාතො”ති පාණාතිපාතො දුක්ඛවෙදනො හොති, කිඤ්චාපිභි රුජානො වොරං දිස්සා හසමානාපි “ගච්ඡති හතෙ මාරෙථ න”නති වදන්ති, සත්තිඝාතක වෙනනා පන නෙසං දුක්ඛ සමපසුත්තාවා හොති. අදින්නාදානං තිවෙදනං, තං හි පරහණ්ණං දිස්සා හඳවුදස්ස ගණ්හතො සුඛ වෙදනං හොති, භිතභිතස්ස ගණ්හතො දුක්ඛවෙදනං, තථා විපාක නිස්සද්දථානි පච්චවෙකඛන්තස්ස ගහණ්කාලෙ මජ්ඣිකතභාවෙ සීතස්ස පන ගණ්හතො අදුක්ඛමසුඛවෙදනං හොති. මිච්ඡාවාරො සුඛ මජ්ඣිකතවසෙන විවෙදනො, සත්තිඝාතකවිතෙත පන මජ්ඣිකතවෙදනො නහොති. මුසාවාදො අදින්නාදානෙ වුත්තනසෙනෙව තිවෙදනො, තථා පිසුණොවාවා; ඵරුසාවාවා දුක්ඛවෙදනා, සමථප්පලාපො තිවෙදනො, පරෙසු හි සාධුකාරං දෙන්නෙසු වෙලාදිති උක්ඛිපන්නෙසු හඳවුදස්ස සීතාහරණ්හාරනසුඛාදි¹ කථනකාලෙ සො සුඛවෙදනො හොති, පඨම දින්නභවනෙන² එකෙන පච්ඡිං ආගන්ත්වා ආදිතො පටිසංස කපෙතිති වුත්තෙත තිරවසෙසං සථානුසංඝිකං පඤ්ඤානකථං කපෙස්සාමි නුබො නොති දෙමනසසීතස්ස කථනකාලෙ දුක්ඛවෙදනො හොති, මජ්ඣිකතස්ස කථයතො අදුක්ඛමසුඛවෙදනො හොති. අභිජ්ඣා සුඛමජ්ඣිකතවසෙන විවෙදනා, තථා මිච්ඡාදිභි. බ්‍යාපාදො දුක්ඛවෙදනො.

“මූලතො”ති පාණාතිපාතො දෙසමොභවසෙන මිමූලකො හොති, අදින්නාදානං දෙසමොභවසෙන වා ලොභමොභවසෙන වා, මිච්ඡාවාරො ලොභමොභවසෙන, මුසාවාදො දෙසමොභවසෙන වා ලොභමොභවසෙන වා, තථා පිසුණොවාවා සමථප්පලාපො ව. ඵරුසාවාවා දෙසමොභවසෙන. අභිජ්ඣා මොභවසෙන එකමූලා, තථා බ්‍යාපාදො, මිච්ඡාදිභි ලොභමොභවසෙන මිමූලානි.

අකුසලකම්ම පථකථා

නි වසී තා.

1. සුද්ධාදිභි.

2. පඨමං දින්නමෙත්තනෙන.

පාණාතිපාතාදීහි පන විරතියො අනභිජ්ඣා අබ්බාපාද සමමාදිසියො වාහි ඉමෙ දස කුසලකම්මපථා නාම, පාණාතිපාතාදීහි එකාස විරමනති යං වා විරමති විරමණමත්තමෙව වා එතනති=විරති, යා පාණාතිපාතාදීහි විරමනතස්ස කුසලවිත්ත සමපයුත්තා විරති, සා පහෙදනො නිවිධා හොති: සමපත්තවිරති සමාද්‍යනවිරති සමුච්ඡේදවිරතීති. තත්ථ අසමාදින්නා සික්කාපද්‍යනං අත්තනො ජාති-වය-බාහුසම්මාදීනි පච්චිකම්මත්තා අයුත්තං අභ්‍යාකං එවරුපං පාපං කාතුනති සමපත්තවත්තං අවිතික්කමන්නානං උපපජ්ජමානා විරති සමපත්තවිරති නාම. සමාදින්නා සික්කාපද්‍යනං පන සික්කාපදසමාද්‍යනෙ තදුන්නරිඤ්ඤා අත්තනො ජීවිතමපි පරිච්ඡේදනා චත්තං අවිතික්කමන්නානං උපපජ්ජමානා විරති සමාද්‍යනවිරති නාම. අරිය මග්ගසමපයුත්තා පන විරති සමුච්ඡේද විරති නාම. යස්ස උපපත්තිනො පසුති අරියපුග්ගලානං පාණං සාතෙස්සාමිති ආදිවිත්තමපි න උපපජ්ජතිති.

ඉද්‍යති-අකුසලකම්මපථානං විස ඉමෙසං කුසලකම්මපථානං ධම්මතො කොඨාසතො ආරම්මණතො වෙදනාතො මූලතොති පඤ්චභාසාරෙති විනිව්ඡ්ඤා වෙදිතබ්බො, තත්ථ “ධම්මතො”ති එතෙසු හි පටිපාටියා සත්ත වෙනනාපි චර්චනති විරතියොපි. අනෙත තයො වෙනනාසමපයුත්තාව. “කොට්ඨාසතො”ති පටිපාටියා සත්ත කම්මපථා එව නො මූලාති, අනෙත තයො කම්මපථා මෙව මූලාති ව. අනභිජ්ඣා හි මූලං පඤා අලොභො කුසලමූලං හොති, අබ්බාපාදෙ අද්දෙසො කුසලමූලං, සමමාදිට්ඨි අමොහො කුසලමූලං. “ආරම්මණතො”ති පාණාතිපාතාදීනං ආරම්මණානෙව එතෙසං ආරම්මණාති. විතික්කමිතබ්බතොයෙව හි මෙරමඤ්ඤි නාම හොති. යථා පන නිබ්බාණාරම්මණො අරියමග්ගො කිලෙසෙ පජ්ඣති, එවං ජීවිතිඤ්ඤාදි ආරම්මණාපෙතෙ කම්මපථා පාණාතිපාතාදීනි දුස්සීලානි පජ්ඣනතිති. “වෙදනාතො”ති සබ්බෙ සුඛවෙදනා වා හොනති මජ්ඣිමනිකායවෙදනා වා. කුසලං පඤා හි දුක්ඛවෙදනා නාම නත්ති, “මූලතො”ති පටිපාටියා සත්ත ඤ්ඤාසමපයුත්තවිත්තන විරමනතස්ස අලොභ අද්දෙස අමොහවසෙන නිමූලා හොනති. ඤ්ඤාසමපයුත්තවිත්තන විරමනතස්ස අලොභාද්දෙස වසෙන විමූලා, අනභිජ්ඣා ඤ්ඤාසමපයුත්තවිත්තන විරමනතස්ස අද්දෙස අමොහ වසෙන විමූලා, ඤ්ඤාසමපයුත්තවිත්තන විරමනතස්ස අද්දෙස වසෙන එකමූලා, අලොභො පන අත්තනාව අත්තනො මූලං හොති. අබ්බාපාදෙපි එසෙව තයො, සමමාදිසි අලොභාද්දෙසවසෙන විමූලා වාහි.

කුසලකම්මපථකථා

නිවසිතා.

එවං දසකුසලකම්මපථවසෙන සීලං දස්සෙත්වා-ඉද්‍යති නෙකධම්මා දීනං අරහත්තමග්ගපරියොසානානං සත්තතිංසධම්මානං වසෙන දස්සෙත්වා නෙකධම්මෙන කාමච්ඡදං සංවරවෙධන සීලං අවිතික්ක මවෙධන සීලනති ආදිමාග. තත්ථ යස්මා නෙකධම්මෙන කාමච්ඡදං සංවරති න විතික්කමති තස්මා “නෙකධම්මං සීල”නති අධිප්පායො,

එවමනෙත වා කරණවචනං, නෙකකම්මනති අපේඨා, එස නයො සෙසෙසු, පාළියං පන නෙකකම්ම අබ්බාපාදෙ දසෙසනා හෙට්ඨා චුත්තනසත්තා සෙසං සබ්බපිනා; අනෙත අරහත්තමග්ගොයෙව දසසිනො.

එවං සංවරඅවිතික්කමටසෙන සීලං දසෙසනා ඉදුති තෙසංයෙව මනනං පහෙදදසෙසනන් පඤ්ච සිලාති පාණාතිපාතස්ස පභාණං සිලනති ආදිමාහ. එන් ව “පාණාතිපාතස්ස පභාණං සීලං, පාණාතිපාතා වෙරමඤ්ඤි සීලං, පාණාතිපාතස්ස පටිපක්ඛවෙචනා සීලං, පාණාතිපාතස්ස සංවරෙ සීලං පාණාතිපාතස්ස අවිතික්කමො සීලනති යොජනා කාතබ්බා. පභාණනති ච කොචි ධම්මො නාම නඤ්ඤි, අඤ්ඤානු චුත්තප්පකාරානං පාණාතිපාතාදිනං අනුප්පාදමත්තනො. යස්මා පන නං තං පභාණං තස්ස තස්ස කුසලස්ස ධම්මස්ස පතිඨානඤ්ඤ උපධාරණං හොති, විප්පකිණ්ණ සභාවාකරණෙන ච සමොධානං, තස්මා පුබ්බෙ චුත්තෙනෙව උපධාරණ සමොධානසංඛාතෙන සීලනඤ්ඤ සීලනති චුත්තං. ඉතරෙ චත්තාරෙ ධම්මා තතො තතො වෙරමඤ්චසෙන තස්ස තස්ස සංවරටසෙන තදුභය සම්ප යුත්ත වෙතනාවසෙන තං තං අවිතික්කමනතස්ස අවිතික්කමටසෙන ච වෙතයො පටිත්ති සභාවං සක්ඛාය චුත්තා. අථවා පභාණම්ච ධම්මතො අනුඤ්ඤෙව, කථං? පඨිසුතෙ අනෙත පාණාතිපාතාදිපටිපකෙඛා, පඤ්ඤාති වා තං පටි පක්ඛනති=පභාණං, කිං තං? සබ්බෙපි කුසලා ඛක්ඛා. අඤ්ඤෙ පන ආචරියා නෙකකම්මාදිසුපි “වෙරමඤ්ඤි සීල”නති වචනමත්තං ගහෙතා සබ්බකුස ලෙසුපි තියතයෙව, පනකභූතා විරති නාම අප්පේති චදනති, න තථා ඉධාති. එවම්මෙති පභාණාදිති පඤ්ඤාති පදෙති විසෙසෙති, පරිසත්තාපරිසත්ත සීලවයෙ අපරිසත්තසීලමෙව චුත්තං, තස්මා එව හි එවරූපාති සිලාති “චුත්තස්ස අවිප්පටිසාරය සංවත්තනති-පෙ-සමජ්ඣාතබ්බං සමජ්ඣ රොනෙතා සික්ඛති”ති චුත්තං. තන්. අවිප්පටිසාරය සංවත්තනතිති “සංවරෙ අවිප්පටිසාරන්තාය”ති ව “අවිප්පටිසාරන්තා වො ආනන්ද කුස ලාති සීලාති අවිප්පටිසාරාතිසංඝාති”ති ව වචනතො අවිප්පටිසාරන්තාය සංවත්තනති. “අවිප්පටිසාරො පාමුජ්ජන්තාය”ති ව “යොතිසො මනසි කරෙතො පාමුජ්ජං ජායති”ති ව වචනතො පාමුජ්ජය සංවත්තනති. “පාමුජ්ජං පිනන්තාය”ති ව “පමුදිතස්ස පිති ජායති”ති ව වචනතො පිතිසා සංවත්තනති. “පිති පස්සඛන්තාය”ති ව “පිතිමනස්ස කායො පස්සමනති”ති ව වචනතො පස්සඛිසා සංවත්තනති. “පස්සද්ධි සුඛන්තාය”ති ව “පස්සද්ධි කායො සුඛං වෙදෙති” ති ව වචනතො යොමනිසස්ස සංවත්තනති. වෙතසිකසුඛං හි යොමනස්සනති චුච්චති.

ආසෙවනායාති භුක්ඛා සෙවනා ආසෙවනා; කස්ස ආසෙවනා? අනන්තරං සොමනස්ස චචනෙන සුඛස්ස චුත්තත්තා සුඛං සිඬං “සුඛිනො චිත්තං සමාධියති” ති ව වචනතො තෙන සුඛෙන සමාධි සිඬො හොති, එවං සිඬස්ස සමාධිස්ස ආසෙවනා; තස්ස සමාධිස්ස ආසෙවනාය සංවත්තනති; පදුණ්ඛලවහාවාය සංවත්තනතිති අපේඨා. භාවනායාති තස්සෙව සමාධිස්ස චුඬියා; ඛුද්ධිකම්මායාති තස්සෙව සමාධිස්ස

පුන පුන නං කිරිසායං අවිප්පට්ඨානදිපවතනියා මූලකාරණං සුත්වා සමාධිස්ස සද්ධිඤ්ඤාදි අලභිකාරසාධනෙන අලභිකාරණං සංවත්තනති. අවිප්පට්ඨානදිකස්ස සමාධිසමහාරස්ස සාධනෙන සමිකාරණං සංවත්තනති. “සෙවිමෙ පබ්බජිතපරික්කාග්ග සමුදනෙනබ්බා”ති ආදිසු විය හි එත්ථ සමහාරත්ථො පරික්කාරසද්දො. “රත්ථො සෙනපරික්කාග්ගෙ ක්කානනෙකා වක්කවිරියො”ති ආදිසු පන අලභිකාරත්ථො. “සත්තං නගර පරික්කා රෙති සුපරික්කිතං හොති”ති ආදිසු පරිවාරත්ථො. ඉධ පන අලභිකාර පරිවාරානං විසුං ආගතත්තා සමහාරත්ථොති වුත්තං. සමහාරත්ථො ව පච්ච සඬොති මූලකාරණභාවෙනව සමාධිසමප්පුත්තඵස්සාදිධම්ම සමපතති සාධනෙන සමිවාරණං සංවත්තනති. සමාධිස්ස විපස්සනාය ව පදට්ඨාන භාව පාපණේන වසීභාව පාපණේන ව පරිපුණ්ණභාවසාධනතො පාපි සුපිසා සංවත්තනති.

එවං සීලපතියස්සෙන සබ්බාකාරපරිපූරං සමාධිං දස්සෙත්වා ඉදුති “සොතිතෙන විතෙතන සථාභූතං පජානාති පස්සති; සථාභූතං ජානං¹ පස්සං නිබ්බිඤ්ඤති, නිබ්බිඤ්ඤං විරජ්ජති, විරාගා විමුච්චති”ති වචනතො සීලමූලකාති සමාධි පදසානාති සථාභූතඤ්ඤාදස්සනාදිති දස්සෙතොතා එකතනනිබ්බිද්දසාති ආදිමාහ. නිබ්බිද්දස හි දස්සිතාය තස්සා පදසාන භූතං සථාභූතඤ්ඤාදස්සනං දස්සිතමෙව හොති. තස්මිං හි අසිධෙති නිබ්බිද න සිජ්ඣති. තාති පන වුත්තසානෙව, සථාභූතඤ්ඤාදස්සනං පනෙත්ථ සප්පච්චයනාමරූපපරික්කතො.

එවං අමතමහානිබ්බානපරියොසානං සීලප්පයොජනං දස්සෙත්වා ඉදුති තස්ස සීලස්ස අධිසීලසිකඛාහවා තමමූලකා ව අධිවිත්තඅධිපඤ්ඤ සිකඛා දස්සෙත්වානාමො එවරූපානං සීලානං සංවරපාපිසුද්ධි අධිසීලනාති ආදිමාහ. තත්ථ සංවරෙයෙව පාරිසුඛි=සංවරපාපිසුද්ධි, එවරූපානං අපරිසන්නභූතානං විවචනසිසිතානං සීලානං සංවර පාරිසුඛි විවචනසිසි තත්තා සෙසසීලතො අධික සීලනාති අධිසීලනාති වුවචති. සංවරපාපිසුද්ධි සා ඩිතං විතනනති එදිසාය සීලසංවරපාරිසුඛියා පතිසිතං විතතං සුවස්සි අවිප්පට්ඨ සාග්ගිකා ආවගනතො න විකෙඛපං ගච්ජති; සමාධිසමිං පතිසානිති අත්ථො. අවිකෙඛපොයෙව පාරිසුඛි=අවිකෙඛපපාපිසුද්ධි; සො සබ්බමලවිරතීතො නිබ්බෙධභාගියො සමාධි. සෙසසමාධිතො අධිකත්තා අධිවිතනනති වුවචති. විතනසිසෙත හෙත්ථ සමාධි නිද්දිඬො. සංවරපාරිසුඛිං සමමා පස්ස තිති පරිසුඛං. සීලසංවරං ඤ්ඤපරිඤ්ඤාවසෙන තීරණපරිඤ්ඤාවසෙන ව සමමා පස්සති; එවමෙව අවිකෙඛපපාරිසුඛිසඛිකානං පරිසුඛං සමාධිං සමමා පස්සති. එවං පස්සත්වා වස්ස දස්සනසඛිකානා පාරිසුඛි=දස්සන පාපිසුද්ධි; සායෙව සෙසපඤ්ඤාය අධිකත්තා අධිපඤ්ඤාති වුවචති. සො නත්ථාති සො තත්ථ සංවරඅවිකෙඛපදස්සනෙසු; සංවරඬොති සංවරභාවො; එවමෙව අවිකෙඛපඬ දස්සනසා ව වෙදිතබ්බා. අධිසීලමෙව සිකඛා=අධිසීලසිකඛා, එවං ඉතරාපි වෙදිතබ්බා.

එවං තිස්සො සික්ඛායො දස්සෙත්වා ඉදුනි තාසං පාරිපුරික්කමං¹
 දස්සෙත්තුං ඉමා තිස්සො සික්ඛායො ආවජ්ජනේවා සික්ඛනීති අදිමාහ.
 තස්සන්තො: පච්චෙකං පරිපුරෙත්තුං ආවජ්ජනේවාපි සික්ඛති නාම.
 ආවජ්ජනා අයං නාම සික්ඛාති ජානනේවාපි සික්ඛති නාම, ජානිනා
 පුනපුනං පස්සනේවාපි සික්ඛති නාම, පස්සිත්වා යථාදිසං පච්ච
 චෙක්ඛනේවාපි සික්ඛති නාම, පච්චචෙක්ඛිත්වා තත්ථෙ ව විතතං අවලං
 කත්වා පතීයපෙනේවාපි සික්ඛති නාම, තංතංසික්ඛාසමපසුත්තසඛා
 විරියසතිසමාධිපඤ්ඤාති සක්කසක්ඛිච්චං කරෙන්නේවාපි සික්ඛති නාම,
 අභිඤ්ඤායසාතිජානනාදිකාලෙපි තං තං කිච්චං කරොන්නො තිස්සොපි
 සික්ඛායො සික්ඛති නාමාති.

පුන පඤ්ච සිලානීති ආදීනි වුත්තන්තො. “අරහත්ත මග්ගෙන
 ඛබ්බතිලෙසාන”නති ආදිපු පන අරහත්තානං සුළු විපට්ඨාගදිඅභා
 වතො ආසෙවනාදිභාවතො ව තානි පදානි යුජ්ජනෙව. එනන්ත
 නිබ්බද්ධානි ආදීනි පන සතිපඨාන සමමපට්ඨානානි විස මග්ගකම්මේ
 යෙව යොජෙතබ්බාති. “සංවරපාදිසුඛිං සමමාපස්සාති අවිජ්ජනව පාදි
 සුඛිං සමමා පස්සති”ති ඉදං පන වචනවයං ඵලසමාපත්තන්තො විපස්සනා
 වසෙන යොජෙතබ්බං. දුතියවචනං පන නිරෝධසමාපත්තන්තො
 විපස්සනාවසෙනපි යුජ්ජති. අවජ්ජනො සික්ඛනීති ආදිපු පඤ්චපු
 වචනෙපු අරහතො සික්ඛිතබ්බාභාවෙපි අසෙක්ඛසීලක්ඛනාදි සභාවතො
 සික්ඛනීති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. “අදාය අබ්බුච්චනො සික්ඛනී”ති
 ආදීනි පන මග්ගකම්මේඤ්ඤාව සන්තො වුත්තාති. අඤ්ඤාතිපි උප
 වාරපඨො විපස්සනා මග්ගවසෙන වුත්තාති වචනාති යථායොගං
 යොජෙතබ්බාතීති.

සීලමය ඤාණනිද්දස වණ්ණනා නි වසී තා.

සමාධිභාවනාමය ඤාණනිද්දස-ආදිතො නාව එකකතො පඨාය
 යාව දසකා සමාධිපඨෙදං දස්සෙන්නො එතො සමාධිති ආදිමාහ. තත්ථ
 විතතස්ස එකග්ගතාති නානාරමමණ් විකේට්ඨාභාවතො එකං ආරමමණ්.
 අග්ගං උත්තමං අස්සාති=එකග්ගො, එකග්ගස්ස භාවො=එකග්ගතා; සා පන
 එකග්ගතා විතතස්ස, න සත්තස්සාති දස්සනන්තො විතතස්සාති වුත්තං.
 දුකෙ- ලොකිසොති ලොකො වුච්චති ලුජ්ජන පලුජ්ජනසේන වච්චං,
 තස්මිං පටියාපනභාවෙන ලොකෙ නියුත්තොති= ලොකිසො;
 ලොකුත්තරොති උත්තීර්ණොති= උත්තරො, ලොකෙ අපටියාපනන
 භාවෙන ලොකතො උත්තරොති=ලොකුත්තරො. නිකෙ-සවිතකෙකා ව
 සො සවිචාරො වාති= සවිනක්ක සවිචාරො; එවං අවිනක්ක අවිචාරො;

1. “පාදික්කමං.”

* ඉමෙති පුප්ඵලකම්මෙති අනන්තරිකං ඨානං.

I & II. සීලකම්මර පොඤ්ඤාපු නදිස්සනෙ.

විනක්කවිචාරෙසු විචාරෙව මනනා පරං පමාණං එනසායාති= විචාර මනනා; විචාරතො උත්තරි විනක්කන සංඛං සමපයොගං න ගච්ඡති අපො. අවිනක්කනා ව සො විචාරමනනා වාති=අවිනක්කන විචාරමනනා; තිසුපි විචේදං කතාපි පඨනති, වතුක්කපඤ්ඤානා වුත්තන්තො.

ඡේතක- පුනපුනං උපපජ්ජනතො සතියෙව= අනුසංඝි; පවතති තබ්බසානමතියෙව වා පවත්තත්තා සධාපබ්බජිතස්ස ඤාපුත්තස්ස අනුරූපා සතියි=අනුසංඝි; බුඩං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුසංඝි=බුද්ධානුසංඝි; අරහත්තාදි බුඩගුණාරමණිය සතියා එතං අධිවචනං. තස්සා බුඩානුසංඝතියා වසෙන විත්තස්ස එකගතායෙව උඛිච්ච සඤ්ඤානස්ස විකේතපස්ස පටිපක්ඛගාවතො න විකේතපොති=අවිකේතපො; ධම්මං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුසංඝි=ධම්මානුසංඝි; සොකතානතාදි ධම්මගුණාරමණිය සතියා එතං අධිවචනං. සඤ්ඤං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුසංඝි=සඤ්ඤානුසංඝි; සුපටිපන්නතාදි සඤ්ඤාගුණාරමණිය සතියා එතං අධිවචනං. සීලං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුසංඝි=සීලානුසංඝි; අත්තනො අබ්බන්ධනාදි සීලගුණාරමණිය සතියා එතං අධිවචනං. වාගං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුසංඝි=වාගානුසංඝි; අත්තනො මුත්තවාගතාදි වාගගුණාරමණිය සතියා එතං අධිවචනං. දෙවතා ආරබ්භ උප්පන්නා අනුසංඝි=දෙවනානුසංඝි; දෙවතා සක්ඛිසානෙ ධර්මො අත්තනො සධාදි ගුණාරමණිය සතියා එතං අධිවචනං.

සත්තකෙ- සමාධිකුසලනාති එකවිධාදි හෙදෙන අනෙකහෙදෙ සමාධිමති අයමෙවංවිධො සමාධි අයමෙවංවිධො සමාධිති ඡේතනාවො; සමාධිපරිචේදකපඤ්ඤායෙනං අධිවචනං. සමාධිඋප්පාදනවිධානෙපි ඡේතනාවො සමාධිකුසලනා; සමාධිස්ස සමාපත්තිකුසලනාති උප්පාදි තස්ස සමාධිස්ස සමාපජ්ජනෙ ඡේතනාවො; එතෙන සමාපජ්ජන වසිතා වුත්තා හොති. සමාධිස්ස සීතිකුසලනාති සමාපන්නස්ස සමාධිස්ස සත්තතිවසෙන සථාරූපි ධර්මෙන ඡේතනාවො; එතෙන අධිසානවසිතා වුත්තා හොති. අථවා නිමිත්තගහගණෙන වස්ස පුන තෙ ආකාමෙ සමපාදයතො අප්පණ්ණමත්තමෙව ඉජ්ඣති¹ න චිරසානං; චිරසානං පන සමාධිපරිපත්තං ධම්මානං සුවිසොධිත්තතා හොති. යො හි භික්ඛු කාමාදිතවපච්චෙකඤ්ඤාදිති කාමච්ඡදං න සුඵ්ල විකම්මෙනා කාය පස්සභිවසෙන කායදුඵුලං න සුප්පටිපස්සංඛං කතො ආරම්භ² ධාතුමනසි කාරුදිවසෙන චිත්තමිධං න සුඵ්ල පටිවිනෝදෙත්වා සමථනිමිත්තමනසි කාරුදිවසෙන උඛිච්චකුක්කුච්චං න සුඵ්ල සමුහතං කතො අඤ්ඤාපි සමාධි පටිපජ්ඣෙ ධම්මෙ න සුඵ්ල විසොධෙත්වා කායං සමාපජ්ජති. හො අවිසොධිතං ආයසං පටිඝහමරො විස අසුඛං උය්‍යානං පටිඝරාජා විස ව ඛිප්පමෙව තික්කමති. යො පන සමාධිපටිපජ්ඣෙ ධම්මෙ සුඵ්ල විසොධෙත්වා කායං

සමාපජ්ජති, සො සුචිසොධිතං ආසයං පවිඨිභමරෙ විස සුපරිපුඬං උප්පාතං පවිඨන්ජා විස ච සකලමි දිවසභාගං අනෙකාසමාපතායං යෙව හොති. තෙනාහු පොරණා:-

“කාමෙසු ඡන්දං පටිසං විනොදයෙ
උඩවම පිනං¹ විවිකිච්ඡ පඤ්චමං,
විවෙක පාමොජ්ජ කරෙන වෙනසා
රුක්ඛ සුඛන්තගතො තභිං රමෙ”ති.

තස්මා විරහිතිකාමෙන පාරිපජ්ජිකධමෙම සොධෙකා ක්කිනං සමා පජ්ජනබ්බන්ති වුත්තත්තා තං විධිං සමපාදෙතා සමාධියං විරහිති කරණේ ඡේකභාවොති වුත්තං හොති. **සමාධියං වුදාගකුසලතා**ති සන්තතිවසෙන යථාරුචි පටිත්තසං සමාධියං යථාපරිවජ්ජනන කාලෙ යෙව වුදානෙන සමාධියං වුදානෙ ඡේකභාවො; “යස්මා හි ධම්මං පුරිසො විජ්ඣෙ”ති ආදියු විස නියංකකන්ථො වා සාම්චම්නං කතන්ති වෙදිතබ්බන්ති. එතෙන වුදානවසිතා වුත්තා හොති. **සමාධියං කලලතා² කුසලතා**ති අභිලානභාවො³ අරෙගභාවො කලලතා; ගිලානො හි “අකලල කො”ති වුච්චති. විනයෙපි වුත්තං:- “නාගං භනෙන අකලලකො”ති. අනභිග්නසුත්තවජ්ජනෙත්තසු වුත්තානං ක්කිනපටිලාභපච්චතිකානං පාපකානං ඉච්ඡාවට්ඨානං අභාවෙන ච අභිජ්ඣාදිනං විත්තසං උපකම් ලෙසානං විගමෙන ච සමාධියං අභිලානභාවකරණේ ඡේකභාවො සමාධියං කලලතාකුසලතා; කිලෙසගෙලඤ්ඤරුතිතභාවො කුසලතාති වුත්තං හොති. අථවා **කලලතා**ති කම්මඤ්ඤතා; කම්මඤ්ඤතා පරියා යත්තා කලලවචනසං, “යා විත්තසං අකලලතා අකම්මඤ්ඤතා” ති හි වුත්තං, “කලලවිත්තං මුදුචිත්තං විනිවරණවිත්තං”න්ති ච එජ්ඣ කලල සඤ්ඤා කම්මඤ්ඤන්ථො. තස්මා කසිණානුලොමතො කසිණපටිලොමතො කසිණානුලොමපටිලොමතො ක්කිනානුලොමතො ක්කිනපටිලොමතො ක්කිනානුලොමපටිලොමතො ක්කිනකකන්තිකතො කසිණකකන්ති කතො ක්කිනකසිණකකන්තිකතො අභිග්ගංකන්තිතො ආරම්මණ සංකන්තිතො අභිතාරම්මණ සංකන්තිතො අභිග්වච්චානතො ආරම්මණ වච්චානතොති ඉමෙහි වුදුසහි ආකාරෙහි අභිතාරම්මණවච්චානතොති ඉමිනා සහ පඤ්චදසහි වා ආකාරෙහි විත්තපරිදමනෙන සමාධියං කම්මඤ්ඤභාවකරණේ කුසලභාවොති වුත්තං හොති.

සමාධියං ගොචරකුසලතාති සමාධියං ගොචරෙසු කසිණාදියු ආරම්මණෙසු තං තං ක්කිනං සමාපජ්ජතුකාමනාය යථාරුචි ආවජ්ජන කරණවසෙන තෙසු ආරම්මණෙසු ඡේකභාවො; එතෙන කසිණාචජ්ජන වසෙන ආවජ්ජනවසිතා වුත්තා හොති. අථවා තස්මිං තස්මිං දිසාභාගෙ කසිණචරණවසෙන එවං පුද්ගලානා කසිණසං විරුද්ධතාවසෙන ච සමාධියං ගොචරෙසු ඡේකභාවො. **සමාධියං අභිනිතාරකුසලතා**ති එකත්ත⁴

1. මිදධං-විසුද්ධිමග්ග. 2. කලාසතා. 3. අභිලානභාවො. 4. එකත්ත.

නායෙන * හෙය්වා හෙය්වා සමාධි උපරි උපරි සමාධිභාවුපනයනෙන අභි නිහරණේ අභිනිනනාමනෙ ඡේක්ඛාභෝ; උපමාරුක්ඛානං හි වසිප්පත්තං. පඨමරුක්ඛානාන්තරාය විපස්සනාන්තරාය වා අභිනිහරති; එවං පඨමරුක්ඛානා දිනි දුතියරුක්ඛානාදිඅන්තරාය විපස්සනාන්තරාය වා, චතුත්ථරුක්ඛානං අරුප සමාපත්තාන්තරාය අභිඤ්ඤාන්තරාය විපස්සනාන්තරාය වා, ආකාශානඤ්ඤායන නාදසො විඤ්ඤාණඤ්ඤායනනාදිඅන්තරාය විපස්සනාන්තරාය වා අභිනිහර තීති එවං සමාධිස්ස තත් තත් අභිනිහාරකුසලතා. යසමා පන කුසලතා නාම පඤ්ඤා සා සමාධි න හොති, නසමා සමාධි පරිනායකපරිඤ්ඤාවසෙන යත්තවිධො සමාධි වුත්තොති වෙදිතබ්බො. කෙවි පන ආචරියා සමාධි කුසලතාති යෙන මනසිකාරෙන චිත්තං න වික්ඛිපති, තත් කුසලතා; සමාපත්තිකුසලතාති යෙන මනසිකාරෙන සමාපත්තනස්ස ඤානභිතාති පාතුභවනති, තත් කුසලතා; සිතිකුසලතාති යෙන මනසි කරෙන අප්පිතො සමාධි අවික්ඛිපති, තත් කුසලතා; වුට්ඨානකුසලතාති නිවරණවුට්ඨානං ජානාති පඨමරුක්ඛානෙන, අභිභවුට්ඨානං ජානාති තීපු ඤානෙනපු, ආරම්භවුට්ඨානං ජානාති අරුපසමාපත්තිපු, වික්කම්භවුට්ඨානං ජානාති විසයාධිමත්තෙනපු, සච්ඡන්දවුට්ඨානං ජානාති පරියන්තකාලෙ ච අවසානකරණීයකාලෙ ච. කලකුසලතාති චිත්තථාපුත්තාය සරීර ථාපුත්තාය, ආහාරථාපුත්තාය සෙනාසනථාපුත්තාය පුග්ගලථාපුත්තාය ච සමාධිස්ස කලතා හොතිති ජානාති. ගොචරකුසලතාති ආරම්භණස්ස පරිච්ඡේදං කාතුං ජානාති දිසාථරණං කාතුං ජානාති වසේඝ්ගං ජානාති. අභිනිහාරකුසලතාති තත් තත් සමා මනසිකාරෙන චිත්තං අභිනි හරති අභිනිනනාමෙති උපමාරෙ වසිප්පත්තෙ පඨමරුක්ඛානෙන අභිනිහරති, එවං උපරුපරිඤ්ඤානෙපු අභිඤ්ඤාපු අරුපසමාපත්තිපු විපස්සනා සුඛං අභිනිහරති, එවං තත් තත් අභිනිහාරකුසලතාති එවමෙත්තෙසං පදනං අන්තං වණ්ණස්සති. අයං චුත්තත්තමෙව.

නවකෙ- රූපාවචනෙති “කතමෙ ධම්මා රූපාවචන හෙය්වො බුග්ගපාරිසර්ථං පරියන්තං කත්වා උපරිතො අකණ්ණිකේ දෙවෙ අනෙතා කරිත්වා”ති ආදිනා නයෙන වුත්තෙපු රූපාවචරධම්මෙපු පරියාපනෙතා; තත්තායං වචනන්තො:- රූපකඛකි සංඛාරං. රූපං එත් අවචරති න කාමොති= රූපාවචරො; රූපකඛකොපි හි රූපනති වුච්චති “රූපකඛකො රූප”නති ආදිපු විස. සො පන බුග්ගපාරිසර්ථ බුග්ගපුරොහිත මහා බුග්ගානං, පරිත්තාහ අප්පමාණාහ ආහස්සර්තනං, පරිත්තපුග්ග අප්පමාණ පුග්ග පුග්ගකිණ්ඨානං, අසඤ්ඤාසත්ත වෙගපථිලානං, අවිහාතප්ප සුදස්ස සුදස්සි අකණ්ණිකානඤ්ඤා වසෙන සොලසවිධො පදෙසො; සො රූපාවචර සංඛාරො පදෙසො, උත්තරපද ලොපං කත්වා “රූප”නති වුච්චති. නසම්ම රූපෙ අවචරති= රූපාවචරො; රූපභවො වා, රූපං නසම්ම අවචරති= රූපාවචරං; කිඤ්ඤාපි හි එසො සමාධි කාමභවෙපි අවචරති, යථා පන සංඛාරමෙ අවචරණ්ණො සංඛාරාවචරෙති ලඛිතාමො නාගො නගරෙ

* 161 නම් පිණේ ලක්ඛණ්ණො පඨාය අන්තරෙ ලක්ඛණ්ණකරිතං ආනං.

නන්ති I. & II, සිහලකර පොත්තෙසු.

වරනෙතාපි සඛනාමාවචරෙති චුළුවති, එළුවන ජලවන ව පාණීනො
අඵලෙ අජලෙපි ඝිතා එළවරා ජලවරාති චුළුවනති, එවමයං අඤ්ඤාඡ
අවචරනෙතාපි රූපාවචරොති චුතෙතා. අපිච රූපභවසඛිකානෙ රූපෙ
පටිසංඝිං අවචාරෙතීතිපි=රූපාවචරො; ගීනොති ලාමකො; ගීනුතන
මානං. මජ්ඣෙකෙ භවො=මජ්ඣෙකා; මජ්ඣිමොතිපි පාඨො. සොසෙවජො.
පඛානභාවං තීනො=පණීතො; උත්තමොති අජො. එතෙ පන ආයුහන
වසෙන වෙදිතබ්බා. යස්ස හි ආයුහනකම්භෙ ජ්ඤෙ වා ගීනො හොති
විරියං වා චිත්තං වා විමංසා වා සොගීනො නාම; යස්සෙන ධම්මා මජ්ඣිමා
සො මජ්ඣිමො; යස්ස පණීතා සො පණීතො; උපාරදිතමනෙතා වා
ගීනො; නාතිසුභාවිතො මජ්ඣිමො; අතිසුභාවිතො ටසිප්පනෙතා
පණීතො. අරූපාවචරෙ රූපාවචරෙ චුතනනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.
සුඤ්ඤාතො සමාධිති ආදිසු සබ්බෙ සබ්බාරා අනිච්චා දුක්ඛා
අනත්තාති විපස්සනාපටිපාටියා විපස්සනාස්ස අනත්තානුපස්සනාය මඤ
චුඨානෙ ජාතෙ යස්මා සා විපස්සනා අත්තවිරහිතෙසු සබ්බාරෙසු
සුඤ්ඤාතො පවත්තා, තස්මා සුඤ්ඤාතා නාම හොති, තාය සිඬො අරියමඤ
සමාධි සුඤ්ඤාතො සමාධි නාම හොති; සුඤ්ඤාත වසෙන පවත්තසමාධිති
අජො. විපස්සනාය පවත්තාකාරෙන හි සො පවත්තති. අනිච්චානු
පස්සනාය මඤචුඨානෙ ජාතෙ යස්මා සා විපස්සනා නිච්ච නිමිත්ත
පටිපක්ඛවසෙන පවත්තා, තස්මා අනිමිත්තා නාම හොති, තාය සිඬො
අරියමඤසමාධි අනිමිත්තො සමාධි නාම හොති; නිච්ච නිමිත්ත විර
හිතො සමාධිති අජො. විපස්සනාය පවත්තාකාරෙන හි සො පවත්තති.
දුක්ඛානුපස්සනාය මඤචුඨානෙ ජාතෙ යස්මා සා විපස්සනා පණීති
පටිපක්ඛවසෙන පවත්තා, තස්මා අප්පණීතිතා නාම හොති, තාය සිඬො
අරියමඤසමාධි අප්පණීතිතො සමාධි නාම හොති; පණීති විරහිතො
සමාධිති අජො. විපස්සනාය පවත්තාකාරෙන හි සො පවත්තති. තාදියා
එව තස්මා එළසමාධියොපි එතෙහියෙව තිහි සමාධිති ගතිතා හොනතීති
වෙදිතබ්බා. ලොකුත්තරසමාධි පන පණීතත්තා හිනාදිහෙදෙන
උච්චො.

දසකෙ-උඩුමානක සඤ්ඤාවසෙනාති ආදිසු භස්සා¹ විස වාසුනා
උඬං ජිවිතපරියාදනා යථානුක්කමං සමුඤ්ඤෙන සුනභාවෙන උඩු
මානත්තං=උඩුමානං, උඩුමානමෙව=උඩුමානකං; පටිකකුලත්තා වා
කුචජිතං උඩුමානනති=උඩුමානකං; තථාරූපස්ස ජවසරීරස්සෙනං අධිව
මනං. විනීලං චුළුවති විපරිභින්නවණ්ණං, විනීලමෙව=විනීලකං; පටිකකු
ලත්තා වා කුචජිතං විනීලනති=විනීලකං; මංසුස්සදසානෙසු රත්ත
වණ්ණස්ස පුබ්බසන්නිවිතසානෙසු සෙනවණ්ණස්ස යෙභුසෙත්ත ව
නීලවණ්ණස්ස නීලසානෙ නීලසාවක පාරුතස්සෙව ජවසරීරස්සෙනං
අධිවමනං.

1. භස්සා.

පරිභික්ඛාදානෙසු විසයාදානපුබ්බං විපුබ්බං; විපුබ්බමෙව=විපුබ්බකං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විපුබ්බනති=විපුබ්බකං; තථාරූපසා ඡවසරිරසෙසනං අධිවචනං. විච්ඡදං වුවමනි විධා ඡිකුකෙන අපඛා රිතං, විච්ඡදමෙව=විච්ඡදකං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විච්ඡදනති විච්ඡදකං; වෙමජේඛි ඡිකුකසා ඡවසරිරසෙසනං අධිවචනං. ඉතො ව එතොතා ව විවිධාකාරෙන සොණසිගාලාදීති බාසිතනති=විකඩාසිතං. “විකාසිත”නති වතනලෙඛි විකඩාසිතනති වුතනං. විකඩාසිතමෙව විකඩා සිතකං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විකඩාසිතනති=විකඩාසිතකං; තථාරූපසා ඡවසරිරසෙසනං අධිවචනං. විවිධං බිතනං=විකතිතං, විකතිතන මෙව=විකතිතකං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විකතිතනති=විකතිතකං. අසෙසුකුත හන්දා¹ අසෙසුකුත පාදා² අසෙසුකුත සීසනති එවං තතො තතො බිතකසා ඡවසරිරසෙසනං අධිවචනං, හතඤ්ච තං පුරිමනසෙනෙව විකතිතකඤ්චාති=හතඤ්චිතකං; කාකපදා³ කාරෙන අභිතපච්චමෙහෙසු සන්දාන හතිනි වුතනනසෙන විකතිතකසා ඡවසරිරසෙසනං අධිවචනං. ලොභිතං කිරති විකතිපති ඉතොවිතො ව පශාරති=ලොභිතකං; පශාරිතලොභිතමකතිතසා ඡවසරිරසෙසනං අධිවචනං. පුලවා වුවමනති කිමසො; පුලවෙ කිරති=පුලවකං; කිම්පරිපුණ්ණසා ඡවසරිරසෙසනං අධිවචනං. අසීයෙව=අසීයං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං අසීය=අසීයං; අසී සසබ්බිකායපි එකසීකසායපි එතං අධිවචනං. ඉමානි ව පන උඩුමාතකාදීති නිසාය උපපන්නතිමිත්තානමපි නිමිත්තෙසු පටිලබ්බානානමපි එතානෙව නාමානි. ඉධ පන උඩුමා තකතිමිත්තෙ පටිකකුලාකාරගාතිකා අපසණ්චසෙන උපපන්නා සසුකු උඩුමාතකසසුකු; තසා උඩුමාතකසසුකුය වසෙන=උඩුමාතක සසුකු වසෙන; සෙසෙසුපි එසෙව නසො.

පඤ්චපඤ්ඤාස සමාධිති එකකාදිවසෙන වුතනා. එවං එකකාදි වසෙන සමාධිපපහෙදං දසෙසනා ඉද්දති අසෙසුකුතපි පරියාසෙන සමාධිං දසෙසනුකාමො “අපිවා”ති අසෙසු පරියාසාරමහං දසෙසනා පඤ්චමිසනීති ආදිමාහ. තත් සමාධිසා සමාධිභාති සමාධිසා සමාධි භාවෙ සභාවා; සෙති සභාවෙති සො සමාධි හොති, හෙ නසමි. අභා නාම. පටිගහහසෙන සමාධිති සමාධිති ඉන්ද්‍රියෙති පරිගහතිතතතා තසමා පරිගහතිතසභාවෙන සමාධි; තානෙව ව ඉන්ද්‍රියානි අසෙසුමසෙසුපරි වාරානි හොතති භාවනාපාරිපුරියා පරිපුණ්ණානි ව හොනති, තසමා පටිවාරසෙන පටිපුරුපභිත සමාධි; තෙසං සෙව සමාධිවසෙන එකා රමමණමපෙකතිනා එකගහසෙන නානාරමමණවිකෙධපාභාවමපෙකතිනා අවිකෙධපසෙන ලොකුතතරසෙසෙව මහතා විරියබලපරිගහහෙන පත්තබ්බිතතා ලොකුතතරමගහසෙසෙව ව පරිගානිවසෙන විසාර්භාවතො හෙභා ගතිත පරිගහහස අවිසාරභා ඉධ නගතිතාති වෙදිතබ්බා.

1. හන්දා.-විසුඛිමග්ග. 2. පාදා.-විසුඛිමග්ග. 3. කාකපාදා.-විසුඛිමග්ග.

කිලෙසකාලසියසයාභාවෙන අනාච්ලසේන සමාධි; අවිකම්පනතා අතිඤ්ජනසේන සමාධි; විකම්පනවසෙන සමුච්ඡේදවසෙන වා කිලෙසෙති විමුක්තතතා ආරම්භණේ ව, අවිමුක්තතතා විමුක්තසේන සමාධි; එකනග්ගසංනවසෙන විතතස්ස සිගතතාති. සමාධියොගෙනෙව එකාරම්භණේ භුසම්පතිසංනවසෙන විතතස්ස ආරම්භණේ නිව්චලභාවෙන පතිසිතතතා; අසපු යුගලෙසු “එසති නෙසති ආදියති නාදියති පටිපජ්ජති න පටිපජ්ජති”ති ඉමාති තිණි යුගලාති අප්පණ්ණවිටිතො පුබ්බභාගෙ උපචාරස්ස මුදුමජ්ඣාධිවත්තතාවසෙන වුත්තානිති වෙදිතබ්බාති. “ඤායති ඤාපෙති”ති ඉදං අප්පණ්ණවිටියං උපචාරවසෙන වෙදිතබ්බං. “එසිතතතා නොසිතතතා ආදිතතතා අනාදිතතතා පටිපනතතතා නප්පටිපනතතතා ඤාතතතා ඤාපිතතතා”ති ඉමාති වත්තාරි යුගලාති අප්පණ්ණවසෙන වුත්තානිති වෙදිතබ්බාති. තත්ථ සමං එසති සමාධිති ආදිසු සමනති අප්පණ්ණ¹, සා හි පච්චනිකධිමෙව සමෙති නාසෙතිති සමා; පච්චනිකවිසමාභාවතො වා සමභූතාති=සමා; තං සමං එසති අජ්ඣාසයවසෙන ගවෙසති; ඉති සද්දෙ කාරණ්ණේ, සමා සමං එසති තසමා සමාධිති අප්පො. විසමං නෙසතිති තං තං ඤානපච්චනික සබ්බාතං විසමං න එසති; මුදුමතො හි පුබ්බභාගසමාධි ආදිභූතතතා සමං එසති විසමං නෙසති නාම. මජ්ඣිමනිකායෙ පි කිරිභූතතතා සමං ආදියති විසමං නාදියති නාම, අධිමත්තභූතො අප්පණ්ණවිටියං ආසනභූතතතා සමං පටිපජ්ජති විසමං න පටිපජ්ජති නාම. සමං ඤායතිති භාවනපුංසක වචනං, සමං පුත්තා ඤායති සමෙන වා ආකාරෙන ඤායතිති අප්පො. අප්පණ්ණවිටියං හි සමාධිපච්චනිකධිමවිගමෙන සත්තතතා සත්තාය අප්පණ්ණාය අනුකූලභාවෙන ව සිතතතා සමෙනාකාරෙන පච්චතති ඤායති පජ්ජතිති අප්පො. “එතෙ මණ්ඩලමාලෙ දීපා ඤායන්ති සබ්බරත්තිං සබ්බරත්තියො ව තෙලප්පදීපො ඤායති, තෙලප්පදීපො වෙත්ථ ඤායෙය්සා”ති ආදිසු විස. “සමං ජායති”තිපි පාඨො. සමෙනා කාරෙන උපපජ්ජතිති අප්පො. “ඤායති ඤාපෙති”ති යුගලතතා පන පුරිමපාඨොව සුඤ්ජරතරො. “ඤාපෙති”ති ව දහතිති අප්පො. සො හි සමාධිපච්චනිකධිමෙව දුරතරකරණෙන දහති නාම. එසනානෙසනා දීනං පන අප්පණ්ණාය සිද්ධතතා, “එසිතතතා නොසිතතතා”ති ආදිති අප්පණ්ණසමාධිපි වුත්තො. සමං ඤාතතතාති සමං ජලිතතතා; “සමං ජාතතතා”තිපි පාඨො. ඉති ඉමෙසං අවස්ථානං යුගලානං වසෙන සොලස පුරිමා ව නවති ඉමෙ පඤ්චවිසති සමාධියං සමාධිට්ඨා. සමො ව තිසො ව සුඛො වාති සමාධිති ඉදං පන පඤ්චවිසති ආකාරෙති සමාධිතස්ස සමාධියං අත්ථායානත්ථං වුත්තං. තත්ථ සමොති සම සද්දස්ස සංසද්දස්ස වා අප්පො. සො හි පච්චනිකකෙබ්බාභ විසම විරහිතතතා සමාහිතොති ආදිසද්දස්ස අප්පො, ආරම්භණේ ආතිතො නිව්චලභාව කරණෙන පතිට්ඨාපිතොති අධිපපායො. උග්ගසෙන සමෙන ව ආතිතො² මාති සමාධිති වුත්තං හොති. සුඛොති සත්තධෙසිත සුඛො; “යායං

හතෙත අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා සත්තසම්මං එසා පණ්ණීතෙ සුඛෙ වුත්තා හගවතා”ති ච “උපෙක්ඛා පන සත්තත්තා සුඛමිච්චෙව හාසිතා”ති ච වුත්තත්තා තෙන සත්තජේන සුඛසඤ්ඤන උපෙක්ඛාසහගතසමාධිපි ගතිතො හොති. අනිසාමෙන හි සබ්බසමාධියො ඉධ වුච්චනති. තෙන ච සුඛසඤ්ඤන ආභිතභාවස්ස කාරණං වුත්තං හොති. යසමා සන්නො තසමා එකාරමමණේ ආභිතොති අධිප්පාසො වෙදිතබ්බොති.

සමාධිභාවනාමය සද්ධම්මනිද්දෙස වණ්ණනා

හි ටසි තා.

ධම්මටසිතිඤ්ඤනිද්දෙසෙ-**අවිජ්ජාසංඛාරාණිකං. උප්පාදංසිති** ආදිසු තිථස්සති එතාස සංඛාරාණිකං=සිති, කා සා? අවිජ්ජා; සා හි සංඛාරානං උප්පාදාය නිබ්බතති¹ සිති කාරණනති=උප්පාදංසිති; උප්පන්නානා; පටිත්තියාපි කාරණනති=**පටිත්තංසිති**; තිඤ්ඤාපි හි ජනකපට්ඨයස්ස ජනනක්ඛණේයෙව කිච්චානුභාවො හොති, තෙන පන ජනිතානං යෙව පටිත්තත්තා සකක්ඛණේ පටිත්තියාපි කාරණං නාම හොති. සත්තතිවසෙන චා පටිත්තියා කාරණනති අජේ. පටිත්තනති ච නපුංසකෙ භාවච්චනමෙතං. තසමා පටිත්තං පටිත්තීති අජේ, එකං. පටිත්තීසද්දස්ස පන පාකට්ඨතා තෙන යොජෙත්වා අජේ, වුත්තො. භාවෙපි සිතිසද්දස්ස සිඤ්ඤිතො ඉධ භාවෙ සිතිසඤ්ඤා, කාරණේ සිති සඤ්ඤති දස්සනත්ථං **නිමිත්තංසිති** වුත්තං. නිමිත්තභූතා සිතීති අජේ, කාරණ භූතාහි වුත්තං හොති. න කෙට්ඨං නිමිත්තමත්තං හොති. අථබ්බො සංඛාරජනනෙ සබ්බාපාරිකං විය භුක්වා ආයුහති වායමතීති පට්ඨය සමත්තනං දස්සෙන්නො **ආයුහනංසිති** ආහ. ආයුහනභූතා සිතීති අජේ. යසමා අවිජ්ජා සංඛාරෙ උප්පාදායමානා උප්පාදෙ සංයොජෙති නාම, ඝට්ටෙතීති අජේ. සංඛාරෙ පටිත්තයමානා පටිත්තියං පළිබ්බුජ්ඣති² නාම, බ්බුජ්ඣති අජේ. තසමා **සංඤ්ඤාගමිති පළිබ්බොසිති** වුත්තං. සංඤ්ඤාභූතා සිති පළිබ්බොසිති සිතීති අජේ. යසමා අවිජ්ජාව සංඛාරෙ උප්පාදායමානා උප්පාදාය පටිත්තියා ච මූලකාරණවෙස්සන සමුදයො නාම, සමුදයභූතා සිති=**සමුදයංසිති**; මූලකාරණභූතා සිතීති අජේ. අවිජ්ජාව සංඛාරාණං උප්පාදෙ ජනකපට්ඨයහො පටිත්තියං උප්පත්ඨකපට්ඨයත්තා **හෙතුංසිති පට්ඨංසිති** වුත්තා. හෙතුභූතා සිති පට්ඨයභූතා සිතීති අජේ. ජනකපට්ඨයො හි හෙතුහි උප්පත්ඨකො පට්ඨයොති වුච්චනති; එවං සෙසෙසුපි යොජෙතබ්බං.

හමො ජනිතා ජනි ජනමරණස්සාති එවං පන උප්පාදංසිති සංඤ්ඤාගමිති හෙතුංසිති උප්පාදවසෙන යොජිතාති පද්ධති ජාති ජරා මරණ වන්නානං බ්බුජ්ඣනං වසෙන පරියායෙන වුත්තානීති වෙදි

තබ්බාති. කෙවි පන උපපාදය සිතීති=උපපාදසීති එවමාදිනා නයෙ නෙත්ථ අත්ථං වණ්ණයනති. අවිජ්ජාපච්චයොති අවිජ්ජාය සඬ්ඛා රුතං පච්චයභාවං අපෙකක්ඛිතාං වුත්තං. අවිජ්ජායපි පච්චයසමුත්තනතා නායාං අපි පච්චයපරිභ්ගහණදස්සනත්ථං “උභොපෙනෙ ධම්මා පච්චය සමුප්පන්නාති පච්චයපරිභ්ගහගෙ පඤ්ඤා”ති වුත්තං. එවං සෙසෙසුපි යොජෙතබ්බං. “ජාතිපච්චයා ජරාමරණං පච්චයසමුප්පන්න”නති පන පරියායෙන වුත්තං.

අතීතමපි අද්ධානනති අතීක්කන්නමපි කාලං; අනාගතමපි අද්ධානනති අප්පත්තමපි කාලං; උභයත්ථාපි අවචන්තසංයොගෙත්ථ උපයොගවචනං.

ඉද්දති-නවාකාරවාරානන්තරං තෙ නවාකාරෙ විභාය-හෙතු-පටිච්ච-පච්චයපදේශෙව යොජෙත්වා “අවිජ්ජා හෙතු, සංඛාරා හෙතුසමුප්පන්නා”ති ආදයො තයො වාරා නිද්දිට්ඨා. නවාකාරවාරෙ ජනක උපත්ථිභ්ගකවසෙන පච්චයො වුත්තො. ඉධ පන හෙතුවාරස්ස පච්චයවාරස්ස ච විසුං ආග තත්තා හෙතුති ජනකපච්චයත්තං; පච්චයොති උපත්ථිභ්ගක පච්චයත්තං වෙදිතබ්බං, එකෙකස්සාපි අවිජ්ජාදිකස්ස පච්චයස්ස උභයථා සමගවතො. පටිච්චවාරෙ-අවිජ්ජා පටිච්චාති අත්තනො උපපාදෙ සඬ්ඛාරුතං අවිජ්ජා පෙකතිත්තා සඬ්ඛාරෙති අවිජ්ජා පටිවුට්ඨං එතබ්බා ගන්නබ්බාති=පටිච්චා; එතෙන අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරුප්පාදනසමත්තා වුත්තා නොති; සඬ්ඛාරා පටිච්ච සමුප්පන්නාති සඬ්ඛාර අවිජ්ජං පටිච්ච තදතිමුට්ඨං පවත්තනනො පටිවුට්ඨං කතාන විභාය සමං උප්පන්නා; එවං සෙසෙසුපි ලිඛිතානුරූපෙන යොජෙතබ්බං. “අවිජ්ජා පටිච්චා”ති උසස්සක්කවසෙන වා පාදො. අත්ථො පනෙත්ථ අවිජ්ජා අත්තනො පච්චයෙ පටිච්ච පවත්තාති පාදසෙස වසෙන යොජෙතබ්බො. එවං සෙසෙසුපි චතුසුපි එතෙසු වාරෙසු වාදසන්නං පටිච්චසමුප්පාදකිනාං පච්චයස්සෙව වසෙන ධම්මවංශීතිසද්දන්තස්ස නිද්දිසිතබ්බත්තා අවිජ්ජාදීනං එකාදසන්නං යෙව අඬිනාං වසෙන ධම්මවංශීතිසද්දන්තං නිද්දිට්ඨං. ජරාමරණස්ස පන අනෙත සිත්තතා තස්ස වසෙන නිද්දිට්ඨං. ජරාමරණස්සාපි සොකපරිදෙවදුක්ඛදෙවනස්සුපායා සාතං පච්චයත්තා ජරාමරණං තෙසං පච්චයං කතා උපපරික්ඛමානස්ස තස්සාපි ජරාමරණස්ස වසෙන ධම්මවංශීතිසද්දන්තං යුජ්ජතෙව.

ඉද්දති-නාතෙව මාදස පටිච්චසමුප්පාදකිනාති විසති ආකාර වසෙන විභජ්ජිතා චතුසඬ්ඛෙප-තිසද්ධි-තිසත්තියො දස්සෙත්වා ධම්මවංශීතිසද්දන්තං නිද්දිසිතුකාමො “පුරිමකමමගවසම්”නති ආදිමාග; තත්ථ පුරිමකමම ගවසම් නති පුරිමෙ කමමගවෙ; අතීත ජාතියං කමමගවෙ කරියමානෙති¹ අත්ථො. මොහො අවිජ්ජාති යො තද දුක්ඛාදීසු මොහො යෙන මුලෙභා කමමං කරොති සා අවිජ්ජා; ආයුහනා සඬ්ඛාණති තං කමමං කරෙන්නස්ස පුරිමවෙතතායො; යථා දුනං දස්සාමිති විත්තං උපපාදෙත්වා

මාසමි සංවච්ඡරමි දුනුපකරණානි සජ්ජනනස්ස උප්පන්නා පුරිමවෙන නායො; පටිඤ්ඤාභිකානං පන හතේ දක්ඛිණං පතිට්ඨාපයතො වෙනනා භවොති චූළිකි. එකාචර්ජනෙසු වා ඡස්ස ජවනෙසු වෙනනා ආයුහනා සඞ්ඛාර නාම. සත්තම¹ ජවනෙවෙනනා භවො; යා කාචි වා පන වෙනනා භවො, තංසමපසුත්තා ආයුහනා සඞ්ඛාර නාම. **නිකන්ති ගණනානි** යා කමමං කරුණකාසය තස්ස එලෙ උප්පත්තිභවෙ නිකාමනා පණ්ණා සා තණ්හා නාම; **උප්පගමනං උපාදාන** නති යං කමමභවස්ස පච්චසභුතං ඉමසමිං නාම කමම කතෙ කාමා සමපජ්ජනතිති වා ඉදං කන්තා අසු කසණිං නාම ධානෙ කාමෙ සෙවිස්සාමිති වා අත්තා උච්ඡින්නො හොතිති වා සුඛි හොති විගතපරිලාහොති වා සීලබ්බිතං සුබෙන පරිපුරෙතිති වා පවත්තං උපගමනං දලභගහණං ඉදං උපාදානං නාම; **වෙඩනා ගවොති** ආයුහනාවයානෙ චුත්තා වෙනනා භවො නාම; **පුට්ඨකමමභවසමි** නති අතිතජාතියා කමමභවෙ කර්මයමානෙ² පවත්තා; **ඉධ පටිසංඝිසා පච්චසා** නි පච්චුප්පන්නපටිසංඝියා පච්චසභුතා; **ඉධ පටිසංඝිවිඤ්ඤාණ** නති යං පච්චුප්පන්නභවස්ස භවනතරපටිසංඝානාවසෙන උප්පන්නතතා පටි සංඝිති චූළිකි, තං විඤ්ඤාණං; **ඔක්කන්ති නාමරූප** නති යා ගබ්භ රූපාරූපධම්මානං ඔක්කන්ති ආගන්තා පටිසංඝං විස, ඉදං නාම රූපං; **පසාදෙ ආසදාන** නති යො පසන්නාභාවො, ඉදං ආසන්නං; ජාතිගහ ණෙන එකවචනං කතං, එතෙන චක්ඛාදිති පඤ්චායනනානි චුත්තානි. “පහස්සරමිදං හික්ඛවෙ විතතා, තඤ්ච ඛො ආගන්තුකෙති උපකක්ඛිලෙ සෙති උපකක්ඛිලිට්ඨි” නති එණි භවබ්බවිතතං අධිපෙත්තනති වචනතො ඉධාපි මනායත්තස්ස විපාකභුත්තතා තස්ස ච කිලෙසකාලුසසියාභාවෙන පසන්නතතා පසාදවචනෙන මනායත්තමපි චුත්තනති වෙදිතබ්බං. **පුට්ඨා එසෙසාති** යො ආරමමණං පුට්ඨා පුසන්නො උප්පන්නො අයං එසෙසා; **වෙදසිතං වෙදනා** නි යං පටිසංඝි විඤ්ඤාණෙන වා සලායත්ත පච්චසෙන වා එසෙසන සහ උප්පන්නං විපාකවෙදසිතං, අයං වෙදනා; **ඉධුපෙත්තිභවසමි** පුරෙ කතස්ස කමමස්ස පච්චසාති පච්චුප්පන්නෙ විපාකභවෙ අතිතජාතියං කතස්ස කමමස්ස පච්චසෙන පවත්තනතිති අන්තො; **ඉධ පටිසංඝිතතා ආසදානා** නති පරිපහකායත්තස්ස කමමකරණකාලෙ දොභාදයො දසසිතා; **ආයතිං පටිසංඝිසාති** අනා ගතෙ පටිසංඝියා; **ආයතිං පටිසංඝිවිඤ්ඤාණ** නති ආදිති චුත්තන්තානි.

කථං පන වාදසති පටිච්චසමුප්පාදබ්බෙති ඉමෙ විසති ආකාරා ගතිතා හොන්තිති? “අවිජ්ජා සඞ්ඛාර” ති ඉමෙ වෙ අතිතභෙතුයො සරු පතො චුත්තා. යස්මා පන අවිචා පරිත්තස්සති, පරිත්තස්සිතො උපාදියති, තස්සුපාදනපච්චයා භවො, තස්මා තෙති විති ගතිතෙති තණ්හුපාදන භවාපි ගතිතාව හොන්ති, පච්චුප්පන්නෙ විඤ්ඤාණ නාමරූප සලායත්ත එසෙවෙදනා සරුපතො චුත්තායෙව තණ්හුපාදනභවා පච්චුප්පන්න භෙතුයො සරුපතො චුත්තා. භවෙ පන ගතිතෙ තස්ස පුබ්බභාගා තං.

සමපසුත්තා වා සඛිඛාර ගතිතාව හොනති. තණ්හාපාදනගහණෙන චිතංසමපසුත්තා, යාය වා මූලේහා කමමං කරොති සා අවිජ්ජා ගතිතාව හොති. අනාගතෙ ජාති ජරාමරණනති වෙ සරූපෙන වුත්තාති. ජාතිජරාමරණ ගහණෙනෙව පන විඤ්ඤාණාදීති පඤ්ච අනාගතඵලාති ගතිතා නෙව හොනති. තෙසං යෙව හි ජාතිජරාමරණානිති එවං වාදසඤ්ඤාමෙහති විසති ආකාරා ගතිතා හොනති.

“අනිතෙ හෙතවො පඤ්ච-ඉද්දති ඵල පඤ්චකං,

ඉද්දති හෙතවො පඤ්ච-ආයතිං ඵලපඤ්චක”නති

ගාථාය අයමෙවන්තො වුත්තො. ඉතිමෙති ඉති ඉමෙති වා පාඨො.

වතුසංඝේධපෙති වතුරො රාසි; අනිතෙ පඤ්ච හෙතුධම්මො එකො හෙතුසංඝේධපො, පච්චුප්පනෙන පඤ්ච ඵලධම්මො එකො ඵලසංඝේධපො, පච්චුප්පනෙන පඤ්ච හෙතුධම්මො එකො හෙතුසංඝේධපො, අනාගතෙ පඤ්ච ඵලධම්මො එකො ඵලසංඝේධපො. නග්ගො අද්දමති තයො කාලෙ; පඨමපඤ්චකවසෙන අනිතකාලො, දුතිය තතිය පඤ්චකවසෙන පච්චුප්පනකාලො, චතුස්ථපඤ්චක වසෙන අනාගතකාලො වෙදි තබ්බොති. නිසංඝිතති තයො සංඝිතො අසංඝිතං=තිසංඝිතං තිසංඝිතං; අනිතං හෙතු පච්චුප්පනනඵලානමනතරා එකො හෙතුඵලසංඝි, පච්චුප්පනන ඵලඅනාගතහෙතුනමනතරා එකො ඵලහෙතුසංඝි, පච්චුප්පනනහෙතු අනාගතඵලානමනතරා එකො හෙතුඵලසංඝි. පට්ඨමසමුප්පාද පාලියං සරූපෙන ආගතවසෙන පන අවිජ්ජා සඛිඛාර එකො සංඝේධපො, විඤ්ඤාණ නාමරූප සලායතන එකං වෙදනා දුතියො, තණ්හා පාදනභවා තතියො, ජාතිජරාමරණං චතුස්තො. අවිජ්ජාසඛිඛාරගති වෙ අඛිතාති අනිතකාලාති, විඤ්ඤාණාදීති භවාටසානාති අට්ඨ පච්චුප්පනකාලාති, ජාතිජරාමරණනති වෙ අනාගතකාලාති. සඛිඛාර විඤ්ඤාණානා අනතරා එකො හෙතුඵලසංඝි, වෙදනාතණ්හානමනතරා එකො ඵලහෙතුසංඝි, භවජාතිනමනතරා එකො හෙතුඵලසංඝි.

විසතිසා ආකාරෙතිති විසතිසා කොට්ඨාසෙති; වතුසංඝේධපෙ ච තයො අද්දො ච තිසංඝිං පට්ඨමසමුප්පාදඤ්ච විසතිසා ආකාරෙති ජානාතීති සමබ්බො. ජානාතීති සුත්තානුසාරෙන භාවනාරම්භඤ්ඤෙන ජානාතී; සංඝාතීති ඤ්ඤාමෙව චක්ඛුනා දිට්ඨං විය භජ්ජලෙ ආමලකං විය ච ප්‍රථං කතා ඤ්ඤාණෙනෙව පසාති; අඤ්ඤාතීති දිට්ඨමරියාදෙනෙව ආසෙවනං කරුණෙනා ඤ්ඤාණෙනෙව ජානාතී; මරියාදන්තොති එත්ථ ආකාරෙ. පට්ඨමික්ඛාතීති භාවනාපාරිසුරියා නිට්ඨං පාපෙනනා ඤ්ඤාණෙනෙව පට්ඨෙධං කරුණි; සලකඛණ්ඩසෙන වා ජානාති; සරසවසෙන පසාති; පච්චුප්පිනාවසෙන අඤ්ඤාති; පදට්ඨානාවසෙන පට්ඨමික්ඛාති; තත්ථ පට්ඨමසමුප්පාදෙති පච්ඨයධම්මො වෙදිතබ්බා; පට්ඨමසමුප්පාදනා ධම්මාති තෙති තෙති පට්ඨයෙහි නිබ්බතනධම්මො; කථමිදං ජාති තබ්බනති වෙදි භගවතො චවනෙන. භගවතා හි පට්ඨමසමුප්පාද පට්ඨම

සමුප්පන්න ධම්මදෙසනා සුතෙන “කතමො ච භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පාදො? ජාතිපච්චයා භික්ඛවෙ ජරමරණං උප්පාදො¹ වා තථාගතානං අනුප්පාදො² වා තථාගතානං සිතාව සා ධාතු ධම්මට්ඨිතතා ධම්මනිශාමනා ඉදප්පච්චයනා, තං තථාගතො අභිසම්මුජ්ඣති අභිසමෙති, අභිසම්මුජ්ඣතිනා අභිසමෙතො ආවික්ඛති දෙසෙති පඤ්ඤාපෙති පට්ඨපෙති විවරති විහජති උත්තානී කරොති. පස්සථාති වාහ, ඡාතිපච්චයා භික්ඛවෙ ජරමරණං, භවපච්චයා භික්ඛවෙ ජාති-පෙ-අවිජ්ජාපච්චයා භික්ඛවෙ සඬ්ඛාර උප්පාදො වා තථාගතානං-පෙ-උත්තානී කරෙති, පස්සථාති වාහ, අවිජ්ජාපච්චයා භික්ඛවෙ සඬ්ඛාර, ඉති ඛො භික්ඛවෙ යා තත්ත තථා අවිතථා අනඤ්ඤ ථානා ඉදප්පච්චයනා, අයං වුච්චති භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පාදො”ති එවං පටිච්චසමුප්පාදං දෙසෙතෙනන තථාදීති වෙච්චනෙති පච්චයධම්මොව පටිච්චසමුප්පාදෙති වුත්තා. තස්මා ජරමරණාදීනං පච්චයලක්ඛණො පටිච්චසමුප්පාදො, දුක්ඛානුබ්බිතරසො, කුමමග්ග පච්චපට්ඨානො. අයමි සප්පච්චයතතා අත්තනො විසෙසපච්චයපදට්ඨානො. “උප්පාදො වා අනුප්පාදො”ති උප්පාදො වා අනුප්පාදො වා, තථාගතෙසු උප්පතෙනසු අනුප්පතෙනසුපිති අන්තො. “සිතාව සා ධාතු”ති සිතොව සො පච්චය සභාවො; න කදපි ජාති ජරමරණස්ස පච්චයො න භොතිති අන්තො. “ධම්මට්ඨිතතා ධම්මනිශාමනා ඉදප්පච්චයනා”ති ජාතිපච්චයො යෙව, ජාති පච්චයෙන හි ජරමරණසඬ්ඛානො පච්චයසමුප්පනාධම්මො තදයත්ත නාය තිට්ඨති, ජාතිපච්චයො ජරමරණධම්මං නියමෙති, තස්මා ජාති ධම්මට්ඨිතතා ධම්මනිශාමනාති වුච්චති, ජාතියෙව ඉමස්ස ජරමරණස්ස පච්චයොති=ඉදප්පච්චයො, ඉදප්පච්චයොව=ඉදප්පච්චයනා. “ත”නති තං පච්චයං; “අභිසම්මුජ්ඣති”ති ඤ්ඤෙන අභිසම්මුජ්ඣති; “අභිසමෙති”ති ඤ්ඤෙන අභිසමාගමජ්ජි; “ආවික්ඛති”ති කමෙති; “දෙසෙති”ති දසෙති; “පඤ්ඤාපෙති”ති ජානාපෙති; “පට්ඨපෙති”ති ඤ්ඤාමුඛෙ ධ්මපෙති; “විවරති”ති විවරිතා දසෙති; “විහජති”ති විභාගතො දසෙති; “උත්තානී කරෙති”ති පාකං කරෙති; “ඉති ඛො”ති එවං ඛො; “යා තත්ත”ති යා තෙසු ජාතිපච්චයා ජරමරණනති ආදිසු; සො පනායං පටිච්ච සමුප්පාදො තෙති තෙති පච්චයෙති අනුනාධිකෙගෙව තස්ස තස්ස ධම්මස්ස සමභවතො තථානාති, සාමග්ගිං උපගතෙසු පච්චයෙසු මුත්තතමපි තතො නිබ්බත්තනාධම්මානං අසමභවාභාවතො අවිතථාති, අඤ්ඤාධම්ම පච්චයෙති අඤ්ඤාධම්මානුප්පතතීතො අනඤ්ඤථානාති, යථා වුත්තානං එතෙසං ජරමරණාදීනං පච්චයතො වා පච්චයසමුගතො වා ඉදප්පච්චය නාති වුත්තො³. තත්තායං වචනන්තො-ඉමෙයං පච්චයං=ඉදප්පච්චයා, ඉදප්පච්චයා එවං=ඉදප්පච්චයනා; ඉදප්පච්චයානං වා සමුභො=ඉදප්පච්චයනා; ලක්ඛණං පනෙත්ථ සද්දසත්තො වෙදිතබ්බන්ති.

ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤානිදෙදසචණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

සමමසනසද්දන්තිදෙදසෙ-සං කිසද්දන්ති අනවසෙසපරියාදානං; රූපනති අතිපසග්ගනිසමනං; එවං පදවසෙනාපි රූපස්ස අසෙසපරිභ්ග්ගො, කතො හොති. අරූපස්ස අතීතාදිනා විභාගං ආරභති, තං හි කිසද්දන්තිං කිසද්දන්ති අනාගතාදිභෙදනති, එස නයො වෙදනාදිසුපි. තත් රූපං තාව අභ්වාසනතතිසමයවණ්ණවසෙන වතුධා අතීතං නාම හොති. තථා අනාගතපව්වුප්පන්නං. තත් අභ්වාසෙන නාම එකස්ස එකස්මිං වා භවෙ පටිසංඝිතො පුබ්බෙ අතීතං, චුතිතො උද්ධං අනාගතං, උභින්න මනනරෙ පව්වුප්පන්නං, සන්නතිවසෙන සභාගඵකඋතුසමුවස්සානං එකා භාරසමුවස්සානසුචි පුබ්බාපරිසභාවෙන චත්තමානමපි පව්වුප්පන්නං, තතො පුබ්බෙ විසභාගඋතුආභාරසමුවස්සානං අතීතං, පච්ඡා අනාගතං, විත්තජං එකවිපිඵකජවන එකසමාපකතිසමුවස්සානං පව්වුප්පන්නං, තතො පුබ්බෙ අතීතං, පච්ඡා අනාගතං, කමමසමුවස්සානස්ස පාරිසෙකකං සන්නති වසෙන අතීතාදිභෙදෙ නත්ථි, තෙසසෙද්දෙව පන උතුආභාර විත්තසමුවස්සා නානං උපජම්භනවසෙන තස්ස අතීතාදිභාවො වෙදිතබ්බො. සමය වසෙන එකමුහුත්තපුබ්බණ්ණසායණ්ණරතතිංදිවාදීසු සමයෙසු සන්නාන වසෙන පචත්තමානං තං තං සමයං පව්වුප්පන්නං නාම, තතො පුබ්බෙ අතීතං, පච්ඡා අනාගතං. ඛණ්ඩවසෙන උපපාද්ධිඛණ්ණතයපරියා පන්නං පව්වුප්පන්නං, තතො පුබ්බෙ අනාගතං, පච්ඡා අතීතං. අපිච අතිකකතතභෙතුපච්චයකිච්චං අතීතං, නිට්ඨිතභෙතුකිච්චමනිට්ඨිතපච්චය කිච්චං පව්වුප්පන්නං, උභයකිච්චමයමපන්නං අනාගතං, සකිච්චකඛණ්ණ වා පව්වුප්පන්නං¹ තතො පුබ්බෙ අනාගතං, පච්ඡා අතීතං, එත්ථ ව ඛණ්ඩකථාච නිපපරියායා, සෙසා සපරියායා. අජ්ඣත්තනති පසුච සුපි ඛණ්ඩපු ඉධ නියකජ්ඣිතතං අධිපොතං. තස්මා අත්තතො සන්නානෙ පචත්තං පාටිපුග්ගලිකං රූපං අජ්ඣත්තනති වෙදිතබ්බො; තතො ඛණ්ඩතො පන ඉන්ද්‍රියබද්ධං² වා අනින්ද්‍රියබද්ධං² වා රූපං ඛණ්ඩා නාම; ඛණ්ඩිකතති වකුචු-සොන-සාණ-ජීවහා-කාය-රූප-සද්ද-ගනි-රස ථොට්ඨබ්බසඛිධානා පඨවි තෙජෝ වායො වාති වාදසවිධං රූපං ඝට්ටනවසෙන ගහෙනබ්බතො ඔලාරිකං, සෙසං පන ආපොධාතු ඉපථින්ද්‍රියං පුරිසින්ද්‍රියං ජීවිතින්ද්‍රියං හදයචන්ද්‍රි ඔජා ආකාසධාතු කාය විඤ්ඤානති චිච්චිඤ්ඤානති රූපස්ස ලහුතා මුදුතා කමමඤ්ඤාතා උපවසො සන්නති ජරතා අනිච්චතාති සොලසවිධං රූපං ඝට්ටනවසෙන අගභෙ තබ්බතො සුමුමං; භිනං වා පණ්ණිනං වාති එත්ථ භිතපණ්ණිතභාවො පරිය, යතො නිපපරියායතො ම, තත් අකණ්ඩස්සානං රූපතො සුද්දසිතං රූපං භිතං, තදෙව සුද්දස්සානං රූපතො පණ්ණිතං, එවං යාව නරකා සන්නානං රූපං තාව පරියායතො භිතපණ්ණිතතා වෙදිතබ්බො. නිපපරියායතො පන යත් අකුසලවිපාකං උපපජ්ජති තං භිතං, යත් කුසලවිපාකං තං පණ්ණිතං, යං දුරෙ සන්නිකො වාති එත්ථ යං සුමුමං තදෙව දුපපටි විජ්ඣසභාවත්තා දුරෙ; යං ඔලාරිකං තදෙව සුපාටිවිජ්ඣසභාවත්තා

1. අභිතං, 2. බභි.

සනාතිනෝ; සබ්බං රූපං අනිච්චතො වච්චෙත්ති එකං. සම්මසනං දුක්ඛතො වච්චෙත්ති එකං. සම්මසනං අනන්තතො වච්චෙත්ති එකං. සම්මසනනාති එත් අයං භික්ඛු යං කිංඤ්ච රූපනාති එවං අනියමං නිද්දිස්සං සබ්බමි රූපං අනිත්තනිකෙන වෙච්චි චතුති අඤ්ඤානාදිදුක්ඛනි වානි එකාදසති ඔකාසෙති පරිච්ඡේදිත්වා, සබ්බං රූපං අනිච්චතො වච්චෙත්ති අනිච්චනාති සම්මසති. කථං? පරතො චුත්තනාසෙන. චුත්තං හෙතො:- “රූපං අනිත්තානාගතපච්චුප්පනතං අනිච්චං ඛයට්ඨෙනා” යි. තස්මා එස යං අනිත්තං රූපං තං යස්මා අනිත්තෙසෙව බිණ්ණං නසිමං හවං සම්පන්නනාති අනිච්චං ඛයට්ඨෙන, යං අනාගතරූපං අනන්තරහවෙ නිබ්බතතිස්සති තමපි තත්ථෙව බිණ්ණෙති න තතො පරං හවං ගමිස්සතිති අනිච්චං ඛයට්ඨෙන, පච්චුප්පනතං රූපං තං ඉධෙව. බිණ්ණෙති න ඉතො ගච්ඡතිති අනිච්චං ඛයට්ඨෙන, යං අඤ්ඤාතං රූපං කමපි අඤ්ඤාතමෙව බිණ්ණෙති න බහිද්ධාභාවං ගච්ඡතිති අනිච්චං ඛයට්ඨෙන, යං බහිද්ධා ඔලාරිකං සුමුඛං භිත්තං පණ්ණිතං දුරෙ සන්තියෙ තමපි එත්ථෙව බිණ්ණෙති න දුරභාවං ගච්ඡතිති අනිච්චං ඛයට්ඨෙනාති සම්මසති, ඉදං සබ්බමි අනිච්චං ඛයට්ඨෙනාති එතස්ස වසෙන එකං සම්මසනං, පහෙදතො පන එකාදසවිධං හොති. සබ්බමෙව චෙතං දුක්ඛං භයට්ඨෙනාති සම්මසති, භයට්ඨෙනාති යප්පට්ඨිතයනාය, යං හි අනිච්චං තං භයාවහං හොති සිංහොපමසුතෙන දෙවෑනං විස, ඉති ඉදමපි දුක්ඛං භයට්ඨෙනාති එතස්ස වසෙන එකං සම්මසනං, පහෙදතො පන එකාදසවිධං හොති. යථා ච දුක්ඛං එවං සබ්බමි, තං අනන්තා අසාරකට්ඨෙනාති සම්මසති, අසාරකට්ඨෙනාති අනන්තා නිවාසි කාරකො වෙදකො සයංවසිති එවං පරි කප්පිතස්ස අත්තසාරස්ස අභාවෙන; යං හි අනිච්චං දුක්ඛං අත්තතොපි අනිච්චං තං වා උදයබ්බයපිලුතං වා ධාරෙත්වා න සකෙකාති කුතො තස්ස කාරකාදිභාවො, තෙනානං: “රූපඤ්ච භිදං භික්ඛවෙ අත්තා අභ විස්ස නසිදං රූපං ආබ්බාධය සංවතෙතය්සා” ති ආදී. ඉති ඉදං අනන්තා අසාරකට්ඨෙනාති එතස්ස වසෙන එකං සම්මසනං, පහෙදතො පන එකාදසවිධං හොති. එස නයො වෙදනාදීසු. ඉති එකෙකස්මිං බන්ධෙ එකාදස එකාදස කත්වා පඤ්චසු බන්ධෙසු පඤ්චපඤ්ඤාස සම්මසනාති හොනති, අනිච්චතො පඤ්චපඤ්ඤාස, දුක්ඛතො පඤ්චපඤ්ඤාස, අනන්තතො පඤ්චපඤ්ඤාසාති නිවිධානුපස්සනාවසෙන සබ්බානි පඤ්ච සවසීසත්තසම්මසනාති හොනති.

කෙව් පන සබ්බං රූපං සබ්බං වෙදනං සබ්බං සඤ්ඤා සබ්බෙ සබ්බාරෙ සබ්බං විඤ්ඤාණනාති පදමපි පක්ඛපිත්වා එකෙකස්මිං බන්ධෙ වාදස වාදස කත්වා පඤ්චසු සවසී, අනුපස්සනාතො අසීතිසත්ත සම්ම සනානීති වදන්ති.

අනිත්තාදි විභාගො පනෙත්ථ සන්තතිවසෙන බණ්ඩවසෙන ච වෙද නාය. අනිත්තානාගතපච්චුප්පනභාවො වෙදිතබ්බො. තත්ථ සන්තති වසෙන එකවිධි එකජ්වන එකසමාපත්තිපරිශාපනතා එකවිධිවිසය

සමායොගපපටිකතා ව පවවුපනනා, තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා, ඛණ්ණදිවසෙන ඛණ්ණත්තයපරියාපනනා පුබ්බතනාපරනත මජ්ඣගතා සතිච්ඡක්ඛා කුරුමානා වෙදනා පවවුපනනා, තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා, අජ්ඣත්තබ්බිද්ධා හෙදො නියකජ්ඣත්ත වසෙනෙව වෙදිතබ්බො, ඔලාරික සුබ්බමහාවො අකුසලා වෙදනා ඔලාරිකා කුසලාබ්‍යාකතා වෙදනා සුබ්බමානි ආදිනා නයෙන විහසෙත වුත්තෙන ජාතිසංචාටපුඤ්ඤලොකියලොකුත්තරවසෙන වෙදිතබ්බො. ජාතිවසෙන තාව අකුසලා වෙදනා සාවජ්ඣකිරියහෙතුතො කිලෙස සන්නාපභාවතො ව අවුපසන්නවුගතීති කුසලවෙදනාය ඔලාරිකා, සබ්‍යාපාරතො සඋස්සාහතො සවිපාකතො කිලෙස සන්නාපභාවතො සාවජ්ඣතො ව විපාකාබ්‍යාකතාය ඔලාරිකා, සවිපාකතො කිලෙස සන්නාපභාවතො සබ්‍යාපජ්ඣතො සාවජ්ඣතො ව කිරියාබ්‍යාකතාය ඔලාරිකා. කුසලාබ්‍යාකතා පන වුත්තවිපරියායතො අකුසලාය වෙදනාය සුබ්බමා, වෙට්ඨි කුසලාකුසලවෙදනා සබ්‍යාපාරතො සඋස්සාහතො සවිපාකතො ව යථායොගං දුට්ඨායපි. අබ්‍යාකතා වුත්තවිපරියායෙන යදි ඔලාරිකා දුට්ඨාපි අබ්‍යාකතානි සුබ්බමා, එවං තාව ජාතිවසෙන ඔලාරික සුබ්බමතා වෙදිතබ්බො.

සංචාවචසෙන පන දුක්ඛා වෙදනා නිරසාදතො සවිපාරතො බොහකරණතො උබ්බෙජ්ජිතො අභිභවනතො ව ඉතරුති මිති ඔලාරිකා, ඉතරු පන මෙ සාහතො සන්නතො පණ්ණිතතො මනාපතො මජ්ඣත්තතො ව යථායොගං දුක්ඛාය සුබ්බමා, උභො පන සුබ්බ දුක්ඛා සවිපාරතො උබ්බෙජ්ජිතො බොහකරණතො පාකටතො ව අදුක්ඛම සුබ්බාය ඔලාරිකා, සා වුත්තවිපරියායෙන තදුගයතො සුබ්බමා, එවං සංචාවචසෙන ඔලාරික සුබ්බමතා වෙදිතබ්බො.

පුඤ්ඤවසෙන පන අසමාපනනාස්ස වෙදනා නානාරමමණේ විකම්මතභාවතො සමාපනනාස්ස වෙදනාය ඔලාරිකා, විපරියායෙන ඉතරු සුබ්බමා, එවං පුඤ්ඤවසෙන ඔලාරික සුබ්බමතා වෙදිතබ්බො.

ලොකියලොකුත්තරවසෙන පන සාසවා වෙදනා ලොකියා, සා ආසවුප්පත්තිහෙතුතො ඔසනියතො යොගනියතො ගජනියතො නිවර නියතො උපාදනියතො සංකිලෙසිකතො පුජ්ජිතො සාධාරණතො ව අනාසවාය ඔලාරිකා. අනාසවා ව විපරියායෙන සාසවාය සුබ්බමා, එවං ලොකිය ලොකුත්තරවසෙන ඔලාරික සුබ්බමතා වෙදිතබ්බො.

තත්ථ ජාතිආදිවසෙන සමෙක්ඛෙදො පරිහරිතබ්බො. අකුසලවිපාක කායවිඤ්ඤාණ සමපසුත්තා හි වෙදනා ජාතිවසෙන අබ්‍යාකතතො සුබ්බමාපි සමානා සංචාවචසෙන ඔලාරිකා හොති. වුත්තසෙකතො :- “අබ්‍යාකතා වෙදනා සුබ්බමා දුක්ඛා වෙදනා ඔලාරිකා සමාපනනාස්ස වෙදනා සුබ්බමා අසමාපනනාස්ස වෙදනා ඔලාරිකා අනාසවා වෙදනා සුබ්බමා සසාවා වෙදනා ඔලාරිකා”හි. යථා ව දුක්ඛා වෙදනා එවං සුබ්බාදයොපි. තාපි හි

ජාතිවසෙන ඔලාරිකා සභාවාදිවසෙන සුබ්බා භොනති, තස්මා යථා ජාතිආදිවසෙන සමෙහදො න භොති, තථා වෙදනානං ඔලාරික සුබ්බතො වෙදිතබ්බො. සෙය්‍යපීදං? අබ්‍යාකතා ජාතිවසෙන කුසලාකුසලාහි සුබ්බා. තත්ථ කතමා අබ්‍යාකතා? කිං දුක්ඛා? කිං සුඛා? කිං සමාපන්නස්ස? කිං අසමාපන්නස්ස? කිං සාසවා? කිං අනාසවා? එවං සභාවාදිහෙදො න පරං මසිතබ්බො. එස නයො සබ්බන්. අපි ච “තං තං වා පන වෙදනං උපාදය්‍යපාදය වෙදනා ඔලාරිකා සුබ්බා දට්ඨබ්බො”ති වචනතො අකුසලාදිසුපි ලොභසහගතාය දොසසහගතා වෙදනා අනිවිස නිස්සය දහනතො ඔලාරිකා, ලොභසහගතා සුබ්බා, දොසසහගතාපි නිසතා ඔලාරිකා, අනිසතා සුබ්බා, නිසතාපි කප්පට්ඨිතිකා ඔලාරිකා, ඉතර සුබ්බා, කප්පට්ඨිතිකාසුපි අසංඛාරිකා ඔලාරිකා, ඉතර සුබ්බා, ලොභසහගතා පන දිට්ඨිසමපයුත්තා ඔලාරිකා, ඉතර සුබ්බා, සාපි නිසතා කප්පට්ඨිතිකා අසංඛාරිකා ඔලාරිකා, ඉතර සුබ්බා, සාපි නිසතා කප්පට්ඨිතිකා අසංඛාරිකා ඔලාරිකා, ඉතර සුබ්බා, අවිසෙසෙන ච අකුසලා ඛත්‍රවිපාකා ඔලාරිකා, අප්පවිපාකා සුබ්බා, කුසලා පන අප්පවිපාකා ඔලාරිකා, ඛත්‍රවිපාකා සුබ්බා. අපි ච කාමාවචර කුසලා ඔලාරිකා, රූපාවචරා සුබ්බා, තතො අරූපාවචර තතො ලොකුත්තර.

කාමාවචර දුතමයා ඔලාරිකා, සීලමයා සුබ්බා, සීලමයාපි ඔලාරිකා තතො භාවනාමයා සුබ්බා, භාවනාමයාපි දුහෙතුකා ඔලාරිකා, නිහෙතුකා සුබ්බා, නිහෙතුකාපි සසංඛාරිකා ඔලාරිකා, අසංඛාරිකා සුබ්බා රූපාවචර ච පඨමජ්ඣානිකා ඔලාරිකා-පෙ-පඤ්චමජ්ඣානිකා සුබ්බාව. අරූපාවචර ච ආකාසානඤ්චායනතසමපයුත්තා ඔලාරිකා-පෙ-නෙව සඤ්ඤානාසඤ්ඤායනතසමපයුත්තා සුබ්බාව. ලොකුත්තර ච සොනා පතති මග්ගසමපයුත්තා ඔලාරිකා-පෙ-අරහතතමග්ගසමපයුත්තා සුබ්බාව, එසනසො තංතංභුමිවිපාකකිරියා වෙදනා සුඛ දුක්ඛාදි අසමාපන්නාදි සාසවාදිවසෙන චුත්තවෙදනාසු වා. ඔක්කාසවසෙන මාපි නිරසෙ දුක්ඛා ඔලාරිකා, නිරව්ණානසොනියං සුබ්බා-පෙ-පරනිමිතිවසවතතිසු සුබ්බාව, යථා ච දුක්ඛා, එවං සුඛාපි සබ්බන් යථානුරූපං යොජෙතබ්බො. වජ්ථු වසෙන මාපි ගීතවජ්ථුකා යා කාචි වෙදනා ඔලාරිකා, පඤ්ඤිතවජ්ථුකා සුබ්බා. ගීතපඤ්ඤිතහෙදො යා ඔලාරිකා යා ගීතා, යා සුබ්බා යා පඤ්ඤිතානි දට්ඨබ්බා. දුරසනතිකපදෙ පන අකුසලා වෙදනා කුසලාබ්‍යාකතාහි වෙදනාහි දුරෙ, අකුසලා වෙදනා අකුසලාය වෙදනාය සනතිකෙති ආදිනා නයෙන විභවෙන විභවතා, තස්මා අකුසලා වෙදනා විසභාගතො අසංසට්ඨතො අසරික්ඛතො ච කුසලාබ්‍යාකතාහි දුරෙ, තථා කුසලාබ්‍යාකතා අකුසලාය, එසනසො සබ්බවාරෙසු. අකුසලා පන වෙදනා සභාගතො සංසට්ඨතො සරික්ඛතො ච අකුසලාය සනතිකෙති ඉදං වෙදනාය අනිනාදිභාවෙ වින්දාරකථා, මුඛං.

තංතංවෙදනාසමපයුත්තානං පන සඤ්ඤාදිනමපි එවමෙව වෙදිතබ්බො. සෙ පනෙත්ථ වෙදනාදීසුපි චක්ඛු-පෙ-ජත්මරණන්තරි පෙය්‍යා ලෙන සංඛින්නසු ච ධර්මමසු ලොකුත්තරධර්මා ආගතා තෙ අසමමය.

නුපගතතා ඉමසමිං අබ්බාසෙ න ගහෙතබ්බා. තෙ පන කෙවලං තෙන තෙන පදෙන සඛතභිතබ්බමදස්සනවසෙන ව අභිඤ්ඤාසානිදෙදසෙ ආගතනසෙන ව වුත්තා. සෙසු ව සමමසනුපගතෙසු සෙ යස්ස පාකචා භොනති, සුඛෙන පරිඤ්ඤාංගච්ඡන්ති, තෙසු තෙන සමමසනං ආරභිතබ්බං. ජාතිජරාමරණවසෙන විසුං සමමසනාභාවෙපි ජාතිජරාමරණවනොසු සෙව පන සමමසිතෙසු නානිපි සමමසිතානි භොනතිති පරියාසෙන තෙසමපි වසෙන සමමසනං වුත්තන්ති වේදිතබ්බං.

“අනිත්තාගතපච්චුපපන්නං අනිච්චතො වච්චෙති”ති ආදිනා නසෙන අනිත්තතිකසෙසව ව වසෙන සමමසනස්ස වුත්තන්තා අජ්ඣාතනාදි හෙදං අනාමසිත්වාපි අනිත්තතිකසෙසව වසෙන පරිවජ්ඣිත්වාපි අනිච්චා දිතො සමමසනං කාතබ්බමෙව, යං පන අනිච්චං නං යස්මා නිසමතො සඛිතාදිහෙදං භොති, තෙනස්ස පරියාසදස්සනන්ථං නානාකාරෙහි වා මනසිකාරපපවත්ති දස්සනන්ථං. “රූපං අනිත්තාගතපච්චුපපන්නං අනිච්චං සඛිත”න්ති ආදිමා. නං හි හුත්වා අභාවටෙසින අභිච්චං; අනිච්චන්ති කතාය ආදිඅත්තවත්තතාය¹ වා අනිච්චං; පච්චසෙහි සමාගන්ත්වා කතන්තා සඛිතං; පච්චසෙ පටිච්ච නිස්සාය සමං සහ වා උපපන්නන්තා පටිච්චසමුප්පන්නං; එතෙන පච්චසෙහි කතෙපි පටිච්චානං අබ්බාසාරනං දස්සෙති. ඉසබ්බමන්ති ඩියනබ්බමං ඩියනපකතිකං; චසබ්බමන්ති නස්සනබ්බමං; නා සිද්ධං මජ්ඣිමානිකාසවසෙන බසබ්බමං, කෙවලං විගමනං² පකතිකං; පසුතස්ස මජ්ඣිමාවොපි හි ලොකෙ බයොති වුච්චති. විශ්භබ්බමන්ති නා සිද්ධං කුභිඤ්ඤි ගමනවසෙන වසබ්බමං, කෙවලං සභාවාතික්කමන පකතිකං; විරොහො නාම ජ්වුච්ඡන්තං වා සමතික්කමො වාති වුත්තං. භික්ඛබ්බමන්ති නා සිද්ධං සභාවාතික්කමෙන පුනරාවත්ති බ්බමං, කෙවලං අපුනරාවත්තිතිරොධෙන නිරුජ්ඣනපකතිකන්ති පුරිම පුරිම පදස්ස අන්තිවරණ වසෙන පච්ඡමං පච්ඡමං පදං වුත්තන්ති වේදිතබ්බං. අථවා එකභවපරියාපනනරූපභිඤ්ඤාවසෙන බසබ්බමං; එකසන්තතිපරියාපනන රූපබස වසෙන වසබ්බමං; රූපස්ස බණ්ණභිඤ්ඤාවසෙන විරාගබ්බමං; තිණ්ණමපි අපුනපපුනරූපපකතිවසෙන³ නිරොධ බ්බමන්තිපි යොජෙතබ්බං. ජණිමජණං අභිච්චන්ති ආදිසු ජරාමරණං න අනිච්චං අනිච්චසභාවානං පන බ්බානං ජරාමරණන්තා අනිච්චං නාම ජාතං; සඛිතාදිසුපි එසෙව නයො. අත්තරපෙක්ඛාලෙ ජාතියාපි අනිච්චාදිකාය එසෙව නයො. ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ආදිසු විපස්සනා වසෙන වුත්තං. කෙවලං පටිච්චසමුප්පාදස්ස එකෙකඅභිතවසෙන සඛිපිත්වා වච්චන්තො සමමසනඤ්ඤාං නාම භොනතිති පරියාසෙන වුත්තං, න පනොනං කලාපසමමසනඤ්ඤාං බ්බමවසිතිඤ්ඤාමෙවනං භොතිති. අසභි ජාතියාපි ලිඛිතවිපල්ලායො කන්තො, අසභියා ජාතියාපි

1. ආදිඅත්තතභාසං. 2. මගච්ඡන්තං. 3. අපසුනරූපපකතිවසෙන.

වුත්තං හොති. අසනී සංඛ්‍යාරෙසුති වචන විපලායො කතො, අසනෙනසු සංඛ්‍යාරෙසුති වුත්තං හොති. “භවපච්චයා ජාති අසනී භවෙ නත්ති ජාති”ති ආදිනා නායෙන යොජෙතබ්බං.

සමමයනඤ්ඤාණනිදෙදස වණණනා

නි වසී තා.

ඉද්දනි අනන්තරං වුත්තස්ස සමමයනඤ්ඤාණස්ස නානානායෙහි භාවනාපිරිකරණෙන පාරං ගතවා සීතෙන අනිච්චාදිතො දිවෙඨ සංඛ්‍යාරෙ උදයබ්බයෙන පරිච්ඡිද්ධි අනිච්චාදිතො විපස්සනන්තං වුත්තස්ස උදයබ්බයානුපස්සනාඤ්ඤාණස්ස නිදෙදසෙ “ජාතං රූප”නති ආදිසු සන්තතිවයෙන යථාසක්ඛං පච්චයෙහි නිබ්බන්තං රූපං, නස්ස ජාතස්ස රූපස්ස නිබ්බන්තිලක්ඛණං ජාතිං උපපාදං අභිනවාකාරං උදයොති, විපට්ඨාමලක්ඛණං ඛයං භංගං වියොති, අනුපස්සනා පුනපුනතිසාමනා උදයබ්බයානුපස්සනා ඤ්ඤාණනී විපස්සනීති අපේඛා. ඛෙදනාදිසුපි එසෙව නයො. ජාතිජරාමරණවන්තානං සෙව උදයබ්බයස්ස පරික්ඛන්තෙතබ්බන්තා ජාතිජරාමරණානං උදයබ්බයාභාවතො ජාතිජරා මරණං අනාමසීති, “ජාතං චක්ඛුං ජාතො භවො”ති පෙය්‍යාලං කතං. සො එවං පඤ්ඤානතං ඛක්ඛානං උදයබ්බයං පස්සන්තො එවං ජානාති-ඉමෙයං ඛක්ඛානං උපපත්තිතො පුබ්බෙ අනුප්පන්නානං රුසී වා නිවයො වා නත්ති. උපපජ්ජමානානමපි රුසීතො වා නිවයතො වා ආගමනං නාම නත්ති, නිරුජ්ඣමානානමපි දිසාවිදිසාගමනං නාම නත්ති, නිරුද්ධානං වාපි එකෙකස්මිං ධාතෙ රුසීතො නිවයතො නිධානතො අවජ්ඣානං නාම නත්ති, යථා පන විණාය වාදියමානාය උප්පන්නස්ස සද්දස්ස නෙව උපපත්තිතො පුබ්බෙ සන්තිවයො අත්ති න උපපජ්ජමානො සන්තිවයතො ආත්තො, න නිරුජ්ඣමානස්ස දිසාවිදිසාගමනං අත්ති, න නිරුද්ධො කන්තී සන්තිවිතො නිවසීති. අථොවො විණඤ්ඤා උපවිණඤ්ඤා පුරිසස්ස ව නජ්ජං වායාමං පටිච්ච අනුත්තං සමෙහාති හුත්තං පටිවෙති, එවං සබ්බෙපි රූපාරූපිතො ඛමමා අනුත්තං සමෙහානති හුත්තං පටිවෙන්නීති පස්සති.

එවං සමෙවිධපතො උදයබ්බයදස්සනං දස්සෙත්වා ඉද්දනි විජාරතො දස්සෙත්වා “පඤ්ඤානතං ඛක්ඛානං උදයං පස්සන්තො කති ලක්ඛණාති පස්සති”ති ආදීති රුසීතො ගණනං පුච්ඡති-“පඤ්ඤානතං ඛක්ඛානං උදයං පස්සන්තො පඤ්ඤාමයති ලක්ඛණාති පස්සති”ති ආදීති රුසීතොව ගණනං විස්සජෙත්වා-පුන “රූපකඛ්ඤාස්ස උදයං පස්සන්තො කති ලක්ඛණාති පස්සති”ති ආදීති විභාගතො ගණනං පුච්ඡති-“රූපකඛ්ඤාස්ස උදයං පස්සන්තො පඤ්ඤා ලක්ඛණාති පස්සති”ති ආදීති විභාගතො ගණනං විස්සජෙත්වා-පුන “රූපකඛ්ඤාස්ස උදයං පස්සන්තො කතමාති පඤ්ඤා ලක්ඛණාති පස්සති”ති ආදීති ලක්ඛණවිභාගං පුච්ඡති

විසුඤ්ඤානං කතං තඤ්ඤානං අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයොති “පුරිමකමච භවස්මිං මොහො අවිජ්ජා”ති වුත්තං අවිජ්ජාස සති ඉමස්මිං භවෙ රූපස්ස උපපාදෙ තොතිති අපේඛා. පච්චයසමුදයටොති පච්චයස්ස උපපන්නා භාවෙනාති අපේඛා. අවිජ්ජා තණ්හා කමමානි වෙත්ථ ඉධ පටිසංඝිතෙතු භූතා අනිතපච්චයා; ඉමෙසු ච නිසු ගතිතෙසු සංඛාරූපාදිනාති ගතිතා නෙව හොනති.

අභාරසමුදයාති පටිත්තිපච්චයෙසු කබලිකාරභාරස්ස ඛලවත්තා සොයෙව ගතිතො, තස්මිං පන ගතිතො පටිත්තිතෙතුභූතාති උතුචිත්තා නීපි ගතිතානෙව හොනති. නිබ්බන්ධිලක්ඛණ්ණනි අද්ධාසන්නති බණ්ඩසෙන රූපස්ස උපපාදො, උපපාදෙයෙව සංඛිතලක්ඛණ්ණතා. ලක්ඛණ්ණනි ච වුත්තො. පඤ්චලක්ඛණ්ණාති අවිජ්ජා තණ්හා කමමාහාර නිබ්බන්ධි මාති ඉමාති පඤ්චලක්ඛණ්ණාති, අවිජ්ජාදයොපි හි-රූපස්ස උදයො ලක්ඛියති එතෙතිති=ලක්ඛණ්ණාති; නිබ්බන්ධි පන සංඛිත ලක්ඛණ්ණෙව, තච්චි¹ සංඛිතනාති ලක්ඛියති එතෙනාති=ලක්ඛණ්ණං. අවිජ්ජාතිගේධා රූපනිගේධොති අනාගතභවස්ස පච්චයභූතාස ඉමස්මිං භවෙ අවිජ්ජාස අරහත්තමග්ගසද්දණ්ණෙන නිරොධෙ කතෙ පච්චයාභාවා අනාගතස්ස රූපස්ස අනුපපාදො, නිරොධො හොනිති අපේඛා. පච්චයනිගේධොටොති පච්චයස්ස නිරුද්ධභාවෙනාති අපේඛා. නිරොධො වෙත්ථ අනාගතපටිසංඝිපච්චයානං ඉධ අවිජ්ජා තණ්හා කමමානං ඥෙව නිරොධො. අභාරනිගේධා රූපනිගේධොති පටිත්ති පච්චයස්ස කබලිකාරභාරස්ස අභාවෙ තංසමුට්ඨාන රූපාභාවො හොති. විපරිණාමලක්ඛණ්ණනි අද්ධා සන්නති බණ්ඩසෙන රූපස්ස භංගං; භංගොයෙව සංඛිතලක්ඛණ්ණතා ලක්ඛණ්ණනි වුත්තො. ඉධ පඤ්ච ලක්ඛණ්ණාති අවිජ්ජා තණ්හා කමමාහාරානං අභාවනිරොධා චත්තාරි, විපරිණාමො එකනති පඤ්ච; එසන්නයො වෙදනාකඛ්ඛාදීසු. අයං පන විසෙසො-අරූපකඛ්ඛානං උදයබ්බසද්දණ්ණං අද්ධාසන්නතිවසෙන, න බණ්ඩසෙන; න එසෙසා වෙදනාසද්දසංඛාරකඛ්ඛානං පටිත්ති පච්චයො, තත්තිරොධා ච තෙසං නිරොධො, නාමරූපං විසද්දණ්ණකඛ්ඛාස පටිත්තිපච්චයො, තත්තිරොධා ච තස්ස නිරොධොති. කෙච්චි පනාහු : “චතුර්ධා පච්චයතො උදයබ්බසද්දණ්ණෙන අනිතාදිච්ඡාගං අනාමසිත්තං සංඛිතාමසද්දවසෙන අවිජ්ජාදිහි උදෙතිති උපපජ්ජමානභාවමත්තං ගණ්ණාති න උපපාදො, අවිජ්ජාදිනිරොධා නිරුජ්ඣතිති අනුපපජ්ජ මානභාවමත්තං ගණ්ණාති න භංගං, බණ්ණො උදයබ්බසද්දණ්ණෙන පච්චුප්පන්නානං උපපාදො භංගං ගණ්ණාති”ති.

විපස්සමානො පන විපස්සකො පඨමං පච්චයතො උදයබ්බසං මනසි කරිත්වා විපස්සනාකාලෙ අවිජ්ජාදිකෙ චතුරෙ ධම්මෙ විසුඤ්ඤානං උදයබ්බසවනෙත යෙව බන්ධි ගහෙත්වා තෙසං උදයබ්බසං පස්සති, එවඤ්ඤි තස්ස විපස්සකස්ස-එවං රූපාදීනං උදයො එවං චයො එවං.

1. “සංඛිතං” ඉති කතං වී.

රුපාදයො උදෙනාති එවං වෙනතීති පච්චයතො ච ලක්ඛණතො ච වින්දායෙන උදයබ්බයං පස්සතො ඉති නිර ඉමෙ ධම්මා අනුත්තා සමෙහානති හුත්වා පටිවෙනතීති සදුණං විසදතරං හොති, සච්ච පටිවච්චසමුප්පාද ලක්ඛණ හෙදු පාකට්ඨා හොනති. යං හි සො අවිජ්ජාදියමුදයා ඛන්ධානං සමුදයං අවිජ්ජාදිතිරෙධා ච ඛන්ධානං නිරෙධං පස්සති, ඉදමස්ස පච්චයතො උදයබ්බයදස්සනං. යං පන නිබ්බතති ලක්ඛණවිපරිණාමලක්ඛණාති විපස්සනතො ඛන්ධානං උදයබ්බයං පස්සති ඉදමස්ස ඛණතො උදයබ්බය දස්සනං. උප්පත්තිකඛණේයෙව හි නිබ්බතති ලක්ඛණං, සඛ්ඛකඛණේ ච විපරිණාමලක්ඛණං, ඉමවස්සෙවං පච්චයතො චෙව ඛණතො ච වෙධා උදයබ්බයං පස්සතො පච්චයතො උදය දස්සනෙන සමුදය සච්චං පාකට්ඨං හොති, ජනකාවබ්බොධතො. ඛණතො උදයදස්සනෙන දුක්ඛසච්චං පාකට්ඨං හොති, ජාතිදුක්ඛාවබ්බොධතො. පච්චයතො වයදස්සනෙන නිරෙධ සච්චං පාකට්ඨං හොති, පච්චයානුප්පාදෙන පච්චයවතං අනුප්පාදව බ්බොධතො. ඛණතො වයදස්සනෙන දුක්ඛසච්චමෙව පාකට්ඨං හොති මරණදුක්ඛාවබ්බොධතො. යස්සෙවස්ස උදයබ්බයදස්සනං මිඤ්ඤාචායං ලොකිකොති මහසච්චං පාකට්ඨං හොති, තත්ත සමෙහාගවිඤ්ඤානතො. පච්චයතො වස්ස උදයදස්සනෙන අනුලොම පටිවච්ච සමුප්පාදෙ පාකට්ඨො හොති, ඉමසමිං සති ඉදං හොතීති අවබ්බොධතො. පච්චයතො වයදස්ස නෙන පටිලොමපටිවච්චසමුප්පාදෙ පාකට්ඨො හොති ඉමස්ස නිරෙධා ඉදං නිරුජ්ඣතිති අවබ්බොධතො. ඛණතො පන උදයබ්බයදස්සනෙන පටිවච්චසමුප්පනතා ධම්මා පාකට්ඨා හොනති, සඛ්ඛතලක්ඛණාවබ්බොධතො. උදයබ්බයවනතො හි සඛ්ඛතා නෙව පටිවච්චසමුප්පනතාති පච්චයතො වස්ස උදයදස්සනෙන එකත්තනායො පාකට්ඨො හොති, හෙත්තු එල සමබ්බන්ධන සන්තානස්ස අනුප්පවේජ්ඣවබ්බොධතො. අථ සුච්ඡිතරං උචේජ්ඣදිවසිං පජ්ඣති. ඛණතො උදයදස්සනෙන නානත්තනායො පාකට්ඨො හොති, නවනවානං උප්පාදවබ්බොධතො. අථ සුච්ඡිතරං සස්සතදිවසිං පජ්ඣති. පච්චයතො වස්ස උදයබ්බයදස්සනෙන අබ්බාපාරනායො පාකට්ඨො හොති ධම්මානං අවසවනතිභාවාවබ්බොධතො. අථ සුච්ඡිතරං අත්තදිවසිං පජ්ඣති. පච්චයතො පන උදයදස්සනෙන එවං ධම්මනානායො පාකට්ඨො හොති, පච්චයානුරූපෙන එලසුප්පාදවබ්බොධතො. අථ සුච්ඡිතරං අකිරියදිවසිං පජ්ඣති. පච්චයතො වස්ස උදයදස්සනෙන අනත්තලක්ඛණං පාකට්ඨං හොති, ධම්මානං නිරිභ්ගතතපච්චයපටිබ්බාදිතතිතාවබ්බොධතො. ඛණතො උදයබ්බයදස්සනෙන අනිච්චලක්ඛණං පාකට්ඨං හොති, හුත්වා අභාවාව බ්බොධතො, පුබ්බන්තාපරන්ත විවෙකාවබ්බොධතො ච. දුක්ඛලක්ඛණමපි පාකට්ඨං හොති උදයබ්බයෙහි පටිපිලනාවබ්බොධතො. සභාවලක්ඛණමපි පාකට්ඨං හොති, උදයබ්බය පරිවජ්ජනාවබ්බොධතො. සභාවලක්ඛණේ සඛ්ඛතලක්ඛණස්ස නාවකාලිකත්තමපි පාකට්ඨං හොති, උදයක්ඛණේ වයස්ස වයස්සකණේ ම උදයස්ස අභාවාවබ්බොධතොති. තස්සෙවං පාකට්ඨානු සච්ච පටිවච්චසමුප්පාදනාය ලක්ඛණ හෙදස්ස එවං නිර නාමිමෙ ධම්මා අනුප්පනන පුබ්බා උප්පජ්ජනති උප්පනනා නිරුජ්ඣනතීති නිව්චනවාච හුත්වා සඛ්ඛාඤ්ඤා

උපට්ඨහනති. න කෙවලඤ්ච නිව්චනවා, සුරියුග්ගමනෙ උස්සාව ඛිද්දු විය, උදකමුඛිලො විය, උදකෙ දණ්ඩරජ විය, ආරග්ගෙ සාසපො විය, විජ්ජුප්පාදො විය ව පරිනතට්ඨාසිනො. මායා මරිචි සුපිනනන අලාතක වක්ක ගකිබ්බනගර ථෙත කදලි ආදයො විය අසාර නිස්සාරාති මාපි උපට්ඨහනති.

එතතාවතා තෙන වයධම්මමෙව උපපජ්ජති උපපන්නඤ්ච වයං උපෙතීති ඉමිනා ආකාරෙන සමපඤ්ඤාස ලක්ඛණානි පටිවිජ්ඣිතා සීතං උදයබ්බයානුපස්සනං නාම පඨමං තරුණ විපස්සනාඤ්ඤං අධි ගතං හොති, යස්සාධිගමා ආරද්ධිවිපස්සකොති සඬබ්බං ගව්ජ්ජති. ඉමසමිං ඤ්ඤණේ සිතස්ස මහාසාදයො දස විපස්සානුපකක්කිලෙසා උපපජ්ජනති යෙසං උපපන්නියා අකුසලො, යොගාවචරො, තෙසු මග්ගඤ්ඤාසඤ්ඤා පුත්වා අමග්ගමෙව මග්ගොති ගණ්ඨාති උපකක්කිලෙසජට්ඨාපිතො ව හොති. කුසලො පන යොගාවචරො තෙසු විපස්සනං ආරොපෙනො උපකක්කිලෙසජට්ඨං විජට්ඨො එතෙ ධම්මා න මග්ගො, උපකක්කිලෙස විමුත්තං පන විට්ඨපට්ඨනං විපස්සනාඤ්ඤං. මග්ගොති මග්ගඤ්ඤා අමග්ගඤ්ඤා වච්ඡාපෙජ්, තස්සෙවං මග්ගඤ්ඤා අමග්ගඤ්ඤා ඤ්ඤා සීතං ඤ්ඤං. මග්ගාමග්ගඤ්ඤාදස්සනවිජුද්ධි නාම. එතතාවතා ව තෙන වතුනං සච්චානං වච්ඡානං කතං හොති. කථං,? නාමරූපපරිග්ගහෙ සති පච්චයපරිග්ගහගමනවතො. ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාච්චනෙනෙව¹ චුතොන දිව්ඤ්චිසුද්ධිසඬබ්බාතෙන නාමරූප වච්ඡානෙන දුක්ඛසච්චස්ස වච්ඡානං කතං හොති. කඬ්ඛාවිතර්ණවිජුද්ධිසඬබ්බාතෙන පච්චය පරිග්ගහණෙන සමුදයසච්චස්ස වච්ඡානං, උදයබ්බයානුපස්සනෙන ව ඛණ්ණො උදයබ්බය දස්සනෙන දුක්ඛසච්චස්ස වච්ඡානං කතං, පච්චයතො උදයදස්ස නෙන සමුදයසච්චස්ස වච්ඡානං, පච්චයතො වයදස්සනෙන නිරෝධ සච්චස්ස වච්ඡානං, යඤ්චස්ස උදයබ්බයදස්සනං මග්ගොවාය. ලොකිකොති තථ සමමාහවිසානතො ඉමිස්සඤ්ච මග්ගාමග්ගඤ්ඤා දස්සනවිජුද්ධියං විපස්සනො සමමාමග්ගස්ස අවධාරණෙන මග්ගසච්චස්ස වච්ඡානං කතං, එවං ලොකියෙන තාව ඤ්ඤෙන වතුනං සච්චානං වච්ඡානං කතං හොතිති.

උදයබ්බය ඤ්ඤානිද්දසවණ්ණනා

නි ට්ඨි තා.

යො උදයබ්බයානුපස්සනායං සිනො යොගාවචරෙ මග්ගාමග්ග වච්ඡාපෙන උපකක්කිලෙසවිමුත්තං විට්ඨපට්ඨනං උදයබ්බයානු පස්සනාඤ්ඤං මග්ගොති ඤ්ඤා තිලක්ඛණසලකඛණෙන තස්සෙව මග්ගස්ස සුචිසදකරණත්ථං පුන උදයබ්බයානුපස්සනං ආරභිතො උදයබ්බ යෙන පරිවජ්ජෙන සඬබ්බාගර අනිච්චාදිනො විපස්සති, එවං තස්ස තං

1. ඤ්ඤාගමනෙකව.

ඤ්ඤානිකං හුත්වා වහනි සඛිඛාරු ලුහු උපට්ඨගනනි, ඤ්ඤානිකෙති වහනෙන සඛිඛාරෙසු ලුහු උපට්ඨගනනෙසු උපපාදං අතික්කමිත්වා හඬෙන එව සති සනතිට්ඨති, නිරොධාධිමුත්තකතා වා උදයං පහාය හඬෙන එව සති. උපට්ඨපෙනි, එතස්මිං ඨානෙ හඬනානුපස්සනාඤ්ඤාං උපපජ්ජති. ඉදන්ති තස්ස ඤ්ඤාස්ස නිද්දෙතො: රූපාරම්මණො විතතං උපපජ්ජිත්වා භිජජ්ජති රූපාරම්මණං විතතං උපපජ්ජිත්වා භිජජ්ජති; අඵවා රූපාරම්මණභාවෙ විතතං උපපජ්ජිත්වා භිජජ්ජති අජෝ. නං ආරම්මණං පටිසම්ඛාති තං රූපාරම්මණං පටිසම්ඛාය ජාතිත්වා; ඛයතො වයතො දිස්වාති අජෝ. තස්ස විතතස්ස හඬනං අනුපස්සතිති යෙන විතෙතන තං රූපාරම්මණං ඛයතො වයතො දිට්ඨං තස්ස විතතස්ස අපරෙන විතෙතන හඬනං අනුපස්සතිති අජෝ. තොනානු පොරණො: “ඤ්ඤාඤ්ඤා ඤ්ඤාඤ්ඤා උභො විපස්සති”ති.

විගහනති වෙත්ථ සම්පසුත්තං විතතං අධිපොතං. අනුපස්සතිති අනු අනු පස්සති; අනෙකෙහි ආකාරෙහි පුනපුනං පස්සතිති අජෝ. තෙනාහ “අනුපස්සතිති කථං අනුපස්සති අනිච්චතො අනුපස්සති”ති ආදි. තත්ථ යස්මා භඬෙතා නාම අනිච්චතාය පරමා කොටි තස්මා සො හඬනානු පස්සකො යොගාවචරො සබ්බං රූපගතං අනිච්චතො අනුපස්සති නො නිච්චතො, තතො අනිච්චස්ස දුක්ඛතතා දුක්ඛස්ස ච අනතතතතා තදෙව දුක්ඛතො අනුපස්සති නො පුබ්බතො, අනතතතො අනුපස්සති නො අතතතො, යස්මා පතු යං අනිච්චං දුක්ඛමනතතා න තං අභිනාදිතබ්බං, යඤ්ඤා න අභිනාදිතබ්බං න තත්ථ රජ්ජතබ්බං, තස්මා එතස්මිං හඬනානු පස්සනානුසාරෙන අනිච්චං දුක්ඛමනතතාති දිට්ඨෙ රූපගතෙ නිබ්බිදන්ති නො නදන්ති, විරජ්ජති නො රජ්ජති, සො එවං විරජ්ජනො ලොකිකෙ නෙව තාව ඤ්ඤෙන රාගං නිරොධෙති නො සමුදෙති, සමුදයං න කණ්ඨෙති අජෝ.

අඵවා සො එවං විරතො යථා දිට්ඨං රූපගතං තථා අදිට්ඨමපි අකුසල්ලාභසෙන නිරොධෙති නො සමුදෙති, නිරොධතොව මනසි කරොති නිරොධමෙවස්ස පස්සති; නො සමුදයන්ති අජෝ. සො එවං පටිපනො පටිනිස්සජ්ජති නො ආදියති, කිං වුත්තං භොති? අයං හි¹. අනිච්චාදිඅනුපස්සනා තදඝ්ඤාවසෙන සද්ධං ඛකාභිසම්ඛාරෙහි කිලෙසානං පරිච්චජනතො සම්ඛත ද්වෙසදස්සනෙන ච තබ්බිපරිතෙ නිබ්බානෙ තනතිතතාය පක්ඛද්දනතො පරිච්චාගපටිනිස්සංගො මෙව පක්ඛද්දන පටිනිස්සංගො වාති වුච්චති, තස්මා තාය සමනනාගතො භික්ඛු යථා වුත්තෙන නයෙන කිලෙසෙ ච පරිච්චජති නිබ්බානෙ ච පක්ඛද්දති, නාපි නිබ්බතනවසෙන කිලෙසෙ ආදියති න අද්වෙස දස්සිතාවසෙන සම්ඛතාරම්මණං. තෙන වුච්චති “පටිනිස්සජ්ජති නො ආදියති”ති.

ඉදනියං හෙති සද්දණ්ණෙති සෙසං¹ ධම්මානං පභානං හොති තං දසෙසංභං “අනිවචනො අනුපසංසනො නිවචසද්දං පජහති”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ නිජ්ඣනති සපපිතිකං තණ්හං; ග්ගනති සෙසං තණ්හං; සමුදසනති රුහස්ස උප්පත්තිං; අඵචා රුපගතස්ස උදයං; ආදනනති නිබ්බතනන වසෙන කිලෙසානං ආදනං.

“වෙදනාරමණනා”ති ආදීති ඉධ ච හෙධාං ච වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බානි. ගාථාසු පන චක්ඛුසංඛ්ඛාමනාති රුපාදීසු එකෙකස්ස හඬනං දිස්වා පුන සෙන විතෙතන හඬනො දිවෙයා නස්සාපි හඬනදස්සන වසෙන පුරිමවිඤ්ඤා අසද්දඤ්ඤා සංඛ්ඛාමනා; පසද්දස්ස ච විච්චමනාති උදයං පභාය වසෙ සනතිධානා; ආවජ්ජනාබලසෙඤ්ඤාති රුපාදීසු එකෙකස්ස හඬනං දිස්වා පුන හඬනාරමණස්ස විතසස්ස හඬනදස්සනත්ථං අනන්තරමෙව ආවජ්ජන සමන්තා; පටිසංඛාපිපස්සනාති එසා ආරමණ පටිසංඛිධා හඬනානුපසංසනා නාම. ආරමණාදනිසෙන උප්පා ඵක විච්චානාති පච්චක්ඛිතො දිව්සස්ස ආරමණස්ස අනිසෙන අනුගම නෙන සථා ඉදං තථා අතීතෙපි සංඛාරගතං හිජ්ජ අනාගතෙ හිජ්ජස්ස නිති එවං උභින්නං එකසංභාවෙනෙව වචන්තාපනනති අඤ්ඤා. වුත්තමපි වෙනං පොරුණෙති:-

“සංවිජ්ජමානමහි විසුද්ධදස්සනො
තදනිසං නෙති අතීතනාගතො,
සබ්බෙපි සංඛාරගතාපලොකිනො
උස්සාවබිඤ්ඤා සුරියෙව උග්ගතො”ති.

නිශේධෙ අබිමුත්තනාති එවං උභින්නං හඬනවසෙන එකවචන්තානං කන්ධා තස්මිං යෙව හඬනසංඛාරානෙ නිරෝධෙ අබිමුත්තනා තඤ්ඤානා තනතින්නතා තපෙපාණනා තප්පබ්බාරතාති අන්තො. වසලකඛණ් විපස්සනාති එසා වසලකඛණ්විපස්සනා නාමාති වුත්තං හොති. ආරමණසෙඤ්ඤා පටිසංඛාති පුරිමසෙඤ්ඤා රුපාදි ආරමණං ජාතිත්වා; හඬනසෙඤ්ඤා අනුපසංසනීති තස්සාරමණස්ස හඬනං දිස්වා තදාරමණස්ස විතසස්ස හඬනං අනුපසංසනි; සුඤ්ඤායො ච උප්පට්ඨානාති තසෙසංචං හඬනමනුපසංසනො සංඛාරව හිජ්ජනති තෙසං හෙදෙ මරණං න අසෙඤ්ඤා කොපි අප්පිති සුඤ්ඤාතො උප්පට්ඨානං ඉජ්ඣති; තෙනානු පොරුණො:-

“බන්ධා නිරුජ්ඣනති න චත්ථි අසෙඤ්ඤා
බන්ධානං හෙදෙ මරණනති වුච්චති,
තෙසං බස්සං පස්සති අප්පමතො
මණ්ණං ච විජ්ඣං චජ්ජරෙන යොනිසො”ති.

අබිසෙඤ්ඤා විපස්සනාති යා ච ආරමණපටිසංඛිධා යා ච හඬනානු පසංසනා යෙඤ්ඤා සුඤ්ඤාතො උප්පට්ඨානං අයං අබිසෙඤ්ඤා විපස්සනා නාමාති වුත්තං හොති. කුසලො නිසු අනුපසංසනාසුති අනිවචනානු

පසුනාදිසු නිසු ඡෙතො භික්ඛු; වග්ගො ච විපසානාසුති නිබ්බිදාදිසු ච චතුසු විපසානාසු; ගායො උපට්ඨානෙ කුසලතාති බසතො වසතො සුඤ්ඤතො ඉමසමිඤ්ඤති විධිධි උපට්ඨානෙ කුසලතාස; නානාදිවිසු න කම්පනීති සසානදිවිසුදිසු නානපාසානසු දිවිසු න වෙධති; සො එවං අවෙධමානො අනිරුද්ධමෙව නිරුජ්ඣති අභින්නමෙව භිජ්ජනීති පටිත්තමනසිකාග්‍රෙ දුබ්බලොපනසං විස භිජ්ජමානසං සුබ්බරජසොව විපජ්ජිරිසමානසං නිලානං විහජ්ජමානානං සබ්බසබ්බාරුහං උපපාදවසීති පටිත්ත නිමිත්තං විසංජේතො හෙදමෙව පසානීති. සො යථා නාම චක්ඛුමා පුරිසො පොකකරණීතිරෙ වා නදීතිරෙ වා සිතො ථුලප්‍රසිතකෙ දෙවෙ වසසනෙත උදකපිට්ඨි මහනමහනනාති උදක බුබ්බුලාති¹ උපජ්ජනා උපජ්ජනා සිසං සිසං භිජ්ජමානාති පසොයා, එවමෙව සබ්බෙ සබ්බාරු භිජ්ජනති භිජ්ජනතිති පසානි, එවරුපඤ්ඤි යොගාවචරං සකාය වුත්තං භගවතා :-

“යථා බුබ්බුලකං පසො-යථා පසො මරිචිකං,
එවං ලොකං අවෙකකන්නං-මවචුරජා න පසානී”ති.

තසොවං සබ්බෙ සබ්බාරු භිජ්ජනති භිජ්ජනතිති අභිණ්ණං පසානො අට්ඨානිසංසපරිවාරං භඞ්ගානුපසානාඤ්ඤං බලපත්තං ගොති. තත්‍රිමෙ අට්ඨානිසංසා: භවදිවිසිප්පානං, ජීවිතනිකනතිපරිවර්මාගො, සද්‍යුත්ත පසුත්තතා, විසුද්ධාජීවිතා, උසුක්කප්පානං, විගතභයතා, බන්ධිසො රච්චපරිලාහො, අරතිරති සහනතාති. තෙනාහු පොරාණා :-

“ඉමාති අට්ඨගුණමුත්තමාති
දිසවා තභිං සමමසති පුනපුනං,
ආදිත්තවෙලසසිරසුපමො මුති
භඞ්ගානුපසානි අමතස්ස පතතිසා”ති.

භඞ්ගානුපසානාඤ්ඤාණනිද්දෙසවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

ආදිනවඤ්ඤාණනිද්දෙසෙ-උප්පාදෙති පුරිමකමමපවට්ඨා ඉධ උප්පතති; සමභනනති යථාඋප්පතනසං පට්තති; නිමිත්තනති සබ්බමපි සබ්බාරතිමිත්තං; ආයුභනාති ආයතිං පටිසක්ඛිතෙහුහුතං කමමං; පටිසක්ඛිති ආයතිං උප්පතති; ගතීති යාය ගතියා සා පටිසක්ඛි ගොති; නිබ්බන්ධනීති බන්ධනං නිබ්බන්ධනං; උප්පනනීති සමාපනනසං වා උප්පනනසං වාති එවං වුත්තා විපාකප්පවතති; ජානීති ජරාදිනං පට්ඨස භුතාව භවපට්ඨසා ජාති; නිප්පරියායතො තඤ්ඤ නිබ්බන්ධනමානානං සත්තානං යෙ යෙ බන්ධා පාඤ්ඤවනති තෙසං පද්ධිපාඤ්ඤාවො ජාති; ජගති බණ්ඩවිවාදි සමමසතො සත්තනියං එකභවපරියාපනනබ්බි

සත්තානස්ස පුරාණභාවො; සොකොති ඤාතිබ්බසත්තාදිති ප්‍රථමස්ස විත්තසත්තාපො; පටිපෙකොති ඤාතිබ්බසත්තාදිති ප්‍රථමස්ස චම්පලාපො; උපායාසොති භුසො ආයාසො, ඤාතිබ්බසත්තාදිති ප්‍රථමස්ස අධිමත්ත වෙතොදුක්ඛප්පභාවිතො දෙසොයෙව. එන් ව උපපාදදෙසො පඤ්ඤව ආදිනවඤ්ඤස්ස වජ්ථවසෙන වුත්තා. සෙසා තෙසං චෙවචනවසෙන. නිබ්බතනි ඡන්ති ඉදං හි වයං උපපාදස්ස චෙව පටිසංඝිනා ව චෙවචනා, ගති උපපෙනති ඉදං වයං පටත්තස්ස, ජරාදෙසො නිමිත්තස්සාති. තෙතාග:-

“උපපාදඤ්ඤා පටත්තඤ්ඤා නිමිත්තං දුක්ඛනති පස්සති,
ආයුත්තං පටිසංඝිං ඤාණං ආදිනවෙ ඉද”නති ව;

“ආදිනවෙ ඤාණං පඤ්ඤායානොසු ඡයති”ති ව. සබ්බපදෙසු ව ගස්නති ඉච්චෙනස්ස චචනස්ස භස්සං ඉතිති පදචේතදො; ගස්සංති පිලා සොගතො සප්පට්ඨස්සත්තාස්ස භස්සං; ඉතිති භස්සවුපට්ඨානස්ස කාරණ නිදෙදසො; “අනුප්පාදෙ ධෙමනති සන්තිපදෙ ඤාණ”නති ආදි පන ආදිනවඤ්ඤස්ස පටිපක්ඛඤ්ඤදස්සනන්ථං වුත්තං. භස්සවුපට්ඨා නෙන වා ආදිනවං දිස්වා උබ්බික්ඛගදයානං අභ්‍යමපි අප්චි බෙමං නිර්දිනවනති අස්සාසජනනන්ථමපි එතං වුත්තං. යස්මා වා යස්ස උපපාදදෙසො භස්සතො සුපට්ඨිතා ගොනති, තස්ස තප්පටිපක්ඛනිනතං වුත්තං ගොති, තස්මා භස්සවුපට්ඨානවසෙන සිද්ධස්ස ආදිනවඤ්ඤස්ස ආතිසංඝදස්සනන්ථමෙපතං වුත්තනති වෙදිතබ්බං. අනුප්පාදෙ අස්සවත්තනති ආදි නිබ්බාණමෙව; සන්තිපදෙති සන්ති කොට්ඨාසෙ; නිබ්බාණෙති අන්තො. අනුස්සවවසෙනාපි හි “සන්තිපද”නති නාමමත්තං ගහෙතො උපපන්නං ඤාණමපි සන්තිපදෙ ඤාණනති වුත්තං. උපපාදෙ ගස්සං අනුප්පාදෙ ධෙමනති ආදි විපක්ඛපටිපක්ඛවසෙන උභස්සං. සමාසෙතො උපපජ්ජමානං ඤාණං ගහෙතො වුත්තං. එන් ව යං භස්සං තං යස්මා නියමතො දුක්ඛං, යඤ්ච දුක්ඛං තං වට්ටාමිස ලොකාමිස කිලෙසා මිසෙති අවිප්පමුක්ඛතතා සාමිසමෙව, යඤ්ච සාමිසං තං සඤ්චාරමත්ත මෙව, තස්මා “උපපාදෙ දුක්ඛනති භස්සවුපට්ඨානෙ පඤ්ඤා ආදිනවෙ ඤාණ”නති ආදි වුත්තං. එවං සන්නෙපි භස්සාකාරෙන දුක්ඛාකාරෙන සාමි සාකාරෙන සඤ්චාරාකාරෙනාති එවං ආකාරනානත්තතො පටත්ති වසෙනෙත්ථ නානත්තං. වෙදිතබ්බං.

“උපපාදෙ භස්සං දුක්ඛං සාමිසං සඤ්චාරා”ති වාදි උපපාදදිලිඛමන පෙක්ඛිතො “නෙතං බො සරණං බෙමං නෙතං සරණමුත්තම”නති ආදිසු විස අත්තනො ලිඛිතාපෙක්ඛමෙව වුත්තං. “සඤ්චාරා”ති ව එකත්තමන පෙක්ඛිතො “අප්පච්චයා ධම්මා අසඤ්චාරා ධම්මා”ති ආදිසු විස බහුවචනං කතං. උපපාදදිනං වා සඤ්චාරෙකදෙසත්තා “උත්තරෙ පඤ්ඤාලා”ති ආදිසු විස බහුත්තං එකදෙසෙපි බහුවචනං කතනති වෙදිතබ්බං. “බෙමං සුඛං නිර්මිසං නිබ්බාණ”නති නිබ්බාණමෙව වුත්තාකාරානං පටිපක්ඛ වසෙන වතුධා වුත්තං. දස ඤාණං පඡ්ඡානානිති ආදිනවෙ ඤාණං පජා නනො උපපාදදිවජ්ජිකාති පඤ්ඤා අනුප්පාදදිවජ්ජිකාති පඤ්ඤාති

දසකුණේ පජානාති පටිවිජකිති සච්ඡිකරොති; විනාශං ඤාණානං. කුසලතාති ආදිනවකුණස්ස චෙව සනතිපදකුණස්ස වාති ඉමෙසං විනාශං ඤාණානං කුසලතාය; නානාදිසිසු න කම්මනීති පරමදිට්ඨධම්ම නිබ්බාණාදිවසෙන පටතතාසු දිසිසු න වේධනීති.

ආදිනව ඤාණනිදෙදසවණණනා

ති වසි තා.

සඬාරූපෙකකාඤාණනිදෙදසෙ-උප්පාදාදිති වුත්තවොතෙව. දුක්ඛනති භසනති සාම්මිනති සඬායති උප්පාදිමුක්ඛනස්ස කාරණ වචනාති. එවක්ඛ ලක්ඛණතො සඬාරූපෙකං දසෙත්වා ඉද්දති අන්තො දසෙත්වා. “උප්පාදෙ සඬාරා, තෙ සඬාරෙ අජක්ඛපෙක නීති සඬාරූපෙකා”ති ආදිමාහ. තත් සඬාරෙ අජක්ඛපෙක නීති තස්ස ආරද්ධිවිපස්සකස්ස විපස්සනාඤාණෙන ලක්ඛණතායස්ස දිට්ඨතතා ලක්ඛණවිචිතනෙ පඨිණා බ්‍යාපාරස්ස ආදිතෙන විය තසො භවෙ පස්සතො සඬාරගහණේ මජ්ඣිකතායා නං විපස්සනා ඤාණං තෙ සඬාරෙ විසෙසෙන ව ඉක්කති, ගහණෙන වජ්ජනක්ඛ පුත්වා ඉක්කති ඔලොකෙතීති=සඬාරූපෙකා නාමාති අන්තො. යථා ලොකෙ විසෙසෙන ජයනො අධිජයතීති, අන්තෙන වජ්ජනො චයනො උපවසතීති වුවති. පුන සඬාරෙ අතිවොදිතො විපස්සිත්වා ගහණමජ්ඣිකතභාවසණ්ඨිතං සඬාරූපෙකමපි අතිවොදිතො විපස්සිත්වා තස්සාපි සඬාරූපෙකාය ගහණේ මජ්ඣිකතාකාර සණ්ඨිතාය සඬාරූපෙකාය සබ්භාවතො “යෙ ව සඬාරා යා ව උපෙකා”ති ආදි වුත්තං. ඉද්දති සඬාරූපෙකාය විත්තාහිනිභාරහෙදං දසෙත්වා “කතීභාකාරෙති”ති ආදිමාහ. තත් සඬාරූපෙකායාති භූම වචනං; චිත්තස්ස අභිනිභාගෙති සඬාරූපෙකාලාභිතො තතො අඤ්ඤස්ස විත්තස්ස සඬාරූපෙකාහිමුඛං කත්වා භුසං භරණං; අභි මුඛන්තො හි එත් අභිසංදෙස; භුසන්තො නිසංදෙස; කතීභාකාරෙති පුච්ඡනං පුච්ඡං අධිභාකාරෙති විස්සර්ජනො දුතිසපුච්ඡා විස්සර්ජනෙනෙව තෙ අධිභාකාරෙ දසෙත්වා කාමො තෙ අදසෙත්වා “පුච්ඡජනස්ස කතී භාකාරෙති”ති ආදි පුච්ඡං අකාසි. පුච්ඡජනස්සාති එත් පන :

“දුට්ඨෙ පුච්ඡජනා වුත්තා-බුද්ධොදිට්ඨවක්ඛුනා,
අන්තො පුච්ඡජනො එකො-කල්‍යාණේකො පුච්ඡජනො.”

තත් සස්ස බක්ඛධාතු ආස්තනාදිසු උත්තහ පරිපුච්ඡා සචණ්ඩාරණ පච්චවේකකාදිති නන්දි, අයං අක්ඛපුච්ඡජනො. සස්ස තාති අන්ධ, සො කල්‍යාණපුච්ඡජනො. දුට්ඨොපි පනෙස :-

“පුච්ඡනං ජනනාදිහි-කාරණෙහි පුච්ඡජනො,
පුච්ඡජනනොගධිතතා-පුච්ඡ වාසං ජනො”ඉති.

සොභි පුත්තා නානපසකාරානං කිලෙසාදිනං ජනනාදීති කාරණෙති පුත්ථ්‍යජනො. සථාන: “පුත්ති කිලෙසෙ ජනෙනනිති=පුත්ථ්‍යජනා, පුත්ති අවිහත සකකායදිසිකාති=පුත්ථ්‍යජනා, පුත්ති සථාරානං මුමුලොකිකාති=පුත්ථ්‍යජනා, පුත්ති සබ්බගතිති අවුසිතාති=පුත්ථ්‍යජනා, පුත්ති නානාතිසඛායෙ අතිසඛා රෙනනිති=පුත්ථ්‍යජනා, පුත්ති නානාමසෙති වුග්ගනනිති=පුත්ථ්‍යජනා, පුත්ති නානාසත්තාපෙති සත්තපනනිති=පුත්ථ්‍යජනා, පුත්ති නානාපරිලාහෙති පරිදග්ගනනිති=පුත්ථ්‍යජනා, පුත්ති පඤ්චස්ස කාමගුණෙස්ස රත්තා ගිද්ධා ගපිතා මුට්ඨිතා අපේකාපනතා ලග්ගා ලග්ගිතා පළිවුද්ධාති=පුත්ථ්‍යජනා, පුත්ති පඤ්චනිවරණෙති ආවුතා නිවුතා ඔවුතා පිහිතා පටිවත්තනා පටිකුල්ලාති=පුත්ථ්‍යජනා”ති. පුත්තිනං ගණනපථානිනානං අරියධම්මපරමමුඛානං නිවධම්මසමාචාරානං ජනානං අනෙතාගධිකාපි පුත්ථ්‍යජනා, පුත්ති වා අයං විසුංසෙව සඛිං ගතො විසංසෙට්ඨා සීලසුතාදිගුණසුතෙතෙති අරියෙති ජනොතිපි=පුත්ථ්‍යජනො. තෙසු කලාපණිපුත්ථ්‍යජනො ඉධාධිපෙට්ඨො. ඉතරස්ස භාවනාය එව අභාවා. සෙකකසානි එථ සත්ත සෙකකා-සොනාපතතිමග්ගප්පල, සකදගාමිමග්ගප්පල, අනාගාමිමග්ගප්පල, අරහතත මග්ගට්ඨා; තෙති තිස්සො සිකධා සිකධනනිති=සෙකධා, තෙසු සොනාපතති සකදගාමි අනාගාමිප්පලට්ඨා තයො ඉධාධිපෙට්ඨා, මග්ගට්ඨානං සඛාරුපෙකධාය විතතාතිනිගාරභාවා. විතරාගසානි එථ සමුච්චෙද විගමෙන විගතො රගො අසානි=විතරගො; අරහතො එතං අධිවචනං. තිස්ස පිපදෙසු ජාතිග්ගහණෙන එකවචනං කතං. සඛාරුපෙකධා. අනිග්ගතිති තසම් උපෙකධාවිහාරෙ ථාසුචිහාරසඤ්ඤා පටිලහිනි ථාසුචිහාරනිකනනියා සඛාරුපෙකධාතිමුඛො හුනි නානදිති සප්පිතිකං තණ්හං උපපාදෙතිති අනෙථි. විපසානිති සොනාපතතිමග්ගපටිලාහනං අනිව්චාදිවසෙන විවිධං පසානි; සෙකෙධා උපරිමග්ගනං. විතරගො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරනං විපසානි; පටිසඛායානි අනිව්චාදිවසෙනෙව උපපරිකහිනි; සමා පන සොනාපනතාදයො අරියා සකං සකං ප්ලසමාප නිං සමාපජ්ජමානා උදයබ්බසඤ්ඤාදීති නවති විපසානාඤ්ඤෙති විපසානි සමාපජ්ජතුං න සකකානනි, තසමා පටිසඛාය වා ප්ලසමාපතතිං සමාපජ්ජතිති වුතනං. ප්ලසමාපතනියා පටිච්චදස්සනනිං පෙනතෙසං ඉදං පඤ්ඤකම්මං-කා ප්ලසමාපතති? කෙතං සමාපජ්ජනති? කෙතං සමාපජ්ජනති? කසමා සමාපජ්ජනති? කථං උට්ඨානං? කිං ප්ලසා අනතතරං? කසමා ප්ලසමා අනතතරනති?.

කළු “කා ඵලසමාපනති” ති යා අරිසඵලසා නිරොධෙ අප්පණා. “කෙ තං සමාපජ්ජන්ති කෙ න සමාපජ්ජන්ති” ති සබ්බෙසි පුට්ඨජ්ජනා න සමාපජ්ජන්ති. කසමා? අනාගිගතතා. අරියා පන සබ්බෙසි සමා පජ්ජන්ති. කසමා? අබ්ගතතා. උපරිමා පන ගෙඹිමං න සමා පජ්ජන්ති, පුඤ්ඤානාරභාචුපගමනෙන පරිප්පසායකානා. ගෙට්ඨිමා ම උපරිමං අනාගිගතතා අත්තනො අත්තනොසෙව පන ඵලං සමාපජ්ජන්තිති ඉදමෙත්ථ සනතිට්ඨානං.

කෙළි පන සොනාපනන සකදගාමිනොපි න සමාපජ්ජනති, උපරිමා වෙසෙව සමාපජ්ජනතීති වදනති. ඉදංකුච තෙසං කාරණං:-එතෙ භි සමාධිසම්මං පරිසුරකාරිනොති. තං පුච්ඡිජ්ජනස්සාපි අත්තනා පටිලද්ධං ලොකීයසමාධිං සමාපජ්ජනතො අකාරණමෙව. කීදංකුචස්මිං කාරණං කාරණවිත්තාය, නනු ඉධෙව පාලියං “කතමෙ දස සඛාරාද්දෙසකා විපස්සනාවසෙන උපාජ්ජනති, කතමෙ දස ගොත්තුඛධම්මා විපස්සනා වසෙන උපාජ්ජනති”ති ඉමෙසං පඤ්ඤානං විස්සජ්ජනෙ “සොනාපනති ඵලසමාපන්නතො සකදගාමිඵලසමාපන්නතො”ති විසුං විසුං වුත්තං?, තසමා සබ්බෙපි අරියා අත්තනො අත්තනො ඵලං සමාපජ්ජනතීති නිවෘත්තමෙව ගන්තබ්බං. කසමා සමාපජ්ජනතීති? දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරස්මිං, යථා භි රාජානො රජ්ජුඛං දෙවතා දිබ්බසුඛමනුභවනති, ඵලං අරියා ලොකුත්තරසුඛං අනුභවිස්සාමාති අද්ධානපරිවේද්දං කන්තා ඉවති තිවජ්ජනකමෙව ඵලසමාපනති. සමාපජ්ජනති. කථංකුචස්මිං සමාපජ්ජනං හොති, කථං ධානං, කථං වුට්ඨානනති? මිති තාව ආකාරෙති අස්සා සමාපජ්ජනං හොති: නිබ්බාණතො අඤ්ඤාස්ස ආරම්භස්ස අමනසිකාරා තිබ්බාණස්ස ච මනසිකාරා. යථා “වෙ ඛො ආවුසො පච්චයා අනිමිත්තාය වෙතොවිමුත්තියා සමාපන්නියා සබ්බනිමිත්තානාංකුච අමනසිකාරො අනිමිත්තාය ච ධාතුයා මනසිකාරො”ති. අසමපනෙස්මි සමාපජ්ජනකකමො ඵලසමාපන්නතීකෙන භි අරියසාවකෙන රහොගතෙන පටිපලභීතෙන උදයබ්බයාදිවසෙන සඛාරා විපස්සිතබ්බා. තස්ස පවිත්තානුසුඛවිපස්සකස්ස සඛාරාරම්භණ ගොත්තුඛඤ්ඤානන්තරා ඵලසමාපනති වසෙන නිරොධෙ විත්තං අපෙපති ඵලසමාපනතිනිත්තනාය මෙව සෙකඛස්සාපි. ඵලමෙව උපාජ්ජන න මණ්ණො. යෙ පන වදන්ති-සොනාපනනො ඵලසමාපනතිං සමාපජ්ජස්සා මිති විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා සකදගාමි හොති, සකදගාමි ච අනාගාමිති. තෙ වත්තබ්බා ඵලං සද්ධි අනාගාමි අරහා භවිස්සති, අරහා පච්චෙක බුද්ධො, පච්චෙකබුද්ධො ච බුද්ධොති; තසමා න කීදංකුච ඵලං පාලිවසෙ නෙව පටිකම්මනනතීපි න ගහෙතබ්බං. ඉදංකුච පන ගහෙතබ්බං-සෙකඛස්සාපි ඵලමෙව උපාජ්ජන න මණ්ණො, ඵලං වස්ස සචෙ අනෙත පටිමජ්ඣානිකො මණ්ණො අධිගතො හොති පටිමජ්ඣානික මෙව උපාජ්ජනති, සචෙ දුතියාදීසු අඤ්ඤාතරජ්ඣානිකො දුතියාදීසු අඤ්ඤාතරජ්ඣානිකමෙවෙති, ඵලං නාවස්සා සමාපජ්ජනං හොති. “තසො ඛො ආවුසො පච්චයා අනිමිත්තාය වෙතොවිමුත්තියා සීතියා සබ්බනිමිත්තානාංකුච අමනසිකාරො අනිමිත්තාය ච ධාතුයා මනසිකාරො පුත්තෙ ච අභිසංඛාරො”ති වම්මනතො පනස්සා නිහාකාරෙති ධානං හොති. තස්මි “පුත්තෙ ච අභිසංඛාරො”ති සමාපන්නතො පුත්තෙ කාලපරිවේද්දො, අසුකසම්මං නාම කාලෙ වුට්ඨතීස්සාමිති පරිවජ්ජනනතො සීස්සා යාච සො කාලො නාගවජ්ජනී තාව ධානං හොති. ඵලමස්ස ධානං හොතිති.

“වෙ වෙ ආවුණො පව්වයා අතිමිත්තාය වෙතොවිමුත්තියා වුට්ඨානාය සඛිඛනිමිත්තානඤ්ච මනසිකායෙ අතිමිත්තාය ව ඛාතුයා අමනසිකායෙ”ති වචනතො පනස්සා විහාකායෙති වුට්ඨානං හොති. තඤ්ඤ “සඛිඛනිමිත්තාන”නති රුපනිමිත්තවෙදනාසඤ්ඤාසඛිඛාරවිඤ්ඤාණ නිමිත්තානං; කාමඤ්ච න සඛිඛානෙවෙතාති එකතො මනසි කයෙති, සඛිඛසඛිඛානිකවසෙන පනෙතං වුත්තං. තස්මා යං භවඛසස්ස ආරුමණං හොති, තං මනසිකයෙතො ඵලසමාපත්තියො වුට්ඨානං හොතීති එවමස්සා වුට්ඨානං වෙදිතඛිං.

“කිං ඵලස්ස අනන්තරං? කස්ස ව ඵලං අනන්තර”නති? ඵලස්ස තාව ඵලමෙව වා අනන්තරං හොති, භවඛසං වා. ඵලං පන අභි මඤ්ඤානන්තරං, අභි ඵලානන්තරං, අභි හොත්තු අනන්තරං, අභි නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා යතනානන්තරං. තඤ්ඤ මඤ්චිපියං මඤ්ඤානන්තරං, පුරිමස්ස පුරි මස්ස පච්ඡිමං පච්ඡිමං ඵලානන්තරං, ඵලසමාපත්තිසු පුරිමං පුරිමං හොත්තු අනන්තරං, “හොත්තු”ති වෙඤ්ඤ අනුලොමං වෙදිතඛිං. වුත්තං හෙතං පට්ඨානෙ-“අරහතො අනුලොමං ඵලසමාපත්තියා අනන්තර පව්වසෙන පව්වසො සෙකඛානං අනුලොමං ඵලසමාපත්තියා අනන්තර පව්වසෙන පව්වසො”ති. යෙන ඵලෙන නිරුධා වුට්ඨානං හොති, තං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනානන්තරනති. තඤ්ඤ ධර්මො මඤ්චි පිපියං උපපන්නං ඵලං අවසෙසං සඛිං ඵලසමාපත්තිවසෙන පව්වතනා ම, එවමෙතං මඤ්චිපියං වා ඵලසමාපත්තියං වා උපපජ්ජනවසෙන:

“පටිපස්සාභිදරථං-අමතාරමණං සුභං,
වන්තලොකාමියං සන්තං-සාමඤ්ඤඵලමුත්තම”නති.

අයමෙත්ථ ඵලසමාපත්තිකථා.

තදජඤ්ඤාසෙකිකාති තං සඛිඛාරුපෙකඛං අඤ්ඤාන තාදිසෙ තෙව විපස්සනාඤ්ඤෙන අජඤ්ඤාපෙකිකා; සුඤ්ඤානවිහාරෙති වාති ආදිසු ඵලසමාපත්තිං විනා විපස්සනාවිහාරෙතෙව විහරිතුකාමස්ස අරහතො අත්තාහිනිවෙසං භයතො දිස්වා සුඤ්ඤානාධිමුත්තස්ස සඛිඛාරුපෙකඛාය වයං පස්සන්තස්ස විපස්සනාත්තයවිහාරෙ සුඤ්ඤාන විහාරෙ නාම; සඛිඛාරනිමිත්තං භයතො දිස්වා අතිමිත්තාධිමුත්තස්ස සඛිඛාරුපෙකඛාය වයං පස්සන්තස්ස විපස්සනාත්තයවිහාරෙ අතිමිත්ත විහාරෙ නාම; තණ්හාපණ්ඩිං භයතො දිස්වා අප්පණ්ණිතිනාධිමුත්තස්ස සඛිඛාරුපෙකඛාය වයං පස්සන්තස්ස විපස්සනාත්තයවිහාරෙ අප්පණ්ණිතිවිහාරෙ නාම. තථා හි පරතො වුත්තං “අභිනිවෙසං භයතො සමපස්සමානො සුඤ්ඤානෙ අධිමුත්තත්තා පුස්ස පුස්ස මයං පස්සති සුඤ්ඤාතො විහාරෙ, නිමිත්තං භයතො සමපස්සමානො අතිමිත්තෙ අධිමුත්තත්තා පුස්ස පුස්ස වයං පස්සති අතිමිත්තො විහාරෙ, පණ්ණිං භයතො සමපස්සමානො අප්පණ්ණිතිනෙ අධිමුත්තත්තා පුස්ස පුස්ස වයං පස්සති අප්පණ්ණිතිනො විහාරෙ”ති. ඡලඛ්‍යාපෙකඛා

සබ්බතාවෙන¹ පටිකකුලෙ අප්පටිකකුලසංඝයාදිවිහාරසබ්බතාවෙන¹ ව අරහතොසෙව සබ්බාකාරෙන චිත්තං වසෙ වත්තති, තතො අයං විපස්සනා විහාරො අරහතොසෙව ඉලුකිතිති වුත්තං හොති. **විහාරගො සබ්බාරුපෙකකං. විපස්සනි චාති** එත්ථ පන තිබ්බා, සායං තිබ්බා ච අබ්බුත්තං අනා පජ්ජිතා කෙවලං විපස්සනාති වෙදිතබ්බා. එවං හි සති පුබ්බාපර විසෙසො හොති.

ඉද්දති චිත්තං තිණ්ණං පුග්ගලානං වසෙන සබ්බාරුපෙකකං, එකත්ත නානත්තභෙදං දස්සෙතුකාමො “කථං පුට්ඨජනස්ස ව සෙකකස්ස චා”ති ආදිමාහ. තත්ථ **විත්තස්ස අභිනිහාරෙ එකත්තං හොති**ති එකො හොති, සකච්ඡේ භාවවචනනති වෙදිතබ්බං. යථා “ඉද්දප්පච්චයා එව ඉද්දප්පච්චයතා”ති වුත්තං, තථා එකොව එකත්තං; අභිනිහාරෙති සාමිඅච්ඡේ පච්චත්තවචනං චා, අභිනිහාරස්සාති අච්ඡො. “සො දෙසො සමමජ්ජිතා”ති ආදීසු විස විහන්තිවිපල්ලාසො කතොති වෙදිතබ්බො. **විත්තං කිලිස්සනීති** විපස්සනාතිකන්තිසබ්බානෙන ලොභකිලෙසෙන චිත්තං කිලිස්සති නාපියති බාධීයතීති අච්ඡො. **භාවනාය පටිපෙත්තා හොති**ති පටිලභාය විපස්සනාභාවනාය උපසාතො හොති; **පටිච්චෙධස්ස අනන්ධස්සො හොති**ති විපස්සනාභාවනාය පටිලතිතබ්බස්ස සමවපටිච්චෙධස්ස පටිලාභන්තරායො හොති; **ආයතීං පටිසංඝිතා පච්චෙසො හොති**ති සබ්බාරුපෙකකාසමපුත්තකමස්ස බලවත්තා තෙනෙව සුගතිපටිසංඝිතා දීයමානාය අභිනාඤ්ඤාසබ්බාතො ලොභ කිලෙසො අනාගතෙ කාමාවචරසුගතිපටිසංඝිතා පච්චෙසො හොති; යත්ථා කිලෙසසභායං කමමං විපාකං ජනෙති, තස්මා කමමං ජනක පච්චෙසො හොති, කිලෙසා උපත්ථිකකපච්චෙසො. සෙකකස්ස පන **උත්තරි පටිච්චෙධස්සාති** සකදගාමිමග්ගාදිවසෙන සමවපටිච්චෙධස්ස; **ආයතීං පටිසංඝිතා පච්චෙසො හොති**ති සෙකෙධසු සොනාපනතසකදගාමිනං අනාගිගඤ්ඤානානං සබ්බාරුපෙකකාසමමෙන දීයමානාය කාමාවචර සුගතිපටිසංඝිතා අභිනාඤ්ඤා කිලෙසො පච්චෙසො හොති, ක්කානුලාභිනං පන අනාගාමිස්ස ච බ්‍රහ්මලොකෙසෙව පටිසංඝිතානතො පච්චෙසො හොති, අනුලොමගොත්‍රභූති ච දීයමානාය පටිසංඝිතා අයමෙව කිලෙසො පච්චෙසො හොතිති වෙදිතබ්බො. **අතිවචනොති** හුත්වා අභාවධේනුන අතිවචන්තිකතාය ආදිඅන්තවන්තතාය ච අතිවචනො; **දුක්ඛතොති** අභිණ්ණපටිපිලනධේනුන උපපාදවයපටිපිලනතාය දුක්ඛවත්ථුතාය ච දුක්ඛතො; **අනත්තතොති** අවසවත්තනධේනුන පච්චයායත්තවුත්තිතාය සාමිතිවාසිකාරකවෙදකාභාවෙන ච අනත්තතො; **අනුපස්සනධේනුනාති** අනු අනු අතිවචාදිතො පස්සනධේනුන; **අභිනිහාරෙ නානත්තං හොති**ති අභිනිහාරෙ නානා හොති චා අභිනිහාරස්ස නානා භාවො හොතිති චා වෙදිතබ්බං. **කුසලාති** ආරොග්ගධේනුන අනවජ්ජධේනුන කොසල්ලසමිභූතධේනුන ච; **අබ්බාසනාති** කුසලාකුසලභාවෙන න

බ්‍යාකතා; **කිඤ්චි කාලෙ සුචිදිනාති** විපස්සනාකාලෙ සුට්ඨ විදිතා; **කිඤ්චි කාලෙ න සුචිදිනාති** අභිනන්දනකාලෙ න සුචිදිතා; **අවමග්ගං සුචිදිනාති** අභිනන්දනාය පභිණ්ණතා එකනෙතන සුචිදිතා; **විදිතවෙය්‍යන ච අවිදිතවෙය්‍යන** මාති එත්ථ පුථුර්ජනසෙක්කිනං සුචිදිතවෙය්‍යාපි විතරගස්ස අවමනනසුචිදිතවෙය්‍යාපි විදිතවෙය්‍යා භොති; විනතමපි න සුචිදිතවෙය්‍යා අවිදිතවෙය්‍යා ච. **අනිත්තතතාති** විපස්සනාය කරණීයස්ස අපරියොසිතතතා අපරණීතභාවෙන තබ්බිපරිනෙතන භික්ඛතතතා. **නිණ්ණං සංඤ්ඤාජනාති. පභාණායාති** සකකායදිවසී විචිතිවජ්ජා සීලබ්බතපරමායානං පභාණන්තං; පච්ඡමභවිකාපි බොධිසත්තා එත්ථෙව සම්මගං ගව්ජන්ති. අපච්ඡමභවිකා පන විපස්සනං සඛිකාරුපෙකකං පාපෙත්වා ධරෙන්නති; **සොනාපනතිමග්ගං පටිලාභන්තායාති** අසමාසෙත්වා පඨන්නති, සමාසෙත්වා පායො සුඤ්ජරතරෙ. **සෙකෙබ්‍යා නිණ්ණං සංයොජනාති. පභිණ්ණතාති** සොනාපනන සකදුගාමි අනාගාමීනං සාමඤ්ඤෙන වුත්තං, සකදුගාමිඅනාගාමීනමපි හි තාති පභිණ්ණතෙව **උත්තපිපටිලාභන්තායාති** උපරුපරිමග්ගපටිලාභන්තං; **දිට්ඨධම්ම සුඛ විහාරන්තායාති** දිට්ඨෙව ධම්මෙ පච්චකෙබ්‍ය අත්තභාවෙ යො සුඛො විහාරෙ තදන්තාය; **විහාරසමාපන්නවෙය්‍යනාති** සෙක්කස්ස ඵලසමාපන්නවෙය්‍යන; විතරගස්ස විපස්සනාවිහාරඵලසමාපන්නවෙය්‍යන.

ඉදුති සඛිකාරුපෙකකානං ගණනපරිවේජදං දසෙසංභුං කති සඛිකාරුපෙකකාති ආදිමාන. තුන්. **සමථමසෙනාති** සමාධිමසෙනා; අයමෙම වා පායො. **නිවරණෙ පටිසම්බ්‍යාති** පඤ්ච නිවරණාති පභාතබ්බ භාවෙන පරිග්‍රහෙත්වා; **සනත්තිවසිනාති** නිවරණානං පභාණාහිමුඛි භූතතතා තෙසං පභාණෙපි අබ්‍යාපාරභාවුපගමනෙන මජ්ඣිත්තතතා සන්තිවසිනා; **සඛිකාරුපෙකකාසුති** නිවරණපභාණෙ බ්‍යාපාර කරණෙන නිවරණසම්බානානං සඛිකාරුනං උපෙක්ඛිතාසු; එස නයො විතක්ඛවිමාරදිසු ව. සමථෙ සඛිකාරුපෙකකා නාම අපරණීතිවියා ආසන්නපුබ්බභාවෙන බලපපත්තභාවනාමයඤ්ඤං. “සොනාපනතිමග්ග පටිලාභන්තායා”ති ආදිසු චතුසු මග්ගවාරෙසු සුඤ්ඤතාතිමිත්තඅපරණීතිතමග්ගානං අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙ මග්ගො ලබ්බති. “සොනාපනති ඵලසමාපන්නන්තායා”ති ආදිසු චතුසු ඵලවාරෙසු පන අපරණීතිත ඵල සමාපනති වේදිතබ්බා. කසමා? “සුඤ්ඤතවිහාරසමාපන්නන්තාය අනි මිත්තවිහාරසමාපන්නන්තායා”ති ඉතරස්ස විනනං ඵලසමාපන්නානං විසුං වුත්තතතා. අනිවමානුපස්සනා වුට්ඨානවසෙන හි අනිමිත්ත මග්ගො, නථෙව ඵලසමාපනතිකාලෙ අනිමිත්තඵල සමාපනති. දුක්ඛානුපස්සනාවුට්ඨානවසෙන අපරණීතිතමග්ග ඵලසමාපනතියො අනන්තානුපස්සනාවුට්ඨානවසෙන සුඤ්ඤතමග්ගඵලසමාපනතියො සුත්තතතන නයෙ නෙව වේදිතබ්බා. එත්ථ ච චතුසු මග්ගවාරෙසු **උප්පාදන්ති** ආදිති පඤ්ච මූලපදාති, **ගතිති** ආදිති දස වෙමවනපදාතිති පණ්ණරස පදාති වුත්තාතිති ඡසු පන ඵලසමාපනතිවාරෙසු පඤ්ච මූලපදනෙව වුත්තාති. තං කසමා ඉති වෙ? සඛිකාරුපෙකකාය භික්ඛිභාවෙ සති කීලෙසපපභාණෙ

සමත්තං මග්ගස්ස සමගවතො තස්සාතිකකිභාවදස්සනත්ථං වෙවචන පදෙහි සහදලභං කත්වා මුලපදාති වුත්තාති, ඵලස්ස නිරුස්සාග භාවෙන සන්තප්තභාවතො මග්ගාසත්තකතො ච මනුභුතාපි සංඛාරා පෙක්ඛා ඵලස්ස පච්චයො හොතිති දස්සනත්ථං මුලපදනෙව වුත්තා තිති වෙදිතබ්බාති.

ඉදාති ජාතිවශෙන සුච්ඡිත්වා ලබ්භමානවසෙන විස්සජේතුං “කති සංඛාරාපෙක්ඛා කුසලා”ති ආදිමාභ.තත්ථ පණ්ණරස් සංඛාරාපෙක්ඛාති සමථවසෙන අට්ඨ, චතුත්තං මග්ගානං තිණ්ණං ඵලානං වසෙන සත්තාති පණ්ණරස්; සමථවසෙන අට්ඨ සංඛාරාපෙක්ඛා අරහතො නිවරණපටිසංඛිධා අභාවතො විතක්ක විචාරදිනං පභාණ් බ්‍යාපාරං විනා සුඛෙන පභාණ්තො ච සංඛාරාපෙක්ඛා නාමස්ස අනනුරූපාති කත්වා තාසං අබ්‍යාකතො න වුත්තාති වෙදිතබ්බා. අරහතා පන ඵලසමාපතතිං සමාපජ්ජනෙන සංඛාරාපෙක්ඛං විනා සමාපජ්ජතුං න සක්කාති තිස්සො සංඛාරාපෙක්ඛා අබ්‍යාකතාති වුත්තා. අප්පණ්ණිත සුඤ්ඤානාතිමිත්ත වසෙන හි අරහතො තිස්සො සංඛාරාපෙක්ඛා.

ඉදාති සංඛාරාපෙක්ඛානං සංවණ්ණනාවසෙන වුත්තාසු නිසු ගාථාසු. පටිසංඛාරාසනට්ඨිනා පඤ්ඤාති සංඛාරාපෙක්ඛා; අට්ඨ විත්තස්ස ගොචරාති සමථවසෙන වුත්තා අට්ඨ සංඛාරාපෙක්ඛා; සමාධිස්ස විසයා භූමියොති අප්ථො. “විත්තං පඤ්ඤාඤච භාවිය”නති ආදිසු විය විත්තසිසෙන සමාධි නිද්දිට්ඨො. “ගොචරෙ හිකිඛිට්ඨෙ වරථ සකෙ පෙනතිනෙ විසයො”ති ආදිසු විය ගොචරසද්දෙන විසයො. යං හි සද්දයතනං තස්සො විසයොති වුච්චති. සුඵ්ඤ්ජනස්ස මෙති සමථවසෙන විපස්සනා පසෙන ච. නයො සෙක්ඛස්සාති සමථවිපස්සනාසමාපතතිවසෙන; නයො ච විතර්ගස්සාති අප්පණ්ණිතසුඤ්ඤානා තිමිත්ත ඵලසමාපතති වසෙන; “තිස්සො”ති වත්තබ්බෙ “නයො”ති ච ලිඛිතවිපල්ලාසො කතො, තයො සංඛාරාපෙක්ඛා ධම්මාති වා යොජේතබ්බං. යෙහි විත්තං විච්චන්ති යෙහි සංඛාරාපෙක්ඛාධම්මෙහි විතක්ක විචාරදිතො උප්පාදදිතො වා විත්තං අපගමජ්ජති; විතර්ගස්සාපි හි සංඛාරාපෙක්ඛාසංඛාවන්තො ච සංඛාරතො විත්තං විච්චන්ති නිබ්බාණං පකිඤ්ඤාති වුත්තං හොති. අට්ඨ සමාධිස්ස පච්චයාති සමථවසෙන වුත්තා අට්ඨ අප්පණ්ණා සමාප කතො අප්පණ්ණාසමාධිස්ස පච්චයො; දස ඤාණස්ස ගොචරාති විපස්සනා වසෙන වුත්තා දස මග්ගඤ්ඤාණස්ස ඵලඤ්ඤාණස්ස ච භූමියො; තිණ්ණං විමොක්ඛානං පච්චයාති සුඤ්ඤානාතිමිත්ත අප්පණ්ණිත විමොක්ඛානං උපතිස්සයපච්චයෙන පච්චයො; නානාදිට්ඨිසු න කම්පනිති හඬං අවිස්සජ්ජනාච සංඛාරෙ අනිවචාදිවසෙන විපස්සනො සස්සනදිට්ඨි ආදිසු නානප්පකාරදිසු දිට්ඨිසු න වෙබ්බති.

සංඛාරාපෙක්ඛා ඤාණනිදෙදසවණ්ණනා

නි ධර්මා නා.

ගොනුහුඤ්ඤානිදෙදසෙ-අභිභූෂණීති අභිභවති අභික්ඛමති; ඛනිදාං සඛාරනිමිත්තනති සක්කසත්තාපථවත්තාදභූසලක්ඛකිංතො ඛනිදාං භූතං සඛාරනිමිත්තං; ලොකික සඛාරා හි කිලෙසානං නිමිත්තත්තො නිමිත්තාකාරෙන උපධ්ඤානතො වා නිමිත්තනති වුවුනති. 'අභිභූෂණීති ගොනුහුති ව පුට්ඨජනගොත්තාභිභවනතො ගොනුභූතාවො වුත්තො, සබ්බදානීති ගොනුහුති අරියගොත්තභාවනතො ගොනුභූතාවො වුත්තො, අභිභූෂිතා සබ්බදානීති ගොනුහුති උගො අපේ සමාසෙත්වා වුත්තො, වුව්ඤානීති ගොනුහුති ව විවට්ඨනීති මාතිකාය උධ්ඤාන විවට්ඨන පදනු රූපෙන පුට්ඨජනගොත්තාභිභවනනේවාසෙව වුත්තො. සමථවසෙන වුත්තගොනුභූතං පන නිවරණාදිගොත්තාභිභවනතො ගොනුහුති සොත්තාපත්තිඵලසමාපත්තන්ධායාති ආදිසු ඡස්ස සමාපත්තිවාරෙසු උප්පාදාදිගොත්තාභිභවනතො ගොනුහුති, සක්කදගාමිමග්ගපටිලාභන්ධායාති ආදිසු මග්ගවාරෙසු සොත්තාපත්තාදිගොත්තාභිභවනතො ගොනුහුති අපේවා වෙදිතඛබ්බො. ගොත්තපේ වෙත්ථ ඛිජ්ජේවා වත්තති, පකරණේ කිර වුත්තං-ගොත්තං වුවුති නිබ්බාණං සබ්බපරිපජේති' ගුත්තත්තො, තං පටිපජ්ජනීති ගොනුහුති, අධ්වසමාපත්තියොපි ගොත්තං පරිපජේති ගුත්තත්තො, තං ගොත්තං පටිපජ්ජනීති ව ගොනුහුති වුත්තං. වතුත්තං මග්ගානං සෙව ගොනුහු නිබ්බානාරමමණං, වතස්සත්තං ඵලසමාපත්තිනං ගොනුහු සඛාරාගරමමණං ඵලසමාපත්ති නිත්තත්තාති වදනති. වුත්තංගොත්තං විසුද්ධිමග්ගො: "තස්ස පවත්තානුපුබ්බවිපස්සනස්ස සඛාරාගරමමණගොනුහු ඤ්ඤානානන්තරං ඵලසමාපත්තිවසෙන නිරොධෙ විත්තං අපෙපාති"ති. තෙනෙනෙවත් මග්ගවාරෙසු සොලුසමං කන්ධා ගතිත්තස්ස ඛනිදාං සඛාර නිමිත්තපදස්ස සමාපත්තිවාරෙසු ඡධ්වං කන්ධා ගහණං කතන්ති වෙදි තඛබ්බං. ඉතරථා හි මුලපදගහණෙන ගහෙනඛබ්බං හවෙසස්.

අසෙසු පන යො නිබ්බාණේ පඨමාභොගො පඨමසමන්තාභාරො.
අසං චුච්චති ගොත්‍රභූති වදන්ති. තං ඵලං සක්කියං න සුජජති. “ථණ්ණරස
ගොත්‍රභූතිමා කුසලා”ති එත්ථ අරහතො අභිභවිතබ්බනිවරණාභාවතො
විතක්කවිචාරාදීනං සුඛෙනෙව පතානබ්බභාවතො ව අභිභවනවෙස්සන
ගොත්‍රභූතාමං නාරහන්ති කත්වා ගොත්‍රභූතං අබ්බාසනතා න චුත්තාති
වේදිකබ්බං. අරහතා පන ඵලසමාපත්තියං සමාපජ්ජන්තො සම්ඛාරෙ
අනභිභූතා සමාපජ්ජාං න සක්කාති තයො ගොත්‍රභූතිමා අබ්බාසනාති
චුත්තා. කෙච්ඡි පන-අවස්සමාපත්තියො නිබ්බේධිකාගියා එව ඉධා
නිද්දිට්ඨානං අරියමග්ගානං. වසෙන, තසමා අවස්සමාපත්ති ගොත්‍රභූ
කුසලා භොන්ති වදන්ති. තථා සම්ඛාරුපෙක්කියපි වේදිකබ්බං. සාමි
සංඛාති ආදිසු වට්ඨාමිස ලොකාමිස කිලෙසාමිසානං කිලෙසාමිසෙන
සාමිසං; සතිකන්තිකත්තා. කිං තං? අවස්ඵිධං සමථගොත්‍රභූසුඤ්ඤං, චච්චා
මිසනති වෙත්ථ තෙභුමකවට්ටුවෙව; ලොකාමිසාති පඤ්චකාමගුණා;
කිලෙසාමිසනති කිලෙසා එව; තිණ්මිසනති ද්වපිධං විපස්සනාගොත්‍රභූ

සදුණි; අනිකනතිකතතා, න හි අරියා ගොත්‍රභූසම් නිකානති කතෙතනි. පොඤ්ඤා “සාමිසං වෙ”ති ලිඛනති. තං න සුඤ්ජරතරං. එවමෙව පණ්ණිති තසද්ව අප්පණ්ණිතිතං සඤ්ඤාතතසද්ව විසඤ්ඤාතතං වුට්ඨිතසද්ව අවුට්ඨිතං වෙදි තබ්බං. නිකනතිපණ්ණිසියා හි පණ්ණිසියං පට්ඨිතනනි අපො. තදභාවෙන අප්පණ්ණිසියං, නිකනතිසඤ්ඤාතතෙනෙව සඤ්ඤාතතං; තදභාවෙන විසඤ්ඤාතතං; වුට්ඨිතනනි විපස්සනාගොත්‍රභූසදුණිමෙව; තං හි නිකනතිවේදකතතා වුට්ඨිතං නාම. ඉතරං අවුට්ඨිසියං. ඛනිදාමාවුට්ඨා නතතා වා වුට්ඨිතං, ඵලගොත්‍රභූපි හි නිබ්බාණ්ණිකාසයවසෙන නිබ්බාණ්ණිතිමුඛිතතතා, ඛනිදාමා සංඛාරනිමිතතා, වුට්ඨිතං නාමාති වෙදි තබ්බං. හෙට්ඨා අනිභවනවුට්ඨානවිවට්ටනවාසරසුපි ඵලගොත්‍රභූපණ්ණිකාසය වසෙන නිබ්බාණ්ණිතිමුඛිතතතා අනිභූයාති වුට්ඨාති විවට්ටනිති වෙදි තබ්බං. නිණ්ණං විමොක්ඛානං පච්චස්ථාති තිණ්ණං ලොකුත්තර විමොක්ඛානං සමඵගොත්‍රභූපකතූපනිසයපච්චයා හොතනි. විපස්සනා ගොත්‍රභූ අනතතරුපනිසය පච්චයා හොතනි. සඤ්ඤා යස්ස පටිවිනාති පුබ්බභාගපඤ්ඤා යස්ස පරිවිතා පරිවිණ්ණා. කුසලො විවට්ට වුට්ඨා තෙනි අසමමානවසෙනෙව විවට්ටසංඛිතතෙ ගොත්‍රභූසදුණි කුසලො ඡේතො; පුබ්බභාගසදුණෙන වා කුසලො. නානාදිට්ඨිසු න කම්පනිති සමුච්ඡේදෙන පනිණ්ණසු නානාප්පකාරාසු දිට්ඨිසු න වෙධනිති.

ගොත්‍රභූ සදුණි නිදදදස වණ්ණනා

නි වසී තා.

මහසදුණිනිදදසෙ-මිච්ඡාදිට්ඨියා වුට්ඨාතිති දිට්ඨානුසයප්පහාණෙන සමුච්ඡේදවසෙන තෙසට්ඨිහෙදතො මිච්ඡාදිට්ඨිතො වුට්ඨාති, තදනුවතතකම්මලසෙය්ති මිච්ඡාදිට්ඨිසමපයොගවසෙන මිච්ඡාදිට්ඨි උපනිසයසෙන ව උප්පජ්ජමානෙති මිච්ඡාදිට්ඨිඅනුවතතමානෙති නානා විධෙති කිලෙසෙති; තෙන තදෙකට්ඨි කිලෙසප්පහාණං වුත්තං හොති. උට්ඨං හි එකට්ඨි: සහජේකට්ඨිං පහාණේකට්ඨිසද්ව. නාය දිට්ඨියා සහ එකසම්මිතෙන එකසම්මි පුත්තලෙ වා යාව පහාණා සීතාති තදෙකට්ඨි, දිට්ඨියා හි පනිසමානාය දිට්ඨිසමපයුත්තෙතසු චිත්ත අසංඛාරිකවිත්තෙතසු නාය දිට්ඨියා සහජාතා ලොහො මොහො උද්ධමං අහිරිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ කිලෙසා, චිත්ත සංඛාරිකවිත්තෙතසු නාය දිට්ඨියා සහජාතා ලොහො මොහො චිත්ත උද්ධමං අහිරිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ කිලෙසා සහජේකට්ඨිවසෙන පනිසනති. දිට්ඨිකිලෙසෙයෙව පනිසමානෙ තෙන සහ එකසම්මි පුත්තලෙ සීතා අපායනමනියා ලොහො දොසො මොහො මානො විවිධිච්ඡා චිත්ත උද්ධමං අහිරිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ කිලෙසා පහාණේකට්ඨිවසෙන පනිසනති. බණ්ඩුහිති තදනුවතතකෙහෙව බණ්ඩු; තං දිට්ඨි අනුවතතමානෙති සහජේකට්ඨිහි ව පහාණේකට්ඨිහි ව චතුති අරුපකඛණ්ඩු තං සමුට්ඨානරුපෙති වා සහ පඤ්ඤාති බණ්ඩු මිච්ඡාදිට්ඨිආදී කිලෙසපච්චයා අනාගතෙ උප්පජ්ජතබ්බෙති

විපාකකවකෙති; බභිද්ධා ව සබ්බනිවිතොගිති යථාච්ඡිත්තකිලෙස බබ්බතො බභිභුතෙති සබ්බසංඛාරනිවිතොගිති; මව්ජාසංඛප්පා චූට්ඨානීති සොනාපතනිමග්ගෙන පහාතබ්බෙසු චතුසු දිසිසම්පසුතොසු විවික්චිත්ත සහගතො වාහි පඤ්චසු විතොසු අපායගමනියසෙසාකුසලවිතොසු ම මව්ජාසංඛප්පා චූට්ඨානි; මව්ජාවාචාස චූට්ඨානීති මුසාවාදතො වෙව අපායගමනියපිසුණ්ණපරුසසම්පප්පලාපෙති ම චූට්ඨානි; මව්ජා කම්මනා චූට්ඨානීති පාණානිපාතාදිකතාදුනම්විජාචාරෙති චූට්ඨානි; මව්ජාජීවා චූට්ඨානීති කුහනා ලපනා තෙමිත්තිකතා නිපොසිකතා ලාභෙන ලාභං නිජ්ජිංසනතා ආජීවහෙතුකෙති වා සහගති කායවපි කමෙති චූට්ඨානි; මව්ජාවායාම මව්ජාසති මව්ජාසමායිති චූට්ඨානං මව්ජා සංඛප්පචූට්ඨානො චුත්තනසෙනෙව වෙදිතබ්බං. මව්ජාසතීති ව සතිසා පටිපක්ඛාකාරෙන් උපපජ්ජමානා කුසලවිතතුප්පාදමත්තමෙව උපරි මග්ගතතසෙ දස්සනවෙසින සමමාදිසිති ආදීනි අට්ඨ මග්ගඛානානි යථා පඨමජ්ඣානිකෙ පඨමමග්ගෙ ලබ්භන්ති තථෙව ලබ්භන්ති. තථ පඨම මග්ගෙ සමමාදිසි මව්ජාදිට්ඨිං පජ්ඣනීති සමමාදිසි, සමමාසංඛප්පාදයොපි මව්ජාසංකප්පාදිනං පජ්ඣනවෙසිනෙව වෙදිතබ්බං, එවං සනෙත පඨමමග්ගෙනෙව වාසට්ඨියා දිට්ඨිගතානං පනිණ්ණතා උපරිමග්ගතත සෙන පහාතබ්බාදිසි නාම නඤ්ච, තථ “සමමාදිට්ඨි”ති නාමං කථං භොගීති? යථා විසං අඤ්චි වා හොතු මා වා අගදෙ අගදෙතෙව චූට්ඨති. එවං මව්ජා දිසි අඤ්චි වා හොතු මා වා අගං සමමාදිසි එව නාම. යදි එවං නාම මත්තමෙවෙතං භොගී උපරිමග්ගතතසෙ පන සමමාදිසියා කිව්වාභාවො අපජ්ජති, මග්ගඛානානි න පරිපුරෙන්නති, තස්මා සමමාදිසි සකිව්වකා කාතබ්බා, මග්ගඛානානි පරිපුරෙන්නබ්බානීති. සකිව්වකා වෙත් සමමාදිට්ඨි යථාලාභනියමෙන දීපෙතබ්බං. උපරිමග්ගතතසවජ්ජෙය්හි ඵෙකො මානො අඤ්චි, සො දිසිට්ඨානො නිට්ඨති. යා නං මානං පජ්ඣනීති සමමාදිසි; සොනාපතනිමග්ගසමිං හි සමමාදිසි මව්ජාදිසිං පජ්ඣති, සොනා පතනස්ස පන සකදම්මග්ගවජ්ජෙය්හි මානො අඤ්චි, තං මානං පජ්ඣනීති සමමාදිට්ඨි; තස්සෙව සහගඅකුසලවිතතසහජාතො සංඛප්පො අඤ්චි, තෙහෙව විතොගිති වාචඛ්ඤවොපනං අඤ්චි කායඛ්ඤවොපනං අඤ්චි පච්චසපරිභොගො අඤ්චි සහජාතවායාමො අඤ්චි අසතිසහාවො අඤ්චි සහජාතවිතතකග්ගතා අඤ්චි, එතෙ මව්ජාසංකප්පාදයො නාම සකද ගාමිමග්ගෙ සමමාසංකප්පාදයො තෙසම්පහාණෙන සමමාසංඛප්පාදයොති වෙදිතබ්බං. එවං සකදගාමිමග්ගෙ අට්ඨඛානානි සකිව්වකානි භොගනති. සකදගාමියස් අනාගාමිමග්ගවජ්ජෙය්හි මානො අඤ්චි සො දිසිට්ඨානො නිට්ඨති, තස්සෙව සහගති විතොගිති සහජාතා සංඛප්පාදයො අඤ්චි, තෙසං පහාණෙන අනාගාමි මග්ගෙ අට්ඨනං අඛිනානං සකිව්වකතා වෙදිතබ්බං. අනාගාමියස් අරහත්තමග්ගවජ්ජෙය්හි මානො අඤ්චි, සො දිසිට්ඨානො නිට්ඨති, යානි පනස්ස පඤ්ච අකුසලවිතතානි තෙති සහජාතා සංඛප්පාදයො අඤ්චි, තෙසං පහාණෙන අරහත්තමග්ගෙ අට්ඨනං අඛිනානං සකිව්වකතා වෙදිතබ්බං.

බලාපිපාති කායවිවිධායෙ විනික්කමස්ස පච්චයභාවෙන ඵ්ලභුතමානා; කාමරාගසංකෙසුප්පාති මෙත්තරාගසංකොප්පානා; සො හි කාමභවෙ සංකෙසුප්පෙතිති සංකෙසුප්පනනති වුවවති. සමිසසංකෙසුප්පාති ව්‍යාපාදසංකොප්පානා; සො හි ආරම්මණෙ පටිගසුප්පෙතිති පටිසනති වුවවති තෙ එව ඵාමගතවෙස්සා සත්තානෙ අනුසෙතතිති අනුසයා; අණුසගගනාති අණුසුතා,සුබ්බමභුතාති අපේ. තබ්බාවෙ හි එත් සගගත සදෙ. සකදගාමිස්ස හි කාමරාගඛපාද විති කාරණෙහි අණුසුතා අභිවජ්ජප්පනායා ච පරිසුට්ඨානමඤ්ඤායා ච, තස්ස හි බාලපුත්ථිජ්ජනස්ස විය කිලෙසා අභිණ්ණං න උප්පජ්ජනති කදපි කරභවි උප්පජ්ජනති, උප්පජ්ජ මානො ච බාලපුත්ථිජ්ජනස්ස විය මද්දනනා ඵරනනා ඡාදෙතනා අකං කගෙතනා න උප්පජ්ජනති,විති පන මග්ගෙහි පභිණ්ණතා මඤ්ඤා තනුසා කාරා හුත්වා උප්පජ්ජනති විනික්කමං පාපෙත්වා සමජ්ඣා න භොතති.එවං තනු භුතා අනාගාමිමග්ගෙන පභිසන්ති. රූපගතාති රූපභවෙ ඡන්දරාගා;අරූප රාගාති අරූපභවෙ ඡන්දරාගා; මානාති උනනතිලක්ඛණා; උද්ධමාති අවුපසමලක්ඛණා; අමිජ්ජාසාති අකුලක්ඛණාය; භවරාගානුසංගාති රූපරාගවසෙකං පටිත්ත භවරාගානුසයා.

ඉද්දති මග්ගසුඤ්ඤා¹ සංවණ්ණනං කරොතො "අජානං ක්‍රියාපෙති"ති ආදිමාන. තත්ථ ච අජානං ක්‍රියාපෙති ඡන්දෙන ක්‍රියානං තෙන සමුච්චතිති අත්තනො සත්තානෙ පාචුභුතෙන ලොකුත්තරක්ඛානෙන තංසමඛති පුග්ගලො අජාතමෙව තං තං කිලෙසං ක්‍රියාපෙති දහති සමුච්චිඤ්ඤාති තෙන කාරණෙන තං ලොකුත්තරං ක්‍රියානනති පවුච්චතිති අපේ. ක්‍රියාන විමොක්ඛක සුඤ්ඤාති තස්මිං අරියමග්ගසමපයුතෙන විතක්ඛාදිකෙ ක්‍රියානෙ ච විමොක්ඛකසංකොපෙන අරියමග්ගෙ ච අසමොගවසෙන කුසල තාය පඨම මග්ගෙනෙව පභිණ්ණපු නානාදිවිසු න කමපති. ක්‍රියානං නාම දුට්ඨං: ආරම්මණුපතිජ්ඣානසුච්ච ලක්ඛණුපතිජ්ඣානසුච්ච. ලොකිය පඨමක්ඛානාදිකං කසිණාදිආරම්මණුපතිජ්ඣානවෙස්සා ක්‍රියානං. විපස්සනා සංකාරානං සභාවසාමසුඤ්ඤාලක්ඛණුපතිජ්ඣානසේන ක්‍රියානං. ලොකුත්තරං නිබ්බාණෙ තථලක්ඛණුපතිජ්ඣානවෙස්සා ක්‍රියානං. ඉධිපන ගොත්‍රභුතාපි සාධාරණං ලක්ඛණුපතිජ්ඣානත්ථං අනාමසිත්වා අසාධාර ණෙන කිලෙසක්ඛාපනවෙස්සා ක්‍රියානං වුත්තං. විමොක්ඛවෙස්සා පනෙත්ථ නිබ්බාණාරම්මණෙ සුට්ඨ අභිවුච්චනවෙස්සා, කිලෙසෙහි ච සුට්ඨමුඤ්ඤානසො. සමාදනිත්වා සථා වෙ විපස්සනීති අප්පණුපචාර බණ්ණිකසමාධිතං අසුඤ්ඤ තරෙන සමාධිතා පඨමං විතතසමාධානං කත්වා පච්ඡා යථා විපස්සනී ච; සමුච්චයත්ථො වෙසදෙ, විපස්සනං සමුච්චිතොති. විපස්සමානො නථා වෙ සමාදගෙහි විපස්සනා නාමෙසා දුබ්බතා නිරස්සාද; සමථො ච නාම සිතිධ්මානුතො සප්පස්සාදෙ. තස්මා තාය දුබ්බතං විතතං සිතෙන තෙත්වා විපස්සමානො තථා ච සමාදගෙ; විපස්සමානො පුන සමාධිං පටිසිත්වා විතතසමාධානසුච්ච යථෙව කරෙස්ස තථෙව විපස්සනනති

අපේ. ඉඬ වෙ සදෙද, සමාදහනං සමුච්චිනොති. උභයජාපි ගාරා ඛණ්ඩානුවත්තනෙන වෙකාරො කතො. අපේ පන ඵකාරජො ඵව. විසංසනා ව සමපො නද අනුති ව සමා සමථිවිපසංසනානං යුග නදාභාවෙ සති අරියමග්ගපාසුභාවො හොති, කසමා අරියමග්ගජනන සමජිත්තා, යද නදුපාය සමායොගො හොති, නද, විපසංසනා ව සමපො ව අනු, සමථිවිපසංසනා භූතා නාම හොන්තිති අපේ. තාව සමථි විපසංසනා අරියමග්ගාතිමුඛිකාලෙ ව මග්ගකඛණේ ව සමානභාගා යුගනදා¹ වග්ගජෙති සමානො සමො භාගො කොට්ඨාසො එතෙසන්ති=සමාන භාගා, යුගෙ නදාං විශාය=යුගනදා; ¹අඤ්ඤාමඤ්ඤං අනතිවත්තනටොන සමධුරා සමබ්බාති අපේ. විජාරො පනස්ස යුගනඛ¹කරායං ආවි හවිස්සති.

දුභවා සම්මාදා යුගො නිජග්ගොති දස්සනං. දුභතො වුට්ඨිතා පඤ්ඤා එසෙය්ති අමතං. පදනති දුභවා සම්මාරා යුගො නිරොධො නිබ්බාණ්ණති පටිපත්තස්ස තතො නිබ්බාණ්ණ දස්සනං අරියමග්ගසූත්තං. දුභතො වුට්ඨිතා පඤ්ඤා නාම, සා ඵව ව පඤ්ඤා අමතං පදං නිබ්බාණ්ණං ආරම්භණ් පුසනෙන පුසති පටිලහනිති අපේ. නිබ්බාණ්ණං හි අනාපප කමෙධන අමතසදිසන්ති=අමතං; නාස්ස මතං මරණං වසො අත්ථිතිපි=අමතං; පුබ්බභාගතො පට්ඨාය මහතා උස්සාගෙන මහතියා පටිපදාය පජ්ජති පටිපජ්ජයතිති පදනති වුචති. විමොක්ඛවර්ගං ජානාතිති විමොක්ඛපටිත්තිං අසමොගවසෙන ජානාති පච්චෙක්ඛණ්වසෙන ජානාති; දුභතො වුට්ඨානො විමොක්ඛො දුභතො වුට්ඨානා චත්තාරෙ විමොක්ඛා දුභතො වුට්ඨානානං අනුලොමා චත්තාරො විමොක්ඛා දුභතො වුට්ඨාන පටිපස්සද්ධි චත්තාරො විමොක්ඛාති හි උපරිවිමොක්ඛ කරායං යෙව ආගතා විමොක්ඛවර්ගා වෙදිතබ්බා. තෙසං විජාරො තජේව ආගතො. නානතෙත එකතනකොවිදෙති තෙසං විමොක්ඛානං නානාභාවෙ එකභාවෙ ච කුසලො; දුභතො වුට්ඨාන විමොක්ඛවසෙන හි තෙසං එකතනං වතුඅරියමග්ගවසෙන නානතනං එකෙකස්සාපි වා අරියමග්ගස්ස අනුපස්සනාහෙදෙන නානතනං අරියමග්ගභාවෙන එකතනං වෙදිතබ්බං. විග්ගං ඤ්ණානං කුසලානාති දස්සනසම්මාතස්ස ම භාවනාසම්මාතස්ස වාති ඉමෙයං චිත්තං ඤ්ණානං කුසලතාය; දස්ස නනති හි සොනාපත්තිමග්ගො, සො හි පඨමං නිබ්බාණ්ණං දස්සනඥා දස්සනනති වුත්තො. ගොත්රභූ පන කිඤ්චාපි පඨමතරං නිබ්බාණ්ණං පස්සති, යථා පන රඤ්ඤා සන්තිකං කෙනවි දෙව කර්ණියෙන ආගතො පුරිසො දුරතො රවියා මරන්තං හත්ථිකඛණිකතං රුජානං දිස්වාපි “දිට්ඨො තෙ රාජා”ති පුට්ඨො දිස්වා කතතබ්බකිච්චස්ස අකතතනා න පස්සාමිති ආභු. එවමෙව නිබ්බාණ්ණං දිස්වා කතතබ්බස්ස කිලෙසපපභාණ්ණාභාවා න දස්සනනති වුචති. තං හි ඤ්ණං මග්ගස්ස ආවජ්ජනට්ඨානෙන නිට්ඨති, භාවිතාති සෙසමග්ගතතයං, තං හි පඨමමග්ගෙන දිට්ඨස්මිංයෙව ධිමෙම

භාවනාවසෙන උපපජ්ජති න අදිට්ඨපුබ්බං කිඤ්චි පස්සති තස්මා භාවනාති වුට්ඨති, හෙට්ඨා පන භාවනාමග්ගස්ස අපරිනිට්ඨිතතතා විනතං ඤ්ණානන්ති අවඤ්ඤා සොභාපතති සකදගාමි අනාගාමි මග්ගලාභිනො සක්කාය ඤානවිමොක්ඛෙ කුසලතාති වුත්තං. අරහත්තමග්ගලාභිනො පන භාවනාමග්ගස්ස පරිනිට්ඨිතතතා විනතං ඤ්ණානං කුසලතාති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

මග්ගඤ්ඤාණනිද්දෙසවණණනා.

නිට්ඨිතා.

එලඤ්ඤාණනිද්දෙසෙ-ගංපසොග පටිපස්සංඛාතනාති තස්ස අජ්ඣන්ත බභිද්ධා වුට්ඨාන පසොගස්ස පටිපස්සංඛාතනා; මග්ගො හි සකකම්මේ කිලෙසපපතාණෙන උභතො වුට්ඨානපසොගං කරොති නාම, එලකම්මේ කිලෙසානං පභිණ්ණතා මග්ගස්ස උභතො වුට්ඨානපසොගො පටි පස්සදෙධා වුපසනොනා නාම හොති; උපපජ්ජන්ති මග්ගානන්තරං සක්ඛං වා විකම්බන්තුං වා උපපජ්ජති, එලසමාපඤ්ඤාලෙ පන ඔහුකම්බන්තුං නිරේඛා වුට්ඨභන්තස්ස විකම්බන්තං උපපජ්ජති; සබ්බමිති හි තං පසොග පටිපස්සංඛාතනා උපපජ්ජති. මග්ගසෙසං තං එලන්ති එලං අපෙකම්මිනා නපුංසකවචනං කතං, සකදගාමිමග්ගකම්මාදිසුපි එකෙකමග්ගභිගවසෙ නෙව වුට්ඨානසොජනා වෙදිතබ්බං.

එලඤ්ඤාණනිද්දෙසවණණනා

නිට්ඨිතා.

විමුත්තිඤ්ඤාණනිද්දෙසෙ-සක්කායදිසීති විජ්ජමානවේදන සති බක්ඛ පඤ්චකසම්බාතො කායෙ දිට්ඨිති=සක්කායදිට්ඨි; විචිකිච්ඡාති විගතා තිකිච්ඡා, සභාවං වා විවිනානොනා ථනාය කිච්ඡති කිලමරිති=විචිකිච්ඡා; සිලබ්බගපරාමාසොති සිලෙන සුද්ධි වනෙන සුද්ධි සිලබ්බනෙන සුද්ධිති ගතිත අභිනිවෙසො; සො හි සභාවං අතික්කම්මිනා පරතො ආමසතිති සිලබ්බතපරාමාසො; උභින්නං සමානෙපි දිසිභාවෙ තක්කඤ්ච පරුප දෙසඤ්ච විනා පකතිසා එව සක්කායදිසී ගහණෙනා පකතිභුතාය විසති වජ්ජිකාය සක්කායදිට්ඨියා පහාණෙනෙව සබ්බදිට්ඨිපපතාණදස්සනන්තං සක්කායදිසී වුත්තා. සිලබ්බතපරාමාසො පන සුද්ධිපටිපදං පටිපජ්ජා මාති පටිපන්නානං පටිපදාය මිච්ඡාභාවදස්සනන්තං විසුං වුත්තොති වෙදි තබ්බං.

තිණ්ණමිති අනුසයපපහාණෙනෙව පහාණං දස්සෙත්තුං “දිට්ඨානුසයො විචිකිච්ඡානුසයො”ති වුත්තං, න විසුං කිලෙසන්තා. උපකම්මලසාති කිලෙසෙනති උපතාපෙනති විබාධෙනන්ති=කිලෙසා; එමග්ගවේදන

භූසා කිලෙසානි=උපකතිලොස; **සමමා සමුවර්තනා හොතති** සමුවර්ත දප්පානාණෙන අනුප්පාදනිරොධෙන සමමා සමුවර්තනා හොතති; **සප්ථි සුඛාහෙති** විතතං පරිසොනකිත්තානානි උට්ඨොන්ති උප්පජ්ජන්ති පරිසුඛානානි; සමුද්වාරප්පත්තානං කිලෙසානමෙතං අධිවචනං. සත පරිසුඛානෙති=පරිසුඛානානි, තෙති සපරිසුඛානෙති; අනුසයිත උපකතිලෙසෙති විතතං විමුත්තං හොතති තෙසං අභබ්බුප්පත්තික භූතානා සත්තතිවසෙන පච්ඤාමානං විතතං තතො විමුත්තං නාම හොති; තදෙව සුච්ඡිවිමුත්තානා සුච්ඡිත්තං; **හං විමුත්තිකුතං ට්ඨොති** තස්සා විමුත්තිසා ජානනට්ඨෙන.

විමුත්තිකුණ්ණ නිද්දස වණ්ණනා

නි වසී තා.

පච්චෙක්ඛණ්ණසූත්තනිද්දසෙ- මහකකිණ්ණෙයෙව හෙතෙඨොන පස්මං මහකසානි විසුං විසුං චන්වා පුන මහකසානානෙව අමහකසාන භූතෙව ධම්මෙ බුද්ධිනට්ඨෙන බොධිති ලද්ධිනාමස්ස අරියස්ස අසිංහාචෙන බොජ්ඣකසෙන විසුං දස්සෙයි. සති ධම්මවිවිස විරිය සමාධි සමෙබ්බාජ්ඣාසා හි මහකසානෙව. පිති පස්සද්ධි උපෙක්ඛා සමෙබ්බාජ්ඣාසා අමහකසානි. පුන බලවසෙන ඉන්ද්‍රියවසෙන ව විසුං නිද්දට්ඨෙසු සද්ධා එව අමහකසානා. පුන මහකකිණ්ණ ජානෙයෙව ධම්මෙ රාසිවසෙන දස්සෙන්නො “අධිපතෙය්‍යට්ඨොති”ති ආදිමාහ. තත් **උපඛ්‍යාතං ට්ඨොති සතිපඛ්‍යාතානි** එකාච නිබ්බාණාරමණං සතිකායවෙදනා විතත ධම්මෙසු සුභ සුඛතිව්ව අත්තසකුසු පහාණතිව්ව සාධනවසෙන චත්තාරො සති පඛ්‍යාතා නාම; නිබ්බාණාරමණං එකමෙව විරියං උප්පන්නානං අකුසලානං පහාණානුප්පත්තිකිව්වස්ස අනුප්පනනුප්පන්නානං කුසලානං උප්පාදවසීතිකිව්වස්ස සාධනවසෙන චත්තාරො සමමප්පඛ්‍යාතා නාම; **තථං ට්ඨොති සමමානි** දුක්ඛතාවාදිසු අවිසංවාදකට්ඨෙන චත්තාරි අරිය සමමානි; එතානෙව වෙත් පච්චෙක්ඛණ්ණෙන තද සමුදගතානි අමතො ගධං නිබ්බාණන්ති විසුං වුත්තං නිබ්බාණකුච්ඡා, සෙසා පන ධම්මා පච්චා භට්ඨෙන තද සමුදගතා තථට්ඨෙන සමමා, තද සමුදගතානි වචනතො මහ ප්ල පරියොසානෙ අවස්සං චත්තාරි සමමානි පච්චෙක්ඛණ්ණිති තිට්ඨමෙත් ගත්තබ්බං.

“කතං කරණීයං නාපරං ඉත්තනායාති පජානාති”ති වචනතො දුක්ඛං මෙ පරිකුසුත්තං සමුදයො මෙ පභිණො නිරොධො මෙ සච්ඡි කතො මහො ව මෙ භාවිතොති පච්චෙක්ඛණ්ණං වුත්තමෙව හොති. තථා පච්චෙක්ඛණ්ණං සුජ්ජති ව. සමුදයොති මෙත් තං තං මහවණ්ණො යෙව වෙදිතබ්බො. එත් වුත්ත සමුදය පච්චෙක්ඛණ්ණ වසෙනෙව අට්ඨ කථායං දුට්ඨං කිලෙසපච්චෙක්ඛණ්ණං, මහප්ලනිබ්බාණ පච්චෙක්ඛණ්ණානි ඉධ සරුපෙනෙව ආගතානිති වුත්තාති, කෙවලං දුක්ඛපච්ච

වෙකඛණ්ණවෙව න චූතනං, කිඤ්චාපි න චූතනං, අථබො පාඨසමභාවතො
 යුත්තිසත්තාවතො ව ගහෙනබ්බවෙව. සච්චපට්ඨෙධන්. හි පටිපනහස්ස
 නිවසීතො සච්ච¹ පට්ඨෙධෙ සසං කතකීච්ච පච්චවෙකඛණං යුත්තමෙවති.
 අවිකෙධපට්ඨෙන සමථොති ආදි මග්ගසමුපයුත්තෙ එව සමථවිපස්සනා
 ධම්මෙ එකරසට්ඨෙන අනනිවන්තනට්ඨෙන ව දසෙය්‍යං චූතනං.
 සංවරට්ඨෙන සිලවිසුඛිති සමමාචාරා කමමනතාර්ථා එව; අවිකෙධ
 පට්ඨෙන විග්ගවිසුඛිති සමමාසමාසි එව; දස්සනට්ඨෙන දිට්ඨිවිසුඛිති
 සමමාදිසීයෙව; විමුත්තට්ඨෙනාති සමුච්ඡේදවසෙන මග්ගවජ්ඣක්ඛිලෙසෙති
 මුඤ්චනට්ඨෙන; නිබ්බාණාරම්මණෙ වා අභිමුච්චනට්ඨෙන; විමොක්ඛනාති
 සමුච්ඡේදවිමොක්ඛනා අරියමග්ගායෙව; පටිච්චෙධට්ඨෙන විජ්ජාති. සච්ච
 පට්ඨෙධට්ඨෙන විජ්ජා; සමමාදිට්ඨීයෙව; පටිච්චානට්ඨෙන විමුත්තනීති
 මග්ගවජ්ඣක්ඛිලෙසානං පජ්ඣනට්ඨෙන; තතො මුච්චනතො විමුත්තනී;
 අරියමග්ගායෙව. සමුච්ඡේදට්ඨෙන ධර්මෙ ඤාණනති කිලෙස සමුච්ඡේද
 නට්ඨෙන කිලෙසකඛයකරෙ අරියමග්ගෙ ඤාණං; සමමාදිසීයෙව; ඡන්ද
 දසො හෙට්ඨා චූතනනායෙනෙව වෙදිතබ්බං. කෙට්ඨං හෙට්ඨා මග්ගකඛ
 ණෙයෙව මග්ගස්ස ආදිමජ්ඣපරියොසානාකාරෙන දස්සිතා. විමුත්තනීති
 චෙත් මග්ගවිමුත්තනීයෙව තථට්ඨෙන සච්චාති එත් ගතිතමපිච නිබ්බාණං
 ඉධ පරියොසානභාවදස්සනන්. පුන චූතනනති වෙදිතබ්බං. එලකඛණෙපි
 එසෙව ආයො. එත් පන හෙතෙසට්ඨෙන මග්ගනාති එලමග්ගභාවෙනෙව;
 සමමප්පධානානීති මග්ගකඛණෙ වතුකීච්චසාධකස්ස විරියකීච්චස්ස
 එලස්ස උපපාදකඛණෙ සිද්ධිතනා චූතනනති වෙදිතබ්බං. අඤ්ඤාථා හි
 එලකඛණෙ සමමප්පධානා එව න ලබ්භනති. චූතනං හි මග්ගකඛණෙ
 සත්තනිංසබොධිපකම්බයමම උද්ධරනෙතන ථෙරෙන: “එලකඛණෙ
 ඤාපෙත්වා චත්තාරො සමමප්පධානෙන අවසෙසා තෙතනිංස ධම්මා ලබ්භනති”ති
 එවමෙව පට්ඨෙධකීච්චාදිසිද්ධිවසෙන සච්චාදීනිපි යථායොගං වෙදි
 තබ්බාති. විමොක්ඛනාති ව එලවිමොක්ඛනා; විමුත්තනීති එලවිමුත්තනී;
 පටිපස්සද්ධිසෙන අනුප්පාදෙ ඤාණං චූතනන්මෙව. මුට්ඨගිණ්ඩාති අනන්ත
 මුට්ඨානාභාවා එලාවසානෙන එවං චූතනං. ඉමෙ ධම්මා තද්‍ය සමුද
 ගතාති ඉමෙ චූතනප්පකාරා ධම්මා මග්ගකඛණෙ එලකඛණෙ ව සමුද
 ගතාති පච්චවෙකඛනීති ඉතිසද්දං පාඨසසං කතා. සමබ්බො
 වෙදිතබ්බං.

පච්චවෙකඛණ ඤාණනිදෙදස වණ්ණනා

නි වසි තා.

වස්තුනානතඤ්ඤානිදෙදසෙ-වකුට්ඨං අජ්ඣන්තං වච්ඡෙත්තීති
 අජ්ඣන්තාගුතං වකුට්ඨං වච්ඡත්තෙති; යථා සො වකුට්ඨං වච්ඡත්තෙති තථා
 වත්තුකාමො “කථං වකුට්ඨං අජ්ඣන්තං වච්ඡෙත්තී”ති පුරුෂ්ඨො පුන

“වකුටුං අවිජ්ජාසම්මුතනති වවන්තෙති”ති ආදිනා වවන්තාපනාකාරං දසෙසයි. තත් අවිජ්ජා තණ්හා අනිතා උපන්මාකහෙතුසො, කම්මං අනිත්තං ජනකහෙතු, ආහාරො ඉද්දති උපන්මාකහෙතු, එතෙන වකුටුපන්මා කාති උතුමිත්තාති ගතිතානෙව ගොනති. **චතුතනං මහාඥානං උපාදයාති** උපයොගජේ සාම්චිතං; චතාරි මහාභුතාති උපාදිසිතො පවත්තනති අජේ, එතෙන පසාදවකුටුභාවො දසිතො ගොති සසමාරභාවො පටික්ඛිත්තො. **උප්පන්නනති** අද්ධාවසෙන සත්තති බණ්ඩසෙන වා පච්චුප්පනනං; **සමුදයන්නති** හෙතුතො සමුට්ඨිතං; එත්තාවතා විපස්සනාපුබ්බභාගෙ වකුටුවවන්තං දසිතං. **අහුරො සම්මුතනති** ආදිති අතිව්වානුපස්සනා පුබ්බ උදයා අවිජ්ජමානතො අහුරො සම්මුතං, උද්ධං වයා අභාවතො හුරො න හවිස්සති; **අභවන්න ගොති** අනෙතා අස්ස අප්පිති=අත්තවා=අත්තවා යෙව=අත්තවත්තො; යථා “සතිමනෙතා ගතිමනෙතා බිදිමනෙතා ච යො ඉසි”ති, තතො අත්තවත්තතො; හඬහවිජ්ජමානතොති අජේ. **අමුචනති** සම්භාවන්තා නිපාතිතාය වීරභාවස්ස ච අභාවතාය නවීරං; **අසස්සන්නති** න නිව්වා; **විපට්ඨිතාමධම්මනති** ජරාය වෙව මරණෙන වාති වෙධා වීර්ජනාම පකතිකං. “වකුටුං අතිව්ව”නති ආදිති “වකුටුං අතිව්වතො”ති ආදිති ව චුත්තන්තාති. **මනොති** ඉධ හවඬහමනස්ස අභිප්පත්තතො “අවිජ්ජාසම්මුතො”ති ආදි යුජ්ජතිසෙව. **ආහාරසම්මුතොති** එත් සම්පයුත්තථස්සා භාරමනොසංකේතනාභාරවසෙන වෙදිතබ්බං. **උප්පන්නොති** අද්ධා සත්තතිවසෙන.

වජ්ඣ නානත්ත සූත්තනිදදෙස වණ්ණනා

ති වසී තා.

ගොවරනානත්තසූත්තනිදදෙසෙ- රූපෙ බහිධා චිත්තෙත්තිති අජ්ඣත්තතො බහිද්ධාභුතෙ රූපායත්තබ්බමේ වවන්තෙතිති අජේ. “අවිජ්ජාසම්මුතා”ති ආදි අත්තභාවපරියාපත්තකම්මජරූපත්තා, චුත්තං. ආහාරොපි හි කම්මජරූපස්ස උපන්මාකපච්චයො ගොති, “සද්දස්ස පන උතුමිත්තසමුට්ඨානත්තා අවිජ්ජාසම්මුතාදි චතුක්ඛං න චුත්තං. ථොට්ඨබ්බානං සයං මහාභුතත්තා “චතුතනං මහාභුතානං උපාදයා”ති න චුත්තං. **බම්මාති** වෙත් හවඬහමනොසම්පයුත්තා තයො අරූපිතො බක්ඛා බම්මායත්තපරියාපත්තාති සමුචරූපාති ව කම්මසමුට්ඨානාති සබ්බාතිපි රූපාදිති ව; අපිච යාති යාති යෙන යෙන සමුට්ඨිතනාති තාති තෙන තෙන වෙදිතබ්බාති, ඉතරථා හි සකසත්තාන පටිසාපත්තාපි රූපාදසො බම්මා සබ්බෙ න සම්භණ්ණස්සං, යස්මා අනිත්ථිසම්භවරූපා දසොපි විපස්සනුපගා තස්මා තෙසං කම්මසම්මුතපදෙන සම්භගො වෙදිතබ්බො, තෙපි හි සබ්බසත්තසාධාරණකම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානා, අසෙසෙ පන අනිත්ථිසබ්බො රූපාදසො අවිපස්සනුපගාති වදනති. **භුමානං** -

“සබ්බෙ සංඛාරා අනිච්ඡාති-සද්ද පඤ්ඤාය පසංගිති,
අථ නිබ්බිඤ්ඤානි දුක්ඛෙ-ඵසමග්ගො විසුද්ධියා”ති

ආදිකාය පාළියා විරුජ්ඣති. වුත්තඤ්ඤා විසුද්ධිමග්ගෙ “ඉධෙකවෙවා ආදිතොව අජ්ඣාතතසංඛාරෙ අභිනිවිසිත්වා විපසංගිති, සසමා පන න සුද්ධිඅජ්ඣාතතදස්සනමත්තෙනෙව මග්ගවුට්ඨානං හොති බ්හිද්ධාපි දඬුබබ්බමෙව, තසමා අපරස්ස බ්බොපි අනුපාදිතනසංඛාරෙපි අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති විපසංගි”ති. තසමා පරෙසං චක්ඛාදිවච්ඡානමපි අනිඤ්ඤාධාරුපාදිවච්ඡානමපි ඉච්ඡිතබ්බමෙව, තසමා තෙභුමක සංඛාරා අවිපසංගුපතා නාම නජී.

ගොවරඤ්ඤාණනිදෙදසවණණනා

නි වසී තා.

වරියානානත්තඤ්ඤාණනිදෙදසෙ-චිඤ්ඤාණවට්ඨිකානි ආදිසු ආරම්මණෙ වරතීති=වරියා, චිඤ්ඤාණමෙව වරියා=චිඤ්ඤාණවරියා; අඤ්ඤාණෙන වරණං අඤ්ඤාණෙන වා වරති අඤ්ඤාණෙන වා වරති අඤ්ඤාණස්ස වා වරණනාති=අඤ්ඤාණවට්ඨිකා; ඤාණමෙව වරියා=ඤ්ඤාණවට්ඨිකා, ඤාණෙන වා වරති ඤාණෙන වා වරති ඤාණස්ස වා වරණනාති=ඤ්ඤාණවරියා; දස්සනානාම සාති රූපදස්සනානාම පච්ඡානා; ආවජ්ජනාකිට්ඨිකාබ්බාසානාති භවඛ්‍ය සන්තානතො අපනෙත්වා රූපාරම්මණෙ විත්තසන්තානං ආවජ්ජෙති නාමෙ තීර්ථි=ආවජ්ජනං; විපාකාභාවතො කරණමත්තනාති=තීරියා, කුසලාකුසල වසෙන න බ්බාසානාති=අබ්බාසානා; දස්සනානාම පසංගිති නෙත සං වා පසංගි දස්සනමත්තමෙව වා නනාති=දස්සනං, දස්සනමෙව අනේ=දස්සනනේවා; චක්ඛුචිඤ්ඤාණනිකුසලවිපාකං වා අකුසලවිපාකං වා; දිඨ්ඨතානාති අදිට්ඨං සම්පවිච්ඡිකස්ස අභාවතො චක්ඛුචිඤ්ඤාණෙන රූපාරම්මණස්ස දිඨ්ඨතා. අභිනිවේසනා විපාකමනොධාතුති දිට්ඨාරම්මණමෙව ආරොහ තීර්ථි=අභිනිරෝපනා; උභයවිපාකා සම්පවිච්ඡික මනොධාතු; අභිනිවේසිතතාති රූපාරම්මණමභිරුද්ධතා; විපාකමනොචිඤ්ඤාණ ධාතුති උභයවිපාකා සන්තිරණමනොචිඤ්ඤාණධාතු; ඵසකයො සොන වාරාදිසුපි. සන්තිරණානත්තරං වොච්ඡපනෙ අවුත්තෙපි අඬුකථාවරි යෙති වුත්තතතා ලබ්බතීති ගහෙතබ්බං. විජ්ජනනිවේසානාති බම්මා රම්මණස්ස වෙව රූපාදි ආරම්මණස්ස ම විජානනානාම; ආවජ්ජනාකිට්ඨිකා බ්බාසානාති මනොවාරාවජ්ජනවිත්තං; විජ්ජනනිවේසානාති තදනත්තර ජවනවසෙන ආරම්මණස්ස විජානනමෙව අනේ න අඤ්ඤා; උපරි අකුසලජවනානං විපසංගා මග්ගඵල ජවනානඤ්ඤා විසුං වුත්තතතා සෙසජවනාති ඉධ ගහෙතබ්බානි සිසුං.

“කුසලෙති කමෙති විපසුත්තා වරතීති චිඤ්ඤාණවරියා”ති ආදි වචනතො පන හසිතුප්පාදවිත්තජවනමෙව ගහෙතබ්බං. ඡස්ස වාරෙස්ස අනෙතුකානං යෙව විත්තානං වුත්තතතා වෙ ආවජ්ජනාති වෙ පඤ්ඤා

විඤ්ඤාණානි වෙ සමපට්ඨන්තානි නිති සන්තර්ණානි එකං හසිතුප්පාද
 විත්තනානි අවධාරණ අනෙකුකවිත්තනානියෙව විඤ්ඤාණවරියානි වෙදිතබ්බානි.
 ඉද්දනි විසංචිජානනමත්තවෙසින විඤ්ඤාණවරියානි දසෙකතුං ගිණිං
 චරතීති ආදිමාහ. විඤ්ඤාණං හි රාගාදිසමපයොගෙ සද්ධාදිසමපයොගෙ ව
 අවස්ථනාරං පාපුණාති, තෙසු අසති සකාචස්ථායමෙව තිට්ඨති, තසමා
 නිරාගාදිවචනෙන තෙසං චුත්තවිඤ්ඤාණානං විඤ්ඤාණකිට්ඨමත්තං
 දසෙකි. නච්චි එකිංසා රාගොති=නිරාගා; නිරාගාති රසං කන්ධාපි පඨනති,
 සො පන රජ්ජනවසෙන ගිණො; ඉතරෙසු දුස්සනවසෙන ඉද්දො;
 මුත්තනවසෙන මොහො; මඤ්ඤනවසෙන මාහො; විපරිතදස්සන
 වසෙන දිට්ඨි; උඛතභාවො අවුපසන්තභාවො වා උඛමමං; විවිකිච්ජා
 චුත්තවසං. අනු සෙනතීති=අනුසංසා; නිරනුසංසාති වත්තබ්බ නානුසංසාති
 චුත්තං, සොයෙවෙස්ථො. පරිසුට්ඨානප්පත්තානමෙවෙස්ථ අභාවො වෙදි
 තබ්බො. නති විඤ්ඤාණවරියා පතිනානුසංසානං යෙව චුත්තා, යා ව නිරි
 ගාදිනාමා සරාගාදිති විපපසුත්තාච නාම හොතීති පරියායන්තරදස්සනස්ථං
 “රාගවිපපසුත්තා”ති ආදිමාහ. පුන අඤ්ඤාති ව භිපපසුත්තං දසෙකතුං
 “කුහලෙති කමෙමති”ති ආදිමාහ. කුසලානියෙව රාගාදිවජ්ජාභාවා අනි
 චජ්ජාති; පරිසුට්ඨභාවකරෙති හිරිමත්තපෙඨි සුත්තන්තා සුක්කාති;
 පචතතිසුඛතා සුඛො උදයො උප්පත්ති එතෙසන්ති=සුමුද්දොති; සුඛවිපා
 කත්තා වා සුඛො උදයො වධිති එතෙසන්ති=සුමුද්දොති; චුත්තවිපකෙචන
 අකුසලාති යොජෙතබ්බාති. විඤ්ඤාණො චරතීති විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාය
 මානං ආරමමණං විඤ්ඤානං නාම, තසමිං විඤ්ඤානෙ ආරමමණේ; කිං
 චුත්තං හොති? තිලවණ්ණයොගතො නිලවස්ථං විශ විඤ්ඤාණයොගතො
 විඤ්ඤානං විඤ්ඤාණං නාම හොති, තසමිං විඤ්ඤාණෙ චරතීති විඤ්ඤාණ
 චරියාති චුත්තං හොති; විඤ්ඤාණස්ස ඵචර්ජා චරියා හොතීති චුත්තප්ප
 කාරස්ස විඤ්ඤාණස්ස චුත්තප්පකාරා වරියා හොතීති අස්ථො. “විඤ්ඤාණස්ස
 වරියා”ති ව වොහාරවසෙන චුට්ඨති, විඤ්ඤාණතො පන විසුං වරියා
 නච්චි. සකති පටිසුඛමිදං විත්තං නිකතිලෙසවෙසිනාති ඉදං චුත්තප්ප
 කාරං විත්තං රාගාදිකිලෙසාභාවෙන පකතිසා එව පරිසුඛං, තසමා
 විජ්ජනන මත්තමෙව වරියාති විඤ්ඤාණචරියාති චුත්තං හොති, නිකතිලෙ
 සවෙසිනාතිපි පායො.

අඤ්ඤාණචරියාය මනාපිකෙසුති මනසි අපොනති පසිදන්ති
 මනා වා අප්පායන්ති විකේසිනතීති=මනාපානි, මනාපානියෙව=මනාපිකානි,
 තෙසු මනාපිකෙසු; තානි පන ඉට්ඨානි වා හොනතු අතිට්ඨානි වා ගහණ
 වසෙන මනාපිකානි. නති ඉට්ඨස්මිංයෙව රාගො අතිට්ඨස්මිං යෙව දෙසො
 උප්පජ්ජති. ගිණස්ස ජවනස්ථායාති සන්තතිවසෙන රාගස්ස ජවනස්ථාය
 පචත්තා; ආචජ්ජනකිට්ඨොභ්වාසනාති වකුට්ඨවරෙ අයොනිණො මනසි
 කාරතුතා ආචජ්ජනකිට්ඨොභ්වාසනා මනොධාතු; ගිණස්ස ජවනාති
 යෙභුයොන සත්තකච්ඡන්තං රාගස්ස සමගවතො අඤ්ඤාණෙන රාගස්ස
 චරියාති චුත්තං හොති. සෙසෙසුපි එසෙවනො. හද්දහසෙන අසම

සෙකඛ්‍යාසංග්ගි. චක්ඛුසංගිනාති රුගදෙසවසෙන සමපෙකඛනවිරතීනෙ රුපාරමමණසඛිධානෙ චක්ඛුසංගි; මොහස්ස ජවනාන්ධායාති විචිකිච්ඡා උභිච්චවසෙන මොහස්ස ජවනාන්ධාය; අඤ්ඤාණවිජිගාති අඤ්ඤාණස්සෙව වරියා න අඤ්ඤාස්ස. විනිබ්බාසායාති ආදීනි මානාදීනං සභාවච්චනාති. තත්ථ-විනිබ්බාසායාති උනනතිවසෙන විනිබ්බන්තිනස්ස; සංගමධ්‍යායාති රුපස්ස අනිච්චභාවාදිං අනික්කමිත්තා පරතො නිච්චභාවාදිං ආමසාය ගතීතාය; විකෙඛපගනායාති රුපාරමමණෙ විකඛිතනභාවං ගතස්ස; අභිධ්‍යානිකායාති අසනනිධ්‍යානභාවඛිගතාය; ඵාමිගනායාති ඵලපානතස්ස; ඛමමෙසුනි රුපාදීසු වා ධම්මාරමමණභුතෙසු වා ධම්මෙසු; යස්මා රාගාදයො අඤ්ඤාණෙන හොතති තස්මා රාගාදිසම්පයොගෙන අඤ්ඤාණං විසෙසෙනෙතා “සරාගා වරතී”ති ආදිමාග. තත්ථ සංගමා වරතීති මොහ මාන දිසිමානානුසය අවිජ්ජානුසය ජවනවසෙන වරියා වෙදි තබ්බා. සද්දෙසා වරතීති මොහ අවිජ්ජානුසය ජවනවසෙන; සමොහා වරතීති රාගදෙසමානදිසි උභිච්ච විචිකිච්ඡානුසය ජවනවසෙන; සමානා වරතීති රාගමොහ කාමරාග භවරාගාවිජ්ජානුසය ජවනවසෙන; සදිසී වරතීති රාගමොහකාමරාගාවිජ්ජානුසය ජවනවසෙන; ස උභිච්චා වරතී සම්මිචිකිච්ඡා වරතීති මොහ අවිජ්ජානුසය ජවනවසෙන; සානුසයා වරතීති ඵන්ධාපි වුත්තනසෙනෙව ඵකෙකං අනුසයං මූලං කන්ධා තස්මිං විනෙත ලබ්බමානකසෙසානුසය වසෙන සානුසයතා යොජෙතබ්බා.

රුගසමපසුතනාති ආදි සරාගාදි වෙච්චනමෙව, සා ඵච හි වරියා සම්පයොගවසෙන සහ රාගාදීති වනනතීති=සංගමාති ආදීනි නාමාති ලභති, රුගාදීති සමං ඵකුපපාදෙකතීරොධෙකවන්තොරමමණාදීති පකාරෙති යුත්තාති **රුගසමපසුතනාති**ති ආදීනි නාමාති ලභති. සායෙව ව යස්මා කුස ලාදීති කමෙමති විපපයුත්තා අකුසලාදීති කමෙමති සමපසුත්තා තස්මාපි අඤ්ඤාණවරියාති දස්සෙතුං “කුසලෙති කමෙමති”ති ආදිමාග. තත්ථ අඤ්ඤාණෙති මොහස්ස අඤ්ඤාණලක්ඛණතතා යථාසභාවෙන අඤ්ඤානෙ ආරමමණෙ; සෙසං වුත්තන්තමෙව.

ඤ්ඤවරියායං යස්මා විච්චටනානුපස්සනාදීනං අනන්තරපච්චයභුතා ආවජ්ජනකිරියා බ්‍යාකතා තත්ථ තස්මා තෙසං අන්ධාය ආවජ්ජනකිරියා බ්‍යාකතා අවන්ධා විච්චටනානුපස්සනාදයො ඵච වුත්තා, අනුලොමඤ්ඤාණන්ධාය ඵච හි ආවජ්ජනා හොති, නතො විච්චටනානුපස්සනාමග්ගඵලාති. **ඵලසමාපනතීති** වෙන් මග්ගානන්තරජා වා හොතු කාලානන්තරජා වා උගොපි අධිපෙපතා. “නිරුගා වරතී”ති ආදීසු රුගාදීනං පටිපක්ඛවසෙන නිරුගාදිනා වෙදිතබ්බා. විඤ්ඤාණවරියායං රුගාදීනං අභාවමත්තවෙඨන ඤ්ඤාණෙති යථාසභාවතො ඤ්ඤාණෙති අඤ්ඤාණවරියායං”ති ආදීනි තිස්ස නනං වරියානං අඤ්ඤාමඤ්ඤාමසමිස්සනං දස්සෙති. විඤ්ඤාණකිච්චමත්තවසෙන හි අගෙතුකච්චතතුපපාදු විඤ්ඤාණවරියා අඤ්ඤාණකිච්චටනං මාදසනනං

අකුසලවිතතුප්පාදනං වසෙනොව අසද්දන්තිවරියාවිසෙසෙන සද්දන්තිවච කාරිනං විපස්සනාමග්ගඵලානං වසෙන සද්දන්තිවරියා එවමිහ අසද්දන්තිවරියාමග්ගමිසා ව විපස්සනං අපෙත්වා සහෙතුකකාමාවචරකිරියා කුසලා ව සහෙතුකකාමාවචරවිපාකා ව රූපාවචරකුසලාබ්‍යාකතා ව නීති වරියාති විනිමවුත්තාති වෙදිතබ්බා. නිබ්බාණාරමමණාය විවට්ටනානුපස්සනාය සද්දන්තිවරියාය නිද්දිට්ඨත්තා නිබ්බානමග්ගඵල පච්චවෙකකිණ්ණුකානි සෙකකාසෙකකානං පච්චවෙකකිණ්ණුකානි සද්දන්තිවරියාය සංඛ්‍යාතිනානීති වෙදිතබ්බානි. තානිපි හි විසෙසෙන සද්දන්තිවචකරතෙවාති.

වරියානානතන සද්දන්තිදෙදස වණ්ණනා

නි ට්ඨි නා.

හුමිනානතන සද්දන්තිදෙදසෙ-හුමිසොති භාගා පරිවෙජ්ඣ වා; කාමා චචන්ති එන් දුට්ඨො කාමො-කිලෙසකාමො වජ්ඣකාමො ව. කිලෙස කාමො ඡන්දරගො, වජ්ඣකාමො තෙහුමකවට්ටි; කිලෙසකාමො-කාමෙ නිති=කාමො, වජ්ඣකාමො-කාමීයනීති=කාමො, සො දුට්ඨො කාමො පචතති වසෙන යසම් පදෙසෙ අවචරති සො පදෙසො කාමො එන් අවචර නිති=කාමාවචරෙ; සො පන පදෙසො චතුත්තං අපායානං මනුස්ස ලොකස්ස ඡන්තඤ්ච දෙවලොකානං වසෙන එකාදසවිධො. යථා යසම් පදෙසෙ සත්ථා පුරිසා අවචරන්ති සො විජ්ජමානෙසුපි අසද්දන්තිවිපද චතුප්පදෙසු අවචරන්තෙසු තෙසං අභිලක්ඛිතත්තා සසන්ථාවචරෙති වුවචති, එවං විජ්ජමානෙසුපි අසද්දන්ති රූපාවචරදිසු තන් අවචරන්තෙසු තෙසං අභිලක්ඛිතත්තා අයං පදෙසො කාමාවචරෙතොව වුවචති. ස්වායං යථා රූපභවො රූපං එවං උත්තරපදලොපං කන්‍යා කාමොතොව වුවචති, තප්පිබ්බෙය්‍යා එකෙකො ධම්මො ඉමසම් එකාදසවිධපදෙසසංඛ්‍යාතෙ කාමෙ අවචරනීති=කාමාවචරෙ. කිඤ්චාපි හි එන් කෙපි ධම්මො රූපාරූප භවෙසුපි අවචරන්ති, යථා පන සංඛ්‍යාතෙ අවචරණ්ණො සංඛ්‍යාමාවච රෙති ලභිනාමො නාගො නගරෙ වරන්තොපි සංඛ්‍යාමාවචරෙතොව වුවචති, එළුප්පචරා ව පාණිනො අඵලෙ අප්ලෙ ව සීතාපි එළුප්ප ජලචරතොව වුවචන්ති. එවං තෙ අසද්දන්ති අවචරන්තොපි කාමාවචර යෙවාති වෙදිතබ්බා. ආරමමණකරණවසෙන වා එතෙසු වුත්තප්පකාරෙසු ධම්මෙසු කාමො අවචරනීති= කාමාවචර; කාමසෙද්ධි රූපාරූපාවචර ධම්මෙසුපි අවචරති. යථා පන වදනීති=වචණ්, මහියං සෙනිති=මහිසොති වුත්තෙ න යත්තකා වදන්ති මහියං වා සෙනති සබ්බසං නං නාමං හොති, එවං සම්පදම්ඤ්ඤං වෙදිතබ්බං. එන් සබ්බෙ තෙ ධම්මෙ එකරුපි කන්‍යා වුත්තාහුමිසද්දමපෙකන්ති කාමාවචරති ඉඤ්චිඛිතවචනං කතං. “රූපා වචර”ති ආදිසු රූපභවො රූපං තසම් රූපෙ අවචරන්තිති=රූපාවචර; අරූපභවො අරූපං තසම් අරූපෙ අවචරන්තිති=අරූපාවචර; තෙහුමක වට්ටි පරියාපනනා අනෙකාගොති පරියාපනනා, තසම් න පරියාපනනාති අසෙසෙනා.

කාමාවචරුදි භූමිනිද්දසෙසු-හෙට්ඨිනොති හෙට්ඨාභාගෙන; අවිච්ඡිතිරසන්ති ජාලානං වා සත්තානං වා වෙදනානං වා විච්ඡි අත්තරං ඡිද්දං එත්ථ නැප්පිති=අවිච්ඡි; සුඛසංඛාරානො අයො එත්ථ නැප්පිති=තිරයො; තිරති අත්තොති තිරයො; පටිසංඝතං කාමොති තං අවිච්ඡිසංඛාරං තිරයං අත්තං කත්වා; උපපිනොති උපරිභාගෙන; පරතිමිමිනවසවනතිදෙවෙති පරතිමිමිනෙසු කාමෙසු වසං වත්තනතො එවං ලද්ධවොභාරෙ දෙවෙ; අනෙතාකපිකොති අනෙතා පකපිපිත්වා; සං එතස්මිං අනන්තරෙති යෙ එතස්මිං ඔකාසෙ; යන්ති ච ලිඛිතවචනවිපල්ලාසො කතො. එත්ථාච චරති ඉමිනා යස්මා තස්මිං අනන්තරෙ අඤ්ඤාපි චරන්ති කදුචි කත්ථි සම්භවතො, තස්මා තෙසං අසම්භවනාත්ථං අවචරති චුත්තං. තෙන යෙ එතස්මිං අනන්තරෙ ගාලිභා හුත්වා චරන්ති සබ්බත්ථ සදු ච සම්භවතො අධොභාගෙ චරන්ති අවිච්ඡිතිරයස්ස හෙට්ඨා භුත්වාදය පවත්තිභාවෙන තෙසං සම්භවතො කතො හොති, තෙ හි ඔගාලිභා චරන්ති අධොභාගෙ චරන්ති=අවචර; එත්ථ පටිසංඝතොති ඉමිනා පන යස්මා එතෙ එත්ථාවචර අඤ්ඤාත්ථාපි අවචරන්ති න පන තත්ථ පරියා පනතා; හොති තස්මා තෙසං අඤ්ඤාත්ථාපි අවචරන්තානං පරිභ්වතො කතො හොති.

ඉද්දති තෙ එත්ථ පරියාපනෙන ධම්මෙ රුසි සුඤ්ඤාතා පච්චයභාවතො වෙච සභාවතො ච දසෙසනෙතා “බ්බකිධාතුආයතනා”ති ආදිමාහ. බ්‍රහ්මලොකනති පඨමජ්ඣානභූමිසංඛාරං බ්‍රහ්මචරිඨානං; අකත්ථිදෙව්ති උත්තමදෙව් න කත්ථිදෙව්; සමාපනස්සාති සමාපතං සමාපනස්ස; එතෙන කුසලජ්ඣානං චුත්තං. උපපිනස්සාති විපාකවසෙන බ්‍රහ්ම ලොකෙ උපනතස්ස, එතෙන විපාකජ්ඣානං චුත්තං. දිට්ඨධම්මසුඛ විහාරිස්සාති දිට්ඨ ධම්මෙ පච්චිකෙ අත්තභාවෙ සුඛො විහාරෙ=දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරෙ, සො අස්ස අත්ථි=දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරි; අරහා, තස්ස දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස; එතෙන කිරියජ්ඣානං චුත්තං. වෙග සිංහාති වෙගසි හවා=වෙගසිකා; විත්තසම්පයුත්තාති අත්තො; ආකාශා නඤ්ඤාසනානුසංගති ආකාශානඤ්ඤාසනාසංඛාරං හවා උපගතෙ; දුරියපදෙසුපි එසෙව නයො. මහතාති වත්තාරෙ අරියමග්ගා; මහා එලාතිති වත්තාරි අරියමග්ගඑලාති; අසංඛිතා ව ධාතුති පච්චයෙති අකතා තිබ්බානධාතු.

අපරාපි වගස්සා භූමිසොති එකෙක චතුක්කවසෙන වෙදිතබ්බා. වග්ගාරො සතිපට්ඨානාති කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානං වෙදනානු පස්සනාසතිපට්ඨානං චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං ධම්මානුපස්සනා සතිපට්ඨානං; තස්සත්ථො-පතිට්ඨානිති=පට්ඨානං, උපට්ඨාති ඔක්කනතිත්ථා වත්තතිති අත්තො. සතිසෙව=සතිපට්ඨානං; අඵවා සරණ්ණෙන සති උපට්ඨානදෙව්න පට්ඨානං, සති ව සා පඨානඤ්ඤාති=සතිපඨානං, ආරම්භ භවසෙන බ්‍රහ්මනා තා සතිසොති=පතිපඨානා; වග්ගාරො සම්මසංඛාරාති අනුප්පනානං අකුසලානං අනුප්පාදය සම්මප්පධානං; උප්පනානං

අකුසලානං පභාණිය සමප්පධානං; අනුප්පනානං කුසලානං උප්පාදිය සමප්පධානං; උප්පනානං කුසලානං සීතිය සමප්පධානං. පදහන්ති වායමන්ති එතෙනාති=පධානං; විරියසෙතං නාමං. සමප්පධානන්ති අවිපරිතපධානං කාරණප්පධානං උපායප්පධානං යෝනිසොපධානං; එකමෙව විරියං කිච්චවසෙන චතුරා කතා සමප්පධානාති වුත්තං. **වත්තානේ ඉද්ධිපාදානි** ඡන්දිද්ධිපාදෙ විතරිද්ධිපාදෙ විරිද්ධිපාදෙ විමංසිති පාදෙ, තස්සානේ වුත්තායෙව. **වත්තානි ක්කානානිති** විතකක විවාර පිති සුඛ විතෙතකභ්ගතාවසෙන පඤ්චබ්බිකං පඨමඡ්ඤානං; පිති සුඛ විතෙත කභ්ගතාවසෙන තිව්බ්බිකං දුතියඡ්ඤානං; සුඛවිතෙතකභ්ගතාවසෙන දුට්ඨිකං තතියඡ්ඤානං; උපෙකබ්බිතෙතකභ්ගතාවසෙන දුට්ඨිකං චතුඡ්ඤානං, ඉමානි හි අබ්බානි ආරමමණ්ණපතිඡ්ඤානවෙසන ක්කානන්ති වුවන්ති. **වතසො ආප්පමානෙසො**ති මෙත්තා කරුණා මුදිතා උපෙකබ්බා ඵරණ අප්පමාණවසෙන අප්පමඤ්ඤායො; එතායො හි ආරමමණ්ණවසෙන අප්පමාණෙ වා සත්තෙ ඵරන්ති එකං සත්තමි වා අනවසෙසඵරණ වසෙන ඵරන්ති ඵරණඅප්පමාණවසෙන අප්පමඤ්ඤායොති වුවන්ති. **වතසො අරුපසමාපනති** යොති ආකාශානඤ්ඤායතනසමාපනති විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනසමාපනති ආකිඤ්ඤායතනසමාපනති භාවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපනති. වතසො පරිසමන්ද වුත්තංචා එව.

වතසො පටිපදානි දුක්ඛා පටිපදා දඤ්ඤානි, දුක්ඛා පටිපදා බ්බපානිඤ්ඤානි වුත්තා වතසො පටිපදා; **වත්තානි ආරමමණානි**ති පරිත්තං පරිත්තාරමමණං, පරිත්තං අප්පමාණාරමමණං, අප්පමාණං පරිත්තාරමමණං, අප්පමාණං අප්පමාණාරමමණන්ති වුත්තානි වත්තාරි ආරමමණානි; කසිණාදි ආරමමණානං අවච්ඡාපෙනබ්බතො ආරමමණෙහි ආරමමණවත්තානි ක්කානානි වුත්තානිති වෙදිතබ්බානි. **වත්තාරො අරියමානා**ති අරියා වුවන්ති බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච තථාගතසාවකා ච, තෙසං අරියානං මංසා තතනියො පච්චෙකියොති=අරියමංසා; කෙ පන තෙ? විචරසන්නොසො, පිණ්ඩපාතසන්නොසො, සෙනාසනසන්නොසො, භාවනාරමධානි ඉමෙ වත්තාරෙ; ගිලානපච්චයසන්නොසො පිණ්ඩපාතසන්නොසො වුත්තෙ වුත්තොයෙව හොති, යො හි පිණ්ඩපාතෙ සනතුයො යො කථං ගිලාන පච්චයෙ අසනතුයො භවියානිති. **වත්තානි සම්භවභව්තුනි**ති වත්තාරි ජනසම්භව්නන කාරණානි; “දුනඤ්ඤා පෙය්‍යවර්ජකො අන්තර්වරියා ච සමානත්තවා වා”ති ඉමානි වත්තාරි; දුනන්ති යථාරහං දුනං; පෙය්‍ය වර්ජන්ති යථාරහං පියවචනං; අන්තර්වරියාති තත් තත් කත්තබ්බස්ස කරණවසෙන කත්තබ්බාකත්තබ්බානුසාසනවසෙන ච වුද්ධිතිරියා; සමානත්තවාහි සහ මාතෙන සමානො, සපරිමාණො සපරිගණනොති අන්තො, සමානො පරස්ස අත්තා එතෙනාති=සමානත්තො, සමානත්තස්ස භාවො=සමානත්තත්තා; අයං මයා නිනො අයං මයා සදිසො අයං මයා අධිකොති පරිගණන්තා තදනුරූපෙන උපමාරකරණන්ති අන්තො, සමාන සුඛ

දුක්ඛතා සමානතත්තතාති වදනති. **වතතාරි වතතාරිති** එනම් වකකං නාම දුරුවකකං රතනවකකං ධම්මවකකං ඉරියාපථවකකං සමපතති වකකනාති පඤ්චවිධං. තනුඥං පනිදං දෙව වකකං ඡ්ඨි මාසෙති නිවසීතං ජාරතතුනෙති”ති ඉදං දුරුවකකං. “වකකං වතතයතො පරිනෙතො”ති ඉදං රතනවකකං. “මයා පවතතිතං වකක”නාති ඉදං ධම්මවකකං. “වතු වකකං නවවාර”නාති ඉදං ඉරියාපථවකකං. “වතතාරිමාති හික්ඛවෙ වකකාති යෙහි සමනනාගතානං දෙවමනුස්සානං වතු වකකං වතතති කතමාති වතතාරි පතිරූපදෙසවාසො සප්පුරිසාපස්සයො අතතසමා පණ්ඩි පුබ්බකතපුඤ්ඤානා”ති ඉදං සමපතතිවකකං. ඉධාපි එතදෙව අධිපෙපතං. තනුඥං පතිරූපදෙසවාසොති යනම් වතසො පරිසා සන්ධිස්සනති එවරූපෙ අනුච්ඡිවිනෙ දෙසෙ වාසො; සප්පුරිසාපස්සයොති බුද්ධාදීනං සප්පුරිසානං අපස්සයනං සෙවනං භජනං; අතතසමාපණ්ඩිති අතතනො සමාපතිධාපනං; සවෙ පුබ්බ අස්සද්ධාදීති සමනනාගතො හොති නාති පභාස සබ්බදිසු පතිවසාපනං; පුබ්බෙ ව කතපුඤ්ඤානාති පුබ්බෙ උපචිතකුසලතා; ඉදමෙව වෙනම් පමාණං, යෙන හි ඤ්ඤාසමපසුතත විතෙතන කුසලකම්මං කතං හොති තදෙව කුසලං තං පුරිසං පතිරූප දෙසෙ උපනෙති සප්පුරිසෙ භජාපෙති, සො එව ව පුග්ගලො අතතානං සමා යාපෙති. **වතතාරි ධම්මපදාති** වතතාරෙ ධම්මකොට්ඨාසා, කතමාති වතතාරි? අනතිස්සා ධම්මපදං අබ්බාපාදෙ ධම්මපදං සමා සති ධම්මපදං සමාසමාධි ධම්මපදං. අනතිස්සා ධම්මපදං නාම-අලොභො වා අනතිස්සාවසෙන අධිගතස්සානවිපස්සනාමග්ගඵලතිබ්බානාති වා, අබ්බාපාදෙ ධම්මපදං නාම-අකොපො වා මෙතනාසිසෙන අධිගතස්සානා දීති වා, සමාසති ධම්මපදං නාම-සුපට්ඨිතසති වා සතිසිසෙන අධිගතස්සානා දීති වා, සමාධි ධම්මපදං නාම අට්ඨසමාපතති වා අට්ඨගමාපතති සිසෙන අධිගතස්සානා දීති වා. දසඅසුභවසෙන වා අධිගතස්සානා දීති අනතිස්සාධම්මපදං, වතුබ්බවිහාරවසෙන අධිගතති අබ්බාපාදෙ ධම්මපදං, දසානුස්සතිආභාරෙපටිකකුලසඤ්ඤාවසෙන අධිගතති සමා සතිධම්මපදං, දසකසිණ ආනාපාණවසෙන අධිගතති සමාසමාධි ධම්මපදනති. **ඉමා වගසො භූමියොති** එකෙකං වතුකකවසෙනෙව යොජෙතබ්බං.

භූමිනානතත ඤ්ඤානිදෙදසවණ්ණනා

ති වසීතා.

ධම්මනානතත ඤ්ඤානිදෙදසෙ-කම්මපෙඨති කමොති ව තාති පථා ව අපායගමනායාති=කම්මපථා, තෙ කම්මපෙඨ. දසකුසලකම්මපථා නාම පාණතිපානා අදිනනාදිනා කාමෙසුම්ච්ඡාචාරා වෙරමඤ්ඤිති නිඤ්ඤාසුචරිතාති, මුසාවාද පිසුණාවාදා ඵරුසාවාදා සමථප්පලාපා වෙර මඤ්ඤිති වතතාරි වසීච්චරිතාති, අනතිස්සා අබ්බාපාදෙ සමාදිසිති නිඤ්ඤා වතො සුචරිතාති.

දස අකුසලකමපථා නාම පාණ්ඩිතපාතො අදින්නාදුනං කාමෙසු මිත්‍යාවාණෙති තිණේ කායදුච්චරිතානි, මුසාවාදෙ පිසුණා වාචා ඵරුසා වාචා සමප්පලාපොති වත්තාරි වසිදුච්චරිතානි, අභිජ්ඣා බ්‍යාපාදෙ මිත්‍යා දිවසීති තිණේ මනොදුච්චරිතානි. කුසලාකුසලාපි පටිසංකප්පනකායෙව කමමපථාති වුත්තා. වුත්තාවසෙසා පටිසංකප්පනෙන අනෙකන්තිකත්තා කමමපථාති න වුත්තා. මළාරිකකුසලාකුසලගහණෙනෙව යෙසකුසලා කුසලාපි ගතිනාති වෙදිතබ්බා. රුපෙනති භූතොපාදය හෙදතො අවසී විසතිවිධං රූපං; විසාකන්නති කාමාවචර කුසලවිපාකානං සොලසනුතං අකුසලවිපාකානං සත්තන්තඤ්ච වසෙන තෙවිසතිවිධං විපාකං; කිඤ්ඤෙනති තිණණමහෙතුකකිරියානං අවසින්නං සහෙතුකකිරියානඤ්ච*වසෙන ඵකාදසවිධං කාමාවචරකිරියං; විපාකාභාවතො කිරියාමත්තාති කිරියං; ඵත්තාවතා කාමාවචරමෙව රූපාබ්‍යාකත විපාකාබ්‍යාකතවසෙන වුත්තං, ඉධවිධස්සාති ඉමසමිං ලොකෙ සිත්තස්ස; යෙභුයෙසන මනුස්සලොකෙ ක්කිනභාවනාසබ්බාවතො මනුස්සලොකවසෙන වුත්තං. ක්කිනානි පන කදුපි කරහපි දෙවලොකෙපි ලබ්භනති, රූපිමුඛමලොකෙපි තනුරූපපතතික හෙවුප්පතතික උපරූපපතතිකානං වසෙන ලබ්භනති, සුද්ධාවාසෙ ඵන අරූපාවචරෙ ව හෙවුප්පතතිකා නත්ථි. රූපාවචරෙසු අභාවිතක්කිනා හෙවසා නිබ්බත්තමානා කාමාවචරසුගතියං යෙව නිබ්බත්තනති, න දුග්ගතියං. තනුරූපපතනස්සාති විපාකවසෙන මුඛමලොකෙ උප්පන්නස්ස පටිසංකප්පිතවිභව්‍යවුතිවසෙන වත්තමානානි වත්තාරි විපාකජ්ඣානානි; රූපාවචරජ්ඣාන සමාපතතිසු කිරියාබ්‍යාකතාති න වුත්තානි, කිඤ්ඤාපි න වුත්තාති අථබ්බො කුසලෙති සමානපවතතිත්තා කුසලෙසු වුත්තෙසු වුත්තානෙව භොතන්ති වෙදිතබ්බානි. යථා පට්ඨානෙ “කුසලාකුසලෙ නිරුද්ධෙ විපාකො නදරමමණ්ඤා උප්පජ්ජති”ති, කුසලජවනගහණෙනෙව කිරියජවනං සංඝතිතං, ඵවමිධාපි දවසිබ්බං. භාවඤ්ඤාඵලානිති වත්තාරි සාවඤ්ඤාඵලානි; ඵතෙන ලොකුත්තරවිපාකාබ්‍යාකතං වුත්තං. නිබ්බාණෙනති නිබ්බාණොබ්‍යාකතං; පාමුජ්ජමූලකාති පාමුජ්ජං මූලං ආදි ඵතෙසන්ති= පාමුජ්ජමූලකා, පාමුජ්ජාදිකාති අන්තො; පාමුජ්ජෙන හි සමාගතානෙව භොතති; අනිච්චතො මනසිසරෙතො පාමුජ්ජං ජයති, න අයොනිසොමනසිසරෙතො, අයොනිසොමනසිසරෙතො කුසලප්පතති යෙව නත්ථි පගෙව විපස්සනා. කසමා සරූපෙන වුත්තනති වෙ? පාමුජ්ජස්ස බලවභාව දස්සනත්ථං. පාමුජ්ජෙ හි අසති පනෙතසු සෙනාසනෙසු අභිකුසලෙසු ව ධම්මෙසු අරති උක්කණ්ඨිතා උප්පජ්ජති, ඵචං සති භාවනායෙව උක්කමති; පාමුජ්ජෙ පන සති අරති අභාවතො භාවනා පාරිසුරිං ගච්ජති, යොනිසොමනසිකාරස්ස පන මූලභාවෙන භාවනාස බහුපකාරත්තං දස්සෙතුං උපරිනවකං වක්කති.

* අවසින්නං මහාකිරියානං.

“යතො යතො සමමසති-බන්ධනං උදයබ්බයං,
ලහති පිතිපාමොජ්ජං-අමතං තං විජ්ජනක”නති

වචනතො විපස්සකස්ස විපස්සනාපචයා පාමුජ්ජං උපපජ්ජති,
ඉධ පන කල්‍යාණමසනපචයා පාමුජ්ජං ගහෙතබ්බං, පමුදිතස්ස
භාවො=පාමුජ්ජං, දුබ්බලා පිති; ආදිකමමෙව පකායෙ දට්ඨබ්බො.
පමුදිතස්සාති තෙන පාමුජ්ජෙන පමුදිතස්ස තුට්ඨස්ස; පමොදිතස්සා
තිපි පාමො; සොයෙවෙය්‍යො. **පිතීති** බලවපිති; **පිතිමනස්සාති** පිතිසුත්ත
මනස්ස; සුත්තසද්දස්ස ලොපො දට්ඨබ්බො, යථා අස්සරථොති. **කායොති**
නාමකායො; රූපකායෙත සභ වා. **පස්සමනනීති** වූපසනනදරථො හොති;
පස්සදබ්බකායොති උභයපස්සදබ්බකායෙත නිබ්බුතකායො; **සුඛංවෙදෙතීති**
වෙනසිකං සුඛං විඤ්ඤි; කායිකසුඛෙන සභ වා. **සුඛිනොති** සුඛසමඛිතිස්ස;
විත්තං සමාගිස්සති විත්තං සමං ආසියති එකඟං හොති; **සමාගිතො**
විතෙනති භාවෙන භාවලක්කඤ්ඤෙවුමවචනං, විත්තසමාගිතභාවෙන හි
යථාභුතජ්ජනනං ලක්ඛියති. **යථාභුතං ජනාතීති** උදයබ්බයඤ්ඤාදි
වසෙන සම්බාරතං යථාසභාවං ජනාති; **පස්සතීති** තං යෙව චක්ඛුනා
දිට්ඨං විස පුට්ඨං කත්වා පඤ්ඤාවක්ඛුනා පස්සතීති; **තිබ්බිඤ්ඤාති** නවවිධ
විපස්සනාඤ්ඤායොගෙන සම්බාරෙසු උක්කඤ්ඤාති; **තිබ්බිඤ්ඤං විරජ්ජනීති**
තං විපස්සනං සිඛං පාපෙතො මඤ්ඤායොගෙන සම්බාරෙති
විරතො හොති; **විරහා විමුච්චතීති** විරහසංඛාතමඤ්ඤානුථලවිමුත්තියා
නිබ්බාණේ අධිමොකෙතන විමුච්චති; කෙසුචි පන පොඤ්ඤෙසු ඉමසමිං
වාරෙ “සමාගිතෙන විතෙනන ඉදං දුක්ඛනති යථාභුතං පජ්ජාතී”ති
ආදි සම්මතයො ලිඛිතො. යොපි ච කෙසුචි පොඤ්ඤෙසු “ඉදං දුක්ඛනති
යොතිසොමනසිකරෙතී”ති ආදිනා නයෙන ලිඛිතො, වාරමයෙපි බ්‍යඤ්ඤාන
තොයෙව විසෙසො න අභ්‍යතො. නිබ්බිඤ්ඤං විරජ්ජනීතිපි මඤ්ඤායො
වුත්තතතා මඤ්ඤාණේ වෙ සිද්ධො චතුසම්මානසමයකිවචං සිද්ධිමෙව
හොති, තසමා චතුසම්මතයෙන වුත්තවායෙපි ඉමිනා වාරෙන අභ්‍යතො
අවසිට්ඨොයෙව.

ඉද්දති අනිවචනොති ආදීති ආරමමණස්ස අවිසෙසෙනා වුත්තතතා
ආරමමණං විසෙසෙනො “රූපං අනිවචනො මනසිකරෙතී”ති
ආදිමාහ. **යොතිසොමනසිකාරමුලකාති** යොතිසොමනසිකාරෙ මුලං
පතිට්ඨා එතෙසනති= යොතිසොමනසිකාරමුලකා, යොතිසොමනසිකාරං
මුඤ්ඤිත්වායෙව හි පාමුජ්ජාදයො නව න හොනති. **සමාගිතො විතෙත**
නාති කාරණභුතෙන හි විතෙතන; **යථාභුතං පජ්ජාතීති** පඤ්ඤාය පජ්
ජාති, ඉදං දුක්ඛනති යොතිසොමනසිකරෙතීති වූවිමොතො අනුස්සව
වසෙන පුබ්බභාගසම්මානුබොධොපි සසිගග්ගති, යොතිසොමනසිකරෙතී
ව උපායෙන මනසිකරෙත. **බාහුනානතං සම්මව උපපජ්ජති එස්ස**
කානිත්තනති චක්ඛාදිබාහුනානතතං පටිච්ච චක්ඛුසමප්පාදිනානතතං
උපපජ්ජති අය්‍යො. එස්සනානතතං පටිච්චාති චක්ඛුසමප්පාදි
නානතතං පටිච්ච; **වෙදනානානතනති** චක්ඛුසමප්පාදි වෙදනා

නානතතං; සසුඤ්ඤානානිතතනති කාමසසුඤ්ඤාදිනානතතං; සංකප්ප
 නානතතනති කාමසම්භවපාදිනානතතං; ඡන්දනානිතතනති සම්භවප
 නානතතතාය රූපෙ ඡන්දෙසු සද්දෙ ඡන්දෙති එවං ඡන්දනානතතං උපපජ්ජති;
 පරිලාභනානිතතනති ඡන්දනානතතතාය රූපපරිලාභොං සද්දපරිලා
 භොති එවං පරිලාභනානතතතා උපපජ්ජති; පරිසෙසනා නානිතතනති
 පරිලාභනානතතතාය රූපපරිසෙසනාදිනානතතං උපපජ්ජති; ලාභ
 නානතතනති පරිසෙසනානානතතතාය රූපපරිලාභාදිනානතතං
 උපපජ්ජති.

ධම්මනානතත සුඤ්ඤානිද්දෙසවණ්ණනා

ති වසී තා.

සුඤ්ඤානිද්දෙසෙ-තෙසං පඤ්චනතං සුඤ්ඤානං අනුපුබ්බ
 සම්බන්ධසම්බන්ධතො එකතොව සුච්ඡාපියාජ්ජනාති කතාති. අභිසුඤ්ඤානා
 භොගනීති ධම්මසභාවලකඛණ්ණජනනවසෙන සුච්ඡි සුඤ්ඤා භොගනති;
 සුඤ්ඤාපරිසුඤ්ඤාවසෙන සභාවතො සුඤ්ඤාතො සුඤ්ඤා නාම භොගනති. යෙන
 සුඤ්ඤෙන තෙ ධම්මා සුඤ්ඤා භොගනති තං සුඤ්ඤාධර්මත සුඤ්ඤං පජ්ජන
 නවෙසන පසුඤ්ඤාති සම්බන්ධො. ඉමිනාව නයෙන සෙස සුඤ්ඤාතිපි යොජෙජ්
 තබ්බාති. පරිසුඤ්ඤානා භොගනීති සාමසුඤ්ඤාලකඛණ්ණවසෙන සමනතතො
 සුඤ්ඤා භොගනති විදිතා භොගනති තීරණවසෙන අතිවිමාදිතො උපපරිකතිතා
 සමාපිතා නාම භොගනති. පභිණ්ණා භොගනීති අතිවිමානුපසාදනාදිනා
 සුඤ්ඤෙන නිව්චසසුඤ්ඤාදයො භවිතානුපසාදනතො පට්ඨාය පභිණ්ණා
 භොගනති; පරිවෙහනා භොගනීති පභාණ්ණවසෙනෙව ඡබ්බිතා නාම
 භොගනති; භාවිතා භොගනීති වසීතා පරිභාවිතා ව භොගනති. එක
 රසා භොගනීති සකිව්චසාධන පරිපකිපභාණෙන එකකිව්චා භොගනති;
 පච්චතිකතො වා විමුක්තිවසෙන විමුක්තිරසෙන එකරසා භොගනති; සමජි
 කතා භොගනීති පරිලාභවසෙන එලබ්බෙමා පරිවෙධවසෙන නිබ්බාණ
 ධම්මොති පච්චකිකතා භොගනති; එසසීතා භොගනීති පරිලාභපුසනෙන
 පරිවෙධපුසනෙන ව එසසීතා අනුභූතා භොගනති. ඉමාති පඤ්ච සුඤ්ඤාති
 හෙට්ඨා සුඤ්ඤාවසෙන වුත්තාති, ඉධ සකිව්චවසෙන.

පඤ්චක සුඤ්ඤානිද්දෙසවණ්ණනා

ති වසී තා.

පටිසම්භිදාසුඤ්ඤානිද්දෙසෙ-යසමා ධම්මෙ අවුත්තෙ තස්ස කිව්චං
 න සක්කා චතතුං, තස්මා උද්දට්ඨ පටිපාටිං අනාදිසිත්වා පඨමං නිද්දිවෙසි
 ධම්මාදිනං අත්ථා වුත්තායෙව, සද්ධිඤ්ඤා ධම්මොති ආදිති ධම්මසද්දපරියා
 පතෙන ධම්මෙ වත්ථා නානතතසද්දස්ස අත්ථං දස්සනෙනා “අසුඤ්ඤා
 සද්ධිඤ්ඤාධම්මො”ති ආදිමාහ. අසුඤ්ඤා ධම්මොති හි වුත්තෙ ධම්මානං
 නානතතං දස්සිතං භොති. සම්මිදිනාති අභිමුඛභාවෙන විදිතා පාකඛා

නාම හොනති, තෙන පටිසම්භිද්දපදස්ස අභෝ වුතො. “අභි මොක්ඛට්ඨොති අභෝ”ති ආදීති තෙසං සද්ධාදීනං අභිමුච්චනාදිකිම්බං අභෝ නාමාති දස්සෙති. සංඥාසංකල්පානි පරං ඤාපෙත්තුකාමස්ස පරං සංඥාසංකල්පානි; පරස්ස පන චචනං සුඤ්ඤානාසංකල්පානි ලබ්භති යෙව. ඛායානානි රුක්ඛානි ලාපානි නාමඛායානං නාමරුක්ඛානි නාමානි ලාපො. නාමං ති- අභෝ ඛායානානි-ඛායානං; “සම්බන්ධමසම්බන්ධෙනානිති ඛො හික්ඛවෙ තස්මා සම්බන්ධානි මුච්චන්ති”ති එවං නිද්ධාරණා සහෙත්තුකං කත්වා මුච්චමානත්වා නිරුක්ඛති, අනිල්ලාපිතං එතෙන අභෝති-අනිල්ලා පොති මුච්චති. නාමඤ්ච නාමෙන චතුර්ඛිධං-සාමඤ්ඤානාමං ගුණනාමං කිත්තිමනාමං ඔපපාතිකනාමනී. තත් පඨමකපටිකෙසු මහාජනෙන සමමනනිත්වා ධර්මතත්වා මහාසමමනොති රඤ්ඤානාමං සාමඤ්ඤානාමං, යං සංකාය වුත්තං “මහාජනසමමනොති ඛො වාසෙට්ඨ මහාසමමනොනෙව පඨමං අකඛරං උපනිබ්බන්ති”ති¹.

ධම්මකපිකො පසුකුලිකො විනාශධරෙ තිපිටකධරෙ සද්දො සතොති එවරුපං ගුණතො ආගතනාමං ගුණනාමං. හගවා අරහං සමා සමමුද්දොති ආදීති පි තථාගතස්ස අනෙකානි නාමසතානි ගුණනාමා නෙව. තෙන වුත්තං :-

“අසම්බන්ධානි නාමානි-සගුණෙන මහෙසිනො,
ගුණෙහි නාමං උද්ධොයං-අපි නාමසහස්සතො”ති.

යං පන ජිත්තස්ස කුමාරස්ස නාමගහණදිවසෙ දක්ඛණේයානං සක්කාරං කත්වා සම්පෙ සිතා ඤානකා කප්පෙත්වා පකප්පෙත්වා අයං අසුකො නාමාති නාමං කරෙන්නි, ඉදං කිත්තිමනාමං. යා පන පුරිමපඤ්ඤාති අපර පඤ්ඤාති යං පතති පුරිමවොහාරෙ පච්ඡිමවොහාරෙ පතති, සෙය්‍යපීදං? පුරිමකපෙපි ච්ඡෙද ච්ඡෙදෙව නාම, එතරහිපි ච්ඡෙදෙව; අනිතෙ සුරියො සමුද්දො පඨවි පබ්බතො පබ්බතොයෙව නාම, එතරහිපි පබ්බතො යෙවති ඉදං ඔපපාතිකනාමං. ඉදං චතුර්ඛිධමි නාමං එකං නාමමෙව හොති. තං ලොකසම්බන්ධතමත්තසිද්ධං පරමජිනො අවිජ්ජමානං. අඤ්ඤා පන-නාමං නාම අජිජ්ජෙතො සද්දොති වදන්ති. එලඛොජ්ඣාමන මහාමහානං වුත්තනායානුසාරෙනෙව අභෝ වෙදිතබ්බො.

පටිසම්භිද්ද ඤාණනිද්දෙදස වණ්ණනා
නි ට්ඨි තා.

ඤාණතායනිද්දෙසෙ-නිමිත්තනානි සම්බාරනිමිත්තං; අනිමිත්තෙන සම්බාරනිමිත්තපටිපකෙති නිබ්බාණේ; අභිමුච්චනානානි තනනිත්තභා වෙන විත්තස්ස විස්සථිතතා; චුස්ස චුස්ස වසං පස්සනිති සම්බාර නිමිත්තං ඤාණෙන ජුසිත්වා ජුසිත්වා තස්ස හඛනං විපස්සනාඤ්ඤ

නෙව පසස්සති; එතෙන භඛනානුපසස්සනා සිද්ධා. සා අනිච්චානුපසස්සනා සාධෙති, අනිච්චස්ස දුක්ඛතතා; සා දුක්ඛානුපසස්සනා දුක්ඛස්ස අනත්තතතා, සා අනත්තානුපසස්සනානි එවමෙඪ් තිස්සො අනුපසස්සනා වුත්තා හොනති. **අනිමිතො විහාරෙති** නිමිත්තං භයතො දිට්ඨතතා සො විපස්සනාත්තය විහාරෙ අනිමිත්තවිහාරෙ නාම හොති; **සංඝිධිනති** තණ්හං; **අප්පඤ්ඤිතො** තණ්හා පටිපකෙඛි නිබ්බාණේ; **අභිනිවෙසනති** අත්තාති නිවෙසං; **සුඤ්ඤානෙති** අත්තවිරහිතො නිබ්බාණේ; **සුඤ්ඤානොති** සුඤ්ඤායෙව සුඤ්ඤානො පටිත්තං; **අජ්ඣුපෙක්ඛි** යොති විපාකපටිත්තං සම්භාරුපෙක්ඛාය අජ්ඣුපෙක්ඛිනා; සුගතිසම්භාවපිපාකපටිත්තාති නන්දිනො හි සත්තා අයං පන ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ඣකාමො තං පටිත්තං සබ්බඤ්ච සම්භාරගතං අනිච්චාදිනො පසස්සිනා අජ්ඣුපෙක්ඛි යෙව, එවං හි දිට්ඨො ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ඣං සකෙක්ඛාති න අඤ්ඤාථා. **ආවජ්ජියොති** ආවජ්ජනෙන ආවජ්ජිනා; **සමාපජ්ජති** ඵලසමාපත්තිං පටිපජ්ජති; **අනිමිතො සමාපනති** නිමිත්තං භයතො දිස්වා සමාපනත්තා අනිමිතො සමාපනති නාම; **අනිමිත්තවිහාරසමාපනති** විපස්සනාවිහාරවසෙන ව ඵලසමාපත්තිවසෙන ව තදුභයනාමා හොනති.

ඉද්දති සම්භාරනිමිත්තමෙව විහජ්ජියා දසෙයනො රුපනිමිත්තනති ආදිමාන. ජරාමරණගහණේ වත්තබ්බං පුබ්බෙ වුත්තමෙව. අඤ්ඤා අනිමිත්තවිහාරොති ආදීති වුත්තෙයෙව නිගමෙතියා දසෙයති. සබ්බෙපෙන විහාරට්ඨො ඤ්ඤං නාම ඵලසමාපත්තියා පුබ්බභාගෙ සම්භාරුපෙක්ඛා ඤ්ඤෙ සිත්තං විපස්සනාවිහාරනානත්තඤ්ඤං. සමාපත්තට්ඨො ඤ්ඤං නාම ඵලසමාපත්තිනානත්තෙ ඤ්ඤං, විහාරසමාපත්තට්ඨො ඤ්ඤං නාම තදුභයනානත්තෙ ඤ්ඤං. විපස්සනාවිහාරෙනෙව විනිනාමෙතු කාමො විපස්සනාවිහාරමෙව පටිත්තෙති. ඵලසමාපත්තිවිහාරෙනෙව විනිනාමෙතුකාමො විපස්සනාපටිපාටියා උස්සකක්ඛිනා ඵලසමාපත්තිවිහාරමෙව පටිත්තෙති. තදුභයෙන විනිනාමෙතුකාමො තදුභයං පටිත්තෙති. එවං පුක්කලාධිපායවසෙන තිවිධං ජාතං. සෙසමෙඪ් වත්තබ්බං සම්භාරුපෙක්ඛා ඤ්ඤවණ්ණනායං වුත්තමෙව.

ඤ්ඤානන්තය නිද්දෙසවණ්ණනා

නි වසී තා.

ආනන්දරික්කමාධිඤ්ඤානිද්දෙසෙ- **නෙත්තිමමවසෙනාති** ආදිසු නෙත්තිමම අබ්භාපාද ආලෝකසඤ්ඤා අවිකෙට්ඨමමවච්ඡාන ඤ්ඤං පාමුජ්ජාති, සුක්ඛවිපස්සකස්ස උපමාරුක්ඛිනසමපසුත්තා තස්ස තස්ස කිලෙසස්ස විපක්ඛිභූතා සත්ත ධම්මා එකවිත්තසමපසුත්තා එව. **විත්තස්ස එකගතො අවිකෙට්ඨොති** එකගතස්ස භාවො එකගතො; නානාරමමණේ න වික්ඛිපති තෙන විත්තනති=අවිකෙට්ඨො; විත්තස්ස එකගතො සම්භාවො අවිකෙට්ඨොති අනෙථා. **සමාධිති** එකාරමමණේ සමං ආබ්භති

තෙන විතතනති=සමාධි නාමාති අනේවා. නිසං සමාධිසං වසෙනාති
උපමාරසමාධිනාපි සමාහිතවිතතං යථාභූතාවබෝධතො වුතතපාකා
රසං සමාධිසං වසෙන; උපපජ්ජති ඤාණෙනි මග්ගඤ්ඤං යථාකත
මෙන උපපජ්ජති; බීයෙනති සමුච්ඡේදවසෙන බීයෙනති; ඉතිති වුතතපා
කාරසං අනේවා නිගමනං. සඬං සමප්පාති පුබ්බසාගෙ සමාධි හොති;
සච්ඡා ඤාණෙනි අපරසාගෙ මග්ගකඛණේ ඤාණං හොති.

සාමාසමොති පඤ්චකාමගුණිකරගො; හවාසමොති රූපාරූප
හවෙසු ඡන්දරගො ක්කිනතිකනති ව; සසුනදිට්ඨි සහජාතො රිගො¹
හවවසෙන පඤ්චා; දිට්ඨාසමොති මාසට්ඨිදිට්ඨියො; අවිජ්ජාසමොති.
දුක්ඛාදීසු අට්ඨසු ධාතෙසු අඤ්ඤාණං; භූමවවනෙන ඕකාසපුච්ඡං
කත්වා “සොතාපතතිමග්ගෙනා”ති ආදිනා ආසවකඛය කරෙන මග්ගෙන
ආසවකඛයං දසෙය්වා “එතො”ති ඕකාසවිසංජ්ජනං කතං, මග්ගකඛණෙනි
වුතතං හොති. අනවසෙසොති නත්ථි එතස්ස අවසෙසොති=අනව
සෙසො; අසාසමමිතිසොති නිරයතිරච්ඡානසොතිපෙතතිවිසයාසුරකායා
වතනාගේ සුඛසංඛාතා අයා අපෙතතනා අපායා, යස්ස විජ්ජති තං පුග්ගලං.
අපායෙ ගමෙති=අපායගමතියො. ආසවකඛයකථා උභතොවුට්ඨාන
කථායං වුතතං.

අවිතෙකසමසෙනාති පවතතමානස්ස සමාධිසං උපනිස්සයභූත
සමාධිවසෙන; සඬවිකසිණිවසෙනාති ආදිසු දස කසිණාති තදුරමමණික
අපාණසමාධිවසෙන වුතතාති. බුද්ධානුස්සති ආදයො මරණසති උප
සමානුස්සති ව උපමාරජ්ඣානවසෙන වුතතා; ආනාපානසති කායගතා
සති ව අපාණසමාධිවසෙන වුතතා. දස අසුභා පඨමජ්ඣානවසෙන වුතතා.
බුද්ධං ආරභ්ව උපපන්නා අනුස්සති=බුද්ධානුස්සති; “ඉතිපි සො හගවා
අරහ”නති ආදිබුද්ධගුණාරමමණාය සතියා එතං අභිවචනං. තස්සා
බුද්ධානුස්සතියා වසෙන; තථා ධම්මං ආරභ්ව උපපන්නා අනුස්සති=ධම්මා
නුස්සති, “සවාකකාතො හගවතා ධම්මො”ති ආදිධම්මගුණාරමමණාය
සතියා එතං අභිවචනං. සඤ්ඤා ආරභ්ව උපපන්නා අනුස්සති=සඤ්ඤානුස්සති
“සුපටිපන්නො හගවතො සාවකසඤ්ඤා”ති ආදිසඤ්ඤාගුණාරමමණාය සතියා
එතං අභිවචනං. සීලං ආරභ්ව උපපන්නා අනුස්සති=සීලානුස්සති; අතතතො
අබණ්ඩනාදිසීලගුණාරමමණාය සතියා එතං අභිවචනං. වාගං ආරභ්ව
උපපන්නා අනුස්සති=වාගානුස්සති; අතතතො මුතතවාගාදිවාගගුණා
රමමණාය සතියා එතං අභිවචනං. දෙවතා ආරභ්ව උපපන්නා අනුස්සති
දෙවතානුස්සති; දෙවතා සකඛිට්ඨානෙ ධර්මො අතතතො සඳ්ධාදි
ගුණාරමමණාය සතියා එතං අභිවචනං. ආනාපානෙ ආරභ්ව උපපන්නා
සති=ආනාපානසති; ආනාපානතිමතතාරමමණාය සතියා එතං අභිවචනං.
මරණං ආරභ්ව උපපන්නා සති=මරණසති; එකහවපරියාපනන ජිවිතිජ්ඣි
සුපච්ඡේදසංඛාතමරණාරමමණාය සතියා එතං අභිවචනං. කුච්ඡිතානං
කෙසාදිතං පටිකක්ඛුලානං ආයතනා ආකරතනා කායොති සංඛාතො

සරීරෙ ගතා පච්ඡනා නාදිසං වා කායං ගතා සති=කායගතාසති; කායගත සතීති වත්තබ්බ රස්සං අකච්ඡා කායගතාසතීති වුත්තා, තථෙව ඉධාපි කායගතාසතිවසෙනාති වුත්තං, කෙසාදිකෙසු කායකොට්ඨාසෙසු පටිකකුල නිමිත්තාරමමණාය සතියා එතං අධිවචනං. උපසමං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති=උපසමානුස්සති; සබ්බදුක්ඛුපසමාරමමණාය සතියා එතං අධි වචනං. දස අසුභා ගෙව්ඨා වුත්තව්ඨා.

“දිසං අස්සාසවසෙනා”ති ආදීති අප්පණුපචාරසමාධිහෙදං යෙව දසෙසුං වුත්තාති. දිසං අස්සාසවසෙනාති දිසනති වුත්තඅස්සාසවසෙනා; “දිසං වා අස්සාසනෙනා දිසං අස්සාසමිති පජානාතීති”ති වුත්තං. එස නයො සෙසෙසුපි. සබ්බකායපටිසං. ටෙවදීති සබ්බස්ස අස්සාසපස්සාස කායස්ස පටිසං ටෙදි; පස්සමහං. කායසබ්බාරනති ඔලාරකං අස්සාසපස්සාසසබ්බානං කාය සබ්බාරං පස්සමෙහනෙනා වුපසමෙනෙනා; දිසං රස්සං සබ්බකායපටිසං ටෙදි පස්සමහං. කායසබ්බාරනති ඉමිනාව වතුකෙක්කන අප්පණාසමාධි වුත්තො. පිටිපටිසං. ටෙවදීති පිතිං පාකටං කරෙන්නො; විත්තසබ්බාර පටිසං. ටෙවදීති සඤ්ඤාවෙදනාසබ්බානං විත්තසබ්බාරං පාකටං කරෙන්නො; අභිප්පමාදං. විත්තනති විත්තං මොදෙනො; සමාදහං. විත්තනති ආරමමණෙ විත්තං සමං ධිපෙනො; විමොචසං. විත්තනති විත්තං නිවරණාදීති විමොචෙනො; පිත්පටිසං. ටෙවදි සුඛපටිසං. ටෙවදි විත්තසබ්බාරපටි සං. ටෙවදි පස්සමහං. විත්තසබ්බාරනති වතුකකඤ්ච විත්තපටිසං. ටෙවදි අභිප්පමාදං. විත්තං. සමාදහං. විත්තං. විමොචසං. විත්තනති වතුකකඤ්ච අප්පණාසමාධිවසෙන විපස්සනාසමපසුත්තසමාධිවසෙන ව වුත්තාති. අනිච්චානුපස්සිති අනිච්චානුපස්සනාවසෙන; විරහානුපස්සිති නිබ්බිදුනුපස්සනාවසෙන; නිණ්ණානුපස්සිති හඬනානුපස්සනාවසෙන; පටි භිස්සනානුපස්සිති වුළානගාමිති විපස්සනාවසෙන; සා භි තදුඛවසෙන සද්ධිං ඛක්ඛාසිසබ්බාරෙති කිලෙසෙ පරිච්චජති සබ්බතද්දසදස්සනෙන ව තබ්බපරිතෙ නිබ්බාණෙ තනතිත්තතාය පක්ඛඤ්ඤා ඉදං වතුකකං විපස්සනාසමපසුත්තසමාධිවසෙනෙව වුත්තං. අස්සාසවසෙන පස්සාස වසෙනාති වෙත්ථ අස්සාසපස්සාසපවතතිමග්ගං ගහෙත්වා වුත්තං. න තදුරමමණ කරණවසෙන. විත්ථාණෙ පනෙත්ථ ආනාපානකථායං ආවි හවිස්සති.

ආනන්තරික සමාධිඤ්ඤානි ද්දසවණණනා

ති වසී තා.

අරණ්ථිහාරඤ්ඤානිද්දසෙ- අනිච්චානුපස්සනාදයො වුත්තව්ඨා. සුඤ්ඤානො විහාණෙති අනත්තානුපස්සනාය වුච්ඡිතස්ස සුඤ්ඤානාකා රෙනෙව පවත්නා අරහත්තඵලසමාපත්ති; අනිමිත්තො විහාණෙති අනිච්චානුපස්සනාය වුච්ඡිතස්ස අනිමිත්තාකාරෙන පවත්නා අරහත්ත ඵලසමාපත්ති; අප්පණ්ණිකො විහාණෙති දුක්ඛානුපස්සනාය වුච්ඡිතස්ස

අප්පණ්ණිතිතාකාරෙන පටිත්තතා අරහත්තඵලසමාපන්නි; සුඤ්ඤානො අධි මුත්තතාති සුඤ්ඤානෙ ඵලසමාපන්නියා පුබ්බභාගපඤ්ඤාවසෙන අධි මුත්තතා; සෙසවසෙ ඵසෙව නයො.

පඨමං ඤානී තති ආදීති අරහත්තඵලසමාපන්නිං සමාපජ්ඣතුකාමස්ස විපස්සනාය ආරම්භෙහුතා ඤානසමාපන්නියො චුත්තා, අරහතොයෙව හි විපස්සනාඵලසමාපන්නි පණ්ණිතාධිමුත්තති ඤානසමාපන්නියො සබ්බකිලෙ සානං පඨිණ්හත්තා. අරණ්විභාරොති චුත්තං, අරහං හි පඨමෙන ඤානෙන නිවරණේ හරතීති අරණ්විභාරො, පඨමජ්ඣානසමඬ්ඬිති පඨමෙන ඤානෙන නිවරණේ හරතීති තං පඨමජ්ඣානං අරණ්විභාරොති අනේවා. සෙසෙසුපි ඵසෙව නයො. අරහතො නිවරණභාවෙපි නිවරණවිපක්කත්තා පඨමස්ස ඤානස්ස නිවරණේ හරතීති චුත්තතන්ති වෙදිතබ්බං. විපස්සනාඵලසමා පන්නිපණ්ණිතාධිමුත්තතිවසෙන තිඛා අරණ්විභාරඤ්ඤාං උද්දිසිත්වා කසමා ඤානසමාපන්නියොව අරණ්විභාරොති නිද්දිට්ඨාති වෙ? උදෙදසවසෙ තෙව, තාසං තිස්සනානං අරණ්විභාරතාය සිද්ධිත්තා, ඵලසමාපන්නිවිපස්ස නාය පන භුමිභුතානං ඤානසමාපන්නිනං අරණ්විභාරතා අවුත්තෙන න සිජ්ඣති, තසමා අසිද්ධිමෙව සාධෙත්තුං පඨමජ්ඣානං අරණ්විභාරොති ආදි චුත්තතන්ති වෙදිතබ්බං, තාසං හි අරණ්විභාරතා උදෙදසවසෙන අසිද්ධාපි තෙසං වා යොජිතනසෙතෙව අනිච්ඡානුපස්සනා නිච්චසඤ්ඤාං හරතීති අරණ්විභාරො. දුක්ඛානුපස්සනා සුබ්බසඤ්ඤාං හරතීති=අරණ්විභාරො. අනත්තානුපස්සනා අත්තසඤ්ඤාං හරතීති අරණ්විභාරො. සුඤ්ඤානො විභාරො අසුඤ්ඤාතං හරතීති අරණ්විභාරො. අනිමිත්තො විභාරො නිමිත්තං හරතීති අරණ්විභාරො. අප්පණ්ණිතිතො විභාරො පණ්ණිතිං හරතීති අරණ්විභාරො. සුඤ්ඤාතාධිමුත්තතිතා අසුඤ්ඤාතාධිමුත්තතිං හරතීති අරණ්විභාරො. අනිමිත්තාධිමුත්තතිතා නිමිත්තාධිමුත්තතිං හරතීති=අරණ්විභාරො. අප්පණ්ණිතිතාධිමුත්තතිතා පණ්ණිතිතාධිමුත්තතිං හරතීති අරණ්විභාරොති යොජේත්වා ගහෙතබ්බං.

අරණ්විභාර ඤාණනිදෙදසවණ්ණනා නි වසී තා.

නිරොධසමාපන්නිඤ්ඤාණනිදෙදසෙ-සමථබලනති කාමච්ඡන්දසො පච්ච නික්ඛමෙම සමෙතීති=සමථො, යො ඵව අකම්පියවේදින බලං; අනාගාමි අරහත්තානං සෙව සමාධිපට්ඨපක්ඛස්ස කාමච්ඡන්දස්ස පහාණෙන සමාධිසම්මං පරිපූරකාරී භාවප්පත්තත්තා තෙසං සෙව සමාධි බලප්පත්තොති කත්වා සමථබලනති චුච්චතී, න අඤ්ඤාසං. සමාධිබලනතිපි පාශො. **විපස්සනා බලනති** අනිච්චාදිවසෙන විවිධෙහි ආකාරෙහි ධමමෙ පස්සනීති=විපස්සනා සායෙව අකම්පියවේදින බලං; තෙසං යෙව උභින්නං බලප්පත්තං විපස්සනාඤ්ඤාං. තථ සමථබලං අනුපුබ්බෙන විත්තසන්නානවුපසමනථං නිරොධෙ ව පරිසංදනථං. විපස්සනාබලං පටිත්තෙන ආදිනවදස්සනථං,

නිරෝධෙ ව ආනිසංසදස්සනන්තං. නිවරණේති නිමිත්තපේ සුමමවචනං
නිවරණනිමිත්තං නිවරණපච්චයාති අපේ. කරණපේ වා සුමමවචනං
නිවරණෙනාති අපේ. න කමපනීති ක්කිනසමච්චිප්පගලො අථ වා
ක්කිනනති ක්කිනභිනානං අධිපෙපතත්තා පඨමෙන ක්කිනෙන නංසමප
සුත්ත සමාධි නිවරණේ න කමපති, අසමෙවෙත් යෝජනා ගහෙතබ්බා.

උදාසමෙ මාති උදාසමසගගන විතතුප්පාදෙ උඨවෙව ව; උඨවනති
ව උදාසමසාපො, නං අප්පිපසමලකඛණං. උදාසමසගගනකිලෙසෙ මාති
උදාසමෙන සගගතෙ එකුප්පාදාදිභාවගතෙ උදාසමසමපසුත්තෙ මොග
අතිරිකඅනොත්තප්පකිලෙසෙ ව; ඛණ්ඩ මාති උදාසමසමපසුත්ත
වතුකඛණෙ ව; න කමපති නවලති නවෙධනීති අසුසුමසුසුමෙව ව
නාති; උදාසමෙ නකමපති, උදාසමසගගතෙ කිලෙසෙ න වලති, උදාසමසග
ගතඛණෙ න වෙධනීති යෝජෙනබ්බං. විපස්සනාබලං සත්තනතංසෙව
අනුපස්සනානං චුත්තත්තා තාසං සෙව වසෙන විපස්සනාබලං පරිපුණ්ණං
නොතීති වෙදිතබ්බං. අවිජ්ජාස මාති වාදසසුපි අකුසලවිතතුප්පාදෙසු
අවිජ්ජාස ව; අවිජ්ජාසගගනකිලෙසෙ මාති යථායොගං අවිජ්ජාසමප
සුත්ත ලොභ දෝස මොග මාන දිට්ඨි විවිධිච්ඡා විනම්භි උදාසම අති
රික අනොත්තප්ප කිලෙසෙ ව; ඛණ්ඩාධාති විතක්කවිමාරා; “පුබ්බ
බො ආවුසො විසාඛ විතක්කත්වා, විමාරෙත්වා පච්ඡා වාචං භිඤ්ඤි
ත්තමා විතක්කවිමාරා වච්ඡබ්බාරා”ති වචනනො වාචං සබ්බධෙනති
උප්පාදෙනතීති=වච්ඡබ්බාරා; කායසංඛාරාති අස්සාසපස්සාසා; “අස්සාස
පස්සාසා බො ආවුසො විසාඛ කායිකා එතෙ ධම්මා කායපට්ඨදා තසමා
අස්සාසපස්සාසා කායසංඛාරා”ති වචනනො කායෙන සබ්බරියනතීති=කාය
සංඛාරා. සසුසුමෙවදසිනාතිරෝධනති සසුසුමෙව දනාස ව නිරෝධා;
විතක්කසංඛාරාති සසුසුම ව වෙදනා ව; “සසුසුම බො ආවුසො විසාඛ
වෙතසිකා එතෙ ධම්මා විතතපට්ඨදා තසමා සසුසුම ව වෙදනා ව විතත
සංඛාරා”ති වචනනො විතෙනන සබ්බරියනතීති=විතතසංඛාරා.

සද්දන්තිවරියාසු අනුපස්සනාවසෙන විවට්ටනානුපස්සනාගහණෙන වා
තස්සා ආදිභුතා වරියාකථාස සද්දන්තිවරියාති චුත්තා, සෙසානුපස්සනාපි
ගතිනා නොනතීති වෙදිතබ්බං. සොලසති සද්දන්තිවරියාති ව උක්කච්ඡ
පරිච්ඡේදො, අනාගාමස්ස පන අරහත්තමග්ගප්පලවජ්ජාති චුද්දසතිපි හොති
පරිපුණ්ණබලත්තා. නවති සමාධිවරියාති එත් පඨමඤ්ඤානාදීති අඛා,
පඨමඤ්ඤානාදීනං පටිලාභත්වාස සබ්බත් උපමාරඤ්ඤානාවසෙන එකාති
නව සමාධිවරියා. බලවරියානං කිං නානත්තං? සමථබලෙපි ති තෙකඛමම
වසෙනාති ආදීති සත්තනති පරියාසෙති උපමාරසමාධි චුත්තො, පෙය්සාල
විජාරනො පඨමඤ්ඤානාවසෙනාති ආදීති සමසත්තනියා වාරෙති යථා
යොගං අප්පඤ්චපාරසමාධි චුත්තො, සමාධිවරියාසපි පඨමඤ්ඤානනති
ආදීති අඛාති පරියාසෙති අප්පඤ්ඤාසමාධි චුත්තො, පඨමඤ්ඤානං පටිලා
භත්වාසාති ආදීති අඛාති පරියාසෙති උපමාරසමාධි චුත්තොති උක්කච්ඡපි
අප්පඤ්චපාරසමාධියෙව චුත්තො, එවං සනෙතපි අනමපියධෙති න බලාති

වසිභාවටෙය්න වරියාති වෙදිතබ්බා. විපස්සනාබලෙ පන සත්ත අනු පස්සනාව විපස්සනාබලනති චුත්තා, සුඤ්චරියාය සත්ත ව අනුපස්සනා චුත්තා, විචචනානුපස්සනාදයො නව ව විසෙසෙනා චුත්තා, ඉදං තෙසං නානත්තං, සත්ත අනුපස්සනා පන අකම්මියටෙය්න බලාති වසිභාවටෙය්න වරියාති වෙදිතබ්බා.

වසිභාවනා පඤ්ඤාති එත් චුත්තවසියො විස්සරේකුං-වසීති පඤ්ඤ වසියොති ඉත්තිලිඛිතවොහාරෙන චුත්තං, සො එව වසීති චුත්තං හොති, පුන පුග්ගලාධිවසීනාය දෙසනාය නා වසියො විස්සරේකෙනා ආවර්ජන වසීති ආදිමාහ. ආවර්ජනාය වසො=ආවර්ජනවසො, සො අස්ස අත්ථිති=ආවර්ජනවසී. එසෙව නයො සෙසෙසු. **පඨමජ්ඣානං යත්ථිච්ඡන්තති** යත් යත් පදෙසෙ ඉච්ඡති ගාමෙ වා අරඤ්ඤ වා තත් තත් ආවර්ජනි. **යදිච්ඡන්තති** යද යද කාලෙ සීතකාලෙ වා උණකාලෙ වා තද ආවර්ජනි. අඑවා යං යං පඨමං ඝාතං යත්ථිච්ඡන්ති පඨවිකසිණාරම්මණං වා සෙසා රම්මණං වා තං තං ආවර්ජනි, එකෙකකසිණාරම්මණස්සාපි ඝාතස්ස වසී තානං චුත්තත්තං පුරිමයොජනායෙව සුඤ්ජරතරා. **යාවත්ථිච්ඡන්තති** යාව තකං කාලං ඉච්ඡති අච්ඡරාසඛිකාතමත්තං සත්තාහං වා තාවතකං කාලං ආවර්ජනි; **ආවර්ජනායාති** මනොචාරාවර්ජනාය; **දඬාධිනත්තනති** අවස වත්තිභාවො; අලසභාවො වා. **සමාපජ්ජති** පටිපජ්ජති; අපෙජ්ජති අනො. **අධිධාතීති** අනෙකාසමාපතතියං අධිකං කත්වා තිට්ඨති; **වුට්ඨානවසියං**. **පඨමජ්ඣානනති** නියසකකත්ථ උපයොගවමනං, පඨමජ්ඣානාති අනො. **පච්චවෙකකතීති** පච්චවෙකකණ්ණජවනෙහි නිවත්තිතා පස්සති. අයමෙත්ථ පාලිවණ්ණනා. අයම්පන අත්ථපපකාසනා:- පඨමජ්ඣානතො වුට්ඨාය විතක්කං ආවර්ජයතො භවඛිතං උපවජ්ඣිත්වා පචත්තාවර්ජනා නන්තරං විතක්කාරම්මණානෙව මත්තාරි පඤ්ඤ ජවනාති ජවනති, තතො චෙ භවඛිතාති, තතො පුන විචාරාරම්මණං ආවර්ජනං චුත්තනායෙ නෙව ජවනාතිති එවං පඤ්ඤපු ඝාතඛෙකපු යද නිරන්තරං විතතං පෙසෙතුං සකෙකාති, අඨස්ස ආවර්ජනවසී සිද්ධාව හොති. අයම්පන මත්ථකපපකතා වසී භගවතො යමකපාරිභාරියෙව ලබ්භති. ඉතො පරං සිඝ්ගරා ආවර්ජනවසී නාම නත්ථි. අඤ්ඤාසං පන අන්තරන්තරා භවඛිත වාරෙ ගණනා නත්ථි. මහාමොග්ගලානත්ථෙරස්ස නාඤ්ඤපනඤ්ඤ දමනෙ විස සිඝං සමාපතතිසමාපජ්ජනසමත්තා සමාපජ්ජනවසී නාම. අච්ඡරා මත්තං වා දසච්ඡරාමත්තං වා බණං සමාපතතිං සිපෙතුං සමත්තා අධිසාන වසී නාම. තථෙව තතො ලුහුං වුට්ඨානසමත්තා වුට්ඨානවසී නාම. පච්චවෙකක ණවසී පන ආවර්ජනවසියා එව චුත්තා. පච්චවෙකකණ්ණජවනානෙව හි තත් ආවර්ජනානන්තරාතීති. ඉති ආවර්ජනවසියා සිද්ධාය පච්චවෙකකණ්ණවසී සිද්ධා හොති. අධිසානවසියා ව සිද්ධාය වුට්ඨානවසී සිද්ධා හොති. එවං සනෙතපි අයං පන මත්ථකපපකතා වසී භගවතො යමකපාරිභාරියෙව ලබ්භතීති චුත්තත්තං පාරිභාරියකාලෙ ඝාතඛිතපච්චවෙකකණ්ණානං අභාවතො නානාවිධවණ්ණාදිතිමාණස්ස නානාකසිණ්ණවසෙන ඉස්සිනතො තං තං

කසිණාරමමණං කුසානං සමාපජ්ඣකාමස්ස සථාරුචි උත්තං තස්මිං කසිණේ
 වුත්තනායෙන ආවජ්ජනපටිත්තනසමන්තා ආවජ්ජනවසී, තදවජ්ජන
 විපිස්සං යෙව තස්ස තස්ස කුසානස්ස අපපණ්ණසමන්තා සමාපජ්ජනසමන්තා
 සමාපජ්ජනවසී. එවං හි වුච්චමානෙන යුත්ති ච න විරුද්ධිති වසී
 පටිපාටි ච සථානකමෙනෙව යුජ්ජති. කුසානඛ්‍යාපට්ඨවෙකකිණායමපන
 මන්තප්පත්තායෙව පඤ්ච ජපනානීති වුත්තතතා වුත්තනායෙන සත්තසුපි
 ජවනෙසු ජවනෙත්තසු පට්ඨවෙකකිණවසීයෙව හොති. එවං සනෙත්ත
 පඨමජ්ඣානං ආවජ්ජනීති චචනං න යුජ්ජනීති වෙ? යථා කසිණේ පටිත්තං
 කුසානං කාරණොපමාරෙන කසිණෙනි වුත්තං, තථා කුසානපට්ඨයං කසිණං
 “සුඛං බුද්ධානං උප්පාදෙ”ති ආදිසු විස ඵලොපමාරෙන කුසානනි
 වුත්තං. යථාපරිවජ්ජනෙත කාලෙ ධ්වං වුට්ඨිතස්ස නිද්දස්ස පබුද්ධස්ස පුන
 නිද්දෙක්කමනෙ විස පුන කුසානොක්කමනෙ සතිපි අධිට්ඨානවසීයෙව
 නාම, යථාපරිවෙජ්ඣෙන වුට්ඨිතස්ස පන වුට්ඨානෙයෙව අධිට්ඨානෙ සතිපි
 වුට්ඨානවසී නාම හොතිති අයං තෙසං විසෙසො.

නිරෝධසමාපත්තියා විභාවනන්තං පන ඉදං පඤ්ඤාකමම:-කා නිරෝධ
 සමාපත්ති? කෙ තං සමාපජ්ජනති? කෙ න සමාපජ්ජනති? කන්තං සමා
 පජ්ජනති? කස්මා සමාපජ්ජනති? කථං සමාපජ්ජනං හොති? කථං
 ධ්වං? කථං වුට්ඨානං? වුට්ඨිතස්ස කිං නිත්තං විත්තං හොති? මතස්ස ච
 සමාපන්නස්ස ච කො විසෙසො? නිරෝධසමාපත්ති කිං
 සඛිකා, අසඛිකා, ලොකීයා, ලොකුත්තරා, නිපථනතා, අනිපථනතාහි? තන්
 “කා නිරෝධසමාපත්ති”ති යා අනුපුබ්බනිරෝධවසෙන විත්තවෙතසි
 කානං ධම්මානං අපපවත්ති. “කෙ තං සමාපජ්ජනති කෙ න සමාපජ්ජනති”ති
 සබ්බෙපි පුට්ඨිජ්ජනා සොත්තාපනතා සකද්දගම්නො, සුක්ඛවිපස්සකා ච
 අනාගාමි අරහන්තො න සමාපජ්ජනති. අධිසමාපත්තිලාභිනො පන
 අනාගාමිනො බිණ්ණසවා ච සමාපජ්ජනති. “කන්තං සමාපජ්ජනති”ති පට
 ථොකාරහවෙ. කස්මා? අනුපුබ්බසමාපත්තිසඛිකාවතො. චතුථොකාරහවෙ
 පන පඨමජ්ඣානාදීනං උප්පත්තියෙව නන්ති. තස්මා න සකකා තන්තං සමා
 පජ්ජතුං. “කස්මා සමාපජ්ජනති”ති සඛිකාරානං පටිත්තිහෙතෙ උක්කණ්ඨිත්වා
 දිට්ඨිව ධම්මෙ අවිත්තකා හුත්වා නිරෝධං නිබ්බාණං පත්වා සුඛං විහරිස්සා
 මාති සමාපජ්ජනති. “කථං සමාපජ්ජනං හොති”ති සමථවිපස්සනා
 වසෙන උස්සකකිත්වා කතපුබ්බකිත්වස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනං
 නිරෝධසො ඵට්ඨමස්සා සමාපජ්ජනං හොති. යො හි සමථවිසෙතෙව
 උස්සකකති යො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනසමාපත්තිං. පත්වා තිට්ඨති,
 යො විපස්සනාවසෙනෙව උස්සකකති, යො ඵලසමාපත්තිං. පත්වා තිට්ඨති.
 යො පන උභයවසෙන උස්සකකිත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනං
 නිරෝධෙති, යො තං සමාපජ්ජනීති අයමෙත්තං සබ්බෙසො. අයමි පන
 විජ්ජාරො:- ඉධ භික්ඛු නිරෝධං සමාපජ්ජතුකාමො කතභ්‍යතකිත්වෙමා
 සුඛොත්තන්තපාදෙ විවිත්තෙ මකාසෙ සුපඤ්ඤායෙන ආසනෙ නිසීදති

පලලඞ්ඞං ආභුජ්ඣා උජුං කායං පණ්ඩාය පරිවුට්ඨං සතිං උපට්ඨපෙත්වා,
 සො පට්ඨෙත්ඤානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථ සඞ්ඛාරෙ අනිච්ඡතො
 දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සති. විපස්සනා පනෙසා නිවිධාපි හොති:
 සඞ්ඛාරපරිගණනාකම්පස්සනා ඵලසමාපතතිවිපස්සනා නිරොධසමාපතති
 විපස්සනාති. තත්ථ සංඛාරපරිගණනාකම්පස්සනා, මඤ්ඤ වා හොති
 තික්ඛා වා මග්ගස්ස පදට්ඨානං හොතියෙව, ඵලසමාපතතිවිපස්සනා
 තික්ඛාව වට්ටති මග්ගභාවනාසද්ධිං, නිරොධසමාපතතිවිපස්සනා පන
 නාතිමඤ්ඤ නාතිතික්ඛා වට්ටති. තස්මා ඵය නාතිමඤ්ඤ නාතිතික්ඛාය
 විපස්සනාය තෙ සඞ්ඛාරෙ විපස්සති. තතො දුතියෙත්ඤානං සමාපජ්ජිත්වා
 වුට්ඨාය තත්ථ සඞ්ඛාරෙ තථෙව විපස්සති, තතො තතියෙත්ඤානං,-පෙ-
 තතො විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථ සඞ්ඛාරෙ තථෙව
 විපස්සති, තථා¹ ආකිඤ්ඤාඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය චතුර්ඞ්ඨං
 පුබ්බස්ථිං කරොති: නානාබ්බධාඅවිකෝපනං සඞ්ඝපරිමානනං සජ්ඣ
 පකෙක්ඛාසනං අද්ධානපරිවේජදන්ති.

තත්ථ නානාබ්බධාඅවිකෝපනන්ති යං ඉමිනා භික්ඛුනා සද්ධිං
 ඵක්ඛාබ්බධං න හොති නානාබ්බධං හුත්වා සීතං පතනවිවරං වා මඤ්ඤපිඨං
 වා නිවාසගෙහං වා අඤ්ඤං වා පන කිඤ්ඤි පරික්ඛාරජානං තං යථා
 න වික්‍රප්පති අයතිඋදක වාතමොරඋඤ්ජුරාදීනං වසෙන න විනස්සති, ඵවං
 අබ්බිධානබ්බධං. තත්ථිදං අබ්බිධානවිධානං :- ඉදංඤ්ඤිදංඤ්ඤි ඉමිසමීං සත්තා
 හබ්බන්තරෙ මා අයතිනා සීයායතු මා උදකෙන වුය්‍යතු මා වාතෙන විද්ධං
 සතු මා මොරෙති හරියතු මා උඤ්ජුරාදීති බජ්ජතුති ඵවං අබ්බිධිතෙ තං
 සත්තාහං තස්ස න කෝපි පරිස්සයො හොති, අනබ්බිභතො පන අයති
 ආදීති විනස්සති. ඉදං නානාබ්බධා අවිකෝපනං නාම. යං පන ඵක්ඛාබ්බධං
 හොති නිවාසන පාරුපනං වා නිසින්නාසනං වා, තත්ථ විසුං අබ්බිධාන
 කිව්චං නත්ථි සමාපතතියෙව නං රක්ඛති. “සඞ්ඝපරිමානන”න්ති භික්ඛු
 සඞ්ඝස්ස පරිමානනං උදික්ඛනං, යාව ඵසො භික්ඛු ආගච්ඡති තාව
 සඞ්ඝකම්මස්ස අකාරණන්ති අජෝ. ඵත්ථ ච න පරිමානනං ඵඤ්ඤ
 පුබ්බස්ථිං, පරිමානනාවජ්ජනං පන පුබ්බස්ථිං. තස්මා ඵවං ආවජ්ජ
 තබ්බං-සමෙ මයි සත්තාහං නිරොධං සමාපජ්ජිත්වා නිසින්නා සඞ්ඝො
 අපලොකනකම්මාදීපු කිඤ්ඤිදෙව කම්මං කප්පකාමො හොති යාව
 මං කෝපි භික්ඛු ආගන්ත්වා න පකෙක්ඛාසති තාවදෙව වුට්ඨතිස්සාමිති,
 ඵවං කන්ථා සමාපනෙතා හි තස්මිං සමයෙ වුට්ඨාතියෙව, යො පන ඵවං
 න කරොති සඞ්ඝො ව සන්තිපතිත්වා තං අපස්සනෙතා අසුකො භික්ඛු
 කුතීන්ති පුච්ඡිත්වා නිරොධං සමාපනෙතාති වුත්තෙ කිඤ්ඤි භික්ඛුං
 පෙසෙති-ගච්ඡ තං සඞ්ඝස්ස වචනෙන පකෙක්ඛාසාමිති. අර්ථස්ස තෙන
 භික්ඛුනා සවණ්ණපචාරෙ යිත්වා සඞ්ඝො තං ආවුසො පරිමානෙත්ති වුත්ත
 මත්තෙයෙව වුට්ඨානං හොති. ඵවං ගරුකා හි සඞ්ඝස්ස ආණා නාම,
 තස්මා තං ආවජ්ජිත්වා යථා සයමෙව වුට්ඨාති, ඵවං සමාපජ්ජතබ්බං.

“සඤ්චපකෙකාසන”නැති ඉධාපි සඤ්චපකෙකාසනාවර්ජනමෙව ඉමස්ස පුබ්බතිච්චං, තස්මා තමපි එවං ආවර්ජිතබ්බං: සමෙ මසි සත්තාහං නිරෝධං සමාපර්ජිතා නිසිනෙන ඔතිණ්ණෙ වඤ්ඤාමි. සිකිඛාපදං වා පඤ්ඤපෙති තථාරූපාය වා අවස්ථාපතියා ධම්මං දෙසෙති යාව මං කොචි ආගන්ත්වා න පකෙකාසති තාවදෙව වුට්ඨතිස්සාමිති, එවං කත්වා නිසිනෙනා හි තස්මිං සමයෙ වුට්ඨාතියෙව. යො පන එවං න කරොති සඤ්චං ව සමෙක සන්තිපතිනෙ තං අපස්සනෙනා අසුකො භික්ඛු ඩුග්ගන්ති පුර්ජිතා නිරෝධං සමාපනෙහාති වුත්තෙ කඤ්චි භික්ඛුං පෙසෙති ගව්ජ තං මම වචනෙන පකෙකාසාති. අපස්ස නෙත භික්ඛුනා සවණුප වාරෙ ධ්වංසා සඤ්චං ආයසමන්තං ආමනෙත්තිති වුත්තමග්ගෙයෙව වුඤ්ඤානං හොති. එවං ගරුකං හි සඤ්ච පකෙකාසනං, තස්මා තං ආවර්ජිතා ශරා සයමෙව වුට්ඨාති එවං සමාපර්ජිතබ්බං. “අද්ධානපරිවේජදේ”ති ජිවිතඛා නස්ස පරිවේජදේ. ඉමිනා හි භික්ඛුනා අද්ධානපරිවේජදේ ඩුග්ගලෙන් ගවිතබ්බං, අත්තනො ආයුසඛිඛාරා සත්තාහං පවත්තිස්සනති න පවත්තිස්සනතිති ආවර්ජිතා සමාපර්ජිතබ්බං, සමෙ හි සත්තාගඛ්ඛන්තරෙ නිරුප්පිතකෙ ආයුසඛිඛාරෙ අනාවර්ජිතාව සමාපර්ජිති, තස්ස නිරෝධ සමාපත්ති මරණං පටිබාහිතුං න සකෙකාති, අනෙතා නිරෝධෙ මරණස්ස නත්තිතාය අත්තරාව සමාපත්තියො වුට්ඨාති, තස්මා එතං ආවර්ජිතාව සමාපර්ජිතබ්බං අවසෙසං හි අනාවර්ජිතුමපි වට්ටති. ඉදංමන ආවර්ජිතබ්බමෙවාති වුත්තං, යො එවං ආතිඤ්චඤ්ඤායතනං සමාපර්ජිතා වුට්ඨාය ඉමං පුබ්බතිච්චං කත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමාපර්ජිති. අපේකං වා මෙ වා විත්තවාලෙ අතිකක්ඛිතා අවිත්තකො හොති නිරෝධං පුසති. කස්මා පනස්ස වින්තං විත්තානං උපරි විත්තාති නපවත්තනතිති? නිරෝධස්ස පයොගත්තා, ඉදං හි ඉමස්ස භික්ඛුනො වෙ සමථ විපස්සනා ධම්මෙ යුගනදෙධි කත්වා අට්ඨසමාපතීආරොගනං අනුපුබ්බතිරෝධස්ස පයොගො න නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපතියාති නිරෝධස්ස පයොගත්තා වින්තං විත්තානං උපරි නපවත්තනති.

“කථං ධාන”නැති එවං සමාපනනාය පනස්සා කාලපරිවේජදවසෙන වෙව අත්තරා ආයුසඛිය සමිකපට්ඨානන සඤ්චපකෙකාසනාභාවෙන ච ධානං හොති. “කථං වුට්ඨාන”නැති අනාගාමිස්ස අනාගාමිථලසමාපතියා අරගනො අරගත්තථලසමාපතියාති එවං වෙධා වුට්ඨානං හොති. “වුට්ඨිතස්ස නිං නිත්තං විත්තං හොති”ති නිබ්බාණනිත්තං, වුත්තං ගෙහං: “සඤ්ඤවේදසිතනිරෝධසමාපතියා වුට්ඨිතස්ස ඛො ආවුසො විසාඛ භික්ඛුනො විවෙකනිත්තං විත්තං හොති විවෙකපොණං විවෙකපබ්බාර”නැති “මනස්ස ච සමාපනනස්ස ච කො විසෙසො”ති අයමපි අපේථා සුත්තෙ වුත්තොයෙව. යථාග :- යොගා ආවුසො මනො කාලකතො තස්ස කාය සඛිඛාරා නිරුද්ධා පටිපස්සද්ධා, වච්ඡසඛිඛාරා-විත්තසඛිඛාරා නිරුද්ධා පටිපස්සද්ධා ආයු පරිකම්භො උසමා වුපසන්තා ඉඤ්ඤායාති පරිභින්නාති. යොගං භික්ඛු සඤ්ඤවේදසිත නිරෝධං සමාපනෙනා තස්සපි කායසඛිඛාරා

නිරුද්ධා පටිපසංඝාදා වර්තමානා-විතතසංඝාදා නිරුද්ධා පටිපසංඝාදා
 ආයු අපරිකම්භේ උසමා අවුපසන්නා ඉන්ද්‍රියානි අපරිහින්නාතිති,
 “නිරොධසමාපන්නි කිං සංඛිතා”ති ආදි පුච්ඡායං පන සංඛිතාතිපි අසංඛි
 තාතිපි ලොකියාතිපි ලොකුත්තරාතිපි න වන්නබ්බා. කසමා? සභාවතො
 නච්ඡිතාය, යසමා පන සමාපජ්ජන්තස්ස වසෙන සමාපන්නා නාම හොති,
 තසමා නිපජ්ජනාති වත්තුං විට්ඨති, නො අනිපජ්ජන්තාති.

ඉති සන්නා සමාපන්නි අයං අරියසෙවිතා,
 දිවෙස්ව ධම්මෙ නිබ්බාණමිති සංඛිමුපාගතාති.

නිරොධසමාපන්නිඤ්ඤාණනිදේදසවණණනා

නි වසී තා.

පරිනිබ්බාණඤ්ඤාණනිදේදසෙ-ඉධාති ඉමසමිං සාසනෙ; **සමපජානොති**
 සාන්තකමපජඤ්ඤං සප්පායසමපජඤ්ඤං ගොචරසමපජඤ්ඤං අසමෙමාහ
 සමපජඤ්ඤානති ඉමෙති වතුති සමපජානො; **සචන්තානති** සංඛිච්ඡ
 යථානුරූපං පරිපුට්ඨානපචත්තඤ්ඤා අනුසංපචත්තඤ්ඤා; **සජ්ඣාදිය**
 නීති උපමාරපණාවසෙන වුත්තෙසු විකම්මානවසෙන විපස්සනාවසෙන
 වුත්තෙසු තදංඛවසෙන මහවසෙන වුත්තෙසු සමුච්ඡේදවසෙන
 ඛෙපෙති අපචත්තං කරොති; පෙය්‍යාලමුඛෙති සී දුතියාදිකානසමා
 පන්නිමහාවිපස්සනාවසෙනා සංඛිතතා, යසමා එතං පච්චවේකඛන්තස්ස
 පචත්තං ඤ්ඤාණං පරිනිබ්බාණේ ඤ්ඤාණං නාම හොති, තසමා විකම්මාන
 පරිනිබ්බාණං තදංඛපරිනිබ්බාණං සමුච්ඡේදපරිනිබ්බාණාති වුත්තමෙව
 හොති. එතෙති කිලෙසපරිනිබ්බාණ පච්චවේකඛණඤ්ඤාණං වුත්තං. අථවා
 පනාති ආදීති බ්‍රහ්මපරිනිබ්බාණ පච්චවේකඛණඤ්ඤාණං නිද්දියසීති. අනු
සාදියෙසාය නිබ්බාණධාතුයාති දුට්ඨා හි නිබ්බාණධාතු-සඋපාදියෙසා ව
 අනුපාදියෙසා ව; තත් උපාදියතෙ අහං මමාති භුසං ගණනීයතීති=උපාදි,
 බ්‍රහ්මඤ්ඤාකසෙසතං අභිවචනං, උපාදියෙව සෙසො අවසිට්ඨොති=උපාදි
 සෙසො. සහ උපාදියෙසෙන චත්තනීති=සඋපාදියෙසා. නත්තත් උපාදි
 සෙසොති=අනුපාදියෙසා. සවුපාදියෙසා පඨමං වුත්තා අසමපන අනුපාදි
 සෙසා, තාය අනුපාදියෙසාය නිබ්බාණධාතුයා; **වක්ඛුසචන්තානති** වක්ඛු
 පචත්ති වක්ඛුසමුද්‍යවාරො; **සජ්ඣාදියනීති** ඛෙපියති මද්දියතීති. එස
 නයො සෙසෙසු.

පරිනිබ්බාණ ඤ්ඤාණනිදේදසවණණනා

නි වසී තා.

සමසිසට්ඨඤ්ඤාණනිදේදසෙ-**සංඤ්ඤාකම්මානා**ති ආදීති දසති රාසිති සංඛි
 ධම්මසංඛිතතො වේදිතබ්බො. න හි එකෙකස්ස වසෙන ආයතනධාතුරාසි
 ධර්මජි සෙසෙති අට්ඨති රාසිති විජුං විජුං සංඛිධම්මො සංඛිතස්සාතිති,

යසමා පන ලොකුතතරධමො හෙතුසමුච්ඡේදෙන සමුවජ්ඣිතබ්බා න හොනති තසමා සබ්බධමමසද්දෙන සඛතභිතාපි ලොකුතතරධමො සමුච්ඡේදවසෙන සමභවතො* ඉධ න ගහෙනබ්බා. හෙතුසමුච්ඡේදෙන සමුවජ්ඣිතබ්බා එව තෙහුමකධමො ගහෙනබ්බා. **සමමාසමුවජ්ඣදානීති** යථාසොභං විකම්මනා තදඛන සමුච්ඡේද පහානවසෙන පරිසුට්ඨානං අනුසංඤ්ච නිරොධෙතො සමමාසමුවජ්ඣදානී; එවං පුග්ගලාධිවිඤ්ඤාය දෙසනාය සමමාසමුච්ඡේදෙ නිද්දිවෙඨා. **නිරොධෙතීති** අනුපාද නිරොධෙන නිරොධෙති; ඉමිනා සමුච්ඡේදජෝ වුත්තො. **න උපෙඨානීති** එවං නිරොධෙ කතෙ සො සො ධම්මො පුන න උපතිට්ඨති න උපපජ්ජති අජෝ. ඉමිනා නිරොධජෝ වුත්තො. එවං අනුපට්ඨානතමම වසෙන අනුපට්ඨානභාවො නිද්දිවෙඨා. **සමනති** කාමච්ඡදානං සමිතතො සමං; තාති පන නෙකධමොදිති සත්ත, රූපාරූපජක්ඛානාති අවඨි, මහාවිපස්සනා අවධාරස, අරියමග්ගා චත්තාරොති සත්තතිස හොනති

තෙරස සිසාති සිසුභුතානං සබ්බසං සඛතභවසෙන වුත්තාති. ඉධ පන සද්ධාදිති අවෙධව සිසාති යුජ්ජනති. නති අරග්ගො තණ්හාදිති පඤ්චසිසාති සනති. **පළිබොධසිසානති** පළිවුජ්ඣනං=පළිබොධො, නිබ්බාන මග්ගාවරණනති අජෝ; **සිසනති** පඨානං අධිකනති අජෝ; පළිබොධෙයව සිසං, තංගමපයුත්තාදි සබ්බපළිබොධෙසු වා සිසනති=පළිබොධසිසං; එසනසො සෙසෙසු. විසෙසතො පන බක්ඛනනති විති බක්ඛො උණ්ණතිවසෙන සංසාරෙ බක්ඛනං; **පඤ්ඤාසොති** අභිතිවෙසො, විකෙබ්බොති විපජ්ජනණ්ණනා; **කිලෙසොති** කිලිසසනං; **අධිපමානෙකාති** අධිමුච්චනං; **පගග්ගොති** උස්සාගනං; **උපෙඨානනති** අපිලාපනං; **අවිකෙබ්බොති** අවිපජ්ජනණ්ණනා. **දස්සනනති** යථාසභාවපට්ටෙධො; **සවත්තනති** උපාදිනනකබ්බ පවත්තං; **භොවණෙති** ආරම්භණං; ඉමෙසු වාදසසුපි වාරෙසු පඨානවෙඨා සිසවෙඨා. **විමොක්ඛොති** විකම්මන තදඛනසමුච්ඡේද පටිපාස්සද්ධි නිසාරණවිමුත්තස්ස පඤ්චස්ස නිසාරණ විමුත්තති නිබ්බාණං; **සඛාරසිසනති** සබ්බසඛකසඛාරානං සිසං කොපි අවසානනති අජෝ. එතෙන අනුපාදිසෙස පරිනිබ්බාණං වුත්තං. සඛාරා භාවමත්තවසෙන වා බක්ඛපරිනිබ්බානමෙව වුත්තං හොති. නෙකධමොදිකං සමඤ්ච සද්ධාදිකං සිසඤ්ච සමසිසං වා අස්ස අජීති=සමසිසිති, අථවා තෙරසනනං සිසානං තණ්හාදිති පඤ්චසිසාති සමුදයසච්චං, සද්ධාදිති පඤ්ච මග්ගසච්චං, පටිත්තසිසං ජීවිති ඤ්ඤං දුක්ඛසච්චං; හොවරසිසඤ්ච සඛාරසිසඤ්ච නිරොධසච්චනති ඉමෙසං චතුත්තං අරියසච්චානං එකසමිං රොණෙ වා එකසමිං ඉරියාපජථ වා එකසමිං සභගජීවිති ඤ්ඤෙය වා අභිසමයො ව අනුපාදිසෙසපරිනිබ්බානඤ්ච යස්ස හොති සො පුබ්බෙ වුත්තාමානඤ්ච ඉමෙසඤ්ච සිසානං අජීතාය සමසිසිති වුච්චති.

සමසිසඨි සද්දණ්ඩිදෙදසවණ්ණනා
නි වසී තා.

*. "පවත්තසමවතො" කසම්භි.

සලලබ්ධිකුණෙනිද්දසෙ-**ගිගො** සුළුති රාගො විජු; ලොකුතන රෙති අසම්මිසොති අපේ. එස නයො සෙසෙසු. **ගිගො**ති රඤ්ජ නටෙති; **දෙසො**ති දුස්සනටෙති; **මොගො**ති මුග්ගනටෙති; රඤ්ජනලක්කිණො රාගො දුස්සනලක්කිණො දෙසො මුග්ගනලක්කිණො මොගොති ඉමෙ තයො සිසකිලෙසෙ වනා ඉද්දති පහෙදනො දසෙසෙනො කොඩොති ආදිමාහ. තථ කුර්ඤ්ඤනලක්කිණො **කොඩො**ති ඉධ සත්ත වත්ථුකො අධිපොතො. උපනක්කිනලක්කිණො **උපනාගො**; දලහ භාවපට්ඨකො කොඩොසෙව. පරගුණමක්කිණලක්කිණො **මකො**; පරගුණ මුක්ඛනන්ති අපේ. යුගග්ගාහලක්කිණො **සලාගො**, යුගග්ගාහ වසෙන පරගුණදස්සනන්ති අපේ. පරසම්පත්තිවිසනලක්කිණො **ඉසා**, උසුසනාති අපේ. අත්තසම්පත්තිගුහනලක්කිණො **මච්ඡරිසං**; මයං අච්ඡරිසං මා පරස්ස නොකුති අපේ. අත්තනා කතපාපපටිච්ඡාදන ලක්කිණො **මාසා**; පටිච්ඡාදනටෙති මාසා විසාති අපේ. අත්තනො අවිජ්ජානගුණපට්ඨකාසනලක්කිණො **සාමෙසං**; සම්භාවොති අපේ. විත්තස්ස උද්ධුමානභාවලක්කිණො **ඵමො**, ඵධ්මභාවොති අපේ. කර ඤාත්තරියලක්කිණො **සාරමො**; උණණතිලක්කිණො **මානො**; අභිභුනන්ති ලක්කිණො **අභිමානො**; මත්තභාවලක්කිණො **මදො**; පඤ්චස්ස කාම ගුණෙසු විත්තවොස්සග්ගලක්කිණො **සමාදො**.

එවං විජුං විජුං කිලෙසවසෙන පුරු දසෙසනා වුත්තකිලෙසෙ ව අවුත්තෙ ව අසෙසෙ ව සබ්බසම්මතවසෙන දසෙසනා “සබ්බ කිලෙසා”ති ආදිමාහ. තථ දිට්ඨධම්මසම්පරාසෙසු සත්තෙ කිලෙසෙනති උපතාපෙනති විබාධෙනති=කිලෙසා; අකුසලකම්මපට්ඨංගොති ව අසං ගහිතා ව. දුට්ඨි වා වරිතා දුට්ඨා වා වරිතාති=දුට්ඨවරිතා; තෙ පන කාස දුට්ඨවරිතං වට්ඨිදුට්ඨවරිතං මනොදුට්ඨවරිතන්ති තිප්පකාරා. විපාකං අභි සම්බරොන්ති=අභිසම්බරා; තෙපි පුඤ්ඤභිසම්බරො අපුඤ්ඤභිසම්බරො ආතෙඤ්ඤාභිසම්බරොති තිප්පකාරා. විපාකවසෙන භවං ගච්ඡන්ති භවගාමිනො; භවගාමිනො කම්මා= භවගාමිකම්මා; ඉමිනා අභිසම්බර භාවෙපි සති අවෙදනිසාති කම්මාති පටික්ඛිත්තාති භොන්ති අසං විසෙසොදුට්ඨවරිතාති ව කම්මාති ව ලිඛිතවිපල්ලාසො කතො.

නානවෙතකත්තනා එථ උදෙසෙ එකත්තසද්දස්ස අභාවෙපි නානත්තකත්තනානං අඤ්ඤාමඤ්ඤාපෙක්ඛිත්තා එකත්තම්පි නිද්දිසිතු කාමෙන නානත්තකත්තනාති උදෙදසො කතො. නානත්තසලලබ්බෙ එකත්තෙ දසසිත්තෙ සලලබ්බකුණං සුඛෙන දසසිත්තීති. **නානත්තනන්ති** අනවතතිත්තතා සපරිපථිකත්තා ව නානාසභාවො; **එකත්තනන්ති** අනවතතිත්තතා සපරිපථිකත්තා ව එකසභාවො; **වරණිගොජොති** වරන්ති තෙන අතං දිසං නිබ්බාණං ගච්ඡන්ති=වරණං කිත්තං? සීලං, තදෙව පටිපක්ඛිත්තාපනටෙති තෙජො; **ගුණිගොජොති** සීලෙන ලභ්භිපට්ඨො සමාධිතෙජො; **පඤ්ඤාගොජොති** සමාධිතා ලද්ධිපට්ඨො විපස්සනා තෙජො; **සුඤ්ඤාගොජොති** විපස්සනාති ලද්ධිපට්ඨො අරියමග්ග කුසල

තෙජෝ; ධම්මනෙජෝති චතුත්තං තෙජානං පතිට්ඨාභුතො බුද්ධිචචන තෙජෝ; චරණතෙජෙන තෙජිගත්තාති සීලතෙජෙන තිබ්බිකත්තො; දුස්සීලානෙජනාති දුස්සීලභාවසංඛාතං තෙජෝ; නමපි හි සත්තාන නාපනතො තෙජෝ නාම. පටිසාදියතීති ඛෙපෙති; අගුණි තෙජනති සමාධියං පටිපක්ඛං විකේඛපතෙජෝ; දුප්පදාදුනෙජනාති විපස්සනා සද්ධං පටිපක්ඛං මොඝතෙජෝ; අපුප්පදාදුනෙජනාති තංතමග්ගච්ඡිකිකිලෙ සප්පභාණේවා කිලෙසසභායං අකුසලකම්මතෙජෝ; න කෙච්චං හෙතං අපුප්පදාදුමෙව ඛෙපෙති “අපි හික්ඛමෙ කමමං අකණ්ඨං අසුඛකං අකණ්ඨං අසුඛකවිපාකං කමමං කමමකඛයාය සංවත්තති”ති චචන්තො කුසල කමමමපි ඛෙපෙතිසෙව. පුප්පදාදුනෙජපටිපක්ඛචසෙන අපුප්පදාදුනෙජමෙව චුත්තං. අධම්මනෙජනාති නානාතිප්පියානං සමයචචනතෙජං ඉමස්ස සද්ධස්ස උද්දෙසවණණ්ණායං චුත්තං. ප්‍රතිසෙ අප්ඵවිකපො රාගාදයො එකුන්තවිසති පුප්ප දුස්සීලානෙජා හොනති. අභිසංඛාති සචග්ගාමිකමාති එප්ඵ අපුප්පදාදුනිසංඛාරා අකුසලකම්මසද්ධි අපුප්පදාදුනෙජා හොනති, ආනෙඤ්ජාතිසංඛාරාති ලොකීයකුසලකම්මාති පුප්පදාදුනෙජෙනෙව ඛෙප නියතො අපුප්පදාදුනෙජ පක්ඛිකාව හොනති. කාමච්ඡදාදයො පසද්ධි දස නානත්තා අගුණිතෙජා හොනති, නිව්චසද්ධාදයො අධාරසනානත්තා දුප්පදාදුනෙජා හොනති, චතුමග්ගච්ඡිකා චතතාරො නානත්තා අපුප්පදාදුනෙජා හොනති, සොනාපතම්මග්ගච්ඡිකානත්තෙන අධිමමතෙජො සංඛගහෙනෙබ්බා. නිද්දෙසෙ සලෙඛබ්බපිපක්ඛෙන අසලෙඛබ්බෙත සලෙඛබ්බෙයොදුකාමෙන අසලෙඛබ්බපිබ්බෙතො සලෙඛබ්බො නිද්දිට්ඨො, නෙක්ඛම්මො දයො සත්තතිංස එකත්තධම්මානං පච්චතීකානං සලෙඛිතතො සලෙඛබ්බොති චුත්තා, තස්මිං නෙක්ඛම්මොදිකෙ සත්තතිංසපහෙදෙ සලෙඛබ්බෙයද්ධං සලෙඛබ්බෙයද්ධං සද්ධං නති.

සලෙඛබ්බසද්ධිද්දසවණණ්ණා

නි ට්ඨි තා.

විරියාරම්භයදැක්වීමේදී සඳහන් අනුප්පාදනානන්ති එකස්මිං අත්තභාවෙ එකස්මිං වා ආරම්භණේ අතිබ්බත්තානං; අනම්මග්ගෙහි සංසාරෙ අනුප්පාදනා අකුසලා නාම නපි, කුසලා පන අපි. පාපකානන්ති ලාමකානං; අකුසලානං ධම්මානන්ති අකොසලලසම්මුත්තානං ධම්මානං; අනුප්පාදකානි න උප්පාදනත්ථාය; උප්පාදනානන්ති ඉමස්මිං අත්ත භාවෙ නිබ්බත්තානං; සොනාසාති පජනත්ථාය; අනුප්පාදනානං කුසලානං ධම්මානන්ති ඉමස්මිං අත්තභාවෙ අතිබ්බත්තප්පිබ්බානං කොසලලසම්මුත්තානං ධම්මානං; උප්පාදකානි උප්පාදනත්ථාය; උප්පාදනා නන්ති ඉමස්මිං අත්තභාවෙ නිබ්බත්තානං; සීඨිසාති සීඨත්ථාය; අසමමාසාසාති අවිනාසත්ථාය; ගිණ්ණාභාවාසාති පුනපුන භාවාය; චෙජුලාසාති චිජුලභාවාය; භාවනාසාති වඩ්ඪිසා; පාපිප්පිසාති පරිපුරණත්ථාය.

ඉදනි අකුසලෙසු කාමච්ඡන්දං කුසලෙසු නෙකකම්මං විසෙසෙනා
දස්සෙතුං “අනුප්පනනාසං කාමච්ඡන්දස්සා”ති ආදිමාහ. තත්ථ:-
කාමච්ඡන්දොති සමාධිපටිපකොධා කාමරාගො; නෙකකම්මනාති පඨ
මජ්ඣානාසමාධි, පඨමජ්ඣානං වා; සබ්බෙ එව වා කුසලා ධම්මා නෙකකම්මං.

ඉදනි සබ්බකිලෙසානං සබ්බකිලෙසපටිපකංසං අරහත්තමග්ගස්ස ච
විසෙසා යොජේතා දස්සෙතුං “අනුප්පනනානං සබ්බකිලෙසාන”නති ආදි
මාහ. තත්ථ:- උප්පභාගස්ස අරහත්තමග්ගස්ස සිතියාති ආදිසු
උප්පාදකකණේ උප්පනනාසං අරහත්තමග්ගස්ස සිතියාති භවකකණේ
විසෙසා සිතියාති ආදි යොජේතා වෙදිතබ්බා. විභවකවස්සකථායංපි “යා වස්ස
පටිත්ති අයමෙව සිති නාමා”ති වුත්තං, කෙච්ඡ පන අරහත්තමග්ගස්ස
පුබ්බභාගමග්ගො දට්ඨබ්බොති වදන්ති.

විරියාරම්භඤ්ඤාණනිදෙදසවණ්ණනා

නි ධර්මි තා .

අත්ථසන්දස්සනඤ්ඤාණනිදෙදසෙ-පඤ්චකකිංකාරි ආදිති වුත්තන්ථා
නෙව. පකාසෙතිති පාකටං කරොති; සොතුනං ඤ්ඤවකක්ඛුනා දස්සනං
සම්පාදෙතිති අත්ථො. නානාධම්මාති ලොකීයලොකුත්තරා සබ්බධම්මා
වුත්තා, කස්මා පකාසනාතිදෙදසෙ ලොකීයා එව වුත්තාති වෙ? අතිව්වා
දිවසෙන පකාසනාය ආරඬ්ඨත්තා. ලොකුත්තරානඤ්ච අසම්මසනුපගත්තා
ලොකුත්තරා නවුත්තා. නානාධම්මනිදෙදසෙන පන අත්ථසන්දස්සනනිදෙද
සෙන ච තෙසං සම්මතීත්තත්තා යථා තෙ පකාසෙත්තබ්බා තථා පකාසනා
පකාසනායෙව. පජ්ඣන්තොති සොතාරං පජ්ඣාපෙන්නොති අත්ථො.
සන්දස්සෙතිති සොතුනං සම්මා දස්සෙති; කෙච්ඡ පන කාමච්ඡන්දස්ස පති
ත්තනා නෙකකම්මන්ථං සන්දස්සෙතිති ආදිනා නයෙන පඨනති. තෙසං
උජ්ඣතෙව සොතුනං දෙසප්පභානෙ ගුණපටිලාභෙ ච කතෙ සිධාප්පත්තං
දෙසනාඤ්ඤං භොතිති දස්සනන්ථං අයං නයො වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

අත්ථසන්දස්සනඤ්ඤාණනිදෙදසවණ්ණනා

නි ධර්මි තා .

දස්සනවිසුද්ධිඤ්ඤාණනිදෙදසෙ-සබ්බෙ ධම්මා එකසංඛාරිනාති සබ්බෙ
සංඛාරාසංඛාරා ධම්මා එකෙන සම්මතීත්තා පරිච්ඡන්තා; නම්මෙධිනාති
කුතට්ඨනා; අත්තනො අත්තනො සභාවට්ඨෙන විජ්ජමානට්ඨෙතිනාති
අත්ථො. අනිත්තට්ඨිනාති කාරකවෙදකසංඛාරාතෙන අත්තනා රතී
ත්තට්ඨනා; සම්මට්ඨෙතිනාති අවිසංවාදනට්ඨෙතිනා; අත්තනො. සභාවං
ඤ්ඤ වට්ඨන්ථාභාවෙනාති අත්ථො. පටිච්චෙධට්ඨෙතිනාති සභාවතො ඤ්ඤෙන
පටිච්චිකිත්තබ්බට්ඨෙතිනා, ඉධ ලොකුත්තරඤ්ඤෙන අසම්මාහඤ්ඤෙන
ආරම්භණෙන ච පටිච්චෙධො වෙදිතබ්බො. අනිත්තනට්ඨෙතිනාති ලොකී

කෙන සදුණෙන ආරමමණෙනො ලොකුත්තරෙන සදුණෙන අසමො
 හනො ආරමමණෙනො ච තෙසං තෙසං ධම්මානං සභාවනො අභිජානි
 තබ්බවෙය්න; “සබ්බං භික්ඛවෙ අභිසේදසුය්”නති හි වුත්තං. **පරිජින**
නාපෙය්නාති වුත්තනසෙනෙව ලොකියලොකුත්තරෙහි සදුණෙහි සභා
 වනො අභිසේදසුනානං ධම්මානං අනිච්චාදිතො නිය්සානාදිතො ච
 පරිච්ඡේදිනා ජානිතබ්බවෙය්න; “සබ්බං භික්ඛවෙ පරිසේදසුය්”නති
 හි වුත්තං. **බමමපෙය්නාති** සභාවධාරණාදිනා ධම්මවෙය්න; **ධානපෙය්**
නාති නිජ්ජවතාදිනා ධානවෙය්න; **සුභපෙය්නාති** ලොකිය
 ලොකුත්තරෙහි සදුණෙහි සුදුහුං සහසුණෙය්සවෙය්න; කිසුළාපි යථා දවස්සිං
 සහසුණෙය්සාදිනා අපේන දිව්සං සුතං මුතං විසුදුසුතං රූපනති වුත්තං,
 එවමිධාපි සුදුහුං සහසුණෙය්සවෙය්සාදිනා සදුතවෙය්නාති වෙදිතබ්බං. **සච්ඡි**
කිසිපෙය්නාති ආරමමණෙනො පච්චක්ඛකාතබ්බවෙය්න; **පුඤ්ඤපෙය්**
නාති පච්චක්ඛකාතසු ආරමමණෙනො පුනස්සුතං පුසිත්තබ්බවෙය්න;
අභිසමසවෙය්නාති ලොකිකෙන සදුණෙන අභිසමාගනත්තබ්බවෙය්න;
 කිසුළාපි හි “නථවෙය් පසුසු සච්චවිච්චෙව සදුණං අභිසුදු පසුසු
 සුතවෙය් සදුණං සච්ඡිකිරියා පසුසු ඵසුනවෙය් සදුණං”නති එකෙකමෙව
 සදුණං වුත්තං. අව්ධිකථායසුළු :-

“සමච්චායෙ බණේ කාලෙ සමුණෙ හෙතු දිට්ඨිසු,
 පටිලාභෙ පහානෙ ච පටිවෙධෙ ච දිසුය්ති”ති

ගාථාවණණනායං අභිසමසද්දසු පටිවෙධපේන වුත්තං. ඉධ පන
 යථාවුත්තෙන අපේන තෙසං නානත්තං වෙදිතබ්බං. අව්ධිකථායමෙව
 හි සො ලොකිකසදුණවසෙන ධම්මාභිසමයො වුත්තොති. **කාමච්ඡෙද**
නානත්තනති විකෙට්ඨසබ්භාවනො නානාරමමණය්නා ච නානාසභා
 වොති අපේන, එවං සබ්බකිලෙසා වෙදිතබ්බං, **තෙකබ්බමං එකත්ත**නති
 විපත්තකය්නාසබ්භාවනො නානාරමමණවිකෙට්ඨසභාවනො ච එක
 සභාවනති අපේන, එවං සබ්බකුසලා වෙදිතබ්බං. ඉධ පෙය්සාලෙන
 සස්සිකතානං බ්‍යාපාදදිනං අකුසලානං යථාවුත්තෙන අපේන නානත්තං
 වෙදිතබ්බං, විතක්ඛවිචාරදිනං පන ගෙට්ඨිමානං ගෙට්ඨිමානං උපරි
 මනො ඔලාරිකවෙය්න නානත්තං වෙදිතබ්බං. යසමා එකසබ්බහිතො
 නානත්තෙකත්තානං පටිවෙධො මග්ගකබ්බණේ සච්චපටිවෙධෙන සිප්පකිති
 තයමා පටිවෙධොති පදං උදධිරිනා සච්චාභිසමයං දසෙසුසි. **පරිසුදු**
පටිවෙධං පටිවිජ්ඣාතිති පරිසුදුසුභිසමයෙන අභිසමෙති; එස නයො
 තෙසෙසු. සච්චාභිසමයකාලසමීං හි මග්ගසදුණසු එකකබ්බණේ පරිසුදු
 පහානං සච්ඡිකිරියා භාවනාති චත්තාරි කිම්බාති භොනති, යථා නාවා
 අපුබ්බං අවරිමං එකකබ්බණේ චත්තාරි කිම්බාති කමොති; ඔරිමං තීරං
 පජ්ඣති තොතං ඡිද්දති භණ්ඩං වහති පාරිමං තීරං අපෙපති; එවමෙව
 මග්ගසදුණං අපුබ්බං අවරිමං එකකබ්බණේ චත්තාරි සච්චාති අභිසමෙති;
 දුක්ඛං පරිසුදුසුභිසමයෙන අභිසමෙති, සමුදයං පහානාභිසමයෙන අභි
 සමෙති, මග්ගං භාවනාභිසමයෙන අභිසමෙති, නිරොධං සච්ඡිකිරියාහි

සමයෙන අභිසමෙතිති චුතතං හොති. නිරොධං ආරම්භණං කත්වා කිම්ච
 වසෙන චතතාරිපි සම්මානී පාපුණාති පසුයති පරිච්ඡකිති-යථා ඔරිමං
 තීරං පජ්ඣති එවං මහසදුණං දුක්ඛං පරිජානාති, යථා සොතං ඡිකුති
 එවං සමුදයං පජ්ඣති, යථා භණ්ඩං වහති එවං සහජාතාදිපච්චයනය
 මග්ගං භාවෙති, යථා පාරිමං තීරං අපෙපති එවං පාරිමතිරහුතං නිරොධං
 සම්චිකරොතිති, එවං උපමාසංසදුභං වෙදිතබ්බං.

දසසනං විසුජ්ඣති ති තං මග්ගවජ්ඣකිලෙසතමප්පනාණෙන සදුණ
 දසසනං විසුද්ධිභාවං පාපුණාති; **දසසනං විසුද්ධානති** තස්ස තස්ස
 ඵලස්ස උපපාදකකිණෙන තස්ස තස්ස මග්ගසදුණස්ස කිම්චපිද්ධිපපත්තිතො
 සදුණදසසනං විසුද්ධිභාවං පහතං හොති, සබ්බධම්මානං එකසංඝනිතාය
 නානතෙතකතතප්පිවෙධපසදුසය මග්ගඵලසදුණෙනි සිද්ධිතො අනෙත
 මග්ගඵලසදුණාති චුතතාති.

දසසනවිසුච්ඡාදණනිදෙදසවණණනා

නි වසී තා.

බ්ගතිසදුණපරිසොභාහණසදුණනිදෙදසෙසු-රූපං අනිවචනො විදි
 නනති අනිවචනානුපස්සනාය අනිවචනති සදුහං; රූපං දුක්ඛනො
 විදිනනති දුක්ඛානුපස්සනාය දුක්ඛනති සදුහං; රූපං අනිගතනො
 විදිනනති අනිගතානුපස්සනාය අනිගතාති සදුහං; සං සං විදිගං නං
 නං බම්බිති යං යං රූපං අනිවචාදිතො විදිතං තං තං රූපං අනිවචාදිතො
 බමති රූචමති. රූපං අනිවචනො විදිතං යං යං විදිතං තං තං බමතිති
 විසුං විසුඤ්ච කත්වා කෙසුචි පොථකෙසු ලිඛිතං. වෙදනාසසදුසයසබ්බාරා
 අනිවචනො විදිතාති ආදිනා ලිඛිතවචනාති පරිවණතත්වා යොජෙතබ්බාති.
 පුෂ්ඨිති විපස්සනාසදුණපුෂ්ඨනෙන පුෂ්ඨිති ඵරති; පරිසොභාහනිති
 විපස්සනාසදුණෙන පවිසති; පරිසොභාහනිතිපි පාඨො.

බ්ගතිසදුණපරිසොභාහනසදුණනිදෙදසවණණනා

නි වසී තා.

පදෙසවිහාරසදුණනිදෙදසෙ- යෙනාකාරෙන මාතිකාය උද්ධිවෙසා
 පදෙසො පච්චෙවකිතබ්බො තං දසෙසනො “මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයාපි
 වෙදයාපි”නති ආදිමාහ. තථී: - **මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයා**ති දිට්ඨිසමසුත්ත
 වෙදනාපි වට්ඨති, දිට්ඨිං උපනිස්සාං කත්වා උපපන්නකුසලාකුසල
 වෙදනාපි විපාකවෙදනාපි තථී මිච්ඡාදිට්ඨිසමසුත්තො අකුසලාව
 නොනති, දිට්ඨිං පන උපනිස්සාය කුසලාපි උපපජ්ජනති අකුසලාපි.
 මිච්ඡාදිට්ඨිකා හි දිට්ඨිං උපනිස්සාය පකඛදිවසෙසු යාගුහතනාදීති දෙනති
 අකුසලාදිආදීනං වට්ඨං පට්ඨපෙනති වතුමමාපථෙ සාලං කරොනති
 පොකකරණිං බණ්ණපෙනති පුප්ථාරාමථලාරාමං රොපෙනති නදිවිදුගෙසු
 යෙතො අජරනති විසමං සමං කරොනති, ඉති තෙසං කුසලා වෙදනා

උපපජ්ජති, මිච්ඡාදිට්ඨිං පන නිස්සාය සමමාදිට්ඨිකෙ අනෙකාසනති පරිභාසනති වධබ්බනාදීති කරොනති පාණං වසිත්වා දෙවනානං උපහරනති ඉති නෙසං අකුසලා වෙදනා උපපජ්ජති, විපාකවෙදනා පන භවනතරගනානං හොති, සා පන මිච්ඡාදිට්ඨිසහජාතාය වෙදනාය සහජාත අස්සෙ මස්සෙ නිස්සායසමපයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙති පච්චයො හොති, සමනනතරනිරුධා මිච්ඡාදිට්ඨි පච්චුප්පනනමිච්ඡාදිට්ඨිසමපයුත්තාය වෙදනාය අනනතරසමනනතරුපනිස්සායආසෙවනනත්ථිවිගතපච්චයෙති පච්චයො හොති, මිච්ඡාදිට්ඨිං ගරුං කත්වා අතිනන්දනතස්ස ලොභසහගත වෙදනාය ආරමමණ්ණාධිපතිආරමමණ්ණානිස්සාය පච්චයෙති පච්චයො හොති, සබ්බාකුසලෙති මිච්ඡාදිට්ඨිං ආරමමණ්ණමත්තං කාරොනතස්ස සබ්බාකුසල වෙදනාය මිච්ඡාදිට්ඨිං පච්චවෙකඛනතස්ස විපස්සනතස්ස කුසලාබ්බා කතවෙදනාය ආරමමණ්ණපච්චයෙන පච්චයො හොති, මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයෙන උපපජ්ජමානානං කුසලාකුසලවෙදනානං භවනතර විපාකවෙදනානස්ස උපනිස්සායපච්චයෙන පච්චයො හොති.

මිච්ඡාදිට්ඨිවූපසමපච්චයාති මිච්ඡාදිට්ඨිවූපසමො නාම සමමාදිට්ඨි; තස්මා සං සමමාදිට්ඨිපච්චයා වෙදසිතං වුත්තං තදෙව මිච්ඡාදිට්ඨිවූපසමපච්චයාති වෙදිතබ්බං. කෙච්චි පන මිච්ඡාදිට්ඨිවූපසමො නාම විපස්සනා බණ්ණ සොතාපතතිඵලකඛණ්ණො වාති වදනති. **සමමාදිට්ඨිපච්චයාපි වෙදසිතනති** ඵත්ථාපි සමමාදිට්ඨිසමපයුත්තවෙදනාපි චට්ඨති, සමමාදිට්ඨි, උපනිස්සායං කත්වා උපපනතා කුසලාකුසලවෙදනාපි විපාකවෙදනාපි. තත්ථ සමමාදිට්ඨිසමපයුත්තා කුසලාච හොති, සමමාදිට්ඨිං පන උපනිස්සාය බුද්ධිපූජාදීපමාලාරොපනං මහාධම්මසවණං අප්පතිට්ඨිතෙ දිසාභාගෙ වෙතිසපතිට්ඨාපනනති ඵමමාදීති පුස්සෙති කරොනති, ඉති නෙසං කුසල වෙදනා උපපජ්ජති, සමමාදිට්ඨිමෙව නිස්සාය මිච්ඡාදිට්ඨිකෙ අනෙකාසනති පරිභාසනති අත්තානං උක්කංසනති පරං චමොනති ඉති නෙසං අකුසල වෙදනා උපපජ්ජති, විපාකවෙදනා පන භවනතරගනානං සෙව හොති. සා පන සමමාදිට්ඨිසහජාතාය සමනනතරනිරුද්ධාය පච්චුප්පනතාය වෙදනාය මිච්ඡාදිට්ඨිං වුත්තපච්චයෙහෙව පච්චයො හොති, ලොකිකසමමාදිට්ඨි පච්චවෙකඛණ්ණසමපයුත්තාය විපස්සනාසමපයුත්තාය නිකනතිසමපයුත්තාය ච වෙදනාය ආරමමණ්ණ පච්චයෙන පච්චයො හොති, මිච්ඡාදිට්ඨිං වුත්තනසෙතෙව උපනිස්සායපච්චයෙන පච්චයො හොති, මග්ගඵල සමමාදිට්ඨි පච්චවෙකඛණ්ණ සමපයුත්තවෙදනාය ආරමමණ්ණ ආරමමණ්ණාධිපති ආරමමණ්ණානිස්සායපච්චයෙහෙව පච්චයො හොති.

සමමාදිට්ඨිවූපසමපච්චයාපි වෙදසිතනති සමමාදිට්ඨිවූපසමො නාම මිච්ඡාදිට්ඨි, තස්මා සං මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයා වෙදසිතං වුත්තං තදෙව සමමාදිට්ඨිවූපසමපච්චයාති වෙදිතබ්බං. **මිච්ඡාසංඝිකපසමපච්චයා මිච්ඡාසංඝිකපසමපසමපච්චයාති** ආදිසුපි එයෙවනසො, යස්ස යස්ස හි වූපසම පච්චයාති වුච්චති තස්ස තස්ස පටිපක්ඛ ධම්මපච්චයාචි තං තං වෙදසිතං අධිපොපනං, මිච්ඡාස්සණ්ණාදිසු පන මිච්ඡාස්සණ්ණං නාම පාපනිරියාසු උපාය

විනතා; අථවා මිච්ඡාසද්දණං මිච්ඡාපච්චවෙනබ්බණ්ණසද්දණං; සමමාසද්දණං නාම විපසංනාසමමාදිට්ඨිං ලොකුත්තරසමමාදිට්ඨිසද්ධිං ධර්මපෙත්වා අසෙස කුසලාබ්බාසානං සද්දණං; මිච්ඡාපිමුත්තරි නාම පාපපිමුත්තරි; අථවා අයථාච විමුත්තරි අනිය්‍යානිකපිමුත්තරි; “අවිමුත්තරෙස්සව සතො විමුත්තරියසද්දණං”ති. සමමාපිමුත්තරි නාම කල්‍යාණාධිමුත්තරිනා ඵලවිමුත්තරි ව; සමමාදිට්ඨිආදයො හෙට්ඨා චුත්තරට්ඨායෙව.

ඡන්දපච්චයාපිති ආදියු පන ඡන්දෙ නාම ලොහො; ඡන්දපච්චයා අට්ඨ ලොහසහගතවිත්තසමපයුත්තරවෙදනා වෙදිතබ්බා. ඡන්දවුපසම පච්චයා පඨමඡ්ඤානවෙදනාව. විතක්කපච්චයා පඨමඡ්ඤානවෙදනා, විතක්කවුපසමපච්චයා දුතියඡ්ඤානවෙදනා; සඤ්ඤාපච්චයා ධර්මපෙත්වා පඨමඡ්ඤානං සෙසා ඡ සමාපත්තිවෙදනා, සඤ්ඤාවුපසමපච්චයා නෙව සඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනවෙදනා. ඡන්දෙ ව අවුපසනො හොතිති ආදියු සචෙ ඡන්දවිතක්ක සඤ්ඤා අවුපසනො හෙතතිති අපේඨා. නපපච්චයාති යො ඡන්දවිතක්කසඤ්ඤානං අවුපසමො ඵව පච්චයො=තපපච්චයො, තසමා තපපච්චයා. ඡන්දවිතක්කසඤ්ඤා අවුපසමපච්චයා වෙදනා හොතිති අපේඨා. සා අට්ඨලොහසහගත විත්තසමපයුත්තර වෙදනා හොති, සචෙ ඡන්දෙ වුපසනො විතක්කසඤ්ඤා අවුපසනො; තපපච්චයාති යො ඡන්දස්ස වුපසමො විතක්කසඤ්ඤානං අවුපසමො ඵව පච්චයො=තපපච්චයො, තසමා තපපච්චයා. සා පඨමඡ්ඤානවෙදනා. සචෙ ඡන්දවිතක්කා වුප සනො සඤ්ඤා අවුපසනො; තපපච්චයාති යො ඡන්දවිතක්කානං වුපසමො සඤ්ඤාය අවුපසමො ඵව පච්චයො=තපපච්චයො, තසමා තපපච්චයා; සා දුතියඡ්ඤානවෙදනාව. සචෙ ඡන්දවිතක්කසඤ්ඤා වුපසනො, තපපච්චයාති යො ඡන්දවිතක්කසඤ්ඤානං වුපසමො ඵව පච්චයො=තපපච්චයො, තසමා තපපච්චයා; සා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන වෙදනාව.

කෙච්චි පන ඡන්දෙ නාම අප්පණං පාපුණ්ණියාමිති පුබ්බභාගෙ ධම්මඡන්දෙ අප්පණප්පත්තස්ස යො ඡන්දෙ වුපසනො හොති, පඨමඡ්ඤානෙ විතක්කො හොති දුතියඡ්ඤානපත්තස්ස විතක්කො වුපසනො හොති, සත්තසු සමාපත්තිසු සඤ්ඤා හොති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමාපත්තාස්ස ව නිරොධං සමාපත්තාස්ස ව සඤ්ඤා වුපසනො, හොතිති ඵං වණණයනති, ඉධ පන නිරොධසමාපත්ති නයුජ්ජති. අප්පත්තස්ස පනති යාති අරහත්ත ඵලස්ස පත්තභ්වාය; අප්පි ආසවනති අප්පි විරිසං; ආසාවනතිපි පාඨො. කඤ්ඤිමපි ධාරෙ අනුප්පනෙති තස්ස විරියාරම්භස්ස වසෙතු තස්මි අරහත්තඵලස්ස කාරණෙ අරියමග්ගෙ අනුප්පනෙත; නපපච්චයාති වෙද සිතාති අරහත්තස්ස ධානපච්චයා වෙදයිතං; ඵනෙන වතුමග්ග සහජාතා නිබ්බත්තිත ලොකුත්තර වෙදනා ගතිතා. කෙච්චි පන-ආසවනති පටිපත්ති තස්මිමපි ධාරෙ අනුප්පනෙති තස්ස භූමියා පත්ති යාති වණණයනති.

පදෙසවිහාරසද්දණනිදෙදසවණණනා
නි ට්ඨිතා.

විවට්ඨසූත්තවකකතියෙදසෙ- **නෙකඛමොධිපට්ඨනා පඤ්ඤාති** නෙකඛමං අධිකං කත්වා නෙකඛමොධිකභාවෙන පට්ඨනා පඤ්ඤා; **කාමච්ඡදනො සඤ්ඤාය විවට්ඨතීති** නෙකඛමොධිපතිකතපඤ්ඤා සමපසුත්තසඤ්ඤාය හෙතුභූතාය කාරණභූතාය චා කාමච්ඡදනො විවට්ඨති පරාවත්තති පරමමුඛි හොතිති අපේඛා. එසනගො සෙසෙසු.

කාමච්ඡදෙය් නාහත්තනති කාමච්ඡදෙය් සත්තවුත්තිතාය අභාවනො න එකසභාවො; **නෙකඛමං එකත්තනති** නෙකඛමං සත්තවුත්තිභාවනො එකසභාවො; **නෙකඛමෙමභවනං වේදනසතොති** කාමච්ඡදෙය් දිනවදංසනෙන නෙකඛමං පට්ඨනසතො; **කාමච්ඡදනො විත්තං විවට්ඨතීති** දිට්ඨාදිනවනො කාමච්ඡදනො නෙකඛමච්ඡිකිණේ විත්තං විවට්ඨති; එසනගො සෙසෙසු.

කාමච්ඡදං පජ්ඣනෙතාති නෙකඛමපට්ඨතිකිකිණේ කාමච්ඡදං විකඛමභණ්පපභාණෙන පජ්ඣනෙතා; **නෙකඛමටසෙන විත්තං අබ්ධිංගතීති** පටිලභංසනෙන නෙකඛමංසන චසෙන තංසමපසුත්තවිත්තං අබ්ධිංගතීති අධිකං කරොනෙතා තිට්ඨති පට්ඨෙතතීති අපේඛා. එසනගො සෙසෙසු.

චක්ඛු සුඤ්ඤං අපේඛං වාති බාලජනපරිකප්පිතංසන කාරක වේදක සංඛාරානංසන අත්තනො අභාවා චක්ඛු අහෙතන සුඤ්ඤං; යං හි යත්ත හොති තෙන තං සුඤ්ඤං නාම හොති. **අනනනිසෙති වාති** අත්තනො සභාවෙනව අත්තනො සත්තකංසන කංසනි අභාවා අත්තනො සත්තකෙන ච සුඤ්ඤං, ලොකංසන අත්තනාති ච අත්තනිස්සනති ච උභයථා ගාභා සමභවතො තදුභයගාභපටිසෙධිනත්ථං අත්තාභාවො ච අත්තනිස්සභාවො ච වුත්තො. **නිවේදන වාති** භංගං අතිකකමිත්වා තිට්ඨන්තංසන කංසනි අභාවතො නිවේදන ච සුඤ්ඤං; **ධුමෙති වාති** පට්ඨතිකිකිණේපි පිරංසන කංසනි අභාවතො ධුමෙති ච සුඤ්ඤං. **සංසතෙන වාති** සංඛකාලෙ විජ්ජමානංසන කංසනි අභාවතො සංසතෙන ච සුඤ්ඤං; **අවිපජිණාම ධමමෙති වාති** ජර්භංගචසෙන විධා අපරිවත්තමානපකතිකංසන කංසනි අභාවතො අවිපජිණාමධමමෙති ච සුඤ්ඤං; අථවා තිව්චභාවෙන ච ධ්වංභාවෙන ච සංසතභාවෙන ච අවිපජිණාමධමමෙභාවෙන ච සුඤ්ඤානති අපේඛා. සමුච්චයපේඛා වාසඤ්ඤා.

යථාදුතං ජානතො පංසනොති ඉවේචං අත්තනානුපංසනා ඤ්ඤෙන යථාසභාවෙන ජානන්තංසන; චක්ඛුනා විසමං පංසන්තංසන; **මක්ඛාගිනිවෙසනො ඤ්ඤං විවට්ඨතීති** චක්ඛු අත්තනාති වා අත්තනිස්සනති වා පට්ඨනමානතො දිට්ඨාගිනිවෙසනො තදුභයපපභාණේවසෙන ඤ්ඤං විවට්ඨති; එසනගො සෙසෙසු.

නෙකඛමෙමන කාමච්ඡදං වොස්සජ්ජතීති නෙකඛමලාභි පුග්ගලො නෙකඛමෙමන නපපටිපක්ඛං කාමච්ඡදං පරිච්ඡජ්ජති; **වොස්සගෙන පඤ්ඤාති** කාමච්ඡදංසන වොස්සගභූතෙ නෙකඛමෙම තංසමපසුත්තා පඤ්ඤා; එසනගො සෙසෙසු.

පිළිනවර්ණදසො හෙවර්ණ චුත්තත්ථාථව. **පරිජානනො විවට්ඨනී**ති පුග්ගලාධිවර්ණාදෙසනා, මග්ගසමඛිත් පුග්ගලො දුක්ඛස්ස චතුර්ඛිධං අත්ථං කිම්චවසෙන පරිජානනො දුග්ගො වුට්ඨානවසෙන විවට්ඨති; ඤාණ විවට්ටනෙපි ඤාණසමඛිත් විවට්ඨනීති චුත්තො. **නාථට්ඨං සඤ්ඤාති** ථතස්ස පුග්ගලස්සච තථට්ඨං විවට්ටනා පඤ්ඤා; ඵසනසො සෙසෙසු.

ඉද්දති මග්ගකඛණේ ථව කිම්චවසෙන ආකාරනානත්තතො ඡ විවට්ටඤාණාති දසෙසුං සඤ්ඤාවිවට්ටොති ආදිමාතිකං ධම්මෙකා නං අත්ථනො විභජ්ජෙනා සඤ්ජානනො විවට්ටනීති ආදිමාග. තත්ථ:- **සඤ්ජානනො විවට්ඨනීති=සඤ්ඤාවිවට්ටොති** යස්මා පුබ්බිභාගෙ නෙකඛමාදිං අධිපතිනො සඤ්ජානනො යොගී පච්ඡා නෙකඛමමසමප යුත්තඤාණෙන කාමච්ඡන්දුදිනො විවට්ටති තස්මා තං ඤාණං සඤ්ඤ විවට්ටො නාමාති අත්ථො. **වෙනසෙනො විවට්ඨනීති=වෙනොවිවට්ටොති** යස්මා යොගී නෙකඛමෙමකතතාදීති වෙනසෙනො සමපයුත්තඤාණෙන කාමච්ඡන්දුදිනො විවට්ටති තස්මා තං ඤාණං වෙනොවිවට්ටො නාමාති අත්ථො. **විජානනො විවට්ඨනීති=විග්ගවිවට්ටොති** යස්මා යොගී නෙකඛමාදිවස්සන විග්ගාධිවර්ණෙන විජානනො තංසමපයුත්ත ඤාණෙන කාමච්ඡන්දුදිනො විවට්ටති තස්මා තං ඤාණං විග්ගවිවට්ටො නාමාති අත්ථො. **ඤාණං කරොනො විවට්ඨනීති=ඤාණවිවට්ටොති** යස්මා යොගී ඡඛිධං අඡ්ඤාතභිකාසනතං අනත්තානුපස්සනා ඤාණෙන පුඤ්ඤතො විදිතං කරොනො තෙනෙව ඤාණෙන දිට්ඨාතීතිවෙසනො විවට්ටති තස්මා තං ඤාණං ඤාණවිවට්ටො නාමාති අත්ථො. **මොක්ඛ ජනො විවට්ඨනීති=විමොක්ඛවිවට්ටොති** යස්මා යොගී නෙකඛමාදීති කාමච්ඡන්දුදීති වොස්සජනො තංසමපයුත්තඤාණෙන කාමච්ඡන්දුතො විවට්ටති තස්මා තං ඤාණං විමොක්ඛවිවට්ටො නාමාති අත්ථො. **නාථට්ඨං විවට්ඨනීති=සමච්ඡවිවට්ටොති** යස්මා යොගී චතුර්ඛිධෙ තථට්ඨං දුග්ගො වුට්ඨානවසෙන විවට්ටති තස්මා මග්ගඤාණං සමච්ඡවිවට්ටො නාමාති අත්ථො. මග්ගඤාණමෙව විනාථට්ඨං දුග්ගො වුට්ඨානභාවෙන විවට්ටනීති සමච්ඡවිවට්ටොති අත්ථො. යත් සඤ්ඤාවිවට්ටොති ආදිසමච්ඡ විවට්ටඤාණනිද්දෙසෙ චුත්තත්තො සමච්ඡවිවට්ටඤාණකඛණමෙව සක්ඛාස චුත්තත්තී වෙදිතඛිං. මග්ගඤාණෙසෙව හි සඛ්ඛාති යුජ්ජන්ති. කථං? ඤාණවිවට්ට ඤාණං හි වජ්ජෙකා සෙසෙසු අරිසමග්ගො සරුපෙනෙව ආගතො, විපස්සනා කමමස්ස පන මග්ගෙනෙව සිජ්ඤානතො විපස්සනා කිම්චසිද්ධිවසෙන ඤාණවිවට්ටඤාණමපි මග්ගකඛණේ යුජ්ජති, මග්ග ඤාණෙනෙව වා වක්ඛු පුඤ්ඤත්තී ආදිකිම්චවසෙන පටිවිද්ධිමෙව හොතිති මග්ගකඛණේ තං ඤාණං වත්තුං යුජ්ජතිසෙව. අත්ථයොජනා පනෙත්ථ යත් මග්ගකඛණේ සඤ්ඤාවිවට්ටො තත්ථ වෙනොවිවට්ටො යත් මග්ගකඛණේ වෙනොවිවට්ටො තත්ථ සඤ්ඤාවිවට්ටොති ථවමාදිනා නසෙන සබ්බසං සන්දනෙසු යොජනා කාතඛිං. අථවා සඤ්ඤාවිවට්ටවෙනොවිවට්ට විමොක්ඛවිවට්ටෙසු වතුනතං අරිසමග්ගානං ආගතත්තො සමච්ඡවිවට්ටො

ආගතො යෙව හොති, සද්දණ්ඩවට්ටොව¹ සච්චවට්ටොනොව කිච්චවසෙන සිඬො හොති, සසද්දසද්දවෙනො විහතවිමොකඛි විවට්ටොසෙව ව, පෙය්‍යාලේ² විජාරියමානො අනත්තානුපස්සනාධිපතත්තා සසද්දඅභිනිවෙසනො සසද්දා විවට්ටනීති අධිපතත්තා පසද්ද සසද්දසීවට්ටො සද්දණ්නති ව, අභිනිවෙසො නානත්තං අනත්තානුපස්සනා එකත්තං, අනත්තානු පස්සනෙකත්තං වෙනසතො අභිනිවෙසනො විහතං විවට්ටනීති නානත්තෙත පසද්ද වෙනොවිවට්ටො සද්දණ්නති ව, අභිනිවෙසං පජ්ඣතො අනත්තානු පස්සනාවසෙන විහතං අධිවසානීති අධිවසානො පසද්ද විහතවිවට්ටො³ සද්දණ්නති ව, අනත්තානුපස්සනාය අභිනිවෙසං වොස්සජ්ජනීති වොස්සග්ගෙ පසද්ද විමොක්ඛවිවට්ටො සද්දණ්නති ව, පාඨසභාවතො⁴ සද්දණ්ඩවට්ටො සද්දණ්ඩි තෙසු ආගතමෙව හොති. සද්දණ්ඩවට්ටො⁵ අනත්තානුපස්සනාය චුට්ඨාය අරියමග්ගං පච්චිලද්ධියා විහතවසෙන චක්ඛු සුසද්දං අග්ගෙන වා අතතරියෙන වාහි ආදි සුසද්දනතො සච්චවට්ටො ලබ්භති, තස්මා⁶ එවං යජ්ඣ සසද්දවිවට්ටො හජ්ඣ වෙනොවිවට්ටොහි ආදිකානි සංසද්දනානි චුත්තා නීති වෙදිතබ්බං.

විවට්ටසද්දණ්නජ්ජකං⁷ නිදෙදසවණ්ණනා නි ටසී තා.

ඉද්ධිවිධිසද්දණ්නිදෙදසෙ-ඉධ ගිහිකුති ඉමසමිං සාසනෙ භික්ඛු; ඡ්ඤ සමාධිපධානසංඛාරසමග්ගනාගනා¹ නති එජ්ඣ ඡ්ඤෙතුවකො සමාධි ඡ්ඤා ධිකො වා සමාධි=ඡ්ඤසමාධි; කතතුකමාත්තාඡ්ඤං අධිපතිං කර්ත්වා පච්චිලද්ධියමාධිසෙය්‍යං අධිවචනං. පධානභුතා සංඛාරා=පධානසංඛාරා; චතුකිච්චසාධකස්ස සමමපධානවිරියසෙය්‍යං අධිවචනං. චතුකිච්ච සාධනවසෙන බහුවචනං කතං. සමනතාගතනති ඡ්ඤසමාධිනා ව පධානසංඛාරෙහි ව උපෙන; ඉද්ධිපාදනති නිපජ්ජනපරියායෙන වා ඉජ්ඣනවෙදන ඉජ්ඣනති එතාය සත්තා ඉද්ධි චුද්ධි උක්ඛංසගතො හොනති ඉමිනා වා පරියායෙන ඉද්ධිති සංඛිං ගතානං උපචාරජ්ඣා නාදිසු කුසලවිතතසමසුත්තානං ඡ්ඤසමාධිපධානසංඛාරානං අධිවසා නවෙදන පාදභුතං සෙසවිතතවෙනසිකරාසිනති අපේථා, චුත්තං හි ඉද්ධිපාදවිහරෙහ සුත්තනතභාජනියෙ:- “ඉද්ධිපාදෙති තථා භුතස්ස වෙදනාකඛිකො-පෙ-විසද්දණ්නකඛිකො”²ති. අභිධම්මභාජනියෙ ව “ඉද්ධි පාදෙති තථාභුතස්ස එසො වෙදනා-පෙ-පග්ගාහො අවිකෙඛිපො”³ති චුත්තං, තස්මා සෙසවිතතවෙනසිකරාසිනති එජ්ඣ ඡ්ඤසමාධිපධාන සංඛාරෙසු එකෙකං ඉද්ධිං කත්වා මිති⁴ සහ සෙසවචනං කතනති වෙදිතබ්බං. එවං හි චත්තාරො බ්බා සබ්බො එසොදෙයො බ්බමා සහි

1. සි. I ව.

3 සා අධිවසානොසසද්ද විවට්ටො.

5. සි. II නසො.

2. සද්දා. පෙය්‍යාල.

4. සි I පාඨසභාවතො.

6. සි. II චක්ඛා.

7. සි, I මිති මිති.

භීතා භෝනති, ඉඹිනා නයෙන සෙසෙසුපි අන්තො වෙදිතබ්බො යථෙව හි ඡන්දං අබිපතිං කරිනා පටිලඤ්ඤාමාසි ඡන්දසමාසිති චුත්තො, එවං විරියං-විතතං-විමංසං අබිපතිං කරිනා පටිලඤ්ඤාමාසි විමංසසමාසිති චුච්චති, එවමෙකෙකසම් ඉද්ධිපාදෙ ඡන්දයො විරියාදයො විතතාදයො විමංසාදයොති තයො ධම්මා ඉද්ධිපි භෝනති ඉද්ධිපාදාපි, සෙසා¹ පන සමපසුත්තකා චතතාරො ඛන්ධා ඉද්ධිපාදයෙව, යසමා වා ඉමෙ තයො තයො ධම්මා සමපසුත්තකෙති චතුති ඛන්ධෙති සද්ධං යෙව ඉඤ්ඤානති න විතා තෙති, තසමා තෙන පරියායෙන සබ්බෙ චතතාරොපි ඛන්ධා ඉඤ්ඤානවෙස්න ඉද්ධි නාම භෝනති, පතිට්ඨවෙස්න පාදා² නාමාති වෙදිතබ්බො. **මිඨිසසමාසිප්පානසංඛාරසමනනාගනනති** එත්ථ පන විරියනති ච පඨානසංඛාරොති ච එකොයෙව. කසමා මිධා චුත්තනති චෝ? විරියස්ස අබිපතිභාවදස්සනවයෙනෙත්ථ පඨමං විරියගහණං කතං, තස්සෙව චතුතිචවසාධකත්තදස්සනත්ථං පඨානසංඛාරචවනං කතං, එවං මිධා චුත්තතතා එවමෙත්ථාපි තයො තයො ධම්මාති චුත්තං. කෙචි පන විභබ්බෙ “ඉද්ධිති යා තෙසං තෙසං ධම්මානං ඉද්ධි සමිද්ධි ඉඤ්ඤානා සමිඤ්ඤානා”³ති චුත්තතතා ඉද්ධි නාම අතිපථනතා, ඉද්ධිපාදෙ තිපථනතාති වදනති. ඉධ පන ඉද්ධිපි ඉද්ධිපාදෙපි තිපථනතා, ලක්ඛණබ්බාගතොති සනතිට්ඨානං ‘කතං. ඉද්ධිසමිද්ධිති ආදිති ඉඤ්ඤානාකාරෙන ධම්මා එව චුත්තතාති වෙදිතබ්බො.

භාවෙතිති ආසෙවති; සුත්තනනභාජනියෙ විය ඉධාපි ඉද්ධිපාද භාවනා ලොකියා එව, තසමා ඉද්ධිවිධං තාව සමපාදෙතුකාමො ලොකියං ඉද්ධිපාදං භාවෙතො පඨවිකසිණාදිසු අවධිසු කසිණෙසු අධිගත වසිප්පතන අවධිසමාපතනිකො-කසිණානුලොමතො කසිණපටිලොමතො කසිණානුලොමපටිලොමතො, ක්කානානුලොමතො ක්කානපටිලොමතො ක්කානානුලොමපටිලොමතො, ක්කානුක්කනනතිකතො කසිණුක්කනනතිකතො ක්කානකසිණුක්කනනතිකතො, අඛිකසංඛිකනතිකතො ආරම්මණසංඛිකනති කතො අඛිකාරම්මණසංඛිකනතිකතො, අඛිකවච්ඡානතො ආරම්මණ වච්ඡානතොති ඉමෙති චුද්දසති ආකාරෙති විතතං පරිදමෙත්වා ඡන්දසිය විරියසිය විතකසිය විමංසාසිය වයෙන පුනස්සුතං ක්කානං සමාපජ්ජති. අඛිකාරම්මණවච්ඡානමපි කෙචි ඉච්ඡනති, පුබ්බභෙතුසමපනෙනන පන කසිණෙසු චතුක්කඤ්ඤානමනෙන විණ්ණවසිනාපි කාතුං වට්ටතිති තං තං ඉද්ධිපාදං සමාධිං භාවෙතො “අනුප්පනනානං පාපකානං අකුසලානං අනුප්පාදයා”⁴ති ආදිකං චතුප්පකාරං මිරියං අධිට්ඨාති, තස්ස⁵ ච භාති චුද්ධියො ඤාත්වා විරියසමතං අධිට්ඨාති, යො⁶ එවං චතුසු ඉද්ධිපාදෙසු විතතං පරිභාවෙත්වා ඉද්ධිවිධං සමපාදෙති. “සො ඉමෙසු චතුසු ඉද්ධිපාදෙසු”⁷ති ආදිසු සොති සො භාවිතචතුරිද්ධිපාදෙ හික්ඛු; **චතුසු ඉද්ධිපාදෙසු විතතං පටිභාවෙතිති** පුනස්සුතං ඡන්දාදිසු එකෙකං අබිපතිං කන්ධා ක්කානසමාපජ්ජනවයෙන තෙසු විතතං පරිභාවෙති නාම; ඡන්දවිචයනං ගාභාපෙතිති

අපේ. **පරිදමෙති** තිබ්බිතෙවනං කරොති; පුරිමං පච්ඡමස්ස කාරණෙ වචනං, පරිභාෂිතං හි විතතං පරිදමිතං භොතිති. **මුදුං කාරොති** තථා දන්තවිතතං වසිපපන්තං කරොති; වසෙ වත්තමානං හි විතතං මුදුති වුළුවති. **කමමයි** යනති කමකබ්බං කමමයොග්ගං කරොති; මුදු හි විතතං කමමයං භොති සුධන්තමිව සුචණ්ණං. ඉධ පන ඉද්ධිවිධකමකබ්බං. **ඝොති** යො පරිභාෂිතවිතො හි කුඤ්ඤා; “කායමපි විතො සමොදහති”ති ආදි ඉද්ධිකරණකාලෙ යථාසුඛං විත්තවාරස්ස ඉඤ්ඤානථං යොගවිධානං දස්සෙතුං වුත්තං. තථ **කායමපි විතො සමොදහති** අන්තතො කර්ජකායමපි පාදකඤ්ඤානවිතො සමොදහති පච්චෙසෙති ආරොපෙති; කායං විත්තානුගතිකං කරොතිති අපේ. එවං කරණං අදිස්සමානෙන කායෙන ගමනස්ස උපකාරාය භොති. **විත්තමපි කායෙ සමොදහති** පාදකඤ්ඤානවිත්තං අන්තතො කර්ජකායෙ සමොදහති ආරොපෙති; විත්තං කායානුගතිකං කරොතිති අපේ. එවං කරණං දිස්සමානෙන කායෙන ගමනස්ස උපකාරාය භොති. “සමොදහති”තිපි පාඨො, පතිට්ඨා පෙතිති අපේ. **කායවසෙති විත්තං පරිණාමෙති** පාදකඤ්ඤාන විත්තං ගහෙත්වා කර්ජකායෙ ආරොපෙති කායානුගතිකං කරොති. ඉදං විත්තං කායෙ සමොදහනස්ස වෙච්චනං. **විත්තවසෙති කායං පරිණාමෙති** කර්ජකායං ගහෙත්වා පාදකඤ්ඤාන විත්තං ආරොපෙති විත්තානුගතිකං කරොති; ඉදං කායං විතො සමොදහනස්ස වෙච්චනං. **අබ්බිඨාති** එවං භොතුති අබ්බිඨාති; සමොදහනස්ස අන්තිවරණථං පරිණාමො වුත්තො, පරිණාමස්ස අන්තිවරණථං අබ්බිඨානං වුත්තං. යථා සමොදහති මුලපදං, පරිණාමෙති අබ්බිඨාති තස්ස අන්තිද්දස පදාති, තස්මා තෙසං විත්තං යෙව පදනං වසෙන “පරිණාමෙත්වා”ති අබ්බිඨාතිතාති වුත්තං¹ සමොදහිත්වාති.

සුඛසඤ්ඤාදි ලුහසඤ්ඤාදි කායෙ ඛක්කමිත්වා විහරති වතුන්ඤ්ඤානෙන සහජාත සුඛසඤ්ඤාදි ලුහසඤ්ඤාදි සමාපජ්ජන වසෙන කර්ජකායෙ ඛක්කමිත්වා පච්චෙසෙත්වා විහරති; තාය සඤ්ඤාය ඛක්කන්තකායස්ස පනස්ස කර්ජකායොපි තුලපිච්චි විය ලුහකො භොති. **ඝොති** යො කතයොගවිධානො හි කුඤ්ඤා; **ගථා භාෂිතෙන විතොනාති** ඉන්තිභුතලකබ්බෙ කරණවචනං ගෙතුඅපේ වා. තථා භාෂිතෙන විතොන ගෙතුභුතෙනාති අපේ. **පරිසුද්ධෙනාති** උපෙක්ඛායති පාරිසුද්ධිභාවෙනා පරිසුද්ධෙන; පරිසුද්ධිත්තායෙව **පරිසොදහනි**; පහස්ස රෙනාති අපේ. **ඉද්ධිවිධඤ්ඤානායා** ඉද්ධිකොට්ඨායෙ ඉද්ධිවිකපෙව වා ඤ්ඤානථාය; **විත්තං අභිනිහරති** යො හි කුඤ්ඤා වුත්තපාකාරවසෙන තස්මිං විතො අභිඤ්ඤාපාදකෙ ජනෙ ඉද්ධිවිධඤ්ඤානාධිගමිත්වාය පරි කමමිත්තං. අභිනිහරති; කසිණාරමමණතො අපනෙත්වා ඉද්ධිවිධාතිමුඛං පෙසෙති. **අභිනිහරාමෙති** අධිගන්තබ්බඉද්ධිපොණං ඉද්ධිපබ්බාරං කරොති; **ඝොති** යො එවං කතවිත්තාතිතිභාරො හි කුඤ්ඤා; **අගෙක**

1. සි. 1 වුත්තං, ත වුත්තං.

මිහින නති අනෙකවිධං නානපසකාරකං; ඉද්ධිමිධ නති ඉද්ධිකොට්ඨාසං;
ඉද්ධිවිකප්පං වා; ජවමනුෂොනීති පච්චනුභවති එසෙසති සච්ඡිකරොති
පාපුණොනීති අනේ.

ඉද්ධිසා අනෙකවිතිනභාවං දසෙසනො “එකොපි හුතො”ති
ආදිමාන. නන්-එකොපි හුතොති ඉද්ධිකරණෙනා පුබ්බ පකතියා එකොපි
හුතො; බහුධා භොනීති බහුතො සත්තියෙ වඩ්ඛමිතුකාමො වා සජ්ඣායං
වා කතතුකාමො පඤ්ඤා වා පුච්ඡිතුකාමො හුතො සත්තමි සහසාමිදි හොති;
කථමපනායමෙවං හොති? ඉද්ධිසා භූමි-පාද-පද-මුලභූතෙ ධමමෙ සමපා
දෙතො අභිඤ්ඤපාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිතො වුට්ඨාය සචෙ සතං
ඉච්ඡති සතං හොමි සතං හොමිති පරිකමමං කතො පුන පාදකජ්ඣානං
සමාපජ්ජිතො වුට්ඨාය අධිට්ඨාති, අධිට්ඨානවිනෙතන සභෙව සතං හොති,
සහසාදිසුපි එසෙව නයො. සචෙ එවං න ඉජ්ඣති පුන පරිකමමං කතො
දුතියමිදි සමාපජ්ජිතො වුට්ඨාය අධිට්ඨානබ්බං. සංයුතතට්ඨකථායං හි
එකවාරං වෙවාරං සමාපජ්ජිතං වට්ටනීති වුත්තං. නන් පාදකජ්ඣාන
විතං නිමිත්තාරමණං, පරිකමමිත්තානි සතාරමණානි වා සහසා
රමණානි වා, තානි ව බො වණ්ණනාවසෙතොව නො පණ්ණනාවසෙන,
අධිට්ඨානවිතතමිදි තථෙව සතාරමණං වා සහසාරමණං වා, තං
පඨමපසණාවිතතමිව නොහුභුඅනන්තරං එකමෙව උපපජ්ජති රූපාවචර
වතුන්ඤ්ඤාතිකං. නන් යෙ තෙ බහු නිමිත්තා තෙ අතියමෙතො
නිමිත්තතො ඉද්ධිමතා සද්ධිං හොනති. ධානනිසජ්ජාදිසු භාසිත
තුණ්හිභාවාදිසු වා යං යං ඉද්ධිමා කරොති තං තදෙව කරොති,
සචෙ පන නානාවණ්ණ කාතුකාමො හොති කෙවි පඨමවසෙ කෙවි
මජ්ඣමවසෙ කෙවි පඨමවසෙ, තථා දීඝතකසෙ උපසිද්ධිමුණං මුණෙක
මිසාකකෙසෙ උපසිද්ධතතවිවරෙ පණ්ඩුකවිවරෙ සරභාණධමකථා
සරභඤ්ඤපඤ්ඤපුච්ඡන පඤ්ඤවිසාජ්ජන රජනපවන විවරසිබ්බන
බොවනාදීති කරොතො, අපරෙපි වා නානපසකාරකෙ කාතුකාමො
හොති, තෙන පාදකජ්ඣානෙනා වුට්ඨාය ‘එත්තකා හිකඛු පඨමවසා
හොනතු’ති ආදිනා නයෙන පරිකමමං කතො පුන සමාපජ්ජිතො වුට්ඨාය
අධිට්ඨානබ්බං, අධිට්ඨාන විනෙතන සද්ධිං ඉච්ඡනපසකාරං යෙව හොනති.
එතනෙයං “බහුධාපි හුතො එකො භොනී”ති ආදීසු. අයමපන විසෙසො:-
ඉමිනා තිකඛුනා එවං බහුභාවං නිමිතිතො පුන එකොව හුතො වඩ්ඛ
මිසාමි පඤ්ඤා පුච්ඡිසාමිති විනෙතො වා අයං විහාරො අපපතිකඛුකො
සචෙ කෙවි ආගමිසානති කුතො ඉමෙ එත්තකා එකසද්ධා හිකඛු
අද්ධා ථෙරසා එතානුභාවොති මං ජාතිසානතීති අපිට්ඨිකාය වා අනන්තර
එකො හොමිති ඉච්ඡෙනෙනා පාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිතො වුට්ඨාය
එකො හොමිති පරිකමමං කතො පුන සමාපජ්ජිතො වුට්ඨාය එකො
හොමිති අධිට්ඨානබ්බං, අධිට්ඨානවිනෙතන සද්ධිං යෙව එකො හොති,
එවං අකරොතො සත සථාපරිච්ඡිතකාලවසෙන සයමෙව එකො
හොති.

ආචිභාවනති පාකවභාවං කරොතිති අනේ; **තිරොභාවනති** පටිච්ඡන්තභාවං කරොතිති අනේ; ආචිභාවං පටිච්ඡන්තභාවං තිරොභාවං පටිච්ඡන්තභාවානි පුරිමෙන වා සමබ්බො, තත්ත්වං ඉද්ධිමා ආචිභාවං කතතුක්කාමො අකුකාරං වා ආලොකං කරොති පටිච්ඡන්තං වා විචිතං කරොති අනාපාථං වා ආපාථං කරොති. කථං? අයං හි යථා පටිච්ඡන්තො විදුරේ සිතොපි වා දිස්සති, එවං අත්තානං වා පරං වා කතතුක්කාමො පාදකඤ්ඤානන්තො වුට්ඨාය ඉදං අකුකාරාදානං ආලොකජාතං භොතුති වා ඉදං පටිච්ඡන්තං විචිතං භොතුති වා ඉදං අනාපාථං ආපාථං භොතුති වා ආවජ්ජිතා පරිකමං කත්වා චුත්තනසෙනෙව අධිට්ඨාති, සහ අධිට්ඨානා යථාධිට්ඨිතමෙව භොති, පරෙ දුරේ සිතාපි පස්සන්ති සයමපි පස්සිතුක්කාමො පස්සති. තිරොභාවං කතතුක්කාමො පන ආලොකං වා අකුකාරං කරොති අපටිච්ඡන්තං වා පටිච්ඡන්තං ආපාථං වා අනාපාථං කරොති කථං? අයං හි යථා අපටිච්ඡන්තො, සමිපෙ සිතොපි වා න දිස්සති එවං අත්තානං වා පරං වා කතතුක්කාමො පාදකඤ්ඤානා වුට්ඨානිතො ඉදං ආලොකවිට්ඨානං අකුකාරං භොතුති වා ඉදං අපටිච්ඡන්තං පටිච්ඡන්තං භොතුති වා ඉදං ආපාථං අනාපාථං භොතුති වා ආවජ්ජිතා පරිකමං කත්වා චුත්තනසෙනෙව අධිට්ඨාති, සහ අධිට්ඨානා යථාධිට්ඨිතමෙව භොති. පරෙ සමිපෙ සිතාපි න පස්සන්ති සයමපි අපස්සිතුක්කාමො න පස්සති. අපිච්ච සබ්බමපි පාකව පාටිභාරියං ආචිභාවො නාම, අපාකවපාටිභාරියං තිරොභාවො නාම. තත්ථ පාකවපාටිභාරියෙ ඉද්ධිපි පඤ්ඤායති ඉද්ධිමාපි. නං යමකපාටිභාරියෙන දීපෙතබ්බං, අපාකවපාටිභාරියෙ ඉද්ධියෙව පඤ්ඤායති න ඉද්ධිමා. නං මහකසුත්තෙන¹ ව භ්‍රමතිමත්තණිකසුත්තෙන ව දීපෙතබ්බං.

තිරොකුඩ්ධි නති පරකුඩ්ධිං; කුඩ්ධියං පරභාගනති චුත්තං භොති. එසනසො තිරොපාකාර තිරොපබ්බතෙසු, කුඩ්ධාති ව ගෙහතිත්ති; **පාකාරොති** ගෙහවිහාරගාමාදීනං පරිකෙඨපාකාරො; **පබ්බතොති** පංසුපබ්බතො වා පාසාණපබ්බතො වා; **අසජ්ජමානොති** අලංකරානො; **සෙය්‍යාදාපි ආකාමොති** ආකාමෙව ය; එවං ගතතුක්කාමෙන පන ආකාස කපිණං සමාපජ්ජිතා වුට්ඨාය කුඩ්ධිං වා පාකාරං වා පබ්බතං වා ආවජ්ජිතා කතපරිකමෙන ආකාමො භොතුති අධිට්ඨාතබ්බො, ආකාමො යෙව භොති, අයං ඔතරිතුක්කාමස්ස උදධං වා ආරොහිතුක්කාමස්ස සුසිරො භොති විතිවිජ්ජිතා ගතතුක්කාමස්ස ට්ඨෙය්‍ය සො තත්ථ අසජ්ජමානො ගච්ඡති, සමෙ ථනස්ස හිකඛුනො අධිට්ඨතිතා ගච්ඡන්තස්ස අත්තරා පබ්බතො වා රුකෙකා වා උට්ඨති, කිං පුන සමාපජ්ජිතා අධිට්ඨාතබ්බනති? දෙසො තත්ථ, පුන සමාපජ්ජිතා අධිට්ඨානං හි උපඤ්ඤායස්ස සන්තිකෙ නිස්සය ගහණ්‍යදිසං භොති, ඉමිනා පන හිකඛුනා ආකාමො භොතුති අධිට්ඨිතතතො ආකාමො භොතියෙව, පුරිමාධිට්ඨාතබ්බලෙනෙව වස්ස අත්තරා අඤ්ඤ පබ්බතො වා රුකෙකා වා උතුමසො උට්ඨතියානිති අධිට්ඨාතමතං අඤ්ඤ න ඉද්ධිමතා. තිමිමෙක පන පඨමතිමාණං බලවං භොති, ඉතරෙන තස්ස

1 සුභා, යමක.

උද්ධං වා අධො වා ගන්තබ්බං. පඨවිසාපි උමමුජ්ජනිමුජ්ජනනි එන් උමමුජ්ජනනි උට්ඨානං; නිමුජ්ජනනි සංසිද්ධං; උමමුජ්ජනනි නිමුජ්ජනනි=උමමුජ්ජනිමුජ්ජනං; එවං කත්තුකාමෙන ආපොකසිණං සමාපජ්ජතො වුට්ඨාස එත්තකෙ ධාතෙ පඨවි උදකං හොතුති පරිච්ඡේදිතො පරිකමමං කතො වුත්තනසෙතෙව අධිට්ඨානබ්බං. සහ අධිට්ඨානා යථාපරිච්ඡන්තො ධාතෙ පඨවි උදකමෙව හොති, සො තත්ථ උමමුජ්ජනිමුජ්ජනං කරොති සෙය්‍යථාපි උදකෙ, න කෙවලං උදකෙ උමමුජ්ජනිමුජ්ජනෙව, නහානපානමුඛධොවනහණ්ණධොවනාදියං යං ඉච්ඡති තං තං කරොති, න කෙවලං උදකමෙව කරොති සප්පිතෙල මධුථාණිතාදියපි යං යං ඉච්ඡති තං තං ඉද්ධං උදකෙ එත්තකං හොතුති ආවජ්ජතො පරිකමමං කතො අධිට්ඨානනාසං යථාධිට්ඨිතමෙව හොති, උද්ධරිතො භාජනගතං කරොත්තස්ස සප්පි සප්පියෙව හොති, තෙලාදීනි තෙලාදීනියෙව, උදකං උදකමෙව, සො තත්ථ තෙමිතුකාමෙව තෙමෙති න තෙමිතුකාමො න තෙමෙති, භස්සෙව ච සා පඨවි උදකං හොති, සෙසජනස්ස පඨවියෙව, තත්ථ මනුස්සා පනතිකාපි ගච්ඡන්ති යානාදීනිපි ගච්ඡන්ති කසිකමොදීනිපි කරොන්ති යෙව, සවෙ පනායං තෙසමපි උදකං හොතුති ඉච්ඡති හොති යෙව, පරිච්ඡන්තකාලමපන අතිකකමිතො යං පකතියා ඝට්ඨනලාකාදිය උදකං තං ධපෙත්වා අවසෙසං පරිච්ඡන්තාට්ඨානං පඨවියෙව හොති.

උදකෙසි අභිජ්ජමානෙ ගච්ඡති එන් යං උදකං අතිකකමිතො සංසිද්ධි තං භිජ්ජමානනනි වුච්ඡති, විපරිතං අභිජ්ජමානං; එවං ගන්තු කාමෙන පන පඨවිකසිණං සමාපජ්ජතො උට්ඨාස එත්තකෙ ධාතෙ උදකං පඨවි හොතුති පරිච්ඡේදිතො පරිකමමං කතො වුත්තනසෙතෙව අධිට්ඨානබ්බං, සහ අධිට්ඨානා යථාපරිච්ඡන්තව්‍යානෙ උදකං පඨවියෙව හොති, සො තත්ථ ගච්ඡති සෙය්‍යථාපි පඨවියං. න කෙවලං ගච්ඡති යං යං ඉරියාපථං ඉච්ඡති තං තං කපෙසති, න කෙවලං පඨවියෙව කරොති මණ්ඩුචණ්ණං ධම්මචරුකධාදියපි යං යං ඉච්ඡති තං තං වුත්තනසෙතෙව ආවජ්ජතො අධිට්ඨානි යථාධිට්ඨිතමෙව හොති, තස්ස ච ච නං උදකං පඨවි හොති සෙසජනස්ස උදකමෙව. මච්ඡකච්ඡපා ච උදකකාකාදයො ච යථාරුචි විචරන්ති, සවෙ පනායං අඤ්ඤාසමපි මනුස්සානං තං පඨවිං කාතුං ඉච්ඡති කරොති යෙව. යථාපරිච්ඡන්ත කාලාතිකකමෙන පන උදකමෙව හොති.

ආකාසෙසි පලලඛකනි කමති¹ අත්තලිකෙක සමන්තතො උජරුඛඛාසනෙන ගච්ඡති; පකඨි සකුණොති පකෙකි යුතෙනා සකුණො; න අපරිපුණ්ණපකෙකි, ලුනපකෙකි වා. තාදිතො භි ආකාසෙ ගන්තුං න සකෙකාති, එවමාකාසෙ ගන්තුකාමෙන පඨවිකසිණං සමාපජ්ජතො වුට්ඨාස සවෙ නිසින්නා ගන්තුමිච්ඡති පලලඛකපමාණං ධානං පරිච්ඡේදිතො පරිකමමං කතො වුත්තනසෙතෙව අධිට්ඨානබ්බං.

සචෙ නිපනෙතා ගනතුකාමො හොති මඤ්චපපමාණං, සචෙ පදසා ගනතුකාමො හොති මඤ්චපපමාණනති එවං යථානුරූපං ධානං පරිවජ්ඣති, චුත්තනසෙනෙව පඨවි හොතුති අධිට්ඨානබ්බං. සහාධිට්ඨානා පඨවිසෙව හොති, ආකාසෙ ගනතුකාමෙන ච භික්ඛුනා දිබ්බමඤ්චු ලාභිනා හවිතබ්බං. කසමා? යසමා අනතරා උතුසමුට්ඨානා වා පබ්බතරුකබ්බදසො හොනති නාගසුපණ්ණොදසො වා උසුයන්තා¹ මාපෙතති තෙසං දසසනන්තං. තෙ පන දිසවා කිං කාතබ්බනති? පාදකඡක්ඛානං සමාපජ්ජිතා චුට්ඨාය ආකාසො හොතුති පරිකමමං කන්තා අධිට්ඨානබ්බං. අපිච ඔකාසෙ ඔරොහණන්තමිද්ධි මිනා දිබ්බ වක්ඛුලාභිනා හවිතබ්බං, අයං හි සචෙ අනොකාසෙ නභානතිජේ වා ගාමවාසෙ වා ඔරොහති මහාජනස්ස පාකවො හොති, තස්මා දිබ්බමඤ්චුනා පසස්සිතා අනොකාසං වජේජන්තා ඔකාසෙ ඔතරතිති.

ඉදමපි වජ්ඣමසුරියෙ ඵලං මභිද්ධිපක ඵලං. මහානුභාවෙති ඵල් වජ්ඣමසුරියානං. බාවානාලියයොජනසහසස්සාපරි වරණෙන මභිද්ධිකතා නිසු දිපෙසු එකකඛණේ ආලොක කරණෙන මහානුභාවතා වෙදිතබ්බා. ඵලං. උපරිවරණආලොකඵරණෙහි වා මභිද්ධිකෙ තෙනෙව මභිද්ධි කතෙතන මහානුභාවෙ; පණ්ණාහිති පරිගණකාති; එකදෙසෙ වා පුසති, පටිමජ්ජනිති සමන්තතො ආදුසතලං විය පරිමජ්ජති; අසමපනස්ස ඉද්ධි අභිඤ්ඤාපාදකඡක්ඛානවසෙතෙව ඉඡ්ඤති, නන්තේඤ්ඤා කසිණසමා පතතිතිසමො. ස්වායං යදිච්ඡති ගනත්වා පරාමසිද්ධං, ගනත්වා පරාමසති. සචෙ පන ඉධෙව නිසින්නකො වා නිපන්නකො වා පරාමසිද්ධකාමො හොති, හන්තාසෙ හොතුති අධිට්ඨාති, අධිට්ඨානබ්බලෙන වණ්චා මුත්ත තාලඵලං විය ආගනත්වා හන්තාසෙ සිතෙ වා පරාමසති, හන්තං වා වඩෙස්සන්තා පරාමසති, හන්තං වඩෙස්සන්තස්ස පන කිං උපාදින්නකං වඩෙස්සති අනුපාදින්නකාති? උපාදින්නකං නිස්සාය අනුපාදින්නකං වඩෙස්සති. සො ඵලං කන්තා න කෙවලං වජ්ඣමසුරියෙ පරමසති සචෙ ඉච්ඡති, පාදකඨලිකං කන්තා පාදෙ ඨපපති, පීඨං කන්තා නිසිදති, මඤ්චං කන්තා නිපජ්ජති, අපසෙසනඵලකං කන්තා අපසෙසති, යථා එකො ඵලං අපරොපි. අනෙකෙසුපි හි භික්ඛුසහසහසෙසු ඵලං කරොනෙතසු තෙසඤ්ඤා එකමෙකස්ස තථෙව ඉඡ්ඤති වජ්ඣමසුරියාදිනං ව ගමනමපි ආලොකකරණමපි තථෙව හොති, යථා හි පාතිසහසෙසු උදකසුරෙසු සබ්බපාතිසු වජ්ජමඤ්චලාති දිස්සන්ති පාකතිකමෙව වජ්ජස්ස ගමනං ආලොකකරණඤ්ඤා හොති, තථුපමමෙතං පාටිකාරියං. යාව චුගම ලොකාපි කායෙන වසං චතෙනනිති චුගමලොකං පරිවෙජ්දං කන්තා ඵල්නතරෙ අනෙකවිධං අභිඤ්ඤං කරොනෙතා අත්තනො කායෙන වසං ඉස්සරියං පටිනෙතති; වින්තරො පනෙත්ථ ඉද්ධිකථායං ආවිහවිස්සතිති.

ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණනිදෙදසවණ්ණනා

නි වසීතා.

1. භි. I උසුයන්තා.

සොතධාතු විසුද්ධියැසුණිනිදදසෙ—“දුරෙපි සද්දන” නති ආදි දිබ්බ සොතං උපපාදෙතුකාමස්ස ආදිකම්මිකස්ස භික්ඛුනො උපායසංදස්ස නාථං වුත්තං. තථ:- දුරෙපි සද්දනං. සද්දනිමිත්තනති දුරෙ සද්දනං අන්තරෙ සද්දං; සද්දෙයෙව භි නිමිත්තකරණවසෙන සද්දනිමිත්තං දුරෙති වුත්තෙපි පකතිසොතස්ස ආපාථවධානෙයෙව; ඔලාපිකානනති ථුලානං; සුචුමානනති අණුනං; සණ්ඨාසණ්ඨානනති සණ්ඨානොපි සණ්ඨානං; අතිසණ්ඨානනති අපො. එතෙන පරමසුචුමා සද්ද වුත්තා නොනති. ඉමං සැණං උපපාදෙතුකාමෙන ආදිකම්මිකෙන ක්කාසිනා අභිඤ්ඤාපාදකථකානං සමාපජ්ජන්වා වුට්ඨාය පරිකම්මසමාධිවිත්තෙන පඨමන්තරං පකතිසොතපථෙ දුරෙ ඔලාරිකො අරඤ්ඤ සීහාදීනං සද්දෙ ආවජ්ජිතබ්බො, විහාරෙ ගණ්ඨිසද්දෙ හෙරිසද්දෙ සබ්බසද්දෙ සාමණේර දහරභික්ඛුනං සබ්බථාමෙන සඤ්ඤායන්තානං සඤ්ඤායනසද්දෙ පකතිකථං කථෙන්නානං කිං භනෙන කිං ආවුසොති ආදියද්දෙ සකුණ් සද්දෙ වාතසද්දෙ පදසද්දෙ පක්ඛාටකිනඋදකස්ස විච්චිටායනසද්දෙ ආතපෙ සුස්සමානනාලපණ්ණසද්දෙ කුන්ධිපිලිකාදිසද්දෙති එවං සබ්බො ඔලාරිකතොපභූති යථාක්කමෙන සුචුමසුචුමසද්ද ආවජ්ජි තබ්බො. එවං කුරොන්නෙන ව පුරජ්ජිමාදිසු දසසු දිසාසු කමෙන එකෙකිස්සා දිසාය සද්දනිමිත්තං වුත්තනයෙන මනසි කාතබ්බං. මනසි කුරොන්නෙන ව යෙ සද්ද පකතිසොතස්ස සුය්‍යනති තෙසු පකති සොතමොධාය මනොවාරිකෙන විත්තෙන මනසි කාතබ්බං, තස්ස තෙ සද්ද පකතිවිත්තස්සාපි පාකවා භොනති, පරිකම්මසමාධිවිත්තස්ස පන අතිවිය පාකවා භොනති, තස්සෙවං¹ සද්දනිමිත්තං මනසිකරොනො ඉද්දති දිබ්බසොතධාතු උපපජ්ජස්සනීති තෙසු සද්දෙසු අඤ්ඤන්තරං ආරම්භං කන්වා මනොවාරාවජ්ජනං උපපජ්ජති, තස්මිං නිරුද්ධො චන්තාරි පඤ්ච වා ජවනාති ජවනති, යෙසං පුරිමාති නිණ් චන්තාරි වා පරිකම්ම උපවාර අනුලොම ගොත්‍රභූතාමකාති කාමාවචරාති චතුථං පඤ්චමං වා අපපණාචිත්තං රූපාවචරචතුථිඤ්ඤාතිකා, තථ සං තෙන අපපණාචිත්තෙන සද්ධිං උපපන්නා සැණං අයං දිබ්බසොතධාතු. තං ථාමගතං කුරොන්නෙන එථන්නරෙ සද්දං සුණ්ඨිති එකඛ්‍යුලමත්තං පරිච්ඡිද්දන්වා වසේසිතබ්බං, තතො චඛ්‍යුල චතුරඛ්‍යුල අධිඛ්‍යුල විදජ්ජි රත්ත අන්තොගභ පමුඛපාසාද පරිවෙණ සඛ්ඝාරාම ගොවර ගාම ජනපදදිවසෙන යාවමකකවාලං තතො වා භික්ඛාපි පරිච්ඡිද්දන්වා පරිච්ඡිද්දන්වා වසේසිතබ්බං, එවං අධිගතාභිඤ්ඤා එස පාද කඤ්ඤානා රම්මණෙන පුට්ඨොකාසබ්බන්තරගතෙ සද්දෙ පුන පාදකඤ්ඤානං අසමාපජ්ජන්වාපි අභිඤ්ඤාසැණෙන සුණ්ඨියෙව, එවං සුණ්ණෙන ව සමෙපි යාව බ්‍රහ්මලොකා සබ්බහෙරිපණ්ඩාදිසද්දෙති එකකොලාහලං ගොති පාටියෙකකං වචන්තාපෙතුකාමනාය සති අයං සබ්බසද්දෙ අයං හෙරි සද්දෙති වචන්තාපෙතුං සකෙකාභියෙව, අභිඤ්ඤාසැණෙන සුතෙ සාන්ත සද්දෙ පච්ඡා කාමාවචරවිත්තෙන අන්තං ජානාති දිබ්බසොතං පකති

සොතවතොසෙව උපපජ්ජති නො ඛිට්ඨස්ස, පච්ඡා පකතිසොතෙ විතට්ඨෙපි දිබ්බසොතං න විතස්සතිති වදන්ති. සො දිබ්බාස සොතධාතුයාති එත්ථ දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බා, දෙවානං හි සුචරිතකම්මාභිතිබ්බත්තා පිත්තසෙමනරුධිරාදීහි අපලිබ්බදා උපකතිලොච්ඡිත්තත්තාය දුරෙපි ආරම්භේ සමපට්ච්ඡන්සමත්ථා දිබ්බා පසාදසොතධාතු හොති, අයඤ්චාපි ඉමස්ස හික්ඛුතො විරියභාවනාබලනිබ්බත්තා ඤ්ඤාසොතධාතු තාදිසා යෙවාති දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බා. අපිච දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලදාත්තා අත්තනා ච දිබ්බවිහාරයනතිස්සිත්තනාපි දිබ්බා, සචණ්ඩෙස්සන නිජ්ජවට්ඨන ච සොතධාතු, සොතධාතුතිච්චකරණෙන ච සොතධාතු විශාතිපි සොතධාතු, තාය දිබ්බාය සොතධාතුයා. විසුද්ධායාති පරිසුද්ධාය නිරූපකතිලොසාය; අතික්කන්තමානුසංයායාති මනුස්ස පමාරං අතික්කමිත්තා සද්දසවණෙන මානුස්සිකං මංසසොතධාතුං අතික්කන්තාය විතිවත්තිනා සිතාය; උභො සද්දෙ සුණාතිති වේ සද්දෙ සුණාති; කතමෙ චෝ දිබ්බෙ ච මානුසකෙ ච, දෙවානඤ්ච මනුස්සානඤ්ච සද්දෙති වුත්තං හොති. එතෙන පදෙසපරියාදනං වෙදිතබ්බං. අස දුරෙ සහතිකෙ වාතියෙ සද්ද දුරෙ පරචක්කවාලෙපි, අස ච සත්තිකෙ අත්ත මසො සද්දෙහසන්තිස්සිත්තමාණක්කසද්දපි තෙ සුණාතිති වුත්තං හොති. එතෙන නිපපදෙසපරියාදනං වෙදිතබ්බං.

සොතධාතු විසුච්ඤ්ඤානිද්දෙසවණ්ණනා

ති වසී තා.

වෙතොපරිය ඤ්ඤානිද්දෙසෙ-සසා එවං පජානාතිති ඉදති වත්තබ්බං විධානං උපදිසති¹; ඉදං රූපං සොමනස්සිත්ථියසමුච්ඡිතනති ආදි ආදිකමමිකෙන සාධිනා පටිපජ්ජනබ්බවිධානං. කපං? එතං හි ඤ්ඤං උපපාදෙතුකාමෙන සාධිනා පඨමං තාව දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤං උපපාදෙ තබ්බං. එතං හි දිබ්බවක්ඛුවසෙන ඉජ්ඣති. තං එතස්ස පරිකමමං, තස්මා තෙන හික්ඛුතා ආලොකං වසේස්සති දිබ්බෙන වක්ඛුතා පරස්ස හදයරූපං නිස්සාය වත්තමානස්ස ලොභිතස්ස වණ්ණං පය්සිත්තා පය්සිත්තා විත්තං පරියෙසිතබ්බං. තං හි ලොභිතං කුසලසොමනස්ස වත්තමානෙ රත්තං හොති නිග්‍රොධපක්කවණ්ණං. අකුසලසොමනස්ස වත්තමානෙ තදෙව ලුලිතං හොති. දෙමනස්ස වත්තමානෙ කාලකං හොති ජමුලු පක්කවණ්ණං ලුලිතං. කුසලපෙක්ඛාය වත්තමානාය පසන්නං හොති, තිලතෙලවණ්ණං. අකුසලපෙක්ඛාය වත්තමානාය තදෙව ලුලිතං හොති. තස්මා තෙන ඉදං රූපං සොමනස්සිත්ථියසමුච්ඡිතං, ඉදං රූපං දෙමනස්සිත්ථියසමුච්ඡිතං, ඉදං රූපං උපෙක්ඛිත්ථියසමුච්ඡිතනති පරස්ස හදයලොභිතවණ්ණං පය්සිත්තා විත්තං පරියෙසෙනෙන වෙතො පරියඤ්ඤානං ථාමගතං කාතබ්බං. එවං ථාමගතෙ හි තස්මිං අනුක්ක මෙන සබ්බමපි කාමාවචරාදිහෙදං විත්තං පජානාති විත්තා විත්තමෙව

1. ස. 30. උපදිසති.

සඞ්ඛමනෙතා¹ විනා හදයරූපදස්සනෙන. චුන්තමපි වෙනං අට්ඨ කථායං:- “ආරූපෙ පරස්ස චිත්තං ජාතිතුකාමො² කස්ස හදයරූපං පස්සති කස්සි ඤ්ඤිතවිකාරං ඔලොකෙතිති? න කස්සපි ඉද්ධමිතො විසයො³ එස යදිදං යත් කන්ථි භාව චිත්තං ආවජේතෙනා සොලසප්පභෙදං චිත්තං ජානාති, අකතාහිතිවෙසස්ස පන වසෙන අයං කථා”ති. **සර සන්නාහි** නති අන්නානං ථපෙත්වා සෙසසන්නානං; **සරපුගගලාන** නති ඉදමපි ඉමිනා එකන්ථමෙව, වෙනෙය්වසෙන පන දෙසනාපිලාසෙන ච බ්‍යඤ්ඤෙන නානන්තං කතං.

වෙනසා වෙනො පරිච්ච පජානාතිති අන්නෙනා විතෙන්න තෙසං විතතං පරිච්ඡේදිත්වා සරාගාදිවසෙන නානප්පකාරතො ජානාති; **සරාගං** චාති ආදිසු වාසද්‍රෝ සමුච්චයන්ථා. තත් අට්ඨපිධං ලොභ සහගතචිත්තං සරාගචිත්තං නාම. අවසෙසං චතුසුමකකුසලාබ්‍යා කතං චිත්තං **චිත්තරාගං** නාම. වෙ දොමනස්ස චිත්තාති වෙ විවික්චජ්ජද්ධච්ච චිත්තාතිති ඉමාති පන චන්තාරි චිත්තාති ඉමසමී. දුකෙ සඞ්ඛතං න ගච්ඡන්ති. කෙච් පන ථේරා තාතිපි චිත්තරාගපදෙන සඞ්ඛණ්ඨනති. දුපිධං පන දොමනස්සසහගතං චිත්තං **සද්දෙස චිත්තං** නාම. සඞ්ඛමපි චතුසුමකං කුසලාබ්‍යාකතං **චිතදෙසං** නාම. සෙතාති දස අකුසල චිත්තාති ඉමසමී. දුකෙ සඞ්ඛතං න ගච්ඡන්ති. කෙච් පන ථේරා තාතිපි චිත්තදෙසපදෙන සඞ්ඛණ්ඨනති. **සමොගං චිතමොගන**ති එත් පන මොහෙකතෙකුකවසෙන විවික්චජ්ජද්ධච්ච සහගතව්‍යමෙව **සමොගං**, මොහස්ස පන සබ්බාකුසලෙසු සමභවතො වාදසපිධමපි අකුසලං චිත්තං සමොගනති වෙදිතබ්බං. අවසෙසං කුසලාබ්‍යාකතං **විනමොගං**. විනම්ද්ධානුගතං පන **සබ්බිගතං**. උද්ධච්චානුගතං **චික්ඛිගතං**. රූපා වචරාරූපාවචරං **මහගගතං**. අවසෙසං **අමහගගතං**. සඞ්ඛමපි තෙහුමකං **සුභතතරං**. ලොකුතතරං **අනුතතරං**. උපචාරප්පතතං අප්පණ්‍යාප්පතතඤ්ච **සමාහිගං**. තදුභයමප්පතතං **අසමාහිගං**. තදඞ්ඛවිකම්මන සමුච්චේද පරිප්පසාද්ධි තිස්සරණ විමුත්තිප්පතතං **චිත්තනං**. පඤ්චවිධමපි එතං විමුත්තිමප්පතතං **අචිත්තන**නති වෙදිතබ්බං. ඉති වෙනොපරිසඤ්ඤාණලාභී භික්ඛු සොලසප්පභෙදමපි චිත්තං පජානාති, පුපුර්ජනා පන අරියානං මක්ඛඵලචිත්තං න ජානන්ති, අරියාපිච්ච හෙට්ඨමා උපරිමානං මක්ඛඵල චිත්තං න ජානන්ති, උපරිමං පන හෙට්ඨමානං චිත්තං ජානන්තිති.

වෙනොපරිසඤ්ඤාණනිදෙදසවණ්ණනා

ති ධරී කා.

පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤානිදෙදසෙ-එවං **පජානාති**ති ආදි චතුසු ඉද්ධිපාදෙසු පරිභාවිතචිත්තස්ස පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණං උප්පාදෙතුකාමස්ස තදුප්පාදනවිධානදස්සනන්ථං චුත්තං. කමතො හි පරිච්ච

සමුප්පාදං පස්සිනා විඤ්ඤාණ නාමරූප සලායතන ඵස්ස වෙදනා සංඛාතං පච්චුප්පනතං ඵලසංඛේපං පස්සති. **ගායාති** තස්ස පච්චයං පුරිමහවෙ කම්මතිලෙසසංඛාතං හෙතුසංඛේපං පස්සති, තස්ස පච්චයං පුරිමහවෙයෙව ඵලසංඛේපං පස්සති, තස්ස පච්චයං තතියහවෙ හෙතු සංඛේපං පස්සති, එවං පරිච්චසමුප්පාදදස්සනෙන ජාතිපරම්පරං පස්සති, එවං බහුපකාරො¹ පුබ්බනිවාසානුස්සති සද්දණ්ණස්ස පරිච්චසමුප්පාද මනසිකාරො. තත්ථ “ඉමස්මිං සති ඉදං හොති ඉමස්සුප්පාදා ඉදං උපපජ්ජති”ති ඉදං පරිච්චසමුප්පාදනිද්දෙදසස්ස උද්දෙසවචනං; එතෙසං² අඤ්ඤාතරවචනෙනෙව අනෙථ සිද්ධො චිධා වචනං කස්මාති වෙ? අනිතානතතසංඛාවතො. “කථං? **ඉමස්මිං සතීති** ඉමස්මිං පච්චයෙ විජ්ජමානෙ; ඉදං සංඛපච්චයානං සාධාරණවචනං. **ඉදං හොතීති** ඉදං පච්චයුප්පනතං හවති; ඉදං සංඛපච්චයුප්පනතානං හි සාධාරණ වචනං; ඉමිනා සකලෙන වචනෙන අහෙතුකවාදෙ පරිසිද්ධො හොති, යෙ හි ධම්මා පච්චයහමභවා³ හොනති, න පච්චයාභවා තෙ අහෙතුකා නාම හොනතීති. **ඉමස්සුප්පාදා**ති ඉමස්ස පච්චයස්ස උප්පාදහෙතු ඉදං සංඛපච්චයානං උප්පාදවනතතාදීපනවචනං. **ඉදං උපපජ්ජතීති** ඉදං පච්චයුප්පනතං උපපජ්ජති; ඉදං සංඛපච්චයුප්පනතානං තතො උපපජ්ජමානතාදීපනවචනං. ඉමිනා සකලෙන වචනෙන සස්සතා හෙතුකවාදෙ පරිසිද්ධො හොති. යෙ හි උප්පාදවනතො ධම්මා තෙ අතිච්චා තස්මා සතිපි සහෙතුකතො⁴ අතිච්චහෙතුකා එතෙ ධම්මා න ලොකෙ නිව්ච්චමත්තා⁵ පකාතිපුරිසාදිහෙතුකාති වුත්තං හොති.

සද්දණ්ණි නිද්දිසිතබ්බජ්ඣසද්දස්සනං; **අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරාති** එත්ථ යං පරිච්ච ඵලමෙති සො පච්චයො, පරිච්චාති න විනා අපච්චකම්මාති අනෙථ. එතීති උපපජ්ජති වෙව පවත්නති වාති අනෙථ. අපිච උපකාරකවෙයා පච්චයවෙයා, අවිජ්ජා ව සා පච්චයො ව=අවිජ්ජා පච්චයො, තස්මා අවිජ්ජාපච්චයා “සංඛාරා සමභවන්ති”ති යොජනා, එවං සමභවන්තිසද්දස්ස සෙසපදෙහිපි යොජනා කාතබ්බා. සොකාදිසු ව සොචනං=සොකො; පරිදෙවනං=පරිදෙවො; දුක්ඛයතීති=දුක්ඛං; උප්පාදට්ඨිතිවසෙන වා වෙධා බිණ්ණිතිපි=දුක්ඛං; දුමමනස්ස භාවො=දෙවනස්ස; භුසො ආයාසො=උපායාසො; **සමභවන්ති** නිබ්බතනන්ති; එමනති නිද්දිට්ඨතයතිදස්සනං; තෙන අවිජ්ජාදිහෙව කාරණෙහි න ඉස්සරතිමාණාදීහිති දස්සෙති. **එගායාති** ඥානවුත්තස්ස; **හෙව ලස්සාති** අසමම්ඤ්ඤස්ස සකලස්ස වා; **දුක්ඛකාමනිස්සාති** දුක්ඛයමුගස්ස න සත්තස්ස න සුඛසුභාදීනං; **සමුදයොති** නිබ්බන්ති; **හොතීති** සමභවති.

තත්ථ කතමා අවිජ්ජා? දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛයමුදයෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛනිරොධෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණං පුබ්බතෙන අඤ්ඤාණං අපරතෙන අඤ්ඤාණං පුබ්බන්තාපරතෙන

1. ස්‍යා, උපකානෙ. 2. ස්‍යා, එවං. 3. ස්‍යා, පච්චයසතාවා. 4. ස්‍යා, අහෙතුකතො. 5. ස්‍යා, නිව්ච්චමත්ත වා.

අඤ්ඤාණං ඉදප්පච්චයනාපට්ඨවසමුපපනෙනාසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං. කතමෙ සඬ්ඛාරා? පුඤ්ඤාතිසඬ්ඛාරො අපුඤ්ඤාතිසඬ්ඛාරො අනෙඤ්ජාති සඬ්ඛාරො කායසඬ්ඛාරො චරිතසඬ්ඛාරො චිත්තසඬ්ඛාරො. අට්ඨ කාමාවචර කුසලවෙනනා පඤ්ච රූපාවචරකුසලවෙනනා පුඤ්ඤාතිසඬ්ඛාරො. මාදස අකුසලවෙනනා අපුඤ්ඤාතිසඬ්ඛාරො. චතස්සො අරූපාවචර කුසලවෙනනා ආනෙඤ්ජාතිසඬ්ඛාරො. කායසංඤ්ඤානනා කායසඬ්ඛාරො. චරිතසංඤ්ඤානනා චරිතසඬ්ඛාරො. මනෝසංඤ්ඤානනා චිත්තසඬ්ඛාරො. තථී සියා කරං පනෙනං ජාතිතඬ්ඛං ඉමෙ සඬ්ඛාරා අවිජ්ජාපච්චයා නොනනීති? අවිජ්ජා භාවෙ භාවතො. යස්ස හි දුක්ඛාදීසු අවිජ්ජාසඬ්ඛාරානං අඤ්ඤාණං අප්පථීණං හොති, සො දුක්ඛෙ තාප් පුබ්බන්තාදීසු ච අඤ්ඤාණෙන සංසාරදුක්ඛං සුඛසඤ්ඤාය ගහෙති; තස්සෙව හෙතුභූතෙ තිච්චිධෙපි සඬ්ඛාරෙ ආරභති. සමුදයෙ අඤ්ඤාණෙන දුක්ඛහෙතුභූතෙපි තණ්හාපරික්ඛාමෙ සංඛාරෙ සුඛහෙතුතො¹ මඤ්ඤමානො ආරභති. නිරොධෙ පන මගෙ ච අඤ්ඤාණෙන දුක්ඛස්ස අනිරොධභූතෙපි ගතිචිතසංගෙ දුක්ඛනිරොධසඤ්ඤා සුත්වා නිරොධස්ස ච අමගභූතෙසුපි යඤ්ඤමරතපාදීසු නිරොධමගගසඤ්ඤා සුත්වා දුක්ඛනිරොධං පථය මානො යඤ්ඤමරතපාදිමුඛෙන තිච්චිධෙපි සඬ්ඛාරෙ ආරභති.

අට්ඨ සො කාය චතුසු සම්මෙසු අප්පථීණාවිජ්ජනාය විසෙසනො ජාතිජරාරොගමරණාදි² අනෙකාදීනවචොතිණ්ණමපි පුඤ්ඤඵල සඬ්ඛාරං දුක්ඛං දුක්ඛතො අජානනො තස්ස අධිගමය කාය චරි චිත්ත සඬ්ඛාරහෙදං පුඤ්ඤාතිසඬ්ඛාරං ආරභති දෙවචජ්ජරකාමුක්කො විය මරුප්ප පාතං. සුඛසම්මතස්සාපි ච තස්ස පුඤ්ඤඵලස්ස අනෙක මහාපරිලාභ ජනකං විපරිණාමදුක්ඛතං අප්පස්සාදනඤ්ච අපස්සනෙතාපි තප්පවිධං වුත්තප්පකාරමෙව පුඤ්ඤාතිසඬ්ඛාරං ආරභති සලභො විය දීපසිඛාති නිපාතං මධුබිඤ්ඤාදෙධා විය ච මධුලිපතසථ්ඨාරාලෙනතං. කාමුප සෙවනාදීසු ච සවිපාකෙසු ආදීනවං අපස්සනො සුඛසඤ්ඤාය වෙච කීලෙසාතිභූතකාය ච මාරතකප්පවත්තමපි අපුඤ්ඤාතිසඬ්ඛාරං ආරභති බාලො විය ගුථකීලතං මරිතුකාමො විය ච විසබ්දනං.

ආරුප්පවිපාකෙසු වාපි සඬ්ඛාරවිපරිණාමදුක්ඛතං අනවබුජ්ඣමානො සස්සනාදිවිපල්ලාසවසෙන³ චිත්තසඬ්ඛාරභූතං ආනෙඤ්ජාතිසඬ්ඛාරං ආරභති දිසාමුලෙකා විය පිසාවනගරාහිමුඛමගගමනං. එවං යස්මා අවිජ්ජා භාවතොව සඬ්ඛාරභාවො⁴ න අභාවතො. තස්මා ජාතිතඬ්ඛමෙනං “ඉමෙ සඬ්ඛාරා අවිජ්ජාපච්චයා හොනනී”ති. එත්ථාහ: ගණ්හාම⁵ තාව එතං අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං පච්චයොති, කිම්පනායමෙකාව අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං පච්චයො උදගු අඤ්ඤාපි පච්චයා සනතීති? කිම්පනෙත්ථ යදි තාව එතාව එකකාරණ වාදෙ ආපජ්ජති; අථ අඤ්ඤාපි සනතී “අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා”ති එකකාරණනිදෙදෙනො නුපපජ්ජති? නුපපජ්ජති.⁶ කස්මා? යස්මා :-

1. සසා. සුඛසඤ්ඤාණෙන

3. සසා. විපල්ලාසෙන.

5. සසා. තණ්හා.

2. සසා. මරණාදීසු

4. සසා. සඬ්ඛාරභාවෙන.

6. සසා. උපපජ්ජති.

එකං න එකතො ඉධ නානෙකමනෙකතොපි නො එකං,
එලමභි අපි පන එක හෙතුඑලදීපනෙ අපේථා.

හතවා හි කන්ථි පධානත්තා කන්ථි පාකවත්තා කන්ථි අසාධා
රණ්ණනා දෙසනාච්චාසසා ව වෙනෙසානාඤ්ඤා අනුරූපතො එක
මෙව හෙතුඤ්ඤා එලඤ්ඤා¹ දීපනි, තසම අසමිධ අවිජ්ජා විජ්ජමා
නෙසුපි අඤ්ඤාසු වජ්ජාරමණ්ණසන්තධමමාදිසු සංඛාරකාරණෙසු
අඤ්ඤාදි මපි තණ්හාදීනං සංඛාරහෙතුනං හෙතුති පධානත්තා
පාකවත්තා අසාධාරණත්තා ව සංඛාරානං හෙතුභාවෙන දීපිතාති
වේදිතබ්බා, එතෙනෙව ව එකෙකහෙතුඑලදීපනපරිහාරවචනෙන සබ්බන්ථ
එකෙකහෙතු එලදීපනෙ පයොජනං වේදිතබ්බං. එතාහ: එවං සනෙකපි
එකත්තාතිධිඑලාය සාවජ්ජාය අවිජ්ජාය කථං පුඤ්ඤානෙඤ්ජාති
සංඛාරපච්චයන්තං යුජ්ජති? න හි නිබ්බන්ධො උච්ඡු උපපජ්ජතිති. කථං
න යුජ්ජස්සති? ලොකසමිං හි:-

විරුද්ධො වාචිරුද්ධො ව-සද්ධිසාදදිසො තථා,
ධම්මානං පච්චයො සිද්ධො-විපාකා එව නෙ ව න.

ඉති අයං අවිජ්ජා විපාකවසෙන එකත්තාතිධිඑලා සභාව
වසෙන ව සාවජ්ජාපි සමානා සබ්බසමපි එතෙසං පුඤ්ඤාතිසංඛා
රාදීනං සථානුරූපං ධානාතිච්චසභාවවිරුද්ධාවිරුද්ධපච්චයවසෙන සද්ධි
සද්ධිසපච්චයවසෙන ව පච්චයො හොතිති වේදිතබ්බා, අපිව-

චුතුපාතෙ සංසාරෙ-සංඛාරානාඤ්ඤා ලක්ඛණේ,
යො පච්චයමුප්පන්නා-ධම්මෙසු ව විමුක්ඛති.

අභිසංඛාරොති සො එතෙ-සංඛාරෙ තිවිධො යතො,
අවිජ්ජා පච්චයො තෙසං-තිවිධානං අයං² නතො.

යථාපි නාම ජච්චකො-නාමෙ අපරිණායකො,
එකද් යාති මග්ගෙන-උමමග්ගෙනාපි එකද්.

සංසාරෙ සංසරං ඛාලො-තථා අපරිණායකො,
කරොති එකද් පුඤ්ඤං-අපුඤ්ඤමපි ව එකද්.

යද් ව ඤාතො සො ධම්මං-සච්චාති අභිසමෙස්සති,
තද් අවිජ්ජපසමා-උපසන්නො වරිස්සතිති.

සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණනි ඡ විඤ්ඤාණකායා: චක්ඛුවිඤ්ඤාණං
සොතවිඤ්ඤාණං ඝාණවිඤ්ඤාණං ජ්වහාවිඤ්ඤාණං කායවිඤ්ඤාණං
මනොවිඤ්ඤාණං. තන්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණං කුසලවිපාකං අකුසලවිපා
කන්ති දුට්ඨං. තථා සොතඝාණජ්වහාකායවිඤ්ඤාණාති. මනොවිඤ්ඤාණං
වෙ විපාකමනොධාතුයො තිස්සො අනෙකුකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො
අට්ඨි සහෙතුකාති කාමාවචරවිපාක විත්තාති පඤ්චරූපාවචරාති චත්තාරි
අරූපාවචරාතිති බාවිසතිවිධං. ඉති සබ්බාති බත්තිසලොකීය විඤ්ඤාණාති.

1. හෙතු. වා එල. වා-විදුඛිමග්ග. 2. සන්ත. සයං.

තථ සීයා: කථමපනෙනං ජාතිතබ්බං ඉදං වුත්තප්පකාරං විඤ්ඤාණං සඬාරපච්චයා හොතිති? උපචිතකමමාභාවෙ විපාකාභාවතො, විපාකං හෙතං. විපාකඤ්ච න උපචිතකමමාභාවෙ උපපජ්ජති. යදි උපපජ්ජය්‍ය, සබ්බෙසං සබ්බවිපාකානි උපපජ්ජෙය්‍යං, තච උපපජ්ජනතීති ජාතිතබ්බං මෙතං සඬාරපච්චයා ඉදං විඤ්ඤාණං හොතිති. සබ්බමෙව හි ඉදං පචතති පට්‍යක්ඛි වනෙන වේධා පචතතති. තථ චෙ පඤ්ච විඤ්ඤාණානි චෙ මනොධාතුයො සොමනස්සසහනනාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතුති ඉමානි තෙරස පඤ්චවොකාරභවෙ පචතතියං යෙව පචතතනති, සෙසානි එකුනවිසති ත්‍රිසු භවෙසු යථානුරූපං පචතති යමපි පටිසංක්ඛි යමපි පචතතනති.

උද්ධප්පව්වයමිතිධම්ම-මතතමෙනං භවනතරමුපෙති,
නාස්ස තතො සංකතති-න තතො හෙතුං විනා හොති.

ඉතිහෙතං උද්ධප්පව්වයං රූපාරූපධම්මමතතං උපපජ්ජමානං භවනතර මුපෙතිති වුච්චති, න සනෙතා න ජීවො, නස්ස ච නාපි අතීතභවතො ඉධ සංකතනති අපචී. නාපි තතො හෙතුං විනා ඉධ පාතුභාවො, එථ ච පුරිමං චචනතො වුති, පචජ්මං භවනතරාදිපටිසංක්ඛානතො පට්‍යක්ඛිති වුච්චති. එජාභ: නනු එවං අසංකතනතිපාතුභාවෙ සති යෙ ඉමසමිං මනුස්සතත භාවෙ ඛක්ඛා තෙසං නිරුද්ධතතා එලප්පව්වයස්ස ච කමමස්ස තථ අමමනතො අඤ්ඤාස්ස අඤ්ඤාතො ච තං එලං සීයා? උපභුඤ්ජකෙ ච අසති කස්ස තං එලං සීයා? තසමා න සුඤ්ජරමිදං විධානතති? තත්‍රිදං වුච්චති :-

සත්තානෙ යං එලං එතං-නාඤ්ඤාස්ස න ච අඤ්ඤාතො,
බීජානං අභිසංඛාරො-එතස්සත්ථස්ස සාධකො,
එලස්සුප්පතතියා එව-සීද්ධා භුඤ්ජක යමමුති,
එලප්පාදෙන රූකඛස්ස-යථා එලති යමමුතිති.

යොපි වදෙය්‍ය එවං සනෙතපි එතෙ සඬාරා විජ්ජමානා වා එලස්ස පච්චයා සිග්ගං අවිජ්ජමානා වා. යදි විජ්ජමානා පචතතිකඛණේයෙව නෙසං විපාකෙන භවිතබ්බං, අථාපි අවිජ්ජමානා පචතතිතො පුබ්බෙ පච්ජා ච නිචමං එලාවහා සිග්ගනති. සො එවං වතතබ්බො:-

කතතතා පච්චයා එතෙ-න ච නිචමං එලාවහා,
පාටිභොගාදිකං තථ-වෙදිතබ්බං නිදස්සනනති.

විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපනති ඉධ වෙදනාසඤ්ඤාසඬාරකඛක්ඛා නාමං, වතතාරි ච මහාභුතානි චතුත්තඤ්ච මහාභුතානං උපාදය රූපං රූපං, අභාවකගබ්බසෙය්‍යකානං අණධර්මානඤ්ච පටිසංක්ඛිකඛණේ චජ්ජිදසකං කායදසකනති විසති රූපානි තයො ච අරූපිනො ඛක්ඛාති එතෙ තෙවිසති ධම්මා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපනති වෙදිතබ්බා. සභාවකානං භාවදසකං පකඛිපිත්වා තෙතනියං, ඔපපාතිකසනෙතසු

බ්‍රහ්මකායිකාදීනං පටිසන්තිකමණේ වක්ඛු සොන වන්දුදසකානි ජීවිතින්ද්‍රිය නවකක්ඛවාති එකුනවතනාලීය රූපානි තයො ච අරූපිනො ඛක්ඛාති එතෙ වෙවතනාලීය ධම්මා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං. කාමහම පන සෙසමපපාතිකානං සංසෙදජානං වා සභාවකපටිපුණ්ණෝයතනානං පටිසන්තිකමණේ වක්ඛු සොන සාණ ජීව්‍යා කායවන්දුභාවදසකානි තයො ච අරූපිනො ඛක්ඛාති එතෙ තෙසත්තති ධම්මා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං. එය උක්කංසො¹. අවකංසෙන පන තං තං දසක විකල්පානං තස්ස තස්ස වසෙන භාපෙත්වා භාපෙත්වා පටිසන්තියං විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපසංඛ්ඛා² වෙදිතබ්බා. අරූපිනං පන තයො අරූපිනො ඛක්ඛා, අසක්ඛාදීනං රූපතො ජීවිතින්ද්‍රියනවකමෙවංති. එය තාව පටිසන්තියං තයො. තථ සියා: කථං පනෙතං ජාතිතබ්බං පටිසන්තිනාමරූපං විඤ්ඤාණ පච්චයා හොතිති? සුත්තතො සුත්තිතො ච. සුත්තෙති “විත්තානුපරි වත්තිනො ධම්මා”ති ආදිනා තයෙන ඛුට්ඨා වෙදනාදීනං විඤ්ඤාණ පච්චයතා සිද්ධා, සුත්තිතො පන :-

විත්තපෙන ති රූපෙන-ඉධ දිට්ඨෙන සිජ්ඣති,
අදිට්ඨස්සාපි රූපස්ස-විඤ්ඤාණං පච්චයො ඉති.

නාමරූපපච්චයා සලාසනනි නාමං චුත්තමෙව, ඉධ පන රූපං නියමතො වත්තාරි භූතානි ඡ වන්දුති ජීවිතින්ද්‍රියනති එකාදසවිධං. සලාසනනං: වක්ඛාසනනං සොතාසනනං සාණාසනනං ජීව්‍යාසනනං කායාසනනං මනාසනනං. තථ සියා: කථං පනෙතං ජාතිතබ්බං නාම රූපං සලාසනනස්ස පච්චයොති? නාමරූපභාවෙ භාවතො. තස්ස තස්ස ති නාමස්ස රූපස්ස ච භාවෙ තං තං ආයතනං හොති න අඤ්ඤාථා. **සලාසනනපච්චයා ඵසොකි:-**

ඡලෙව එස්සා සඛේධපා-වක්ඛුසමථස්ස ආදයො,
විඤ්ඤාණමිව බත්තිංස-විජාරෙන භවන්ති තෙ.

ඵසපච්චයා වෙදනානි:-

චාරතො වෙදනා චුත්තා-වක්ඛුසමථස්ස ආදිකා,
ඡලෙව තා පහෙදෙන-ඉධ බත්තිංස වෙදනා.

වෙදනාපච්චයා නණ්ණානි:-

රූපතණ්ණාදි හෙදෙන-ඡ තණ්ණා ඉධ දිට්ඨිනා,
එතෙකා තිවිධා තථ-පච්චත්තාකාරතො මතා.
දුක්ඛි සුඛං පථොති-සුඛි හිශ්ශොපි ඉච්ඡති,
උපෙක්ඛා පන සත්තතතා-සුඛමිලෙව භාසිතා.
තණ්ණාස පච්චයා තසමා-හොන්ති හිශ්ශොපි වෙදනා,
වෙදනා පච්චයා තණ්ණා-ඉති චුත්තා මහෙසිතා.

නණ්ණාපච්චයා උපාදානී නැති වනකාරී උපාදානානි: කාමුපාදනං දිට්ඨපාදනං සීලබ්බතුපාදනං අත්තවාද්දිපාදනං. **උපාදානපච්චයා හවොති** ඉධ කම්මහවො අධිපෙසනො; උප්පනතීහවො පන පදුඛාර වසෙන වුත්තො. **හවපච්චයා ජාතීති** කම්මහවපච්චයා පරිසන්ඨි බ්බානං පාතුහාවො. තත්ථ සීයා: කථං පනෙතං ජාතීතබ්බං හවො ජාතියා පච්චයොති වෙ? බාහිරපච්චයසමත්තොපි නීනපඤ්ඤාදි විසෙස දස්සනතො. බාහිරානං හි ජනක ජනනී සුඤ්ඤා සොණ්ණාභාරාදීනං පච්චයානං සමත්තොපි සත්තානං යමකානමපි සත්තං හීන පඤ්ඤා නාදි විසෙසො දිස්සති, සො ච න අහෙතුකො සබ්බද්ධ සබ්බෙසස්සෙව අභාවතො. න කම්මහවතො අස්සෙසෙහෙතුකො තදතිතිබ්බත්තක සත්තානං අජ්ඣිත්තසත්තානෙ අස්සෙසස්ස කාරණස්ස අභාවතොති කම්මහව හෙතුකොසෙව. කම්මං හි සත්තානං හීනපඤ්ඤානාදි විසෙසස්ස හෙතු තෙනාහ හගවා: - “කම්මං සත්තෙහ විහජ්ජති යදිදං හීනපඤ්ඤානායා”ති

ස්විපච්චයා ජරාමරණානි ආදිසු යස්මා අසති ජාතියා ජරාමරණං නාම සොකාදයො වා ධම්මා න භොනති, ජාතියා පන සති ජරාමරණස්සෙව ජරාමරණසම්බන්ධාතදුක්ඛධම්මප්ථස්ස ච බාලස්ස ජරාමරණානිසම්බන්ධා වා තෙන තෙන දුක්ඛධම්මෙන ප්ථස්ස අනති සම්බන්ධා වා සොකාදයො ච ධම්මා භොනති. තස්මා අයං ජාති ජරා මරණස්ස වෙව සොකාදීනස්සෙව පච්චයො භොතීති වෙදිතබ්බාති. **සො තථා භාවිතෙන විනිවිදානාති** ආදිසු සුඛෙතිවාසානුස්සති ඤාණාසාති එතස්ස ඤාණස්ස අධිගමාය පතතියාති වුත්තං භොති. **අනෙකවිධිනාති** අනෙකවිධං නානප්පකාරං; අනෙකෙහි ච පකායෙහි පවත්තං සංවණ්ණිතනති අනේවා. **සුඛෙතිවාසනාති** සමනත්ත රාතීතං හවං ආදිං කත්වා තත්ථ තත්ථ තිවුත්ථසත්තානං; **අනුස්ස රතීති** බ්බාපටිපාටිවසෙන වුත්ථපටිසන්ඨිවසෙන වා අනුගනත්වා අනුගනත්වා සරති. ඉමං හි පුඛෙතිවාසං ඡ ජනා අනුස්සරන්ති-තිත්ථියා පකතිසාවකා මහාසාවකා අග්ගසාවකා පච්චකමුඛා බුද්ධාති. තත්ථ තිත්ථියා වත්තාසීසං යෙව කපෙප අනුස්සරන්ති න තතො පරං. කස්මා? දුබ්බල පඤ්ඤාතො. තෙසං හි නාමරූපපරිවේෂ්ඨවීර්ගිතත්තා දුබ්බලා පඤ්ඤා භොති. පකතිසාවකා කප්පසතමපි කප්පසහස්සමපි අනුස්සරනතිසෙව බලවපඤ්ඤාතො. අසීතිමහාසාවකා සත්තසහස්සකපෙප අනුස්සරන්ති. වෙ අග්ගසාවකා එකමසම්බෙය්‍යං කප්පසතසහස්සස්සෙව. පච්චකමුඛා වෙ අසම්බෙය්‍යානි සත්තසහස්සස්සෙව. එතත්තො හි තෙසං අභිනීභාරො. බුද්ධානං පන පරිවේෂ්ඨෙ නාම නත්ථි, තිත්ථියා ච බ්බාපටිපාටිමෙව සරන්ති පටිපාටිං වුඤ්ඤිත්වා වුත්ථපටිසන්ඨිවසෙන සරිත්තුං න සකෙකානති. යථා අකා යට්ඨං අමුඤ්ඤිත්වා ගච්ඡන්ති, එවං තෙ බ්බානං පටිපාටිං අමුඤ්ඤිත්වා සරන්ති. පකතිසාවකා බ්බාපටිපාටියාපි අනුස්සරනති වුත්ථපටිසන්ඨිවසෙනාපි සම්බන්ධාති. තථා අසීතිමහාසාවකා. චිත්තං පන අග්ගසාවකානං බ්බාපටිපාටිකිවචං නත්ථි, එකස්ස අත්තභාවස්ස වුත්ථි දිස්වා පටිසන්ඨිං පස්සන්ති පුන අපරස්ස වුත්ථි දිස්වා පටිසන්ඨිනති

එවං චුතිපටිසංඝිවසෙතෙව සංඝකමනාං ගච්ඡන්ති. තථා පච්චෙකවුද්ධා. බුද්ධානං පන නෙව ඛකුපටිපාටිකීවමං න චුතිපටිසංඝිවසෙන සංඝකමන කීවමං අජී. තෙසං හි අනෙකාසු කපපකොටීසු ගෙට්ඨා වා උපරි වා යං යං ධානං ඉච්ඡන්ති, තං තං පාකට්ඨෙව¹ හොති. තස්මා අනෙකාපි කපපකොටියො සංඝිපිත්වා යං යං ඉච්ඡන්ති, තථ තජෙව ඔක්ක මනාං සිභොක්කන්තං² වසෙන ගච්ඡන්ති. ගච්ඡන්තානඤ්ච තෙසං ඤාණං අනතරන්තරාසු ජාතිසු අසජ්ජමානං ඉච්ඡතිච්ඡතට්ඨානමෙව ගණ්හාති. ඉමෙසු ච පන ඡසු පුබ්බෙතිවාසං අනුස්සරෙනෙසු තිජ්ඣ යානං පුබ්බෙතිවාසදස්සනං ඛජ්ජොපනකප්පභාසදිසං හුත්වා උපට්ඨාති. පකතිසාවකානං දීපපභාසදිසං, මහාසාවකානං උක්කාපභාසදිසං, අභ්ගසාවකානං ඔසධිතාරකාපභාසදිසං, පච්චෙකවුද්ධානං චජුපභාසදිසං, බුද්ධානං රසමිහගස්සපතිමණ්ඩිතසරදසුරියමණ්ඩලසදිසං හුත්වා උපට්ඨාති.

තිජ්ඣයානං පුබ්බෙතිවාසානුස්සරණං අකානං යට්ඨිකොට්ඨමනං විය හොති. පකතිසාවකානං දණ්ඩකසෙතුගමනං විය. මහාසාවකානං ජඞ්ඝසෙතුගමනං විය. අභ්ගසාවකානං සකට්ඨෙතුගමනං විය පච්චෙක බුද්ධානං ජඞ්ඝමග්ගගමනං විය. බුද්ධානං මහාසකට්ඨග්ගගමනං විය හොති. ඉමසමිං පන අධිකාරෙ සාවකානං පුබ්බෙතිවාසානුස්සරණං අධිප්පෙතං.

තස්මා එවං අනුස්සරිතුමෙන ආදිකම්මිකෙන භික්ඛුනා පච්ඡා භත්තං ප්‍රණිධානපටික්කනෙන න රහොගතෙන පටිසල්ලිතෙන පටිපාටියා වග්ගාරි කුතානි සමාපජ්ජන්තා අභිඤ්ඤාපාදක චතුර්ඡක්ඛානතො වුට්ඨාය වුත්තනසෙන පටිච්චගමුප්පාදං පච්චෙකකිත්වා සබ්බපච්ඡමා නිසජ්ජා ආවජ්ජිතබ්බං. නනො ආසනපඤ්ඤාපනං සෙනායනපථවෙයනං පත්ත විවරපටිසාමනං. හොජනකාලො ගාමතො ආගමනකාලො ගාමෙ පිණ්ඩාය වරිතකාලො ගාමං පිණ්ඩාය පටිච්ඡකාලො විහාරතො නික්ඛ මනකාලො වේදියබොධිචජුනකාලො පත්තධොවනකාලො පත්ත පටිග්ගභණ්ඩකාලො පත්තපටිග්ගභණ්ණො යො ච මුඛධොවනා කත්තිවමං පච්චුසකාලෙ කත්තිවමං. *මජ්ඣිමයාමෙ- පඨමයාමෙ කත්තිවමනති එවං පටිලොමක්කමෙන සකලං රත්තිඤ්චං කත්තිවමං ආවජ්ජිතබ්බං. එත්තකං පන පකතිවිත්තසංසපි පාකට්ඨං හොති. පරිකමමසමාධිවිත්තස්ස පන අභිපෑකට්ඨෙව. සචෙ පනෙත්ථ කිඤ්ඤි න පාකට්ඨං හොති, පුන පාදකඤ්ඤානං සමාපජ්ජන්තා වුට්ඨාය ආවජ්ජිතබ්බං. එත්තකෙන දීපෙ ජලිතෙ විය පාකට්ඨං හොති. එවං පටිලොමක්කමෙනෙව දුතිය දිවසෙපි තතිය- චතුර්ථ- පඤ්චමදිවසෙසුපි දසාහෙපි අද්ධමාසෙපි මාසෙපි සංචච්ඡරෙපි කත්තිවමං ආවජ්ජිතබ්බං. එතෙනෙව උපායෙන දසවස්සාති විසතිවස්සාතීති යො ඉමසමිං. හචෙ අත්තනො පටිසංඝි, තාව ආවජ්ජනෙන න සුරිමහචෙ වුත්තිකණ්ණෙ පචත්තං නාමරූපං ආවජ්ජ

1. සංඝා පාකට්ඨකමෙව.

2. 'ඔක්කන්ත'හි භවිතබ්බං.

තබ්බං. පහොති හි පණ්ණිනො හිනක්ඛු පඨමචාරෙනෙව පටිසන්ඛිං. උග්ගො
වෙනො චූතිකකිණේ නාමරූපං ආරම්මණං කාතුං. යස්මා පන පුරිමහවෙ
නාමරූපං අසෙසං නිරුද්ධං, ඉධ අඤ්ඤං උප්පන්නං, තස්මා නං ධානං
ආනුඤ්ජිතං අකිතමමිව හොති සුද්දග්ගං දුප්පඤ්ඤන. තෙනාපි
න සකෙකාමහං පටිසන්ඛිං. උග්ගාවෙනො චූතිකකිණේ නාමරූපමාරම්මණං
කාතුං නි ධුරතිකෙකපො න කාතබ්බො, තදෙව පන පාදකජ්ඣානං
පුනපුන යමාපජ්ජිතො චුට්ඨාය¹ නං ධානං ආවජ්ජිතබ්බං. එවං
කරොනොති සෙය්‍යථාපි නාම බලවා පුරිසො කුට්ඨාසාරකණ්ණිකජාය
මහාරුකබ්බං ඡිඤ්ඤො සාධාපලාසවේදනමනෙතනෙව ඵරසුධාරාය
විපන්නාය මහාරුකබ්බං ඡිඤ්ඤං අසකෙකානොති ධුරතිකෙකපං
අකතාව කමමාරසාලං ගනනා භිබ්ණං. ඵරසුං කාරාපෙනා පුන
ආගනනා ඡිඤ්ඤාය, පුන විපන්නාය පුනපි තථෙව කාරෙනා
ඡිඤ්ඤාය, සො එවං ඡිඤ්ඤො ඡින්නාය පුන ඡෙත්තබ්බො² භාවතො
අවජින්නාය ඔ ඡෙදනතො න චිරස්සෙව මහාරුකබ්බං පානෙය්‍ය, එවමෙව
පාදකජ්ඣානා චුට්ඨාය පුබ්බෙ ආවජ්ජිතං අනාවජ්ජිතො පටිසන්ඛිමෙව
ආවජ්ජිතො තං න චිරස්සෙව පටිසන්ඛිං. උග්ගාවෙනො චූතිකකිණේ
නාමරූපං ආරම්මණං කරෙය්‍යාති. තත්ථ පච්ඡමතිසජ්ජතො පඤ්ඤි
යාව පටිසන්ඛිතො ආරම්මණං කතො පච්ඡතං ඤ්ණං පුබ්බෙතිවාය
ඤ්ණං නාම න හොති. තං පන පරිකමමසමාධිඤ්ණං නාම හොති.
අතිතංසඤ්ඤානතිපි එකෙ වදන්ති. තං අතිතංසඤ්ඤාය රූපාවචරන්නා
රූපාවචරං සක්කාය වචනං න යුජ්ජති. යද්ද පනස්ස හිනක්ඛුනො පටිසන්ඛිං
අතිකක්ඛම චූතිකකිණේ පච්ඡතං නාමරූපං ආරම්මණං කතො මනො
මාරාවජ්ජනං උප්පජ්ජිතො පුබ්බෙ චුත්තනායෙන අප්පණ්ණාපිත්තං
උප්පජ්ජති, තද්දස්ස තෙන විත්තෙන සමපයුත්තං ඤ්ණං පුබ්බෙ
තිවාසානුස්සතිඤ්ණං නාම. තෙන ඤ්ණෙන සමපයුත්තාය සතියා පුබ්බෙ
තිවාසං අනුස්සරති.

තත්ථ-සෙය්‍යාපිදන්ති ආරද්ධිපසකාරදස්සනන්ථ නිපානො; තෙනෙව
යවායං පුබ්බෙතිවාසො ආරද්ධො, තස්ස පුකාර³ප්පභෙදං දස්සන්නො
“එකමපි ජාති”නති ආදිමාග. තත්ථ එකමපි ජාතිනති එකමපි පටිසන්ඛි
මූලං චූතිපරිසොසානං එකභවපරියාපන්නං බබ්බසන්නානං; එස නයො
මෙපි ජාතියොති ආදිසු. අනෙකෙපි සංවට්ටකපොති ආදිසු පන පරි
තායමානො කපෙයා සංවට්ටකපො, තද්ද සබ්බසං බුභමලොකෙ සන්ති
පනනතො. විඤ්ඤිතො කපෙයා විවට්ටකපො, තද්ද බුභමලොකතො
සන්නානං විවට්ටනතො. තත්ථ සංවට්ටෙන සංවට්ටධ්මායී ගතිතො
හොති තමමූලනතා; විවට්ටෙන ව විවට්ටධ්මායී. එවං හි සති “වත්තාරිමාති
හිකිකිවෙ කප්පස්ස අසබ්බෙය්‍යාති, කතමාති වත්තාරි? යද්ද හිකිකිවෙ
කපෙයා සංවට්ටති තං න සුකාරං සබ්බාතුං, යද්ද හිකිකිවෙ කපෙයා සංවට්ටො
තිධිති. -පෙ- යද්ද හිකිකිවෙ කපෙයා විවට්ටති- යද්ද හිකිකිවෙ කපෙයා

1. ස්‍යා. චුට්ඨායචුට්ඨාය.

2. සි I. ඡෙදිකබ්බ.

3. සි I. පකාරං.

විවට්ඨොතිවෑති තා න සුඤ්ඤානං සංඛාරානුත්තරං වුත්තාති වත්තාරි අසංඛාරානුත්තරං පරිගහනිතාති හොනති. තස්ස තස්සො සංවට්ඨා: තෙජෝසංවට්ඨො ආපොසංවට්ඨො වායොසංවට්ඨොති. තිස්සො සංවට්ඨසීමා: ආභස්සරා සුභකිණ්ණා වෙගථිලාති. යද්ද කප්පො තෙජෙන සංවට්ඨති, ආභස්සරතො හෙට්ඨා අග්ගිනා ධග්ගති. යද්ද ආපෙන සංවට්ඨති, සුභකිණ්ණතො හෙට්ඨා උදකෙන විලිගති. යද්ද වායුනා සංවට්ඨති, වෙගථිලතො හෙට්ඨා වාතෙන විඤ්ඤාති.¹ විජාරතො පන සද්ධි එකං බුද්ධිකෙඛතො විනස්සති. බුද්ධිකෙඛතො නාම නිවිධං හොති: ජාතිකෙඛතො ආණ්ඩෙතො විසසකෙඛතො ඤාති, තස්ස ජාතිකෙඛතො දසසහස්සවක්කවාල පරිසරතො හොති, සං තථාගතස්ස පටිසන්ඛිග්ගණාදිසු කම්පති. ආණ්ඩෙතො කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලපරිසරතො, යස්ස රතනපරිත්තං² ධනපරිත්තං ධර්මපරිත්තං ආවානාට්ඨපරිත්තං මොරපරිත්තනාති ඉමෙසං පරිත්තානං ආනුභාවො පට්ඨන්ති. විසසකෙඛතො අනන්තමපරි මාණං, සං “යාවතා පන³ ආකම්බෙඤ්ජා”ති වුත්තං, යස්ස සං සං තථාගතො ආකම්බෙති තං තං ජානාති. එවමෙනෙසු තිසු බුද්ධිකෙඛතොසු එකං ආණ්ඩෙතො විනස්සති. තස්මිං පන විනස්සනො ජාතිකෙඛතොමපි විනට්ඨමෙව හොති, විනස්සනො ආකම්බෙති එකතොව විනස්සති, සණ්ඨගතො ආකම්බෙති සණ්ඨගති.

තස්සෙවං විනාසො ව සණ්ඨගතො වෙදිතබ්බං. යස්මිං සමයෙ කප්පො අග්ගිනා නස්සති, ආදිතොව කප්පවිනාසකම්බෙතොසො උට්ඨාතිත්වා කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලෙ එකං මහාවස්සං වස්සති. මනුස්සානුට්ඨා⁴සබ්බජිජාති නිගර්ථො වපනති. සස්සෙසු පන ගොඨාසිතකම්බෙනෙසු ජාතෙසු ගද්දහරං රවතොනා එකබ්බෙතොමපි⁵ ආ වස්සති. තද්ද පච්ඡින්නං පච්ඡින්නමෙව වස්සං හොති. වස්සපච්ඡින්නො සත්තා කමෙන බුහුමලොකෙ නිබ්බන්ධනාති පුඤ්ඤා⁶ඵලපච්ඡින්නො ව දෙවතා එවං දිස්සෙ අද්ධානෙ විනිවන්තො තස්ස තස්ස උදකං පරික්ඛයං ගච්ඡති. අභානුක්කමෙන මච්ඡ කච්ඡපාපි කාලං කත්වා බුහුමලොකෙ නිබ්බන්ධනාති නෙරසිකසත්තාපි. තස්ස නෙරසික සත්තමසුරියපානුභාවො⁷ විනස්සනාති එකෙ. කුතං විනා තස්ස බුහුමලොකෙ නිබ්බන්ති. එතෙසංකො කෙච්ඡි දුක්ඛකම්පිලිතා, කෙච්ඡි අභබ්බා කුතංසිගමාය, තෙ කථං තස්ස නිබ්බන්ධනාති? දෙව ලොකෙ පටිලද්ධිකුතවස්සෙත.

තද්දති⁸ වස්සසත්තසහස්සස්ස අච්චයෙන කප්පවුට්ඨානං භවිස්සතිති ලොකබ්බතා නාම කාමාවචරදෙවො බුහුමසිරා වික්ඛණ්ණකෙසො රුද්ධමුඛො අසුඤ්ඤාති හතෙති පුඤ්ඤමානා රතනවත්තනිවත්තා අතිවිස විරුප්පෙය ධාරිතො හුත්වා මනුස්සපථෙ විවරනතා එවං ආරොවෙනති “මාරිසා! මාරිසා!

1. විධං. සති. විධං. සෙති-විසුඤ්ඤාන	5. සත්තං & විසුඤ්ඤාන සිද්ධමිසි.
2. රතනපරිත්තං-විසුඤ්ඤාන.	6. සි I &. විසුඤ්ඤානප්පථ.
3. සි. I. යාවතා.	7. විසුඤ්ඤාන භාවෙන.
4. අනුට්ඨානං-විසුඤ්ඤාන.	8. සත්තං, කථා.

ඉතො වස්සසතසහස්සස්ස අච්චයෙන කප්පවුට්ඨානං හවිස්සති, අයං ලොකො විනස්සිස්සති, මහාසමුද්දෙ පි උස්සසසිස්සති, අයස්ස මහාපඨවි සිනෙරු ව පබ්බතරුඡා උඤ්ඤිස්සන්ති විනස්සිස්සන්ති, යා ව බුහමලොකා ලොකවිනායො හවිස්සති, මෙතනං මාරියා භාවෙථ, කරුණං—මුදිතං— උපෙක්ඛං මාරියා භාවෙථ, මානරං උපට්ඨහථ, පිනරං උපට්ඨහථ, කුලෙ ජේට්ඨාපවාසිනො භොථා¹ති. තෙසං වචනං සුත්වා යෙභුයොන මනුස්සා ව භූමවා දෙවා ව සංවෙගජාතා අස්සඤ්ඤාසු මුදුචිතතා හුත්වා මෙතනාදීති පුස්සඤ්ඤති කරිත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බතන්ති. තත්ථ දිබ්බසුඛාභොජනං භුඤ්ජිත්වා වායොකසිණෙ පරිකමමං කත්වා ඤානං පටිලභන්ති. තදස්සෙඤ්ඤ පන අපරාපරියඤ්ඤාදනියෙන කමෙතන දෙවලොකෙ නිබ්බතන්ති. අපරාපරියඤ්ඤාදනියකමමරහිතො හි සංසාරෙ සංසරන්තො නාම සත්තො නඤ්ඤි. තෙපි තත්ථ තථෙව² ඤානං පටිලභන්ති. එවං දෙවලොකෙ පටි ලද්ධිඤානවසෙන සබ්බෙපි බුහමලොකෙ නිබ්බතන්ති.

වස්සුපච්ඡේදනො පන උද්ධං දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන දුතියො සුරියො පාතුහවති. තස්මිං පාතුභූතෙ නෙව රතනිපරිච්ඡේදෙ න දිවා පරිච්ඡේදෙ පස්සඤ්ඤායති. එකො සුරියො උදෙති³ එකො අජං ගච්ඡති, අච්චජි නානසුරියසත්තාපොච ලොකො භොති. යථා ව පකතිසුරියෙ සුරිය දෙවපුත්තො භොති, එවං කප්පවිනාසකසුරියෙ නඤ්ඤි. තත්ථ පකතිසුරියෙ චත්තමානෙ අකාසෙ චලාහකාපි බුමසිඬාපි චරන්ති. කප්පවිනාසකසුරියෙ චත්තමානෙ විගතධූමචලාහකං ආදායමණ්ඩලං විය නිමමලං නභං භොති. ථිපෙත්වා පස්ඤා මහානදියො සෙසකුනාදිආදීසු උදකං පුස්සති. තතො දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන තතියො සුරියො පාතුහවති, යස්ස පාතුභාවා මහානදියොපි පුස්සන්ති. තතොපි දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන චතුත්තො සුරියො පාතුහවති, යස්ස පාතුභාවා තිමචි මහානදිනං පභවා සිහපාතනො⁴ හංසපාතනො කණ්ණමුණ්ඩකො රථකාරදහො අනොතත්ත දහො ඡද්දන්තදහො කුණ්ණලදහොති ඉමෙ සත්ත මහාසරා පුස්සන්ති. තතොපි දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන පස්ඤාමො සුරියො පාතුහවති, යස්ස පාතුභාවා අනුපුබ්බෙන මහාසමුද්දෙ අභිතුලිපබ්බතෙමනමත්තමපි උදකං න සණ්ඨහති. තතොපි දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන ඡට්ඨො සුරියො පාතුහවති, යස්ස පාතුභාවා සකලචක්කවාලං එකධූමං භොති පරියාදිනන සිනෙහං බුමෙන. යථාපිදං එවං කොට්ඨසතසහස්සචක්කවාලානිපි. තතොපි දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන සත්තමො සුරියො පාතුහවති, යස්ස පාතුභාවා සකලචක්කවාලං එකජාලං භොති සද්ධං කොට්ඨසතසහස්ස චක්කවාලෙති. යොජනසතිකාදිගෙදුති සිනෙරුකුටානිපි පලුජ්ජිත්වා ආකාසෙ යෙව අන්තර්ධායන්ති. යා අග්ගිජාලා වුට්ඨිතිත්වා වාතුමමහාරාජකෙ ගණ්ණාති. තත්ථ කතකම්මාන රතනවිමාන මණ්ඩවිමානානි ඤාපෙත්වා තාවතියං ස භවනං ගණ්ණාති. එතෙනෙව උපායෙන යාවපඨමජ්ඣානභූමිං ගණ්ණාති. තත්ථ තතොපි බුහමලොකෙ ඤාපෙත්වා ආහස්සරෙ ආහච්ච තිට්ඨති.

සා යාව අනුමනනමපි සම්බරගතං අපචිතාව න නිබ්බායති. සබ්බසම්බර පරික්කයා පන සපචිතෙලකොපනගතිසිඛා විශ ඡාරිකමපි අනවසෙසෙන නිබ්බායති. හෙවදා ආකාසෙන සහ උපරි ආකාසො එකො හොති මහනි කාරො.

අථ දීඝස්ස අට්ඨනො අවිවසෙන මහාමෙසො උට්ඨිතිනා පඨමං සුමුම සුමුමං වය්සති. අනුපුබ්බෙන කුමුදනාලයට්ඨිමුසල තාලකකිකාදිපප මාණාති ධාරාති වය්සනො කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලෙසු සබ්බං දුස්ඨිට්ඨානං සුරෙතා අනතරධායති. තං උදකං හෙවදා ව තිරියඤ්ච වාතො සමුට්ඨිතිනා ඝනං කරොති පරිවට්ඨමං පට්ඨිතිපතෙන උදකබිඤ්ඤසදිසං. කථං තාව මහනතං උදකරාසිං ඝනං කරොතිති වෙ? විවරසමපදනතො තං සිස්ස තතිං තතිං විවරං දෙති. තං එවං වාතෙන සමපිණ්ඩයමානං ඝනං කයිරමානං පරික්කයමානං අනුපුබ්බෙන හෙවදා ඔතරති. ඔතිණ්ණෙ උදකෙ බ්‍රහ්මලොකට්ඨානෙ බ්‍රහ්මලොකා¹ උපරි කාමාවචරදෙවලොකට්ඨානෙ එතුදෙවලොකා පාතුභවන්ති, සුරිම පඨ විට්ඨානං ඔතිණ්ණෙ පන බලවචාතා උපපජ්ජන්ති. තෙ තං පිඨිතවාරෙ ධම්මකරකෙ සීතඋදකමිව නිරුස්සාසං කන්වා රුමානති, මධුරොදකං පරික්කයං ගව්ඡමානං උපරි රසපඨවිං සමුට්ඨාපෙති. සා වණ්ණෙ සමපනතා වෙව හොති ගකුරසසමපනතා ව නිරුදකපායාසස්ස උපරි පටලං විශ. තද ව ආභස්සර බ්‍රහ්මලොකෙ පඨමන්රාතිනිබ්බන්තා සත්තා ආයුක්කියා වා පුඤ්ඤකකියා වා තතො වචිනා ඉටුපපජ්ජන්ති, තෙ හොනති සංපභා අනතලිකවරා, තෙ අග්ගඤ්ඤසුතෙන වුත්තනසෙන තං රස පඨවිං සායිනා තණ්හාතිභුතා ආලුපකාරකං පරිභුඤ්ජිතුං උපක්ක මනති. අථ තෙසං සංපභා අනතරධායති අනිකාරො හොති. තෙ අනිකාරං දිස්වා භායන්ති. තතො තෙසං භයං නාසෙතා සුරභාවං ජනගන්තං පරිපුණ්ණපඤ්ඤායසොජනං සුරියමණ්ඩලං පාතුභවති. තෙ තං දිස්වා ආලොකං පටිලහිමානා හට්ඨිතුට්ඨා හුන්වා අමාකං භිකානං භයං නාසෙතා සුරභාවං ජනගන්තො උට්ඨිතො, තස්මා සුරියො හොතුති සුරියො කේවස්ස නාමං කරොන්ති. අථ සුරියෙ දිවසං ආලොකං කන්වා අභිඛන්තෙ යමපි ආලොකං ලහිමා සොපි නො නට්ඨාති පුන භිතා හොන්ති. තෙසං එවං හොති: සාධු වතස්ස² සවෙ අඤ්ඤං ආලොකං ලභෙය්‍යාමාති. තෙසං විගතං ඤෙතා විශ එකුතපඤ්ඤාය සොජනං වජ්ජමණ්ඩලං පාතුභවති. තෙ තං දිස්වා භියෙසාසොමත්තාය හට්ඨිතුට්ඨා හුන්වා අමාකං ඡන්දං ඤෙතා විශ උට්ඨිතො, තස්මා වඤ්ඤා හොතුති වඤ්ඤාකේවස්ස නාමං කරොන්ති.

එවං වජ්ජිමසුරියෙසු පාතුභුතෙසු නක්කන්තාති තාරකරුපාති පාතුභවන්ති. තතොපපභුති රත්තිජ්ඣිවා පඤ්ඤායන්ති. අනුක්කමෙන ව මාසභට්ඨාසලකුසංවච්ඡරා, වජ්ජිමසුරියානං පන පාතුභුතදිවසෙයෙව සිනෙරු වක්කවාල හිමවන්ත පබ්බතා පාතුභවන්ති. තෙ ව ඛො අපුබ්බං

1. සි. 1 & ස්‍යා, බ්‍රහ්මලොකො. 2. ස්‍යා, මත.

අවර්මං එඤ්ඤාන පුණ්ණම දිවසෙයෙව පාතුභවනති. කථං? යථා නාම කඤ්ඤානෙන පච්චමානෙ එකපපකාරෙනෙව බුබුලුක්කා උට්ඨානනති එකෙ පදෙසා ථූපථූපා භොනති එකෙ නිනනනිනනා එකෙ සමසමා. එවමෙව ථූපථූපට්ඨානෙ පබ්බතා භොනති, නිනනනිනනට්ඨානෙ සමුද්දා, සමසමට්ඨානෙ දීපාති. අථ තෙසං සත්තානං රසපඨවිං පරි භුඤ්ජන්තානං කමෙන එකච්චෙව වණ්ණවනෙනා එකච්චෙව දුබ්බණ්ණා භොනති. තථ වණ්ණවනෙනා දුබ්බණ්ණා අතිමඤ්ඤානති තෙසං අතිමානපච්චයා සා රසපඨවී අන්තරධායති භූමිපපටකො පාතුභවති අථ තෙසං තෙනෙව නයෙන සොපි අන්තරධායති. බද්දලතා පාතුභවති. තෙනෙව නයෙන සාපි අන්තරධායති. අකට්ඨපාකො සාලි පාතුභවති අකණො අට්ඨසො සුදෙධා සුගණො තණ්හුලථිල්ලො. තතො තෙසං භාජනාති උපපජ්ජනති. තෙ සාලිං භාජනෙ ධූපෙත්වා පාසාණ පිට්ඨියං ධූපෙනති. සයමෙව ජාලා සිඛා උට්ඨානිත්වා තං පච්චි. සො භොති ඔදනො ඡතිසුමන පුථ්ථිසද්දිසො,¹ න තස්ස සුපෙන වා බ්‍යඤ්ජනෙන වා කරණියං අප්පි. යං යං රසං භුඤ්ජතුක්කාමා භොනති, තංතංරසොව භොති. තෙසං තං ඔළාරිකං ආහාරං ආහරයතං තතො පභුති මුත්තකරිසං සඤ්ජායති. අථ තෙසං "තස්ස නිකඛමණ්ණත්ථාය වණ්ණ"මුඛාති පභිජ්ජනති. පුරිසස්ස පුරිසභාවො ඉප්පියා ඉප්පිභාවො පාතුභවති. තත්‍ර සුදං ඉප්පි පුරිසං පුරිසො ච ඉප්පිං අතිවෙලං උපනිජ්ඣායති. තෙසං අතිවෙලං උපනිජ්ඣාය නපපච්චයා කාමපරිලාභො උපපජ්ජති. තතො මෙථුනං ධම්මං පටිසෙ වනති. තෙ අසද්ධාමමපටිසෙවනපච්චයා විඤ්ඤාති ගරහිතමානා විහෙ සියමානා තස්ස අසද්ධාමමස්ස පටිවජ්ජාදනභෙතු අගාරාති කරොනති. තෙ අහාරං අජ්ඣාචසමානා අනුක්කමෙන අඤ්ඤාතරස්ස අලසජාති කස්ස සත්තස්ස දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජන්තා සන්තිධිං කරොනති. තතොපපභුති කණොපි ථූපොපි තණ්හුලං පරියොනනති. ලාසිඛට්ඨානමපි න පටිවිරුහති. තෙ සන්තිපතිත්වා² අනුජුනනති-පාපකා වන භො ධම්මා සන්තොසු පාතුභුතා, මයං හි පුබ්බ මනොමයා අනුමහාති අග්ගඤ්ඤා සුතෙන වුත්තනසෙන විජ්ඣරෙතබ්බං. තතො මරියාදං ධූපෙනති. අථ අඤ්ඤාතරො සත්තො අඤ්ඤාස්ස භාගං අදින්නං ආදියති. තං විකඛතතුං පරිභාසිත්වා තතිසවාසෙ පාණිලෙඬ්ඛුදණ්ණෙහි පහරනති. තෙ එවං අදින්නාදන ගරහ මුසාවාද දණ්ඩාදනෙසු උපපන්නොසු සන්තිපතිත්වා චිත්තයනති: යනනුන මයං එකං සත්තං සමමනෙතයාම, යො තො සමමා බිබිතබ්බං බිසෙය්‍ය, ගරහිතබ්බං ගරහෙය්‍ය, පබ්බාජෙතබ්බං පබ්බාජෙය්‍ය, මයමපතස්ස සාලිනං භාගං අනුපපදස්සාමාති, එවං කතසන්තිට්ඨානෙසු පන සන්තොසු ඉමසම් තාව කප්පෙ අයමෙව භාවා බොධිසත්තභූතො තෙන සමයෙන තෙසු සන්තොසු අභිරුප තරො ව දස්සනියතරො ව මහෙසකඛතරො ව බුද්ධිමපනො පටිබ්බලො නිග්ගහපග්ගහං කාතුං, තෙ තං උපසංකම්මිවා යාමිත්වා සමමනනිංසු. සො තෙන මහාජනෙන සමමනොති මහාසමමනො, බෙත්තානං.

1. සි. I. සුමනඤ්චප්පසද්දිසො.

2. සි. I තච.

3. ස්‍යා, සතතිපතිත්වා-සතතිපතිත්වා.

අධිපතිති බන්ධියො, ධිමමෙන සමෙන පරෙ සංරඤ්ජනීති රාජාති තිති නාමෙති පඤ්ඤාසිත්ථ, යං ති ලොකෙ අවජ්ජිගට්ඨානං බොධිසත්තොව තත්ථ ආදිපුරිසොති එවං බොධිසත්තං ආදිං කත්වා බන්ධියමණ්ඩල සණ්ඨතො අනුපුබ්බෙන බ්‍රාහ්මණොදයොපි වණ්ණො සණ්ඨතිංසු. තත්ථ කප්පවිනාසකමහාමෙසො යාව ජාලුපචේජදො ඉදමෙකමසඤ්ඤියාං සංවටොති වුවවති

කප්පවිනාසක ජාලුපචේජදතො යාව කොටිසත්තසංස්සවක්කවාල පරිපුරකො සමපනතිමහාමෙසො, ඉදං දුතියමසඤ්ඤියාං සංවටට්ඨාසීති වුවවති. සමපනතිමහාමෙසතො යාව වජ්ජිමසුරියපාතුභාවො, ඉදං තතියමසඤ්ඤියාං විවටොති වුවවති. වජ්ජිමසුරියපාතුභාවතො යාව පුන කප්පවිනාසකමහාමෙසො, ඉදං චතුත්තමසඤ්ඤියාං විවටට්ඨාසීති වුවවති. ඉමාති චතතාරි අසඤ්ඤියානි එකො මහාකප්පො හොති. එවං නාව අග්ගිනා විනාසො ච සණ්ඨහනඤ්ච චේදිතබ්බං.

යස්මිං පන සමයෙ කප්පො උදකෙන නාස්සති, ආදිතොව කප්ප විනාසකමහාමෙසො උට්ඨාතිත්වාති පුබ්බෙ වුත්තනායෙනෙව වින්දාරෙතබ්බං. අයමපන විසෙසො: යථා තත්ථ දුතියො සුරියො එවමිධි කප්ප විනාසකො බාරුදක මහාමෙසො වුට්ඨහති, සො ආදිතො සුබ්බසුබ්බමං වස්සනො අනුක්කමෙන මහාධාරාති කොටිසත්තසංස්සවක්කවාලං පුරෙතො වස්සති. බාරුදකෙන ජුට්ඨජුට්ඨා පඨවිපබ්බතාදයො විලියනති, උදකං සමන්නතො වාතෙති ධාරියති, පඨවිතො යාවදුතියජ්ඣානභූමි උදකං ගණ්ඨාති. තත්ථ තයොපි බ්‍රහ්මලොකෙ විලියාපෙත්වා සුභතිණ්ණ ආභවටිතිව්ඨති. තං යාව අනුමත්තමපි සඤ්ඤාරගතං අත්ථි, තාව න වුප සමමති. උදකානුගතං පන සඤ්ඤාරගතං අතිභවිත්වා සහසා වුපසමමති අනතරධානං ගච්ඡති. හෙට්ඨා ආකාසෙන සහ උපරි ආකාසො එකො හොති මහාභිකාරොති සබ්බං වුත්තසදියං. කෙවලං පනිධි ආභස්සරි බ්‍රහ්ම ලොකං ආදිං කත්වා ලොකො පාතුභවති සුභතිණ්ණතොව ච විත්වා ආභස්ස රට්ඨානාදිසු සත්තා තිබ්බත්තනති. තත්ථ කප්පවිනාසක මහාමෙසතො යාව කප්පවිනාසක බාරුදකුපචේජදො, ඉදමෙන අසඤ්ඤියාං. උදකු පචේජදතො යාව සමපනතිමහාමෙසො, ඉදං දුතියමසඤ්ඤියාං. සමපනති මහාමෙසතො-පෙ-ඉමාති චතතාරි අසඤ්ඤියානි එකො මහාකප්පො හොති. එවං උදකෙන විනාසො ච සණ්ඨහනඤ්ච චේදිතබ්බං.

යස්මිං සමයෙ කප්පො වාතෙන විනාස්සති, ආදිතොව කප්පවිනා සකමහාමෙසො උට්ඨාතිත්වාති පුබ්බෙ වුත්තනායෙනෙව වින්දාරෙතබ්බං. අයං පන විසෙසො: යථා ච තත්ථ දුතියසුරියො එවමිධි කප්පවිනාසකත්ථ වාතො සමුට්ඨාති. සො පඨමං ඵුලරජං උට්ඨාපෙති. තතො සණ්ඨරජං, සුබ්බවොලික ඵුලවොලික සකඛරපාසාණොදයොති යාව කුට්ඨාගාරමනෙත පාසාණෙ විසමට්ඨානෙ සිතමහාරුක්කෙ ච උට්ඨාපෙති. තෙ පඨවිතො නහමුග්ගතා න පුන පතනති. තත්ථෙව වුණ්ණවිවුණ්ණා හුත්වා අභාවං ගච්ඡන්ති අථානුක්කමෙන හෙට්ඨා මහාපඨවියා වාතො සමුට්ඨාතිත්වා

පස්විං පරිවෙනනනිං උද්ධමුලං කන්ධා ආකාසෙ බිපති, යොජනසතපසමාණා පස්විප්පදෙසා මියොජන තියොජන චතුරයොජන පඤ්චයොජන සතපස මාණාපි භිජ්ජිත්වා වාතවේදකකිත්තා ආකාසෙයෙව චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා අභාවං ගව්ඡන්ති. චක්කවාලපබ්බතමපි සිනෙරුපබ්බතමපි වාතො උක්ඛි පිත්ථා ආකාසෙ බිපති. තෙ අඤ්ඤාමඤ්ඤාං අභිගනන්තා චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා විනාසාන්ති. එතෙනෙව උපායෙන භූමමධ්වංකවිමානාති ච ආකාසංධ්වංකවිමානාති ච විනාසෙනෙතා ඡ කාමාවචරදෙවලොකෙ විනාසෙනා කොට්ඨසතසහසසවක්කවාලාති විනාසෙති. තත්ථ චක්කවාලා චක්කවාලෙති භිමචන්තා භිමචනෙතති සිනෙරු සිනෙරුති අඤ්ඤාමඤ්ඤාං සමාගතා¹ චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා විනාසාන්ති, පස්විතො යාවතතිශ්ඡකාන භූමි වාතො ගණ්හාති. තත්ථ තයො මුහමලොකෙ විනාසෙනා වෙහඨ්ථලෙ ආභවච තිට්ඨති. එවං සබ්බසංඛාරගතං විනාසෙනා සයමපි විනාසාති, හෙවධ්වා අකාසෙන සහ උපරි ආකාසො එකො හොති මහකකාරොති සබ්බං චුත්තසද්ධං. ඉධ පන සුභකිණ්ණබ්බුහමලොකං ආදිං කන්ධා ලොකො පාතුභවති, වෙහඨ්ථලතො චිචිත්වා සුභකිණ්ණධ්වංකාදීසු සත්තා තිබ්බන්තනති; තත්ථ කප්පවිනාසකමහාමෙඝකො යාව කප්පවිනාසක වාතූපචේදො, ඉදමෙකං අසංඛේධයං. වාතූපචේදතො යාව සමපන්ති මහාමෙඝො, ඉදං දුතියමසංඛේධයං-පෙ-ඉමානි චතතාරි අසංඛේධයානි එකො මහාකප්පො හොති. එවං වාතෙන විනාසො ච සංඝඤ්ඤාදි වේදි තබ්බං, කිං කාරණං එවං ලොකො විනාසාති? අකුසලමූලකාරණං. අකුසල මූලෙසු හි උසස්නෙතසු එවං ලොකො විනාසාති. සො ච බො රාගෙ උසස්නතතරෙ අග්ගිනා විනාසාති. දොසෙ උසස්නතතරෙ උදකෙන විනාසාති. කෙච්ඡි පන දොසෙ උසස්නතතරෙ අග්ගිනා රාගෙ උදකෙනාති චදන්ති. මොගෙ උසස්නතතරෙ වාතෙන විනාසාති, එවං විනාසනෙතාපි ච තීරන්තරමෙව සත්තවාතරෙ අග්ගිනා විනාසාති, අට්ඨිමෙ වාතෙ උදකෙන පුන සත්ත වාතරෙ අග්ගිනා අට්ඨිමෙ වාතෙ උදකෙනාති එවං අට්ඨිමෙ අට්ඨිමෙ වාතෙ විනාසනෙතා සත්තකන්තං උදකෙන විනාසිත්වා පුන සත්තවාතරෙ අග්ගිනා නාසාති. එන්තාවතා තෙසට්ඨි කප්පා අතීනා හොන්ති. එන්තතරෙ උදකෙන නාසානවාරං සමපන්නමපි පටිබාහිත්වා ලද්ධා කාසො වාතො පරිපුණ්ණචතුසට්ඨිකප්පායුකෙ සුභකිණ්ණ විද්ධිංසෙනෙතා ලොකං විනාසෙති.

පුබ්බෙතිවාසං අනුසාරනෙතාපි ච කප්පානුසාරණකො හික්ඛු එතෙසු කප්පෙසු අනෙකෙපි සංවට්ටකප්පෙ අනෙකෙපි විවට්ටකප්පෙ අනෙකෙපි සංවට්ටවිවට්ටකප්පෙ අනුසාරති. **සංවට්ටකප්පෙ විවට්ටකප්පෙති** ච කප්පස්ස අසිඨං ගහෙනා චුත්තං. **සංවට්ටවිවට්ටකප්පෙති** සකල කප්පං ගහෙනා චුත්තං. කපං අනුසාරතීති වෙ? **අමුත්තාසි** නති ආදීනා නයෙන; තත්ථ **අමුත්තාසි** නති අමුමිති සංවට්ටකප්පෙ අහං අමුමිති හවෙ වා යොතියා වා ගතියා වා විඤ්ඤාණධර්මීයා වා සත්තාවාසෙ වා සත්තනිකාසෙ වා ආසිං; **එවං නාමොති** තියොසා වා පුරොසා වා; **එවං ගොතෙනාති**

කච්චානො වා කස්සපො වා; ඉදමස්ස අතීතභවෙ අත්තනො නාමගොතනා
 නුස්සරණවසෙන වුත්තං. සචෙ පන කසමිං කාලෙ අත්තනො වණ්ණ
 සමපනතිං වා ලුඛපණ්ණිකජීවිතභාවං වා සුඛදුක්ඛබ්බුලතං වා අප්පායුක
 දීඝායුක භාවං වා අනුස්සරිතුකාමො භොති, තමපි අනුස්සරිතියෙව. තෙනාහං
 “ඵවං වණ්ණණා-ප-ඵවමායුපරියතො”ති. තථ ඵවං වණ්ණණාති ඔදනො
 වා සාමො වා; ඵවමාහාරොති සාලිමංසොදනාහාරො වා පචත්ත
 ඵලභොජනො වා; ඵවං සුඛදුක්ඛපටිසංවෙදීති අනෙක පකාරෙන¹
 කාසිකචෙතසිකානං සාමිසනිරාමිසාදිපපභෙදානං වා සුඛදුක්ඛානං පටිසං
 වෙදී; ඵවමායුපජියතොති ඵවං වස්සසතපරිමාණායුපරියතො වා
 චතුරාසීතිකපපසතසහස්ස ආයුපරියතො වා; **සො ගතො වුතො අමුත්ත
 උදපාදිනති²** සො අහං තතො භවතො යොතිතො ගතීතො විඤ්ඤ
 ඤ්ටිතිතො සත්තාවාසතො සත්තනිකායතො වා වුතො පුන අමුකසමිං
 නාම භවෙ යොතියා ගතීයා විඤ්ඤාණට්ඨිතීයා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ
 වා උදපාදි; ³ **තත්තාපාසි**නති අථ තත්තාපි භවෙ යොතියා ගතීයා විඤ්ඤ
 ඤ්ටිතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා පුන අහොසිං; **ඵවගාහාමොති**
 ආදි වුත්තනයමෙව.

අපිච-යමො “අමුත්තාසි”නති ඉදං අනුපුබ්බෙන ආරොහනන්තස්ස යාච
 තිච්ඡකං⁴ අනුස්සරණං; “සො තතො වුතො”ති පටිතිවත්තනන්තස්ස පච්ච
 වෙකඛණං; තත්තො “ඉගුපපනො”ති ඉමිස්සා ඉගුපපනතීයා අනන්තරමෙ
 වස්ස උපපනතිට්ඨානං සකාය “අමුත්ත උදපාදි”නති ඉදං වුත්තනති වෙදි
 තබ්බං. “තත්තාපාසි”නති ඵවමාදි පනස්ස තත්ත ඉමිස්සා උපපනතීයා
 අනන්තර උපපනතිට්ඨානෙ නාමගොතනාදීනං අනුස්සරණදස්සනථං
 වුත්තං. “සො තතො වුතො ඉගුපපනො”ති සවාහං තතො අනන්තරූප
 පනතිට්ඨානතො වුතො ඉධ අමුකසමිං නාම බන්ධියකුලෙ වා මුගභණ්
 කුලෙ වා තිබ්බෙනොති.

ඉතීති ඵවං; **සාඤ්ඤාං සඋදෙදසනති** නාමගොතනවසෙන
 සඋදෙදසං, වණ්ණාදිවසෙන සාඤ්ඤාං; නාමගොතනන ති සතො
 තිස්සො, පුස්සො, කස්සපොති උද්දිසියති; වණ්ණාදීති සාමො ඔදනොති
 නානත්තනො පඤ්ඤායති; තසො නාමගොතනං උදෙදසො, ඉතරෙ
 ආකාරති.

පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණනිදෙදසවණ්ණනා
 නි ට්ඨිතා.

දිබ්බවක්ඛුඤ්ණනිදෙදසෙ-**ආලොකසඤ්ඤං මනසි කතෙතීති** දිවා
 වා රතනි වා සුරියජොතිවඤ්ඤාණි ආලොකං ආලොකොති මනසි කතෙති
 ඵවං මනසිකරොනොව ආලොකොති සඤ්ඤං මනසි පචත්තනතො⁴

1. සි. I අනෙකපකාරෙන. 3. විසුඛිමග්ග- යාවදිවජකං.
 2. විසුඛිමග්ග & සෘ. උපපාදි. 4. සි. I. වත්තනතො.

ආලෝකසඤ්ඤා මනසි කුරෙතීති වුච්චති. දිවාසඤ්ඤා අධිධ්‍යානීති එවං ආලෝකසඤ්ඤා මනසි කරිතා දිවානි සඤ්ඤා ධරෙති¹; සඨා දිවා නඨා රතනීතනි යථා දිවා ආලෝකො දිට්ඨො තථෙව රතනම්පි මනසි කුරෙතී; සඨා රතනිං සඨා දිවානි යථා රතනිං ආලෝකො දිට්ඨො තථෙව දිවාපි මනසි කුරෙතී; ඉති විච්චෙන² චෙතසාති එවං අපිභිනෙතා විනෙතනා; අපට්ඨෙයානිවෙතානි සමන්තතො අනදොධිතා; සප්පභාසං විග්ගං භාෂෙතීති සමභාසං විග්ගං වර්ෂෙතී; එතෙන දිබ්බවක්ඛාංසං පරිකමො ලොකාරම්මණං විග්ගං කපිතා, ආලෝකකසිණාරම්මණං වතුඤ්ඤානම්මෙව වා සක්ඛාය වුත්තං. තස්සෙවං භාවයතො ඔහාසජාතවිත්තං හොති විගතක්ඛි කාරවරණං. තෙන හි දිබ්බවක්ඛාං උපපාදෙතුකාමෙන ආදිකම්මකෙන කුලපුත්තෙන ඉමිස්සායෙව පාලියා අනුසාරෙන කසිණාරම්මණං අභිඤ්ඤා පාදකඤ්ඤානං සබ්බාකාරෙන අභිනිභාරකම්මං කත්වා තෙජොකසිණං ඔදුතකසිණං ආලෝකකසිණනති ඉමෙසු නිසු කසිණෙසු අඤ්ඤතරං ආසන්නං කාතබ්බං, උපචාරඤ්ඤානගොචරං³ කත්වා වර්ෂෙතීති; ධරෙතබ්බං. න තඤ්ඤා පප්පණං උපපාදෙතබ්බානි අධිප්පායො. සචෙ හි උපපාදෙති පාදකඤ්ඤානනිස්සයං හොති න පරිකමෙතිස්සයං. ඉමෙසු ච පන නිසු ආලෝකකසිණං යෙව සෙට්ඨතරං, තදනුලොමෙන පන ඉතරං කසිණවයම්පි වුත්තං. තස්මා ආලෝකකසිණං ඉතරෙයං වා අඤ්ඤතරං ආරම්මණං කත්වා චත්තාරිඤ්ඤානානි උපපාදෙත්වා පුන උපචාරභූමියං යෙව ධරිතා කසිණං වර්ෂෙතීති. වසීති වසීතිධරිතානස්ස අනෙතා යෙව රූපගතං පසීතිතබ්බං. රූපගතං පස්සන්තා පනස්ස තෙන බ්‍යාපාරෙන පරිකමෙවිනෙතන ආලෝකඵරණං අකුබ්බතො පරිකමෙස්ස වාරෙ අභික්කමති, තතො ආලෝකො අනතරධායති, තස්මිං අනතරතිතෙ රූපගතම්පි න දිස්සති, අඵානෙන පුනපුනං පාදකඤ්ඤානම්මෙව පවිසිතා තතො වුට්ඨාය ආලෝකො ඵරිතබ්බො. එවං අනුක්කමෙන ආලෝකො ඵාමගතො හොතීති. එඤ්ඤා ආලෝකො හොතුති යත්තක්කං ධානං පරිච්ඡිදති, තඤ්ඤා ආලෝකො තිට්ඨතියෙව. දිවසම්පි නිසිදිත්වා පස්සන්තො රූපදස්සනං⁴ හොති. තඤ්ඤා යද්⁵ තස්ස භික්ඛුනො මංසවක්ඛාංසං අනාපාඨගතං අනෙතාකුච්ඡගතං හදයවත්ථිතිස්සිතං හෙට්ඨාපඨවිතලනිස්සිතං තිරොකුඛිපබ්බතපාකාරගතං පරිකක්කවාලගතනති ඉදං රූපං ඤ්ඤවක්ඛාංසං ආපාඨං ආගච්ඡති මංසවක්ඛානා දිස්සමානං විය හොති, තද්ද දිබ්බවක්ඛා උප්පන්නං හොති. තදෙව චෙඤ්ඤා රූපදස්සන සමත්ථං, න පුබ්බභාගවිත්තානි.

තත්තායං දිබ්බවක්ඛුනො උප්පන්නික්කමො: වුත්තප්පකාරම්මෙන රූපමාරම්මණං කත්වා මනොචාරාවජ්ජනෙ උප්පජ්ජන්තා නිරුද්ධො තදෙව රූපමාරම්මණං කත්වා චත්තාරි පඤ්ඤා වා ජවනානි උප්පජ්ජන්තානි පුබ්බෙ වුත්තනගෙතෙව වෙදිතබ්බං, ඉදම්පන ඤ්ඤං සත්තානං වුත්තුප

1. සි. I & III. සණ්ඨපෙති.

2. ස්‍යා. විච්චෙන.

3. ස්‍යා. උපචාරඤ්ඤානං.

4. ස්‍යා. රූපදස්සනං විය.

5. සි. II. රූපදස්සනම්පියං.

5. ස්‍යා. යථා.

අනුභවමානෙ, තමපි දස්සනං දිබ්බවක්ඛුතිව¹ මෙව, සො එවං මනසි කුරොති: “කීනනුබො කමමං කතා ඉමෙ සත්තා එතං සමපත්ති: අනුභවන්ති”ති. අර්ථස්ස ඉදං නාම කතාති තං කමාරමණං ඤාණ මුපපජ්ජති. ඉදං යථාකමමුපගඤාණං නාම, ඉමස්ස විසුං පරිකමමං නාම නත්ථි, යථාවිමස්ස එවං අනාගතංසඤාණස්සාපි, දිබ්බවක්ඛුපාදකා නෙව හි ඉමානි දිබ්බවක්ඛුනා සභෙව ඉජ්ඣාන්ති.

ඉමෙ වග භාෂානෙතාති ආදිය ඉමෙති දිබ්බවක්ඛුනා දිට්ඨානං නිදස්සනවචනං; **වගාති** අනුලොමවචනෙන් නිපාතො; **භාෂානෙතාති** භවනෙතා; දුට්ඨ වර්තං දුට්ඨං වා වර්තං කිලෙසසුතිකතනාති=දුට්ඨවර්තං, කායෙත දුට්ඨවර්තං කායතො වා උපපන්නං දුට්ඨවර්තන්=කායදුට්ඨවර්තං; ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. **සමන්තාගතාති** සමබ්බිභුතා; **අවිශානං උපපාදකාති** බුද්ධාපේචකවුද්ධ සාවකානං අරියානං අත්තමස්සෙ හිති සොත්තපන්නානමපි අනන්ධකාමා නුත්වා අන්තිමවජුතා වා ගුණපරි ධංසනෙන වා උපපාදකා අනෙකාසකා ගරහකාති වුත්තං හොති. තත්ථ නත්ථි ඉමෙසං සමණධිමෙමා අස්සමණා එතෙති වදනො අන්තිම වජුතා උපවදති. නත්ථි ඉමෙසං කුතං වා විමොක්ඛො වා මග්ගො වා එලං වාති ආදීනි වදනො ගුණපරිධංසනෙන උපවදනීති වෙදිතබ්බො. සො ව ජානං වා උපවදෙය්‍ය අජානං වා උභයථාපි අරියුපවාදෙව හොති. භාරියං කමමං ආනන්තරියසදිසං සග්ගාවරණඤ්ච මග්ගාවරණඤ්ච, සතෙකිච්ඡමපන හොති. තස්මා සො අරියං උපවදති තෙන ගනත්වා සචෙ අත්තනො වුසිතිතරො හොති උක්ඛුරිකං නිසිදිත්වා අභං ආයසමන්තං ඉදඤ්චිදව අවචං තමෙම බමාහීති බමාපෙතබ්බො, සචෙ නවක තරො හොති වජුත්වා උක්ඛුරිකං නිසිදිත්වා අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා අභං භනෙන තුමෙහ ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං තමෙම බමථාති බමාපෙතබ්බො, සචෙ දිසාපක්කනෙනා හොති සයං වා ගනත්වා සද්ධිවිහාරිකාදිතෙ වා පෙසෙත්වා බමාපෙතබ්බො, සචෙ නාපි ගතං න පෙසෙත්වා සක්කා හොති. යෙ තස්මිං විහාරෙ භික්ඛු වසන්ති තෙසං සන්තිකං ගනත්වා- සචෙ නවකතරා හොන්ති, උක්ඛුරිකං නිසිදිත්වා සචෙ වුසිතිතරා වුසෙති වුත්ත නයෙනෙව පටිපජ්ජත්වා අභං භනෙන අසුකං නාම ආයසමන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං බමතු මෙ සො ආයසමාති වත්වා බමාපෙතබ්බො, සමමුඛා අක්කමනෙතපි එතදෙව කාතබ්බං, සචෙ එකවාරික භික්ඛු හොති නෙව තස්ස වසනට්ඨානං න ගතට්ඨානං පඤ්ඤායති, එකස්ස පණ්ණිතස්ස භික්ඛුනො සන්තිකං ගනත්වා අභං භනෙන අසුකනාම ආයසමන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, තමෙම අනුස්සරතො විප්පරියාතො හොති, කීං කරොමිති වත්තබ්බං, සො වක්ඛති- තුමෙහ මා වින්තයිත්ථ ථෙරො තුමාහං බමති විත්තං වුපසමෙථාති, තෙනාපි අරියස්ස ගතදිසාති වුමෙන අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා බමථාති වත්තබ්බං, යදි සො පරිනිබ්බුතො හොති පරිනිබ්බුතමඤ්චට්ඨානං ගනත්වා යාවසීවරිකං ගනත්වාපි බමාපෙ තබ්බං, එවං කතෙ නෙව සග්ගාවරණං න මග්ගාවරණං හොති පාකතික

මෙව හොතිති. මිච්ඡාදිට්ඨිඤාති විපරිතදස්සනා; මිච්ඡාදිට්ඨිකම්ම සමාදානාති මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන සමාදින්නානානාවිබ්බමා; සෙ ව මිච්ඡා ධර්මමුලකෙසු කායකමාදිසු අඤ්ඤාපි සමාදපෙන්නි. එන් ව ච වි දුට්ඨවර්තගහණේනෙව අරිසුපවාදෙ මනොදුට්ඨවර්තගහණේන ව මිච්ඡා දිට්ඨිසා සංඝාතියායපි ඉමෙසං මිත්තං පුනවචනං¹ මහාසාවර්ජනාව දස්සනන්තරා වෙදිතබ්බං. මහාසාවර්ජනා හි අරිසුපවාදෙ ආනන්තරිය සදිසත්තා, වුග්ගමපිවෙතා:-“සෙය්‍යථාපි සාරිපුත්ත හික්ඛු සීලසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො දිට්ඨො ව ධම්මෙ අඤ්ඤං ආරාධෙය්‍ය එවං සම්පදම්ඨං සාරිපුත්ත වදාමි, තං වාචං අප්පායාය තං විත්තං අප්පායාය තං දිට්ඨං අප්පවිතියාජ්ජන්තං යථාභතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙ”ති. මිච්ඡාදිට්ඨිතො ව මහාසාවර්ජනරං නාම අඤ්ඤං නජී. යථාහ:-“නාහං හික්ඛිවෙ අඤ්ඤං එකධම්මමපි සමනුපස්සාමි යං එවං මහාසාවර්ජනරං යථාසිදං හික්ඛිවෙ මිච්ඡාදිට්ඨි, මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාති හික්ඛිවෙ වර්ජනා”ති.

ඤායස්ස හෙදාති උපාදින්නබ්බිපරිච්චායා; පරං මරණාති දත නන්තරං අභිනිබ්බන්තිබ්බික්ඛණ්ණ². අථවා ඤායස්ස හෙදාති ජීවිතිත්ථිසස්ස පචේදා; පරමමරණාති වුත්තිත්තානො උදායං; අපායන්ති එවමාදි සබ්බං නිරයවෙච්චනමෙව, නිරයො හි සග්ගමොක්ඛගෙතුභුතා පුඤ්ඤසම්මතා අයං අපෙත්තත්තා සුඛානං වා අයස්ස අභාවා අපායො; දුක්ඛස්ස ගති පටි සරණන්ති= දුග්ගති; දෙසබ්බසුලභාය වා දුට්ඨෙන කම්මුතා නිබ්බත්තා ගති= දුග්ගති; විවසා නිපත්තන්ති තන්ති දුක්ඛාටකාරිනොති= විනි පානො, විතස්සන්තා වා එන් පත්තන්ති සමභිජ්ජමානංඝ පච්චඛ්‍යාතිපි=විනි පානො; නජී එන් අය්‍යාදසඤ්ඤිතො අයොති=නිරයො. අථවා අපාය ගහණේන තිරච්ඡානායොතිං දීපෙති, තිරච්ඡානායොති හි අපායො සුග තිතො අපෙත්තත්තා. නදුග්ගති මහෙසක්ඛානං නාගරාජාදිනං සම්භවතො. දුග්ගතිගහණේන පෙත්තතිවිසයං, යො හි අපායො වෙච්ච දුග්ගති ව. සුගතිතො අපෙත්තත්තා දුක්ඛස්ස ව ගතිභුත්තා නතු විනිපානො අසුරසදිසං අවිනි පතිත්තත්තා. විනිපාතගහණේන අසුරකායං යො හි යථාචුත්තත්ත අපෙත්ත අපායො වෙච්ච දුග්ගති ව සබ්බසම්මුස්සයෙති ව විනිපාතත්තා විනිපානොති වුච්චති. නිරයගහණේන අවිච්ඡාදිමනෙකප්පකාරං නිරයමෙවති.

උපපන්නාති උපගතා; තන්ති අභිනිබ්බන්තාති අධිපජායො. වුත්ත විපරියයෙන සුක්කපතෙඛා වෙදිතබ්බො. අයම්පන විසෙය්‍යො:- තන්ති සුගතිගහණේන මනුස්සගතිපි සංඝායන්ති. සග්ගගහණේන දෙවගති යෙව. තන්ති සුඤ්ජා ගතිති සුගති; රූපාදිති විසයෙති සුච්ඡි අග්ගොති= සග්ගො; යො සබ්බොපි ලුජ්ජනවෙස්සන ලොකොති අයං වචනපෙත්තං. ඉති දිබ්බෙත වක්ඛුනාති ආදි සබ්බං නිගමනවචනං, එවං දිබ්බෙත වක්ඛුනා පස්සතිති අයමෙත්ත සබ්බිපපෙත්තං.

දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණනිදෙදසවණ්ණනා
ති ට්ඨිතා.

1. ස්වා-පන වචනං. 2. ස්වාමි, හි I. II. බ්බිග්ගණණං

පවත්තසත්තකාධිපතෙය්‍යං. වත්තමානජීවිතින්ද්‍රියස්ස¹ උපරි පවත්තියා ව පවසන්නා පුබ්බාපරවසෙන පවත්තසත්තකියා අධිපතිභාවෙන අනඤ්ඤාතඤ්ඤාස්සාමිතින්ද්‍රියස්ස පරිවාරං ගොති.

සොනාපනතිමග්ගකකිණේ ජානා ධම්මාති ආදි සබ්බෙයං මග්ග සමපයුත්තකානං වණ්ණභණ්ණනාථං වුත්තං. තථ **මග්ගකකිණේ ජානාති** මග්ගසමුට්ඨිනා එව න අඤ්ඤා. යසො පන මග්ගසමුට්ඨිතමපි රූපං කුසලාදිනාමං න ලභති, තයො තං අපනෙන්නො **යපෙට්ඨා මිත්තසමුට්ඨානං. රූපෙනති** ආහ.

සබ්බෙව හි තෙ ධම්මා කුච්ඡිතානං සලනාදීති අපේති **කුසලා**; තෙ ආරමමණං කත්වා පවත්තමානා නත්ථි එතෙසං ආසවාති=**ආනාසවා**; වට්ටමුලං ථිඤ්ඤානා නිබ්බාණං ආරමමණං කත්වා වට්ටතො නියන්තීති=**නිය්‍යාණිකා**; කුසලාකුසලසංඛාතා වයා අපෙතනතා² අපවයසංඛාතං නිබ්බාණං ආරමමණං කත්වා පවත්තනතො අපවයං ගච්ඡන්තීති=**අපවයගාමිනො**; පවත්තං අපචිතනතා විදුබ්බසෙනතා ගච්ඡන්තීති=**අපවයගාමිනො**; ලොකෙක අපරියාපනනභාවෙන ලොකතො උත්තරා උත්තීණණාති=**ලොකුත්තරා**; නිබ්බාණං ආරමමණං එතෙසන්ති **නිබ්බාණාරමමණා**; ඉමාති අවසිද්ධියානීති පුබ්බෙ ආදි වුත්තපරිවාර භාවස්ස ව තෙන සහගතාදිභාවස්ස ව ආදිවුත්තආකාරානඤ්ඤා දීපනාථං වුත්තං. තථ අවසිද්ධියානීති පුබ්බෙ වුත්තනසෙන පඤ්ඤාන්ද්‍රියෙන සහ අවසි; **සහජානපට්ඨායාති** අවසිපු එකෙකෙන සහ ඉතරෙ ඉතරෙ සත්ත සහජානා හුත්වා තස්ස සහජාතපරිවාරා ගොන්ති, තථෙව අඤ්ඤා අඤ්ඤාස්ස අඤ්ඤාං අඤ්ඤාස්සාති එවං අඤ්ඤාමඤ්ඤාපරිවාරා ගොන්ති, තථෙව අඤ්ඤාමඤ්ඤාං නියස්සපරිවාරා සමපයුත්තපරිවාරා ව ගොන්ති. **සහගතාති** තෙන අනඤ්ඤාතඤ්ඤාස්සාමිතින්ද්‍රියෙන සහ එකුපපාදාදි භාවං ගතා; **සහජානාති** තෙනෙව සහජානා; **සංසංඛාති** තෙනෙව සහ මිසිති; **සමපයුත්තාති** තෙනෙව සමං එකුපපාදාදිපකාරෙති යුත්තා; **තෙ වාති** තෙ එව අවසි ඉන්ද්‍රියධම්මා; **තස්සාති** අඤ්ඤාතඤ්ඤාස්සා මිතින්ද්‍රියස්ස; **ආකාරාති** පරිවාරකොට්ඨාසා. **එලකකිණේ ජානා ධම්මා සබ්බෙව අබ්‍යාකතා ගොන්තීති** රූපස්ස අබ්‍යාකතතො විත්ත සමුට්ඨානරූපෙන සහ වුත්තා මග්ගස්සෙව කුසලතො නිය්‍යාණිකතො අපවයගාමිත්තා ව එලකකිණේ කුසලාති ව නිය්‍යාණිකාති ව අපවයගා මිතොති ව න වුත්තා. **ඉතීති** ආදි වුත්තපාකාරානිගමනං, තථ **අවසිට්ඨි කානීති** අවසිපු මග්ගඵලෙපු එකෙකස්ස අවසිකස්ස වසෙන අවසි ඉන්ද්‍රිය අවසිකාති; **එකුසවසි ගොන්තීති** එකුසවසි ආකාරා ගොන්ති; **ආසවාති** ආදි ගෙට්ඨා වුත්තත්ථෙව. ඉධ අරහත්තමග්ගවජ්ඣක්ඛයෙව ආසවෙ අවන්තා සෙසමග්ගත්තගෙට්ඨානමපි වචනං ආසවකකියවචනසාමඤ්ඤාමතෙන න

1. සී I & II. න වග්ගමානජීවිතින්ද්‍රියං. හි. 2. ස්‍යා, අපෙතබ්බා

වුත්තනති වෙදිනබ්බං. අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණමෙව හි කෙවි ආසවෙ අසෙසෙත්වා ආසවානං බෙජනතො ඛයෙ ඤ්ඤානති වුච්චති. තස්මා යෙව ච අරහායෙව ඛිණ්ණාසවොති වුච්චතිති.

ආසවකබ්බඤ්ඤාණනිදෙදසවණ්ණනා

නිවසීතා.

සව්වඤ්ඤාවතුක්කාවයනිදෙදසෙ- දුක්ඛස්ස පිලනවෙස්සාති ආදීති වුත්තනන්තො. මග්ගසමබ්බිස්ස ඤ්ඤාණං දුක්ඛබ්බෙහං ඤ්ඤාණනති ආදි අනන්තරවතුක්කෙවිස ඵකාහිසමයවසෙන වුත්තං. දුට්ඨං හි සව්වඤ්ඤාණං ලොකීයං ලොකුත්තරඤ්ඤා; ලොකීකං දුට්ඨං: අනුබොධඤ්ඤාණං පච්ච වේකබ්බඤ්ඤාණඤ්ඤා. අනුබොධඤ්ඤාණං ආදිකමමිකස්ස අනුස්සවාදිවසෙන නිරේදෙව මග්ගෙ ච පච්චත්තති, දුක්ඛෙ සමුදයෙ ච ආරම්භණකරණවසෙන පච්චවේකබ්බඤ්ඤාණං, පටිවිදායාවචස්ස චතුසු පි සව්වෙසු ආරම්භණකරණ වසෙන ලොකුත්තරං පටිවේධඤ්ඤාණං නිරෝධමාරම්භණං කත්වා කිච්චතො චත්තාරි සච්චාති පටිවිජ්ජාකිති. සථාග: “යො හිකබ්බෙව දුක්ඛං පස්සති, දුක්ඛසමුදයමපි සො පස්සති දුක්ඛනිරෝධමපි පස්සති දුක්ඛනිරෝධ ගාමිතීපටිපදමපි පස්සති”ති සබ්බං චත්තබ්බං. ඉධාපි ඉමිනා වාරෙන ඉදමෙව වුත්තං. තමජන ලොකුත්තරමපි ‘දුක්ඛඤ්ඤාණ’නති ආදීති නාමාති ලභනීති දස්සනන්තො වුත්තං. ඉධ පන ලොකීකඤ්ඤාණමෙව අබ්බෙප්පනං. තස්මා යෙව ච ‘තන්ත කතමං දුක්ඛඤ්ඤාණ’නති ආදිමාග: තන්ත දුක්ඛං ආරම්භාති දුක්ඛාච්චං ආලමබ්බිත්වා; ආරම්භණං කත්වාති අන්තො, පඤ්ඤාති ආදීසු තස්ස තස්ස අන්තස්ස පාකටකරණාසබ්බානෙන පඤ්ඤාපනවේධන පඤ්ඤා; තෙන වා අනිච්චාදිනා පකාරෙන ධම්මෙ ජානාතීති=පඤ්ඤා; ඉදමස්ස සභාවපදං. පජානනාකාරො පජානිනා; අනිච්චාදීති විචිනාතීති=විච්ඡෙයා, පවිච්ඡෙයාති උපසග්ගෙන පදං. වඩ්ඪිතං, පකාරෙන විච්ඡෙයාති අන්තො. චතුසව්වධම්මං විචිනාතීති=ධම්මවිච්ඡෙයා; අනිච්චා දීනං සම්මා ලක්ඛණවසෙන සලලක්ඛණා. සා ඵච උපසග්ගනානතෙනන උපලක්ඛණා පවුසලක්ඛණාති වුත්තා. භුසං ලක්ඛණො තෙ තෙ අනිච්චාදි ධම්මෙ පටිච්ච උපලක්ඛණාති අන්තො. පණ්ණිතභාවො=පණ්ණිච්චං; කුසල භාවො=කොසලං; නිපුණභාවො=නෙපුණ්ණං; අනිච්චාදීනං විභාවන වසෙන මෙහමා; අනිච්චාදීනං¹ විනානකවසෙන විනානා; යස්ස උපපජ්ජති තං අනිච්චාදීති විනානපෙතීති පි විනානා; අනිච්චාදීති උප පරිකම්භිති=උපපජ්ජිකා; භූමිති පඨවි, අයමපි සණ්ඨාපෙධන ච වින්තවෙධන ච භූමි විසාති භූමි; අථ වා පඤ්ඤා යෙව භූතෙ අන්ත රමනීති. භූමිති වුච්චති. අසනි ව්‍යස සිලුච්චයෙ කිලෙසෙ මෙධති හිංසනීති=මෙධා; ඛිප්පං ගහණධාරණවේධන වා මෙධා; යස්ස උපපජ්ජති තං සත්ත²කින පටිපත්තියං සමපසුත්තධම්මෙ ච යාරාවලක්ඛණපටිවේධෙ පරිණාමෙ තීති=පරිණාමිකා; ධම්මෙ අනිච්චාදිවසෙන විච්චා පස්සනීති=විපස්සනා;

සමමා පකාමෙති අනිච්චාදීනි ජානානිති=සමපජානො, තස්ස භාවො
සමපජ්ඣාදො; උපපථපටිපනො සික්ඛවෙ විපිආරොපණ්ණං පතොදෙ
 විය උපපථො ධාවනකං කුවවිතතං විපිආරොපණ්ණං විජ්ඣානිති පතොදෙ
 විය=**පතොදො**; දස්සනලක්ඛණේ ඉන්ද්‍රියං කරොතිති=**ඉන්ද්‍රියං**,
 පඤ්ඤාසංඛාතං ඉන්ද්‍රියං=**පඤ්ඤාන්ද්‍රියං**; කිං වුතතං හොති? න ඉදං පුරි
 සස්ස ඉන්ද්‍රියං=පුරිසින්ද්‍රියනති ආදි විය පඤ්ඤාස ඉන්ද්‍රියං පඤ්ඤාන්ද්‍රියං,
 අථබො පඤ්ඤා එව=පඤ්ඤාන්ද්‍රියනති වුතතං හොති. අවිජ්ජාය න කමප
 තිති=**පඤ්ඤාබලං**; කිලෙසවෙජ්ජනවෙසීන පඤ්ඤාව සන්ධි=**පඤ්ඤාසන්ධි**;
 අවුත්තනවෙසීන පඤ්ඤාව පාසාදො=**පඤ්ඤාපාසාදො**; ආලොකනවෙසීන
 පඤ්ඤාව ආලොකො=**පඤ්ඤාආලොකො**; ඔහාසනවෙසීන පඤ්ඤාව
 ඔහාසො=**පඤ්ඤාඔහාසො**; පජේතනවෙසීන පඤ්ඤාව පජේතො=**පඤ්ඤාපජේතො**.
 පඤ්ඤාවහො හි එකපලලෙඛකන නිසිනනාස්ස දස
 සහස්සිලොකධාතු එකාලොකා එකොහාසා එකපජේතානා හොති, තෙනෙන
 නං වුතතං. ඉමෙසු පන තිසු පදෙසු එකපදෙනාපි එකසමිං අපේ
 සිද්ධෙ යානි පනෙනානි භවතා “වතනාරොමෙ හික්ඛවෙ ආලොකා
 කතමෙ වතනාරො? වජ්ජලොකො පුරිසාලොකො අග්ගාලොකො පඤ්ඤා
 ලොකො; ඉමෙ ඛො හික්ඛවෙ වතනාරො ආලොකා. එතදග්ගං හික්ඛවෙ
 ඉමෙසං වතුතනා ආලොකානං යදිදං පඤ්ඤාලොකො”. තථ “වතනරෙ
 මෙ හික්ඛවෙ ඔහාසා”, “වතනාරො මෙ හික්ඛවෙ පජේතානා”ති සත්තානං
 අජ්ඣාසයවසෙන සුත්තානි දෙසිතානි, තදනුරූපෙනව ඉධාපි ථෙරෙන
 දෙසනා කතා, අපේ හි අනෙකෙහි ආකාරෙහි විහර්මානො සුචි
 හතෙතා හොති, අඤ්ඤාථ ව අඤ්ඤා චුජ්ඣාති අඤ්ඤාථ අඤ්ඤාති රති
 කරණවෙසීන පන රතිද්‍රයකවෙසීන රතිජනනවෙසීන විතති කතවෙසීන
 දුලලභපාතුභාවවෙසීන අකුලවෙසීන අනොමසත්තපරිභොගවෙසීන ව
 පඤ්ඤාව රතනං=**පඤ්ඤාරතනං**; න තෙන සත්තා මුය්හනති සයං වා
 ආරම්මණේ න මුය්හනිති=**අමොහො**; ධම්මවිචයපදං වුත්තන්තවෙව.
 කසමා පනෙනං පුන වුත්තනනති? අමොහස්ස මොහපටිපක්ඛිභාව දීපනන්තං.
 තෙනෙනං දීපෙති: යවායං අමොහො යො න කෙවලං මොහතො
 අඤ්ඤා ධම්මො, මොහස්ස පන පටිපක්ඛො ධම්මවිචයසංඛිතො
 අමොහො නාම ඉධ අබ්භෙසෙතොති. **සමමාදිධ්විති** යාථා ව දිව්සී නියතාණිකා
 කුසලදිව්සී. “තන්තං කතමං දුක්ඛසමුදයෙ ඤ්ඤාණං? තන්තං කතමං දුක්ඛ
 නිරොධෙ ඤ්ඤාණං? තන්තං කතමං දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපද්‍රය ඤ්ඤාණං”නති
 පුච්ඡාචචතානි සංඛේධපවසෙන වුත්තානිති.

සච්චඤ්ඤාණවතුක්ඛවය නිද්දෙසවණ්ණනා

නි වසීතා.

සුද්ධිකපටිසමුඤ්ඤාණනිද්දෙසෙ- ඉමෙසං ඤ්ඤාණානං පහෙදභාවතො යෙව
 ගෙවසී. විය පහෙදං අදස්සෙත්තාව “අපේසු ඤ්ඤාණං අන්තර්ගමනිද්”ති
 ආදි වුතතං. පඤ්ඤාපහෙදභාවෙපි අත්තනා පටිවිද්ධි වතුසච්චධම්මවතන

වසෙන නානාතනසබ්බාවතො “අඤ්ඤානානතෙන පඤ්ඤා අඤ්ඤාපටිසම්භිදා¹ ඤ්ඤා”නති ආදි වුත්තං. තඤ්ඤා නානතෙනති අඤ්ඤානං අනෙකභාවෙ; වචනානෙති අඤ්ඤානං නිවර්තනෙ; සලලකඛණෙනති අඤ්ඤානං සමාදායනෙ; උපලකඛණෙනති අඤ්ඤානං භූසං දායනෙ; සහෙදෙති අඤ්ඤානං නානාතෙදෙ; සභාවතෙති අඤ්ඤානං පාකට්ඨකරණෙන උපපාදනෙ; ජොතනෙති අඤ්ඤානං දීපනෙ; විරොවතෙති අඤ්ඤානං විවිධං දීපනෙ; සභාසනෙති අඤ්ඤානං පභාසනෙ. ‘නානතෙන’ති මූලපදං කතා සබ්බසාධාරණවසෙන වුත්තං. “වචනානෙ”ති සොනාපනතසා වසෙන. “සලලකඛණෙ උපලකඛණෙ”ති සකදායාමිසා වසෙන. “පහෙදෙ පභාවතෙ”ති අනාගාමිසා වසෙන, “ජොතනෙ විරොවතෙ පභාසනෙ”ති අරහතො වසෙන වුත්තනති එවමෙථ සොජනා කාතබ්බාති.

සුඛිකපටිසම්භිදා ඤ්ඤානිදෙදසවණ්ණනා

ති වසීතා.

ඉන්ද්‍රියපරොපරියතන ඤ්ඤානිදෙදසෙ- නථාගතස්සාති වචනෙ උදෙසෙ² සරූපතො අවිජ්ජමානෙපි “ජ ඤ්ඤානි අසාධාරණාති සාවකෙති”ති වුත්තතතා නථාගතස්සාති වුත්තමෙව හොති. තඤ්ඤා උදෙසෙ අඤ්ඤා සිද්ධිසා නථාගතවචනස්ස නිදෙදසෙ ගහණං කතං. සතෙන සස්සනීති රූපාදිසු ජ්ඣුරුගෙන සත්තතාය ලගනතාය සත්තා, තෙ සතෙන ඉන්ද්‍රියපරොපරියතනඤ්ඤානෙත වකවුතා පස්සති ඔලොකෙති; අස රජකෙති පඤ්ඤාමයෙ අකඛිමති අපපං රාගාදිරජො එතෙසනති=අපප රජකම්බ; අපපං රාගාදිරජො එතෙසනති වා=අපපරජකම්බ, තෙ අපප රජකම්බ; මහාරජකෙති පඤ්ඤාමයෙ අකඛිමති මහනතං රාගාදිරජො එතෙසනති= මහාරජකම්බ; මහනතං රාගාදිරජො එතෙසනති වා=මහා රජකම්බ; නිකඛිඤ්ඤා මුදිඤ්ඤාති නිකම්බාති සද්ධාදිති ඉන්ද්‍රියාති එතෙසනති= නිකඛිඤ්ඤා, මුදිති සද්ධාදිති ඉන්ද්‍රියාති එතෙසනති= මුදිඤ්ඤා; ස්වාසාරො මාසාරොති සුඤ්ඤා සද්ධාදියො ආකාරා කොට්ඨාසා එතෙසනති= ස්වාකාරා, කුට්ඨිතා ගරුකිතා සද්ධාදියො ආකාරා කොට්ඨාසා එතෙසනති= වාකාරා; සුචිපඤ්ඤාපයෙ දුචිපඤ්ඤාපයෙති යෙ කපිතං කාරණං සලලකෙතිති සුඛෙත සකකා හොනති විඤ්ඤා ථෙඤ්ඤා තෙ සුචිපඤ්ඤාපය; තබ්බිපරිතා දුචිපඤ්ඤාපය; අපසංකමෙව පරලොකවර්ජ්ඣකසදස්සාවිතොති අපි එකෙ පරලොකඤ්ඤාව රාගාදි චර්ජ්ඣා හයතො පස්සනෙන; ඉමස්ස පන පදස්ස නිදෙදසෙ ලොකස්සෙව වුත්තතතා³ බ්බාදිලොකෙ ව රාගාදිවජෙඤ්ඤා ව පරං බාලාං හයං පස්සනසීලාති වා පරලොකවර්ජ්ඣකසදස්සාවිතො, තෙ පර ලොකවර්ජ්ඣකසදස්සාවිතොති එවමෙථා ගහෙනබ්බා. අපසංකමෙව හ

1. සී I & II අඤ්ඤාපටිසම්භිදෙ

2. සී I උදෙසෙ.

3. සසා. නවුත්තතතා.

පරලොකවජ්ජනසදස්සාවිනොති නබ්බිපරිතෙ; ලොකොති ච පුජ්ජ නියවෙඨන¹; වජ්ජනති ච වජ්ජනියවෙඨන. එතතාවතා උදෙදසස්ස නිදෙදසො² කතො හොති.

පුත නිදෙදසස්ස පටිනිදෙදසං කරොනො “අපපරජකෙබ්බ මහා රජකෙබ්බ”ති ආදිමාග. තඤ්ඤි නිසු රතනෙසු මහපපනසඬාතා සද්ධා අස්ස අප්පිති=සමා, සො සඬාසමපනොතා පුග්ගලො අස්සද්ධියරජස්ස³ වෙව අස්සඬියමුලකස්ස සෙසාකුසලරජස්ස ච අපපකතො අපපරජකෙබ්බ; නප්පි එතස්ස සද්ධාති=අස්සමා; සො වුත්තපපකාරස්ස රජස්ස මහනතතො මහාරජකෙබ්බ; ආරඬං විරියමනොනාති=ආරඬවිජිගො; සො කොසජ්ජ රජස්ස වෙව කොසජ්ජමුලකස්ස සෙසාකුසලරජස්ස ච අපපකතො අපප රජකෙබ්බ; භිනවිරියතො කුච්ඡතෙන ආකාරෙන සිද්ධති= කුසිද්ද, කුසිද්දව=කුසිගො; සො වුත්තපපකාරස්ස රජස්ස⁴ මහනතතො මහා රජකෙබ්බ; ආරමමණං උපෙච්ච සීතා සති අස්සාති=උපමසීතසති; සො මුළුසච්චරජස්ස වෙව මුළුසච්චමුලකස්ස සෙසාකුසලරජස්ස ච අපපකතො අපපරජකෙබ්බ; මුට්ඨා නට්ඨා සති අස්සාති=මුට්ඨස්සති; සො වුත්තපප කාරස්ස රජස්ස මහනතතො මහාරජකෙබ්බ; අපපණාසමාධිතා උපචාර සමාධිතා වා ආරමමණෙ සමං සමමා ආභිනො සීතොති= සමාභිනො, සමාභිනවිතොති වා=සමාභිගො; සො උඬච්චරජස්ස වෙව උඬච්චමුල කස්ස සෙසාකුසලරජස්ස ච අපපකතො අපපරජකෙබ්බ; න සමාභිනො= අසමාභිගො; සො වුත්තපපකාරස්ස රජස්ස මහනතතො මහාරජකෙබ්බ; උදයන්ඨගාමිති පඤ්ඤ අස්ස අප්පිති=පඤ්ඤමා; සො මොහරජස්ස වෙව මොහමුලකස්ස සෙසාකුසලරජස්ස ච අපපකතො අපපරජකෙබ්බ; මොහ මුලිගතො දුට්ඨා පඤ්ඤ අස්සාති=දුපපපඤ්ඤ; සො වුත්තපපකාරස්ස රජස්ස මහනතතො මහාරජකෙබ්බ.

සද්ධා පුග්ගලො තික්ඛිඤ්ඤොති බහුලං උපපජ්ජමානාය බලවතියා සඬාය සඬො, තෙනෙව සද්ධිඤ්ඤොති තික්ඛිඤ්ඤො; අස්සද්ධා පුග්ගලො මුදිඤ්ඤොති බහුලං උපපජ්ජමානෙන අස්සඬියෙන අස්සඬො, අනතරනතර උපපජ්ජමානෙන දුබ්බලෙන සඬිඤ්ඤොති මුදිඤ්ඤො; එස නයො සෙසෙසුපි.

සද්ධා පුග්ගලො සොකාරොති තාය එව සද්ධාය සොභනාකාරො; අස්සද්ධා පුග්ගලො මාකාරොති තෙනෙව අස්සඬියෙන විරුපාකාරො; එස නයො සෙසෙසුපි. සුචිඤ්ඤපසොති සුඛෙන චිඤ්ඤපෙභුං සකකු ණෙයො; දුචිඤ්ඤපසොති දුකෙඛන චිඤ්ඤපෙභුං සකකුණෙයො; පර ලොකවජ්ජනසදස්සාවිති එන්ඤ්ඤා පඤ්ඤසමපනතොස්සෙව සද්ධාදීති සුපරිපුට්ඨාති හොනති, තස්මා සුපරිපුට්ඨාදිසමපනොතො තංසමපුත්තොය සුපරිපුට්ඨාදිසමපනොතාපි වා නප්පච්චියාය පඤ්ඤාය පරලොකවජ්ජ භයදස්සාවි හොති, තස්මා එව භි සද්ධාදයොපි වතතාරො පරලොකවජ්ජ භයදස්සාවිති වුත්තො.

1. ස්‍යා පලුජ්ජනසෙඨන. 2. ස්‍යා. එතතාවතා උදෙදසො.
3. ස්‍යා. අස්සඬියස්ස. 4. ස්‍යා. සිද්ධරජස්ස.

ඉදනි 'පරලොකවජ්ජ'භයදස්සාවි'ති එත්ථ වුත්තං ලොකඤ්ච වජ්ජඤ්ච දස්සෙතුං "ලොකො"ති ආදිමාහ. තත්ථ ඛණ්ඩා එව උජ්ජනවෙසින ලොකොති= ඛණ්ඩලොකො; සෙසවසෙසි එතෙව නයො. විපතතිභවලොකොති අපාය ලොකො; සො හි අතිධම්මභවතා විරුපො ලාභොති¹=විපතති; භවතීති= භවො; විපතති එව භවො=විපතතිභවො, විපතතිභවො එව ලොකො=විපතති භවලොකො; විපතතිසම්භවලොකොති අපායුපගං කමං, තඤ්ඤි සම්භවති එතස්මා ඵලනති=සම්භවො; විපතතියා සම්භවො=විපතතිසම්භවො; විපතතිසම්භවො එව ලොකො= විපතතිසම්භවලොකො; සම්පතතිභව ලොකොති සුගතිලොකො; සො හි ඉධම්මභවතා සුඤ්ඤරො ලාභො²ති= සම්පතති, භවතීති=භවො, සම්පතති එව භවො=සම්පතතිභවො, සම්පතති භවො එව ලොකො=සම්පතතිභවලොකො; සම්පතතිසම්භවලොකොති සුගතූපගං කමං; තං හි සම්භවති එතස්මා ඵලනති=සම්භවො; සම්පතතියා සම්භවො=සම්පතතිසම්භවො; සම්පතතිසම්භවො එව ලොකො=සම්පතති සම්භවලොකො; එකො ලොකොති ආදීති හෙට්ඨා වුත්තත්ථානෙව. වජ්ජනති නපුංසකවචනං අසුකොති අතිද්දිධිත්තා කතං.

කිලෙසාති' රාගාදයො; දුච්චරිතාති පාණොතිපානාදයො; අභිසං ඛාගිති පුඤ්ඤතිසංඛාරාදයො; භවගාමිකම්මාති අත්තනො විපාකදුන වසෙන භවං ගවජ්ජනතීති භවගාමිනො; අභිසංඛාරෙසුපි විපාකජ්ජනා නෙව කමොති වුත්තාති. ඉතීති වුත්තපසකාරතිදස්සනං; ඉමසම්ම ලොකෙ ඉමසම්මඤ්ච වජ්ජති වුත්තපසකාරෙ ලොකෙ ව වජ්ජ ව; තිබ්බා භයසඤ්ඤාති බලවතී භයසඤ්ඤා; "තිබ්බා"ති පර³සද්දස්ස අනෙථා වුත්තො, "භයසඤ්ඤා"ති භයසද්දස්ස, ලොකවජ්ජවයමපි හි භයවජ්ජනා භයව භයතනා භයං භයමිති සඤ්ඤා=භයසඤ්ඤා; පච්චුපට්ඨිතා හොතීති තං තං පච්ච ව උපෙච්ච සිතා හොති; සෙසප්ඨාපි උභතිතාසිකෙ වධකෙති යථා නාම පහරිතුං උච්චාරිතබ්ගෙහ පච්චාමිත්තෙහ තිබ්බා භය සඤ්ඤා පච්චුපට්ඨිතා හොති, එවමෙව ලොකෙ ව වජ්ජ ව තිබ්බා භය සඤ්ඤා පච්චුපට්ඨිතා හොති, ඉමෙති පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහිති අප්පරජකඛ පඤ්ඤාකාදිසු දසසු පඤ්ඤාකෙසු එකෙකස්මිං පඤ්ඤානාං පඤ්ඤානාං ආකාරානාං වසෙන පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි; ඉමාති පඤ්ඤාප්ඤානීති සද්ධිසුඤ්ඤාදීති පඤ්ඤාසුඤ්ඤාති; ජානාතීති තථාගතො පඤ්ඤාය පජානාති; පස්සාතීති දිබ්බවකක්ඛනා දිට්ඨං විය කරොති; අඤ්ඤාතීති සම්බාකාර මරියාදුභි⁴ ජානාති; පටිච්ඡෙදකතීති එකදෙසං අසෙසෙනා නිරවසෙස⁴ දස්සනවසෙන පඤ්ඤාය පද්මලෙතීති.

ඉත්ථිසපරොපරිසත්ත ඤාණෙනිදෙදසව ණණනා

ති වසීතා.

1. සං. ලොකොති.

2. සං. පහ.

3. සි 1V. පරිසාදස්ස.

4. සං. නිසෙසෙස.

ආසයානුසයසදුණනිදෙදසෙ-ඉබ නථාගතොති ආදි පචඩා ධීපිතො නිදෙදසො. තථ ආසයානුසයා වුත්තසා එව. **චජින** නති පුබ්බෙ කතං කුසලා කුසලකමං; **අබ්මුහනි** නති සමපති¹ කුසලෙ අකුසලෙ වා විත්තවොස්ස ගහ; **හබ්බාහ** ෙබ්බති හතෙබ්බ ව අහතෙබ්බ ව; අරියායජාතියා සමභවනති ජායනතීති හබ්බා; වත්තමානසමිපෙ වත්තමානවචනං. **හවිස්ස** නති ජායස්ස නති වාති=හබ්බා, හාජනභූතාති අපො. යෙ අරියමග්ගපටිවේධස්ස අනුච්ඡවිකා උපනිස්සයසමපනතා තෙ හබ්බා; වුත්තපටිපක්ඛා අහබ්බා; “කතමො ව සත්තානං ආසයො”ති ආදි නිදෙදසස්ස පටිනිදෙදසො. තථ **සස්සතො**ති නිවේවා ලොකොති අපො; ඉධ සරීරං යෙව නස්සති අත්තා පන ඉධ පරස්ස ව සොයෙවාති මඤ්ඤනති, සො හි සයංයෙව ආලොකෙතීති කත්වා ලොකොති මඤ්ඤනති; **අසස්සතො**ති අතිවේවා අත්තා; සරීරෙනෙව සත නස්සතීති මඤ්ඤනති; **අනතවා**ති පරිත්තෙ කසිණේ ඤානං උපපාදෙත්වා නං පරිත්තකසිණාරමණං විත්තං² සපරියනෙතො අත්තාති මඤ්ඤනති. **අන්තතවා**ති අපපමාණේ කසිණේ ඤානං උපපාදෙත්වා නං අපපමාණ කසිණාරමණං විත්තං³ අපරියනෙතො අත්තාති මඤ්ඤනති; **තං ජීවං තං සජීර** නති ජීවො ව සරීරඤ්ච තංයෙව; ජීවොති අත්තා, ලිඛගවිපල්ලා සෙන නපුංසකවචනං කතං. **සජීර** නති රාසථේන බන්ධුසඤ්චකං; **අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සජීර** නති අඤ්ඤං ජීවො අඤ්ඤං බන්ධුසඤ්චකං; **හොති ගථාගතො පරමමරණා**ති බන්ධා ඉධෙව විනස්සනති සත්තො මරණතො පරං හොති විජ්ජති න නස්සති; තථාගතොති වෙඨ සථාධි වචනනති කෙවි. කෙවි පන තථාගතොති අරහාති වදනති. ඉමෙ න හොතීති පකෙඛ දෙසං දිස්වා එවං ගණිතනති. **න හොති ගථාගතො පරමමරණා**ති බන්ධාපි ඉධෙව නස්සනති තථාගතො ව මරණතො පරං න හොති උච්ජ්ජති විනස්සති; ඉමෙ “හොති”ති පකෙඛ දෙසං දිස්වා එවං ගණිතනති. **හොති ච න හොති වා**ති ඉමෙ එකෙකපකඛපරිග්ගහෙ දෙසං දිස්වා උභයපකඛං ගණිතනති. **තෙව හොති න න හොති**ති ඉමෙ උභයපකඛ පරිග්ගහෙ උභයදෙසාපනතිං දිස්වා-හොතිති ව න හොති, තෙව හොතිති ව න හොතිති අමරාවිකෙඛපපකඛං ගණිතනති. අයමප තෙඨ අව්ඨකථානසො :-

“සස්සතො ලොකොති වා”ති ආදිමති දසහාකාරෙති දිට්ඨිපහෙදෙව වුත්තො. තථ **සස්සතො ලොකො**ති ව බන්ධුසඤ්චකං ලොකොති ගහෙත්වා අයං ලොකො නිවේවා ධුවො සබ්බකාලිකොති ගණිතනස්ස සස්සතනති ගහණාකාරපචත්තො දිට්ඨි; **අසස්සතො**ති තමෙව ලොකං උච්ජ්ජති විනස්සතීති ගණිතනස්ස උච්ඡේදගහණාකාරපචත්තො දිට්ඨි; **අනතවා**ති පරිත්තකසිණලාභිනො සුපපමත්තෙ වා සරාවමත්තෙ වා කසිණේ සමාපනනස්ස අනෙතාසමාපනතියං පචන්තිත රූපාරූපධිමෙම ලොකොති ව කසිණ පරිච්ඡේදනෙන න අනතවාති ව ගණිතනස්ස අනතවා ලොකොති ගහණාකාරපචත්තො දිට්ඨි; සා සස්සත දිට්ඨිපි හොති උච්ඡේද

1. සමිපනති-සබ්බත්.

2. මත්තං-නිදෙදසසකථා.

දිට්‍ඨිපි. විපුලකසිණලාභිනො පන තසම් කසිණේ සමාපනනස්ස අනෙතාසමාපනතියං පවනතිනරුපාරුපධිමෙම ලොකොති ච කසිණ පරිච්ඡේදනනෙතන¹ ව න අනතවාති ගණිතනස්ස අනනතවා ලොකොති ගහණාකාරපවනතා දිට්ඨි; සා සස්සතදිට්ඨිපි හොති උචේදදිට්ඨිපි. **ගං. ජීවං. ගං. සරීරනති** හෙදනධිමමස්ස සරීරස්සෙව ජීවනති ගතිතතතා සරීරෙ උච්ඡ්ජ්ජමානෙ ජීවමපි උච්ඡ්ජ්ජනීති උචේදගහණාකාරපවනතා දිට්ඨි. දුතියපදෙ² සරීරතො අඤ්ඤාස්ස ජීවස්ස ගතිතතතා සරීරෙ උච්ඡ්ජ්ජ මානෙපි ජීවං න උච්ඡ්ජ්ජනීති සස්සතගහණාකාරපවනතා දිට්ඨි. **හොති නථාගතොති** ආදිපු සතොතා තථාගතො නාම, හො පරමරණා නොතිති ගණිතතො පඨමා සස්සතදිට්ඨි. න හොතිති ගණිතතො දුතියා උචේදදිට්ඨි හොති ච න ච හොතිති ගණිතතො තතියා එකවසස්සතා දිට්ඨි. නෙව හොති න න හොතිති ගණිතතො චතුර්ථා විකෙඛප දිට්ඨිති.

ඉතිති චුත්තපසකාර දිට්ඨිතියස්ස නිදස්සනං; **භවදිට්ඨිසහායසිතා වා සත්තා හොති විභවදිට්ඨිසහායසිතා** මාති භවො චුච්චති සස්සතො, සස්සතවසෙන උපපජ්ජමානා දිට්ඨි භවදිට්ඨි, භවොති දිට්ඨිති චුත්තං හොති; විභවො චුච්චති උචේදෙද, උචේදවසෙන උපපජ්ජමානා දිට්ඨි විභවදිට්ඨි; විභවොති දිට්ඨිති චුත්ත හොති; චුත්තපසකාර දස විධා දිට්ඨි භවදිට්ඨි විභවදිට්ඨි මාති විධාව හොති. තාසු මිසු එකෙකං සන්තිසිතා අසන්තිසිතා අලලිතා සත්තා හොතිති.

එතෙ වා පන උහො අනත අනුපගමමාති එත්ථ “අග්ගිතො වා උදකතො වා මිථිනෙද වා”ති ආදිපු විස වාසඤ්ඤා සමුච්චයෙත්ථා, එතෙ චුත්තපසකාරෙ සස්සතචේදවසෙන වෙ පකෙඛ ච න උපගනත්වා; අනලලිසිත්වා පහායාති අත්ථා. අනුලොමිකා වා ඛනතීති විකප්පෙත්ථ වා; **ඉදප්පච්චයනා පටිච්චසමුප්පහනස්ස** ඉමෙසං ජනමරණාදීනං පට්ඨයා ඉදප්පච්චයා,ඉදප්පච්චයා එව=ඉදප්පච්චයනා, ඉදප්පච්චයානං වා. සමුහො=ඉදප්පච්චයනා; ලකඛණමපනෙත්ථ සද්දසත්තො පරියෙසිතබ්බං; තෙ තෙ පට්ඨයෙ පටිච්ච සහ සමමා ච උපපනනා=පටිච්චසමුප්පහනා, තස්සා ඉදප්පච්චයනාය ච තෙසු පටිච්චසමුප්පහනෙසු ච ධිමෙමසු; **අනුලොමිකා**ති ලොකුතතර ධිමමානං අනුලොමතො අනුලොමිකා; **ඛනතීති** ඤ්ඤා; ඤ්ඤාං හි ඛමනතො ඛනති. **පටිලදධා හොතිති** සතෙතහි අධිගතා හොති; ඉදප්පච්චයනාය ඛනතියා උචේදනනානුපගමො හොති පට්ඨ සුප්පනනධිමමානං පට්ඨයසාමග්ගියං ආසන්නචුත්තිතනා, පට්ඨයානු පරමදස්සනෙන එලානුපරමදස්සනනො; පටිච්චසමුප්පහනෙසු ධිමෙමසු ඛනතියා සස්සතතනානුපගමො හොති පට්ඨයසාමග්ගියං නවනවානං පට්ඨසුප්පහනානං ධිමමානං උපපාදදස්සනනො; එවමෙනෙ උහො අනත අනුපගමම පටිච්චසමුප්පාද පටිච්ච සමුප්පහන ධිමෙදස්සනෙන න උචේදෙද න සස්සතොති පවනතං සමමාදස්සනං අනුලොමිකා ඛනතීති වෙදිතබ්බා. එවං හි තද්දහස් දිට්ඨි පටිපකඛගුතා සමමාදිට්ඨි චුත්තා හොති.

1. සී. I. පරිච්ඡේදනෙතන, 2. දුතියපදෙන-හිදෙසට්ඨිකථා.

සථා භූතං වා ඤ්ඤානති සථාභූතං සථාසභාවං නෙය්‍යං තථ්‍ය පටිත්ත ඤ්ඤාමපි විසයවොභාරෙන සථාභූතං ඤ්ඤානති වුත්තං, තමපන සම්ඛාරුපෙකම්භාපරිසන්නං විපස්සනාඤ්ඤාණං ඉධාධිපෙපනං; හෙට්ඨා පන සථා භූත ඤ්ඤාදස්සනනති භයතුපට්ඨාන ඤ්ඤාණං වුත්තං. සථාභූතං වා ඤ්ඤාණං සතොති පටිලඳ්ධං හොතිති සමබන්ධා.

ඉදුති “සස්සනො ලොකො”ති ආදීති මිච්ඡාදිට්ඨිපරිභාවිතං, “එතෙ වා පනා”ති අදීති සමමාදිට්ඨිපරිභාවිතං සත්තසන්නානං දස්සෙත්වා “කාමං සෙවනතඤ්ඤා වා”ති අදීති සෙසාකුසලෙති සෙසකුසලෙති ව පරිභාවිතං සත්තසන්නානං දස්සෙති. තථ්‍ය කාමං සෙවනතං සෙව පුග්ගලං තථා ගතො ඡන්තාතිති යොජනා කාතබ්බා. **සෙවනනනති ව අභිණ්ණසමුද්ධාරවසෙන සෙවමානං;** පුබ්බ ආසෙවිතවසෙන කිලෙසකාමො ගරු අස්සාති=**කාමගරුසො;**තථෙව කාමො ආසයෙ සත්තානෙ අස්සාති=**කාමාසයො;**සත්තානවසෙනෙව කාමෙ අධිමුත්තො, උග්ගොති=**කාමාධිමුත්තො,** සෙසෙසුපි එසෙව නයො. නෙකබ්බමාදීති වුත්තට්ඨානෙව. කාමාදීති ව තිති සෙසාකුසලා නෙකබ්බමාදීති තිති සෙසකුසලා ගතිතා වා හොනතිති වෙදිතබ්බා. අයං සත්තානං ආසයොති තිධා වුත්තං සත්තානමෙව දස්සෙති. අසමපනෙත්ථ අට්ඨකථානයො. “ඉති භවදිට්ඨි සන්තිසිතිතා වා”ති එවං සස්සත දිට්ඨිං වා සන්තිසිතිතා; සස්සතදිට්ඨි ති එත්ථ භවදිට්ඨිති වුත්තා, උචෙත්ථ දිට්ඨි ව විභවදිට්ඨිති. සබ්බදිට්ඨිනං ති සස්සතුචෙත්ථ දිට්ඨිති සම්භතිත්තතා සබ්බෙපි මෙ දිට්ඨිගතිකා සත්තා ඉමාව මෙ දිට්ඨිසො සන්තිසිතිතා හොනති. වුත්තමපි මෙතං:- “වස¹තිසිතො බවායං කවිවාන ලොකො සෙසුසෙත්ත අප්පි තඤ්ඤව නප්පි තඤ්ඤා”ති. එත්ථ ති අප්පිතාති සස්සතං. නප්පිතාති උචෙත්ථෙද. අයං තාව වට්ටතිසිතිතානං ආසයො.

ඉදුති විවට්ටතිසිතිතානං සුද්ධාසත්තානං ආසයං දස්සෙත්වා “එතෙ වා පන උභො අනෙත අනුපගමො”ති ආදි වුත්තං. තථ්‍ය **එතෙ වා පනා**ති එතෙසෙව; **උභො අනෙත**ති සස්සතුචෙත්ථ දසම්ඛාතෙ මෙ අනෙත; **අනුපගමමා**ති න අලලිසිත්වා; **ඉදපපච්චයගාපච්චවසමුපපනනසු බමෙමසු**ති ඉදපපච්චයාය මෙව පච්චවසමුපපනනබමෙමසු ව; **අනුලොමිකා චගාති**ති විපස්සනා ඤ්ඤාණං; **සථා භූතඤ්ඤාණනති** මග්ගඤ්ඤාණං; ඉදං වුත්තං හොති:- යා පච්චවසමුපපාදෙ මෙව පච්චවසමුපපනන බමෙමසු ව එතෙ උභො සස්සතුචෙත්ථ අනෙත අනුපගනත්වා විපස්සනා පටිලඳ්ධා, යඤ්ච තතො උත්තරිං මග්ගඤ්ඤාණං, අයං සත්තානං ආසයො. අයං වට්ටතිසිතිතා නඤ්ච සබ්බෙසමපි සත්තානං ආසයො ඉදං වසනට්ඨානනන්ති අයං ආචරියානං සමානට්ඨකථා

විතණ්ඩවාදී පනාහ:- “මග්ගො නාම වාසං විද්ධංගෙනෙතා ගච්ඡති, ත්වං මග්ගො වාසොති වදෙසී”ති. යො චිත්තබ්බා “ත්වං අරියවසංඝාණ්ණො හොසි න හොසී”ති? සමෙව ‘න හොමි’ති වදති ත්වං අභාණ්ණකාය න ජානා

සීති වහනබෙබ්බා, සචෙ භාණ්ඩකොසමිති වදති. සුභතං ආහරති වහනබෙබ්බා, සචෙ ආහරති ඉචෙවතං කුසලං, නොචෙ ආහරති සයං ආහරිතබ්බං “දස සිතථ භික්ඛවෙ අරියවංසා යදරියා ආවසිංසු වා ආවසනති වා ආවසිස්සනති වා”ති. එතං හි සුභතං මග්ගස්ස වාසභාවං දිපෙති. තස්මා සුභජිතමෙවෙ තනති. ඉමමපන භගවා සත්තානං ආසයං ජානනො ඉමෙසඤ්ච දිව්භි ගතානං ඉමෙසඤ්ච විපස්සනා ඤ්ණ මග්ගඤ්ණානං අප්පචතතික්ඛණෙපි ඡනාති එව, තස්මා සෙව ච කාමං සෙවනතං සෙව ජානාතීති ආදි වුත්තනති.

අනුසයනීදොසං- අනුසයාති කෙනටෙඤ්ඤාන අනුසයා? අනුසය නටෙඤ්ඤාන; කො එස අනුසයනටෙඤ්ඤාන නාමාති? අප්පච්ඡිණ්ටෙඤ්ඤාන; එතෙ හි අප්පච්ඡිණ්ටෙඤ්ඤාන තස්ස තස්ස සත්තානෙ අනුසෙතති නාම, තස්මා අනුස යාති වුච්චනති. අනුසෙතනීති අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජනතීති අපේඨා. අථාපි සියා-අනුසයනටෙඤ්ඤාන නාම අප්පච්ඡිණ්ටකාරෙ, යො ව උප්පජ්ජනීති වහනුං න යුජ්ජති. තස්මා න අනුසයා උප්පජ්ජනතීති? තත්ත්ව දමපතිවචනං; න අප්පච්ඡිණ්ටකාරෙ, අනුසයොති පන අප්පච්ඡිණ්ටෙඤ්ඤාන ථාමගතකිලෙසො වුච්චති, යො චිත්තසම්පයුත්තො සාරම්මණො සප්පච්ච යටෙඤ්ඤාන සහෙතුකො එකත්තාකුසලො අතීතොපි හොති අනාගතොපි පච්චුප්පනොතාපි. තස්මා උප්පජ්ජනීති වහනුං යුජ්ජති. තත්ත්වං පමාණං ඉධෙව තාව අභිසම්මසකථා-“පච්චුප්පනොතිලෙසෙ පජ්ජනති”ති පුච්ඡං කත්වා අනුසයානං පච්චුප්පනහභාවස්ස අභිතාස “ථාමගතො අනුසයං පජ් භතී”ති වුත්තං. ධම්මසම්මන්ත්රිං මොහස්ස පදනාජනෙ “අවිජ්ජානුසයො අවිජ්ජාපරිසුච්ඤානං අවිජ්ජාලබ්භි මොහො අකුසලමුලං අයං තස්මිං සමයෙ මොහො හොති”ති අකුසලචිත්තෙන සද්ධිං මොහස්ස උප්පන්නාභාවො වුත්තො, කථාචන්ද්‍රියමි. “අනුසයා අබ්‍යාකතා අනුසයා අහෙතුකා අනු සයා චිත්තවිප්පයුත්තා”ති සබ්බෙ වාද පරිසෙධිතා. අනුසයයමකෙ සත්තනතං වාරතං අඤ්ඤාතරස්මිං උප්පජ්ජනවායෙ “යස්ස කාමරුගානු සයො උප්පජ්ජති තස්ස පරිඝානුසයො උප්පජ්ජති”ති අදි වුත්තං. තස්මා අනුසෙතනීති අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජනතීති යං වුත්තං තං ඉමිනා තනතිප්පමාණෙන යුත්තනති වෙදිතබ්බං. “යමපි චිත්තසම්ප යුත්තො ආරම්මණො”ති ආදි වුත්තං, තමපි සුචිත්තමෙව. අනුසයො හි නාමෙස පරිනිප්ඵිනො චිත්තසම්පයුත්තො අකුසලධර්මොති නිධං මෙථ ගතනබ්බං.

කාමරාගානුසයොති ආදිසු කාමරාගො ව සො අප්පච්ඡිණ්ටෙඤ්ඤාන අනු සයො වාති-කාමරාගානුසයො; සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. කාමරාගානු සයො වෙථ ලොභසහගතචිත්තොසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ව අමනාපෙසු අවසෙස කාමාවචර ධර්මෙසු ආරම්මණවසෙනෙව උප්පජ්ජ මානො ලොභො. ඤානානුසයො ව දෙමනස්ස සහගතචිත්තොසු සහජාත වසෙන ආරම්මණවසෙන ව මනාපෙසු අවසෙසකාමාවචරධර්මෙසු ආරම්මණවසෙනෙව උප්පජ්ජමානො දෙසො. මානානුසයො දිට්ඨිගත

විපජ්ජනන ලොභසහගතවිනේශසු සහජාතවසෙන ආරමමණ්වසෙන ව
 දුක්ඛවේදනාවපේජසු අවසෙසකාමාවචරධමෙමසු රූපාරූපාවචරධමෙමසු
 ව ආරමමණ්වසෙනෙව උපපජ්ජමානො මානො. දිට්ඨිභ්‍යානුසංයො
 වතුසු දිට්ඨිගතසම්පජ්ජනෙතසු. විචිකිච්ජානුසංයො විචිකිච්ජාසහගතො.
 අවිජ්ජානුසංයො මාදසසු අකුසලවිනේශසු සහජාත වසෙන ආරමමණ්
 වසෙන ව, නයොපි අවසෙසභවුමකධමෙමසු ආරමමණ්වසෙනෙව
 උපපජ්ජමානා දිට්ඨිවිචිකිච්ජා මොහා, භවිරාගානුසංයො වතුසු දිට්ඨිගත
 විපජ්ජනෙතසු උපපජ්ජමානොපි සහජාතවසෙන න වුත්තො. ආරමමණ්
 වසෙනෙව පන රූපාරූපාවචරධමෙමසු උපපජ්ජමානො ලොභොවුත්තො.

ඉද්දතී යථාචුත්තානං අනුසයානං අනුසයනවඨානං දසෙසනෙතො
 “යං ලොකෙ”ති ආදිමාග. තථ-සං ලොකෙ පිසරුපනති යං ඉමසමිං
 ලොකෙ පිසජ්ජතිකං පිසසභාවං; සාතරුපනති සාතජාතිකං අසාද
 පදඨානං ඉසාරමමණං. එතඨ සත්තානං කාමරාගානුසංයො අනුසෙති
 එතසමිං ඉට්ඨාරමමණෙ සත්තානං අපපතිණ්වෙස්න කාමරාගානුසංයො
 අනුසෙති. “පිසරුපං සාතරුප”නති ව ඉධ කාමාවචරධමෙමාසෙව
 අධිපොතො, යථා නාම උදකෙ නිමුක්ඛස්ස හෙඨා ව උපරි ව සමනතා උදක
 මෙව හොති, එවමෙව ඉට්ඨාරමමණෙ රාගුප්පනති නාම සත්තානං ආවිණ්ණ
 සමාවිණ්ණා තථා අනිට්ඨාරමමණෙ පටිසුප්පනති. ඉති ඉමෙසු මිසු
 ධමමෙසුති එවං ඉමෙසු මිසු ඉට්ඨානිට්ඨාරමමණධමෙමසු; අවිජ්ජානු
 සෙතිතාති කාමරාගපටිසසම්පජ්ජනානුත්තා ආරමමණකරණවසෙනඅවිජ්ජා¹
 අනුපඨිතා අනුගතා; විවෙජ්දං කත්වාපි පාසො, තදෙකභෙදධාති තාස
 අවිජ්ජාස සහජෙකවස්වසෙන එකතො සිතො; මානො ව දිට්ඨි ව විචි
 කිච්ජා මාති නවවිධමානො මාසට්ඨිපිධා දිට්ඨි අට්ඨවත්ථුකා විචිකිච්ජා,
 තදෙකභෙදො මානො ව තදෙකට්ඨා දිට්ඨි ව තදෙකට්ඨා විචිකිච්ජා මාති
 යොජනා. දට්ඨබ්බාති පසසිතබ්බා අවගනනබ්බා; තයො එකතො කත්වා
 බහුවචනං කතං, භවිරාගානුසංයො පනෙත්ථ කාමරාගානුසංයෙනෙව
 සම්භවිතොති වේදිතබ්බො.

වරිතතිදෙදසෙ-තෙරස වෙනනා සුඤ්ඤාභිසම්ඛාගේ; මාදස
 අසුඤ්ඤාභිසම්ඛාගේ; වතයො ආනෙඤ්ජාභිසම්ඛාගේ; තථ කාමා
 වචරො සෙත්තභූමිකො; ඉතරො මහාභූමිකො; තීසුපි වා එතෙසු යො
 කොච අපාච්ජාකො සෙත්තභූමිකො මහාච්ජාකො මහාභූමිකොති
 වේදිතබ්බො.

අභිමුත්තතිතිදෙදසෙ-සනගිති සංවිජ්ජනති; කිත්ඨාබ්මුත්තතිකාති ලාම
 කජ්ඣාසයා; සංගිත්ඨාබ්මුත්තතිකාති කල්‍යාණජ්ඣාසයා; සෙවනගිති
 නිසසයනති අලලීයනති; හජනගිති උපසඞ්කමනති; සෙරුපාසනගිති
 සුතපුත්තං උපසඞ්කමනති; සවෙ කි ආචරිත්සුපජ්ඣාසයා න සිලවනෙතො
 ගොනති අනෙතවාසිකසද්ධිවිහාරිකා සිලවනෙතො, තෙ අත්තනො ආචරි
 ත්සුපජ්ඣාසෙපි න උපසඞ්කමනති අත්තනො සදිසෙ සාරුපෙප හික්ඛු

යෙව උපසඛකමනති; සචෙපි ආවරිසුපජ්ඣායා සාරුප්පා භික්ඛු ඉතරෙ අසාරුප්පා නෙපි න ආවරිසුපජ්ඣායෙ උපසඛකමනති, අත්තනො සද්ධෙසෙ භිනාසිමුත්තිකෙයෙව උපසඛකමනති, එවං උපසඛකමනමපන න කෙවලං එතරහිසෙව අතීතානාගනෙපිති දසෙසතුං “අතීතමපි අඛාන” නති ආදිමාහ.

තථ අතීතමපි අද්ධාන නති අතීතසමිං කාලෙ; අවනතසංයොගජෙථ උපයොගවචනං. සෙසං උත්තානථමෙව. ඉදමපන දුස්සීලානං දුස්සීල සෙවනමෙව සීලවත්තානං සීලවත්තසෙවනමෙව දුප්පඤ්ඤානං දුප්පඤ්ඤ සෙවනමෙව පඤ්ඤාවත්තානං පඤ්ඤාවත්තසෙවනමෙව කො නියාමෙතීති? අජ්ඣාසයධාතු නියාමෙතීති.

භබ්බාභබ්බනිද්දෙසෙ-ඡෙධ්ධිතබ්බෙ පඨමං නිද්දිසිත්වා ගහෙනබ්බෙ පච්ඡා නිද්දිසිතුං උදෙදසං උපපට්ඨාපියා පඨමං අභබ්බා නිද්දිඡා, උදෙදසෙ පන වන්දසමායෙ අවචිතස්ස ව මන්දකබ්බස්ස ව පදස්ස පුබ්බතිපාත ලක්ඛණවසෙන භබ්බසද්දෙ, පුබ්බං පසුත්තො. **කම්මාවරණො** නාති පඤ්චවිධෙන ආනන්තරියකමෙවන; **සමන්තාගතා** නි සමබ්බිත්තු; **කිලෙසාවරණො** නාති නියතමිච්ඡාදිවසීයා; ඉමානි වෙ සග්ගමග්ගානං ආවරණො ආවරණාති. භික්ඛුනීදුසකාදිකමමානිපි කමමාවරණෙනෙව සඛන්තිතාති. **විසාකාවරණො** නාති අහෙතුකපට්ඨසක්කියා; යයමා පන දුහෙතුකානමපි අරියමග්ගපට්ඨෙවධො නත්ති, තයමා දුහෙතුකා පටි සක්කි විපාකාවරණමෙවාති වෙදිතබ්බා. **අස්සද්ධා** නි බුද්ධාදිසු සද්ධා රහිතා; **අච්ඡද්ධිකා** නි කතතුකමසතාකුසලච්ඡද්ධරහිතා; උත්තර කුරුකා මහුස්සා අච්ඡද්ධිකවධානං පටිඨා. **දුප්පඤ්ඤා** නි භවබ්බපඤ්ඤාය පරිහිතා; භවබ්බපඤ්ඤාය පන පරිපුණ්ණායපි යස්ස භවබ්බං ලොකුත්ත රස්ස පාදකං න භොති යොපි දුප්පඤ්ඤායෙව නාම. **අභබ්බා නිසාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධර්මෙසු සමමන්ත** නති කුසලෙසු ධර්මෙසු සමමන්ත නියාමසබ්බාතං අරියමග්ගං ඔක්කමිතුං අභබ්බා. අරියමග්ගො හි සමමා සභාවොති සමමන්තං,¹ සොයෙව අනන්තරඵලදනෙ සයමෙව වා අවල භාවතො නියාමෙතුං ඔක්කමිතුං පටිසිතුං අභබ්බා. **න කම්මාවරණො** නාති ආදීති වුත්තවිපරියායෙනෙව වෙදිතබ්බාතිති.

ආසයානුසය ඤාණනිදෙදසවණොනා

නි ට්ඨි තා.

යමක පාටිභාරිය ඤාණනිදෙදසෙ- **අභාධාරණං සාවිකෙහිති** සෙසා සාධාරණඤාණනිදෙදසෙ අඤ්ඤාවචනෙහි ඔක්කාසාභාවතො න වුත්තං, ඉධ පන අඤ්ඤාවචනාභාවතො වුත්ත නති වෙදිතබ්බං. **උපරිමිකාසනො** නි නාභියා උද්ධං සරිරතො; **අග්නිකඛණ්ඩො සමන්තනීති** තෙජොකසිණො රමමණං පාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා උඨාය උපරිමකාසතො අග්නිජලා වුඨ්ඨාතුති ආවජ්ජිත්වා පරිකමමං කත්වා අභිඤ්ඤාඤාණෙන උපරිම

* කායනො අග්ගිජාලා වුට්ඨාතුති අබ්බිකො සහ අබ්බිකානා උපරිමකායනො අග්ගිජාලා වුට්ඨාති; සා හි ඉධ රාසට්ඨෙන ඛනිති වුත්තා. **හෙට්ඨිම කායනො**ති නාභිතො හෙට්ඨා සරීරතො; **උදකධාරා පචත්තනීති** ආපො කසිණාරමණං පාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිතා වුට්ඨාය හෙට්ඨිමකායනො උදකධාරා වුට්ඨාතුති ආවජ්ජිතා පරිකමම. කත්වා අභිඤ්ඤාඤ්ඤානො හෙට්ඨිමකායනො උදකධාරා වුට්ඨාතුති අබ්බිකො සහ අබ්බිකානා හෙට්ඨිමකායනො උදකධාරා වුට්ඨාති. උභයජාපි අබ්බොචේදවසෙන පචත්තනීති වුත්තං. අබ්බිකානස්ස ච ආවජ්ජනස්ස ච අත්තරෙ වෙ භවඛහ විත්තාති විත්තනති, තසමාසෙව සුගලා හුත්වා අග්ගිකකිඤ්ඤාභාරා පචත්තනති අත්තරං න පඤ්ඤායති, අඤ්ඤායං පන භවඛහපරිචේදො නපි.

සුරජ්ජිමකායනොති අභ්වුට්ඨස්සතො; පචජ්ජිමකායනොති පිට්ඨි පස්සතො; දක්ඛිණිඅකඛිණො වාමඅකඛිණොති ආදි සමාසපාඨොසෙව න අඤ්ඤා, “දක්ඛිණොසිකාසොතතො වාමනොසිකාසොතතො”ති පාඨො සුඤ්ඤො, රස්සං කත්වාපි පඨනති. **අංසකුට්ඨො**ති එජ්ඣ අභිභුග්ග නට්ඨෙන කුට්ඨො විශාති කුට්ඨො; අංසොසෙව කුට්ඨො=අංසකුට්ඨො; **අභිභු ලභිගුලෙහිති** අභිභුලිති අභිභුලිති; **අභිභුලනාරිකාහිති** අභිභුලිතං අත්තරිකාහි; **එකෙකලොමතො අග්ගිකකිකො පචත්තනී එකෙක ලොමතො උදකධාරා පචත්තනීති** උභයජාපි ආමෙණිකිත වචනෙන සබ්බලොමානං පරිසාදිතත්තා එකෙකලොමතොව අග්ගිකකිකි උදක ධාරා සුගලා සුගලා හුත්වා පචත්තනනීති වුත්තං හොති. ලොමකුපතො ලොමකුපතො අග්ගිකකිකො පචත්තනී ලොමකුපතො ලොමකුපතො උදකධාරා පචත්තනීති එජාපි එසෙව නසො. කෙසුචි පොජ්ජකෙසු එකෙකලොමතො අග්ගිකකිකො පචත්තනී ලොමකුපතො ලොමකුපතො උදකධාරා පචත්තනී ලොමකුපතො ලොමකුපතො අග්ගිකකිකො පචත්තනී එකෙකලොමතො උදකධාරා පචත්තනීති ලිඛිතං. තමපි සුජ්ජිතෙව. පාටිඨිරස්ස අභිසුචුමත්තදීපතො පන සුරිමපාඨොසෙව සුඤ්ඤරතරො.

ඉද්දති ජනනං චණ්ණානනති කො සමඛකො? හෙට්ඨා උපරිමකාය නොති ආදීඨි අනෙකෙහි සරීරාවසවා වුත්තා, තෙන සරීරාවසවසමඛකො පචත්තනීති වචනසමඛකෙන ච සමකපාටිඨිරාභිකාරෙන ච ජනනං චණ්ණානං සරීරාවසවභුත්තානං රංසියො සමකා හුත්වා පචත්තනනීති වුත්තං හොති. සාමිච්චනසමඛකෙන ච අවස්සං රභමියොති පාඨසෙසො ඉච්ඡතබ්බො සෙව.

භිලානනති උමමාපුථ්ථචණ්ණානං; පිගකානනති කණ්ණිකාර පුථ්ථ චණ්ණානං; ලොගිගකානනති ඉඤ්ඤොපකචණ්ණානං; බුද්ධානනති ඔසධිකාරකාචණ්ණානං; මඤ්ජිට්ඨානනති මඤ්ජරතචණ්ණානං; සෙග්ග රාගනති පහසාරපකතිකානං චණ්ණානං; පහසාරවචණ්ණො විසුං අවිජ්ජමානොපි වුත්තෙසු පඤ්ඤා වචණ්ණෙසු යෙ යෙ පහාසමුජ්ජලා තො තො පහසාරා. තථාහි:- තථාගතස්ස සමකපාටිඨිරං කරොත්තස්ස

සමකපාටිභීරඤ්ඤානලොකොව කෙසමසසුනාඤ්ඤාව අකඛිනාඤ්ඤා නිලට්ඨානෙනා නිලරසමියො නිකමනති, යාසං වසෙන ගගනතලං අඤ්ඤාන චූෂණසමොකිණණං. විය උමමාපුඤ්ඤානිලපුප්පලදලසඤ්ඤානං. විය විභිපතනන මණිනාලවණං. විය පසාරිතමෙවකපටි. විය ව හොති. ඡවිතො වෙව අකඛිනාඤ්ඤා පිතකට්ඨානෙනා පිතරසමියො නිකමනති, යාසං වසෙන දිසාභාගා සුවණණරසනිසිඤ්ඤාමානා. විය සුවණණපටපසාරිතා. විය කුච්ඤාමුච්ඤ්ඤාකණිකාරපුප්පමපරිකිණණා. විය ව විරොචනති. මංසලොභිතෙති වෙව අකඛිනාඤ්ඤා රතනට්ඨානෙනා ලොභිතරසමියො නිකමනති, යාසං වසෙන දිසාභාගා විතපිට්ඨානිචූෂණරඤ්ඤා. විය සුපකකලාබාරසනිසිඤ්ඤාමානා. විය රතනකමලපරිකිණිතා. විය ජයසුමනපාළිභද්දකඤ්ඤානිලපුප්පමපරිකිණණා. විය ව විරොචනති. අට්ඨිති වෙව දනෙනාති ව අකඛිනාඤ්ඤා සෙතට්ඨානෙනා ඔදනරසමියො නිකමනති, යාසං වසෙන දිසාභාගා රජනකුටෙති ආසිඤ්ඤාමානා බිරබාරාසමපරිකිණණා. විය පසාරිතරජනපටිවිතානා. විය විභිපතනතරජනනාලවණං. විය කුඤ්ඤාමුච්ඤ්ඤානිලපුප්පමලලිකාදිකුසුමසංඡනනා. විය ව විරොචනති. භජ්නලපාදකලාදිති මජ්ඣිමනිකායානෙනා මඤ්ඤාට්ඨරසමියො නිකමනති, යාසං වසෙන දිසාභාගා පවාලජාලපරිකිණිතා. විය රතනකුරවකකුසුමසමොකිණණා. විය ව විරොචනති. උණණානබ්බිති පභසාරට්ඨානෙනා පභසාරරසමියො නිකමනති, යාසං වසෙන දිසාභාගා ඔසධිකාරකාපුඤ්ඤානිලපුප්පමපරිකිණණා. විය ව විරොචනති.

භගවා චක්කමිනිති ආදිති භගවතො ව නිමමිතානාඤ්ඤා නානාඉරියා පථකරණං සමකපාටිභීරෙනෙව හොනිති දසුනාභං චුතතං. තෙසං හි නිමමිතානං ඉරියාපථා යුගලා හුත්වා වතනනති. යදි නිමමිතා ඛුත්තා හොනති, “නිමමිතො”ති ආදි කසමා එකවචනං කතනතිවෙ? නිමමිතෙසුපි එකෙකසු නානාඉරියාපථභාවදසුනාභං. ඛුත්තවතෙන හි චුතෙකසලෙපි නිමමිතා සකිං එකෙකඉරියාපටිකා විය හොනති, එකවචනෙන පන චුතෙන නිමමිතෙසු එකෙකො නානාඉරියාපටිකොති ඤයති. තසමා එකවචනනිදෙසො කතො. චූලපඤ්ඤානෙරොපි තාව නානාඉරියාපටිකහිකුත්තං සභසුං මාපෙසි, කිමපන භගවා සමකපාටිභීරෙ ඛුත්තනිමමිතෙන කිරියාති?, චූලපඤ්ඤානෙරො මුඤ්ඤානා අඤ්ඤාසුං සාවකානං එකාචර්ජනෙන නානාඉරියාපටිකානං නානාරූපානාඤ්ඤා නිමමාණං න ඉඤ්ඤාති¹, අනියාමෙති හි නිමමිතා ඉද්ධිමතා සද්ධාම හොනති, යාන නිසර්ජාදිසු වා භාසිතතුණිභාවාදිසු වා යං යං ඉද්ධිමා කරොති තං තදෙව කරොනති, විසද්ධකරණං නානාකිරියාකරණඤ්ඤා එතතකා ජද්ධා හොනතු එතතකා ඉමං නාම කරොනතුති විසුං විසුං ආවජ්ජිතා අබ්බිකානෙන ඉඤ්ඤාති; තථාගතසු පන එකාචර්ජනාබ්බිකානෙනෙව නානපසකාර නිමමාණං ඉඤ්ඤාති. එවමෙව. අග්ගකකිලුදකධාරානිමමාණෙ ව නානාචණ්ණනිමමාණෙ ව වෙදිතබ්බං.

තථ භගවා වඩ්ඤ්චනීති ආකාසෙ වා පඨවියං වා වඩ්ඤ්චනී; නිම්මිනොති ඉද්ධියා මාපිතමුද්ධරූපං; නිඛිනි මාති ආදීනිපි ආකාසෙ වා පඨවියං වා; කප්පෙතීති කරොති; භගවා නිඛිනීති ආදීසුපි එසෙව තයොති.

සමකපාටිගිරස්සාණනිද්දෙසවණ්ණනා

නි ට්ඨි තා .

මහාකරුණාසූත්ත¹ නිද්දෙසෙ-බහුකෙහි ආකාරෙහිදී ඉදනි වුවම මානෙහි එකුනනවුතියා පකාරෙහි; පසංගතානනති සූත්තවකමුතා ව වුද්ධවකමුතා ව ඔලොකෙනතානං; බ්ඤ්ඤානීති මතරති පච්ඡති; ආදිතොති දුක්ඛලක්ඛණවසෙන පිළායොගතො සත්තාපනවේන ආදී පිනො; “සදනිච්චං තං දුක්ඛං”නති වුත්තතතා සබ්බසබ්බතස්ස වෙව දුක්ඛ ලක්ඛණවසෙන පිළිතතතා දුක්ඛස්ස ව කරුණාය මුලභූතතා පඨමං දුක්ඛලක්ඛණවසෙන ආදිතොති වුත්තනති වෙදිතබ්බං. රාගාදීති ආදිත්තතං පන උපරි වකමිති.

අථවා ආදිතොති රාගාදීතිසෙව ආදිතොතා; උපරි පන තස්ස තථසෛස්ස කොපි නිබ්බාපෙනාති අප්පායපෙක්ඛනවසෙන සුත වුත්තනති වෙදිතබ්බං. ලොකසනතිවාසොති පඤ්ඤාකමුතා ලුප්ප නවේන ලොකො; තණ්හාදිට්ඨිවසෙන සනතිවසනති එත් සත්තාති=සනතිවාසො, ලොකොව සනතිවාසො=ලොකසනතිවාසො; දුක්ඛිතං බ්ඤ්ඤානනං උපාදාය සත්තවොසාරයබ්බාවතො ලොකසනතිවාස යොගතො සත්තසමුතොපි ලොකසනතිවාසො. සොපිව සහබ්බකො යෙව. උසුත්තොති අනෙකෙසු කිවෙවසු නිව්වබ්බාපාරතාය² කත යොගො කතඋසායො; සත්තකිවෙවසු සඋසුත්තොති අනෙක, සවන සුත්තොති වා උසුත්තොතා; පසාදොති පබ්බතෙය්සා නදී විය අන වට්ඨිතගමනෙන මරණාය යාතුං ආරදොධා; කුම්මග්ගපටිපත්තොති කුම්මං මිට්ඨිමග්ගං පටිපත්තො; උපරි එන විපට්ඨකමුතොති තානාපදෙති විසෙසෙතො වුත්තං.

උපනිසනීති ජරාවසෙන මරණාය උපනිසති හරියති; ජරා හි ආසුතො සංභානීති වුත්තා. අමුචොති නත්ථරො, සද තථො ව න හොති; සසමා අසුචො තසමා උපනිසනීති පුරිමස්ස කාරණ වචනමෙතං, එතෙන සකාරණං ජරාදුක්ඛං වුත්තං. තං ජරාදුක්ඛං දිස්වා ජරාපාරිජ්ඣාදු රතීතාපි විඤ්ඤා පබ්බජනති. අනායොති තාමිතුං රකමිතුං සමත්තෙන රතීතො; අනාරකෙතාති වුත්තං හොති. අනිසස්සරොති අභිසරිතො අභිගතො බ්බාහරණෙන අස්සාසෙතුං සමත්තෙන රතීතො; අසංසොති වා අනෙක. ඉධ සසමා අනනිසස්සරො තසමා අනායොති පුරිමස්ස කාරණ වචනමෙතං, එතෙන සකාරණං පියට්ඨපයොගදුක්ඛං වුත්තං. තං පිය

1. සී. I. මහාකරුණා.

2. “නිව්වබ්බාපාරතාය”-ඉතිකස්මි.

විප්පයොගදුක්ඛං දිස්වා සුභි පාරිජුඤ්ඤාරුහිතාපි විඤ්ඤා පබ්බජන්ති. අස්ස කොති* සකභණ්ඩරුහිතො; සබ්බං පහාය ගමනියන්ති සකභණ්ඩරුහි සලලකුක්ඛිතං සබ්බං¹ පහාය ලොකෙන ගන්තබ්බං; යස්මා සබ්බං පහාය ගමනියං තස්මා අස්ස කොති පුරිමස්ස කාරණවචනමෙතං. එතෙන සකාරණං මරණදුක්ඛං වුත්තං, තං දිස්වා භොගපාරිජුඤ්ඤාරුහිතාපි විඤ්ඤා පබ්බජන්ති අභිඤ්ඤාථ “කම්මස්සකා මාණව සත්තා”ති වුත්තං. ඉධ ච රට්ඨාපාලසුත්තෙ ච අස්ස කො ලොකොති වුත්තං, තං කථං යුජ්ජතිති චෙ? පහාය ගමනියං සකාය අස්ස කොති වුත්තං කම්මං න පහාය ගමනියං, තස්මා කම්මස්සකාති වුත්තං. රට්ඨාපාලසුත්තෙයෙව ච එව මෙතං වුත්තං “ත්වං පන යථාකම්මං ගමිස්සසී”ති

උඤ්ඤාති පාරිජුරිරුහිතො; අනිත්තොති භියෙතා භියෙතා පඤ්ඤායපි න සුභිතො; ඉදං උඤ්ඤාවස්ස කාරණවචනං. නිශ්චායදසොති නිශ්චාය වසෙ වත්තනතො, නිශ්චාය දසභුතො; ඉදං අනිත්තභාවස්ස කාරණවචනං. එතෙන ඉච්ඡාරොගාපදෙසෙන සකාරණං ව්‍යාධිදුක්ඛං වුත්තං. තං ඛ්‍යාධිදුක්ඛං දිස්වා ඛ්‍යාධිපාරිජුඤ්ඤාරුහිතාපි විඤ්ඤා පබ්බජන්ති. අභායකොති පුත්තාදීහිපි තායනස්ස අභාවතො අතායතො අනාරකො අලබ්භනෙය්‍යබ්බෙමො² වා; අලෙකොති අලී සිත්ථං නිසිත්ථං අතරභො; අලී නානමපි ච ලෙණකිච්චාකාරකො; අසරකොති නිසිත්තානං න භයසාරකො³ න භයවිතාසකො; අසරණී යුතොති පුරෙ උපපත්තියා අත්තතො අභාවෙනෙව අසරණො; උපපත්තියමකාලමෙව අසරණීභුතොති අපො. උද්ධමොති සබ්බා කුසලෙසු උද්ධම්මස්ස උප්පජ්ජනතො සත්තසත්තානෙ ච අකුසලුප්පත්ති ඛාත්තලතො අකුසලසම්මති ලොකො තෙන උද්ධම්මෙන උද්ධමො; අවු සෙත්තොති අවුපසමනලකුක්ඛණස්ස උද්ධම්මස්සෙව යොගෙන අවු පසත්තො භන්තමිහපටිභාගො. “උපනිසති ලොකො”ති ආදිසු වතුසු ච “උද්ධමො ලොකො”ති ච පඤ්චසු ථානෙසු ලොකොති ආගතං, සෙසෙසු ලොකසන්නිවාසොති. උභයථාපි ලොකොයෙව. සසලොති පිලාජන කතාය අත්තොතුදන්තාය දුන්නිහරණීයතාය ච සලාති සංඛං ගතෙති රාගාදීහි සලෙහි සභවත්තනකො; විඛාති මිතාදයො කදපි පරෙහි විද්ධා භොතති අසං පන ලොකො නිව්චං අත්තනාව විද්ධො; පුළු සලෙහිති “සත්ත සලාති-රාග සලං දොසසලං මොහසලං මාන සලං දිව්සිසලං කිලෙසසලං දුච්චිකසලං”න්ති වුත්තෙහි සත්තති සලෙහි; නස්සාති තස්ස ලොකසන්නිවාසස්ස; සලානං උද්ධමාති කෙසං සලානං සත්තසත්තානතො උද්ධරිතා සුගගලො; අඤ්ඤා මසාති මං ථපෙත්වා; යෙ භගවතො සාවකා සලාති උද්ධරන්ති තෙසං භග වතො වචනෙනෙව උද්ධරණිකො භගවා උද්ධරති නාම. අවිජ්ජකිකාග් මරකොති අවිජ්ජා එව සභාවදස්සනච්ඡාදනෙන අකං විස කරොතිති= අවිජ්ජකිකාරො, යොව සභාවාගමනනිවාරණෙන ආවරණං එතස්සාති=

*. “අභිසකො” ඉතිකප්පෙවි.

2. අලබ්භනෙය්‍යා-සබ්බෙත්.

1. සී. II. ගංගො.

3. සී. I. භයසාරකො.

අවිජ්ජාකාරාවරණො; කිලෙසපඤ්ජරපඤ්ඤානාති කිලෙසා එව
 කුසලගමනසන්තිරුක්ඛනවෙසන පඤ්ජරොති=කිලෙසපඤ්ජරො; අවිජ්ජා
 පහවෙ කිලෙසපඤ්ජරෙ පඤ්ඤානො පාතිතො; **ආලොකං දංසෙ**
නාති පඤ්ඤාලොකං දංසෙ නසිලො; පඤ්ඤාලොකං දංසෙ නාති
 වා අනේවා. **අවිජ්ජාගරොති** අවිජ්ජං ගතො පවිට්ඨො; න ඡකවල්
 අවිජ්ජාය ආවරණමත්තමෙව, අඵබ්බො ගහණතො විය අවිජ්ජාකොසංසං
 අනෙතො පවිට්ඨොති පුරිමතො විසෙසො. අනිඤ්ඤාති ආදයො ව
 විසෙසායෙව. **අනිඤ්ඤානාති** අනිඤ්ඤානො නිබ්බතො; යථාති අනිඤ්ඤා
 නිබ්බතො එකවෙව සත්තො අනිඤ්ඤාති වුට්ඨනති, එවමයං ලොකො
 අවිජ්ජානිකොසෙ නිබ්බතත්තො අනිඤ්ඤානාති වුට්ඨති. **පටිසෙ**
නාදධාති තෙන අවිජ්ජානිකොසෙන සමන්තතො ඔනදෙධා ඔද්ධො
 වෙසිතො; **නන්තාකුලකජාගොති** තත්තං විය ආකුලභූතො; යථා
 නාම දුන්නකිත්තං මුසිකවජ්ජනං පෙසකාරානං තත්තං තභි.
 තභි ආකුලං හොති ඉදං අග්ගං ඉදං මූලානි අග්ගෙන වා අග්ගං මූලෙන
 වා මූලං සමානෙත්තුං දුක්ඛාරං හොති, එවමෙව සත්තො පච්චයාකාරෙ ව බිලිතං
 ආකුලං බ්‍යාකුලං හොනති, න සකෙකානති පච්චයාකාරං උජුං කාතුං,
 තඡ තත්තං පච්චත්තපුරිසකාරෙ ධ්වං සකකාපි හවෙය්‍ය උජුං කාතුං,
 ධිපෙත්වා පන වෙ බොධිසත්තෙ අඤ්ඤා සත්තො අත්තතො ධම්මාය
 පච්චයාකාරං උජුං කාතුං සමනේවා නාම නත්ති, යථා පන ආකුලං
 තත්තං කඤ්ඤං දත්වා කොවේජන පහටං තඡ තඡ කුලකජානං
 හොති ගණ්ඨබ්බං, එවමයං ලොකො පච්චගෙසු පකඩිලිතිං පච්චයෙ
 උජුං කාතුං අසකෙකානෙතො වාසට්ඨිදිට්ඨිගත්වසෙන කුලකජානො හොති
 ගණ්ඨබ්බං, සෙ භි කෙවි දිට්ඨියො නිසීදිතා සබ්බෙ තෙ පච්චයං උජුං
 කාතුං අසකෙකානති යෙව. **ගුලාගුණිකජානොති** ගුලාගුණිකං
 විය භූතො; ගුලාගුණිකං වුට්ඨති පෙසකාරකඤ්ජකසුත්තං, ගුලා නාම
 සකුණිකා තස්ස කුලාවකොතිපි එකෙ. ගුලිකසකුණිකා කුලාවකොති
 එකෙ. යථා තදුහයමපි ආකුලං අග්ගෙන වා අග්ගං මූලෙන වා මූලං
 සමානෙත්තුං දුක්ඛාරනති පුරිමනසෙනෙව යොජෙත්වබ්බං. **මුඤ්ජබ්බජ්**
භූතොති මුඤ්ජනිණං විය බ්බජ්ජනිණං විය ව භූතො; මුඤ්ජනිණ
 බ්බජ්ජනිණසදිසො ජාතො. යථා නාති තිණාති කොට්ටෙති, කතරජු
 ජිණ්ණකාලෙ කඡවි පතිතං ගහෙන තෙසං තිණානං ඉදං අග්ගං
 ඉදං මූලානි අග්ගෙන වා අග්ගං මූලෙනවා මූලං සමානෙත්තුං දුක්ඛාරං,
 තමපි පච්චත්තපුරිසකාරෙ ධ්වං සකකා හවෙය්‍ය උජුං කාතුං, ධිපෙත්වා
 පන වෙ බොධිසත්තෙ අඤ්ඤා සත්තො අත්තතො ධම්මාය පච්චයා
 කාරං උජුං කාතුං සමනේවා නාම නත්ති, එවමයං ලොකො පච්චයා
 කාරං උජුං කාතුං අසකෙකානෙතො වාසට්ඨිදිට්ඨිගත්වසෙනෙව ගණ්ඨ
 ජාතො හුත්වා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං සංසාරං නාතිවත්තති. තඡ
අපායොති තිරයො තිරවජ්ජනසොති පෙත්තිවිසයො අපුරුකායො, සබ්බපි
 භි තෙවට්ටසබ්බාතස්ස ආයස්ස අභාවතො අපායොති වුට්ඨති; තථා
 දුක්ඛස්ස ගතිභාවතො දුග්ගති; සුබසමුස්සයතො විනිපතිත්තො **විති**
පාතො; ඉතරො පන :-

බ්බානඤ්ච පටිපාටි-බාහු ආයතනාන ව¹,
අබ්බොවජ්ඣනං වත්තමානා-සංසාරොති පවුච්චති.

තං සබ්බමපි නාතිවත්තති නාතිඤ්ඤාමිති; අථ ඛො චුතිතො පටි සඤ්ඤා පටිසඤ්ඤා චුතිනති එවං පුනපුනං චුතිපටිසඤ්ඤායො ගණිත මානො නිසු භවෙසු වහුසු යොනිසු පඤ්ඤාසු ගතිසු සත්තසු විඤ්ඤා ඤාටිසිතිසු නවසු සත්තවාසෙසු මහාසම්මදෙද වා පක්ඛිත්තනාවා විශ සත්ත සුත්තගොණො විශ ව පරිබ්බමතිසෙව. **අවිජ්ජාවිසද්දසසලලිතොති** අවිජ්ජායෙව අකුසලපාදුනෙන කුසලජිවිතනාසනතො විසනති=අවිජ්ජා විසං; තදෙව සත්තානදුසනතො අවිජ්ජාවිසද්දෙසො; තෙන අනුසය පරිසුඛානදුච්චරිතභූතෙන භූසං ලිතො මක්ඛිතොති= අවිජ්ජාවිස ද්දසසලලිතො; **කිලෙසකලලිභූතොති** අවිජ්ජාදිමූලකා කිලෙසා එව ඔසිදනවෙධින කලලං කදදමොති=කිලෙසකලලං, තදස්ස අත්ති කිලෙසකලලි, එවං භූතො; **රාගද්දෙස මොහ ජවාජචිතොති** ලොහ පටිඝාවිජ්ජාසඬානා රාගද්දෙසමොහා එවරූපාදිසු ආරම්භණෙසු හෙට්ඨ පරිසවසෙන පුනපුනං උපපජ්ජනතො සංසිබ්බනවෙධින වෙථභුමො දිනං සාධාර්මසඬානා ජවා විසාති=ජවා, තාය රාගද්දෙස මොහ ජවාය ජටිතො; සථා නාම වෙථජවාදිති වෙථආදයො එවං තාය ජවාය අයං ලොකො ජටිතො විනදොධා සංසිබ්බිතොති අත්තො. **ජටං විජ්ජෙතොති** ඉමං එවං තෙධානුකං ලොකං ජටෙතො සිතං ජටං විජ්ජෙතො සඤ්ඤිතො සම්පදාමිති; **ගණනාසඬාටපටිමුක්තොති** තණනා එව අබ්බොවජ්ඣනං පවත්තිතො සඬාටිතවෙධින සඬාටොති= තණනා සඬාටො; තස්මිං තණනාසඬාටෙ පටිමුක්තො අනුපටිවෙධො අනෙතො ගතොති= තණනාසඬාටපටිමුක්තො; **ගණනාජාලෙන ඔත්ථොති** තණනා එව පුබ්බ චුත්තනසෙන සංසිබ්බනවෙධින ජාලනති=තණනා ජාලං; තෙන තණනාජාලෙන ඔත්ථො සමන්තතො ඡාදිතො පළි වෙසිතො; **ගණනාසොගෙන වුස්සනිති** තණනා එව සංසාර ආකැසි නවෙධින සොතොති=තණනාසොතො; තෙන තණනාසොතෙන වුස්සන් ආකැසිසති; **ගණනාසංසොජනෙන සඤ්ඤාතොති** තණනා එව ලොකං වට්ඨමිං සංයොජනතො බ්බානතො තණනාසංයොජනං; තෙන තණනාසංයොජනෙන සඤ්ඤාතො බදොධා; **ගණනානුසයෙන අනු සමොති** තණනා එව අනුසයනවෙධින අනුසයොති= තණනානුසයො; තෙන තණනානුසයෙන අනුසයො අනුගතො ථාමගතො. **ගණනා සත්තාපෙන සත්තප්පතිති** තණනා එව පවත්තිකාලෙ ඵලකාලෙ ව ලොකං සත්තාපෙති=සත්තාපො; තෙන තණනාසත්තාපෙන සත්තප්පති සත්තාපිසති; **ගණනාපරිලාහෙන පරිබ්බසනිති** තණනා එව බලවභූතා පවත්තිකාලෙ ඵලකාලෙ ව සමන්තතො දහනවෙධින මහාපරිලාහොති= තණනාපරිලාහො; තෙන තණනාපරිලාහෙන පරිබ්බසනි සමන්තතො බ්බසනති; දිට්ඨිසඬාටාදයො ඉමිනාව නසෙන යොජෙතබ්බො.

අනුගමනයා අනුපවිඨො; අනුසමාති අනුධාවනො; අති
 භූතොති පිළිනො; අබ්බාගතොති අතිභාගතො අතිමුඛං සුසං පභානො;
 දුක්ඛෙ පතිට්ඨිතොති දුක්ඛෙ බක්ඛප්පස්ථිතෙ සුඛවිපල්ලාසෙන පතිට්ඨිතො
 අතිනිවිඨො; නණ්ණාය උඬ්ඛිතොති නණ්ණාය උලලඬ්ඛිතො; චක්ඛු භි
 නණ්ණාරජ්ජුනා ආවුනිතො රූපනාගදනෙන උඬ්ඛිතො¹, සොනාදීති නණ්ණා
 රජ්ජුනා ආවුනිතො සඤ්චිතාගදනෙනසු උඬ්ඛිතාති, නං සමච්ඡි ලොකොපි
 උඬ්ඛිතො යෙව නාම. ජරාසාකාරපටික්ඛිතොති අනාතික්ඛමණී
 යධෙති පාකාරභූතාය ජරාය පටිච්චාදිතො; මච්චපාසෙහ පටික්ඛිතොති
 දුමමොච්චිතධෙති පාසභූතෙහ මරණෙන බදො; මහාබක්ඛිතබදොති
 දලහත්තා දුමුච්ඡදත්තා ච මහනෙති බක්ඛිතෙති බදො; රාගබක්ඛි
 තොති රාගො එව බක්ඛි සංසාරතො චලිතො න දෙතීති=රාගබක්ඛිතං,
 තෙන රාගබක්ඛිතෙන; සෙසෙසසුරි එසෙව නයො.

කිලෙසබඩනෙතාති වුනතාවසෙසෙන **කිලෙසබඩනෙතා**; දුටුව
පිනබඩනෙතාති. තිව්වෙන; සුවරිතං පන බනිනමොක්කධස්ස හෙතු
 භූතං බනිනමොක්කභූතස්ස ආප්පි, තස්මා තං න ගහෙනබ්බං. **බඩිනං**
මොවෙනාති තස්ස බනිතං මොවෙනා; “බනිනමොවෙනා”තිව් පාඨො.
 බනිනතො තං මොවෙනාති ආප්පො. **මහාසමිධාධපපිපහෙනා**ති
 කුසලසස්සාවර්පිලනෙන මහාසමිධාධපකොතං රාගදොසමොග්ගනාදිවර්
 කිලෙසදුටුවරිතගහනං පටිපනෙතා. **බ්බාසං දසෙසනා**ති ලොකික
 ලොකුත්තරසමාධිපස්සද්ද, ඔක්කාසං දසෙසනා; **මහාපළිබොධෙන පළි**
මුදොධාති මහානිවාරණෙන නිවුනො; මහාලෙපෙන වා ලිනෙතා; පළි
 බොධොති ව රාගාදිසත්තවිමො එව, තණ්හාදිවර්පප්ලිබොධොති එකෙ.
පළිබොධං ඡෙදනාති තං පළිබොධං ඡිද්දිතා; **මහාපපාහෙනා**ති පස්සාව
 ගතිපපාහෙ; ජාතිජරාමරණ පපාහෙන වා; තං සබ්බමි දුරුත්තරණවේධින
 පපාහො; **පපානා උද්ධතා**ති තමා පපාහනො උද්ධරිතා; **මහාකන්තාර**
පපිපහෙනාති ජාති ජරා බ්බාධි මරණසොක පරිදෙව දුක්ඛදොවනසස්ස
 පාසාසකන්තාරං පටිපනෙතා; සබ්බමිති. තං දුරුතික්කමණවේධින කන්තාරෙන.
තං කන්තාරං නාමරොගා; “කන්තාරං තාමරොගා”ති වා පාඨො.

මහාසංසාරපටිපසෙයනාහි අබ්බොවිථි නතං බක්ඛසන්තානං පටිපනෙනා; සංසාරමොචෙනාහි සංසාරනො මොචෙනා; “සංසාරා³ මොචතා”හි වා පාඨො. මහාවිදුෂෙහිහි සංසාරවිදුෂ්ඨෙහ; සංසාරොයෙව හි දුෂ්ඨතවෙධින දුෂ්ඨො. සම්පට්ටනනීති භූතං නිවතතිත්වා වරති; මුහාපලිපෙති මහනෙත කාවකදදමෙ; කාමො හි ඔසිදනවෙධින පලිපො; පලිපනෙනාහි උෂ්ඨො; “මහාපට්ඨ පලිපනෙනා”හිපි පාඨො.

අඛ්‍යාත නොවූ සමබලාපද්ධතෙහි අක්ෂාංශනො; ගම්ගරියාවේ රැගෙන යාමට අනුදානයක් වන අයත්, තෙත රාගගණිකා; සෙසෙස්සු එසෙවන ලෙස; උඩතින් නොති¹ උගත නොති නිසා; ජාතියා උගත නොති ප්රති

1. සී. I, II & III. උවද්වන..

2. සි. II. කුසලමාර,

3, “සංසාරය” ඉති කියවේ,

4, සී, I & III, උපායමයය,

උපද්දවාය නීතොති අපේඛා. කකායො පනෙත්ථ අනුකම්පාය දඬුබෙබ්බා. **භඤ්ඤාති නිව්චමනායො**ති පරිත්තකායකෙන රතීතො සත්තං පිළියති; **පහතදණ්ඩාති** රාජාදීති උද්ධආණෝ; **නක්කභේති** මොරො; **චජ්ඣ බ්බන්තබ්බොති** රාහාදිචජ්ඣබ්බන්තෙති බ්බොධා; **ආසානනපච්චපට්ඨිතොති** මරණධම්මනඤ්ඤිකධ්මානං උපෙච්ච සීතො; කොචි මොචෙතා, “කොචි බ්බන්තා¹ මොචෙතා”තිපි පාඨො. **අනාපොති** නත්ථි එතස්ස නාපො ඉස්සරොති-සයං වා න නාපො න ඉස්සරොති=අනාපො; අසරණෝති වා අපේඛා. **පරමකාපඤ්ඤපසන්නාති** ජරාදිපටිබාහනො අපචුත්තාය අත්ථිව කපණ්භාවපට්ඨනො; **නාසයනාති** රක්ඛිතා; “නාසිතා”ති වා පාඨො සුඤ්ඤරො.

දුක්ඛාගිතුණණොති² ජාතිදුක්ඛාදීති අනෙකෙහි දුක්ඛෙහි අති තුණණො අතිබ්බාධිතො අතිකම්පිතො; **විරරතනපිළිප්පොති** දුක්ඛෙහෙව දිඝ්ථොධානං පිළිප්පො සට්ඨිතො; **ගම්පොති** ගෙඩගිදොධා, අභිජ්ඣා කායගණේන වා ගණිතො; **නිව්චං පිපාසිතොති** පාත්තුං තුඤ්ඤාදිභ්වං ඉච්ඡා=පිපාසා, තණ්හාපිපාසාය නිරන්තරං පිපාසිතො; **අපේඛාති** දස්සනවෙධින චක්ඛුති සඛිං ගතාය පඤ්ඤාය අභාවතො කාණෝ; පඤ්ඤා හි ධම්ම සභාවං පස්සති. **අචක්ඛුසොති** නම්පන අක්ඛතං න පච්ඡා සම්භූතං පක්ඛියා එව අවිජ්ජමානචක්ඛුසොති තමෙව අක්ඛතං විසෙසෙති. **භතනෙත්තොති** නායනවෙධින නෙත්තනන්ති සඛිං ගතාය පඤ්ඤාය අභාවතොයෙව විනාශිතෙත්තකො; සමවිසමං දස්සෙන්නං අත්තභාවං නෙතිති නෙත්තනන්ති හි වුත්තං.

පඤ්ඤාය සුගතිඤ්ච අගතිඤ්ච නායති භතනෙත්තනතොයෙවස්ස නෙත්තු අභාවං දස්සෙන්නො **අපටිණාසකොති** ආහ. අවිජ්ජමාන නෙත්ත කොති අපේඛා. අඤ්ඤාපිස්ස නෙතා න විජ්ජතිති වුත්තං හොති. **විපථ පක්ඛිනෙත්තොති** විපජිතො විසමො වා පථො=විපථො, තං විපථං පක්ඛිනෙතො පටිවෙධා පටිපනෙත්තොති=විපථපක්ඛිනෙතො; මිච්ඡාපථසඛිධානං මිච්ඡාදිට්ඨිං පටිපනෙත්තොති අපේඛා. **අඤ්ඤාසරණොති** අඤ්ඤෙ උප්පට්ඨගහසම්මං මජ්ඣිමපට්ටදාය අපරදොධා විරදොධා; **අටිසපථං ආනෙතාති** අරියං අට්ඨබ්බිකං මග්ගං උපනෙතා පටිපාදස්සිතා; **මහාසපක්ඛිනෙත්තොති** යස්ස සංවිජ්ජන්ති තං චට්ටසම්මං මහනන්ති මසීදුපෙත්තීති=මසා, පක්ඛි මසතො මහන්නා මසාති=මහොසා, තෙ කාමොසො භවොසො දිට්ඨොසො අවිජ්ජොසොති චතුප්පභෙදා, තෙ මහොසෙ පක්ඛිනෙතො පටිවෙධාති=මහොස පක්ඛිනෙතො; සංසාරසඛිධානං මහොසං වා පක්ඛිනෙත්තොති.

ඉද්දති එකුත්තරිකකයො: තත්ථ මිති දිට්ඨිගෙනගිති සස්සතුච්ඡද දිට්ඨිති; තත්ථ දිට්ඨියෙව දිට්ඨිගතං, ගුප්තං මුත්තගතන්ති ආදීති විය. ගතබ්බාභාවතො වා දිට්ඨියා ගතමත්තමෙවෙතන්ති දිට්ඨිගතං; දිට්ඨිසු ගතං ඉදං දස්සනං මාසට්ඨිදිට්ඨි අනෙතාගධතතාතිපි දිට්ඨිගතං; මාසට්ඨි තෙසට්ඨි දිට්ඨියොපි හි සස්සතදිට්ඨි උච්ඡදදිට්ඨිති මෙව දිට්ඨියො හොනති,

තසමා සමේධපෙන සබ්බා දිට්ඨියො අනෙතා කරොතෙතා චිති දිට්ඨි ගතෙතිති වුත්තං. පටිසුට්ඨිගොති පටිසුට්ඨානං පතෙතා සමුද්ධාරං පතෙතා; උපපජ්ඣං අපපදනෙන කුසලවාරණං ගහණං පතෙතාති අනේ. වුත්තං හෙතං හගවතා : - “චිති භික්ඛවෙ දිට්ඨිගතෙති පටිසුට්ඨිතා දෙවමනුස්සා ඔලියනති එකෙ අභිධාවනති එකෙ චක්ඛුමනෙතාව පස්සනති”ති ආදි.

නිති දුච්චිකෙතිති නිවිධකායදුච්චිකෙන වතුබ්බධ වසිදුච්චිකෙන නිවිධමනොදුච්චිකෙන; විසසපිපතෙතාති විරූපං පටිපතෙතා; මිච්ඡාපටිපතෙතාති අනේ.

යොගෙති යුතෙතාති වට්ටසම්. යොජෙන්නිති=යොගාති ඊති අනේන වා යොගා, තෙති යොගෙති යුතෙතා සමපටිතො; වතුයොග යොජ්ඣෙතාති කාමයොගො හවයොගො දිට්ඨියොගො අවිජ්ජායොගොති ඉමෙති වතුති යොගෙති සකට්ඨම්. යොගො විස වට්ටසම්. යොජ්ඣෙතා; පඤ්ඤාකාමදුඤ්ඤා රාගො කාමයොගො, රූපාරූපහවෙසු ඡන්දරාගො ක්කානතිකතති ව සස්සතදිට්ඨි සභජානො රාගො හවවසෙන පඤ්ඤා හවයොගො, වාසට්ඨිදිට්ඨියො දිට්ඨියොගො, අධ්මසු ධාතෙසු අඤ්ඤාණං අවිජ්ජායොගො, තෙ එව චතතාරෙ බලවහුතා ඔසා තා දුබ්බලහුතා යොගා.

වතුති ගනේතිති යස්ස සංවිජ්ජනති තං වුතිපටිසංඝිවසෙන වට්ටසම්. ගනේනති සට්ටෙන්නිති=ගනේ, තෙ අභිජ්ඣා කායගනේ, බ්බාපාදෙ කායගනේ, සිලබ්බතපරාමාසො කායගනේ ඉදංසච්චාතිති වෙසො කායගනේති වතුපහගෙද. අභිජ්ඣායති එසාය සයං වා අභිජ්ඣායති අභිජ්ඣායනමනතමෙව වා එසාති=අභිජ්ඣා, ලොභො යෙව; නාමකායං ගනේති වුතිපටිසංඝිවසෙන වට්ටසම්. සට්ටෙන්නිති=කායගනේ; බ්බාපජ්ජති තෙන චිත්තං යුතිභාවං ගච්ඡති බ්බාපාදයති වා චිත්තාචාරරූපසමපතතිතිතසුඛාදීනිති=බ්බාපාදෙ; ඉතො බේදධා සමණ බ්බාහමණානං සිලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධි සිලබ්බතෙන සුද්ධිති පරාමසනං සිලබ්බතපරාමාසො; සබ්බඤ්ඤාභාසිතමපි පටිපක්ඛිපිත්වා සස්සතො ලොකො ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤානති ආදිනා ආකාරෙන අභිතිවිස නිති=ඉදංසච්චාතිතිවෙසො; තෙති වතුති ගනේති ගනේතො¹, බෙදධාති අනේ.²

වතුති උපාදනෙතිති භුසං ආදියනති දලහගාහං ගණහනතිති=උපාදනා; තෙ කාමුපාදනං දිට්ඨිපාදනං සිලබ්බතාදනං අතතවාදු පාදනනති වතුපහගෙද. වජ්ජසම්බාතං කාමං උපාදියති=කාමුපාදනං, කාමො ව යො උපාදනඤ්ඤාතිපි=කාමුපාදනං, දිට්ඨි ව යා උපාදනඤ්ඤාති=දිට්ඨිපාදනං, දිට්ඨිං උපාදියති වා=දිට්ඨිපාදනං, සස්සතො අතතා ව ලොකො වාති ආදියති පුරිමදිට්ඨි උත්තරදිට්ඨි උපාදියති, සිලබ්බතං උපාදියති=සිලබ්බතාදනං, ගොසිල ගොවතාදීනි හි එවං විසුද්ධිති අභිතිවෙ

1. සි. I. & II. ගනේතො, 2. සි. I. ගනේ.

සතො සයමෙව උපාදනාති; වදනති එතෙනාති=වාදෙ, උපාදියනති එතෙනාති=උපාදනං, කිං වදනති උපාදියනති වා? අත්තානං; අත්තනො වාද්‍යපාදනං=අත්තවාද්‍යපාදනං, අත්තවාදමත්තමෙව වා අත්තාති උපාදියනති එතෙනාති=අත්තවාද්‍යපාදනං. එපෙත්වා ඉමා වෙ දිට්ඨියො සබ්බාපි දිට්ඨි දිට්ඨිපාදනං. තෙති චතුති උපාදනෙති උපාදියනතීති භුසං ගණිතයනති. “උපාදියති”ති වා පාඨො. ලොකො උපාදනෙති තං තං ආරමමණං භුසං ගණාතීති අපේඨා.

පඤ්චගතිසමාරුලොහාති සුඛවදුක්ඛවකාරණෙති ගමමති උපසංකමියතීති=ගති, සහොකාසකා බන්ධා, “නිරයො නිරවජ්ජනසොති පෙතති විසයො මනුස්සා දෙවං”ති ඉමා පඤ්ච ගතියො වොක්කමන¹භාවෙන භුසං ආරුලොහා; **පඤ්චති කාමගුණෙහිති** රූප සද්ද ගති රස ඵොට්ඨබ්බසබ්බා තෙති වත්තුකාමකොට්ඨාසෙති; **රජජගිති** අයොනිසොමනසිකාරං පටිච්ච රාගුපපාදනෙන තෙති රඤ්ජයති; කාරතො කරියතීති අපේඨා. **පඤ්චති නිවරණෙහිති** විතතං නිවරනති පරියොනනිනතීති= නිවරණා, කාමච්ඡද්දබ්බාපාදපිනමිඳ්ධිඋද්ධවච්ඡාකකුච්චවිවිකිවජ්ජසබ්බාතෙති පඤ්චති නිවරණෙති; **බන්ධමාන** උපරිතො ඔත්ථො පිහිතො².

ජගි විවාදමුලෙහිති ජගි විවාදස්ස මුලෙහි; යථාග: “ජගිමානි භික්ඛවෙ විවාදමුලාති, කතමානි ඡ්? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු කොධිතො හොති උපනාති, සො සො භික්ඛවෙ භික්ඛු කොධිතො හොති උපනාති, සො සන්ධි රිපි අනාරවො විහරති අපපතිස්සො ධම්මෙපි-සඤ්ඤපි-සික්ඛායපි න පරිපූරකාරී, සො සො භික්ඛවෙ භික්ඛු සන්ධි අනාරවො විහරති අපපතිස්සො ධම්මෙපි-සඤ්ඤපි-සික්ඛායපි න පරිපූරකාරී, සො සඤ්ඤ විවාදං ජනෙති, සො හොති විවාදෙ බහුජනාභිතාය බහුජනාසුඛාය බහුතො ජනස්ස අනන්ධාය අනිතාය දුක්ඛාය දෙවමනුස්සානං; එවිරූපඤ්ච තුමෙන භික්ඛවෙ විවාදමුලං අජ්ඣාතතං වා බහිද්ධා වා සමනුපස්සෙය්‍යාථ; තනු තුමෙන භික්ඛවෙ තස්සෙව පාපකස්ස විවාදමුලස්ස පහාණො වායමෙය්‍යාථ; එවිරූපඤ්ච තුමෙන භික්ඛවෙ විවාදමුලං අජ්ඣාතතං වා බහිද්ධා වා න සමනුපස්සෙය්‍යාථ, තනු තුමෙන භික්ඛවෙ තස්සෙව පාපකස්ස විවාදමුලස්ස ආයතිං අනවස්සවාය³ පටිපරෙජ්ජය්‍යාථ එවමෙනස්ස පාපකස්ස විවාදමුලස්ස පහාණං හොති, එවමෙනස්ස පාපකස්ස විවාදමුලස්ස ආයතිං අනවස්සවො හොති, පුනචපරං භික්ඛවෙ භික්ඛු මකඛි හොති පලාසි ඉය්‍යසුති හොති මච්ඡරි සඨො හොති මායාපි පාටිචෙජා හොති මිච්ජාදිට්ඨි සද්දිට්ඨිපරාමාසි හොති ආධානනාති දුප්පටිනිස්සගති. සො සො භික්ඛවෙ භික්ඛු සද්දිට්ඨිපරාමාසි හොති ආධානනාති දුප්පටිනිස්සගති, සො සන්ධි රිපි-පො-ආයතිං අනවස්සවො හොති”ති.

තත් “කොධිතො”ති කුජ්ඣානලක්ඛණෙන කොධෙන සමන්තා ගතො; “උපනාති”ති වෙරඅප්පටිනිස්සජ්ජන ලක්ඛණෙන උපනා ගෙන සමන්තාගතො; “අනිතාය දුක්ඛාය දෙවමනුස්සාන”නති විතතං

හිකඩුනං විවාදෙ කථං දෙවමනුස්සානං අභිතාය දුක්ඛාය සංවතනනීති? කොසමබ්බකභිකො විස චිජු හිකඩුසු විවාදං ආපනොසු තත්ථං විහාරෙ තෙසං අනොවාසිකා විවදන්ති, තෙසං ඔවාදං ගණනොතා හිකඩුණි සමෙකා විවදති, තතො තෙසං උපට්ඨාකා විවදන්ති, අථ මනුස්සානං ආරක්ඛදෙවතා චෙ කොට්ඨාසා භොන්ති, ධම්මවාදීනං ආරක්ඛදෙවතා ධම්මවාදිනියො භොන්ති, අධම්මවාදීනං අධම්මවාදිනියො. තතො ආරක්ඛ දෙවතානං මිත්තා භූමමට්ඨිදෙවතා¹ හිජ්ජන්ති. එවමපරමපරාය යාව බ්‍රහ්මලොකා ධූපෙතා අරියසාවකො සබ්බෙ දෙවමනුස්සා චෙ කොට්ඨාසා භොන්ති. ධම්මවාදීනි පන අධම්මවාදිනොව බහුතරා භොන්ති. තතො යං බහු කෙති ගතිනං² සබ්බං තං සච්චන්ති³ ධම්මං විස්සජ්ජන්ති බහුතරව අධම්මං ගණන්ති. තෙ අධම්මං පුරකකල්‍යාණං විහරන්තා අපායෙසු නිබ්බත්තන්ති. එවං මිත්තං හිකඩුනං විවාදෙ දෙවමනුස්සානං අභිතාය දුක්ඛාය භොති. ‘අජ්ඣකන්තං වා’ති තුමහාකං අභ්‍යන්තරපරිසාය වා; ‘බ්බිද්ධාචා’ති පරෙසං පරිසාය වා; ‘මකඛි’ති පරෙසං භූමකමකමණි ලක්ඛණෙන මකෙභ්‍යා සමන්තා ගතො; ‘පලාසි’ති යුගගහාගලක්ඛණෙන පලාසෙන සමන්තාගතො; ‘ඉසුසුති’ති පරෙසං සක්කාරාදි ඉස්සායන ලක්ඛණාය ඉස්සාය සමන්තා ගතො; ‘මච්ඡරි’ති ආවාසමච්ඡරියාදීනි පඤ්චති මච්ඡරියෙති සමන්තාගතො; ‘සඬො’ති කෙරාවිකො; ‘මායාවි’ති කතපාප පට්චන්දකො; ‘පාපිච්ඡෙ’ති අසත්තසමචාචිච්ඡකො දුස්සිලො; ‘මච්ඡාදිට්ඨි’ති නච්ඡිකචාදි අභතතුක වාදි අභිරියවාදි; ‘සඤ්චිට්ඨිපරාමාසි’ති සයං දිට්ඨිමෙව පරාමසති; ‘ආධාන ගාහි’ති දලගාහි; ‘දුප්පට්ඨිසුග්ගහි’ති න සක්කා භොති ගතිනං විස්සජ්ජා පෙතුං. බ්‍රහ්මකවඤ්චිභවෙත පන “තස්ස කතමාති ඡ විවාදමුලාති? කොධො මකෙතා ඉස්සා සාමෙය්‍යං පාපිච්ඡනා සඤ්චිට්ඨිපරාමාසිකා, ඉමාති ඡ විවාදමුලාති”ති පට්ඨානවසෙන එකෙකොසෙව ධම්මො වුත්තො.

ජති තණ්හාකායෙහිති රූපතණ්හා සද්දතණ්හා ගතිතණ්හා රස තණ්හා ථෙඨ්ඨිබ්බතණ්හා ධම්මතණ්හාති වුත්තාහි ඡති තණ්හාහි; තස්ස යසමා එකෙකා සෙව තණ්හා අනෙකවිසයන්තා එකෙකසම්මපි විසයෙ පුනපුනං උප්පත්තිතො අනෙකා භොන්ති. තසමා සමුහට්ඨින කාය සද්දෙන යොජෙතා තණ්හාකායාති වුත්තං. තණ්හාකායාති වුත්තෙපි තණ්හා එව. රජ්ජතිති සයං ආරම්මණෙ රජ්ජති සාරත්තො භොති.

ජති දිට්ඨිගතෙහිති සබ්බාසවසුත්තෙ වුත්තෙහි; වුත්තං හි තස්ස : “තස්ස එවං අයොතිනො මනසිකරොතො ඡන්තං දිට්ඨිනං අඤ්ඤාතරා දිට්ඨි උප්පජ්ජති-අපච්ඡිමෙ අත්තාති වා අස්ස සච්චතො ථෙතතො දිට්ඨි උප්පජ්ජති, නපච්ඡිමෙ අත්තාති වා අස්ස සච්චතො ථෙතතො දිට්ඨි උප්පජ්ජති, අත්තනා ව අත්තනා සඤ්ඤානාමිති වා අස්ස සච්චතො ථෙතතො දිට්ඨි උප්පජ්ජති, අත්තනනාව අත්තනා සඤ්ඤානාමිති වා අස්ස සච්චතො ථෙතතො දිට්ඨි උප්පජ්ජති, අථවා පනස්ස එවං දිට්ඨි නොති :- යො මෙ අයං අත්තා වදෙ

1. භූමමි: දෙවතා:-මනොරථසුරණි.

2. සි. I. II. & III. බහුකෙහිතං.

3. භව්ජන්ති-මනොරථසුරණි.

වෙදෙය්‍යො තනු තනු කල්‍යාණපාපකානං කම්මානං විපාකං පටිසං
වෙදෙති, සො ඛො පන මෙ අයං අත්තා නිවේවා ධූවො සස්සතො අවිපරි
ණ්ණාමධම්මො සස්සති සමං තථෙව ඵසස්සති”ති.

තත් “අපී මෙ අත්තා”ති සස්සතදිට්ඨි සබ්බකාලෙසු අත්තතො
අපීතං ගණන්ති; “සච්චතොථෙතතො”ති භූතතො ච ඩිරතො
ච, ඉදං සච්චනති සුච්ඡු දලහභාවෙනාති වුත්තං. හොති. “නපී මෙ
අත්තා”ති උචේද්දිට්ඨි සතො සත්තස්ස තත් තත් විභවගහණතො. අථවා
පුරිමාපි නිසු කාලෙසු අපීති ගහණතො සස්සතදිට්ඨි පච්චුප්පනනමෙව
අපීති ගණනනති උචේද්දිට්ඨි, පච්ඡමාපි අතීතානාගතෙසු නපීති ගහ
ණතො සාමන්තරා¹ ආහුතියොති ගතිතදිට්ඨිගතිකානං² විස උචේද්දිට්ඨි.
අතීතෙ ඵව නපීති ගණනනති අධිච්චසමුප්පනතිකස්ස විස සස්සතදිට්ඨි.

“අත්තනාව අත්තානං සඤ්ජානාමි”ති සඤ්ජානකිකිසිසෙන ඛතො
අත්තාති ගහෙනා සඤ්ජාය අවසෙසඛතො සඤ්ජානතො³ ඉමිනා
අත්තනා ඉමං අත්තානං සඤ්ජානාමිති හොති.

“අත්තනාව අත්තනාන”නති සඤ්ජානකිකිසියෙව අත්තාති ගහෙනා
ඉතරෙ වත්තාරොපි අත්තනාති ගහෙනා සඤ්ජාය තෙ සඤ්ජානතො³
ඵචං හොති, “අත්තනාව අත්තාන”නති සඤ්ජානකිකිසියෙව අත්තනාති
ගහෙනා ඉතරෙ වත්තාරොපි අත්තාති ගහෙනා සඤ්ජාය තෙ සඤ්ජා
නතො³ ඵචං හොති; සබ්බාපි සස්සතචේද් දිට්ඨියොච.

“වදෙ වෙදෙය්‍යො”ති ආදයො පන සස්සතදිට්ඨියා ඵව අභිනිවේසා
කාරා. තත් වදනීති=වදෙ; වචිකම්මස්ස කාරකොති වුත්තං. වෙදයනීති⁴=
වෙදෙය්‍යො, ජානාති අනුභවති වාති වුත්තං හොති. කිං වෙදෙති? තනු
තනු කල්‍යාණපාපකානං කම්මානං විපාකං පටිසංවෙදෙති. “තනු තනු”ති
තෙසු තෙසු යොතිගතිකීනි නිවාස නිකායෙසු ආරම්මණෙසු වා; ‘නිවේවා’ති
උප්පාදවයරතිතො; “ධූවො”ති ඩිරො සාරභූතො; “සස්සතො”ති සබ්බ
කාලිකො; “අවිපරිණ්ණාමධම්මො”ති අත්තතො පකතිභාවං අවිජ්ඣතධම්මො;
කකණ්චකො විස නානප්පකාරනං නාපජ්ජති. “සස්සති සම”නති ච්ඡද
සුරියසමුද්දවගාපඨවිපබ්බතාලොකවොහාරෙන සස්සතියොති වුච්චනති.
සස්සතීති සමං=සස්සතිසමං; යාව සස්සතියො තිට්ඨනති තාව තථෙව ඵසස්ස
තීති ගණනතො ඵචං දිට්ඨි හොති.

බුද්ධකච්ඡුචිහණෙන පන “තනු තනු දීඝරත්තං කල්‍යාණපාපකානං
කම්මානං විපාකං පච්චනුහොති න සො ජාතො නාහොසි, න සො ජාතො
න භවිස්සති, නිවේවා ධූවො සස්සතො අවිපරිණ්ණාම ධම්මොති වා පනස්ස
සච්චතො ථෙතතො දිට්ඨි උප්පජ්ජති”ති ඡ දිට්ඨි ඵචං විසෙසෙනා
වුත්තා. තත් “න සො ජාතො නාහොසි”ති සො අත්තා අජාතිධම්මතො

1. සි. I, II & III, භස්සනායා.

2. දිට්ඨිකානං-පපඤ්චසුද්ධි.

3. සි. I, II, & III, සඤ්ජානනතො.

4. වෙදිගතිකි-පපඤ්චසුද්ධි.

න ජානො නාම; සදු විජ්ජමානොයෙව්හි අපේ. තෙනෙව අනිතෙ නා හොසි අනාගතෙ න භවිස්සති, යො හි ජානො සො අහොසි යො ච ජාබ්බස්සති සො භවිස්සතිති වුච්චති. අථවා “න සො ජානො නාහොසි”ති සො සදු විජ්ජමානත්තා අනිතෙපි න ජාතු නාහොසි අනාගතෙපි න ජාතු න භවිස්සති. අනුසයා වුත්තංචා.

සත්තති සංඝෙදෙසෙතිති සුත්තනිපාතෙ වුත්තෙහි; වුත්තං හි තථ: “සත්තිමානී භික්ඛවෙ සංයොජනානි; කතමානි සත්තා? අනුතස සංයොජනං පටිඝසංයොජනං දිට්ඨිසංයොජනං විචිකිච්ජාසංයොජනං මාන සංයොජනං භවිරාගසංයොජනං අවිජ්ජාසංයොජනං, ඉමානි ඛො භික්ඛවෙ සත්ත සංයොජනානි”ති. තථ “අනුතසසංයොජන”න්ති කාමරග සංයොජනං; සබ්බාතෙවේතානි බ්බන්තවේසන සංයොජනානි.

සත්තති මානෙතිති බුද්ධකච්ඡුචිභමෙත වුත්තෙහි; වුත්තෙසු තථ: “මානො අතිමානො මානාතිමානො ඔමානො අධිමානො අසම්මානො මිච්ජාමානො”ති. තථ “මානො”ති සෙය්‍යාදිවසෙන පුග්ගලං අනාමසිත්වා ජාතිආදිසු වච්ඡවසෙනෙව උත්තති; “අතිමානො”ති ජාතිආදීහි මය සදිසො නත්තී අතික්කමිත්වා උත්තති; “මානාතිමානො”ති අයං පුබ්බ මය සදිසො ඉදති අහං සෙවේසා අයං භිත්තරොති උප්පත්තමානො; “ඔමානො”ති ජාති ආදීහි අත්තානං හෙව්හි කත්වා පටික්කමානො; භිතො හමසමිති මානොයෙව; “අධිමානො”ති අනාධිගතෙයෙව චතුසච්චධවෙව අධිගතොති මානො; අයමපන අධිමානො පරිසුද්ධසිලස්ස කමමඤ්ඤානෙ අප්පමත්තස්ස නාමරූපං වච්ඡපෙත්වා පච්චයපරිග්ගහෙන විනිශ්ඤ්ඤ කඛිඤ්ඤ භිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා සඛ්ඛාරෙ සමමසත්තස්ස ආරද්ධ විපස්සකස්ස පුච්ඡජ්ජනස්ස උප්පජ්ජති, න අඤ්ඤායං. “අසම්මානො”ති රූපාදිසු බන්ධෙසු අසමිති මානො; අහං රූපන්ති ආදිවසෙන උප්පත්ත මානොති වුත්තං හොති. “මිච්ජාමානො”ති පාපකෙන කම්මායතනාදිනා උප්පත්තමානො; ලොකධම්මා වුත්තංචා.

සංසම්මතනතිති ලොකධම්මෙති හෙතුහුත්තති ලාභාදිසු චතුසු අනුරෝධවසෙන අලාභාදිසු චතුසු පටිවිරෝධවසෙන භුසං නිවත්තති පකඨිභාවං ජනතිති අපේ. මිච්ජත්තාපි වුත්තංචා. **නිශ්ශානොති** ගතො පකඨනෙත්තා; අභිභුතොති අපේ.

අවස්ථිති පුරිසදෙසෙතිති අවස්ථිකතිපාතෙ උපමාහි සහ බුද්ධකච්ඡු චිභමෙත උපමං විනා වුත්තෙහි; වුත්තං හි තථ: “කතමෙ අවස්ථි පුරිස දෙසා? ඉධ භික්ඛු භික්ඛුං ආපත්තියා වොදෙන්නි, සො භික්ඛු භික්ඛුහි ආපත්තියා වොදියමානො න සරාමී න සරාමිහි අසතියාච නිබ්බදෙති¹ අයං පඨමො පුරිසදෙසො. පුනච්චරං භික්ඛු භික්ඛුං ආපත්තියා වොදෙන්නි, සො භික්ඛු භික්ඛුහි ආපත්තියා වොදියමානො වොදකං යෙව පටිපජ්ජති- කිනුච්චො තුග්ගං බාලස්ස අබ්බත්තස්ස භණ්ණිතෙන තුවමපි නාම මං

1. සී. I. නිබ්බදෙති.

භණ්ණිකබ්බං මඤ්ඤාසිති? අයං දුභිග්ගො පුරිසදෙසො. පුනචපරං භික්ඛු භික්ඛුං ආපනතිං වොදෙන්නී, සො භික්ඛු භික්ඛුති ආපනතිං වොදිය මානො වොදකංසෙව පච්චාරොපෙනි-නිමපි බොසි ඉභ්භන්තාමං ආපනතිං ආපනො, නිං තාව පඨමං පටිකරොතිති; අයං තඤ්ඤො පුරිසදෙසො. පුනචපරං භික්ඛු භික්ඛුං ආපනතිං වොදෙන්නී, සො භික්ඛු භික්ඛුති ආපනතිං වොදියමානො අඤ්ඤානඤ්ඤං පටිචරති බ්බිද්ධා කථං අප නාමෙති කොපඤ්ච දෙසඤ්ච අපච්චයඤ්ච පාතුකරොති, අයං චතුභ්ජො පුරිසදෙසො. පුනචපරං භික්ඛු භික්ඛුං ආපනතිං වොදෙන්නී, සො භික්ඛු භික්ඛුති ආපනතිං වොදියමානො සඤ්ඤාමජේඤ්ඤා බාහාවිකෙච්චකං භණ්ණි, අයං පඤ්චමො පුරිසදෙසො. පුනචපරං භික්ඛු භික්ඛුං ආපනතිං වොදෙන්නී, සො භික්ඛු භික්ඛුති ආපනතිං වොදියමානො අනාදිසිනා සඤ්ඤා අනාදිසිනා වොදකං සාපනතිකොව යෙන කාමං පකකමති, අයං ඡට්ඨො පුරිසදෙසො. පුනචපරං භික්ඛු භික්ඛුං ආපනතිං වොදෙන්නී, සො භික්ඛු භික්ඛුති ආපනතිං වොදියමානො නෙව අහං ආපනොමති න පනාහං අනාපනොමතිති සො තුණ්හිභුතො සඤ්ඤා විගෙසෙති, අයං සත්තමො පුරිසදෙසො.* පුනචපරං භික්ඛු භික්ඛුං ආපනතිං වොදෙන්නී, සො භික්ඛු භික්ඛුති ආපනතිං වොදියමානො එවමාහ-කිනත්තුවො තුමෙහ ආයසමනො අතිබාලුහං මසි බ්බාට්ටා? ඉදුනාහං සිකඛං පච්චකඛාය භිනායාචන්තිස්සාමිති, සො සිකඛං පච්චකඛාය භිනායාචන්තිනා එවමාහ-ඉදුති බො තුමෙහ ආයසමනො අත්තමනා හොථාති, අයං අට්ඨමො පුරිස දෙසො. ඉමෙ අට්ඨ පුරිසදෙසා”ති.

තථ “පුරිසදෙසා”ති පුරිසානං දෙසා; හෙ පන පුරිසසන්නානං දුසෙන්නිති= දෙසා. “න සරාමි”ති මයා එතස්ස කමමස්ස කතට්ඨානං නස්සරාමි න සලලකෙඛමිති එවං අසතිභාවෙන නිබ්බේදෙති මොවෙති; “වොදකං සෙව පටිථරති”ති පටිථරුදෙධා හුනිව එරති පටිථාණි¹ භාවෙන තිට්ඨති; “කිනත්තුවො තුමෙහ”තති තුමෙහ බාලස්ස අව්‍යතනස්ස භණ්ණිතෙන නාම කිං? යො නිං නෙව වත්තුං න ආපනතිං න වොදනං ජානාසිති දීපෙති, නිමපි නාම එවං කිඤ්ඤි අජානනො භණ්ණිකබ්බං මඤ්ඤා සිති අජේඤ්ඤාථරති; “පච්චාරොපෙනි”ති නිමපි බොසිති ආදීති වදනො පටිථාරොපෙනි; “පටිකරෙති”ති දෙසනාගාමිතිං දෙසෙති වුට්ඨානගාමිතිනො වුට්ඨාසි තතො සුද්ධිනෙන පටිච්චිතො අඤ්ඤං වොදෙස්සාසිති දීපෙති; “අඤ්ඤානඤ්ඤං පටිචරති”ති අඤ්ඤාන කාරණෙන වචනෙන වා අඤ්ඤං කාරණං වචනං වා පටිච්චාදෙති; ආපනතිං ආපනොමාසිති වුතො කො ආපනො? කිං ආපනො? කිසමි ආපනො? කථං ආපනො? කං භණ්ඨං? කිං භණ්ඨාති? වදති, එවරුපං කිඤ්ඤි තස්ස දිට්ඨන්ති? වුතෙන න සුණාමිති යොනං උපනෙති; “බ්බිද්ධා

1. සී. I පටිභාණ්ණික.

*. වුද්දිත විභවිතපසකරණ පන-ජඨ පුරිසදෙසවසෙකානු නිද්දිසො සත්තම වසෙකව. සත්තමවසෙක නිද්දිසො ජඨවසෙක ව දිසෙති.

කථං අපනාමෙති”ති “ඉන්ද්‍රි‍යනාමං ආපනතිං ආපනෙතාසි”ති? පුට්ඨො ‘පාටලිපුත්තං ගතොමති’ති චත්තා පුන ‘න තව පාටලිපුත්තගමනං පුට්ඨාම, ආපනතිං පුට්ඨාම’ති වුත්තො ‘තතො රාජගහං ගතොමති’ති; “රාජගහං වා යාති බ්‍රාහ්මණගහං¹ වා, ආපනතිං ආපනෙතාසි”ති? “තත්තං මෙ සුකර මංසං ලද්ධි”නති ආදීනි වදනෙතා කථං ඛණ්ඩා විකම්පති; “කොප”නති සුපිතභාවා; “දොස”නති දුට්ඨභාවා; උභයමොපනං කොධසොව නාමං. “අප්පච්චය”නති අසනතුට්ඨාකාරා; දොමනස්සසොතං නාමං; “පාතුකරොති”ති දසෙසති පකාසෙති; “බාහාවිකෙධපකං හණ්ණි”ති බාහං විකම්පිතාං විකම්පිතාං අලජ්ජවචනං වදති; “අනාදිසිත්වා”ති විතතිකාරෙන අගහෙත්වා අවජානිත්වා; අනාදරො හුත්වාති අපේඨං. “විහෙ සෙති”ති විහෙයෙති බාධති; “අභිබාලන”නති අභිදලනං අභිප්පමාණං; “මයි බ්‍රාහ්මණ”ති මයි බ්‍රාහ්මණං ආපනතා; “භිනායාවනතිත්වා”ති භිනායං භිති භාවස්ස අපේඨ ආවනතිත්වා; භිති හුත්වාති අපේඨං. “අත්තමනා හොරා”ති නුට්ඨපිත්තා හොරා; මයා උභිතබ්බං උහරා මයා වසිතබ්බවිධානෙ වසරාථාසු විහාරො වො මයා කතොති අධිප්පායෙන වදති; “දුස්සති”ති දුට්ඨොහොති.

නවති ආසාතවජ්ඣති සනෙතසු උප්පතතිවනෙනෙව කපිතාති. යථාහ:- “නවසිමාති භික්ඛවෙ ආසාතවජ්ඣති; කතමාති නව? අනන්දං මෙ අවරිති ආසාතං ඛණ්ඩි, අනන්දං මෙ වරතීති ආසාතං ඛණ්ඩි, අනන්දං මෙ වරිස්සතීති ආසාතං ඛණ්ඩි, පියස්ස මෙ මනාපස්ස අනන්දං අවරි, අනන්දං වරති, අනන්දං වරිස්සතීති ආසාතං ඛණ්ඩි, අප්පියස්ස මෙ අමනා පස්ස අනන්දං අවරි, අනන්දං වරති, අනන්දං වරිස්සතීති ආසාතං ඛණ්ඩි. ඉමාති බො භික්ඛවෙ නව ආසාතවජ්ඣති”ති.

තත්තං “ආසාතවජ්ඣති”ති ආසාතකාරණාති; ආසාතනති වෙත්තං කොපො; සොයෙව උපරුපරි කොපස්ස වජ්ඣත්තා ආසාතවජ්ඣ; “ආසාතං ඛණ්ඩි”ති කොධං ඛණ්ඩි කරොති උප්පාදෙති; “අන්දං මෙ නාවරි න වරති න වරිස්සති, පියස්ස මෙ මනාපස්ස අන්දං නාවරි න වරති න වරිස්සති, අප්පියස්ස මෙ අමනාපස්ස අනන්දං නාවරි න වරති න වරිස්සති”ති නිද්දෙසෙ වුත්තාති අපරාතිපි නව ආසාතවජ්ඣති ඉමෙතෙව හි සම්භවිතාති. “ආසා තිත්වා”ති ඝට්ටිත්වා.

නවවිධමානෙති කතමෙ නවවිධමානා? “සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යො හමසීති මානො, සෙය්‍යස්ස සද්ධිසොහමසීති මානො, සෙය්‍යස්ස භිනො හමසීති මානො, සද්ධිසොහමසීති මානො, සද්ධිසො සද්ධිසො හමසීති මානො, සද්ධිසො භිනොහමසීති මානො, භිනො සෙය්‍යො හමසීති මානො, භිනො සද්ධිසොහමසීති මානො, භිනො භිනො හමසීති මානො, ඉමෙ නවවිධමානා. එත්තං පන “සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යො හමසීති මානො රාජුනඤ්ඤව පබ්බජිතානඤ්ඤ උප්පජ්ජති, රාජා හි රට්ඨෙති න වා ධනෙන වා වාහනෙති වා කො මයා සද්ධිසො අත්ති එතං මානං

1. සී. I. II & III. ගෙහං.

2. සී. II, මානො.

කරොති. පබ්බජිතොපි සීලවුත්තමාදිති කො මයා සද්දසො අත්ථි එතං මානං කරොති.¹ “සෙය්‍යස්ස සද්දසොභමස්මි”ති මානොපි එතෙසං යෙව උපපජ්ජති, රාජා හි රටෙස්ස වා ධනෙන වා වාහනෙන වා අඤ්ඤාරාජ්ජති සද්ධං මය්‍යං කිං නානාකරණන්ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි සීලවුත්තමාදිති අඤ්ඤාන භික්ඛුනා මය්‍යං කිං නානාකරණන්ති එතං මානං කරොති. “සෙය්‍යස්ස භික්ඛොභමස්මි”ති මානොපි එතෙසං යෙව උපපජ්ජති, යස්ස හි රඤ්ඤා රටිස්ස වා ධනං වා වාහනාදිති වා නාති සම්පන්නාති හොතති, සො මය්‍යං රාජාති වොහාරස්ස² මත්තකමෙව, කිං රාජා නාම අභන්ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි අප්පලාභසක්කාරෙ අභං ධම්මකපිකො ඛත්තසුත්තො මහාපේරොති කථාමත්තමෙව, කිං ධම්ම කපිකො නාමාහං? කිං ඛත්තසුත්තො නාමාහං? කිං මහාපේරො නාමාහං? යස්ස මෙ ලාභසක්කාරො නත්ථිති, එතං මානං කරොති. “සද්ධස්ස සෙය්‍යො භමස්මි”ති මානාදයො අමච්චාදිනං උපපජ්ජන්ති. අමච්චො හි රටිඤ්ඤො³ වා³ භොගයානවාහනාදිති “කො මයා සද්දසො අඤ්ඤා රාජ පුරිසො අත්ථි? වා, මය්‍යං අඤ්ඤාති සද්ධං කිං නානාකරණන්ති? වා, අමච්චොති නාමමෙව මය්‍යං, ඝාසවජාදනමත්තමපි මෙ නත්ථි, කිං අමච්චො නාමාහන්ති? වා, එතං මානං කරොති. “භික්ඛස්ස සෙය්‍යො භමස්මි”ති මානාදයො දසාදිනං උපපජ්ජන්ති. දසො හි මාතිතො වා පිතිතො වා කො මයා සද්දසො අඤ්ඤා දසො නාම අත්ථි? අඤ්ඤා ජිවිත්තුං අසක්කොත්තා ඤාච්ඡිකො දසා නාම ජානා, අභමපන පට්ටෙණ්ඤානතතො සෙය්‍යොති වා, පට්ටෙණ්ඤානතතො උභයොසුද්ධිකදසතෙන අසුක දසෙන නාම සද්ධං මය්‍යං කිං නානාකරණන්ති වා, ඤාච්ඡිකොත්තො දසඛ්‍යං උපගතො, මානාපිකුත්තොපියා පන මෙ දසට්ඨානං නත්ථි කිං දසො නාම අභන්ති? වා, එතං මානං කරොති. යථා ව දසො, එවං පුකඤ්ඤා ලාදයොපි එතං මානං කරොන්ති යෙව. එන්ථ ව “සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යො භමස්මි”ති උපපන්නමානොව යාථාවමානො, ඉතරෙ මෙ අයාථාවමානා. තථා “සද්ධස්ස සද්දසොභමස්මි”ති “භික්ඛස්ස භික්ඛොභමස්මි”ති උපපන්නමානොව යාථාවමානො. ඉතරෙ මෙ අයාථාවමානා. තන්ථ යාථාවමානා අර හත්තමග්ගවජ්ඣා, අයාථාවමානා සොනාපන්තිමග්ගවජ්ඣාති.

තණ්හාමූලකා වුත්තායෙව. රජ්ජති න කෙවලං රාගෙනෙව රජ්ජති, අථබ්බො තණ්හාමූලකානං පරිසෙසනාදිනමපි සම්භවතො තණ්හා මූලකෙති සබ්බෙති අකුසලධම්මෙති රජ්ජති; සුජ්ජති බජ්ඣතිති අධිප්පායො.

දසති කිලෙසවක්ඛුති කතමාති දස කිලෙසවක්ඛුති? ලොභො දෙසො මොහො මානො දිට්ඨි විවික්ඛිජා මිනං උද්ධවං අතිරිකං අනොත්තප්පන්ති ඉමාති දස කිලෙසවක්ඛුති. තන්ථ කිලෙසා එව කිලෙස වක්ඛුති; වසන්ති වා එන්ථ අබ්භොසවා සත්තා ලොභාදීසු පතිට්ඨිතත්තාති=

1. අප්පලාභසක්කාරො-සම්මපජ්ජොතිකා, 2. කිදදසට්ඨකථා-මොහාර මුඛ.

3. සී. I II & III, අමච්චො වා හි රටිඤ්ඤො වා එතං මානං කරොති යො-

* රභියා-තිදෙදසට්ඨකථා. 4 සී. I. II & III වා.

වච්ඡන්ති, කිලෙසා ච තෙ තප්පතිට්ඨානං සත්තානං වච්ඡන්ති මාති=කිලෙස වච්ඡන්ති. යසමා චෙත්ථ අනන්තරපච්චයාදිභාවෙන උප්පජ්ජමානාපි කිලෙසා වසනති එව නාම, තස්මා කිලෙසානං වච්ඡන්තිතිපි කිලෙසවච්ඡන්ති. උඤ්ඤානති තෙන සයං වා උඤ්ඤති උඤ්ඤනමත්තමෙව වා තනති ලොභො; දුස්සනති තෙන සයං වා දුස්සති දුස්සනමත්තමෙව වා තනති=දෙසො; මුග්ගනති තෙන සයං වා මුග්ගති මුග්ගනමත්තමෙව වා තනති=මොභො; මඤ්ඤානති=මානො; දිට්ඨිආදයො වුත්තව්ඨාව; න තිරියතීති=අතිරිකො, තස්ස භාවො= අතිරිකං; න ඔත්තප්පතීති=අනොත්තාපි; තස්ස භාවො= අනොත්තප්පං; තෙසු අතිරිකං කායදුච්චරිකාදීති අජිගුච්ඡන්තලක්කණං, අනොත්තප්පං තෙහෙව අසාරජ්ජනලක්කණං. කිලිස්සතීති උප්පාපියති විමාධියති¹.

දසති ආසානවච්ඡුතිති පුබ්බෙ වුත්තෙති නවති ව “අට්ඨානෙ වා පනා ඝාතො ජායති”ති වුත්තෙත න මාති දසති; අනන්තං මෙ අවරිති ආදීතිපි හි අවිකපෙපනා². බාණුකණ්ටකාදිමතිපි අට්ඨානෙ ආසානො උප්පජ්ජති.

දසති අකුසලකම්මපට්ඨතීති “කතමෙ දස අකුසලකම්මපථා? පාණාතිපාතො අදින්නාදානං කාමෙසු මිච්ඡාචාරො මුසාවාදො පිසුණො වාචා ඵරුසා වාචා සමථප්පලාපො අභිජ්ඣා බ්‍යාපාදො මිච්ඡාදිට්ඨි, ඉමෙ දස අකුසලකම්මපථා”. තථ අකුසලකම්මානී ච තානී පථා³ව දුග්ගතියාති= අකුසලකම්මපථා; **සමන්තාගතොති** සමබ්බිභූතො.

දසති සඤ්ඤාජනෙති කතමාති දස සඤ්ඤාජනාති? “කාමරග සංයෝජනං පටිඝසංයෝජනං මානසංයෝජනං දිට්ඨිසංයෝජනං විචිකිච්ඡාසංයෝජනං සීලබ්බිතපුරුමාසසංයෝජනං භවිරග්ගසංයෝජනං ඉස්සා සංයෝජනං මච්ඡරියසංයෝජනං අවිජ්ජාසංයෝජනං, ඉමානි දස සංයෝජනානි” **මිච්ඡන්තා** වුත්තායෙව.

දසවච්ඡුකාස මිච්ඡාදිට්ඨිසාති කතමා දසවච්ඡුකා මිච්ඡාදිට්ඨි? “නඤ්ඤි දින්නං, නඤ්ඤි සිට්ඨං, නඤ්ඤි හුතං, නඤ්ඤි සුකවදුකකචානං කමානං ඵලං විපාකො, නඤ්ඤි අයං ලොභො, නඤ්ඤි පරො ලොභො, නඤ්ඤි මාතා, නඤ්ඤි පිතා, නඤ්ඤි සත්තා ඔප්පාතිකා, නඤ්ඤි ලොභෙ සමණ්ත්‍රාගමණො සමමග්ගතා සමමා පටිපන්නා, යෙ ඉමඤ්ඤි ලොකං පරඤ්ඤි ලොකං සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡි කතා පච්චෙදෙත්ති, අයං දසවච්ඡුකා මිච්ඡාදිට්ඨි”.

තථ “දසවච්ඡුකා”ති දස වච්ඡුති එතිස්සාති=දසවච්ඡුකා; “නඤ්ඤි දින්න”නති දින්නං නාම අඤ්ඤි සකකා කස්සපි කිඤ්ඤි දකුන්ති ජානාති, දින්නස්ස පන ඵලං විපාකො නඤ්ඤි ගණ්හාති; “නඤ්ඤි සිට්ඨ”නති සිට්ඨං වුච්චති මහායාගො, තං යජ්ඣං සකකාති ජානාති, සිට්ඨස්ස පන ඵලං විපාකො නඤ්ඤි ගණ්හාති; “හුත”නති ආහුතපාහුතමබ්බලකිරියා, තං කාචුං සකකාති ජානාති, තස්ස පන ඵලං විපාකො නඤ්ඤි ගණ්හාති,

1. සී. I. මහාමිසති, 2. සී. I. & II. අවිකපෙපනා. 3. සී. I & III. පථාති.

“සුඛවදුක්ඛවාන”නැති එළු දස කුසලකම්මපථා සුඛතකම්මානි නාම, දස අකුසලකම්මපථා දුක්ඛවකම්මානි නාම, තෙසං අඤ්ඤාචං ඡන්දාති, ඵලං විපාකො පන නඤ්ඤි ගණ්ඤාති. “නඤ්ඤි අයං ලොකො”ති පරලොකෙ සිතො ඉමං ලොකං නඤ්ඤි ගණ්ඤාති; “නඤ්ඤි පරො ලොකො”ති¹ ඉධ ලොකෙ සිතො පරලොකං නඤ්ඤි ගණ්ඤාති; “නඤ්ඤි මාතා නඤ්ඤි පිතා”ති මාතාපිතුනං අඤ්ඤාචං ඡන්දාති, තෙසු කතපච්චයෙන කොචි ඵලවි පාකො නඤ්ඤි ගණ්ඤාති; “නඤ්ඤි සත්තා ඔපපාතිකා”ති චචනක උපපජ්ජනකා සත්තා නඤ්ඤි ගණ්ඤාති; “සම්මග්ගතා සම්මා පටි පනතා”ති අනුලොමපටිපදං පටිපනතා ධම්මකසම්මන්ත්වාහම්මා ලොකසම්මා නඤ්ඤි ගණ්ඤාති; ‘යෙ ඉමඤ්ඤි ලොකං-පෙ-පච්චෙදෙනති’ති ඉමඤ්ඤි පරඤ්ඤි ලොකං අත්තනාව අභිවිසිට්ඨොන ඤ්ඤෙන ඤ්ඤා පච්චෙදන සම්මේඤ්ඤා සබ්බඤ්ඤා වුද්ධො නඤ්ඤි ගණ්ඤාති.

අනතග්ගාතිකාස දිට්ඨිසාති සසාතො ලොකොති ආදිකං එකෙකං අනතං භාගං ගණ්ඤාතිති= අනතග්ගාතිකා. අථවා අනතස්ස භාගො= අනතග්ගාගො, අනතග්ගාගො අස්සා අඤ්ඤි=අනතග්ගාතිකා, නාය අනතග්ගාතිකාය; සා පන වුත්තා යෙව.

අට්ඨසත්තණ්ඤාපපඤ්ඤාසනෙහිති අට්ඨතතරං සතං=අට්ඨසතං, සංසාරෙ පපඤ්ඤාති චිරං වසාපෙතිති=පපඤ්ඤා, තණ්හා එව පපඤ්ඤා= තණ්හාපපඤ්ඤා, ආරම්මණ්ඤෙදෙන පුනපුනං උපපනතිවයෙන ච තණ්හානං බහුකත්තා බහුවචනං කත්වා තණ්හා²පපඤ්ඤානං සතා= තණ්හාපපඤ්ඤාසතං, තෙන තණ්හාපපඤ්ඤාසතෙනාති වත්තබ්බෙ වචන විපලාසවයෙන තණ්හාපපඤ්ඤාසතෙහිති බහුවචනාදිද්දසො කතො. අට්ඨසතනති සබ්බාතෙන තණ්හාපපඤ්ඤාසතෙනාති අපේඨා දට්ඨබ්බො. අට්ඨ අබ්බොහාරිකානි කත්වා සතමෙව ගතීතනති වෙදිතබ්බො. වුද්ධක චන්ද්‍රිවිභසෙහ පන තණ්හාවිචරිතානිති ආගතං. යථා:- “අට්ඨාරස තණ්හාවිචරිතානි අජ්ඣාතතිකස්ස උපාදය, අට්ඨාරස තණ්හාවිචරිතානි බාහිරස්ස උපාදය, තදෙකජ්ඣං අභිසංඤ්ඤාතිත්වා අභිසංඛිපිත්වා ඡතතිංස තණ්හාවිචරිතානි ගොනති. ඉති අනිතානි ඡතතිංස තණ්හාවිචරිතානි, අනාගතානි ඡතතිංස තණ්හාවිචරිතානි, පච්චුප්පනානි ඡතතිංස තණ්හා විචරිතානි, තදෙකජ්ඣං අභිසංයුජිත්වා අභිසංඛිපිත්වා අට්ඨතණ්හාවිචරිත සතං ගොති”ති. තණ්හාපපඤ්ඤායෙව පනෙථ තණ්හාවිචරිතානිති වුත්තා, තණ්හාසමුද්ධාරා තණ්හාපවත්තියොති අපේඨා. “අජ්ඣාතති කස්ස උපාදය”ති අජ්ඣාතතිකං බන්ධපඤ්ඤාකං උපාදය; ඉදං හි උපයො ගපේ සාම්චචනං. විත්තාරො පනස්ස තස්ස නිද්දසෙ වුත්තතසෙනෙව වෙදිතබ්බො. අයං පන අපරො නයො:- රුපාරම්මණොයෙව කාමතණ්හා භවතණ්හා විභවතණ්හානි තියොසා තණ්හා ගොනති. තථා සද්දදි ආරම්මණාති ඡස්ස ආරම්මණෙසු අට්ඨාරස තණ්හා ගොනති. අජ්ඣාතතා රම්මණා අට්ඨාරස බන්ධාරම්මණා අට්ඨාරසානි ඡතතිංස ගොනති.

නා එව අනිතාරමණ ඡන්දංස අනාගතාරමණ ඡන්දංස පච්චුප්පනා
රමණ ඡන්දංසාති අට්ඨ තණ්හා විවරිතසතං නොති පපඤ්චිතොති
ආරමමණ සංසාරෙ වා පපඤ්චිතො විරවාසිතො.

වාසවසීයා දිට්ඨිගතෙති “කතමාති වාසවසී දිට්ඨිගතාති? බ්‍රහ්ම
ජාලෙ වෙය්‍යාකරණෙ චුත්තාති හගවතා, වතනාගෙ සස්සතවාද, වතනාගෙ
එකච්චසස්සතවාද, වතනාගෙ අනතානානතිකා, වතනාගො අමරා විකෙක
පිකා, වෙ අධිච්චසමුප්පනතිකා, සොලස සඤ්ඤිවාද, අට්ඨ අසඤ්ඤිවාද,
අට්ඨ නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිවාද, සත්ත උචෙජ්ජවාද, පඤ්ච දිට්ඨධම්ම
නිබ්බාණවාදාදි, ඉමාති වාසවසීදිට්ඨිගතාති බ්‍රහ්මජාලෙ වෙය්‍යාකරණෙ
චුත්තාති හගවතා”ති. විජාරො පනෙත්ථ බ්‍රහ්මජාලසුත්තෙ චුත්තනායෙ
නෙව වෙදිතබ්බො.

අහඤ්ච මහි නිණ්ණොති අහඤ්ච චතුරෙසං සංසාරසමුද්දං නිණ්ණො
අමහි හවාමි; මුත්තොති රාගාදිබ්බතොති මුත්තො; දුගෙනාති නිබ්බි
සෙවනො නිප්පරිප්ඵඤ්ඤ; සුගෙනාති සීනිභුතො; අසංසෙධාති¹ නිබ්බාණ
දස්සනෙ ලභස්සානො; පටිතිබ්බුතොති කිලෙසපරිනිබ්බාණෙන පරි
නිබ්බුතො; පභොමිති සමන්තොමහි; ඛො ඉති එකංසෙත්ථ නිපානො;
පරෙ ච පටිතිබ්බාපෙතුනති එත්ථ “පරෙ ච” සද්දෙ “පරෙ ච තාගෙ
තු”නති ආදිහිපි යොජෙතබ්බොති.

මහාකරුණා සූත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

ති ට්ඨි තා.

සබ්බසංඝුත්තසූත්තනිද්දෙසෙ-කතමං නථාගතස්ස සබ්බසංඝුත්තසූ
ත්තනති පුළුඡ්ඤා තෙන සමගතිකතො තෙනෙව සහ අනාවරණසූත්තං
නිද්දිට්ඨං. න හි අනාවරණසූත්තං ධම්මො විසුං අඤ්ඤි, එකමෙව ගෙතං
සූත්තං ආකාරහෙදතො වෙධා වුව්චති, සද්ධිත්‍රියසද්ධාබ්ලාදීති විය.
සබ්බසංඝුත්තසූත්තමෙව හි නඤ්ඤි එතස්ස ආවරණනති කෙනපි ධම්මෙන
පුග්ගලෙන වා ආවරණං කාතුං අසකුණ්ණස්සතාය අනාවරණනති
වුව්චති, ආවජ්ජනපටිබද්ධතො සබ්බධම්මානං. අසඤ්ඤ පන ආවජ්ජනාපි
න ජානනති. කෙපි පනාහු:-මනොවිඤ්ඤාණං විය සබ්බාරම්මණිකතො
සබ්බසංඝුත්තසූත්තං, තංගෙව සූත්තං ඉන්ද්‍රවජ්ජරං විය විසයෙසු අප්පටිගතතො
අනාවරණසූත්තං. අනුපුබ්බසබ්බසංඝුත්තා පටිකෙකපො සබ්බසංඝුත්තසූත්තං,
සතිං සබ්බසංඝුත්තා පටිකෙකපො අනාවරණසූත්තං. හතවා සබ්බසංඝුත්ත
සූත්තං පටිලාභෙනපි සබ්බසංඝුත්තං වුව්චති න ව අනුපුබ්බසබ්බසංඝුත්තං, අනා
වරණසූත්තං පටිලාභෙනපි සබ්බසංඝුත්තං වුව්චති න ව සතිං සබ්බසංඝුත්තං.

සබ්බං සබ්බධම්මසබ්බං. අනවසෙසං ජානාතීති එත්ථ සබ්බනති
ජාතිවසෙන සබ්බධම්මානං නිසෙසසපරියාදානං; අනවසෙසනති එකෙ
කසෙසෙව ධම්මස්ස සබ්බාකාරවසෙන නිසෙසසපරියාදානං; සබ්බං න

1. “අසංසෙධා”ති සබ්බත්ථ. 2. සී, II, සබ්බතං, හි.

මසඛිධනානි විධා පහෙදදස්සනං සඛිධනනි² එකො පහෙදො, පච්චයෙති සඛගමෙ කතනනි=සඛිධනං, ඛකිපඤ්චකං; තථා න සඛිධනනි=අසඛිධනං, නිබ්බාණං. සඛිධනං අනිච්චදුක්ඛානතතාදීති ආකාරෙති අනවසෙසං ජානාති, අසඛිධනං සුඤ්ඤතානිමිත්තඅපරණිතිතාදීති ආකාරෙති අනවසෙසං ජානාති, නත්ති එතස්ස සඛිධනය්හ අසඛිධනය්හ ව අවසෙසොති=අනවසෙසං; සඛිධනං අසඛිධනඤ්ච. අනෙකහෙදතො ජානාති. අථවා “සඛි”නති සඛිධමමගගණං, “අනවසෙස”නති නිපපදෙසගගණං. **තත්ථ ආචරණං නජෙති තත්ථ තසමිං අනවසෙසෙ සඛිධනාසඛිධනෙ නිය්හමගතතා සඛිඤ්ඤතඤ්ඤාස්ස ආචරණං නත්ති තදෙව සඛිඤ්ඤතඤ්ඤං අනාචරණඤ්ඤං නාමාති අනේවා.**

ඉද්දති අනෙකවිෂයහෙදතො දස්සෙත්තං **අනිධනනි** ආදිමාග. තත්ථ අනිතං අනාගතං පච්චුප්පනනනි කාලහෙදතො දස්සිතං. **වකඛුසෙච්ච රූපා මාති** ආදි වජාරමමණ්හෙදතො; **එතං සඛිනනි** තෙසං වකඛු රූපානං අනවසෙසපරියාදනං; එවං සෙසෙසු. **ඤාමනාති** අනවසෙස පරියාදනං; **අනිවච්චිනනි** ආදි සාමඤ්ඤලක්ඛණ්හෙදතො දස්සිතං; **අනිවච්චිනනි** ව අනිච්චාකාරං; පච්චනෙන වා උපයොගච්චනං. එස නයො එදිසෙසු. **රූපස්සාති** ආදි ඛකිහෙදතො දස්සිතං. **වකඛුස්ස-පෙ-ජ්ඣමරණස්සාති** හෙවධා වුත්තපෙය්හාලනසෙන සොජේතබ්බං; **අභිඤ්ඤායාති** ආදිසු හෙවධා වුත්තඤ්ඤෙනෙව; **අභිඤ්ඤායාති** අභිජානන සභාවං; එස නයො එදිසෙසු. **ඛකිනං ඛකිධිනනි** ආදි හෙවධා වුත්තන යෙනෙව වෙදිතබ්බං. **ඤ්ඤෙ ඛමෙමති** ආදි ඤ්ඤාලතතිකවසෙන හෙදො; **ඤාමාචර්චමෙමති** ආදි වතුහුමිවසෙන; උභයථාපි **සමෙති ජානාති**ති ඛුත්තවනපාඨො සුඤ්ජෙරො. එකච්චන සොනෙ පතිතතතා පන පොථකෙසු එකච්චනෙන ලිඛිතං.

දුක්ඛස්සාති ආදි වුද්දසනනං බුද්ධඤ්ඤානං විෂයහෙදො; **ඉද්දි සපරොපජියතො ඤ්ඤානනි** ආදීති වත්තාර ඤ්ඤානි වච්චා සඛිඤ්ඤතඤ්ඤං කස්මා න වුත්තනනි වෙ? වුච්චමානස්ස සඛිඤ්ඤතඤ්ඤානතා විෂයහෙදතොති සඛිඤ්ඤතඤ්ඤානෙ වුච්චමානෙන තං ඤ්ඤං න වත්තබ්බං හොති, සඛිඤ්ඤතඤ්ඤං පන සඛිඤ්ඤතඤ්ඤාස්ස විෂයො හොති යෙව.

පුත්ත කාලකාරාමසුත්තනනාදිසු වුත්තනසෙනෙව සඛිඤ්ඤතඤ්ඤාන හුමි දස්සෙන්නො “ඤාමනා සදෙවකස්ස ලොකස්සා”ති ආදිමාග. තත්ථ සහ දෙවෙති **සදෙවකස්ස**; සහ මාරෙත **සමාරකස්ස**; සහ බ්‍රහ්මනා **සබ්‍රහ්මකස්ස**; ලොකස්ස. සහ සමණ්ත්‍රාගමණෙති **සස්සමණ්ත්‍රාගමණ්ඤා**; සහ දෙතිවත්තසෙති **සදෙවමත්තස්සාස්ස**; පජාය. පජාතතනා පජාති සත්තලොකස්ස පරියායච්චනමෙතං. තත්ථ සදෙවකච්චනෙන පඤ්චකාමාචර්ච දෙවගගණං, සමාරකච්චනෙන ඡකාමාචර්චදෙවගගණං, සබ්‍රහ්මකච්ච

තෙන බ්‍රහ්මකායිකාදි බ්‍රහ්මගණං. සස්සමණ්‍යාහමණීවචනෙන සාසනස්ස පච්චජීක පච්චාමිතක සමණ්‍ය බ්‍රාහ්මණගණං සමිතපාප බාහිත පාප සමණ්‍යාහමණගණස්සද්ව, පඡාවචනෙන සත්තලොකගණං, සදෙව චන්‍ද්‍රස්සවචනෙන සමමුතිදෙව සෙසමනුස්සගණං¹ චෙදිතබ්බං. එවමෙඡ නිති පදෙති ඔකාසලොකො මිති පඡාවසෙන සත්තලොකො ගතිතොති චෙදිතබ්බො.

අපරො නයො: සදෙවකතනණෙන අරුපාවචරලොකො ගතිතො, සමාරකගණෙන ඡ කාමාවචරදෙවලොකා², සබ්‍රහ්මකගණෙන රුපාවචර බ්‍රහ්මලොකො. සස්සමණ්‍යාහමණාදිගණෙන චතුපරිසවසෙන සමමුති දෙවෙති වා සහ මනුස්සලොකො අවසෙසසත්තලොකො වා.

අපි වෙඡ සදෙවකචචනෙන උක්කට්ඨපරිචේදනො සබ්බස්ස ලොකස්ස දිට්ඨාදිඡානනභාවං සාධෙති. තනො යෙසං සියා: මාගෙ මහානුභාවො ඡකාමාවචරස්සගෙ වසවනති, කිං තස්සාපි දිට්ඨාදිං ඡානා තිති? තෙසං විමතිං විධිමනො සමාරකස්සාති ආහ. යෙසං පන සියා: බ්‍රහ්මා මහානුභාවො, එකඛිතුලියා එකසමිං වක්කවාලසහස්සෙ ආලොකං ඵරති, මිති-පෙ-දසති අඛිතුලීති දසසු වක්කවාලසහස්සෙසු ආලොකං ඵරති, අනුත්තරස්ස ඤානසමාපනතිසුඛං පරිසංවෙදෙති, කිං තස්සාපි දිට්ඨාදිං ඡානාතිති? තෙසං විමතිං විධිමනො සබ්‍රහ්මකස්සාති ආහ. තනො යෙසං සියා: පුපු සමණ්‍යාහමණා සාසනස්ස පච්චජීකා, කිං තෙසමපි දිට්ඨාදිං ඡානාතිති? තෙසං විමතිං විධිමනො සස්සමණ්‍යාහමණීයා පඡායාති ආහ. එවං උක්කට්ඨානං දිට්ඨාදිඡානනභාවං පකාසෙත්වා අථ සමමුතිදෙවෙ³ අවසෙසමනුස්සෙ ව උපාදය උක්කට්ඨපරිචේද වසෙන සෙසසත්තලොකස්ස දිට්ඨාදිඡානනභාවං පකාසෙති. අයමෙඡ අනුසන්තිකමො.

පොරාණා පනානු:-සදෙවකස්සාති දෙවතාති සථිං අවසෙසලොකස්ස; සමාරකස්සාති මාගෙන සද්ධිං අවසෙසලොකස්ස; සබ්‍රහ්මකස්සාති බ්‍රහ්මෙති සද්ධිං අවසෙසලොකස්ස; එවං සබ්බෙපි තිහවුපගෙ සත්තෙ නිභා කාරෙති නිසු පදෙසු පකඛිපිත්වා පුත විභාකාරෙති පරියාදතුං සස්සමණ්‍ය බ්‍රාහ්මණීයා පඡාය සදෙවමනුස්සායාති වුත්තං. එවං පඤ්චති පදෙති තෙන තෙන ආකාරෙන තෙධාතුකමෙව පරියාදිත්තං භොතිති.

දිට්ඨිනති රුපායතනා; සුගනති සඤ්ජයතනා; මුඛනති පත්වා ගහ තබ්බිතො ගඤ්ජයතනං රසායතනං ථොට්ඨබ්බායතනං; විඤ්ඤානනති සුඛදුක්ඛාදිධම්මාරමණං; පත්තනති පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා පත්තනං; සපිසෙසිනනති පත්තනං වා අපත්තනං වා පරියෙසිත්වා; අනුච්චිදිතං මහසාති විසෙත්තන අනුසඤ්චරිතං; සබ්බං ඡානාතිති ඉමිනා එතං දස්සෙති:- යං අපරිමාණසු ලොකධාතුසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස නිලං පිත්තනි ආදි රුපාරමණං වක්ඛවාගෙ ආපාථං ආගච්ඡති, අයං සත්තො ඉමසමිං බණෙ ඉමං නාම රුපාරමණං දිස්වා සුමනො වා දුම

1 සි II ගහණං. චචනං. 2. සි. I & II. දෙවලොකො. 3. සි I සමෙතිදෙවෙති.

නො වා මජ්ඣිමනිකායා ජාතොති තං සබ්බං තථාගතස්ස සබ්බඤ්ඤාන ඤ්ඤාණං ජානාති. තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු ඉමස්ස සද්දෙවකස්ස ලොකස්ස හෙරිසඥො, මුද්දිභිග්ගඥොති ආදි සද්දරම්මණං නොතවාගෙර ආපාථං ආගච්ඡති, මුලගඤ්ඤා තවගඤ්ඤාති ආදි ගතාරම්මණං ඝාණවාගෙර ආපාථං ආගච්ඡති, මුලරසො ඛතාරසොති ආදි රසාරම්මණං ජීව්හවාගෙර ආපාථං ආගච්ඡති, කකකලං මුද්දකතති ආදි පඨවිධාතු-තෙජෝධාතු-වායොධාතු හෙදං ථොට්ඨබ්බාරම්මණං කායවාගෙර ආපාථං ආගච්ඡති, අයං සත්තො ඉමසම් ඛණේ ඉමං නාම ථොට්ඨබ්බාරම්මණං පුඤ්ඤා සුමනො වා දුමම නො වා මජ්ඣිමනිකායා ජාතොති සබ්බං තථාගතස්ස සබ්බඤ්ඤාන ඤ්ඤාණං ජානාති. තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු ඉමස්ස සද්දෙවකස්ස ලොකස්ස සුඛදුක්ඛාදිහෙදං ධම්මාරම්මණං මනොවාගෙර ආපාථං ආගච්ඡති, අයං සත්තො ඉමසම් ඛණේ ඉමං නාම ධම්මාරම්මණං විජානිතා සුමනො වා දුමමනො වා මජ්ඣිමනිකායා ජාතොති සබ්බං තථාගතස්ස සබ්බඤ්ඤාන ඤ්ඤාණං ජානාති.

ඉමස්ස පන මහාජනස්ස පරිසෙසිතා අපනතමපි අප්පි, පරිසෙසිතා පනතමපි අප්පි, අපරිසෙසිතා අපනතමපි අප්පි, අපරිසෙසිතා පනතමපි අප්පි, සබ්බං තථාගතස්ස සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙන අප්පත්තං නාම නප්පිති පුන අපරෙන පරියාසෙන සබ්බඤ්ඤානභාව¹දස්සනන්. “න භස්සා”ති ගාථමාග :-

තන් න නස්ස අද්දිට්ඨිමිධප්පි කිඤ්ඤිති තස්ස තථාගතස්ස ඉධ ඉමසම් තෙධාතුකෙ ලොකෙ ඉමසම් පච්චුප්පත්තකාලෙ වා පඤ්ඤා චක්ඛුනා අද්දිට්ඨං නාම කිඤ්ඤි අප්පමත්තකමපි න අප්පි න සංවිජ්ජති; “අප්පි”ති ඉදං චත්තමානකාලිකං ආබ්‍යාතපදං, ඉමිනා පච්චුප්පත්තකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස ඤ්ඤානභාවං දස්සෙති. ගාථාබ්‍යාතපදං පනෙත් දකාගෙර සංයුත්තො. අථො අවිඤ්ඤාගතති එත් “අථො”ඉති චචනොපාදනෙ නිපාතො; අවිඤ්ඤාගතති අතීතකාලිකං අවිඤ්ඤාතං නාම කිඤ්ඤි ධම්ම ජාතං, “නාභොසි”ති පාඨසෙසො. අබ්‍යාතභූතස්ස අප්පිසද්දස්ස ගහණේ පාඨසෙසං විනාපි යුජ්ජති යෙව. ඉමිනා අතීතකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස ඤ්ඤානභාවං දස්සෙති. අජාතිගබ්බනති අනාගතකාලිකං අජාතිතබ්බං නාම ධම්මජාතං න භවිස්සති, නප්පි වා; ඉමිනා අනාගතකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස ඤ්ඤානභාවං දස්සෙති. ජනනාකිරියාවිසෙසනමත්තමෙවෙත් අකාරො. සබ්බං අභිඤ්ඤාසි සද්දප්පි ගෙය්‍යනති එත් යං තෙකාලිකං වා කාලවිමුත්තං වා නෙය්‍යං ජාතිතබ්බං කිඤ්ඤි ධම්මජාතං අප්පි, තා සබ්බං තථාගතො අභිඤ්ඤාසි අධිකෙන සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙන ජාති පටිවිජ්ඣති; එත් අප්පිසද්දෙන තෙකාලිකස්ස කාලවිමුත්තස්ස ච ගහණං; අප්පිසද්දෙ අබ්‍යාතභූතොයෙව දට්ඨබ්බො. **තථාගතො ගෙන සමන්ත චක්ඛුති** කාලවිසෙන ඔකාසවසෙන ච නිප්පදෙසත්තා සමන්තා සබ්බතො පටත්තං² ඤ්ඤාණචක්ඛු අස්සාති සමන්තචක්ඛු; තෙන යථාට්ඨත්තෙන කාරණෙන තථාගතො සමන්තචක්ඛු; සබ්බඤ්ඤාති චිත්තං භොති.

1. සි. I සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණභාවං සංඛතං. 2. සි. I, II & III. පමනි.

ඉමිසො ගාරාය පුගගලාබ්ඛානාය දෙසනාය සබ්බසුද්දනසුද්දණං සාධිතං. පුන චුබ්බසුද්දණානං විසයවසෙන සබ්බසුද්දනසුද්දණං දසොනුකාමො සමනතචක්ඛුති: කෙනනට්ඨෙන සමනතචක්ඛුති ආදිමාහ. තත්ථ ගාරාය සමනතචක්ඛුති චුතතප්ථෙ යං තං සමනතචක්ඛු, තං කෙනනට්ඨෙන සමනතචක්ඛුති? අපේඨා. අපේඨා පනස්ස ආවනා දුක්ඛස්ස දුක්ඛට්ඨොති ආදීති චුතොනායෙව හොති. සබ්බසුද්දනසුද්දණං හි සමනතචක්ඛු; යථාහ:-“සමනතචක්ඛු චුට්ඨති සබ්බසුද්දනසුද්දණං”නති. තස්මිං සබ්බසුද්දනසුද්දණට්ඨ චුතොන සමනතචක්ඛුඅපේඨා චුතොනායෙව හොතිති. බුද්ධිසංසව සුද්දණා නීති=බුද්ධසුද්දණාති; දුක්ඛානුද්ධිති හි සබ්බාකාරෙන බුද්ධිසංසව හගවතො පවත්තනති. ඉතරෙසං පන එකදෙස මනෙනනෙව පවත්තනති. ආවකසාධාරණානිති පන එකදෙසෙනාපි අප්පි; තං සන්ධාය චුතතං:- සබ්බො සුද්දනාති සබ්බො සුද්දණෙන සුද්දනො; අසුද්දනො දුක්ඛට්ඨො නිද්ධිති චුතතමෙව අප්ථං පටිසෙධෙන විහාවෙති. සබ්බො දිට්ඨොති න කෙවලං සුතමනොනායෙව, අථ ඛො චක්ඛුනා දිට්ඨො විස කතො; සබ්බො විදිද්ධොති න කෙවලං දිට්ඨමනොනායෙව, අථ ඛො පාකතො; සබ්බො සච්ඡිකතොති න කෙවලං විදිද්ධොයෙව, අථ ඛො තත්ථ සුද්දණ පටිලාභවසෙන පට්ඨකතිකතො; සබ්බො එසසිකතොති න කෙවලං සච්ඡිකතොයෙව, අථ ඛො පුනපුනං යථාරුචි සමුද්ධාරවසෙන ප්ථට්ඨොති.

අථවා සුද්දනො සභාවලක්ඛණවසෙන; දිට්ඨො සාමසුද්දලක්ඛණ වසෙන; විදිද්ධො රසවසෙන; සච්ඡිකතො පච්චුපට්ඨානවසෙන; එසසිකතො පදට්ඨානවසෙන; අථවා සුද්දනො සුද්දණප්පාදවසෙන; දිට්ඨො චක්ඛුප්පාද වසෙන; විදිද්ධො පසුද්දනප්පාදවසෙන; සච්ඡිකතො විජ්ජුප්පාදවසෙන; එසසිකතො ආලොකුප්පාදවසෙන. ආවනා දුක්ඛස්ස දුක්ඛට්ඨො සබ්බො දිට්ඨො, අදිට්ඨො දුක්ඛට්ඨො නිද්ධිති ආදිනා නයෙන ව, ආවනා සදෙවකස්ස ලොකස්ස-පෙ-අනුච්චිදිනං මනසා සබ්බං සුද්දනං අසුද්දනං නිද්ධිති ආදිනා නයෙන ව විජ්ජාරො වෙදිතබ්බො

පඨමං චුතතගාරා නිගමනවසෙන පුන චුතතා. තංනිගමනෙයෙව හි කතෙ සුද්දණනිගමනමපි කතමෙව හොතිති.

සබ්බසුද්දනසුද්දණානිදෙදසවණ්ණනා නිට්ඨිනා.

සද්ධම්මපභාසනියා සම්මතිදමගගට්ඨකථාය
 සුද්දණකථා වණ්ණනා
 නි ට්ඨිතා.

ඉද්දති සුද්දණකථානන්තරං කපිතාය දිට්ඨිකථාය අනුපුබ්බඅනු වණ්ණනා අනුප්පත්තා. අසං හි දිට්ඨිකථා-සුද්දණකථාය කතසුද්දණපරිච යස්ස සමධිගතසමොදිට්ඨස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිමල විසොධනා සුකති හොති,

සමොද්ධිං ව පුපරිසුද්ධා භොතිති ඤාණකථානන්තරං කපිතා. තත්ථ ඤා දිසීති ආදිකා පුච්ඡා; දිසීති : අභිනිවේසපරාමාසො දිසීති ආදිකා පුච්ඡනපුච්ඡාය¹ විස්සජ්ජනං; කථං අභිනිවේසපරාමාසො දිසීති ආදිකො විස්සජ්ජනවිස්සජ්ජනස්ස විජාරනිද්දෙසො; සබ්බාච ඤා දිසිතො අස්සාදදිසිතොති ආදිකා දිට්ඨිසුත්තසංසඤ්ඤාති එවමිමෙ වත්තාගේ පරිවේද. තත්ථ පුච්ඡාපරිවේදෙතාව ඤා දිසීති ධම්මපුච්ඡා සභාවපුච්ඡා; ඤාති දිසිට්ඨානාතිති හෙතුපුච්ඡා පච්චයපුච්ඡා; කිත්තකාති දිට්ඨිනං කාරණාතිති අත්ථො. ඤාති දිසිපටිසුට්ඨානාතිති සමුදාචාරපුච්ඡා; දිට්ඨියො එව හි සමුදාචාරවසෙන විත්තං පරියොනාකන්තියො උට්ඨහන්තීති දිට්ඨි පරිසුට්ඨානාති නාම භොතති. ඤාති දිසිතොති දිට්ඨිනං සබ්බාපුච්ඡා ගණනාපුච්ඡා; ඤාති දිට්ඨාභිනිවේසාති වත්ථුප්පභෙදවසෙන ආරම්භණ නානත්තවසෙන දිට්ඨිප්පභෙදපුච්ඡා. දිට්ඨියො එව හි තං තං වත්ථුං තං තං ආරම්භණං අභිනිවිසන්ති පරාමසන්තීති=දිට්ඨිපරාමාසාති වුවවන්ති, ඤාතො දිසිට්ඨානසමුග්ගාතොති දිට්ඨිනං පටිපක්ඛිපුච්ඡා පහංශුපාය පුච්ඡා; දිට්ඨිකාරණාති හි බ්බොදිති දිට්ඨිසමුග්ගාතෙන තාසං කාරණාති න භොතති, තාති ව කාරණාති සමුග්ගාතාති නාම භොතති, තස්මා දිට්ඨිට්ඨානාති සමමා භූසං හඤ්ඤානති එතෙනාති=දිට්ඨිට්ඨානසමුග්ගා තොති වුවවති.

ඉද්දති එතාසං ඡන්දාං පුච්ඡානං ඤා දිසීති ආදිති ඡ විස්සජ්ජ නාති. තත්ථ ඤා දිසීති විස්සජ්ජනබ්බා පුච්ඡා; අභිනිවේසපරාමාසො දිසීති විස්සජ්ජනං; සා අනිච්චාදිකෙ වත්ථුසමිං නිච්චාදිවසෙන අභි නිවිසති පතිට්ඨහති දළහං ගණ්ඨාතීති=අභිනිවේසො; අනිච්චාදි ආකාරං අතික්කමිත්වා නිච්චන්ති ආදිවසෙන වත්තමානො පරතො ආමසති ගණ්ඨාතීති=පරාමාසො; අථවා නිච්චන්ති ආදිකං පරං උත්තමං සච්චන්ති ආමසති ගණ්ඨාතීති=පරාමාසො; අභිනිවේසො ව සො පරා මාසො වාති=අභිනිවේසපරාමාසො, එවං පකාගේ දිට්ඨිති කිච්චතො දිට්ඨිසභාවං විස්සජ්ජති; නි ඤා සන්තීති ඤාති නි ඤාති; වචනවිපල්ලාසො කතො. ඤාතො දිසිට්ඨානසමුග්ගාතොති පුච්ඡං අනුද්ධරිතාව සොනා පතතිමගෙනා දිට්ඨිට්ඨාන සමුග්ගාතොති විස්සජ්ජනං කතං.

ඉද්දති කථං අභිනිවේසපරාමාසොති ආදි විජාරනිද්දෙසො. තත්ථ රූපන්ති උපයොගවචනං; රූපං අභිනිවේසපරාමාසොති සමබ්බො. රූපන්ති වෙත්ථ රූප්පාදනක්කො කසිණ්රූපඤ්ඤා; “එතං මමාති අභිනිවේසපරාමාසො දිට්ඨි, එසොගමසමිති අභිනිවේසපරාමාසො දිට්ඨි, එසො මෙ අත්තාති අභිනිවේසපරාමාසො දිට්ඨි”ති පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. එතන්ති සාමඤ්ඤාවචනං; තෙනෙව “වේදනං එතං මම, සබ්බාගේ එතං මම”ති නපුංසකවචනං එකවචනඤ්ඤා කතං. “එසො”ති පන වත්තබ්බ ඔපෙක්ඛිත්වා පුලලීඝෙකකවචනං කතං. එතං මමාති තණ්හාමඤ්ඤානා මුලිකා දිට්ඨි; එසොගමසමිති මානමඤ්ඤානාමුලිකා දිට්ඨි; එසො මෙ

අනතාති දිවසිමඤ්ඤානා එව; කෙච් පන “එතං මමා”ති මමිංකාර¹ කප්පනා. “එසොහමසමි”ති අතංකාරකප්පනා; “එසො මෙ අනතා”ති අතංකාර මමංකාර කප්පිතො අනතාතිනිවෙසොති ව, නථා යථාකකමෙනෙව තණ්හාමුල නිවෙසො මානපග්ගාහො තණ්හාමුලනිවිවෙසා මානපග්ගතිනො අනතාති නිවෙසො ව සඛිධාරානං, දුක්ඛලක්ඛණදස්සනං සඛිධාරානං, අනිවචලක්ඛණ දස්සනං සඛිධාරානනති ලක්ඛණදස්සනහෙතුකො අනතාතිනිවෙසොති ව, දුක්ඛෙ අසුභෙ ව සුඛං සුභනති විපල්ලාසගතස්ස අනිවෙච නිවචනති විපල්ලාසගතස්ස වතුබ්බිධිවිපල්ලාසගතස්ස අනතාතිනිවෙසොති ව, පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාස්ස ආකාරකප්පනා දිබ්බවකුඤ්ඤාස්ස අනාගත පටිලාභකප්පනා පුබ්බනතාපරනතඉදපච්චයතාපටිච්චසමුප්පනෙනසු ධම්මෙසු කප්පනිසසිතස්ස² අනතාතිනිවෙසොති ව, නන්දියා අනිතමනා ගමෙති, නන්දියා අනාගතං පටිසංඛති පච්චුප්පනෙනසු ධම්මෙසු සංහීරති අනතාතිනිවෙසොති ව, පුබ්බනෙත අඤ්ඤාස්සහෙතුකා දිවසි, අපරනෙත අඤ්ඤාස්සහෙතුකා දිවසි, පුබ්බනතාපරනෙත ඉදපච්චයතාපටිච්ච සමුප්පනෙනසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාස්සහෙතුකො අනතාතිනිවෙසොති ව එතෙසං තිණ්ණං වචනානං අථං වණ්ණෙයනති.

දිවසියො පනෙත්ථ පඨමං පඤ්චකඛකිවජ්ජුකා, තතො³ ඡ් අජ්ඣාතතික ඛාතිරයනන-විඤ්ඤාස්සකාය-එස්සකාය-වෙදනාකාය-සඤ්ඤාකාය-වෙත නාකාය - තණ්හාකාය - විතක්ක - විචාර-ධාතු-දසකසිණ-වතනිංසාකාර වජ්ජුකා දිවසියො චුතතා. මතනිංසාකාරෙසු ව යථා විසුං අභිනිවෙසො න සුජ්ජති, තත්ථ සකලසර්ථකිනිවෙසවසෙනෙව විසුං අභිනිවෙසො විස කතොති වෙදිතබ්බං. තතො වාදසායනන-අවධාරසධාතු-එකුනවිසති ඉන්ද්‍රියවසෙන යොජනා කතා. තිණ්ණි එකනතලොකුතතරික්ඛියාති න යොජනාති, න හි ලොකුතතරවජ්ජුකා දිවසියො හොනති. සබ්බජාපි ව ලොකිය ලොකුතතර මිසෙසු ධම්මෙසු ලොකුතතරෙ ථපෙනි ලොකියා එව ගහෙ තබ්බා, අනිත්ථිය ඛිනිරූපඤ්ච න ගහෙතබ්බමෙව.

තතො තෙධාතුකවසෙන නවවිධවසෙන ඤාන-බ්‍රහ්මවිහාර-සමාපනතිවසෙන පටිච්චසමුප්පාදඛිතවසෙන ව යොජනා කතා. ජාතිජර්මරණානං විසුං ගහණෙ පරිහානෙ චුතතනායො එව. සබ්බාති වෙතාති රූපා දිකාති ජර්මරණනතාති අවස්නවුතිසතං පදාති භවනති.

දිවසිට්ඨානෙසු ඛණ්ඩාපි දිවසිට්ඨානනති විසතිවජ්ජුකායපි සකකාය දිවසියා පඤ්චනතං ඛණ්ඩානං යෙව වජ්ජුතතා “යෙ හි කෙච් හිකඛවෙ සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා අනතානං සමනුපස්සමානා සමනුපස්සනති, සබ්බෙ තෙ පඤ්චුපාදනකඛණ්ඩායෙව සමනුපස්සනති එතෙසං වා අඤ්ඤාතර”නති චුතතතතා ව පඤ්චුපාදනකඛණ්ඩා දිවසිනං කාරණං; අවිජ්ජාපි දිවසිට්ඨානනති අවිජ්ජාය අනිකතානං දිවසි උප්පනතිනො “යා යං භනෙන දිවසි අසමමාසමුදෙධිසු සමමාසමුදධා”ති “අයං නුබො භනෙන දිවසි කිං පටිච්ච

1. සී. I. මමංකාර. 2. සී. I. පුබ්බනතාපරනතකප්ප. 3. සී. I. කතො.

පඤ්ඤායති”හි “මහති ඛො එසා කච්චාන ධාතුං-යදිදං අවිජ්ජාධාතු, භිනං කච්චාන ධාතුං පට්ඨම උපපජ්ජති භිනං සඤ්ඤා භිනං දිට්ඨි”හි වචනතො ව අවිජ්ජා දිට්ඨිනං කාරණං; **ඵසෙසාපි දිඝිට්ඨානනති** තෙන ඵසෙසන පුට්ඨස්ස දිට්ඨිඋපපන්නිතො “යෙ තෙ භික්ඛවෙ සමණ්ණාහමණො පුබ්බන්තකපටිකා පුබ්බන්තං ආරබ්භ අනෙකච්ඡිනාති අබ්බුතතිපදාති අභිවදන්ති නදපි ඵසෙසච්චයා”හි වචනතො ව ඵසෙසා දිට්ඨිනං කාරණං; **සඤ්ඤාපි දිඝිට්ඨානනති** ආකාරමත්තගහණෙන අයාථාවසභාවගාහ හෙතුන්තා සඤ්ඤාය “යාති ව තිණි යාති ව සට්ඨි සමණ්ණපචාද¹තිස්සිනාති භූරිපඤ්ඤා සඤ්ඤාකබරසඤ්ඤාතිස්සිනාති ඔසරණාති විවෙය්‍ය ඔසුත මගා”හි වචනතො “සඤ්ඤාතිදානා හි පපඤ්චසඬ්ඛිනා”හි වචනතො ව සඤ්ඤා දිට්ඨිනං කාරණං; **විනකෙකාපි දිඝිට්ඨානනති** ආකාරපරිචිතකෙකන දිට්ඨි උපපන්නිතො-

“න හෙව සච්චාති බහුති නානා

අඤ්ඤාත්‍ර සඤ්ඤාය සච්චාති ලොකෙ,

තකකඤ්ච දිට්ඨිපු පකප්පසිත්වා

සච්චං මුසාති වයධම්මොත්තා”හි

වචනතො ව විනකෙකා දිට්ඨිනං කාරණං; **අසොනිසො මනසිකාරොපි දිඝිට්ඨානනති** අසොනිසොමනසිකාරස්ස අනුසලානං අසාධාරණ හෙතුන්තා තසෙව “අසොනිසො මනසිකාරොතො ඡන්තා දිට්ඨිනං අඤ්ඤා තග් දිට්ඨි උපපජ්ජති”හි වචනතො ව අසොනිසො මනසිකාරො දිට්ඨිනං කාරණං; **පාපමිත්තතාපි දිඝිට්ඨානනති** පාපමිත්තස්ස දිට්ඨානුගති ආපජ්ජනෙන දිට්ඨිඋපපන්නිතො “බාහිරං භික්ඛවෙ අභිගන්ති කර්මා න අඤ්ඤං එකභිගමපි සමනුපස්සාමි-සං එවං මහතො අනන්ධාය සංවත්තති, යථිසිදං භික්ඛවෙ පාපමිත්තතා”හි වචනතො ව පාපමිත්තතා දිට්ඨිනං කාරණං; **පරතොපි ශොසො දිට්ඨිට්ඨානනති** දුරක්ඛාතධම්මසවණෙන දිට්ඨිඋපපන්නිතො “වෙමෙ භික්ඛවෙ හෙතු වෙ පච්චයා මිච්ඡාදිට්ඨියා උපපාදයා² පරතො ව ශොසො, අසොනිසො ව මනසි කාරො”හි වචනතො ව පරතොශොසො මිච්ඡාදිට්ඨිකතො මිච්ඡාදිට්ඨිපටිසඤ්ඤාත්තකතො³ දිට්ඨිනං කාරණං.

ඉද්දති **දිඝිට්ඨානනති** පදස්ස අන්තං විවරනෙතා **බන්ධා හෙතු බන්ධා සච්චසොති** ආදිමාහ. බන්ධා එව දිට්ඨිනං **උප්පාදය** ජනකහෙතුමෙව⁴ ව උපන්තමාකපච්චයො මාති අන්තො. **සමුට්ඨානට්ඨිනාති** සමුට්ඨිගන්ති උපපජ්ජන්ති එතෙතාති=සමුට්ඨානං, කාරණන්ති අන්තො. තෙන සමුට්ඨානට්ඨිනා; දිට්ඨි⁵ කාරණභාවෙනාති අන්තො.

ඉද්දති කිච්චහෙදෙන දිඝිහෙදං දසෙසනෙතා **කන්ධානි අධාරස දිඝි පටිසුඝානානි** ආදිමාහ. තත්ථ සා දිඝිති ඉද්දති වුවමානානං අධාරසන්තං පදානං සාධාරණං මූලපදං; යා දිට්ඨි තදෙව දිට්ඨිගතං, යා දිට්ඨි තදෙව

1. සි. I. සමණ්ණවද.

3. සි. II & III පටිසඤ්ඤාත්තකතා.

4. සි. I. හෙතුමෙව.

2. පාළි-උපාදය.

5. සි. I. තදෙව දිඝි.

දිට්ඨිගහනනාති සබ්බෙති සමබ්බො කාතබ්බො. අසොථාචදසසනවේන දිසි; තදෙව දිට්ඨිසු ගතා දසසනං, වාසට්ඨිදිට්ඨිඅනෙතාගබ්බතාති දිට්ඨිගතං; හෙට්ඨාපියං අනො වුතෙතායෙව. චිත්තං අත්තානං එකත්තගහතතාපි දිට්ඨිගතං; සා එව දිට්ඨි දුරතික්කමණ්ණවේන දිට්ඨිගහනං; තිණ්හනවනගහනපබ්බතගහනාති විස. සාසංකසප්පවි හසවේන දිට්ඨිකතනාරං; වොරකතනාරං වාලුකතනාරං නිරුද්ධ කතනාරං දුබ්බිකකතනාරං විස. ධම්මසංඛ්‍යණියං “දිට්ඨිකතනාතෙ”ති සකලිසෙගතෙව ආගතං. සමමාදිට්ඨියා විනිවිජ්ඣනවේන න පටිලොමවේන ව දිට්ඨිවිසුකං; මිච්ඡාදසසනං හි උපපජ්ජමානං සමමාදසසනං විනිවිජ්ඣති වෙව විලොමෙති ව. ධම්මසංඛ්‍යණියං “දිට්ඨිවිසුකායික”නති ආගතං. කදපි සසසතස්ස කදපි උචේජ්දසස ගහණතො-දිට්ඨියා විරුපං එජ්ඣනනති= දිට්ඨිවිසුකායිකං; දිට්ඨිගතිනො හි එකසමං පතිට්ඨාතුං න සකෙකාති, කදපි සසසතං අනුසාරති කදපි උචේජ්දං. දිට්ඨියෙව අනතේ සංයොජේතීති= දිසිසංයොජනං; දිට්ඨියෙව අනෙතා තුදනවේන දුනතීහරණියවේන ව සලලනති=දිසිසලලං; දිට්ඨියෙව එමගනවේන අනුසමොධොති= දිසිසමොධො; දිට්ඨියෙව මොක්ඛාවරණවේන පලිබොධොති=දිසිපලි බොධො; දිට්ඨියෙව දුමොචතීයවේන බන්ධනනති=දිසිබන්ධනං; දිට්ඨියෙව දුරුධාරවේන පපානොති=දිසිපපානො; දිට්ඨියෙව එමගනවේන අනුසයොති=දිට්ඨිනුසයො; දිට්ඨියෙව අත්තානං සත්තාපෙතීති=දිසි සත්තාපො; දිට්ඨියෙව අත්තානං අනුදහතීති=දිසිපටිලොමො; දිට්ඨියෙව නිලෙසකායං ගතේතීති=දිසිගතො; දිට්ඨියෙව භුසං ආදියතීති=දිට්ඨිසා දනං;¹ දිට්ඨියෙව සච්චනති ආදිවසෙන අභිනිවිසතීති=දිට්ඨිභිනිවෙසො; දිට්ඨියෙව ඉදං පරනති ආමසති පරතො වා ආමසතීති=දිසිපමමාසො;

ඉද්දති රුසිවසෙන සොලුස දිට්ඨියො උද්දසනො “කතමා සොලුස දිසිසො”ති ආදිමාග. තත්ථ සුබසොමනස්සසම්බාතො අසොදෙ දිට්ඨි අසොදදිසි; අත්තානං අනුගතා දිට්ඨි අත්තානුදිසි; නාමිති පචත්තතතා විපරිතා දිට්ඨි මිච්ඡාදිසි; සති කායෙ දිට්ඨි සනති වා කායෙ දිට්ඨි සත්තාස දිසි; කායොති වෙත්ථ බන්ධපඤ්චකං, බන්ධපඤ්චකසම්බාතො සත්තායො වත්ථ පතිට්ඨා එතිස්සාති=සත්තාසවත්ථකා;² සසසතනති පචත්තතා දිට්ඨි සසසතදිසි; උචේජ්දෙති පචත්තතා දිට්ඨි උචේජ්දදිසි; සසසතාදිඅත්තං ගණනාතීති අත්තගතාතිකා; අත්තගාතො වා අසො අපිති වා අත්තගතා තිකා; අතිත්තසම්බාතං පුබ්බත්තං අනුගතා දිට්ඨි පුබ්බගතානුදිසි; අනා ගතසම්බාතං අපරත්තං අනුගතා දිට්ඨි අපරගතානුදිසි; අනතේ සංයොජේතීති=සංයොජනිකා; අභිකාරවසෙන අහතති උපපනෙතන මානෙන දිට්ඨියා මුලභූතෙන විනිබ්බො සපිතා උපපාදිතා දිට්ඨි අහතති මානවිනිබ්බො දිසි; තථා මමභිකාරවසෙන මමනති උපපනෙතන මානෙන විනිබ්බො දිට්ඨි මමනති මානවිනිබ්බො දිසි; අත්තනො වදනං කථනං අත්තවාදො; තෙන පටිසංඤ්ඤාතතා බ්‍රහ්මං³ දිට්ඨි අත්තවාදපටි

1. පාලි-දිසිපරිදහං. 2. පාලි-සවත්ථකා. 3. සි. බ්‍රහ්ම.

සඤ්ඤානතා දිසී; අතනානං ලොකොති වදනං කර්තං ලොකවාදො, තෙන පටිසඤ්ඤානතා දිට්ඨි ලොකවාදපටිසඤ්ඤානතා දිසී; හවො චුච්චති සස්සතං, සස්සතවසෙන උපපජ්ජනදිට්ඨි ගම්මදිසී; විහවො චුච්චති උචේත්ඤො, උචේත්ඤවසෙන උපපජ්ජනදිට්ඨි මිගම්මදිසී;

ඉද්දති තිණි සතං දිට්ඨාසිතිවෙසෙ නිද්දසිතුකාමො “කතමෙ තිණි සතං දිට්ඨාසිතිවෙසං”ති පුච්ඡති; තෙ අවිස්සරේජ්ජනාව පිසුං පිසුං අභිති වෙසව්ස්ස රජ්ජනෙනෙව තෙ විස්සරේජ්ජකාමො අස්සාදදිසීසා කතනා කාරෙති අභිතිවෙසො හොතිති ආදිනා නයෙන සොලසනනං දිට්ඨිනං අභිතිවෙසාකාරගහණං න පුච්ඡති, පුන අස්සාදදිසීසා පඤ්චතිංසාස ආකාරෙති අභිතිවෙසො හොතිති තාසං සොලසනනං දිට්ඨිනං අභි තිවෙසාකාරගහණං විස්සරේජ්ජනා, පුන තාති ගණනාති විස්සරේජ්ජනො අස්සාදදිසීසා කතමෙති පඤ්චතිංසාස ආකාරෙති අභිතිවෙසො හොතිති ආදිමාහ.

තථ රූපං පටිච්චාති රූපකඛකං පටිච්ච; උපපජ්ජති සුඛං සොම නාස්සනති අයං මෙ කායො ජ්ඣෙයොති රූපසම්පදං නිස්සාය ගෙහසිතං රුහසම්පසුතතා; සුඛං සොමනස්සං උපපජ්ජති; හෙට්ඨා චුත්තනනට්ඨින සුඛඤ්ච සොමනස්සඤ්ච; තංයෙව රූපස්ස අස්සාදෙති රූපනිස්සයො අස්සාදො, තං හි සුඛං තණ්හාවසෙන අස්සාදීයති උපභුඤ්ජියතීති=අස්සාදො; අභිතිවෙසපරිමාසො දිට්ඨිති සො අස්සාදො සස්සතොති වා උච්ඡ්ජ්ජස්ස තීති වා සස්සතං වා උච්ඡ්ජ්ජමානං වා අතනානං සුඛිතං කරොතිති වා අභි තිවෙසපරිමාසො හොති; තස්මා යා ම දිට්ඨි යො ම අස්සාදෙති අස්සාදස්ස දිට්ඨිභාවාහාවෙපි අස්සාදං විනා යා දිට්ඨි න හොතිති කතා උහසම්පි සමුච්චිතං. අස්සාදදිට්ඨිති අස්සාදෙ පචත්තා දිට්ඨිති චුත්තං හොති.

ඉද්දති නානාසුත්තෙහි සංසද්දෙතා මිච්ඡාදිට්ඨිං මිච්ඡාදිට්ඨිකඤ්ච ගරහිතුකාමො අස්සාදදිසී මිච්ඡාදිසීති ආදිමාහ. තථ දිට්ඨිවිපකතීති සමමාදිට්ඨිවිනාසකමිච්ඡාදිට්ඨිසංඛාතදිට්ඨිසා විපතති; දිට්ඨිවිපකතාති විපන්නා විනට්ඨා සමමාදිට්ඨි අස්සාති=දිට්ඨිවිපන්නා; විපන්නදිට්ඨිති චුත්තං හොති. මිච්ඡාදිට්ඨියා වා විපන්නා විනට්ඨාති=දිට්ඨිවිපන්නා. න සෙමිනඛෙබ්බා උපසඤ්ඤාමනෙන; න හජ්ජනඛෙබ්බා විතෙන; න පඤ්ඤා පාසිනඛෙබ්බා උපසඤ්ඤාමිතා නිසීදනෙන. නං කිස්ස හෙතුති තං සෙව නාදිකං කෙන කාරණෙන න කාතඛිනති? තස්ස කාරණපුච්ඡා; දිසී තිස්ස පාපිකාති කාරණවිස්සරජ්ජනං; යස්මා අස්ස පුග්ගලස්ස දිට්ඨි පාපිකා, තස්මා තං සෙවනාදිකං න කාතඛිනති අපේවා. දිසීසා රහොති සුදුරු මෙ දිට්ඨිති දිට්ඨිං ආරඤ්ඤ දිට්ඨියා උපපජ්ජනරහො; දිසීග්ග රහොනාති තෙන දිට්ඨිග්ගෙන රහෙන රත්තං¹ වජ්ඣං² විස රහො; න මහපථලනති විපාකථලෙන; න මහාතිසංඝනති නිස්සද්ධලෙන; පුට්ඨපුග්ග ලස්සාති පුට්ඨසංඛාතස්ස පුග්ගලස්ස; ලොකිකවෙහාසෙන හි පුට්ඨ චුච්චති

සරීරං, තසමිං පුරිසමිං සෙති පවත්තනිති=පුරිසො, පුං වුවවති නිරසො, තං පුං ගලති ගව්ඡනිති=පුග්ගලො; සෙඤ්ජයොන හි සත්තා සුග්ගතිතො වුතා දුග්ගතිසංයෙව නිබ්බත්තනති. **තං කිංස හෙතුති** තං න මහපථලතං කෙන කාරණෙන හොති; **දිසි හිංස පාපිකාති** යසො අසස පුග්ගලසස දිවසි පාපිකා, තසමා න මහපථලං හොතිති අපේ. **වෙව ගතිසොති** පඤ්ඤාපු ගතිසු වෙව ගතියො; විපජ්ජමානාය දිවසියා **නිරසො** සමපජ්ජ මානාය **නිරවජ්ජනසොති**; **සසෙවුට කායකමමනති** සකලිඛගාරණ පටිපදානුසොගඅභිවාදන පටිවුට්ඨාන අඤ්ඤාලිකමාදිකායකමම; **සසෙවු චෛකමමනති** සකසමයපරියාපුණ්ණ සජ්ක්කායන දෙසනා සමාදානාදි චෛකමම; **සසෙවු මනෝකමමනති** ඉධිලොකවිත්තාපටිසංයුත්තඤ්ඤා පර ලොකවිත්තාපටිසංයුත්තඤ්ඤා කතාකතවිත්තාපටිසංයුත්තඤ්ඤා තිණ්ණකට්ඨ ධඤ්ඤාබ්ජෙසු සත්තදිවසි දුනානුපපදනා¹ පටිග්ගහණපරිභොගෙසු ච කාය චෛමනොකමමාති. **සථාදිසිති** ය අසං දිවසි තසසානුරූපං; **සමත්තනති** පරිපුණ්ණං; **සමාදිගනති** ගතිතං.

අට්ඨකථායං පන වුත්තං:- තදෙතං යථාදිවසියං සිත්තකායකමම දිවසිසභජාතකායකමම දිවසිනුලොමිකකාය කමමනති තිවිධං හොති. තථ පාණං හනතො අදිනනං ආදියතො මිච්ජාචරතො නඤ්ඤා නිදුනං පාපං, නඤ්ඤා පාපසස ආගමොති යං එවං දිවසිකසස සතො පාණොතිපත අදිනනාදන මිච්ජාචාරසංකිතං කායකමම, ඉදං යථා දිවසියං සිත්තකායකමම නාම. පාණං හනතො අදිනනං ආදියතො මිච්ජා චරතො නඤ්ඤා නිදුනං පාපං, නඤ්ඤා පාපසස ආගමොති යං ඉමාය දිවසියා ඉමිනා දසසනෙන සභජාතං කායකමම, ඉදං දිවසි සභජාතකාය කමම නාම. තදෙව පන සමත්තං සමාදිනනං ගතිතං පරමට්ඨං දිවසිනු ලොමිකකායකමම නාම. චෛකමමමනොකමමෙසු එසෙව නයො, එථ පන මුතා හණතො පිසුණං හණතො එරුසං හණතො සමථං පලපතො අභිජ්ක්කාලුතො බ්‍යාපනාවිත්තසස මිච්ජාදිවසිකසස සතො නඤ්ඤා නිදුනං පාපං, නඤ්ඤා පාපසස ආගමොති යොජනා කාතබ්බා. ලිඛිත ධාරණාදිපරියාපුණ්ණාදිලොකවිත්තාදිවසෙන වුත්තනසො වෙථ සුදුසුරෙ.

වෙතනාදිසු දිවසිසභජාතා වෙතනා **වෙගනා** නාම; දිවසි සභජාතා පථනා **සඤ්ඤා** නාම; වෙතනාපථනානං වසෙන විත්තට්ඨ පනා **සඤ්ඤා** නාම; තෙති පන වෙතනාදිති සමපසුත්තා එසසාදයො සංකාරකකිපරියාපනනබ්බො **සංකාරා** නාම; **අතිච්ඡායාති** ආදිති දුක්ඛමෙව වුත්තං. දුක්ඛං හි සුඛකාමෙති සතොති න එසිත්තනා **අතිච්ඡා**; අපජිගත්තා **අභගනං**; මනසා අවසිද්ධිනතො මනසි අවසපනතො ච **අමනාපං**; ආයති අභද්දතාය **අභිනං**; පිලනතො **දුක්ඛනති**. **තං කිංස හෙතුති** තං එවං සංවත්තනං කෙන කාරණෙන හොතිති අපේ.

ඉදුතිසස කාරණං: දිවසි **හිංස පාපිකාති**; යසො තසස පුග්ගලසස දිවසි පාපිකා ලාමකා, තසමා එවං සංවත්තනිති අපේ. **අලොස පඬි මියා නිත්තිත්තනති** උදකෙන තිත්තාය භූමියා රෙපිතා; **පඬිවිරසං**

ආපොරසනති තසමිං තසමිං ධානෙ පඨවියා ච සමපදං ආපසං ච සමපදං, ඛිජනිකඛිතතථානෙ හි න සබ්බාච පඨවී න සබ්බා ආපො ච ඛිජං එලං ගණ්ඨාපෙති, සො පන තෙසං පදෙසො ඛිජං ජුසති, සොයෙව ඛිජං එලං ගණ්ඨාපෙති, තස්මා ඛිජපොසනාය පච්චයභූතොයෙව සො පදෙසො පඨවීරසො ආපොරසොති වෙදිතබ්බො, රසසද්දසං හි සමපනති ච අජො. යථාහ : “කිච්චසමපනතිඅජොන රසො නාම පච්චවිති”ති. ලොකෙ ච “සුරසො ගනුබ්බො”ති වුතෙන සුසමපනොනා ගනුබ්බොති අජො ඤයති. **උපාදිස**ති ගණ්ඨාති; සො හි පදෙසො පච්චයො භොති, තං පච්චයං ලභමානං ඛිජං තං ගණ්ඨාති නාම. **සබ්බං භූතාහි සබ්බං තං රසජාතං; තිත්තකතනාසාති** සො පඨවීරසො ආපොරසො ච අතිත්තකො සමානොපි තිත්තකං ඛිජං නිසංසානි නිමරුක්කාදීනං තෙසං එලානඤ්ච තිත්තකභාවාය සමපවත්තති; **කට්ඨකතනාසාති** ඉදං පුරි මසෙව වෙච්චනං.

“වණණගඤ්චසුපෙතො-අමබායං අනුවා පුරෙ,

තමෙව සුජං ලභමානො-කෙනනමෙබා කට්ඨකපථලො?”ති

ආගතව්ඨානෙ විය හි ඉධාපි තිත්තකමෙව අපිට්ඨයෙව්ඨන කට්ඨකනති වෙදිතබ්බං. **අභාගතනාසාති** අමධුරභාවාය; “**අභාදුතනාසා**”තිපි පාසො, අභාදුතාවායාති අජො. සාදුති හි මධුරං. **ඛිජං ගිසංසාති** අසං නිමාදි කසං ඛිජං; **එවමෙවනති** එවං එවං; යස්මා සුඛා වෙදනා පරමො අසංසාදො, තස්මා මිථ්‍යාදිට්ඨියා දුක්ඛ¹ වෙදනාවසෙන ආදීනවො දසයිතොති.

පුන අට්ඨාරසභෙදෙන දිට්ඨියා ආදීනවං දසෙසංභං **අසංසාදදිසි මිථ්‍යාදිසිති** ආදිමාහ. තං වුත්තන්මෙව.

ඉමෙහි අට්ඨාරසති ආකාරෙහි පටිසුඝිගාමිත්තසං සංයොගොති දිට්ඨියා එව සංයොරෙ බන්ධනං දසෙසති; යස්මා පන දිට්ඨිභූතානිපි සංයොජනාති අජි අදිට්ඨිභූතානිපි, තස්මා තං පභෙදං දසෙසනො **අජි සංයොජනාති** වෙමාති ආදිමාහ. තත් යස්මා කාමරුග සංයොජ නසෙසව² අනුතයසංයොජනනති ආගතව්ඨානමපි අජි, තස්මා **අනුනිස සංයොජනනති** වුත්තං. කාමරුගභාවං අපජා පවත්තං ලොභං සකාය එවං³ වුත්තනති වෙදිතබ්බං. සෙසබන්ධායතනාදිමුලකෙසුපි වාරෙසු ඉමිනාව නසෙන අජො වෙදිතබ්බො. වෙදනාපරමත්තා ච අසංසාදසං වෙදනා පරියොසානා එව දෙසනා කතා. සඤ්ඤාදයො න ගතිතා.

ඉමෙහි පඤ්චතිංසාය ආකාරෙහිති පඤ්චකඛිකා අජකිත්තකා යතනාදීති පඤ්ච ජකකාති⁴ මාති ඉමාති පඤ්චතිංස වජ්ජුති නිසංස උප්පන්නඅසංසාදරමමණ්වසෙන පඤ්චතිංසාය ආකාරෙහි.

අසංසාදදිට්ඨි වණණනා

නි ට්ඨි තා.

අත්තානුදිට්ඨියං අස්සුතවා පුට්ඨජ්ජනොති “ආගමාධිගමාභාවා
 ඤෙය්‍යො අස්සුතවා ඉති;” යස්ස හි ඛක්ඛානුආයතනසච්චවට්ඨසාකාර
 සතිපට්ඨානාදිසු උග්ගහපරිපුච්ඡාවිනිච්ඡයවිරතිතත්තො අත්තානුදිට්ඨිපටි
 සෙධිකරො තොව ආගමො, පටිපත්තියා අධිගතතබ්බස්ස අනභිගතත්තො න
 ච අධිගමො අත්ථි, සො ආගමාධිගමානං අභාවා ඤෙය්‍යො අස්සුතවා
 ඉති. “සුතො”ති හි බුද්ධච්චනාගමො ච සුතඵලත්තො හෙතුචොභාරවසෙන
 අභිගමො ච, නං සුතං අස්ස අත්ථිති=සුතවා, න සුතවා=අස්සුතවා; සවායං :-

පුට්ඨනං ජනනාදීති-කාරණෙහි පුට්ඨජ්ජනො,
 පුට්ඨජ්ජනනෙතොගධිත්තො-පුට්ඨ වා’යං ජ්ජනො ඉති.

සො හි පුට්ඨනං නානපසකාරනං කිලෙසාදීනං ජනනාදීති කාරණෙහි
 පුට්ඨජ්ජනො. යථාහ :- “පුට්ඨ කිලෙසෙ ජනෙනනිති=පුට්ඨජ්ජනා, පුට්ඨ අවිහත
 සක්කායදිභිකාති=පුට්ඨජ්ජනා, පුට්ඨ සභාරුනං මුලුල්ලොක්කාති=පුට්ඨජ්ජනා,
 පුට්ඨ නානාගති¹ අවුට්ඨිකාති=පුට්ඨජ්ජනා, පුට්ඨ නානාභිසංඛාරො අභිසංඛ
 රොනනිති=පුට්ඨජ්ජනා, පුට්ඨ නානාමසෙහි වුග්ගනනිති=පුට්ඨජ්ජනා, පුට්ඨ
 නානාසත්තාපෙහි සත්තපසනනිති=පුට්ඨජ්ජනා. පුට්ඨ නානාපරිලාභෙහි
 පරිදංගනනිති=පුට්ඨජ්ජනා, පුට්ඨ පඤචුසු කාමගුණෙසු ගච්ඡා² මුච්ඡතා
 අපේක්ඛාපනතා උග්ගා උග්ගතා පලිබුද්ධාති=පුට්ඨජ්ජනා, පුට්ඨ පඤචිති
 නිවරණෙහි ආවුතා නිවුතා ඔවුතා පිහිතා පටිච්ඡන්තා³ පටිකුල්ප්පතාති=
 පුට්ඨජ්ජනා”ති. පුට්ඨනං වා ගණනපථමනිත්තානං අරියධම්මපරමවුද්ධානං නිව
 ඛමමසමුද්ධාරුනං අනෙතොගධිත්තොපි පුට්ඨජ්ජනා, පුට්ඨ වා අයං විසුං සෙව
 සංඛං ගතො විසංසට්ඨො සීලසුතාදිගුණසුතෙතෙහි අරියෙහි ජ්ජනොති
 පුට්ඨජ්ජනො; එවමෙනෙහි “අස්සුතවා පුට්ඨජ්ජනො”ති මිති පදෙහි යෙ තෙ :

“දුට්ඨෙ පුට්ඨජ්ජනා වුත්තා-බුද්ධොනාදිච්චඛක්ඛුතා,
 අකො පුට්ඨජ්ජනො එකො-කල්‍යාණෙකො පුට්ඨජ්ජනො”ති

මෙ පුට්ඨජ්ජනා වුත්තා, තෙසු අකුපුට්ඨජ්ජනො වුත්තො හොතිති
 වේදිතබ්බො.

අධිසානං අදස්සාමිති ආදිය අරියාති ආරක්කතො කිලෙසෙහි අනෙය
 න ඉරියතනො අයෙ ච ඉරියතනො සද්දෙවකෙන ච ලොකෙන
 අරණියතො බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච බුද්ධසාවකා ච වුවන්ති. බුද්ධා
 එව වා ඉධ අරියා; යථාහ :- “සද්දෙවකෙ හික්ඛිවෙ ලොකෙ-පෙ-තථා
 ගතො අරියොති වුවන්ති”ති. **සපුප්පිසාති** එත්ථ පන පච්චෙකබුද්ධා තථා
 ගතසාවකා ච සපුප්පිසාති වේදිතබ්බො. තෙ හි ලොකුත්තරගුණයොගෙන
 සොහනපුප්පිසාති සපුප්පිසා; සබ්බෙසෙව වා එතෙ වෙධාපි වුත්තා බුද්ධාපි
 හි අරියා ච සපුප්පිසා ච පච්චෙකබුද්ධා බුද්ධසාවකාපි. යථා හ :-

“යො මෙ කතඤ්ඤු කතවේදි ධීරො,
 කල්‍යාණමිත්තො දලහහන්ති ච හොති,
 දුබ්බස්ස සක්කච්ච කරොති කිච්චං,
 තථාචිධං සපුප්පිසං වදන්ති”ති.

1. සංඛගතිති-කසළි. 2. රත්තො ගිඛා ගච්ඡා-පපඤ්චුසුද්දති. 3. සි. II පටිකුල්පිතො.
 39

එන් හි “කතඤ්ඤා කතවෙදි ධිරො”හි පච්චිකාසම්මුද්ධො වුනො, “කල්‍යාණම්මිතො දුලහභන්ති චා”හි බුද්ධසාවකො, “දුබ්බස්ස සක්කච්චි කරොති කිච්ච”නති සමමාසම්මුද්ධාති.

ඉදන් යො තෙසං අරියානං අදස්සනසිලො න ච දස්සනෙ සාධුකාරී, සො අරියානං අදස්සාවීති වෙදිතබ්බො. සො ච චක්ඛුනා අදස්සාවී ඤ්ඤේන අදස්සාවීති දුට්ඨො. තෙසු ඤ්ඤේන අදස්සාවී ඉධාධිපෙපනො. මංසචක්ඛුනා හි දිබ්බචක්ඛුනා චා අරියා දිට්ඨාපි අදිට්ඨාච භොනති, තෙසං චක්ඛුනං චණ්ණමතනගහණෙනා න අරියභාවගොචරතො. සොණ සිගාලාදයොපි හි චක්ඛුනා අරියෙ පස්සනති, න ච තෙ අරියානං දස්සා විනො. තසමා චක්ඛුනා දස්සනං න දස්සනං, ඤ්ඤේන දස්සනමෙව දස්සනං. යථාහ:- “කිනෙත චක්කලි ඉමිනා පුත්තිකායෙන දිට්ඨන? යො ඛො චක්කලි ධම්මං පස්සති සො මං පස්සති”හි. තසමා චක්ඛුනා පස්සන්නොපි ඤ්ඤේන අරියෙහි දිට්ඨං අනිච්චාදිලක්ඛණං අපස්සන්නො අරියාධිගතඤ්ච ධම්මං අනාධිගච්ඡන්නො අරියකර්මමානං අරියභාවස්ස ච අදිට්ඨතො අරියානං අදස්සාවීති වෙදිතබ්බො. අරියධම්මස්ස අනො විශ්‍රෙති සතිපට්ඨානාදිභෙදෙ අරියධම්මෙ අකුසලො; අරියධම්මෙ අවිනි නොති එන් පන:-

“දුට්ඨො විනයො නාම-එකමෙකෙන් පඤ්චධා,
අභාවතො තස්ස අයං-අවිනිතොති වුච්චති”

අයං හි-සංවරවිනයො පභාණ්ඩවිනයොති දුට්ඨො විනයො. එන් ව දුට්ඨෙපි විනයෙ එකමෙකො විනයො පඤ්චධා හිජ්ජති. සංවර විනයො’පි හි සීලසංවරො සතිසංවරෙ ඤ්ඤාසංවරෙ ඛනතිසංවරෙ විරිය සංවරෙහි පඤ්චවිධො. පභාණ්ඩවිනයොපි තදබ්ගප්පභාණං විකම්මභාණ්ප්පභාණං සමුච්ඡේදප්පභාණං පටිපස්සද්ධිප්පභාණං නිසසරණ්ප්පභාණ්නති පඤ්චවිධො. තන් “ඉමිනා පානිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො භොති සමුපෙතො”හි අයං සීලසංවරො. “රක්ඛති චක්ඛුඤ්ඤා චක්ඛුඤ්ඤෙ සංවරං ආපජ්ජති”හි අයං සතිසංවරෙ.

“යානි සොතානි ලොකසමි-(අජිතානි භගවා)සති තෙසං නිවාරණං,
සොතානං සංවරං බුද්ධි-පඤ්ඤායෙන පිටියෙර”හි

අයං ඤ්ඤාසංවරෙ. “බමො ඤානි සිතස්ස උණ්භස්සා”හි අයං ඛනති සංවරෙ. “උප්පන්නං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති”හි අයං විරියසංවරෙ.

සබ්බොපි වායං සංවරෙ යථාසකං සංවරිතබ්බානං විනොතබ්බානඤ්ච කායදුච්චිතාදීනං සංවරණ්නො සංවරෙ, විනයනනො විනයොති වුච්චති. එමං සංවරවිනයො පඤ්චධා හිජ්ජනති වෙදිතබ්බො.

තථායං කාමරූපරිච්ඡේදදිසු විපස්සනාඤ්ඤාසු පටිපක්ඛභාවතො දීපාලොකෙන විය තමස්ස හෙන හෙන විපස්සනාඤ්ඤානං තස්ස තස්ස අබ්බස්සා පභාණං, සෙය්‍යවිදං? නාමරූපච්චිත්තානෙත සක්කායදිට්ඨියා,

පචමසපරිග්ගහෙන අග්ගෙකුච්ඡමග්ගෙකුදිට්ඨිනං,¹ කඛ්ඛාචිතරණෙන කථං කථිතාචස්ස, කලාපසමමසනෙන අභං මමාතිගාහස්ස, මග්ගාමග්ගචචජ්ඣා තෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උචේදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන භයෙ අභයසඤ්ඤාය, ආදීනවදස්සනෙන අස්සාදසඤ්ඤාය, නිබ්බිදානුපස්සනෙන අභිරතියඤ්ඤාය, මුඤ්ඤිතුකම්මසතාඤ්ඤෙන අමුඤ්ඤිතුකම්මසතාය,² උපෙක්ඛාඤ්ඤෙන අනුපෙක්ඛාය, අනුලොමඤ්ඤෙන ධම්මසිතියං නිබ්බාණේ³ව පටිලොමභාවස්ස, ගොත්භුතා සඛිධාරනීම්මතගාහස්ස පහාණං, එතං තදබ්බප්පහාණං නාම.

යං පන උපචාරප්පහාණෙනදෙන සමාධිතා පචනතිභාවනිචාරණ්ණො සවප්පහාරෙන විය උදකපිටෙඨි යෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නිවරණාදි ධම්මානං පහාණං, ඉදං විකඛ්මහණ්ප්පහාණං නාම. යං චතුත්තං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තං තං මග්ගචණො අත්තනො සත්තානො “දිට්ඨිගතානං පහාණායා”ති ආදිනා නයෙන වුත්තස්ස සමුදය පක්ඛිකස්ස කිලෙසගණස්ස අවචනනං අපචනනිභාවෙන පහාණං, ඉදං සමුවේදප්පහාණං නාම. යං පන ඵලකඛණේ පටිප්පස්සද්ධිත්තං කිලෙසානං, ඉදං පටිප්පස්සද්ධිප්පහාණං නාම. යං සබ්බසබ්බතනියාවත්තා පභිණ්සබ්බසබ්බතං නිබ්බාණං, ඉදං නියසරණ්ප්පහාණං නාම.

සබ්බමිධි වෙතං පහාණං යස්මා වාගට්ඨිත පහාණං, විතයනට්ඨිත විතයො, තස්මා පහාණවිතයොති වුච්චති. තං තං පහාණං ගතො වා තස්ස තස්ස විතයස්ස සමභවතොපෙතං පහාණවිතයොති වුච්චති. එවං පහාණවිතයොපි පඤ්චධා භිජජනීති වෙදිතබ්බො.

එවමයං සබ්බෙධපතො දුට්ඨිමො පහෙද්⁴ ච දසට්ඨිමො විතයො භිත්ත සංවරත්තා පහාතබ්බස්ස ච අප්පභිණ්ණතා යස්මා එතස්ස අසසුතවතො පුච්ඡජ්ජනස්ස නඤ්චි, තස්මා-අභාවතො තස්ස අයං අචිතීතොති වුච්චතීති එස නයො සප්පුරිසානං අදස්සාමි සප්පුරිසධම්මස්ස අනොවිදො සප්පුරිසධම්මෙ අවිනීතොති එන්ධි, නිත්තානාකාරණං ඒ එතං අන්තො. යථාහ:- “යෙව තෙ අරියා, තෙව තෙ සප්පුරියා. යෙව තෙ සප්පුරියා, තෙව තෙ අරියා. යො එව යො අරියානං ධම්මො, යො එව යො සප්පුරියානං ධම්මො. යො එව යො සප්පුරියානං ධම්මො, යො එව යො අරියානං ධම්මො. යෙව තෙ අරියවිතයා, තෙව තෙ සප්පුරිසවිතයා. යෙව තෙ සප්පුරිසවිතයා, තෙව තෙ අරියවිතයා. අරියෙති වා සප්පුරිසෙති වා අරිය ධම්මෙති වා සප්පුරිසධම්මෙති වා අරියවිතයෙති වා සප්පුරිසවිතයෙති වා එසෙසෙ එකෙ එකට්ඨි සමෙ සමභාගෙ තජ්ජාතෙ වා තඤ්ඤො වා”ති.

කස්මා පන ථෙරෙ අත්තානුදිට්ඨිසා⁵ කතමෙති විසතියා ආකාරෙති අභිනිවෙසො භොතිති පුච්ඡන්තා තං අවිස්සරේන්තො “ඉධ අසසුතවා පුච්ඡජ්ජනො”ති එවං පුච්ඡජ්ජනං නිද්දසීති? පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය තං

1. තසෙව අපරිභාෂන-පපඤ්චසුදති. 4. සි. I & II පහෙදො-පහෙදතො-පපඤ්චසුදති.
 2. සි. II ධම්මෙදිකියං. 5. අත්තානුදිට්ඨි-පාළි.
 3. සි. II නිබ්බාණෙන ව.

අන්තං ආවිකාතුං පඨමං පුට්ඨජනං නිද්දිසිති වෙදිතබ්බං. එවං පුට්ඨජනං නිද්දිසිතිා ඉද්දති අභිනිවෙසුද්දෙසං දසෙසනො “රූපං අත්තනො සමනු පසස්සතී”ති ආදිමාහ.

තස් රූපං අත්තනො සමනුපසස්සතීති රූපකකිං කසිණ රූපඤ්ච අත්තාති දිට්ඨිපසස්සනාය සමනුපසස්සති; නිද්දෙසෙ පනස්ස රූපකකිනො අභිනිවෙසො පඤ්චකකිනාධිකාරත්තො පාකවොති තං අවතී; කසිණරූපමෙව රූපනති සාමඤ්ඤවසෙන වුත්තනති වෙදිතබ්බං. රූප චනනං වා අත්තනානි නති අරූපං අත්තාති ගහෙතී; තස්මිං අත්තති රූපං සමනුපසස්සති; රූපස්මිං වා අත්තනානි නති අරූපමෙව අත්තාති ගහෙතී; තං අත්තානං රූපස්මිං සමනුපසස්සති; තස් රූපං අත්තනො සමනු පසස්සතීති සුඛාරූපමෙව අත්තාති කපිතං; රූපචනනං වා අත්තනානං, අත්තති වා රූපං රූපස්මිං වා අත්තනානං, වෙදනං අත්තනො සමනු පසස්සති, සඤ්ඤං, සඛ්ඛාරෙ, විඤ්ඤාණං අත්තනො සමනුපසස්සතීති ඉමෙසු සත්තසු ධාතෙසු අරූපං අත්තාති කපිතං. වෙදනාචනනං වා අත්තනානං, අත්තති වා වෙදනං, වෙදනාස වා අත්තනානති එවං චතුසු බකොසු තිණණං තිණණං වසෙන වාදසසු ධාතෙසු රූපා රූපමිස්සකො අත්තා කපිතො. තා පන විසතිපි දිට්ඨියො මග්ගාවරණා න සග්ගාවරණා සොත්තාපතතිමග්ගවස්සකා.

ඉද්දති තං නිද්දිසනො කථං රූපනති ආදිමාහ. තස් පඨවිකසි ණනති පඨවිමණ්ඩලං; තං නිස්සාය උපපාදිතං පටිභාගනිමිත්තසබ්බාතං සකලඵරණවසෙන පඨවිකසිණං අත්තනති අත්තානමෙව සකියාය ගණ්ඨාති; අත්තනති අත්තානං; අමසනති එකමෙව; නෙලපපදිපස්සාති නෙල සුත්තස්ස පදිපස්ස; ක්කාසනොති ජලතො; සා අවචි සො චණ්ණොති ආදි අවචිං මුඤ්චිතා චණ්ණස්ස අභාවතො වුත්තං; සා ච දිට්ඨි සඤ්ච චක්ඛුනති තද්වසං එකතො කතා රූපචක්ඛුකා අත්තානුදිට්ඨි වුවවතීති අන්තො.

ආපොකසිණාදිති ආපාදිති නිස්සාය උපපාදිතකසිණනිමිත්තානෙව. පරිවර්තනාකාසකසිණං පන රූපජ්ඣානස්ස ආරමමණං හොත්තමපි ආකාස කසිණනති වුවවමානෙ අරූපජ්ඣානාරමමණෙන කසිණ්ණුග්ගාටිමාකාසෙන සඛ්ඛිණ්ණං හොතිති න ගතිතනති වෙදිතබ්බං. රූපාධිකාරත්තො විඤ්ඤාණ කසිණං න ගහෙතබ්බමෙවාති. ඉමෙකවෙවා වෙදනං-සඤ්ඤං-සඛ්ඛා රෙ-විඤ්ඤාණං. අත්තනො සමනුපසස්සතීති චත්තාතෙ බකො අභිනිවෙසා එකතො ගහණවසෙන වුත්තං. සො හි චිත්තවෙතසිකානං විසුං විසුං කරණෙ අසමත්තතා සබ්බෙ එකතො කතා අත්තාති ගණ්ඨාති; ඉමිනා රූපෙන රූපවාති එස් සරිරරූපමපි කසිණරූපමපි ලබ්භති; ඡායා සමසනොති ඡායාය සමපනො; ගමෙතීති¹ එස් එකසද්දො නිපාත මතං, තනති වා අන්තො; ඡායාවාති විජ්ජමානවජ්ජායො; රූපං අත්තාති අගතිතෙපි රූපං අමුඤ්චිතා දිට්ඨියා උපපන්නත්තා රූපචක්ඛුකාති වුත්තං.

1. සි I තමෙකනති.

අනන්ති රූපං සමනුපස්සති¹ සරිරරූපස්ස කසිණරූපස්ස ච චිත්ත නිසිතිත්තනා තස්මිං අරූපසමුදයෙ අනන්ති තං රූපං සමනුපස්සති; අසංගණ්ඨාති සායිතගතං ආහ; ඉමස්මිං පුපෙඨති පුපථතිසිතිත්තනා ගතස්ස² එවමාහ. රූපස්මිං අනන්තං සමනුපස්සතිති යථා රූපං ගව්ඡති තථා චිත්තං ගව්ඡති, තස්මා රූපනිසිතිතං චිත්තං ගහෙත්වා තං අරූප සමුදයං අනන්තං තස්මිං රූපෙ සමනුපස්සති; ඔලාරිකත්තා රූපස්ස ඔලාරිකාධාරං කරණකමාහ.

ඉමකපච්චා මහබ්බසමස්සජං වෙදනනාති ආදිසු විසුං විසුං වෙදනාය දිට්ඨිගහණේ අසතිපි වෙදනාති එකගහණෙන ගතිතෙ සබ්බාසං වෙදනානං අනෙතාගධිත්තා විසුං විසුං ගතිතා එව භොනනීති විසුං විසුං යොජනා කතාති වෙදිතබ්බා. සො හි අනුභවනවසෙන වෙදනාය ඔලාරිකත්තා වෙදනං යෙව අනන්තාති ගණ්ඨාති. සඤ්ඤං සම්ඛාරෙ විඤ්ඤාණං රූපං අනන්තො සමනුපස්සතිති සඤ්ඤාදයො අරූපධමෙව රූපඤ්ච එකතො කතා අනන්තාති සමනුපස්සති; උමගතකො විස හි පුපුථජනො යථා යථා උපට්ඨාති තථා තථා ගණ්ඨාති.

මහබ්බසමස්සජං සඤ්ඤානාති ආදිසු සඤ්ඤානනවසෙන සඤ්ඤාය පාකටත්තා සඤ්ඤා අනන්තාති ගණ්ඨාති; සෙසං වෙදනාය චුත්තනසෙන වෙදිතබ්බං.

මහබ්බසමස්සජං වෙනන නති³ ආදිසු සම්ඛාරකකිකිපරියාපනොසු ධමමෙසු වෙනනාය පටානත්තා පාකටත්තා ච වෙනනා⁴ එව නිද්දිට්ඨා, තාය ඉතරෙපි නිද්දිට්ඨාව භොනති, සො පන වෙනසිකභාවවසෙන පාකටත්තා වෙනනං අනන්තාති ගණ්ඨාති; සෙසං චුත්තනසමෙව. මහබ්බ විඤ්ඤාණනාති ආදිසු විජානනවසෙන චිත්තස්ස පාකටත්තා චිත්තං අනන්තාති ගණ්ඨාති. සෙසමෙත්ථාපි⁴ චුත්තනසමෙව.

අනන්තානුදිට්ඨි

නි ට්ඨි තා.

මිථ්ථාදිසි හෙට්ඨා චුත්තට්ඨාසෙව. අයමපන අපරො නයො:- නජ්ඨි දිනන නති උචෙජ්දදිට්ඨිකත්තා දුනඵලං පටිකඛිපති; නජ්ඨිසිට්ඨා නති එත්ථ “සිට්ඨ” නති බ්‍රිද්දකසඤ්ඤා; හුග නති මහායඤ්ඤා; චිත්තමපි ඵලං පටිකඛිපති. නජ්ඨි සුකට්ඨකමානං කමමානං ඵලං පිපාසොති දුන ඵලස්ස පටිකඛිතත්තනා සිලාදිනං පුඤ්ඤකමමානං පාණාතිපානාදිනං පාපකමමානං ඵලං පටිකඛිපති; නජ්ඨි අසං ලොකොති පුරෙ කතෙන කමමුනා; නජ්ඨි සෙග් ලොකොති ඉධ කතෙන කමමුනා; නජ්ඨි මාතා නජ්ඨි පිතාති තෙසු කතකමමානං ඵලං පටිකඛිපති; නජ්ඨි සත්තා

1. සි. I. ගතස්ස.

2. සි. I. වෙදනනති.

3. සි. I. වෙනනාය.

4. සි. I & II. සෙසමෙත්ථාතිපි.

ඔපපාතිකාති කම්මහෙතුකං උපපතති; පටිකම්පති; නච්ඡි ලොකෙ සම්මානමිණා-පෙ-සම්මෙදෙනතිති ඉධ ලොකපරලොකෙ පස්සිතුං අභිඤ්ඤා පටිලාභාය පටිපදං පටිකම්පති.

ඉධ පාලියං නච්ඡි දිනනනති වස්සුනති නච්ඡි දිනනනති වුවමානං දුතං; තස්සා දිට්ඨියා වස්සුනති අනේ. එවං චාදෙ මිච්ඡාති එවං නච්ඡි දිනනනති චාදෙ වචනං මිච්ඡා විපරිතො.

සක්කාසදිඝ්ඨිති පන අත්තානුදිට්ඨියෙව, අඤ්ඤාච්ඡා ආගතපරිශාය වචනදස්සනච්ඡං වුත්තාති වෙදිතබ්බං. සක්කාසවස්සුකාය සස්සනදිට්ඨියාති කම්මධාරයසමාසො. රූපවනතං වා අත්තානනති ආදිනං පණ්ණරසනතං වචනානං අනෙත¹ “සමනුපස්සති”ති සම්මකො කාතබ්බො. පාඨො වා අඤ්ඤාථා හි න සටියතීති. “එවං රූපවනතං වා අත්තානං සමනුපස්සති”ති එකමෙව දස්සෙත්වා සෙසා වුද්දස සම්බිත්තා.

සක්කාසවස්සුකඋචේදදිට්ඨියා එව“රූපං අත්තතො සමනුපස්සති”ති එකමෙව දස්සෙත්වා සෙසා වතස්සො සම්බිත්තා.

අත්තභ්ගාතිකාය දිට්ඨියා පඨමචාරෙ ආකාරපුච්ඡා, දුතියෙ ආකාර ගහණං, තතියෙ ආකාරවිස්සර්ජනං. නච්ඡි ලොකොති අත්තා; සො අග්ගොති අඤ්ඤාමඤ්ඤාපටිපකේඛසු සස්සතුචේදනෙනසු සස්සතභාගෙ සස්සතනො අසස්සතභාගෙ උචේදනෙනා; සජිතතං ඔක්කාසනති සුප්පමතතං වා සරාවමතතං වා බුද්දකං ධානං; නිලකතො ඵරතීති නිලනති ආරමභං කරොති; අසං ලොකොති අත්තානං සක්කාය වුත්තං, සජිවමුමොති සමනතතො පරිචේදවා; අභ්ගසඤ්ඤීති අත්තවාති සඤ්ඤී; අනෙතා අස්ස අච්ඡිති අනෙතාති ගහෙතබ්බං. සං ඵරතීති යං කසිණ රූපං ඵරති; නං වස්සු මෙව ලොකො වාති නං කසිණරූපං ආරමභංඤ්ඤව ආලොකියධේන ලොකො ව; සෙත ඵරතීති යෙන විතෙතන ඵරති; සො අත්තා මෙව ලොකො වාති අත්තානමපෙකම්පිත්වා පුලලිඛනං කතං, තං විතතං අත්තා මෙව ආලොකියධේන ලොකො වාති වුත්තං භොති.

අත්තවාති අනෙතා; ඔක්කාසකතො ඵරතීති ආලොකකසිණවසෙන තෙජෝකසිණවසෙන වා ඔද්දතකසිණවසෙන වා ඔක්කාසොති ඵරති; නිලාදිනං පඤ්ඤානං පහස්සරකසිණානංයෙව ගම්මතතා පඨවිආපො චායො කසිණවසෙන අත්තාතිතිවෙසො න භොතීති ගහෙතබ්බං.

විපුලං ඔක්කාසනති බලමණ්ඩලමතතාදිවසෙන න මහනතඨානං; අත්තනවාති බුද්ධිඅත්තනවා; අසජිසග්ගොති බුද්ධිඅපරිසනෙනා; අත්තසඤ්ඤීති අත්තෙනාති සඤ්ඤී.

නං ජීවනති සො ජීවො; ලිඛගවිපල්ලාසො කතො. ජීවොති ව අත්තා යෙව; රූපාදීති පඤ්ඤි පරිවට්ටමධේන සරීරං; ජීවං න සජීරනති අත්ත සම්බාතො ජීවො රූපසම්බාතං සරීරං න භොති; එස නයො වෙදනාදිසු.

කථාගතොති සත්තො, අරහාති එකෙ; පරමමරණාති මරණතො උදා; පරලොකෙති අපො. රූපං ඉමෙව මරණබලමනති අත්තතො පාකට්ඨකාසිසෙන පඤ්ඤාකම්මකම්මාණං; තං ඉමස්මිං සෙව ලොකෙ නාස්ස න පකතිකනති අපො. සෙසබ්බෙසුපි එසෙව නයො. කායස්ස හෙදාති බක්ඛපඤ්ඤාකම්මාණස්ස කායස්ස හෙදතො පරං; ඉමිනා චචතෙන පරමමරණාති එතස්ස උදොසස්ස අපො වුත්තො හොති. පිතිආදිසු හොතිති මූලපදං, චතුසුපි අපිසදො සමුච්චයපො. නිව්ඛිතීති සස්ස තත්තා තිට්ඨති; න චචතීති අපො. හොතිති පදස්ස වා අභිච්ඡෙස නන්. තිට්ඨතීති පදං වුත්තනති වෙදිතබ්බං. උපපජ්ජතීති අනාප ජලාමුජ්ජයොතිපචෙසචසෙන උපපජ්ජති නාම; නිබ්බතනතීති සංසෙ දජ්ඣපපාතිකයොතිපචෙසචසෙන නිබ්බතනති නාමාති අභිසොජනා වෙදිතබ්බං.

උච්ඡිජ්ජතීති පබ්බාසාවචසෙන; විහස්සතීති හඬනචසෙන; න හොති පරමමරණාති පුරිමපදානං අභිච්චරණං; වුතිතො උදාං න විජ්ජතීති අපො.

හොති ච න ච හොතිති එකච්චසස්සතිකානං දිට්ඨි; එකෙන පරි යායෙන හොති එකෙන පරියායෙන න හොතිති අපො. ජීවහාවෙන හොති පුබ්බජ්චස්ස අභාවෙන න හොතිති වුත්තං හොති.

නෙව හොති න න හොතිති අමරාවිකේපිකානං දිට්ඨි; හොතිති ච න හොති, න හොතිති ච න හොතිති අපො, අනුචාදහසා¹ මුසාවාදහසා ච මජ්ඣිමනිකායෙ මොක්ඛනා ව පුබ්බවුත්තනායස්ස පරිකේඛපමත්තං කරොති. ඉමෙති සඤ්ඤාසාස ආකාරෙතිති යථාවුත්තානං දසනං පඤ්ඤානා නං වසෙන පඤ්ඤාසාස ආකාරෙතිති.

අනතගහාතිකා දිට්ඨි

නි වසී නා .

පුබ්බන්තාපරන්තානුදිට්ඨිසු-සස්සතං වදන්තීති=සස්සගාවාදා, අථවා වදන්ති එතෙනාති=වාදෙ, දිට්ඨිගතස්සොතං අබ්වචනං. සස්සතනති වාදෙපි සස්සතයොගෙන සස්සතො, සස්සතො වාදෙ එතෙසනති=සස්සත වාදා; තථා එකච්චං සස්සතනති වාදෙ=එකච්චසස්සතො, සො එතෙසං අපිති=එකච්චසස්සතිකා; තථා අනතවා අනතතවා, අනතවා ච අනතතවා ව, නෙව අනතවා නානතතවාති පචතො වාදෙ අනතා නතො, සො එතෙසං අපිති=අනතාන නතිකා; න මරතීති=අමරා; කා සා? “එවමපි මෙ නො”ති² ආදිනා නයෙන පරියන්තරතිකස්ස දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි වෙව වාචා ව, විවිධො බෙපො=විකේඛපො, අමරාය දිට්ඨියා වාචාය

1. අනුයොගහසං-කස්ථි.

2. එවමපි මෙ නො-කස්ථි.

වා විකේඛපො=අමරාවිකේඛපො, සො එතෙසං අප්පිති අමරවිකේඛපිකා,
අපරො නයො:- අමරා නාම මච්ඡජාති, සා උමමුජ්ජනනිමුජ්ජනාදි
විසෙන උද්දම සක්ඛාවචානා ගහෙත්ථං න සකකා හොති, එවමෙව අයමපි
වාදෙ ඉතොවිතො ව සක්ඛාවති, ගාහං න උපගච්ඡතිති අමරාවිකේඛ
පොති, සො එතෙසං අප්පිති අමරාවිකේඛපිකා.

අධිවමසමුප්පනොති අකාරණසමුප්පනොති අත්තා ව ලොකො
වාති දසසනං අධිවමසමුප්පනං, තං එතෙසං අප්පිති=අධිවමසමුප්පගාතිකා,
සඤ්ඤං¹ වදන්ති=සඤ්ඤිවාද; අසඤ්ඤං²=වදන්ති. අසඤ්ඤිවාද;
නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤං වදන්ති=නවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිවාද. අථවා
සඤ්ඤිති පටිත්තො වාදෙ සඤ්ඤිවාදෙ යො යෙසං අප්පිතෙ සඤ්ඤි
වාද, නථා අසඤ්ඤිවාද නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිවාද ව. උච්ඡදං
වදන්ති=උච්ඡදවාද=දිට්ඨධම්මොති පටිත්තධම්මො; තථ තථ පටි
ලද්ධඅත්තභාවයෙසං අධිවමනං. දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බාණං දිට්ඨධම්ම
නිබ්බාණං; ඉමසිං අත්තභාවෙ දුක්ඛවුපසමොති අප්පො. තං වදන්ති=
දිට්ඨධම්මනිබ්බාණවාද; ඉමමිං පනප්පො විජාරියමානො සාධකථං
සකලං බ්‍රහ්මජාලසුත්තං වත්තබ්බං හොති. එවඤ්ච සති අතිපපඤ්ඤා
හොතිති න විජාරිතො. තදප්පිකෙහි තං අපෙක්ඛිතා ගහෙතබ්බො.

යසමා සංයොජනිකා දිට්ඨි සබ්බදිට්ඨිසාධාරණා, තසමා තසා සබ්බ
දිට්ඨිසංයොජනකා සබ්බදිට්ඨිසාධාරණො අප්පො නිද්දිට්ඨො. සො හෙතා
වුත්තදිසි පරිසුච්ඡානානෙව.

මානවිතිබ්බදිට්ඨිසු මක්ඛු අභන්ති අභිනිවේසසග්ගමාසො මාන
සුබ්බකො අභිනිවේසපරාමාසො; න හි දිට්ඨි මානසමුප්පනො හොති.
තෙනෙව ව“මානවිතිබ්බා”ති වුත්තං. මානපටිබ්බා මානමුලකාති අප්පො.
මක්ඛු මමන්ති අභිනිවේසසග්ගමාසොති එන්ධි එසෙව නයො. එන්ධි පන
“මමා”ති වත්තබ්බෙ “මම”න්ති අනුනාසිකාගමො වෙදිතබ්බො.

අභන්ති මානවිතිබ්බාස රූපාදීනිපි අජ්ඣන්තිකානෙව න හි
කසිණරූපං විනා බාහිරාති අභන්ති ගණ්ණාති. මමන්ති මානවිතිබ්බාස
පන බාහිරාතිපි ලභ්භන්ති. බාහිරාතිපි හි මමන්ති ගණ්ණාති. යසමා පන
දුක්ඛා වෙදනා අතිට්ඨන්තා³ මානවජ්ඣ න හොති, තසමා ඡ වෙදනා තාසං
මුලපච්චයා ඡ එසා ව න ගතිතා, සඤ්ඤාදයො පන ඉධ පටිජනනතො
න ගතිතාති වෙදිතබ්බො. අනවධාදමසඤ්ඤානො දිසි අත්තානුදිසි
සෙව, අත්තාති වාදෙන පටිසඤ්ඤාත්තත්තො පුන එවං වුත්තා.

අත්තා ව ලොකො වාති සො එව අත්තා ව ආලොකනට්ඨන
ලොකො වාති අප්පො. සසානොති සසානවාදනං දිට්ඨි; අසසානොති
උච්ඡදවාදනං; සසානො ව අසසානො වාති එකච්චසසානිකානං;
නෙව සසානො නාසසානොති අමරාවිකේඛපිකානං; අනවධාති පරිත්ත

1. සි. I. සඤ්ඤි.

2. සි. I. අසඤ්ඤි.

3. සි. I. අතිසිකා.

කසිණලාභිනං තකතිකානඤ්ච¹ නිගණ්ඨාජීපිකානඤ්ච, අථවා උචේද වාදිනො “සඤ්ඤා ජාතියා පුබ්බන්තවා, මරණෙන අපරන්තවා”ති වදන්ති. අධිවචසමුප්පන්නිකා “සඤ්ඤා ජාතියා පුබ්බන්තවා”ති වදන්ති.

අනන්තවාචි අප්පමාණකසිණලාභිනං; සස්සන්තවාදිනො පන “පුබ්බන්තාපරන්තා නච්චි, තෙන අනන්තවා”ති වදන්ති. අධිවචසමුප්පන්නිකා “අපරන්තන අනන්තවා”ති වදන්ති.

අනන්තවා ච අනන්තවා මාචි උභ්වමධො අවබ්බිත්ථා නිරිදං වබ්බිත කසිණානං; භෙදි අනන්තවා භානන්තවාචි අමරාවිකෙටිකානං එතං.

භවවිභවදිවයිනං යථාචුත්තදිවයිනො විසුං අභිනිවේශාභාවනො විසුං නිදද්දං අකත්ථා යථාචුත්තදිවයිනං යෙව වසෙන ඔලියනං අතිධාව නන්ති එකෙකං ආකාරං නිද්දිසිතුං පුච්ඡං අකත්ථා² ඔලියනාභිනිවේශො භවදිසි, අතිධාවනාභිනිවේශො විභවදිසිති ආග. තත්ථ භවතිරො ධාය ධම්මෙ දෙසියමානෙ විත්තං න පක්ඛන්දනීති³ වුත්තං. ඔලිය නාභිනිවේශො සස්සන්තසඤ්ඤාය නිබ්බාණෙනො සඤ්ඤාවනාභිනිවේශොති අඤ්ඤා. භවෙතෙව ඔවා පනෙතෙ අට්ටියමානා හරයමානා ජිගුච්ඡමානා විභවං අභිනන්දන්තිති වුත්තං. අතිධාවනාභිනිවේශො උචේදසඤ්ඤාය නිරොධගාමිජීපිපද්දතික්කමනාභිනිවේශොති අඤ්ඤා.

ඉද්දති තාව භවවිභවදිවයිනො⁴ සබ්බදිවයිසු යොජේත්ථා දසෙසුං අසාදදිසිසාති ආදිමාග. තත්ථ යසමා අසාදදිවයිනා සස්සනං වා උචේදං වා නිසාය නච්චි කාමෙසු දෙසොති ගණනන්ති, තස්මා පඤ්චතිංසාකාරපි අසාදදිසිසො සිසා භවදිසිසො සිසා විභවදිසිසො සිසාති වුත්තා. තත්ථ යසමා එකෙකාපි දිවයිනො සස්සන්තභවසෙන භවදිවයිනො භවෙයස්සං, උචේදගාභවසෙන විභවදිවයිනො භවෙයස්සන්ති අඤ්ඤා.

අත්තානුදිවයිනා රූපං අත්තනො සමනුපස්සති, චෙදනා. සඤ්ඤං, සබ්බාතර, විඤ්ඤාණං අත්තනො සමනුපස්සතිති පඤ්චසු රූපාදිනො අත්තනො අනඤ්ඤන්තා තෙසු උච්ඡේදනාසු අත්තා උච්ඡේදනොති ගහණෙනො පඤ්ච විභවදිසිසොති වුත්තං.

සෙසෙසු පඤ්චදසසු ආනෙසු රූපාදිනො අත්තනො අඤ්ඤන්තා තෙසු උච්ඡේදනාසුපි අත්තා සස්සනොතිපි ගහණෙනො පණ්ණරස භව දිසිසොති වුත්තං.

මිච්ඡාදිවයිනා සබ්බාව නා විභවදිසිසොති උචේදවසෙන පවත්තන්තා අනන්තවානන්තවාදිවයිසු පරිත්තාරමමණඅප්පමාණාරමමණ ක්කිනලාභිනො දිබ්බවක්ඛුකා රූපධාතුයා චචිත්ථා සත්තෙ අඤ්ඤත්ථ උප්පනෙන පස්සිත්ථා භවදිවයි. අපස්සිත්ථා විභවදිවයි. ගණනන්ති, තස්මා තත්ථ සිසා භවදිසිසො සිසා විභවදිසිසොති වුත්තං. භොති ච

1. සි. II. නිළියානං ව.
2. සි. II. අකත්ථා ව.
3. සි. I & II. පක්ඛනිඨිති.
4. සි. I. දිසිනො.

න ච භොතිති“එන් භොති වා”ති භවදිට්ඨි; “න ච භොති”ති විභවදිට්ඨි; නෙව භොති න න භොතිති එන් “නෙව භොති”ති විභවදිට්ඨි; “න න භොති”ති භවදිට්ඨි; තස්මා තන් “සියා”ති වුත්තං.

පුබ්බන්තොනුදිට්ඨියා එකවචසස්සතිකා සස්සතඤ්ඤා පඤ්ඤාපෙනති අසස්සතඤ්ඤා පඤ්ඤාපෙනති, තස්මා සා භවදිට්ඨි ච විභවදිට්ඨි ච භොති. චත්තාරො අත්තානන්තිකා අත්තානන්තං අත්තානං පඤ්ඤාපෙනති, තස්මා සා අත්තානුදිට්ඨිසද්ධියා, භවදිට්ඨි ච විභවදිට්ඨි ච. චත්තාරො අමරවිනෙකපිකා භවදිට්ඨිං වා විභවදිට්ඨිං වා නිස්සාය වාචා විනෙකපං ආපජ්ජන්ති, අවසෙසා පන භවදිට්ඨියොව, තස්මා තෙ තෙ සක්කාය සියාති වුත්තං. අපරන්තොනුදිට්ඨියා සත්ත උචෙත්ථවාදා විභවදිට්ඨියො, අවසෙසා භවදිට්ඨියො, තස්මා තෙ තෙ සක්කාය සියාති වුත්තං. සඤ්ඤාප්තිකදිට්ඨියා සබ්බදිට්ඨිනං වසෙන සියාති වුත්තං. අහන්ති මානවිතිබ්බාය දිට්ඨියා චක්කාදිතං. අහන්ති ගතිතත්තා තෙසං විනාසෙ අත්තා විනාටො භොතිති සබ්බාච නා ඩිට්ඨිසොති වුත්තං. අත්තානුදිට්ඨියො විය මමන්ති මානවිතිබ්බාය දිට්ඨියා චක්කාදිතො අත්තන්තො අඤ්ඤාත්තා තෙසං විනාසෙපි අත්තා න විනස්සතිති සබ්බාච නා භවදිට්ඨි යොති වුත්තං. ලොකවාදපටිසඤ්ඤාත්තාය දිට්ඨියා “සස්සන්තො අත්තා ච ලොකො වා”ති ආදිතා නයෙන වුත්තන්තා භවවිභවදිට්ඨි පාකවායෙව. එත්තාවතා අස්සාදදිට්ඨාදිකා විභවදිට්ඨිපරියොසානා සොලස දිට්ඨියො නිශ්චි සතඤ්ඤා දිට්ඨාභිතිවෙසා නිද්දිට්ඨා භොන්ති. අත්තානුදිට්ඨි ච සක්කායදිට්ඨි ච අත්තවාදපටිසඤ්ඤාත්තා දිට්ඨි ච අන්තො එකා, පරියොසෙන තිවිධා වුත්තා. සඤ්ඤාප්තිකා පන දිට්ඨි අවන්තොගෙදෙන සබ්බාපි දිට්ඨියො භොන්ති

ඉද්දති සබ්බාච නා දිට්ඨිසො අස්සාදදිට්ඨිසොති ආදි අඤ්ඤාත පරියොසෙන යථායොගං දිට්ඨිසංසද්දන්තා¹. තන් සබ්බාච නා දිට්ඨිසොති යථාවුත්තා අනවසෙසා දිට්ඨියො දිට්ඨිරාගරත්තත්තා තණ්හාස්සාද නිසිතිත්තා ච අස්සාදදිට්ඨිසො; අත්තසිනෙහානුගතත්තා අත්තානුදිට්ඨිසො; විපරිතදස්සනත්තා ඕච්ඡාදිට්ඨිසො; බ්බාචත්තත්තා සත්තාය දිට්ඨිසො; එකෙකස්ස අත්තස්ස ගතිත්තා අත්තගතාතිකා දිට්ඨිසො; අන්තසංයොජනිත්තා² සංයොජනිකා දිට්ඨිසො; අත්තවාදෙන යුත්තත්තා අත්තවාදපටිසංයුත්තා දිට්ඨිසොති ඉමා සත්ත දිට්ඨියො සබ්බදිට්ඨිසංගාතිකා. සෙසා පන නව දිට්ඨියො න සබ්බදිට්ඨිසංගාතිකා.

ඉද්දති වින්තරන්තො වුත්තා සබ්බාච නා දිට්ඨියො චිත්තයෙව දිට්ඨිසු සබ්බපිත්තා සත්තානං දිට්ඨිවයනිස්සයං දස්සන්තො භවඤ්ඤා දිට්ඨිනති ගාථමාග. සබ්බාපි හි නා දිට්ඨියො භවදිට්ඨි වා භොන්ති විභවදිට්ඨි වා. භවඤ්ඤා දිට්ඨිං විභවඤ්ඤා දිට්ඨිනති එන් පන වසඤ්ඤා දිට්ඨිමෙව සමුච්චි නොති න නිස්සයං; න හි එකො භවවිභවදිට්ඨිවයං නිස්සයති. යථාහ:-

1. සී. I & III. දිඬි තන් සංසද්දන්තා. 2. සී. II, සංයොජනත්තා.

“ඉති භවදිට්ඨිසන්නිස්සිතා වා සත්තා හොනති විභවදිට්ඨිසන්නිස්සිතා වා”ති. නිකාතිකාති තකෙකන වදන්නිති තකතිකා; තෙ හි දිට්ඨිගතිකා සභාවපිට්ඨෙධපඤ්ඤාය අභාවා කෙවලං තකෙකන වතනනති. යෙපි කුණාලාභිනො අභිඤ්ඤාලාභිනො වා දිට්ඨිං ගණ්හනති, තෙපි තකෙකනො ගහණතො තකතිකා එව. නිස්සිනාසෙති නිස්සිතාති අපෝ; එකමෙව පදං. “සෙ”ති නිපාතමත්තං වා. හෙසං නිරෝධමිති නි හප්පි ඤාණනති දිට්ඨිනිස්සයස්ස කාරණවචනමෙතං. සක්කායදිට්ඨිනිරෝධෙ නිබ්බාණෙ සභ්බා තෙසං ඤාණං නත්ථි, තස්මා එතං දිට්ඨිවයං නිස්සිතාති අපෝ. “න හි අප්පි ඤාණ”නති එත්ථ භිකාරෙ කාරණොපදෙසෙ නිපාතො. සත්ථාසං ලොකො විපජිනසඤ්ඤිති යත්ථ සුඛෙ නිරෝධමිති¹ අයං සදෙවකො ලොකො දුක්ඛමිති විපරිතසඤ්ඤි හොති, තස්මිං නිරෝධමිති න හප්පි ඤාණනති සමබ්බො. දුක්ඛමිති විපරිතසඤ්ඤිතාය ඉදං සුත්තං:-

“රූපා සද්ද රසා ගන්ධා-ඵස්සා ධම්මා ව කෙවලා,
ඉට්ඨා කතතා මනාපා ව-යාවතප්පිති වුවචති.

සදෙවකස්ස ලොකස්ස-එතෙ තෙ සුඛසම්මතා,
යත්ථ චෙතෙ නිරුප්පකානති-තං තෙසං දුක්ඛ සම්මතං.

සුඛං තං දුක්ඛමරියෙති-සක්කා යසසුපරෙධනං,
පච්චනිකමිදං හොති-සබ්බලොකෙන පස්සතං.

යං පරෙ සුඛතො ආහු-තදරියා ආහු දුක්ඛතො,
යං පරෙ දුක්ඛතො ආහු-තදරියා සුඛතොපි ව.

පස්ස ධම්මං දුරුජානං-සමමුලෙහත්ථ² අවිදදුසු,
නිවුත්තානං තමො හොති-අනිකාරෙ අපස්සතං.

සතඤ්ච විචටං හොති-ආලොකො පස්සතාමිධ,
සන්නිකෙ න විජානනති-මහා ධම්මස්ස කොවිදා.

භවග්ගපරෙතෙති-භවසොත්තානුසාරිති,
මාරධෙය්‍යාතිපනෙතෙති-නායං ධම්මො සුසම්මුඛො.

කො හු අඤ්ඤානු අරියෙති-පදං සම්මුද්ධිමරහති,
යං පදං සමමදඤ්ඤාය-පරිනිබ්බනති අනාසවා”ති.

ඉද්දති සබ්බාසං දිට්ඨිතං දිට්ඨිවයභාවං දිට්ඨිසමුග්ගාතකඤ්ච සම්මා දිට්ඨිං සුත්තතො දස්සෙතුකාමො මිති ගික්ඛමෙති සුත්තං ආහරි. තත්ථ දෙව්‍යාති බ්‍රහ්මතොපි වුවචනති; ඛලියනාති සබ්බවනති; අතිබ්‍යාචනාති අතිකකම්මනා ගච්ඡනති; මිත්තමුත්තනාති පඤ්ඤාවනො; වසදෙසු අති රෙකපෝ. භවාරාමාති භවො ආරාමො අභිරාමඨානං එතෙසනාති=භවාරාමා; භවරතාති භවෙ අභිරතා;³ භව සමමුද්දිතාති භවෙන සනතුඨා; දෙසිසමානෙති තථාගතෙන වා තථාගතසාවකෙන වා දෙසිසමානෙ;

1. සි. II. නිරෝධමිති. 2. සි. I & II. සමුලෙහත්ථ. 3. සි. I & II. අභිරතා.

නා භෙදාදිභිති ධම්මදෙසනං වා භවතිරෙධං වා න පවිසති; **භස්මාදිභිති** තත් පසාදං න පාපුණාති; **න සංතිට්ඨති** තත් න පතිට්ඨාති; **නාධි** මුම්මතිති තත් ඝනභාවං න පාපුණාති. එතතචතා සස්සතදිට්ඨි චුත්තා.

අට්ඨිසමානාති දුක්ඛං පාපුණමානා; **හරාසමානා**ති ලජ්ජං පාපුණ මානා; **ජිගුට්ඨමානා**ති ජිගුට්ඨං පාපුණමානා; **විභවං අනිගාදනා**ති උචේද්දං පටිච්ච කුසුසනාති; උචේද්දං පස්සනනිති වා අපේඛා, කිශිති අනුසුච්ඡේදනි පාපුණාති; **භොති** ආලපනමත්තං; **සනතනා**ති නිබ්බුතං; **පණ්ණිතනා**ති දුක්ඛාභාවතො පණ්ණිතං; පට්ඨනභාවනිතනාති වා පණ්ණිතං; **සාමාපනා**ති සමාපනාවං; එතතචතා උචේද්දදිට්ඨි චුත්තා.

ඉධාති ඉමසමිං සාසනෙ; **භූතනා**ති හෙතුතො සඤ්ජාතං ඛනිපඤ්චක සංඛාතදුක්ඛං; **භූතනො සස්සනිති** ඉදං භූතං දුක්ඛනාති පස්සති; **නිබ්බද්ධා**ති විපස්සනත්තං; **විරාගාසා**ති අරියමග්ගත්තං; **නිරෝ** ධාසාති නිරෝධත්තං; **පටිපනො**ති භොති තදනුරූපං පටිපදං පටිපනොති භොති; **එවං සස්සනා**ති ඉමිනා පකාරෙන පුබ්බභාගෙ ලොකීය ඤාණෙන පටිවේධකාලෙ ලොකුත්තරඤාණෙන පස්සනාති; එතතා චතා සමමාදිට්ඨි චුත්තා.

ඉදං විති ගාථාති තස්සා සමමාදිට්ඨියා ආනිසංසං සඤ්ජෙය්ති. තත් **සො භූතං භූතනො දිස්වා**ති දුක්ඛං පරිඤ්ඤාත්සමයෙන අභි සමෙත්වාති අපේඛා; **භූතස්ස ව අනිගාදනා**ති නිරොධං සමජිකිරියාති සමයෙන අභිසමෙත්වාති අපේඛා; **සමාභූතෙධිමුච්චති** මග්ගභාවනාති සමයවසෙන සමාසභාවෙ නිරොධෙ එතං සත්තං එතං පණ්ණිතනාති අධි මුච්චති; **භවනාණාපටිකම්මා**ති සමුදයස්ස පභාණෙනාති අපේඛා; අස නිපි වෙත් සමචාතං නානාභිසමයෙන දිස්වාති පුබ්බකාලිකච්චතං සද්ධං පුබ්බභාගෙ පටිපදාය වොභාරවසෙන චුත්තනාති වේදිතබ්බං. න හි පුබ්බං පස්සිත්වා පටිජා අධිමුච්චති. චතුසමාහිසමයසමානකාලමෙව භොති සමානකාලෙපි වා පුබ්බකාලිකාති පදාති භවනාති න දෙසො. **ස වෙති** එකංසෙන සො අරහං; **භූතපටිඤ්ඤානො**¹ති දුක්ඛං පරිඤ්ඤාතවා; **වින** **නාණො**ති විනතතණො; **භවාහමෙති** මුද්දනෙ ව මහනෙත ව හවෙ; චුද්ධිඅපේඛිති අකාරස්ස සමභවතො “අහවො”ති මහාහවො, සො පන මුද්දක මහනතභාවො උපාදුසුපාදාය වේදිතබ්බො. අථවා **හමෙති** සස්සනෙ; **අහමෙති** උචේද්දෙ; තදුගසෙපි දිට්ඨිරාගාභාවෙන විතතණො; **භූතස්ස** **විභවා**ති චට්ඨදුක්ඛස්ස සමුචේද්ද; **නාගමනි** සුනාබ්බමනාති අරහතො පරිනිර්වාණං චුත්තං.

නසො පුගලාති ආදි මිච්ඡාදිට්ඨිකගරහනත්තං සමමාදිට්ඨිකපසංස නත්තං චුත්තං. තත් විරූපභාවං පනතා ගතා දිට්ඨි එතෙසනාති=**විපනන** **දිඨි**; සුඤ්ජරභාවං පනතා ගතා දිට්ඨි එතෙසනාති=**සමපනනදිඨි**; **නිපේ** **සො**ති නිත්තං චුච්චති. දිට්ඨි; තං පටිපනතනතා තිත්තෙ සාමු තිත්තං සස්ස අපච්චි වා=තිත්තියො; ඉතො ඛනිධා පබ්බඤ්ජ්ජපගතො. **නිපේස**

සාමිකොති තෙසං දිව්‍යානුගතිමාපනොතා ගතවෙතා; යො ච මිච්ඡා දිව්‍යිකොති තදුගස්සාවං අනුපගෙනනා යාය කායපි දිව්‍යිය මිච්ඡා දිව්‍යිකො.

තථාගතොති සමාගමවුදො; පච්චෙකවුදොපි එතේව සඛගතො. තථාගතසාමිකොති මග්ගප්පකොතා ඵලප්පකොතා ච; යො ච සමමාදිසිකොති තදුගස්විමුතොතා ලොකියසමාදිව්‍යියා සමාදිව්‍යිකො.

තථාසු කොබන්තොති යො අභි-ණ්ණං කුජකිති සො; උපසංගාතිති නමෙව කොබං වරෙස්සනා උපනක්කිනසිලො; සංසමික්ඛති ලාමකතුත මක්ඛවා; මායාපිති කතපාපපට්ඨිදනවා; වියලොති නිතරවෙම. විසුදොති ඤාණදංගනවිසුදායා විසුදො; සුදායං ගතොති මග්ග ඵලසංඛාරං සුදායාවං ගතො; අමබාපිති පඤ්ඤවා; ඉමාය භාජාය ලොකුතතරසමාදිව්‍යිකමපනොතා එව ථොමිතො.

විපනනදිව්‍යියො සමපනනදිව්‍යියොති පුග්ගලවොහාරං පහාය ධම්මමෙව ගරහනොතා ථොමෙතොතා ච ආග. එතං මමනති තණ්හා මඤ්ඤනවසෙන දිව්‍යී; එසොහමස්මිති මානමඤ්ඤනමුලිකා දිව්‍යී; එසො මෙ අත්තාති දිව්‍යිමඤ්ඤනමෙව.

එතං මමනති කා දිසීති ආදිති තිස්සනං විපනනදිව්‍යීනං විභාගඤ්ඤා ගණනඤ්ඤා කාලසඛගඤ්ඤා පුච්ඡනා විස්සර්ජනං කතං. තත්ථ කා දිසීති අනෙකාසු දිව්‍යීසු කතමා දිව්‍යීති අනෙකා; සාමිකොතා නුගගතිනා¹ පුබ්බතොපරනතසඛිකාකාලවසෙ කතමෙන කාලෙන අනුගගතිනා; අනුබදානි² අනෙකා. යස්මා “එතං මම”නති පරාමසනොතා “එතං මම අහොසි, එවං මම අහොසි, එතතකං මම අහොසි”ති අතීතං වත්තං අපදිසිනා පරාමසදි, තස්මා පුබ්බතොනුදිසී හොති පුබ්බතො නුගගතිනා ච තා දිව්‍යියො හොනති. යස්මා “එසොගමස්මි”ති පරාමසනොතා “ඉමිනාහං සිලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා එසොගමි” විසුජ්ඣිස්සාමි”ති අනාගතඵලං උපාදාය පරාමසති, තස්මා අපරතොනුදිසී හොති අපරතොනුගගතිනා ච තා දිව්‍යියො හොනති. යස්මා “එසො මෙ අත්තා”ති පරාමසනොතා අතීතානාගතං උපාදිනන සත්තතිං උපාදාය “එසො මෙ අත්තා”ති පරාමසති, සකකායදිව්‍යිවසෙන ච පරාමසති, තස්මා සකකායදිව්‍යී හොති පුබ්බතොපරතොනුගගතිනා ච තා දිව්‍යියො හොනති, යස්මා පන සකකායදිව්‍යිපමුඛාසෙව වාසව්‍යි දිව්‍යියො නොනති, සකකායදිව්‍යී සමුග්ගානෙතෙව ච වාසව්‍යිදිව්‍යියො සමුග්ගාතං ගච්ඡති, තස්මා සකකායදිව්‍යිසමුඛෙත වාසසි දිසිගතා ශ්‍රීති වුත්තා. සකකායදිව්‍යිපමුඛෙත සකකායදිව්‍යිමාරොත වාසව්‍යිදිව්‍යී ගතාති හොනතිති අනෙකා. සකකායදිසිසමුඛානිති පාඨො සුදුරුතරෙ. සකකායදිව්‍යී පමුඛා ආදි⁴ එතෙසන්ති=සකකායදිව්‍යිපමුඛානි;තානි තානි වාසව්‍යිදිව්‍යීගතානි.

1. සි. II. කතමිනොනුගගතිනා. 3. සි. I & II. එසොගමස්මි,
2. සි. I & II. අනුබදාය. 4. සි. I & II. ආදිකා.

සා දිඝ්භි පුට්ඨාය “විසතිවත්තං අත්තානුදිට්ඨි විසතිවත්තං සත්තාය දිට්ඨි”ති විස්සර්ජනං. කාඨි දිඝ්ඝෝති පුට්ඨාය “සත්තායදිට්ඨිපමුඛාති මාසධිදිට්ඨි නතාති”ති විස්සර්ජනං. සායෙව පන සත්තායදිට්ඨි “එසො මෙ අත්තා”ති වචනසාමඤ්ඤන අත්තානුදිට්ඨිති වුත්තා. තස්සා වුත්තාය අත්තවාදපට්ඨසඤ්ඤනතා දිට්ඨිපි වුත්තායෙව හොති.

“යෙ කෙචි භික්ඛවෙ”ති ආදිසුත්තාහරණං සමපත්තදිට්ඨිපුග්ගල සමඛනෙන සමපත්තදිට්ඨිපුග්ගලවිභාගදස්සනත්ථං කතං. තත්ථ නිට්ඨං ගණාති මග්ගඤ්ඤවසෙන සමමාසමවුද්ධා භගවාති නිවර්ජයං ගතා; නිබ්බේමතිකාති අත්ථො. නිට්ඨාගතාති පාඨො, සමාසපදං හොති. අත්ථො පන සොයෙව.

දිට්ඨිසමපග්ගා”ති දිට්ඨියා සුඤ්ඤාභාවං ගතා; ඉධ නිට්ඨාති ඉමිස්සා කාමධාතුසා පරිතිබ්බාණං; ඉධ විභාස නිට්ඨාති ඉමං කාමභවං විජ්ඣතා සුද්ධාවාසමුත්ථලොකෙ පරිතිබ්බාණං; සත්තකඛිනත්තපරමස්සාති සත්තකඛිනත්තං පරමා සත්තචාරපරමා භවුපපත්ති අත්තභාව¹ ගහණං අස්ස, තතො පරං අට්ඨමං භවං නාදිගතිති=සත්තකඛිනත්තපරමො, තස්ස සත්තකඛිනත්තපරමස්ස සොතාපනතස්ස; කොලං කොලස්සාති කුලතො කුලං ගවර්ජනිති=කොලං කොලො, සොතාපනතිඵලසවර්ජකිරිසතො හි පට්ඨාය නිවේ කුලෙ උපපත්ති නාම නත්ථි, මහාභොගකුලෙසුයෙව නිබ්බත්තතිති අත්ථො. තස්ස කොලං කොලස්ස සොතාපනතස්ස; එක ඛිජ්ඣස්සාති ඛනිඛිජ්. නාම කට්ඨං, යස්ස හි සොතාපනතස්ස එකං යෙව ඛනිඛිජ්. අත්ථි එකං අත්තභාවගහණං, සො එකඛිජ් නාම; තස්ස එකඛිජ්ස්ස සොතාපනතස්ස; භගවතා ගතිත්තනාමවසෙනෙව තංති එතෙසං නාමාති. එතතකං හි ධානං ගතො සත්තකඛිනත්තපරමො නාම හොති, එතතකං කොලංකොලො, එතතකං එකඛිජ්ති.භගවතා එතෙසං නාමං ගතිතං. භගවා හි “අයං එතතකං ධානං ගමිස්සති, අයං එතතකං ධානං ගමිස්සති”ති ඤාතො තෙසං තාති තාති නාමාති අග්ගහෙසි. මුද් පඤ්ඤො හි සොතාපනතො සත්තභවේ නිබ්බත්තනො සත්තකඛිනත්ත පරමො නාම. මජ්ඣිමපඤ්ඤො පරං ඡට්ඨං භවං නිබ්බත්තනො කොලං කොලො නාම.තිකඛිපඤ්ඤො එකං භවං නිබ්බත්තනො එකඛිජ් නාම. තමපතෙතං තෙසං මුද්මජ්ඣිමතිකඛිපඤ්ඤං පුබ්බහෙතු නියාමෙති. ඉමෙ තයොපි සොතාපනතා කාමභවවසෙන වුත්තා. රූපාරූපභවේ පන බහු කාපි පටිසන්ධියො ගණන්තති.

ගසද්ගාමිස්සාති පටිසන්ධිවසෙන සකිං කාමභවං ආගවර්ජනිති සක ද්ගාමි,තස්ස සකද්ගාමිස්සා;දිට්ඨිව ඛමෙම අරහාති ඉමසමිං යෙව අත්ත භාවේ අරහා; “අරහ”නතිපි පාඨො. ඉධ නිට්ඨාති කාමභවං සංසරනෙත යෙව සකියාය වුත්තා; රූපාරූපභවේ උපපන්නා පන අරියං කාමභවේ න උපපජ්ජන්ති තත්ථෙව පරිතිබ්බායන්ති. අත්තරා පටිතිබ්බාසිස්සාති ආයුචෙමජ්ඣස්ස අත්තරායෙව කිලෙසපරිතිබ්බාණෙන පරිතිබ්බායනතො

අනතරාපරිනිබ්බාසී; සො පන උපනතාසමනනතරපරිනිබ්බාසී, ආයු
 වෙමජ්ඣං අපභවා පරිනිබ්බාසී, අයු වෙමජ්ඣං පභවා පරිනිබ්බාසීති තිව්ඨො
 හොති. තස්ස අනතරපරිනිබ්බාසියස්ස අනාගාමිනො; **උපහවච පටිනිබ්බා**
සිය්සාති අයු වෙමජ්ඣං අතික්කමිත්වා චා කාලකිරියං උපගන්හිං චා
 කිලෙසපරිනිබ්බාණෙන පරිනිබ්බාසනතස්ස අනාගාමිනො; **අසබ්බාර**
පටිනිබ්බාසිය්සාති අසංඛාරෙන අපභයොගෙන අධිමත්තප්පයොගං
 අකත්වා ච කිලෙසපරිනිබ්බාණෙන පරිනිබ්බාසනධම්මස්ස අනාගාමිනො;
සංඛාරපටිනිබ්බාසිය්සාති සසංඛාරෙන දුක්ඛෙන කසිරෙන අධිමත්තප්ප
 යොගං කත්වා ච කිලෙසපරිනිබ්බාණෙන පරිනිබ්බාසනධම්මස්ස අනාගා
 මිනො; **උද්ධංසොගස්ස අකතිට්ඨගාමිණො**ති උද්ධංචාතිභාවෙන උද්ධ
 මස්ස තණ්හාසොනං චට්ටසොනං චාති=උද්ධංසොනො, උද්ධං චා ගන්හිං
 පටිලභිතබ්බතො උද්ධමස්ස මග්ගසොතනනි=උද්ධංසොනො, අකතිට්ඨං
 ගච්ඡති=අකතිට්ඨගාමි, තස්ස උද්ධංසොගස්ස අකතිට්ඨගාමිනො අනාගා
 මිස්ස; අයමපන අනාගාමි චතුප්පභෙදො යො අවිහතො පට්ඨාය චතතොරෙ
 බ්‍රහ්මලොකෙ සොධෙත්වා අකතිට්ඨං ගන්හිං පරිනිබ්බාසති, අයං උද්ධං
 සොනො අකතිට්ඨගාමි නාම. යො හෙට්ඨා තයො බ්‍රහ්මලොකෙ සොධෙත්වා
 සුද්ධස්සි බ්‍රහ්මලොකෙ ධුත්වා පරිනිබ්බාසති, අයං උද්ධංසොනො න අකතිට්ඨ
 ගාමි නාම. යො ඉතො අකතිට්ඨමෙව ගන්හිං පරිනිබ්බාසති, අයං න
 උද්ධංසොනො අකතිට්ඨගාමි නාම. යො හෙට්ඨා චතුසු බ්‍රහ්මලොකෙසු
 තත්ථ තත්ථෙව පරිනිබ්බාසති, අයං න උද්ධංසොනො න අකතිට්ඨගාමි
 නාමාති. ඉමෙ පඤ්ච අනාගාමිනො සුද්ධාචාරං ගහෙත්වා චුත්තා. අනා
 ගාමිනො පන රූප්‍යගාරූප්‍යගානං අප්‍රසංගිණ්‍යතා ආකඤ්චානා සෙස
 රූපාරූපහවෙසුපි නිබ්බත්තනති. සුද්ධාචාරෙ නිබ්බත්තා පන අඤ්ඤත්ථ
 න නිබ්බත්තනති. **අවෙච්චපසංගතො**ති අරියමග්ගවසෙන ජාතිත්තා
 බ්‍රුජ්ඣත්වා අච්චපසංදෙන පසන්නා; **සොනාපගතො**ති අරියමග්ගසොනං
 ආපන්නා; ඉමිනා සබ්බෙපි අරියඵලධා පුග්ගලා ගතිතාති.

සද්ධම්මපසංගතියා පටිසම්භිද්ධගතට්ඨකථාය

දිට්ඨිකථා වණ්ණනා

ති ධර්මිකා.

ඉද්දති දිට්ඨිකථානනතරං කපිතාය ආනාපානසතිකථාය අපුබ්බත්ථානු
 වණ්ණනා අනුප්පන්නා. අයං හි ආනාපානසතිකථා-දිට්ඨිකථාය සුචිදිත
 දිට්ඨාදීනවස්ස මච්ඡාදිට්ඨිමල විසොධනෙන සුචිසුද්ධවිත්තස්ස යථාභුතාව
 බොධාය සමාධිභාවනා සුකර් හොති, සබ්බසමාධිභාවනාසු ච සබ්බ
 සබ්බඤ්ඤබොධිසත්තානං බොධිමුලෙ ඉමිනාව සමාධිනා සමාතිත
 විත්තානං යථාභුතාවබොධිතො අයමෙව සමාධිභාවනා පඬානාති ච දිට්ඨි
 කථානනතරං කපිතා. තත්ථ **සොලසවස්සං ආනාපානසතිසමාධිං**
ගාමයතො සමධිකාති¹ මෙ ඤාණිකාති උපපජ්ජතිති ඤාණ

ගණනුදෙසො, අවංචි පටිපෙණෝ¹ ඤාණානිති ආදි ඤාණගණනානිදෙසො, කතමාහි අවංචි පටිපෙණෝ ඤාණානිති ආදිති ඉමානි එකවිසති විමුත්ති සුඛෙ ඤාණානිති පරිසන්තානි සබ්බඤාණානං විචාරනිදෙසො, අනෙක සොලසවිඤ්ඤං ආනාපානසතිසමාධිං. භාවසන්තොති ආදි නිගම නනති එවං තාව පාලිවචන්තං වෙදිතබ්බං.

තථ ගණනුදෙසෙ ගණනවායෙ තාව සොලසවිඤ්ඤානති දීඝං රසං සබ්බකායපටිසංවෙදීපසංමතං කායසබ්බාරන්ති කායානුපසන්නාවතුක්කං, පිතිපටිසංවෙදී සුඛපටිසංවෙදී විතතසබ්බාරපටිසංවෙදී පසංමතං විතත සබ්බාරන්ති වෙදනානුපසන්නාවතුක්කං, විතතපටිසංවෙදී අභිප්පමොදයං විතතං සමාදහං විතතං විමොචයං විතතනති විතතානුපසන්නාවතුක්කං, අනිව්වානුපසසී විරතානුපසසී නිරෝධානුපසසී පටිනිසංග්ගානුපසසීති ධම්මානුපසන්නාවතුක්කනති ඉමෙසං චතුක්කං චතුක්කානං චසෙන සොලස වජ්ජනී පතිට්ඨා ආරම්භොති අස්සානි=සොලසවජ්ජකො, තං සොලස වජ්ජකං; සමාසවසෙන පනෙත්ථ විහන්තිලොපො කතො, ආනනති අබ්බන්තරං පටිසන්තවානො; අපානනති බ්බි නික්ඛමනවානො; කෙච්ච පන විපරිසයෙන වදන්ති අපානනති අපෙතං ආනතොති=අපානනති වුවචනති. නිදෙදසෙ පනස්ස නාකාරස්ස දීඝත්තමජ්ඣුපෙකසීතො ආනනති වුත්තං. තසමි ආනාපානෙ සති ආනාපානසති, අස්සාසපස්සාසපරිග්ගානිකාය සතියා එතං අධිවචනං. ආනාපානසතියා යුත්තො සමාධි ආනාපාන සතියං වා සමාධි=ආනාපානසතිසමාධි; භාවසන්තොති නිබ්බධගාහියං භාවෙන්තස්ස; සමධිකානිති සහ අධිකෙන චත්තනති=සමධිකානි*; සාතිරෙකානිති අපෙතං. මකාගෙ පනෙත්ථ පදසකිකරෙ.

කෙච්ච පන සංඅධිකානිති වදන්ති. එවං සති වෙ ඤාණසතානියෙව අධිකානිති ආපජ්ජති. තං න යුජ්ජති. ඉමානි හි විසති අධිකානි වෙ ඤාණ සතානි ගොනතීති.

පටිපෙණෝ¹ ඤාණානිති පරිපඤ්ඤා² ආරම්භං කත්වා පවත්තඤාණා නිති. තථ උපකාරෙ උපකකිලෙසෙ ඤාණානි. වොදනෙ ඤාණානිති වොද යති තෙන විතතං පරිසුඤ්ඤා ගොතීති=වොදනං, කිං තං? ඤාණං; වොදන ඤාණානිති චත්තබ්බෙ “සුතමෙස ඤාණ”නති ආදිසු විය “වොදනෙ ඤාණා නි”ති වුත්තං. සතො සම්පජ්ජනො හුත්වා කරෙතීති=අනොකාපී; තස්ස අනොකාපියං ඤාණානි; නිබ්බිදඤාණානිති නිබ්බිද හුත්වාති ඤාණානි; නිබ්බිදඤාණානිති නිබ්බිදය අනුකූලාති ඤාණානි; “නිබ්බිදනු ලොමිඤාණානි”තිපි පාඨො. නිබ්බිදනුලොමො එතෙසං අභිජි=නිබ්බිදනු ලොමිති අපෙතං. නිබ්බිදපටිපසංගිඤාණානිති නිබ්බිදය පටිපසංගියං ඤාණානි; විමුත්තිසුඛෙ ඤාණානිති විමුත්තිසුඛෙන සම්පයුත්තාති ඤාණානි.

ගණනවාර වණණනා
නි ධරී තා.

“කතමානි අට්ඨා”¹ති ආදීති පරිපත්² උපකාරනං පටිපක්ඛවිපක්ඛසුභ
 ලත්තා තෙසු ඤාණාති සහෙව නිද්දිට්ඨාති. **සාමවජ්ඣදෙනකමොදිති**
 හෙට්ඨා වුත්තට්ඨාති. **උපකාර**නති ච ලිඛිතවිපල්ලාසවසෙන නපුංසක
 වචනං කතං. **සහෙබ්බි අකුසලා ධම්මානි** වුත්තාවසෙයා යෙ කෙච්ඡි අකු
 සලා ධම්මා; තථා සහෙබ්බි නිබ්බට්ඨාගාගියා **කුසලා ධම්මා**; පරිපත්ථො උප
 කාරනති ච තං තදෙව අපේක්ඛිත්තා³ එකවචනං කතං. එත්ථ ච **සජ්ජි**
පන්ඤාණාති ච **උපකාර**සර **ඤාණාති** ච පුච්ඡිත්තා තෙසං ආරමමණා
 නෙව විස්සජ්ජිත්තා; තෙහෙව තාති විස්සජ්ජිතාති හොනන්ති තදුරමම
 ණාති⁴ නිගමෙත්තා දසෙය්යි. **උපකතිලෙසෙ ඤාණාදිසු**පි එසෙව නයො.

සොලසති ආකාරසරගිති ඤාණපක්ඛවසෙන වුත්තෙති සොලසති
 ඤාණකොට්ඨාසෙති; **උදු චිතං චිත්තං සමුදු චිත**නති උපචාරභූමියි චිත්තං.
 උද්ධං චිතං⁵ සමමා උද්ධං චිතං⁶; උපරුපරි කතපරිවසං සමමා උපරුපරි
 කතපරිවසනති අත්ථො. “උදුජිතං චිත්තං සමුදුජිත”⁷නතිපි පාඨො. උපරිභා
 වාය්⁸ ජිතං උපරිභාවකරෙති වා ඤාණෙති ජිතං **උදුජිතං**; **සමුදුජිත**නති
 සමා උපරිභාවාය උපරිභාවකරෙති වා ඤාණෙති ජිතං⁹; සමාති වෙත්ථ විසම
 භාවපටික්ඛෙපො, ඉමසමිං පාඨෙ “උදු දු” ඉති වෙ වෙ උපසග්ගා හොනති.
 “උදුජිතං චිත්තං සමුදුජිත”¹⁰නතිපි පාඨො. එත්ථාපි ජිතත්ථොසෙව.
 “උදු”¹¹ති¹² ඉදුමපන නිපාතමත්තමෙවාති වදන්ති. විණේපමට්ඨිකථාය
 තජ්ජිතං සුතජ්ජිතනති ච අත්ථො වුත්තො. සො ඉධ න සුජ්ජති.

එකතෙත සනතිට්ඨතීති උපචාරභූමියං තාව නානාරමමණ¹³ වික්කෙ
 පාභාවෙන එකතෙත පටිට්ඨාති; **නිසාණාචරණධෙයින නිවරණාති**
 එත්ථ අරතිපි සහෙබ්බි අකුසලා ආචරණධෙයින නිවරණාති වුත්තො.
නිසාණාචරණධෙයිනාති නිසාණානං ආගමනමග්ගපිදහනධෙයින;
 ‘නිසාණාචරණධෙයිනා’¹⁴තිපි පාඨො. නිසාණානං පටික්කෙචනධෙයිනාති
 අත්ථො. **සහකමමං**¹⁵ **අජිසානං නිසාණ**නති මග්ගට්ඨානං අරියානං
 නිසාණසංඛිතායා අරියමග්ගයා හෙතුත්තා එළුපවාසරන අරියානං
 නිසාණං; තෙන ච හෙතුතුත්තෙත මග්ගකමණේ අරියා නිසානති
 නිග්ගච්ඡන්ති. කෙච්ඡි පන “නිසාණ”¹⁶නති මග්ගොති වදන්ති. ඉධ උප
 චාරයා අධිපෙපකත්තා මග්ගකමණේ ච ආලොකසඤ්ඤාය සබ්බකුසල
 ධම්මානඤ්ච අභාවා තං න සුජ්ජති. නිවුත්තනා¹⁷ පටිච්ඡන්තත්තා
 නපජානාතීති පුග්ගලවසෙන වුත්තං.

සොලසඤාණාතිදදසවණ්ණනා

නි වසී තා.

1. පරිබ්බං-කන්ථි. 5. සි. I. උපරිභාවයං. 9. සි. I. කානාරමමණා.
 2. සි. I. & II. අපපක්ඛිපිත්තා. 6. සි. II. ජිතං සමාගිතං. 10. සි. II. නිකමණං.
 3. තදුරමමණාතිඤාණාතිති කන්ථි. 7. සි. I. සමාදුජිතං. II. සමමාදුජිතං.
 4. සි. II. උචිතං. 8. සි. I. උදුති. 11. සි. I. II. නිවුත්තත්තො.

විසුද්ධිචිත්තාසාරා උපවාරගුමියංගෙව; **බණ්ඩකසමොධානා** චිත්තකඛණේ චිත්තකඛණේ උපපජ්ජනතො බණ්ණො එතෙසං අපජ්ඣි=බණ්ණො; උපකක්ඛ්ලෙසා; **බණ්ණිකානං** සමොධානො සමාගමො සමබ්ඤ්ඤා=බණ්ණික සමොධානො; තස්මා බණ්ණිකසමොධානො; උපපජ්ජමානා උපකක්ඛ්ලෙසා බණ්ණිකපඛණ්ඩවසෙන බණ්ණිකපරමපරවසෙන උපපජ්ජනති, න එකචිත්තකඛණේ වසෙනාති චුත්තං හොති.

පඨමච්ඡක්කෙක- අසාරාදිමජ්ඣමසිසොසාන නති අබ්බන්තරපටි සන වාතස්ස නාසිකග්ගං වා මුඛනිමිත්තං වා ආදි, හදයං මජ්ඣං, නාති පරියොසානං; තං තස්ස ආදිමජ්ඣමරියොසානං සතිසා අනුගච්ඡන්තො යොගියස්ස ධානනානත්තානුගමනෙන චිත්තං අජ්ඣාතනං විකෙඛපං ගච්ඡති, තං අජ්ඣාතනවිකෙඛපගතං චිත්තං එකතෙන¹ අසණ්ඨගනතො සමාධියස්ස පරිපජ්ඣො. **සසාරාදිමජ්ඣමසිසොසාන** නති බති නිකම්මණ්වාතස්ස නාති ආදි, හදයං මජ්ඣං, නාසිකග්ගං මුඛනිමිත්තං වා බති ආකාසො වා පරියොසානං; යොජනා පනෙත්ථ චුත්තනායෙතෙව වෙදිතබ්බො. **අසාරාදිමජ්ඣමසිසොසාන** නාතික නති තණ්හාවටියාති නාසිකාවාතායතනමිදං කම්මධ්මානනති සලලකෙඛනිා ඔලාරිකොලාරිකස්ස අසාරාසස්ස පඤ්ඤා සංඛාතා නිකාමනා එව තණ්හාපවත්ති; තණ්හාපවත්තියා සති එකතෙන² අසණ්ඨගනතො සමාධියස්ස පරිපජ්ඣො. **සසාරාදිමජ්ඣමසිසොසාන** නාතික නති ජුත අසාරාසපුබ්බකස්ස පසාරාසස්ස පඤ්ඤා සංඛාතා නික නති; යෙසං චුත්තනායෙතෙව යොජෙත්තබ්බො.

අසාරාසෙනාතිගුහනාසාරා අතිදිස්සං අතිරස්සං වා අසාරාසං කණොත්තස්ස අසාරාසමූලකස්ස කායචිත්තකිලමථස්ස සබ්බාවතො තෙන අසාරාසෙන විද්ධියස්ස පිළිත්තස්ස; **සසාරාසපිලාගෙ මුච්ඡනාති** අසාරාසෙන පිළිත්තත්තායෙව පසාරාසෙ අසාරාදි³ සඤ්ඤාදිනො පසාරාසං පඤ්ඤාතො තස්මිං පසාරාසපිලාගෙ රජ්ජනා; පසාරාසමූලකෙපි එසෙව නයො.

චුත්තස්සෙව අඤ්ඤා අනුචණ්ණෙනත්ථං චුත්තෙසු ගාථාබ්බකෙසු අනුගච්ඡනාති අනුගච්ඡමානා; සතිති අජ්ඣාතනබතිද්ධාවිකෙඛපගතානුගතා සති; විකම්පති අනෙත චිත්තනාති=විකෙඛපො, කො සො? අසාරාසො; අජ්ඣාතනං විකෙඛපො=අජ්ඣාතනවිකෙඛපො; තස්ස ආකඛ්ඛිනා=අජ්ඣාතන විකෙඛපාකඛ්ඛිනා; අසමො මනසිකාරවසෙන අජ්ඣාතනවිකෙඛපකස්ස අසාරාසස්ස ආකඛ්ඛිනාති චුත්තං හොති. එතෙනෙව නයෙන බතිධා විකෙඛප පඤ්ඤා වෙදිතබ්බො. යෙතිති යෙති උපකක්ඛ්ලෙසෙති; **විකෙඛප මානාසාරාදි*** විකම්පිගමානස්ස විකෙඛපං ආපාදියමානස්ස; **නො ච චිත්තං විමුච්චති** චිත්තං අසාරාසපසාරාසාරමණේ ව නාතිමුච්චති පච්චනික ධමමෙති ව න විමුච්චති. චිත්තං නො ච විමුච්චති³ පරපත්තියා ව හොනාතිති සමබ්ඤ්ඤා. **විමොක්ඛං අපපජානනා**ති යො වා අඤ්ඤාදි වා ආරමණාධිමුත්තතිවිමොක්ඛඤ්ඤා පච්චනිකවිමුත්තතිවිමොක්ඛඤ්ඤා එවං අපා

1. සි. II. එකතෙන. 2. සි. II. අසාරාස. 3. සි. I & II. විමුච්චති මුච්චති.

* "විකම්පපමානස්සා"තිතචිත්තබ්බො.

ජානනා; පරපතතිසාති පරපච්චයං පරසද්දගනං¹ අරහන්ති න අත්ත පච්චක්ඛං සද්දන්ති “පරපච්චයිකා”ති වත්තනෙබ්බ “පරපත්තියා”ති වුත්තං. අනේවා පන සොසෙව.

දුතියච්ඡකෙක-අමිත්තනති අස්සාසපස්සාසානං පුසනට්ඨානං; අස්සාසපස්සාසා හි දීඝනාසිකස්ස නාසාපුටං ඝට්ටෙනො පචත්තනති. රස්සනාසිකස්ස උත්තරොට්ඨං. යදි හි අයං යොගී නං නිමිත්තතෙව ආවර්ජති, තස්ස නිමිත්තතෙව ආවර්ජමානස්ස අස්සාසෙ විත්තං විකම්පති, න පතිට්ඨාතිති අනේවා. තස්ස තස්මිං විතො අපභතිට්ඨිතෙ සමාධිස්ස අභාවනො තං විකම්පනං² සමාධිස්ස පරිපනේවා. යදි අස්සාසතෙව ආවර්ජති, තස්ස විත්තං අභ්ගනනරූපවෙසවසෙන විකෙඛ්ඨං ආවහති, නිමිත්තො න පතිට්ඨාති, තස්මා නිමිත්තො විකම්පති. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි යොජනා කාතබ්බා. ගාථාපු චික්ඛිප්පනෙති වික්ඛිපියති විකෙඛ්ඨං ආපාදියති.

තතියච්ඡකෙක-අතිගානුබාවනං. විත්තනති පුසනට්ඨානං අතික්ක මිත්වා ගතං අස්සාසං වා පස්සාසං වා අනුතච්ඡමානං විත්තං; විකෙඛ්ඨ පානුපතිගනති විකෙඛ්ඨපෙන අනුගතං විකෙඛ්ඨං වා සයං අනුපතීතං අනුගතං; අනාගතපටික්ඛබ්බනං. විත්තනති පුසනට්ඨානං අපභතං අස්සාසං වා පස්සාසං වා පටික්ඛබ්බමානං පච්චාසිංසමානං විත්තං; වික්ඛම්පිගනති තස්මිං අපභතිට්ඨානෙනෙව විකෙඛ්ඨපෙන වික්ඛම්පිතං; උච්ඡනති අතිසිච්චවිරියතාදීති සබ්බාසිතං; කොසජ්ජානුපතිගනති කුසිතභාවානුගතං; අතිපග්ගතිගනති අවමාරදබ්බිරියතාදීති උස්සා පිතං; උදබ්බව්චානුපතිගනති විකෙඛ්ඨානුගතං; අගිනිගනති අස්සාද වජ්ඣුසු භුසං නතං අලචීතං; අපගනනති නිරස්සාදවජ්ඣුසු පතිගතං තනො³ අපගතං වා අපගතනතං⁴ වා; නතනො අපගතනති අනේවා. ඤානානුපති ගනති එත්ථ අස්සාසපස්සාසනිමිත්තං මනසි කරොතො උප්පනනපිටිසුබ්බෙ වා පුබ්බෙ හසිතලපිතකිලිතවජ්ඣුසු වා රාගො අනුපතති; බ්‍යාපාදානු පතිගනති එත්ථ මනසිකාරෙ නිරස්සාදගතවිත්තස්ස උප්පනනදෙමනස්ස වසෙන වා පුබ්බෙ සමුදවිණේණසු ආඝාතවජ්ඣුසු වා බ්‍යාපාදෙ අනු පතති.

ගාථාපු න සමාධිසන්ති න සමාහිතං හොති; අබ්විත්තනති විත්ත සියෙන නිද්දිට්ඨො අබ්බො සමාධි

එත්තාවතා තිති ඡකෙකති අට්ඨාරස උපකක්ඛිලෙසෙ නිද්දිසිත්වා ඉදුති තෙසං උපකක්ඛිලෙසානං සමාධිස්ස පරිපත්භාවසාධනෙන ආදිතවං දස්සෙනො පුන අස්සාසාදිමජ්ඣාපටිසොසානනති ආදිමග. තත්ථ කාසොපි විග්ගම්පි සාරද්ධා ව⁵ හොනතිති විකෙඛ්ඨපමුට්ඨානරූපානං වසෙන රූපකායොපි විකෙඛ්ඨපසන්නතිවසෙන විත්තමපි මගතා බොහෙන

1. සි. I & II. පරසද්දගණං. 3. පටිපාතතනො' ඉති කත්ථි.
2. සි. I & III. වික්කප්පනං. 4. සි. I. අපගතනං.
5. සි. I. සද්දථාමි.

වුභිතා සදරථා ව¹ හොනති; තහො මඤ්ඤරෙන ඉඤ්ඤිතා කමපිතා; තහො මඤ්ඤරෙන ඵඤ්ඤා චලිතා හොනති. බලවාපි චෙක්ඛිමොපි මඤ්ඤපි බොහො හොතිසෙව, න සක්කා බොහෙන න භවිතුනති වුත්තං හොති. විතතං විකම්පිතත්තාති විතතස්ස විකම්පිතත්තා.

ගාථාසු පටිපුණ්ණං² අභාවිතාති යථා පරිපුණ්ණා හොති, තථා අභාවිතා; ඉඤ්ඤිතොති කමපිතො; ඵඤ්ඤොති මඤ්ඤමපිතො; හෙට්ඨා නිවරණානං අනන්තරත්තා ඉමෙති ව පන නිවරණෙහිති අවට්ඨනසමිපතිදස්සනාවචනං කතං, ඉධ පන නිගමනෙ නිවරණානං සන්තරත්තා හෙති ව පන නිවරණෙහිති පරමමුඛතිදස්සනාවචනං කතං.

උපකක්ඛිලෙසඤ්ඤානිදෙසවණ්ණනා

තිට්ඨිතා.

වොදහෙ ඤ්ඤානීති විසුද්ධිඤ්ඤානි; න. විචජ්ඣිකාති යං පුබ්බෙ වුත්තං අතීතානුඛාවනං විතතං විකෙඛපානුපතිතං තං විචජ්ඣිකාති සමබ්භිතබ්බං; එකධ්මානෙ සමාදහනීති අස්සාසපස්සාසානං පුසන³ ධ්මානෙ සමං ආදහති පතිධ්මාපෙනි; නැසෙව අබිමොචෙනීති එකධ්මානෙති වුත්තෙ අස්සාසපස්සාසානං පුසනධ්මානෙසෙව සනති ධ්මපෙනි සනති ආනං කරෙති; පහගණිකාති ධම්මවිවයපිතිසමෙබ්බාජ්ඣකඛගභාවනාස පහගෙතො; විනිග්ගණිකාති පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසමෙබ්බාජ්ඣකඛගභාවනාස විනිග්ගණිකාති; සති ස්වියවිරිසි ස්වියසෙති පහගෙතො සති ස්වියසමාධි ස්වියසෙති විනිග්ගෙතොතිපි වදනති. සම්පජානො හුකාති අසුභගාවනාදීති; පුන සම්පජානො හුකාති මෙත්තාභාවනාදීති; යෙන රුහෙන අනුපතිතං යෙන බ්‍යාපාදෙන අනුපතිතං තං පජහතීති සමබ්බො, තං විතතං ඊදිසනති සම්පජානනෙතො තපපටිපකෙඛන රාගං පජහති බ්‍යාපාදං පජහතීති වා අපො, පටිසුද්ධනති තිරුපකක්ඛිලෙසං; පටිසොදනනති පහස්සරං; එකත්තග්ගං හොතීති තං තං විසෙසං පත්තස්ස තං තං එකත්තං ගතං හොති; කනමෙ හෙ එකත්තාති ඉධ සුජජ්ජමානෙපි එකත්තෙ එකත්තො කතො පුච්ඡති; දුනුපස්සග්ගපඨ්මානෙකත්තනති දුනවජ්ඣසම්බාහස්ස දුනස්ස උපස්සග්ගො වොස්සජ්ජනං⁴ = දුනුපස්සග්ගො, දුනවජ්ඣපරිවමාගවෙතනා; තස්සා උපධ්මානං ආරමමණ්කරණවසෙන උපගන්වා ආනං = දුනුපස්සග්ගපඨ්මානං; තදෙව එකත්තං තෙන වා එකත්තං එකග්ගභාවො = දුනුපස්සග්ගපඨ්මානෙකත්තං. “දුනවොස්සග්ගපඨ්මානෙකත්ත” නති පාඨො සුදරුතරො, යො එවපො, එතෙන සමුද්ධාරවසෙන වාගානුස්සතිසමාධි වුත්තො, සමුද්ධාරවසෙන වුත්තොපි වෙස ඉතරෙසං තිණ්ණමපි එකත්තානං උපතිස්සසවච්චෙසො හොති, තස්මා ඉධ නිද්දිසනති වදනති.

1. සි. සදරථාච.

2. සි. I & II. පරිපුණ්ණා.

3. සි. I & II. පුසන.

4. සි. I & II. වොස්සජ්ජනං.

විසාකාපි හි මහාඋපාසිකා ආග: “ඉධ භනෙන දිසාසු වසං චුථා හිකඛු සාවච්චිං ආගච්ඡිස්සන්ති භගවන්තං දස්සනාය. තෙ භගවන්තං උප සඛකමිත්වා පුච්ඡිස්සන්ති: ඉථ්ථානාමො භනෙත හිකඛු කාලකතො, තස්ස කා ගති? කො අභිගමපරායොති? තං භගවා ව්‍යාකරිස්සන්ති සොතා පනත්ථලෙ වා සකදගාමිථලෙ වා අනාගාමිථලෙ වා අරහන්ත වා. තත්තං උපසඛකමිත්වා පුච්ඡිස්සාමි-ආගතපුබ්බා නු ඛො භනෙත තෙන අශෝභන සාවච්චිති? සචෙ මෙ වකඛන්ති-ආගතපුබ්බා තෙන හිකඛුනා සාවච්චිති. නිව්ඤ්ඤාමෙථ ගච්ඡිස්සාමි-නිස්සංඝං පරිත්තං තෙන අශෝභන වසසික සාටිකා වා ආගතතුකභන්තං වා ගමිකභන්තං වා ගිලානභන්තං වා ගිලානුපට්ඨාකභන්තං වා ගිලානභේසජ්ජං වා ධූවයාගු වාති. තස්සා මෙ තදනුස්සරනභිසා පාමුජ්ජං ජායිස්සති. පමුදිතාය පිති ජායිස්සති. පිති මනාය කායො පස්සමතිස්සති. පස්සදාකායා සුඛං චෙදිධිස්සාමි. සුඛිනියා චිත්තං සමාධිධිස්සති. සා මෙ භවිස්සති ඉන්ද්‍රියභාවනා බලභාවනා බොජ්ඣකභගාවනා”ති.

අථවා එකතෙනසු පථමං උපචාරසමාධි වසෙන චුත්තං, දුතියං අපරණාසමාධිවසෙන, තතියං විපස්සනාවසෙන, චතුථං මග්ගථලවසෙන නාති චෙදිතබ්බං. සමථස්ස නිමිත්තං=**සමථනිමිත්තං**; වසො භඤ්ඤා එව ලක්කණ්=**වසලක්කණ්**; නිරොධො නිබ්බාණං. සෙසමෙනෙසු තීසු චුත්ත නයෙනෙව යොජේතබ්බං.

වාගාධිමුත්තාන නති දුනෙ අධිමුත්තානං; **අධිමුත්තාන** නති විපස්සනා පාදකසමාධි; **විපස්සනාන** නති භඤ්ඤානුපස්සනතො පට්ඨාය නීති අනු පස්සනාති සංඛාරෙ විපස්සනනානං; **අජිසපුගලාන** නති අවිජ්ජානා; දුතියාදීනි නීණි එකත්තානි ආනාපානසතිවසෙන සෙසකමමට්ඨානවසෙන ව සුජ්ජන්ති. චතුති **ඨානෙහිති** චතුති කාරණෙහි.

සමාධිවිපස්සනාමග්ගථලානං වසෙන එකත්තගතං චිත්තං පටිපදු විසුඤ්චිපකඛන්තා¹ ඤ්ඤව හොති උපෙක්ඛානු බ්‍රැහ්මකඤ්ඤා ඤ්ඤෙන ව සමපහං සිතන්ති උද්දසපදති. පථමස්ස ඤානස්ස කො ආදීති ආදීති තෙසං උද්දසපදනං විථාරතුකාමකාපුච්ඡාපුබ්බභගමානි නිද්දසපදති.

තථ **පටිපදු විසුද්ධිපකඛන්තා**¹ නති පටිපදු එව නිරවණ්ණමලවිසොධ නාමො විසුද්ධි, තං පටිපදු විසුද්ධිං පකඛන්තං¹ පච්චිතං; **උපෙක්ඛානු බ්‍රැහ්මක** නති නත්‍රමජ්ඣිකත්තුපෙක්ඛාය බ්‍රැහ්මං වඛ්ඪිතං; **ඤ්ඤානි සමපහං** සිතානති පරියොදුපකෙන ඤ්ඤෙන සමපහංසිතං පරියොදුපිතං විසො ධිතං; **පටිපදු විසුද්ධි** නාම සසමහාරිකො උපවාහෙ; **උපෙක්ඛානු බ්‍රැහ්මක** නාම අපරණා; **සමපහංසනා** නාම පච්චිවෙක්ඛණ්භි එව මෙකෙ වණ්ණෙසනති. සඤ්ඤා පන **එකත්තගතං චිත්තං පටිපදු විසුද්ධි පකඛන්තා**¹ **ඤ්ඤව හොති**ති ආදි චුත්තං, තස්මා අනෙතාඅපරණායමෙව ආගමනවසෙන පටිපදු විසුද්ධි, නත්‍රමජ්ඣිකත්තුපෙක්ඛාය කීවච්චසෙන

උපෙක්ඛානුමුඛනා, ධම්මානං අනභිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොද්ධකස්ස ඤාණස්ස කිම්බනිපථතතිවසෙන සමපහංසනා වෙදිතබ්බා. කථං? යසම්. හි වාරෙ අප්පණා උප්පජ්ජති, තස්මිං යො නිවරණසංඛාතො කිලෙසගණො තස්ස ඝානස්ස පරිපජ්ඣො තතො විතතං විසුජ්ඣති, විසුඛධිතතා ආවරණවිරහිතං හුත්වා මජ්ඣමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති. මජ්ඣමං සමථනිමිත්තං නාම සමප්පවනෙනා අප්පණාසමාධියෙව; තද නන්තරං පන පුරිමවිත්තං එකසන්තතිපරිණාමනයෙන තථතතං උප ගච්ඡමානං මජ්ඣමං සමථනිමිත්තං සමිපජ්ජති නාම; එවං පටිපන්නතතා තථතත්ථපගමනෙන තථ සක්ඛඤ්ඤා නාම.

එවං තාව පුරිමවිත්තෙ විජ්ජමානාකාරනිපථාදිකා පඨමස්ස ඝානස්ස උප්පාදකවිද්ධියෙව ආගමනාවසෙන පටිපද්ධිපුද්ධි වෙදිතබ්බා. එවං විසුඛධිස්ස පන තස්ස පුන විසොධෙතබ්බාභාවතො විසොධනෙ බ්‍යාපාරං¹ අකරොතො විසුඛං විතතං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. සමථභාවුපගම නෙන සමථපටිපන්නස්ස පුන සමාධානෙ බ්‍යාපාරං අකරොතො සමථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. සමථපටිපන්නභාවතො එව චස්ස කිලෙසසංසග්ගං පහාය එකතෙන උපවසිතස්ස පුන එකතත්ථපඨානෙ බ්‍යාපාරං අකරොතො එකතත්ථපඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. එවං තත්ථ මජ්ඣතත්ථපෙක්ඛාය කිම්බවසෙන උපෙක්ඛානු මුඛනා වෙදිතබ්බා.

යෙ පනෙතෙ එවං උපෙක්ඛානුමුඛිතෙ තථ ජාතා සමාධිපඤ්ඤා සංඛාතා සුගතකිම්බමා අඤ්ඤාමඤ්ඤා අනභිවත්තමානා හුත්වා පටිත්තා, යාති ච සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි නානාකිලෙසෙහි විමුත්තතතා විමුත්ති රසෙන එකරසාති හුත්වා පටිත්තාති, යං වෙස තද්දුපගං තෙසං අනභි වත්තනඑකරසභාවානං අනුච්ඡිනං විරියං වාගයති, යා චස්ස තස්මිං බ්‍රහ්මෙ පටිත්තා ආසෙවනා, සබ්බෙපි තෙ ආකාරා යස්මා ඤාණෙන සංකි ලෙසවොදනෙසු තං තං ආදීනවිඤ්ඤා දිස්වා තථා තථා සමපහංසි තතො විසොධිතතො පරියොද්ධිතතො නිපථනා, තස්මා ධම්මානං අනභිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොද්ධකස්ස ඤාණස්ස කිම්බනිපථතති වසෙන සමපහංසනා වෙදිතබ්බාති වුත්තං.

තථ යස්මා උපෙක්ඛාවසෙන ඤාණං පාකටං භොති, යථාහ:- “තථා පග්ගතිතං විතතං සාධුකං අජ්ඣුපෙක්ඛති උපෙක්ඛාවසෙන, පඤ්ඤාවසෙන පඤ්ඤාන්ද්‍රියං අධිමතතං භොති උපෙක්ඛාවසෙන, නානත්තකිලෙසෙහි විතතං විමුච්චති විමොක්ඛවසෙන, පඤ්ඤාවසෙන පඤ්ඤාන්ද්‍රියං අධි මතතං භොති, විමුත්තතතො තෙ ධම්මා එකරසා භොතති, එකරසවෙස්න භාවනා”ති. තස්මා ඤාණකිම්බමා සමපහංසනා සමිපොසානතති වුත්තං.

එවං නිවත්තගගනති ආදීනි තස්සෙව විත්තස්ස ථොමනවචනාති. තථ එවං නිවත්තගගනති එවං යථා වුත්තෙන විධිනා පටිපද්ධිපුද්ධි පක්ඛඤ්ඤා උපෙක්ඛානුමුඛනා ඤාණසමපහංසනාවසෙන තිවිධිභාවං ගතං;

විතකකාසමපනන නති කිලෙසකෙබ්බාවිරහිතතතා විතකකන සුඤ්ඤාං පතනං ගතං; **විතකසා අබ්බිකානසමපනන** නති තසමිංයෙව ආරමභණ්ණ විතකසා නිරන්තරපචතතිසම්බාතෙන අබ්බිකානෙන සමපතනං අනුතං යථා අබ්බිකානවසියං අබ්බිකානනති ක්කිනපචතති, තථා ඉධාපි විතකසා අබ්බිකානනති විතෙකකග්ගතාපි සුඤ්ඤිති. තෙන හි එකසමිංයෙව ආරමභණ්ණ විතකං අබ්බිකාති, න එත්ථ විකම්පනීති **සමාධිසමපනන** නති විසුං වුත්තතතා පන වුත්තතයෙනෙව ගහෙතබ්බං.

අථවා සමාධියෙව ක්කිනසම්බන්ධතතා **විතකසා අබ්බිකානසමපනන** නති ක්කිනසමපඤ්චකවසෙන වුත්තං. **සමාධිසමපනන** නති ඉන්ද්‍රියසම්බන්ධතතා ඉන්ද්‍රියපඤ්චකවසෙන; දුතියස්කන්ධාදිසු පන අලබ්භමානාති පදාති පහාය ලබ්භමානකවසෙන **පිඨිසමපනන** නති ආදි වුත්තං.

අනිව්චානුපයනාදිසු අට්ඨාරසසු මහාවිපසානාසු විතකකාදයො පරිපුණ්ණායෙව, තාසං කාමාවචරතතා එතාසු ච අපරණාය අභාවතො පටිපදවිසුද්ධිආදයො බණ්ණිකසමාධිවසෙන යොජෙතබ්බං. චතුසු මහෙසසු පඨමස්කන්ධිකවසෙන විතකකාදිනං ලබ්භනතො ලබ්භමානකවසෙනෙව විතකකාදයො පරිපුණ්ණා වුත්තා. දුතියස්කන්ධිකාදිසු හි මහෙසසු විතකකාදයො ක්කිනෙසු විය පරිභායනතීති.

එතතාවතා තෙරස වොදනඤ්ඤානි විජාරතො නිද්ද්ධිකාති හොනති. කථං? එකථිකෙන සමාදහනෙන තත්ත්ව අභිමුච්චනෙන කොසල් පජ්ඣනෙන උද්ධච්චපජ්ඣනෙන රාගපජ්ඣනෙන බ්‍යාපාදපජ්ඣනෙන සමපසුත්තාති ඡ ඤ්ඤානි ච චතුහි එකතෙතති සමපසුත්තාති වත්තාරි ඤ්ඤානි පටිපදවිසුද්ධි-උපෙක්ඛානුබුද්ධතා-සමපහංසනාති සමපසුත්තාති තිණි ඤ්ඤානීති එවං තෙරස ඤ්ඤානි නිද්ද්ධිකාති.

එවං සනෙතපි ආනාපානසතිසමාධිභාවනාවසෙන තෙසං නිපජ්ඣති. දයෙසාතුකාමො තාති ඤ්ඤානි අනිගමෙත්වා **නිමිත්තං අසායසයසාසාති** ආදිනා නයෙන වොදනාපුබ්බිතමං ආනාපානසතිසමාධිභාවනා විධිං දයෙසත්වා අනෙත තාති ඤ්ඤානි නිගමෙත්වා දයෙසසි. තත්ථ **නිමිත්තං වුත්තමෙව. අනාරමභණ්ණමෙකවිතකසාති** අනාරමභණ්ණ එකවිතකසා; මකාරො පනෙත්ථ පදසක්කිකරෙ. “අනාරමභණ්ණං එකවිතකසා”තිපි පාදො. එකසා විතකසා ආරමභණ්ණං න භවනතීති අත්ථො. **තයො බමෙමිති** නිමිත්තාදයො තයො බමෙම; **භාවනාති** ආනාපානසතිසමාධිභාවනා.

කථ නති පඨමං වුත්තාය වොදනාභාජාය අනන්තරං වුත්තාය පරිභාරභාජාය අත්ථං කථෙතුකමත්තාපුච්ඡා; **නා විමෙති** න ච ඉමෙ; “නවමෙ”තිපි පාදො. සොයෙව පදවෙජ්ඣෙ. “කථං න ච අවිදිතා හොනති? කථං න ච විතතං විකෙට්ඨං ගච්ඡති?”ති එවං. ‘කථං’සද්දෙසෙසෙතිපි පඤ්චති යොජෙතබ්බං. **පබානි. සඤ්ඤායනීති** ආනාපානසතිසමාධිභාවනාරමාකං විරියං සද්දියාති; විරියං හි පදගනති තෙනාති= “පබාන”නති වුච්චති. **සයොගඤ්ච සායබනීති** නිවරණවිකම්මකං.

කුසානඤ්චි යොගී¹ නිපථාදෙනි; කුසානං හි නිවරණවිකම්මිකණං පසුඤ්ඤානීති=“පයොගො”ති වුත්තං. මිසෙසමධිගච්ඡති² සංයෝජනපභාණකරං මග්ගඤ්චි පටිලහති; මග්ගො හි සමථවිපස්සනානං ආනිසංසන්නාවිසෙයොති වුත්තො. විසෙසස්ස ච පමුඛභූතත්තා චකාරෙන සමුච්චයො න කතො.

ඉද්දති නං පුච්ඡන්තමන්. උපමාය සාධෙනො සෙසථාපි රුකෙතාරි ආදිමාහ. තස්සන්තො: යථා නාම කකචෙන ථාලනත්ථං වාසියා නව්ඡනා රුකෙකා ථාලනකාලෙ නිව්චලතාවන්. සමෙ භූමිපාදෙසෙ පයොගකම්මං කතා ධරිතො. කකචෙනාති හන්තකචෙන; ආගතොති රුකකං ප්‍රසිද්ධා අත්තතො සමිපභාගං ආගතො; ගතොති රුකකං ප්‍රසිද්ධා පර භාගා³ ගතො; වාසදො සමුච්චයන්තො. න අවිදිනා හොනනීති රුකෙකි කකචදනෙතති ප්‍රථමං පුරිසෙන පෙකම්මානං. ධානං අපභානා තෙසං ආග මන ගමනාභාවතො* සබ්බෙපි කකචදනතා විදිනා ච හොනති; සධානනනී රුකකචෙදනකිරියං; “විසෙසමධිගච්ඡති”ති වචනං උපමාය නත්ථි. උපතිබ්බකුසානිමිත්තනනි උපතිබ්බකුසාය සතිසා නිමිත්තභූතං කාරණ භූතං නාසිකග්ගං වා මුඛනිමිත්තං වා; උපතිබ්බකුසි ඵතාය ආරම්මණෙ විත්තනනි=උපතිබ්බකුසා නාම, සති; නාසිකග්ගෙ වාති දීඝනාසිකො නාසිකග්ගෙ; මුඛනිමිත්තෙ වාති රසනාසිකො උත්තරොව්ඨ; උත්ත රොව්ඨා හි මුඛෙ සතිසා නිමිත්තනනි=මුඛනිමිත්තනනි වුත්තො. ආගතොති ප්‍රථමධානතො අබ්බන්තරං ආගතො; ගතොති ප්‍රථමධානතො බඡිද්ධා ගතො; න අවිදිනා හොනනීති ප්‍රසනව්ඨානං අපභානා අස්සාසපස්සා සානං ආගමනගමනාභාවතො* සබ්බෙපි තෙ විදිනා ථව හොනති; කම්ම නිසං හොනනී යෙන විරියෙන කායොපි විත්තමපි කම්මනියං භාව නාකම්මකම්මං භාවනාකම්මයොග්ගං හොති; ඉදං විරියං සධානං නාමාති ඵලෙන කාරණං වුත්තං හොති.

උපකම්මලෙසා පභියනනීති විකම්මිකනවසෙන නිවරණාති පභිය නනි; විනක්කා වුපසමමනනීති⁴ නානාරම්මණවාරිතො අනවට්ඨිතා විනක්කා වුපසමං ගච්ඡන්ති; යෙන කුසානෙන උපකම්මලෙසා පභියනනි විනක්කා වුපසමනනි අසං සණොගොති පයොගමපෙක්ඛිනා පුලුච්ඡිග නිද්දෙසො කතො. සංයෝජනා පභියනනීති තත්තමග්ගවජ්ඣා සඤ්ඤා ජනා සමුච්ඡේදපභාණෙන පභියනනි; අනුසයා බන්ධනිහොනනී⁵ති පභියනානං පුත්ත අනුප්පනනිබ්බකත්තා විගතො උපපාදනො වා වයනො ඵතෙසනනි=බන්ධනා, පුබ්බෙ අබන්ධනා⁶ බන්ධනා හොනනීති= බන්ධනිහොනනි; විනස්සනනීති අන්තො. සංයෝජනපභාණං අනුසයපභාණෙන හොති, න අඤ්ඤාථාති දස්සනන්තො අනුසයපභාණමාහ. යෙන මග්ගෙන සඤ්ඤාජනා පභියනනි, අනුසයා බන්ධනි හොනනි, අසං මිසෙසොති අන්තො. වතුන්තවතුනෙක අරියමග්ගස්සාපි නිද්ද්ධිත්තා

1. සි. I. යොගී.	4. අනුසයො බන්ධනිහොනනි-කන්තී.
2. සි. I. භාවං.	5. සි. I & II. අබන්ධනි.
3. සි. I. වුපසමනනි.	6. සි. I & II. ආගමන ගමනාභාවතො.

ඉධ අරියමග්ගො වුත්තො. එකච්ඡතස්ස ආරමමණවග්ගාවග්ගං අවුත්තෙති සිද්ධිත්තො තං අවිස්සජේරුත්වා ඵලං ඉමෙ භග්ගො ධම්මො එකච්ඡතස්ස ආරමමණො න භොගනිති නිගමනං කතං.

ඉදුති තං භාවනාසිද්ධිසාධකං යොගාවචරං ථූතත්තො ආනාපාන සති සංඝාති ගාථං වච්ඡා තස්සා නිදද්ධස්මාහ. තථ ආනාපානසතියො යථා බ්‍රිද්ධෙන දේශිතා තථා පටිපුණ්ණා සුභාවිතා අනුපුබ්බං පටිච්ඡිනා සස්ස අභි සංවිජ්ජනති, යො ඉමං ලොභං පභාසෙති. කිං විය? අඛ්‍යා මුත්තොව වඤ්චා, යථා අඛ්‍යාදිති මුත්තො වඤ්චා ඉමං ඔකාසංලොකං පභාසෙති, තථා යො යොගාවචරො ඉමං ඛක්ඛාදිලොකං පභාසෙතිති ගාථාය සම්බන්ධො. “අඛ්‍යා මුත්තොව වඤ්චා”ති ව පදස්ස නිදෙදසෙ මභික්ඛාදිනමපි වුත්තත්තො එථ ආදිසද්ද ලොපො කතොති වෙදිතබ්බො. ගාථානිදෙදසෙ නො පස්සාසො නො අස්සාසොති සොයෙව අජො පටිසෙධෙන විසෙයෙත්වා වුත්තො. උපධ්වානං සනීති අසමමුස්සන තාය තමෙව අස්සාසං උපගනත්වා ථානං සති නාමාති අජො. තථා¹ පස්සාසං. එත්තාවතා ආනාපානෙසු සති=ආනාපානසතීති අජො වුත්තො භොති.

ඉදුති සතිවසෙතෙව “සස්සා”ති වුත්තං පුග්ගලං නිද්දිසිතුකාමො යො අස්සසති නස්සපට්ඨාති, යො පස්සසති තස්සපට්ඨාතිති වුත්තං. යො අස්සසති තස්ස සති අස්සාසං උපගනත්වා නිවර්ති, යො පස්සසති තස්ස සති පස්සාසං උපගනත්වා නිවර්තිති අජො. පටිපුණ්ණාති කිංන විපස්සනාමග්ගපරමපරාය අරහත්තමග්ගප්පත්තියා² පරිපුණ්ණා; කෙසෙව හි කිංනවිපස්සනාමග්ගධම්මෙ සන්ධාය “පරිග්ගහට්ඨනා”ති ආදිමාහ. තෙ හි ධම්මො ඉමිනා යොගිනා පරිග්ගහගානත්තා පරිග්ගහා, තෙන පටිග්ගහට්ඨන පරිපුණ්ණා; තථ සබ්බසං විත්තමචතසිකානං අඤ්ඤ මඤ්ඤපරිවාරත්තා පටිවාරට්ඨන පටිපුණ්ණා; භාවනාපාරිපුරිවසෙන පටිපුරට්ඨන පටිපුණ්ණා. චතස්සො භාවනා භෙදිනා වුත්තායෙව. භාතිකතාති සුත්තයානසද්ධිසා කතා; චක්ඛුකතාති පතිට්ඨට්ඨෙන වච්ඡි සද්ධිසා කතා; අනුච්ඡිනාති පච්චිපට්ඨිනා; පටිච්ඡිනාති සමනත්තො විතා උපවිතා; සුසමාරද්ධාති සුවුට්ඨ සමාරද්ධා සුකතා; සඤ්ඤ සඤ්ඤ ආකම්බනීති යෙසු යෙසු කිංනෙසු යාසු යාසු විපස්සනාසු සවෙ ඉච්ඡති; ගාථා නාමාති තෙසු තෙසු කිංනෙසු තාසු තාසු විපස්සනාසු; චික්ඛප්පත්තොති චික්ඛාවං ඛුක්ඛාවං පත්තො; ඛල³පපත්තොති සමථවිපස්සනා ඛල⁴පත්තො; වෙසා රජ්ජපත්තොති විසාරද්ධාවං පාකට්ඨාවං පත්තො; ගෙ ඛම්බාති සමථවිපස්සනාධම්මො; ආවජ්ජනපට්ඨිකා⁵ති ආවජ්ජනායත්තා; ආවජ්ජ තමත්තයෙව තස්ස සත්තානෙන ඤ්ඤෙන වා සමපයොගං ගච්ඡනතිති අජො. ආකම්බනපට්ඨිකාති රුචිආයත්තා; රොචිතමත්තයෙව වුත්ත

1. සි. II මහාස. 2. සි. II, තත්තො. 3. සි. II මග්ගප්පත්තියා. 4. සි. II පල. 5. සි. I & II, පට්ඨිකා.

නාසෙන සම්පයොගං ගවේන්තීති අනේවා. මනසිකාගේ පනෙනා ආවජ්ජනාය විතතුප්පාදො, ආකඛිකායාය වෙවච්චනවසෙන අනේවිවරණන්තො. වුත්තො. **නෙන වුවච්චි සානිකානාති එවං කතත්තායෙව තෙ යුත්ත යානසද්ධා කතා හොනතීති වුත්තං හොති.**

සසමිං සසමිං චක්ඛුසමිනති සොළසසුචජ්ජු ඵකෙකසමිං; සොඛිට්ඨි නානති සුපපතිට්ඨිතං; සුපඤ්චාති සුචක්ඛු උපට්ඨිතා; සම්පයුත්තවිත්ත සතිතං සහෙව සකසකකිච්චකරණතො අනුලොමපරිලොමවසෙන යොජේතා තෙ වෙ ධම්මා දසසිතා. නෙන වුවච්චි චක්ඛුසානාති එවං භූතත්තායෙව කතපතිට්ඨා හොනතීති වුත්තං හොති.

යෙන යෙන විත්තං අභිනිගරන්ති පුබ්බපචත්තීතො අපනෙතො සත්ථ සත්ථ භාවනාවිසෙසෙ විත්තං උපනෙති; නෙන නෙන සති අනුපේ චත්තතීති තසමිං තසමිංයෙව භාවනාවිසෙසෙ සති අනුකුලා සුචා පුබ්බපචත්තීතො නිවත්තනා පචත්තති. “යෙන තෙනා”ති වෙත්ථ “යෙන හගවා තෙනුපසඛකමි”ති ආදියු විය භූමමනේවා වෙදිතබ්බො. නෙන වුවච්චි අනුඤ්චාති එවං කරණතොයෙව තං තං භාවනං අනුගන්තවා සිතා හොනතීති වුත්තං හොති. ආනාපානසතිසා සතිපඬා නත්තා¹ චජ්ජිකතානුට්ඨිතපදෙසු සතිසා සහ යොජනා කතාති වෙදි තබ්බො. සසමා පන පරිපුර්ණතොයෙව පරිභාවිතා හොනති වර්ණිතා ලද්ධා සෙචනා, තසමා “පරිපුර්ණණා”ති පදෙ වුත්තා තයො අන්තො “පරිචිතා”ති² පදෙපි වුත්තා. චතුරේවා විසෙසනේවාපි වුත්තො.

තත්ථ සතිසා පරිග්ගණණගොති සම්පයුත්තාය පුබ්බභාගාය වා සතිසා පරිග්ගණතබ්බො පරිග්ගණතොයොති; ජිනාති පාපකො අකු සලො ඛණ්ඩමිති සමුච්ඡේදවසෙන ලාමකෙ කිලෙසෙ ජිනාති අභි භවති; අයඤ්ච පුග්ගලාතිට්ඨානා ධම්මදෙසනා. ධම්මෙසු හි ජිනතොත්තසුතං ධම්මසම්බන්ධිපුග්ගලොපි ජිනාති නාම, තෙ ව ධම්මා සතිං අවිභාය අත්තතො පචත්තිකඛණේ ජිනිතුමාරද්ධා ජිනාති වුවච්චනති, යථා ‘භුඤ්ජිතුමාරද්ධො භුත්තො’ති වුවච්චි. ලක්ඛණමපනෙත්ථ සද්දසන්තො වෙදිතබ්බො. එවං සනෙතපි “පරිජිතා”ති චත්තතබ්බො ජකාරස්ස චකාරං කතො “පරි චිතා”ති වුත්තං. යථා “සමමා ගදො අසාසාති=සුගතො”ති අන්තවිකපෙය දකාරස්ස තකාරො නිරුත්තරිලක්ඛණෙන කතො, එවමිධාපි වෙදිතබ්බො. ඉමසමිං අන්තවිකපෙය “පරිචිතා”ති පදං කතතුසාධනං. පුරිමාති තිණි කම්මසාධනාති. **චත්තාගේ සුසමාරද්ධාති චත්තාගේ සුසමාරද්ධන්තාති³ වුත්තං හොති. අන්තසද්දස්ස ලොපො දට්ඨිතබ්බො. “සුසමාරද්ධා”ති පදස්ස අන්තපි හි ඉධ සුසමාරද්ධාති වුත්තාති වෙදිතබ්බො සුසමා ආරද්ධධම්මො වා. චතුරත්ථෙගදතො චත්තාගේ වුත්තාති වෙදිතබ්බො ධම්ම හෙදතො. සසමා පන සුභාවිතායෙව සුසමාරද්ධා හොනති න අඤ්ඤො, තසමා තයො භාවනන්තො ඉධාපි වුත්තා. ආසෙචනනේවාපි තිසු වුත්තසු**

1. සි. II, සතිපථානත්තො.

2. සි. I පරිචිතාපි.

3. සි. I, සුසමාරද්ධාති-සි. II සුසමාරද්ධානාති.

වුනොසෙව හොති,¹ තසමා තං අවඤ්ඤා නපට්ඨමනිකානං සමුග්ගජෝ
වුනො. පච්චනිකසමුග්ගානෙන හි ආරද්ධිපරියොසානං පඤ්ඤායති,
තෙන සුසමාරද්ධියා සිඛාප්පනො අජෝ වුනො හොති. තථ **නපට්ඨ**
නිකාන නති තෙසං ක්කිනවිපස්සනාමගානං පටිපක්ඛභ්‍යානං; **කිලෙසා**
න නති කාවච්ඡන්දිනං නිවච්ඤාදිසම්පසුතානං සක්කායදිව්ඨාදී
නඤ්ඤා; **සුසමුග්ගාන** නි වික්ඛම්භණ්‍යදම්භසමුවේඡ්දවසෙන සුට්ඨ සමුග්ග
තත්තා නාසිතත්තා; පොථකෙසු පන “සුසමුග්ගාතත්තා”ති ලිඛති.
තං න සුඤ්ජරං.

පුන තසෙව පදස්ස අඤ්ඤාමපි අථවිකප්පං දසෙසනො “සුසම” නති
ආදිමාග. තථ-**තථ ජානාති** තසමි සිඛාප්පතත්තභාවනාවිසෙසෙ ජානා;
අනවජ්ජාති කිලෙසානං ආරමමණ්භාවානුපගමනෙන කිලෙසද්වයවිර
තිතා; **කුසලාති** ජාතිවසෙන කුසලා; **බොධිපක්ඛිණාති** බුරුකිනවේන
බොධිති ලද්ධිනාමස්ස අරියස්ස පනෙක භවත්තා බොධිපක්ඛියා; පනෙක
භවත්තාති හි උපකාරභාවෙ සිතත්තා. තෙ ව: වත්තායෙ සතිපට්ඨානා
වත්තායෙ සමමප්පාධානා වත්තායෙ ඉද්ධිපාද පඤ්ඤිඤියාති පඤ්ඤා බලාති
සත්ත බොජ්ඣක්ඛනා අරියො අට්ඨමනිකො මගොති සත්තතිංස ධර්මා.

ඉදං සමනති ඉදං මග්ගකම්මණෙ ධර්මජාතං සමුවේඡ්දවසෙන
කිලෙසෙ සමෙති විනාසෙතිති සමං නාම; **නිග්ගොධො නිබ්බාණ** නති
දුක්ඛතිරෙධත්තා නිග්ගොධො; වානසඛිකාතාය තණ්හාය අභාවා නිබ්බාණං;
ඉදං සුසමනති ඉදං නිබ්බාණං සබ්බසඛිකවිසමාපගතත්තා සුට්ඨ
සමනති සුසමං නාම; **ඤ්ඤානති** බොධිපක්ඛියසඛිකාතං සමං අසමොහතො
ඤ්ඤෙන ඤ්ඤානං; නිබ්බාණසඛිකාතං සුසමං ආරමමණ්‍යො ඤ්ඤෙන ඤ්ඤානං;
තදෙව වයං වා තෙනෙව වක්ඛුනාපි දිඝං; **විදින** නති තදෙව වයං සත්තානො
උප්පාදනෙන ආරමමණ්‍යකරණෙන ව පටිලද්ධං; ඤ්ඤානං විය පඤ්ඤාය
සවජ්ජනං එසසිතඤ්ච. අසලලිතං අසමමුට්ඨා අසාරද්ධො එකග්ගනති
පුරිමපුරිමස්ස පදස්ස අථප්පකාසනං. තථ **ආරමනති** පඨපිතං;
අසලලිත නති අසඛිකවිතං; **උපසිනාති** උපගතො සිතා; **අසමුට්ඨාති**
අවිනට්ඨා; **පස්සද්ධාති** නිබ්බුතො; **අසාරමොති** නිද්දරො; **සමා**
නිගනති සමං ධර්මං;² **එකග්ග** නති අවිකක්ඛිතං.

වත්තායො සුසමාරධාති ආදි සකලස්ස සුසමාරද්ධිවචනස්ස
මූලජෝ; **අජි සමනති** ආදි පන සුසමවචනස්ස; **ඤ්ඤානති** ආදි
ආරද්ධිවචනස්ස විකප්පත්තා; තථායං පදජාසංසද්දනා :- සමා ව සුසමා
ව ධර්මා සමසුසමාති වත්තබෙක එකදෙසසරුපෙක්ඛණං කත්වා “සුසමා”
ඉවෙව වුත්තා, යථා “නාමඤ්ඤා රුපඤ්ඤා නාමරුපඤ්ඤා=නාමරුප” නති.
“ඉදං සමං, ඉදං සුසම” නති පන අනඤ්ඤාපෙක්ඛං කත්වා නපුංසකවචනං
කතං. යසො පන ඤ්ඤාමපි සිද්ධිනති වුවෙති, සිද්ධිඤ්ඤා ආරද්ධිඤ්ඤා
අථනො එකං, විදිතසවජ්ජනපසිතාති පන ඤ්ඤාවෙවචනාති. තසමා
ඤ්ඤානති ආරද්ධිජෝයෙව වුනො හොති. **ආරමං හොති විජිසං අසලලි**

1. සි. I & II හොනති.

2. සි. I. සිතං.

නිකර්ති අයමන ආරද්ධිවචනාය උපුකරෙය්‍යෙව. උපධිනා සනිති ආදීනි පන සමපසුතනවිරයය උපකාරධම්මදය්‍යනානි. වුත්තානි, න ආරද්ධිවචනාය අභිදය්‍යනානි. පුරිමෙන අනෙත “සුච්ඡි සමාරද්ධා”ති සුසමාරද්ධා ව, ඉමිනා අනෙත සුසමා ආරද්ධාති සුසමාරද්ධා ව එක සෙසෙ කතෙ “සුසමාරද්ධා”ති වුච්චනති. ඉමමනි පරිග්ගහෙනි “තෙන වුච්චති සුසමාරද්ධා”ති වුත්තං.

අනුපුබ්බනති යථාක්කමෙනාති අනෙත; පුබ්බං පුබ්බං අනුති වුත්තං හොති. දීඝං අය්‍යාසවසෙතාති දීඝනති වුත්තඅය්‍යාසවසෙන; සුචිමා සුචිමාති පුරිමා පුරිමා සති; එතෙන “පුබ්බ”නති පදය්‍ය අනෙත වුත්තං හොති. පච්ඡිමා පච්ඡිමාති සතිසෙව; එතෙන “අනු”ති පදය්‍ය අනෙත වුත්තං හොති. උභයෙන පුබ්බඤ්ඤා අනු ව¹ පරිචිතාති අනෙත වුත්තං හොති. උපරි සොලස වච්ඡුති විජ්‍යාරොනි වචනතො ඉධ සඤ්චිපිතා “පරිනිස්සග්ගානුපසසි”ති අනතිමමෙව දය්‍යිතං. යයමා සිඛාපපත්තභාව නය්‍ය සබ්බාපි ආනාපානසතිසො පුනපුනං යථාරුචි පවත්තනතො අනුපරිචිතාපි හොනති, තෙන වුත්තං :- “අඤ්ඤාමඤ්ඤං පරිචිතා වෙව හොනති, අනුපරිචිතා වා”ති. සථානි² යථාසභාවන්ත; අනතදම්මනෙතාති අරහත්තමග්ගකඛණේ අත්තතො නිබ්බිතෙවනනෙත; සමමනෙතාති සිති භාවනෙත; පඤ්ඤානෙතාති කිලෙසපරිනිබ්බානෙත; අභිඤ්ඤානෙතාති සබ්බධම්මවසෙන; පඤ්ඤානෙතාති මග්ගඤ්ඤාතිවචසෙන; සච්චාති සමසනෙතා වතුත්තං සච්චානං එකපරිචෙධදය්‍යනවසෙන; නිග්ගෙහෙ පඤ්ඤාපසාදෙතා ආරමභෙකරණවසෙන.

බුද්ධාති පදය්‍ය අභාවෙපි “බුද්ධොති”ති පදෙ යො යො බුද්ධො, නං නිද්දසිතුකාමෙන බුද්ධොති වුත්තං; සමමනෙතාති උපදෙසං විනා සයමෙව භූතො; අනිවර්තනෙතාති සයමභූපදය්‍ය අනිවර්තනං; යො හි ආවර්තං විනා සච්චාති පරිච්ඡිකති, යො සයමභූ නාම හොති. සුබ්බ අනි භුක්ඛුතෙතාති ආදි³ අනාවර්තනභාවය්‍ය අනිවර්තනං; අනිභුක්ඛු තෙතාති ආවර්තං අනනුක්ඛුතෙතාති; සාමනති සයමෙව; අනිසමබුද්ධාති භූසං සච්චා පරිච්ඡිකති; නානි ව සබ්බඤ්ඤාතං පාපුණිති තෙසු ව සච්චසු සබ්බඤ්ඤාතභාවං පාපුණි; යථා සච්චාති පරිච්ඡිකිත්තා සබ්බඤ්ඤාතො හොනති, නථා සච්චානං⁴ පරිච්ඡිකිත්තා එවං වුත්තං. “සබ්බඤ්ඤාතං පත්තො”තිපි පාඨො. බ්‍රහ්මෙව ව චිත්තාමනාති දය්‍යෙව ව තථාගතබලෙසු ඉස්සරභාවං පාපුණි; යො යො එවං භූතො යො බුද්ධොති වුත්තං හොති. තන්ති සබ්බෙසු ධම්මෙසු අප්පටිගතඤ්ඤානිමිත්තානුත්තර විමොක්ඛාධිගමපරිභාවිතං⁵ බ්‍රහ්මසන්නානං උපාදය පණ්ණත්තියො සබ්බඤ්ඤාතපදධානං වා සච්චාති⁶ සබ්බාධිබුපාදය පණ්ණත්තියො සත්තවිසෙසො බුද්ධො එත්තාවතා අනිත්තො බුද්ධවිභාවතා කතා හොති.

1. ඤෙයන අනුච පුබ්බං-ව-කන්චි,

2. සි II. යථාතථාති.

3. ආදිනා-නිදෙදසමිකපා.

4. සි. I. & II. සච්චාති.

5. පරිභාවිත-නිදෙදසමිකපා.

6. සි. I සච්චාතිසබ්බෙසො.

ඉදරි බ්‍රහ්මදේවතො විහාවෙනො බ්‍රද්ධොති-කෙනවිවෙධන බ්‍රද්ධොති ආදිමාන. තත් සථා ලොකෙ අවගනනා අවගතොති වුවච්ඡි, එවං බ්‍රජ්ඣතා සමමානිති-බ්‍රද්ධො; සථා පණ්ණසොසා වානා පණ්ණසුසාති වුවච්ඡනති, එවං මොග්ගනා පජායාති බ්‍රද්ධො; සබ්බඤ්ඤානාම බ්‍රද්ධොති සබ්බධමමබ්‍රජ්ඣනසමන්තං බ්‍රද්ධො බ්‍රද්ධොති වුත්තං හොති. සබ්බදසො විනාස බ්‍රද්ධොති සබ්බධමානං ඤ්ඤවිකල්පනා දිට්ඨතනා බ්‍රද්ධොති වුත්තං හොති. අනඤ්ඤනසායනාම බ්‍රද්ධොති අඤ්ඤන අබොධිතියතො සය මෙව බ්‍රද්ධිතනා බ්‍රද්ධොති වුත්තං හොති. විසම්මාය¹ බ්‍රද්ධොති නානා ගුණවිසවනතො² පද්මමිව විසවනවෙධන බ්‍රද්ධොති වුත්තං හොති. කිණිං සමසංඛාතොති බ්‍රද්ධොති ආදිති ඡති පරියාසෙති³ චිත්තසංකොචකර ධමමපහාණෙන නිද්දක්ඛයවිබුද්ධො පුරිසො විස සබ්බකිලෙසනිද්දක්ඛය විබුද්ධිතනා බ්‍රද්ධොති වුත්තං හොති. සංඛා සංඛාතනති අන්තො එකතනා සංඛාතොති වචනස්ස කොට්ඨාසෙනාති අන්තො. තණ්හා ලෙප දිසිලෙපාභාවෙන නිරුපලෙසසංඛාතොති; සවාසනානං සබ්බකිලෙසානං පඨිණ්ණනා එකතනවචනෙන විසෙසෙනා; එකතනවිනාශයොති ආදි වුත්තං. එකතන නික්ඛිලෙසොති රාගදොසමොහාවසෙසෙති⁴ සබ්බ කිලෙසෙති නික්ඛිලෙසො; එකායනමග්ගං ගනොති බ්‍රද්ධොති ගම නන්තං ධාතුතං බ්‍රජ්ඣනන්තො බ්‍රජ්ඣනන්තො ධාතුසො ගමනන්තො හොනති, තස්මා එකායනමග්ගං ගතතනා බ්‍රද්ධොති වුත්තං හොති. එකායනමග්ගොති වෙත්තං-

“මග්ගො පන්තො පථො පජ්ජො අඤ්ඤං චවුමාසනං,
නාචා උත්තර සෙත්ථ ච ඩුලො ච හිසි සංඛකමො”ති

මග්ගස්ස ඔසුසු නාමෙසු අයනනාමෙන වුත්තො.⁵ තස්මා එකමග්ග භූතො මග්ගො න වෙධාපථභූතොති අන්තො. අථවා එකෙන අසිතබ්බො මග්ගොති-එකායනමග්ගො; “එකෙනා”ති ගණ්ඨකණ්ණිකං පහාස පටි වෙකෙන විත්තෙන; “අසිතබ්බො”ති පටිපජ්ජිතබ්බො; අයනති වා එතෙ නාති-අයනො; සංසාරතො නිබ්බාණං ගච්ඡන්තිති අන්තො, එකෙසං අයනො එකායනො; එකෙති සෙට්ඨා, සබ්බසත්තසෙට්ඨා ව සමොසමබුද්ධො. තස්මා “එකායනමග්ගො”ති සමොසමබුද්ධානං අයනභූතො මග්ගොති වුත්තං හොති. අයනීති වා අයනො, ගච්ඡති පච්ඡන්තිති අන්තො, එකසමිං අයනො මග්ගොති-එකායනමග්ගො. එකසමිංසෙව බුද්ධියාසනෙ පච්ඡන්තො; මග්ගො, න අඤ්ඤාන්තො වුත්තං හොති.

අපි ච එකං අයනීති එකායනො, පුබ්බභාගෙ නානාමුඛභාවනා නයපථවත්තො අපරභාගෙ එකං නිබ්බාණමෙව ගච්ඡන්තිති වුත්තං හොති. තස්මා “එකායනමග්ගො”ති එකනිබ්බාණගමනමග්ගොති අන්තො.

1. විකසිතාය-විකසවිකා	4. ය තදෙකමොතවසෙන-නිදද්දසඨකථා.
2. විකසනතො-විකසවිකා.	5. වුත්තං ග්ගොනාමෙවමග්ගො-නිදද්දසඨකථා.
3. අද්දති-විකසවිකා.	6. සී. I & II. බුබ්බස.

ඵසො අනුතතරං සමමාසමොධං. අභිසමුක්ඛොති බුද්ධොති න පරෙහි බුද්ධත්තා බුද්ධො, කිං පන¹ සයමෙව අනුතතරං සමමාසමොධං. අභිසමුක්ඛත්තා බුද්ධොති චුත්තං හොති. අබුද්ධිවිහනත්තා² බුද්ධිපටිලාභා බුද්ධොති බුද්ධි බුද්ධං බොධොති පරියාසවචනමෙතං, තස්ස සථා නිල රත්තගුණයොගා නිලො පටො, රත්තො පටොති වුවචති, එවං බුද්ධි³ ගුණයොගා බුද්ධොති සද්දෙවං චුත්තං හොති.

තතො පරං බුද්ධොති නෙතං. භාමනති ආදි අන්තර්ගතො අයං පඤ්ඤානතීති සද්දපනන්තං චුත්තං. තස්ස මිත්තා සහායා; අමමො හවවා; ඤාති පිතුපක්කිකා; භාලොගිනා මාතුපක්කිකා; සමණා පබ්බජ්ජප ගතා; බ්‍රාහ්මණා භොවාදිනො, සමිත්තපාපබාහිත්තපාපා ව⁴; දෙවනා සකකාදයො බ්‍රහ්මානො ව; විමොක්ඛනතිකනති විමොක්ඛො අරහත්ත මග්ගො, විමොක්ඛස්ස අනෙතා අරහත්තඵලං, තස්මිං විමොක්ඛනෙත හවං= විමොක්ඛනතිකං නාම. සබ්බඤ්ඤාභාවො හි අරහත්තමග්ගෙන සිජ්ඣති, අරත්තඵලොදයෙ සිද්ධො හොති. තස්මා සබ්බඤ්ඤාභාවො විමොක්ඛනෙත හවො හොති. තං නෙමිත්තිකමපි නාමං විමොක්ඛනෙත හවං නාම⁵ හොති. තෙන චුත්තං: විමොක්ඛනතිකමෙතං. බුද්ධානං ගහවන්තානනති. බොධියො මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාස්ස පටිලාභාති මහාබොධි රුක්ඛ මූලෙ සථාචුත්තකධිතේ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාස්ස පටිලාභෙන සහ; සච්ඡිකා පඤ්ඤානතීති අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියාය සබ්බධමමසච්ඡිකිරි යාය වා ජාතා පඤ්ඤානති; සද්දං බුද්ධොති යා අයං බුද්ධොති පඤ්ඤානති; අයං බ්‍රහ්මඤ්ඤානො⁶ බුද්ධ⁷ විහාවතා.

සථා බුද්ධොති දෙසිනාති ගාථාපදස්ස පන ඉමිනා පදභාජ නියෙ චුත්තත්තේන අයං සංසද්දනා:- ආනාපානසතියො ව සථා බුද්ධොති දෙසිනා, යෙන පකාරෙන දෙසිනා, සථාසද්දෙන සංගහිනා දස සථේවා ව සථා බුද්ධොති දෙසිනා යෙන පකාරෙන දෙසිනාති පකාරන්තස්ස ව සථාසද්දස්ස ගහාවන්තස්ස ව සථාසද්දස්ස සරුපෙකසෙස වත්තෙන එකසෙසං කන්ධා “සථා”ති චුත්තත්තති වෙදිතබ්බං. පදභාජනියෙ පනස්ස සථන්තේසු එකෙකස්ස යොජනාවසෙන “දෙසිතො”ති එකවචනං කතං. භොති ගහවෙසා වා භොති පබ්බජිතො වාති චුත්තත්තො ආදිපදෙපි යස්ස ගහවන්තස්ස වා පබ්බජිතස්ස වාති චුත්තමෙව හොති. ලොකත්තො චුත්තතායෙව. පහාසෙතිති අත්තනො ඤාණස්ස පාකටං කරෙ තීති අත්තො. අභිසමුක්ඛත්තාති සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙනපි පටිවිද්ධිභාවෙන; ඛනාසෙතිති කාමාවචරභුතං ලොකං; භාසෙතිති රූපාවචරභුතං ලොකං; භොසෙතිති අරූපාවචරභුතං ලොකං; අජිසඤ්ඤානති අරහත්තමග්ග ඤාණං; මහිකාමුත්තත්තාති මහිකාය මුත්තො; “මහිකා”ති නිහාරෙ චුවචති. “මහිකා මුත්තො”තිපි පාඨො. බ්‍රමරජා මුත්තොති බ්‍රමතො ව

1. කීනතු-තිදද්දසථකථා.	4. සි. I. වා.
2. විහත්තා-තිදද්දසථකථා.	5. භාමං-ති: අ:
3. බුඛ-තිදද්දසථකථා.	6. සි. I & II, බුජ්ඣිතසකා. 7. බුඛ-ති: අ:

රජතො ව මුහන්තා; රාහුගහණා විසමමුහන්තාති රාහුතො වන්දස්ස ආසනානුපකක්ඛිලෙසනතා මිති උපසග්ගෙහි විසෙසෙත්වා වුත්තං. භාසනෙ ඉති සමභාසවෙධින; නාසනෙඉති සතෙජ්ජවෙධින; විශේවනෙඉති රුචි රවෙධින; එවමෙවනති එවං එවං; සසමා පන වන්දෙයි සං භාසනො තපනො විශේවනො ඉමං ඔකාස¹ ලොකං ඔභාසෙති. හික්ඛු ව පඤ්ඤාස භාසනො තපනො විරොචනො ඉමං ඛකාදිලොකං පඤ්ඤාස ඔභාසෙති. තස්මා උභසත්වාපි “භාසෙති”ති අවතී “භාසනෙ” ඉවෙව වුත්තං. එවං හි වුත්තෙ හෙතුඅත්තො වුත්තො ගොති. අතිවිස දහරහ² සුරියොපමං අගහෙත්වා කස්මා වන්දෙපමා ගතිනාති චෙ? සබ්බ කිලෙසපරිලාභවූපසමෙන සන්තස්ස හික්ඛුතො සන්තගුණස්සත්තවන්දෙ පමා අනුච්ඡ්විකාති ගතිනාති චෙදිතබ්බං. එවං ආනාපානසතිභාවනාසිද්ධි සාධකං යොගාවචරං ථුතීත්වා ඉමාහි තොරස චොදනෙ ඤාණානීති තාති ඤාණාති නිගමෙත්වා දස්සෙතිති.

චොදනඤාණනිදෙදසවග්ගොත්තං

නි ට්ඨි තා.

සතොකාරිඤ්ඤනිදෙදසෙ මාතිකාසං ඉධ හික්ඛුති ඉමසමිං සාසනෙ හික්ඛු; අසං හි එත් ‘ඉධ’ සද්දෙ සබ්බප්පකාරආනාපානසතිසමාධි නිබ්බතකස්ස පුග්ගලස්ස සනතිස්සයභූතසාසනපරිදීපනො අඤ්ඤාස නස්ස තථාභාවපටිසෙධනො ව. වුත්තං හෙතං: - “ඉධෙව හික්ඛිවෙ සමග්ගො - පෙ - සුඤ්ඤා පරපචාදා සමග්ගෙහි අඤ්ඤා”ති. අරඤ්ඤගතො මා රුක්ඛමුලගතො වා සුඤ්ඤාගාරගතො වාති ඉදමස්ස ආනාපානසති සමාධිභාවනානුරූපසෙනාසනපරිග්ගහපරිදීපනං. ඉමස්ස හි හික්ඛුතො දීඝරත්තං රූපාදිසු ආරම්භණිසු අනුචිත්තං විත්තමානාපානසතිසමාධි ආරම්භෙ අභිරුහිත්වං න ඉච්ඡති. කුට්ඨොණස්සත්තරථො විස උපපථ මෙව ධාවති. තස්මා සෙය්‍යථාපි නාම ගොපො කුට්ඨෙත්වා සබ්බං බිරං පිචිත්වා වධිතිං කුට්ඨවත්. දමෙතුකාමො ධෙත්වො අපනෙත්වා එක මනෙත මහත්තං එමහං නිබ්බතීති තත් සොග්ගෙන ඛණ්ඩස්ස, අථස්ස යො වචෙත්ථ ඉතොවිතො ව විපථඤ්ඤිත්වා පලාසිත්වං අසකෙකානො තමෙව එමහං උපනිසිදෙය්‍ය වා උපනිපජ්ජෙය්‍ය වා. එවමෙව ඉමීනා හික්ඛුතො දීඝරත්තං රූපාරම්භණාදිරසපානවධිතිං දුට්ඨවිත්තං දමෙතුකාමෙන රූපාදිආරම්භණො අපනෙත්වා අරඤ්ඤං වා රුක්ඛමුලං වා සුඤ්ඤාගාරං වා පටෙවෙය්‍යො තත් අස්සාසපස්සාසඑමෙත සතිසොග්ගෙන ඛණ්ඩිතබ්බං. එව මස්ස තං විත්තං ඉතොවිතො ව විපථඤ්ඤිත්වාපි සුබ්බෙ ආවිණ්ණාරම්භණං අලභමානං සතිසොග්ගෙන ඤ්ඤිත්වා පලාසිත්වං අසකෙකානො තමෙව රම්භණං උපවාරපණාවසෙන උපනිසිදති චෙව උපනිපජ්ජති ව. හෙතාහු පොරුණො :-

1. සි. I & II. මහාස. 2. සි. I. විසදතරාහං.

“යථා එමෙත නිබ්බේධස්ස වච්ඡං දමං නරො ඉධ,
බ්බේධස්සං සංකං විතතං සතිසාරම්මණේ දලං”නති.

එවමස්ස නං සෙනාසනං භාවනානුරූපං හොති. අථවා සමා
ඉදං කම්මධ්මානාප්පහෙදෙ මුද්ධි¹භූතං සබ්බමුද්ධිපච්චිකමුද්ධි
සාවකානං විතෙසාධිගමදිධ්මිමමුද්ධිවිහාරපදධ්මානං ආනාපානසති
කම්මධ්මානං ඉති පුරිස භජී අස්සාදි සද්දසමාකූලං ගාමනතං අපරිච්ච
ජිත්වා න සුභරං භාවෙත්තුං, සද්දකණ්ටකභතා ක්කානස්ස. අගාමකෙ පන
අරඤ්ඤා සුභරං යොගාවචරෙන ඉදං කම්මධ්මානං පරිගහෙත්වා ආනා
පානවතුන්ඡකානං නිබ්බේධෙන නිබ්බේධ පාදකං කත්වා සබ්බාරෙ
සම්මසිත්වා අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණිත්තුං. තස්මා තස්ස අනුරූපං සෙනා
සනං උපදිසන්නො භගවා “අරඤ්ඤාගතො වා”ති ආදිමාග තථෙව
ථෙරෙ. වජ්ඣවිජ්ජාවරියො විස හි භගවා. යො යථා වජ්ඣවිජ්ජාවරියො
නගරභූමිං පසිසිත්වා සුට්ඨ උපපරිකම්මිත්වා එන් නගරං මාපෙථාති උප
දිසති, සොඤ්ඤා ව නගරෙ නිවසිතෙ රාජකූලතො මහාසක්කාරං ලභති.
එවමෙව යොගාවචරස්ස අනුරූපං සෙනාසනං උපපරිකම්මිත්වා එන්
කම්මධ්මානං අනුසුඤ්ඤිකම්මනති උපදිසති. තතො තන් කම්මධ්මානමනු
සුතෙත්ත යොගිනා කමෙන අරහතෙන පතෙන සමමාසමුද්දො වත
සො භගවාති මහත්තං සක්කාරං ලභති.

අයං පන භික්ඛු දිපිසදිසොති වුවවති. යථා හි මහාදිපිරුජා අරඤ්ඤා
තිණ්ගහනං වා වනගහනං වා පබ්බතගහනං වා නිස්සාය නිලිසිත්වා
වනමතිසගොකණ්ණසුභරාදයො මිගෙ ගණ්හාති. එවමෙව අයං අරඤ්ඤා
දිසු කම්මධ්මානමනුසුඤ්ඤිකොති භික්ඛු යථාකමෙන සොනාපනති සකද
ගාමි අනාගාමි අරහත්තමගෙහ වෙව අරියථලානි ව ගණ්හාතිති වෙදි
තබ්බො, තෙනාහු පොරුණා :-

“යථාපි² දිපිසො නාම නිලිසිත්වා ගණ්හති මිගෙ,
තථෙවායං මුද්ධිපුත්තො යුත්තයොගො විපස්සකො;
අරඤ්ඤං පටිසිත්වාන ගණ්හාති ඵලමුත්තම”නති.

තෙනස්ස පරිකම්මජ්චයොගභූමිං අරඤ්ඤාසෙනාසනං දස්සන්නො
“අරඤ්ඤාගතො වා”ති ආදිමාග. තන් අරඤ්ඤාගතොති උපරි වුත්ත
ලකම්මං යං කිසුම් පටිච්චෙකසුඛං අරඤ්ඤං ගතො; රුකිමුලගතොති
රුකිමුලං ගතො; සුඤ්ඤාගාරගතොති සුඤ්ඤං විවිතොත්තාසං ගතො;
එන් ව සපෙත්වා අරඤ්ඤාඤච රුකිමුලඤච අවසෙසසත්තවිධසෙනා
සනං ගතොපි සුඤ්ඤාගාරගතොති වත්තුං වට්ටති. නට්ටිධං හි සෙනා
සනං යථාහ :- “යො විවිත්තං සෙනාසනං භජති අරඤ්ඤං රුකිමුලං
පබ්බතං කඤ්ඤං ගිරිගුහං සුසානං වනපන්³ අබ්බොත්තාසං පලාලපුඤ්ඤ”නති
එවමස්ස උතුත්තයානුකූලං ධාතුචරියානුකූලං ව ආනාපානසතිභාව

නානුරූපං සෙනාසනං උපදිසිතො අලිතානුදාවචපකසිකං සන්නමිරියා පථං උපදියනොති සිද්ධතිති ආහ. අර්හස් නිශ්ජරාය දළහතාවං අස්සාස පස්සාසානං පවත්තනසමන්තං¹ ආරමමණ්ණපරිඤ්ඤාපායඤ්ඤා දසෙසනොති “පලලංකං ආභුජිතො”ති ආදිමාහ.

තත් පලලංකනති සමන්නතො උගරුමධාසනා; ආභුජිතොති බන්ධිතො; උජුං කාශං පණ්ඩාසාති උපරිම²සරිරං උජුකං යපෙනො අවධාරස පිට්ඨිකණ්ටකෙ කොටියා කොටිං පටිපාදෙනො; එවං හි නිසින්නස්ස වමමංසනාගුති න පණමාති. අර්හස් යා තෙසං පණමනපට්ටියා බණේ බණේ වෙදනා උපපජ්ජෙය්‍යං, තා න උපපජ්ජති. තාසු අනුපපජ්ජමානාසු විතතං එකඟං හොති, කමමධානං න පරිපතති වුද්ධිං. එතා උපගමජ්ජති. පටිමුඛං සතිං උපට්ඨපෙධොති කමමධානාහි මුඛං සතිං යපසිතො; සො සතොව අස්සසති, සතො පස්සසතිති සො හිකුචු එවං නිසිදිතො එවඤ්ඤා සතිං උපට්ඨපෙනො තං සතිං අවිජ්‍ඣනොති සතො එව අස්සසති සතො පස්සසති; සතොකාරි හොතිති වුත්තං හොති.

ඉද්දති යෙති පකාසෙති සතොකාරි හොති, තෙ පකාසෙ දසෙසනුං “දීඝං වා අස්සසනොති”ති ආදිමාහ. තත් දීඝං අස්සසනොති දීඝං අස්සාසං පවත්තසනොති; තථා රස්සං; යා පන තෙසා දීඝරස්සනා, සා කාලවසෙන වෙදිතබ්බො. කදච හි මනුස්සා හප්පිඅතිආදයො විය කාල වසෙන දීඝං අස්සසනති ව පස්සසනති ව. කද චි සුතබසාදයො විය රස්සං. අඤ්ඤාතා හි චුණ්ණවිචුණ්ණඅස්සාසපස්සාසා දීඝරස්සා නාම න හොනති. තසමා තෙ දීඝං කාලං පටිසන්නා ව නිකමන්නා ව දීඝං, රස්සං කාලං පටිසන්නා ව නිකමන්නා ව රස්සාහි වෙදිතබ්බො. තත්‍රායං හිකුචු උපරි වුත්තෙති නවසාකාසෙති දීඝං අස්සසනොති පස්සසනොති ව දීඝං අස්සසාමි, පස්සසාමිති පජානාති;³ තථා රස්සං. එවං පජානොති ව:

“දීඝො රස්සො ව අස්සාසො පස්සාසොපි ව තාදිසො,
වත්තාරො වණ්ණො වත්තනති නාසිකග්ගෙව හිකුචුනො”ති

නවත්තඤ්ඤාසං ආකාරනං. එකනාකාසෙත කාශානුපස්සනාසති පට්ඨානභාවනා සමපජ්ජතිති වෙදිතබ්බො. සබ්බකාශපටිඝංවෙදී අස්ස සිස්සාමිති සිකතිති, සබ්බකාශපටිඝංවෙදී පස්සසිස්සාමිති සිකතිතිති සකලස්ස අස්සාසකායස්සාදිමජ්ඣපරියොසානං විදිතං කරෙන්නො පාකටං කරෙන්නො අස්සසිස්සාමිති සිකතිති, සකලස්ස පස්සාසකායස්සාදිමජ්ඣ පරියොසානං විදිතං කරෙන්නො පාකටං කරෙන්නො පස්සසිස්සාමිති සිකතිති, එවං විදිතං කරෙන්නො පාකටං කරෙන්නො ඤ්ණසමපසුත්ත විගොත්ත අස්සසති වෙව පස්සසති ව, තසමා “අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමිති සිකතිති”ති වුට්ඨති. එකස්ස හි හිකුචුනො චුණ්ණවිචුණ්ණවිසවෙ⁴

1. සි. I සමෙකං. 3. සි. I. නවසාකාසෙති දීඝං අස්සසාමිතිපජානාති
2. සි. I & II උපරි. 4. විසුඛිමග්ග-විසතෙ. සි. II & III. චුණ්ණවිතතෙ.

අසාසකායෙ පසාසකායෙ වා ආදි පාකථො හොති, න මජ්ඣපරියොසානං. සො ආදිමෙව පරිග්ගහෙනාං සකෙකාති, මජ්ඣපරියොසානෙන කීලමති. එකස්ස මජ්ඣං පාකටං හොති, න ආදිපරියොසානං. සො මජ්ඣමෙව පරිග්ගහෙනාං සකෙකාති, ආදිපරියොසානෙන කීලමති. එකස්ස පරියොසානං පාකටං හොති, න ආදිමජ්ඣං. සො පරියොසානංයෙව පරිග්ගහෙනාං සකෙකාති ආදිමජ්ඣං කීලමති. එකස්ස සබ්බං පාකටං හොති, සො සබ්බමපි පරිග්ගහෙනාං සකෙකාති, න කන්ථි කීලමති. තාදිසෙන භවිතබ්බාත්ති දසෙන්නො ආභ:- “සබ්බකායපටිසංවේදී”ති ආදි.

තන් ඩික්ඛනීති එවං සට්ඨි වායමති; සො වා තථාභුතස්ස සංවරෙ අයමෙත් අධිසීලසිකඛා; සො තථාභුතස්ස සමාධි, අයං අධිවිතතසිකඛා; යා තථාභුතස්ස පඤ්ඤා, අයං අධිපඤ්ඤාසිකඛාති ඉමා තිස්සො සිකඛායො තසම්. ආරමමණේ තාය සතිසා තෙන මනසිකාරෙන සිකඛති ආසෙවති භාවෙති බහුලිකරෙතීති එවමෙත්ථ අපේථ දට්ඨබ්බො. තන් යසමා පුරිමනෙයන¹ කෙවලං අස්සසිතබ්බං² පස්සසිතබ්බමෙව ව, න අඤ්ඤං කිඤ්චී කාතබ්බං. ඉතො පට්ඨාය පන ඤ්ඤාප්පාදනාදිසු යොනො කර ඤීයො. තසමා තන් “අස්සසාමිති පජානාති පස්සසාමිති පජානාති”ති වෙව වත්තමානකාලවසෙන පාළිං³ වන්වා ඉතො පට්ඨාය කත්තබ්බස්ස ඤ්ඤාප්පාදනාදිනො ආකාරස්ස දස්සනන්ථං “සබ්බකායපටිසංවේදී අස්ස සිස්සාමි”ති ආදිනා නසෙන අනාගතකාලවසෙන පාළි ආරොපිතාති වේදිතබ්බො.

පස්සමහස්සං කායසබ්බාරං-පෙ-ඩික්ඛනීති ඔලාරිකං අසාසපසාස සබ්බාතං කායසබ්බාරං. පස්සමොනෙනා පටිප්පස්සමොනෙනා නිරොධෙනො වූපසමෙනො අස්සසිස්සාමි, පස්සසිස්සාමිති වා සිකඛති. තහෙවං ඔලාරිකසුමුත්තා ව පස්සද්ධි ව වේදිතබ්බො. ඉමස්ස භී භිකක්ඛනො පුබ්බ අපරිග්ගහිතකාලෙ කායො ව විත්තඤ්ච සදරථා හොනාති ඔලාරිකා. කායවිත්තානං ඔලාරිකතෙන අවුපසනෙන අසාසපසාසායාපි ඔලාරිකා හොනාති, බලවතර හුත්වා පවත්තනති, නාසිකා නප්පහොති මුඛෙන අස්සසනෙතාපි පස්සසනෙතාපි තිට්ඨති. යද පනස්ස කායොපි විත්තමපි පරිග්ගහිතා හොනාති, තද තෙ සන්තා හොනාති වූපසනතා. තෙසු වූපසනෙනසු අස්සසපසාසා සුමුමා හුත්වා පවත්තනති, ‘අත්ථි නුඛො නත්ථි’ති විචේතබ්බාකාරප්පතතා හොනාති. සෙය්ථාපි පුරිසස්ස ධාවිත්වා පබ්බතා වා ඔරෙහිත්වා මහාභාරං වා සීයතො ඔරොපෙත්වා සීතස්ස ඔලාරිකා අසාසපසාසා හොනති, නාසිකා නප්පහොති මුඛෙන අස්සසනෙතාපි පස්සසනෙතාපි තිට්ඨති, යද පනෙය තං පරිස්සමං විනොදෙත්වා නභාත්වා ම පිවිත්වා ම අලලසාවකං හදයෙ කත්වා සීතාය ඡායාය නිපනෙනා හොති, අථස්ස තෙ අසාසපසාසා සුමුමා හොනාති, “අත්ථි නුඛො නත්ථි”ති විචේතබ්බාකාරප්පතතා. එවමෙව ඉමස්ස භිකක්ඛනො අපරිග්ගහිතකාලෙති

1. පුරිමනෙය-විසුඛිමග්ග.

2. සි. I. II & III. අස්සසිතබ්බ.

3. සි. II & III. පාළියං.

විජාරෙතබ්බං. නථා හිංසා පුබ්බෙ අපරිග්ගහිතකාලෙ ඔලාරිකොලාරිකෙ කායසංඛිධාරෙ පසංගමෙති ආහොගසමනනාගාරමනසිකාරෙ නච්ඡි, පරිග්ගහිතකාලෙ පන අච්ඡි. තෙනසං අපරිග්ගහිතකාලනො පරිග්ග හිතකාලෙ කායසංඛිධාරො සුබ්බමො හොති. තෙනාහු පොරණො :-

“සාරදොධි කායෙ විතෙන ච අධිමතතං පචතතති,
අසාරදොධිති කායමිති සුබ්බමං සමපචතතති”ති.

පරිග්ගහෙපි ඔලාරිකො, පඨමජ්ඣානුපථාරෙ සුබ්බමො. තස්මිමපි ඔලාරිකො, පඨමජ්ඣානෙ සුබ්බමො. පඨමජ්ඣානෙ ච දුතියජ්ඣානුපථාරෙ ච ඔලාරිකො, දුතියජ්ඣානෙ සුබ්බමො. දුතියජ්ඣානෙ ච තතියජ්ඣානුප ථාරෙ ච ඔලාරිකො, තතියජ්ඣානෙ සුබ්බමො. තතියජ්ඣානෙ ච චතුස්ඤ්ඤානුපථාරෙ ච ඔලාරිකො, චතුස්ඤ්ඤානෙ අතිසුබ්බමො, අප්පච්ඡන්තීමෙව පාපුණොති. ඉදං තාව දීඝභාණකසංසුතතභාණකානං මතං. මජ්ඣිම භාණකා පන “පඨමජ්ඣානෙ ඔලාරිකො, දුතියජ්ඣානුපථාරෙ සුබ්බමො”ති එවං හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමජ්ඣානනො උපරුපරි ඤානුපථාරෙපි සුබ්බමතරං ඉච්ඡන්ති. සබ්බෙසංයෙව පන මතෙන අපරිග්ගහිතකාලෙ පචතතකාය සංඛිධාරො පරිග්ගහිතකාලෙ පටිප්පසංගමති, පරිග්ගහිතකාලෙ පචතත කායසංඛිධාරො පඨමජ්ඣානුපථාරෙ -පෙ- චතුස්ඤ්ඤානුපථාරෙ¹ පචතතකායසංඛිධාරෙ චතුස්ඤ්ඤානෙ පටිප්පසංගමති. අයං තාව සමජේ නයො.

විපස්සනාය පන අපරිග්ගහිතකාලෙ පචතතකායසංඛිධාරො ඔලාරිකො, මහාභුතපරිග්ගහෙ සුබ්බමො. සොපි ඔලාරිකො, උපාරුපරිග්ගහෙ සුබ්බමො. සොපි ඔලාරිකො, සකලරුපපරිග්ගහෙ සුබ්බමො. සොපි ඔලාරිකො, අරුපපරිග්ගහෙ සුබ්බමො. සොපි ඔලාරිකො, රූපාරුපපරිග්ගහෙ සුබ්බමො. සොපි ඔලාරිකො, පච්චයපරිග්ගහෙ සුබ්බමො. සොපි ඔලාරිකො, සප්පච්චයනාමරුපදස්සනෙ සුබ්බමො. සොපි ඔලාරිකො, ලක්ඛණාරම ණිකවිපස්සනාය සුබ්බමො. සොපි දුබ්බලවිපස්සනාය ඔලාරිකො, බලව විපස්සනාය සුබ්බමො. තස්මි පුබ්බෙ චුත්තනායෙනෙව පුරිමස්ස පුරිමස්ස පච්ඡමෙන පච්ඡමෙන පටිප්පසංගාධි වෙදිතබ්බො. එවමෙත්ථ ඔලාරිකසුබ්බ මතා පටිප්පසංගාධි ච වෙදිතබ්බො. අයං තාවෙත්ථ කායානුපස්සනාවසෙන චුත්තස්ස පඨමචතුකකස්ස අනුපුබ්බපදවණ්ණනා.

යසමා පනෙත්ථ ඉදමෙව චතුකකං ආදිකම්මිකස්ස කම්මට්ඨානවසෙන චුත්තො, ඉතරාති පන තිණි චතුකකාති එත්ථ පතනජ්ඣානස්ස වෙදනා විතතධම්මානුපස්සනාවසෙන. තස්මා ඉමං කම්මට්ඨානං භාවෙත්වා ආනා පානචතුකකජ්ඣානපදට්ඨානාය විපස්සනාය සහ පටිසම්භිද්ධි අරහත්තං පාපුණිතුකාමෙන ආදිකම්මිකෙන කුලපුත්තෙන විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්ත නායෙන සීලපරිඝොධානාදිති සබ්බතිථව්‍යාති කත්වා සත්තඛිතසමනාග

තස්ස ආචරියස්ස සන්තිකෙ පඤ්චසකිකං කම්මට්ඨානං උග්ගහෙනබ්බං.
තත්ත්මෙ පඤ්ච සකිස්සො:- උග්ගහො, පරිපුච්ඡා, උපට්ඨානං, අප්පණ්ණා,
ලක්ඛණන්ති.

තත් 'උග්ගහො' නාම කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්ණනං; 'පරිපුච්ඡා'
නාම කම්මට්ඨානස්ස පරිපුච්ඡනං; 'උපට්ඨානං' නාම කම්මට්ඨානස්ස
උපට්ඨානං; 'අප්පණ්ණා' නාම කම්මට්ඨානස්ස අප්පණ්ණා; 'ලක්ඛණං' නාම
කම්මට්ඨානස්ස ලක්ඛණං; "එවං ලක්ඛණමිදං කම්මට්ඨාන"න්ති කම්මට්ඨාන
සභාච්චධාරණන්ති චුතතං හොති.

එවං පඤ්චසකිකං කම්මට්ඨානං උග්ගණ්ණනෙතො අත්තනාපි න
ක්ඛිලමති, ආචරියමපි න විගෙසෙති. තස්මා ථොකං උද්දිසාපෙනා ඛන්ධා
කාලං සජ්ඣායිතො එවං පඤ්චසකිකං කම්මට්ඨානං උග්ගහෙනා ආචරි
යස්ස සන්තිකෙ චා අඤ්ඤාත් චා අට්ඨාරසද්දසයුතො විහාරෙ වජේරන්තා
පඤ්චඛග්ගසමන්තාගෙන සෙනාසනෙ වසනොත්ත උපවජ්ජනාබ්බද්ධකපළි
බොධෙන කතභ්ගතකිවෙචන භ්ගතසමදං පටිවිනොදෙනා සුඛ
නිසිනොත්ත රතනතත්තසගුණානුස්සරණෙන චිත්තං සම්පහංසෙනා ආචරි
යුග්ගහෙනා එකපදමපි අපරිහාපෙනොත්ත ඉදං ආනාපානසතිකම්මට්ඨානං
මනසිකාතබ්බං.

තත්තායං මනසිකාරචිති:-

ගණ්ණනා අනුබ්බිකා-පුසනා ධ්වනා සලලක්ඛණා,
චිවට්ටනා පාරිසුද්ධි-තෙසඤ්ච පටිපස්සනාති.

තත් "ගණ්ණනා"ති ගණ්ණායෙව; "අනුබ්බිකා"ති¹ අනුගමනා;
"පුසනා"ති පුට්ඨට්ඨානං; "ධ්වනා"ති අප්පණ්ණා; "සලලක්ඛණා"ති
විපස්සනා; "චිවට්ටනා"ති මග්ගො; "පාරිසුද්ධි"ති එලං; "තෙසඤ්ච
පටිපස්සනා"ති පච්චචෙකකණා.

තත් ඉමිනා ආදිකම්මකෙන කුලපුතොත්ත පඨමං ගණ්ණාය ඉදං
කම්මට්ඨානං මනසිකාතබ්බං. ගණ්ණෙනොත්ත පන පඤ්චනතං හෙට්ඨා න
ධ්වෙතබ්බං. දසනතං උපරි න නොතබ්බං. අත්තරා ඛණ්ඩං න දස්සෙ
තබ්බං. පඤ්චනතං හෙට්ඨා ධ්වෙතනස්ස හි සම්මාධෙ ඔකාසෙ චිත්තාපාදෙ
විජ්ජන්ති, සම්මාධෙ වජේ සන්තිරුද්ධගොගණො විය. දසනතං උපරි
නොත්තස්ස ගණ්ණනිස්සිතො චිත්තාපාදෙ හොති. අත්තරා ඛණ්ඩං
දස්සෙත්තස්ස "සිබාප්පනං නු ඛො මෙ කම්මට්ඨානං නො"ති චිත්තං
විකම්පති. තස්මා එතෙ දෙසෙ වජේරන්තා ගණ්ණතබ්බං. ගණ්ණෙනොත්ත
ච පඨමං දකිගණ්ණාය බඤ්ඤාමාපකගණ්ණාය ගණ්ණතබ්බං. බඤ්ඤාමා
පකො හි නාලිං පුරෙත්තා එකන්ති වත්තා ඔකිරති. පුභා පුරෙත්තො
ක්ඤ්චි කම්මට්ඨං දිස්වා ඡබ්බෙනොත්තා 'එකං එක'න්ති වදති. එසෙව නස්ස
චෙවෙති ආදිසු. එවමෙව ඉමිනාපි අස්සාසපස්සාසෙසු යො උපට්ඨාති,

තං ගභෙත්වා 'එකං එක'න්ති ආදිං කත්වා යාව 'දස දස'ති පච්ඡන්තමානං පච්ඡන්තමානං උපලක්ඛනීයාව ගණෙතබ්බං. තස්ස එවං ගණයතො නික්ඛ මනනා ච පච්ඡන්තා ච අස්සාසපස්සාසා පාකවා හොන්ති. අථානෙන තං දකිගණනං ධිඤ්ඤමාපනගණනං පභාය සීඝගණනාය ගොපාලකගණ නාය ගණෙතබ්බං. ඡේතො හි ගොපාලකො සකඛරයො උච්ඡේඛන ගභෙත්වා රජ්ජුදණ්ඩගජො පාතො වජං ගන්තිා ගාවො පිට්ඨියං පහ පිත්තිං පලිඝජ්ඣනවජ්ඣෙ නිසින්නො වාරං පහං පත්තංයෙව යාපිං 'එකො වෙ'ති සකඛරං බිපිත්වා බිපිත්වා ගණෙති. තියාමරන්තිං සමොධෙ ඤාසෙ දුක්ඛවුජ්ඣොගණො නික්ඛම්නො අඤ්ඤමඤ්ඤං උපනිඝං ධෙනො වෙගෙන වෙගෙන පුඤ්පුඤ්ඤා හුත්වා නික්ඛමති. සො වෙගෙන 'නිඤ්ඤ, වත්තාරි, පඤ්ච, දසා'ති ගණෙතියෙව. එවමස්සාපි පුරිමනෙයෙන ගණයතො අස්සාසපස්සාසා පාකවා හුත්වා සීඝං සීඝං පුත්තාපුත්තං සඤ්චරන්ති. තතො තෙන පුත්තපුත්තං සඤ්චරන්තීති ඤාත්වා අනො ච බහි ච අගභෙත්වා වාරං පත්තං පත්තංයෙව ගභෙත්වා 'එකො, වෙ, නිඤ්ඤ, වත්තාරි, පඤ්ච-එකො, වෙ, නිඤ්ඤ, වත්තාරි, පඤ්ච, ඡ, -පෙ-පත්ත, අට්ඨ, නව, දසා'ති සීඝං සීඝං ගණෙතබ්බමෙව. ගණනාපටි බද්ධො හි කම්මට්ඨානෙ ගණනාබලෙනෙව විතං එකග්ගං හොති, අරිත්තු පජ්ඣාගවසෙන චණ්ඩසොනෙ නාට්ඨපනම්ච. තස්සෙවං සීඝං සීඝං ගණයතො කම්මට්ඨානං නිරන්තරං පච්ඡන්තං විය හුත්වා උපට්ඨාති. අථ නිරන්තරං පච්ඡන්තීති ඤාත්වා අනො ච බහි ච වාතං අපරිග්ගභෙත්වා පුරිමනෙයෙනෙව වෙගෙන ගණෙතබ්බං. අනො පච්ඡන්තවානෙන හි සද්ධිං විතං පටෙසයතො අබ්භතරං වාතබ්භාගතං මෙදපුරිමනං විය හොති. බහි නික්ඛමන්වානෙන සද්ධිං විතං නිගරතො බහිද්ධා පුච්ඡන්තා රම්මණේ විතං වික්ඛිපති. පුට්ඨාකාසෙ පන සතිං ධිපෙතිං භාවෙන්නස්සෙව භාවනා යමපජ්ජති, තෙන වුත්තා:- "අනො ච බහි ච වාතං අපරිග්ගභෙත්වා පුරිමනෙයෙනෙව වෙගෙන ගණෙතබ්බ"න්ති. කීව පිරං පනෙතං ගණෙතබ්බන්ති? යාව විතා ගණනාය අස්සාසපස්සාසා රම්මණේ සති පට්ඨාති. බහි විසට්ඨිතකකවිවේජදං කත්වා අස්සාස පස්සාසාරම්මණේ සතිසණ්ඨාපනජං යෙව හි ගණනාති.

එවං ගණනාය මනසි කත්වා අනුබ්ඛිනාවසෙන මනසි කාතබ්බං. අනුබ්ඛිනා නාම ගණනං පටිසංගරිත්වා සතියා නිරන්තරං අස්සාසපස්සා සානං අනුගමනං; තඤ්ච ඛො න ආදිමජ්ඣපරියොසානානුගමනවසෙන ආදිමජ්ඣපරියොසානානි තංගස්සානුගමනෙ ආදීනවා ච ගෙට්ඨා වුත්තා නෙව. තත්ථා අනුබ්ඛිනාය මනසිකරොනෙතන ආදිමජ්ඣපරියොසාන වසෙන මනසිකාතබ්බං. අපි ච ඛො පුඤ්ඤාවසෙන ච ධිපනාවසෙන ච මනසිකාතබ්බං. ගණනානුබ්ඛිනාවසෙන විය හි පුඤ්ඤාධිපනාවසෙන විපුං මනසිකාරො නත්ති. පුට්ඨිපුට්ඨිට්ඨානෙයෙව පන ගණෙතො ගණ නාය ච පුඤ්ඤාය ච මනසිකරොති. තත්ථෙව ගණනං පටිසංගරිත්වා නෙ

සභියා අනුබ්බන්තො අප්පණ්ණාචයෙන ච විතතං ධර්මෙනො අනුබ්බන්තො ච පුසන්තො ච ධර්මෙනො ච මනසිකරොතිති වුවවති. ස්වායමන්තො අධිකාරීභූත වුත්තපඤ්ඤාදෙවාරිකොපමාති ඉධෙව පාලියං වුත්තකකප්පි පමාය ච වෙදිතබ්බො.

තත්ත්වං පඤ්ඤාපමා:- සෙය්‍යථාපි පඤ්ඤා දෙලාය කිලනං මානාපුත්තානං දෙලං බිපිනිං තත්ත්වං දෙලාථමනමුලෙ නිසින්නො කමෙන ආගමිත්තන්තං ච ගමිත්තන්තං ච දෙලාථලකස්ස උනො කොටියො මජ්ඣිකං පස්සති. න ච උගොකොටිමජ්ඣානං දස්සනන්තං බ්‍යාවටො හොති. එවමෙව භික්ඛු සත්වසෙන උපනිබ්බන්තත්ත්වමුලෙ ධර්මා අස්සාසපස්සාසදෙලං බිපිනිං තත්ත්වං නිමිත්තෙ සභියා නිසි දන්නො කමෙන ආගමිත්තන්තං තත්ත්වං ගමිත්තන්තං පුට්ඨධර්මානෙ අස්සාස පස්සාසානං ආදිමජ්ඣාපරියොසානං සභියා අනුගමිත්තො තත්ත්වං විතතං ධර්මෙනො පස්සති. න ච තෙසං දස්සනන්තං බ්‍යාවටො හොති. අයං පඤ්ඤාපමා.

අයං පන දෙවාරිකොපමා:- සෙය්‍යථාපි දෙවාරිකො නගරස්ස අන්නො ච බ්‍රහ්ම ච පුරිසො¹ කො තිං? කුතො ආගතො? කුතිං වා ගමිසි? කිං වා තෙ ගමෙති? න විමංසති. න හි තස්ස තෙ භාරා. වාරපත්තං වාරපත්තංයෙව පන විමංසති. එවමෙව ඉමස්ස භික්ඛුනො අන්නො පටිච්චාසානං ච බ්‍රහ්මකිත්තන්තං² වානං ච න භාරං හොනති. වාරපත්තං වාරපත්තංයෙව භාරති. අයං දෙවාරිකොපමා.

කකපුපමා පන “නිමිත්තං අස්සාසපස්සාසා”ති ආදිනා නයෙන ඉධ වුත්තංයෙව. ඉධ පනස්ස ආගතාගතවසෙන අමනසිකාරමහතමෙව පයො ජනන්ති වෙදිතබ්බො. ඉදං කමමධර්මං මනසිකරොතො කස්සපි න විරෙතෙව නිමිත්තකං උපපජ්ජති. අවසෙසස්සානචගපටිමජ්ඣානා අප්පණ්ණාසභිකානා ධර්මා ච සමපජ්ජති. කස්සපි පන ගණනාවසෙනෙව මනසිකාරකාලතොප්පභූති යථා සාරද්ධිකායස්ස මඤ්ඤෙව වා පියෙ වා නිසි දනො මඤ්ඤපිඨං ඔනමති විකුජ්ජති පච්චන්දරණං වලං ගණ්ඨාති, අසාරද්ධිකායස්ස පන නිසිදනො නෙව මඤ්ඤපිඨං ඔනමති න විකුජ්ජති න පච්චන්දරණං වලං ගණ්ඨාති, තුලපිච්චපුරිතං විශ් මඤ්ඤපිඨං හොති. කස්මා? යස්මා අසාරද්ධිකායො ලුප්තො හොති. එවමෙව ගණනාවසෙන මනසිකාරකාලතොප්පභූති අනුකකමෙන ඔලාරික අස්සාසපස්සාසනිමිත්තං වසෙන කායස්ස දරපෙ වුපසන්නෙ කායොපි විතමපි ලුප්තං හොති. සරීරං ආකාසෙ ලබ්භනාසාරපත්තං විශ් හොති. තස්ස ඔලාරිකඅස්සාස පස්සාසෙ නිරුද්ධෙ සුමුමඅස්සාසපස්සාසනිමිත්තාරමඤ්ඤං විතතං පවත්නති. තස්මිමපි නිරුද්ධෙ අපත්තරො සුමුමතරං අස්සාසපස්සාසනිමිත්තාරමඤ්ඤං පවත්නති. ස්වායමන්තො උපරි වුත්තකංයථාලොපමාය වෙදි තබ්බො. යථා හි අඤ්ඤාති කමමධර්මානාති උපරිපරි විභූතාති හොනති

1. සි. II & III. ‘පුරිසෙ’ති න දිස්සති.

2. සි. I. II & III. නික්ඛමන.

න කථා ඉදං. ඉදං පන උපරුපරි භාවෙනාසං භාවෙනාසං සුබ්බ මත්තං ගව්ඡති. උපධ්‍යානමපි න උපගව්ඡති. එවං අනුපට්ඨගතෙන පන තස්මිං තෙන භික්ඛුනා ආවරියං පුච්ඡාසාමිති වා නවංදුනි මෙ කමමධ්‍යානනති වා උධ්‍යායාසනා න ගතතබ්බං. ඉරියාපථං විකොපෙනා ගව්ඡතො හි කමමධ්‍යානං නවනවමෙව භොති. තස්මා යථා නිසින්නෙනෙව දෙසතො ආහරිතබ්බං.

තත්‍රායං ආහරණ්‍යාපායො:- තෙන භික්ඛුනා කමමධ්‍යානස්ස අනු පට්ඨානභාවං ඤාතො ඉති පටිසංචික්ඛිතබ්බං:- “ඉමෙ අස්සාසපස්සාසා නාම කන්ද් අප්පි? කන්ද් නප්පි? කස්ස වා අප්පි? කස්ස වා නප්පි”ති. අපේ වං පටිසංචික්ඛිතො ඉමෙ අනෙතා මාතුකුච්ඡයං නප්පි. උදකෙ නිමුග්ගානං නප්පි. තථා අසඤ්ඤාභූතානං මතානං චතුන්ද්‍රිකානං සමාපනනානං රූපාරූපභවසමඛිතිනං නිරෝධසමාපනනානනති ඤාතො එවං අත්තනාව අත්තා පටිච්චොදෙනබ්බො:- “නනු නිං පණ්ණිත තෙව මාතුකුච්ඡගතො, න උදකෙ නිමුග්ගො, න අසඤ්ඤාභූතො, න මතො, න චතුන්ද්‍රිකානං සමාපනෙතා, න රූපාරූපභවසමඛිති, න නිරෝධසමාපනෙතා. අප්පි යෙව තෙ අස්සාසපස්සාසා, මද්දපඤ්ඤානාය පන පරිග්ගහෙත්‍රං න සකෙකා සි”ති. අථාතෙන පකතිපුට්ඨවසෙන විතතං ධිපෙතො මනසිකාරො පවත්තතබ්බො. ඉමෙ හි දීඝනාසිකස්ස නාසාපුට්ඨං සචෙට්තෙනා පවත්තතති. රස්සනාසිකස්ස උත්තරොධ්‍යානං. තස්මාතෙන ඉදං නාම ධ්‍යානං සචෙට්තතීති නිමිත්තං ධිපෙතබ්බං. ඉමමෙව හි අන්ධසං පටිච්ච චුත්තං භගවතා:- “නාභං භික්ඛවෙ මුට්ඨස්සතිස්ස අසමප්පානස්ස ආනා පානභතිභාවනං වදාමි”ති. කිඤ්චාපි හි යං කිඤ්චි කමමධ්‍යානං සතස්ස සමප්පානස්සෙව සමප්ප්ප්ති. ඉතො අඤ්ඤං පන මනසිකාරානස්ස පාකට්ඨං භොති. ඉදම්ප්පි ආනාපානසතිකමමධ්‍යානං ගරුකං, ගරුක භාවනං බුද්ධිපවේමකබුද්ධිබුද්ධිපුත්තානං මහාපුරිසානංයෙව මනසිකාර භූමිභූතං, න වෙව ඉතරං¹ න ච ඉතරං¹ සත්තසමාසෙවිතං. යථා යථා මනසිකාරිනි, තථා තථා සත්තං වෙව භොති සුබ්බමඤ්ච. තස්මා එන්ද්‍රියවතී සති ච පඤ්ඤා ච ඉච්ඡිතබ්බො. යථා හි මට්ඨසාවකස්ස තුත්ත කරණිකාලෙ සුච්චි සුබ්බො ඉච්ඡිතබ්බො සුච්චාසවේධනමපි තතො සුබ්බම තරං. එවමෙව මට්ඨසාවකසද්දස්ස ඉමස්ස කමමධ්‍යානස්ස භාවනා කාලෙ සුච්චිපටිභාගා සතිපි සුච්චාසවේධනපටිභාගා නංසමපුත්තතා පඤ්ඤාපි බලවතී ඉච්ඡිතබ්බො. නාහි ච පන සතිපඤ්ඤාහි සමනතාග තෙන භික්ඛුනා න තෙ අස්සාසපස්සාසා අඤ්ඤානු පකතිපුට්ඨාසායාසං පටිසෙසිතබ්බො. යථා හි කස්සකො ඛෙත්තං කසිත්වා බලිවද්දෙ මුඤ්ඤිත්වා ගොවරමුච්චෙ කත්වා ඡායාය නිසින්නො විස්සමෙය්‍ය, අථස්ස තෙ බලි චද්ද වෙගෙන අච්චිං පටිකෙය්‍යං, යො භොති ඡෙත්තො කස්සකො යො පුත්ත තෙ ගහෙත්වා යොජෙත්තුකාමො න තෙසං අනුපදං ගතත්වා අච්චිං ආභිණ්ඩති, අථඛො රසමිඤ්ච පනොදඤ්ච ගහෙත්වා උපුකමෙව තෙසං

නිපානතින්¹ ගතවා නිසිදහි වා නිපජ්ජති වා. අථ හෙ ගොණේ දිවසභාගං වරිත්තං නිපානතින්¹ ඔනරිත්තං නභාත්තං ච පිටිත්තං ච පච්චුත්තරිත්තං සිතෙ දිස්වා රසමියා ඛණ්ඩිත්තං පතොදෙන විජ්ඣානෙතා ආනෙත්වා යොජේත්වා පුන කමමං කරෙති. එවමෙවං තෙන භික්ඛුනා න තෙ අස්සාසපස්සායා අඤ්ඤානු පකතිජුට්ඨාකායා පරියෙසිතබ්බා, සතිරසමිං පන පඤ්ඤාපතොදඤ්ච ගහෙත්වා පකතිජුට්ඨාකායෙ විත්තං ධූපෙත්වා මනසිකාගේ පවත්තෙතබ්බො. එවං හිස්ස මනසිකගේතො න චිරස්සෙව තෙ උපට්ඨානති නිපානතින්¹ විය ගොණා. තතො තෙන සතිරසමියා ඛණ්ඩිත්තං තසමිංයෙව ධාතෙ යොජේත්වා පඤ්ඤාපතොදෙන විජ්ඣානෙතන පුනපුනං කමමට්ඨානං අනුයුඤ්ජිතබ්බං. තස්සෙවමනු යුඤ්ජිතො න චිරස්සෙව නිමිත්තං උපට්ඨාති. තමපනෙතං න සබ්බෙසං එකසදිසං භොති. අපි ච බො කස්සපි සුඛසමථස්සං උපපාදයමානො භූල පිටු විය කප්පාසපිටු විය වාතධාරි විය ච උපට්ඨාතීති එකමෙව ආහු. අයමපන අට්ඨකථාසු විනිවර්ජයො:- ඉදං හි කස්සපි තාරකරූපං විය මණිගුලිකා විය මුත්තාගුලිකා විය ච, කස්සපි බරසමථස්සං හුත්වා කප්පා සට්ඨි විය දුරුසාරසුචි විය ච, කස්සපි දීඝපාමඛිතසුත්තං විය කුසුමදුමං විය ධුමසිඛා විය ච, කස්සපි විජ්ජනං මක්ඛටකසුත්තං විය වලාහක පටලං විය පදුමපුප්ඵං විය රථචක්කං විය වන්දමණ්ඩලං විය සුරියමණ්ඩලං විය ච උපට්ඨාති. තඤ්ච පනෙතං යථා සමබහුලෙසු භික්ඛුසු සුත්තනතං සජ්ඣායිත්වා නිසිනොසු එතෙන භික්ඛුනා “භූමනාං කීදිසං හුත්වා ඉදං සුත්තං උපට්ඨාතී”ති වුත්තෙ එකො “මයං මහතී පබ්බතෙය්‍යා නදී විය උපට්ඨාතී”ති ආහ. අපරො “මයං එකා චනරාජී විය”, අඤ්ඤා “මයං එකො සීතවර්ජයො සාබ්බසමපනො ඵලභාරහරිතො රුක්ඛො විය”ති. තෙසං හි තං එකමෙව සුත්තං සඤ්ඤානානතාය නානතො උපට්ඨාති. එවං එකමෙව කමමට්ඨානං සඤ්ඤානානතාය නානතො උපට්ඨාති. සඤ්ඤජං හි එතං සඤ්ඤානිදුතං සඤ්ඤාපභවං. තස්මා සඤ්ඤානානතාය නානතො උපට්ඨාතීති වෙදිතබ්බං. එවං උපට්ඨිතෙ පන නිමිත්තෙ තෙන භික්ඛුනා ආචරියසනතිකං ගතවා ආරෝපෙ තබ්බං “මයං හතෙන ඵවරූපං නාම උපට්ඨාතී”ති. ආචරියෙන පන නිමිත්තමිදං ආවුසො, කමමට්ඨානං පුනපුනං මනසිකගේහි සප්පුරිකාති වත්තබ්බො. අථානෙන නිමිත්තෙයෙව විත්තං ධූපෙතබ්බං. එවමස්සායං ඉතොප්පභූති ධූපනාවසෙන භාවනා භොති. වුත්තං හෙතං පොරුණෙති

“නිමිත්තෙ ධූපයං විත්තං නානාකාරං විභාවයං,

ධිරො අස්සාසපස්සායෙ සකං විත්තං නිබ්බතී”ති.

තස්සෙවං නිමිත්තඋපට්ඨානතො පභූති නිවරණානි වික්ඛම්භිතානෙව භොතති කීලෙයා සනතිසිනාව. විත්තං උපචාරසමාසිතා සමාහිත මෙව. අථානෙන තං නිමිත්තං නෙව වණ්ණතො මනසිකාතබ්බං. න ලක්ඛණතො පච්චෙක්ඛිතබ්බං. අපිච බො ඛණ්ඩිතමහෙසියා එකක

වත්තගබ්බො විය කසසකෙන සාලියවගබ්බො විය ව ආවාසාදීති සත්ත අසප්පායාති වජේත්වා තානෙව සත්ත සප්පායාති සෙවනෙනන සාධුකං රක්ඛිතබ්බං. අථ නං එවං රක්ඛිත්වා පුනඥනං මනසිකාරවසෙන වුද්ධිං විරුද්ධිං ගමයිත්වා දසවිධං අපපණ්ණකොසලං සමපාදෙතබ්බං. විරිය සමනා යොජේතබ්බො. තසෙසං ඝටෙනසං විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තානුක්ක මෙන තසමිං නිමිත්තෙ වතුක්කපඤ්ඤාකර්කානාති නිබ්බත්තනති. එවං නිබ්බත්තවතුක්කපඤ්ඤාකර්කානො පනෙත්ථ භික්ඛු සලකබ්බොවිචටනා වසෙන කමමට්ඨානං වසෙයිත්වා පාරිසුද්ධිං පතතුකාමො තදෙව ක්කිනං පඤ්ඤාසාකාරෙති වසිපපත්තං පගුණං කත්වා නාමරූපං වචන්ද්‍රපත්තා විපසානං පට්ඨපෙති. කථං? සො හි සමාපත්තිනො වුට්ඨාය අසාස පසාසානං සමුදයො කර්ජකායො ච චිත්තං වාති පසාසති. යථා හි කමමාරගගාරියා ධම්මානාය භසනාඤ්ඤා පුරිසස්ස ච තජ්ජං වායාමං පටිච්ච වානො සඤ්චරති, එවමෙවං කායඤ්ඤා චිත්තඤ්ඤා පටිච්ච අසාස පසාසාසති. තතො අසාසපසාසො ච කායඤ්ඤා රූපනති, චිත්තඤ්ඤා තංසමපසුත්තෙ ච ධම්මෙ අරූපනති වචන්ද්‍රපෙති. එවං නාමරූපං වචන්ද්‍ර පෙත්වා තස්ස පට්ඨයං පරියෙසති. පරියෙසනො ච තං දිසවා නිසුපි අද්ධාසු නාමරූපස්ස පවත්ති. ආරබ්භ කබ්බං විතරති. විචිණ්ණකබ්බො කල්‍යාණමසනවසෙන අතිච්චං දුක්ඛමනත්තාති තිලකබ්බං ආරොපෙත්වා උදයබ්බයානුපසාසනාය උපපනෙත ඔහාසාදයො දස විපසානුපක්ඛිලෙසෙ පහාය උපක්ඛිලෙසවිමුත්තං උදයබ්බයානුපසාසනාඤ්ඤා¹ මග්ගොති වචන්ද්‍ර පෙත්වා උදයං පහාය භඩ්ඛානුපසාසනං පත්වා නිරන්තරං භඩ්ඛානුපසාස නෙන භයනො උපට්ඨිත්තෙසු සබ්බසබ්බායෙසු නිබ්බිඤ්ඤනො විරජ්ජනො විමුච්චෙනො සථාක්කමෙන වත්තාගෙ අරියමග්ගෙ පාසුඤ්ඤා අරහත්ත එලෙ පතිට්ඨාය එකුනවිසතිභෙදස්ස පට්චවෙකබ්බාඤ්ඤාස්ස පරි යන්තපපනො සදෙවකස්ස ලොකස්ස අග්ගදක්ඛිණේයො හොති. එත්තා වතා වස්ස ගණනං ආදිං කත්වා පටිපසානා² පරියොසානා ආනාපානසති සමාධිභාවනා සමත්තා හොතිති.

අඤං සබ්බාකාරනො පඨමචතුක්කවණ්ණනා.

ඉතරෙසු පන තීසු චතුක්කෙසු සමා විසුං කමමට්ඨානභාවනා නයො නාම නඤ්ච, තසා අනුපදවණ්ණනානග්ගෙනව තෙසං එවමජ්ඣො වෙදිතබ්බො: ඕතිපමිසංවෙදිති පිතිං³ පටිසංවිදිතං⁴ කරෙන්නො පාකටං කරෙන්නො අසාසසිසාමි-පසාසසිසාමිති සික්ඛති; තත්ථ විහාකාරෙති පිතිපටිසංවෙදිතං⁵ හොති-ආරමමණ්ණො ච අසමමාහනො ච. කථං ආරම මණ්ණො පිතිපටිසංවෙදිතං⁵ හොති? සපිටිකෙ වෙ ක්කිනෙ සමාපජ්ජති, තස්ස සමාපත්තිකබ්බෙ ක්කිනපටිලාභෙන ආරමමණ්ණො පිතිපටිසං වෙදිතං⁵ හොති තදාරමමණ්ණස්ස පටිසංවිදිතතා. කථං අසමමාහනො?

1. පටිපදඤ්ඤා.-මුසුඛමග්ග.
 2. සි. I, II & III විපසානා.
 3. සි. II & III, පිඨ.
 4. පටිසංවෙදිතං.-මුසුඛමග්ග.
 5. සි. II, III & මුසුඛමග්ග, පටිසංවිදිතා.

සප්පිතිකෙ චෙ ක්කිනෙ සමාපජ්ඣා චූට්ඨාය ක්කිනසම්පයුත්තං පිතිං බයතො වයතො සම්මසති, තස්ස විපස්සනාකම්මේ උක්ඛණ්ණපටිවේධෙන අසම්මොහතො පිතිපටිසංවේදිනා¹ හොති. එතෙනෙව නයෙන අවසෙස පදුතිපි අන්තො වේදිතබ්බාති. ඉදං පනෙත්ථ විසෙසමත්තං. තිණ්ණං ක්කිනානං වසෙන සුඛපටිසංවේදිනා¹ හොති, චතුත්තමපි ක්කිනානං වසෙන විත්තසංඛාරපටිසංවේදිනා¹ වේදිතබ්බා. විත්තසංඛාරෙති වේදනාසංඝඤ්ඤාකම්මා; පස්සමහං. විත්තසංඛාරාති ඔලාරිකං ඔලාරිකං විත්තසංඛාරං පස්සමෙහනෙතා; නිරුධෙධෙනාති අන්තො. සො විජාරනො කායසංඛාරෙ චුත්තනායෙන වේදිතබ්බා. අපිචෙත්ථ පිතිපදෙ පිති සීඝ්‍රසන වේදනා චුත්තා. සුඛපදෙ සරුපෙනෙව වේදනා. මිසු විත්ත සංඛාරපදෙසු සංඝඤ්ඤා ච වේදනා ච චෙතසිකා. එතෙ ධම්මා විත්තපටි ඛණ්ණා විත්තසංඛාරාති චචනතො සංඝඤ්ඤාසම්පයුත්තා වේදනාති එවං වේදනානුපස්සනානායෙන ඉදං චතුක්කං භාසිතන්ති වේදිතබ්බං.

තතිසචතුක්කෙපි චතුත්තං ක්කිනානං වසෙන විත්තසංඛාරපටිසංවේදිනා¹ වේදිතබ්බා. අභිප්පමොදයං. විත්තනති විත්තං මොදෙනො පමො දෙනො හාසෙනො පහාසෙනො අස්සසිස්සාමි-පස්සසිස්සාමිති සිකති; තත්ථ මිහාකාරෙති අභිප්පමොදෙ හොති; සමාධිවසෙන ච විපස්සනා වසෙන ච. කථං සමාධිවසෙන? සප්පිතිකෙ චෙ ක්කිනෙ සමාපජ්ඣති, සො සමාපන්තිකම්මේ සම්පයුත්තපිතිසා විත්තං ආමොදෙති පමොදෙති. කථං විපස්සනාවසෙන? සප්පිතිකෙ චෙ ක්කිනෙ සමාපජ්ඣා චූට්ඨාය ක්කිනසම්පයුත්තං පිතිං බයතො වයතො සම්මසති. එවං විපස්සනාකම්මේ ක්කිනසම්පයුත්තං පිතිං ආරම්මණං කතා විත්තං ආමොදෙති පමොදෙති. එවං පටිපනෙතා “අභිප්පමොදයං විත්තං අස්සසිස්සාමි-පස්සසිස්සාමිති සිකති”ති වුච්චති.

සමාදහං. විත්තනති පඨමජ්ඣානාදිවසෙන ආරම්මණේ විත්තං සමං ආදහනො සමං ධර්මෙනො; තාති වා පන ක්කිනාති සමාපජ්ඣා චූට්ඨාය ක්කිනසම්පයුත්තං විත්තං බයතො වයතො සම්මසතො විපස්ස නාකම්මේ උක්ඛණ්ණපටිවේධෙන උපපජ්ඣති බණ්ණිකවිත්තෙකකත්තා. එවං උපපනාය බණ්ණිකවිත්තෙකකත්තාය වසෙනපි ආරම්මණේ විත්තං සමං ආදහනො සමං ධර්මෙනො “සමාදහං විත්තං අස්සසිස්සාමි-පස්සසිස්සාමිති සිකති”ති වුච්චති.

විමොචයං. විත්තනති පඨමජ්ඣානෙන නිවරණෙති විත්තං මොචෙනො විමොචෙනො, දුඨියෙන විතක්ඛවිචාරෙති, තඨියෙන පිතිසා, චතුස්ථෙන සුඛදුක්ඛෙති විත්තං මොචෙනො විමොචෙනො; තාති වා පන ක්කිනාති සමාපජ්ඣා චූට්ඨාය ක්කිනසම්පයුත්තං විත්තං² බයතො වයතො සම්මසති, සො විපස්සනාකම්මේ අතිවිමානුපස්සනාය නිව්ච සංඝඤ්ඤානො විත්තං මොචෙනො විමොචෙනො, දුක්ඛානුපස්සනාය

සුඛසඤ්ඤානො, අනන්තානුපස්සනාය අත්තසඤ්ඤානො, නිබ්බිදානුපස්සනාය නන්දිනො, විරාගානුපස්සනාය රාගනො, නිරේධානුපස්සනාය සමුදයනො, පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාය ආදානනො චිත්තං මොචෙනෙතා විමොචෙනෙතා අස්සසති වෙව පස්සසති ව. තෙන වුච්චති: “විමොචයං චිත්තං අස්සසිය්සාමි-පස්සසිය්සාමිති සිකඛති”ති. එවං චිත්තානුපස්සනා වසෙන ඉදං චතුක්කං භාසිතනති වෙදිතබ්බං.

චතුස්ථ චතුක්කෙහි පන අනිච්චානුපස්සිති එස්ථ තාව අනිච්චං වෙදිතබ්බං, අනිච්චතා වෙදිතබ්බං, අනිච්චානුපස්සනා වෙදිතබ්බං, අනිච්චානුපස්සි වෙදිතබ්බං.

තස්ථ “අනිච්ච”නති පඤ්චකඛකා; කතමා? උපපාදවයඤ්ඤාථත්ත භාවා. “අනිච්චතා”ති තෙසංයෙව උපපාදවයඤ්ඤාථත්තං, හුත්වා අභාවො වා; නිබ්බතතානං තෙතෙචාකාරෙන අභිත්තා¹ ඛණ්භණ්ඩෙන භෙදෙති අත්තො. “අනිච්චානුපස්සනා”ති තස්සා අනිච්චතාය වසෙන රුපාදිසු අනිච්චනති අනුපස්සනා; “අනිච්චානුපස්සි”ති තාය අනුපස්සනාය සමන්තාගතො; තස්මා එවමතුනො අස්සසනෙතා පස්සසනෙතා ව ඉධ අනිච්චානුපස්සි අස්සසිය්සාමි-පස්සසිය්සාමිති සිකඛතිති වෙදිතබ්බං.

විර්ගානුපස්සිති එස්ථ පන වෙ විර්ගා:බයවිර්ගො ව අච්චන්තවිර්ගො ව. තස්ථ “බයවිර්ගො”ති සඛ්ඛාරානං ඛණ්භණ්ඩො; “අච්චන්තවිර්ගො”ති නිබ්බාණං; “විර්ගානුපස්සනා”ති තදුභයදස්සනවසෙන පචත්තො විපස්සනා ව මග්ගො ව; තාය දුට්ඨායපි අනුපස්සනාය සමන්තාගතො හුත්වා අස්සසනෙතා පස්සසනෙතා ව විර්ගානුපස්සි අස්සසිය්සාමි-පස්සසිය්සාමිති සිකඛතිති වෙදිතබ්බං.

නිරේධානුපස්සි පදෙපි එසෙව නයො. පටිනිස්සග්ගානුපස්සිති එස්ථපි වෙ පටිනිස්සග්ගා: පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො ව පක්කඤ්ඤාපටිනිස්සග්ගො ව. පටිනිස්සග්ගොයෙව අනුපස්සනා=පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා, විපස්සනාමග්ගානමෙතං අභිවචනං. විපස්සනා හි තදබ්බවසෙන සද්ධිං ඛකාභිසඛ්ඛාරෙති කිලෙසෙ පරිච්චජති, සඛ්ඛතදෙසදස්සනෙන ව තබ්බි පරිතෙ නිබ්බාණේ තනති නන්තාය පක්කඤ්ඤාති පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො වෙව පක්කඤ්ඤාපටිනිස්සග්ගො වාති වුච්චති. මග්ගො සමුච්චේදවසෙන සද්ධිං ඛකාභිසඛ්ඛාරෙති කිලෙසෙ පරිච්චජති, ආරමභ්භකරණෙන නිබ්බාණේ පක්කඤ්ඤාති පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො වෙව පක්කඤ්ඤාපටිනිස්සග්ගො වාති වුච්චති. උභයමපි පන පුරිමපුරිමඤ්ඤානං අනු අනු පස්සනතො අනුපස්සනාති වුච්චති. තාය දුට්ඨායපි පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාය සමන්තාගතො හුත්වා අස්සසනෙතා ව පස්සසනෙතා ව “පටිනිස්සග්ගානුපස්සි අස්සසිය්සාමි-පස්සසිය්සාමිති සිකඛති”ති වෙදිතබ්බං. එස්ථ ව “අනිච්චානුපස්සි”ති තරුණවිපස්සනාය වසෙන වුත්තං. “විර්ගානුපස්සි”ති තතො බලව තරය සඛ්ඛාරෙසු විරජ්ජනසමත්තාය විපස්සනාය වසෙන, “නිරේධානු

පසසි”ති නතො ඛලවනරය කිලෙසතිරේධනසමන්තං විපස්සනාය වසෙන, “පටිනිසංඝානුපසසි”ති මග්ගස්ස ආසනනානුතාය අතිතිකතාය විපස්සනාය වසෙන වුත්තනති වේදිතබ්බං. යත් පන මග්ගොපි ලබ්බති, සො අතිනෙතායෙව. එවිම්දං වතුක්කං සුද්ධවිපස්සනාවසෙන වුත්තං. පුරිමාති පන තිණි සමඵවිපස්සනාවසෙනාති.

ආනාපානසතිමාතිකාවණණනා

ති ධරී කා.

ඉද්දති යථාතිකතිත්තං මාතිකං පටිපාටියා භාජෙත්වා දසෙස්සතුං ඉධාති ඉමිස්සා දිසීයාති ආදි ආරදධං. තත් ඉමිස්සා දිසීයාති ආදිති දසසි පදෙති සිකතාත්තයසඛිධාතං සබ්බඤ්ඤාබුද්ධියාසනමෙව කට්ඨං. තං හි බුද්ධොත භගවතා දිට්ඨන්තා දිට්ඨිති වුවමති; තඤ්ඤාච¹ බමනවසෙන බන්ති; රුච්චනවසෙන රුචි; ගහණ්වසෙන ආදුශො; සභාවටේන බමෙමා; සිකතිතබ්බටේන විනිශෙය්; තද්දසෙනපි බමිමිවිනිශෙය්; පවුත්ත වසෙන පාවචනං; තෙරිඨවරියටේන බුහමිච්ඡිං; අනුසිට්ඨිද්දනවසෙන සමුසාසනනති වුවමති, තසමා² “ඉමිස්සා දිට්ඨියා”ති ආදිසු ඉමිස්සා බුද්ධදිසීයා ඉමිස්සා බුද්ධබන්තියා ඉමිස්සා බුද්ධරුචියා ඉමසමිං බුද්ධආදුශෙ ඉමසමිං බුද්ධබමෙම ඉමසමිං බුද්ධිනිනිශෙ ඉමසමිං බුද්ධබමිමිවිනිශෙ ඉමසමිං බුද්ධපාවචනෙ ඉමසමිං බුද්ධ බුහමිච්ඡිසෙ ඉමසමිං බුද්ධ සමුසාසනෙති අපේ, වේදිතබ්බං. අපිවෙත් සිකතාත්තය සඛිධාතං සකලපාවචනං භගවතා දිට්ඨන්තා සමාදිට්ඨිපච්චයන්තා සමාදිට්ඨි පුබ්බභිමත්තා ච දිට්ඨි, භගවතො බමනවසෙන බන්ති, රුච්චන වසෙන රුචි, ගහණ්වසෙන ආදුශො, අත්තනො කාරකං අපායෙ අපත මාතං ධාරෙතිති බමෙමා, තසෙස්ස ච සඤ්ඤාලෙසපක්කං විනෙතිති විනායො, බමෙමා ච සො විනායො එති=බමමිවිනායො, කුසලබමෙමති චා අකුසල බමාතං එස විනායොති=බමමිවිනායො; තෙනෙව වුත්තං :- “යෙ ච බො කිං ගොතමි බමෙම ජාතෙය්සාසි : ඉමෙ බමමා විරහාය සංවත්තනති තො සරාගාය-ප-එකංගෙන ගොතමි ධාරෙය්සාසි එසො බමෙමා එසො විනායො එතං සමුසාසන”තති. බමෙමන චා විනායො න දණ්ඩාදීතිති=බමමිවිනායො, වුත්තමපි වෙතං-

“දණ්ඩනෙකෙ දමයනති අබ්බසෙති කසාති ච,
අදණ්ඩන අසනේන නාගො දනෙතා මහෙසිතා”ති.

තථා “බමෙමන නයමානානං කා ලසුයා විජානන”තති. බමමාය මා විනායො=බමමිවිනායො; අනවජ්ජබමමන්³ ගෙස විනායො, න භව ගොගාතිකංසන්⁴. තෙනාහ භනවා :- “නයිදං හිකඩවෙ බුහමවරියං වුස්සති ජනකුහනන්”තති වින්තරෙ. පුණ්ණන්තරෙපි ආහ :- “අනුපාද

1. සි I & III. වාසෙම.

3. සි. I II & III. බමමිකං.

2. සි. II. තසා. නිදෙදසට්ඨකථා-යසමි.

4. න හි මඤ්ඤානන්-නිදෙදසට්ඨකථා.

පරිනිබ්බාණ්ණේං බො ආවුසො භගවති බුහමචරියං වුස්සති”ති. විසුද්ධි¹වා නයනීති=විනයො, ධම්මතො විනයො=ධම්මවිනයො; සංසාරධම්මතො හි සොකාදිධම්මතො වා එස විසුද්ධිං² නිබ්බාණං නයති. ධම්මස්ස වා විනයො න තිත්ථකරුනනති ධම්මවිනයො. ධම්මභූතො හි භගවා, තස්සෙවෙස විනයො. යස්මා වා ධම්මා එව³ අභිඤ්ඤායො පරිඤ්ඤායො පභාතබ්බා භාවෙතබ්බා සච්ඡිකාතබ්බා ව, තස්මා එස ධම්මෙසු විනයො, න සත්තොසු න ථවෙසු වාති=ධම්මවිනයො. සාන්සබ්බසඤ්ඤානකාදිහි අඤ්ඤාසං වච නතො⁴ පඨානං වචනනති=පචචනං,⁴ පචචනමෙව පාවචනං, සබ්බචරියාහි විසිට්ඨචරියභාවෙන බුහමචරියං, දෙවමනුස්සානං සඤ්ඤාතස්ස භගවතො සාසනනති=සඤ්ඤාසනං, සඤ්ඤාතං වා සාසනං=සඤ්ඤාසනං, “යො වො ආනන්ද මයා ධම්මො ව විනයො ව දෙසිතො පඤ්ඤාතො, සො වො මමචචයෙන සන්ථා”ති හි ධම්මවිනයො ව සන්ථාති. එවං තෙසං පදනං අපේඨා වෙදිතබ්බො. යස්මා පන ඉමස්මිං යෙව සාසනෙ සබ්බාකාරආනා පානසතිසමාධිනිබ්බතතො භික්ඛු විජජති .න අඤ්ඤානු, තස්මා තත්ථ තත්ථ “ඉමස්සා”ති ව “ඉමස්මි”නති ව අයං නියමො කතොති වෙදි තබ්බො. අයං “ඉධා”ති මානිකාය නිදෙදසස්ස අපේඨා.

පුඤ්ජනකල්‍යාණකො වාති ආදිනා ව භික්ඛුසද්දස්ස වචනත්ථ. අවතො ඉධාධිපෙපනභික්ඛුයෙව දස්සිතො. තත්ථ පුඤ්ජනො ව සො කිලෙසානං අසමුච්ඡිනතතො කල්‍යාණො ව සීලාදිපටිපත්තිසුත්තතතොති= පුඤ්ජනකල්‍යාණො, පුඤ්ජනකල්‍යාණො එව=පුඤ්ජනකල්‍යාණකො; අධිසීලාදිනි සිකධිනීති=සෙසො; සොනාපනො වා සකදගාමී වා අනා ගාමී වා; අකුප්පො චලයිතුමසකකුණේයො අරහත්තඵලධම්මො අස්සාති= අකුප්පමෙමා; සොපි හි ඉමං සමාධිං භාවෙති.

අරඤ්ඤානිද්දෙසෙ විනායපරියායෙන නාම “ඨපෙත්වා ගාමඤ්ච ගාමුප වාරඤ්ච අවසෙසං අරඤ්ඤ”නති ආගතං. සුත්තනනිකපරියායෙන ආරඤ්ඤකං භික්ඛුං සක්ඛාය “අරඤ්ඤකං නාම සෙනාසනං පඤ්චධනු සත්ථකං පච්ඡම”නති ආගතං. විනායසුත්තනනා පන උගොපි පරියාය⁵ දෙසනා නාම. අභිධම්මො නිපපරියායදෙසනාති අභිධම්මපරියායෙන අරඤ්ඤං දස්සෙතුං නිකම්මිතො ඛති ඉන්ද්‍රියිලාති වුත්තං. ඉන්ද්‍රියිලො ඛති නිකම්මිතොති අපේඨා. “නිකම්මිතො ඛති ඉන්ද්‍රියිල”නතිපි පාඨො. ඉන්ද්‍රියිලං අතිකම්මිතො ඛතිති වුත්තං හොති. ඉන්ද්‍රියිලොති වෙත්ථ ගාමස්ස වා නගරස්ස වා උමොතෙ.

රුක්ඛමුලනිද්දෙසෙ රුක්ඛමුලස්ස පාකවත්තා නං අවතොව “යන්ථා”ති ආදිමාග. තත්ථ යන්ථාති යස්මිං රුක්ඛමුලෙ; ආසනනි නිසීදනනි එන්ථාති= ආසනං; පඤ්ඤාතනනති ඨපිනං; මසෙත්වා වාති ආදිනි ආසනස්ස පහෙද වචනාති. මසෙත්වාපි හි නිසජ්ජායපි ඔනාසත්තා ඉධ ආසනෙසු වුත්තො.

1. මිසිට්ඨං-හිදෙදසඨකථා. 3. සි. I, II & III. සාන්සබ්බසඤ්ඤානාදිහි සමම
2. සි. I, II & III, ධර්මෙ. එවා. 4. සි. I II & III. පාවචනං. වචනතො.
5. සි. II & III පරියායෙයා.

සො පන මසාරවුඤ්ඤාබද්ධකුලීරපාදකආභවවපාදකානං අඤ්ඤතරෙ,
පිඨං තෙසං අඤ්ඤතරමෙව; ගිඞ්ඨි උණණාහිසි වොලහිසි වාකහිසි
තිණහිසි පණණහිසිනං අඤ්ඤතර; තවමිකාති තාලපණණාදීති විනිත්තා
කතා; වම්මබණ්ඩාති නිසජ්ජාරහො යො කොච වම්මබණ්ඩා; තිණ
සන්ධාරාදසො තිණාදීති ගුමෙබන්තා කතා.

ගස්ථාති තස්මිං රුක්ඛමුලෙ; වඩ්ඤමති වාති ආදිති රුක්ඛමුලස්ස
වතුගුරියාපථපව්වතනනායොග්ගතා කපිතා; සස්ථාති ආදිති සබ්බපදෙති
රුක්ඛමුලස්ස සන්දවජ්ජායතා ජනවිවිතතතා ව චුතතා හොති.

කෙහි චිති කෙනචි සමුහෙන; තං සමුහං හිඤ්ඤා විඤ්ඤා රෙතනා
ගහවෙධිති වා සබ්බජිනෙති වාති ආහ. අනාතිණ්ණනති අසඬ්ඤ්ඤාණං
අසමාධං; සස්ස සෙනාසනස්ස සමන්තා ගාචුතමපි අද්ධයොජනමපි
පබ්බතගහනං වනගහනං නදිගහනං හොති, න කොචි අවෙලාය උප
සඬ්ඤ්ඤා සකෙකාති, ඉදං සනතිකෙපි අනාතිණ්ණං නාම. සං පන
අඬ්ඤ්ඤාජනිකා වා යොජනිකා වා හොති, ඉදං දුරතාය එව අනා
තිණ්ණං නාම.

විහාගෙති අඬ්ඤ්ඤාගාදිමුත්තකො අවසෙසාවාහො; අඬ්ඤ්ඤාගොති
සුපණ්ණ¹වඩ්ඤගෙහං; සාසාදෙති වෙ කණ්ණිකා ගහෙත්වා කතො දීඝ
පාසාදෙ; ගමමිසෙනති උපරි ආකාසනලෙ පඨිට්ඨිතකුට්ඨාගාරපාසාදෙසෙව;
ගුහාති ඉට්ඨිකාගුහා සිලාගුහා දුරුගුහා පංසුගුහාති එවං හි බන්ධකට්ඨ
කථායං චුතතා. විහඬ්ඤකට්ඨකථායං පන විහාගෙති සමන්තා පරිහාරපථං
අනෙතාසෙව රත්තිව්ඨානදිව්ඨානාති ව දසෙසනා කතසෙනාසන;
ගුහාති භූමිගුහා යථා රත්තිඤ්ඤිටං දීපං ලඤ්ඤං වට්ඨති; සබ්බතගුහාති
ඉදං වයං විසෙසෙත්වා චුතතං.

මාතිකාය සබ්බකාලසාධාරණලක්ඛණවසෙන නිඞ්ඤතිති වත්තමාන
වචනං කතං. ඉධ පන නිසිත්තස්ස භාවනාරම්භසබ්භාවතො නිසජ්ජා
රම්භපරියොසානදස්සනථං නිඞ්ඤෙනාති නිට්ඨානවචනං කතං. සස්මා
පන උජ්ජං කායං පණ්ඩාය නිසිත්තස්ස කායො උජ්ජකො හොති, තස්මා
බ්‍රහ්මඤ්ඤො ආදරං අකත්වා අබ්‍රහ්මඤ්ඤො දසෙසෙනා උජ්ජකොති
ආදිමාහ. තථ සිතො සුපණ්ණිතිතොති උජ්ජකං පණ්ණිතිතතතා ධර්ම
තතතා උජ්ජකො හුත්වා සිතො; න සසමෙවෙති අත්ථො.

පරිගහගවෙධාති පරිගහතිතවෙධා; කිං පරිගහතිතං? නිශ්පාණං.
කිං නිශ්පාණං? ආනාපානසතිසමාධියෙව යාව අරහත්තමග්ගා නිශ්පාණං.
තෙනාහ :- නිශ්පාණවෙධාති. මුඛසද්දස්ස ජෙට්ඨිකත්ථවසෙන සංසාරතො
නිශ්පාණවෙධා චුතතා. උපව්ඨානවෙධාති සභාවවෙධාසෙව; සබ්බෙහි
පනෙතෙහි පදෙහි පරිගහතිතනිශ්පාණං යතිං² කත්වාති අත්ථො චුතතා
හොති. කෙච්චි පන “පරිගහගවෙධා”ති සතිසා පරිගහගවෙධා; “නිශ්පා
ණවෙධා”ති අස්සාසපස්සාසානං පටිත්තනිකම්මනවාරණොති වණ්ණෙයනති.

1. සි. II & III. සුචණ්ණ 2. සි. II & III. පරිගහතිතනිශ්පාණෙති.

පරිග්ගතිතඅස්සාසපස්සාසතිශ්ශාණං සතිං උපට්ඨපෙතොති වුත්තං
 හොති. මතතිංසාස ආකාරෙති තාසු තාසු අවජ්ඣාසු යථාක්කමෙන
 ලක්ඛමානානං අනවසෙසපරියාදනවසෙන වුත්තං; දීඝං අස්සාස
 වසෙනාති මාතිකාස දීඝනති වුත්තඅස්සාසවසෙන; එවං සෙසෙසු.
 එකග්ගනනති එකග්ගභාවං; අවිසෙකවිසනති අවිකම්පනං; එකග්ගතා
 එව¹ හි නානාරම්මණෙසු චත්තස්ස අවිකම්පනතො අවිසෙකපොති
 වුවවති. පජානගොති අසමෙමාහවසෙන පජානනත්තස්ස; විඤ්ඤනත්තස්සාති
 වා අජෝ. අවිසෙකවො මෙ පටිලද්ධොති ආරම්මණකරණවසෙන පජා
 නනත්තස්ස වා; නාස සතිශාති කාස උපට්ඨිතාස සතිශා; තෙන
 ඤාණෙනාති තෙන අවිසෙකපජානනඤාණෙන; සන්තානාපි හොතිති
 එන් යසො ඤාණසම්පයුත්තා එව සති² සතිති අධිපෙත්තා. යථාහ:-
 "සතිමා හොති පරමෙන සතිනෙපකෙකන සමන්තාගතො"³ති. තසමා
 සතොති වචනෙනෙව ඤාණමපි ගතිතමෙව හොති. අද්ධානිසබ්බානෙති
 දීඝසබ්බානෙ කාලෙ; දීඝො හි මග්ගො අද්ධානොති වුවවති. අයමපි
 කාලො දීඝත්තා අද්ධානො විය අද්ධානොති වුත්තො. අස්සසතිති ව
 පස්සසතිති ව අස්සාසඤ්ච පස්සාසඤ්ච චිදුං චිදුං වන්ධාපි භාවනාස
 තීරනතරප්පචතතිදස්සනන්තං අස්සසතිපි පස්සසතිපිති පුන සමාසෙත්වා
 වුත්තං. ඡජ්ජ උපපජ්ජතිති භාවනාහිවුද්ධියා හියෙතාභාවාස⁴ ඡජ්ජ
 ජායති; සුමුමගාරනති පස්සමහනසභාවතො⁴ වුත්තං; පාමුජ්ජ උපපජ්ජ
 තීති භාවනාපාරිපුරියා පිති ජායති; අස්සාසපස්සාසාපි විත්තං. විචග්ග
 තීති අස්සාසපස්සාසෙ නිස්සාස පටිභාගනිමිත්තෙත උපපජ්ජනෙත පකති
 අස්සාසපස්සාසතො විත්තං නිවත්තති; උපෙකධා සංඝිකාතීති තසමිං
 පටිභාගනිමිත්තෙත උපවාරප්පණසමාධිප්පත්තියා පුන සමාධානෙ බ්බාපාර
 භාවතො තනුමජ්ඣතතුපෙකධා සණ්ඨාති නාම; නිවහාකාරෙතිති එන්
 භාවනාරම්භතො පඬුති පුරෙ ඡජ්ජප්පාද අස්සසතිපි පස්සසතිපිති වුත්තා
 තයො ආකාර, ඡජ්ජප්පාදතො පඬුති පුරෙ පාමුජ්ජප්පාද තයො,
 පාමුජ්ජප්පාදතො පඬුති තයොති නවාකාරා.

කායොති වුණ්ණවිවුණ්ණාපි අස්සාසපස්සාසා සමුග්ගවෙදන කායො;
 පකතිඅස්සාසපකතිපස්සාසෙ නිස්සාස උප්පනනනිමිත්තො¹පි අස්සාස
 පස්සාසාති නාමං ලහති. උපට්ඨානං සතිති තං ආරම්මණං උපෙචච
 තිට්ඨතීති සති උපට්ඨානං නාම; අනුපස්සනා ඤාණනති සමථවසෙන
 නිමිත්තකායානුපස්සනා විපස්සනාවසෙන නාමකායාරූපකායානුපස්සනා
 ඤාණනති අජෝ; කායො උපට්ඨානනති සො කායො-උපෙචච තිට්ඨති
 එන් සතිති උපට්ඨානං නාම; නො සතිති සො කායො සති නාම න හොතිති
 අජෝ; නාස සතිශාති ඉදුති වුත්තාස සතිශා; තෙන ඤාණෙනාති
 ඉදුතෙව විත්තෙන ඤාණෙන; නං කායං අනුපස්සනීති සමථවිපස්සනා
 වසෙන යථාවුත්තං කායං අනුගහන්තා ක්කානසම්පයුත්තඤාණෙන වා
 විපස්සනාඤාණෙන වා පස්සති.

1. එචං-සබ්බන්. 3. සි. II & III. හියො භාවනාස.
 2. උග්ගසම්පයුත්තා එව සතිති-සන්ථි 4. සි. I. පස්සමහනසමිත්තො.

මානිකාය කායාදීනං පදනං අභාවෙපි ඉමස්ස චතුක්කස්ස කායානු පස්සනාවසෙන චුත්තතතා ඉද්දනී චත්තබ්බං කායෙ කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානභාවනානි චචනං සක්කාය කායපදනිද්දෙසො කතො. **කායෙ කායානුපස්සනානි** බ්‍රහ්මවිධෙ කායෙ තස්ස කායස්ස අනුපස්සනා; අථවා කායෙ කායානුපස්සනා, න අඤ්ඤාධම්මානුපස්සනානි චුත්තං හොති. අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභභුතෙ කායෙ න නිච්චපුබ්බත්තසුභානුපස්සනා; අථඛො අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභතො කායස්සෙව අනුපස්සනා. අථවා කායෙ අභන්ති වා මමන්ති වා ඉත්ථිති වා පුරිසොති වා ගහෙතබ්බස්ස කස්සපි අනනුපස්සනතො තස්සෙව කායමත්තස්ස අනුපස්සනානි චුත්තං හොති උපරි **වෙදනාසු වෙදනානුපස්සනානි** ආදිසු නිසුපි එසෙව නයො. සතිස්සෙව උපට්ඨානං=සතිපට්ඨානං, කායානුපස්සනාය සම්පයුත්තං සතිපට්ඨානං=කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං, තස්ස භාවනා **කායානු පස්සනාසතිපට්ඨානභාවනා; නං කායන්ති** අනිද්දිට්ඨෙපි නාමරූප කායෙ කායසද්දෙන තස්සාපි සඛගතිත්තතා නිද්දිට්ඨං විය කත්වා චුත්තං. අනිච්චානුපස්සනාදයො හි නාමරූපකායෙ එව ලබ්භන්ති, න නිමිත්ත කායෙ. අනුපස්සනා ව භාවනා ව චුත්තට්ඨා එව. දීඝං අස්සාසපස්සාස වසෙතානි ආදි ආනාපානසතිභාවනාය ආනිසංසං දස්සෙත්තුං චුත්තං. තස්සාපි හි සතිවෙසුලලතා ඤ්ඤාවෙසුලලතා ව ආනිසංසො. තත්ථ¹ **චිත්තස්ස එකග්ගනං අචිත්තෙබ්බං පජානිතනානි** පටිලද්ධිකිත්තස්ස විපස්සනාකාලෙ විතෙතකග්ගතං සක්කාය චුත්තං. **විදිනා වෙදනානි** සාමඤ්ඤතො උදයදස්සනෙන විදිනා වෙදනා; **විදිනා උපට්ඨගන්තිති** බයතො වයතො සුඤ්ඤතො විදිනා උපට්ඨගන්ති. **විදිනා අබ්බන්ධං ගච්ඡන්තිති** සාමඤ්ඤතො වයදස්සනෙන විදිනා විනාසං ගච්ඡන්ති, හිජ්ජන්තිති අත්ථො. **සඤ්ඤා විනිකෙකසුපි** එසෙව නයො, ඉමෙසු පන නිසු චුත්තෙසු සෙසාරූපධම්මාපි චුත්තා හොන්ති. කත්වා පන ඉමෙ තයො එව චුත්තානි වෙ? දුප්පරිග්ගහත්තා. වෙදනාසු තාව සුබදුක්ඛා පාකවා, උපෙක්ඛා පන සුමුමා දුප්පරිග්ගහා න සුබ්බි පාකවා, සාපි වස්ස පාකවා හොති. සඤ්ඤා ආකාරමත්තගාහකත්තා න ස්ථායභාවනාහිණී, සා ව සභාවසාමඤ්ඤලකබ්ඤ්ගාහකෙන විපස්සනාඤ්ඤෙන සම්පයුත්තා අනිවිය අපාකවා, සාපි වස්ස පාකවා හොති. විතකෙකා ඤ්ඤාපට්ඨරූප කත්තා ඤ්ඤාතො විසුං කත්වා දුප්පරිග්ගහො. ඤ්ඤාපට්ඨරූපකො හි විතකෙකා. යථානං:-“යා වාචුසො විසාධ සම්මාදිට්ඨී යො ව සම්මාසඛකපෙපා ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤාකබ්ඤ්ඤා සඛගතිතා”ති. **යොපි වස්ස විනිකෙකා පාකවො හොතිති** එවං දුප්පරිග්ගහෙසු චුත්තෙසු සෙසා චුත්තාව හොන්තිති. ඉමෙසං පන පදනං නිද්දෙසෙ **කථං විදිනා වෙදනා උපපජ්ජන්තිති** පුච්ඡිතා තං අවිස්සජ්ජන්තිව වෙදනුප්පාදස්ස විදිතතෙත යෙව විස්සජ්ජතෙ වෙදනාය විදිතත්තං විස්සජ්ජතං හොතිති **කථං වෙද නාය උප්පාදෙ විදිතො හොතිති** ආදිමාහ. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

අවිජ්ජාසමුදයා-අවිජ්ජානිගේධානි ආදියො හෙව්වා චුත්තභ්ථා එව. ඉමිනාව නයෙන සඤ්ඤා විතකකාපි වෙදිතබ්බා. විතකකවාරෙ පන “එස්ස සමුදයා-එස්සනිගේධා”නි අවච්චා එස්සධ්මානෙ **සඤ්ඤාසමුදයා-සඤ්ඤානිගේධානි** චුත්තං. තං කස්මා ඉති වෙ? සඤ්ඤාමුලකත්තා විතකකස්ස. “සඤ්ඤානානත්තං පටිච්ච උපපජ්ජති සංකප්පනානත්තං”නති භී චුත්තං.

අනිච්චානා මනසි කතේතොති ආදියු ව වෙදනං අනිච්චතො මනසි කතේතොති ආදිනා නයෙන තස්මිං තස්මිං වාරෙ සො සොයෙව ධ්වෙමා යොජේතබ්බො, යස්මා පන විපස්සනාසම්පයුත්තා වෙදනා විපස්සනානිච්චකරණේ අසමන්තකා විපස්සනාය අනුපකාරිකා, තස්මා යෙව ව බොධිපක්ඛියධ්වෙමෙසු නාගතා. විපස්සනාසම්පයුත්තාය පන සඤ්ඤාය නිච්චමෙව අපරිබ්බත්තං, තස්මා සා විපස්සනාය එකතතමනුපකාරිකා එව; විතකකං පන විනා විපස්සනානිච්චමෙව නච්චි. විතකක සභායාපි විපස්සනා සකභිච්චං කරොති. යථා:- පඤ්ඤා අත්තනො ධම්මතාය අනිච්චං දුක්ඛමතත්තාති ආරම්මණං නිවේජ්තුං න සකෙකාති. විතකකෙ පන ආකොට්ඨො ආකොට්ඨො දෙනෙත සකෙකාති. යථා භී හෙරඤ්ඤදිකො කභාපණං භජේ ධ්වෙමා සබ්බභාගෙසු ඔලොකෙතු කාමො සමානොපි න චක්ඛුතලෙනෙව පරිවත්තෙතුං සකෙකාති, අභිතුලී පබ්බෙහි පන පරිවත්තෙත්වා පරිවත්තෙත්වා ඉතොවිතො ව ඔලොකෙතුං සකෙකාති. එවමෙව පඤ්ඤා අත්තනො ධම්මතාය අනිච්චාදිවසෙන ආරම්මණං නිවේජ්තුං න සකෙකාති. අභිනිරෝපනලක්ඛණෙන පන ආභනනපරියාභනනරසෙන විතකකෙන ආකොට්ඨෙනෙන විය පරිවත්තෙනෙනෙන විය ව ආදයාදය දිනතමෙව නිවේජ්තුං සකෙකාති. තස්මා වෙදනාසඤ්ඤානං විපස්සනාය අනුපකාරිකා ලක්ඛණමතතවසෙනෙව දස්සෙතුං “වෙදනාය සඤ්ඤාය”නි තථ තථ එකව්චනෙන නිදද්දස්සො කතො. යත්තකො පන විපස්සනාය හෙදෙ තත්තකො එව විතකකස්සාති දස්සෙතුං “විතකකාන”නති තථ තථ බහුව්චනෙන නිදද්දස්සො කතොති වත්තුං යුජ්ජති. පුන **දීඝං අස්සාසපස්සාසවසෙනාති** ආදි ආනාපාන සතිභාවනාය සම්පත්තිං භාවනාඵලං ව දස්සෙතුං චුත්තං.

තථ **සමොධානෙතීති** ආරම්මණං ධ්වෙමා ආරම්මණං පතීධ්මා පෙතීති වා අනේ; සමොදහනබ්බාපාරාභාවෙපි භාවනාපාරිසුරියා එව සමොදහති නාම **තොවරනති** විපස්සනාබණේ සංඛාරාරම්මණං මග්ගකවණේ ව ඵලකවණේ ව නිබ්බාණාරම්මණං; **සමන්තනති** සමමෙව අනේ සමස්ස වා අනේති=සමනේ, තං සමන්; සෙත්තසුපි එසෙව නයො. **මග්ගං සමොධානෙතීති** මග්ගඵලකවණේයෙව තොවරං නිබ්බාණමෙව; අයං **සුග්ගලොති** ආනාපානසතිභාවනං අනුයුත්තො යොගාවච්චරො ව; **ඉමස්මිං ආරම්මණේති** එන් පන කායෙති පදෙන සංඛ්‍යාතිතො නාමරූපකායසංඛ්‍යානෙ සංඛ්‍යාතාරම්මණේ; තෙතෙව කමෙන **මෙග්ග නිබ්බාණාරම්මණේ ම;** යං **තස්සාති** ආදීති ආරම්මණ

ගොවරසඤ්ඤාං එකත්තා වුත්තා, නාසානි නසා පුග්ගලසා; පජානා
නීති පුග්ගලො පජානනා පඤ්ඤාති පුග්ගලො පඤ්ඤාය පජානා
නීති වුත්තං. හොති; ආරම්භණස්ස උපට්ඨානනති විපස්සනාබණ්ණ
සඤ්ඤාගරමණස්ස, මග්ගඵලකඛණේ ව නිබ්බාණාරමණස්ස උපට්ඨානං;
සමානති එත්ත කමමෙත්ත සාමිවට්ඨං. යථා “රඤ්ඤා උපට්ඨාන”නති.
අභිනෙඤ්ජොති සමාති; අභිට්ඨානනති යථා වුත්තසඤ්ඤාගරමණං
නිබ්බාණාරමණස්සඤ්ඤා; නං සි අභිට්ඨාති එත්ත විත්තනනි=අභිට්ඨානං.
වොදනනති ඤ්ඤා; නං සි වොදයති විපුජ්ඣති තෙන විත්තනනි=
වොදනං. ලීනපකස්සිකො සමාති අලීනභාවපානනිසා සමභුතතතා සමං;
උද්ධවච්ඡකස්සිකං ඤ්ඤාං අනුද්ධවනභාවපානනිසා සමභුතතතා සමං. තෙන
විපස්සනාමග්ගඵලකඛණේපු සමඵවිපස්සනානං යුගනනිකතා වුත්තා හොති.
සති පන සබ්බභිකතතා තදුභයසමතාය උපකාරිකාති සමං. ආරමණං
සමථාතිට්ඨානතතා සමං. අනවජ්ජවෙට්ඨාති විපස්සනාය අනවජ්ජසභාවො;
නිකෙලසවෙට්ඨාති මග්ගස්ස නිකතිලෙසසභාවො; “නිකතිලෙසවෙට්ඨා”ති
වා පාඨො. වොදනවෙට්ඨාති ඵලස්ස පරිපුද්ධිසභාවො; පරමවෙට්ඨාති
නිබ්බාණස්ස සබ්බධිවුත්තමසභාවො; පටිච්ඡිකතිති නං සභාවං අසලොමං
හතො පටිච්ඡිකති; එත්ත ව “ආරමණස්ස උපට්ඨාන”නති ආදීති සම
පටිවෙධො වුත්තො, එත්ත ව වොදනට්ඨපටිවෙධස්ස වුත්තතතා තෙන
එකලකඛණා අනවජ්ජසනිකතිලෙසට්ඨපරමථා ලකඛණභාරවසෙන
වුත්තා යෙව හොනති. යථාහ:-

“වුත්තමති එකධිවෙච්ච-සෙ¹ධිමමා එකලකඛණා කෙට්ඨි,²

වුත්තා³නවනති සබ්බධි-ඉති වුත්තො ලකඛණො⁴භාගෙ”⁵ති.

අනවජ්ජවෙට්ඨා නිකතිලෙසවෙට්ඨා වෙත්ත⁶ අවිකෙඛපසඤ්ඤාතස්ස
සමස්ස අත්තො පසොජනනති සමත්තො; වොදනවෙට්ඨා විපස්සනාමග්ග
වොදනං සක්කාය සමමෙව අත්තොති සමත්තො; ඵලවොදනං සක්කාය මග්ග
වොදනසඤ්ඤාතස්ස සමස්ස අත්තොති සමත්තො; පරමවෙට්ඨා පන
සම මෙව අත්තොති වා නිබ්බාණපසොජනනතා සබ්බස්ස සමස්ස
අත්තොති වා සමත්තො, නං වුත්තපාකාරං සමඤ්ඤා සමත්තඤ්ඤා එකදෙස
සරුපෙකසෙසං කන්තා සමත්තඤ්ඤා පටිච්ඡිකතිති වුත්තං. ඉත්ථිසමල
බොජ්ඣකධගධිමමා විපස්සනාමග්ගඵලකඛණේපි ලබ්බනති. මග්ගො ව
තිස්සො ව විපුද්ධිසො මග්ගඵලකඛණේයෙව, විමොක්ඛො ව විජ්ජා ව
බසඤ්ඤාඤ්ඤා මග්ගකඛණේයෙව, විමුත්තති ව අනුප්පාඤ්ඤාඤ්ඤා ඵලකඛ
ණේයෙව, සෙසා විපස්සනාබණ්ණපීති ධම්මවාගෙ ඉමෙ ධම්මෙ ඉමසමිං
ආරමණේ සමොධානෙනති නිබ්බාණං ධම්මෙසෙසා යථායොගං වෙදි
තබ්බො. ඉදං පන සෙසායවසෙන වුත්තං. අවුත්තත්තො පනෙත්ත හෙය් වුත්තො
එව. එකෙකච්ඡුක්කච්ඡෙතෙනත්ත නිසසාණේ දසස්සිතෙපි ච්ඡුක්කතෙනො

1. සි. I. II & III. එකධිමමෙයෙව.

4. සි. I. II & III. ලකඛණා.

2. සි. I. II & III. එකලකඛණා.

5. සො භාගෙලකඛණො නාම-නෙත්තිපාඨි.

3. සි. I. II & III. තෙන වුත්තො.

6. සි. II & III. තත්ත.

ගබ්සා එකෙකසොපි භාගස්ස නිය්සාණස්ස උපනිස්සයන්තා එකෙකභාග වසෙන නිය්සාණං දසසිතං. න හි එකෙකං විනා නිය්සාණං භොතිති.

දීඝං අස්සාසපස්සාසනිද්දෙසවණ්ණනා

නි ට්ඨි තා.

රස්සනිද්දෙසෙ ඉත්තරස්සබ්බානෙහි පරිත්තසබ්බානෙ කාලෙ; සෙස මෙථ චුත්තනායෙන වෙදිතබ්බං.

සබ්බකායපටිසංවෙදිනිද්දෙසෙ අරුපධමෙමසු වෙදනාය ඔලාරිකත්තා සුබගභණ්ණං පඨමං ඉට්ඨානිට්ඨාරමමණ්සංවෙදිකා වෙදනා චුත්තා. තතො යං වෙදෙති තං සඤ්ජානාතිති එවං වෙදනාවිසයස්ස ආකාරගාභිකා සඤ්ඤා, තතො සඤ්ඤාවසෙන අභිසබ්බාරිකා වෙත්තා, තතො ‘පුට්ඨා වෙදෙති, පුට්ඨා සඤ්ජානාති, පුට්ඨා වෙත්තෙති’¹ති වචනතො එස්සා, තතො සබ්බෙසං සාධාරණලක්කණො මනසිකාරොති වෙත්තාදිහි සබ්බා රක්කණො චුත්තො. එවං තීපු බිනෙසු චුත්තෙසු තංනියස්සො විඤ්ඤ ණ්කකිකො චුත්තොව භොති. නාමඤ්ඤාති චුත්තප්පකාරං නාමඤ්ඤා; නාමකායො වාති ඉදං පන නාමෙන නිබ්බාණස්සාපි සඛගතිත්තතා ලොකුත්තරානඤ්ඤා අවිපස්සනුපගත්තා තං අපනෙතුං චුත්තං. කායොති හි වචනෙන නිබ්බාණං අපනිතං භොති නිබ්බාණස්ස රුසිවිනිමමුත්තත්තා. සෙ ව පුට්ඨනග් විත්තසබ්බාරාති සඤ්ඤා ව වෙදනා ව වෙත්තසිකා; එනෙ ධම්මා විත්තපට්ඨදානා විත්තසබ්බාරාති එවං පුට්ඨමානාපි දිත්ත සබ්බාරා ඉධ නාමකායෙතොව සඛගතිතාති චුත්තං භොති. මහාභුතාති මහත්තපාභුභාවතො මහාභුතසාමඤ්ඤානො මහාපරිවාරතො මහාවිකා රතො මහත්තභුතත්තා වාති මහාභුතා; තෙ පන පඨවි ආපො තෙජෝ වායොති වත්තාරො, චතුත්තං මහාභුතානං උපාදය රූපනති උප යොගෙථ සාම්ච්චනං, චත්තාරො මහාභුතෙ උපාදය නිය්සාය අමුඤ්ඤිතා පචත්තරූපනති අත්ථො. තමපන වකඛු සොතං ඝාණං ජ්වහා කායො රූපං සඤ්ඤා¹ ගණො රසො ඉඤ්ඤිකං පුරිසිඤ්ඤිකං ජ්විතිඤ්ඤිකං හදය චන්ද්‍ර මරා කායවිඤ්ඤානති වචිවිඤ්ඤානති ආකාශධාතු රූපස්ස ලහුතා මුද්දතා කමමඤ්ඤාතා උපවයො සත්තති ජරතා අනිච්චතාති චතුචිකි විධි. අස්සාසෙ ව පස්සාසො වාති පාකතිකොයෙව; අස්සාසපස්සාසෙ නිය්සාය උපත්තං පටිභාගනිමිත්තමපි තදෙව නාමං ලහති, පඨවිකසිණො දීති විස. රූපසරික්කකත්තා රූපනති ව නාමං ලහති “බන්ධා රූපාති පස්සති”²ති ආදිපු විස. නිමිත්තඤ්ඤා උපනිබ්බිතාති සතිඋපනිබ්බිතාය නිමිත්තත්තං අස්සාසපස්සාසානං පුත්තවට්ඨානං; සෙ ව පුට්ඨනග් කාය සබ්බාරාති අස්සාසපස්සාසා කායිකා එනෙ ධම්මා කායපට්ඨදානා කාය සබ්බාරාති එවං පුට්ඨමානාපි කායසබ්බාරා ඉධ රූපකායෙතොව සඛගති තාති චුත්තං භොති; තෙ කායා²පටිවිදිතා භොතතිති කිත්තකකිණ්

1. ස. I & II. සද්දං. 2. ‘තෙ’ඉති II & III. පොත්සෙසු. තඤ්ඤි.

අසොසපසොසනිමිත්තකායං විපසොනාමග්ගේ අවසෙසරූපාරූපකායා ආරම්භේතො පටිවිදිතා හොනති මග්ගකම්මේ අසමෙමාහතො පටි විදිතා හොනති.

අසොසපසොසවසෙන පටිලද්ධිකානස්ස යොතිස්ස උපපන්න විපසොනාමග්ගෙපි සකායං “දිසං අසොසපසොසවසෙනා”ති ආදි වුත්තං. ආවජ්ජනො පජානනො¹ති ආදීති සිලකථායං වුත්තන්තාති. හෙ වුත්තප්පකාරෙ කායෙ අනෙතාකරිත්වා සබ්බකායපටිසංවෙදීති වුත්තං.

සබ්බකායපටිසංවෙදී අසොසපසොසානං² සංවරවෙශිනාති ආදිසු සබ්බකායපටිසංවෙදීති වුත්තඅසොසපසොසතො උපපජ්ජනකානවිපසො නාමග්ගෙසු සංවරොයෙව සංවරවෙශින සිලවිසුද්ධි. අවිකේධපොයෙව අවිකේධපවෙශින විත්තවිසුද්ධි. පඤ්ඤායෙව දස්සනවෙශින දිව්ඪි විසුද්ධි. කානවිපසොනාසු විරතිඅභාවෙපි පාපාභාවමත්තමෙව සංවරො නාමාති වෙදිතබ්බං.

පසංමග්ගසනති ආදීනං නිදද්දසෙ කාසිකාති රූපකායෙ භවා; කාය පටිබ්බද්ධාති කායං පටිබ්බද්ධා කායං නිසසීතා; කායෙ සති හොනති අසති න හොනති, තස්මායෙව තෙ කායෙන සබ්බරියන්තීති=කායසඛිධාරා; පසංමග්ගෙනාති නිබ්බාපෙතො සනතිසිද්ධපෙතො; පසංමග්ග වචනෙනෙව ඔලාරිකානං*පසංමග්ගං සිද්ධං, නිරොධෙනොති*ඔලාරි කානං අනුප්පාදනෙන නිරොධෙනො; වුපසමෙනොති ඔලාරිකෙ යෙව එකසන්නතිපරිණාමනයෙන සන්නභාවං නයනො. සිකතිති අධිකාරවසෙන අසොසසොමිති සිකතිති සමබ්බො. තිස්සො සිකති සිකතිති වා අන්තො.

ඉද්දති ඔලාරිකපසංමග්ගං දස්සෙත්තුං “සථාරූපෙති”ති ආදිඛාග. තථ සථාරූපෙති යාදිසෙති; ආනමනාති පච්ඡතො නමනා; විනමනාති උභයපසංතො නමනා; සන්තමනාති සබ්බතොපි නමන්නස්ස සුච්ඡි නමනා; පණ්ණමනාති පුරතො නමනා; ඉඤ්ඤනාති කම්පනා; එඤ්ඤනාති ජ්‍යෙකං චලනා; පකම්පනාති භ්‍රයං කම්පනා; සථාරූපෙති කාය සබ්බා රෙති කායස්ස ආනමනා-පෙ-පකම්පනා තථාරූපං කායසඛිධාරං පසංමග්ගසනති ව, යා කායස්ස ආනමනා-පෙ-පකම්පනා, නඤ්ච පසංමග්ග යන්ති ව සමබ්බො කාතබ්බො. කායසබ්බා රෙසු හි පසංමග්ගෙනසු කායස්ස ආනමනාදයො ව පසංමග්ගිත්වායෙව හොනතිති සථාරූපෙති කායසබ්බා රෙති කායස්ස න ආනමනාදිකා හොති, තථාරූපං සන්නං සුඛමමපි කායසබ්බාරං පසංමග්ගසනති ව යා කායස්ස න ආනමනාදිකා තථා රූපං සන්නං සුච්ඡං පසංමග්ගසනති ව සමබ්බොතො වෙදිතබ්බො. සන්තං සුච්ඡමනති ව භාවනපුංසකච්චනමෙතං.

ඉති කිරාති එථ “ඉති” එවමන්තො; “කිර” යදි අන්තො; යදි එවං සුච්ඡමකෙපි අසොසපසොසො පසංමග්ගං අසොසසොමි පසංසිසොමිති සිකතිති වොදනෙන වොදනා ආරද්ධා හොති. අථ වා “කිර”ති වොදන

1. සි. II & III. ජාතනො. 2. II & III. අසොසපසොසො.
 *. පුළුල්ලකම්මකරිතො, භාගො II & III. පොථකෙසු තථි.

වචනතනා අසද්දහනතේ¹ පරොක්කිතේ² ච සුජ්ජනියෙව. එවං සුමුමා නමපි පස්සමානං සික්ඛනීති න සද්දහාමි, අපච්චකං මෙති වුත්තං ගොති. එවං සනෙහති එවං සුමුමානං පස්සමානෙන සනෙහ; වාතුපලදායීයා ච පහාචනා න ගොතීති අස්සාසපස්සාසවාතස්ස උපලදායීයා, උපලදායීති විඤ්ඤාණං, අස්සාසපස්සාසවාතං උපලබ්භමානස්ස තදුරමමණ්ණස්ස භාවනා විඤ්ඤාණස්ස පහාචනා උපාදනා න ගොති; තස්ස ආරමමණ්ණස්ස භාවනා න ගොතීති අනේවා. අස්සාසපස්සාසානිසුච පහාචනා න ගොතීති භාවනාස සුමුමකානමපි අස්සාසපස්සාසානං නිරොධිතතො තෙසඤ්ඤා උපාදනා පච්චතනා න ගොතීති අනේවා. ආනාපානසතිසා ච පහාචනා න ගොතීති අස්සාසපස්සාසාභාවතොයෙව තදුරමමණ්ණස්ස භාවනාවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තාය සතියා ච පච්චතනා න ගොති; තස්මා යෙව තංසම්පයුත්තස්ස ආනාපානසති සමාධියං ච භාවනා න ගොති. න ච නං නනති එත්ථ ච නනති නිපාතමතනා; “භික්ඛු ච න”නති ආදිසු විස. තං වුත්තවිධං සමාපන්නං පණ්ණිතා න සමාපජ්ජන්තිපි, තතො න වුට්ඨගන්තිපිති සමබ්බො. වොදනාපක්ඛස්ස පරිභාරවචනෙන ඉති කිරාති එවමෙව; එත්ථ එවකාරතේ කීරසද්දෙ දට්ඨබ්බො. එවං සනෙහති එවං පස්සමානෙන සනෙහ එව; යථා කථං විසාති යථා තං වුත්ත විධානං ගොති, තථා තං කථං විසාති උපමං පුච්ඡති.

ඉද්දති සෙසාථාපිති තං උපමං දසොති; සංසෙති කංසමයභාජනෙ; නිමිත්තනති තෙසං සද්දනං ආකාරං; නිමිත්තනති ච සාමිඅනේ උප යොගවචනං; නිමිත්තස්සාති අනේවා. සද්දනිමිත්තඤ්ඤා සද්දතො අනඤ්ඤා; සුගහතිගතතාති සුට්ඨ උගහතිතතා; “සුගහිතතා”තිපි පාඨො. සුට්ඨ ගහිතතාති අනේවා. සුමනසි කතනතාති සුට්ඨ ආචර්ජනතතා; සුප ධාරිතනතාති සුට්ඨ විතෙත ධර්මතතා; සුමුමසද්දනිමිත්තාරමමණ්ණ භාසිති තද සුමුමානමපි සද්දනං නිරුද්ධතතා අනුගහිතසද්ද නිමිත්තස්ස අනාරමමණ්ණපි³ සුමුමතරං සද්දනිමිත්තං ආරමමණ්ණං කත්වා සුමුමතරං සද්ද⁴නිමිත්තාරමමණ්ණමපි විතතං පච්චතනති සුමුමතරසද්ද⁴ නිමිත්තාරමමණ්ණභාවතොපිති වා අනේවා. ඉමිනාව නයෙන අප්පණොමපි අනේවා වෙදිතබ්බො. පස්සමානානති ආදිසු “පස්සමානං කායසඬ්ඛාර”නති වුත්තා අස්සාසපස්සාසා කායොති වා “පස්සමානං කායසඬ්ඛාර”නති එත්ථ අස්සාසපස්සාසා කායොති වා යොජනා වෙදිතබ්බො. භාවනා විසුද්ධියා⁵ කායසඬ්ඛාරෙ පස්සමානානෙපි ඔලාරිකං කායසඬ්ඛාරං පස්සමානමිති යොගිනො ආගොගෙ සති තෙනාදරෙන අතිවිස පස්සමානති, අනුපට්ඨගතනමපි සුමුමං සුආනායං ගොති. අට්ඨි අනුපස්සනෙ ඤාණානීති දීඝං රස්සං සබ්බකායපට්ඨංවෙදී පස්සමානං කායසඬ්ඛාරනති වුත්තෙසු වතුසු වත්ථුසු අස්සාසවසෙන වතසොයා, පස්සාසවසෙන වතසොයාති අට්ඨි

1. සි. II. අසද්දහනතේන.	3. සි. II. ආරමමණ්ණපි.
2. සි. I. අසනතතේ පරොක්කිතේ.	4. සි. II. සබ්බ.
5. සි. I. විසුඛියං.	

අනුපස්සනාඤ්ඤානී; අට්ඨ ව උපට්ඨානානුස්සතිස්සොති දිසං අස්සාස වසෙන විතතස්ස එකගතං අවිකේධං පජානතො සති උපට්ඨිතා භොතිති ආදිනා නයෙන වුත්තත්ත වතුසු වත්තුසු අස්සාසවසෙන වතස්සො පස්සාසවසෙන වතස්සොති අට්ඨ ව උපට්ඨානානුස්සතිස්සො; “අට්ඨවු පට්ඨානානුස්සතිස්සො”තිපි පාඨො **මනනාපි සුත්තභවකවත්තුනීති** භග වතා ආනාපානසතිසුත්තනෙන වුත්තතතො පඨමවතුකකවසෙන මනනාපි සුත්තනතිකවත්තුනීති.

පඨමවතුකකතිදෙදසමණ්ණනා

නි ට්ඨිතා.

දුතියවතුකකස්ස පිතිපට්ඨංවේදිතිදෙදසෙ **උප්පජ්ජති පිතිපාමුජ්ජනති** එන් “පිති”ති මුලපදං; **පාමුජ්ජනති** තස්ස අන්තපදං; පමුදිතභාවොති අන්තො. **සා පිති පාමුජ්ජනති** ආදිසු යා ‘පිති’ති ව ‘පාමුජ්ජ’නති ව එවමාදිති නාමාති ලභති, සා පිතීති වුත්තං භොති. තන් පිතීති සභාවපදං; පමුදිතභාවො **පාමුජ්ජ**; ආමොදනාකාරො **ආමොදනා**; පමොදනාකාරො **පමොදනා**; යථා වා භෙසජ්ජානං වා තෙලානං වා උණේඤාදකසීත්තොදකානං වා එකතො කරණං මොදනාති වුවිති, එව මයමපි ධම්මානං එකතොකරණෙන **මොදනා**, උපසංගවසෙන පදං වසේඨන්තා **ආමොදනා පමොදනා**ති වුත්තා. භාසෙතීති=**භාසො**; පභා සෙතීති=**පභාසො**. හට්ඨපහට්ඨාකාරානමෙතං අභිවචනං. විතතීති විතතං; ධනස්සෙතං නාමං. අයං පන සොමනස්සපච්චයතතා විතත සරිකකතාය විතතී. යථා හි ධනිනො ධනං පටිච්ච සොමනස්සං උප්පජ්ජති, එවං පිතිමනොපි පිතිං පටිච්ච සොමනස්සං උප්පජ්ජති. තස්මා විතතීති වුත්තා. තුට්ඨිසභාවසංඝේතියා හි පිතියා එතං නාමං. පිතිමා පන පුග්ගෙලා කායචිත්තානං උග්ගතතතා අබ්භුග්ගතතතා ‘උදග්ගො’ති වුවිති. උදග්ගස්ස භාවො=**ඔදග්ග**; අත්තනො මනනා=**අත්තමනිනා**; අනභිරුද්ධස්ස හි මනනා දුක්ඛපදට්ඨානතතා න අත්තනො මනො නාම භොති. අභිරුද්ධස්ස සුඛපදට්ඨානතතා අත්තනො මනො නාම භොති. ඉති අත්තනො මනනා= අත්තමනනා; සකමනභාවොති අන්තො. සා පන යස්මා න අඤ්ඤාස්ස කස්සපි අත්තනො මනනා විතතස්සෙව පනෙස්සො භාවො වේතසිකො ධම්මො, තස්මා **අත්තමනිනා විතතස්සො**ති වුත්තා. සෙසමෙත්ථ ව උපරි ව හෙට්ඨා වුත්තනසෙන යොජෙත්වා වේදිතබ්බං.

සුඛපට්ඨංවේදිතිදෙදසෙ-**මෙ සුඛානීති** සමපට්ඨස්සනාභූමිදස්සනන්තං වුත්තං. කායිකං හි සුඛං විපස්සනාය භූමි. වේතසිකං සුඛං සමථස්ස ව විපස්සනාය ව භූමි. **කායික**නති පසාදකායං; තං විතා අනුප්පන්නො කායෙ නිසුත්තනති කායිකං; **වේතසික**නති අභිප්පයොගවසෙන වේතසි නිසුත්තනති වේතසිකං; තන් කායිකපදෙන වේතසිකං සුඛං පටිකම්පති; සුඛපදෙන කායිකං දුක්ඛං. තථා වේතසිකපදෙන කායිකං සුඛං පටිකම්පති, සුඛපදෙන වේතසිකං දුක්ඛං. **සාන**නති මධුරං සුමධුරං; **සුඛ**නති

සුඛමෙව න දුක්ඛං; කායසම්පය්‍යජනති කායසම්පය්‍යජානං; සානං සුඛං. වෙදසීනිනති සානං වෙදසීනං න අසානං වෙදසීනං සුඛං වෙදසීනං න දුක්ඛං වෙදසීනං; පරතො තිණී පදුති ඉප්පිලිඛගවසෙන චුත්තානි සානා වෙදනා න අසානා, සුඛා වෙදනා න දුක්ඛාති අයමෙව පනෙත් අනෙත්.

වෙනසිකසුඛනිදෙදසො චුත්තපටිපක්ඛනසෙන සොජෙතබ්බො. හෙ සුඛාති ලිඛගව්‍යාලාසො කතො. තාති සුඛානීති චුත්තං හොති. සෙස මෙත් වතුකෙක හෙට්ඨා පඨමවතුකෙක චුත්තනසෙනෙව වෙදිතබ්බං. චත්තාරි¹ සුත්තනතිකවජ්ජුති දුරියතනියවතුකකවසෙන වෙදිතබ්බානීති.

දුරියවතුකකනිදෙදසවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

තනියවතුකකනිදෙදසෙ විත්තනති මුලපදං; විඤ්ඤාණනති අත් පදං; යං විත්තනති ආදි පිතියං චුත්තනසෙන සොජෙතබ්බං. තත් විත්තනති ආදිසු විත්තකාය විත්තං; ආරමමණ් මිනමානං ජානානීති මනො; මානසනති මනොසෙව; “අනතළිකඛවරෙ පාසො ඥායං වරති මානසො”ති හි එත් පන සම්පයුත්තකඛමෙමා මානසොති චුත්තතා.

“කථං හි භගවා තුඤ්ඤං සාවකො සාසනෙ රතො,

අප්පත්තමානසො සෙබො කාලං කසිරි ජනෙසුතා”ති

අරහත්තං මානසනති චුත්තං.² ඉධ පන මනොව මානසං. බ්‍රහ්මඤ්ජන වසෙන හෙතං පදං වධිතං. හදයනති “චිත්තං වා තෙ බිපිසාමි, හදයං වා තෙ ථාලොසාමි”ති එත් උරෙ හදගනති චුත්තං. “හදය හදයං මඤ්ඤෙ අඤ්ඤෙ තවජ්ඣ”ති එත් චිත්තං. “වක්ඛං හදය”නති එත් හදයවජ්ජු. ඉධ පන චිත්තමෙව අඛින්නරවෙධිත හදයනති චුත්තං. තදෙව පරිසුද්ධිවෙධිත සණ්ඨරං; භවඛතං සන්ධායෙන චුත්තං. යථාහ:- “පහස්සරමිදං භික්ඛවෙ චිත්තං, තඤ්ච බො ආගතතුකෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨ”නති. තතො තික්ඛිත්තං පන අකුස ලමි ගඛාය තික්ඛිත්තා නදි ගඛා විය ගොදවරිතො තික්ඛිත්තා ගොදවරි³ විය ව පණ්ණරනෙතව චුත්තං. යසමා පන ආරමමණ්විජානන ලක්ඛණං චිත්තං උපක්කිලෙසෙන කිලෙසො න හොති සභාවතො පරි සුද්ධිමෙව හොති, උපක්කිලෙසයොගෙ පන සති උපක්කිලිට්ඨං නාම හොති, තස්මාපි පණ්ණරනති වතුං. යුජ්ජති. මනො මනාසනනති ඉධ පන මනොගහණං මනසෙසව ආයතනභාවදීපනත්. තෙතෙනං දීපෙති; තසිදං දෙවායතනං විය මනස්ස ආයතනත්තා මනායතනං, අථවො මනො එව ආයතනං=මනායතනනි. ආයතනවෙධි හෙට්ඨා චුත්තතායෙව. මනතෙ ඉධි=මනො; විජානානීති අනෙත්. අට්ඨකථාවරියා පනානු:- නාළියා මිනමානො විය මහාතුලාය ධාරයමානො විය ව

1. සී. I කායසම්පය්‍ය.

2. සී. II & III වතුරෙ.

3. සී. I එත් ව චුත්තං.

4. සී. I. හෙබාවරි

ආරමමණං ජානාතීති=මනො,නදෙව මනනලක්කණේ ඉන්ද්‍රියං කණෙනිති¹
 ඉන්ද්‍රියං,මනො එව ඉන්ද්‍රියං=මනිඤ්ඤිකං; විජානාතීති=විඤ්ඤාණං; විඤ්ඤාණ
 මෙව බණ්ඩො=විඤ්ඤාණකඩණ්ඩො; රුලුකිතො බණ්ඩො වුත්තො; රුසවේන
 හි විඤ්ඤාණකඩණ්ඩො එකදෙසො එකං විඤ්ඤාණං; තස්මා යථා රුකඩස්ස
 එකදෙසං ඡින්දනො රුකං ඡින්දනීති වුවවති,එවමෙව විඤ්ඤාණකඩණ්ඩො
 එකදෙසභූතං එකං විඤ්ඤාණං රුලුකිතො විඤ්ඤාණකඩණ්ඩොති වුත්තං;
 යස්මා පන රුසවේයසෙව බණ්ඩවේයා න හොති කොට්ඨාසවේයාපි
 බණ්ඩවේයා සෙව,තස්මා කොට්ඨාසවේයන විඤ්ඤාණකොට්ඨාසොති²පි අන්තො.
තස්මා මනොවිඤ්ඤාණධාතුති තෙසං එස්සාදීනං සමප්පන්නධම්මානං
 අනුවර්තීතො මනොවිඤ්ඤාණධාතු; ඉමස්මිං හි පදෙ එකමෙව චිත්තං
 මිනනවේයන මනො; විජානනවේයන විඤ්ඤාණං; සභාවේයන
 නිස්සත්තවේයන වා³පි ධාතුති තිති නාමෙති වුත්තං. අභිප්පමොදෙති
 අධිකා නුවති.

සමාධිනිද්දෙසෙ අවලභාවෙන ආරමමණේ නිව්ඨතීති=සීති; පරතො
 පදවයං උපසංගතවසෙන වධිසීතං. අපි ව සමප්පන්නෙත ධම්මෙ ආරමමණමනි⁴
 සමපිණ්ණිකා නිව්ඨතීති=සං ඤ්ඤිති; ආරමමණං ඔහාහෙත්වා අනුපට්ඨිතිකා
 නිව්ඨතීති-අවධිසීති; කුසලපක්කස්මිං හි චත්තාගේ ධම්මා ආරමමණං ඔහා
 හන්ති-සද්ධා සති සමාධි පඤ්ඤා. තෙනෙව සද්ධා ඔකප්පනාති වුත්තා, සති
 අපි ලාපනාති සමාධි අවසීතීති,පඤ්ඤා පරියොගාහනාති. අකුසල පක්ක
 පන තසො ධම්මා ආරමමණං ඔහාහන්ති-තණ්හා දිට්ඨි අවිජ්ජාති. තෙනෙව
 තෙ ඔසාති වුත්තා. උද්ධච්චවිචිකිල්ඡාවසෙන පචත්තස්ස විසාහාරස්ස පටි
 පක්කතො අවිසාහාගේ; අවිසාහාරණන්ති අන්තො. උද්ධච්චවිචිකිල්ඡාවසෙ
 නෙව ගච්ඡන්තං චිත්තං විකම්පති නාම, අයං පන තථා න හොතීති=
 අවිනේයසො; උද්ධච්චවිචිකිල්ඡාවසෙනෙව චිත්තං විසාහටං නාම හොති,
 ඉතො විතො ව හරියති, අයං පන අවිසා හටස්ස මනස්ස සභාවොති අවිසා
 හටමානසකා; සමප්ථොති නිවිධො සමප්ථො චිත්තසමප්ථො අධිකරණසමප්ථො
 සබ්බසම්බාර සමප්ථොති; තත් අවධිසු සමාපන්නිසු විතෙතකග්ගතා විතත
 සමප්ථො නාම, තං හි ආගමම චිත්තවලනං විතතවිප්පඤ්ඤානං සමති වූප
 සමති; තස්මා සො විතතසමප්ථොති වුවවති. සමමුඛාවිතයාදිසංගතවිධො
 අධිකරණසමප්ථො නාම, තං හි ආගමම තාති තාති අධිකරණාති සමන්ති
 වූපසමන්ති; තස්මා සො අධිකරණසමප්ථොති වුවවති. යස්මා පන සබ්බ
 සම්බාර නිබ්බාණං ආගමම සමන්ති වූපසමන්ති; තස්මා තං සබ්බසම්බාර
 සමප්ථොති වුවවති. ඉමස්මිං අන්තෙ විතතසමප්ථො අධිප්පතො. සමාධි
 ලක්කණේ ඉන්ද්‍රියං කණෙනිති=සමාධිඤ්ඤිකං; උද්ධච්චෙන න කමපතීති=
 සමාධිබලං; සමමාසමාධිති යථාවසමාධි නියෝගිකසමාධි කුසලසමාධි.

රුහතො විමොචසං චිත්තනති ආදීති දසති කිලෙසවස්ථුති විමො
 චනං වුත්තං. චිත්තගණෙනෙව වෙන් මිද්ධගණණං, උද්ධච්චගණණ
 නෙව ව කුසකුල්චගණණං කතං හොතීති අඤ්ඤාසු පාඨෙසු සභවාරිත්තා

1. සි. III. කණෙතිති. 2. සි. I. ආරමමණමෙ. 3. සි. III. කණෙතිති. 4. සි. I. ආරමමණමෙ.

කිලෙඝ්චජුතො, විමොචනවචනෙනොව පඨමජ්ඣානාදීති නිවරණාදිතො
විමොචනං අනිච්චානුපස්සනාදීති නිවචසඤ්ඤාදිතො ච විමොචනං වුත්ත
මෙව හොතිති. **කථං නං විතතං අනුපස්සති** එත් පෙය්‍යාලෙ ච
අනිච්චානුපස්සනාය නිවචසඤ්ඤාදිනං පහාණං වුත්තමෙව. චත්තාරි¹
සුත්තපතිකවජුති තතිස්චතුක්කවසෙන වෙදිතබ්බාතිති.

නතිස්චතුක්කනිදෙදසවණ්ණනා

නිවසිතා.

චතුස්චතුක්කනිදෙදසෙ “අනිද්දිට්ඨ නපුංසක” නති වචනතො ‘අසු
ක්’ නති අනිද්දිට්ඨතො “අනිච්ච නති කිං අනිච්ච” නති නපුංසකවචනෙන
ප්‍රච්ඡා කතා. **උප්පාදවස්ථෙයිනා**ති උප්පාදවස්ථෙයිනාතො අපේන;
උප්පාදවස්ථෙයිනාති අපේනා. එත් ව පඤ්චකකිකා සභාවලකිණිං,
පඤ්චනං බකානං උප්පාදවස්ථෙයිනාති විකාරලකිණිං. එතෙන හුත්වා අභාවෙන
අනිච්චාති වුත්තං හොති. තෙනොව ච අට්ඨකථාය සංකිතලකිණිවසෙන
අනිච්චාති තෙසංයෙව උප්පාදවස්ථෙයිනාති ව චත්තාරි හුත්වා
අභාවො වාති වුත්තං. එතෙන හුත්වා අභාවාකාරෙ අනිච්චලකිණිනති
වුත්තං හොති. පඤ්චනං බකානං උදයබ්බසං පස්සනො ඉමාති
පඤ්ඤාසං ලකිණිනාති පෙය්‍යාලං කත්වා වුත්තං. **බම්මාති** සඤ්ඤාකිකා
දසො යථා වුත්තබ්බොව.

රූපෙ ආදීනවං දික්ඛාති හඬනානුපස්සනතො පට්ඨාය පරතො
වුත්තෙති අනිච්චට්ඨාදීති රූපකිකෙකො ආදීනවං දික්ඛා; **රූපවිරාගෙති**²
නිබ්බාණේ; නිබ්බාණං හි ආගමම රූපං විරජ්ජති අපුනරූපතතිබ්බමතං
ආපජ්ජනෙන³ නිරූපකිති; තසමා නිබ්බාණං රූපවිරාගොති වුච්චති.
සද්ධාබිමුත්තො හොති අනුස්සවවසෙන උප්පනනබ්බවජ්ජෙන හොති;
සද්ධාබිමුත්තොති තසමිං යෙව නිබ්බාණේ සද්ධාය ව අබිමුත්තො
නිවජ්ජනො; **විතතසඤ්ඤා** යොධිවසිතනති අස්ස යොතිස්ස විතතං බස
විරතසංකිතො රූපහඬෙන ආරම්භෙවසෙන අච්චනනවිරතසංකිතො
රූපවිරාගෙ නිබ්බාණේ අනුස්සවවසෙන සුච්ඡි අබිවසිතං සුච්ඡි පතිවසිතං
හොතිති සම්බුද්ධතො වෙදිතබ්බං. **රූපෙ විරාගානුපස්සති** රූපස්ස බස
විරාගො රූපෙ විරගොති පකතිභුමවචනෙන වුත්තො. රූපස්ස අච්චනන
විරාගො රූපෙ විරාගොති නිමිත්තපේ භුමවචනෙන වුත්තො. තං
දුට්ඨමපි විරාගං ආරම්භෙතො අජ්ඣාසයතො ච අනුපස්සනාසීලො රූප
විරානානුපස්සිති වුත්තො. එස නයො වෙදනාදිසු. නිරොධානුපස්සි
පදනිදෙදසෙපි එසෙව නයො. **කතිභාසාරෙහිති**⁴ ආදි පනෙත් විසෙසො.
තත් අවිජ්ජාදිනං පටිච්චසම්ප්පාදකානං ආදීනවනිරොධදස්සනෙනොව

1. සි. I. II & III, චතුරෙ.

3. සි. II & III, අච්චජනෙන.

2. සි. II & III, රූපවිරාගෙ වාති.

4. සි. I. II & III, කතිභාසාරෙහි.

රූපාදීනමපි ආදීනවතිරොධා දස්සිතා හොනති තෙසමපි පටිච්ච සමුප්පාදඛ්‍යානාතිවත්තනතො. ඉමිනා එව ච විජ්‍යසව්වනෙන විරාගානු පස්සනතො නිරොධානුපස්සනාය විසිට්ඨභාවො වුත්තො හොති. තස්ස **අතිමමට්ඨනාති** ඛයට්ඨන හුත්වා අභාවට්ඨන වා; **දුක්ඛට්ඨනාති** භයට්ඨන පටිපිලනට්ඨන වා. **අනන්තට්ඨනාති** අසාරකට්ඨන අවසවත්තනට්ඨන වා; **සත්තාපට්ඨනාති** කිලෙසසත්තාපනට්ඨන; **විපජ්ඣාමට්ඨනාති** ජරාභ්‍යවසෙන මිධා පරිණාමනට්ඨන.

නිදනනිරොධෙනාති මූලපච්චයාභාවෙන; **නිරූපකනීති** න භවති; **සමුදයනිරොධෙනාති** ආසන්නපච්චයාභාවෙන; මූලපච්චයො හි බ්‍යාධිස්ස අසප්පායභොජනං විය නිදනනති වුත්තො. ආසන්නපච්චයො බ්‍යාධිස්ස වාතපිත්තසෙම්‍භා විය සමුදයොති වුත්තො. නිදනං හි නිවර්ණෙන දදති එලමිති=නිදනං. සමුදයො පන සුට්ඨි උදෙසි එතස්මා එලමිති=සමුදයො. **ජාතිනිරොධෙනාති** මූලපච්චයස්ස උප්පත්තිඅභාවෙන; **පභවනිරොධෙනාති** ආසන්නපච්චයස්ස උප්පත්තිඅභාවෙන; ජාතියෙව හි භවති එතස්මා දුක්ඛනති=පභවොති වත්තුං යුජ්ජති. **හෙතුනිරොධෙනාති** ජනකපච්චයා භාවෙන; **සමමයනිරොධෙනාති** උප්පත්තිභ්‍යාවෙයාභාවෙන; මූලපච්චයො හි ආසන්නපච්චයො ව ජනකපච්චයො ව උප්පත්තිභ්‍යාවෙයො ව හොති යෙව. එතෙති තික්ඛ විපස්සනාඛණේ තදඛගතිරොධො මග්ගකඛණේ සමුච්චේදනිරොධො වුත්තො හොති. **ඤ්ඤාප්පාදෙතාති** තික්ඛවිපස්සනා ඤ්ඤාස්ස වා මග්ගඤ්ඤාස්ස වා උප්පාදෙන; **නිරොධුපට්ඨානෙනාති** විපස්සනාකඛණේ පච්චක්ඛනො ඛයනිරොධස්ස අනුස්සවවසෙන නිරොධ සංඛාතස්ස නිබ්බාණස්ස උපට්ඨානෙන; එතෙති විසයවිසයිතියමොව කතො හොති. තදඛගසමුච්චේදනිරොධො ව වුත්තො හොති.

පටිනිස්සග්ගානුප්පසිපදනිද්දෙසෙ රූපං සපිච්චජනීති ආදීනවදස්ස නෙන නිරපෙක්ඛතාය රූපක්ඛං පරිච්චජති; **සපිච්චාගපිනිස්සග්ගොති** පරිච්චාගට්ඨන පටිනිස්සග්ගොති වුත්තං හොති. එතෙන පටිනිස්සග්ග පදස්ස¹ පරිච්චාගට්ඨො වුත්තො. තස්මා කිලෙසානං පජ්ඣනනති අප්ථො. එස්ම ච වුට්ඨානගාමීනිවිපස්සනා කිලෙසෙ තදඛගවසෙන පරිච්චජති, මග්ගො සමුච්චේදවසෙන. **රූපනිරොධෙ නිබ්බාණේ විත්තං සක්ඛද්දනීති** වුට්ඨානගාමීනි තනතිත්තතාය පක්ඛද්දති; මග්ගො ආරමමණකරණෙන; **සක්ඛද්දනපිනිස්සග්ගොති** පක්ඛද්දනට්ඨන පටිනිස්සග්ගොති වුත්තං හොති. එතෙන පටිනිස්සග්ග පදස්ස¹ පක්ඛද්දනප්ථො වුත්තො. තස්මා විත්තස්ස නිබ්බාණේ විස්ස ජ්ජනනති අප්ථො. වත්තාරි² සුත්තනතික වජ්ඣනි වතුස්මවතුක්කවසෙන වෙදිතබ්බානි. ඉමස්මිං වතුක්කෙ ජරා මරණේ වත්තබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනසෙතොව වෙදිතබ්බං. සතිපට්ඨානෙසු ච “කායෙ කායානුපස්සනා, චිත්තෙ චිත්තානුපස්සනා”ති කායචිත්තානං

එකතනවොහාරවසෙන එකවචනනිදදෙසො කතො. “වෙදනාසු වෙදනානු පසො නා, ධම්මෙසු ධම්මානුපසො නා”ති වෙදනාධම්මානං නානතත වොහාරවසෙන බහුවචනනිදදෙසො කතොති වෙදිතබ්බොති.

**වතුසථවතුඤ්ඤානිදදෙසවණ්ණනා
නිවසිතා.**

නිවසිතා ව සනොකාරිඤ්ඤානිදදෙසවණ්ණනා.

ඉදුනි ඡති රාසිති උද්දිට්ඨඤ්ඤාණෙසු වතුචිසතිසමාධිඤ්ඤානිදදෙසෙ නාව කායානුපසොනාදිතං තිණ්ණං වතුකකානං වසෙන වාදසන්නං වජ්ඣනං එකෙකසමීං අස්සාසවසෙන එකො, පස්සාසවසෙන එකොති වෙ වෙ සමාධිති වාදසසු වජ්ඣසු වතුචිසති සමාධියො¹ භොනති. ක්ඛිනකඛිණෙ තෙති සමපසුතතාති වතුචිසතිසමාධිවසෙන ඤ්ඤානි.

වාසතනතිවිපසොනාඤ්ඤානිදදෙසෙ දීඝං අස්සාසාති දීඝනති චුතත අස්සාසනො; කිං චුතතං භොති? දීඝංඅස්සාසගෙතු ක්ඛිනං පටිලභිත්වා සමාතිතෙන චිතතෙන විපසොනාකඛිණෙ අතිවචනො අනුපසොනවෙධින විපසොනාති චුතතං භොති. එස නයො උතතරත්වාපි. තෙසං යෙව වාදසන්නං වජ්ඣනං එකෙකසමීං අස්සාසවසෙන තියෙසා, පස්සාසවසෙන තියෙසාති ඡ අනුපසොනාති වාදසසු වජ්ඣසු වාසතනති අනුපසොනා භොනති. තා එව වාසතනති අනුපසොනා වාසතනතිවිපසොනාවසෙන ඤ්ඤානි.

තිබ්බිදුඤ්ඤානිදදෙසෙ අනිවචානුපසසී අස්සාසනති² අනිවචානුපසසී හුත්වා අස්සාසනො; අනිවචානුපසසී හුත්වා චතතනොති අජො. අස්සාසනති ව ඉදං වචනං හෙතුඅජො දඨබ්බං. **යථාභූතං ඡන්තාති පසසති³ තිබ්බිදුඤ්ඤානති** කලාපසමමසනනො පට්ඨාය යාව හච්ඡානු පසොනා පචනතවිපසොනාඤ්ඤාණෙන යඛ්ඛාරානං යථාසභාවං ජානාති, චක්ඛුනා දිට්ඨමිව ව තෙතෙව ඤ්ඤාවක්ඛුනා පසසති; තසමා තිබ්බිදුඤ්ඤාණං නාමාති අජො. යඛ්ඛාරෙසු තිබ්බිදුඤ්ඤාණං නාමාති චුතතං භොති. උපරි භස්සපට්ඨානාදිතං මුඤ්චිතුකමසතාදිතඤ්ඤා ඤ්ඤානං විජුං ආගතතතො ඉධ යථාචුතතාතෙව විපසොනාඤ්ඤානති තිබ්බිදුඤ්ඤාණාති³ වෙදිතබ්බොති.

තිබ්බිදුහුලොමඤ්ඤානිදදෙසෙ අනිවචානුපසසී අස්සාසනති අනිවචානුපසසී නො³ අස්සාසනතස්ස; යාමිඅජො පචචතතවචනං. **කස්සෙව පට්ඨායෙති පඤ්ඤාති** වචනතෙව භස්සෙවචානආදිතවානුපසොනාතිබ්බිදුහුපසොනා ඤ්ඤානති චුතතාති භොනති. තිණ්ණං එකලකඛිණතතා ඉමාති තිණ්ඤ්ඤාණාති අනතතරා චුතතානං තිබ්බිදුඤ්ඤාණං අනුකුලභාවෙන අනුලොමනො තිබ්බිදුහුලොමඤ්ඤාණාති චුතතාති.

1. සී. I. සමාධියො. 2. සී. I. II & III. අස්සාසනති,
3. සී. II. අනිවචානුපසසනො.

ඉදුනි ආනාපානසතිකථානනතරං කපිතාය ඉ න්දියකථාය අප්‍රබ්බන්ධානු
වණ්ණනා¹ අනුප්පන්නා. අයං හි ඉ න්දියකථා ආනාපානසතිභාවනාය උප
කාරකානං ඉ න්දියානං අභාවෙ ආනාපානසතිභාවනාය අභාවතො තදුප්පකා
රානං ඉ න්දියානං විසොධනාදිවිධිදස්සනන්තං ආනාපානසතිකථානනතරං
කපිතානි තඤ්ඤා කථෙතබ්බං ඉ න්දියකථං අත්තනා භගවතො සමමුඛා සුතං
විඤ්ඤානාධිප්පායසුත්තනනිකදෙසනං පුබ්බචුගමං කන්තා තදුප්පකාසන
වසෙන කථෙතුකාමො පඨමං තාව එවං මෙ සුතනති ආදිමාන.

තත් එවනති නිපාතපදං; මෙති ආදිනි නාමපදනි; විහරන්ති ‘එත්’
‘ච’ ඉති උපසග්ගපදං; ‘ගරන්ති’ ආඛ්‍යාතපදනති ඉමිනා තාව නයෙන
පදවිභාගො වෙදිතබ්බො.

අන්තො පන උපමුපදෙසගරහපසංසනාකාරවචනගහණස්ස එවං
සද්දෙ දිස්සති නිදස්සනන්තෙ ව අවධාරණන්තෙ ව. ඉධ පන එවං සද්දෙ
ආකාරන්තෙ නිදස්සනන්තෙ ව විඤ්ඤාප්පනෙන පඤ්ඤාතො තථෙව අව
ධාරණන්තෙ ව. තත් ආකාරන්තෙ එවංසද්දෙන එතමන්තං දීපෙති: නානා
නායනිපුණමනෙකප්ඤ්ඤාසංසමුච්ඡානං අත්ඛ්‍යාතප්පනං විවිධපාරි
භාරියං ධම්මන්තෙසනා පටිවෙධගමනීරං සබ්බත්තනානං සකසකභාසානු
රූපතො සොතපථමාගමිජ්ජනං තස්ස භගවතො වචනං සබ්බප්පකාරෙන
කො සමන්තො විඤ්ඤාතුං? සබ්බන්තාමෙන පන සොතුකාමනං ජනෙත්වාපි
එවං මෙ සුතං මයාපි එකෙනාකාරෙන සුතනති.

නිදස්සනන්තෙ-නාහං සයම්හු, නමයා ඉදං සමජ්ඣතනති අත්තානං
පරිමොචෙනො එවං මෙ සුතං, මයාපි ‘එවං සුත’නති ඉදුනි වතනබ්බං
සකලං සුත්තං නිදස්සෙති.

අවධාරණන්තෙ ථෙරො සාරිපුත්තො “එතදග්ගං භික්ඛවෙ මම සාව
කානං භික්ඛුනං මහාපඤ්ඤානං සද්දං සාරිපුත්තො”ති “නාහං භික්ඛවෙ
අඤ්ඤං එකපුගලමපි සමනුපස්සාමි යො එවං තථාගතෙන අනුත්තරං
ධම්මවක්කං පවත්තිතං සමමදෙව අනුප්පව්වෙනති යථසිද්ධං භික්ඛවෙ
සාරිපුත්තො, සාරිපුත්තො භික්ඛවෙ තථාගතෙන අනුත්තරං ධම්මවක්කං
පවත්තිතං සමමදෙව අනුප්පව්වෙනති”ති එවමාදිනා නයෙන භගවතා
පසන්භාවානුරූපං අත්තනො ධාරණබලං දස්සෙතො සත්තානං සොතු
කාමනං ජනෙති, එවං මෙ සුතං, තඤ්ඤා ඛො අන්තො වා ඛ්‍යාතතො
වා අනුතමනසිකං, එවමෙව න අඤ්ඤාදා දව්ඨබ්බනති.

මෙසද්දෙ කරණසමපදනසාමිඅන්තෙසු දිස්සති. ඉධ පන මයා සුතං
මම සුතනති ව අන්තෙසු යුජ්ජති.

සුතනති අයං සද්දෙ සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො ව විසුත්තගමන
කිලිනා උපමිත අනුසොගසොත විඤ්ඤායොසු දිස්සති විඤ්ඤාතෙපි ව
සොතවාරානුසාරෙන, ඉධ පනස්ස සොතවාරානුසාරෙන උපධාරිතනති

වා උපධාරණනති වා අපේ. මෙසද්දසං හි මයාති අපේ සති එවං. මයා සුතං සොතමාරානුසාරෙන එවං උපධාරිතනති සුජ්ජති. මමාති අපේ සති එවං මෙ සුතං සොතමාරානුසාරෙන උපධාරණනති සුජ්ජති. අපි ච එවමෙම සුනනති අත්තනො උප්පාදිතභාවං අප්පට්ඨනනො පුරිමවණං විවරනො සමමුඛං පටිග්ගතිතමිදං මයා තස්ස භගවතො චතුට්ඨසාරජ්ජවිසාරදස්ස දසබ්බධරස්ස ආසභණ්ඩානට්ඨාසිනො සිහ නාදනදිනො සබ්බසත්තභතමස්ස ධම්මස්සරස්ස ධම්මරාජස්ස ධම්මාධි පතිනො ධම්මදීපස්ස ධම්මසරණස්ස සද්ධිමල්වරචක්කවත්තිනො සමමා සම්බුද්ධස්ස න එත් අපේ වා ධම්මෙ වා පදෙ වා බ්‍රහ්මාරෙ වා කඝ්ඛා වා විමති වා කාතබ්බාති ඉමසමිං ධම්මෙ අස්සද්ධියං විනාසෙති සද්ධා සම්පදං උප්පාදෙතිති. තෙනෙනං වුවිච්ඡි:-

“විනාසයති අස්සද්ධිං සද්ධිං වසේති සාසනෙ,
එවමෙම සුතමිච්චවං වදං ගොතමසාවකො”ති.

එක නති ගණනාපරිච්ඡේදනිදෙදසො; සමය නති පරිච්ඡිතනනිදෙදසො;
එකං සමය නති අතිසම්භවරිදිපනං; තත් සමයසද්දො-

සමුවාසෙ ඛණේ කාලෙ සමුහෙ හෙතුදිට්ඨිසු,
පටිලාභෙ පභාණේ ච පටිච්චෙධි ච දිස්සති.

ඉධ පනස්ස කාලො අපේ. තෙන සංචල්ප්‍රභාසද්ධිමාසරනනිදිච පුබ්බණ්ණමජ්ඣානතිකායාණ්ණපථමමජ්ඣිමපච්ඡමයාමවුහුත්තාදිසුකාලප්ප හෙදතුනෙසු සමයෙසු එකං සමයනති දීපෙති. තත් කිංචාපි එතෙසු සංචල්ප්‍රාදිසු සමයෙසු යං යං සුත්තං යමති යමති සංචල්ප්‍රේ උතුමති මාසෙ පකෙඛි රතතිනාගෙ දිවසභාගෙ වා ති වුත්තං, සබ්බං තං ථෙරස්ස සුවිදිතං සුවච්ඡාපිතං පඤ්ඤය. යස්මා පන එවං මෙ සුතං අසුකසං චල්ප්‍රේ අසුකඋතුමති අසුකමාසෙ අසුකපකෙඛි අසුකරතතිනාගෙ අසුක දිවසභාගෙ වාති එවං වුත්තෙ න සකකා සුඛෙන ධාරෙත්වා වා උද්දිසිත්වා වා උද්දියාපෙත්වා වා බහුඤ්ච වත්තබ්බං හොති, තස්මා එතෙතොව පදෙන තමත්ථං සමොධානොත්වා “එකං සමය”නති ආභ.

යෙ වා ඉමෙ ගඤ්ඤාකකනතිකසමයො ජාතිසමයො සංවේගසමයො අභිනිකම්භනාසමයො දුක්ඛකාරිකාසමයො මාරවිජයසමයො අභිසමේඛාධි සමයො දිට්ඨිධම්මසුඛවිහාරසමයො දෙසනාසමයො පරිනිබ්බාණ්ණසමයොති එවමාදසො භගවතො දෙවමනුසෙසු අතිවිය පකායා අනෙකකාලප්ප හෙද එව සමයා, තෙසු සමයෙසු දෙසනාසමයසංඝිධානං එකං සමයනති දීපෙති. යො වායං ඤ්ඤකරුණානිච්චාසමයෙසු කරුණානිච්චාසමයො අත්තනිකපරිනිකපටිපත්තිසමයෙසු පරිනිකපටිපත්තිසමයො සනතිපති නානං කරුණිකවයසමයෙසු ධම්මිකථාසමයො දෙසනාපටිපත්තිසමයෙසු දෙසනාසමයො. තෙසුපි සමයෙසු අඤ්ඤාරං සමයං සකාය එකං ආයනති ආභ. යස්මා පන එකං සමයනති අවිච්ඡිනාසංයොගපේ,

සමභවති, යං හි සමයං භගවා ඉමං අඤ්ඤං වා සුත්තන්තං දෙසෙසි,
අවටන්තමෙව නං සමයං කරුණාවිහාරෙන විහාසි; තස්මා තදන්තොත
නන්දං ඉධ උපයොගවට්ඨනනිදදයො කතොති. තෙනෙතං වුච්චති :-

“තං තං අන්තරාසෙකභික්ඛා භූමෙතන කරණෙන ව,
අඤ්ඤන් සමයො වුතොතා උපයොගෙන සො ඉධා”ති.

පොරාණා පන වණ්ණයනති : “තස්මිං සමයෙ”ති වා “තෙන සමයෙ
නා”ති වා “තං සමය”නති වා අභිලාපමන්තභෙදෙ එය, සබ්බන් භූමමෙව
අන්තොති. තස්මා “එකං සමය”නති වුතොතපි එකස්මිං සමයෙති අන්තො වෙදි
තබ්බොති.

භගවාති ගරුගරුං හි ලොකෙ භගවාති වදනති; අයඤ්ච සබ්බ
ගුණවිසිට්ඨතාය සබ්බසත්තානං ගරු. තස්මා භගවාති වෙදිතබ්බො.
පොරාණෙතිපි වුත්තං :-

“භගවාති වට්ඨනං සෙට්ඨං භගවාති වට්ඨන මුත්තමං,
ගරුගාරවසුතොතො සො භගවා තෙන වුච්චති”ති.

අපිච :-

“භාග්‍යවා භග්‍යවා සුතොතො භගෙති ච විභත්තවා,
භත්තවා වත්තගමනො භවෙසු භගවා තතො”ති

ඉමිස්සාපි ගාථාය වසෙන අස්ස පදස්ස විජාරතො අන්තො වෙදිතබ්බො.
සො විසුද්ධිමග්ග මුද්ධානුස්සතිනිදදයෙ වුතොතො සෙට්ඨං. එත්තාවතා
වෙත්ථ “එව”නති වට්ඨනෙන දෙසනාසමපත්තිං නිදදිසති; “මෙ සුත්ත”නති
සාවකසමපත්තිං; “එකං සමය”නති කාලසමපත්තිං; “භගවා”ති දෙසක
සමපත්තිං.

සාවජ්ඣිකනති එත්ථ ච සවත්ථස්ස ඉසිනො නිවාසට්ඨානභූතා නගරී
සාවජ්ඣී, යථා කාකඤ්ඤි මාකඤ්ඤි එවං තාව අකබරචිත්තතා. අට්ඨකථා
වරියා පන භණ්ණනති : යං නිඤ්චි මනුස්සානං උපසභාගපරිභොගං සබ්බ
මෙත්ථ අප්පිති=සාවජ්ඣී. සත්ථසමායොගෙ ච ‘කිං භණ්ණි මජ්ඣි’ති පුට්ඨිතෙ
සබ්බමජ්ඣිතිපි වට්ඨනමුපාදය සාවජ්ඣී

“සබ්බදා සබ්බුපකරණං සාවජ්ඣීයං සමොතිතං,
තස්මා සබ්බ මුපාදය සාවජ්ඣී ති පවුච්චති”ති.

තස්සං සාවජ්ඣීයං, සමිපන්තො භූමවට්ඨනං. විභජ්ඣිති අපිසෙසෙන ඉරියා
පථදිබ්බමුග්ගආරියවිහාරෙසු අඤ්ඤාතරවිහාරසමභිසරිදීපනමෙතං. ඉධ
පන ධානගමනාත්තසයනාපභෙදෙසු ඉරියාපථෙසු අඤ්ඤාතරඉරියාපථ
සමායොගපරිදීපනං. තෙන සිත්තොපි ගච්ඡන්තොපි නිසිත්තොපි සයා
තොපි භගවා විහරතිවෙට්ඨ වෙදිතබ්බො. සො හි භගවා එකං ඉරියාපථ
පයොගං අපඤ්ඤාන ඉරියාපථෙන විච්ඡිද්ධිං අපරිපට්ඨන මන්තභාවං
හරති පට්ඨෙනති, තස්මා විහරතිති වුච්චති.

ජේතවනෙති එළු අත්තනො පච්චත්තිකජනං ජිනාතිති=ජේතො, රඤ්ඤා වා අත්තනො පච්චත්තිකජනෙ ජිනෙ ජානොති=ජේතො, මඛල කම්මකාය වා තස්ස එවං නාමමෙව කතනති ජේතො; වනයනීති=වනං, අත්තංමපදාය සත්තානං හත්තිං කාරෙති¹ අත්තති සිනෙහං උපපාදෙ තීති අපො. වනුතෙ ඉති වා=වනං. නානාවිධකුසුමගක්කියමොදමනන කොතිලාදිවිභවනමවිරුතෙති මන්දමාරුතවලිතරුක්කියාධාවිටපපලලව පලාසෙති එඵ මං පරිභුඤ්ජාතී පාණිනො යාවති වියාති අපො. ජේතස්ස වනං=ජේතවනං; තං හි ජේතෙන රාජකුමාරෙන රොපිතං සංවිකිතං පරිපාලිතං සොච තස්ස සාමි අහොසි, තස්මා ජේතවනනති වුච්චති, තස්මිං ජේතවනෙ; වනඤ්ච නාම රොපිතං සංජාතනති දුට්ඨං, ඉදංඤ්ච වෙඵචනාදීති ච රොපිතානි, අභිවනමහාවනාදීති සංජාතානි.

අනාථපිණ්ඩකස්ස ආරාමෙති සුදත්තො නාම සො ගහපති මාතා පිතුහි කතනාමවසෙන, සබ්බකාමසම්දායකාය පන විගතමචේරතාය කරුණාදිගුණසමඛිතාය ච නිව්වකාලං අනාථානං පිණ්ඩමදසි. තෙන අනාථපිණ්ඩකොති සඛිං ගතො. ආරමනති එළු පාණිනො විසෙ සෙන වා පබ්බජිතානි=ආරාමො. තස්ස පුප්ඵලාදියොභාය නාතිදුර නාව්වාසනනාදි පඤ්චවිධ සෙනාසනඛග සමපත්තියා ච තතො තතො ආගමම රමනති අභිරමනති අනුක්කණ්ඩිතා හුත්වා වසනතීති අපො. වුත්තප්පකාරාය වා සමපත්තියා තත්ථ ගතෙපි අත්තනො අබ්බතතරං ආනෙත්වා රමාපෙතීති=ආරාමො. සො හි අනාථපිණ්ඩකෙන ගහපතිනා ජේතස්ස රජකුමාරස්ස හත්තො අට්ඨාරසහි භිරඤ්ඤකොටීති කොටි සත්ථාරෙන කිණ්ණිකා අභාරසහි භිරඤ්ඤකොටීති සෙනාසනං කාරාපෙත්වා අට්ඨාරසහි භිරඤ්ඤකොටීති විහාරමහං නිට්ඨපෙත්වා එවං චතුපඤ්ඤස භිරඤ්ඤකොටිපරිච්චාගෙන බුද්ධපමුඛස්ස භික්ඛුසඛස්ස නියතාදිතො. තස්මා අනාථපිණ්ඩකස්ස ආරාමොති වුච්චති. තස්මිං අනාථපිණ්ඩකස්ස ආරාමෙ. එළු ච “ජේතවනෙ”ති වචනං පුරිමසාමිපරිකිත්තනං; “අනාථ පිණ්ඩකස්ස ආරාමෙ”ති පච්ඡමසාමිපරිකිත්තනං; කිමෙතෙසං පරි කිත්තනෙන පයොජනනති? පුඤ්ඤකාමානං දිට්ඨානුගතිආපථජනනං. තත්ථ හි මාරකොට්ඨකපාසාදමාපනෙ භුමිවික්කායලදායා අට්ඨාරස භිරඤ්ඤකොටියො අනෙකකොටිඅග්ගනකාරුක්කිය ජේතස්ස”පරිච්චාගො, චතුපඤ්ඤස භිරඤ්ඤකොටියො අනාථපිණ්ඩකස්ස. ඉති තෙසං පරි කිත්තනෙන එවං පුඤ්ඤකාමා පුඤ්ඤනි කරොනතීති දසෙසෙනො ආයස්මා සාරිපුත්තො අඤ්ඤපි පුඤ්ඤකාමෙ තෙසං දිට්ඨානුගති ආපථජනෙන නියොජෙති. තත්ථ සියා-යදි තාව භගවා සාවච්ඡියං විහරති ජේතවනෙ අනාථපිණ්ඩකස්ස ආරාමෙති න වත්තබ්බං, අථ තත්ථ විහරති සාවච්ඡියනති න වත්තබ්බං, න හි සක්කා උභයත්ථ එකං සමයං විහරි තුනති, න ඛො පනෙනා එවං දට්ඨබ්බං. නනු අවොවුමහා සමිපපො භූමම වචනනති, තස්මා යථා ගඛයායමුනාදීනං සමිපෙ ගොසුථානි වරන්තානි.

1. සී. II. කරොහි. 2. සී. I & III. වජ්ජකස්ස.

ගඹකාය වරහනි යමුනාය වරහනිති වුවවනති, එවම්බාපි යදිදං සාවඤ්ඤා සමිපෙ ජෙනවනං අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරමො, තස්මිනි විහරනො වුච්චති “සාවඤ්ඤං විහරති ජෙනවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරමො”ති.

ගොවරගාමනිදස්සනස්මිං හිස්ස සාවඤ්චවනං, පබ්බජිතානුරූපනිචා සනට්ඨානනිදස්සනස්මිං සෙසවවනං. තස්මිනි සාවඤ්ඤිකතනෙන ආයසමා සාරිපුතො භගවතො ගගට්ඨානුගහකරණං දස්සෙති, ජෙනවනාදි කිත්තනෙන පබ්බජිතානුගහකරණං. තථා පුරිමෙන පච්චයගහණතො අත්තකිලමානුසොගවිචර්ජනං, පච්ඡමෙන වජ්ඣකාමප්පහාණ්ණො කාම සුඛලිකානුසොගවිචර්ජනායං. අථවා පුරිමෙන ව ධම්මදෙසනාහිසොගං, පච්ඡමෙන විවෙකාධිමුත්තිං. පුරිමෙන කරුණාය උපගමනං, පච්ඡමෙන පඤ්ඤාය අපගමනං. පුරිමෙන සත්තානං හිතසුඛ නිථාදනාධිමුත්තනං,¹ පච්ඡමෙන පරහිතසුඛකරණේ නිරූපලෙපනනං². පුරිමෙන ධම්මිකසුඛා පරිච්චාගතිමිත්තං. ථාපුච්ඡාරං, පච්ඡමෙන උත්තරිමනුස්සධම්මානුසොග නිමිත්තං. පුරිමෙන මනුස්සානං උපකාර ඛුලනං, පච්ඡමෙන දෙව්නං. පුරිමෙන ලොකෙ ජාතස්ස ලොකෙ සංවද්ධිභාවං, පච්ඡමෙන ලොකෙන අනුපලිත්තනං. පුරිමෙන “එකපුග්ගලො හික්ඛවෙ ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති ඛුත්තජාතිකාය ඛුත්තජසුඛාය ලොකානුකම්පාය අත්ථාය හිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සානං. කතමො එකපුග්ගලො? තථාගතො අරගං සමමාසමුද්ධො”ති වචනතො යදස්මිං භගවා උප්පන්නො, තදස්මිනි පරිදීපනං, පච්ඡමෙන යස්මිනි උප්පන්නො තදනුරූපවිහාරපරිදීපනං. භගවා හි පඨමං ලුම්බිනීවනෙ දුට්ඨං බොධිමණ්ණොති ලොකීය ලොකුත්තරස්ස උප්පත්තියා වනෙ යෙව උප්පන්නො, තෙනස්ස වනෙ යෙව විහාරං දස්සති. එව මාදිනා නයෙනෙස්මි අත්ථයොජ්ජනා වෙදිතබ්බා.

තනුාති දෙසකාලපරිදීපනං; තං හි යං සමයං³ විහරති තනු සමයෙ; යසමිං ව ජෙනවනෙ විහරති, තනු ජෙනවනෙති දීපෙති. භාසිතබ්බ සුත්තෙ වා දෙසකාලෙ දීපෙති. න හි භගවා අසුත්තෙ දෙසෙ කාලෙ වා ධම්මං දෙසෙති “අකාලො බො නාව බාහියා”ති ආදිවෙස්මි සාධකං. බොති පදපුරණමත්තෙ අවධාරණස්මි ආදිකාලස්මි වා නිපාතො. භගවාති ලොකගරුදීපනං; හික්ඛුති කථාසවණ්ණත්තපුග්ගලවචනං; අපිවෙස්මි හික්ඛකොති “හික්ඛු; හික්ඛාවරියං අජ්ඣුපගතොති”හික්ඛුති ආදිනා නයෙන වචනස්මි වෙදිතබ්බො. ආමනෙහස්මි ආලපි අභාසි සමමාධෙසි, අයමෙස්මි අත්ථා. අඤ්ඤානු පන ඤාපනෙපි පනෙකාස නෙපි. හික්ඛවොති ආමත්තනාකාරදීපනං; තෙන තෙසං හික්ඛුතං හික්ඛවාසිලතාහික්ඛනාධිමත්තාහික්ඛනෙසාධුකාරිනාදි ගුණයොගසිද්ධොත්ත වචනෙන සීනාසිකජනසෙවිතං වුත්තං පකාසෙත්තො උදධිතදීනභාව නිග්ගහං කත්ති, “හික්ඛවො”ති ඉමිනා ව කරුණාපිපථාර සොමමහදස නයන නිපාතපුබ්බිකමෙන වචනෙන තෙ අත්තනො මුඛාහිමුඛෙ

1. සි. II. මුත්තකං. 3. සි. II & III යං හි යං සමයං.
2. සි. II & III. නිරූපලෙපනං. 4. සි. II & III. සික්ඛකොති.

සුප්පඤ්චිකිත විසාලචාරකවාටං මහාචාරං විය අත්ඛ්‍යායාද්වනසමපනතස්ස
 මුද්ධානං දෙසනායුත්තමනිර්භාවසංසුචකස්ස ඉමස්ස සුත්තස්ස සුඛාවගා
 හනන්තං කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසපතිමණ්ඩිතං නිදානං භාසිතං, තස්ස
 අත්චණ්ණනා සමත්තා.

සුත්තනෙන පඤ්චාති ගණනපරිචේජ්ජෙ; ඉමාති ඉන්ද්‍රියානිති
 පරිච්ඡින්නාධම්මනිදස්සනං; ඉන්ද්‍රියජේථා හෙට්ඨා වුත්තො. ඉදං ඉමං
 සුත්තනං දස්සෙත්වා ඉමසමිං සුත්තනෙන වුත්තානං ඉන්ද්‍රියානං විපුද්ධි
 භාවනාවිධානං භාවිතතං¹ පටිපස්සද්ධිඤ්ච දස්සෙතුකාමො "ඉමාති
 පඤ්චින්ද්‍රියානි"ති ආදිමාහ. තත්ථ විසුජ්ඣනානිති විපුද්ධිං පාපුණ්නති;
 අස්සදෙධිති තීසු රතනෙසු සද්ධාවිරහිතෙ; සදෙධිති තීසු රතනෙසු
 සද්ධාසමපනතා; සෙට්ඨොති විත්තෙන සෙවනතස්ස; හජ්ජොති
 උපසඤ්ඤාමනතස්ස; සබ්බජාපාසකොති සක්කච්චං උපතිසිද්ධතතස්ස; සො
 දතිසෙ සුත්තකොති පසාදජනකෙ රතනතතසගුණපටිසංසුත්ත
 සුත්තනෙන; කුසිකොති කුලජ්ජෙන ආකාරෙන සිද්ධනාති=කුසිද; කුසිද
 ඵල=කුසිතා, තෙ කුසිතො; සමමසාධාකොති චතුස්චට්ඨසාධකවිරියපටි
 සංසුත්තසුත්තනෙන; මුඛස්සතිති නට්ඨසතිකෙ; සතිපට්ඨාකොති සති
 පට්ඨානාසිකාරකෙ සුත්තනෙන; ක්වානවිමොක්ඛොති චතුක්ක²ඤ්ඤාන
 අට්ඨ විමොක්ඛනිවිධිවිමොක්ඛාසිකාරකෙ සුත්තනෙන; දුප්පදෙද්දෙති
 නිප්පදෙද්දෙ, පඤ්ඤා³භාවතො වා දුට්ඨා පඤ්ඤ ඵතෙසනති=දුප්පදෙද්දෙ,
 තෙ දුප්පදෙද්දෙ; ගම්හිරිඤ්ඤාචරිතොති චතුස්චට්ඨපටිච්චසමුප්පාදදිපටිසං
 සුත්තෙ සුත්තනෙන යුත්තකර්මාණසූත්තෙ වා; සුත්තනතකම්මකම්මි සුත්තනත
 කොට්ඨාසෙ; අස්සද්ධියනති ආදිසු අස්සද්ධියනති අස්සද්ධිභාවං;
 අස්සද්ධියෙ ආදිනව දස්සාවි අස්සද්ධියං පජහනො; සද්ධික්ඛියෙ ආනිසංස
 දස්සාවි සද්ධික්ඛියං භාවෙනො; අස්සද්ධියං පජහති. එස නයො තෙසෙසු.
 භොසජ්ජනති කුසිතභාවං; පමාදනති සතිවිප්පවාසං; උද්ධච්චනති.
 උද්ධච්චනාවං; වික්කප්පනති අජේථා. සතිණිත්තොති අප්පණ්ණවසෙන ක්වාන
 පාරිසුරියා පතිණිත්තා; සුප්පඤ්චිත්තොති වුට්ඨානගාමිතිවසෙන විපස්සනා
 පාරිසුරියා සුචුප්ප පතිණිත්තා; භාවිතං හොති සුභාවිතනති වුත්තකක
 මෙතෙව යොජ්ජනබ්බං. විපස්සනාය හි විපක්ඛවසෙන පතිණිත්තා සුප්ප
 ඤ්චිත්තොති චතතුං සුජජති. තස්මා යෙව ච සුභාවිතනති. න තථා ක්වානෙන.
 යස්මා ප්‍රභාතබ්බානං පහාණෙන භාවනා සිද්ධා, භාවනා සිද්ධියා ච පහා
 තබ්බානං පහාණසිද්ධි හොති; තස්මා යමකං කත්වා නිද්දිට්ඨං.

පටිපස්සද්ධිවාගෙ භාවිතානි චෙව හොනති සුභාවිතානි වාති
 භාවිතානං යෙව සුභාවිතා; පටිපස්සද්ධානි ච සුප්පඤ්චිත්තානි වාති
 පටිපස්සද්ධානං යෙව සුප්පඤ්චිත්තානි වුත්තා, එලක්ඛණේ මග්ගස්ථව
 නිප්පත්තිවසෙන භාවිතතා පටිපස්සද්ධිතා ව වෙදිතබ්බා. සමුච්ඡේද
 විසුද්ධිසංගාති මග්ගවිසුද්ධියො යෙව; පටිපස්සද්ධිවිසුද්ධිසංගාති එල
 විසුද්ධියො.

1. සි. I. හ. මහත්තං. 2. සි. I & II. චතුස්.

එවං ඉද්දති නථා වුත්තවිධානානි ඉන්ද්‍රියානි කාරකපුග්ගලවසෙන යොජේතා දසෙසාං “කතීනං පුග්ගලානං”ති ආදිමාහ. තථ **සමණේන බ්‍රහ්මෙති** සමමාසමබ්‍රද්ධිතො ධම්මකථාසම්මේන වතුසච්චං බ්‍රද්ධිවා; සද්දතවාති අපේථා. ඉදං භාවිතින්ද්‍රියභාවස්ස කාරණවචනං. භාවනාභිසම්මසවසෙන භි මග්ගස්ස බ්‍රද්ධිතතා ඵලකම්මේන භාවිතින්ද්‍රියො හොති. අට්ඨනතමපි අරියානං තථාගතස්ස සාවකතතා විසෙසෙත්වා අරහත්ත ඵලට්ඨමෙව¹ දසෙසනොති **බිණ්ණසමොති** ආහ. යො යෙව භි සබ්බතිච්ච නිප්පත්තියා භාවිතින්ද්‍රියොති වුත්තො. ඉතරෙපි පන තංතංමග්ගතිච්ච නිප්පත්තියා පරියායෙන භාවිතින්ද්‍රියා එව. තස්මා එව වතුසු ඵලකම්මේන ප සඤ්චින්ද්‍රියානි භාවිතානි වෙච හොනති, සුභාවිතානි වාති වුත්තං. යස්මා පන තෙසං උපරි මග්ගත්ථාස ඉන්ද්‍රියභාවනා අප්පි යෙව, තස්මා තෙ න නිප්පරියායෙන භාවිතින්ද්‍රියා. **සමමගුනට්ඨිනාති** අනාවරිතෙත² හුත්වා සමමෙව අරියාස ජාතියා භුතට්ඨින ජාතට්ඨින; හගවා යොපි භි භාවනාසිද්ධිවසෙන ඵලකම්මේන සසම්භුතාම හොති, එවං ඵලකම්මේන සසම්භුතට්ඨින භාවිතින්ද්‍රියො. **අසමමයාසට්ඨිනාති** අනන්තගුණයො ගතො පමාණේන අසකක්කුණේයාසට්ඨින; හගවා ඵලකම්මේන භාවනා සිද්ධිතො අප්පමෙයොති තස්මා යෙව භාවිතින්ද්‍රියො.

පඨමසුත්තනනනිද්දෙසවණ්ණනා
නි ට්ඨිතා.

පුන අඤ්ඤං සුත්තනනං නිකඛිපිත්වා ඉන්ද්‍රිය විධානං නිද්දිසිතුකාමො **පඤ්චමාති** භික්ඛට්ඨෙති ආදිකං සුත්තනනං දසෙසති. තථ **සෙති** සෙ විති අනවසෙසපරියාදනං; භි කාතෙ පදපුරුණමත්තෙ නිපාතො. **සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා**ති ලොකවොහාරවසෙන වුත්තං; **සමුද්දග්ගති** පච්චයං; **අත්ථගමනති** උප්පනනානං අභාවගමනං අනුප්පනනානං අනුප්පාදං වා; **අසාදග්ගති** ආනිසංසං; **ආදිනවනති** දෙසං; **නිසාරණග්ගති** නිග්ගමනං; **සථාගුනග්ගති** සථාසභාවං; **සමණස්සුති** සමිතපාපෙසු; **සමණ් සමමගාති** න මයා සමණාති සමමතා; සමමතාති වත්තමානකාලවසෙන වුවචමාතෙ සද්දලකම්මවසෙන මෙති එත්ථ සාමිච්චනමෙව හොති. **බ්‍රාහ්මණස්සුති** බාහිතපාපෙසු; **සාමඤ්ඤත්ථග්ගති** සමණභාවස්ස අත්ථං; **බ්‍රාහ්මඤ්ඤත්ථග්ගති** බ්‍රාහ්මණභාවස්ස අත්ථං; වසෙනාපි අරහත්තඵලමෙව වුත්තං. අථවා **සාමඤ්ඤත්ථග්ගති** හෙතානිඤ්ඤ ඵලානි; **බ්‍රාහ්මඤ්ඤත්ථග්ගති** අරහත්තඵලං; **සාමඤ්ඤබ්‍රාහ්මඤ්ඤග්ගති** භි අරිසමග්ගො යෙව. **දිට්ඨිච ධමමෙති** පච්චකෙව යෙව අත්තභාවෙ; **සසං අභිඤ්ඤා සවජ්ජිකත්වාති** අත්තනා³ යෙව අභිකෙතො ඤ්ඤේන පච්චකං කත්වා; **උපසම්පජ්ජාති** පාපුණ්ණිතා නිප්ථාදෙත්වා වා.

සුත්තනනනිද්දෙසෙ පඨමං ඉන්ද්‍රියසමුදයාදීනං පහෙදගණනං පුච්ඡේතා පුන පහෙදගණනා විස්සජ්ජිතා. තථ **අසිති** සත්තනති. අසිති උත්තරං සත්තං; පණ්ණිතෙති අසිතිසත්තනති වුත්තෙති ආකාරෙහිති යොජනා.

පුන පභෙදගණනාපුච්ඡාපුබ්බංගම¹ ගණනානිද්දෙසෙ අධිමොක්ඛ කථා
 ඝාති අධිමුච්චනන්දාය සද්දගනන්දාය; **ආවජ්ජනාය** සමුදයොති
 මනොචාරාවජ්ජන විතතස්ස සමුදයො; **සද්ධිඤ්ඤාය** සමුදයොති සද්ධිඤ්ඤා
 යස්ස පච්චයො; සද්ධිං උපපාදෙස්සාමීති පුබ්බභාගාවජ්ජනං සද්ධිඤ්ඤායස්ස
 උපතිස්සයපච්චයො, සද්ධිඤ්ඤාජවනස්ස ආවජ්ජනං පඨමස්ස ජවනස්ස
 අනන්තරපච්චයො, දුතියජවනාදීනං උපතිස්සයපච්චයො. **අධිමොක්ඛ
 වසෙනා**ති ඡන්දසමපයුත්තඅධිමොක්ඛවසෙන; **ඡන්දස්ස** සමුදයොති
 පුබ්බභාගාවජ්ජනපච්චයා උපපන්නස්ස අධිමොක්ඛසමපයුත්තස්ස යෙවා
 පනකභුතස්ස ධම්මඡන්දස්ස සමුදයො; හො පන සද්ධිඤ්ඤායස්ස සභජාන
 අඤ්ඤාමඤ්ඤානිස්සයසමපයුත්තඅභිථිථිගතවසෙන පච්චයො හොති.
 ඡන්දාධිපතිකාලෙ අධිපතිපච්චයො ච හොති. සො යෙව දුතියස්ස අනන්තර
 සමනන්තරඅනන්තරුපතිස්සයාසෙවනනභිථිගතවසෙනාපච්චයො හොති.
 ඉමිනාව නයෙන මනසිකාරස්සපි යොජනා කාතබ්බා. කෙවලං හෙත්ථ
මනසිකාරොති සාරණිලකඛණො² යෙවාපනකමනසිකාරෙ; අධිපති
 පච්චයතා පනස්ස න හොති. සමපයුත්තසු ඉමෙසං චිත්තං යෙව
 ගගණං බලවපච්චයත්තාති වෙදිතබ්බං. **සද්ධිඤ්ඤාය** වසෙනාති භාව
 නාභිප්‍රදායා ඉන්ද්‍රියභාවං පත්තස්ස සද්ධිඤ්ඤායස්ස වසෙන; **එකකභු
 පට්ඨාන**නති එකාරමමණෙ අවලභාවෙන භුසං ධානං උපරුපරි සද්ධිඤ්ඤා
 යස්ස පච්චයො හොති. සද්ධිඤ්ඤායෙ වුත්තනසෙතෙව සෙසිඤ්ඤානිපි වෙදි
 තබ්බාති. එවමෙකෙකස්ස ඉන්ද්‍රියස්ස චත්තාරො චත්තාරෙ සමුදයාති
 පඤ්ඤානං ඉන්ද්‍රියානං විසති සමුදයා හොනති. පුන චතුත්තං සමුදයානං
 එකෙකසමීං සමුදයෙ පඤ්ඤා පඤ්ඤා ඉන්ද්‍රියාති ගොජෙත්වා විසති සමුදයා
 වුත්තා. පඨමවිසති නානාමග්ගවසෙන දට්ඨබ්බා, දුතියවිසති එකමග්ග
 වසෙන දට්ඨබ්බාති වදන්ති. එවං චත්තාරිය ආකාර හොනති. අත්ථිග්ගම
 වාගෙපි ඉමිනාව නයෙන වෙදිතබ්බා. සො පන අත්ථිග්ගමො ඉන්ද්‍රිය
 භාවනං අනනුයුත්තස්ස අපපට්ලදධාපට්ලාගත්ථිග්ගමො ඉන්ද්‍රියභාවනාය
 පරිභිතස්ස පට්ලදධාපරිභාතිඅත්ථිග්ගමො එලපත්තස්ස පට්ලපස්සදධි
 අත්ථිග්ගමො, **එකත්ත අනුපට්ඨාන**නති එකත්තෙ අනුපට්ඨානං.

අස්සාදනිද්දෙසෙ අස්ස ද්ධියස්ස අනුපට්ඨානනති අස්සදොධි පුග්ගලෙ
 පරිවජ්ජයතො සදොධි පුග්ගලෙ සෙවනො පස්සාදනියසුත්තනතො පච්ච
 වෙකිකතො තත්ථ යොතිසොමනසිකාරං බහුලිකරෙතො ච අස්සදොධියස්ස
 අනුපට්ඨානං හොති. **අස්සදොධියපට්ලාග**ස්ස අනුපට්ඨානනති එත්ථ
 අස්සදොධිය සද්ධාකථාය පටත්තමානාය දුක්ඛං දොමනස්සං උපපජ්ජති,
 අයං අස්සදොධියපට්ලාගො. **අධිමොක්ඛවරිඣාය** **වෙසාරජ්ජ**නති සද්ධිං
 වජ්ජවසෙන වා භාවනාය වා වසිපත්තස්ස සද්ධාපවත්තිකා විසාරද
 භාවො හොති. **සහෙත්තා ච විහාරගිග්ගමො**ති සමථස්ස වා විපස්සනාය
 වා පට්ලාගො; **සුඛං සොමනස්ස**නති එත්ථ වෙතසිකසුඛභාවදස්සනත්ථං
 සොමනස්සවචනං, සද්ධිඤ්ඤායසමුච්ඡිතපණීනරුපප්‍රවකායස්ස කායික

1. සි. I, II & III. පුබ්බඛග්ගා. 2. සි. I II & III, සංරඳ්. ලකඛණං.

සුඛමපි ලබ්භති යෙව. සුඛසොමනස්ස පඨානස්සාදනතා අයං සද්ධිඤ්ඤායස්ස අස්සාදෙති විසෙසෙත්වා චූත්තං. ඉමිනාව නයෙන සෙසිඤ්ඤායස්සාපි යොජෙත්වා වෙදිතබ්බා.

ආදීනවනිදදායෙ අනිවව්වෙධිනාති සද්ධිඤ්ඤායස්ස අනිවව්වෙධින; යො අනිවව්වෙධා සද්ධිඤ්ඤායස්ස ආදීනවොති චූත්තං හොති. ඉතරවසෙපි එසෙව නයො. ඉමෙපු සමුදයථ්ඛිතමස්සාදදීනවා ලොකිය ඉඤ්ඤායමෙවාති වෙදිතබ්බා.

නිස්සරණනිදදායෙ අධිමොක්ඛයෙධිනාති ආදිපු එකෙකසමි. ඉ ඤ්ඤාය පඤ්ච පඤ්ච කත්වා පඤ්චනතං ඉ ඤ්ඤායනං පඤ්චවිසති නිස්සරණාති මග්ගඵලවසෙන නිද්දිධාති. තථ නොනා පණ්ණානරසද්ධිඤ්ඤායස්ස පටිලාභාති විපස්සනාබ්බණ්ණ පවත්තසද්ධිඤ්ඤායතො මග්ගකබ්බණ්ණ පණ්ණිත තරස්ස සද්ධිඤ්ඤායස්ස පටිලාභවසෙන; පුරිමනරසද්ධිඤ්ඤාය නිස්සං හොතිති තසමි මග්ගකබ්බණ්ණ සද්ධිඤ්ඤායං පුරිමතරතො විපස්සනාබ්බණ්ණ පවත්ත සද්ධිඤ්ඤායතො නිකබ්බතං හොති; ඉමිනාව නයෙන ඵලකබ්බණ්ණ සද්ධිඤ්ඤායමපි උභයථ සෙසිඤ්ඤායාතිපි යොජෙතබ්බාති. පුබ්බගාතෙ පඤ්චති ඉද්දිසෙගිති පඨමජ්ඣානුපචාරෙ පඤ්චති ඉ ඤ්ඤායෙති; පඨ මජ්ඣානාදිඅධිකෘතපත්තිවසෙන අධි නිස්සරණාති අනිවව්වපස්ස නාදිඅධිකරසමභාවිපස්සනාවසෙන අධිකරසනිස්සරණාති සොනාපත්ති මග්ගාදිවසෙන අධිලොකුතනරනිස්සරණාති එවං කාතසමාපත්තිමග්ගා විපස්සනාමග්ගඵලවසෙන චතුත්තිංස නිස්සරණාති පුරිමපුරිමසම කිකබ්බතො නිද්දිධාති. නෙකබ්බමෙම පඤ්චද්ධිනාති ආදීති පන සත්තතිංස නිස්සරණාති පටිපක්ඛපභාණ්ඩසෙන පටිපක්ඛතො නිද්දිධාති. තථ නෙකබ්බමාදිපු සත්තපු සත්ත නිස්සරණාති උපචාරභූමි වසෙන චූත්තාති. ඵලාති පන පටිපක්ඛපභාණ්ඩාවතො න චූත්තාති. දිවෙධි කවෙධිගිති යාව සොනාපත්තිමග්ගා දිවසීයා සහ එකසමි. පුග්ගපල සිතාති දිවෙධිකවධා, තෙති දිවෙධිකවෙධිති; ඛලාදිකෙගිති ථූලෙති කාම රාගව්‍යාපාදෙති; අනුසංගතෙගිති සුබ්‍රමභූතෙති කාමරාගව්‍යාපාදෙති යෙව; සබ්බකිලෙසෙගිති රූපරාගාදිති; තෙපු හි පභිණ්ණපු සබ්බකිලෙසා පභිණ්ණා හොනති. තසමා සබ්බකිලෙසෙගිති චූත්තං. අචූත්තථාති¹ පතෙත් පදනි ගෙවධා චූත්තවධානෙවති. සබ්බසංඝද්ධි නිණ්ණසවානං නත්ථ තත්ථ පඤ්චද්ධිනාති අධිමොක්ඛයෙධිනාති ආදිපු පුබ්බෙ චූත්තපු ධාතෙපු තසමි තසමි යානෙ පඤ්චද්ධිනාති බුද්ධිපථෙවකබුද්ධියාව කානං බිණ්ණාවානං යථායොගං තථෙතා නිස්සවාති හොනති. ඉමසමි වාතෙ පඨමං චූත්තනායා එව යථායොගං බිණ්ණසව වසෙන චූත්තා.

කථං පත්තනාති නිස්සරණාති අසීතිසතං හොනති? චූච්චන:- මග්ගඵලවසෙන චූත්තාති පඤ්චවිසති, සමතිකකමවසෙන චූත්තාති චතුත්තිංස, පටිපක්ඛවසෙන චූත්තාති සත්තතිංසාති පඨම වාතෙ සබ්බාති

ජනනවුනි නිසසරණානි හොනනි. එතානියෙව දුතියවායෙර බිණාසවානං වසෙන වාදසසු අපනිහෙසු චතුරසීති හොනනි. ඉති පුරිමානි ජනන වුනි ඉමානි ච චතුරසීතීති අසීතිසතං හොනනි. කතමානි පන වාදස බිණාසවානං අපනෙතබ්බානි? යමතික්කමනො වුනෙතසු මග්ගඵල වසෙන වුතතානි අට්ඨ නිසසරණානි පටිපකඛනො වුනෙතසු මග්ගවසෙන වුතතානි චතතාරීති ඉමානි වාදස අපනෙතබ්බානි. අරහත්තඵලවසෙන වුතතානි කසමා අපනෙතබ්බානීති චෙ? සබ්බපඨමං වුතතානං පඤ්ච විසතිසා නිසසරණානං මග්ගඵලවසෙනෙව ලබ්භනතො, අරහත්තඵල වසෙන නිසසරණානි වුතතානෙව හොනනි. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමං පන ඵල සමාපන්නිං උපරිමා උපරිමා න යමාපජ්ජන්ති යෙවාති හෙට්ඨා තිණ්ඨි ඵලානි න ලබ්භනතියෙව. කුතසමාපන්නිවිපස්සනා නෙකබ්බමාදීනි ච කිරියාවසෙන ලාභනති. පඤ්චපි වෙතානි ඉන්ද්‍රියානි පුබ්බමෙව පටි පකඛානං පටිපස්සදානතා පටිපකඛනො නිසසවානෙව හොනනීති.

දුතියසුත්ත නතනිදෙදසම ග්ගනා

නි ට්ඨි තා.

පුන අඤ්ඤං සුත්තනතං නිකඛිපිත්වා ඉන්ද්‍රියවිධානං නිද්දසිතුකාමො “පඤ්චමානි භික්ඛවෙ”ති ආදිමාග. තඤ්ඤො භොගාපනතිසමෙබ්බසුති එත්ථ භොගො අරියො අට්ඨබ්බිකො මග්ගො, සොතස්ස ආපත්ති භුසං පාපුණ්තං = සොතාපත්ති, සොතාපත්තියා අභිතානි සමිතාරානි = සොතාපත්තිඅභිතානි; සොතාපත්තතාය පුබ්බභාග පටිලාභඅභිතානි; සපුරිස සංගෙවො සොතා පත්තිඅභිතං, සද්ධම්මසමණං සොතාපත්ති අභිතං, යොනිසොමනසිකාරො සොතාපත්ති අභිතං, ධම්මානුධම්මපටිපත්ති සොතාපත්තිඅභිතං, ඉමානි චතතාරි සොතාපත්ති අභිතානි. සෙසා හෙට්ඨා චුත්තා ඵව. ඉදංඤ්ච ඉමෙසං ඉන්ද්‍රියානං සකච්ඡයෙ ජෙට්ඨිකභාව දස්සනත්ථං චුත්තං. යථාති චතතාගෙ සෙට්ඨිපුත්තා, තජ්ජති රජ පඤ්චමෙසු සභායෙසු නක්ඛිත්තං කිලිස්සාමානි විපිං ඔතිණ්ණෙසු එකස්ස සෙට්ඨිපුත්තස්ස ගෙහං ගතකාලෙ ඉතරෙ චතතාගෙ තුණ්ඨි නිසීදන්ති. ගෙහසාමිකොව ඉමෙසං බාදනීයං හොජ නීයං දෙථ, ඉමෙසං ගකිමාලාලකාරාදීනි දෙථාති ගෙගෙ විවාරෙති. දුතියස්ස තතියස්ස චතුත්ථස්ස ගෙහං ගතකාලෙ ඉතරෙ චතතාරො තුණ්ඨි නිසීදන්ති. ගෙහසාමිකොව ඉමෙසං බාදනීයං හොජනීයං දෙථ, ඉමෙසං ගකි මාලාලංකාරදීනි දෙථාති ගෙගෙ විවාරෙති. අථ සබ්බපඨ්ඤා රඤ්ඤා ගෙහං ගතකාලෙ කිඤ්චොපි රාජා සබ්බත්ථ ඉස්සරෙපි ඉමසමී පන කාලෙ අත්තනො ගෙගෙයෙව ඉමෙසං බාදනීයං හොජනීයං දෙථ, ඉමෙසං ගකි මාලාලංකාරදීනි දෙථාති විවාරෙති. එවමෙව සද්ධාපඤ්චම කෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු තෙසු සභායෙසු එකතො විපිං ඔතරනෙතසු විස එකා රමමණෙ උපජ්ජමානෙසුපි යථා පඨමස්ස ගෙගෙ ඉතරෙ චතතාගෙ තුණ්ඨි නිසීදන්ති ගෙහ සාමිකොව විවාරෙති; එවං සොතාපත්තිඅභිතානි

පඤ්ඤා අධිමොක්ඛානං ලක්ඛණං සද්ධිඤ්ඤායමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බභූතං,
 සෙසානි තදනුසාරි හොන්ති. යථා දුතියස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරෙ
 භුණ්ති නිසීදන්ති ගෙහසාමිකොව විවාරෙති, එවං සම්මප්පධානානි
 පඤ්ඤා පග්ගන්තං ලක්ඛණං විරිඬිඤ්ඤායමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බභූතං,
 සෙසානි තදනුසාරි භූන්ති. යථා තතියස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරෙ
 භුණ්ති නිසීදන්ති ගෙහසාමිකොව විවාරෙති, එවං සතිපට්ඨානානි පඤ්ඤා
 උපට්ඨානානුලක්ඛණං සතිඤ්ඤායමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බභූතං, සෙසානි
 තදනුසාරි හොන්ති. යථා චතුත්තියස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරෙ භුණ්ති
 නිසීදන්ති ගෙහසාමිකොව විවාරෙති, එවං ක්කානානි පඤ්ඤා අවිකේප
 ලක්ඛණං සමාධිඤ්ඤායමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බභූතං, සෙසානි තදනු
 යාරි හොන්ති. සම්මපට්ඨා රඤ්ඤාදා ගෙහෙ ගතකාලෙ පන යථා ඉතරෙ
 චත්තාරෙ භුණ්ති නිසීදන්ති රුජාව විවාරෙති, එවං අරිය සම්මානි පඤ්ඤා
 පජානන ලක්ඛණං පඤ්ඤාදි ඤ්ඤායමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බභූතං, සෙසානි
 තදනුසාරි හොන්ති.

සුත්තනායකං පහෙදගණනාප්පට්ඨාපුබ්බභූතමෙව පහෙදගණන
 නිදෙදසෙ සප්පට්ඨිසංසෙවෙති යොග්‍යානං පුරිසානං සම්මා සෙවතෙ;
 අධිමොක්ඛාධිපතොසාපට්ඨිනානි අධිමොක්ඛාධිපතොසා සෙසි ඤ්ඤාසු
 අධිපතිභාවට්ඨෙන; සෙසි ඤ්ඤානං පුබ්බභූතමට්ඨිනානි අනේවා. සද්ධම්ම
 සම්මානෙති සතං ධම්මො සොභනො වා ධම්මොති=සද්ධම්මො, තස්ස
 සද්ධම්මස්ස සවණේ; සොති සොමනසිකාරෙති උපායෙන මනසිකාරෙ;
 ධම්මානුධම්මපට්ඨිපතනිසානි එතථ නවලොකුත්තරධම්මෙ අනුගතො
 ධම්මො ධම්මානුධම්මො, සීලසමාධිපඤ්ඤාසංකිතස්ස ධම්මානුධම්මස්ස
 පට්ඨිපතනි පට්ඨිපජ්ජනං=ධම්මානුධම්මපට්ඨිපතනි; සම්මප්පධානාදිසුපි එසෙව
 නයො.

චරියාවාරෙපි ඉමිනාව නයෙන අනේවා වෙදිතබ්බො, කෙට්ඨං පඨම
 වාරෙ ඉ ඤ්ඤානං උපාදනකාලවසෙන චුත්තො. චරියාවාරෙ උපනානානං
 ආසෙවනකාලවසෙන ච පාරිපුරිවසෙන ච චුත්තො. චරියා පකති
 උස්සනතො හිති අනේවා එකං.

ඉද්දති චරියාසම්මතෙකෙතව වාරවිහාරනිදෙද්ධවසෙන අපරෙන
 පරියාසෙන ඉ ඤ්ඤාපට්ඨානං නිද්දිසිභුක්තො වාරෙ ච විහාරෙ වාරි ආදිකං
 උදෙද්ධං උද්දිසිභුක්තො තස්ස නිදෙද්ධවසෙන. තථ උදෙද්ධෙ නාව යථා චරනං
 විහරනං විඤ්ඤා සමුත්ථිවාරි ගමනි රජු රාතෙසු මකපෙපයස්ස; අද්ධා
 අයමායසමා පතොසා පාපුණ්ණියති වානි. තථ ඉ ඤ්ඤාසම්පතනස්ස වාරෙ
 ව විහාරෙ ව විඤ්ඤානි සමුත්ථිවාරි අනුබුද්ධො හොති පට්ඨිදෙධානි
 උදෙද්ධස්ස සම්මතෙකා වෙදිතබ්බො.

උදෙද්ධනිදෙද්ධෙ චරියා වාරොසෙව, වාරො චරියානි හි අනේවා එකං.
 තස්මා වාරෙති පදස්ස. නිදෙද්ධෙ චරියානි චුත්තං. ඉතිසාපට්ඨිසානි
 ඉතිසාපට්ඨානං චරියා; පට්ඨිපතනනි අනේවා, සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

ආයසනවිජිණා පන ආයතනෙසු සති සමප්ඤ්ඤානං චරියා; **පනති** ඵලානි; තානි හි පාපුණ්ණියනති පනති චුත්තා. සත්තලොකස්ස දිට්ඨධම්මිකසමපරිසිකා අභ්වා **ලොකඝාතී** අයං විසෙසො.

ඉද්දනි තාසං චිරිතානං භූමිං දස්සෙන්නො වතුසු **ඉදියාපපේසු**ති ආදිමාහ. **සතිපට්ඨානෙසු**ති ආරම්භණසතිපට්ඨානෙසු; සතිපට්ඨානෙසු චුච්චමානෙසුපි සතියො අතඤ්ඤානි වොගාරවසෙන අඤ්ඤානි විය කන්තා චුත්තං. **අදියසමවසු**ති පුබ්බතාගලොකියසච්ච ඤ්ඤෙන විසුං විසුං සච්ච පරිග්ගහවසෙන චුත්තං. **අදියමගෙනසු සාමඤ්ඤාපලෙසු**ති ච වොගාර වසෙන ච චුත්තං. **පපෙදසෙති** ලොකඝාතීරියාය් එකපෙදසෙ; නිපපෙදසනො හි ලොකඝාතීරියං බුද්ධා එව කරෙන්නි.

පුන තා එව චරියායො කාරකපුග්ගලවසෙන දස්සෙන්නො **පණ්ඩි සමපනාන**නති ආදිමාහ. තථ පණ්ඩිසමපනතා නාම ඉරියාපථානං සත්තතතා ඉරියාපථචුත්තියා සමපනතා අකමපිතඉරියාපථා හිකුබ්බවානු රුපෙන සන්නතන ඉරියාපථෙන සමපනතා; **ඉපද්දිසෙසු ගුහනවාරා** නනති වක්කාදිසු ඡස්ස ඉන්ද්‍රියෙසු අතතනො අතතනො වියසෙ පවහෙනසු එකකචාරවසෙන ගුහනං වාරං¹ එතෙන්නති=ගුහනවාරා,තෙසං ගුහනවාරානං; වාරනති වෙඨ උපනතිවාරවසෙන වක්කාදයො එව. **අපපමාද විහාරින**නති සීලාදිසු අපපමාදවිහාරවතං; **අධිවිගතචක්‍රසුත්තා**නනති සමාධිචක්‍රසුත්තානං; **බුද්ධිසමපනාන**නති නාමරුපච්චිථානං ආදිං කත්වා යාව නොහුභු තාව පවහෙනන ඤ්ඤෙන සමපනතානං; **සම්මා පටි පගනාන**නති වතුමග්ගකකිණේ; **අධිගතඵලාන**නති වතුඵලකකිණේ.

අධිමුච්චගනානි අධිමොක්ඛං කරෙන්නො; **සද්ධාස චරනීති** සද්ධාවසෙන පවත්නති; **විජානගනානි** ඉන්ද්‍රියසමපයුත්තජවනපුබ්බිතමෙන ආචර්ජන විඤ්ඤාණෙන ආරම්භං විජානන්නො; **විඤ්ඤාණවිජිණා** යාති ආචර්ජනවිඤ්ඤාණචරියාවසෙන; **එවං පටිපගනායානි** සහ ජවනාය ඉන්ද්‍රියචරියාය පටිපනතාය; **කුසලා ධම්මා ආසාපෙනති**ති සමථ විපයානාවසෙන පවත්නා කුසලා ධම්මා භූසං යාපෙනති; පවත්තනති අපේථා. **ආයතනවිජිණායානි** කුසලානං ධම්මානං භූසං සත්තචරියාය සච්චනචරියාය; පවත්තනචරියායාති චුත්තං හොති. **විසෙසමධිගමජනීති** විකම්මනනතදබ්ගසමුච්ඡේදපටිපයාද්ධිවසෙන විසෙසං අධිගමජනී; දස්සනචරියාදයො චුත්තට්ඨායෙව.

සද්ධාස විහරනීති ආදිසු සද්ධාදිසමබ්බිස්ස ඉරියාපථවිහාරො දට්ඨබ්බො, අනුබ්බොති අනුමානබුද්ධියා; **පටිවිදෙධානි** පච්චිකම්බුද්ධියා; යසමා අධිමොක්ඛට්ඨාදිසු අනුබුද්ධිසු පටිවිදෙධිසු මාරො ව විතරෙ ව අනුබුද්ධො හොති පටිවිදෙධි,තසමා අනුබොධපටිවෙධෙසුපි අධිමොක්ඛට්ඨා දයො ව නිද්දිට්ඨා. **එවං සද්ධාස චරනාන**ති ආදිසු එවනති චුත්තපාකාරං නිද්දිසන්නො යථාසද්දස්ස අභ්වා නිද්දියති. **විඤ්ඤානි** ආදිසුපි

සථා සභාවං ජානනතීති විඤ්ඤා; විඤ්ඤානං සභාවං විභාවෙනති පාකවං
කරොනතීති විභාවි; අසනී විශ සිලුච්චයෙ නිලෙසෙ මෙධති හිංසනීති මෙධා,
බිප්පං ගහණධාරණවේදන වා මෙධා, මෙධා එතෙසං අප්පිති=මෙධාවි;
ඤ්ඤාගතිසා පණ්ණනති ගව්ඡනති පවහනනතීති=පණ්ණිනා; බුද්ධි සමපදාය
සමනනාගතතනා බුද්ධිසමපනනා; සහ බ්‍රහ්මං¹ උත්තමං පටිපදං වරනතීති
සමුග්ගවාටිනො; අපලොකන කවමාදිවතුබ්බධං කමමං එකතො කරණ
වසෙන එකං කමමං, තථා පඤ්චවිධො පානිමොකබ්‍රදෙදසො, සමා සිකඛා
එතෙසනති=සමසිකඛා, සමසිකඛානං භාවො=සමසිකඛනා; “සමසිකඛානා”
නිපිපදනති. යෙසං එකං කමමං එකො උදෙදසො සමසිකඛනා තෙ සමුග්ග
මාර්ගී වුත්තං හොති. කුසානතීති වත්තබ්බෙ කුසානාති ලිඛිතවිපල්ලායො
කතො² විමොක්ඛාති තයො වා අට්ඨි වා විමොක්ඛා; සමාධිති සවිතක්ක
සවිමාර-අවිතක්කවිමාරමත්ත-අවිතක්කාවිමාර තයො සමාධි; සමා
පනතිසොති සුඤ්ඤානා නිමිත්තාප්පණීතිනා; අභිඤ්ඤාසොති ඡ අභිඤ්ඤා;
එකො අංසො භාගො න දුතිගොති=එකංසො, එකංසො අත්ථො වචනං=
එකංසවචනං; එවං සෙසෙසුපි යොජනා කාතබ්බා. විසෙසතො පන සමං
සමනනා වා සෙති පවත්තනීති=සංසයො, නඤ්ඤා සංසයොති=නිසංසං
සයො; එකසමිංසෙව අනිච්ඡයනා හුත්වා ඉතරම්භි කබ්බතීති=කබ්බා,
නඤ්ඤා කබ්බාති=නිසංසකබ්බා; මිධා භාවො වෙජ්ඣං, නඤ්ඤා
වෙජ්ඣනති=අවෙජ්ඣො;³ ද්විධා වලයති කමෙපනීති=වෙලුකං, නඤ්ඤා
වෙලුකනති=අවෙලුකො; නියොගෙන නියමෙන වචනං නිසොගව
චනං, “නියොගවචන” නතීපි පදනති. අපණ්ණකසං අවිරුද්ධසං නියො
ගකසං අත්ථො වචනං අපණ්ණකවචනං; අවත්ථාපනවචනනති
නිච්ඡයවචනං; සබ්බමපිනෙනා විවික්චජාභාවසං වෙවචනං. පියසං අත්ථො
සඤ්ඤාවතො⁴ වචනං පියමෙවති පියවචනං; තථා ගාරුචවනං; සහ ගාර
වෙන ගාරුභාවෙන සගාරමං, පටිස්සයනං පටිස්සයො, පරං ගාරු කත්වා
නිස්සයනං අපස්සයනනති අත්ථො, පටිස්සයනං වා පටිස්සයො, නිවාතවුත්ත
නාය පරවචනසවණෙනති අත්ථො. උභයථාපි පරජෙට්ඨකභාවසෙසං නාමං.
සහ ගාරවෙන වත්තනීති=සගාරමං; සහ පටිස්සයෙන පටිස්සයෙන වා වත්ත
නීති=සප්පටිස්සයං, සප්පටිස්සයෙන වා වත්තබ්බෙ යකාරං වකාරං වා
ලොපං කත්වා “සප්පටිස්ස” නති වුත්තං. අධිකං විසිට්ඨං වචනං අධිව
චනං; සගාරවඤ්ඤා තං සප්පටිස්සං වානි=සගාරමසප්පටිස්සං, සගාරම
සප්පටිස්සං අධිවචනං=සගාරමසප්පටිස්සාධිවචනං; උභයථාපි වෙවචන
විකප්පනානං වසෙන සුනස්සනං එකනති වුත්තං. පනෙනා වා පාසු
ණ්ණිසනති වානි කුසානාදීතිසෙවති.

සනිසසුනනනතිදෙදසවණ්ණනා

නි වසී නා.

1. සි. I. බ්‍රහ්මවර්සං.

2. I & III. මාර්ගසංකො.

3. සි. I. අවෙජ්ඣං.

4. සි. I. සමනාවතො.

පුත පඨමසුත්තමෙව නිකඛිපිත්වා ආපරෙන ආකාරෙන ඉන්ද්‍රියානි නිද්දියති. තත් කතිභාසාරෙහි කෙනෙටෙය්න දට්ඨබ්බානිති කතීති ආකාරෙහි දට්ඨබ්බානිති කෙනෙටෙය්න දට්ඨබ්බානිති දට්ඨබ්බාසාරෙ ව දට්ඨබ්බට්ඨස්සු පුච්ඡති; ඡති ආකාරෙහි තෙනෙටෙය්න¹ දට්ඨබ්බානිති ඡති ආකාරෙහි ව දට්ඨබ්බානි, තෙනෙව ඡආකාරසංඛිංගෙනෙටෙය්න දට්ඨබ්බානි; ආධිපතෙය්නෙට්ඨානි අධිපතිභාවටෙය්න; ආදිවිසොධනෙට්ඨානි කුසලානං ධම්මානං ආදිභුතස්ස සීලස්ස විසොධනටෙය්න; අධිමත්තනෙට්ඨානි බලවටෙය්න; බලං හි අධිකා මත්තා පමාණං අස්සාති=අධිමත්තනති චුච්චති; අධිධ්මානටෙය්නාති පතිට්ඨානටෙය්න; පරිසාදනටෙය්නාති බෙපනටෙය්න, පතිට්ඨාපකටෙය්නාති පතිට්ඨාපනටෙය්න.

ආධිපතෙය්නට්ඨනිද්දෙසෙ අස්සධිංසං පජ්ඣනොති ආදි එකෙකස්සෙව ඉන්ද්‍රියස්ස පටිපක්ඛපජ්ඣනවචනං එකකඛණෙපි අත්තනො අත්තනො පටිපක්ඛපභාණතිච්චසාධනෙ අධිපතිභාවසාධනත්ථං චුත්තං. සෙසානි චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි තංසමපසුත්තානෙව චුත්තානි. නානාබණ්ණසු වා එකෙකං ඉන්ද්‍රියං ධුරං කත්වා තස්ස තස්ස පටිපක්ඛස්ස තං තං ඉන්ද්‍රියං ජෙට්ඨකං කත්වා සෙසානි තදකුසානි කත්වා චුත්තනතිපි වෙදිතබ්බං. කාමච්ඡදං පජ්ඣනොති ආදි පන එකකඛණවසෙනෙව චුත්තං.

ආදි විසොධනට්ඨනිද්දෙසෙ අස්සද්ධිං² සංවරටෙය්න සීලවිසුද්ධිති අස්සද්ධියස්ස නිවාරණටෙය්න විරතිඅත්තෙන සීලමලවිසොධනතො සීල විපුද්ධි නාම; සද්ධිඤ්ඤස්ස ආදිවිසොධනාති³ සද්ධිඤ්ඤස්ස උපනිස්සය වසෙන ආදිභුතස්ස සීලස්ස විසොධනා; ඉමිනාව නයෙන සෙසානිපි කාමච්ඡද්දසංවරණ්ණමුලනාති ව ඉන්ද්‍රියානි වෙදිතබ්බානි.

අධිමත්තට්ඨනිද්දෙසෙ සද්ධිඤ්ඤස්ස භාවනාය ඡන්දො උපපජ්ජතිති සද්ධියස්ස පුග්ගලස්ස සද්ධි⁴ පටිසංයුත්තං ධම්මං සුත්වා වා සද්ධිඤ්ඤ භාවනාය අස්සාදං දිස්වා වා සද්ධිඤ්ඤෙ කුසලො ධම්මච්ඡන්දො ඡයති; පාමුජ්ජං උපපජ්ජතිති ඡන්දජාතත්තා දුබ්බලපිති උපපජ්ජති; පිති උපපජ්ජතිති පමුදිතත්තා බලවපිති උපපජ්ජති; පස්සද්ධි උපපජ්ජතිති පිතිසා පිණිතත්තා⁵ කායචිත්තපස්සද්ධි උපපජ්ජති; සුඛං උපපජ්ජතිති පස්සද්ධිකායචිත්තත්තා වෙතසිකං සුඛං උපපජ්ජති; බහාසො උපපජ්ජතිති සුඛෙන අභිසන්තත්තා සුඤ්ඤාභාසො උපපජ්ජති; සංවේගො උපපජ්ජතිති සුඤ්ඤාභාසෙන විදිතසංඛාරාදිතචත්තා සංඛාරපචත්තනිසං සංවේගො උපපජ්ජති; සංවේගෙන චිත්තං සමාභිතං කුරෙති; සාධුකං පග්ගණනාතිති ලීනුභිතභාවං මොචෙත්වා සුච්ඡි පග්ගණනාති; සාධුකං අප්ඤ්ඤපෙක්ඛනිති විරියස්ස සමං හුත්වා පටිත්තත්තා පුත විරියසමානාතිසොජ්ජෙන ව්‍යාපාරං

1. සි. III & පාළි. කෙනටෙය්න.

3. සි. III. ආදිවිසොධනනි.

2. අස්සධිංසං-පාළි,

4. සි I සධාය.

5. සි. III. පණිතත්තා.

අකරෙනෙතා; තනුමජ්ඣතනුපෙකඩාවසෙන සාධුකං අජ්ඣුපෙකඩති නාම;
උපෙකඩාවසෙනාති සමවාහිතලකඩණං තනුමජ්ඣතනුපෙකඩාස
 වසෙන; **නානත්තකිලෙසෙහි** විපස්සනාස පටිපක්ඛි භූතෙහි නානා සභා
 වෙහි කිලෙසෙහි; **විමොක්ඛවසෙනාති** හභිනානුපස්සනතො පට්ඨාස
 නානත්තකිලෙසෙහි විමුච්චනවසෙන; **විමුත්තත්තාති** නානත්තකිලෙ
 සෙහි විමුත්තත්තා; **ගො ධම්මාති** ඡන්දයො ධම්මා; **එකරසා භොගනීති**
 විමුත්තනිරසෙන එකරසා භොගනී; **භාවනාවසෙනාති** එකරසභාවනා
 වසෙන; **නතො පණිගතරෙ විවට්ඨනීති** තෙන කාරණෙන විපස්සනා
 රමමණතො පණිගතරෙ නිබ්බාණාරමමණෙ විවට්ඨනානුපස්සනා සඛිං
 තෙන ගොත්‍රභුක්කුණෙන ඡන්දයො ධම්මා නිවත්තනති; සංඛාරාරමමණතො
 අපගන්ධා නිබ්බාණාරමමණෙ පවත්තනතීති අපේථා.

විවට්ඨනාවසෙනාති එවං ගොත්‍රභුක්කුණෙ සංඛාරාරමමණතො විවට්ඨ
 නවසෙන; **විවට්ඨිගතනා නතො චොස්සජනීති** මග්ගසමඛිති පුග්ගලො
 මග්ගස්ස උපපාදකඩණෙ යෙව දුගතො වුට්ඨානවසෙන විවට්ඨිගතනා
 තෙතෙව කාරණෙන කිලෙසෙ ව බන්ධෙ ව චොස්සජනී; **චොස්සජජ
 ගතනා ගතො නිරුජ්ඣනීති** මග්ගස්ස උපපාදකඩණෙ යෙව කිලෙසෙ
 ව බන්ධෙ ව චොස්සජජගතනා තෙතෙව කාරණෙන කිලෙසා ව බන්ධා ව
 අනුප්පත්තිනිෂේධවසෙන නිරුජ්ඣනති; **චොස්සජජගතනාති** ව ආසං
 සාසං භූතවචනං කතං.

කිලෙසනිරුද්ධෙ සති බන්ධනිරුද්ධසඛ්‍යාවතො ව බන්ධනිරුද්ධො
 වුත්තො. **නිරොධවසෙනාති** යථා වුත්තනිරුද්ධවසෙන; තස්සෙව මග්ගස්ස
 උපපාදකඩණෙ වෙ චොස්සග්ගෙ දස්සෙතුකාමො **නිරුද්ධවසෙන වෙ
 චොස්සග්ගාති** ආදිමාහ. වෙපි හෙට්ඨා වුත්තට්ඨා එව. අග්ගඤ්ඤා
පනාණාස ඡන්දො උප්පජ්ජනීති ආදිපුපි ඉමිනාව නයෙන විජාරතො
 අපේථා වෙදිතබ්බො. විරිස්සුයාදිමුලකෙසුපි වාරෙසු එසෙව නයො. ඉමි
 නාව නයෙන අබ්බොතව්ඨනීදද්දසොපි විජාරතො වෙදිතබ්බො. කෙටලං
 හෙත්ථ¹ අබ්බොතීති විසෙසො²; පතිට්ඨානීති අපේථා.

පරිසාද්‍යතට්ඨනීදද්දසෙ **පරිසාදීයනීති** බෙපෙති.

පතිට්ඨාපනට්ඨනීදද්දසෙ **සද්ධා සද්ධිජ්ඣිං අබ්මොකෙකි පතිට්ඨා
 පෙතීති** සද්ධාසම්පන්නා සබ්බෙ සඛිංරා අනිච්චා දුකඩා අනත්තාති
 අබිමුච්චන්නා සද්ධිජ්ඣිං අබ්මොකෙකි පතිට්ඨාපෙති; ඉමිනා පුග්ගල
 විසෙසෙන ඉ ඤ්ඤාභාවනාවිසෙසො නිද්දිට්ඨො.

සද්ධස්ස සද්ධිජ්ඣිං අබ්මොකෙකි පතිට්ඨාපෙතීති සද්ධාසම්පන්නස්ස
 පුග්ගලස්ස සද්ධිජ්ඣිං තං යෙව සද්ධිං තථා අබිමුච්චන්නං අබ්මොකෙකි
 පතිට්ඨාපෙති; ඉමිනා ඉ ඤ්ඤාභාවනා විසෙසෙන පුග්ගලවිසෙසො නිද්දිට්ඨො.

එවිං විතතං පග්ගණනෙනා පග්ගගෙ පතිට්ඨාපෙති, සතිං උපට්ඨ පෙනො උපට්ඨානෙ පතිට්ඨාපෙති, විතතං සමාදග්ගෙනා අවිකෙඛපෙ පතිට්ඨාපෙති, අනිච්චං දුක්ඛමනතතාති පසසනො දසසනෙ පතිට්ඨා පෙතිති සෙසෙසුපි සොජනා වෙදිතබ්බා.

සොභාවමගෙති සමථයොගෙ විපසසනායොගෙ වා අවචරනීති= යොගාවමගේ; අවචරනීති පවිසිනා¹ වරනීති.

**චතුස්සත්තනනනිදදසවග්ගොත්තා
නි ධීතා**

ඉදනි සමාධිං භාවයතො ච විපසසනං භාවයතො ච ඉන්ද්‍රියසමා ධානං දසෙසකුසාමො පඨමං තාව උපට්ඨානකොසල්ලපභෙදං නිදදි සිතුං “පුට්ඨජනො සමාධිං භාවෙතො”ති ආදිමාන. තඤ්ඤ පුට්ඨජනො සමාධිං භාවෙතොති නිබ්බන්ධිතායං සමාධිං භාවෙතොතො; සෙසකුසා විතර්ගසා ච පන ලොකුත්තරෙපි සමාධි ලබනති. ආවජ්ජිතතොති කසිණාදිනිමිත්තසා ආවජ්ජිතතො; කසිණාදිපරිකමමං කත්වා තඤ්ඤ උපපාදිතනිමිත්තතොති වුත්තං හොති.

ආරම්භෙණිපට්ඨානකුසලොති තසා උපපාදිතසා නිමිත්තසෙසව උපට්ඨානෙ කුසලො; සමථනිමිතකුසලොති අචාරද්ධිවිරිය තාදීති උදධිතෙ විතෙත පසසද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසමෙඛාජ්ඣාසකභාවනා වසෙන විතොපසමනිමිත්තසා උපට්ඨානෙ කුසලො; සග්ගනනිමිතකුසලොති අතිසිඨිලවිරියතාදීති ලිතෙ විතෙත ධම්මවිවෙපිති සමෙඛාජ්ඣාසකභාවනාවසෙන විතතපග්ගනනිමිත්තසා උපට්ඨානෙ කුසලො; අවිකෙඛපුපට්ඨානකුසලොති අනුද්ධිවාලිතවිත්තසා සමපසුත්තසා සමා ධිසා උපට්ඨානෙ කුසලො; ඛහසුපට්ඨානකුසලොති පඤ්ඤාපයොගමන්ද තාය නිරසාදෙ විතෙත අට්ඨසංවෙගවන්ත්‍රපව්වෙකකිණෙන විතතං සංචෙජෙත්වා ඤ්ඤොභාසසා උපට්ඨානෙ කුසලො; අට්ඨසංවෙග වන්ත්‍රනි නාම: ජනිජර්ඛාසිමරණානි මත්තාරි අපායදුක්ඛං පඤ්චමං අතීතෙ වට්ඨමුලකං දුක්ඛං අනාගතෙ වට්ඨමුලකං දුක්ඛං පව්ත්‍රපනො ආහාර පරිඤ්චිමුලකං දුක්ඛනති. සමිපහංඤ්ඤපට්ඨානකුසලොති උපසම සුඛාත්තිගමෙන නිරසාදෙ විතෙත බුද්ධිමමසඤ්ඤාභාසානුසාරණෙන විතතං පසාදෙනො සමපහංඤ්ඤ උපට්ඨානෙ කුසලො; උපෙකඤ්ඤ පට්ඨානකුසලොති උද්ධිවාදි දෙසවිරතීතෙ විතෙත නිග්ගහපග්ගනාදීසු බහාපාර්භාවකරණෙන උපෙක්ඛාස උපට්ඨානෙ කුසලො.

සෙසෙකාති තිසෙසා සික්ඛා සික්ඛනීති=සෙසෙකා; එකතකුසලොති සකකායදිට්ඨාදිනං පතිණත්තා නොකම්මොදිනො එකත්තසා උපට්ඨානෙ කුසලො; විතර්ගොති සබ්බසො පතිණර්ගතතො විතර්ගො බිණ්ණවො; ඤ්ඤපට්ඨානකුසලොති අරහා ධම්මෙසු විගතසමෙමාහත්තො

1. සි. I II & III. පවිසෙත්වා.

තථ තථ අසමොහඤ්ඤාය උපට්ඨානෙ කුසලො; විමුක්තභවධාන කුසලොති අරහත්තථලවිමුක්තියා උපට්ඨානෙ කුසලො; ‘විමුක්තී’ති භි ඝබ්බකිලෙසෙති විමුක්තතතා අරහත්තථලවිමුක්තී අධිපොතා.

විපස්සනාභාවනාය උපට්ඨානානුපට්ඨානෙසු අනිවව්නොති ආදීති නිවව්නොති ආදීති ව සිලකථායං වුත්තනසෙතොව වෙදිතබ්බානි. පාඨතො පන ආයුහනානුපට්ඨානකුසලො, විපරිණාමුපට්ඨානකුසලො, අනිමිත්තභවධානකුසලො, නිමිත්තානුපට්ඨානකුසලො, අපරණිහිතු පට්ඨානකුසලො, පණ්ඩිතමුත්තපට්ඨානකුසලො, අභිනිවේසානුපට්ඨානකුසලොති එතෙසු සාමිච්චනෙන සාමාසපදවේෂ්ඨො කාතබ්බො. සෙසෙසු පන නිසස්සකඛවචනෙන පාඨො. සුඤ්ඤානුපට්ඨානකුසලොති පනෙත්ථ සුඤ්ඤාතො උපට්ඨානකුසලොති වා සුඤ්ඤාතාය උපට්ඨාන කුසලොති වා පදවේෂ්ඨො කාතබ්බො. යස්මා පන නිබ්බිදා විරාග නිරෝධපටිච්ඡික්ඛානුපස්සනා අධිපඤ්ඤා ධම්මවිපස්සනා යථාභූතඤ්ඤාදස්සනං පටිසම්ඛානුපස්සනා විච්චනානුපස්සනාති ඉමා අට්ඨ මහාවිපස්සනා අත්තනො සභාව විසෙසෙන විසෙසිතා න ආරම්භෙවිසෙසෙන, තස්මා ඉමායං අට්ඨනං ‘අනිවව්නො උපට්ඨානකුසලො හොති’ති ආදීති වචනානි විය “නිබ්බිදාතො උපට්ඨානකුසලො හොති”ති ආදීති වචනානි න යුජ්ජනති. තස්මා එව ඉමා අට්ඨ න යොජ්ජනා.

ආදීනවානුපස්සනා පන සුඤ්ඤානුපට්ඨානකුසලො හොති අභිනිවේසානුපට්ඨානකුසලො හොතිති ඉමිනා යුගලකච්චනෙනෙව අත්තො ආදීනවතො උපට්ඨානකුසලො හොති ආලයාහිනිවේසානුපට්ඨානකුසලො හොතිති යොජ්ජනා ව හොතිති සරුපෙන න යොජ්ජනා. ඉති පුරිමා ව අට්ඨ අසඤ්ච ආදීනවානුපස්සනාති අට්ඨාරසසු මහාවිපස්සනාසු ඉමා නව අයොජෙත්වා ඉතරා එව නව යොජ්ජනාති වෙදිතබ්බා.

ඤ්ඤානුපට්ඨානකුසලොති සෙතෙබ්බා විපස්සනානුපක්කිලෙසානං අභාවතො විපස්සනාභාවනාය ඤ්ඤාය උපට්ඨානෙ කුසලො; සමාධි භාවනාය පන නිකන්ති සබ්භාවතො ඤ්ඤානුපට්ඨානෙ කුසලොති න වුත්තනා. විසඤ්ඤානුපට්ඨානකුසලොති කාමයොගවිසඤ්ඤාතො භව යොගවිසඤ්ඤාතො දිට්ඨියොගවිසඤ්ඤාතො අවිජ්ජායොගවිසඤ්ඤාතොති චතුර්ධා වුත්තස්ස විසඤ්ඤාගස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො; සඤ්ඤානුපට්ඨානකුසලොති කාමයොගභවයොගදිට්ඨියොග අවිජ්ජායොග වසෙන චතුර්ධා වුත්තස්ස සඤ්ඤාගස්ස අනුපට්ඨානෙ කුසලො; නිරෝධුපට්ඨානකුසලොති “පුනචපරං භික්ඛවෙ ඛිණ්ණසවස්ස භික්ඛුතො නිබ්බාණ නිත්තං චිත්තං හොති නිබ්බාණපොණං නිබ්බාණපඤ්ඤාරං විවෙකඨං තෙකඛමොභරතං බන්ධනිභූතං සබ්බස්සො ආසවට්ඨානීයෙති ධම්මෙති”ති වුත්තඛිණ්ණසවබලවසෙන නිබ්බාණනිත්තං චිත්තතතා ඛිණ්ණසවොව නිරොධසම්ඛාතස්ස නිබ්බාණස්ස උපට්ඨානෙ කුසලො; ආරම්භෙණුපට්ඨානකුසලවසෙනාති ආදිසු කුසලනති ඤ්ඤා; ඤ්ඤාමිති කුසලනති කුසල පුග්ගලයොගතො කුසලො, යථා පණ්ඩිතපුග්ගලයොගතො පණ්ඩිතා ධම්මාති. තස්මා කොසලලවසෙනාති අපොථා.

ඉදුනි වතුසමිසා ආකාරෙහිති ආදි සදුණකථායං වුත්තමපි ඉන්ද්‍රියකථාසමිකෙන ඉධානෙත්වා වුත්තං; තං හෙට්ඨා වුත්තනසෙනෙව වෙදිතබ්බං.

පුන සමන්තවකුසුමකෙන ඉන්ද්‍රියවිධානං වත්තුකාමො “න නස්ස අද්දමිධප්පි කිංකරි”ති ආදිමාහ. තත්ථ සමන්තවකුසුමි සබ්බසද්දුත සදුණං; සඤ්ඤද්දියස්ස චසෙනාති ආදිනා පඤ්ඤානාං ඉන්ද්‍රියානං අපි යොගිතං දසෙස්සති.

සදදහනෙතා සමනණානීති ආදිති එකෙකි න්දියමුලකෙති පඤ්ඤති වතුකෙකති පඤ්ඤානාං ඉන්ද්‍රියානං නිත්තපයොගකාලෙ වා මග්ගකඛණෙ වා එකරසභාවං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයභාවඤ්ඤ දසෙස්සති; සදදහිනනතා සමනගිහනති ආදිති එකෙකි න්දියමුලකෙති පඤ්ඤති වතුකෙකති පඤ්ඤානාං ඉන්ද්‍රියානං නිබ්බතතිකාලෙ වා එලකාලෙ වා එකරසභාවං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයභාවඤ්ඤ දසෙස්සති.

පුන බුද්ධවකුසුමකෙන ඉන්ද්‍රියවිධානං වත්තුකාමො යං බුද්ධ මඤ්ඤුති ආදිමාහ. තත්ථ බුද්ධමඤ්ඤුති ඉන්ද්‍රියපරෙපරිසත්තසදුණං ආස යාත්‍රසයසදුණඤ්ඤ; බුද්ධසදුණනති ච ඉදං¹ තදෙව චයං. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තත්ථමෙවාති.

සද්ධමමයසකාසනියා සමිසමගිදමග්ගවිදිකථාය

ඉන්ද්‍රියකථාවණ්ණනා.

නිට්ඨිතා.

ඉදුනි ඉන්ද්‍රියකථානන්තරං කපිතාය විමොක්ඛකථාය අප්‍රබ්බජානු වණ්ණනා අනුප්පත්තා. අයං හි විමොක්ඛකථා ඉන්ද්‍රියභාවනානුයුත්තස්ස විමොක්ඛසමිතවතො ඉන්ද්‍රියකථානන්තරං කපිතා. තඤ්ඤ කපෙතො හගවතො සමමුඛා සුත²සුත්තන්තදෙසනාප්‍රබ්බිඩගමං කත්වා කපෙසි. තත්ථ සුත්තනො තාව සුඤ්ඤතො විමොක්ඛධාති ආදිසු සුඤ්ඤතං කාරෙන නිබ්බාණං ආරම්මණං කත්වා පවනො ආරිසමගො සුඤ්ඤතො විමොක්ඛො; සො හි සුඤ්ඤතාය ධාතුයා උප්පන්නතො සුඤ්ඤතො, කිලෙසෙහි විමුත්තන්තා විමොක්ඛො. එතෙනෙව නයෙන අනිමිත්තා කාරෙන නිබ්බාණං ආරම්මණං කත්වා පවනො අනිමිත්තො; අප්පණි භිතාකාරෙන නිබ්බාණං ආරම්මණං කත්වා පවනො අප්පණිගිතොති වෙදිතබ්බො.

එකො හි ආදිතොව අනිච්චතො සබ්බාරෙ සමමසති. සමමා පන න අනිච්චතො සමමසනමනෙතොව³ මග්ගවුට්ඨානං ගොති, දුක්ඛතො අනත්තතොපි සමමසිතබ්බමෙව. තස්මා දුක්ඛතොපි අනත්තතොපි සමම සති. තස්ස එවං පටිපත්තස්ස අනිච්චතො වෙ සමමසනකාලෙ මග්ග වුට්ඨානං ගොති, අයං අනිච්චතො අභිනිවිසිත්වා අනිච්චතො වුට්ඨාති

1. සි. III. ඉබ්. 2. සි I & III. සුතං. 3. සි. III. මග්ගමෙව.

නාම. සචෙ පන පසං දුක්ඛතො අනත්තතො සමමසනකාලෙ මග්ගවුට්ඨානං
හොති, අයං අනිච්චතො අභිනිවිසිත්වා දුක්ඛතො අනත්තතො වුට්ඨාති
නාම. එස නයො දුක්ඛතො අනත්තතො අභිනිවිසිත්වා වුට්ඨානෙසුපි.
එත්ථ ච යොපි අනිච්චතො අභිනිවිට්ඨො යොපි දුක්ඛතො යොපි අනත්ත
තො, වුට්ඨානකාලෙ ච අනිච්චතො වුට්ඨානං හොති, තයොපි ජනා
අධිමොක්ඛබ්බත්‍රා හොනති, සද්ධි ඤ්ඤිං පටිලභනති, අනිමිත්තවිමොක්ඛෙන
විමුච්චනති, පඨමමග්ගකඛණේ සද්ධානුසාරිනො හොනති, සත්තසු ධානෙසු
සද්ධාවිමුත්තා.

සචෙ පන දුක්ඛතො වුට්ඨානං හොති, තයොපි ජනා පසංඤ්ඤි
බ්බත්‍රා හොනති, සමාධි ඤ්ඤිං පටිලභනති, අප්පඤ්ඤිතවිමොක්ඛෙන
විමුච්චනති, සබ්බත්ථ කායසංකප්පො හොනති. යසං පනෙත්ථ අරුපජ්ඣානං
පාදකං හොති, සො අග්ගථලෙ උභතොභාගවිමුත්තො හොති. අථ තෙසං
අනත්තතො වුට්ඨානං හොති, තයොපි ජනා වෙදබ්බත්‍රා හොනති,
පඤ්ඤා ඤ්ඤිං පටිලභනති, සුඤ්ඤානවිමොක්ඛෙන විමුච්චනති, පඨම
මග්ගකඛණේ ධම්මානුසාරිනො හොනති, ඡසු ධානෙසු දිට්ඨිප්පත්තා අග්ග
ථලෙ පඤ්ඤාවිමුත්තාති.

අපි ච මග්ගො නාම පඤ්චති කාරණෙති නාම. ලභති: සරසෙන වා
පච්චතීකෙන වා සගුණෙන වා ආරමමණෙන වා ආගමෙන වා. සචෙ හි
සංඛාරාපෙක්ඛා අනිච්චතො සංඛාරෙ සමමසිත්වා වුට්ඨාති, අනිමිත්ත
විමොක්ඛෙන විමුච්චති. සචෙ දුක්ඛතො සමමසිත්වා වුට්ඨාති, අප්පඤ්ඤිත
විමොක්ඛෙන විමුච්චති. සචෙ අනත්තතො සමමසිත්වා වුට්ඨාති, සුඤ්ඤාන
විමොක්ඛෙන විමුච්චති. ඉදං සරසතො නාමං නාම.

අනිච්චානුපස්සනාය පන සංඛාරානං ඝනවිනිබ්බාගං කතා නිච්ච
නිමිත්තබ්බවනිමිත්තසංස්ථානිමිත්තානි පහාය ආගතත්තා අනිමිත්තො,
දුක්ඛානුපස්සනාය සුඛසඤ්ඤා පහාය පඤ්ඤිපජ්ඣනං සුඛපෙත්වා ආග
තත්තා අප්පඤ්ඤිතො, අනත්තානුපස්සනාය අත්තසත්තප්පග්ගලසඤ්ඤා
පහාය සංඛාරෙ සුඤ්ඤාතො දිට්ඨත්තා සුඤ්ඤාතොති ඉදං පච්චතීකතො
නාමං නාම.

රාගාදීහි පන සුඤ්ඤාත්තා සුඤ්ඤාතො, රුපනිමිත්තාදීනං රාගනි
මිත්තාදීනං යෙව වා අභාවෙන අනිමිත්තො, රාගපඤ්ඤිපාදීනං අභාවතො
අප්පඤ්ඤිතොති. ඉදමස්ස සගුණතො නාමං නාම.

සො යං සුඤ්ඤා අනිමිත්තං අප්පඤ්ඤිතඤ්ච නිබ්බාණං ආරමමණං
කරොතිතිපි සුඤ්ඤාතො අනිමිත්තො අප්පඤ්ඤිතොති වුච්චති. ඉදමස්ස
ආරමමණතො නාමං නාම.

ආගමනං පන දුට්ඨං: විපස්සනාගමනං මග්ගාගමනඤ්ච. තත්ථ මග්ගෙ
විපස්සනාගමනං ලබ්භති ථලෙ මග්ගාගමනං. අනත්තානුපස්සනා හි
සුඤ්ඤාතා නාම, සුඤ්ඤානවිපස්සනාය මග්ගො සුඤ්ඤාතො, සුඤ්ඤාන
මග්ගස්ස ථලං සුඤ්ඤාතං, අනිච්චානුපස්සනා අනිමිත්තා නාම, අනිමිත්තා

නුපසස්සනාය මග්ගො අනිමිතෙනා. ඉදං පන නාමං අභිධමමපරියායෙන ලබ්භති. සුත්තනතනපරියායෙන න ලබ්භති. තත්ථ භි ගොනුහුඤ්ඤං අනි මිතනං නිබ්බාණං ආරමමණං කත්වා අනිමිතනනාමකං හුත්වා සයං ආගමති යට්ඨානෙ ධ්වං මග්ගස්ස නාමං දෙතීති වදන්ති. තෙන මග්ගො අනි මිතෙනාති වුතෙනා. මග්ගාගමනෙන ඵලං අනිමිතනනති සුජජ්ජියෙව. දුක්ඛානුපසස්සනා සඬ්ඛාරෙසු පඤ්ඤිං සුක්ඛාපෙත්වා ආගතත්තො අප්පඤ්ඤි භිතා නාම. අප්පඤ්ඤිතිවිපසස්සනාය මග්ගො අප්පඤ්ඤිතිනො, අප්පඤ්ඤිතිව මග්ගස්ස ඵලං අප්පඤ්ඤිතිනනති ඵලං විපසස්සනා අත්තනො නාමං මග්ගස්ස දෙති, මග්ගො ඵලස්සාති ඉදං ආගමනතො නාමං නාම. ඵලං සඬ්ඛා රූපෙක්ඛා විමොක්ඛවිසෙසං නියමෙතීති.

ඵලං භගවතා දෙසිතෙ තයො මහාවජ්ඣකෙ විමොක්ඛෙ උද්දිසිත්වා තංනිදදං¹ වසෙතෙව අපරෙවි විමොක්ඛෙ නිද්දිසිතුක්කාමො අපි ච අඬ්ඨ² සට්ඨිවිමොක්ඛොති ආදිමාහ. තත්ථ අපිඬ්ඨාති අපරපරියායදස්සනා; කථං තෙ අඬ්ඨසට්ඨි හොන්ති. නනු තෙ පඤ්චසත්තතීති? සට්ඨං, යථා රූප වසෙන පඤ්චසත්තතීති භගවතා පන දෙසිතෙ තයො විමොක්ඛෙ ධ්වං තො අඤ්ඤා විමොක්ඛෙ නිද්දිසනතො ඉමෙසං තදවරොධතො ච ඉමෙ තයො න ගණෙතබ්බො. අජ්ඣාත්තවිමොක්ඛාදයොපි විමොක්ඛා චිතුධා විජාරවච නෙයෙව අනෙතාගධත්තා න ගණෙතබ්බො. “පඤ්ඤිතිනො විමොක්ඛො අප්පඤ්ඤිතිනො විමොක්ඛො”ති ඵත්ථ අප්පඤ්ඤිතිනො විමොක්ඛො පඨමං උද්දිට්ඨොන ඵකනාමකත්තා න ගණෙතබ්බො. ඵලං ඉමෙසු සත්තසු අපනී තෙසු සෙසා අඬ්ඨසට්ඨි විමොක්ඛා හොන්ති. ඵලං සනෙත සුඤ්ඤානවිමොක්ඛා දයො තයො පුන කයමා උද්දිට්ඨාති මෙ? උදෙදසෙන සඬගහෙත්වා තෙසමපි නිදෙදසකරණත්ථං. අජ්ඣාත්තවුට්ඨානාදයො පන තයො පහෙදං විනා මුලරුසිවසෙන උද්දිට්ඨා. පඤ්ඤිතිවිමොක්ඛපරිපක්ඛවනෙන පුන අප්පඤ්ඤිතිනො විමොක්ඛො උද්දිට්ඨාති වෙදිතබ්බො.

අජ්ඣාත්තවුට්ඨානාදිසු අජ්ඣාත්තතො වුට්ඨාතීති=අජ්ඣාත්තවුට්ඨානො; අනුලොමෙනති අනුලොමා; අජ්ඣාත්තවුට්ඨානානං පරිපසස්සාදා අපගමා අජ්ඣාත්තවුට්ඨානාපටිපසස්සාදා; රූපිති අජ්ඣාත්තං කෙසාදිසු උප්පාදිතං රූපජ්ඣානං රූපං, තං රූපමස්ස අත්ථි=රූපි; රූපාති සෙසාති ඛනිදා නිලකසිණාදි³ රූපාති ක්ඛානවක්ඛුතා පසස්සාති; ඉමිනා අජ්ඣාත්තඛනිදාචජ්ඣකෙසු කසිණෙසු ක්ඛානපරිලාභො දසිතො. අජ්ඣාත්තං අරූපසඤ්ඤාති අජ්ඣාත්තං න රූපසඤ්ඤා; අත්තනො කෙසාදිසු අනුප්පාදිතරූපාවචරජ්ඣානොති අත්ථො. ඉමිනා ඛනිදා පරි කමමං කත්වා ඛනිදා ච පරිලදාක්ඛානතා දසිතා සුභගොනච අබි මුතෙනාති සුභමිවෙව ආරමමණෙ අබිමුතෙනා; තත්ථ කිඤ්චාපි අනෙතා අප්පඤ්ඤායං සුභන්ති ආභොගො නත්ථි. යො පන අප්පටිකුලාකාරෙන සත්තාරමමණං⁴ ඵරනෙතා විහරති, යො සයමා සුභනෙතච අබිමුතෙනා

1. සි. III. නිදෙදස.

2. සත්ත-පාළි.

3. සි. II & III. කසිණාති.

4. සි. II & III. සකකාරමමණං.

හොඳි. තසමා එවං උද්දෙසො කන්තොති. අපජිතසමයෙ එව විකඩ්ඛන විමුක්ති සංඛ්‍යාවතො¹ සමයවිමොක්ඛො; සො යෙව සතිච්චකරණවසෙන අපජිතසමයෙ එව නිසුන්නොති සාමසිකො; “සාමාසිකො”තිපි පාඨො. කොපෙත්තුං හඤ්ඤං සකකුණේයන්තාය ඤාපෙසා; ලොකං අනභික්ඛ මනතො ලොකෙ නිසුන්නොති ලොකිකො; “ලොකිකො”තිපි පාඨො. ලොකං උත්තරති උත්තිකේණොති වා ලොකුත්තරො; ආරම්භකරණ වසෙන සහ ආසෙවෙතිති සාසවො; ආරම්භකරණවසෙන සමපයොග වසෙන ව නන්තේ ආසවාති අනාසවො; රූපසංඛ්‍යාතෙන සහ ආමිසෙ නාති සාමිසො; රූපාරූපපභාණි නිරාමිසතොපි නිරාමිසතරෙති=තින් මිසානිත්මිසනරො. පණ්ණිනිනොති තණ්හාවසෙන පණ්ණිනිතො, පඤ්ඤා; ආරම්භකරණවසෙන සසෙකුප්පනෙති සංයුතතතො සසෙකුප්පනො; එකතනවිමොක්ඛොති කිලෙසෙති අනත්තාරූප්‍රකතො එකසභාවො විමෙක්ඛො; සසෙකුප්පනෙති විපස්සනාඤ්ඤාමෙව විපරිතසඤ්ඤාය විමුච්චනතො සසෙකුප්පනෙති; තදෙව විපස්සනාඤ්ඤා සමමොගතො විමුච්චනවසෙන ඤාණමෙව විමොක්ඛොති ඤාණවිමොක්ඛො; සීනිසියා විමොක්ඛොති විපස්සනාඤ්ඤාමෙව සීනි හවෙය්‍යාති පවන්නො විමොක්ඛො සීනිසියා විමොක්ඛො; “සීනිසිතාවිමොක්ඛො”ති පි පාඨො. සීනි භාවිතාය විමොක්ඛොති තස්ස අත්ථං වණ්ණෙයන්ති; කානවිමොක්ඛොති උප චාරපභාණොදං ලොකියලොකුත්තරහෙදඤ්ච ක්කිනමෙව විමොක්ඛො; අනුපාද විතතස්ස විමොක්ඛොති අනුපාදිසිතා ගහණං අකත්වා විතතස්ස විමොක්ඛො; සෙසං වුත්තනයෙතෙව වෙදිතබ්බන්ති.

විමොක්ඛාදදසමණණනා

ති ටසී තා.

කතමොති ආදිකෙ උද්දෙසස්ස නිද්දෙසෙ ඉති පටිසංචික්ඛනීති එවං උපපරිකබ්භි; සුඤ්ඤමිදන්ති ඉදං ඛනිච්චකං සුඤ්ඤං; කෙන සුඤ්ඤං? අනෙතන වා අත්තනියෙන වා. තත් අනෙතන වාති බාල ජනපරිකපපිතස්ස අත්තතො අභාවා තෙන අත්තනා ව සුඤ්ඤං; අත්ත නියෙන වාති තස්ස පරිකපපිතස්ස අත්තතො සත්තකෙන ව සුඤ්ඤං; අත්තතො අභාවෙනව අත්තනියාභාවො; අත්තනියඤ්ච නාම නිච්චං වා සියා සුඛං වා. තදුභයමපි නඤ්ඤි. තෙන නිච්චපටිකෙඛපෙන අනිච්චානු පස්සනා සුඛපටිකෙඛපෙන දුක්ඛානුපස්සනා ව වුත්තා හොති. සුඤ්ඤ මිදං අනෙතන වාති අත්තනානුපස්සනායෙව වුත්තා. සොති සො එවං තීති අනුපස්සනාති විපස්සමානො හික්ඛු; අහිනිවෙසං න කරොතීති අත්තනානුපස්සනාවසෙන අත්තනිනිවෙසං න කරොති; නිමිහතං න කරොතීති අනිච්චානුපස්සනාවසෙන නිච්චනිමිහතං න කරොති; පණ්ණිං න කරොතීති දුක්ඛානුපස්සනාවසෙන පණ්ණිං න කරොති; ඉමෙ තස්ස විමොක්ඛා පරියායෙන විපස්සනාඛණේ තදබ්‍රහ්මවසෙනාපි ලබන්ති. නිප්පරියායෙන පන සමුච්ඡේදවසෙන මග්ගකම්මෙයෙව.

වන්නාරි කුසානි අජ්ඣතං නිවරණාදීති වුට්ඨානතො අජ්ඣතන
 වුට්ඨානො විමොක්ඛනා; වතස්සො අරුපසමාපන්නියො ආරමභණ්ඨි
 වුට්ඨානතො ඛණ්ඩානුට්ඨානො විමොක්ඛනා; ආරමභණ්ඨි ඛණ්ඩානු
 යනනානි විස ඉධ ඛණ්ඩානි වුත්තං. ඉමෙ වෙ වික්ඛම්භණ්විමොක්ඛනා.
 දුග්ගතො වුට්ඨානො පන සමුච්ඡේද විමොක්ඛනා. නිවරණානි වුට්ඨානානි
 ආදීති අජ්ඣතනවුට්ඨානං සරුපතො වුත්තං.

රූපසංඝායාදී ආදීති කසිණාදි ආරමභණ්ඨි සමතික්ඛණ්ණං පාකවත්තා
 නං අවතී; සුත්තනෙතසු වුත්තරූපසංඝායාදි සමතික්ඛණ්ණං වුත්තො.

සත්තායදි ධර්ම විභිච්ඡාසි ලබ්බනපරාමාසානි සමාසපදං. සත්තාය
 දිට්ඨියා විචිකිච්ඡාය සිලබ්බනපරාමාසානි විච්ඡේදො. අයමෙව වා පාඨො.
 විනශෙතො වාති ආදීති කුසානං සමාපන්නිනං ව උපවාරභූමියො වුත්තා.
 අභිව්වාහුපස්සනාති ආදීති චතුර්තං මග්ගානං පුබ්බභාගවිපස්සනා
 වුත්තා. පටිලාභො වාති පඤ්චවිධවිසිප්පන්නියා ඛණ්ඩතො පඤ්චො
 ලාභොති පටිලාභො; වසිප්පන්නියා හි සබ්බො කුසානපයොගො සමාපන්නි
 පයොගො ව පටිප්පස්සදොධා භොති. තස්මා පටිලාභො පටිප්පස්සදාධි
 විමොක්ඛනා වුත්තො. විපාකො පන කුසානස්ස සමාපන්නියා ව පටිප්පස්සදාධි
 භොතිති උජ්ඣතමෙව. කෙච් පන උපවාරපයොගස්ස පටිප්පස්සදාධතො
 කුසානස්ස සමාපන්නියා ව පටිලාභො භොති, තස්මා කුසානසමාපන්නි
 පටිලාභො පටිප්පස්සදාධි විමොක්ඛනා වුච්චති වදන්ති. අජ්ඣතනනති
 අත්තානං අධිකිච්ච පවත්තං; පච්චනනනති අත්තානං පටිච්ච පවත්තං; වසෙ
 නාපි¹ නියකජ්ඣතතමෙව දීපෙති. නිලනිමිත්තනති නිලමෙව; නිල
 සංඝායං පටිලභතිති තස්මි නිලනිමිත්තෙ නිලමිති සංඝායං පටිලභති.
 සුගතතිනං කරොතිති පරිකමභූමියං සුච්ඡි උග්ගතිනං කරොති; සුප
 ඛාපිනං උපඛාපෙතිති උපවාරභූමියං සුච්ඡි උපඛාරිනං කන්ධා උප
 ඛාරෙති; සොච්ඡාපිනං අච්ඡාපෙතිති අප්පණ්ණභූමියං සුච්ඡි නිවර්තං
 නිවර්තනාති; “චච්ඡාපෙති”තිපි පාඨො. අජ්ඣතනං හි නිලපරිකමං
 කරොත්තො කෙසෙ වා පිත්තෙ වා අකඛිතාරකායං වා කරොති. ඛණ්ඩානු
 නිලනිමිත්තෙති නිලපුප්ඵනිලවජ්ඣනිලධාතුනං අඤ්ඤාතරෙ නිලකසිණෙ;
 මිත්තං උපසංඝරතිති මිත්තං උපනෙති; පිතාදිසුපි එසෙව නසො.
 ආසංඝෙතිති තමෙව සංඝායං ආදිතො සෙවති; භාගෙතිති වසෙතිති;
 ඛණ්ඩලිකරොතිති පුනපුනං කරොති; රූපනති නිලනිමිත්තරූපං;
 රූපසංඝායාදීති තස්මි රූපෙ සංඝායං රූපසංඝායං, සං අස්ස අපච්ඡිතං රූප
 සංඝායාදී; අජ්ඣතනපිත්තනිමිත්තාදිසු පිත්තපරිකමං කරොත්තො මෙදෙ
 වා ඡවියා වා අකඛිනං පිත්තධානෙ² වා කරොති. ලොකිතපරිකමං
 කරොත්තො මංගෙ වා ලොකිතෙ වා ඡ්ඨායා වා හත්තලපාදතලෙසු වා
 අකඛිනං රත්තධානෙ වා කරොති. ඔදුත්තපරිකමං කරොත්තො අට්ඨිමති
 වා දුන්නෙ වා නබෙ වා අකඛිනං සෙතධානෙ වා කරොති. අජ්ඣතනං
 අරුපනති අජ්ඣතනරූපනිමිත්තං නාපෙති අත්තො.

1. සි. I, ඤායෙහපි, 2. සි. I II & III, අකඛිතමේලිකධානෙ.

මෙතනාසහගතෙනාති පඨමදුතියතනියජ්ඣානවසෙන මෙතනාස
සමතනාගතෙන; මෙතසාති විතෙතන; එකං දිසනති එකං එකිස්සා
දිසාය; පඨමපරිගහනිතං සත්තං උපාදය එකදිසාපරියාපන්නසත්තඵරණ
වසෙන වුත්තං. එට්ඨොති ප්‍රසිද්ධා ආරමමණං කතා; විහරතීති බ්‍රහ්ම
විහාරාධිවිතිතං ඉරියාපඵවිහාරං පවත්තෙති; හඨා දුතියනති සථා පුරප්ඵ
මාදිසු යං කිංඤ්ච එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති, තථෙව තදනන්තරං දුතියං
තතියං චතුත්ථං වාති අප්ථො. ඉති උදධනති එතෙනෙව නයෙන උපරිමං
දිසනති වුත්තං හොති. අධො නිට්ඨෙති අධොදිසමපි තිරියං දිසමපි එව
මෙව; තථ්ච අපධොති හෙවධා; නිට්ඨෙති අනුදිසා; එවං සබ්බදිසාසු අස්ස
මණ්ඩලිකාය අස්සමිව මෙතනාසහගතං විතතං සාරෙතිපි පච්චාසාරෙතිපිති.
එතතාවතා එකමෙකං දිසං පරිගහනෙනා ඔධිසො මෙතනාඵරණං දසසීතං.
සබ්බධිති ආදි පන අනොධිසො දස්සනත්ථං වුත්තං. තථ්ච සබ්බධිති
සබ්බත්ථ; සබ්බතතනායාති සබ්බෙසු භීතමජ්ඣිමුක්ඛධම්මතතසපත්ත
මජ්ඣිකතාදිපසභෙදෙසු අත්තතාය; අයං පරසතෙතාති විහාගං අකතා
අත්තසමතායාති වුත්තං හොති. අඵවා සබ්බතතනායාති සබ්බෙත විතත
භාවෙන¹ ඊස්කමපි බ්‍රහ්ම අපිකම්ප² මානොති වුත්තං හොති. සබ්බාවතන නති
සබ්බසත්තවත්තං; සබ්බසත්තසුත්තනති අප්ථො. “සබ්බවත්ත” නතිපි
පාථො. ලොකනති සත්තලොකං; විපුලෙනාති එවමාදිපරියායදස්ස
නතො පනෙත්ථ පුන මෙතනාසහගතෙනාති වුත්තං. යස්මා වා එත්ථ
ඔධිසො ඵරණෙ විය පුන තථා සද්දෙ ඉති සද්දෙ වා න වුත්තො, තස්මා පුන
මෙතනාසහගතෙන මෙතසාති වුත්තං. නිගමනවසෙන වා එතං වුත්තං.
විපුලෙනාති එත්ථ ඵරණවසෙන විපුලතා දධම්බො. භූමිවසෙන පන තං
මහග්ගතං. තං හි කීලෙසවිකම්බනසමත්තාය විපුලඵලතාය දීඝසන්නා
නතාය ච මහන්නභාවං ගතං මහන්නති වා උලාරවත්ඤ්ජවිරියවිතත
පඤ්ඤාති ගතං පටිපන්නනති මහග්ගතං, පඤ්ඤවසෙන අපමාණසත්තා
රමමණවසෙන ච අපමාණං; බ්‍යාපාදපච්චපිකපපභාණෙන අවෙරං;
දොවනස්සපපභාණතො අබ්‍යාපජ්ඣං;³ නිදුක්ඛනති වුත්තං හොති.
අපමකිකුලා හොනතීති හිකවුනො විතතස්ස අපමකුලා හුත්වා උපධම්
හනති; සෙසෙසුපි වුත්තනායෙනෙව කරුණං-මුදිතා-උපෙක්ඛාවසෙන
යොජෙතබ්බං. කරුණාය විතතවිභෙසපච්චපිකපපභාණෙන අවෙරං, මුදි
තාය අරති පච්චපිකපපභාණෙන; උපෙක්ඛාසහගතෙනාති චතුත්ථජ්ඣා
නවසෙන උපෙක්ඛාය සමතනාගතෙන; රාගපච්චපිකපපභාණෙන අවෙරං;
ගෙහසීතසොමනස්සපපභාණතො අබ්‍යාපජ්ඣං; සබ්බමපි හි අකුසලං
කීලෙසපරිලාභයොගතො සබ්‍යාපජ්ඣමෙවාති අයං තෙසං විසෙසො.

සබ්බසොති සබ්බාසාරෙන සබ්බායං වා; අනවසෙසානනති අප්ථො.
රූපසඤ්ඤානනති සඤ්ඤාසීයෙන වුත්තරූපාවචරජ්ඣානානඤ්ඤව
තදුරමමණානඤ්ඤ; රූපාවචරජ්ඣානං පි හි රූපනති වුච්චති “රූපි
රූපාති පස්සති”ති ආදිසු. තස්ස ආරමමණමපි “බ්‍රහ්මා රූපාති පස්සති

1. විතතාගෙන-විප්‍රතිමිත, 2 හි. 1 & II, අපිකම්ප, 3. අබ්‍යාපජ්ජ-කමච්චි.

සුචරණදුඛණ්ණානි”¹ ආදිය. තත්ථා ඉධ රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤානි එවං සඤ්ඤාසිසෙන චුත්තරූපාවචරජ්ඣානසෙසානං අධිවචනං. රූපං සඤ්ඤා අසානි=රූපසඤ්ඤා,² රූපමස්ස නාමනති චුත්තං හොති. එවං පඨවි කසිණාදිහෙදස්ස තදුරමමණ්ණස්ස චෙතං අධිවචනනති වේදිකබ්බං. **සමතික්ඛාමාති** පිරාගා නිරෝධා ච; කිං චුත්තං හොති? එතාසං කුසල විපාකකිරියාවසෙන පඤ්ඤාදසන්නං ක්ඛානසබ්බානානං රූපසඤ්ඤානං, එතෙසඤ්ඤා පඨවිකසිණාදිවසෙන නවනතං ආරමමණ්ණසබ්බානානං රූප සඤ්ඤානං, සබ්බාකාරෙන අනවසෙසානං වා පිරාගා ච නිරෝධා ච පිරාගහෙතු චෙව නිරෝධහෙතු ච ආකාසානඤ්ඤායනතං උපසම්පජ්ජ විහරති. න හි සක්කා සබ්බසො අනතික්ඛන්තරූපසඤ්ඤාන එතං උප සම්පජ්ජ විහරිතුනති. යස්මා පන ආරමමණ්ණසමතික්ඛමෙන පත්තබ්බා එතා සමාපත්තියො න එකසමිං යෙව ආරමමණ්ණ පඨවජ්ඣානාදිති විස, ආරමමණ්ණ අවිරතතස්ස ච සඤ්ඤාසමතික්ඛමො න හොති, තස්මා අයං ආරමමණ්ණසමතික්ඛමවසෙනාපි අජ්චරණ්ණනා කතාති වේදිකබ්බා.

සපිස්සඤ්ඤානං අඤ්ඤාමාති වක්ඛාදිනං ච්ඡේදනං රූපාදිනං ආරමමණ්ණානඤ්ඤා පටික්ඛානෙන උපපන්න³ සඤ්ඤා පටිස්සඤ්ඤා; රූපසඤ්ඤා දිනං එතං අධිවචනං. තාසං කුසලවිපාකානං පඤ්ඤානතං අකුසලවිපා කානං පඤ්ඤානනති සබ්බසො දසනනමපි පටිස්සඤ්ඤානං අජ්ඤාමාති පහාණං අසමුප්පාද; අප්පචනති කච්චාති චුත්තං හොති. කාමසෙඤ්ඤානා පඨවජ්ඣානාදිති සමාපනතස්සපි න සනති, න හි තසමිං සමයෙ පඤ්ඤාචාරවසෙන විත්තං පවත්නති. එවං සනෙනපි අඤ්ඤාජ්ච පඨිණානං සුඛදුක්ඛානං චතුජ්ඣානෙන විස සක්කායදිට්ඨාදිනං තතිස මග්ගෙ විස ච ඉමසමිං ක්ඛානෙන උස්සාහජනනජ්ඣ ඉමස්ස ක්ඛානස්ස පහංසාවසෙන එතාසං එජ්ච වචනං වේදිකබ්බං. අථ වා කිංඤ්ඤාපි තා රූපාවචරං සමා පනතස්ස න සනති, අථබ්බො න පඨිණන්තා න සනති, න හි රූපවිරාගාය රූපාවචරභාවනා සංවත්තති, රූපායනතා යෙව ච එතාසං පවත්නති, අයං පන භාවනා රූපවිරාගාය සංවත්තති, තස්මා තා එජ්ච පඨිණාති වත්තුං වට්ටති. න කෙවලඤ්ඤා වත්තුං, එකංසෙනෙව එවං ධාරෙතුමපි වට්ටති. තාසං හි ඉතො පුබ්බෙ අප්පඨිණන්තා යෙව පඨවජ්ඣානං සමා පනතස්ස සද්දෙ කණ්ටකොති චුත්තො භගවතා. ඉධ ච පඨිණන්තායෙව අරූපසමාපත්තීනං ආනෙඤ්ජනා යන්තවිමොක්ඛතා ච චුත්තා.

නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරාති නානතෙන වා ගොචරෙ පවත්තානං සඤ්ඤානං නානත්තානං වා සඤ්ඤානං; යස්මා හෙතා රූප සද්දදිහෙදෙ නානතෙන නානා සභාවෙ ගොචරෙ පවත්නනති, යස්මා චෙතා අවඨි කාමාවචරකුසලසඤ්ඤා වාදස අකුසලසඤ්ඤා එකාදස කාමා වචරකුසලවිපාකසඤ්ඤා චෙ අකුසලවිපාකසඤ්ඤා එකාදස කාමාවචර කිරියාසඤ්ඤානි එවං චතුචත්තාසීසමපි සඤ්ඤා නානත්තා නානා

සභාවා අඤ්ඤමඤ්ඤවිසදිසා, තසමා නානත්තසඤ්ඤාති චුත්තා¹. තාසං සබ්බසො නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා අනාවර්තනාති විතොන ච අනුප්පාදනාය. යසමා නාවර්තති විතොන ම න උප්පාදෙති න මනසි කරොති න පච්චිවෙකකිති, තසමාති චුත්තං හොති. යසමා චෙත්ථ පුරිමා රූපසඤ්ඤා පරිඝසඤ්ඤා ච ඉමිනා ක්කිනෙන නිබ්බන්තො හවෙපි න විර්තනති, පඨෙව තසමිං හවෙ ඉමං ක්කිනං උපසම්පජ්ජ විහරණිකාලො, තසමා තාසං සමචික්කමා අත්ථිඛිතමාති වෙධාපි අභාවොයෙව චුත්තො. නානත්තසඤ්ඤාසු පන යසමා අර්ථ කාමාවචරකුසලසඤ්ඤා නව කීරියා සඤ්ඤා දසාකුසලසඤ්ඤාති ඉමා සත්තවිසති සඤ්ඤා ඉමිනා ක්කිනෙන නිබ්බන්තො හවෙ විර්තනති, තසමා තාසං අමනසිකාරාති චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තත්ථාපි ඉමං ක්කිනං උපසම්පජ්ජ විහරන්තො තාසං අමනසි කාරායෙව උපසම්පජ්ජ විහරති, තා² පන මනසි කරොන්තො අසමා පනොනා හොතිති. සබ්බෙව පනො චෙත්ථ රූපසඤ්ඤානං සමචික්කමාති ඉමිනා සබ්බරූපාවචරධම්මානං පහණං චුත්තං. **සමිසසඤ්ඤානං අත්ථිඛිතමා නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරාති** ඉමිනා සබ්බෙසං කාමාවචරවිත්ත වෙතසිකානං පහණඤ්ඤා අමනසිකාරො ච චුත්තොති වෙදිතබ්බං. **අනිත්තො ආකාශොති** ඵළ්ථ පඤ්ඤානති මත්තත්තො තාසං උප්පාදන්තො³ වා වයන්තො වා පඤ්ඤායතීති අනන්තො, අනන්තඵරණවසෙනාපි අනන්තො; න හි සො සොති ඵකදෙසවසෙන ඵරති, සකලවසෙනෙව ඵරති. **ආකාශොති** කසිණ්ණසාරිථාකාසො; ආකාසානවායත්තාදීති චුත්තත්ථාති. **උපසම්පජ්ජ විහරති**ති තං පත්තා නිප්පාදෙත්වා තදනුරූපෙන ඉරියා පථෙන විහරති; තදෙව සමාපජ්ජිතබ්බන්තො සමාපත්ති. **ආකාසානඤ්ඤා යතනං සමචික්කමිතො**ති පුබ්බෙ චුත්තනායෙන ක්කිනමපි ආකාසානඤ්ඤා යතනං; ආරමමණමපි. ආරමමණමපි හි පුබ්බෙ චුත්තනායෙනෙව. ආකාසා නඤ්ඤාඤ්ඤා⁴ තං පඨමස්ස අරූපජිකානස්ස ආරමමණත්තො දෙවානං දෙවා යතනං විය අතිරික්ඛානවෙධින ආයත්තඤ්ඤාති=ආකාසානඤ්ඤායතනං, තථා ආකාසානඤ්ඤාඤ්ඤා⁴ තං තස්ස ක්කිනස්ස සඤ්ජාති හෙත්තුත්තො “කමෙබ්බාජා අස්සානං ආයත්තන”න්ති ආදීති විය සඤ්ජාතිදෙසවෙධින ආයත්තඤ්ඤා තිපි ආකාසානඤ්ඤායතනං; ඵවමෙතං ක්කිනඤ්ඤා ආරමමණඤ්ඤාති උභ යමපි අප්පච්ඡන්තිකරණෙන ච අමනසිකරණෙන ච සමචික්කමිත්වා ව යසමා ඉදං⁵ විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විභාතබ්බං, තසමා උභයමෙප්ප තමෙකජිකං කත්වා “ආකාසානඤ්ඤායතනං සමචික්කමා”ති ඉදං චුත්තනාති වෙදිතබ්බං.

අනිත්තං විඤ්ඤාණන්ති තං යෙව අනන්තො ආකාසොති ඵරිත්වා පචත්තං විඤ්ඤාණං අනන්තං විඤ්ඤාණන්ති මනසි කරොන්තොති චුත්තං හොති. මනසිකාරවසෙන වා අනන්තං. සො හි තං ආකාසාරමමණ විඤ්ඤාණං අනවසෙසන්තො මනසිකරොන්තො අනන්තං මනසිකරොති.

1. සි. I & II. චුත්තං.
 2. සි. I, II & III. තාසං.
 3. සි. I, II & III. උප්පාදෙන්නො. 4. සි. I II & III. ආකාසානඤ්ඤායත්තඤ්ඤා, ආකාසානඤ්ඤා-කත්ථි.
 5. සි. I & II ඉධ.

විඤ්ඤාණඤ්චායනනි. සමච්ඡින්නමානි එතාපි ච පුබ්බෙ වුත්තන සෙනෙව ඤානමපි විඤ්ඤාණඤ්චායනනං ආරමමණමපි. ආරමමණමපි හි පුබ්බෙ වුත්තනසෙනෙව විඤ්ඤාණඤ්චායනෙ¹ තං දුතියස්ස ආරුපජ්ඣානස්ස ආරමමණතතා අධිව්ඨානවෙධින ආයතනඤ්චානි විඤ්ඤාණඤ්චායනනං. තථා විඤ්ඤාණඤ්චායනෙ¹ තං තස්සෙව ඤානස්ස සඤ්ජාතිභෙත්තුතතා සඤ්ජාති දෙසවෙධින ආයතනඤ්චානිපි විඤ්ඤාණඤ්චායනනං. එවමෙන ඤානඤ්චායනෙ ආරමමණඤ්චානි උභයමපි අප්පච්ඡන්තිකරණෙන ච අමනසි කරණෙන ච සමච්ඡිකම්මනා ච යසමා ඉදං ආකිඤ්චඤ්ඤායනනං උප සමපජ්ජ විභාතබ්බං, තස්මා උභයමෙපතමෙකජ්ඣං කතවා “විඤ්ඤාණඤ්චායනනං සමච්ඡිකම්මමා”ති ඉදං වුත්තනනි වෙදිතබ්බං.

නජචි ඤිඤ්චිති නජචි නජචි සුඤ්ඤං සුඤ්ඤං විචිතතං විචිතතනනි එවං මනසිකරොනෙතානි වුත්තං හොති. **ආකිඤ්චඤ්ඤායනනි.** සම නික්ඛමමානි එතාපි පුබ්බෙ වුත්තනසෙනෙව ඤානමපි ආකිඤ්චඤ්ඤායනනං ආරමමණමපි, ආරමමණමපි හි පුබ්බෙ වුත්තනසෙනෙව. ආකිඤ්චඤ්ඤායනෙ තං තතියස්ස ආරුපජ්ඣානස්ස ආරමමණතතා අධිව්ඨානවෙධින ආයතනඤ්චානි ආකිඤ්චඤ්ඤායනනං; තථා ආකිඤ්චඤ්ඤායනෙ තං තස්සෙව ඤානස්ස සඤ්ජාතිභෙත්තුතතා සඤ්ජාතිදෙසවෙධින ආයතනඤ්චානිපි ආකිඤ්චඤ්ඤායනනං. එවමෙන ඤානඤ්චායනෙ ආරමමණඤ්චානි උභයමපි අප්පච්ඡන්තිකරණෙන ච අමනසිකරණෙන ච සමච්ඡිකම්මනා ඉදං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනං උපසමපජ්ජ විභාතබ්බං, තස්මා උභයමෙපතමෙකජ්ඣං කතවා “ආකිඤ්චඤ්ඤායනනං සමච්ඡිකම්මමානි ඉදං වුත්තනනි වෙදිතබ්බං.

සඤ්ඤාචෙදසිතනිරොධකථා හෙවඨා කපිතාව. රූපි රූපානි සංස්ථානි ආදිකා සත්ත විමොක්ඛා පච්චතිකධමෙමහි සුචුළු විමුච්චනවෙධින ආරමමණෙ අභිරතීවසෙන සුචුළු මුච්චනවෙධින ච විමොක්ඛා. නිරොධසමාපනති පන චිත්තචෙතසිකෙහි විමුත්තවෙධින විමොක්ඛා. සමාපනති සමාපනතාසමයෙ විමුත්තො හොති, වුච්ඡිත සමයෙ අවිමුත්තො හොතිති **සමය විමොක්ඛො**. සමුච්චෙදවිමුත්තතීවසෙන අච්චන්තවිමුත්තතතා අරියමග්ගා, පටිප්පස්සද්ධි විමුත්තතීවසෙන අච්චන්ත විමුත්තතතා සාමඤ්ඤඵලානි, නිස්සරණවිමුත්තතීවසෙන අච්චන්ත විමුත්තතතා නිබ්බාණං **අසමයවිමොක්ඛො**. තථා **සාමඤ්ඤාසාමාසික විමොක්ඛො**; පමාදං ආගමම පරි භායතීති **කුප්පො**; ලොකාස සංවත්තනීති **ලොභිකො**; අරියමග්ගා ලොකං උත්තරනතීති **ලොකුත්තර**, සාමඤ්ඤ ඵලානි නිබ්බාණඤ්චායනෙ උත්තරණණාති **ලොකුත්තර**, ආදිතතං අයොගුලං මකඝිකා විශ්. තෙජ්ජස්සදං ලොකුත්තරං ධමමං ආසවා තාලමිඤ්ඤානි² **අනාසමො**. රූපපටිසඤ්ඤානොති රූපජ්ඣානානි; අරූපපටිසඤ්ඤානොති අරූපසමාපනතියො; තණ්හාස ආලම්බිතො

1. සි. I. II & III. විඤ්ඤාණඤ්චායනෙ, 2. සි. I & II. තාලම්බනානි.

පණ්ණිතිනො, අනාලච්ඡිනො අප්පණ්ණිතිනො; මග්ගඵලානි ඵකාරමමණ්හතො ඵකානි ධ්විතො ව ඵකතනවිමොකෙඛා, නිබ්බාණං අදුට්ඨයතො ඵකතන විමොකෙඛා; ආරමමණ්හනතො විපාකනානතො ව භානිතන විමොකෙඛා ව; සිසානි හවෙය්ස, දස භොනනීති ව ඵකො භොනනීති ව හවෙ ය්සානි අපේථා. සිසානි ව ඵතං විධිවචනං, න පුච්ඡාචචනං. චක්ඛුචසෙනානි නිච්චසඤ්ඤාදි දසවත්ථවසෙන දස භොනනී. පණ්ණිතයෙනානි විමුච්චන පරියායෙන ඵකො භොති. සිසානි කථංකථ සිසානි යං වා සිසානි විහිතං තං කථං සිසානි පුච්ඡති; අනිච්චානුපස්සනඤ්ඤාණන්තරි සමාසපදං; “අනිච්චානුපස්සනා ඤ්ඤාණ”න්තරි වා පාඨො. තථා සෙසෙසුපි නිච්චනො සඤ්ඤායානි නිච්චනො පචතතාය සඤ්ඤාය; නිච්චනති පචතතාය සඤ්ඤායානි අපේථා. ඵස නයො සුඛතො අතතතො නිමිත්තතො සඤ්ඤායානි ඵජාපි. නිමිත්තතොනි ව නිච්චනිමිත්තතො. නන්දියා සඤ්ඤායානි නන්දිවසෙන පචතතාය සඤ්ඤාය; නන්දිසමපසුතතාය සඤ්ඤායානි අපේථා. ඵස නයො රුගතො සමුදයතො ආදානතො පණ්ණිතතො අභිනි වෙසතො සඤ්ඤායානි ඵජාපි. යසමා පන බය වය විපරිණාමානුපස්සනා තිස්සො අනිච්චානුපස්සනාදිනං බලවභාවාය බලවප්චවයභුතා භඛිතානු පස්සනාවිසෙසා; භඛිතදස්සනෙන භී අනිච්චානුපස්සනා බලවතී භොති, අනිච්චානුපස්සනාය බලවතියා ජාතාය යදනිච්චං තං දුක්ඛං යං දුක්ඛං තදනතතානි දුක්ඛානතතානුපස්සනාපි බලවතියො භොනනී. තසමා අනිච්චානුපස්සනාදිසු චුතතාසු තාපි තිස්සො චුතතාව භොනනී, යසමා ව සුඤ්ඤතානුපස්සනා අභිනිවෙසතො සඤ්ඤාය මුච්චනීති වච නෙනෙව සාහද්දනාභිනිවෙසසමෙමාභාභිනිවෙසආලයාභිනිවෙසසඤ්ඤා ගාභිනිවෙසතො සඤ්ඤාය මුච්චනීති චුතතමෙව භොනනී අභිනිවෙසාභා වෙනෙව අප්පට්ඨිකතො සඤ්ඤාය මුච්චනීති චුතතමෙව භොති. තසමා අට්ඨසඤ්ඤා ධම්මවිපස්සනාදයො පඤ්චාපි අනුපස්සනා න චුතතානි වෙදි තබ්බා. ඵචං අට්ඨාරසසු මහාවිපස්සනාසු ඵතා අට්ඨානුපස්සනා අවන්තා දසෙව අනුපස්සනා චුතතානි වෙදිතබ්බා. අනිච්චානුපස්සනා යථා භුතං ඤ්ඤාණන්තරි අනිච්චානුපස්සනායෙව යථාභුතං ඤ්ඤාණං. උභයමපි පච්චතනවචනං, යථාභුතඤ්ඤාණන්තරි ඤ්ඤාණේථා චුතතො. ඵචං සෙසෙ සුපි. සමෙමාභා අඤ්ඤාණානි සමෙමාභුතා අඤ්ඤාණා; මුච්චනීති විමොක්ඛනේථා චුතතො.

අනිච්චානුපස්සනා අනුතතරං සීතිභාව ඤ්ඤාණන්තරි ඵජ්ඣ සාසනෙ යෙව සඤ්ඤාවතො උතතමවෙධින අනුතතරං; අනුතතරස්ස පච්චයතො වා අනුතතරං; සීතිභාවො ඵච ඤ්ඤාණං සීතිභාවඤ්ඤාණං; තං අනිච්චානු පස්සනාසඤ්ඤාණං අනුතතරං සීතිභාවඤ්ඤාණං; “ජභි භික්ඛවෙ ධම්මෙභි සමනනාගතො භික්ඛු භබ්බො අනුතතරං සීතිභාවං සච්ඡිකාතු”න්තරි ඵජ්ඣ නිබ්බාණං අනුතතරො සීතිභාවො නාම ඉධ පන විපස්සනා අනුතතරො සීතිභාවො; නිච්චනො සනතාපපට්ඨාහදරථා මුච්චනීති ඵජාපි නිච්චනති පචතතනිලෙසා ඵච ඉධ වාමුත්ථ ව සනතාපනවෙධින සනතාපො; පරිදභනවෙධින පරිලාභො; උණ්ණවෙධින දරපොති මුච්චනති.

පුබ්බෙ සඬ්ඛාරා නාමිති පරිවර්ජදිත්වා තෙසං ගතිං සමනෙතසමානා
 “වයතො පරං න ගව්ජන්ති, එතේව අන්තරධායන්ති”¹ ති පරිච්ඡුමනො පරි
 යන්නතො සමනුපස්සති. යඤ්ඤසඬ්ඛාරා හි උදයෙන පුබ්බන්ත² පරිවර්ජනා,
 වයෙන අපරන්ත³ පරිවර්ජනා. අනිමිත්තාය ව ධාතුසා විතත
 සමසකඛඤ්ඤානාසාති විපස්සනාබණ්ඩෙ නිබ්බාණතින්නතාය අනිමිත්තා
 කාරෙන උපට්ඨානතො අනිමිත්තසඬ්ඛාතාය නිබ්බාණ්ඩාතුයා විතත
 පටිසන්තාය ව ලොකනිය්‍යානං හොති; මනො සමුනෙජනනාසාති
 විතතසංවේජනතාය; දුක්ඛානුපස්සනාය හි සඬ්ඛාරෙසු විතතං සංවිජ්ජති.
 අසංඝිතිනාය ව ධාතුසාති විපස්සනාකඛණ්ඩෙ නිබ්බාණතින්නතාය
 අප්පඤ්ඤිතාකාරෙන උපට්ඨානතො අප්පඤ්ඤිතසංඛාතාය නිබ්බාණ
 ධාතුයා; සඬ්ඛධමෙමිති නිබ්බාණස්ස අවිපස්සනුපගතෙනපි අනත්ත
 සභාව සඬ්ඛාවතො සඬ්ඛසඬ්ඛාරෙති අවත්වා සඬ්ඛධමෙමිති වුත්තා; පරතො
 සමනුපස්සනනාසාති පච්චයායත්තත්තා අවසතාය අවිමේය්‍යතාය ව
 නාහං, න මමන්ති, එවං අනත්තතො සමනුපස්සනතාය; සුඤ්ඤනාය ව
 ධාතුසාති විපස්සනාකඛණ්ඩෙ නිබ්බාණතින්නතාය සුඤ්ඤනාකාරෙන
 උපට්ඨානතො, සුඤ්ඤනාසඬ්ඛාතාය නිබ්බාණ්ඩාතුයා; ඉති ඉමාති තිණ්ණි
 වචනාති අනිච්චදුක්ඛානත්තානුපස්සනානං විසෙත වුත්තාති; තෙනෙව
 තදනන්තරං “අනිච්චතො මනසි කරොති”⁴ ති ආදි වුත්තං. තත්ථ බසනොති
 බ්‍යාපනතො; හසනොති සහයතො; සුඤ්ඤනොති අන්තර්හිතතො; අධි
 මොක්ඛබහුලන්ති අනිච්චානුපස්සනාය බණ්ඨකච්චයෙන සඬ්ඛාරා
 හිජ්ජන්ති සද්ධාය පටිපන්නස්ස පච්චක්ඛනො බණ්ඨකභගදස්සනෙන
 “සච්චං වතාහ භගව”⁵ ති භගවති සද්ධාය සද්ධාබහුලං විතතං හොති; අථවා
 පච්චුප්පන්නානං පදෙසසඬ්ඛාරානං අනිච්චතං පසිසිත්වා එවං අනිච්චා
 අනිත්තාගතපච්චුප්පන්නා සබ්බෙ සඬ්ඛාරාති අධිමුච්චනතො අධිමොක්ඛ
 බහුලං විතතං හොති. පස්සද්ධිබහුලන්ති දුක්ඛානුපස්සනාය විතතකෙඛාහ
 කරාය පඤ්ඤියා පජ්ඣනතො විතතදර්ශාභාවෙන පස්සද්ධිබහුලං විතතං
 හොති; අථවා දුක්ඛානුපස්සනාය සංවේගජනනතො සංවිග්ගස්ස ව
 යොනිසො පදහනතො විකෙඛාභාවෙන පස්සද්ධිබහුලං විතතං හොති.
 වෙදබහුලන්ති අනත්තානුපස්සනාය බාහිරකෙති අදිට්ඨං ගම්මිරඅනත්ත
 ලක්ඛණං පස්සතො ඤ්ඤබහුලං විතතං හොති; අථවා සදෙවකෙන
 ලොකෙන අදිට්ඨං අනත්තලක්ඛණං දිට්ඨන්ති තුට්ඨස්ස තුට්ඨිබහුලං⁶
 විතතං හොති.

අධිමොක්ඛබහුලො සද්ධිජ්ඣිං පටිලහතිති පුබ්බභාගෙ අධි
 මොක්ඛො බහුලං පවත්තමානො භාවනාපාරිපූරියා සද්ධිජ්ඣිං නාම හොති,
 තං තො පටිලහති නාම; පස්සද්ධිබහුලො සමාධිජ්ඣිං පටිලහතිති
 පුබ්බභාගෙ පස්සද්ධිබහුලස්ස “පස්සද්ධිකායො සුඛං වෙදෙති, සුඛිතො
 විතතං සමාධියති”⁷ ති වචනතො භාවනාපාරිපූරියා පස්සද්ධිපච්චයා සමා

1. සි. I & II. පුබ්බන්තං.

2. සි. I & III. අපරන්තං.

3. සි. II & III. තුට්ඨං බහුලං.

සිත්ථියං හොති, තං සො පටිලහති නාම; **වෙදබහුලො පඤ්ඤිඤ්ඤියං පටිලහති** පුබ්බභාගෙ වෙදෙ බහුලං පට්ඨානමානො භාවනාපාරි පූරිතා පඤ්ඤිඤ්ඤියං නාම හොති, තං සො පටිලහති නාම.

ආධිපතෙය්‍යං හොති ඡන්ද්‍රදිකෙ අධිපතිභූතෙපි සතිච්චතිපථාදන වසෙන අධිපති හොති, පට්ඨානො හොති; **භාවනායාති** භූමමච්චනං, උප රුපරිභාවනායා වා; **තදනුසා හොති** තං අනුභූතාමිති තං අනු චතතිති හොති; **සහස්තපච්චසා හොති** උපප්පාදනා ව සහ උපපාද¹භාවෙන උපකාරකා හොති පකායස්ස පදිපො විය, අඤ්ඤ මඤ්ඤපච්චසා හොති අඤ්ඤමඤ්ඤ උපපාදනුපථමනභාවෙන උපකාරකා හොති අඤ්ඤමඤ්ඤපථමනං තිදණ්ඩං විය; **නිස්සංස පච්චසා හොති** අධිච්චානාකාරෙන නිස්සංසකාරෙන ව උපකාරකා හොති කරුචිත්තකමානං පථවිපථා විය;² **සමපසුත්තපච්චසා හොති** එකවජ්ඣකථකාරමණඵකුපපාදඵකතිරෙධිසංඛිතතෙත සමප සුත්තභාවෙන උපකාරකා හොති.

පටිවෙධකාලෙති මහනකිණේ සච්චපටිවෙධකාලෙ; **පඤ්ඤිඤ්ඤියං ආධිපතෙය්‍යං හොති** මහනකිණේ නිබ්බාණං ආරමමණං කත්වා සච්ච දස්සනතිච්චකරණවසෙන ව කිලෙසපපහාණතිච්චකරණවසෙන ව පඤ්ඤිඤ්ඤියමෙව ජෙට්ඨකං හොති; **පටිවෙධායාති** සච්චපටිවිජ්ඣනානාය; **එකරසාති** විමුක්තිරසෙන; **දස්සනවෙධායාති** සච්චදස්සනවෙධාන; **එවං පටිවිජ්ඣනොපි භාවෙති, භාවෙනොපි පටිවිජ්ඣනාති** මහනකිණේ සතිං සෙව භාවනාය ව පටිවෙධස්ස ව සඛ්‍යාවදස්සනත්ථං වුත්තං. අනත්තානුපස්සනාය විපස්සනාකිණෙපි පඤ්ඤිඤ්ඤියස්සෙව ආධිපතෙ යත්තො පටිවෙධකාලෙපිති අපියඥෙ පසුත්තො. **අතිවමනො මනසි කරොතො කතමිඤ්ඤියං අධිමත්තං හොති** ආදි³ඉත්ථිවිසෙසෙන පුග්ගලවිසෙසං දස්සෙතුං වුත්තං තත්ථ සද්ධිත්ථිසමාධිත්ථිසපඤ්ඤිඤ්ඤියානං අධිමත්තතා සංඛාරුපෙකම්‍ය වෙදිතබ්බං. **සද්ධාවිමුත්තොති** එත්ථ අවි සෙසෙත්වා වුත්තෙපි උපරි විසෙසෙත්වා වුත්තතො සොතාපත්තිමහං ථපෙත්වා සෙසෙසු සත්තසුට්ඨානෙසු සද්ධාවිමුත්තොති වුත්තං හොති. සද්ධාවිමුත්තො සද්ධිත්ථිසස්ස අධිමත්තතො හොති, න සද්ධිත්ථිසස්ස අධි මත්තතො සඛ්‍යත්ථ සද්ධාවිමුත්තොතිපි වුත්තං හොති, සොතාපත්ති මහනකිණේ සද්ධිත්ථිසස්ස අධිමත්තතොසෙව, සෙසෙසු සමාධිත්ථිස පඤ්ඤිඤ්ඤියාධිමත්තතොසෙව සති සද්ධාවිමුත්තො සෙව නාම හොතිති වදන්ති. **කායසංකම්‍ය හොති** අවධිප්පි ථානෙසු කායසංකම්‍ය නාම හොති; **දිවංගිපාපතො හොති** සද්ධාවිමුත්තෙ වුත්තනායෙතෙව වෙදිතබ්බං.

සද්දහනො විමුත්තොති සද්ධාවිමුත්තොති සද්ධිත්ථිසස්ස අධි මත්තතො සොතාපත්තිමහනකිණේ සද්දහනො වතුප්පි ඵලකිණේසු විමුත්තොති සද්ධාවිමුත්තොති වුත්තං හොති. උපරිමහනත්තසංකිණේ

1. සි. I. II & III. උපපාදන.
2. සි. I. පඨවිච්චානං, සි. II. & III. පඨවිපථානං.

සද්ධම්මවිමුක්තතනං ඉද්දති චක්ඛති, සොත්තාපත්තිමග්ගකඛණේ පන සද්ධම්මානුසාරිතතං පච්ඡා චක්ඛති. පුට්ඨිතතා සච්ඡිකතොති කායසකතිති සුඛධිවිපස්සකතෙන සති උපචාරජ්ඣානථස්ස ස්වරූපජ්ඣානලාභිතෙන සති රූපාරූපජ්ඣානථස්ස සුට්ඨිතතා නිබ්බාණං සච්ඡිකතොති කායසකති නාම; කායෙන වුත්තප්පකාරේ ඤානථස්ස ච නිබ්බාණේ ච සකතිති වුත්තං ගොති. දිට්ඨිප්පකතොති දිට්ඨිතතා පතෙතොති සොත්තාපත්තිමග්ගකඛණේ සමපසුතෙනන පඤ්ඤාදි ඡ්‍යයෙන පඨමං නිබ්බාණස්ස දිට්ඨිතතා පච්ඡා සොත්තාපත්තිථලාදිවසෙන නිබ්බාණං පතෙතොති දිට්ඨිප්පතොති; පඤ්ඤාදි ඡ්‍යයසම්බන්ධාය දිට්ඨියා නිබ්බාණං පතෙතොති වුත්තං ගොති. සොත්තාපත්තිමග්ගකඛණේ පන ධම්මානුසාරිතතං පච්ඡා චක්ඛති. සද්දහතොති විමුච්චතීති සද්ධම්මවිමුක්තොති සද්ධිඡ්‍යයස්ස අධිමත්තතතා සකදගාමී අනාගාමී අරහත්තමග්ගකඛණේසු සද්දහතොති විමුච්චතීති සද්ධම්මවිමුක්තොති; එසේ විමුච්චමානොපි ආසංසාය භූතවචනවසෙන විමුක්තොති වුත්තො. ඤානථස්ස නති තිවිධං ඤානථස්සං; “ඤානථස්ස”නති ආදීති “දුක්ඛා සම්බාරා”ති ආදීති ච පඨමං වුත්තං වයමෙව විසෙසෙත්ති වුත්තොති. ඤානං ගොතීති ආදීති ගෙට්ඨා වුත්තන්තී. එසේ ච ඤානලාභී පුග්ගලො සමාධිඡ්‍යයස්ස අනුකූලාය දුක්ඛානුපස්සනාය එව වුට්ඨිත්තා මග්ගථලානි පාපුණානීති ආචරියානං අධිප්පායො. සිසාති සීග්‍රභවෙය්‍යනති අපේඛා. සියාති එතං විධිවචනමෙව. නයො පුග්ගලාති විපස්සනානියමෙන ඉඤ්ජියනියමෙන ච වුත්තං තයො පුග්ගලා; චක්ඛු චසෙතොති නීපු අනුපස්සනාසු එකෙක ඉඤ්ජියවත්ථවසෙන; පරියායෙතොති තෙනෙව පරියායෙන; ඉමිනා වාරෙන කිං දසසීතං ගොති? ගෙට්ඨා එකෙකිස්සා අනුපස්සනාය එකෙකස්ස ඉඤ්ජියස්ස ආධිපච්චං යෙතුය්‍ය වසෙන වුත්තනති ච කදපි නීපුපි අනුපස්සනාසු එකෙකස්සෙව ඉඤ්ජියස්ස ආධිපච්චං ගොතීති ච දසසීතං ගොති. අථවා පුබ්බභාගවිපස්සනාකඛණේ තිස්සතහමපි අනුපස්සනානං සකිකාවතො තාසු පුබ්බභාගවිපස්සනාසු තෙසං තෙසං ඉඤ්ජියානං ආධිපච්චං අපෙකිත්තා මග්ගථලකඛණේසු සද්ධම්මවිමුක්තාදීති නාමාති ගොතනීති. එවං හි වුච්චමානෙ ගෙට්ඨා වුට්ඨානගාමීති විපස්සනාය උපරි ච කතො ඉඤ්ජියාධිපච්චපුග්ගලතීයමො සුක්කතොයෙව නිච්චලොයෙව ච ගොති.

අනන්තරවාසෙ සිසාති අඤ්ඤායෙව්‍යාති එවං සියාති අපේඛා. එසේ පුබ්බෙ වුත්තොයෙව නියමො. ඉද්දති මග්ගථලවසෙන පුග්ගලවිසෙසං විහජ්ජිතා දසෙය්‍යං අභිච්චතො මනසි කණ්ණොනා-පෙ-සොත්තාපත්තිමග්ගං පටිලභතීති ආදිමග්ග.

තස්ස සද්ධම්මං අනුසරති¹ අනුගච්ඡති, සද්ධම්මය වා නිබ්බාණං අනුසරති¹ අනුගච්ඡතීති=සද්ධම්මානුසාරී; සච්ඡිකතා නති පච්චක්ඛකතා; අරහත්තනති අරහත්තථලං; පඤ්ඤාසම්බන්ධානං ධම්මං අනුසරති¹, තෙන වා ධම්මෙන නිබ්බාණං අනුසරතීති=ධම්මානුසාරී.

පුත අපරෙහි පරියායෙහි ඉන්ද්‍රියත්තයවිසෙසෙන පුග්ගලවිසෙසං වණ්ණෙනුකාමො “යෙ හි කෙවි”ති ආදිමාහ. තථ භාවිනා චාති අතිතො භාවයිංසු වා; භාවෙනති චාති පච්චුප්පනෙන; භාවිසානති චාති අනාගතො; අභිගතා චාති ආදි එකෙකතනිකං පුරිමස්ස පුරිමස්ස අත්ථිවරණ්ණං වුත්තං. එසිතිනා චාති ඤාණපුෂ්පතාය පුසිංසු වා; චසිප්පතාති ඉස්සරභාවං පත්තා; පාරමිප්පතාති වොසානං පත්තා; චෙසාරජ්ජප්පතාති විසාරදභාවං පත්තා; සබ්බත්ථ සද්ධාවිමුත්තාදයො හෙට්ඨා චුත්තකම්මෙසු යෙව, සතිපට්ඨානාදයො මග්ගකම්මෙසු යෙව, අට්ඨ විමොක්ඛති රුපි රූපාති පස්සනීති ආදිකො, පට්ඨමහිද මග්ගපත්තියං එව පත්තා; නිස්සො සික්ඛාති අබිසිලසික්ඛා අබිචිත්තසික්ඛා අබිපඤ්ඤ සික්ඛා, මග්ගප්පත්තා එවං සික්ඛමානා දුක්ඛං පරිජානන්තීති ආදීති මග්ගකම්මෙසු යෙව.

පටිඤ්ඤා සච්චෙධං සච්චිජ්ඣානීති පරිඤ්ඤාපටිචෙධෙන පටිච්ජික්ඛාති; පරිඤ්ඤාය පටිච්ජික්ඛිතබ්බන්ති වා පරිඤ්ඤාපටිචෙධං. එවං සෙසෙසුපි. සබ්බධමමාදීති විසෙසෙනා අභිඤ්ඤාසච්චෙධාදයො වුත්තා. සච්ඡිකීරියා සච්චෙධො පන මග්ගකම්මෙසු යෙව නිබ්බාණං¹ පච්චෙක්ඛණ්ණකුණ්ඩියි වසෙන වෙදිතබ්බොති. එවමිධ පඤ්ච අරියපුග්ගලා නිද්දිට්ඨා භොන්ති. උභතොභාගවිමුත්තො ච පඤ්ඤාවිමුත්තො චාති ඉමෙ වෙ අනිද්දිට්ඨා. අඤ්ඤත්ථ පන “දුක්ඛතො මනසි කරොතො පස්සද්ධිබහුලො සමාධි ඤ්ඤා පටිලභති, යො සබ්බත්ථ කායසක්ඛි නාම භොති. අරූපජ්ඣානං පන පඤ්ඤා මග්ගප්පත්තා උභතො භාගවිමුත්තො නාම භොති. අනත්තතො මනසිකරොතො වෙදබහුලො පඤ්ඤාදි ඤ්ඤා පටිලභති, යොනාපත්ති මග්ගකම්මෙසු ධම්මානුසාරී භොති, ඡස්ස ථානෙසු දිට්ඨිප්පත්තො, අග්ගඵලෙ පඤ්ඤාවිමුත්තො”ති වුත්තං. තෙ ඉධ කායසක්ඛිදිට්ඨිප්පත්තෙහි යෙව සබ්බහිතා. අත්තො පන අරූපජ්ඣානෙන වෙව අරියමග්ගෙන චාති උභතොභාගෙන විමුත්තොති= උභතොභාගවිමුත්තො. පජානන්තො විමුත්තොති= පඤ්ඤාවිමුත්තොති. එත්තාවතා ඉන්ද්‍රියපුග්ගලවිසෙසා නිද්දිට්ඨා භොන්ති.

ඉද්දති විමොක්ඛපුබ්බධගමමෙව විමොක්ඛවිසෙසං පුග්ගලවිසෙසඤ්ච දසෙසතුකාමො “අනිච්චතො මනසි කරොතො”ති ආදිමාහ. තථ මෙ විමොක්ඛාති අප්පණ්ණිකපුඤ්ඤානවිමොක්ඛා; අනිච්චානුපස්සනා ගමනවසෙන හි අනිමිත්තවිමොක්ඛොති ලද්ධනාමො මග්ගො රගදෙස මොගපණ්ණිනං. අභාවා සගුණතො ච තෙසං යෙව පණ්ණිනං. අභාවා අප්පණ්ණිකානි ලද්ධනාමං නිබ්බාණං ආරම්මණං කරොතිති ආරම්මණතො ච අප්පණ්ණිකවිමොක්ඛොති නාමමපි ලභති. තථා රගදෙසමොගෙහි සුඤ්ඤාත්තා සගුණතො ච රහදීති යෙව සුඤ්ඤාත්තා සුඤ්ඤාත්තති ලද්ධනාමං නිබ්බාණං ආරම්මණං කරොතිති ආරම්මණතො ච සුඤ්ඤාත්ත විමොක්ඛොති නාමමපි ලභති, තස්මා තෙ වෙ විමොක්ඛා අනිමිත්ත

1. සී. I. II & III. නිබ්බාණං.

විමොක්ඛකියා නාම භොතනී අනිමිත්තමග්ගතො අනඤ්ඤපි අට්ඨන්තං මග්ගච්ඡානං ඵකෙකස්ස මග්ගභික්ඛස්ස චසෙන සහජාතාදිපච්චයා ච භොතනීති වේදිතඛිං.

පුන ථෙ විමොක්ඛාති සුඤ්ඤාතානිමිත්තවිමොක්ඛා; දුක්ඛානු පස්සනාගමනවසෙන භි අප්පණ්ණිකිතවිමොක්ඛොති උද්ධනාමො මග්ගො රුපනිමිත්තාදීනං රුගනිමිත්තාදීනං නිච්චනිමිත්තාදීනං ච අභාවා සග්ගණ්ණතො ච තෙසං යෙව නිමිත්තානං අභාවා අනිමිත්තාසංඛිධානං නිබ්බාණං ආරම්භණං කරොතිති ආරම්භණතො ච අනිමිත්තවිමොක්ඛොති නාමමපි ලභති. සෙසං චුත්තනායෙනෙව යොජෙතඛිං.

පුන ථෙ විමොක්ඛාති අනිමිත්තඅප්පණ්ණිකිතවිමොක්ඛා; යොජනා පනෙත්ථි චුත්තනායා ඵව. පටිවේධිකාලෙ ඉ ඤ්ඤියානං චුත්තනක්කමෙනෙව චුත්තං. මග්ගකඛණං පන මුඤ්ඤිත්වා විපස්සනාක්කණේ විමොක්ඛො නාම නත්ථි. පඨමං චුත්තො යෙව පන මග්ගවිමොක්ඛො පටිවේධිකාලෙති වචනෙන විසෙසෙත්වා දස්සිතො. යො වායං පුග්ගලො සද්ධාවිමුත්තොති ආදිකා¹ ථෙ වාරා ච අනිච්චනො මනසි කරොතොතා සොනාපනති භිග්ගං පටිලභතිති ආදිකො වාරො ච සංඛිත්තො. විමොක්ඛවසෙන පන යොජෙත්වා විජාරතො වේදිතඛිං. යෙ හි භෙවි තෙක්ඛමිත්තනි ආදිකො වාරෙ චුත්තනායෙනෙව වේදිතඛිං. ඵත්තාවතා විමොක්ඛ පුග්ගලවිසෙසා නිද්දට්ඨා භොතනීති.

පුන විමොක්ඛවුඛාති ච විමොක්ඛා ච අනෙක්ඛා නිද්දසිතුක්කාමො අනිච්චනො මනසි කරොතොති ආදිවා. තත්ථ සථාගුණනති සථා සභාවෙන; ජානානීති ඤ්ඤේන ජානාති; පස්සනීති තෙනෙව ඤ්ඤේන චක්ඛුනා විස පස්සති; තදච්චසෙහාති තදනුගමනෙන; තස්ස පටිච්චක්කතො ඤ්ඤේන දිට්ඨස්ස අනුගමනෙනාති² අප්ථො, කඛිං පඨිසනීති අනිච්චානු පස්සනාය නිච්චානිච්චකඛිං, ඉතරාහි ඉතරකඛිං; නිමිත්තනති සත්තතිස්සනමිනිඤ්ඤාගෙන නිච්චසඤ්ඤාය පඨිණ්හතා ආරම්භණභූතං සංඛාරනිමිත්තං යථාභූතං ජානාති; තෙන චුච්චති සමොදස්සනනති තෙන යථාභූතං ජානෙනෙන තං ඤ්ඤං සමොදස්සනනති චුච්චති; පචත්තනති දුක්ඛප්පත්තාකාරෙ සුඛසඤ්ඤං උග්ගාවෙත්වා සුඛසඤ්ඤාය පහාණේන පණ්ණිසංඛිධානාය තණ්හාය පඨිණ්හතා සුඛසමමනමපි විපාකපචත්තං යථා භූතං ජානාති; නිමිත්තඤ්ච පචත්තඤ්චාති නානා ධාතුච්චාසිකාරසමග්ග වෙන සමුග්ගසත්විනිඤ්ඤාගෙන උග්ගපථාපි අත්තසඤ්ඤාය පඨිණ්හතා සුඛ සමමනමපි විපාකපචත්තං යථාභූතං ජානාති; සඤ්ච යථාගුණං ඤ්ඤානති ආදිත්තයං ඉද්දති චුත්තමෙව, න අඤ්ඤං. හසෙනො උපට්ඨාතිති නිච්ච සුඛඅත්තාභාවදස්සනතො යථාසත්තමං තං තං හසෙනො උපට්ඨාති; සඤ්ච හසගුපට්ඨානෙ ඤ්ඤානති ආදිතා උදයඛිධානුපස්සනා ඤ්ඤං හච්ඡානු පස්සනාඤ්ඤං හසගුපට්ඨානඤ්ඤං ආදිනවානුපස්සනාඤ්ඤං නිබ්බිදනු

1. සී. I & II. ආදිකා.

2. සී. I & III. අනුමානෙන.

පසස්සනාඤ්ඤං මුඤ්ඤිතුකම්පනාඤ්ඤං පටිසංඛානුපසස්සනාඤ්ඤං සංඛිං
 රුපෙකම්පනාඤ්ඤං අනුලොමඤ්ඤං නති චුත්තෙත්තස්ස පටිපදාඤ්ඤාදස්සනවිසුද්ධි
 සංඛිංතෙත්තස්ස නවස්ස විපසස්සනාඤ්ඤාදස්සනාදමෙකෙන අවජ්ඣා
 හෙදෙන භින්නානි එකව්ඨානි තිණ්ණි ඤ්ඤානි චුත්තානි, න සෙය්‍යාති.

පුන තිස්ස අනුපසස්සනාස්ස අනෙත ධිතාය අනන්තරාග අනත්තානුපසස්ස
 නාය සමිකෙනිත නාය සහ සුඤ්ඤානානුපසස්සනාය එකව්ඨනං දස්සෙතුං
යා ව අනත්තානුපසස්සනා යා ව සුඤ්ඤානානුපසස්සනාති ආදිමාග.
 ඉමානි හි වෙ ඤ්ඤානි අන්තො එකමෙව, අවජ්ඣාහෙදෙන පන භින්නානි.
 යථා ව ඉමානි තථා අනිච්චනුපසස්සනා ව අනිමිත්තානුපසස්සනා ව අන්තො
 එකමෙව ඤ්ඤං. දුක්ඛානුපසස්සනා ව අප්පණ්ණිතානුපසස්සනා ව අන්තො
 එකමෙව ඤ්ඤං. නෙවලං අවජ්ඣාහෙදෙනෙව භින්නානි. අනත්තානු
 පසස්සනාසුඤ්ඤානානුපසස්සනානඤ්ඤා එකව්ඨතාය චුත්තාය තෙසං චිත්තමපි
 ඤ්ඤානං එකලක්ඛණ්ණතා එකව්ඨතා චුත්තාව හොතිති.

තිමිත්තං පටිසංඛා ඤ්ඤං. උපපජ්ජතිති සංඛාරතිමිත්තං අද්ධුචං
 තාවකාලිකානි අනිච්චලක්ඛණ්වසෙන ජාතිත්වා ඤ්ඤං උපපජ්ජති;
 කාමඤ්ඤා න පඨමං ජාතිත්වා පච්ඡා ඤ්ඤං උපපජ්ජති, වොහාරවසෙන
 පන “මතඤ්ඤා පටිච්ච ධමමෙ ව උපපජ්ජති මනොවිඤ්ඤාඤ්ඤං”නති ආදීනි
 විය එවං චුච්චති. සද්දසන්තිදුපි ව “ආදිච්චං පාපුණ්ණිතා තමො විගච්ඡති”ති
 ආදිස්ස විය සමානකාලෙපි ඉමං පදං ඉච්ඡති. එකත්තනසෙන වා පුරි
 මඤ්ඤා පච්ඡමඤ්ඤා එකං කත්වා එවං චුත්තනති වෙදිතබ්බං. ඉමිනා
 නසෙන ඉතරසමිමපි පදවසෙ අන්තො වෙදිතබ්බො. මුඤ්ඤිතුකම්පනා
 දීනං තිණ්ණං ඤ්ඤානං එකව්ඨතා හෙව්ඨා චුත්තනසා එව. **තිමිත්තා
 විතතං චුච්චානි**ති සංඛාරතිමිත්තෙ අද්ධසදස්සතෙන තත් අනලලිත
 නාය සංඛාරතිමිත්තා විතතං චුච්චානි නාම; **අනිමිත්තෙ විතතං
 පඤ්ඤානි**ති සංඛාරතිමිත්තපටිපසකෙන අනිමිත්තසංඛිංතෙ නිබ්බාණේ
 තනතිත්තනාය විතතං පටිසඨි; සෙසානුපසස්සනාවසෙපි ඉමිනා නසෙන
 අන්තො වෙදිතබ්බො. **තිරොධනිබ්බාණ්ඩාගුයාති** ඉධ චුත්තෙනෙව
 පඨමානුපසස්සනාවසෙපි චුත්තමෙව හොති. “තිරොධෙ”තිපි පාඨො.

බභිද්ධා චුච්චානවිච්චෙතෙ පඤ්ඤාති චුච්චානසමිකෙනිත ගොත්‍රභූ
 ඤ්ඤං චුත්තං; **ගොත්‍රභූබ්බමානි** ගොත්‍රභූඤ්ඤාමෙව; ඉතරථා හි එකව්ඨතා
 න සුජ්ජති. “අසංඛිතා ධමමා අපච්චසා ධමමා”ති ආදිස්ස විය වා වතුමග්ග
 වසෙන වා බහුවචනං කතනති වෙදිතබ්බං. යසමා විමොක්ඛානි මග්ගො,
 මග්ගො ව දුභතොචුච්චානො, තසමා තෙන සමිකෙනිත **යා ව දුභතො
 චුච්චානවිච්චෙතෙ පඤ්ඤාති** ආදි චුත්තං.

පුන විමොක්ඛානං නානාබණ්ණානි එකක්ඛණ්පරියායං දස්සෙතු
 කාමො “කතිතාකාරෙති”ති ආදිමාග. තත් **අධිපෙනසාපෙඨනාති** පෙඨ
 කපෙඨන; **අභිච්චානපෙඨනාති** පතිච්චාපෙඨන; **අභිනිභාරපෙඨනාති**
 විපසස්සනාවිධිතො නිභාරපෙඨන; **තිසානිපෙඨනාති** නිබ්බාණ්පගම

නවෙයින; අභිච්චනො මනසි කතොති¹ චුට්ඨානනාමිතිව්පසානා
බණ්ණසෙව; අභිමිතෙනා විමොක්ඛොති මග්ගකබණ්ණසෙව; එස නසො
සෙසෙසු. විතනං අබ්බිඨාතිති විතනං අබ්බිකං කත්වා ථාති; විතනං පතිට්ඨ
පෙතිති අබ්බිප්පායො; විතනං අභිනිහරතිති ව්පසානා විධිතො විතනං
නිහරති; නිවරොධං නිබ්බාණං නිසොතිති නිරොධනිබ්බාණං නිබ්බාණං
උපගම්වතිති එවං ආකාරනානතතතො චතුරා නානාබණ්ණා දස්සිතා.

එකකබණ්ණාය සමොධානවෙයිනාති එකජක්ඛං සමොසරණ්ණවෙයින;
අබ්බිමනවෙයිනාති විඤ්ඤනවෙයින; පටිලාභවෙයිනාති පාපුණ්ණනවෙයින;
පටිවෙධවෙයිනාති ඤාණෙන පටිවිජ්ඣනවෙයින; සමුච්ඡිද්ධිවෙයිනාති
පච්චිකකරණ්ණවෙයින; සුඝනවෙයිනාති ඤාණපුසනාය පුසනවෙයින;
අභිසමසවෙයිනාති අභිමුඛං සමාගමනවෙයින; එත්ථ සමොධානවෙයි
නාති මුලපදං. සෙසාති අබ්බිමවෙවචනාති. තස්මා යෙව හි සබ්බස්ස
එකතො විස්සර්ජනං කතං. නිමිතනා මුච්චතිති නිමිතතතො මුච්චති;
ඉමිනා විමොක්ඛවෙයි චුතො. යෙනා මුච්චතිති යෙනා නිමිතතතො
මුච්චති; නත්ථ න පණ්ණිදහතිති තස්මිං නිමිතෙන පඤ්ඤනං න කරෙති, යත්ථ
න පණ්ණිදහතිති යස්මිං නිමිතෙන න පණ්ණිදහති; ගොන සුඤ්ඤාති තෙන
නිමිතෙන න සුඤ්ඤා; යෙන සුඤ්ඤාති යෙන නිමිතෙන න සුඤ්ඤානා;
ගොන නිමිතෙන න අභිමිතෙනාති ඉමිනා අනිමිතතවෙයි චුතො;
පණ්ණිසා මුච්චතිති පණ්ණිසො මුච්චති; “පණ්ණි මුච්චති”ති පාඨො²
නිස්සකකථො යෙව. ඉමිනා විමොක්ඛවෙයි චුතො. යත්ථ න පණ්ණි
දහතිති යස්මිං දුක්ඛෙ න පණ්ණිදහති; ගොන සුඤ්ඤාති තෙන දුක්ඛෙන
සුඤ්ඤා; යෙන සුඤ්ඤාති යෙන දුක්ඛනිමිතෙන න සුඤ්ඤා; යෙන
නිමිතෙන නාති යෙන දුක්ඛනිමිතෙන න; නත්ථ න පණ්ණිදහතිති ඉමිනා
අප්පණ්ණිතිතවෙයි චුතො; අභිනිවෙසා මුච්චතිති ඉමිනා විමොක්ඛවෙයි
චුතො. යෙන සුඤ්ඤාති යෙන අභිනිවෙසනිමිතෙන න සුඤ්ඤා;
යෙන නිමිතෙන නාති යෙන අභිනිවෙසනිමිතෙන න; යත්ථ න පණ්ණිදහති
ගොන සුඤ්ඤාති යස්මිං අභිනිවෙසනිමිතෙන න පණ්ණිදහති, තෙන අභි
නිවෙසනිමිතෙන න සුඤ්ඤා; ඉමිනා සුඤ්ඤතවෙයි චුතො.

පුත්ත අට්ඨ විමොක්ඛාදීති නිද්දසිතුකාමො‘අට්ඨ විමොක්ඛා’ති ආදිවාහ.
නත්ථ නිච්චනො අභිනිවෙසාති ආදීති සඤ්ඤා විමොක්ඛෙ චුත්තනායෙන
වෙදිතබ්බාති. සබ්බාතිනිවෙසෙය්ති චුත්තපට්ඨාසරෙහි අභිනිවෙසෙහි; ඉති
අභිනිවෙස මුච්චනවසෙන සුඤ්ඤතවිමොක්ඛා නාම ජාතා. තෙයෙව නිච්චාදී
නිමිතන මුච්චනවසෙන අනිමිතනවිමොක්ඛා. නිච්චනාආදිපණ්ණිසිති
මුච්චනවසෙන අප්පණ්ණිතිතවිමොක්ඛා. එත්ථ ව පණ්ණිසි මුච්චතිති සබ්බත්ථ
නිස්සකකථො වෙදිතබ්බො. ‘පණ්ණිසා මුච්චති’ති වා පාඨො. ‘සබ්බපණ්ණිසිති
මුච්චති’ති වෙත්ථ සාධකං. එවං තිස්සො අනුපසානා තදබ්බවිමොක්ඛතතො
ව සමුප්පෙද්ධිවිමොක්ඛස්ස පච්චස්සනා ව පරියායෙන විමොක්ඛාති චුත්තා.
නත්ථ ජාතාති අනන්තරෙ ව්පසානා විමොක්ඛෙපි සති ඉමිස්සා කථාය

මග්ගවිමොක්ඛාධිකාරනතා තසමිං මග්ගවිමොක්ඛෙ ජාතාති වුත්තං
 හොති. අනිච්ඡන්තුසලාති රාගාදිවජ්ජවිරහිතා කුසලා; විචේදං
 කන්ධා වා පාඨො. බොධිපක්ඛිණා ධම්මාති චත්තාග්ගෙ සතිපට්ඨානා
 චත්තාග්ගෙ සමමප්පධානා චත්තාග්ගෙ ඉද්ධිපාද්ද පඤ්ඤිඤ්ඤානි පඤ්ඤා
 බලාති සත්තා බොජ්ඣක්ඛා අරියො අට්ඨබ්භිකො මග්ගොති වුත්තා
 සත්තනිංස බොධිපක්ඛියධම්මා; ඉදං මුඛනති ඉදං වුත්තප්පකාරං ධම්ම
 ජාතං ආරම්මණතො නිබ්බාණපට්ටසාය මුඛත්තා මුඛං නාමාති වුත්තං
 හොති. තෙසං ධම්මානිනති තෙසං බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං; ඉදං
 විමොක්ඛමුඛනති නිබ්බාණං විකම්මනනතද්ධායසමුච්චේදපට්ටප්පසාධා
 නිසාරණවිමොක්ඛෙසු නිසාරණවිමොක්ඛොව;¹ “යාවතා භික්ඛිවෙ
 ධම්මා සංඛතා වා අසංඛතා වා විරාගො තෙසං ධම්මානං අග්ග
 මක්ඛායති”ති වුත්තත්තා උත්තමධේන මුඛඤ්ඤාති විමොක්ඛමුඛං,
 ‘විමොක්ඛඤ්ඤා තං මුඛඤ්ඤා විමොක්ඛමුඛ’නති කමධාරයසමාස
 වසෙන අයමෙව අත්ථො වුත්තො, “විමොක්ඛඤ්ඤා”ති එත්ථ ලිඛිත
 විපල්ලාසො කතො. නිත්ඤ් අකුසලමුල්ලානිති ලොභද්දසමොභා;
 නිත්ඤ් දුච්චිකානිති කායච්චිමනොදුච්චිතානි; සබ්බෙසි අකුසලා
 ධම්මාති අකුසලමුල්ලෙති සමප්පත්තා දුච්චිතෙති සමප්පත්තා ච අසමප්ප
 ප්පත්තා ච සෙවිතබ්බිදේවනස්සාදීති ධර්මපඤ්ඤා සබ්බෙසි අකුසලා ධම්මා;
 කුසලමුල්ලප්පච්චිතාති වුත්තප්පට්ටකෙති වේදිතබ්බාති. සබ්බෙසි කුසලා
 ධම්මාති වුත්තනසෙතෙව සමප්පත්තා අසමප්පත්තා ච විමොක්ඛස්ස
 උපනිස්සයභුතා සබ්බෙසි කුසලා ධම්මා; විචට්ටකථා හෙට්ඨා වුත්තා,
 විමොක්ඛවිචට්ටසමික්ඛෙත පනෙත්ථ සෙසවිචට්ටාපි වුත්තා. ආසෙව
 නාති ආදිතො සෙවනා; භාවනාති තස්සෙව වස්ඨනා; බහුලී
 කම්මනති තස්සෙව වසිප්පත්තියා පුනපුනං කරණං; මග්ගස්ස පන
 එකක්ඛණ්ණෙයෙව කිව්චසාධනවසෙන ආසෙවනාදීති වේදිතබ්බාති. පටි
 ලාහො වා විසාකො වාති ආදීති හෙට්ඨා වුත්තත්තොනෙවති.

සද්ධම්මප්පකාසනිසා පටිසම්භිද්ධගතථිකථාස

විමොක්ඛකථාවග්ගනා

ති වට්ඨිතා.

ඉද්දති තස්සා විමොක්ඛප්පත්තියා හෙතුභූතං හෙතුසමපත්තිං
 දස්සෙන්නෙන කම්මාය ගතිකථාය අපුබ්බත්ථානු² වග්ගනා-දුග්ග
 තුක³ පටිසක්ඛිකස්සාපි හි “නත්ථි ක්ඛානං අපඤ්ඤස්සා”ති වචනතො
 ක්ඛානමුඛි න උපපජ්ජති. කිං පන විමොක්ඛො? තත්ථ ගතිසමපත්තියාති
 නිරයතිර්ථිකායොතිපෙනති⁴ විසයමනුස්සදේවසබ්බානාසු පඤ්ඤාසු
 ගතිසු මනුස්සදේවසංඛාතාය ගතිසමපත්තියා; එතෙනෙව පුරිමා තිස්සො
 ගතිවිපත්තියො පටිකම්පති. ගතියා සමපත්තිං=ගතිසමපත්ති. සුගතීති

1. සී II & III. ව.

2. සී. II & III අනුපුබ්බත්ථානු.

3. සී II & III හෙතුක.

4. සී II & III පිතති.

වුත්තං. හොති. ගතීති ච සභොකාසා ඛක්ඛා. පඤ්චස්ස ච ගතීස්ස පෙත්තී විසසගහණෙනොව අසුරකායොපි ගතිතො. දෙවොති ඡකාමාවචරදෙවා බ්‍රහ්මානො ච; දෙවගහණෙන අසුරාපි සඛගතිතා. ඤාණසම්පයුත්තෙති ඤාණසම්පයුත්තපටිසංඝිකඛණේ; ඛණොපි හි ඤාණසම්පයුත්තයොගෙන තෙනොව¹ වොහාරෙන වුත්තොති වෙදිතඤ්ඛො. කතීනං හෙතුනානි අලොභාදද්‍යාමොහහෙතුස්ස කතීනං හෙතුනං; උපෙතනීති උප පථනං; නිබ්බතනීති අත්ථො.

යඤ්ඤා පන සුද්දකුලජාතාපි තිහෙතුකා හොනති, තස්මා තෙ සංඝාය පඨමප්පච්ඡා. යඤ්ඤා ච යෙතුයොන මහාපුඤ්ඤා නිසු මහා සාලකුලෙස්ස ජායනති, තස්මා තෙසං තිණ්ණං කුලානං වසෙන තිසෙසා ප්‍රච්ඡා. පාඨො පන සංඛින්නො. මහතී සාලා එතෙසනති=මහාසාලා; මහාසාග්‍ර මහාවිහවාති අත්ථො. අථවා මහා සාග්‍රෙ එතෙ සනති=මහාසාග්‍රිති වත්තඤ්ඤා රකාරස්ස ලකාරං කතො² මහාසාලාති වුත්තං. ඛතතිසා මහාසාලා ඛතතිසෙස්ස වා මහාසාලාති ඛතතිසමහා සාලා. සෙසෙස්සපි එසෙව නයො.

තත්ථ යස්ස ඛතතිසස්ස ගෙහෙ පච්ඡිමන්නෙන කොටිසතං ඛනං නිධානගතං හොති, කහාපණානඤ්ච විසති අමමණානි දිවසං වලඤ්ඤ නිකම්මනති. අයං ඛතතිසමහාසාලො නාම. යස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ පච්ඡිමන්නෙන අසීතිකොට්ඨිතං නිධානගතං හොති, කහා පණානඤ්ච දස අමමණානි දිවසං වලඤ්ඤ නිකම්මනති. අයං බ්‍රාහ්මණ මහාසාලො නාම. යස්ස ගහපතියස්ස ගෙහෙ පච්ඡිමන්නෙන වත්තා ශ්‍රීසංකාරිඨිතං නිධානගතං හොති, කහාපණානඤ්ච පඤ්ච අමමණානි දිවසං වලඤ්ඤ නිකම්මනති. අයං ගහපතිමහාසාලො නාම.

රූපාවචරනං අරූපාවචරානඤ්ච එකත්තතිහෙතුකත්තා ඤාණ සම්පයුත්තෙති න වුත්තං. මනුස්සෙස්ස පන දුහෙතුකාහෙතුකානඤ්ච සඤ්ඤාවතො කාමාවචරෙස්ස දෙවෙස්ස දුහෙතුකාන සඤ්ඤාවතො සෙසෙස්ස ඤාණසම්පයුත්තෙති වුත්තං. එත්ථ ච කාමාවචරදෙවා පඤ්ච කාමගුණරතියා කීලනති, සරීරජුතියා ච ජොතනතීති=දෙවා; රූපා වචරබ්‍රහ්මානො ඝ්‍රාහරතියා කීලනති, සරීරජුතියා ච ජොතනතීති=දෙවා; අරූපාවචරබ්‍රහ්මානො ඝ්‍රාහරතියා කීලනති, ඤාණජුතියා ච ජොතනතීති=දෙවා. කුසලඝ්‍රාහමස්ස ජවනකම්මණෙති අතීතජුතියා ඉධ තිහෙතුකපටිසංඝිජනකස්ස තිහෙතුකකාමාවචරකුසලකම්මසං ච ජවනවිවිසං පුනපුනං උප්පත්තිවසෙන සත්තවාරං ජවනකම්මණෙ පච්චනනකාලෙති අත්ථො. නසො හෙතු කුසලාති අලොභො කුසල හෙතු අද්දෙසො කුසලහෙතු අමොහො කුසලහෙතු; නසම් ඛණේ ජානවෙනනාසාති තසම්. වුත්තකම්මණෙ යෙව ජිනාය කුසලවෙන නාය; සහජානපච්චසා හොනතීති උප්පථනමානා ච සහ උප්පාදන හාවෙන උපකාරකා හොනති; නොන වුච්චතීති තෙන සහජත

පච්චෙසභාවෙනෙව චුට්ඨති; කුසලමූලපච්චෙසාපි සංඛාරාති එක චිත්තකම්මේක පච්චෙසාකාරනායෙන චුත්තං සම්ඛාරති ච බ්‍රහ්මචනෙනා; තත්ථ සංඛාරකම්මකම්මකම්මකා සංඛේ වෙතසිකා සංගතිනාති වෙදිතඛං. අපිසද්දෙන සම්ඛාරපච්චෙසාපි කුසලමූලානිතිපි චුත්තං. හොති; නිකන්තිකම්මේනෙති අත්තනො විපාකං දුග්ඛං පච්චුපට්ඨිතකමෙව වා තථා පච්චුපට්ඨිතකමෙවන උපට්ඨාපිතෙ කමන්තිත්තෙන වා ගති නිම්මෙන වා උපපජ්ජමානානං නිකන්තිකම්මේන; නිකන්ති නිකා මනා පඨනා; ආසන්නමරණස්ස හි මොහෙන ආකුල¹චිත්තත්තා අවිපි ජාලායපි නිකන්ති උපපජ්ජති. කිමපන සෙසෙසු නිම්මෙනෙසු? මෙ හෙතුති ලොභො අකුසලහෙතු මොහො අකුසලහෙතු; භව නිකන්ති පන පටිසංඝිඅනන්තරං පච්චන්තභවධ්මවිචිතො චුට්ඨිත මත්තස්සෙව අත්තනො ඛණ්ඩනත්තානං අරඤ්ඤ සංඛේසමපි උපපජ්ජති. “යස්ස වා පන යත් අකුසලා ධම්මා නුපපජ්ජන්ති, තස්ස තත්ථ කුසලා ධම්මා නුපපජ්ජන්ති ආමන්තා”ති එවමාදි ඉදමෙව සංකාය චුත්තං. නසමි. ඛණේ ජානවේනනාසාති අකුසලවේනනාය; පටිසංඝිකම්මේනෙති තෙන කමෙවන ගතිතපටිසංඝිකම්මේන; නසො හෙතුති අලොභො අබ්‍යාකතහෙතු අද්දෙසො අබ්‍යාකතහෙතු අමොහො අබ්‍යා කතහෙතු; නසමි. ඛණේ ජානවේනනාසාති විපාකාබ්‍යාකතවේන නාය; නාමරූපපච්චෙසාපි විඤ්ඤාණන්ති එත්ථ තසමි. පටිසංඝිකම්මේනෙ තයො විපාකහෙතු සෙසවේනසිකා ව නාමං, හදයවජ්ඣී රූපං, තතො නාමරූපපච්චෙසනොපි පටිසංඝිවිඤ්ඤාණං පච්චන්තති; විඤ්ඤාණපච්චෙ සාපි නාමරූපන්ති එත්ථාපි නාමං චුත්තප්පකාරමෙව, රූපං පන ඉධ සහෙතුකමනුස්සපටිසංඝියා අභිජ්ජනත්තා ගඤ්ඤෙය්‍යකානං වජ්ඣී දසකං කායදසකං භාවදසකන්ති සමභිංස² රූපානි, සංසෙදජානං ඔපපාතිකානඤ්ච පටිපුණ්ණායනනානං. වකුට්ඨදසකං සොතදසකං ඝාණදසකං ජීවහාදසක ඤ්චාති සමසත්තති රූපානි. නං චුත්තප්පකාරං නාමරූපං පටිසංඝිකම්මේනෙ පටිසංඝිවිඤ්ඤාණප්පච්චෙසා පච්චන්තති. පඤ්චකම්මකාති එත්ථ පටිසංඝිවිත්තෙනන පටිසංඝිකම්මේනෙ ලඛ්ඛමානානි රූපානි රූපකම්මකො, සහජනා වෙදනා වෙදනාකම්මකො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාකම්මකො, සෙසවේනසිකා සම්ඛාරකම්මකො, පටිසංඝිචුත්තං. විඤ්ඤාණකම්මකො; සහජානපච්චෙසා හොනන්ති රූපකම්මකෙන චුත්තානෙ මහාභුතා අඤ්ඤා මඤ්ඤා සහජනපච්චෙසා හොනති. අරූ පිනො ඛණා ව හදයරූපඤ්ච අඤ්ඤා මඤ්ඤා සහජනපච්චෙසා හොනති. මහාභුතාපි උපාදරූපානං සහජනපච්චෙසා හොනති; අඤ්ඤා මඤ්ඤා පච්චෙසා හොනති අඤ්ඤා මඤ්ඤා. උපපාදනුපත්ථිතනභාවෙන උපකාරකා හොනන්ති චුත්තානෙ අරූපිනො ඛණා ව අඤ්ඤා මඤ්ඤා පච්චෙසා හොනති; චුත්තානෙ මහාභුතා අඤ්ඤා මඤ්ඤා පච්චෙසා හොනති; නිස්සය පච්චෙසා හොනති අභිධ්මානාකාරෙන නිස්සයාකාරෙන ව උපකාරකා

හොනති; චන්තාගේ අරුපිනො ඛණ්ඩා ච අඤ්ඤාමඤ්ඤාං නික්ඛංස පච්චේසා හොනතිති සහජතා විශ වින්ධරොතඛා; විපපසුත්තපච්චේසා හොනතිති එකවත්තුකාදිභාවානුපගමනෙන විපපසුත්තභාවෙන උපකාරකා හොනති; අරුපිනො ඛණ්ඩා පටිසංකිරුපානං විපපසුත්ත පච්චේසා හොනති, හද්දරුපං අරුපිනං ඛණ්ඩානං විපපසුත්තපච්චේසො හොති. පඤ්චකඛණ්ඩාති හෙත්ථ එවං යථාලාභවසෙන වුත්තං; චන්තාගේ මහාභූතාති එත්ථ තයො පච්චේසා පඨමං වුත්තායෙව.

නසො ජීවිතසංඛාරාති ආයු ච උයමා ච විඤ්ඤාණඤ්ඤා; “ආයු”ති රුපජීවිති නිද්දං අරුපජීවිති නිද්දංඤ්ඤා; “උයමා”ති තෙජෝධාතු; “විඤ්ඤාණ”නති පටිසංකිරුපානං; එතානි හි උපරුපරි ජීවිතසංඛාරං සංඛරොහති පටිත්තෙන නතිති ජීවිතසංඛාරා; සහජානපච්චේසා හොනතිති අරුපජීවිති නිද්දං පටිසංකිරුපානංඤ්ඤා සමපසුත්තකානං ඛණ්ඩානඤ්ඤා හද්දරුපං ච අඤ්ඤාමඤ්ඤා සහජතපච්චේසා හොනති. තෙජෝධාතු භිණ්ණං මහාභූතානං අඤ්ඤාමඤ්ඤා සහජතපච්චේසො හොති. උපාදිරුපානං සහජානපච්චේසොව. රුපජීවිති නිද්දං සහජාන රුපානං පරියායෙන සහජතපච්චේසො හොතිති වේදිතඛං. අඤ්ඤාමඤ්ඤාමඤ්ඤා හොනති නික්ඛංස පච්චේසා හොනතිති වයං අරුප ජීවිති නිද්දං පටිසංකිරුපානංඤ්ඤා සමපසුත්ත ඛණ්ඩානං අඤ්ඤාමඤ්ඤා පච්චේසා හොනතිති අඤ්ඤාමඤ්ඤා නික්ඛංස පච්චේසා හොනතිති වුත්ත නායෙනෙව යොජේතා වේදිතඛං. විපපසුත්තපච්චේසා හොනතිති අරුපජීවිති නිද්දං පටිසංකිරුපානංඤ්ඤා පටිසංකිරුපානං විපපසුත්ත පච්චේසා හොනති; රුපජීවිති නිද්දං මපන අඤ්ඤාමඤ්ඤා නික්ඛංස විපපසුත්ත පච්චේසා හොනති න යුජ්ජති; තයමා තයො ජීවිතසංඛාරාති යථාලාභවසෙන වුත්තං. නාමඤ්ඤා රුපඤ්ඤා වුත්තනායෙනෙව චතුපච්චේසා යොජේ තඛං. චුද්දස ඛණ්ඩාති පඤ්චකඛණ්ඩා චන්තාගේ මහාභූතා තයො ජීවිත සංඛාරා නාමඤ්ඤා රුපඤ්ඤාති එවං ගණනාවසෙන චුද්දස ඛණ්ඩා; තෙසඤ්ඤා උපරි අඤ්ඤාමඤ්ඤා සහජානාදිපච්චේසා වො වුත්තනායො එව. සමපසුත්තපච්චේසා හොනතිති පුන එකවත්තුකාදිභාවානුපගමනෙන විපකාරකා හොනති; පඤ්චේසානිති සද්ධිනිද්දාදිති; නාමඤ්ඤාති ඉධ වේදනා දයො තයො ඛණ්ඩා; විඤ්ඤාණඤ්ඤාති පටිසංකිරුපානං; පුන චුද්දස ඛණ්ඩාති චන්තාරො ඛණ්ඩා පඤ්ච නිද්දානි තයො හෙතු නාමඤ්ඤා විඤ්ඤා නඤ්ඤාති එවං ගණනාවසෙන චුද්දස ඛණ්ඩා; අධිපිසති ඛණ්ඩාති පුරිමා ච චුද්දස ඉමෙ ච චුද්දසාති අධිපිසති; ඉධ රුපස්සාපි පටිධින්නා සමපසුත්තපච්චේසං අපනෙතා විපපසුත්තපච්චේසො වුත්තො.

එවං පටිසංකිරුපානං විජ්ජමානස්ස කස්ස තස්ස පච්චස්ස පනත්තස්ස ඛණ්ඩස්ස තං තං පච්චේසො දයෙස්ස ටි පඨමං නිද්දංඤ්ඤා හෙතු නිගමෙතා දයෙස්ස නොතා ඉමෙසං අධිපිසති හෙතුනං පච්චේසා නිද්දං

උප්පන්නී හොතිති ආහ. කමමාසුගනකඛණේ තයො කුසලහෙතු නිකන්තිකඛණේ වෙ අකුසලහෙතු පටිසන්තිකඛණේ තයො අබ්බාකත හෙතුති එවං අට්ඨ හෙතු. තත් තයො කුසලහෙතු වෙ අකුසලහෙතු ව ඉධ පටිසන්තිකඛණේ පටිත්තියා උපනිස්සයපච්චයා හොන්ති. තයො අබ්බාකතහෙතු යථායොගං හෙතුපච්චයසහජ්ඣපච්චයවසෙන පයච්චා හොන්ති. සෙසාවරෙසුපි එසෙව නයො.

අරුපාවචරානං පන රුපාභාවා නාමපච්චසාපි විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණපච්චසාපි නාමන්ති චුත්තං. රුපමිස්සකවුද්දනකෝ¹පි ච පරි භිනො. තස්ස පරිභින්නතා “අට්ඨවිසති ධම්මා”ති වාරො ව න ලබ්බති. ඉද්දති විමොක්ඛස්ස පච්චයභුතං තිහෙතුකපටිසන්තිං දස්සොන්වා තෙනෙව සම්බන්ධෙන දුග්ගතක පටිසන්තිවිසෙසව දස්සොතුකාමො ගතිසම්පන්නස්ස ඤාණවිපාසුගෙනති ආදිමාහ. කුසලභිමමස්ස ජට්ඨාකඛණොති අතීත ජාතියා ඉධ පටිසන්තිජනකස්ස දුග්ගතකකුසලකමස්ස චුත්තනායෙ නෙව ජට්ඨනකඛණේ; වෙ හෙතුති ඤාණවිපාසුගතතතා අලොභො කුසල හෙතු අද්දෙසො කුසලහෙතු; වෙ අව්‍යාකතහෙතූපි අලොභාද්දසා යෙව; චන්ත්‍යාදි ඉන්ද්‍රියානිති පඤ්ඤි ඤීයවජ්ජාති සද්ධිඤීයාදීති චත්තාරි; මාදස ධම්මාති පඤ්ඤි ඤීයස්ස අමොගහෙතුස්ස ච පරිභින්නතා මාදස; තෙසං චිත්තං යෙව පරිභින්නතා ජබ්බිත්ති; ඡන්තං හෙතුනන්ති චිත්තං කුසලහෙතුනං චිත්තං අකුසලහෙතුනං චිත්තං විපාකහෙ තුනන්ති එවං ඡන්තං හෙතුනං; රුපාරුපාවචරා පනෙත්ථ එකන්ත තිහෙතුකතතා න ගතිතා. සෙසං පඨමවාරෙ චුත්තනායෙනෙව වෙදි කඛිං. ඉමසම්. වාරෙ දුග්ගතකපටිසන්තියා දුග්ගතකකමමස්සෙව චුත්තතතා තිහෙතුකකමමන දුග්ගතකපටිසන්ති න හොතිති චුත්තං හොති. තස්මා යං ධම්මසධගහට්ඨකථායං තිපිටකමහාධම්ම රක්ඛිතපෙරවාරෙද “තිහෙතුකකමමන පටිසන්ති තිහෙතුකාව හොති, දුග්ගතකකමමන දුග්ගතකා හොති, තිහෙතුකා න හොති”ති චුත්තං. තං ඉමාය පාළියා සමෙති. යං පන තිපිටකවුලනාගපෙර රස්ස ව මොරවාපිවාසිමහාදත්තපෙරස්ස ව වාදෙසු තිහෙතුකකමමන පටිසන්ති තිහෙතුකාපි හොති දුග්ගතකාපි අහෙතුකා න හොති. දුග්ගතකකමමන දුග්ගතකා හොති, අහෙතුකාපි. තිහෙතුකා න හොති”ති චුත්තං. තං ඉමාය පාළියා විරුද්ධං විය දිස්සති. ඉමිස්සා කථාය හෙතුඅභිකාරත්තා අහෙතුකපටිසන්ති න චුත්තතා.

ගතිකථාවග්ගනා.

ඉද්දති තස්සා හෙතුසම්පන්නියා පච්චයභුතං කමමං දස්සොනෙත්තන කපිතාය කමමකථාය අසුඛිත්ථානුවණ්ණනා:- තත් අනොසිකමමං අනොසිකමමපිපාකොති ආදීසු අනිත්තවෙසු කතස්ස කමමස්ස

1. සි II වුද්දනොපි

අතීතභවෙසු යෙව් විපකකම්පාකං ගහෙතා, අහොසිකමම. අහොසිකමම විපාකොති චුතතං. තස්සෙව අතීතස්ස කමමස්ස දිට්ඨධම්ම වෙදනීයස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස පච්චයවෙකලොන අතීතභවෙසු යෙව් අවිපකකම්පාකඤ්ච අතීතෙයෙව පරිනිබ්බූතස්ස ච දිට්ඨධම්ම වෙදනීයඋපපජ්ජවෙදනීයඅපරාපරියවෙදනීයස්ස කමමස්ස අවිපකකම්පාකඤ්ච ගහෙතා, අහොසිකමම. නාහොසි කමමම්පාකොති චුතතං. අතීතස්සෙව කමමස්ස අවිපකකම්පාකස්ස පච්චුප්පනනභවෙ පච්චයසමපත්තියා විපච්චමානං. විපාකං ගහෙතා, අහොසි කමම. අසීකමමම්පාකොති චුතතං. අතීතස්සෙව කමමස්ස අතිකතනම්පාකකාලස්ස ච පච්චුප්පනනභවෙ¹ පරිනිබ්බායනනස්ස ච අවිපච්චමානං. විපාකං ගහෙතා, අහොසිකමම. නසී කමමම්පාකොති චුතතං. අතීතස්සෙව කමමස්ස අවිපකකම්පාකස්ස අනාගතෙ භවෙ පච්චයසමපත්තියා විපච්චිතබ්බං. විපාකං ගහෙතා, අහොසි කමම. භවිස්සන්ති කමමම්පාකොති චුතතං. අතීතස්සෙව කමමස්ස අතිකතනම්පාකකාලස්ස ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායනනස්ස ච අවිපාකං ගහෙතා, අහොසිකමම. න භවිස්සන්තිකමමම්පාකොති චුතතං. එවං අතීතකමම. අතීතපච්චුප්පනනානාගතවිපාකාපිපාකවසෙන ඡධා දස්සිතං.

පච්චුප්පනනභවෙ කතස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්ස කමමස්ස ඉඳෙව විපච්චමානං. විපාකං ගහෙතා, අසීකමම. අසීකමමම්පාකොති චුතතං. තස්සෙව පච්චුප්පනනස්ස කමමස්ස පච්චයවෙකලොන ඉධ අවිපච්චමානඤ්ච දිට්ඨව් ධම්මෙ පරිනිබ්බායනනස්ස ඉධ අවිපච්චමානඤ්ච විපාකං ගහෙතා, අසීකමම. නසී කමමම්පාකොති චුතතං. පච්චුප්පනනස්සෙව කමමස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස ච අපරපරියායවෙදනීයස්ස ච අනාගතභවෙ විපච්චිතබ්බං. විපාකං ගහෙතා, අසීකමම. භවිස්සන්ති කමමම්පාකොති චුතතං. පච්චුප්පනනස්සෙව කමමස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස පච්චයවෙකලොන අනාගතභවෙ අවිපච්චිතබ්බඤ්ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායිතබ්බස්ස අපරපරියාය වෙදනීයස්ස අවිපච්චිතබ්බඤ්ච විපාකං ගහෙතා, අසීකමම. න භවිස්සන්ති කමමම්පාකොති චුතතං. එවං පච්චුප්පනනකමම. පච්චුප්පනනා නාගතවිපාකාපිපාකවසෙන චතුධා දස්සිතං.

අනාගතභවෙ කාතබ්බස්ස කමමස්ස අනාගතභවෙ විපච්චිතබ්බං. විපාකං ගහෙතා, භවිස්සන්ති කමම. භවිස්සන්තිකමමම්පාකොති චුතතං. තස්සෙව අනාගතස්ස කමමස්ස පච්චයවෙකලොන අවිපච්චිතබ්බඤ්ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායිතබ්බස්ස අවිපච්චිතබ්බං ච විපාකං ගහෙතා, භවිස්සන්ති කමම. න භවිස්සන්තිකමමම්පාකොති චුතතං. එවං අනාගතකමම. අනාගතවිපාකාපිපාකවසෙන විධා දස්සිතං. නං සබ්බං එකතොකතා වාදසම්මත කමම. දස්සිතං. හොති.

ඉමසමිං ථානෙ ධ්වං නිඤ්ඤි කමමචතුක්කානි ආහරිතා වුච්චන්ති-
තෙසු හි වුත්තෙසු අයමන්තො පාකචනරො හවිස්සතිහි. චතුබ්බිධං හි
කමමං දිට්ඨධම්මවේදනීයං උපපජ්ජවේදනීයං අපරපරියායවේදනීයං
අහොසිකමමනි. තෙසු එකජවනවිධියං සත්තසු විත්තෙසු කුසලා වා
අකුසලා වා පඨමජ්ජවනවේදනා දිට්ඨධම්මවේදනීයකමමං නාම. තං
ඉමසමිං යෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති. තථා අසකෙකාන්තං පන
'අහොසිකමමං නාහොසිකමමවිපාකො, න හවිස්සති කමමවිපාකො,
නඤ්ඤි කමමවිපාකො'ති ඉමස්ස තිකස්ස වසෙන අහොසිකමමං නාම
හොති. අත්ථසාධිතා පන සත්තමජ්ජවනවේදනා උපපජ්ජවේදනීයකමමං
නාම. තං අනන්තරෙ අත්තභාවෙ විපාකං දෙති. තථා අසකෙකාන්තං
වුත්තනායෙනෙව අහොසිකමමං නාම හොති. උභින්නං අනන්තරෙ
පන පඤ්ච ජවනවේදනා අපරපරියායවේදනීයකමමං නාම. තං
අනාගතෙ යද්ඨ ඔකාසං ලභති, තද්දා විපාකං දෙති. යති සංසාරස්ථ
වත්තියා අහොසිකමමං නාම න හොති.

අපරමපි චතුබ්බිධං කමමං: යගරුකං¹ යබ්බුලං යද්දසන්නං
කචත්තාවාපනකමමනි. තත්ථ කුසලං වා හොති අකුසලං වා, ගරුකා
ගරුකෙසු යං ගරුකං මාතුසාතාදිකමමං වා මහග්ගතකමමං වා, තදෙව
පඨමං විපච්චති. තථා බහුලා බහුලෙසු පි යං බහුලං හොති සුසීලං වා
දුස්සීලං වා, තදෙව පඨමං විපච්චති. යද්දසන්නං නාම මරණකාලෙ
අනුස්සරිතකමමං වා කතකමමං වා, යං හි ආසන්නමරණෙ අනුස්සරිතං
යකෙකාති කාතුං වා, තෙනෙව උපපජ්ජති. එතෙති පන තිති මුත්තං
පුනපුනං ලද්ධායෙවනං කචත්තාවාපනකමමං නාම හොති. තෙසං
අභාවෙ තං පටිසංඝිං ආකස්සිති.

අපරං වා චතුබ්බිධං කමමං: ජනකං උපත්ථිතකං උපපිලකං
උපසාතකනි. තත්ථ ජනකං නාම කුසලමපි අකුසලමපි හොති.
පටිසංඝියං පච්චෙතති² රුපාරුපවිපාකං³ ජනෙති. උපත්ථිතකමපන
විපාකං ජනෙතුං න යකෙකාති. අඤ්ඤාන කමමෙන දින්නාය
පටිසංඝියා ජනිතෙ විපාකෙ උපපජ්ජනකසුබ්දකං. උපත්ථිතෙති
අද්ධානං පච්චෙතති. උපපිලකං අඤ්ඤාන කමමෙන දින්නාය
පටිසංඝියා ජනිතෙ විපාකෙ උපපජ්ජනකසුබ්දකං. පිලෙති බාධති
අද්ධානං පච්චන්තිතුං න දෙති. උපසාතකමපන කුසලමපි අකුසලමපි
යමානං අඤ්ඤා දුබ්බිකමමං ඝාතෙතා තස්ස විපාකං පටිබාහෙතා
අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති. එවං පන කමමෙන කතෙ
ඔකාසෙ තං විපාකං උපපන්නං නාම වුච්චති.

ඉති ඉමෙසං වාදසන්නං කමමානං කමමන්තරඤ්ච විපාකන්ත
රඤ්ච බුද්ධානං කමමවිපාකඤ්ඤායෙව යාථාවසරයතො පාකටං
හොති, අසාධාරණං භාවකෙති. විපස්සනෙන පන කමමන්තරං ච විපා
කන්තරඤ්ච එකදෙසතො ජනිතබ්බං. තස්මා අයං මුඛමත්තදස්සනෙන

¹. සී. II & III, යංගරුකං. ². සී. II & III, පච්චෙතති. ³. විපාකකමකෙ-විසුඤ්ඤා

කමමවිසෙසො පකාසිතොති. එවං සුද්ධිකකමමවසෙන පඨමවාරං වතා¹ තදෙව කමමං. මධා විහජ්ඣා කුසලාකුසලාදිසුගලවසෙන දසති පරියායෙති අපරෙ දස වාරා වුත්තා, තත් අරොග්ගවෙධින කුසලං. අනාරොග්ගවෙධින අකුසලං. ඉදං දුකං² ඡතිවසෙන වුත්තං. අකුසලමෙව රාගාදිදොසසංයොගෙන සාවජ්ජං. කුසලං තදභාවෙන අනාවජ්ජං. අකුසලං අපරිසුද්ධිතතා කණ්ණාතිඡතිහෙතුතතා වා කණ්ණං. කුසලං පරිසුද්ධිතතා සුක්කාතිඡතිහෙතුතතා වා සුක්කං. කුසලං³ සුඛවුද්ධිමත්තා සුඛදුෂං, අකුසලං දුක්ඛවුද්ධිමත්තා දුක්ඛදුෂං. කුසලං සුඛඵලවත්තා සුඛවිපාකං. අකුසලං දුක්ඛඵලවත්තා දුක්ඛ විපාකනති එවමෙතෙයං නානාකාරො වෙදිතබ්බොති.

කමමකථාවණ්ණනා නිධිනා

ඉද්දති තස්ස කමමස්ස පච්චයභුතෙ විපල්ලාසෙ දසෙස්සෙනෙන කථිතාය සුත්තනනප්පබ්බතමාය විපල්ලාසකථාය අප්පබ්භ්වානුවණ්ණනා: සුත්තනෙන නාව සඤ්ඤාචිපල්ලාසාති සඤ්ඤාය විපල්ලත්භාවා; විපරිතසඤ්ඤාති¹අත්ථා, සෙසවසෙසුපි එසෙව නයො, විත්තකිව්වස්ස දුබ්බලභානෙ දිට්ඨිවිරතිතාය අකුසලසඤ්ඤාය සකකිව්වස්ස බලවකාලෙ සඤ්ඤාචිපල්ලාසො. දිට්ඨිවිරතිතස්සෙව අකුසලවිත්තස්ස සකකිව්වස්ස බලවකාලෙ විත්තචිපල්ලාසො. දිට්ඨිසමපසුත්තෙ විත්තෙ දිට්ඨිචිපල්ලාසො. තස්මා සබ්බදුබ්බලො සඤ්ඤාචිපල්ලසො. තතො බලවත්තරො, විත්තවිපල්ලාසො. සබ්බබලවත්තරො දිඨිවිපල්ලසො. අඡතමුද්ධිදුරකස්ස කතාපණ්දස්සනං. විය භි සඤ්ඤා, අරමමණ්ස්ස උපට්ඨානාකාරමත්තගතණ්ණො, ගාමිකපුරිසස්ස කතාපණ්දස්සනං. විය විත්තං, ලක්ඛණපටිච්චෙධස්සාපි සමාපණ්ණො. කමමාරස්ස මහාසණ්ඩාසෙන අයොගතණ්. විය දිට්ඨි, අභිනිවිස්ස පරාමසනනො. අනිවෙව නිව්වනති සඤ්ඤාචිපල්ලාසොති අනිවෙව වත්ථුසමි නිව්වං. ඉද්දති එවං ගහෙතා උපපජ්ජනක සඤ්ඤා සඤ්ඤාචිපල්ලසො. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථා වෙදිතබ්බො. න සඤ්ඤාචිපල්ලාසො න විත්තචිපල්ලාසො න දිට්ඨිචිපල්ලාසොති වතුසු වත්ථුසු වාදසනනං. විපල්ලාසගාහානං අභාවා යාථාවගතණ්. වුත්තං.

ගාථාසු අනිත්තනි ව අත්තාති අත්තනති අත්තාති එවං සඤ්ඤිතොති අත්ථා. මිච්ඡාදිට්ඨිහනාති න කෙවලං සඤ්ඤිතොව සඤ්ඤාය විය උපපජ්ජමානාය මිච්ඡාදිට්ඨියාපි හතා; ඛිත්තචිත්තාති සඤ්ඤාදිට්ඨිති විය උපපජ්ජමානෙන ඛිත්තෙන විඛතෙන න විත්තෙන සමත්තාගතා; මිසඤ්ඤිතොති දෙසනාමත්තමෙතං; විපරිතසඤ්ඤා විත්තදිට්ඨිනොති අත්ථා. අථවා සඤ්ඤාප්පබ්බතමානා දිට්ඨියා පඨමං වතුති පදෙති සඤ්ඤාචිපල්ලාසො වුත්තො. තතො මිච්ඡාදිට්ඨිහනාති

1. සි. III, කමා.

2. දුක්ඛං-සබ්බත්.

3. සි II & III, බුඞ්මත්තා.

දිවයිවිපල්ලාසො. ඛින්නවින්නාති වින්නවිපල්ලාසො. විසඤ්ඤිනොති තීති විපල්ලාසගාභෙති පකතිසඤ්ඤාචිරතිතා මොහං ගතා; “මුච්ඡන්තො විසඤ්ඤා විසඤ්ඤාදි සමපඡර්ථා”ති එත්ථ විය නො¹ සොගසුත්තා මාරස්සාති තෙ ජනා සත්තා මාරස්ස යොගෙ යුත්තා නාම භොනති; අසොගකෙඛිමිනොති චතුති යොගෙති ඊතීති බෙමං. නිබ්බාණං අප්පත්තා; සත්තා ගච්ඡන්ති සංඝාරනති තෙසෙව පුත්තලා සංසාරං සංසරන්ති; කය්සා? ජාතිමරණගාමිනො හි තෙ. තය්සා සංසරන්තිති අස්සො. බුද්ධාති චතුසච්චබුද්ධා සබ්බඤ්ඤානො; කාලත්තයසාධාරණවසෙන බහුවචනං. ලොකගමිනති ඔකාසලොකෙ; පහඛ්ඤාති ලොකස්ස පඤ්ඤාලොකඛිකරා; ඉමං ඛම්මං පඤ්ඤානති විපල්ලාසප්පතාණං ඛම්මං. භේතෙන්නති; දුක්ඛපසමගාමිනනති දුක්ඛවූපසමං නිබ්බාණං ගච්ඡන්තං; නොසං සුඤ්ඤාති තෙසං බුද්ධානං ඛම්මං සුඤ්ඤානා; සප්පඤ්ඤාති භබ්බභූතා පඤ්ඤාචන්තො; සවිත්තං පච්චලද්ධනති විපල්ලාසචර්ජනං සකච්ඡන්තං. පටිලභිත්වා; පටිඅලද්ධාති² පදචෙඡ්ඤො. අථවා පටිලභිංසු; පටිඅලද්ධනති පදචෙඡ්ඤො. අනිවචනං දක්ඛනති අනිවචවසෙනෙව අද්දසංසු; අනත්තනති අනත්තාති අත්තානං අත්තනාති අද්දකඛුං; අථවා අත්තනනති චජ්ඣස්මි. අත්තා නත්තති අද්දකඛුං; සමමාදිවයිසමාදානාති ගතිතසමාදායස්සනා; සබ්බදුක්ඛං උපච්චගුන්ති සකලං චචදුක්ඛං සමතික්කන්තා.

පභිණාපභිණ්ණපුත්ථාය දිවයිසමපත්තස්සාති සොතාපත්තස්ස; දුක්ඛෙ සුචනති සඤ්ඤා උප්පජ්ජති විත්තං උප්පජ්ජතිති මොහකාලුස්සියස්ස අප්පභිණ්ණනා සඤ්ඤාමත්තං. වා විත්තමත්තං. වා උප්පජ්ජති; අනාගාමිස්ස උප්පජ්ජති, කිම්පන සොතාපත්තස්ස. ඉමෙ වෙ අරහතො යෙව පභිණා. අසුභෙ සුභනති සඤ්ඤා උප්පජ්ජති විත්තං උප්පජ්ජතිති සකදාගාමිස්ස උප්පජ්ජති, කිම්පන සොතාපත්තස්ස. ඉමෙ වෙ අනාගාමිස්ස පභිණාති අධිකථායං වුත්තං. තය්සා ඉදං වයං සොතාපත්තසකදාගාමිනො සක්ඛාය වුත්තනති වෙදිතබ්බං. අනාගාමිනො කාමරාගස්ස පභිණ්ණනා “අසුභෙ සුභ”නති සඤ්ඤාචිත්ත විපල්ලාසානඤ්ච පතාණං වුත්තනති වෙදිතබ්බං. ඵෙසු චජ්ඣස්ස ආදීති පදෙති පභිණ්ණ පභිණ්ණ නිමමෙත්වා දස්සෙති. තත්ථ “අනිවෙව නිවන්ති, අත්තනනති අත්තා”ති ඉමෙසු ඵෙසු චජ්ඣස්ස ජ විපල්ලාසා පභිණා. “දුක්ඛෙ සුචනති, අසුභෙ සුභ”නති ඉමෙසු ඵෙසු චජ්ඣස්ස වෙදිවයිවිපල්ලාසා පභිණා. කෙසුචි පොත්ථකෙසු “වෙ”ති පඨමං ලිඛිතං, පච්ඡා“ජා”ති. චතුසු චජ්ඣස්සති චත්තාරි එකතො කත්වා වුත්තං. අධිකාති ඵෙසු ජ, ඵෙසු” වෙති අධි. චත්තාරොති දුක්ඛාසුභචජ්ඣස්ස එකෙකස්මි. වෙ වෙ සඤ්ඤාචිත්තවිපල්ලාසාති චත්තාරො. කෙසුචි පොත්ථකෙසු “ජ ඵෙසු”ති වුත්තත්ථානෙසුචි එවමෙව ලිඛිතනති.

විපල්ලාසකථාවණ්ණනා නිවයිනා.

1. සි II & III, තෙසං.

2. සි I, II & III, පටිඅලද්ධනති.

3. සි III, ඡසු.

ඉදුනි තෙසං තිණ්ණං විපල්ලාසානං පභාණකරං අරියමග්ගං දසෙන්නෙතන කම්මාය මග්ගකථාය අපුබ්බත්ථාවණ්ණනා- තත්ථ මග්ගෙති කෙනටෙයින මග්ගොති යො චුද්ධසාසනො මග්ගොති චුච්චති, සො කෙනටෙයින මග්ගො නාම හොතීති අත්ථො. **මිච්ඡා දිට්ඨිසා පභාණාසාති** ආදිසු දසසු පරියායෙසු පඨමො පඨමො තස්ස තස්ස මග්ගඛතස්ස උජ්ඣිවිපච්චනිකවසෙන චුත්තො. **මග්ගො වෙච්ච හෙතු** වාති තස්ස තස්ස කීචමස්ස කරණං පටිපදුටෙයින මග්ගො සමපාප කටෙයින හෙතු; තෙන මග්ගස්ස පටිපදුටෙයි සමපාපකටෙයි ච චුත්තො හොති. “අයං මග්ගො අයං පටිපදු”ති ආදිසු හි පටිපදු මග්ගො. “මග්ගස්ස නියානාටෙයි ගහෙනබ්බො”ති ආදිසු සමපාපනො හෙතු. එවං විහි විහි පදෙති “මග්ගොති කෙනටෙයින මග්ගො”ති පුච්ඡාය විස්සජ්ජනං කතං හොති. **සහජානානං ධම්මානං උපස්මභ නාසාති** අත්තනා සහ ජාතානං අරූපධම්මානං සහජාතඅඤ්ඤ මඤ්ඤනිස්සයපච්චයාදිභාවෙන උපස්මභනභාවාය; **කිලෙසානං පටිසාදනාසාති** තත්තමග්ගවජ්ඣානං චුත්තාවසෙසකිලෙසානං ඛෙපනාය; **පටිවෙඛාදිවිසොධනාසාති** එත්ථ යමො “කො වාදි කුස ලානං ධම්මානං? සීලඤ්ඤ සුචිසුද්ධං දිට්ඨි ච උජ්ජකා”ති වචනනො සීලඤ්ඤ දිට්ඨි ච සච්චපටිවෙධස්ස ආදි. සො ච ආදිමග්ගකම්මෙණ විසුජ්ඣති. තස්මා පටිවෙඛාදි විසොධනායාති චුත්තං. **විනතස්ස අබ්ධිසා නාසාති** සමපසුත්තචිත්තස්ස සකකීවෙච්ච පභිට්ඨානාය; **විනතස්ස මොදනාසාති** චිත්තස්ස පරිසුද්ධභාවාය. **විසෙසාබ්ගමාසාති** ලොකී යතො විසෙසපටිලාභාය. **උත්තරිපටිවෙධාසාති** ලොකීයතො උත්තරි පටිවිජ්ඣානත්ථාය. **සමවාගිසමසාසාති** චතුත්තං සමවානං එකාභිසම යාය කීචනිජාත්ති වසෙන එකපටිවෙධාය; **නිරොධෙ පනිට්ඨාපනා සාති** චිත්තස්ස වා පුග්ගලස්ස වා නිබ්බාණෙ පභිට්ඨාපනත්ථාය; සක දුගාමි මග්ගකම්මණාදිසු අට්ඨි මග්ගඛතාති එකතො කත්වා තංතං මග්ග වජ්ඣකීලෙසපපභාණං චුත්තං. එවං වචනෙ කාරණං හෙට්ඨා චුත්ත මෙව. යස්මා උපරූපරිමග්ගෙනාපි සුචිසු ආදිවිසොධනා සුචිසු චිත්ත වොදනඤ්ඤ හොති. තස්මා තානිපි පදනි චුත්තානි. **දස්සනමග්ගොති** ආදීති යාච පරියොසානා තස්ස ධම්මස්ස ලකම්මණවසෙන මග්ගටෙයි චුත්තො. තානි සබ්බානිපි පදනි අභිඤ්ඤායන්දෙදසෙ චුත්තත්ථා නෙව. එවමෙත්ථ යථාසමිකවං ලොකීයලොකුත්තරො මග්ගො නිද්දිටෙයි. හෙතුටෙයින මග්ගො නිද්දිටෙයි. නිපපරියායමග්ගත්තා වස්ස පුන මග්ගොති න චුත්තං. **ආබිසනෙසාටෙයින ඉන්ද්‍රියාති** ආදීනි ව ඉන්ද්‍රියාදීනං අත්ථවසෙන. **සමවාගිති** වෙත්ථ සච්චඤ්ඤානි. සබ්බෙපි තෙ ධම්මා නිබ්බාණස්ස පටිපදුටෙයින මග්ගො. අනෙත චුත්තං නිබ්බාණං පන සංසාරදුක්ඛාභිභූතෙහි දුක්ඛනිස්සරණ්ඨිකෙහි සපුරිසෙහි මග්ගී යති ගවෙසියතීති මග්ගොති චුත්තනාහි වෙදිතබ්බතාහි.

මග්ගකථාවණ්ණනා නිට්ඨිනා.

ඉදුනි තස්ස මගස්ස මණ්ඩපෙය්‍යතනං දස්සෙනෙන න කම්මාය භගවතො චචනෙන දෙසපුබ්බිකාමාය මණ්ඩපෙය්‍යකථාය අපුබ්බිකානු වණ්ණනා-තථ මණ්ඩපෙය්‍යනති යථාසම්පන්නං නිමලං විප්ප සන්නං සප්පි සප්පිමණ්ඩාති වුච්චති, එවං විප්පසන්නවෙධන මණ්ඩා, පානබ්බවෙධන පෙය්‍යං, යං හි පිච්චා අනතරවිචියං පභිනා විසඤ්ඤිතො අත්තනො සාවකාදීනමපි අස්සාමිකා භොනති, තං පසන්නමපි න පානබ්බං, මයහමපන ඉදං සිකඛාත්තයයඛගතිතං සායනබ්‍රහ්මවරියං සම්පන්නතතා නිමලතතා විප්පසන්නතතා මණ්ඩඤ්ඤිතිකසුඛාවගතතා පෙය්‍යඤ්ඤාති මණ්ඩපෙය්‍යනති දිපෙති. මණ්ඩා පෙය්‍යො එත්ථාති මණ්ඩපෙය්‍යං, කින්නං? සායනබ්‍රහ්මවරියං කසමා සිකඛාත්තයං බ්‍රහ්මවරියං නාම? උත්තමවෙධන නිබ්බාණං බ්‍රහ්මං නාම, සිකඛාත්තයං නිබ්බාණත්ථාය පචත්තනතො බ්‍රහ්මත්ථාය වරියාති බ්‍රහ්මවරියනති වුච්චති. සායනබ්‍රහ්මවරියනති තං යෙව, සත්ථා සමමුඛිභුතොති ඉදමෙත්ථ කාරණවචනං, යස්මා පන සත්ථා සමමුඛි භුතො, තස්මා විරියපයොගං කත්වා පිච්චෙනං මණ්ඩං, බාහිරකං හි හෙසුප්පමණ්ඩං, වෙජ්‍යස්ස අසමමුඛා පිච්චන්නානං පමාණං වා උග්ගමන නිග්ගමනං වා න ඡිනාමාති ආසංකා භොති, වෙජ්‍යස්ස සමමුඛා පන වෙජ්‍යො ඡිනිස්සතිති නිරාසංකා පිච්චනති, එවමෙව අමාකඤ්ඤ ධම්මස්සාමි සත්ථා සමමුඛිභුතොති විරියං කත්වා පිච්චාති මණ්ඩපානෙ සත්තිශොජෙති, දිට්ඨධම්මික සම්පරාසිකපරමෙත්ථි යථාරහං අනු සාසතීති සත්ථා, “අපි ම සත්ථා භගවා සත්ථවාහො”ති ආදිනා නිද්දෙස නයෙන පෙත්ථ අත්ථා වෙදිතබ්බො, සන්දිස්සමානො මුඛො භුතොති සමමුඛිභුතො.

මණ්ඩපෙය්‍යනිද්දෙසෙ තිබ්බතන¹ මණ්ඩාති තිබ්බාචො තිබ්බතං, තිබ්බෙනන මණ්ඩා තිබ්බතමණ්ඩා; තිවිධෙන මණ්ඩාති අත්ථො, සත්ථි සමමුඛිභුතොති ඉදං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණ මණ්ඩත්තයදස්සනත්ථං වුත්තං, පරිනිබ්බුතෙපි පන සත්ථර් එක දෙසෙන මණ්ඩත්තයං පචත්තති යෙව, තෙනෙව වස්ස නිද්දෙසෙ සත්ථර් සමමුඛිභුතෙති අවන්තා ඝනමො දෙසනාමණ්ඩාති ආදි වුත්තනති වෙදිතබ්බං, දෙසනාමණ්ඩාති ධම්මදෙසනා එව මණ්ඩා; පටිග්ගහමණ්ඩාති දෙසනාපටිග්ගාහකො එව මණ්ඩා; බ්‍රහ්මවරිය මණ්ඩාති මග්ගබ්‍රහ්මවරියමෙව මණ්ඩා; ආචිකඛනාති දෙසෙ තබ්බානං සම්මාදීනං ඉමානි නාමානීති නාමවසෙත කථනා; දෙස නාති දස්සනා; පඤ්ඤාපනාති ඡිනාපනා ඤ්ඤාමුඛෙ ධූපනා වා; ආසනං ධූපෙනනා හි “ආසනං පඤ්ඤාපෙති”ති වුච්චති, පට්ඨ පනාති පඤ්ඤාපනා; පචත්තනාති අත්ථො, ඤ්ඤාමුඛෙ ධූපනා වා, විවරණාති විවරකරණං; විවරිතා දස්සනාති අත්ථො, විහත්තාති විහාගකීරියා; විහාගතො දස්සනාති අත්ථො, උත්තානිකමමනති පාකවභාව කරණං.

අථවා ආමිකකිණාති දෙසනාදීනං ඡන්තං පදනං මූලපදං,
 දෙසනාදීනි ඡ පදනි තස්ස අත්ථවරණත්ථං වුත්තානි. තත්ථ දෙස
 නාති උග්ගචිතඤ්ඤානං වසෙන සංඛෙපෙනා පඨමං උදෙසවසෙන
 දෙසනා; උග්ගචිතඤ්ඤා නි සංඛෙපෙන වුත්තං පඨමං වුත්තඤ්ඤා පටි
 විජ්ඣනති. පඤ්ඤාපනාති විපඤ්චිතඤ්ඤානං වසෙන තෙසං චිත්ත
 තොසනෙන මුද්ධිනිසානෙන ව පඨමං සංඛිත්තස්ස විස්ථාරනො නිදෙස
 වසෙන පඤ්ඤාපනා; පඨමපනාති තෙසං යෙව නිද්ද්ධස්ස නිදෙස
 සස්ස පටිනිදෙසවසෙන විස්ථාරකරණෙන පඤ්ඤාපනා; විමරණාති
 නිද්ද්ධස්සාපි පුනපුනං වචනෙන විවරණා; විභජනාති පුපුනුන
 වුත්තස්සාපි විභාගකරණෙන විභජනා; උත්තානිකමමනති විවටස්ස
 විස්ථාරකර වචනෙන විභත්තස්ස ව නිදස්සනවචනෙන උත්තානි
 කරණං; අයං දෙසනා නෙය්‍යානමපි පටිවෙධාය භොති. ඤේවා
 පනඤ්ඤාසි භෙවිති පියංකරමානාදිකා විනිපාතිකා ගතිතා; විඤ්ඤා
 නාරොති පටිවෙධවසෙන ලොකුත්තරධම්මං විඤ්ඤාතාරො; එතෙ නි
 භිකුප්පාදයො පටිවෙධවසෙන ධම්මදෙසනං පටිගගණනාතිති
 පටිගගතිනො. අසමෙමාති ආදීනි පඨමඤ්ඤානිදෙසෙ වුත්තාන්තා.
 අරියමග්ගො නිබ්බාණෙන සංසඤ්ඤානො බ්‍රහ්මත්ථාය වරියාති බ්‍රහ්ම
 වරියනති වුච්චති.

ඉද්දති අධිමොක්ඛමණේධාති ආදීනි තස්මිං මග්ගකම්මෙ විජ්ජ
 මානාති ඉ නිද්ධමබලොප්පකාසිනමග්ගකම්මාති මණ්ඩපෙය්‍යවිධානෙ
 යොජේතා දස්සෙති. තත්ථ අධිමොක්ඛමණේධාති අධිමොක්ඛසං
 ඛාතො මණේධා; කසමොති පසාදවිරහිතො අධිමොක්ඛමණේධා;
 ඡබේධිකාති සමුච්චේදවසෙන පභාය; සද්ධිප්පිස්ස අධිමොක්ඛ
 මණේධං පිට්ඨති මණ්ඩපෙය්‍යනති සද්ධිනිද්ධතො අධිමොක්ඛමණේධස්ස
 අනඤ්ඤාතෙතපි සති අඤ්ඤං විය කතා වොහාරවසෙන වුච්චති;
 යථා ලොකෙ නිසදපොතකො නිසදපොතකසරීරස්ස අනඤ්ඤාතෙතපි
 සති නිසදපොතස්ස සරීරනති වුච්චති. යථා ව පාළියං “පුසිත්තන”නති
 ආදිපු ධම්මතො අනඤ්ඤාපි භාවො අඤ්ඤා විය වුත්තො. යථා
 ව අධිකථායං “පුසනලකකිණො එස්සො”ති ආදිපු ධම්මතො
 අනඤ්ඤාමපි ලකකිණං අඤ්ඤං විය වුත්තං. එවමිදනති වෙදිතබ්බං.
 පිට්ඨති වෙත්ථ තංසමඛිති පුග්ගලොති වුත්තං භොති. තංසමඛිති
 පුග්ගලො තං මණ්ඩං පිට්ඨති කතා තෙන පුග්ගලෙන සො
 මණේධා පාතබ්බතො මණ්ඩපෙය්‍යං නාම භොතිති වුත්තං භොති.
 මණ්ඩපෙය්‍යාති ව වහතබ්බෙ මණ්ඩපෙය්‍යනති ලිංගවිපල්ලායො
 කතො. සෙසානමපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අපුබ්බෙසු පන පටිලාභොති පිනනලකකිණාය පිතිසා පටි
 පකෙඛා කිලෙසසන්නාපො; දුට්ඨලෙනති උපසමපටිපකෙඛා කිලෙස
 වසෙන ඔලාරිකභාවො අසන්නභාවො; අපසම්මංඛාති පටිසංඛාන
 පටිපකෙඛා කිලෙසවසෙන අසමවානිතභාවො.

පුත අනෙකුත් පරියායෙන මණ්ඩපෙය්‍යවිධි. නිද්දිසිකුකාමො අනම් මණ්ඩානි ආදිමාග. තත් භක්ඛානි තස්මිං සද්ධිඤ්ඤා; අනම් රසොති ආදිසු සද්ධිඤ්ඤා අතිමුච්චනං අත්ථා, සද්ධිඤ්ඤාං ධම්මො. තදෙව නානාකිලෙසෙති විමුත්තනතා විමුත්ති තස්ස අත්ථස්ස සමපතති අත්ථරසො. තස්ස ධම්මස්ස සමපතති ධම්මරසො; තස්සා විමුත්තිසා සමපතති විමුත්තිරසො. අථවා අත්ථපටිලාභරති අත්ථරසො; ධම්මපටිලාභරති ධම්මරසො; විමුත්තිපටිලාභරති විමුත්තිරසො; රතීති ච තංසමපසුත්තා තදරම්මණො වා පිති. ඉමිනා නායෙන සෙසපදෙ සුපි අත්ථා වෙදිතබ්බො.

ඉමස්මිං පරියායෙ මණ්ඩස්ස පෙය්‍යං. මණ්ඩපෙය්‍යනති අත්ථා චුත්තො හොති. එවං ඉ ඤ්ඤාදිබොධිපක්ඛිංසධම්මපටිපාටියා ඉ ඤ්ඤ බලබොජ්ඣාමග්ගසමානං වසෙන මණ්ඩපෙය්‍යං. දස්සෙත්වා පුත අනෙත සිතං බ්‍රහ්මචරියමණ්ඩං දස්සෙන්නො මග්ගස්ස පටිපාත්තො මග්ගං පුබ්බසමං. කත්වා උපපටිපාටිවසෙන මග්ගසමබොජ්ඣාමග්ගබල ඉ ඤ්ඤාති දස්සෙසි. ආධිපතෙස්සවෙධනි ඉඤ්ඤමණ්ඩානි ආදයො යථායොගං ලොකීයලොකුත්තරා මණ්ඩා. තං හෙට්ඨා චුත්තනායෙන වෙදිතබ්බං. භක්ඛවෙධනි සච්චා මණ්ඩානි එත්ථ පන දුක්ඛසමුදයානං මණ්ඩානාභාවා මහාභර්ගපදසුත්තෙව විස සච්චස්සණානි සච්චානි චුත්තනති වෙදිතබ්බනති.

**සද්ධාමමපසාසිනිස්ස පටිසම්බද්ධමග්ගධම්මකථාස්
මණ්ඩපෙය්‍යකථාවර්ණනා නිට්ඨිනා.**

නිට්ඨිනා ච මහාවග්ගවර්ණනානි.

ඉදති මණ්ඩපෙය්‍යගුණස්ස අරියමග්ගස්ස සුගත නිගුණං දස්සෙන්නෙන කප්පිතාය සුත්තනනපුබ්බසමාය සුගත නිකාය අපුබ්බත්ථානුවර්ණනා-යස්මා පන ධම්මත්තොපති ධම්මරාජේ ධර මානෙ සෙව ධම්මරාජස්ස පරිනිබ්බාණසංචච්ඡරේ පරිනිබ්බුත්තො, තස්මා ධම්මරාජේ ධරමානෙසෙව ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන දෙසිතං. ඉමං සුත්තනතං තස්සෙව සමමුඛා සුත්වා එවං මෙ සුත්තනති ආදිමා භානි වෙදිතබ්බං. තත්ථ ආසක්ඛානි පියච්චනං ගුරුව්චනං සගාරච සප්පතතිස්සච්චනං; ආසුමාති අත්ථා. ආනිකෙති තස්ස ථේරස්ස නාමං; සො හි ජයමානො සෙව ච කුලෙ ආනඤ්ඤං භුසං කුට්ඨිං අකාසි; තස්මාස්ස ආනිකෙති නාමං කතනති වෙදිතබ්බං. කොසමිති ඤනති එවං නාමකෙ නගරෙ; තස්ස හි නගරස්ස ආරාමපොක්කරණි ආදිසු තෙසු තෙසු ථානෙසු කොසමිතරුක්ඛා උස්සනතා අගෙසුං, ගයමා තං කොසමිති සංඛං අගමාසි. කුසමිතිස්ස ඉසිනො අස්සමනො අවිදුරේ මාපිතතානි එකෙ. කොසිනාරාමෙති කොසිතසෙට්ඨිනා කාරිතෙ ආරාමෙ; කොසමිතිස්ස හි තයො සෙට්ඨිනො අගෙසුං-

සොසිතසෙට්ඨී කුකකුටසෙට්ඨී පාචාරිකසෙට්ඨීති. තෙ තයොපි ලොකෙ
 බ්‍රද්ධො උප්පන්නොති සුඤ්ඤා පඤ්ඤා පඤ්ඤා සකවසතෙති දුනුප
 කරණානි ගාඨාපෙඤා සාවඤ්ඤා ගනඤා ජේතවනසමිපෙ බන්ධා
 වාරං බන්ධනා සන්ධු සන්ධිකං ගනඤා වන්ධනා පටිසන්ධාරං. කන්ධා
 නිසින්නො සන්ධු බිමමදෙසනං. සුඤ්ඤා සොත්තාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතිඤා
 සන්ධාරං. නිමන්නොඤා බ්‍රද්ධපමුඛස්ස භික්ඛුසංඝස්ස අසිඤ්ඤාසමන්නං
 මහාදුනං දුනා භගවතො පාදමුලෙ නිපජ්ජිඤා සකන්නපදගම
 නත්ථං. භගවන්නං යාවිඤා 'සුඤ්ඤාගාරෙ ඛො ගහපතයො තථා
 ගතා අභිරමන්ති'ති භගවතා බ්‍රහ්මදින්නා නො භගවතා පටිඤ්ඤාති
 ඤ්ඤා අති විශ්‍ය කුට්ඨා දසබලං වන්ධනා නික්ඛන්නා අත්තරාමග්ගෙ
 යොජනෙ යොජනෙ භගවතො නිවාසත්ථං. විහාරං කාරෙන්නො අනු
 පුබ්බෙන කොසමිං. පඤ්ඤා අත්තන්නො අත්තන්නො ආරාමෙ මහන්නං.
 ධනපරිවමාගං. කන්ධා භගවතො විහාරෙ කාරාපයිංසු. තත්ථ සොසිත
 සෙට්ඨීනා කාරිතො සොසිතරාමො නාම අතෙ සි. කුකකුටසෙට්ඨීනා
 කාරිතො කුකකුටාරාමො නාම. පාචාරිකසෙට්ඨීනා අමුඛවනෙ
 කාරිතො පාචාරිකමුඛවනං නාම. තං සන්ධාය වුත්තං. "සොසිත
 සෙට්ඨීනා කාරිතෙ ආරාමෙ"ති. ආවුසො භික්ඛවෙති එත්ථ බ්‍රද්ධා
 භගවන්නො සාවකෙ ආලපන්නා "භික්ඛවෙ"ති ආලපන්ති. සාවකා පන
 බ්‍රද්ධෙති සද්ධිසා මා හොමාති "ආවුසො"ති පඨමං වඤ්ඤා පච්ඡා "භික්ඛ
 වෙ"ති වදන්ති. බ්‍රද්ධෙති ච ආලපිතෙ භික්ඛුසංඝො "භද්දෙන්"ති පටි
 වචනං දෙති. සාවකෙති ආලපිතෙ ආවුසොති. සො භි කොමිති අති
 යාමවචනං; එතෙන තාදිසානං සබ්බිතිකමුනං පරිසාරදුනං. මම සන්ධි
 කෙති මම සමිපෙ; අරහත්තප්පත්තනති අත්තනා අරහත්තස්ස පත්තනං;
 නපුංසකභාෂ්ව සිද්ධිවචනං. අරහත්තං පත්තනති වා පදවේද්දො.
 අත්තනා පත්තනං අරහත්තනති අත්තො. අරහත්තපත්තනං අත්තො
 නන්ති වා පාඨසෙසො.

වතුභි මග්ගෙති උපරි වුච්චමානෙති වතුභි පටිපදුමග්ගෙති;
 න අරිසමග්ගෙති. වතුභි මග්ගෙති විපුඤ්ඤා වුත්තන්නා. කස්සච
 අරහතො පඨමස්ස. අරිසමග්ගස්ස බිමමුද්ධිවචපුබ්බිඤ්ඤාමො මග්ගො,
 එකස්ස අරිසමග්ගස්ස සමථපුබ්බිඤ්ඤාමො, එකස්ස විපස්සනා
 පුබ්බිඤ්ඤාමො, එකස්ස සුගතකුපුබ්බිඤ්ඤාමොති එවං චත්තාරොපි පටි
 පදු මග්ගා හොන්ති වෙදිතබ්බං. එතෙසං වා අඤ්ඤානරොන්ති
 එතෙසං වතුන්නං පටිපදුනං මග්ගානං එකෙන වා පටිපදුමග්ගෙන;
 අරහත්තපත්තනං බ්‍රහ්මාරොන්ති අත්තො. සුබ්බිවිපස්සකස්ස භි
 අරහතො බිමමුද්ධිවචපුබ්බිඤ්ඤාමො. සොත්තාපත්තිමග්ගං. පඤ්ඤා සෙස
 මග්ගත්තසමපි සුද්ධිවිපස්සනාතිසෙව පත්තස්ස අරහත්තප්පත්ති
 බිමමුද්ධිවචපුබ්බිඤ්ඤාමග්ගො හොති, බිමමුද්ධිවචවිග්ගං. පඤ්ඤා වා
 අප්පඤ්ඤා වා සමථපුබ්බිඤ්ඤාමාදීනං තිණ්ණං පටිපදුනං මග්ගානං
 එකෙකස්ස වසෙන පත්තවතුමග්ගස්ස අරහතො අරහත්තප්පත්ති
 ඉත්තරඑකෙක මග්ගෙ පුබ්බිඤ්ඤාමො හොති, තස්මා එතෙසං වා අඤ්ඤා

තරෙනාති. සමථසුඛබ්බගමං විපස්සනං භාවෙතීති සමථං පුබ්බගමං පුරෙ වාරිකං කතා විපස්සනං භාවෙති; පඨමං සමාධිං උපපාදෙතා පච්ඡා විපස්සනං භාවෙතීති අත්ථො. මග්ගො සංඝායනීති පඨමො ලොකුත්තරමග්ගො නිබ්බන්තති; සො නං මග්ගනති ආදිසු එකවිත්තකඛ්ඛේකස්ස මග්ගස්ස ආසෙවනාදීති නාම නත්ථි දුතිය මග්ගාදයො පන උපපාදෙනො තුමෙව මග්ගං ආසෙවති භාවෙති බමුලීකරොතීති වුවිති. සංඝෝජනා පටිසන්ති අනුස්සා බන්ධනී හොන්තීති යාව අරහත්තමග්ගා කමෙන සබ්බෙ සංකොඤ්ඤාපනා පටි යනති අනුසයා බන්ධනීහොන්තී; අනුස්සා බන්ධනීහොන්තීති ව පුන අනුපපත්තියා විගතන්තා හොන්තීති අත්ථො.

සුතවපරනති පුතව අපරං කාරණං; විපස්සනාසුඛබ්බගමං සමථං භාවෙතීති විපස්සනං පුබ්බගමං පුරෙ වාරිකං කතා සමථං භාවෙති; පඨමං විපස්සනං උපපාදෙතා පච්ඡා සමාධිං භාවෙතීති අත්ථො.

සුගතකිං භාවෙතීති සුගතකිං කතා භාවෙති: එත්ථ තෙනෙව විතෙතන සමාපත්තිං සමාපජ්ඣතා තෙනෙව සබ්බාසෙර සමමසිත්තුං න සක්කා, අසමපන යාවතා සමාපත්තියො සමාපජ්ජති, තාවතා සබ්බාසෙර සමමසති, යාවතා සබ්බාසෙර සමමසති, තාවතා සමාපත්තියො සමාපජ්ජති. කථං? පඨමං කිංනං සමාපජ්ජති, තනො වුට්ඨාය සබ්බාසෙර සමමසති, සබ්බාසෙර සමමසිතා දුතියං කිංනං සමාපජ්ජති, තනො වුට්ඨාය සබ්බාසෙර සමමසති, සබ්බාසෙර සමමසිතා තතියං කිංනං -පෙ-තෙවසංකොඤ්ඤාසංකොඤ්ඤාපනසමාපත්තිං සමාපජ්ජති. තනො වුට්ඨාය සබ්බාසෙර සමමසති. එවං සමථවිපස්සනං සුගතකිං භාවෙති නාම.

බමුද්ධවච්චිග්ගතිනං මානසං හොතීති එත්ථ මඤ්ජුසංකොඤ්ඤානං විපස්සකානං උපකම්මෙයවත්තනා විපස්සනුපකම්මෙයසංකොඤ්ඤා තෙසු ඔභාසාදිසු දසසු බ්වෙමසු භන්තනාවසෙත උද්ධවච්චසභගත විතතුපපත්තියා විකෙඛපසංඛාතං උද්ධවං බමුද්ධවං, තෙන බමුද්ධවෙවන, විග්ගතිනං විරූපගතිනං විරොධමාපාදිතං මානසං විතතං බමුද්ධවච්චිග්ගතිනං මානසං හොති; තෙන වා බමුද්ධවෙවන කාරණභූතෙන තමමුලකතණ්ඨාමානදිවුත්තපත්තියා විග්ගතින මානසං හොති. “බමුද්ධවච්චිග්ගතිනමානස”නති වා පාඨො හොති. සො ආවුසො සමගොති ඉමිනා මග්ගාමග්ගවච්චන්තෙන නං බමුද්ධවං පටිබාහිතා පුන විපස්සනාවිට්ඨිං පටිපන්නකාලං දස්සෙති; සං නං විතනනති යසමිං සමයෙ තං විපස්සනාවිට්ඨිං ඔක්කමිතා පවත්තං විතතං; අජකිත්තමෙව සන්තිට්ඨතීති විපස්සනාවිට්ඨිං පච්චාතරිතා තසමිං සමයෙ ගොවරජකිත්තසංඛාතෙ ආරම්මණෙ සන්තිට්ඨති පටිට්ඨාති; සන්තිසිද්ධතීති තත්ථෙව පවත්තිවසෙන සමමා නිසිද්ධති; ඵකොදි හොතීති එකග්ගං හොති; සමාධිසන්ති සමමා ආරියති සුට්ඨි සීතං හොතීති. අයං සුත්තන්තවර්ණනා

තස්ස සුත්තනතස්ස නිදදෙසකථාය නත්ථ ජානෙ ධම්මෙති තස්මිං සමාධිස්මිං. ජානෙ චිත්තවේතසිකෙ ධම්මෙ; අනිච්චනො අනු පස්සනවේදිනාති ආදිනා විපස්සනාය හෙදං දස්සෙති; සම්මාදිට්ඨි මහෙගාති සම්මාදිට්ඨි සංඛානො මහෙතා; අට්ඨසු මග්ගඛෙගසු එකෙ කොපි හි මහෙතාති වුච්චති.

ආසෙවනීති සොනාපත්තිමග්ගවසෙන; භාවෙතීති සකද්ගාමි මග්ගප්පාදනෙන; ඛුද්ධිකරොතීති අනාගාමි අරහත්ත මග්ගප්පාදනෙන; ඉමෙසං තිණ්ණං අවත්ථාහෙදෙපි සති ආවජ්ජනාදිනං සාධාරණතා සදිසමෙව විස්සජ්ජනං කතං. ආලොකසඤ්ඤා පරිනිස්සග්ගානු පස්සනානං අන්තරාපෙය්‍යාලෙ අවිකෙඛපාදීති ච ක්කිනසමාපත්ති කසිණානුස්සතිඅසුභා ච දිඝංඅස්සාසාදීති ච ආනන්තරිකසමාධි ඤ්ණනිදදෙසෙ නිද්දිට්ඨිතා සංඛිත්තානි. තත්ථ ච අවිකෙඛපමසෙ නාති පුබ්බිගාගාවිකෙඛපවසෙන ගහෙතඛො; අනිච්චානුපස්සි අස්සා සමසෙනාති ආදිකෙ සුද්ධිවිපස්සනාවසෙන වුත්තචතුකෙක පන තරුණවිපස්සනාකාලෙ විපස්සනාසමප්‍යුත්තසමාධිපුබ්බිගමා බලප විපස්සනා වේදිතඛො. විපස්සනාපුබ්බිගමවාසෙ පඨමං අනිච්ච නොති ආදිනා ආරමමණං අනිසමෙකා විපස්සනා වුත්තා; පච්ඡා රූපං අනිච්චනොති ආදිනා ආරමමණං නිසමෙකා වුත්තා.

නත්ථ ජානානනති තස්සා විපස්සනාය ජානානං චිත්තවේත සිකානං ධම්මානං; වචස්සග්ගාරමමණනාති එත්ථ වචස්සග්ගො නිබ්බාණං; නිබ්බාණං හි සංඛිතවොස්සග්ගතො පරිච්චාගතො වොස්සග්ගොති වුත්තො. විපස්සනා ච තංසමප්‍යුත්තධම්මා ච නිබ්බාණ නිත්තනාය අප්ඤ්ඤාසමසෙන නිබ්බාණෙ පතිට්ඨිත්තතා නිබ්බාණ පතිට්ඨා නිබ්බාණාරමමණා. පතිට්ඨාපි හි ආලම්බයතීති ආරමමණං නාම හොති. නිබ්බාණෙ පතිට්ඨවේදිනෙව නිබ්බාණාරමමණා, අඤ්ඤාත්ථ පාළියමපි හි “පතිට්ඨා ආරමමණ”නති වුච්චනති. යථාතා:- “සෙය්‍යථාපි ආවුසො නලාගාරං වා තිණ්ණාගාරං වා සුඛං කොලාපං තෙරොවස්සිකං. පුරජීමාස චෙපි දිසාස පුරිසො ආදිත්තාය තිණ්ණකාය උපසං කමෙය්‍ය, ලහෙථ අග්ගි ඔතාරං ලහෙථ අග්ගි ආරමමණ”නති ආදි. තස්මා තත්ථ ජානානං ධම්මානං වචස්සග්ගාරමමණනාය නිබ්බාණෙ පතිට්ඨාගාවේත හෙතුනුත්තෙත උප්පාදිතො යො චිත්තස්ස එකගතා සංඛාතො උපවාරප්පණාහෙදෙ අවිකෙඛපො, සො සමාධීති විපස්ස නාතො පච්ඡා උප්පාදිතො තිබ්බිධිගාගිසො සමාධි නිද්දිට්ඨා හොති. තස්මාසෙව හි ඉති පඨමං විපස්සනා පච්ඡා සමථොති වුත්තං.

සුගතකිනිදෙදසෙ යස්මා හෙට්ඨා සුත්තනතචණ්ණනාය වුත්තො සුගතකිකකමො පුරිමවයනිදෙදසනායෙනෙව පාකවො, මග්ගකිකකමො සුගතකිකකමො පන න පාකවො, තස්මා පුබ්බිගාගෙ

අනෙකනතිකං සුගතකභාවනං අවධාං මග්ගකභිණේ එකනෙතන
ලබ්බමානසුගතකභාවනමෙව දුස්සෙතො “සොලසති ආකාරෙති”ති
ආදිමාන. තත්ථ ආරම්භණධෙය්‍යාති ආදිසු සත්තරසසු ආකාරෙසු
අනෙත උද්ධමං සුගතකං මූලපදෙන එකධම්මනා තං විපජ්‍යාය
සෙසානං වසෙන “සොලසති”ති වුත්තං. ආරම්භණධෙය්‍යාති අලම්බ
නධෙය්‍යාති; ආරම්භණධෙය්‍යාති අසත්‍යං. එවං සෙසෙසුපි. ගොචරධෙය්‍ය
නාති ආරම්භණධෙය්‍යාති සති නිසංසිතබ්බධානධෙය්‍යාති; භොග්‍යධෙය්‍ය
නාති පජ්‍යනධෙය්‍යාති; සන්ධිවිච්ඡායධෙය්‍යාති පභාණෙපි සති පුන
අනාදියනෙන පරිවිච්ඡායධෙය්‍යාති; මුඛානධෙය්‍යාති උග්ගමනධෙය්‍යාති;
විච්චිකාධෙය්‍යාති උග්ගමනෙපි සති අපුනරාවට්ඨනෙන නිවත්ත
නධෙය්‍යාති; සන්තධෙය්‍යාති නිබ්බුතධෙය්‍යාති; සංඝිනධෙය්‍යාති නිබ්බු
තධෙය්‍යාති සති උත්තමධෙය්‍යාති අතප්පකධෙය්‍යාති වා; විමුත්තධෙය්‍යාති
බ්බන්තාපගතධෙය්‍යාති; අනාසවධෙය්‍යාති බ්බන්තමොක්කෙපි සති
ආරම්භණං කතං පවත්තමානාසවවිරහිතධෙය්‍යාති; කර්ණධෙය්‍යාති
අනොසිද්ධිං පිලවනධෙය්‍යාති අතික්කමනධෙය්‍යාති වා; අතිමිත්තධෙය්‍ය
නාති සංඛාරනිමිත්තවිරහිතධෙය්‍යාති; අපසංඝිතිතධෙය්‍යාති පඤ්ඤි
විරහිතධෙය්‍යාති; සුඤ්ඤාතධෙය්‍යාති අසිතිවෙසවිරහිතධෙය්‍යාති; එක
රසධෙය්‍යාති එකකිම්බධෙය්‍යාති; අනනිවත්තනධෙය්‍යාති අඤ්ඤාමඤ්ඤං
අනතික්කමනධෙය්‍යාති; සුගතකධෙය්‍යාති සුගලකධෙය්‍යාති; උද්ධමං
පජ්‍යනො අමිජ්ජං පජ්‍යනොති යොගිනො තස්ස තස්ස පටිපක්ඛි
පභාණවසෙන වුත්තං. නිරොධො චෙත්ථ නිබ්බාණමෙව.

අඤ්ඤාමඤ්ඤං නානිවත්තනනීති සමථො වෙ විපස්සනං අති
වතෙතස්ස, ලීනාපකඤ්ඤානා සමථස්ස චිත්තං කොසල්ලස්ස සංවතෙතස්ස.
විපස්සනා වෙ සමථං අතිවතෙතස්ස, උද්ධමවිපකඤ්ඤානා විපස්සනාය
චිත්තං උද්ධමවාය සංවතෙතස්ස. තස්මා සමථො ච විපස්සනං අනති
වත්තමානො කොසල්ලපාතං¹ න කරොති. විපස්සනා සමථං අනති
වත්තමානා උද්ධමවිපාතං න කරොති. සමථො සමං පවත්තමානො
විපස්සනං උද්ධමවිපාතනො රකඛති. විපස්සනා සමං පවත්තමානා
සමථං කොසල්ලපාතනො රකඛති. එවමිමෙ උභො අඤ්ඤාමඤ්ඤං
අනතිවත්තනකිම්බෙන එකකිම්බා සමා හුත්වා පවත්තමානා² න
අඤ්ඤාමඤ්ඤං අනතිවත්තමානා අත්ථසිද්ධිකරා³ භොනති. තෙසං
මග්ගකභිණේ සුගතකභිත්තං උට්ඨානගාමනීවිපස්සනාකභිණේ සුග
තකභිත්තා යෙව භොති. පභාණපරිවිච්ඡායමුට්ඨානවිවට්ඨනතරණානං⁴
මග්ගකිම්බවසෙන වුත්තතා සකලස්ස මග්ග⁵කිම්බස්ස දස්ස
නත්ථ උද්ධමවසගගතකිලෙසා ච බ්බන්තා ච අවිජ්ජාසගගතකිලෙසා
ච බ්බන්තා ච නිද්ධමා, සෙසානං න තථා වුත්තතා පටිපක්ඛිමම
මත්තං⁶ දස්සනවසෙන උද්ධමාවිජ්ජා එව නිද්ධමා.

1. සි II, කොසල්ලමාපාතං.

3. සි I, අනත්ථසිද්ධිකරා.

5. සි I, මග්ගස්ස.

2. සි II, පවත්තමානො.

4. සි I, & II, කර්ණානං.

6. සි II, පටිපක්ඛිමග්ග.

විවච්චනෝති නිවහනනනස්ස; සමාධි කාමාසවා විමුක්තො
 භෝතීති සමාධිස්ස කාමච්ඡදපටිපක්ඛිත්තො වුත්තං. රාගවිරාගානි
 රාගස්ස විරාගො සමනික්ඛමො එනිස්සා අප්පෙති රාගවිරාගා; රාග
 විරාගනොති නිස්සක්ඛවචනං වා. තථා අවිජ්ජාචිත්තො. වෙනො
 විමුක්තනීති මග්ගසම්පූර්ණතො සමාධි; පඤ්ඤාවිමුක්තනීති මග්ගසම්ප
 ඤ්ණතො පඤ්ඤා; තරුණෝති තරුණස්ස; සබ්බපණ්ණිධිනීති රාගද්වේශ
 මොහපණ්ණිධිති සබ්බපඨනානි වා; එවං වුද්දස ආකාරෙ විස්සජ්ජිතා
 එකරසධිඤ්ච අනනිවහනනාධිඤ්ච අවිස්සජ්ජිතාව ඉමෙහි සොළ
 සති ආකාරෙහිති ආහ. කස්මා? තෙසං වුද්දසත්තං ආකාරානං එකෙ
 කස්ස අවසානෙ “එකරසා භොතති, යුගනනිවෙණ භොතති, අඤ්ඤ
 මඤ්ඤං නානිවහනනනී”ති නිද්ද්ධිත්තො තෙ වෙපි ආකාරා නිද්ද්ධිතාව
 භොතති. තස්මා “නොලසනී”ති ආහ. යුගනනිවෙණ පන උද්දෙසෙපි
 න භණ්ණිතොසෙවාවති.

ධම්මද්ධිවචනායෙ අනිවචනො මනසි කුණේනො ඔහාසො
 උපපජ්ජතිති උදයබ්බයානුපස්සනායං සිත්තං තීති අනුපස්ස
 නාති පුනපුනං සංඛාරෙ විපස්සනනස්ස විපස්සනනස්ස විපස්සනා
 ඤ්ණේසු පරිපාකගතෙසු තද්වගවසෙන කිලෙසප්පභාණෙන පරිසුද්ධි
 විත්තස්ස අනිවචනො වා දුක්ඛතො වා අනත්තතො වා මනසි
 කාරකමණි විපස්සනාඤ්ණානුභාවෙන පකම්යාව ඔහාසො
 උපපජ්ජතිති; පඨමං තාව අනිවචනො මනසි කරොතො ඔහාසො
 කපිතො. අකුසලො විපස්සකො තස්මිං¹ ඔහාසෙ උපපන්නො
 ‘න ව වත මෙ ඉතො පුබ්බෙ එවරුපො ඔහාසො උපපන්නපුබ්බො,
 අද්ධා මග්ගං පනෙතාමති, එලං පනෙතාමති’ති අමග්ගං යෙව මග්ගොති
 අඵලමෙව ඵලනති ගණ්හාති. තස්ස අමග්ගං මග්ගොති අඵලං
 ඵලනති ගණ්හතො විපස්සනා විපි² උක්ඛන්තා, භොති. සො අත්තනො
 විපස්සනාවිපි. විස්සජ්ජිතා විකේඛපමාපනෙතා වා ඔහාසමෙව
 තණ්හාදිට්ඨිමඤ්ඤනාති මඤ්ඤමානො වා නිසීදති. සො පනායං
 ඔහාසො කස්සපි හික්ඛුනො පලලික්ඛට්ඨිනමත්තමෙව ඔහාසෙන්නො
 උපපජ්ජති. කස්සපි අනෙතාගඤ්ඤං, කස්සපි බ්බිගඤ්ඤමපි, කස්සපි
 සකලවිකාරං ගාමුත්තං අද්ධිමයාජනං යොජනං විමයාජනං-පෙ-
 කස්සපි පඨවිතලතො යාව අකනිට්ඨිමුත්තමලොකා එකාලොකං කුරු
 මානො. භගවතො පන දසසහසස්සිලොකධාතුං ඔහාසෙන්නො උද
 පාදි. අයං හි ඔහාසො චතුර්වග්ගසමත්තාගතෙපි අකිකාරෙ තං තං
 ථානං ඔහාසෙන්නො උපපජ්ජති.

ඔහාසො ධම්මොති ඔහාසං ආවජ්ජනීති³ අයං ඔහාසො මග්ග
 ධම්මො ඵලධම්මොති වා තං තං ඔහාසං මනසි කරොති; නනො
 විකේඛසො උද්ධම්මනති තතො ඔහාසතො ධම්මොති ආවජ්ජන
 කරණතො වා යො උපපජ්ජති විකේඛපො, සො උද්ධම්මං නාමාති

1. සි I, තස්මිං යෙව. 2. සි II, විපි ඔක්ඛන්තා. 3. ආවජ්ජනීති-කත්ථි.

අපෝ. තෙන උදබවෙවන විගහනිනමානසොති තෙන එවං උපපජ්ජ මාතෙන උදබවෙවන විරොධිතවිතො; තෙන වා උදබවෙවන කාරණභූතෙන තමමුලකකිලෙසුපාතකියා විරොධිතවිතො; විපස්සනො විපස්සනාවිථි. ඔක්කමිනා විකෙට්ඨං වා තමමුලකකිලෙසෙසු වා සිත්තො අනිවවතො දුක්ඛතො අනත්තතො උපට්ඨානානි යථාභූතං නාපජ්ජනාති. තෙන චූචති “ධම්මද්ධවි විගහනිතමානසොති” එවං ඉති සද්දො යොජෙතබ්බො හොති. සො සමසොති එවං අස්සාද වසෙන උපකකිලිට්ඨවිතසංසපි යොගිනො සචෙ උපපරිකතා උපපජ්ජති, සො එවං පජ්ජනාති:- විපස්සනා නාම සංඛාරාරමණො, විගහඵලානි නිබ්බාණාරමණානි, ඉමානි ච විත්තානි සංඛාරාරමණානි, කුසමා නායමොභාසො මග්ගො, උදයබ්බයානුපස්සනායෙව නිබ්බාණස්ස ලොකිකො මග්ගොති. මග්ගාමග්ගං වට්ඨපෙකා තං විකෙට්ඨං පරිවජ්ජයිතො උදයබ්බයානුපස්සනාය ධර්මා සාධුකං සංඛාරෙ අනිවවතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සති. එවං උපපරිකතතසංසො සමයො හොති. එවං අපස්සනො පන මගහඵලපාතොමෙති අධිමානිකො හොති.

ශං. නං විගහනති යං හං විපස්සනාවිත්තං; අපකිත්තසෙසෙ ආති අනිවවානුපස්සනාය ආරම්මණෙ ගොවරජ්ඣානෙතයෙව; සද්දො උපපජ්ජතිති තසෙව යොගාවචරස්ස රූපාරූපධම්මෙ තුලයනතස්ස භීරයනතස්ස විස්සට්ඨඉදවජ්ජරම්ච අවිතතවෙගං තිබ්බං. පුරමති විසදං විපස්සනාසද්දං උපපජ්ජති; පිති උපපජ්ජතිති තසෙව තසමිං සමයෙ චුද්දකා පිති බණ්කා පිති ඔක්කනතිකා පිති උබ්බගා පිති එරණා පිතිති අයං පඤ්චවිධා විපස්සනායමපයුත්තා පිති සකල සරීරං පුරයමනා උපපජ්ජති; සස්සද්ධි උපපජ්ජතිති තසෙව තසමිං සමයෙ කායවිත්තානං නෙව දරපො න ගාරවතා¹ න කකලිතා න අකමමසද්දතා න ගෙලසද්දතා න වඩ්ඛතා හොති. අථඛො පනස්ස කායවිත්තානි පස්සද්ධානි ලහුති මුද්දති කමමසද්දති පගුණානි සුවිසද්දති උජ්ජානාතියෙව හොනති. සො ඉමෙති පස්සද්ධාදීඝි අනුගහනිතකායවිතො නසමිං සමයෙ අමානුසිං නාම රතීං අනුභවති. යං සකාය චිත්තං:-

“සුඤ්ඤාගාරං පටිට්ඨස්ස සන්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො,
අමානුසි රතී භොති සමමා ධම්මං විපස්සනො.

යතො යතො සමමසති බකානං උදයබ්බයං,
ලහති පිතිපාමොජං අමතං තං විජානත” නති.

එවමස්ස ඉමං අමානුසිං රතීං සාධයමානා² ලහුතාදීඝි සහ විපස්සනායමපයුත්තා කායවිත්තපස්සද්ධි උපපජ්ජති. සුඛං උපපජ්ජතිති තසෙව තසමිං සමයෙ සකලසරීරං අභිසද්දයමානං විපස්සනා

1. ගාරවං-විසුචිමග්ග. 2. සි I & II, සමයමානා.

සමපසුතතං සුඛං උපපජ්ජති; අධිමොහෙඛා උපපජ්ජති තසෙව තසමි. සමයෙ චිත්තවෙනසිකානං අභිසංපයාදගුතා විපසානාසමපසුතතා සද්ධා උපපජ්ජති; පගගහො උපපජ්ජති තසෙව තසමි. සමයෙ අසිපිලමනවාරද්ධං සුපගගහිතං විපසානාසමපසුතතං විරියං උපපජ්ජති; උපට්ඨානං උපපජ්ජති තසෙව තසමි. සමයෙ සුපට්ඨිකා සුපපතිට්ඨිකා නිබානා අවලා පබ්බතරාජසද්ධිසා විපසානාසමපසුතතා සති උපපජ්ජති; සො යං යං ආනං ආවජ්ජති සමනතා ගරතී මනසි කරොති පට්ඨවෙකඛති, තං තං ආනමසා ඔක්කජ්ඣිකා¹ පක්කජ්ඣිකා දිඛිවක්කුනො පරලොකො විශ සතිසා උපට්ඨාති, උපෙක්ඛාති විපසානුපෙක්ඛා වෙව ආවජ්ජනුපෙක්ඛා ව; තසමි. හි සමයෙ සබ්බසංඛාරෙසු මජ්ඣන්තගුතා විපසානුපෙක්ඛාපි බලවත් උපපජ්ජති මනොවාසෙ ආවජ්ජනුපෙක්ඛාපි. සා හිසා තං තං ආනං ආවජ්ජනතසා විසංඛ්ඣගුජ්ජර්මව පතනපුට්ඨෙ පක්කනන² තතත නාගචො විශ ව සුරු තිබ්බො හුතා වහති. එවං හි විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තං. “විපසානුපෙක්ඛා”ති චෙත්ථ විපසානාසමපසුතතා තප්ප මජ්ඣන්තපෙක්ඛාති ආවරියා වදන්ති.

විපසානාඤ්ඤාණෙ හි ගයතමානෙ ඤාණං උපපජ්ජති විපසානා ඤාණසා ආගතතතා පුනරුත්තිදෙසො හොති. තතිස්සකානවණ්ණ නායඤ්ඤා “සංඛාරුපෙක්ඛා විපසානුපෙක්ඛානමපි අත්තො එකිනාවො. පඤ්ඤා එව හි සා, කිට්ඨවසෙන විධා හින්නා”ති චුත්තං. තසමි විපසානාසමපසුතතාස තප්පමජ්ඣන්තපෙක්ඛාස චුට්ඨමානාස පුනරුත්තිදෙසො ව න හොති තතිස්සකානවණ්ණනාස ව සමෙති. යසමි ව පඤ්ඤා ඉන්ද්‍රියෙසු ඤාණං අධිමොහෙඛා පගගහො උපට්ඨානනති පඤ්ඤා ඡ්‍යොසද්ධි ඡ්‍යොවිරිසි ඡ්‍යොසති ඡ්‍යොසති නිද්දිට්ඨාති, සමාධි ඡ්‍යොස පන අනිද්දිට්ඨං හොති. සුගතනිවහෙනාපිව සමාධි ඡ්‍යොස නිද්දිසි තඛිමෙව හොති. තසමි සමප්පවනෙතා සමාධි පුන සමාධානෙ බ්‍යාපාර³ ප්‍රපාණකරණෙන උපෙක්ඛාති චුත්තොසි වෙදිතඛිං.

නිකන්ති උපපජ්ජති එවං ඔහාසාදිපතිමණ්ඩිනාස විපසානාස ආලයං කුරුමානා සුමුමා සන්නාකාර නිකන්ති උපපජ්ජති; යා කිලෙසොති පරිගහෙතුමපි න සක්කා හොති. යථා ව ඔහාසෙ එවං එතෙසුපි අඤ්ඤාකරණිං උපපනෙත යොගාවචරෙ “න ව චත මෙ ඉතො පුඤ්ඤා එවරුපං ඤාණං උපපනනපුඛිං, එවරුපා පිති, පසාද්ධි, සුඛං, අධිමොහෙඛා, පගගහො, උපට්ඨානං, උපෙක්ඛා, නිකන්ති උපපනනපුඛිං, අද්ධා මග්ගප්පනෙතමති එඋපපනෙතමති අමග්ග මෙව මග්ගොති අඵල මෙව එලනති ගණ්ඨාති. තසා අමග්ගං මග්ගොති අඵලඤ්ඤා එලනති ගණ්ඨනො විපසානා විචිලකකනො හොති. යො අත්තනො මුලකමට්ඨානං විසාසජ්ජිකා නිකන්තිමෙව

1. සි. I & II. ඔක්කනනිචා.	3. සි. I & II. බ්‍යාපාර.
2. සි. I & II. පක්කජ්. පක්කනන-විසුඛමග්ග.	a. විසුඛමග්ග.

අසොදෙනො නිසීදති. එත්ථ ච ඔභාසාදයො(උපකම්මෙයවජ්ඣනාය¹) උපකම්මෙයාති වුත්තො, න අකුසලත්තො. “නිකන්ති පන උපකම්මෙයො වෙච උපකම්මෙයවජ්ඣ ව. වජ්ඣවයෙතො ච වෙතෙ දස, ගාභවයෙන පන සමතිංස හොන්ති. කථං? මම ඔභාසො උපපන්නොති ගණ්ණතො හි දිට්ඨිගාමො හොති. මනාපො චත ඔභාසො උපපන්නොති ගණ්ණතො මානගාමො. ඔභාසං අසොදයතො තණ්හාකාමො. ඉති ඔභාසෙ දිට්ඨි මානනණ්ඤාවයෙන තයො ගාමා. තථා සෙසෙසුපිති. එවං ගාභවයෙන සමතිංස උපකම්මෙයා හොන්ති. දුක්ඛතො මනසි කණේතො අනත්තතො මනසි කණේතොති වාරෙසුපි ඉමිනාච නයෙන අයෙත්ථා වෙදිතබ්බො. එකෙකඅනුපස්සනාවයෙන හෙත්ථ එකෙකස්ස විපස්ස නුපකම්මෙසුපස්සති වෙදිතබ්බො. න එකස්සෙව.

නිසු අනුපස්සනාසු එවං අහෙදතො විපස්සනාවයෙන උපකම්මෙයෙ දස්සෙත්ථා පුන හෙදවයෙන දස්සෙන්නො රුපං අනිච්චතො මනසි කණේතොති ආදිමාග. තත්ථ ජර්මරණං අනිච්චතො උපට්ඨා නන්ති ජර්මරණස්ස අනිච්චතො උපට්ඨානං යසමා පුබ්බෙ වුත්තානං සමතිංසාය උපකම්මෙයානං වයෙන අකුසලො අබ්බන්තො යොගා වචරෙ ඔභාසාදිසු විකම්පති. ඔභාසාදිසු එකෙකං ‘එතං මම, එසො ගමසමි, එසො මෙ අත්තා’ති සමනුපස්සති. තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්නො ඔභාසෙ වෙච ඤෙණ මාති ආදිගාථාවයමාග.

තත්ථ විකම්පනීති ඔභාසාදිකෙ ආරම්භණේ නානාකම්මෙයවයෙන විවිධා කම්පති වෙධති, සෙහි විතනං පච්චෙධනීති යෙති පස්සඤ්ඤිකෙහි විතනං නානා කම්මෙයවයෙන නානාපකාරෙන වෙධති කම්පති; තස්මා පස්සඤ්ඤා සුඛෙවෙච යොගාවචරෙ විකම්පනීති සමිකො වෙදි තබ්බො. උපෙක්ඛා වජ්ජනාය වෙමාති උපෙක්ඛාසම්ඛාතාය ආචර්තාය වෙච විකම්පති; ආචර්තනුපෙක්ඛාය වෙච විකම්පනීති අයෙත්ථා. විසුඤ්චිමග්ගෙ පන “උපෙක්ඛාවජ්ජනායං වා”ති වුත්තං. උපෙක්ඛාය මාති හෙට්ඨා වුත්තප්පකාරය උපෙක්ඛාය ච විකම්පති; නිකන්තියා ච විකම්පනීති අයෙත්ථා.

එත්ථ ච විතනං උපෙක්ඛානං නිද්ද්ධන්තො හෙට්ඨා “උපෙක්ඛා උපචර්තී”ති වුත්තට්ඨානෙන ච උභයථා අයෙත්ථා වුත්තො. අනිච්චානු පස්සනාදිසු ච එකෙකස්සායෙව ආචර්තනුපෙක්ඛාය සම්භාවතො එකෙකා යෙව අනුපස්සනා “අනිච්චං අනිච්චං දුක්ඛං දුක්ඛං අනත්තං අනත්තං”ති පුනපුනං භාවියතීති වුත්තං හොති. යසමා පන කුසලො පණ්ඩිතො බ්බන්තො බුද්ධිසම්පන්නො යොගාවචරෙ ඔභාසාදිසු උපපන්නාසු ‘අයං බො මෙ ඔභාසො උපපන්නො, සො බො පනායං අනිච්චා සංඛතො පටිච්චසමුප්පන්නො ඛයධම්මො වයධම්මො විරුග ධම්මො නිරොධධම්මොති ඉති වා නං පඤ්ඤාය පරිච්ඡද්දති උපපට්ඨකති.

1, අත්තාරිතො පාදො පටිසම්භිද්ධං කථාසු න දිසෙතෙ, 2, සි. I, II & III, අකුසලා.

අඨවා පනස්ස එවං හොති : 'සචෙ ඔභාසො අත්තා භවෙය්‍ය, අත්තාති ගහෙතුං චට්ටෙය්‍ය. අනන්තවා පනායං අත්තාති ගහිතො. තස්මායං අවසචන්තනාවේඨන අනත්තා'ති පස්සනො දිට්ඨිං උත්ථාපෙති. 'සචෙ ඔභාසො නිවේවා භවෙය්‍ය, නිවේවාති ගහෙතුං චට්ටෙය්‍ය. අනිවේවා ච පනායං නිවේවාති ගහිතො. තස්මායං හුත්වා අභාවවේඨන අනිවේවාති පස්සනො මානං සමුත්ථාපෙති. 'සචෙ ඔභාසො සුඛො භවෙය්‍ය, සුඛොති ගහෙතුං චට්ටෙය්‍ය. දුක්ඛො ච පනායං සුඛොති ගහිතො. තස්මායං උපපාදවයපටිපිලනවේඨන දුක්ඛො'ති පස්සනො නික්කන්ති පරියාදියති. යථා ච ඔභාසෙ, එවං සෙසෙසුපි. එවං උපපරික්කිත්වා ඔභාසං 'නෙතං මම නෙසොගමස්මි න මෙසො අත්තා'ති සමනු පස්සති. ඤාණං-පෙ-නික්කන්ති 'නෙතං මම නෙසොගමස්මි න මෙසො අත්තා'ති සමනුපස්සති. එවං සමනුපස්සනො ඔභාසාදිසු න කම්පති න වෙධති. තස්මා නමත්ථං දස්සෙන්නො ඉමානි දස ධාතා නීති ගාථමාහ.

තත්ථ දස ධාතානීති ඔභාසාදීනි; පඤ්ඤා සස්ස පටිච්ඡිනාති යස්ස උපකම්මලෙසවිමුත්තාය පඤ්ඤාය පරිච්ඡිනාති පුනපුනං පුට්ඨාති පරිභාවිතානි; ඔමමුද්ධවචකුසලො හොතීති යො පඤ්ඤාය පරිච්ඡින දසඨානො යොගාවචගේ සුඛෙ චුත්තප්පකාරස්ස ඔමමුද්ධවචස්ස යථාසභාවපටිවේධෙන ඡේක්කො හොති; න ච සමමාහං ගච්ඡතීති ඔමමුද්ධවචකුසලතතායෙව තණ්හාමානදිට්ඨිත්ථාච¹ වසෙන සමමා ගඤ්ඤා න ගච්ඡති.

ඉද්දති පුඛෙ චුත්තමෙව විධිං. අපරෙන පරියායෙන විභාවේත්වා දස්සෙන්නො වික්කිප්පති² වෙම කිලිස්සති මාති ආදිගාථමාහ. තත්ථ මන්දපඤ්ඤා යොගාවචගේ ඔභාසාදිසු විකේට්ඨපඤ්ඤා අවසෙසකිලෙ සුප්පත්තිඤ්ඤා පාපුණාති. මඤ්ඤිමපඤ්ඤා විකේට්ඨමෙව පාපුණාති නාවසෙසකිලෙසුප්පත්තිං. යො අධිම නික්කො හොති. තික්කිපඤ්ඤා විකේට්ඨං පාපුණීත්වාපි තං අධිමානං පතාය විපස්සනං ආරභති. අතීතික්කිපඤ්ඤා න ච විකේට්ඨං පාපුණාති න වාවසෙසකිලෙ සුප්පත්තිං. වික්කිප්පති වෙමාති තෙසු මන්දපඤ්ඤා ඔමමුද්ධවචසංඛාතං විකේට්ඨපඤ්ඤාව පාපුණීයති; කිලිස්සති මාති තණ්හාමානදිට්ඨිකිලෙ සෙති කිලෙසියති; විබාධියතීති අත්ථො. වමනි විත්තභාවනාති තස්ස මන්දපඤ්ඤාය විපස්සනාවිත්තභාවනා කිලෙසෙසුයෙව ධානතො පටිපක්ඛාවිත්තතතා වචති; පරිපත්තිති අත්ථො.

වික්කිපති න කිලිස්සති මඤ්ඤිමපඤ්ඤා විකේට්ඨපෙන වික්කිපති කිලෙසෙති න කිලිස්සති; භාවනා පටිභාසනීති තස්ස මඤ්ඤිමපඤ්ඤාය අධිමාතික්කතා විපස්සනාරම්භාභාවෙන විපස්සනා පරිභායති; නප්ප චත්තතීති අත්ථො. වික්කිපති න කිලිස්සති තික්කිපඤ්ඤාදි විකේට්ඨපෙන වික්කිපති කිලෙසෙති න කිලිස්සති; භාවනා න පටිභාසනීති

1. සි. I දිට්ඨිපපාද.

2. සි. I, II & III. පාළි. වික්කිපති,

තස්ස තිකඛපඤ්ඤාස්ස සනෙතපි විකෙඛපෙ නං අඛිමානවිකෙඛපං පභාය විපස්සනාරම්භසඛ්ඛාවෙන විපස්සනාභාවනා න පරිභායති; පචත්තනීති අර්ථො, න ච විකඛිපනෙ විතතං න කිලිස්සනීති අභිතිකඛ පඤ්ඤාස්ස විතතං න විකෙඛපෙන විකඛිපනී න ච කිලෙසෙති කිලිස්සනී; න චචනී විතතභාවමානී තස්ස විපස්සනාවිතතභාවනා න චචනී; විකෙඛපකිලෙසාභාවෙන යථායානෙ තිට්ඨතීති අර්ථො, ඉමෙති චතුරි ධානෙයීති ආදිසු ඉදුනි චූතෙතති ඉමෙති චතුරි ධානෙති හෙතුහු තෙති කරණභූතෙති වා ඔභාසාදිකෙ දස ධානෙ විතතස්ස සකෙඛපෙන විකෙඛපෙන ච විගහතිතං මානසං විකෙඛපකිලෙසුප්පත්තිවිරතිනො චතුර්ථො කුසලො මහාපඤ්ඤා යොගාවචරෙ මනුපඤ්ඤාදිතං තිණ්ණං යොගාවචරතං මානසං එවං ච එවං ච හොතීති නානාප්ප කාරතො ජානාතීති සමිඛකිතො අස්ථවණ්ණනා වෙදිතබ්බා, සංඛෙ පොති විතතවිකෙඛපස්ස වෙච කිලෙසානඤ්ච උප්පත්තිවසෙන විතතස්ස ලිනභාවො වෙදිතබ්බො, විකෙඛපොති “විකඛිපනී න කිලිස්සනී”ති චීසු ධානෙසු චූතතවිකෙඛපවසෙන විතතස්ස උද්ධත භාවො වෙදිතබ්බොති.

සුගත කවිග්ග චණ්ණනා

නි ට්ඨි කා.

ඉදුනි සුගතකිතුණස්ස අරියමග්ගස්ස වසෙන සච්චට්ඨිං සච්ච පටිච්චෙදිසෙසං සච්චලකඛණානි විධානඤ්ච දසෙස්සනෙතන කපිතාය සුත්තානතපුබ්බභූතමාය සච්චකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා, තත්ථ සුත්තනෙතන තාව නාමානීති යථා සභාවවසෙන තච්ඡානී; යථාසභාව භූතානෙව හි ඛමමජ්ඣානී සච්චට්ඨෙන සච්චානී; සච්චට්ඨො පඨම ඤ්ණනිද්දසවණ්ණනායං චූතො, අවිනාමානීති චූතතසභාවෙ විපරි යායවිරතිතානී; න හි සච්චානි අසච්චානි නාම හොතති, අනඤ්ඤ ථානීති අඤ්ඤසභාවවිරතිතානී; න අසච්චානි සච්චානි නාම හොතති; ඉදං දුක්ඛනති භික්ඛවෙ නාමෙතනති භික්ඛවෙ ඉදං දුක්ඛනති යං චූච්චනි එතං යථාසභාවතො තථං; දුක්ඛමෙව හි දුක්ඛං, චූතත සභාවෙ විපරියායාභාවයො අවිතථං; න හි දුක්ඛං අදුක්ඛං නාම හොති, අඤ්ඤසභාවවිරතිතතො අනඤ්ඤථං; න හි දුක්ඛං සමුද යාදිසභාවං හෙ ති, සමුදයාදිසුපි එසෙව නයො, නාමෙධිනානි යථා සභාවට්ඨන; පිලනව්ඨාදයො ඤ්ණකථායං චූතතට්ඨායෙව, එක සමිච්චෙධානීති එකෙන මග්ගඤ්ණෙන පටිච්චෙධො එකතො වා පටි චෙධො එතෙසනති එකපටිච්චෙධානී; අනතනට්ඨිනානි චතුරතො සච්චානං අනතවිරතිතතො අනතනට්ඨිනානි චූතතං හෙතං විසුද්ධි මග්ගෙ: - “පරමස්ථනො හි සබ්බානෙව සච්චානි වෙදකකාරකතිබ්බුත ගමකාභාවතො සුඤ්ඤානීති වෙදිතබ්බානී, තෙනෙනං චූච්චනි: -

දුක්ඛමෙව හි, න කොච්ඡ දුක්ඛිතො-කාරකො න,කිරියා ච විජ්ජති,
අපි නිබ්බුතී,න නිබ්බුතො පුමා-මග්ගචපි ගමකො,න විජ්ජතිති.

ධ්වස්සුභ සුඛත්තසුඤ්ඤං පුරිමවයමත්තසුඤ්ඤමමතපදං,
ධ්වස්සුභ අත්තවිරහිතො මග්ගො ඉති සුඤ්ඤතා තෙසු'ති.

අථවා සච්චමෙධ්නාති අවිසංවාදකමෙධ්න; පටිමෙධමෙධ්නාති
මග්ගකඛණේ පටිවිජ්ඣිතකිංකරමෙධ්න; එකසංඛගතිනාති තථට්ඨාදිතා
එකෙකෙනෙව අප්‍රේන සංඛගතිතාති. එකගණනං ගතානීති අප්‍රේන.
සං එකසංගතිනං නං එකත්තනාති යසො එකෙන සංගතිතං තසො
එකත්තනාති අප්‍රේන. සච්චානං බහුතෙතපි එකත්තමපෙකතිතා එක
වචනං කතං. එකත්තං එකෙන ඤ්ඤොති පටිවිජ්ඣිතීති පුබ්බ
භාගෙ වතුන්තං සච්චානං නාතතෙතකත්තං සොචපිතං වචන්
පෙතා සිතො මග්ගකඛණේ එකෙන මග්ග ඤ්ඤෙන තථට්ඨාදිත්තං
එකත්තං පටිවිජ්ඣිතී. කථං? නිරෝධසච්චස්ස තථට්ඨාදිකෙ එකත්ත
පටිවිද්ධො සෙසසච්චානමපි තථට්ඨාදිකං එකත්තං පටිවිද්ධමෙව භොති.
යථා පුබ්බභාගෙ පඤ්චන්තං බන්ධානං නාතතෙතකත්තං සොචපිතං
වචන්පෙතා සිතස්ස මග්ගවුට්ඨානකලෙ අනිච්චතො වා දුක්ඛතො
වා අනත්තතො වා වුට්ඨිතත්තස්ස එකසම්මපි බන්ධෙ අනිච්චාදිතො
දිට්ඨි සෙසබන්ධාපි අනිච්චාදිතො දිට්ඨාච භොනති. එවමිදමපි දට්ඨි බ්බං.

දුක්ඛස්ස දුක්ඛමෙධ්නා නථමෙධ්නාති දුක්ඛසච්චස්ස පිලනට්ඨාදිකො
වතුබ්බිධො අප්‍රේන සභාවමෙධ්න තථමෙධ්න. සෙසසච්චස්සපි එසෙව
නගො. සො සෙව වතුබ්බිධො අප්‍රේන අත්තභාවතො අනිත්තමෙධ්න;
චුත්තසභාවෙ අවිසංවාදකතො සච්චමෙධ්න, මග්ගකඛණේ පටිවිජ්ඣි
තබ්බිතො පටිමෙධමෙධ්නා වුත්තොති වෙදිතබ්බං.

සං අනිච්චනති ආදි සාමඤ්ඤලකඛණපුබ්බිධමං කතා
දසසිතං. තත්ථ සං අනිච්චං, නං දුක්ඛං; සං දුක්ඛං, නං අනිච්චනති
දුක්ඛසමුදයමග්ගා ගතිතා, තාති හි තිණි සච්චාති අනිච්චාති වෙව
අනිච්චත්තා දුක්ඛාති ව; සං අනිච්චං ච දුක්ඛඤ්ඤ නං අනිත්තාති
තාතිසෙව තිණි ගතිතාති; සං අනිච්චං ච දුක්ඛඤ්ඤ අනිත්තා වාති
තෙති තිහි සහ නිරෝධසච්චඤ්ඤ සඛගතිතං. වත්තාරපි හි අනත්තාති
සෙව. නං නථනති තං සච්චවතුක්කං සභාවතුන්තං; නං සච්චනති
තදෙව සච්චවතුක්කං යථාසභාවෙ අවිසංවාදකං.

නවහාසාරෙහිති ආදිසු “සබ්බං භික්ඛවෙ අභිඤ්ඤායස්”නති
වචනතො අභිඤ්ඤාමෙධ්න දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාමෙධ්න සමුදයස්ස පභා
ණමෙධ්න මග්ගස්ස භාවනමෙධ්න නිරෝධස්ස සමුදයස්ස ආවේනිකෙපි
ඉධ වතුසුපි සච්චස්ස ඤ්ඤපරිඤ්ඤාසංඛ්‍යාවතො පරිඤ්ඤාමෙධ්න වතු
සච්චදස්සනෙන පභාණසංඛ්‍යාවතො පභාණමෙධ්න, වතුසච්චභාවතා
සංඛ්‍යාවතො භාවනමෙධ්න වතුන්තං සච්චානං සමුදයස්සසංඛ්‍යාවතො

සමස් කිරියවෙයි නැති නිද්දිය නැති වෙදින බො. නමහා කාලෙහි නම්මෙයි නැති ආදිසු පමම වුත්තන යෙතෙව යොජනා කාත බො. මාදසහි ආකාලෙහි ආදිසු තම්මියාද යො සුඤ්ඤායං වුත්තමියා. එතෙසං නිද්දෙසෙව වුත්තන යෙතෙව යොජනා වෙදින බො.

සමමානං ඝනි ලක්ඛණානිති ආදිසු උපරි වත්ත බොති ඡ ලක්ඛණානි සම්මතාසම්මතවසෙන විධා හිද්දිනා මෙ ලක්ඛණානිති ආහ. තත් සම්මතලක්ඛණං අසම්මතලක්ඛණං ආවාති “නිශ්චිතානි හික්ඛවෙ සම්මතස්ස සම්මතලක්ඛණානි: උපපාදෙ පඤ්ඤායති, වයො පඤ්ඤායති, සීතස්ස අඤ්ඤාථතං පඤ්ඤායති; නිශ්චිතානි හික්ඛවෙ අසම්මතස්ස අසම්මතලක්ඛණානි: න උපපාදෙ පඤ්ඤායති, න වයො පඤ්ඤායති, න සීතස්ස අඤ්ඤාථතං පඤ්ඤායති” ති එව. වුත්තං සම්මතස්ස සම්මතමිති ලක්ඛණං අසම්මතස්ස අසම්මතමිති ලක්ඛණං අසම්මතං පන න ලක්ඛණං, ලක්ඛණං න සම්මතං, න ව සම්මතං විනා ලක්ඛණං පඤ්ඤාපෙතුං සක්කා, නපි ලක්ඛණං විනා සම්මතං. ලක්ඛණෙන පන සම්මතං පාකවං හොති.

පුන නදෙව ලක්ඛණවයං විථාරතො දසෙස්සෙනො ඡ ලක්ඛණානිති ආහ. සම්මතානං සමමානානි දුක්ඛසමුදයමග්ගසම්මානං; තානි හි පට්ටසෙති සමගමෙ කතත්තා සම්මතානි. උපපාදෙති ජනි; පඤ්ඤායතීති ජනියති; වසොති හමො; සීතානං අඤ්ඤාථතානිති සීතිපපත්තානං අඤ්ඤාථාභාවො ජරු; තිණ්ණං සම්මතසම්මානං නිථිනත්තානං උපපාදවයඤ්ඤාථතං වුත්තං. තෙසං යෙව පන උපපාදස්ස ජරය හමගස්ස ව අනිථිනත්තානං උපපාදවයඤ්ඤාථතං න වත්ත බො. සම්මතනිසීතිතත්තා උපපාදවයඤ්ඤාථතං න පඤ්ඤායතීති න වත්ත බො. සම්මතවිකාරත්තා පන සම්මතනිති වත්ත බො. දුක්ඛසමුදයානං උපපාදජරහමගා සම්මපරියාපත්තා, මග්ගසම්මානං උපපාදජරහමගා න සම්මපරියාපත්තානි වදන්ති. තත් සම්මතානං උපපාදක්ඛණෙ සම්මතාපි උපපාදලක්ඛණමපි කාලසම්මානො තස්ස බණොපි පඤ්ඤායති, උපපාදෙ විනිවතෙන සම්මතාපි ජරලක්ඛණමපි කාලසම්මානො තස්ස බණොපි පඤ්ඤායති, හමගක්ඛණෙ සම්මතාපි ජරපි හමගලක්ඛණමපි කාලසම්මානො තස්ස බණොපි පඤ්ඤායතීති බනුක වග්ගධාකථායං වුත්තං. අසම්මතස්ස සමමානානි නිරෝධසම්මානං; තං හි පට්ටසෙති සමගමෙ අකතත්තා සයමෙව නිථිනත්තානි අසම්මතං. සීතස්සානි නිවත්තා සීතස්ස න ආනපපත්තත්තා; පුන නදෙව ලක්ඛණවයං විථාරතො දසෙස්සෙනො මාදස ලක්ඛණානිති ආහ.

වතුනනං සමමානං ඝනි කුසලානි ආදිසු අමාසානිති විපාකා බ්‍යාකතං කිරියාබ්‍යාකතං රූපාබ්‍යාකතං නිබ්බාණාබ්‍යාකතනිති වතුසු අබ්‍යාකතෙසු නිබ්බාණාබ්‍යාකතං; වත්තාරපි හි කුසලාකුසලලක්ඛණෙන

න ඛ්‍යාතතනනා අඛ්‍යාතනානි. සිසා ඤාසලනනි කාමාවචරරූපාවචර අරූපාවචරකුසලානං. වසෙන කුසලමපි ගවෙය්‍ය; සිසා අඤාසලනනි තණ්හං. ධපෙඤා¹ සෙසාඤාසලවසෙන; සිසා අඛ්‍යාතනනනි කාමාවචරරූපාවචරඅරූපාවචරවිපාකකිරියානං. රූපානඤ්ච වසෙන; සිසා නිණ්ණි සම්මානිති ආදිසු සංඛගතිනානිති ගණිතානි; චක්ඛුමසෙනානි අකුසලකුසලාඛ්‍යාතනදුක්ඛසමුදයනිරෝධමග්ගසංඛාතච්ඡවසෙන; සංදුක්ඛසම්මං. අඤාසලනනි ධපෙඤා තණ්හං. අවසෙසං. අකුසලං; අඤාසලධෙවන වෙ සම්මානි ඵකසම්මෙවන සංඛගතිනානිති ඉමානි වෙ දුක්ඛසමුදයසම්මානි අකුසලධෙවන ඵකසම්මෙවන සංඛගතිනානි; අකුසලසම්මං. නාම හොතිති අයෝ. ඵකසම්මං. විහි සම්මෙවති සංඛගතිනනි ඵකං. අකුසලසම්මං. විහි දුක්ඛසමුදයසම්මෙවති සංඛගතිනං; සංදුක්ඛසම්මං. ඤාසලනනි තෙභුමකං. කුසලං, ඉමානි වෙ දුක්ඛමග්ගසම්මානි කුසලධෙවන ඵකසම්මෙවන සංඛගතිනානි කුසලසම්මං. නාම හොති. ඵකං. කුසලසම්මං. විහි දුක්ඛමග්ගසම්මෙවති සංඛගතිනං. සංදුක්ඛසම්මං. අඛ්‍යාතනනනි තෙභුමකවිපාකකිරියා රූපඤ්ච; ඉමානි වෙ දුක්ඛනිරෝධසම්මානි අඛ්‍යාතතවෙවන ඵකසම්මෙවන සංඛගතිනානි. ඵකං. අඛ්‍යාතතසම්මං. විහි දුක්ඛනිරෝධසම්මෙවති සංඛගතිනං. නිණ්ණි සම්මානි ඵකසම්මෙවන සංඛගතිනානිති සමුදයමග්ගනිරෝධසම්මානි ඵකෙන අකුසලකුසලඅඛ්‍යාතතභුතෙන දුක්ඛසම්මෙවන සංඛගතිනානි; ඵකං. සම්මං. නිහි සම්මෙවති සංඛගතිනනි ඵකං. දුක්ඛසම්මං. විසුං. අකුසලකුසලඅඛ්‍යාතතභුතෙහි සමුදයමග්ගනිරෝධසම්මෙවති සංඛගතිනං; කෙච්ච පන දුක්ඛසමුදයසම්මානි අකුසලධෙවන සමුදයසම්මෙවන සංඛගතිනානි. දුක්ඛමග්ගසම්මානි කුසලධෙවන මග්ගසම්මෙවන සංඛගතිනානි න දස්සනධෙවන. දුක්ඛනිරෝධසම්මානි අඛ්‍යාතතවෙවන නිරෝධසම්මෙවන සංඛගතිනානි න අසංඛිතධෙවනානි² වණ්ණස්සති.

සුන අඤ්ඤස්ස සුගතනනස්ස අත්ථවසෙන සම්මපටිවෙධං. නිද්දි සිතුකාමො “පුබ්බෙ මෙ භික්ඛවෙ”ති ආදිකං. සුගතනනං. ආභරිතාදස්සෙසි. තත්ථ පුබ්බෙ මෙ භික්ඛවෙ සමෙඛාධානි භික්ඛවෙ මම සමෙඛාධිනො සබ්බඤ්ඤානද්දණ්ණො පුබ්බෙ; අනගිසම්මුදාධස්සානි සබ්බධමෙව අපපටිවිදාධස්ස; බොධිසත්තසෙසං සන්තොති බොධිසත්තභුතස්සෙව; ඵනදහොසිති බොධිපලලඛක නිසින්නස්ස ඵතං. පරිචිතකතිතං. අහොසි; අස්සාදොති අස්සාදියනිති අස්සාදො; ආදිනමොති දොසො; නිස්සරණනනි අපගමනං; සුඛනනි සුඛයනිති සුඛං; යසස්සපථනි තං සුඛිතං. කරෙතීති අයෝ. සොමනස්සනනි පිති සොමනස්සයොගතො සොහනං. මනො අස්සානි=සුමනො; සුමනස්ස භාවො=සොමනස්සං; සුඛමෙව පිතියොගතො විසෙසිතං. අනිවමනනි අද්ධුචං; දුක්ඛනනි දුක්ඛච්ඡින්නා සංඛාරදුක්ඛිතනා ව දුක්ඛං; විපජි

1. සි. I & II, ධපෙඤා අවසෙසං. අකුසලං.

2. සි. II, සංඛිතධෙවනානි.

ණාමධම්මනති අවසි හුතා ජරහඬකවසෙන පරිවහනපකතිකං; එතෙන අනත්තභාවො වුමත්තා හොති. ඡද්දන්ගමිනිසොති ඡද්දසං බාතස්ස රුගස්ස සංවරණං න වණ්ණරුගස්ස; ඡද්දන්ගප්පභාණනති තස්සෙව ඡද්දරුගස්ස පජ්ජනං; සාව කිම්සඬොති ආදිපු යාව ඉමෙසං පඤ්ඤානං උපාද්‍යනකිකුතානං-පෙ-සථා භූතං නාබ්බස්සෙය්‍යං න අබිකෙන ඤ්ඤෙන න පටිපිජ්ඣං, භාව අනුත්තරං සම්මාසම්මොධං අනුත්තරං සබ්බසුඤ්ඤාවං; අභිසම්මුදො අභිසම්මොති අරහනති නොමාසං පච්චස්සෙය්‍යං නෙව පටිස්සෙය්‍යං අකාසිනති සමඛකිතො අරොහි. කිම්සඬොති නිපාතමත්තං; සන්තොති යසො යද වා; අථාති අනත්තරං; ඤ්ණස්සව පන මෙ දස්සනං උදපාදිති දස්සනාතිවිවකරණෙන දස්සනසංඛාතං පච්චවෙකඛණාඤ්ණස්සව මෙ උපපජ්ජි; අකුසාති කොපෙතුං වාලෙතුං අසකකුණෙය්‍යා; මිමුනතිති අරහතනඵලවිමුතති; එතාය ඵල ඵලපච්චවෙකඛණාය මග්ගනිකාණපච්චවෙකඛණාපි වුත්තාව හොතති. අසමනතිමා ජාතිති අයං පචජ්ජා බ්බසවතති; නාපි දුති පුනිබ්බසොති ඉදති පුන උපපත්ති නාපි; එතෙන පතිණකිලෙස පච්චවෙකඛණං වුත්තා. අරහතො හි අවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙකඛණං න හොති.

සච්චපටිච්චෙධඤ්ණයොජනාක්කමෙව අසං රූපස්ස අස්සාදොති පභාණපටිච්චෙධොති පුබ්බභාගෙ අයං තණ්හාසම්පයුත්තො රූපස්ස අස්සාදොති ඤ්ඤා මග්ගකඛණෙ සමුදයපාපාණසඬොතො සමුදය සච්චපටිච්චෙධො; සමුදයසඬොති සමුදයසච්චපටිච්චෙධඤ්ණං; අරිය සච්චාරමඤ්ඤණමපි හි “සෙ කෙපි කුසලා ධර්මා සබ්බෙ තෙ වතුපු අරියසච්චෙපු සබ්බතං ගචජ්ජති”ති ආදිපු විස සච්චති වුච්චති. අසං රූපස්ස ආදිනවොති පටිස්සෙය්‍යපටිච්චෙධොති පුබ්බභාගෙ අයං රූපස්ස ආදිනවොති ඤ්ඤා මග්ගකඛණෙ දුක්ඛපටිස්සෙය්‍යසඬොතො දුක්ඛසච්ච පටිච්චෙධො; දුක්ඛසඬොති දුක්ඛසච්චපටිච්චෙධඤ්ණං; ඉදං රූපස්ස නිස්සරණනති සච්චකිඤ්ඤාපටිච්චෙධොති පුබ්බභාගෙ ඉදං රූපස්ස නිස්සරණනති ඤ්ඤා මග්ගකඛණෙ නිරෝධසච්චකිරියාසඬොතො නිරෝධසච්චපටිච්චෙධො; නිරෝධසඬොති නිරෝධසච්චාරමඤ්ණං නිරෝධසච්චපටිච්චෙධඤ්ණං; සා ඉමෙපු නිසු ධාතොසුති ඉමෙපු යථා වුත්තෙපු නිසු සමුදයදුක්ඛනිරෝධෙපු; පටිච්චෙධවසෙන පටිත්තා යා දිට්ඨි යො සබ්බසම්මාති යොජනා; භාවනාපටිච්චෙධොති අයං මග්ගභාවනාසඬොතො මග්ගසච්චපටිච්චෙධො; මග්ගසඬොති මග්ගසච්ච පටිච්චෙධඤ්ණං.

පුන අපරෙත පරියායෙන සච්චාති ච සච්චපටිච්චෙධඤ්ඤා දස්සෙතො සච්චනති කතිභාසාරොති සඬොති ආදිමාත. තත්ථ යසො සම්බුද්ධි සබ්බසුඤ්ඤාබොධිසත්තා බොධිපල්ලංකෙ නිසින්නා ජරමරණාදිකස්ස දුක්ඛසච්චස්ස ජාතිආදිකං සමුදයසච්චං කිංගුමොති එසනති. තථා එසන්නා ච ජරමරණාදිකස්ස දුක්ඛසච්චස්ස ජාතිආදිකං සමුදයසච්චං පච්චයොති වචන්ද්‍රපෙත්තො පරිගණනති. කස්මා

සා ව ඵසනා සො ව පරිග්ගහො සච්චානං ඵසනතතා පරිග්ගහතතා ව සච්චනති කතා ඵසනවෙධන පරිග්ගහවෙධනාති වුත්තං. අයඤ්ච විධි පච්චෙකවුද්ධානමපි පච්චයපරිග්ගහෙ ලබ්භතියෙව. සාවකානමප න අනුස්සවවසෙන පච්චයපරිග්ගහො ලබ්භති. පච්චෙධවෙධනාති පුබ්බ භාගෙ තථා ඵසිතානං පරිග්ගහිතානඤ්ච මග්ගකඛණේ ඵකපටිවෙ ධවෙධන; කිංචාදිනනති ආදිසු නිදනාදීනි සබ්බානි කාරණවෙච්ච නානි; කාරණං හි යස්මා ඵලං නිදෙනි, හඤ්ඤ නං ගණනථාති අපෙපති විය, තස්මා නිදනනති වුච්චති. යස්මා ඵලං තතො සමුදෙති ඡයති පභවති, තස්මා සමුදයො ඡාති පභවොති වුච්චති. අයමපනෙත්ථ අත්ථො: කිං නිදනං ඵතස්සාති=කිංචාදිනං; කො සමුදයො ඵතස්සාති=කිංසමුදයං; කා ඡාති ඵතස්සාති=කිංඡාතිකං; කො පභවො ඵතස්සාති=කිංපභවං. යස්මා පන තස්ස ඡාති යථා වුත්තෙන අත්ථෙන නිදනඤ්චව සමුදයො ව ඡාති ව පභවො ව, තස්මා ඡාති නිදනනති ආදි මාහ. ජරමරණනති දුක්ඛසච්චං; ජරමරණසමුදයනති තස්ස පච්චයං සමුදයසච්චං; ජරමරණනිරෝධනති නිරෝධසච්චං; ජරමරණනිරෝධ භාමිනිපටිපදෙනති මග්ගසච්චං; ඉමිනාව නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බොති.

නිරෝධපජානනාති ආරමභකරණෙන නිරෝධස්ස පජනනා; ඡාති සිසා දුක්ඛසච්චං සිසා සමුදයසච්චනති හවපච්චයා පඤ්ඤ යනවෙධන දුක්ඛසච්චං ජරමරණස්ස පච්චයවෙධන සමුදයසච්චං; ඵස නයො සෙසෙසුපි. අවිජ්ජා සිසා දුක්ඛසච්චනති පන ආයවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො සමුදයවෙධනාති.

සච්චකථාවණණනා

නි වසි තා.

ඉද්දනි සච්චපටිවෙධසිද්ධං. බොජ්ඣක්ඛගවිසෙසං දසෙසනෙන න කුචි තාය සුත්තනතපුබ්බගමාය බොජ්ඣක්ඛගකථාය අපුබ්බානු වණණනා. තත්ථ සුත්තනතෙ තාව බොජ්ඣක්ඛගාති බොධියා බොධියා වා අඩගාති බොජ්ඣක්ඛගාති වුත්තං. තොති යා හි අයං ධම්මසාමග්ගි-යාය ලොකුත්තරමග්ගකඛණේ උපපජ්ජමානාය ලීනුද්ධවච්චනිධානාසු ගත කාමසුඛතනති ලථානුයොගඋච්චේදසස්සතාහිනිවෙසාදීනං අනෙ කෙසං උපද්දවානං පටිපක්ඛග්ගතාය සතිධම්මවිචයවිරියපීතිපස්සද්ධි සමාපිඋපක්ඛාසසිධානාය ධම්මසාමග්ගියා අරියසාවකො බුජ්ඣනීති කතා ‘බොධි’ති වුච්චති, බුජ්ඣනි කිලෙසසන්නානනිද්දය වුච්චිතති, චත්තාරි වා අරියසච්චානි පටිවිජ්ඣති, නිබ්බාණමෙව වා සච්ඡිකරෙ තීති වුත්තං. තොති. යථාහ:—“යත්ත බොජ්ඣක්ඛෙහ භාවෙන අනුත්තරං සම්මාසමොධිං. අභිසම්මුදොධිං”ති. තස්මා ධම්මසාමග්ගිසිධානාය බොධියා අඩගාති=බොජ්ඣක්ඛගා; කානාමග්ගකඛණාදයො විය. යො

පෙස සථා වුත්තපපකාරාය එතාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣනීති කතා අරියසාවකෝ'බොධී'ති වුච්චති, තස්ස බොධියා අභිභාතිපි=බොජ්ඣක්ඛාන; සෙනාඛනරථඛ්‍යාදසො පිය. තෙනාහු අට්ඨකථාවරියා: -“බුජ්ඣනකස්ස පුග්ගලස්ස අභිභාති බොජ්ඣක්ඛාන”¹ති. සතිසමේවාජ්ඣක්ඛානදීනං අත්ථො අභිඤ්ඤායන්තිද්දෙසෙ වුත්තො.

බොජ්ඣක්ඛානතනනිද්දෙසෙ බොධාය සංවත්තනනීති බුජ්ඣනත්ථාය සංවත්තනනී; කස්ස බුජ්ඣනත්ථාය? මග්ගඵලෙහි නිබ්බාණස්ස පච්ච වෙක්ඛණ්ණං කතකිච්චස්ස බුජ්ඣනත්ථාය. මග්ගෙන වා කිලෙස නිද්දුතො පබුජ්ඣනත්ථාය. ඵලෙන පබුද්ධිභාවත්ථායාතිපි වුත්තං. හොති. බලවට්ඨපස්ස නායපි බොජ්ඣක්ඛාන බොධාය සංවත්තනනී. තස්මා අයං විපස්සනාමග්ගඵලබොජ්ඣක්ඛානං සාධාරණත්ථො. තීසුපි හි ධානෙසු තෙ තෙ බොධාය නිබ්බාණපට්ඨෙධාය සංවත්තනනී. එතෙන බොධියා අභිභාති බොජ්ඣක්ඛානනි වුත්තං. හොති. බුජ්ඣනනීති බොජ්ඣක්ඛානනි ආදීති පඤ්චති වතුනෙකති වුත්තානං බොජ්ඣක්ඛානං උපපත්තිධානං. අභිඤ්ඤායන්තිද්දෙසෙ වුත්තං. අපි ච බුජ්ඣනනීති බොජ්ඣක්ඛානං සතිච්චකරණෙ සමත්භාවදස්ස නත්ථං කත්තුනිද්දෙසො; බුජ්ඣනට්ඨෙතනීති සතිච්චකරණසමත්තෙනපි සති කත්තුනො අභාව දස්ස නත්ථං. භාවනිද්දෙසො; බොධෙතනීති බොජ්ඣක්ඛානභාවනාය බුජ්ඣනනානං යොගිතං. පයොජ්ඣතනා¹ බොජ්ඣක්ඛානං හෙතුකත්තු නිද්දෙසො; බොධනට්ඨෙතනීති පඨමං. වුත්තනගෙයෙන ච පයොජ්ඣ හෙතුකත්තුනො භාවනිද්දෙසො; එතෙහිපි බොධියා අභිභාති බොජ්ඣක්ඛානනි වුත්තං. හොති.

බොධ²පක්ඛිසට්ඨෙතනීති බුජ්ඣනට්ඨෙන බොධොත්ථ ලද්ධනාමස්ස යොගියා පක්ඛි හවත්තා; අයමෙතෙසං යොගිනො උපකාරකත්ත නිද්දෙසො. එතෙ හි බොධියා අභිභාති බොජ්ඣක්ඛානනි වුත්තං. හොති. බුද්ධිලහනට්ඨෙතනීති ආදිකෙ ඡක්කෙ බුද්ධිලහනට්ඨෙතනීති යොගා චචරෙන බුද්ධියා පාපුණ්ණට්ඨෙන; රේපනට්ඨෙතනීති සත්තානං පභිච්චාපනට්ඨෙන; පාපුණ්ණට්ඨෙතනීති පභිච්චාපිතාය නිච්චාප නට්ඨෙන; ඉමෙ විපස්සනාබොජ්ඣක්ඛාන පභි අභි සං ඉති තීහි උප සග්ගෙහි විගෙසිතා මග්ගඵලබොජ්ඣක්ඛානනි වදනති. සබ්බෙසමපි ධම්මවොභාරෙන නිද්දිච්චානං බොජ්ඣක්ඛානං. බොධියා අභිභාති බොජ්ඣක්ඛානනි වුත්තං. හොතිති වෙදිතබ්බං.

මූලට්ඨෙතනීති ආදිකෙ මූලමූලකෙ දසකෙ මූලට්ඨෙතනීති විපස්සනාදීසු පුරිමා පුරිමා බොජ්ඣක්ඛාන පච්ඡිමානං. පච්ඡිමානං බොජ්ඣක්ඛානඤ්ච සත්ථානධම්මානඤ්ච අඤ්ඤාමඤ්ඤාඤ්ච මූලට්ඨෙන; මූලවර්ගට්ඨෙතනීති මූලං. හුත්වා වරියා පවත්ති මූලවරියා; තෙන

1. සි. I, පයොජ්ඣතනා, 2. සි. I, බොධි.

මූලචරියවේදීන; මූලං හුක්ඛා පචත්තනවේදීනාහි අත්ථො. මූලපටිග්ග භවේදීනාහි තෙ එව බොජ්ඣක්ඛා ආදිනොපපභුති උපපාදනත්ථාය පරිගෙහමානත්තා පරිග්ගහා, මූලානි¹ යෙව පරිග්ගහා=මූලපරිග්ගහා, තෙන මූලපරිග්ගහවේදීන; තෙ එව අඤ්ඤාමඤ්ඤං පරිවාරවසෙන පටිචාරවේදීන; භාවනාපාරිසුරිවසෙන පටිසුරණවේදීන; නිට්ඨං පාසුණනවසෙන පටිපාහවේදීන; තෙ එව මූලානි ච ඡබ්බිධා පහෙදතින්නත්තා පරිසමභිදා වාහි මූලපරිසමභිදා, තෙන මූලපටිසමභිදවේදීන; මූලපටිසමභිදාපාපණවේදීනාහි බොජ්ඣක්ඛාභාවනානු සුත්තස්ස යොගිනො නවමූලපරිසමභිදං පාපණවේදීන; තස්සෙව යොගිනො තස්සා මූලපරිසමභිදාය ඛසිභාවවේදීන; සෙසෙසුපි ඊදිසෙසු පුග්ගලවොභාරෙසු බොධිස්ස අඛානි බොජ්ඣක්ඛානි චුත්තං. භොතීති වෙදිතබ්බං. මූලපටිසමභිදාය ඛසිභාවසන්නානමිති ඊදිසෙසුපි නිට්ඨාවචනෙසු එල² බොජ්ඣක්ඛානි වෙදිතබ්බං. ඛසිභාවසන්නා නනතිපි පාඨො.

මූලමූලකදසකං.

නිට්ඨිතං.

සෙසෙසුපි හෙතුමූලකාදියු නවසු දසකෙසු ඉමිනාව නයෙන සාධාරණවචනානං අත්ථො වෙදිතබ්බො. අසාධාරණෙසු පන යථා චුත්තා එව බොජ්ඣක්ඛා යථාචුත්තානං ධම්මානං ජනකත්තා හෙතු නාම භොතති. උපත්ථිකත්තා පච්චස්සා නාම. තෙ එව තදඛිත සමුච්චේදපටිපපස්ස ද්විවිසුද්ධිභුත්තා විසුද්ධි නාම. වජ්ජවිරහිත්තතා අනාචස්සා නාම. “සබ්බෙපි දූසලා ධම්මා නෙක්ඛම්ම”නති වචනතො නෙක්ඛම්මං නාම. කිලෙසෙහි විමුත්තත්තා විමුත්තති³ නාම. මග්ග එලබොජ්ඣක්ඛා විසඬිභුතෙහි ආයවෙහි විරහිත්තතා අනාසවා. තිව් ධාපි බොජ්ඣක්ඛා කිලෙසෙහි සුඤ්ඤත්තා තදඛිතවිවෙකාදිවසෙන විවෙකා. විපස්ස නාමග්ගබොජ්ඣක්ඛා පරිච්චාගවොස්සග්ගත්තා පක්ඛන්දනවොස්සග්ගත්තා ච චොස්සග්ගා. එලබොජ්ඣක්ඛා පක්ඛන්දන වොස්සග්ගත්තා වොස්සග්ගා. මූලධ්මං බුද්ධිනිති ආදයො එකෙකපද වසෙන නිද්ද්ධිං. නව දසකා චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඛසිභා වසන්නානනති පදං පන චත්තමානවචනාභාවෙන න යොජිතං. පරිග්ගහවිධාදයො අභිඤ්ඤායානිදෙදසෙ චුත්තත්ථා.

සුත ථෙරෙ අත්තනා දෙසිතං සුත්තනතං උද්දිසිත්වා තස්ස නිදෙදස වසෙන බොජ්ඣක්ඛවිධිං දසෙසු තුකාමො ඵංගං සමස්තති ආදිකං නිදනං වක්ඛා සුත්තනතං තාව උද්දිසි. අත්තනා දෙසිතසුත්තනතා එව වෙත්ථ ඵංගං මෙ සුතනති න චුත්තං. ආසංගා සාපිසුත්තනාහි පනෙත්ථ දෙසකබ්බත්තනිත්ථාත්ථං අත්තනානං පරං විස කත්වා චුත්තං. ඊදිසං හි වචනං ලොකෙ ගණේසු බහු සුජ්ජනති. සුබ්බණ්ණසමස්තති සකලං.

1. සි. මූලානං.

2. සි. II, බල.

3. සි. I & III තදඛිතවිමුත්තති.

සුඛිණිකසමයං; අවිචන්තසංඝයාගත්ථ උපයොගව්වනං. සෙසවගෙපි එසෙව නයො. සතිසමේඛාජ්ඣකොති ඉති වෙ මෙ භෝතීති සතිසමේඛාජ්ඣකොති එව සද්ධ මයං. හොති; අප්පමාණොති මෙ භෝතීති අප්පමාණොති එවං මෙ හොති; සුඝමාරද්ධොති මෙ භෝතීති සුච්ඡි පරිපුර්ණොති එවං මෙ හොති; නිවසිනනනි නිබ්බාණං රමමණෙ පවත්තිවසෙන නිධිනනං; වචනීති නිබ්බාණාරමමණෙනා අපගච්ඡති; සෙසබෞද්ධකොසුපි එසෙව නයො.

ගුණමහාමත්තස්සාති රඤ්ඤා මහාඅච්චස්ස, මහතියා වා හොග මත්තාය හොගප්පමාණෙන සමත්තාගතස්ස; නානාරත්තානනති නානාරභගරත්තානං; පුරුණත්ථ සාමිව්වනං. නානාරත්තෙතිති අත්ථො. දුස්සකරණකොති දුස්සපෙලා; දුස්සසුගනති වත්සුගලං; පාරුසිකුනති අවජාදෙකුං; ඉමසමි. සුභතනෙත ථෙරස්ස එල බෞද්ධකා කවිතා. යද්ද භි ථෙරො සතිසමේඛාජ්ඣකං සීසං කත්වා එලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, තද්ද ඉතරෙ තදකියා හොන්ති. යද්ද ධම්මවිවයාදිසු අඤ්ඤතරං, තද්ද සෙසාපි තදකියා හොන්ති එවං එලසමාපත්තියා අත්තතො විණ්ණවසීභාවං දස්සෙන්නො ථෙරො ඉමං සුභතනනං කථෙසීති.

කථං සතිසමේඛාජ්ඣකොති ඉති වෙ භෝතීති බෞද්ධකොති සතිසමේඛාජ්ඣකං සීසං කත්වා එලසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තස්ස අඤ්ඤාසු බෞද්ධකොසු විජ්ජමානෙසු එවං අයං සතිසමේඛාජ්ඣකො හොතීති ඉති වෙ පවත්තස්ස කථං සො සතිසමේඛාජ්ඣකො හොතීති අත්ථො. ආවනා නිරේඛුපට්ඨානීති යත්තකෙන කාලෙන නිරේඛො උපට්ඨාති; යත්තකෙ කාලෙ ආරම්මණෙනා නිබ්බාණං උපට්ඨානීති අත්ථො. ආවනා අවිච්ඡිති යත්තකෙන පරිමාණෙන ජාලා; කථං අප්පමාණො ඉති වෙ භෝතීති බෞද්ධකොති න අප්පමාණෙපි සතිසමේඛාජ්ඣකො විජ්ජමානෙ එවං අයං අප්පමාණො හොතීති ඉති වෙ පවත්තස්ස සො අප්පමාණො සතිසමේඛාජ්ඣකො කථං හොතීති අත්ථො. පමාණබ්බකාති කිලෙසා ව පරිසුට්ඨානා ව පොතො භවිකසංඛාරං ව පමාණබ්බකා නාම හොන්ති, “රුගො පමාණකරණො, දෙසො පමාණකරණො, මොහො පමාණකරණො”ති වචනතො රුගා දෙසො යස්ස උපපජ්ජති, අයං එත්තකොති තස්ස පමාණකරණෙනා පමාණං නාම, තස්මිං පමාණෙ බ්බකා පටිබ්බකා ආයත්තාති කිලෙසාදයො පමාණබ්බකා නාම හොන්ති; කිලෙසාති අනුසසගුතා; පටිසුට්ඨානාති සමුද්ධාරප්පත්තකිලෙසා; සංඛාරි පොතොභවිකාති පුනාපුනං භවිකරණං පුනස්සවො, පුනස්සවො සීලමේතෙසනති පොනස්සවිකා, පොනස්සවිකා එව පොතොභවිකා; කුසලාකුසල කම්මසංඛාරා සංඛාරා; අප්පමාණොති චුත්තප්පකාරස්ස පමාණස්ස අභාවෙන අප්පමාණො; මග්ගථලානමපි අප්පමාණතො තතො විසෙස

තත්ථං අවලට්ඨෙන අසංඛනට්ඨනාති චුතතං. හඛතාභාවනො අවලො, පච්චසාභාවනො අසංඛනො; යො හි අවලො අසංඛනො ච, සො අතිවිය පමාණවිරහිනො හොති.

ඛථං සුසමාරද්ධො ඉති වෙ භොතීති බොජ්ඣකඛෙයාති අනන්තරං චුතතනායෙන යොජෙතබ්බං. චීසමාති සයඤ්ච විසමතතා විසමස්ස ච භාවස්ස හෙතුතතා විසමා; සමධම්මොති සන්නට්ඨන පණීතට්ඨන සමො ධම්මො; පමාණාභාවනො සනෙතා; “යාවතා හික්ඛවෙ ධම්මො සංඛතා චා අසංඛතා චා විරහො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායතී”ති චචනතො සබ්බධම්මිතතමට්ඨන පණීතො; තස්මිං සමධම්මෙසු චුතත සුසමෙ ආරද්ධො සුසමාරද්ධො.

ආවජ්ජිතනතාති ඵලසමාපත්තියා පච්චතකාලං සක්ඛාය චුතතං. අනුප්පාදදිසංඛාතෙ නිබ්බාණෙ මනොචාරාවජ්ජනස්ස උප්පන්නතතාති චුතතං හොති. නිට්ඨතීති පච්චතති; උප්පාදදීති හෙට්ඨා චුතතට්ඨාති. සෙසබොජ්ඣකිගමුලකෙසුපි වාරෙසු ඵසෙව නයො.

බොජ්ඣකිගතථාමණ්ණනා

නි ට්ඨිතා.

ඉද්දති බොජ්ඣකිගතථානන්තරං කචිතාය බොජ්ඣකිගතථාමනියා සුත්තනතපුබ්බගමාය මෙතතාකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණෙනා. තත්ථ සුත්තනෙත තාව ආසෙවිනාසාති වඩ්ඪිතාය ආදරෙන සෙවිතාය; නාමිනාසාති වඩ්ඪිතාය; ඛහුලිකනාසාති සුතපුතං කතාය; ඝාතිකනාසාති සුත්තයානසද්ධියාය කතාය; වසුඤ්ඤානාසාති පතිට්ඨට්ඨන වත්ථු විය කතාය; අනුච්ඡිනාසාති පච්චුපට්ඨිතාය; පටිවිනාසාති සමන්තතො චිතාය (උපමිතාය;) සුසමාරද්ධාසාති සුච්ඡි සමාරද්ධාය සුකතාය; ආනිසංඝාති ගුණා; පාමිඤ්ඤාති පතිකංඛිතබ්බා ඉච්ඡිතබ්බා; සුඛං සුපතීති යථා සෙසජතා සමපරිවත්තමානා කාකච්ඡමානා දුක්ඛං සුපතති, ඵවං අසුපිඤ්ඤා සුඛං සුපති; නිද්දං ඔක්කනෙතාපි සමාපතති. සමාපනෙනා විය හොති. සුඛං පටි බ්‍රුජ්ඣතීති යථා අඤ්ඤා නිත්‍යනතතා විජම්භනතා සමපරිවත්තනතා දුක්ඛං පටිබ්‍රුජ්ඣතති, ඵවං අපපටිබ්‍රුජ්ඣතා විකසමානමිව පදුමං සුඛං නිබ්බිකාරං පටිබ්‍රුජ්ඣතති; නි පාපකං සුපිනං පස්සතීති සුපිනං පස්සනෙතාපි හද්දකමෙව සුපිනං පස්සති; වෙතියං වඤ්ඤනො විය, පුජ්. කරොනෙතා විය, ධම්මං සුණ්ණෙනා විය ච හොති. යථා පනඤ්ඤා අත්තානං වොරෙහි පරිවාරිතං විය වාලෙහි උපද්දතං විය පපාතං පපතනතං විය ච පස්සතති, න ඵවං පාපකං සුපිනං පස්සති; මනුස්සානං පිසො භොතීති උරෙ ආමුතනමුතතාභාරො විය පිසෙ පිලකිමාලා විය ච මනුස්සානං පිසො භොති මනාපො; අම නුස්සානං පිසො භොතීති යථෙව ච මනුස්සානං ඵවං අමනුස්සානමපි

පියො හොති; දෙවනා රක්ඛනනීති පුත්තමිව මානාපිත්තරො දෙවනා රක්ඛනනී; නාස්ස අභි වා විසං වා සන්ථං වා කමනීති මෙත්තාපිහාරියං කායෙ අභි වා විසං වා සන්ථං වා න කමති න පවිසති; නාස්ස ආයං පිකොපෙතීති වුත්තං හොති. තුමමං විත්තං සමාධිසතීති මෙත්තාපිහාරිනො ඛිප්පමෙව විත්තං සමාධි යති නච්ඡි නස්ස දක්ඛාසිත්තනං; මුමචණ්ණො විපසසීදනීති ඛනිනා පමුත්තතලාපකකං පිය වස්ස විපසසන්නාවණ්ණං මුමං හොති; අසමමුලොභා කාලං කායෙතීති මෙත්තාපිහාරිනො සමෙවොගමරණං නාම නච්ඡි, අසංමුලොභා තිද්දං ඔක්කමනො පිය කාලං කරොති; උත්තරිං අප්පච්චිස්සකොනොති මෙත්තාසමාපත්තීතො උත්තරි අරහත්තං අභි ගන්තුං අසකොනොත්තං ඉතො චිච්ඡා සුත්තප්පමුදොධා පිය; මුමම ලොකුපගො හොතීති බ්‍රහ්මලොකං උපපජ්ජතීති අරොහං.

මෙත්තානිද්දසෙ අනොධිසො ඵරණාති ඔධි මරියාදා, න ඔධි= අනොධි, තහො අනොධිසො; අනොධිතොති අරොහං. නිප්පදෙසනො පුසනාති වුත්තං හොති. ඔධිසොති පදෙසවසෙන; දිසාඵරණාති දිසාසු ඵරණා; සබ්බෙති අනවසෙසපරියාදනං; සත්තාති පදස්ස අරොහං ඤාණකථාමානිකාවණ්ණනායං වුත්තො. රුලුතිසද්දෙන පන විත්තරගෙ සුපි අයං වොහාරො වත්තනි, විලිචමයෙපි විජනිවිසෙසෙ තාලවණ්ණ වොහාරෙ පිය. අමෙණති වෙරරගිතා; අබ්‍යාපජ්ඣාති බ්‍යාපාද¹ රගිතා; අනිසාති නිද්දකඛා; “අනිසා”තිපි පායො. සුඛි අත්තානං පරිහරන්තුති සුඛිතා හුචා අත්තභාවං වත්තයන්තු.

“අවෙරා”ති ව සකසන්නානෙ ව පරෙ පටිච්ච පරසන්නානෙ ව ඉගරෙ පටිච්ච වෙරභාවො දස්සිතො. “අබ්‍යාපජ්ඣා”ති ආදිසු වෙර භාවා තමමුලකබ්‍යාපාදභාවො; “අනිසා”ති බ්‍යාපාදභාවා තමමුලක දුක්ඛාභාවො; “සුඛි අත්තානං පරිහරන්තු”ති දුක්ඛාභාවාසුබ්බෙන අත්ත භාවපරිහරණං දස්සිත්තනති ඵවමෙත්ථ වචනසම්බන්ධො වෙදිතබ්බොති. ඉමෙසු ව “අවෙර හොන්තු”ති ආදිසු වතුසුපි වචනෙසු යං යං පාකං හොති, තස්ස තස්ස වසෙන මෙත්තාය ඵරති. ආණාති ආදිසු පාණ් තාය පාණා; අස්සාසපස්සායායන්තවුත්තිතායාති අරොහං. භුක්තතා භුතා; අභිනිබ්බතතාති අරොහං. පුං වුච්චති නිරයො, තස්මිං ගලනති ගච්ඡන්තිති සුගගලා; අත්තභාවො වුච්චති සරිරං ඛනිපඤ්ඤකමෙව වා; තං උපාදය පඤ්ඤන්තිමත්තසබ්බාවතො තස්මිං අත්තභාවෙ පරියං පන්නා පරිච්ඡින්නා අනොගාමිති අත්තභාවපටිසංපන්නා; යථා ව සත්තාති වචනං, ඵවං සෙසානිපි රුලුතිවසෙන ආරොපෙචා සබ්බා නෙත්තාති සබ්බසත්තවෙවචනානීති වෙදිතබ්බොති. කාමඤ්ඤ අඤ්ඤ නිපි “සබ්බෙ ජන්තු, සබ්බෙ ජිවා”ති ආදීනි සබ්බසත්තවෙවචනානි අච්ඡි, පාකවචසෙන පන ඉමානෙව පඤ්ඤ ගහෙඤා පඤ්ඤභාකාරෙති අනොධිසො ඵරණං මෙත්තා වෙත්තොවිමුත්තනීති වුත්තං. යෙ පන ‘සත්තා

පාණා'නි ආදීනං න කෙවලං වචනමනුකතොව, අථ ඛො අත්තොපි නානත්තමෙව ඉවෙත්ඤ්ඤං; තෙසං අනොධිසො ඵරණා විරුජ්ඣති. තස්මා තථා අත්ථං අගණකො ඉමෙසු පඤ්චසු ආකාරෙසු අඤ්ඤාතර වසෙන අනොධිසො මෙත්තාය ඵරති.

ඔධිසො ඵරණෙ පන ඉතිසො සුඤ්ඤාති ලිඛිතවසෙන වුත්තං. අඤ්ඤා අනඤ්ඤාති අරියසුච්ඡන්ධවසෙන. දෙවා මනුස්සා චිතිපාති ඝාතී උපපත්තිවසෙන. දිසාඵරණෙපි දිසාවිභාගං අකාමො “සබ්බදිසාසු සබ්බෙ සත්තා”ති ආදීනා නයෙන ඵරණතො අනොධිසො ඵරණා හොති. “සබ්බදිසාසු සබ්බිත්ථියො”ති අදීනා නයෙන ඵරණතො ඔධිසො ඵරණා. යස්මා පන අයං තිව්ධාපි මෙත්තාඵරණා අප්පණාප්පත්ත චිත්තස්ස වසෙන වුත්තා. තස්මා නිසු වාරෙසු අප්පණා ගහෙතබ්බා, අනොධිසො ඵරණෙ තාව “සබ්බෙ සත්තා අවෙර හොන්තු”ති එකා, “අඛණ්ඩාපඤ්ඤා හොන්තු”ති එකා, “අනිසා හොන්තු”ති එකා, “සුඛි අත්තානං පරිහරන්තු”ති එකා. තානිපි හි වත්තාරි හිතොප සංභාරවසෙන වුත්තාති. හිතොපසංභාරඋක්ඛණා හි මෙත්තා. “ඉති සත්තා”ති ආදිසු පඤ්චසු ආකාරෙසු වතස්සන්තං අප්පණානං වසෙන විසති අප්පණා හොන්ති. ඔධිසො ඵරණෙ “සබ්බා ඉතිසො”ති ආදිසු සත්තසු ආකාරෙසු වතස්සන්තං වතස්සන්තඤ්ච වසෙන අධ්ධි විසති අප්පණා. දිසාඵරණෙ පන සබ්බෙ පුරත්ථිමාය දිසාය සත්තාති ආදීනා නයෙන එකමෙකිස්සා දිසාය විසති විසති කාමා වෙ සත්තාති, “සබ්බා පුරත්ථිමාය දිසාය ඉතිසො”ති ආදීනා නයෙන එකමෙකිස්සා දිසාය අධ්ධිවිසති අධ්ධිවිසති කාමා අසිති මෙ සත්තාති වත්තාරි සත්තාති අසිති ව අප්පණා. ඉති සබ්බානිපි ඉධ වුත්තාති අධ්ධිවිසාධිකාති පඤ්ච අප්පණාසත්තාති හොන්ති. යථා ච මෙත්තාය තිව්ධෙන ඵරණා වුත්තා, තථා කරුණාමුදිතාඋපෙක්ඛානමපි වුත්තාව හොතිති වෙදිතබ්බං.

අථ මෙත්තපසංභාරාකාරං. ඉඤ්ඤාති පරිභාවනඤ්ච දස්සෙතුං. “සබ්බෙසං සත්තානං පිලනං වජ්ජෙත්වා”ති ආදිමං. තත්ථ පිලනනති අභ්ගන්තරතො සරිරපිලනං; උපඝානනති බාහිරතො සරිරොපඝානං; සන්තාපනති යථා තථා වා චිත්තසන්තාපනං; පඤ්ඤාදානනති පකතිසා ජිවිතාදිපරික්ඛයං; මිහෙසනති පරතො ජිවිතවිහෙසනං; වජ්ජෙත්වාති පිලනාදිසු එකෙකං අත්තනො විත්තෙනෙව අපනෙත්වා; ඉමානි පිල නාදීනි පඤ්ච පදානි මෙත්තොපසංභාරස්ස පටිපක්ඛිවිච්ජන්ධවසෙන වුත්තාති. අපිලනායාති ආදීනි මෙත්තොපසංභාරවසෙන. අපිලනා යාති අපිලනාකාරෙන; සබ්බසත්තෙ මෙත්තයතීති සමබ්බො. එවං සෙසෙසුපි. මා වෙට්ඨො, මා දුක්ඛිතො, මා දුක්ඛිනන්තාති ඉමානිපි නිශ්චි මෙත්තොපසංභාරස්ස පටිපක්ඛිපටික්ඛෙපවචනාති. මාවචනස්ස මා හොන්තුති අත්ථො. අවෙට්ඨො, සුඛිතො, සුඛි'නන්තාති ඉමානි නිශ්චි මෙත්තොපසංභාරවචනාති.

අබ්‍යාපජ්ඣා, අභිඝාති ඉදං වයං සුඛිනොති වචනෙන සඛගති නනති වෙදිතබ්බං. සුඛිනනනාති තස්සෙව සුඛස්ස නිවච්ඡාවනති දස්සනං, “සුඛිතතනා”ති ව “සුඛි අත්තනානං පරිභරනතු”ති ව අත්තනො ඵකං. අපිලනාසාති ආදීති වා අබ්‍යාපජ්ඣානිසවනාති සඛගති නාති. අධ්‍යානාකාරෙහිති “අපිලනායා”ති ආදයො පඤ්ච මෙත්තො පසංහාරාකාරා, “අවෙරිනො හොනතු”ති ආදයො තයො මෙත්තො පසංහාරාකාරාති, ඉමෙහි අධ්‍යානාකාරෙහි; මෙත්තාසනීති සිතියනති; නං ඛම්මං වේදනාසනීති තං භිනොපසංහාරං වෙතයති¹ අභිසංඤ්ඤාති; පවත්නෙතිති අත්ථො. සබ්බබ්‍යාපාදපටිසුඛියානොති චිත්‍රවචනීති මෙත්තාය පටිපක්ඛගුනෙහි සබ්බෙහි බ්‍යාපාදසමුද්‍යවාරෙහි වික්කමිත නනො විමුච්චති; මෙත්තො ව වෙතො ව විමුත්තී වාති ඵකායෙව මෙත්තො නිධා වණ්ණිතො. අවෙජිනො ඛෙමිනො සුඛිනොති ඉමාති තිණි පදාති පුබ්බෙ වුත්තො ආකාරෙ සංඛෙපෙන සංගහෙත්වා වුත්තාති. සද්ධාස අභිමුච්චනීති ආදිනා නයෙන වුත්තාති පඤ්චිඤ්ඤාති මෙත්තොය සමපයුත්තාති යෙව.

ආසෙවනාති ආදීසු ඡුසු වාරෙසු ආසෙවියති ඵතෙහි මෙත්තාති ආසෙවනා; තථා භාවනා බහුලිකම්මං. අලංකාරාති විභූසනා; සොලබ්භනාති සුට්ඨි අලංකතා භූසිතා; පටිකම්මාති සමිහාරා; සුපටිකම්මනාති සුට්ඨි සමභූතා; පටිච්චාති රක්ඛණ්ඨෙත.

පුත ආසෙවනාදීති අධ්‍යවිසති පදාති මෙත්තොය වණ්ණහණනත්ථං වුත්තාති. තත්ථ පාටිසුජීති පරිපුණ්ණභාවා, සහගනාති මෙත්තොය සහගතා; තථා සහන්තාදයො, පක්ඛඤ්ඤාති මෙත්තොය පටිසත්තා; පක්ඛඤ්ඤාති ඵතෙහි මෙත්තාති වා පක්ඛඤ්ඤා. තථා සංසිද්ධාදයො. ඵනං සන්තනති ඵස්සනාති ඵසා මෙත්තො සන්තාති ඵතෙහි ඵස්සනා හොතිති ඵතං සන්තනති ඵස්සනා; “ඵතදග්ග”නති ආදීසු විය නපුං සකච්චනං. සොධිට්ඨිනාති සුට්ඨි පභිට්ඨිතා; සුසමුග්ගනාති සුට්ඨි සමුයසිතා; සුචිමුත්තාති අත්තනො අත්තනො පච්චනිකෙහි සුට්ඨි විමුත්තො. නිබ්බන්ධනනති මෙත්තාසමපයුත්තො හුත්වා මෙත්තං නිබ්බන්ධනති; ඤේනෙතනති පාකටං කරොතති; පඤ්ඤානති විරොචෙතති; ඉඤ්ඤාවාරෙ වුත්තනායෙනෙව බලවාරොපි වෙදිතබ්බො, බොජ්ඣංගමග්ගභවාරා පරියායෙන වුත්තො න ස්ථාලකම්මවසෙන. මග්ගභවාරෙ සමමාවාචාකමන්තාජ්චා මෙත්තාධිපුබ්බතාගවසෙන වුත්තො න අප්පණ්ණවසෙන. න හි ඵතෙ මෙත්තොය සභ භවනති. සබ්බෙසං පාණානනති ආදිනං සෙසවාරානමපි සත්තවාරෙ වුත්ත නයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. මෙත්තාභාවනාවිධානං පන විසුද්ධි මග්ගතො ගහෙතබ්බනති.

මෙත්තාකථාවණ්ණනා

නිට්ඨිතං.

ඉදුනි මග්ගපයෝජනපරියෝසානාය මෙතනාකථාය අනන්තරං කපිතාය විරාගසංඛාතමග්ගපුබ්බතමාය විරාගකථාය අපුබ්බත්ථානු වණ්ණනා:-තත් පථමං තාව නිබ්බිඤ්ඤං විරජ්ජනී මිග්ගා විමුච්චනීති වුත්තානං චිත්තං සුත්තන්තපදානං අත්ථං නිද්දසිතුකාමෙන මිග්ගො මග්ගො විමුත්තති ඵලනති උද්දෙසො ධර්මිනො. තත් පථමං වචනත්ථං තාව නිද්දසිතුකාමො ඝථං මිග්ගො මග්ගොති ආදිමාහ. තත් විරජ්ජනීති විරත්තා භොති; සෙසානි මග්ගඤ්ඤානිද්දෙසෙ වුත්තත්ථානි. මිග්ගොති යසො සමාදිට්ඨි විරජ්ජනී, තසො විරාගො නාමාති අත්ථො. සො ච විරාගො යසො විරාගාරමමණො-පෙ-විරාගෙ පතිට්ඨිතො, තසො ච විරාගොති ඵලං විරාගාරමමණොති ආදිනං පඤ්චන්තං වචනානං සමබ්ඤ්ඤා වෙදිතබ්බො. තත් මිග්ගාරමමණොති නිබ්බාණාරමමණො; මිග්ගොවගෙති නිබ්බාණවිසයො; මිග්ගෙ සමුද්ගමොති නිබ්බාණෙ සමුප්පන්නො; මිග්ගෙ සිනොති පච්චන්තිවසෙන නිබ්බාණෙ සිනො; මිග්ගෙ පතිට්ඨිතොති අනිවර්තනවසෙන නිබ්බාණෙ පතිට්ඨිතො.

නිබ්බාණඤ්ච මිග්ගොති නිබ්බාණං විරාගභෙතුන්තා විරාගො; නිබ්බාණාරමමණො භිත්තාති නිබ්බාණාරමමණෙ භිත්තා නිබ්බාණාරමමණාභාවෙන වා භිත්තා; තෙ මග්ගසමපසුත්තා සබ්බෙව ඵසොදයො ධර්මො විරජ්ජනවේදින මිග්ගා භොතනීති විර්ගා නාම භොතනී; සහජානානීති සමාදිට්ඨිසහජාතානි සමාසංකප්පාදීනි සත්ත මග්ගධර්මානි; මිග්ගං ගච්ඡන්තීති මිග්ගො මග්ගොති විරාගං නිබ්බාණං ආරම්බණං කත්වා ගච්ඡන්තීති විරාගාරමමණත්තො විරාගො නාම මග්ගනවේදින මග්ගො නාම භොතීති අත්ථො. එකෙකමපි මග්ගධර්මං මග්ගොති නාමං උභති. ඉති එකෙකස්ස අධර්මස්ස මග්ගතො වුත්තෙ සමාදිට්ඨියාපි මග්ගත්තං වුත්තමෙව භොති. තසො යෙව ච එතෙන මග්ගොති අධිමග්ගධර්මානි ගහෙත්වා වුත්තං. බුද්ධා මානි පච්චෙකවුද්ධාපි සධගතිතා. තෙපි හි “වෙමෙ භික්ඛවෙ බුද්ධා: තථාගතො ච අරහං සමාසමවුද්ධො, පච්චෙකසමවුද්ධො වා”ති වුත්තත්තො බුද්ධායෙව. අග්ගනති අනමත්තග්ගෙ සංසාරෙ අග්ග පුබ්බං; දීඝනති සකලාය පටිපත්තියා දිස්සති අපදිස්සති අතිඝජ්ජති යනීති දිස්සා, සබ්බවුද්ධෙති වා පරමං සුඛනති දිස්සති අපදිස්සති කපියනීති දිස්සා, සබ්බදුක්ඛං වා දිස්සනති විස්සපෙජනති උජ්ඣනති ඵත්තායාති දිස්සා, තං දිස්සං; අධ්මිඛිකො මග්ගොති කිං වුත්තං භොති? යො යො අධ්මිඛිකො ධර්මසමුත්තො, සො එතෙන නිබ්බාණං ගච්ඡන්තීති ගමනවේදින මග්ගො නාමාති වුත්තං භොති. සුප්පසමානු චාගමණානං පරප්පමාදුනනති විසුං විසුං සමණානං බ්‍රාහ්මණානඤ්ච ඉතො අඤ්ඤාලද්ධිකානං; අග්ගොති තෙසං සෙසමග්ගානං විසිට්ඨා; සෙට්ඨාති සෙසමග්ගතො අතිවිශ් පසංසනීයො; මොකොති මුඛෙ සාධු සෙසමග්ගානං අතිමුඛෙ අයමෙව සාධුති අත්ථො. උත්තමොති

සෙසමගෙහි අතිවිය උතතිණේණා; පටිමෙති සෙසමගතනො; නානාසා
කාරෙහි සංභජ්ජියො; ඉතීති කාරණෙය් නිපානො; තස්මා සයවිසා
මග්ගානං අට්ඨබ්බිකො සෙට්ඨාති වුත්තොති අට්ඨපායො. වුත්තො
ති භගවතා :-

“මග්ගානට්ඨබ්බිකො සෙට්ඨා සච්චානං වතුරො පදා;
විග්ගො සෙට්ඨා ධම්මානං විපදානංඤ්ච වක්ඛුමා”ති.

තං ඉධ විච්ඡිද්ධා මග්ගානං අට්ඨබ්බිකො සෙට්ඨාති වුත්තං.
සෙසවාසෙසුපි ඉමිනාච නයෙන හෙට්ඨා වුත්තනායෙන ච අත්ථො
වෙදිතංඛො.

දස්සනමිණගොති ආදිසු දස්සනසංඛාතො විරාගො දස්සනවි
රාගො; ඉද්ධියධිතො ඛලස්ස විසිට්ඨතතා ඉධ ඉද්ධියතො ඛලං
පඨමං වුත්තනති වෙදිතංඛො. ආබිපනොසාට්ඨොන ඉද්ධියාති ආදිනං
අත්ථවිභාවනා විරාගස්ස. නථට්ඨොන සච්චාති සච්චස්සණං වෙදිතංඛො;
සීලවිසුඛිති සමාචාරාචාකමනතාපීවා; විනතවිසුඛිති සමාසමාති;
දිට්ඨිවිසුඛිති සමාදිට්ඨිසංකප්පා, විමුත්තට්ඨොනාති තංතංමග්ග
වජ්ඣකිලෙසෙහි මුත්තට්ඨොන; විජ්ජාති සමාදිට්ඨි; විමුත්තතිති
සමුච්චෙදවිමුත්තති; අමනොගධං නිබ්බාණං පටිසංඝානට්ඨොන
මග්ගොති මග්ගඵලපට්ඨවෙකිණො හි මග්ගියතීති මග්ගො, ඉමග්ගං
විරාගනිද්දෙසෙ වුත්තා ධම්මා සඤ්ඤපි මග්ගකිණේසෙව. විමුත්තති
නිද්දෙසෙ ඵලකිණේ. තස්මා ඡන්දමනසිකාරාධි මග්ගඵලසමපසුත්තා.
විරාගනිද්දෙසෙ වුත්තනායෙනෙව විමුත්තතිනිද්දෙසෙපි අත්ථො වෙදි
තංඛො. ඵලං පනෙත්ථ පටිපසස්සධිවිමුත්තතත්තා විමුත්තති. නිබ්බාණං
නිස්සරණවිමුත්තතත්තා විමුත්තති. “සඤ්ජානාති සත්තඛොති”ති ආදිති
වචනාති ඉධ න ලබ්භන්තිති න වුත්තාති. සයං ඵලවිමුත්තතත්තා
පටිච්චාගට්ඨොන විමුත්තතිති එතතකමෙව වුත්තං. සෙසං වුත්තනාය
මෙවොති.

විග්ගකථාවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

ඉද්ධති විරාගසංඛාතමග්ගවසෙන සිද්ධං. පටිසම්භිදාපහෙදං
දස්සෙතෙන න කපිතාය ධම්මවක්ඛනප්පවත්ත නසුත්තනනුබ්බිඛමාය
පටිසම්භිදාකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා:- සුත්තනෙන තාව බාග්
ණසිසන්ති බාරාණසා නාම නදී, බාරාණසාය අවිදුරෙ භවා නගරී
බාරාණසී, තස්සං බාරාණසියං; ඉසිපතනෙ මිගදසෙහි ඉසීනං. පත
නුප්පතනවසෙන එවං. ලද්ධිනාමෙ මිගානං අභයදානදිත්තට්ඨා
නත්තා මිගදයසංඛාතෙ ආරාමෙ; තත්ථ හි උප්පන්නා සබ්බස්සු
ඉසයො පතන්ති, ධම්මවක්ඛනප්පවත්තනත්ථං. නිසිදනතිති අත්ථො.
නන්දමුලකපඤ්ඤාරතො සත්තාභවයෙන නිරොධසමාපත්තිතො
වුට්ඨිතා අනොතසත්තදසෙ කතමුඛධොවනකිම්මා ආකාසෙන

ආගතනිං පච්චෙකවුද්ධිඉසයොපෙත්ථ සමොසරණවසෙන පතනති,
උපොසථත්ථං ච අනුපොසථත්ථඤ්ඤි සන්තිපතනති, ගකමාදනං පති
ගච්ඡන්තා ච තතො ච උපපතනතීතිපි ඉමිනා ඉසිනං පතනුපා
තනවසෙන තං ඉසිපතනනති වුච්චති. ඉසිපදනනතිපි පායො.
සඤ්චිගගිසෙති-

“කොණ්ඩකෙඤ්ඤා හද්දියො වපෙපා මහානාමො ච අසාජ්,
එතෙ පඤ්ච මහාථෙරා පඤ්චවග්ගාති වුච්චරෙ”ති

එවං වුත්තානං පඤ්චනනං භික්ඛුනං වග්ගො=පඤ්චවග්ගො,
තස්මිං පඤ්චවග්ගෙ හවා නං පරියාපනනග්ගාති පඤ්චවග්ගියා; ගිකවු
ආමනොසිති දීපච්ඤාදසඤ්චපාදවුලෙ කතාභිනිභාරතො පට්ඨාය
පාරමිසො පුරෙන්නො අනුපුබ්බෙන පච්ඡිමං හවං පඤ්ච පච්ඡිම
හවෙ ච කතාභිනිකම්මණො අනුපුබ්බෙන බොධිමණ්ඩං පඤ්ච තත්ථ
අපරාජිතපලලබ්භි නිසින්නො මාර්ඤ්ඤං භික්ඛුනා පඨමයාමෙ පුබ්බෙ
නිවාසං අනුසාරිතො මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බවකවුං විසොධෙතො පච්ඡිම
යාමාවසානෙ දසසහස්සිලොකධාතුං උත්තරාදෙන්නො සමපකමෙපන්නො
සබ්බඤ්ඤානං පඤ්ච සත්ත සත්තාහාති බොධිමණ්ඩං විනිනාමෙතො
මහාබ්‍රහ්මනා ආයාචිතධම්මදෙසනො වුද්ධිවකවුනා ලොකං ඔලො
කෙතො ලොකානුග්ගහෙන බාරාණසිං ගතනො පඤ්චවග්ගියෙ භික්ඛු
සඤ්ඤාපෙතො ධම්මවකකං පවනෙතතුකාමො ආමනොසි; මෙමෙ
ගිකවුමෙ අනනාති වෙමෙ භික්ඛුවෙ කොට්ඨාසා; ඉමස්ස පන වච
නස්ස සමුද්දහාරෙන සමුද්දහාරනියොසො හෙට්ඨා අවිචි උපරි
හවග්ගං පඤ්ච දසසහස්සිං ලොකධාතුං පත්ථරිතො අට්ඨාසි. තස්මිං
යෙව සමයෙ අට්ඨාරසකොට්ඨසංඛා බ්‍රහ්මානො සමාගච්ඡංසු. පච්ඡිමදි
සාය සුරියො අත්ථං ගමෙති. පුරුෂිමාය දිසාය උත්තරාසාලක
නකවනෙන යුතො පුණ්ණො චරෙද්ද උග්ගච්ඡති. තස්මිං සමයෙ
හගවා ධම්මවකකපට්ඨකනා සුත්තනනං ආරහන්නො “වෙමෙ භික්ඛුවෙ
අනනා”ති ආදිමාහ. තත්ථ පබ්බජිතොති ගිතිසංයොජනවත්ථුකාමං
ජේතො පබ්බජිතෙන; න සෙවිනබ්බාති න වලඤ්ඤතබ්බා; පබ්බජ
තානං යෙව විසෙසගො පටිපනතියා භාජනභුත්තො පබ්බජිතෙන
න සෙවිනබ්බාති වුත්තං. සො වාසං කාමෙසු කාමසුඛලලිකානු
සොගොති යො ච අයං වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමසුඛස්ස කිලෙස
කාමසුඛතියස්සයස්ස වා අනුයොගො; ගිනොති ලාමකො; ගමමොති
ගාමවාසීනං සන්තකො; පොඤ්ජනිකොති පුඤ්ජනෙන අනිබාල
ජනෙන ආචිණ්ණො; අනිජිකොති න අරියො; අථවා න විසුද්ධානං
උත්තමානං අරියානං සන්තකො; අනන්ධංගිනොති න අත්ථසංභිතො;
සුඛාවකකාරණං අනිසිතොති අත්ථො. අනනකිලමථානුසොගොති
අනනෙනා කිලමථස්ස අනුයොගො; අනනෙනා දුක්ඛකරණනති
අත්ථො. දුක්ඛොති කණ්ටකාපස්සයසෙයාදිති අනනමාරණෙති දුක්ඛා
වගෙති නපසිති උත්තමං තපොති ගතිතත්තා තෙසං විත්තානුරක්ඛ

ණයාං ඉධ “භිනො”ති න වුත්තං. පබ්බජිතානං ධම්මන්තා “ගමො”ති ව ගිහිති අභාධාරණන්තා “පොථුප්පතිකො”ති ව න වුත්තං. තස්ස පන කෙතිව පබ්බජිත පටිසෙද්දති දිට්ඨධම්මති බ්බාණවාදෙති “යතො ඛො හො අයං අන්තා පඤ්චති කාමගුණෙති සමප්පිනො සමඛිතිභූතො පරිවාරෙති, එත්තාවතා ඛො හො අයං අන්තා දිට්ඨධම්මති බ්බාණං පත්තො හොති”ති ගතින්තො තෙසං විත්තානුරක්ඛණයාං ව පච්චුප්පන්තසු බන්තා ව තස්ස ධම්මසමාදායස්ස “දුක්ඛා”ති න වුත්තං. කාමසුඛලලිකානුයොගො පච්චුප්පත්තො තණ්හාදිට්ඨිසංකිලිට්ඨසු බන්තො ආයති ව දුක්ඛවිපාකන්තො තදනුයුත්තානං තණ්හාදිට්ඨි බන්ධන බන්ධන්තා ව න සෙවිතබ්බො. අන්තකිලමථානුයොගො පච්චුප්පත්තො දිට්ඨිසංකිලිට්ඨදුක්ඛන්තො ආයති ව දුක්ඛවිපාකන්තො තදනුයුත්තානං දිට්ඨි බන්ධන බන්ධන්තා ව න සෙවිතබ්බො. එතො තොති තෙ එතෙ; අනුපගම්මාති න උපගන්තා; මස්සම්මාති තංකිලිට්ඨසු ධුක්ඛානං අභාවා මජ්ඣිමානං මජ්ඣිමා, සා එව-නිබ්බාණං. පටිපප්පත්ති එතායාති පටිපප්ප. අභිසම්මුද්ධාති පටිවිද්ධා; චක්ඛුකාරණීති ආදිසු පඤ්ඤාවක්ඛුං කරොතිති චක්ඛුකාරණී; ඤාණකාරණීති තස්සෙව වෙච්චනං, උපසමාසාති කිලෙසු පසමාය; අභිසම්මුද්ධාති චතුන්තං සච්චානං අතිජනනායාය; සමෙඛාධාසාති තෙසංයෙව සම්මුජ්ඣනායාය; නිබ්බාණාසාති නිබ්බාණසමුප්පිති යන්තාය; අථවා දස්සනමග්ගඤ්ඤාණං කරොතිති චක්ඛුකාරණී; භාවනාමග්ගඤ්ඤාණං කරොතිති ඤාණකාරණී. සබ්බකිලෙසානං උපසමාස, සබ්බධම්මානං අභිසම්මුද්ධ, අරහත්තඵල සමෙඛාධාස; කිලෙසානඤ්ඤා ඛන්ධානඤ්ඤා නිබ්බාණාස, සච්ච කථා¹ අභිසම්මුද්ධයන් නිද්දෙසෙ වුත්තා.

එවං භගවා සච්චාති පකාසෙත්වා අන්තති කතබ්බුමානානං තෙසං අන්තන්තො පටිවෙධිකකමං සුත්වා පටිපත්තියා බ්බුමානාරො පණෙන පටිපත්තිං සාධෙත්වා සච්චපටිවෙධං පස්සන්තො ඉදං දුක්ඛං අජිසස්සෙවනති මෙ ගිකම්මෙති ආදිනා අන්තන්තො පටිවෙධිකකමං දස්සෙසි. තස්ස අනුසුත්තෙසුති න අනුසුත්තෙසු; පරං අනුගන්තවා අසුත්තෙසුති අත්තො. චක්ඛුති ආදිනං අත්තො පරන්තො ආචිච්ඡිසාති. ඉදං දුක්ඛං අජිසස්සෙවං, ඉදං දුක්ඛසම්මුද්ධං, ඉදං දුක්ඛනිවේධං, ඉදං දුක්ඛනිවේධගාමිනි පටිපප්ප අජිසස්සෙවනති වතුන්තං සච්චානං දස්සනං, පටිවෙධො සෙබ්බුමියං. පටිසෙද්දන්තං, පභානබ්බං, සච්ඡිකානබ්බං, භාවෙනබ්බනති වතුන්තං සච්චානං භාවනාපටිවෙධො සෙබ්බුමියං යෙව. පටිසෙද්දන්තං, පභිණං, සච්ඡිකානං, භාවිතනති වතුන්තං සච්චානං. පච්චෙවකම්මො අසෙබ්බුමියං.

තිපටිවෙධනති සච්ච ඤාණකිව්ච ඤාණකතඤ්ඤාසංඛාතානං තිණ්ණං, පරිවට්ඨානං වසෙන තස්ස පරිවට්ඨා අස්සාති=ති පරිවට්ඨං; එත්ති “ඉදං දුක්ඛං, ඉදං දුක්ඛසම්මුද්ධං, ඉදං දුක්ඛනිවේධං, ඉදං දුක්ඛ

නිරෝධගාමිනීපටිපද්දාදියසච්ඡෙදනී” නති එවං. චතුසු සච්චෙසු යථාභුතං
 ඤ්ණං සච්චඤ්ණං නාම. තෙසුයෙව “පරිඤ්ඤායං, පභානඛිං, සච්ඡිකා
 තඛිං, භාවෙහඛි” නති එවං. කතතඛිකිච්චජනනඤ්ණං කිච්චඤ්ණං
 නාම. “පරිඤ්ඤානං, පභිණං, සච්ඡිකතං, භාවිත” නති එවං. තස්ස
 කිච්චස්ස කතභාවජනනඤ්ණං කතඤ්ණං නාම. මාදසාකාරනති
 තෙසං යෙව එකෙකස්මිං සච්චෙ නිණ්ණං තිණ්ණං ආකාරානං වසෙන
 මාදස ආකාරා අස්සානි=මාදසාකාරං; ඤ්ණදස්සනනති එතෙසං භිපරි
 වට්ඨානං මාදසනනං ආකාරානං වසෙන උප්පන්නං ඤ්ණසංඛාතං
 දස්සනං; අනුමනනති සකමනා, සත්තානං හි සුඛකාමිත්තා දුකඛි
 පටිකඤ්ඤානා පිතිසොමනස්සුත්තමනො සකමනො නාම. පිති
 සොමනස්සෙහි අත්තමනා ගතිත්තමනා ඛ්‍යාපිත්තමනාති වා අර්ථො,
 අභිනිවේදනති අභිමුඛා හුත්වා නන්දිංසු; චේත්සාඛරණෙහි සුත්තනෙන,
 නිග්ගාථකො හි සුත්තනෙනා කෙවලං අත්ථස්ස ඛ්‍යාකරණතො
 වෙය්‍යාකරණං නාම. භඤ්ඤාමානෙහි කම්මමානෙන; වත්තමානසම්පෙ
 වත්තමානවචනං කතං,¹ භණ්ණෙන අර්ථො. ඕරජනති විගහරාගාදි
 රජං; විනාමලනති විගහරාගාදිමලං; රාගාදයො හි අර්ථකාත්ථර
 ණධොන රජො නාම, දුස්සනධොන මලං නාම. ඛම්මවකඤ්ඤානති
 කත්ථි පඨමමග්ගඤ්ණං කත්ථි ආදීනි තිණ්ණි මග්ගඤ්ණානි කත්ථි
 චතුස්ථමග්ගඤ්ණමපි. ඉධ පන පඨමමග්ගඤ්ණමෙව. සං කිඤ්චි
 සමුද්දසංඛම්මං සඛිං නං නිගේඛඛම්මනති විපස්සනාවසෙන එවං.
 පවත්තස්ස ඛම්මවකඤ්ඤා උද්පාදිති අර්ථො. ඛම්මවකෙකති පටිවේධ
 ඤ්ණෙ ව දෙසනාඤ්ණෙ ව; ඛොධිපලලංකෙ නිසින්නස්ස හි
 භගවතො චතුසු සච්චෙසු මාදසාකාරං පටිවේධඤ්ණමපි ඉසිපකනෙ
 නිසින්නස්ස මාදසාකාරමෙව සච්චදෙසනාය පවත්තකං දෙසනා
 ඤ්ණමපි ඛම්මවකකං නාම. උභයමපි ගෙන. දසමලස්ස පවත්ත
 ඤ්ණමෙව. තං ඉමාය දෙසනාය පකාසෙන්නන භගවතා ඛම්ම
 වකකං පවත්තිතං නාම. තං පනෙතං ඛම්මවකකං යාව අඤ්ඤා
 කොණ්ඩඤ්ඤාදේරො අධාරසහි බ්‍රහ්මකොට්ඨි සද්ධිං සොතාපනති
 එලෙ න පතිට්ඨාති, තාව භගවා පවනෙතති නාම; පතිට්ඨිතෙ
 පන පවත්තිතං නාම. තං සක්ඛාය “පවත්තිතෙ ව භගවතා ඛම්ම
 වකක”ති වුත්තං. භුමමා දෙව්‍යාති භුමමධිකා දෙවා; සද්දමනුස්සා
 චෙසුන්ති එකප්පභාරෙතෙව සාධුකාරං දත්වා එනං ගමමනාති
 ආදීනි වදන්තා සද්දං අනුසාවසිංසු; අප්පනිවනතිසනති නසිදං
 තථාති පටිලොමං වනෙනතුං අසකඤ්ඤායං;² සනතිපතිතා වෙත්ථ
 දෙවබ්‍රහ්මානො දෙසනාපරියොසානෙ එකප්පභාරෙතෙව සාධුකාරං
 අදංසු. සනතිපාතං අනාගතා පන භුමමදෙවාදයො තෙසං තෙසං
 සුත්වා සාධුකාරමදංසුති වෙදිතඛිං. තෙසු පන පඛිකරුකඛාදීසු
 නිඛින්නභුමමදෙවා තෙ මාතුමමහාරාජිකපරියාපනතා ගොන්නාපි

ඉධි විසුං කතා වුත්තා, මාතුමමහාග්ථිකාති ව ධතරව්ඨිවිරුලකවිරු පකඛකුචෙරසංඛාතා වතුමහාරාජා දෙවතා එතෙසනති=වාතුමහාරාජකා; තෙ සිනෙරුවෙමඤ්ඤි හොනති. තෙසු පබ්බතව්ඨිකාපි අප්පි ආකාසව්ඨිකාපි. තෙසමපරමපරා වක්කවාලපබ්බතං පත්තා. ඕධ්ධාප දෙසිකා මනොපදෙසිකා සිතවලාහකා උණ්ණවලාහකා වන්දිමා දෙව පුත්තො සුරියො දෙවපුත්තොති එතෙ සබ්බෙපි වාතුමහාරාජකදෙව ලොකව්ඨා එව. තෙතතිංස ජනා තත්ථ උපපන්නාති=නාවතිංසා; අපි ව තාවතිංසාති තෙසං දෙවතා නාමමෙවාතිපි වුත්තා. තෙපි අප්පි පබ්බතව්ඨිකා අප්පි ආකාසව්ඨිකා. *තෙසං පරමපරා වක්කවාලපබ්බතං පත්තා. තථා* යාමාදිතං.¹ එකදෙවලොකෙපි හි දෙවතාං පරමපරා වක්කවාලපබ්බතං අපපන්නා නාම නත්ථි. දිඤ්ඤා සුඛං යාතා පයාතා සමපන්නාති=සාමා; තුඨ්ඨා පභව්ඨාති=තුඹිනා; පකඛපට්ටිසන්නාරම්භෙතො අභිරේකෙන රමිතුකාමකාලෙ යථාරුචි තෙ හොගෙ නිමිතිනා නිමිතිනා රමනතීති=නිමිමාණරතී; චිත්තාවාරං ඤාතා පර නිමිතෙසු හොගෙසු වසං වත්තෙන්නතී=පරනිමිතවසමනති; බ්‍රහ්මකායෙ බ්‍රහ්මඝවාය නිසුත්තාති=බ්‍රහ්මකායිකා; සබ්බෙපි පඤ්චවොකාර බ්‍රහ්මානො ගතිතා.

තෙන ඛණ්ණොති වචනං විසෙසෙනා තෙන මුහුත්තෙනාති වුත්තං. මුහුත්තසංඛාතෙන ඛණ්ණෙන පරමත්ථඛණ්ණොති වුත්තං හොති. සාම බ්‍රහ්මලොකාති බ්‍රහ්මලොකං අනෙතා කතා; සඤ්ඤාති සාධුකාරසද්දා; දසසහසස්සිති දසසහස්සවක්කවාලවතී; සංකමපිති උද්ධං උග්ගච්ඡන්ති සුච්ඡි කමපි; සමපනමපිති උද්ධං උග්ගච්ඡන්ති අධො ඔක්කමනති² සුච්ඡි පකමපි; සමපචෙධිති වතුදසා ගච්ඡන්ති සුච්ඡි පචෙධි; සමබ්‍රහ්මභාව ය මාතුකුච්ඡං ඔක්කමනෙන ව බොධිසත්තො³ තතො නික්කමනෙන ව මහාපඨවි පුඤ්ඤතෙජෙන අකමපිත්ථ. අභිසමෙබ්බාසියං පටිච්චෙධිඤ්ඤානෙජෙන ධම්මවක්කපචත්තෙන දෙස නාඤ්ඤතෙජෙන සාධුකාරං දතුකාමා (විස) පඨවි දෙවතානුභාවෙන අකමපිත්ථ. ආසුසංඛාරොක්ඛජෙන මහාපරිනිබ්බාණෙ ව කාරුඤ්ඤෙන මිත්තසංඛොභං අසභමානා (විස) පඨවි දෙවතානුභාවෙන අකමපිත්ථ. අසමානොති වුද්ධපමාණො; උලාභෙති එත්ථ “උලාරති බාදනියාති බාදනතී”ති ආදිසු මධුරං උලාරතති වුත්තං. “උලාරය වත්ථ හොතාය මිත්තං න නමතී”ති ආදිසු පණිතං උලාරතති වුත්තං. “උලාරය බලි හවං වච්ඡායනො සමණං ගොතමං පසංසාය පසංසතී”ති ආදිසු සෙඨං උලාරතති වුත්තං. ඉධි පන විපුලො උලාභෙති වුත්තො. ඔහාසොති දෙසනාඤ්ඤානුභාවෙන ව දෙවතානුභාවෙන ව ජාතමහාසො; ලොභෙති වක්කවාලදසසහස්සියංයෙව;

* සුච්ඡිකමණ්ණනතීතො භාගො සි. I පොත්තෙන න දිස්සති.

1. සි. I. එවමාදිතං.

3. සි. I. උඛං අධො ඔක්කමනති.

2. සි. I. වක්කවාලවතිං.

4. සි. I. බොධිසත්තො.

අතික්කමෙමව දෙවානං දෙවානුභාවනති දෙවානං අයමානුභාවො :- නිව්ඤ්චන්ද්‍රප්පභා වාදසයොජනානි ඵරති. තථා සරිරස්ස අලංකාරස්ස විමානස්ස ච. තං දෙවානුභාවං අතික්කමිත්වා යෙවංති අරොහො. උද්ගනනති සොමනස්සඤ්ඤාමසිකං උද්ගාරං; උද්ගොසිති උද්ගරි; අඤ්ඤාසි චන හො කොණ්ඩඤ්ඤාති ඉමස්සපි උද්ගස්ස උද්ගරණ්ණොසො දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිත්වා අට්ඨාසි. අඤ්ඤා කොණ්ඩඤ්ඤාති භුසං ඤ්ඤතකොණ්ඩඤ්ඤාති අරොහො.

වක්ඛු ආදීනං නිද්දෙසෙ දස්සනට්ඨිනාති ආදිසු එකමෙව ඤ්ඤාං යථා වුත්තස්ස නෙය්‍යස්ස වක්ඛු විස දස්සනකිව්වකරණෙන වක්ඛු; ඤ්ඤාකිව්වකරණෙන ඤ්ඤාං; නානපපකාරතො ජානනකිව්ව කරණෙන පඤ්ඤා; අනවසෙසපට්ටෙධකරණෙන විජ්ජා; සබ්බද්ධිභාසකිව්වකරණෙන ආලොකො නාමාති අරොහො. වක්ඛු ධම්මොති ආදිසුපි එකං යෙව ඤ්ඤාං. කිව්වනානතෙතන පඤ්ඤධා වණ්ණිතං. ආරම්භොති උපත්ථිතනට්ඨන; ගොචර්ති විසයට්ඨන; දස්සනට්ඨිනාති ආදිසු ඤ්ඤාකිව්වං පඤ්ඤධා වුත්තං.

ඉමිනා නයෙන තීසු වාරෙසු එකෙකස්මිං පඤ්ඤා පඤ්ඤා කතා පණ්ණරසධම්මා පණ්ණරස අරොහි සු පණ්ණරසකෙසු තිංස නිරුත්තරියො පණ්ණරසසු ධම්මෙසු පණ්ණරසසු අරොහි තිංසාය නිරුත්තරීසු සට්ඨි ඤ්ඤානි වෙදිතබ්බානි. සෙසඅරියසචෙට්සුපි එසෙව නයො.

වතුසු අරියසචෙට්සු එකෙකස්මිං. අරියසචෙට් පණ්ණරසනාං පණ්ණරසනාං ධම්මානං අරොහනඤ්ඤා වසෙන සට්ඨි ධම්මා සට්ඨි අරොහ. සට්ඨියා ධම්මෙසු සට්ඨියා අරොහි ව විසසතනිරුත්තරියො. විසාසිකං සතනති අරොහො. සට්ඨියා ධම්මෙසු සට්ඨියා අරොහි විසුත්තරසත නිරුත්තරීසුති එවං වත්තාරීසඤ්ඤා වෙ ඤ්ඤාසතානි.

සතිපට්ඨානසුත්තනතසුබ්බගමෙ ඉද්ධිපාදසුත්තනතසුබ්බගමෙ ච පටිසම්භිද්ධනිද්දෙසෙ ඉමිනාව නයෙන අරොහො ව ගණනා ව වෙදිතබ්බා.

සත්තනාං බොධිසත්තානං සුත්තනතෙතසු එකෙකස්මිං යෙව සමුද්දෙසෙ වක්ඛාදයො පඤ්ඤා නිරොධෙ පඤ්ඤාති දස ධම්මා. සමුද්දෙසෙ දස්සනට්ඨාදයො පඤ්ඤා, නිරොධෙ පඤ්ඤාති දස අරොහ. තෙසං වසෙන විසති නිරුත්තරියො. වත්තාරිසං ඤ්ඤානි. සත්ත එකතො කතා වුත්ත ගණනා සුච්ඤ්ඤායා.

එවං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාචසෙන වුත්ත පටිසම්භිද්ධ නිද්දෙසෙ එකෙක මුලකෙ සුඤ්ඤාතො දිට්ඨො විදිතො සච්ඡිකතො එය්‍යිතො පඤ්ඤායාති ඉමෙසු පඤ්ඤාසු වචනෙසු එකෙකස්මිං යෙව වක්ඛාදයො පඤ්ඤා දස්සනට්ඨාදයො පඤ්ඤාති පඤ්ඤාපඤ්ඤාකානං වසෙන පඤ්ඤා විසති ධම්මා, පඤ්ඤා විසති අරොහ, තද්දිගුණා නිරුත්තරියො, තද්දිගුණානි

ඤ්ඤානී. පඤ්ඤා ඵකතො කතො වුත්තවාලෙපි පඤ්ඤාකඛතං. පඤ්ඤා පඤ්ඤාචිකති කතො පඤ්ඤාචිකසතං. බමමා පඤ්ඤාචිකසතං. අත්ථා තද්දිගුණා නිරුත්තරියො තද්දිගුණානි ඤ්ඤානී. අඛිඤ්ඤාසානීති චෙත්ථ චෙ සත්ථානි ව පඤ්ඤාසඤ්ඤා. ඛනිදිසුපි ඵසෙව නයො. ඉමි නාව නගෙත සච්චාරපටිසම්භිද්ධාලෙ ව බමමාදිග්ගො වෙදිතබ්බා.

බුද්ධබමමවාලෙ දිග්ඛිඤ්ඤානනි ඡකඛතං.¹ පඤ්ඤාචිකති සතඤ්ඤා පඤ්ඤාසඤ්ඤා ගොතති. තද්දිගුණා නිරුත්තරියො තද්දිගුණානි ඤ්ඤානී. පටිසම්භිද්ධිකරණෙන පටිසම්භිද්ධිකාලෙ; අඛිඤ්ඤාමධම්මසත්ථානීති පඨමං වුත්තෙසු වතුසු සච්චෙසු සට්ඨි, වතුසු සතිපට්ඨානෙසු සට්ඨි, වතුසු සමමප්පධානෙසු සට්ඨි, සත්තබ්බොධිසත්තවෙය්‍යාකරණෙසු සත්තධි, අභිඤ්ඤාධ්මාදිසු පඤ්ඤාසු පඤ්ඤාචිකතිසතං, ඛනිදිසු පඤ්ඤාසු පඤ්ඤා චිකසතං, පුන වතුසු අරියසච්චෙසු සතං, වතුසු පටිසම්භිද්ධිසු සතං, ඡස්ස බුද්ධබමමෙසු දිග්ඛිඤ්ඤානනි ඵමං. අට්ඨි සත්ථානි ව පඤ්ඤාසඤ්ඤා බමමා ගොතති. ඵමං අත්ථාපි තත්තකා ඵව ගොතති. ඵවමෙව සද්ධාදිසු තීසු ඡානෙසු චිකසතං නිරුත්තරියො, සත්තසු වෙය්‍යාකරණෙසු චත්තාරියසතං නිරුත්තරියො, අභිඤ්ඤාධ්මාදිසු ඛනිද්ධාදිසු ව අඛිඤ්ඤාසානි අඛිඤ්ඤාසානි නිරුත්තරියත්ථානි, අරියසච්චෙසු පටිසම්භිද්ධිසු ව චෙ චෙ නිරුත්තරියත්ථානි, බුද්ධබමමෙසු තීණි නිරුත්තරියත්ථානීති ඵමං නිරුත්තරියසසඤ්ඤා සත්ත නිරුත්තරියත්ථානි ව ගොතති. ඵවමෙව සච්චානි. තීසු ඡානෙසු චත්තාරියසාධිකානි චෙ චෙ ඤ්ඤා සත්ථානි, සත්තසු වෙය්‍යාකරණෙසු අසීතිඅසීකානි චෙ ඤ්ඤාසත්ථානි, අභිඤ්ඤාධ්මාදිසු ඛනිද්ධාදිසු ව පඤ්ඤා පඤ්ඤා ඤ්ඤාසත්ථානි, සච්චෙසු පටිසම්භිද්ධිසු ව චත්තාරි චත්තාරි ඤ්ඤාසත්ථානි, බුද්ධබමමෙසු ඡ ඤ්ඤා සත්ථානීති ඵමං තීණි ව ඤ්ඤාසසත්ථානි චත්තාරි ඤ්ඤාසත්ථානි ගොතතිති.

පටිසම්භිද්ධිකතාවග්ගො

නි ට්ඨි තා.

පුන බමමවකකප්පචත්තනසුත්තනතමෙව පුබ්බධිතමං කතො කපි තාය බමමවකකතාවග්ග අපුබ්බත්ථානුවග්ගො: තත්ථ දුක්ඛමඤ්ඤානී ඵකාසිහමයවසෙන දුක්ඛං වජ්ඣ ඵනෙසනති=දුක්ඛවජ්ඣකා; තදෙව දුක්ඛං විසෙසෙත්ථා සමමමඤ්ඤානී ආදිමාහ. තත්ථ සච්චං ආරමභං. උපත්ථෙතො ඵනෙසනති=සමමාරමභං; සච්චං ගොචරෙ විසෙසො ඵනෙසනති=සමමගොචරි; සමමසබ්බානිනානි මග්ගසච්චායත්තා; සමම පටිසම්භිද්ධිනානි මග්ගසච්චායත්තා; සමම සමුද්ගතානි දුක්ඛපථා නගෙන දුක්ඛසච්චෙව සමුප්පන්නා; තථා තත්ථෙව සීනාපට්ඨිකා² ව.

ඉදුති “පට්ඨනතිනෙ ව භගවතා බමමවකෙක”ති වුත්තං බමම වකං. නිද්දිසිතුකාමො බමමවකකනනි ආදිමාහ. තත්ථ දුච්ඛං බමමවකං: පටිච්චෙධබමමවකං. දෙසනාබමමවකකඤ්ඤා. පටිච්චෙධ

1. සි. I, මතුකකතං.

2. සි. I, පට්ඨිකා.

ධම්මවික්කං බොධිපලලදේක, දෙසනාධම්මවික්කං ඉසීපතනෙ. ධම්මඤ්ච පච්ඤෙනති චක්කඤ්ච නි පටිවේධධම්මවික්කං වුත්තං. චක්කඤ්ච පච්ඤෙනති ධම්මඤ්චාති දෙසනාධම්මවික්කං.

කථං හි භගවා බොධිපලලදේක නිසිනෙතා මහනඟ්ගේ ඉ ඤ්ච්චලබොජ්ඣාමග්ගඛාදිහෙදං ධම්මඤ්ච පච්ඤෙනති? සො යෙව ච ධම්මො කිලෙසසත්තුසායාය පච්ඤෙනතො පහරණ්චක්කං පියාති චක්කං, චක්කඤ්ච ධම්මං පච්ඤෙනතො යෙව භගවා න ඤ්ච චක්කං පච්ඤෙනති නාම. එතෙන ධම්මො යෙව චක්කනති කම්මධාරයසමා සමා වුත්තා හොති. ඉසීපතනෙ නිසිනෙතා භගවා ධම්මදෙසනාබ්ගේ වෙනෙයසනනානෙ කිලෙසසත්තුසායාය පච්ඤෙනතො පහරණ් චක්කසදියං දෙසනාචක්කඤ්ච පච්ඤෙනති. වෙනෙයසනනානෙ ඉ ඤ්ච්චල බොජ්ඣාමග්ගඛාදිහෙදං ධම්මවික්කඤ්ච පච්ඤෙනති. එතෙන ධම්මො ච චක්කඤ්ච ධම්මවික්කනති. ව්ඤ්ඤාසමාසනා වුත්තා හොති. යසමා පන පච්ඤෙනෙස සති පච්ඤෙනා නාම හොති. තසමා සබ්බන්තාපි “පච්ඤෙනති”ති වුත්තං. පච්ඤෙනාචේන පන චක්කනති වුත්තං හොතිති වේදිතබ්බං. ධම්මෙන පච්ඤෙනතිති ධම්මවික්කනති ආදීති දෙසනාධම්මවික්කමෙව සක්කාය වුත්තානිති වේදිතබ්බාති.

තස්ස ධම්මෙන පච්ඤෙනතිති යථා සභාවත්තා ධම්මෙන පච්ඤෙන චක්කනති ධම්මවික්කනති වුත්තං හොති. ධම්මවිජ්ජාය පච්ඤෙනතිති වෙනෙයස සනනනෙ ධම්මන්තාය පච්ඤෙනා චක්කනති ධම්මවික්කනති වුත්තං හොති. ධම්මෙ සිනොති ආදීති භගවතො ධම්මභූතතා ධම්මස්ස මිතා ච වුත්තා හොති. යථාහ :- “සො ආවුසො භගවා ජානං ජානාති පස්සං පස්සති චක්ඛුභූතො ඤ්ඤාභූතො ධම්මභූතො බ්‍රහ්මභූතො චත්තා පච්ඤෙනා අත්ථස්ස නිණ්ණන්තා අමතස්ස දුතා ධම්මස්සාමි තථා ගතො”ති. තසමා තෙති ධම්මස්ස චක්කනති ධම්මවික්කනති වුත්තං හොති. සිනොති විසංඝාතොති සිතො; පනිට්ඨිනොති අවලභාවෙන පතිට්ඨිතො; චම්ප්පනොති ඉස්සරභාවප්පනො; පාරම්ප්පනොති කොට්ඨප්පනො; වෙසාරජ්ජපනොති විසාරදභාවං පනො; ධර්මෙ පනිට්ඨාපපනොති ආදීති වෙනෙයසනනානම්පෙකක්ඛිනා වුත්තෙති පන වචනෙති ධම්මස්සාමිතාය ච ධම්මන්තාය චක්කනති වුත්තං හෙති. ධම්මං සක්කන්තොති ආදීති ධම්මන්තාය චක්කනති වුත්තං හොති. යො හි ධම්මං සක්කාරාදිව්ජෙන පච්ඤෙනති, සො ධම්මන්තං පච්ඤෙනති. ධම්මං සක්කන්තොති යථා කතො සො ධම්මො සුකතො හොති, එවමෙව නං කරොනො; ධම්මං ගරුං කන්තොති තසමිං ගාරවුප්පනතියා නං ගරුං කරොනො; ධම්මං මානෙතොති ධම්මං පියඤ්ච භාවනීයඤ්ච කතා විහරනො; ධම්මං සුප්පෙතොති නං අපදිසිනා දෙසනාපටිපත්තිප්පජාය පුජ්ජං කරොනො; ධම්මං අපචායමානොති තස්සෙව ධම්මස්ස භක්ඛාරගරුකාරෙති නිවුත්තනං කරොනො; ධම්මද්ධන්තො

බමමකෙනෙහි තං ධම්මං ධජ්ඣිව පුරකකිත්තා කෙනෙහි ව උක්ඛි පිත්තා පවහති යා ධම්මධර්මා ධම්මකෙනෙහි ව හුත්තාති අපේයා. බමමාබ්ජනෙසෙයාති ධම්මාධිපතිතො ආගතො භාවනාධම්මවසෙ නොව ව සබ්බකිරියානං කරණෙන ධම්මාධිපතෙසෙයා හුත්තා; නං ඛො පන බමමවක්කං අපසනිවනනිසනති කෙනව නිවතෙනතුං අසකකුණෙය්‍යතාය අපපටිතනවුත්තනා වුත්තං, නසමා සො ධම්මො පවහනනාටේන ධම්මවක්කනති වුත්තං හොති.

සද්ධිඤ්ඤං බමමො, නං බමමං පවතෙනනිති වෙනෙය්‍ය සන්නානෙ මග්ගසම්පයුත්තසද්ධිඤ්ඤපපාදනෙන නං සද්ධිඤ්ඤං ධම්මං පවතෙනනිති අපේයා. එසෙව නයො සෙසෙසුපි.

සම්මාති සම්මසද්ධොති; පියස්ස නා ව පිජ්ජා ව මග්ගසද්ධිමෙව. අනුප්පාදෙ සද්ධොති අරහත්තඵලෙ සද්ධො; තම්පි වෙනෙය්‍ය සන්නානෙ පවතෙනනියෙව. නිබ්බාණඤ්ඤා පටිච්චො. කතෙන්නො පවතෙනනියෙව නාම. සමුදයචාරුදිසු සමුදයමඤ්ඤා, නිග්ගමමඤ්ඤා, මග්ගච්ඡිකාති විසෙසපදං දස්සෙත්වා සංඛිත්තං. එත්ථාපි වුත්තසද්ධිං පඨමං වුත්තනායෙනො වෙදිතබ්බං. සත්පට්ඨානාදුඤ්ඤාපාදපුඤ්ඤා චාරුපි මග්ගකිත්තවසෙන වුත්තං, තෙපි තත් තත් විසෙසපදං දස්සෙත්වා සංඛිත්තං.

බමමවක්කකථාවණ්ණනා

නි ධම්මා,

ඉද්දති ලෝකුභතරධම්මවති යා ධම්මවක්කකථාය අනන්තරං කපි තාය ලෝකුභතරකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා:- තත් ලෝකුභතර පදස්ස අපේයා නිදද්දසවාරෙ ආවිහවිස්සති. වන්නාගේ සනිපට්ඨා නාති ආදයො සත්තනිංසබ්බොධිපකිත්තධම්මා යථායොගං මග්ගඵල සම්පයුත්තා, තෙ බුද්ධිනාටේන බොධිති¹ එවං ලද්ධිනාමස්ස අරියස්ස පකෙඛි භවත්තා බොධිපකිත්තා² නාම. පකෙඛි භවත්තාති උපකාර භාවෙ භිත්තනා, තෙසු ආරම්භණෙසු ඔක්කඤ්ඤා පකිත්තඤ්ඤා උපට්ඨා නතො උපට්ඨානං, සති යෙව උපට්ඨානං සනිපට්ඨානං; කාය වෙදනා විත්තධම්මෙසු පනස්ස අසුභද්ධිකානිච්චානත්තාකාරගතණ්ඩුසෙනා සුභ සුඛනිච්චානත්තසඤ්ඤාපභාණ්ඩුසාධනවසෙන ව පවහතිතො වතුධා හෙදො හොති. තස්මා වන්නාගේ සනිපට්ඨානාති වුච්චනති.

පද්ධතනි එතෙනනාති=පට්ඨානං, සොභනං පට්ඨානං=සමමප්පයානං. සමමා වා පද්ධතනි එතෙනනාති=සමමප්පයානං; සොභනං වා තං කිලෙ=පිරු පප්පවත්තිපිරිහිතතො පට්ඨානඤ්ඤා භිත්තසුඛනිච්චාදකටේන සෙධිභාවාවතනතො පට්ඨානභාවකරණතො වාති=සමමප්පයානං;

1. බොධොති-විසුඛිමග්ග.

2. බොධි-විසුඛිමග්ග.

විරියසංයෝගං අබිච්චනං. තසිදං උප්පන්නානුප්පන්නානං අකුසලානං පභාණානුප්පන්නිකිච්චං. අනුප්පනනුප්පන්නානං අකුසලානං උප්පන්නිච්චිකිකිච්චං. සාධයතීති චතුබ්බිධං. හොති. තස්මා චන්තාණේ සම්මසාධානාති වුච්චන්ති.

නිජ්ඣනිපරියායෙන ඉජ්ඣනට්ඨෙන, ඉජ්ඣනති එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොනතීති ඉමිනා චා පරියායෙන ඉද්ධි, තස්සා සමප්පන්නාය පුබ්බිග්ගමට්ඨෙන එලභුතාය පුබ්බිග්ගාගකාරණට්ඨෙන ච ඉද්ධියා පාදෙති=ඉද්ධිපාදෙ; සො ඡන්දවිරියචිත්තවිමංසා වසෙන චතුබ්බිධොච හොති. තස්මා චන්තාණේ ඉද්ධිපාදාති වුච්චන්ති.

අස්සද්ධියකොසල් පමාදවිකෙඛපසමොභානං අභිභවනතො අභිභවනසංඛාතෙන අබිපතියට්ඨෙන ඉද්දිසං, අස්සද්ධියාදිති අනභිභවනියතො අකමපියට්ඨෙන බලං, තදුභයමපි සද්ධාචිරියසතිසමාධිපඤ්ඤා වසෙන පඤ්චවිධං. හොති. තස්මා පඤ්චද්දිසාති පඤ්ච බලානීති වුච්චන්ති.

වුජ්ඣනකසත්තස්ස පන අඩගභාවෙන සති ආදයො සත්ත ධම්මා බෙජ්ඣබ්ගා; නියයාණට්ඨෙන ච සමමාදිට්ඨිආදයො අවධි මග්ගඛා හොනති. තෙන ච වුච්චන්ති සත්ත බොජ්ඣබ්ගාති (අට්ඨො) අඛ්ඨබ්බිකො මග්ගොති.

ඉති ඉමෙ සත්තතිංස බොධිපක්ඛියා ධම්මා පුබ්බිග්ගෙ ලොකීය විපස්සනාය චත්තමානාය වුද්දසවිධෙන කායං පරිගණිතො ච කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං, නවවිධෙන වේදනං පරිගණිතො ච වේදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානං, සොලසවිධෙන චිත්තං පරිගණිතො ච චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං, පඤ්චවිධෙන ධම්මෙ පරිගණිතො ච ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. ඉති ඉමසමිං අත්තභාවෙ අනුප්පන්නපුබ්බං පරස්ස උප්පන්නං අකුසලං දිස්වා යථාපටිපත්තස්ස තස්ස තං උප්පන්නං,¹ න තථා පටිපජ්ජස්සාමි. එවමෙම එතං නුප්පජ්ජස්සතීති තස්ස අනුප්පාදාය වායමනකාලෙ පඨමං සමප්පධානං, අත්තතො සමුද්ධාරප්පත්තමකුසලං දිස්වා තස්ස පභාණාය වායමනකාලෙ දුතියං, ඉමසමිං අත්තභාවෙ අනුප්පන්නපුබ්බං ක්කිනං චා විපස්සනං චා උප්පාදෙතුං වායමනත්තස්ස තතියං, උප්පන්නං යථා න පරිභායති, එවං පුනපුනං උප්පාදෙන්නස්ස චතුත්ථං සමප්පධානං. ඡන්දං ධුරං කන්ධා කුසලප්පාදනකාලෙ ඡන්දද්ධිපාදෙ, විරියං-චිත්තං-විමංසං ධුරං කන්ධා කුසලප්පාදනකාලෙ විමංසිද්ධිපාදෙ. මිච්ඡාචාචාය විරමනකාලෙ සමමාචාචා, මිච්ඡාකමමනනා-මිච්ඡා ජ්ඣා විරමනකාලෙ සමමාජීවොති එවං නානාවිත්තෙසු ලබ්භන්ති. චතුමග්ගකඛණේ පන එකවිත්තෙ ලබ්භන්ති. එලකඛණේ ධ්වපෙක්ඛා චත්තාණේ සමප්පධානෙන අවසෙසා තෙතනිංස ලබ්භන්ති. එවං එක

විනෙත ලබ්‍ගමානෙසු වෙනෙසු එකාව නිබ්බාණාරමණා සති කායාදීසු සුභසංකෘත්‍යදිප්පතාණකිව්වසාධනවසෙන චත්තාරො සතිපට්ඨානාති වුවවති. එකමෙව විරියං අනුප්පනනුප්පනනාං අනුප්පාදදික්ඛිව්ව සාධනවසෙන චත්තාරෙහ සමප්පට්ඨානාති වුවවති. සෙසෙසු භාපන වසිනං නඤ්චි අපි ච තෙසු:-

නව එකවිධා එකො වෙධාප්¹ චතුපඤ්චා,
අට්ඨිධා නවධා වෙවඉති ඡද්ධා භවනති තෙ.

“නව එකවිධා”ති ඡද්දෙ විතතං පිති පස්සඤ්චි උපෙකධා සංකපෙපා වාචා කමමනෙතා ආජ්චොති ඉමෙ නව ඡද්ද්ධිපාදදිවසෙන එකවිධාව භොනති. අඤ්ඤකොට්ඨාසං න භජ්නති. “එකො වෙධා”ති සද්ධා ඉඤ්ඤබලවසෙන වෙධා සීතා. “අප්චතුපඤ්චා”ති අප්ඤ්ඤා එකො චතුධා අඤ්ඤා පඤ්චධා සීතොති අත්ථො. තත්ථ සමාධි එකො ඉඤ්ඤ බල බොජ්ඣංගමග්ගඛවසෙන චතුධා සීතො. පඤ්ඤා තෙසං ච චතුතතං ඉද්ධිපාදකොට්ඨාසස්ස ච වසෙන පඤ්චධා. “අට්ඨිධා නවධා වෙව”ති අපරො එකො අට්ඨිධා එකො නවධා සීතොති අත්ථො. චතුසතිපට්ඨාන ඉඤ්ඤබලබොජ්ඣංගමග්ගඛවසෙන සති අට්ඨිධා සීතා, චතුසමප්පට්ඨානඉද්ධිපාදඉඤ්ඤබලබොජ්ඣංගමග්ගඛවසෙන විරියං නවධාති. එව:-

වුද්දසෙව² අසමතිනනා² භොනෙනතෙ බොධිපකඛියා,
කොට්ඨාසතො සත්තවිධා සත්තතිංසප්පහෙදතො.

සකිච්චනිප්ථාදනතො සරූපෙන ච වුත්තිතො,
සබ්බෙව අරියමග්ගස්ස සමුඛෙව සමුඛවනති තෙ.

එව. මග්ගඵලසමප්පුතෙන සත්තතිංස බොධිපකඛියමමෙ දසෙය්නා පුත තෙ මග්ගඵලෙසු සකිච්චනා චත්තාරෙහ ව අරියමග්ගා චත්තාරි ව සාමඤ්ඤාඵලානීති ආභ. සමණභාවො සාමඤ්ඤා; චතුතතං අරියමග්ගානමෙතං නාමං. සාමඤ්ඤානං ඵලානි= සාමඤ්ඤාඵලානි; නිබ්බාණං පන සබ්බෙති අසමමස්සමෙව. ඉති විජ්ඣාරතො සත්තතිංසබොධිපකඛියචතුමග්ගචතුඵලනිබ්බාණානං වසෙන ඡවත්තාසීස ලොකුතතරධමො. තතො සබ්බෙපෙන චතුමග්ගචතුඵල නිබ්බාණානං වසෙන නව ලොකුතතරධමො. තතොපි සබ්බෙපෙන මග්ගඵලනිබ්බාණානං වසෙන තයො ලොකුතතරධමොති වෙදි තබ්බං. සතිපට්ඨානාදීනං මග්ගඵලානඤ්ච ලොකුතතරතෙත වුනෙත තංසමප්පුතානං. එස්සාදීනමපි ලොකුතතරතතං වුත්තමෙව භොති. පට්ඨානධමවසෙන පන සතිපට්ඨානාදයොව වුත්තා. අභිධමෙව ව ලොකුතතරධමවනිද්දෙසෙ මග්ගඵලසමප්පුතානං එස්සාදීනං ලොකුතතරතතං වුත්තමෙවති.

1. සි වෙධාචා. 2. සි I තෙ වුද්දසෙවමිනනා.

ලොකං නරනග්නී ලොකං අභික්කමනති; සබ්බමිධ ඊදිසං වත්ත මානකාලවචනං. වත්තාරො අරියමග්ගෙ සක්කාය වුත්තං. සොතාපත්ති මග්ගො හි අපායලොකං තරති, සකදගාමිමග්ගො කාමාවචරලොකෙකදෙසං තරති, අනාගාමිමග්ගො කාමාවචරලොකං තරති, අර හත්තමග්ගො රූපාරූපාවචරලොකං තරති. ලොකා උත්තරනග්නී ලොකා උග්ගවන්නී; ලොකං නාති ව ලොකමානාති ව තදෙව නිසසක්කවචනං. විසෙසෙකා දසසීතං. ලොකං සමනික්කමනග්නී පඨමං වුත්තත්ථෙව්ව. තත්ථ උපසංග්ගත්ථං අනපෙක්ඛිතා වුත්තං. ඉධ සහ උපසංග්ගත්ථො වුත්තං. ලොකං සමනික්කමනග්නී¹ යථා වුත්තං. ලොකං සමා අභික්කනතා; සබ්බමිධ ඊදිසං අනිතකාලවචනං ඵල නිබ්බාණානි සක්කාය වුත්තං. සොතාපත්ති ඵලාදීනි හි යථා වුත්තං. ලොකං අභික්කමිතා සීතානි. සද් නිබ්බාණං සබ්බලොකං අභික්කමිතා සීතං. ලොකෙන අනිරෝකාති ලොකතො අධිකභූතා; ඉදං සබ්බෙපි ලොකානුත්තරධම්මෙ සක්කාය වුත්තං. නිසසරනග්නී නිත්තවන්නී; නිසසමාති නිත්තතා; ලොකං න නිබ්බනග්නී ආදීනි අධාරා වචනානි සබ්බලොකානුත්තරෙසුපි යුජ්ජන්ති. න නිබ්බනග්නී ලොකෙ අපරිසාපනතතා වුත්තං. ලොකං න ලිම්බනග්නී සන්තානෙ වත්ත මානාපි තස්මිං න ලිම්බනග්නී අත්ථො. අකතපටිවෙධානං කෙනවි විත්තෙන කතපටිවෙධානං අකුසලෙන ව අසමත්ථො² ව විත්තෙන න ලිම්බනග්නී අත්ථො. අසංලිතා අනුපලිතානි උපසංග්ගෙන විසෙසිතං. විපසමුත්තාති අලිතතතතමෙව නානාබ්‍යාඥතෙන විසෙසිතං. යෙ කෙවි හි යත්ථ යෙන වා අලිතතා තෙ තත්ථ තෙන වා විපසමුත්තා භොතති. ලොකා විපසමුත්තාති ආදීනි තිණි නිසසක්කවසෙන; විසංඝ්‍රන්තාති විපසමුත්තස්ස විසෙසනං; යෙ කෙවි හි යත්ථ යෙන යතො විපසමුත්තා තෙ තත්ථ තෙන තතො විසංඝ්‍රන්තා නාම භොතති. ලොකා සුජ්ඣනග්නී ලොකමලං. ධොවිතා ලොකා සුජ්ඣනග්නී; විසුජ්ඣනග්නී තදෙව උපසංග්ගෙන විසෙසිතං; උබ්බහනග්නී උට්ඨතා භොගති; විච්චෙනග්නී නිවට්ටනග්නී; නිසසරනග්නී න ලග්ගනග්නී; න ගඝනග්නී න ගණ්ණිසනග්නී; න බජ්ඣනග්නී න බාධිසනග්නී; සමුච්ඡිද්ධනග්නී අප්පවත්තං කරෙතති; යථා ව ලොකං සමුච්ඡිද්ධනතාති තථෙව ලොකා විසුද්ධතතාති ආදි වුත්තමෙව භොති. පටිපාසාමෙගනග්නී නිරොධෙනග්නී; අපථාති ආදීනි වත්තාරි සබ්බෙසුපි ලොකානුත්තරෙසු යුජ්ජන්ති. අපථාති අමග්ගා; අග්නීති අප්පතිට්ඨා; අභිසංඝාති අනායතතා; අසාධාරණාති අසමානා; වමනග්නී උග්ගිලනග්නී; න පටිමාමමනග්නී වුත්තපටිපක්ඛිතයෙන වුත්තං. වත්තං යුන න අදනග්නී අත්ථො. එතෙන වත්තස්ස සුවත්තභාවො වුත්තො භොති. අනන්තරුක්කතතයෙපි එසෙව නායො.

1. සි. I. II & III. සමනික්කමනග්නී.

2. සි. II. අසමනෙන.

3. සි. I. II & III උබ්බනග්නී උබ්බ.

විසිනෙනනිති විකිරනති විමුච්චනති; න ඛනිනතී අපො. න උසිනෙනනිති න විකිරනති; න විමුච්චනති. “විසිනෙනනිති න උසිනෙනනිති”ති රසං කතො පාඨො සුඤ්ඤ. විමුච්චනතී නිබ්බා පෙනති; න සංවුපෙනතී න උජ්ජනති; ලොකං සමනිකකම්ම අභිභුසා නිධිනතී සබ්බෙ පි ලොකුත්තරං ධර්මා ලොකං සමා අනිකකම්මා අභිභවිතො ච නිධිනතී ලොකුත්තරං; සබ්බෙති පි ඉමෙති යථා වුත්තෙති පකාරෙති ලොකුත්තරං ලොකතො උත්තර භාවො අධිකභාවො ච වුත්තො හොතිති.

ලොකුත්තරකථාවණ්ණ නා

නි ධි තා.

ඉද්දති ලොකුත්තරකථාය අනන්තරං කපිතාය ලොකුත්තරකථා වතියා¹ සුත්තනනපුබ්බිධමාය බලකථාය අපුබ්බිත්තාවණ්ණ නා. තත්ථ ආදිතො සුත්තනනවසෙන පඤ්ච බලාති දසොසො නදඤ්ඤ නිපි බලාති දසොසොසො අපි ච අධිසංඝි බලාති ආදිමාය. සබ්බාතිපි තංතංපටිපකෙති අකමපියධොන බලාති නාම හොනති. කිපිබලනති ආදිසු පාපතො නිරියනති එතායාති=කිපි; ලජ්ජායෙතං නාම. පාපතො ඔත්තප්පනති එතෙනාති=ඔත්තප්පං; පාපතො උබ්බෙගසොතං නාම. අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා නිරි, බතිද්ධා සමුට්ඨානං ඔත්තප්පං. අත්තාධිපති නිරි, ලොකාධිපති ඔත්තප්පං. ලජ්ජ සභාවසණ්ඨිතා නිරි, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්පං. සප්පතිස්ස වලකඛණං නිරි, වජ්ජනිකභයදසොසොවලකඛණං ඔත්තප්පං. සා එව නිරි-අනිරි කෙන න කමපතීති=කිපිබලං; තදෙව ඔත්තප්පං-අනොත්තප්පෙන න කමපතීති=ඔත්තප්පබලං. අප්පටිසම්බන්ධෙන න කමපතීති=පටි සම්බන්ධබලං; උපපටිකඛණපඤ්ඤායෙතං නාම. පිරියසිසෙන සත්ත බොජ්ඣකෙහ භාවෙනස්ස උප්පනනබලං භාවනාබලං; තථා පවත්තානං විතුත්තං ඛනිනමෙතං නාම. පරිසුද්ධාති සීලාදීනි අනි චජ්ජබලං; වත්තාරි සමග්ගවජ්ජනි සමග්ගබලං; “සමග්ගෙ බල”නති පි පාඨො. දුක්ඛමානං අධිවාසනං ඛනිතිබලං; ධර්මකථාය පරෙසං තොසනං² පඤ්ඤානතිබලං; කපිතස්ස³ අත්ථස්ස අධිගමාපනං නිජ්ඣනති බලං; කුසලෙසු බහුභාවො ඉස්සපිසබලං; කුසලෙසු යථා රුචි පතිට්ඨානං අධිට්ඨානබලං; නිරිබලාදීනං අපො මානිකාපදෙසු බසඤ්ඤාවසෙන⁴ විසෙසතො යුජ්ජමානං ගහෙතො වුත්තො. සමථ බලං විසෙසනාබලනති බලප්පත්තො සමථවිපස්සනා එව.

මානිකානිදෙසෙ අස්සද්ධිසෙ න කමපතීති සද්ධාබලනති මුල බලත්ථං. වතො තමෙව අපරෙති නවති පරියායෙති විසෙසෙතො දසොසි. යො හි ධර්මො අකමපියො බලප්පත්තො හොති, යො සහ

1. සි. I, පවත්තියා

2. සි. II, පරෙසං තොසා,

3. සි. II, අධිග්ගසෙ අත්ථස්ස අධිගමාපනනං.

4. සි. II, බුජ්ඣනවසෙන.

ජාතෙ උපස්මේනති. අත්තනො පටිපකෙඛි කිලෙසෙ පරියාදියති. පටිවේධස්ස ආදිභුතං සීලං දිට්ඨිඤ්ඤා විසොධෙති. චිත්තං ආරම්භේ පතිට්ඨාපෙති. චිත්තං පහස්සරං කරොනො¹ වොදාපෙති. චසිං පාපෙනො විසෙසං අධිගමාපෙති. තතො උත්තරිං පාපෙනො උත්තරිපටිවේධං කාරෙති. කමෙන අරියමග්ගං පාපෙඤා සච්චාති සමයං කාරෙති. එලප්පත්තියා නිරෝධෙ පතිට්ඨාපෙති. තස්මා නවධා බලඤ්ඤා විසෙසිතො, එස නයො විරියබලාදිසු චතුසු.

කාමච්ඡදං තිරිසනීති නෙකබ්බමුසුනො යොති නෙකබ්බමේන කාමච්ඡදතො තිරිසනී; ඔත්තපෙපි එසෙව නයො, එතෙති සබ්බා කුසලෙතිපි තිරියනා² ඔත්තප්පනා වුත්තායෙව හොනති. බ්‍යාපාදනති ආදීනම්භි ඉමිනාච නයෙන අඤ්ඤා වේදිතබ්බො.

පටිසම්ඛාතීති අසමමාහවසෙන ආදීනවතො උපපරික්කති; භාවෙතීති වසේඪති; චජ්ජනති ගුණාදිචජ්ජං; සම්බන්ධාතීති බන්ධති; ඛමතීති තස්ස යොගියස්ස ඛමති රුච්චති; පඤ්ඤාපෙතීති තොයෙති; නිජකාපෙතීති චිත්තාපෙති; චසං චතොනතීති චිත්තෙත පහු³ හුඤා චිත්තං අත්තනො චසං කඤා පවත්තෙති; අධිට්ඨාතීති විදහති; භාවනාබලාදීති සබ්බාතිපි නෙකබ්බමාදීතියෙව, මාතිකාවණ්ණනාය අඤ්ඤාථා වුත්තො, අඤ්ඤා පන බ්‍යාඤ්ඤානවසෙතෙව පාකවත්තො ඉධ න වුත්තොති වේදිතබ්බං. සමථබලං විපස්සනාබලඤ්ඤා විඤ්ඤානො නිද්දිසිඤා අවසානෙ උද්ධව්වසග්ගනාකිලෙසෙ ව බන්ධෙ ව න කම්මෙතීති ආදී ව, අවිජ්ජාසග්ගනාකිලෙසෙ ව බන්ධෙ ව න කම්මෙතීති ආදී ව සමථබලවිපස්සනාබලානං ලක්ඛණදස්සනත්ථං වුත්තං.

සෙධාසෙධබලෙසු සමමාදිට්ඨිං⁴ සික්කතීති සෙධබලනති සෙධ පුග්ගලො සමමාදිට්ඨිං⁴ සික්කතීති=සෙධො; සා සමමාදිට්ඨි තස්ස සෙධස්ස බලනති=සෙධබලනති අඤ්ඤා. නත්ථ සික්කිතනනා අසෙධ බලනති අසෙධපුග්ගලො තත්ථ සමමාදිට්ඨියා සික්කිතනනා න සික්ක තීති=අසෙධො; සායෙව ච සමමාදිට්ඨි තස්ස අසෙධස්ස බලනති= අසෙධබලං; එසෙව නයො සමමාසංකප්පාදිසු. සමමාඤ්ඤානති පච්ච වේක්ඛණ්ණඤ්ඤා; තම්භි හි ලොකියම්භි හොනනං සෙධස්ස පවත්තනනා සෙධබලං, අසෙධස්ස පවත්තනනා අසෙධබලනති වුත්තං.

සමමාච්චුතතීති අධික මග්ගභානි රූපෙඤා සෙසා බලසම්පුග්ගනා ධම්මා; කෙපි පන රූපෙඤා ලොකුත්තරච්චුතනං අවසෙසා ච්චුතතියො සමමාච්චුතතීති වදනති. තස්ස සෙධාසෙධබලනනං වුත්තනායමෙව.

බිණ්ණසවබලෙසු සබ්බාතිපි ඤ්ඤාබලාති. බිණ්ණසවස්ස හිංශුනොති කරණඤ්ඤා සාම්ච්චනං, බිණ්ණසවෙන හිංශුනාති අඤ්ඤා, අනිච්ච නොති හුඤා අභාවාකාරෙන අනිච්චතො; සථාභූතනති සථාසභා

1. සි. I & II. කරෙන්නං.

2. සි. II & III. තිරියනා.

3. සි. I & II. බහු.

4. සි. I සමමාදිට්ඨි.

වතො; පඤ්ඤාසාති සහ විපස්සනාය මග්ගපඤ්ඤාය; අනිවච්ඡො සුද්ධිං; දුක්ඛතො, අනන්තතො සුද්ධිං ගොනති තංමුලකතනා. සතති භාවනපුංසකවචනං; යෙන කාරණෙනාති වා අප්පො. ආගමොති පටිච්ච; පටිච්චනාති සමපටිච්චති පටිඤ්ඤං කණ්ණති. අඛාරකාසුපමාති මහාභිතාපධේන අඛාරකාසුයා උපමිතා; කාමාති වජ්ජිකාමා ව කිලෙසකාමා ව; විවේකනින්නනති එල සමාපත්තිවසෙන උපතිවිවේකසංඛිධානනිබ්බාණනින්නා; තයො හි විවේකා: කායවිවේකො චිත්තවිවේකො උපතිවිවේකොති. කාය විවේකො ව විවේකධ්මිකායානං නෙක්ඛමොභිරතානං, චිත්තවිවේකො ව අතිචිත්තමනුසුත්තානං, උපතිවිවේකො ව නිරුපධිතං පුගලානං විසංඛාරගතානං. නිසාරණවිවේකසංඛිධාන¹ නිබ්බාණනින්නා වා; පඤ්ච හි විවේකා: වික්ඛම්භනවිවේකො තද්ධුතවිවේකො සමුච්ඡේදවිවේකො පටිපස්සධ්මිවිවේකො නිසාරණවිවේකොති. විවේකනින්නනති ව විවේකෙ නින්නං; විවේකපොණනති විවේකෙ නනං; විවේක පඛාරනති විවේකසිසභාරං; වෙපි පුරිමස්සෙව වෙවචනාති. විවේකධ්මිනති කිලෙසෙහි වජ්ජිතං දුරිභුතං වා; නෙක්ඛමොභිරතනති නිබ්බාණ අභිරතං පඛාරජාය අභිරතං වා; බ්‍රහ්මනිභුතනති විගතනති භුතං එකදෙසෙනාපි අනලජිතං විපසමුත්තං විසංසධ්මිං; සබ්බස්සොති සබ්බථා; ආසවධ්මානිසෙහි බ්‍රහ්මෙහිති සමපයොගවසෙන ආසවානං කාරණභුතෙහි කිලෙසධමෙමෙහිති අප්පො. අථවා බ්‍රහ්මනිභුතනති විගතනිකනතිභුතනති නිත්තණ්ණනති අප්පො. කුතො? සබ්බස්සො ආසවධ්මානිසෙහි බ්‍රහ්මෙහි සබ්බෙහි තෙභුමකධමෙමෙහිති අප්පො. ඉධ. දසහි බිණ්ණසවබලෙහි බිණ්ණසවස්ස ලොකියලොකුත්තරො මග්ගො කප්පිතො. “අනිවච්ඡො සබ්බෙ සංඛාර”ති දුක්ඛපරිඤ්ඤාබලං, “අඛාරකාසුපමා කාමා”ති සමුදයපහාණබලං, “විවේකනින්නං චිත්තං ගොනති”ති නිරේධ සච්ඡිකිරියාබලං; “චත්තාරෙණ සතිපට්ඨානා”ති ආදි සත්තවිධං මග්ග භාවනාබලනිපි වදනති. දස ඉධිබලාති ඉධිකථාය ආවිහවිස්සනති.

තථාගතබලනිද්දෙසෙ නථාගතබලානිති අඤ්ඤති අසාධාරණානි තථාගතස්සෙව බලානි; යථා වා පුබ්බවුද්ධානං බලානි පුඤ්ඤස්සය සමපත්තියා ආගතානි තථා ආගතබලානිතිපි අප්පො. තත්ථ දුට්ඨං තථාගතබලං: කායබලං ඤ්ඤාබලං. තෙසු කායබලං හත්ථිකුලා නුසාරෙන වෙදිතබ්බං. චුත්තං හෙතං පොරණෙහි:-

“කාලාවකඤ්ච ගමෙතස්සං පණ්ණිරං තමපිඛලං,
ගකිමඛලහෙමඤ්ච උපොසථ්ඡද්දනම්මෙ දසා”ති

ඉමානි දසහත්ථිකුලානි. තත්ථ ‘කාලාවක’නති පකතිහත්ථිකුලං දට්ඨබ්බං. යං දසනනං පුරිසානං කායබලං, තං එකස්ස කාලාවකස්ස හත්ථිතො බලං. යං දසනනං කාලාවකානං බලං තං එකස්ස

ගමෙගග්ගසංඝං බලං. යං දසනනං ගමෙගග්ගානං, නං එකස්ස පණ්ඩරස්සං. යං දසනනං පණ්ඩරානං, නං එකස්ස නමිකස්සං. යං දසනනං නමිකානං, නං එකස්ස පිඛගලස්සං. යං දසනනං පිඛගලානං, නං එකස්ස ගනිහඤ්චිනො. යං දසනනං ගනිහඤ්චිනං, නං එකස්ස මඛගලභඤ්චිනො. යං දසනනං මඛගලභඤ්චිනං, නං එකස්ස හෙමවතස්සං. යං දසනනං හෙමවතානං, නං එකස්ස උපොසථස්සං. යං දසනනං උපොසථානං, නං එකස්ස ඡද්දනනස්සං. යං දසනනං ඡද්දනනානං, නං එකස්ස තථාගතස්සං බලං. නාරගණ්ඨකිකාන¹ බලනතිපි ඉද්දමෙව චුළුවති. තදෙතං පකතිහඤ්චිනො ගණ්ඨාය භඤ්චිනං කොට්ඨකස්සස්සං² පුරිසගණ්ඨාය දසනනං පුරිසකොට්ඨකස්සානං බලං හොති. ඉදං තාම තථාගතස්සං කායබලං.

ඤ්ඤබලං පන ඉධි තාම අඤ්ඤත්ථ ච පාළියං ආගතමෙව. දසබල ඤ්ඤං මජ්ඣිමෙ ආගතං. චතුළවසාරඡර්ඤ්ඤං අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤ්ඤං. චතුසොනිපරිවේජදකඤ්ඤං. පඤ්ඤගතිපරිවේජදක ඤ්ඤං. සංයුතතකෙ ආගතානි තෙසත්තති ඤ්ඤානි සත්තසත්තති ඤ්ඤානීති එවමඤ්ඤානිපි අනෙකානි ඤ්ඤාසකස්සානි, එතං ඤ්ඤබලං නාම ඉධිපි ඤ්ඤබලමෙව අධිපෙපතං. ඤ්ඤං හි අකම්පිසට්ඨෙන උපත්ථිගන්ථෙධින ච බලනති චුතතං.

ඤ්ඤබලං ඤ්ඤානොති කාරණඤ්ඤා කාරණතො; කාරණං හි යස්මා තත්ථ එලං තිට්ඨති තදයත්තචුතතිතාය උපපජ්ජති වෙව පවත්නති ච, තස්මා ඤ්ඤානනි චුළුවති. තං හගවා යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං හෙතු පච්චයා උපපාදය, තං තං ඤ්ඤානනි, යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං න හෙතු න පච්චයා උපපාදය, තං තං අට්ඨානනති පජානනො ඤ්ඤානො ඤ්ඤානො අට්ඨානඤ්ඤානො අට්ඨානතො යථාභූතං පජානාති; සමුච්ඡිති යෙන ඤ්ඤානෙන; ඉදමපිති ඉදමපි ඤ්ඤානාඤ්ඤානෙන; තථාගතස්ස තථාගතබලං නාම හොතිති අර්ථො. එවං යෙසං පදෙසුපි යොජනා වෙදිතඤ්ඤා.

ආසනඤ්ඤානනි සෙට්ඨධ්මානං උත්තමධ්මානං; ආසනා චා පුබ්බවුද්ධා, තෙසං ඤ්ඤානනි අර්ථො. අපිච ගවසතජෙට්ඨකො උසහො, ගවසහසොජෙට්ඨකො වසහො; වජ්ජතජෙට්ඨකො වාඋසහො, වජ්ජතසොජෙට්ඨකො වසහො, සඤ්ඤානවසෙට්ඨා සඤ්ඤාපරිසංය සහො සෙතො පාසාදිකො මහාභාරවහො අසනිසතසද්දෙතිපි අසනන සනිසො³ නිසහො, සො ඉධි උසහොති අධිපෙපතො. ඉදමපි හි තස්ස පරිසංයවචනං. උසහස්ස ඉදනති ආසනං. ඤ්ඤානනි චතුති පාදෙති පඨවිං උපපිළෙකා අචලධ්මානං⁴ ඉදං පන ආසනං විශානි ආසනං. යථෙව හි නිසහසංඛාතො උසහො උසහබලෙන සමනනාගතො චතුති පාදෙති පඨවිං උපපිළෙකා අචලධ්මානෙන⁵.

1. සි. I, සඤ්ඤාන.

2. අකම්පිසො-පපඤ්ඤාසුද්ධි.

3. සි. I, කොට්ඨකස්සානං.

4. සි. I, අචලධ්මානං.

5. සි. I, & II, අචලධ්මානෙන.

තිට්ඨති, එවං තථාගතොපි දසති තථාගතබලෙති සමන්තාගතො
වතුති වෙසාරජ්ජපාදෙති අට්ඨපරිසපඨවිං උපපිලෙකා සදෙවකෙ
ලොකෙ කෙනවි පච්චත්තිකෙන පච්චාමිත්තෙන අකමපියො අවලට්ඨා
නෙන තිට්ඨති, එවං තිට්ඨමානො ච නං ආසභං ණානං පටිජානාති
උපගච්ඡති න පච්චක්ඛාති අත්තති ආරොපෙති. තෙන චුත්තං
ආසභණ්ඩානං පටිජානාතීති.

පටිසාසුති බත්තියබ්බාහමණගහපතිසමණවාතුමහාරජ්කතාවති.
සමාරමුග්ගානං වසෙන අට්ඨසු පරිසාසු; සීහනාදං නදතීති සෙට්ඨ
නාදං අසමථිතනාදං නදති; සීහනාදසද්දිසං වා නාදං නදති; අසමත්ථො
සීහනාදසුත්තෙන දීපෙතබ්බො. යථා වා සීහො සහනතො හනනතො
ච සීහොති චුච්චති, එවං තථාගතො ලොකධම්මානං සහනතො
පරපපවාදනං හනනතො සීහොති චුච්චති, එවං චුත්තස්ස සීහස්ස
නාදං සීහනාදං. තස්ස යථා සීහො සීහබලෙන සමන්තාගතො සබ්බස්ස
පියාරදො විගතලොමහංසො සීහනාදං නදති, එවං තථාගතසීහොපි
තථාගතබලෙති සමන්තාගතො අට්ඨසු පරිසාසු පියාරදො විගත
ලොමහංසො “ඉති රූප”නති ආදිනා නයෙන නානාවිධදෙසනා
විලාසසම්පන්නං සීහනාදං නදති. තෙන චුත්තං පටිසාසු සීහනාදං
නදතීති, බ්‍රහ්මචක්ඛං පච්ඤානතීති එස්ස බ්‍රහ්මචතරී සෙට්ඨං උත්තමං
පිසුද්ධිං;¹ චක්ඛසද්දො පනායං :-

සමපත්තියං ලක්ඛණේ ව රථබේග ඉරියාපථේ,
දුනෙ රතනධම්මුරචක්ඛාදිසු² ච දිස්සති;
ධම්මචක්ඛෙක ඉධ මනො තමපි වෙධා විභාවසෙ.

“චත්තාරිමානී හික්ඛවෙ චක්ඛානී යෙති සමන්තාගතානං දෙව
මනුස්සාන”නති ආදිසු හි අයං සමපත්තියං දිස්සති. “හෙට්ඨා පාදත
ලෙසු චක්ඛානී ඡානානී හොත්තී”ති එස්ස ලක්ඛණේ. “චක්ඛං ච
වහතො පද”නති එස්ස රථබේග. “චතුචක්ඛං නවමාර”නති එස්ස
ඉරියාපථේ. දදං භුඤ්ජාදි³ මා ච පමාදො චක්ඛං චත්තය කොස
ලාඨිපා”ති⁴ එස්ස දුනෙ. “දිබ්බං චක්ඛාරත්තං පාතුරහොසී”ති එස්ස
රතනචක්ඛෙක. “මයා පවත්තිතං චක්ඛං”නති එස්ස ධම්මචක්ඛෙක.
“ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස චක්ඛං හමති මත්තකෙ”ති එස්ස උරචක්ඛෙක.⁵
“මුරපරියනෙතන වෙපි චක්ඛෙතනා”ති එස්ස පහරණචක්ඛෙක. “අස
නිචක්ඛං”නති එස්ස අසනිමණ්ඩලේ. ඉධ පනායං ධම්මචක්ඛෙක මනො.
තමපන ධම්මචක්ඛං දුට්ඨං හොති: පටිවේධිඤ්ඤාණඤ්ච දෙසනා
ඤ්ඤාණඤ්ච. තස්ස පඤ්ඤාපභාවිතං අත්තනො අරියඵලාවහං පටිවේධි
ඤ්ඤාණං, කරුණාපභාවිතං සාවකානං අරියඵලාවහං දෙසනාඤ්ඤාණං,
තස්ස පටිවේධිඤ්ඤාණං උපපජ්ජමානං උපපන්නතරී දුට්ඨං. තං හි අග්

1. විසංඛං - පපඤ්ඤාදිති.

3. දදභුඤ්ජාදි - පපඤ්ඤාදිති.

2. සී I & II, ධම්මච මුර චක්ඛාදිසු.

4. සබ්බපාණිනන්ති.

5. සී. I මුරචක්ඛෙක.

නික්කමනතො යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං නාම, ඵලක්ඛණේ උප්පන්නං නාම. භුසිතභවනතො වා යාව බොධිප්පලංකේ අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං නාම, ඵලක්ඛණේ උප්පන්නං නාම. දීපඝ්ඤාදසබ්බතො වා පට්ඨාය යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං නාම, ඵලක්ඛණේ උප්පන්නං නාම. දෙසනාඤ්ඤාමපි පටිත්තමානං පටිත්තනති දුට්ඨං. නං හි යාව අඤ්ඤාකොණ්ඩඤ්ඤාසං¹ පේරස්ස අරහත්තමග්ගා පටිත්තමානං නාම, ඵලක්ඛණේ පටිත්තං නාම. තත්ථ පටිවේධඤ්ඤං ලොකුත්තරං. දෙසනාඤ්ඤං ලොකියං. උභයමපි පනෙතං අඤ්ඤාහි අසාධාරණං, බුද්ධානං යෙව ඔරසඤ්ඤං. තෙන වුත්තං “බ්‍රහ්මචක්කං පටිත්තෙති”ති. කම්මසමාදානානති සමාදි සිත්වා කතානං කුසලාකුසලකම්මානං; කම්මමෙව වා කම්මසමාදානං; ඍනසො හෙතුසොති පටිවසනො වෙව හෙතුතො ව; තත්ථ ගති උපධිකාලපයොගා විපාකස්ස ථානං, කම්මං හෙතු. සබ්බස්මාමි නිති සබ්බගතිගාමිනිඤ්ඤා අගතිගාමිනිඤ්ඤා; පටිපදනති මග්ගං; සථා භූතං පජානාතීති බහුසුපි මහුස්සෙසු එකමෙව පාණං. ඝාතෙනෙතසු ඉමස්ස වෙනනා නිරයගාමිනී භවිස්සති ඉමස්ස තීරථ්‍යානයොනිගාමි නීති ඉමිනා නයෙන එකවජ්ජසම්මපි කුසලාකුසලවෙනනාසබ්බානානං පටිපත්තීනං අවිපරිනතො සභාවං ජානාති. අනෙකධාතුති චක්ඛු ධාතුආදීති කාමධාතුආදීති වා ධාතුහි බහුධාතු; නානාධාතුති තාසං යෙව ධාතුනං විලක්ඛණත්තා නානප්පකාරධාතු; ලොකනති බ්‍රහ්මායන නධාතු ලොකං; සථාභූතං පජානාතීති තාසං තාසං ධාතුනං අවිපරි නතො සභාවං පටිවිජ්ඣති; නානාධිමුත්තිකතනති හිතපඤ්ඤාදිඅධි මුත්තිති නානාධිමුත්තිකභාවං; පරසත්තානති පට්ඨානසත්තානං; පර සුගභ්‍රාතනති තතො පරෙසං හිතසත්තානං; එකත්මෙව වා එතං පදවයං, වෙනෙය්‍යවසෙන භගවතා වේධා වුත්තං. ඉධාපි භගවතා වුත්තනසෙනෙව වුත්තං. ඉද්දිසපරොපදිසත්තනති සද්ධාදීනං ඉද්දි යානං පරභාවඤ්ඤා අපරභාවඤ්ඤා; වුද්ධිඤ්ඤා භානිඤ්ඤාති අත්ථො. කුසා විමොක්ඛසමාධිසමාපත්තිනති පඨමාදීනං චතුත්තං. කුසානානං රූපි රූපානි පස්සතීති ආදීනං අට්ඨන්තං විමොක්ඛානං සවිතක්ක සවිමාරාදීනං තිණ්ණං සමාධිතං පඨමස්කානසමාපත්තිආදීනඤ්ඤා නවත්තං අනුසුඛසමාපත්තිනං; සංකිලෙසනති භානභාගියධම්මං; වොදනනති විසෙසභාගියධම්මං; වුට්ඨානනති යෙන කාරණෙන කුසාදීති වුට්ඨිතනති, තං කාරණං; තං පන “වොදනමපි වුට්ඨානං තමහා තමහා සමාධිමහා වුට්ඨානමපි වුට්ඨාන”නති එවං වුත්තං. පගුණස්කාන²ඤ්ඤා භවිඛං. ඵලසමාපත්තියො ව; හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමනති හි පගුණස්කානං උපරිමස්ස උපරිමස්ස පදට්ඨානං හොති. තස්මා වොදනමපි වුට්ඨානනති වුත්තං. භවඤ්ඤා පන සබ්බස්කානෙන වුට්ඨානං හොති. නිරොධසමාපත්තිතො ඵලසමා

1. සි. I අඤ්ඤාකොණ්ඩඤ්ඤාසං. 2. සි. I කාමධාතුහි. 3. සි. I, පගුණජාතං කුසානං.

පනතියා වුට්ඨානං හොති. තං සන්ධිය “තමො තමො සමාධිමො වුට්ඨානමපි වුට්ඨාන” නති වුත්තං. පුබ්බෙනිවාසදිබ්බවක්ඛුආසවක්ඛය ඤාණානි හෙට්ඨා පකාසිතානෙව.

තත්ථ ආසවානං ඩිශාති අරහත්තමග්ගෙන සබ්බකිලෙසානං බයා; අනාසවනති ආසවවිරහිතං; වෙතොවිමුත්තති. පඤ්ඤා විමුත්තති නති එත්ථ වෙතොවවනෙන අරහත්තඵලසමප්පුත්තො සමාධි, පඤ්ඤා වචනෙන තං සමප්පුත්තං ව පඤ්ඤා වුත්තා. තත්ථ ව සමාධි ගතතො විමුත්තත්තො වෙතොවිමුත්තති; පඤ්ඤා අවිජ්ජාය විමුත්තත්තො පඤ්ඤා විමුත්තති වෙදිතබ්බො. වුත්තං හෙතං හගවතා :- “යො භික්ඛ භික්ඛවෙ සමාධි, තදස්ස සමාධි ඤ්ඤියං. යා භික්ඛවෙ පඤ්ඤා, තදස්ස පඤ්ඤා ඤ්ඤියං. ඉති බො භික්ඛවෙ රාගවිරහා වෙතොවිමුත්තති, අවිජ්ජා විරහා පඤ්ඤා විමුත්තති” ති. අපි චෙත්ථ සමථබලං වෙතොවිමුත්තති, විපස්සනාබලං පඤ්ඤා විමුත්තති වෙදිතබ්බො. දිට්ඨෙව ඛමෙමති ඉමසමිං යෙව අත්තභාවෙ; අසං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකාමානි අධිකාය පඤ්ඤාය අත්තනායෙව පච්චක්ඛං කන්තා; අපරප්පච්චයෙන ඤානානි අත්තො. උපසම්පජ්ජානි අධිගන්තො නිප්පාදෙත්වා වා; ඉමෙසං පන දසන්තං දසබල ඤාණානං විත්ථායෙ අභිධමෙම වුත්තනායෙන වෙදිතබ්බො.

තත්ථ පරවාදිකථා හොති: දසබල ඤාණං නාම පාච්චිකං ඤාණං නච්චි, සබ්බඤ්ඤාත ඤාණසෙසවායං පහෙදෙති. න තං භාථා දුට්ඨබ්බං. අඤ්ඤාමෙව හි දසබල ඤාණං, අඤ්ඤා සබ්බඤ්ඤාත ඤාණං. දසබල ඤාණං හි සකසකකිච්චමෙව ජානාති. සබ්බඤ්ඤාත ඤාණං තමපි තතො අවසෙ සමපි ජානාති. දසබල ඤාණෙසු හි පස්මං කාරණාකාරණමෙව ජානාති. පුත්ථියං කමමන්තර විපාකන්තරමෙව. තතියං කමමපරිචෙජ්දමෙව. චතුත්ථං ධාතුනානත්තකාරණමෙව. පඤ්ඤාමං සත්තානං අප්ඤ්ඤාසමාධි මුත්තං යෙව. ඡට්ඨං ඉ ඤ්ඤියානං තික්ඛමුද්දහාවමෙව. සත්තමං ක්ඛානා දීති සද්ධිං තෙසං සංකිලෙසාදිමෙව. අට්ඨමං පුබ්බෙනිවුත්ථබ්බසත්තති මෙව. නවමං සත්තානං වුත්ථිපට්ඨෙමෙව. දසමං සච්චපරිචෙජ්දමෙව. සබ්බඤ්ඤාත ඤාණං පන එතෙහි ජානිතබ්බඤ්ඤා තතො උත්තරිඤ්ඤා පජානාති. එතෙසං පන කිච්චං න සබ්බං කරොති. තං හි ක්ඛානං හුත්වා අපෙපභුං න සකෙකාති. ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුං න සකෙකාති. මග්ගො හුත්වා කිලෙසෙ බෙපෙභුං න සකෙකාති. අපි ච පරවාදී එවං පුච්ඡිතෙබ්බො: දසබල ඤාණං නාමෙන සවිතක්කසම්මාරං අවිතක්ක විමාරමත්තං.¹ අවිතක්කා විමාරං නාමාච්චරං රුපාච්චරං අරුපාච්චරං ලොකියං ලොකුත්තරන්ති? ජානන්තො පටිපාටියා සත්ත ඤාණානි සවිතක්කසම්මාරානිති² වක්ඛති. තතො පරානි වෙ අවිතක්ක අවිමාර නීති වක්ඛති. ආසවක්ඛය ඤාණං සියා සවිතක්කසම්මාරං සියා අවි තක්කසම්මාරමත්තං සියා අවිතක්ක අවිමාරන්ති වක්ඛති. තථා පටිපාටියා

1. සි. I & II, අවිතක්ක අවිමාරමත්තං. 2. සි. I අවිතක්ක අවිමාරති.

සත්ත කාමාවච්චරුනි, තතො පරානි වෙ රුපාවච්චරුනි, තතො අව සානෙ එකං ලොකුත්තරෙනි වක්ඛති. සබ්බසුද්ධතස්සුඤ්ඤං පන සච්ඡි තක්කසච්චාරමෙව කාමාවච්චරමෙව ලොකීයමෙවාවි වක්ඛති.

එවමෙත්ථ අපුබ්බත්ථානුවණ්ණොනං සුද්ධා ඉදුනි යස්මා තථාගතො පඨමං සෙව ථානාථානස්සුඤ්ඤා වෙනෙය්‍යසත්තානං ආසවක්ඛයාධි ගමස්සවෙව අනාගිගමස්ස ව ථානාථානභූතං කිලෙසාවරණාභාවං පස්සති ලොකීයසම්මාදිට්ඨිධ්මානදස්සනතො නිශ්කම්ච්ඡාදිට්ඨිධ්මානාභාව¹ දස්සනතො ව. අථ නෙසං කම්මවිපාකස්සුඤ්ඤා විපාකාවරණාභාවං පස්සති නිහෙතුකපටිසක්ඛිදස්සනතො. සබ්බත්ථගාමිනීපටිපද්දස්සුඤ්ඤා කම්මාවරණාභාවං පස්සති ආනන්තරිකකම්මාභාවදස්සනතො. එවං අනාවරණානං අනෙකධාතුනානාධාතුස්සුඤ්ඤා අනුකුලධම්මදෙස නත්ථං චරියාවිසෙසං පස්සති ධාතුවෙමනතදස්සනතො. අථ තෙසං නානාධිමුත්තිකතාස්සුඤ්ඤා අධිමුත්තිං පස්සති පසොගං අනාදිධ්මාපි අධිමුත්තිවසෙන ධම්මදෙසනත්ථං. අපේවං දිට්ඨිඅධිමුත්තිනං යථාසත්ති යථාබලං ධම්මං දෙසෙතුං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තස්සුඤ්ඤා ඉන්ද්‍රියපරො පරියත්තං පස්සති සද්ධාදීනං තික්ඛමුදුභාවදස්සනතො. එවං පරිඤ්ඤා තින්ද්‍රියපරොපරියත්තාපි පනෙතෙ සමෙ දුරෙ භොතති අථ ක්කානාදි ස්සුඤ්ඤා ක්කානාදීසු වසීභුතත්තා ඉද්ධිවිසෙසෙන බිප්පං උපගව්ඡති. උපගතත්ථා ව නෙසං පුබ්බන්තිවාසානුස්සතිස්සුඤ්ඤා පුබ්බජාතිවිභා වනං දිබ්බවක්ඛුස්සුඤ්ඤානුභාවතො² පත්තබ්බෙන වෙනොපරියස්සුඤ්ඤා සමපති³ විත්තවිසෙසං පස්සන්තො ආසවක්ඛයස්සුඤ්ඤානුභාවෙන ආස වක්ඛයගාමිනියා පටිපද්දා විගතසම්මොහත්තා ආසවක්ඛයාය ධම්මං දෙසෙති. තස්මා ඉමිනානුක්කමෙන ඉමානි දසබලානි වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි.

ඉදුනි සබ්බබලානි ලක්ඛණ්ණො නිද්දීසිතුකාමො හෙනවෙස්ඨන සද්ධාබලනති ආදිනා නයෙන පුච්ඡං කත්වා අස්සද්ධිසෙ අභමපි සමෙස්ඨනාති ආදිනා නයෙන විස්සජ්ජනං අකාසි. තත්ථ හිදීසෙතිති ආදි පුග්ගලාධිධ්මානා දෙසනා. භාවනාබලාදීසු අධිධ්මානබලපරි යන්නෙසු “තත්ථා”නි ව “තෙනා”නි ව “ත”නති ව නෙක්ඛම්මාදිකමෙව සක්ඛාය වුත්තනති වෙදිතබ්බං. හෙන විත්තං එකගගනති තෙන සමාධිනා විත්තං එකගං භොතීති වුත්තං භොති. තත්ථ ජානෙති තත්ථ සමපේ සමපයොගවසෙන ජානෙ; තස්මිං වා විපස්සනා රත්තෙ. හුත්වා ජානෙ; තත්ථ සික්ඛතීති තත්ථ සෙබ්බලෙ සෙකෙබ්බා සික්ඛතීති සෙබ්බලනති අත්ථො. තත්ථ සික්ඛිතනෙත්තාති තත්ථ අසෙබ්බලෙ අසෙක්ඛස්ස සික්ඛිතත්තා අසෙක්ඛබලං; හෙන ආසවා බිණ්ණාති තෙන ලොකීයලොකුත්තරෙන ස්සුඤ්ඤා ආසවා බිණ්ණාති නං ස්සුඤ්ඤා බිණ්ණසවබලං. ලොකීයෙනාපි හි ස්සුඤ්ඤා ආසවා බිණ්ණා

1. සි I භාවං. 2. සි. I දිබ්බවක්ඛානුභාවතො. 3. සි. I සමපති.

නාම, විපස්සනාය අභාවෙ ලොකුතතරමග්ගාභාවතො. එවං ඛිණ්ණසවස්ස බලනති ඛිණ්ණසවබලං; නස්ස ඉජ්ඣතිති ඉද්ධිබලනති තස්ස ඉද්ධිමතො ඉජ්ඣතිති ඉද්ධියෙව බලං; අප්පමෙඝ්‍යපට්ඨනාති යසමා සාවකා ධානාඨානාදීති එකදෙසෙන ජානනති, සබ්බාකාරෙන පජා නතං යෙව යනාය “යථාභූතං පජානාති”ති වුත්තං. කිඤ්චාපි තිස්ස විජ්ජාසු යථාභූතං පජානාතිති න වුත්තං. අඤ්ඤත්ථ පන වුත්තතතා නාසුපි වුත්තමෙව භොති. අඤ්ඤත්ථාති සෙසෙසු සත්තසු ඤ්ඤ බලෙසු ච අභිධමෙව ච දසසුපි බලෙසු. ඉඤ්ඤපරෙපරියත්තඤ්ඤං පන සබ්බාපි සාවකෙහි අසාධාරණමෙව. තස්මා දසපි බලාති සාවකෙහි අසාධාරණානිති. අධිමතතට්ඨන අතුලියට්ඨන අප්පමෙඝ්‍යානි. තස්මා යෙව ච අප්පමෙඝ්‍යට්ඨන තථාගතබලනති වුත්තනති.

බලකථා වණ්ණනා නිවිතා.

ඉද්ධි ලොකුතතරබලපරියොසානාය බලකථාය අනන්තරං කම්මාය ලොකුතතරසුඤ්ඤතාපරියොසානාය සුත්තනතපුබ්බිඛමාය සුඤ්ඤතාකථාය අපුබ්බත්ථාවණ්ණනා. සුත්තනතො තාව අථාති වචනොපාදුනො නිපානො; එතෙන “ආයස්මා”ති ආදිවචනස්ස උපාදුනං කතං භොති. ධොති (පද) පුරණත්ථ නිපානො. සෙන භගවා නෙත්‍රපසංඝකමිති. භූමෙත්ථ කරණවචනං. තස්මා යත් භගවා තත් උපසංකමිති එවමෙත්ථ අත්ථා දට්ඨිබ්බො. යෙන වා කාරණෙන භගවා දෙවමනුස්සෙහි උපසංකමිතබ්බො, තෙනෙව කාරණෙන උපසංකමිති එවමෙත්ථ අත්ථා දට්ඨිබ්බො. කෙන වා කාරණෙන භගවා උපසංකමිතබ්බො? නානප්පකාරගුණවිසෙසාධිගමාධිප්පායෙන සාදු¹ එළුපභොගාධිප්පායෙන දීජගණෙහි නිවච්චිතමහාරුකෙබ්බිය. තෙන කාරණෙන උපසංකමිති එවමෙත්ථ අත්ථා දට්ඨිබ්බො. උපසංකමිති ව ගතොති වුත්තං භොති. උපසංකමිත්ථාති උපසංකමනපරියොසානදීපනං; අථ වා එවඤ්ච ගතො තතො ආසන්නතරං ධානං භගවතො සමීපසංඛාතං ගතත්ථාති පි වුත්තං භොති. අභිමාදෙකාති පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්ථා; ඉද්ධි යෙනට්ඨින ලොකෙ අග්ගපුග්ගලස්ස උපට්ඨානං ආගතො, තං පුච්ඡිතුකාමො දසනබසමොධානසමුජ්ජලං අඤ්ජලිං සිරසි පතිට්ඨපෙත්ථා එකමග්ගං නිසීදි. එකමග්ගනති ව භාවනසුංසකනිදෙද්දො “විසමං වන්දිමසුරියා පරිභරනති”ති ආදිසු විස. තස්මා යථා නිසීනො එකමග්ගං නිසීනො භොති, තථා නිසීදිති එවමෙත්ථ අත්ථා දට්ඨිබ්බො. භූමෙත්ථ වා එතං උපයොගවචනං. නිසීදිති නිසර්ජං කප්පෙසි; පණ්ඩිතා හි දෙවමනුස්සා ගරුට්ඨානියං උපසංකමිත්ථා ආසනකුසලතාය එකමග්ගං නිසීදනති. අයඤ්ච ථෙරෙ තෙසං අඤ්ඤතරෙ. තස්මා එකමග්ගං.

නිසිදි. කථං. නිසිනොනා පන එකමනං. නිසිනොනා හොතිති? ඡ නිසජ්ඣෙයෙ වජේතො. සෙය්‍යපීදං? අතිදුරං අව්වාසනං උපරිවානං උනත්තපපදෙසං අතිසමමුඛං අතිපච්ඡාති. අතිදුරෙ නිසිනොනා හි සවෙ කථෙතුක්‍යාමො හොති, උව්වාසද්දෙන කථෙතඛං. හොති. අව්වාසනෙන නිසිනොනා සංඝට්ඨං කරොති. උපරිවානෙ නිසිනොනා සරිරගකොන බාධති. උනත්තපපදෙසෙ නිසිනොනා අභාරවං පකාසෙති. අතිසමමුඛා නිසිනොනා සවෙ දට්ඨුක්‍යාමො හොති, චක්ඛුනා චක්ඛුං ආභව්ව දට්ඨඛං. හොති. අතිපච්ඡා නිසිනොනා සවෙ දට්ඨුක්‍යාමො හොති, හිටං පසාරෙතො දට්ඨඛං. හොති, තස්මා අයමපි එතෙ නිසජ්ඣෙයෙ වජේතො නිසිදි. තෙන වුත්තං. “එක මනං. නිසිදි”ති. එතදවොචාති එතං අවොච; සුඤ්ඤං ලොකො සුඤ්ඤං ලොකොති භනෙන වුවමනීති ඉමස්මිං. සාසනෙ පටි පනෙනාහි තෙති තෙති හික්ඛුති සුඤ්ඤං ලොකො සුඤ්ඤං ලොකොති කපියතීති අයො. තති. තති. තාදිසානං වචනානං බහුකත්තා තෙසං සබ්බෙසං සබ්බණ්ණනස්ථං ආමෙණ්ණිතවචනං කතං. එවං හි වුත්තෙ සබ්බාති තාති වචනාති සබ්බතිතාති හොතති. කිත්තා මනාති කිත්තකෙන පරිමාණෙන; නු¹ ඉති සංඝස්ථෙ නිපාතො; සුඤ්ඤං අනෙතන වා අනතනිසෙන වාති කාරකො වෙදකො සංචසිති එවං. ලොකෙ පරිකප්පිතෙන අත්තනා ව, අත්තාභාවනො යෙව අත්තනො සත්තකෙන පරිකබ්බරෙන ව සුඤ්ඤං. සබ්බං චක්ඛාදි ලොකියං ධම්මජාතං; තං යෙව පපුරුන්තවෙධින ලොකො නාම, සඛා ව අත්තා ව එස්ථ නච්ඡි අත්තනියඤ්ච එස්ථ නච්ඡි, තස්මා සුඤ්ඤං ලොකොති වුවමනීති අයො. ලොකුත්තරොපි ව ධම්මො අත්තත්තනියෙති සුඤ්ඤං එව. පුච්ඡානුරූපෙන පන ලොකියොව ධම්මො වුත්තො. සුඤ්ඤංති ව ධම්මො නච්ඡිති වුත්තං. න හොති. තස්මිං ධම්මෙ අත්තත්තනියසාරස්ස නච්ඡිභාවො වුත්තො හොති. ලොකෙ² ව “සුඤ්ඤං ඝරං, සුඤ්ඤං ඝට්ඨං”ති වුත්තෙ ඝරස්ස ඝට්ඨස්ස ව නච්ඡිභාවො වුත්තො න හොති, තස්මිං ඝරෙ ඝට්ඨෙ ව අඤ්ඤස්ස නච්ඡිභාවො වුත්තො හොති. භගවතා ව “ඉති යං හි බො තස්ථ න හොති, තෙන තං සුඤ්ඤං සමනුපස්සති, යං පන තස්ථ අවසිට්ඨං. හොති, තං සත්තං ඉදමච්ඡීති පජානාති”ති අයමෙව අයො වුත්තො. තථා ඤය්‍යස්ථෙ ව සද්දගස්ථෙ ව අයමෙව අයො. ඉති ඉමස්මිං සුත්තනෙන අනත්තලක්ඛණමෙව කපිතං.

සුත්තනනනියද්දෙසෙ සුඤ්ඤං සුඤ්ඤංනති³ ආදීති පඤ්චවිසති මාතිකාපද්‍යති සුඤ්ඤසම්බකොන උද්දිසිතො තෙසං නිද්දෙසො කතො. තස්ථ මාතිකාය තාව සුඤ්ඤසංඛාතං සුඤ්ඤං, න අඤ්ඤෙන උපපා

1. සි. I, නනු.

2. සි. I, ලොකො.

3. සි. I, උපපාදෙන.

දෙන විසෙසිතනති සුඤ්ඤං සුඤ්ඤං¹; ‘අසුක’නති අනිද්ධිතතා වෙත්ථ සුඤ්ඤතතමෙව වා අපෙක්ඛිතා නපුංසකවචනං කතං. එවං සෙසෙසුපි.

සබ්බාරාසෙව සෙසසබ්බාරෙති සුඤ්ඤාති² සබ්බාරසුඤ්ඤං; ජර හඬනවසෙන විරුපො පරිණාමො=විපරිණාමො, තෙන විපරිණා මෙන සුඤ්ඤං=විපරිණාමසුඤ්ඤං; අගගඤ්ඤා නං අත්තත්තනියෙති සබ්බසබ්බාරෙති වා සුඤ්ඤං වානි=අගගසුඤ්ඤං; උක්ඛණ්ණමෙව සෙස උක්ඛණ්ණෙති සුඤ්ඤානති=උක්ඛණ්ණසුඤ්ඤං; නෙක්ඛමොදිනා වික්ඛමිත නෙන සුඤ්ඤං=වික්ඛමිතනිසුඤ්ඤං; නදංඛගසුඤ්ඤාදිසුපි වතුසු එසෙව නයො. අජික්ඛාත්තඤ්ඤා නං අත්තත්තනියාදිති සුඤ්ඤාඤ්ඤාති අජික්ඛාත්තසුඤ්ඤං; ඛග්ගිං ව නං අත්තත්තනියාදිති සුඤ්ඤාඤ්ඤාති ඛග්ගිංසුඤ්ඤං; තදුභයං අත්තත්තනියාදිති සුඤ්ඤානති උභතො සුඤ්ඤං; සමානො භාගො එතස්සානි³=සභාගං, සභාගඤ්ඤා නං අත්තත්තනියාදිති සුඤ්ඤාඤ්ඤාති=සභාගසුඤ්ඤං; සදිසසුඤ්ඤානති අනෙථා. විසභාගඤ්ඤා නං අත්තත්තනියාදිති සුඤ්ඤාඤ්ඤාති=විසභාග සුඤ්ඤං; විසදිසසුඤ්ඤානති අනෙථා. කෙසුපි පොත්තකෙසු සභාග සුඤ්ඤං නියුරුණෙන සුඤ්ඤානනතරං ලිඛිතං.⁴ නෙක්ඛමොදිඑසනා කාමච්ඡන්දානා සුඤ්ඤාති එසනාසුඤ්ඤං; ජපිගග්ගසුඤ්ඤාදිසු නිසුපි එසෙව නයො, එකාරමණෙ පතිට්ඨිතතතා නානාරමණවිකෙඛපාභා වතො එකත්තඤ්ඤා නං නානත්තෙන සුඤ්ඤාඤ්ඤාති=එකත්තසුඤ්ඤං; තඛ්ඛිපරිනෙන නානත්තඤ්ඤා නං එකත්තෙන සුඤ්ඤාඤ්ඤාති=නානත්ත සුඤ්ඤං; නෙක්ඛමොදිඛනති කාමච්ඡන්දානා සුඤ්ඤාති=ඛනතිසුඤ්ඤං; අඛිට්ඨානසුඤ්ඤා ජපිසොගාහනිසුඤ්ඤා ව එසෙව නයො, “පරියො ගතන සුඤ්ඤා”නතිපි පාඨො. යමපණ්ණිකානි සමපජ්ඣෙඤ්ඤාන සමනතා ගතස්ස පරිනිබ්බායනතස්ස අරහතො; පමත්තජපිසාදානති අනුපා දපරිනිබ්බාණං; සබ්බසුඤ්ඤානානති සබ්බසුඤ්ඤානං; පරමස්ථ සුඤ්ඤානති සබ්බසංඛාරාභාවතො උත්තමස්ථගුතං සුඤ්ඤං.

මානිකා නිදද්දසෙ-නිවේචන මානි හඬනං අනික්ඛමිතා වග්ග මානස්ස කස්සපි නිවේචස්ස අභාවතො නිවේචන ව සුඤ්ඤං; බ්‍රහ්මන මානි විජ්ජමානො කාලෙපි පච්චයායත්තවුත්තිතාය විරස්ස කස්සපි අභාවතො බ්‍රහ්මන ව සුඤ්ඤං; සස්සනොන මානි අඛෙඛාච්ඡන්තස්ස සබ්බකාලෙ විජ්ජමානස්ස කස්සපි අභාවතො සස්සතෙන ව සුඤ්ඤං; අවිපරිණාමධම්මෙන මානි හඬනවසෙන අවිපරිණාමපකතිකස්ස කස්සපි අභාවතො අවිපරිණාමධම්මෙන ව සුඤ්ඤං; සුත්තතෙන අත්තසුඤ්ඤාතාය එව වුත්තායපි නිවේචසුඤ්ඤානඤ්ඤා සුඛසුඤ්ඤානඤ්ඤා දස්සෙතුං ඉධ නිවේචන මානි ආදිනිපි වුත්තානි. අනිවේසෙව හි පිලායොගෙන දුක්ඛතතා නිවේචසුඤ්ඤාතාය වුත්තාය සුඛසුඤ්ඤාතාපි

1. සි. I. සුඤ්ඤං සුඤ්ඤානති. 3. සි. I & II, එතස්ස අනි.

2. සි. I, සුඤ්ඤාති.

4. සි. I & , ලිඛිතං කං.

වුත්තාව හොති. රූපාදයෝ පනෙත්ථ ඡ විසයා, චක්ඛු විඤ්ඤාණාදීනි ඡ විඤ්ඤාණානි, චක්ඛුසමථස්සාදයෝ ඡ ථස්සා, චක්ඛුසමථස්සාජාවේදනාදයෝ ඡ වේදනා ව සංඛිත්තානි වේදිතඛා.

පුඤ්ඤාභිසංඛාරොති භාවනාආදිසු පුනාති අත්තනො කාරකං, පුරෙති වස්ස අජ්ඣාසයං, පුජ්ජාභි භවං නිබ්බන්තනීති=පුඤ්ඤං, අභි සංඛරොති විපාකකවත්තාරූපඤ්ඤාති=අභිසංඛාරො, පුඤ්ඤං අභිසංඛාරො=පුඤ්ඤාභිසංඛාරො; පුඤ්ඤාපටිපක්ඛිතො අපුඤ්ඤං අභිසංඛාරො=අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො; න ඉඤ්ජං අනෙඤ්ජං, අනෙඤ්ජං¹ භවං අභි සංඛරොතිති=ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො; පුඤ්ඤාභිසංඛාරො දුනසීලභාවනාදි² වසෙන පටිත්තා අධි කාමාවචරකුසලවේතනා, භාවනාවසෙන නෙව ච පටිත්තා පඤ්ඤා රූපාවචරකුසලවේතනානි තෙරස වේතනා හොනති. අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො පාණානිපානාදිවසෙන පටිත්තා වාදස අකුසලවේතනා. ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො භාවනාවසෙන නෙව පටිත්තා චක්ඛස්සා අරූපාවචරවේතනානි තයොපි සංඛාරා ඵකුන්තිංස වේතනා හොනති.

කායසංඛාරොති ආදිසු කායතො වා පටිත්තො³ කායස්ස වා සංඛාරොති කායසංඛාරො; **වජ්ජිසංඛාරවිත්තසංඛාරෙ**සුපි ඵසෙව නයො, අයං භික්ඛො කම්මාසුභ නක්ඛිණේ පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදීනං වාරතො පටිත්ති දස්සන්තං වුත්තො. කායවිඤ්ඤාත්තිං සමුට්ඨාපෙත්වා හි කායචාරතො පටිත්තා අභි කාමාවචරකුසලවේතනා වාදස අකුසලවේතනා අභිඤ්ඤා වේතනා වාති ඵකච්ඡතිවේතනා කායසංඛාරො නාම. තා ඵව ව වජ්ජි විඤ්ඤාත්තිං සමුට්ඨාපෙත්වා වජ්ජිවාරතො පටිත්තා වජ්ජිසංඛාරො නාම. චතොචාරෙ පටිත්තා පන සංඛාරා ඵකුන්තිංස වේතනා විත්තසංඛාරො නාම.

අනිත්තා සංඛාරාති ආදිසු සංඛේපි සංඛතධම්මා සක්කඛණං⁴ පත්වා නිරුද්ධා අනිත්තා සංඛාරා; සක්කඛණං⁴ අප්පත්තා අනාගතා සංඛාරා; සක්කඛණං⁴ පත්තා පච්චුප්පන්නා සංඛාරාති. විපරිණාමසුඤ්ඤා පච්චුප්පන්නං දස්සෙත්වා තස්ස තස්ස විපරිණාමො සුඛෙන චත්තුං සක්කාති පඨමං පච්චුප්පන්නධම්මා දස්සිත්වා. තත්ථ ජානං රූපනති පච්චුප්පන්නං රූපං; සභාවෙන පුඤ්ඤාත්ති ඵත්ථ සයං භාවො සභාවො, සයමෙව උප්පාදෙති අත්තො. සකො වා භාවො සභාවො; අත්තනො සෙව උප්පාදෙති අත්තො. පච්චයායත්තවුත්තිත්තා පච්චයං විනා සයමෙව භාවො අත්තනො ඵව වා භාවො ඵත්තසම් නත්ති සභාවෙන සුඤ්ඤං; සයමෙව භාවෙන අත්තනො ඵව වා භාවෙන සුඤ්ඤාත්ති වුත්තං හොති. අථ වා සක්ඛස්ස භාවො පඨවිධානුආදිසු හි අනෙකෙසු රූපාරූපධම්මෙසු ඵකෙකො ධම්මො පරං උපාදය සකො නාම. භාවොති ච ධම්මපරියායවචනමෙතං, ඵකස්ස ච ධම්මස්ස අඤ්ඤා භාව සංඛාරො ධම්මො නත්ති, තස්මා සක්ඛස්ස අඤ්ඤාන භාවෙන සුඤ්ඤං;

1. සි. I. අනෙඤ්ජාභි,

2. සි. I. භාවනාදි.

3. සි. I. පටිත්තා.

4. සි. I. සලකිණං.

සකො අඤ්ඤාන භාවෙන සුඤ්ඤාති අරො. තෙන එකස්ස ධම්මස්ස එකසභාවතා වුත්තා හොති අථ වා සභාවෙන සුඤ්ඤානති සුඤ්ඤාසභාවෙනෙව සුඤ්ඤං; කිං වුත්තං හොති? සුඤ්ඤසුඤ්ඤතාය¹ එව සුඤ්ඤං, න අඤ්ඤාති පරියායසුඤ්ඤතාති සුඤ්ඤානති වුත්තං හොති. සචෙ පන කෙවි වදෙය්‍යං-සකො භාවො සභාවො, තෙන සභාවෙන සුඤ්ඤානති. කිං වුත්තං හොති? භාවොති ධම්මො, සො පරං උපාදය සපදෙන විසෙසිතො සභාවො නාම හොති. ධම්මස්ස කස්සපි අවිජ්ජමානත්තා ජිතං රූපං සභාවෙන සුඤ්ඤානති රූපස්ස අවිජ්ජමානත්තා වුත්තා හොතිති. එවං සති 'ජිතං රූප'න්ති වචනෙන විරුඤ්ඤාති. න හි උපපාදරතිතං ජිතං නාම හොති. තිබ්බාණං හි උපපාදරතිතං, තං ජිතං නාම න හොති. ජිතිජරාමරණාති ව උපපාදරතිතාති ජිතාති නාම න හොතති. තෙනෙවෙය් ජිතා ජිතිසභාවෙන සුඤ්ඤා ජිතිජරාමරණං තං² සභාවෙන සුඤ්ඤානති එවං අනුධරිතා භවිමෙව අවසානං කතා නිද්දිධා. යදි උපපාදරතිතස්ස විජිතන්ති වචනං සුප්පෙය්‍ය, ජිතා ජිති ජිතං ජරාමරණන්ති වත්තකං භවෙය්‍ය. යස්මා උපපාදරතිතෙසු ජාතිජරාමරණෙසු ජාත³ වචනං න වුත්තං, තස්මා සභාවෙන සුඤ්ඤං අවිජ්ජමානන්ති වචනං අවිජ්ජ මානස්ස උපපාදරතිතත්තා ජිතන්ති වචනෙන විරුඤ්ඤාති. අවිජ්ජමානස්ස ච සුඤ්ඤානති වචනං හෙධිං වුත්තෙන ලොකවච නෙන ච භගවතො වචනෙන ච ඤ්ඤසද්දගත්ථවචනෙන ච විරුඤ්ඤාති. අනෙකාති ච යුත්තිති විරුඤ්ඤාති. තස්මා තං වචනං කච්චරම්ච ජ්‍යෙෂ්ඨතබ්බං. "යං භික්ඛවෙ අප්පි සම්මතං ලොකෙ පණ්ඩිතානං, අභමපි තං අප්පිති වදාමි, යං භික්ඛවෙ නප්පි සම්මතං ලෙකෙ පණ්ඩිතානං, අභමපි තං නප්පිති වදාමි. කිංඤ්ච භික්ඛවෙ අප්පි සම්මතං ලෙකෙ පණ්ඩිතානං යමහං අප්පිති වදාමි? රූපං භික්ඛවෙ අනිවචං දුක්ඛං විපරිණාමධම්මං අප්පි සම්මතං ලොකෙ පණ්ඩිතානං, අභමපි තං අප්පිති වදාමි"ති ආදිති අනෙකෙහි බුද්ධිවචනප්පමාණෙහි අනෙකාති ච යුත්තිති ධම්මා සකකඛණෙ විජ්ජමානා එවාති නිධිමෙය්ථගත්තබ්බං.

විගනං රූපෙන උපපජ්ජිතා භඛිතං පඤ්ඤා⁴ නිරුද්ධං අනිත්ත රූපං; **විපරිණාමසංකල්ප සුඤ්ඤාඤ්ඤාති** ජර භඛිතවසෙන විරූපං විපරිණාමං පත්තඤ්ච වත්තමානස්සෙව විපරිණාමසංකල්පතො අනිත්තස්ස විපරිණාමාභාවතො තෙන විපරිණාමෙන සුඤ්ඤාඤ්ඤාති අරො. **ජිතා මෙදනාති** ආදිසුපි එසෙව නයො. ජිතිජරාමරණං පන අනිප්පිනත්තා සකසභාවෙන අලබ්භනියතො තස්මා ජිතා ජිති ජිතං ජරාමරණන්ති ආදිකෙ වෙ නයෙ පභාය භවාදිකමෙව නයං පරියොයානං කතා යපිතං.

1. සි. I. සුඤ්ඤං.

3. සි. I & II. ජාති.

2. ජාතිජරාමරණානං-කත්ථි.

4. සි. I. භඛිතමපපඤ්ඤා.

අග්ගනග්ගී අග්ගෙ භවං; සෙසංගනග්ගී අනි විස පසංසනීයං; මිසිමංගනග්ගී අනිසසග්ගනං; මිසෙසංගනග්ගී පාඨො. තිබාපි පසස්ථං. නිබ්බාණං සමමාපටිපදාය පටිපජ්ජිතබ්බිතො සදං නාම; සද්දිදනග්ගී යං ඉදං ඉදනී වතතබ්බිතබ්බාණං නිදසෙය්ගි. යසමා නිබ්බාණං ආගමම සබ්බසම්බාරානං සමථො භොති, බිංඤ්ඤාපටිඤ්ඤාපටිඅනිසම්බාරාපටි කාමභුක්ඛුපටිසංඛාතානං උපට්ඨනං පටිනිස්සග්ගො භොති, තණ්හානං බයො විරාගො නිරොධො ච භොති, තස්මා සබ්බසංඛාරසමථො සබ්බපටිපටිනිස්සග්ගො නාණනකබ්බො විග්ගො නිග්ගොති චුච්චති. නිබ්බාණනග්ගී සභාවලකබ්බෙත නිගමිතං.

ලකබ්බෙසු හි “නිඤ්ඤාති හිතබ්බෙ බාලස්ස බාලලකබ්බොති, කතමාති නිඤ්ඤා? ඉධ හිතබ්බෙ බාලො දුට්ඨිනග්ගිච්ඡිනග්ගී ච භොති දුඤ්ඤාසිතභාසී දුක්ඛකමකාරී. ඉමාති බො හිතබ්බෙ නිඤ්ඤා බාලලකබ්බොති”ති චුතතං. පණ්ඩිතෙහි බාලස්ස බාලොති සලලකබ්බෙතො තිවිධං බාලලකබ්බං. “නිඤ්ඤාති හිතබ්බෙ පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතලකබ්බොති. කතමාති නිඤ්ඤා? ඉධ හිතබ්බෙ පණ්ඩිතො සුට්ඨිනග්ගිච්ඡිනග්ගී ච භොති සුභාසිතභාසී සුක්ඛකමකාරී. ඉමාති බො හිතබ්බෙ නිඤ්ඤා පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතලකබ්බොති”ති චුතතං. පණ්ඩිතෙහි පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතොති සලලකබ්බෙතො තිවිධං පණ්ඩිතලකබ්බං. “නිඤ්ඤාති හිතබ්බෙ සංඛතස්ස සංඛතලකබ්බොති. කතමාති නිඤ්ඤා? උප්පාදො පඤ්ඤායති වයො පඤ්ඤායති සීතස්ස අඤ්ඤා ථතතං පඤ්ඤායති”ති චුතතං. උප්පාදො ඵල සංඛතමිති ලකබ්බෙතති සංඛතලකබ්බං. ඵලමිතරවයෙපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමිනා උප්පාදකබ්බෙ¹ සෙසං චිත්තං, සීතිකබ්බෙ සෙසං චිත්තං, භවගතබ්බෙ ච සෙසං චිත්තං අභාවො දසසිතො. යං පනෙත්ථ පෙය්ගාලමුඛෙන ජාතියා ච ජරාමරණස්ස ච උප්පාදාදිලකබ්බං. චුතතං. තං විපරිණාමසුඤ්ඤාතාය ජුතිජරාමරණානි සිත්වා භවපරියොසානසෙසව නායස්ස වචනෙන ච උප්පාදාදිනං. උප්පාදාදිඅවචනසමයෙන ච විරුජ්ඣති. ලකබ්බෙසොතෙ පතිතතතා පන සොතාපතිතං කත්වා ලිඛිතනග්ගී වෙදිතබ්බො. යථා ච අභිධම්මෙ අනෙකුකපිපාකමනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතුනං සමගභවාරෙ ලඝමානමපි ක්කිනසංගං පඤ්ඤා විඤ්ඤාණසොතෙ පතිත්වා ගතනග්ගී න උද්ධවනග්ගී චුතතං. ඵලමිධාපි සොතාපතිතා වෙදිතබ්බො. අථ වා ජුතිජරාමරණවනතානං සංඛාරානං උප්පාදාදියො ජුතිජරාමරණං අනිවට්ඨතොති ආදිසු විස තෙසං විස කත්වා චුතතනග්ගී වෙදිතබ්බො.

නෙකබ්බෙමනි කාමච්ඡෙදො විකබ්බිතො වෙච සුඤ්ඤා මාති කාමච්ඡෙදො නෙකබ්බෙමන විකබ්බිතො වෙච නෙකබ්බමස්ස තත්ථ අභාවතො තෙනෙව විකබ්බිතසංඛාතෙන නෙකබ්බෙමන සුඤ්ඤා ච ඵලං සෙසෙසුපි යොජනා කාතබ්බො.

තදබ්ගප්පභාණ්සමුවේදප්පභාණ්සසුපි වේඨ තදබ්ගවසෙන ව සමුවේදවසෙන ව පභිණං දුරිකතමෙව භොතිති ඉමිනා දුරිකරණවේදින විකම්මනං වුත්තං.

නෙකම්මෙන කාමච්ඡදො, තදබ්ගසුඤ්ඤාති නෙකම්මෙන පභිණො කාමච්ඡදො තෙන නෙකම්මසංඛාතෙන අබ්ගෙන සුඤ්ඤා; අථවා යො කොපි කාමච්ඡදො නෙකම්මසං තත් අභාවනො නෙකම්මෙන තෙන අබ්ගෙන සුඤ්ඤා, එවං සෙසෙසුපි යොජනා කාතඛිං, තස්ස තස්ස අබ්ගස්ස තත් තත් අභාවමතෙනෙව වේඨ උපචාරප්පභාණ්සනාවසෙන ව විපස්සනාවසෙන ව තදබ්ග සුඤ්ඤානා නිද්දිධා, පභාණ්දීපකස්ස වචනස්ස අභාවෙන පන විච්චවනානුපස්සනං යෙව පරියොසානං කතං විපස්සනා නිද්දිධා, වත්තාගේ මග්ගා න නිද්දිධා.

නෙකම්මෙන කාමච්ඡදො සමුවජ්ඣෙනාවෙව සුඤ්ඤා වාති ආදිසු විකම්මෙනෙ වුත්තනායෙනෙවෙත් අත්ථා වේදිතඛිං, තදබ්ගවිකම්මනාවසෙන පභිණානිපි වේඨ සමුද්ධාර්භාවනො සමුවජ්ඣනානි නාම භොතතිති ඉමිනා පරියායෙන සමුවේදො වුත්තං, තංතංසමුවේදකිලිවසාධනාවසෙන වා මග්ගසමපසුත්ත නෙකම්මාදිවසෙන වුත්තනානිපි වේදිතඛිං, පටිපස්සද්ධිනිස්සරණ සුඤ්ඤාසු ව ඉධ වුත්තනායෙනෙව අත්ථා වේදිතඛිං, තදබ්ග විකම්මනසමුවේදප්පභාණ්ස පනෙත් පටිපස්සද්ධිමත්තත්තා නිස්ස වත්තමත්තඤ්ච ගභෙතං වුත්තං, පඤ්චසුපි එතෙසු සුඤ්ඤාසු නෙකම්මාදීනියෙව විකම්මනතදබ්ගසමුවේදප්පටිපස්සද්ධිනිස්ස රණනාමෙන වුත්තානි.

අජ්ඣත්තනති අජ්ඣත්තභූතං; ඛණ්ඩාති ඛණ්ඩා භූතං; දුග්ගො සුඤ්ඤානති උභය සුඤ්ඤා; පච්චත්තාදිසුපි හි 'නො'ති වචනං භොති යෙව, ඡ අජ්ඣත්තනිකායත්තාදිභාවෙන සභාගානි; පරෙති විසභාගානි විඤ්ඤාණකායාති ආදිසු වේඨ කායවච නෙන විඤ්ඤාණාදීනි යෙව වුත්තානි, නෙකම්මෙමසනාදිසු නෙකම්මාදීනි යෙව තදපටිකෙති විඤ්ඤාති එසියනතිති එසනා, අථවා පුබ්බ භාගෙ නෙකම්මාදීනං එසනාපි කාමච්ඡදාදිහි සුඤ්ඤා කිමපන නෙකම්මාදීනිතිපි වුත්තං, භොති, පරිග්ගභාදිසු නෙකම්මාදීනි යෙව පුබ්බභාගෙ එසිනානි අපරභාගෙ පරිග්ගස්සනතිති පටිග්ගභොති පරිග්ගතිතානි පත්තවසෙන පටිලඛනනතිති පටිලාභො; පටිලද්ධානි ඤ්ණවසෙන පටිවිජ්ඣස්සනතිති පටිවේධොති ව වුත්තානි, එකත්ත සුඤ්ඤා ව නානත්තසුඤ්ඤාඤ්ච සකිං යෙව පුච්ඡිතා එකත්තසුඤ්ඤා විස්සරේත්තං නානත්තසුඤ්ඤා අවිස්සරේත්තං සකිං නිගමනං කතං, කස්මා න විස්සරේත්තනි වෙ? වුත්තපරියායෙනෙවෙත්

යොජනා සද්ධනීති න විසසජ්ජනනී වෙදිතබ්බං. අයං පනොත්ථ යොජනා : නෙකධම්මං එකතතං, කාමච්ඡ්ඤ්ඤා නානතතං, නෙකධම්මෙ කතෙන න සුඤ්ඤානතී. එවං සෙසෙසුපි යොජනා වෙදිතබ්බා.

බන්ධනිආදිසු නෙකධම්මාදීනි යෙව බ්මනතො රුච්චනතො ඛනනීති, රොමිතානි යෙව පටිසිඤා නිධ්මනතො අබ්ධිඛානනී පටිසිඤා සිතානං යථාරුච්ඡෙව සෙවනතො සජ්ජෙසාගාහනනී ච චුත්තානී. ඉධ සමපජානොති ආදිකො පරමත්ථසුඤ්ඤානිද්දෙසො පරිනිබ්බාණ්ණසද්ධනීද්දෙසෙ චණ්ණේතො යෙව. ඉමෙසු ච සබ්බෙසු සුඤ්ඤාසු සංඛාරසුඤ්ඤාං විපරිණාමසුඤ්ඤාං ලක්ඛණසුඤ්ඤාං ච යථාචුත්තානං ධම්මානං අඤ්ඤාමඤ්ඤාඅසම්මිසසනාදස්සනත්ථං, යත්ථ පන අකුසල පක්ඛිකානං ඩුසලපක්ඛිකෙන සුඤ්ඤාතා චුත්තා, තෙන අකුසලෙ ආදිනවදස්සනත්ථං, යත්ථ පන කුසලපක්ඛිකානං අකුසලපක්ඛිකෙන සුඤ්ඤාතා චුත්තා, තෙන කුසලෙ ආනිසංසදස්සනත්ථං, යත් අත්තත්තනිශාදිභි සුඤ්ඤාතා චුත්තා, තං සබ්බසංඛාරෙසු නිබ්බිද්දන්තත්ථං, අග්ගසුඤ්ඤාං පරමත්ථසුඤ්ඤා ඤච නිබ්බාණේ උස්සාහජන්තත්ථං චුත්තනතී වෙදිතබ්බං. තෙසු අග්ගසුඤ්ඤා ඤච පරමත්ථසුඤ්ඤා ඤචාති වෙ සුඤ්ඤානී අත්ථතො එකමෙව. නිබ්බාණං අග්ගපරමත්ථවසෙන සඋපාදිසෙසඅනුපාදිසෙතවසෙන ච මිධා කඤා චුත්තං. තානි වෙ අත්තනිසෙ (සුඤ්ඤා) සුඤ්ඤාතො සංඛාරසුඤ්ඤාතො ච සභාගානි. සුඤ්ඤා සුඤ්ඤාං අර්ක්කත්තසුඤ්ඤාං ඛනිධාසුඤ්ඤාං දුභතොසුඤ්ඤාං සභාගසුඤ්ඤාං විසභාගසුඤ්ඤානතී ඉමානි ඡ සුඤ්ඤානී සුඤ්ඤාසුඤ්ඤාමෙව භොති. අර්ක්කත්තාදිහෙදතො පන ඡධා චුත්තානි තානි ඡ ච අත්තත්තනිශාදි සුඤ්ඤාතො සභාගානි සංඛාරවිපරිණාමලක්ඛණසුඤ්ඤානි වික්ඛම්භන තදම්භනමුඡ්ච්ඡදපටිපපස්සද්ධිනිස්සරණසුඤ්ඤානි එසනාපරිග්ගහ පටිලාභපටිවෙධසුඤ්ඤානි එකත්තනානත්තසුඤ්ඤානි බන්ධනිඅබ්ධිඛාන පරියොගාහනසුඤ්ඤානි මානි සත්තරසසුඤ්ඤානී අත්තනි අවිජ්ජමා නෙති තෙති තෙති ධම්මෙති සුඤ්ඤාතො අවිජ්ජමානානං වසෙන විසුං විසුං චුත්තානී. සංඛාරවිපරිණාමලක්ඛණසුඤ්ඤානි පන ඉත රෙන ඉතරෙන අසම්මිසසවසෙන සභාගානි. වික්ඛම්භනාදි පඤ්ච කුසලපකෙචන සුඤ්ඤාතො සභාගානි. එසනාදීනි චත්තාරි බන්ධනි ආදීනි ච තිණි අකුසලපකෙචන සුඤ්ඤාතො සභාගානි. එකත්තනානත්තසුඤ්ඤානී අඤ්ඤාමඤ්ඤාපටිපක්ඛවසෙන සභාගානි.

සබ්බෙ ධම්මා සමාසෙන තිධා මෙධා තථෙකධා,

සුඤ්ඤානී සුඤ්ඤාත්ථවිදු චණ්ණස්සන්තිධි සාසනො.

කථං? සබ්බෙ තාව ලොකියා ධම්මා ධ්වප්පහසුඛඅත්තවිරහි තත්තා ධ්වප්පහසුඛඅත්තසුඤ්ඤා, මග්ගඵලධම්මා ධ්වප්පහසුඛවිරහිතත්තා ධ්වප්පහසුඤ්ඤා, අනිච්චත්තායෙව සුඛෙන සුඤ්ඤා, අනායවත්තා න සුභෙන සුඤ්ඤා. නිබ්බාණධම්මො අත්තස්සෙව අභාවතො අත්ත සුඤ්ඤා. ලොකියලොකුත්තරි පන සබ්බෙපි සංඛතා ධම්මාසත්තස්ස

කසොපි අභාවතො සත්තසුඤ්ඤා. අසංඛතො නිබ්බාණධම්මො තෙසං සංඛාරනමපි අභාවතො සංඛාරසුඤ්ඤා. සංඛතාසංඛතා පන සංඛේපි ධම්මා අත්තසංඛතස්ස පුග්ගලස්ස අභාවතො අත්තසුඤ්ඤාති.

සද්ධම්මපසාකාසනීසා පටිසම්මද්ධගගට්ඨකථාස

සුඤ්ඤාකථා වණ්ණනා

නිවසිතා.

නිවසිතා ව මජ්ඣිමවග්ගස්ස අප්පබ්බන්ධානුවණ්ණනා.

ඉද්දති විතෙසතො පඤ්ඤාය පදට්ඨානභූතාය සුඤ්ඤාකථාය අනන්තරං කමිතාය පඤ්ඤාකථාය අප්පබ්බන්ධානුවණ්ණනා. තත්ථ ආදිතො තාව සත්තසු අනුපස්සනාසු එකෙකමුලකා සත්ත පඤ්ඤා පුච්ඡාපුබ්බිමගමං කඤ්ඤා නිද්දංගං. පුන සත්තානුපස්සනාමුලකා එකෙකුත්තරමුලකා ව තිස්සො පඤ්ඤා පුච්ඡං අකඤ්ඤා ව නිද්දංගං. එවමාදිතො දස පඤ්ඤාපාරිපුරි නිද්දංගං. තත්ථ අනිවමානුපස්සනා තාව සත්ථා අනිවමතො දිට්ඨසු සංඛාරෙසු 'යදනිවමං තං දුක්ඛ'න්ති දුක්ඛතො ව, 'යං දුක්ඛං තදනන්තා'ති අනන්තතො ව ජවති, තස්මා සා භාවිතා ඛුල්ලිහතා ජවනපඤ්ඤං පටිපුරෙති. සා හි සකච්ඡ සෙසු ජවතීති ජවනා, ජවනා ව සා පඤ්ඤා වානි=ජවනපඤ්ඤා; දුක්ඛානුපස්සනා සමාධිඥ්ජනිකානන්තා බලවතී හුක්ඛා පණිධිං.¹ නිබ්බිජ්ඣති පදලෙති, තස්මා නිබ්බිජ්ඣනපඤ්ඤං පටිපුරෙති. සා හි නිබ්බිජ්ඣනිති=නිබ්බිජ්ඣනා, නිබ්බිජ්ඣනා ව සා පඤ්ඤා වානි=නිබ්බිජ්ඣනපඤ්ඤා; අනන්තානුපස්සනා සුඤ්ඤාතාදස්සනො වුද්ධිපපත්තියා මහත්තපත්තන්තා මහාපඤ්ඤං පටිපුරෙති. ආ හි වුද්ධිපපත්තන්තා මහති ව සා පඤ්ඤා වානි=මහාපඤ්ඤා; නිබ්බිදානුපස්සනා සත්ථා තිස්සන්තා සෙව අනුපස්සනානං පුරිමතොපි ආසෙවනාය බලපත්තා වත්තන්තා සබ්බසංඛාරෙසු නිබ්බිඤ්ජනසමත්ථා හුක්ඛා තික්ඛා භොති, තස්මා තික්ඛපඤ්ඤං පටිපුරෙති. චිත්තානුපස්සනාපි සත්ථා තිස්සන්තා සෙව අනුපස්සනානං පුරිමතොපි ආසෙවනාබලපත්තානං වුද්ධි තරාවත්තන්තා සබ්බසංඛාරෙහි විරජ්ජනසමත්ථා හුක්ඛා විපුලා භොති, තස්මා විපුලපඤ්ඤං පටිපුරෙති. නිරෝධානුපස්සනාපි සත්ථා තිස්සන්තා සෙව අනුපස්සනානං පුරිමතොපි ආසෙවනාබලපත්තානං වුද්ධි තරාවත්තන්තා වසලකඤ්ඤවසෙන සබ්බසංඛාරානං නිරෝධදස්සන සමත්ථා හුක්ඛා ගම්භීරා භොති, තස්මා ගම්භීරපඤ්ඤං පටිපුරෙති. නිරෝධො හි උත්තානපඤ්ඤාති අලබ්භනෙය්‍යපට්ඨන්තා ගම්භීරො, තස්මිං ගම්භීරෙ ගාධිපත්තා පඤ්ඤාපි ගම්භීරා. පටිච්ඡික්ඛානානු

සංසන්නාපි යසමා තිස්සනතං යෙව අනුප්පසන්නානං පුරිමතොපි ආසෙවනාබලප්පනතානං වුද්ධිකරාවස්ථනතා වසලකඛණවසෙන සබ්බ සම්බාරපටිතිස්සජ්ජනසමත්ථා¹ හුත්වා අසාමනතා හොති. වුද්ධි හි පරියනතප්පනතතා ජ්ඣි පඤ්ඤාහි දුරෙ හොතිති අද්දේවා. තස්මා යයං අසාමනතතතා අසාමනතපඤ්ඤං පටිපුරෙන්නී. සා හි හෙට්ඨිම පඤ්ඤාහි දුරතතා අසාමනතා අසමිපා වා පඤ්ඤාති අසාමනතපඤ්ඤා. පණ්ඩිතං පටිපුරෙන්නීති පණ්ඩිතභාවං පරිපුරෙන්නී; යස්මා යථා චුත්තසත්තපඤ්ඤා පරිපුරණණ භාවෙත්වා පණ්ඩිතලකඛණප්පතො සිබාප්පතචුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාසංඛාතෙහි සංඛාරූපෙක්ඛානුලො මගොත්රභුඤ්ඤෙහි පණ්ඩිතො හුත්වා පණ්ඩිතේවන සමනතාගතො හොති; තස්මා පණ්ඩිතං පරිපුරෙන්නීති චුත්තං.

අට්ඨි පඤ්ඤාති පණ්ඩිතවසංඛාතාය පඤ්ඤාය සහ සබ්බා අට්ඨි පඤ්ඤා; පුඨ්ඨපඤ්ඤං පටිපුරෙන්නීති යස්මා තෙන පණ්ඩිතේවන² සමනතාගතො හුත්වා යො පණ්ඩිතො ගොත්රභුඤ්ඤානානතරං නිබ්බාණං ආරම්මණං කත්වා ලොකුනතරභාවප්පතතියා ලොකීයතො පුඨ්භුතතතා විසුං භුතතතා පුඨ්ඨපඤ්ඤාති සංඛාතං මගගඵලපඤ්ඤං පාපුණාති, තස්මා “අට්ඨි පඤ්ඤා පුඨ්ඨපඤ්ඤං පරිපුරෙන්නී”ති චුත්තං.

ඉමා නව පඤ්ඤාති ආදිසු තස්සෙව කමෙන අධිගතමගගඵලස්ස අරියපුග්ගලස්ස පණ්ණිතලොකුනතරධිමේමාපයොගෙන පණ්ණිතචිත්ත සන්තානතතා පහට්ඨාකාරෙනෙව ච පවත්තමානචිත්තසන්තානස්ස ඵලානානතරං ඔභිණ්ණභවබගතො වුට්ඨිතස්ස මගගපච්චවේකඛණා, තතො ච භවබගං ඔතරිත්වා වුට්ඨිතස්ස ඵලපච්චවේකඛණා, ඉමිනාව නයෙන පභිණ්කිලෙසපච්චවේකඛණා අවසිට්ඨිකිලෙසපච්චවේකඛණා නිබ්බාණපච්චවේකඛණා පවත්තනති. තාසු පච්චවේකඛණාසු මග්ග පච්චවේකඛණා ඵලපච්චවේකඛණා ච පරිභානාපටිසමභිදා හොති. කථං? යං කිසිඤ්ච පච්චයසමභුතං නිබ්බාණං භාසිතද්දේවා විපාකො කිරියාති ඉමෙ පඤ්ඤා ධම්මා අද්දේවා අභිධම්මෙ පාළිං අනුගතත්වා තද්දට්ඨිකථායං චුත්තං. නිබ්බාණස්ස ච අත්ථතතා තද්දරම්මණං මග්ග ඵලඤ්ඤාණං “අද්දේසු ඤ්ඤාණං අත්ථපටිසමභිදා”ති වචනතො අත්ථපටි සමභිදා හොති. තස්ස අත්ථපටිසමභිදාභුතස්ස මග්ගඵලඤ්ඤාණස්ස පච්ච වේකඛණාඤ්ඤාණං “ඤ්ඤෙසු ඤ්ඤාණං පරිභානාපටිසමභිදා”ති වචනතො පරිභානාපටිසමභිදා හොති. සා ච පච්චවේකඛණා පඤ්ඤා භාසාකා රෙන පවත්තමානචිත්තසන්තානස්ස භාසපඤ්ඤා නාම හොති. තස්මා නව පඤ්ඤා-භාසපඤ්ඤා පටිපුරෙන්නීති ච, භාසපඤ්ඤා පටිභානා පටිසමභිදාති ච චුත්තං. සබ්බප්පකාරාපි පඤ්ඤා තස්ස තස්ස අත්ථස්ස පාකටකරණසංඛාතෙන පඤ්ඤාපනට්ඨින පඤ්ඤා, තෙන තෙනෙව පකාරෙන ධම්මෙ ජානාතීතිපි පඤ්ඤා.

නසානි තස්ස චුත්තප්පකාරස්ස අරියපුග්ගලස්ස; කරණයේ සාමිව්වනං. අත්ථව්වස්ථානනොති යථාචුත්තත්තස්ස පඤ්චවිධස්ස අත්ථස්ස වචන්තාපනවසෙන; චුත්තමපි වේතං සමණකරණීයකථායං-“හෙතුඵලං නිබ්බාණං. වචනසේවා අථවා පාකං කිරියාති අසේ පඤ්චපහෙදෙ පඨමන්තපහෙදගතං ඤාණං”නති.

අබ්බතා හොතිති පටිලද්ධා හොති; සායෙව පටිලාභසවත් කිරියාය සමිච්ඡිකතා, පටිලාභඵයෙහෙව ඵසසිනා පඤ්ඤාය; ධම්ම ව්වස්ථානනොති යො කොපි ඵලනිබ්බන්තකො හෙතු අරියමග්ගො භාසිතං කුසලං අකුසලනති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ධම්මොති අභිධම්මෙ පාළියානුසාරෙන චුත්තානං පඤ්චන්තං ධම්මානං වචන්තාපනවසෙන; චුත්තමපි වේතං සමණකරණීයකථායං :-“හෙතු අරියමග්ගො වචනං කුසලං අකුසලඤ්චාති ධම්මෙ පඤ්චපහෙදෙ දුතියන්තපහෙදගතං ඤාණං”නති.

තිරුත්ථව්වස්ථානනොති තෙසං අත්ථධම්මානං අනුරූප තිරුත්ථනිනං වචන්තාපනවසෙන; පටිභානව්වස්ථානනොති පටිභානසං ඛාතානං නිණ්ණං පටිසමතිද්දායානං වචන්තාපනවසෙන; නසසිමාති නිගමනවචනමෙනං.

ඵවං සබ්බසම්භාගකවසෙන අනුප්පස්සනානං විසෙසං දසෙස්සනා ඉද්දනි වජ්ඣුහෙදවසෙන දසෙස්සනො රූපෙ අනිව්වානුප්පස්සනාති ආදිමාග. තං හෙට්ඨා චුත්තත්ථමෙව. පුන රූපාදිසුගෙව අතීතානාගත පච්චුප්පන්තවසෙන ජවනපඤ්ඤං දසෙස්සතුකාමො කෙවලං රූපාදි වසෙන ච අතීතානාගතපච්චුප්පන්තරූපාදිවසෙන ච පුච්ඡං කතා පුච්ඡාකමෙතෙව විස්සජ්ජනං අකාසි. තත්ථ සුද්ධිරූපාදිවිස්සජ්ජනෙසු¹ පඨමං නිද්දිට්ඨා ඵව පඤ්ඤා, අතීතානාගතපච්චුප්පන්තමුල කෙසු සබ්බවිස්සජ්ජනෙසු තෙසු අතීතාදිසු ජවනවසෙන ජවන පඤ්ඤාති නිද්දිට්ඨා.

පුන අනෙකසුත්තන්තපුබ්බිඛගමං පඤ්ඤාපහෙදං දසෙස්සතුකාමො පඨමං තාව සුත්තනෙත උද්දීසි. තත්ථ සපුරිසසංසෙමොති හෙට්ඨා චුත්තප්පකාරානං සපුරිසානං හජනං; සද්ධම්මසමණනති තෙසං සපුරිසානං සනතිකෙ සීලාදිපටිපත්තිදීපකස්ස සද්ධම්මවචනස්ස සවණං; සොනිසො මනසිකානෙති සුත්තානං ධම්මානං අනුප්පජ්ජිකම්භ වසෙන උපායෙන මනසිකාගේ; ධම්මානුධම්මපටිපත්තීති ලොකුත්තර ධම්මෙ අනුගතස්ස සීලාදි² පටිපද්ධම්මස්ස පටිපජ්ජනං.

පඤ්ඤාපටිලාභාය, පඤ්ඤාචුද්ධිසා, පඤ්ඤාවෙසුලලාය පඤ්ඤා ඛුලලාසාති ඉමාති වත්තාරි පඤ්ඤාවසෙන භාවවචනාති. සෙසාති වාදස පුග්ගලවසෙන භාවවචනාති.

සුත්තනතනනිද්දෙසෙ ජනනං අභිඤ්ඤාඤාණානිනනි ඉද්ධිවිධි
 දිඛි සොතවෙනොපරියපුර්වකිනිවාසදිඛිවකුඤ්ඤාසවානංබයඤ්ඤානං;
 තොසනනනිනං ඤාණානිනි ඤාණකථාය නිද්දිට්ඨානං¹ සාවකසාධාර
 ණානං ඤාණානං; සනතසනනනිනං ඤාණානිනි එත් “සනතසනනනි
 වො භික්ඛවෙ ඤාණවඤ්ඤානි දෙසිය්සාමි. තං සුඤ්ඤාථ සාධුකං මනසි
 කරොථ භාසිය්සාමිති. කතමානි භික්ඛවෙ සනතසනනනි ඤාණවඤ්ඤානි?
 ජාතිපච්චයා ජරාමරණනනි ඤාණං, අසති ජාතියා නච්ච ජරාමරණනනි
 ඤාණං, අතීතමපි අද්ධානං ජාතිපච්චයා ජරාමරණනනි ඤාණං, අසති
 ජාතියා නච්ච ජරාමරණං, අනාගතමපි අද්ධානං ජාතිපච්චයා ජරා
 මරණනනි ඤාණං, අසති ජාතියා නච්ච ජරාමරණනනි ඤාණං,
 යමපියං තං ධම්මට්ඨතිඤ්ඤාණං තමපි බයධම්මං වයධම්මං විරුගධම්මං
 නිරොධධම්මනනි ඤාණං, භවපච්චයා ජාතීති ඤාණං, උපාද්නපච්චයා
 භවොති ඤාණං, තණ්හාපච්චයා උපාද්නනනි ඤාණං, වෙදනාපච්චයා
 තණ්හාති ඤාණං, එසංපච්චයා වෙදනාති ඤාණං, සලායතනපච්චයා
 එසොසාති ඤාණං, නාමරූපපච්චයා සලායතනනනි ඤාණං, විඤ්ඤාණ
 පච්චයා නාමරූපනනි ඤාණං, සඛ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණනනි ඤාණං,
 අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරාති ඤාණං, අසති අවිජ්ජාය නච්ච සංඛාරති
 ඤාණං, අතීතමපි අද්ධානං අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරාති ඤාණං, අසති
 අවිජ්ජාය නච්ච සංඛාරති ඤාණං, අනාගතමපි අද්ධානං අවිජ්ජා
 පච්චයා සඛ්ඛාරති ඤාණං, අසති අවිජ්ජාය නච්ච සංඛාරති ඤාණං,
 යමපියං තං ධම්මට්ඨතිඤ්ඤාණං, තමපි බයධම්මං වයධම්මං විරුගධම්මං
 නිරොධධම්මනනි ඤාණං. ඉමානි වුච්චනති භික්ඛවෙ සනතසනනනි
 ඤාණවඤ්ඤානි”ති එවං භගවතා නිද්දනවග්ගෙ වුත්තානි සනතසනනනි
 ඤාණානි; ජරාමරණෙ ඤාණං, ජරාමරණසමුදයෙ ඤාණං, ජරාමරණ
 නිරොධෙ ඤාණං, ජරාමරණනිරොධනාමිතියා පටිපද්දය ඤාණනනි
 ඉමිනා නයෙන එකාදසස්ස අබ්බෙතස්ස චත්තාරි චත්තාරි කන්ධා වුත්තානි
 චතුර්වත්තාරීය ඤාණවඤ්ඤානි පන ඉධ න ගතිතානි. උභයත්ථ ව ඤාණානි
 යෙව භිතසුබ්බස්ස වඤ්ඤානිති ඤාණවඤ්ඤානි. ලාභොති ආදිස්ස ලාභොයෙව
 උපසග්ගෙන විසෙසෙකං සමිලාභොති වුත්තො. පුන තසොව අත්ථ
 විචරණවසෙන පනති සමපනතිති වුත්තං. මුසනාති අභිගමවසෙන
 මුසනා; සමජිකිජිසාති පටිලාභසමජිකිරියා; උසමසද්ධති නිථාදනා.

සනතනසඤ්ඤ සෙකඛානනනි තියොසා සිකඛා සිකඛනතීති සෙකඛ
 සඤ්ඤාතානං සොතාපනතිමග්ගට්ඨාදීනං සනතනනං; පුපුර්ජනකලා
 ණකස්ස මාති නිබ්බාණගාමිතියා පටිපද්දය සුත්තතනා සුඤ්ඤාට්ඨන
 කලාණසඤ්ඤාතස්ස පුපුර්ජනස්ස; වඛ්ඪිතං වඛ්ඪිතං එවායාති
 වඛ්ඪිතවඛ්ඪිතා; යථා වුත්තානමපි අට්ඨනතං පඤ්ඤානං වසෙන
 විසෙසතො ව අරහතො පඤ්ඤාවසෙන සඤ්ඤාමුද්ධිසා; තථා පඤ්ඤා
 වෙසලාසං.

බ්‍රිද්ධිය සදෙවකසස ව ලොකසස පඤ්ඤා නිථාගතසස පඤ්ඤාය දුරෙති අදීනි වඩා තමෙව දුරට්ඨි. අනෙකපසකාරතො දසෙය්‍යානුකාමො “පඤ්ඤාපහෙදකුසලො”¹ති ආදිමාහ.

තත්ථ පඤ්ඤාපහෙදකුසලොති අනන්තො අනන්තවිකපෙස¹ පඤ්ඤාපහෙදෙ ඡේතො; පභිනනඤ්ඤොති අනන්තපහෙදපනත ඤ්ඤො; එතෙන පඤ්ඤාපහෙදකුසලතෙනපි සති තාසං පඤ්ඤානං අනන්තහෙදතං දසෙය්‍යති. අබිගනපටිසම්භිදෙති පටිලද්ධිඅග්ගවතු පටිසම්භිද්දඤ්ඤො; චතුමෙසාරජ්ජපනෙනාති චතතාරි විසාරදභාව සංඛාතානි ඤ්ඤොති පනෙනා; යථාහ :- “සමමාසමුද්ධියං තෙ පටි ජානතො ඉමෙ ධම්මො අනභිසමුද්ධියාති තත්‍ර චත මං සමඤ්ඤො වා බ්‍රාහ්මඤ්ඤො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොචි වා ලොකස්මිං සහ ධම්මෙන පටිච්චොදෙය්‍යතීති නිමිත්තමෙතං භික්ඛවෙ න සමනුපස්සාමි. එතමහං භික්ඛවෙ ²නිමිත්තං අසමනුපස්සනො³ බෙමපපනො අභ යපපනො වෙසාරජ්ජපනො විහරාමි. බිණ්ණසවස්සං තෙ පටිජා නතො ඉමෙ ආසවා අපරික්ඛිණ්ණාති-යෙ බො පන තෙ අනතරාසිකා ධම්මා චුත්තා, තෙ පටිසෙවනො නාලං අනතරායායාති-යස්ස බො පන තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතො, සො න නිය්‍යාති තකකරස්ස සමමාදුක්ඛකම්මායාති තත්‍ර චත මං සමඤ්ඤො වා බ්‍රාහ්මඤ්ඤො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොචි වා ලොකස්මිං සහ ධම්මෙන පටිච්චො දෙය්‍යතීති නිමිත්තමෙතං භික්ඛවෙ න සමනුපස්සාමි. එතමහං භික්ඛවෙ නිමිත්තං අසමනුපස්සනො බෙමපපනො අභයපපනො වෙසාර ජ්ජපනො විහරාමි”⁴ති. දසබ්ලබ්ලධාරී⁵ති දසබ්ලාති එතෙසනති= දසබ්ලා, දසබ්ලානං බ්ලාති=දසබ්ලබ්ලාති, තානි දසබ්ලබ්ලාති ධාරයතීති=දසබ්ලබ්ලධාරී; දසබ්ලඤ්ඤානබ්ලධාරීති අත්ථො. එතෙති තීති වචනෙති අනන්තපහෙදනං නෙය්‍යානං පහෙදමුඛමතං දසසිතං. සොයෙව පඤ්ඤාපයොගවසෙන අභිමඛගලසම්මතධෙධින සුඤ්ඤාසංභො; අසන්තාසධෙධින සුඤ්ඤාසංභො; මහන්තධෙධින සුඤ්ඤා නාමො; පඡානනධෙධින සුඤ්ඤාපඤ්ඤා; ලොකකිච්චධුර්වහ නධෙධින සුඤ්ඤාධොරසංභො.

අථ තෙජාදිකං අනන්තඤ්ඤානුමො ලද්ධිං ගුණවිසෙසං දසෙය්‍යා කාමො තෙසං තෙජාදීනං අනන්තඤ්ඤානුමුලකභාවං දසෙය්‍යනො “අනන්තඤ්ඤො”¹ති වඩා “අනන්තතෙජො”²ති ආදිමාහ. තත්ථ අභිනනඤ්ඤොති ගණනවසෙන ව පභාවවසෙන³ ව අනතරගිත ඤ්ඤො; අභිනනනෙතෙති වෙනෙය්‍යසන්තානෙ මොහතමවිධවනෙන අනන්තඤ්ඤානෙතෙති; අභිනනසංභොති පඤ්ඤාගුණෙහෙව ලොකනතය විස්තානන්තකිත්තිසොසො; අධෙධියාති පඤ්ඤාධනයමිද්ධියා සම්මද්ධියා;

1. සි. I, අනන්ත විකපෙපන. 3. සි. I, සමනුපස්සනො.
2. සි. I, වෙනිමිත්තො. 4. නි. අ. දසබ්ලධාරී-ආශ්ලමුද්දිතපාළි.
5. සි. I & II, සභාවමසෙන.

මහදාමනොති පඤ්ඤාධනවසිඨතෙනපි පභාවමහතෙනන මහනතං පඤ්ඤාධනමස්සාති=මහදාමනො; “මහාධනො”තිපි පාඨො. ධනමාති පසංසිතබ්බ¹ පඤ්ඤාධනවත්තා නිවච්ඡන්තපඤ්ඤාධනවත්තා අභිසංභූතපඤ්ඤාධනවත්තා ධනවා; එතෙසු හි තීසු අපේක්ෂු ඉදං වචනං සද්දවිදු ඉච්ඡන්ති.

පඤ්ඤාගුණෙන භගවතො අත්තසම්පන්නසිද්ධිං දස්සෙත්වා පුන පඤ්ඤාගුණෙනෙව ලොකතිත්තසම්පන්නසිද්ධිං දස්සෙන්නො නොනාති ආදිමාග. තත්ථ වෙනෙයෙස සංසාරසංඛාතභයව්ඨානතො නිබ්බාණ සංඛාතබෙමව්ඨානං නොනා; තත්ථ නායනකාලෙ එවං සංවරපිනස පතාණපිනසවසෙන වෙනෙයෙස විනොනා; ධම්මදෙවනාකාලෙ එවං සංසමෙජ්දනෙන අනුනොනා; සංසයං ජිජ්ඣිත්වා පඤ්ඤාපෙතබ්බං අත්ථං පඤ්ඤාපෙතා; තථා පඤ්ඤාපිතානං නිච්ඡයකරණෙන නිජ්ඣාපෙතා; තථා නිජ්ඣාපිතස්ස අත්ථස්ස පටිපත්තිපයොජනවසෙන පෙකෙතිනා; තථා පටිපන්න පටිපත්තිඵලෙන සංසාදෙනා; සො හි භගවාති එත්ථ හිකාරො අනන්තරං චූත්තස්ස අත්ථස්ස කාරණාපදෙසෙනිපානො; අනුපානස්ස මගගස්ස උප්පාදෙනාති සකසන්තානෙන උප්පන්න පුබ්බස්ස ඡ්ඨසාධාරණඤ්ඤාණභෙදුභුතස්ස අරියමග්ගස්ස බොධිමුලෙ ලොකතිත්තත්ථං සකසන්තානෙන උප්පාදෙනා; අසංඤ්ඤානස්ස මග්ගස්ස සංඤ්ඤානොනාති වෙනෙයසසන්තානෙන අසංඤ්ඤානපුබ්බස්ස සාවක පාරමිඤ්ඤාණභෙදුභුතස්ස අරියමග්ගස්ස ධම්මවිකකප්පවත්තනතො පභුති සාවජ්ජකාලා වෙනෙයස සන්තානෙන සංඤ්ඤානෙනා; සාවක වෙනෙයසානම්භි හි සන්තානෙන භගවතො චූත්තවචනෙනෙව අරිය මග්ගස්ස සංඤ්ඤානෙනා භගවා සංඤ්ඤානෙනා නාම භොති. අනිකඛා නස්ස මග්ගස්ස අකඛානාති අව්ඨධම්මසමන්තාගතානං මුද්ධිභාවාය කතාහිනිභාරානං බොධිසත්තානං මුද්ධිභාවාය බ්‍යාකරණං දත්වා අනකඛානපුබ්බස්ස පාරමිතාමග්ගස්ස මුද්ධි භවිස්සන්ති බ්‍යාකරණ මතෙනෙනෙව වා බොධිමුලෙ උප්පජ්ජිතබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස අකඛානා; අයං නයො පච්චිකබොධිසත්තබ්‍යාකරණෙපි ලබ්බතියෙව. මග්ගඤ්ඤාති පච්චිකබ්බණාවසෙන අත්තනා උප්පාදිතඅරියමග්ගස්ස ඤ්ඤා; මග්ගවිදුති විනෙයසසන්තානෙන ජනෙතබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස කුසලො; මග්ගකොට්ඨෙදුති බොධිසත්තානං අකඛාතබ්බමග්ග විවකඛණො. අථ වා අභිසංඛොධිපටිපත්තිමග්ගඤ්ඤා, පච්චිකබොධි පටිපත්තිමග්ගවිදු, සාවකබොධිපටිපත්තිමග්ගකොට්ඨෙදු. අථ වා “එතෙන මග්ගෙන අත්ත පුබ්බ තරිස්සන්තියෙව තරන්ති ඔඝ”න්ති වචනෙනා යථායොගං අනිතානාගතපච්චුප්පන්නමුද්ධිපච්චිකමුද්ධි සාවකානං මග්ගවසෙන ම සුඤ්ඤානානිමිත්තඅප්පණ්ණිතිමග්ගවසෙන ම උග්ගපිතඤ්ඤා විපච්චිතඤ්ඤානෙයසපුග්ගලානං මග්ගවසෙන ම යථාකත මෙනත්ථයොජනං කරොන්ති. මග්ගානුගාමි ව සන්තාති භගවතා

ගතමග්ගානුගාමීනො හු කිං; එත්ථ වසඤ්ඤා හෙතුඅත්ථ නිපාතො. එතෙන භගවතො මගගුප්පාදනාදිගුණාධිගමාය හෙතු වුත්තො හොති. පන සඤ්ඤා කතත්ථ නිපාතො. තෙන භගවතා කතමග්ගකාරණං¹ වුත්තං හොති. **පච්ඡා සමන්තාගමාති** පඨමං ගතස්ස භගවතො පච්ඡාගත සීලාදිගුණෙන සමන්තාගතා.

ඉති ථේරො “අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙනා”ති ආදීති යඤා සබ්බෙපි භගවතො සීලාදයො ගුණා අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ආගතා; තස්මා අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ගුණං කථෙසි. **ජානං ජානාතීති** ජාතිතබ්බං ජානාති; සබ්බඤ්ඤානාය යං කිංඤ්ච පඤ්ඤාය ජාතිතබ්බං නාම අත්ථි, තං සබ්බං පඤ්ඤානෙය්‍යපථයමුත්තං පඤ්ඤාය ජානාතීති අත්ථො. **පස්සං පස්සතීති** පයසිතබ්බං පස්සති; සබ්බදස්සා විතාය තංයෙව නෙය්‍යපථං වකුක්කුනා දිට්ඨං විය කරොත්තො පඤ්ඤා වකුක්කුනා පස්සතීති අත්ථො. යථා වා එකමෙවා විපරිතං ගණ්හන්තොපි ජානන්තොපි න ජානාති, පස්සන්තොපි න පස්සති, න එවං භගවා. භගවා පන යථාසභාවං ගණ්හන්තො ජානාතියෙව පස්සතියෙව. ස්වායං දස්සනපරිනායකට්ඨන වකුක්කුනො; විදිත්තාදිගට්ඨන² ඤාණභුතො; අවිපරිතසභාවට්ඨන වා පරියන්තිධම්මපචත්තනතො හදසෙන වින්නන්තා වාචාය නිවඡාරිතධම්මමයොති ධම්මභුතො; සෙට්ඨට්ඨන භුග්ගභුතො. අථ වා වකුක්කු විය භුතොති වකුක්කුභුතො; ඤාණං විය භුතොති ඤාණභුතො; ධම්මො විය භුතොති ධම්මභුතො; බ්‍රහ්මා විය භුතොති බ්‍රහ්මභුතො. ස්වායං ධම්මස්ස වචනතො වත්තනතො වා වත්තා; නානප්පකාරෙති වචනතො වා වත්තනතො වා පවත්තා; අත්ථං නිහරිතා නිහරිතා නයනතො අත්ථස්ස නිත්‍යන්තා; අමනාසිගමාය පටිපත්තිදෙසනතො අමනප්පකාසනාය වා ධම්මදෙසනාය අමතස්ස අධිගමාපනතො අමනස්ස දානා; ලොකුත්තර ධම්මස්ස උප්පාදිත්තො වෙනෙය්‍යානුරූපෙන යථාසුඛං ලොකුත්තර ධම්මස්ස දනෙන ව ධම්මෙසු ව ඉස්සරොති ධම්මස්සාමි; නාථාගත පදං හෙට්ඨා වුත්තත්ථං. ඉදුති ඡන්තං ඡන්තාතීති ආදීති වුත්තං ගුණං සබ්බඤ්ඤානාය විසෙසෙනා දසෙතුකාමො සබ්බඤ්ඤානං සාධෙනො “නත්ථි”ති ආදිමාහ.

එවං භූතස්ස හි භගවතො පාරමිතා³ පුඤ්ඤබලප්පභාව නිජ්ඣන්තන අරහත්තමග්ගඤ්ඤානෙත සබ්බධම්මෙසු සවාසනස්ස සමමොහස්ස විභත්තනා අසවඡිකිනං නාම නත්ථි. අසමමොහතො සබ්බධම්මානං ඤාත්තනා අඤ්ඤානං නාම නත්ථි. තථෙව සබ්බධම්මානං වකුක්කුනා විය ඤාණවකුක්කුනා දිට්ඨිත්තා අදිට්ඨිං නාම නත්ථි. ඤාණෙන පන පත්තන්තා අපිදිනං නාම නත්ථි. අසමමොහසවඡිකිරියාය සවඡිකිත්තනා අසවඡිකිනං නාම නත්ථි. අසමමොහපඤ්ඤාය පුට්ඨිත්තා පඤ්ඤාය අපුෂ්ඨිනං නාම නත්ථි. සම්මුප්පන්නාති පච්චිපන්නං කාලං වා

1. සි, ඩී, ගතමග්ගකාරණං. 2. නි, අ, විදිත්තාදිඅත්ථෙන 3. නි, අ, පාරමිතායං.

ධම්මං වා; උපාදයාති ආදය; අනෙතා කතාති අයො. 'උපාදයා'ති වචනෙනෙව කාලවිමුත්තං නිබ්බාණමපි ගතිතමෙව හොති. අනි තාදිවචනාති ච නැපීති ආදිවචනෙන ච සරියනති, සහෙති ආදි වචනෙන වා. සහෙති ධම්මාති සබ්බසම්මානාසම්මතධම්මපරියාදනං. සබ්බාකාරෙතාති සබ්බධම්මෙසු එකෙකසෙසු ව ධම්මස්ස අනිව්වා කාරාදිසබ්බාකාරපරියාදනං. ඤාණමුචෙති ඤාණාභිමුචෙ. ආපාඨං ආගමස්නති¹ මසරණං උපෙනති; "ජාතිතබ්බ"නති පදං "නෙය්‍ය"නති පදස්ස අත්ථවිවරණත්ථං වුත්තං. අත්තසෙත්ථා මාති ආදිසු වාසඥා සමුවචයෙත්ථා. අත්තසෙත්ථාති අත්තනො අයො; පරසෙත්ථාති පරෙසං තිණ්ණං ලොකානං අයො. උභසෙත්ථාති අත්තනො ච පරෙසඤ්ඤාති සත්ථං යෙව උභිනානං අයො. දිට්ඨධම්මෙකොති දිට්ඨධම්මෙ නියුත්තො දිට්ඨධම්මපපයොජනො වා අයො; සමපරයෙ නියුත්තො සමපරයප්ප යොජනො වා සමපරයසිත්තො; උත්තානොති ආදිසු වොභාරවසෙන වත්තබ්බො සුඛපතිට්ඨත්තා¹ උත්තානො; වොභාරං අතික්කමිත්තා වත්තබ්බො සුඤ්ඤාතාපටිසංයුත්තො දුක්ඛපතිට්ඨත්තා¹ ගමිගිගෙ; ලොකුත්තගෙ අවචනනතිගෙක්කත්තා² ගුලෙසා; අනිවචනාදිකො සනා දිගි පටිච්ඡන්තත්තො පටිච්ඡනෙනා; අප්පවුරං³ වොභාරෙන වත්තබ්බො යථාරුතං අගහෙත්තා අධිපපායස්ස නෙතබ්බත්තො නෙය්‍යො; පවුර වොභාරෙන වත්තබ්බො වචනමනෙතන අධිපපායස්ස නිත්තත්තො නිනො; සුපරිසුද්ධිඋපමාධිවිපස්සනායො තදබ්බවික්කමිත්තවසෙන වජ්ජවිරහිත්තත්තො අනවජ්ජො; කිලෙසසමුවෙජ්ජනනො අරියමග්ගයො නික්කිලෙසො; කිලෙසපටිපපස්සද්ධිත්තො අරියඵලයො මොදනො; සම්මතාසම්මතෙසු අනුධම්මත්තො නිබ්බාණං පරමසෙත්ථා; පටිච්ඡන නීති වුද්ධඤ්ඤාස්ස විසයභාවනො අබ්බිභූත්තත්තො අනෙතාමුද්ධඤ්ඤාණ ඛ්‍යාපිත්තා වා සමත්තා වා ආලිඛිත්තා වා විසෙසෙන වා වත්තති; සබ්බං කාසකමමනති ආදිගි භගවතො ඤාණමයතං⁴ දසෙයි. ඤාණානුපටිච්ඡනනීති ඤාණං අනුපරිවත්තති; ඤාණවිරහිතං න හොතීති අයො; අප්පමිහනනති නිරවරණතං දසෙයි.

පුන සබ්බඤ්ඤානං උපමාය සාධෙතුකාමො ආවජ්ඣනනති ආදි මාග. තත්ථ ජාතිතබ්බනති නෙය්‍යං; නෙය්‍යං පරියත්තො නෙය්‍යා වසානමස්ස අපීති නෙය්‍යපරියනතිකං; අසබ්බඤ්ඤානං පන නෙය්‍යා වසානමෙව නැපී. ඤාණපරියනතිකෙපි එසෙව නයො. පුරිමසමකෙ වුත්තත්ථමෙව ඉමිනා යමකෙන විසෙසෙත්තා දසෙයි. තතියසම කෙන පටිසෙධවසෙන නියමිත්තා දසෙයි. එත්ථ ච නෙය්‍යං.⁵ ඤාණස්ස පරිත්තා නෙය්‍යපරො; අඤ්ඤාමඤ්ඤාපටිසන්තවට්ඨාසිත්තාති නෙය්‍යඤ්ඤා ඤාණඤ්ඤා වෙපෙත්තා⁶ ධානතො අඤ්ඤාමඤ්ඤාස්ස පරි

1. නි. අ. සුඛපට්ඨත්තා. [සි. I, පතිට්ඨසෙත්ථා.]

2. නි. අ. නිමොක්කත්තා.

3. සි. I, අප්පවුර.

4. නි. අ. ඤාණමසයතං.

5. සි. I & II, නෙය්‍ය.

6. නි. අ. ඛ්‍යාපෙත්තා.

යනෙන ධානසීලා; ආවජ්ජනපට්ඨිඤ්ඤානි මනෝචාරාවජ්ජනායත්තා; ආවජ්ජිතානන්තරමෙව ඡිනානීති අයො. ආඝංඛනපට්ඨිඤ්ඤානි රුචි ආයත්තා; ආවජ්ජනානන්තරං ජවනඤ්ඤේන ඡිනානීති අයො. ඉතරුති වෙ පදුනි ඉමෙසං චිත්තං පදුනං යථාක්කමෙන අත්ථපා කාසනත්ථං වුත්තානි. බ්‍රද්දො ආසං ඡිනානීති ආදීනි ඤ්ඤා කථායං වණ්ණිතානි. මහානිද්දෙසෙ පන “භගවා ආසයං ජානාති”ති ආගතං. තත්ථ බුද්ධස්ස “භගවතො”ති ආගතවධානෙ ව ඉධ කත්ථි “බුද්ධස්සා”ති ආගතං. අනාමසොති උපරිවනෙන න; නිමිතිමිඛගලනති එත්ථ නිමි නාම එකා මච්ඡජාති, තිමිං ගලිතුං සමත්ථා තතො මහත්ත සරිරුති තිමිඛගලා නාම එකා මච්ඡජාති; තිමිඛගලං ගලිතුං සමත්ථා පඤ්චයෝජනසතිකසරිරා තිමිතිමිඛගලා නාම එකා මච්ඡජාති; ඉධ ජාතිගහණෙන එකවචනං කතනති වෙදිතබ්බං. ගරුලං වෙනතෙ ඤානති¹ එත්ථ ගරුලොති ජාතිවසෙන නාමං; වෙනතෙඤ්ඤානි ගොතන වසෙන; පදෙසෙති එකදෙසෙ; සාදිසුත්තසමානි සබ්බබුද්ධානං ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරෙ ගහෙනා වුත්තනති වෙදිතබ්බං. සෙසසාවකා හි පඤ්ඤාය ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරෙන සමානා නාම නත්ථි. යථා හ :- “එතදග්ගං භික්ඛවෙ මම සාවකානං භික්ඛුනං මහාපඤ්ඤානං යදිදං සාරිපුත්තො”ති. අධිකථායඤ්ච වුත්තං :-

“ලොකනාථං ඵපෙඤාන යෙ වඤ්ඤෙ සන්ති පාණිනො,
පඤ්ඤාය සාරිපුත්තස්ස කලං නාග්ගනති සොලසිං”.

එට්ඨොති බුද්ධඤ්ඤං සබ්බදෙවමනුස්සානමපි පඤ්ඤං පාපුණ්ඤා ධානතො තෙසං පඤ්ඤං එරිඤා බ්‍යාපිඤා තිව්ඨති; අතිසංසිඤාති බුද්ධඤ්ඤං සබ්බදෙවමනුස්සානමපි පඤ්ඤං අතික්කමිඤා තෙසං අපි සයභුතමපි² සබ්බෙනස්සං සංසිඤා භඤ්ජිඤා තිව්ඨති; මහානිද්දෙසෙ පන “අභිභවිඤා”ති පාඨො. මඤ්ඤානපි අයො. සෙසි නොති ආදි එවං. එරිඤා අතිසංසිඤා ධානස්ස පච්චක්ඛකාරණං දස්සෙති. තත්ථ පණ්ඩිතානි පණ්ඩිවෙවන සමනතාගතා; නිසුණානි සණ්ඨසුබ්බම බුද්ධිනො සුබ්බම අත්ථන්තරෙ පටිවිජ්ඣකයමත්ථා; කතපරප්පවාදුති ඤ්ඤතපරප්පවාදු වෙව පරෙහි සද්ධිං කතවාදුපරිවයා ව; වාලවෙධි රුපානි වාලවෙධි ධනුගහසද්ධි; වොහිඤ්ඤානා³ මඤ්ඤා වරනති පඤ්ඤාගනොති දිට්ඨිගනානිති වාලවෙධි විය වාලං සුබ්බමානපි පරෙසං දිට්ඨිගමනානි⁴ අත්තනො පඤ්ඤාගමනෙන භිඤ්ඤානා විය වරනතිති අයො. අථවා “ගුථගතං වුත්තගත”නති ආදිසු විය පඤ්ඤා එව පඤ්ඤාගතානි, දිට්ඨියො එව දිට්ඨිගතානි; පඤ්ඤං අතිසංසිඤාති විපදමපි තිපදමපි චතුපපදමපි පුච්ඡං රවසිඤා; තෙසං පඤ්ඤානං අතිබ්‍රහ්ම කඤා සබ්බසබ්බගත්ථං වික්ඛන්තුං වුත්තං. “ගුලුනානි ව”

1. සි. I. ගලරවෙන ගෙයන්ති

3. සි. I & 2. පා. තෙ සිඤ්ඤානා.

2. නි. අ. විසයභුතමපි.

4. සි. I. දිට්ඨිගතානි

5. නි. අ. පටිවජ්ජනානි ව-ඉවමසිකං.

අත්ථානානි”ති පාඨසෙසො. තෙසං තථා විතසං දිස්වා අත්තනා අභිසම්බන්ධපඤ්ඤාං පුච්ඡන්ති එවං භගවතා අධිපොතත්තා පඤ්ඤාං පුච්ඡන්ති. අඤ්ඤාසං පන පුච්ඡාය ඔක්ඛායමෙව අදන්වා භගවා උපසංකමන්නානං ධම්මං දෙසෙති. “යථාහ :—“තෙ පඤ්ඤාං අභිසම්බන්ධෙත්ති-ඉමං මයං පඤ්ඤාං සමණො ගොතමං උපසංකමිත්වා පුච්ඡස්සාම. සමෙ නො සමණො ගොතමො එවං පුට්ඨො එවං බ්‍යාකරිස්සති, එවමස්ස මයං තං වාදං ආරොපෙස්සාම. එවං මෙ පුට්ඨො එවං බ්‍යාකරිස්සති, එවංපිස්ස මයං තං වාදං ආරොපෙස්සාමාති. තෙ යෙන සමණො ගොතමො තෙනුපසංකමන්ති. තෙ සමණො ගොතමො ධම්මියා කථාය සන්දස්සෙති සමාදපෙති සමුත්තොජෙති සමපහංසෙති. තෙ සමණෙන ගොතමෙන ධම්මියා කථාය සන්දස්සිතා සමාදපිතා සමුත්තොජිතා සමපහංසිතා න චෙව සමණො ගොතමං පඤ්ඤාං පුච්ඡන්ති කුතස්ස වාදං ආරොපෙස්සන්ති? අඤ්ඤදර්ථී සමණස්සෙව ගොතමස්ස සාවකා සමපජ්ජන්ති”ති. කස්මා පඤ්ඤාං න පුච්ඡන්තිති චෙ? භගවා කීර පරිසමජේඛා ධම්මං දෙසෙන්නො පරියාය අජ්ඣාසයං ඔලොකෙති. තතො පස්සති: ඉමෙ පණ්ඩිතා ශුලහං රහස්සං පඤ්ඤාං ඔවට්ඨික සාරං කන්ධා ආගතාති. සො තෙහි අපුට්ඨායෙව පඤ්ඤාපුච්ඡාය එත්තකා දෙසා, විස්සජ්ජෙන එත්තකා, අත්ථෙ පදෙ අකඛරෙ එත්තකාති; ඉමෙ පඤ්ඤා පුච්ඡන්නො එවං පුච්ඡෙය්‍යා, විස්සජ්ජෙන්නො එවං විස්සජ්ජෙය්‍යාති ඉති ඔවට්ඨිකසාරං කන්ධා ආනිතෙ පඤ්ඤා ධම්මකථාය අත්තනෙර පකිඨිතිවා විදංසෙති. තෙ පණ්ඩිතා ‘සෙය්‍යා චක නො මයං ඉමෙ පඤ්ඤා න පුච්ඡිමහ. සමෙ මයං පුච්ඡෙය්‍යාම, අපජතිට්ඨා තෙ නො කන්ධා සමණො ගොතමො බිපෙය්‍යා’ති අත්තමනා භවන්ති. අපි ච බ්‍රුද්ධා නාම ධම්මං දෙසෙන්නා පරිසං මෙත්තාය ඵරන්ති. මෙත්තාය ච ඵරණෙන දසබ්බලෙසු මහාජනස්ස චිත්තං පසිද්ධී. බ්‍රුද්ධා නාම රූපග්‍රහප්‍රත්‍යායා ගොතති දස්සනසමපන්නා මධුරස්සාග් මුදුජ්චිතා සුඵසිත්තදන්තාවරණා අමතෙන හදයං සිඤ්චන්තා විශ ධම්මං කථෙන්නති, තත්‍ර නෙසං මෙත්තාඵරණෙන පසන්නචිත්තානා එවං හොති: එවරූපං අදෙවජ්ඣකථං අමොඝකථං නිශ්‍යානිකකථං කථෙන්නෙන භගවතා සද්ධිං න සකිස්සාම පච්චිතිකගාහං ගණ්ඨිතුන්ති. අත්තනො පසන්නභාවෙනෙව පඤ්ඤාං න පුච්ඡන්තිති.

කම්මා විස්සජ්ජිනාති එවං තුමෙහ පුච්ඡ්ථාති අපුච්ඡිත¹ පඤ්ඤානං උච්චාරණෙන තෙ පඤ්ඤා භගවතා කම්මා එව හොතති; යථා ච තෙ විස්සජ්ජෙනධිං තථා විස්සජ්ජිනා එව හොතති; **නිද්දිට්ඨිකාරණාති** ඉමිනා කාරණෙන හෙතුනා එව හොතිති එවං සහෙතුකං කන්ධා විස්සජ්ජෙන භගවතා නිද්දිට්ඨිකාරණා එව හොතති තෙ පඤ්ඤා;² **උපකිත්තකාම තෙ භගවතො සමපජ්ජන්තිති** තෙ ධ්වනියපණ්ඩිතාදයො භගවතො පඤ්ඤාවිස්සජ්ජෙනෙනෙව භගවතො

1. සී. I & II, පුච්ඡන.

2. සී. I පඤ්ඤා.

සම්පෙ බිත්තකා පාදබිත්තකා සමපජ්ජනති සාවකා වා සමපජ්ජනති උපාසකා වාහි අපේඨා. සාවකසමපත්තිංවා පාපුණ්ණනති උපාසක සමපත්තිං. වාහි වුත්තං. හොති. අඨාති අනන්තරපේ; තෙසං උපකිත්තකසමපත්ති සමනන්තරමෙවාහි අපේඨා. නිඛාති තසම්. ථානෙ තසම් අධිකාරෙ වා; අනිග්ගෙවනීති අතිවිය භේතෙති පකාසනී; සද්දිදං පඤ්ඤාසාති සායං හගවතො පඤ්ඤා තාය පඤ්ඤාය හගවා අනිග්ගෙවනීති අපේඨා. ඉති සද්දො කාරණපේඨා. ඉමිනා කාරණෙන අගෙනාඅසාමනනපඤ්ඤාහි අපේඨා.

රුගං අභිභුසානීති භූමිපඤ්ඤාහි සා සාමන්ත¹ පඤ්ඤා අත්තනා වජ්ජං. රුගං අභිභුසානීති අභිභවති මද්දනීති භූරිපඤ්ඤා; භූරිති හි පුට්ඨිවෙධා විසදපේඨා,² සා ව පුට්ඨා සා පටිපකං. අභිභවති න අපුට්ඨා, තස්මා භූරිපඤ්ඤාය අභිභවනපේඨා වුත්තො. අභිභවිතාහි සා සා ඵලපඤ්ඤා තං තං රුගං අභිභවිතවතී මද්දිතවතීති භූරිපඤ්ඤා; “අභිභවතා”ති වා³ පාඨො. සෙසෙසුපි ඵසෙව නසො.

රුගාදිසු පන රජ්ජනලකඛණො රුගො; දුස්සනලකඛණො දෙසො; මුස්සනලකඛණො මොසො; කුජ්ඣනලකඛණො කොඤ්ඤා; උපනඤ්ඤා ලකඛණො උපනාසො; පුබ්බකාලං කොධො, අපරකාලං උපනාසො. පරගුණමකඛණලකඛණො මග්ගකාලං; යුගග්ගාහලකඛණො පලාසො; පර සමපත්තිවියනලකඛණො ඉසසා; අත්තනො සමපත්තිගුහණලකඛණං මච්ඡදිසං; අත්තනා කතපාපපටිච්ඡාදනලකඛණො මාසා; අත්තනො අවජ්ජමානගුණපට්ඨකාසනලකඛණං ආශෙසා; විත්තස්ස උද්ධුමානභාව ලකඛණො ඵංමගා; කරගුත්තරිය (කරණ) ලකඛණො සාරමොගා; උත්තනීලකඛණො මානො; අබ්බුත්තනීලකඛණො අනිමානො; මත්ත භාවලකඛණො මද්දො; පඤ්ඤා කාමගුණෙසු විත්තවොස්සග්ගලකඛණො පමාදො.

රුගො අපි, නං අපිං මද්දනී⁴ පඤ්ඤාහි ආදිති කිං වුත්තං. හොති? රුගාදිකො කිලෙසො විත්තසන්තානෙ භූතො අරීති භූඅරී;⁵ පදසංකීර්තෙත අකාරලොපං කඛා ‘භූරී’ති වුත්තො. තස්ස භූරියං මද්දනී පඤ්ඤාහි විත්තබ්බෙ මද්දනසද්දලොපං කඛා “භූරිපඤ්ඤා”ති වුත්තනති වෙදිතබ්බං. ‘නං අරීං මද්දනී’ති ව තෙසං අරීනං මද්දනීති පදවෙජ්ජෙ කාතබ්බො.

පඨවිසමාසාහි විත්තවිපුලවෙධිනෙව පඨවිසමාය; විත්තාසාහි පඨනිතබ්බෙ විසසෙ පඨවාය න ඵකදෙසෙ වත්තමානාය; විපු ලාසාහි මලාරිකභූතාය; මහානිදෙදසෙ පන “විපුලාය විත්තායා”ති ආගතං. සමනනාගතොහි පුග්ගලො; ඉති සද්දො කාරණපේඨා. ඉමිනා කාරණෙන පුග්ගලස්ස භූරිපඤ්ඤාය සමනනාගතානා තස්ස පඤ්ඤා

1. සි; I & II. සාමග්ග. 3. සි. II අභිභවතාවාහි වා 5. සි I භූතොහි භූරි ආදි [අරිස. 2. සි I විසදපේඨා; සි II විසපේඨා; 4; මද්දනී-ආබ්බලමුද්දිතපාඨි සි I. භූතොහිභූතො

භූරිපඤ්ඤා නාමානි (භූතෙ අතේ රමනීති) අතේ. භූරිපඤ්ඤායං පඤ්ඤා=භූරිපඤ්ඤා පඤ්ඤානි වතනබ්බි එකස්ස පඤ්ඤාසද්දස්සලොපං කථා භූරිපඤ්ඤානි චූතනං. භූරිසමා පඤ්ඤානි වා භූරිපඤ්ඤා.

අප්‍රිමානී අඤ්ඤාපරියායදස්සනන්තං චූතනං; පඤ්ඤාසමෙතනනී පඤ්ඤාය එතං; අධිමමනනනී අධිකවචනං; භූරීති භූතෙ අතේ රමනීති භූරි; මෙධානී අසනී විය සිලුවිමයෙ නිලෙසෙ මෙධනී සිංස නීති මෙධා; ඛිප්පං ගහණධාරණවේදන වා මෙධා; පටිණාසිකානි යස්සපපජ්ජනී තං සත්තං. නිත්‍යපටිපත්තියං සමපසුත්තෙ ධම්මෙ ව යාථාවලකඩණ්පටිවෙධෙ පරිනෙතීති පරිණාසිකා; ඉමෙතෙව අඤ්ඤා නිපි පඤ්ඤාපරියායවචනානි චූතනානි භොගනී. පඤ්ඤාබාහුලලනනී පඤ්ඤා බහුලා අස්සානි=පඤ්ඤාබහුලො, තස්ස භාවො පඤ්ඤාබාහුලලං; තඤ්ච බහුලං පවත්තමානා පඤ්ඤා එව. ඉධෙධිකවෙධානි ආදිසු පුජ්ජර්තකලාණකො වා අරියො වා; පඤ්ඤා ගරුකා අස්සානි=පඤ්ඤාගරුකො; පඤ්ඤා චරිතං පවත්තං අස්සානි=පඤ්ඤා චරිතො; පඤ්ඤා ආයයො අස්සානි=පඤ්ඤායයො; පඤ්ඤාය අධිමුත්තො පඤ්ඤාධිමුත්තො; පඤ්ඤා එව ධජ්ඣතො අස්සානි=පඤ්ඤාධිමත්; පඤ්ඤා එව කෙතුභූතා අස්සානි=පඤ්ඤාකෙතු; පඤ්ඤා එව අධිපති පඤ්ඤාධිපති; පඤ්ඤාධිපතීනො ආගතො¹ පඤ්ඤාධිපතොසො; ධම්ම සභාවච්චිතනං බහුලමස්සානි=චිව්සබ්බලො; නානප්පකාරෙති ධම්ම සභාවච්චිතනං බහුලමස්සානි=චිව්සබ්බලො; පඤ්ඤාය මහාසෙතො තස්ස තස්ස ධම්මස්ස බායනං පාකටකරණං මිකබායනං, තං බහුල මස්සානි=බකබායනබ්බලො; පඤ්ඤාය තස්ස තස්ස ධම්මස්ස සමමා පෙකඩණා සමෙපකඩා, සමෙපකඩාය අයනං පවත්තනං සමෙපකඩා යනං, සමෙපකඩායනං ධම්මො පකනී අස්සානි=සමෙපකඩායනධම්මො; තං තං ධම්මං විභූතං පාකටං කතො විහරතීති විභූතවිභාරී; විභූතො වා විභාරෙ අස්ස අපමනී=විභූතවිභාරී; සා පඤ්ඤා චරිතං ගරුකා බහුලා අස්සානි=නවවජිතො නගගරුකො නබ්බලො; තස්සං පඤ්ඤායං නිත්තො පොණො පඤ්ඤා අධිමුත්තොනි=නගනිතො නා නපොණො නපඤ්ඤාගේ නදධිමුත්තොනි; සා පඤ්ඤා අධිපති තදධි පති; තතො ආගතො නදධිපතොසො; පඤ්ඤාගරුකොනි ආදීනි 'කාමං ඡෙවත්තං යෙව ජනානි අයං පුත්තලො කාමගරුකො'ති ආදිසු විය පුරිමජ්ජිතො පභූති චූතනානි. තවචරිතොනි ආදීනි ඉමිස්සං ජනියා චූතනානි.

සිඝ්‍රපඤ්ඤා ව ලුහුපඤ්ඤා ව භාසපඤ්ඤා ව ජවනපඤ්ඤා ව ලොකීයලොකුත්තරමිස්සකා. ඛිප්පවේදන සීයපඤ්ඤා; ලුහුකවේදන ලුහුපඤ්ඤා; භාසබහුලවේදන භාසපඤ්ඤා; විපස්සනුපගසංඛාරෙසු විසංඛාරෙන ව ජවනවේදන ජවනපඤ්ඤා.

1. සි. I. ආගතතො.

සීඝ්‍රසීඝ්‍රානි බමුනාං සීලාදීනං සඛගතස්ථං චිකඛිතාං වුත්තං. සීලානීති වාරිතතවාරිතතවසෙන පඤ්ඤානානි පාතිමොක්ඛි සංවර සීලානි; ඉන්ද්‍රියසංවරනි වක්ඛාදීන්. ඡන්තං ඉන්ද්‍රියානං රහපටි සප්පවෙසනං අකානා සතිකවාටෙන වාරණං ථකනං; භොජනෙ මනනඤ්ඤානනි පච්චවේකඛිතපරිභොගවසෙන භොජනෙ මනනඤ්ඤා භාවං; ජාගරිසානුසොගනි දිවසස්ස නිසු කොට්ඨාසෙසු රතතියා පඨමමඡ්ඤිමකොට්ඨාසෙසු ව ජාගරති න නිද්දායති සමණධම්මමෙව ව කණෙතීති=ජගණෙ; ඡගරස්ස භාවො කමමං වා=ජාගරියං, ඡගරියස්ස අනුයොගො=ඡගරියානුයොගො; තං ඡගරියානුයොගං. සීලකඛ්ඛිනනි සෙබං අසෙබං වා සීලකඛ්ඛිනං; ඵවමිතරෙපි බන්ධා වේදිතඛිනා. පඤ්ඤාකඛ්ඛිනනි මග්ගපඤ්ඤාඤාපි සෙබාසෙබානං ලොකීයපඤ්ඤාඤාපි; විමුත්තනිකඛ්ඛිනනි ඵලවිමුත්තනි; විමුත්තනිඤ්ඤාණදස්සනකඛ්ඛිනනි පච්ච වේකඛිණ්ඤ්ණං; භාසබහුලොති මූලපදං; වේදබහුලොති තස්ස ඵව පිතියා සමපයුත්තසොමනස්සවේදනා වේදනවසෙන නිද්දෙසපදං. තුට්ඨබහුලොති නාතිබලවපිතියා තුඨාකාරවසෙන. පාමුජ්ජබහුලොති බලවපිතියා පමුදිතභාවවසෙන.

සං කිඤ්චි රූපනනි ආදි සමමසනඤ්ඤානිද්දෙසෙ වුත්තස්ථං. තුලසිඛාති කලාපසමමසනවසෙන තුලෙනා; තීරසිඛාති උදඛ සානුපස්සනාවසෙන තීරසිඛා; විභාවසිඛාති හඛ්ඛානුපස්සනාදි වසෙන පාකටං කන්ධා; විභූතං සිඛාති සංඛාරූපෙක්ඛානුලොම වසෙන පුටං කන්ධා; තිකඛපඤ්ඤා ලොකුත්තර් ඵව.

උප්පන්නනනි සමථවිපස්සනාවසෙන විකම්මනතදබ්ගවසෙන පතිණමපි අරියමග්ගෙන අසමුහනතතා උප්පත්තිධම්මතං අනතීත තාය අසමුහතූප්පන්නනනි වුවවති, තං ඉධ අධිපොතං. නාබිවාසෙ තීති සත්තානං ආරොපෙනා න වාසෙති; පජ්ඣතීති සමුචේදවසෙන පජ්ඣති; විනොදෙතීති බිපති; බ්‍යානනිකරොතීති විගතනතං කණෙති; අනිභාවං ගමෙතීති අනුඅභාවං ගමෙති; විපස්සනානුක්කමෙන අරිය මග්ගං පඤ්ඤා සමුචේදවසෙනෙනව අභාවං ගමයතීති අත්ථො. ඵස්ථ ව කාමපට්ඨසංයුත්තො විතකෙකා කාමවිනිශ්ඤානො. “ඉමෙ සත්තා මරනතු”ති පරෙසං මරණපට්ඨසංයුත්තො විතකෙකා බ්‍යාපාදවිනිශ්ඤානො “ඉමෙ සත්තා විනිංසියනතු”ති පරෙසං විනිංසාපට්ඨසංයුත්තො විතකෙකා විනිංසා විනිශ්ඤානො. පාපකොති ලාමකෙ; අකුසලෙ ධමමෙති අකොසලපමතුතෙ ධම්මෙ.

තිබ්බෙබ්බසඤ්ඤානි නිබ්බදබහුලස්ස පුග්ගලස්ස උප්පන්නා මග්ග පඤ්ඤා ඵව. උබ්බෙබ්බහුලොති ඤ්ඤාණභයවසෙන භයබහුලො; උත්තාසබහුලොති බලවභයබහුලො; ඉදං පූරිමස්සෙව අත්ථවිවරණං. උක්කණ්ණිකබහුලොති සංඛාරතො උද්ධං විසංඛාරාණිමුඛතාය උක්කණ්ණිකබහුලො; අනගිරතිබහුලොති උක්කණ්ණිකවසෙනෙනව අගිරතිඅභාවං දිපෙති. ඉදානිපි තමස්ථං විති වචනෙති විවරි. තස්ථ

බඬිමුළොව සංඛාරතො බඬිගුත්තිබ්බාණාහිමුළොව; න රමනීති නාති රමති; අභිබ්බිදාසුබ්බතති අනවතග්ගෙ සංසාරෙ අන්තං පාපෙඤා අභිබ්බිදාසුබ්බං; අසාදුලිනසුබ්බතති තස්සෙව අත්ථවචනං. අන්ත කරණෙනෙව අපදුලිනසුබ්බතති අත්ථො. ලොභකක්කිනති ලොභ රුසිං ලොභකොට්ඨාසං වා; ඉමාහි සොලසහි පඤ්ඤාහි සමන්තා ගතොති උක්කට්ඨපරිචේදෙන අරභායෙව වුත්තො. උපරි එකො සෙබපට්ඨමනිදප්පත්තොති වුත්තත්තො සොත්තාපන්නසකදගාමිඅනා ගාමිනොපි ලභ්භතති යෙව. මෙ සුගගලාති ආදීහි පට්ඨමනිදප්පත්ත පුග්ගලවිසෙසපට්ඨාපිං දස්සෙති. තත්ථ සුබ්බසොගොති අතීතරාතියු පට්ඨමනිදප්පත්තිහෙතුහුතො පඤ්ඤාපයොගො; නොනාති තෙන පුබ්බ යොගකාරණෙන. එවං සෙසෙසුපි.

අභිරෙකො හොතිති අභිරිත්තො හොති; අභිරෙකයොගතො වා අභිරෙකොති වුත්තො. අබ්බිකො හොතිති අග්ගො හොති; විසෙසො හොතිති විසිට්ඨො හොති; විසෙසයොගතො වා විසෙසො; ඤාණං පභිජ්ජනීති පට්ඨමනිදඤාණප්පභෙදං පාපුණාති; බහුඤ්ඤානොති බුද්ධි වචනවසෙන; දෙසනාබහුලොති ධම්මදෙසනාවසෙන; ගරුපනිසිංහොති පඤ්ඤාය අබ්බිකං ගරුං උපනිසිංහො; විහාරබහුලොති විපස්ස නාවිහාරබහුලො; ඵලසමාපන්නිවිහාරබහුලො වා. පච්චවෙකඛනා බහුලොති විපස්සනාවිහාරෙ සති විපස්සනා පච්චවෙකඛනා බහුලො; ඵලසමාපන්නිවිහාරෙ සති ඵලසමාපන්නිපච්චවෙකඛනා බහුලො; සෙබ පට්ඨමනිදප්පත්තොති සෙබො හුත්වා පට්ඨමනිදප්පත්තො; එවං අසෙබ පට්ඨමනිදප්පත්තො; සාවකපාරමිප්පත්තොති එත්ථ මහාපඤ්ඤානං අග්ගස්ස මහාසාවකස්ස සත්තසට්ඨියා සාවකඤ්ඤාණානං පාරගමනං පාරමි, සාවකස්ස පාරමි සාවකපාරමි, නං සාවකපාරමිං පත්තොති සාවකපාරමිප්පත්තො; “සාවකපාරමිතාප්පත්තො”ති වා පාඨො. සත්තසට්ඨියා සාවකඤ්ඤාණානං පාලකො පූරකො ව සො මහාසාවකො පරමො, තස්ස පරමස්ස අයං සත්තසට්ඨිහෙදඤ්ඤාණකිරියා පරමස්ස භාවො කම්මං වාති පාරමි, තස්ස සාවකස්ස පාරමි සාවකපාරමි, නං පත්තොති සාවකපාරමිප්පත්තො; සාවකපාරමිප්පත්තොති මහා මොග්ගලානාත්ථොදාදිකො යො කොචි සාවකො, සාවකපාරමිප්පත්ත සාවකතො අභිරෙකස්ස අඤ්ඤාස්ස සාවකස්ස අභාවා එකො පච්චෙක සමුත්ථොති ආග. පුන පඤ්ඤාපභෙදඤ්ඤාලොති ආදීහි වුත්තත්ථ මෙව නිගමෙඤා දස්සෙසීති. ඤාණකථාය යෙභුයොන අනෙකානි ඤාණානි නිශ්චිත්වානි. පඤ්ඤාකථාය යෙභුයොන එකාපි පඤ්ඤා නානාකාරණෙන නානාකඤා වුත්තාති අයං විසෙසො.

පඤ්ඤාකථා වණ්ණනා

ති වට්ඨිතා.

ඉදනී පඤ්ඤාකර්මය අනන්තරං පඤ්ඤානුභාවං දසෙසන්නතකම්මාය ඉද්ධිකර්මය අප්පබ්බන්ධානුවණ්ණනා. තස්ස පුච්ඡාසු තාවකා කුඨ්ඨිති සභාවපුච්ඡා; කානී ඉද්ධිසොති පභෙදපුච්ඡා; කානී භූමිසොති සමාරපුච්ඡා; කානී පාදානි පතිට්ඨ පුච්ඡා; කානී පදානී ආසන්නකාරණපුච්ඡා; කානී මූලානී ආදිකාරණපුච්ඡා; විස්සජ්ජනෙසු ඉජ්ඣනවෙසින කුඨ්ඨිති නිථ්තනීඅප්පෙත පටිලාභවෙසින වානි අප්පො. යං හි නිථ්තජ්ජනි පටිලබ්භති ව, තං ඉජ්ඣනීති වුවවිති. යථාහ:- “කාමං කාමයමානස්ස තස්ස වෙ තං සමිජ්ඣනී”¹ති. නෙක්ඛිමං ඉජ්ඣනීති=ඉද්ධි, පටිගරතීති පාටිභාරියනනි ආදි. අපරෙ නයො,ඉජ්ඣනවෙසින ඉද්ධි,උපායසම්පදයෙනං අධිවචනං. උපායසම්පද හි ඉජ්ඣනී අධිපෙතඵලපසවණ්ණො. යථාහ:-“අයං ඛො විතොගතපතිසීලවා කල්‍යාණධම්මො, සවෙ පඤ්ඤතිස්සති: අනාගතමද්ධානං රාජ අස්සං² වක්කවත්ති. ඉජ්ඣස්සති සීලවතො වෙතොපඤ්ඨිපිපුද්ධිත්තා”³ති. අපරො නයො:- එතාය සත්තං ඉජ්ඣනනීති ඉද්ධි, ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොනනීති වුත්තං හොති.

දසසු ඉද්ධිසු අධිථ්ඨානවසෙන නිථ්තනත්තං අධිවචනා ඉද්ධි; පකතිවණ්ණපිජ්ජනවිකාරවසෙන පවත්තත්තා විභුබ්බනා ඉද්ධි; සරීරබ්බන්තරෙ අඤ්ඤස්ස මනොමයස්ස සරීරස්ස නිපථනවසෙන පවත්තත්තා මනොමයා ඉද්ධි; ඤ්ණපසවත්තිනො පුබ්බො වා පච්ඡා වා තංඛණෙ වා ඤ්ණානුභාවනීබ්බතො විසෙසො ඤ්ණවිප්පාධ ඉද්ධි; සමාධිතො⁴ පුබ්බො වා පච්ඡා වා තංඛණෙ වා සමථානුභාවනීබ්බතො විසෙසො සමාධිවිප්පාධ ඉද්ධි; වෙතොවසිපත්තනං අරියානංයෙව සමිතවතො ව අජිසා ඉද්ධි; කම්මවිපාකවසෙන ජිතො විසෙසො කම්මවිපාකානි ඉද්ධි; පුබ්බො කතපුඤ්ඤස්ස ජාතො විසෙසො පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි; විජ්ජාය ජාතො විසෙසො විජ්ජාමයා ඉද්ධි; තෙන තෙන සමාපයොගෙන තස්ස තස්ස ධම්මස්ස ඉජ්ඣනං නස්මි නස්මි සමාපයොගපවච්ඡා ඉජ්ඣනවෙසින ඉද්ධි.

ඉද්ධිසා වනස්සො භූමිසොති අවිසෙසෙනා වුත්තෙපි යථාලාභවසෙන අධිථ්ඨානවිභුබ්බනමනොමසිද්ධියා එව භූමියො න සෙසානං; විවෙකානි භූමිති විවෙකතො වා විවෙකෙ වා ජාතා විවෙකජා භූමි, පිතිසුඛභූමිති පිතිසුඛයුත්තා භූමි; උපෙක්ඛා සුඛභූමිති තත්ත්වඤ්ඤානුපෙක්ඛාය ව සුබෙන ව යුත්තභූමි; අද්ධකම්මසුඛභූමිති අද්ධකම්මසුඛවෙදනායුත්තා භූමි; තෙසු පඨමදුතියානි කුසානි පිතිඵරණතා නිඤ්ඤානානි සුඛඵරණතා. වතුජ්ඣානානි වෙතොඵරණතා. එත්ථ ව පුරිමානි නිඤ්ඤානානි යමා පිතිඵරණෙන සුඛඵරණෙන ව සුඛසඤ්ඤාඤාලුපඤ්ඤාඤා ඕක්කමිත්වා ලුභු මුද්ධකම්මඤ්ඤානායො හුත්වා ඉද්ධි පාපුණාති. තස්මා ඉමිනා පරියායෙන ඉද්ධිලාභාය සංවත්තනතො

සමානරභුමියොති වෙදිතබ්බානි. වතුස්ථිකානං පන ඉද්ධිලාභාය පකති භුමි ඵව. **ඉද්ධිලාභාසාති** අත්තනො සන්තානො පාතුභාවවසෙන ඉද්ධිනං ලාභාය; **ඉද්ධිසම්මිලාභාසාති** පරිභිනානං වා ඉද්ධිනං විරියාරම්භ වසෙන පුන ලාභාය; උපසංගවසෙන වා පදං වධිතිං. **ඉද්ධිවිකුලිකානාසාති** ඉද්ධියා විවිධකරණභාවාය; **ඉද්ධි විසම්මිනාසාති** විවිධං විසෙසං සවති ජනෙති පවනෙතනීති විසවි, විවිධං සවනං වා අස්ස අජීති විසවි, තස්ස භාවො විසවිතා, තස්සා විසවිතාය; ඉද්ධියා විවිධවසෙස පවත්නානභාවායාති අයො. **ඉද්ධිවසිභාවාසාති** ඉද්ධියා ඉස්සරභාවාය; **ඉද්ධිවෙසාරජ්ජාසාති** ඉද්ධිවිසාරදභාවාය. ඉද්ධිපාදා ඤාණකථායං වුත්තස්වා.

ජන්දං වෙ **හික්ඛු නිස්සාසාති** යදි හික්ඛු ජන්දං නිස්සාය ජන්දං අධිපතිං කරිත්වා; **ලහනි සමාධිනති** සමාධිං පටිලහති නිබ්බෙන්තති; සෙසෙසුපි එසෙව නයො. තස් ජන්දවිත්තවිරියවිමංසා චත්තාරි පදනි, තංසමපයුත්තා චත්තාරො සමාධි චත්තාරි පදනීති ඵවං අධි පදනි. යසො පන ඉද්ධිමුපපාදෙතුකාමනාජයො සමාධිනා එකසතා නියුතොව ඉද්ධිලාභාය සංවත්තති. තථා විරියාදයො. තස්මා ඉමානි අධි පදනි වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි. යං තං භගවතා අභිඤ්ඤ උපපාදෙතුකාමස්ස යොගිනො කත්තබ්බයොගවිධිං දස්සෙන්නො “සො ඵවං සමාගිතො විනෙත පරිසුද්ධො පරියොදුතො අනඛණ්ණ විගතුපක්කිලෙසෙ මුද්දභුතො කම්මතිසෙ සිතෙ ආනෙජ්ජ¹ පනෙතා”ති චිත්තස්ස ආනෙජ්ජං¹ වුත්තං, තං ථෙරො සොලසධා දස්සෙන්නො සොලස මූලානීති ආදිමාහ.

තස් **අනොනනනති** කොසජ්ජවසෙන අනොනනං; අසලීනනති අයො. **අනුනනනති** උද්ධිච්චවසෙන උද්ධිං න ආරුලනං; අනුද්ධි තනති අයො. **අනභිනනනති** ලොභවසෙන න අභිනනං; අනලී නනති අයො. අභිකාමනාය නතං අභිනනනති. ඉදං තාදිසං න භොතීති වුත්තං. භොති. **ශ්ශෙනාති** සංඛාරවත්තූකෙන ලොභෙන; **අනි පනනනති** දෙසවසෙන න අපනනං; අසට්ඨනනති අයො. නතං නතීති අස්තො එකං. අපගතනතනති අපනනං. ඉදං තාදිසං න භොතීති වුත්තං. භොති. **අභිසංඝිනනති** අනත්තනො දිට්ඨිත්තා දිට්ඨිවසෙන අත්තාති වා අත්තනිසනති වා කිඤ්චි න නිසීතිං; **අපසම්බද්ධනති** පච්චුපකාරස්සාවසෙන නපපට්ඨතිං; **ජන්දශ්ශෙනාති** සත්තවත්තූකෙන ලොභෙන; **විමුත්තනති** විකම්මනවිමුත්තවසෙන කාමරගතො විපප මුත්තං. අථවා පඤ්චවිමුත්තවසෙන කාමරගතො විපපමුත්තං; අථවා පඤ්ච විමුත්තවසෙන තතො තතො පටිපක්ඛිනො විපපමුත්තං; ඉදං පුපුජ්ජ නසෙබාසෙබානමපි අභිඤ්ඤාය උපපාදනතො නිජරාධිසමාපනති ඤාණෙන සොලසති ඤාණවරියානීති වුත්තනසෙන උක්කව්ධිපරිවේෂ දෙන වුත්තං. යථාලාභවසෙන පන ගහෙතබ්බං. **කාමශ්ශෙනාති**

මෙවුන් රාගෙන; විසඤ්ඤානනනනි විකම්මනනනො සෙසකිලෙසෙති විසඤ්ඤානනං; උක්කට්ඨනයෙන සමුවෙජ්දනො වා විපපයුත්තං; කිලෙසෙති සෙසකිලෙසෙ; විමර්ශාදිකානනනි විකම්මහිතබ්බමරියාද වසෙන විගතකිලෙසමරියාදං කතං; තෙන තෙන මග්ගෙන පභාතබ්බ මරියාද වසෙන වා විගතකිලෙසමරියාදං කතං. කිලෙසමරියාදෙති තෙන තෙන පභිණෙන කිලෙසමරියාදෙන; ලිඛගවිපල්ලාසො වෙත්ඨ දට්ඨබ්බො. ජනනතභයනනනි එකාරමචණගතං; නානතභයනනනි නානාරමචණෙ පවත්තමානෙනි කිලෙසෙති; ඉදං ආරමචණං අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං. “අනොනත”නනි ආදි පන කිලෙසෙ එව අපෙක්ඛිත්වා.

බහාසගගනනනි පඤ්ඤාය විසදපවත්තිවසෙන පඤ්ඤාභාසං ගතං; අවිජ්ජාකාරෙති ඛලවඅවිජ්ජාය. වතස්සො භූමියො සොළස ව මූලානි ඉද්ධියා පුබ්බභාගවසෙන වුත්තානි. වත්තාරො වත්තාරො ව පාදා අට්ඨි පදානි පුබ්බභාගවසෙන සමපයොගවසෙන වි වුත්තානිති.

එවං ඉද්ධියා භූමිපාදපදමූලභූතෙ ධම්මෙ දස්සෙත්වා ඉදානි තා ඉද්ධියො දස්සෙන්නො කානමා අබ්බොධානා ඉධිති ආදිමාස. තත්ථ උද්දෙසපදානං අත්ථො ඉද්ධිවිධිඤ්ඤානිද්දෙසෙ වුත්තොයෙව. ඉධි හික්ඛුති ඉමසම්. සාසනෙ හික්ඛු; තෙන සබ්බප්පකාරඉද්ධිවිධිකාර කස්ස අඤ්ඤත්ථ අභාවං දීපෙති. ඉමෙසං චිත්තං පදානං නිද්දෙසො වුත්තත්ථො. තෙනෙව ච ඉද්ධියා භූමිපාදපදමූලභූතෙති ධම්මෙති සමන්තාගතො විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තෙති වුද්දසති පණ්ණරසති වා ආකා රෙති පරිදම්භවිත්තතා ව ඡන්දිඑකෙකාධිපතිසමාපජ්ජනවසෙන ආවජ්ජනාදිවසිභාවවසෙන ව මුද්දකමචඤ්ඤාකතවිත්තතා ව වුත්තා හොති. ඛලවපුබ්බයොගසමපනො පුබ්බයොගසමපත්තියා අරහත්ත පටිලාභෙනෙව පටිලද්ධාතිඤ්ඤාදිගුණො හික්ඛු භූමිආදීති ධම්මෙති සමන්තාගතො හොතිති කතො සොපි වුත්තොව හොති.

බහුකං ආවජ්ජනීති පඨවිකසිණාරමචණං. අභිඤ්ඤාපාදකං වතුත්ථකානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය සවෙ සතං ඉවජ්ජි සතං හොමි සතං හොමිති පරිකමචකරණවසෙන ආවජ්ජනි; ආවජ්ජිත්වා ඤ්ඤෙන අබ්බොධානීති එවං පරිකමමං කතො අභිඤ්ඤාඤ්ඤෙන අබ්බොධානි; එත්ථ පරිකමමං කතො පුන පාදකඤ්ඤානසමාපජ්ජනං වුත්තං. කිඤ්චොපි න වුත්තං; අභ්බො අට්ඨකථාය ආවජ්ජනීති පරිකමවසෙනෙව වුත්තං. ආවජ්ජිත්වා ඤ්ඤෙන අබ්බොධානීති අභිඤ්ඤාඤ්ඤෙන වසෙන වුත්තං. තස්මා බහුකං ආවජ්ජනී. නතො තෙසං පරිකමවිත්තානං අවසානෙ සමාපජ්ජනී. සමාපත්තීනො උට්ඨිතිත්වා පුන බහුකො හොමිති ආවජ්ජිත්වා තතො පරං පවත්තානං තිණ්ණං වතුත්තං වා පුබ්බභාගවිත්තානං අනන්තරං උපපන්නෙන සන්තිට්ඨාපනවසෙන අබ්බොධානනනි ලද්ධිනාමෙන එකෙනෙව අභිඤ්ඤාඤ්ඤෙන අබ්බො ධානීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බොති වුත්තත්තා එවමෙව දට්ඨබ්බො.

යථා “භුඤ්ජිතා සයනී”¹ ති චුත්තො පානීයං අපිච්ඡිතා භස්මධොවනාදීති අකතා භුත්තානන්තරමෙව සයනීති අපේඨා. න භොති, අනන්තරා සන්තොසුපි අඤ්ඤෙසු කිච්චෙසු භුක්තා සයනීති චුච්චති. එවමධාපිති දුට්ඨිං. පඨමං පාදකඤ්ඤානසමාපජ්ජනමපි හි පාලියං අචුත්තමෙ වාති. තෙන පන අධිච්ඡානඤ්ඤෙන්න සහෙව සතං භොති. සහසෙසපි සහසහසෙසපි එසෙව නයො. සමෙ එවං නයිජ්ඣති, පුන පරිකමං කතා දුතියමපි සමාපජ්ජිතා උට්ඨාය අධිච්ඡානං. සංසුත්තච්ඡි කථායං හි එකචාරං චිචාරං සමාපජ්ජිතුං චට්ටතීති චුත්තං. තස්මි පාදකඤ්ඤානචිත්තං නිමිත්තාරමමණං, පරිකමචිත්තානි සතාරමම ණානි වා සහස්සාරමමණානි වා. නානි ච ඛො චණ්ණ¹වසෙන, න පණ්ණන්තිවසෙන. අධිච්ඡානචිත්තමපි තථෙව සතාරමමණං වා සහ ස්සාරමමණං වා. තං පුඤ්ඤ චුත්තඅප්පණාචිත්තමිව ගොභුභුඅනන්තරං එකමෙව උපපජ්ජති රූපාවචරවතුත්ඤ්ඤානිකං. යථා ‘සසමා චූල පඤ්ඤො එකොපි හුක්ඛා බහුධා භොතීති බහුධාභාවස්ස කායසකඤ්ඤානස්ස චුත්තං. චත්තමානවචනං පනෙත්ථ ථෙරස්ස තථාකරණ පකතීකත්තා තස්ස ධරමානකාලත්තා ච කතනති වෙදිතං.

එකොපි භොතීති වාරෙපි එසෙව නයො. තත්ථිදං වජ්ජු:- තෙ වෙ භාතරො කීර ථෙරා පඤ්ඤ ජාතත්තා පඤ්ඤාති නාමං ලභිංසු. තෙසු ජෙට්ඨකො මහාපඤ්ඤො පඤ්ඤාති සහ පටිසම්භිදාති අර හත්තං පාපුණී. සො අරහා හුක්ඛා චූලපඤ්ඤං පඤ්ඤාජෙතා

“පද්මං යථා කොකනදං සුගතං

පානො සියං පුලලමචිත්තකං,

අභිභ්වං පස්ස විරොචමානං

තපත්තමාදිච්චමචත්තප්පිකෙව්”ති

ඉමං ගාථං අදසී. සො තං වතුති මාතෙහි පගුණං කාතුං නාසකඤ්ඤා. ඉථ නං ථෙරො ‘අභගෙහි නං ඉමසමිං සාසනෙ, නිකම්ම ඉතො’ති ආභ. තස්මිඤ්ඤ කාලෙ ථෙරො භතතුද්දෙසකො භොති. ජීවකො කොමාරභවෙට්ඨා බහුං මාලාගතච්චලෙපනං ආදාය අත්තනො අමිච්චනං ගතවා සත්ථාරං පුජෙතා ධම්මං සුඤ්ඤා දසබ්බං වජ්ජිතා ථෙරං උපසංකම්ඤා “සෙව භගෙන බුද්ධපමුඛානි පඤ්ඤ භික්ඛුසතානි ආදාය අමානං නිවෙසනෙ භික්ඛං ගණනථා”ති ආභ. ථෙරොපි “ධිපෙතා චූලපඤ්ඤං සෙසානං අධිවාසෙමි”ති ආභ. තං සුඤ්ඤා චූලපඤ්ඤො භිසොසොමත්තාය දෙමනස්සප්පත්තො හුක්ඛා පුන දිවසෙ පානොව විහාරා නිකම්ඤා සාසනෙ සාපෙකකිත්තාය විහාරචාරකොට්ඨකෙ රොදමානො අච්ඡාසී. භගවා තස්ස උපනිස්සයං දිස්වා තං උපසංකම්ඤා කඤ්ඤා රොදසීති ආභ. සො තං පටිත්තං ආචික්ඤ්ඤා භගවා න සඤ්ඤායං කාතුං අසකෙකානෙතා මම සාසනෙ අභගෙහි නාම භොති, මා සොචි පඤ්ඤාති චක්කඛානිත්තලෙන² පාණිනා තස්ස සියං

1. වණ්ණනා-මිසුඛිමග්ග.

2. සී. I. වක්කචිත්තතලෙන.

පරාමසිඤ්ඤා නං ඛාහායං ගහෙතො විහාරං පවිසිඤ්ඤා ගතිකුපිපමුඛෙ
නිසීදුපෙතො ඉද්ධියා අභිසංඛතං පරිසුද්ධං පිලොතිකඛණ්ඩං. 'ඉමං
පිලොතිකං. "රජේහරණං රජෝහරණං" නති හඤ්ඤාන පරිමර්ජනෙනා
නිසීදු පඤ්ඤා'ති වතො තස්ස පිලොතිකඛණ්ඩං. දතො කාලෙ ආරො
විතෙ භික්ඛුසංඝපරිවුතො ජීවකස්ස ගෙහං ගතො පඤ්ඤානතාසනෙ
නිසීදි. තස්ස නං පිලොතිකඛණ්ඩං. තථා පරිමර්ජනතස්ස කිලිට්ඨං
හුතො කමෙන කාලවණ්ණං අහොසි. සො ඉදං පරිසුද්ධං පිලොතික
ඛණ්ඩං, නඤ්ඤා දොසො, අත්තභාවං නිස්සාය පනායං දොසොති
සඤ්ඤා පටිලභිතො පඤ්ඤාසු බිඤ්ඤාසු ඤ්ඤාං ඔත්තාරොවිපස්සනං
වසෙති. අථස්ස භගවා ඔහාසං විස්සරේතො පුරතො නිසින්නො
විස පඤ්ඤායමානරූපො හුතො ඉමා ඔහාසගාථා අහාසි:-

“රාහො රජෝ න ව පන රෙණු වුවිති
රාහස්සෙතං අධිවචනං රජෝති,
එතං රජං විපජ්ජිතං භික්ඛවො
විහරන්ති තෙ විගතරජස්ස සාසනෙ.
දොසො-පෙ-සාසනෙ.

මොහො රජෝ න ව පන රෙණු වුවිති
මොහස්සෙතං අධිවචනං රජෝති,
එතං රජං විපජ්ජිතං භික්ඛවො
විහරන්ති තෙ විගතරජස්ස සාසනෙ.

අධිවෙනසො අපමර්ජනො
මුනිනො මොනපථෙසු සික්ඛනො,
සොකා න භවන්ති නාදිනො
උපසන්නස්ස සදු සතීමනො”ති.

ගාථාපරියොසානෙ ථෙරෙ සහ පටිසම්භිද්ධි අරහත්තං
පාපුණ්ණි. සො මනොමය¹ ජ්ඣානලාභී² හුතො එකො හුතො බහුධා,³
බහුධා හුතො එකො භවිතුං සමන්තො අහොසි. අරහත්තමග්ගෙ
නෙව තිණි පිටකානි ඡ ව අභිඤ්ඤා ආගමිංසු. ජීවකොපි බො
දසබලස්ස දක්ඛණොදකං උපනාමෙසි. සන්ධා පත්තං හඤ්ඤා
පිදුහිතො 'කිං හනෙත'ති පුට්ඨො. “විහාරෙ එකො භික්ඛු අත්ථි
ජීවකා”ති ආහ. සො පුරිසං පෙසෙසි: ගච්ඡ අයං ගහෙතො සිසං.
එහිති. වුලලපඤ්ඤානෙතෙ තස්ස පුරිසස්ස පුරෙ ආගමනායෙව
භාහරං අත්තනො පත්තවිසෙසං ඤ්ඤාපෙතුකාමො භික්ඛුසහස්සං. නිමමි
නිතො එකමපි එකෙන අසද්ධිං එකස්සාපි ව විවරිවිචාරණාදියාසන
කමං අඤ්ඤාන අසද්ධිං අකාසි. පුරිසො ගතො විහාරෙ බහු
භික්ඛු දිස්වා පච්චාගතො බහු භනෙත විහාරෙ භික්ඛු, පසෙකාසි
තඤ්ඤා අයං න පස්සාමිති ජීවකස්ස කථෙසි. ජීවකො සන්ධාරං
පුච්ඡිතො තස්ස නාමං වතො පුන තං පෙසෙසි. සො ගතො “වුල

1. සී. I, මනොමයො. 2. ඤ්ඤාලාභී-මනාරොපුරුණි. 3. සී. I, බහුධා භොති.

පළමුවෙන් නාම කතරේ හතරක් පුළුල්. අත. මුලපළමුවෙන්, අත. මුලපළමුවෙන් සකිංසෙව මුලසහසං.¹ කපේසි. සො පුන ගනනා සලෙපි කිරි මුලපළමුවෙන්, අත. පකෙකාසිතලිං. න ජානාමිති ආත. ජීවකො පටිච්ඡදාසවනාය ඉදිරිමා සිකුළුති නයතො අසුඤ්ඤා. හගවා ආත: ගව්ඡ යං පඨමං පසුසි, තං ටිවරකණ්ණෙ ගතොත්තා සත්ථා නං ආවතොත්තා ටිවරා ආනෙහිති. සො ගනනා කථා අකාසි. තාවදෙව සලෙපි නිමිතො අනතරධාසිංසු. ථෙරෙ තං උසෙසා ජෙත්වා මුලධොවනාදිසරීරකිවං. නිව්ඨපෙත්වා පඨමතරං ගනනා පසුඤ්ඤාසනෙ නිසිදි. තසමිං බණ්ණ සත්ථා දකුණොදකං ගණ්ණිකා හතරකිවං. කතා මුලපළමුවෙන්තෙව හතරානුමොදනං ධම්ම කථං කථාපෙසි. ථෙරෙ දිසමණ්ණිමාගමප්පමාණං ධම්මකථං කපේසිති.

අසුඤ්ඤා සිකුළු අධිධානොන මනොමයං කායං අභිනිමිතිකා තසො වා චිත්තාගේ වා අභිනිමිතිනනි. බහුකෙ එකසදිසෙසෙව ච කතා නිමිතිනනි එකපිධම්මෙව කමම. කුරුමානෙ. මුලපළමුවෙන්තෙව පන එකාවජ්ජනෙනෙව සිකුළුසහසං. මාපෙසි. වෙපි ජනෙ න එකසදිසෙ අකාසි, න එකපිධං කමම. කුරුමානෙ. තසමා මනොමයං කායං අභිනිමිතිනනානං අග්ගො නාම ජාතො.

අසුඤ්ඤා පන බහු අනියමොත්තා නිමිතො ඉදිරිමතො සද්ධා ව භොනති. ධානනිසජ්ජාදිසු ව භාසිතතුණ්ණිභාවාදිසු ව යං යං ඉදිරිමා කරෙති, තං තදෙව කරෙති. සචෙ පන නානාවණ්ණං කතතුකාමො භොති-කෙවි පඨමවසෙ, කෙවි මණ්ණිමවසෙ, කෙවි පච්චවසෙ, තථා දිසකෙසෙ, උප ධිඤ්ඤා, මුණ්ණි, මිසුකකෙසෙ, උප ධිඤ්ඤා ටිවරෙ, පණ්ඩුකට්ටරෙ, පදභාණධම්මකථා² සරභසුඤ්ඤා පසුඤ්ඤා පුළුල් පසුඤ්ඤා පුළුල් පන පවනට්ටරසිලිනධොවනාදිති කරෙතො, අප රෙපි වා නානප්පකාරකෙ කාතුකාමො භොති, තෙන පාද කප්ඤ්ඤානො වුට්ඨාය එතතකා සිකුළු පඨමවසා ගොනතුති ආදිනා නයෙන පරිකමම. කතා පුන සමාපජ්ජිතා වුට්ඨාය අධිධානලිං. අධිධානවිනෙතන. සද්ධිං ඉච්ඡතිච්ඡිතප්පකාරාසෙව භොනති. එසෙව නයො බහුධාපි හුත්වා එකො භොතිති ආදිසු. අයමපන විසෙසො: පකනිසා බහුකොති නිමිතිකාලකතනරෙ නිමිතිපකනියා බහුකො; ඉමිතා ව සිකුළුනා එවං බහුකාවං නිමිතිකා පුන එකොව හුත්වා වඤ්ඤාමිසාමි, සප්ඤ්ඤාමි, පසුඤ්ඤා පුළුල්සාමිති විනෙතනා අයං විභාගෙ අප්පකිකුඤ්ඤා, සචෙ කෙවි ආගමිසුනති, කුතො ඉමෙ එතතකා එකසදිසා සිකුළු? අද්ධා ථෙරසු එස ආනුභාවොති මං ජානිසුනතිති අපිච්ඡිතාය වා අනත රව එකො ගොමිති ඉච්ඡනෙන පාදකප්ඤ්ඤානං සමාපජ්ජිතා වුට්ඨාය “එකො භොමි”ති පරිකමම. කතා පුන සමාපජ්ජිතා වුට්ඨාය “එකො භොමි”ති අධිධානලිං. අධිධානවිනෙතන සද්ධිං.

1. සිකුළුසහසමපි-මනොරථපුරණී.

2. සි. I. සරභාණධම්මකථා.

යෙව එකො හොති. එවං අකරෙන්නො පන යථාපරිච්ඡන්ත කාලවසෙන සයමෙව එකො හොති. “ආවිභාව” නති පදං නිකම් පිත්තා¹ කෙනානි අනාවධං හොතීති වුත්තන්තො කෙනානි අනාවධ පදෙන ආවිභාව² පදස්ස පාකවභාවයො වුත්තො. හොතීති පදෙන කරෙතීති පාඨසෙසො වුත්තො හොති. පාකවං හොන්නං හි ආවිභාවෙ කතෙ හොති. කෙනානි අනාවධනති කුඨ්ඨාදිනා යෙන කෙනානි අනාවධං ආවරණපිරිනිනං; අප්පට්ඨජනනනති උපරිතො අව්ඡාදිනං; තදෙව ආවටන්තා චිට්ඨං; අප්පට්ච්ඡන්තන්තො පාකධං; නිශේඛාවනති අන්තරිකභාවං කරෙතී; ආවටංයෙව තෙන ආවරණෙන පිඨිනං; පට්ච්ඡන්තංයෙව තෙන පට්ච්ඡාදනෙන පටිකුජ්ජිනං. ආකාසකසිංහසමාපනනිසාති පරිචේදකාසකසිංහෙ උපපාදිතාය චතුස්ථාකානායමාපනතිසා; ලාභීති සො ලාභො අස්ස අත්ථිති ලාභී; අප්පිකම්හෙනති කෙනානි සමන්තතො අපරිකම්හෙන්ත පදෙසෙ; ඉධ ආකාසකසිංහස්සෙව වුත්තන්තො තත්ථ භාවිතමෙව ක්ඛානං ආකාසකසිංහස්ස පච්චයො හොති, න අඤ්ඤානති දට්ඨබ්බං. උපරි ආපොකසිණාදිසුපි තදුරමමණමෙව ක්ඛානං දට්ඨබ්බං න අඤ්ඤං. පඨවිං ආවර්ජනී, උදකං ආවර්ජනී, ආකාසං ආවර්ජනී, පකතිපඨවිඋදකආකාසෙ ආවර්ජනී. අනන්තලිකෙති තස්ස ආකාසස්ස පඨවිතො දුරුකාස භාවං දීපෙති. චන්ද්‍රිමසුරියපරිමර්ජනෙ කසිණනියමං අකත්වා “ඉද්ධිමා වෙතොවසිප්පත්තො” ති අවිසෙසෙන වුත්තන්තො න්දෙත්ථ කසිණ සමාපනතිනියමොති වෙදිතබ්බො. නිසින්නො වා නිපන්නො වා නිසින්නො නිපන්නොති ඉමෙහෙව ඉතරඉරියාපථවයමපි වුත්තමෙව හොති. හත්ථපාසෙ හොතුති හත්ථසමීපෙ හොතු; “හත්ථපස්සෙ හොතු” තිපි පාඨො. ඉදං තථාකාතුකාමස්ස වසෙන වුත්තං. අයමපන තත්ථ ගනත්වාපි හත්ථං වසේඨිත්වාපි ආමසති. ආමසතීති ඊසකං පුසති; සරාමසතීති බාලහං පුසති; පටිමර්ජනීති සමන්තතො පුසති; රූපගනනති හත්ථපාසෙ සිතරූපමෙව; දුරෙපි සනතිකෙ අබ්ධිමානීති පාදකක්ඛානතො වුට්ඨාය දුරෙ දෙවලොකං වා බ්‍රහ්මලොකං වා ආවර්ජනී “සනතිකෙ හොතු” ති, ආවර්ජනිං පරිකමං කත්වා පුන සමාපර්ජනිං වුට්ඨාය ඤ්ඤෙන අබ්ධිමානී “සනතිකෙ හොතු” ති. සනතිකෙ හොති. එස නයො සෙසපදෙසුපි.

බ්‍රහ්මලොකං පන ගනතුකාමස්ස දුරස්ස සනතිකකරණං වත්වා බ්‍රහ්මලොකගමනස්ස අනුපකාරමපි ඉමාය ඉද්ධියා ඉරුක්ඛිමානවිසෙසං දස්සෙන්නො සනතිකෙපිති ආදිමාහ. තත්ථ න කෙවලං ථොකකරණ බහුකරණමෙව, අමබුරන්ති ආදිසුපි යං යං ඉච්ඡන්ති, නං සබ්බං ඉද්ධිමතො ඉරුක්ඛති. අපරො නයො: - දුරෙපි සනතිකෙ අබ්ධිමානීති දුරෙ බ්‍රහ්මලොකං වා මනුස්සලොකස්ස සනතිකෙ අබ්ධිමානී; සනතිකෙපි දුරෙ අබ්ධිමානීති සනතිකෙ මනුස්සලොකං වා දුරෙ බ්‍රහ්මලොකෙ

අභිධ්මානි; බහුකමපි ථොකං අභිධ්මානීති සචෙ බ්‍රහ්මානො සන්ති පතිතා භොනති, මහාඅත්තභාවතතා දස්සනුපවාරං සවණුපවාරං පජ්ඣනති. දස්සනුපවාරං ච සවණුපවාරෙ ච එකජ්ඣං සභිඛිපිත්වා බහුකමපි ථොකනති අභිධ්මානි; ථොකමපි බහුකමනති අභිධ්මානීති සචෙ මහාපරිවාරෙන ගනතුකාමො භොති, එකකතතා ථොකං අත්තානං බහුකං අභිධ්මානීත්වා මහාපරිවාරො ගච්ඡති එවමෙඤ්ඤ අඤ්ථා දධිබ්බො. එවං සති චතුර්ඛිධමපි තං බ්‍රහ්මලොකගමනෙ උපකාරො භොති. දිබ්බිකා චක්ඛුනා නාස්ස බ්‍රහ්මනො රූපං පස්සතිති ඉධ සිතො ආලොකං වසේඪිත්වා යස්ස බ්‍රහ්මනො රූපං දට්ඨකාමො දිබ්බිකා චක්ඛුනා තස්ස බ්‍රහ්මනො රූපං පස්සති; ඉධෙව සිතො දිබ්බාය සොතධාතුයා බ්‍රහ්මනො භාසමානස්ස සද්දං සුණාති; චෙතො පරිසඤ්ඤෙන තස්ස බ්‍රහ්මනො චිත්තං පජානාති; දිස්සමානෙනාති චක්ඛුනා පෙකසියමානෙන; කාසමසෙන චිත්තං පජිණාමෙති රූපකායස්ස වසෙන චිත්තං පරිණාමෙති; රූපකායස්ස වසෙන පජිණාමෙති පාදකජ්ඣානචිත්තං ගහෙත්වා කායෙ ආරොපෙති; ලහුසඤ්ඤා කායානුගතිකං කරොති දකුගමනං, කායගමනං හි දකුං භොති. අභිධ්මානීති තස්සෙව චෙට්ඨනං; සන්තිධ්මාපෙතීති අඤ්ථා. සුඛසඤ්ඤාඤච ලහුසඤ්ඤාඤච ඔක්කමිත්වා පාදකජ්ඣානාරම්භෙන ත ඉද්ධිවිතෙන්න සහජාතං සුඛසඤ්ඤාඤච ලහුසඤ්ඤාඤච ඔක්කමිත්වා පටිපිත්වා ප්‍රසිද්ධා පාපුණ්ණිත්වා; සුඛසඤ්ඤාඤච නාම උපෙකඛා සමපසුත්තසඤ්ඤා. උපෙකඛා හි සන්තං සුඛතීති චුත්තා. සායෙව සඤ්ඤා නිවර්ණෙහි චෙට්ඨිතකකාදිපච්චනිකෙහි විමුත්තනතා ලහුසඤ්ඤාතිපි චෙට්ඨිතබ්බො. තං ඔක්කතනස්ස පනස්ස කරජකායොපි තුල පිටු විය සලලහුකො භොති. යො එවං වාතකඛිත්තතුලපිටුනා¹ විය සලලහුකෙන දිස්සමානෙන කායෙන බ්‍රහ්මලොකං ගච්ඡති. එවං ගච්ඡන්නො ච සචෙ ඉච්ඡති පඨවිකසිණ්වසෙන ආකායෙ මග්ගං නිමිතිත්වා පදසා ගච්ඡති. සචෙ ඉච්ඡති ආකායෙ පඨවිකසිණ්වසෙනෙව පදෙ පදෙ පදුමං නිමිතිත්වා පදුමෙ පදුමෙ පදං නිකඛිපන්නො පදසා ගච්ඡති. සචෙ ඉච්ඡති වායොකසිණ්වසෙන වාතං අභිධ්මානීත්වා තුල පිටු විය වායුනා ගච්ඡති. අපිච ගනතුකාමතාව එඤ්ඤා පමාණං. සති හි ගනතුකාමතාය එවං කතචිත්තාභිධ්මානො අභිධ්මානවෙකකිත්තොව සො ජියාවෙගකිත්තො සරො විය දිස්සමානො ගච්ඡති.

චිත්තවසෙන කායං පජිණාමෙතිති කරජකායං ගහෙත්වා පාදකජ්ඣානචිත්තෙ ආරොපෙති, චිත්තානුගතිකං කරොති සිසගමනං, චිත්තගමනං හි සිසං භොති.

සුඛසඤ්ඤාඤච ලහුසඤ්ඤාඤච ඔක්කමිත්වා රූපකායාරම්භෙන ත ඉද්ධිවිතෙන්න සහජාතං සුඛසඤ්ඤාඤච ලහුසඤ්ඤාඤච; සෙසං චුත්තනායෙනෙව චෙට්ඨිතබ්බො. ඉද්ධිපන චිත්තගමනමෙව භොති.

එවං අදිස්සමානෙන කායෙන ගව්ජනෙනා පනායං කිං තස්සාධිධ්මාන විත්තස්ස උපපාදකකිණේ ගව්ජනී? උදුහු සිතිකකිණේ හඬගකකිණේ වානි වුත්තෙන නිසුපි බිණේසු ගව්ජනීති ථෙරො ආභ. කිමපන සො සයං ගව්ජනී නිමමිතං පෙසෙතීති? යථාරුචි කරොති. ඉධ පනස්ස සයං ගමනමෙව ආගතං. මනෝමසනති අධිධ්මානමනෙන නිමමි තතතා මනෝමයං; සබ්බඛග සම්මඛගනති සබ්බඅභගපච්චඛගවතනං; අභිනිඤ්ඤනති ඉදං වකඛුසොතාදීනං සණ්ඨානවසෙන වුත්තං, නිමමිත රුපෙ පන පසාදො නාම නඤ්චි. “සචෙ සො ඉද්ධිමා වංකමනී නිමමි ගොපි තත්ථ වඛකමනී”ති ආදි සබ්බං සාවකනිමමිතං සන්ධාය වුත්තං, බුද්ධනිමමිතං පන යං යං භගවා කරොති, තං නමපි කරොනති. භගවතො විත්තවසෙන අඤ්ඤමපි කරොනතීති.

ධුමාසනී පජ්ජලනීති තෙජොකසිණවසෙන; ධම්මං භාසනීති ආදීනි නිඤ් අනියමෙත්වා වුත්තානි. සනතිධ්මනීති සඬගම නිධ්මනී; සලලපනීති සංගමම උපනී; සාකච්ඡං සමාපජ්ජනීති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස උත්තරපච්චුත්තරදුනවසෙන කථං කරොති; එත්ථ ච යං සො ඉද්ධිමා ඉධෙව සිතො දිබ්බෙන මකඛුනා රුපං පස්සති; දිබ්බාය සොතධාතුයා සද්දං සුණාති, වෙතොපරියඤ්ඤෙන විත්තං පජානාති, යමපි සො ඉධෙව සිතො තෙන බ්‍රහ්මුනා සද්ධිං සනතිධ්මනී, සලලපනී, සාකච්ඡං සමාපජ්ජනී, යමපිස්ස දුරෙපි සනතිකෙ අධිධ්මානීති ආදිකං අධිධ්මානං යමපි සො දිස්සමානෙන වා අදිස්සමානෙන වා කායෙන බ්‍රහ්මලොකං ගව්ජනී, එත්තාවතා න කායෙන වසං වත්තෙති. යඤ්චි බො තස්ස බ්‍රහ්මුතො පුරතො රුපං අභිනිමමිනාතීති ආදීනා නයෙන වුත්ත විධානං ආපජ්ජනී, එත්තාවතා කායෙන වසං වත්තෙති නාම. සෙසං පන කායෙන වසං වත්තනාය පුබ්බභාගදස්සනත්ථං වුත්තනති. අයං තාව අධිධ්මානා ඉද්ධි.

විකුබ්බනිද්ධිනිද්දසෙ සිබ්බස්ස භගවතො සාවකනිදස්සනං විකුබ්බ නිද්ධියා කායසකසිපුගලදස්සනත්ථං වුත්තං. නමපි දසෙස්සනෙනා පඨමං තාව බ්‍රහ්මලොකෙ සිතො සහසසිලොකධාතුං සරෙන විඤ්ඤ පෙසිති අභිවිය අච්ඡරියඅභිභුතතුතං සහසසිලොකධාතුයා සද්දසවණං අධිධ්මානිද්ධිං දසෙස්සි; ඉදුනි තස්ස වජ්ඣස්ස පරිදිපනත්ථමිදං වුවවති : ඉමස්මා හි කප්පා එකතිංසෙ කප්පෙ සිබ්බ භගවා¹ අනන්තරජාතියා තුසිතපුරතො චිච්චා අරුණවතීනගරෙ අරුණවතො රඤ්ඤෙ පභා වතියා නාම මහෙසියා කුච්ඡසමි. නිබ්බතනිත්වා පරිපකකඤ්ඤො මහාභිනිකම්මණං නිකම්මිත්වා බොධිමණේඛ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤං පටි විජ්ඣිත්වා පචත්තවරධම්මවසෙකා අරුණවති. නිස්සාය විහරනෙනා එකදිවසං පාතොව සරීරපටිජ්ගගනං කත්වා මහාභිකඛුසංසපරිවාරො අරුණවති. පිණ්ඩාය පටිසිස්සාමිති නිකම්මිත්වා විහාරවාරකොට්ඨක සම්පෙ සිතො අභිභුං නාම අග්ගසාවකං ආමනෙතසි : “අභිප්පගොබො

භික්‍ෂු අරුණවතී. පිණ්ඩාය පවිසිතුං, යෙන අඤ්ඤතරො බ්‍රහ්ම ලොකො තෙනුපසඤ්ඤාමිසාමා”ති. යථාත: “අථබො භික්ඛවෙ සිඛි භගවා අරතං සමමාසමවුද්ධො අභිභුං භික්ඛුං ආමනෙතසි: ආයාම බ්‍රාහ්මණ! යෙන අඤ්ඤතරො බ්‍රහ්මලොකො තෙනුපසඤ්ඤාමිසාමාති. එවමහනෙතඤ්ඤි බො භික්ඛවෙ අභිභු භික්ඛු සිඛිසා භගවතො අර හතො සමමාසමවුද්ධාසා පච්චසොසාසි, අථ බො භික්ඛවෙ සිඛි භගවා අභිභු ච භික්ඛු යෙන අඤ්ඤතරො බ්‍රහ්මලොකො තෙනුපසං කමිසු”ති. තත්ථ මහාබ්‍රහ්මා සමමාසමවුද්ධං දිඤ්චා අත්තමනො පච්චුග්ග මනං කතා බ්‍රහ්මාසනං පඤ්ඤාපෙතා අදාසි. ථෙරසාසාපි අනුච්ඡ විකං ආසනං පඤ්ඤාපසිංසු. නිසිදි භගවා පඤ්ඤතො ආසනො. ථෙරෙපි අත්තනො පත්තාසනෙ නිසිදි. මහාබ්‍රහ්මාපි දඤ්චං වජ්ඣනා එකමන්තං නිසිදි. තෙනාත:- “අථබො භික්ඛවෙ සිඛි භගවා අරතං සමමාසමවුද්ධො අභිභුං භික්ඛුං ආමනෙතසි:- පටිභාතු තං බ්‍රාහ්මණ බ්‍රහ්මනො ච බ්‍රහ්මපරිසාය ච බ්‍රහ්මපාරිසර්ජනඤ්ඤා ධම්මේ කථාති. එවං හනෙතති බො භික්ඛවෙ අභිභු භික්ඛු සිඛිසා භගවතො අරහතො සමමාසමවුද්ධාසා පටිසසුතා බ්‍රහ්මනො ච බ්‍රහ්මපරිසාය ච බ්‍රහ්මපාරි සර්ජනඤ්ඤා ධම්මකථං කථෙසි. ථෙරෙ ධම්මකථං කථෙතො බ්‍රහ්ම ගණා උජ්ඣාසිංසු:- “විරසාඤ්ඤා චයං සජ්ඣ බ්‍රහ්මලොකාගමනං ලභිමා. අයඤ්ඤා භික්ඛු ධර්මපතා සත්ථාරං ධම්මකථං ආරභි”ති. සත්ථා තෙසං අත්තතමනභාවං ඤාතා අභිභුං භික්ඛුං එතදවොච: “උජ්ඣාසනති බො බ්‍රාහ්මණ බ්‍රහ්මා ච බ්‍රහ්මපරිසා ච බ්‍රහ්මපාරිසර්ජනං ච, තෙන නි කං බ්‍රාහ්මණ භිග්ගොසොමත්තාය සංවෙජෙති”ති.¹ ථෙරො සජ්ඣ වචනං සමපට්ඨන්තා අනෙකපිතිතං ඉද්ධිවිකුබ්බනං කතා සහසා ලොකධාතුං සරෙන විඤ්ඤාපෙනො:-

“ආරහථ නික්ඛමථ සුඤ්ඤථ බුද්ධසාසනො,
බුනාථ මච්චුනො සෙතං නලාගාරංව කුඤ්ඤරො.

යො ඉමසමිං ධම්මවිනයෙ අප්පමනො විගෙසාති,
පහාය ජාතිසංසාරං දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සති”ති

ඉමං ගාථාවයං අභාසි. කිං පන කතා ථෙරෙ සහසාලොකධාතුං සරෙන විඤ්ඤාපෙසිති? නිලකසිණං තාව සමාපජ්ඣතා උට්ඨාය අභිඤ්ඤාඤ්ඤානෙත වක්ඛවාලුසහස්සෙ සබ්බත්ථ අකුකාරං එරි. තතො කිමිදං අකුකාරනති සත්තානං ආහොගෙ උප්පන්න ආලොක කසිණං සමාපජ්ඣතා උට්ඨාය ආලොකං දස්සෙසි. කිං ආලොකො අයනති විචිතන්තානං අත්තානං දස්සෙසි. වක්ඛවාලුසහස්සෙ ච දෙවමනුස්සා අඤ්ඤා ලිං පග්ගණිතා ථෙරං යෙව නමස්සමානා අට්ඨංසු. ථෙරො “මහාජනො මයං ධම්මං දෙසෙනාස්ස සද්දං සුණොතු”ති ඉමා ගාථා අභාසි. සබ්බෙ ඔසවාය පරිසාය මජ්ඣෙ නිසිදිතා ධම්මං.

දෙසෙනාසං විස සද්දං අසොසාසුං. අපොඨි තෙසං. පාකවො අහොසි. තං. විඤ්ඤාපතං සංකාය සරෙන විඤ්ඤාපෙසිති වුත්තං. තෙන කතං අනෙකවිතිතං ඉද්ධිවිකුබ්බනං. සංකාය පුන සො දිස්සමානෙනාපිති ආදි වුත්තං. තත්ථ ධම්මං දෙසෙසිති පඨමං. වුත්තපාකාරං. ඉද්ධි විකුබ්බනං. දසොනෙනා ධම්මං දෙසෙසි; තතො යථා වුත්තකකමෙන වෙ ගාථා භාසනෙනා සරෙන විඤ්ඤාපෙසිති වෙදිතබ්බං. දිස්සමා නෙනාපි කාසෙත්වාති ආදිසු ව ඉත්ථමානුලකකමෙණ කරණවචනං; එවමානකායො හුත්වාති අපොඨා.

ඉද්දති තං වජ්ථං දසොනෙනා අඤ්ඤාසාපි ඉද්ධිමනො විකුබ්බ නිද්ධිකරණවිධානං. දසොනෙනා සො පකතිවණ්ණං. විජ්ඣිත්වාති ආදිමාන. තත්ථ සොති හෙට්ඨා වුත්තවිධානෙන මුද්දකමඤ්ඤකත විතෙනා සො ඉද්ධිමා භික්ඛු; සචෙ විකුබ්බනිද්ධිං. කාතුකාමො හොති; අත්තනො පකතිවණ්ණං. පකතිසණ්ඨානං. විජ්ඣිත්වා කුමාරකවණ්ණං. චා දසොසි. කථං? පඨවිකසිණාරමණාභිඤ්ඤාපාදකවතුත්ථකා නතො වුට්ඨාය “එවරුපො කුමාරකො හොමි”ති නිමිතිතබ්බං. කුමාරකවණ්ණං. ආවජ්ඣා කතපරිකමාවසානෙන පුන සමාපජ්ඣා වුට්ඨාය “එවරුපො නාම කුමාරකො හොමි”ති අභිඤ්ඤාසුඤ්ඤෙන අධිට්ඨාති, සහ අධිට්ඨානෙන කුමාරකො හොතිති. විසුද්ධිමග්ගෙ කසිණ නිද්දෙසෙ පඨවිකසිණවසෙන “එකොපි හුත්වා ඛත්ථා හොති”ති ආවි භාවො-පෙ-එවමාදිති ඉජ්ඣානති වචනෙන ඉධ පඨවිකසිණාරමණං පාදකථකානං යුජ්ජති. තත්ථෙව පන අභිඤ්ඤානිද්දෙසෙ ‘විකුබ්බ නිද්ධියා පඨවිකසිණාදිසු අඤ්ඤතරාරමණතො වුට්ඨායා’ති වුත්තං. තත්ථෙව ව ‘අත්තනො කුමාරකවණ්ණො ආවජ්ජතබ්බො’ති වුත්තං. තං නාගාදිතිමානෙන න යුජ්ජති විස. නාගවණ්ණොදිතිමානෙපි එසෙව නයො. තත්ථ භාගිවණ්ණානති සප්පසණ්ඨානං; සුපණ්ණ වණ්ණානති ගරුලුපණ්ඨානං; ඉඤ්ඤවණ්ණානති සකකපණ්ඨානං; දෙවවණ්ණානති සෙසදෙවසණ්ඨානං; සමුද්දවණ්ණං. පන ආපො කසිණවසෙන ඉජ්ඣති. පකතිනති පද්ධතී; විවිධමයි සෙනාබ්බුතනති හත්ථිආදිනං. වසෙන අනෙකවිතිතං සෙනාසමුතං; විසුද්ධිමග්ගෙ පන “හත්ථිමයි දසොසි”ති ආදි පනෙත්ථ බ්බිද්ධාපි හත්ථිආදිදස්සනවසෙන වුත්තං. තත්ථ හත්ථි හොමිති අනට්ඨිතිත්වා හත්ථි හොතුති අධිට්ඨා තබ්බං. අස්සාදිසුපි එසෙව නයොති වුත්තං. තං “පකතිවණ්ණං. විජ් ඣිත්වා”ති වුත්තමුලපදෙන ව විකුබ්බනිද්ධිභාවෙන ව විරුජ්ඣති. පාලියං. වුත්තකකමෙන භි පකතිවණ්ණං. අවිජ්ඣා අධිට්ඨානවසෙන අඤ්ඤාසු දස්සනං. අධිට්ඨානිද්ධි නාම. පකතිවණ්ණං. විජ්ඣිත්වා අධිට්ඨානවසෙන අත්තනො අඤ්ඤාථා දස්සනං. විකුබ්බනිද්ධි නාම.

මනොමයිද්ධිඤ්ඤානිද්දෙසෙ ඉමමනා කාසා අඤ්ඤං. කාසං අභිනිමිත්තානිති ආදිසු ඉද්ධිමා භික්ඛු මනොමයිද්ධිං. කාතුකාමො ආකාසකසිණාරමණපාදකථකානතො වුට්ඨාය අත්තනො රුපකායං.

තාව ආවජ්ඣා වුත්තනායෙනෙව සුසිරො හොතුති අභිධ්‍යානි. සුසිරො හොති. අථ තස්ස අභ්‍යන්තරෙ පථවිකසිණ්ණවසෙන අඤ්ඤං කායං ආවජ්ඣා පරිකමමං කතා වුත්තනායෙනෙව අභිධ්‍යානි. තස්ස අභ්‍යන්තරෙ අඤ්ඤා කායො හොති. සො තං මුඛනො අභිතිතා ඛති ධපෙති. ඉද්ධි තමත්ථං උපමාති පකාසෙනො සෙසාඨාපිති ආදිමං. තත්ථ මුඤ්ඤමානාති මුඤ්ඤතිණ්ණා; ජ්ඣිකං පමානෙසානි කල්ලිං ලුඤ්ඤෙය්‍ය; සොඞ්ඞානි කොසකතො; කර්ණඞ්ඞානි කර්ණෙය්‍ය; පුරාණතචකඤ්චුකතොති අද්ධං. තත්ථ ච උද්ධරෙසානි විතොනො වස්ස උද්ධරණං වෙදිතඛං. අති නාම සන්තියං සිතො කට්ඨනතරං වා රුකකතතරං වා නිස්සාය තචතො සරිරනිකකඞ්ඞනපයොග සඞ්ඞානෙන ථාමෙන සරිරං සඞ්ඞාදමානං. විය පුරුණං තචං ජ්ඣවජ්ජෙනො ඉමෙති චතුති කාරණෙති සයමෙව කඤ්චුකං ජ්ඣාති. එත්ථ ච යථා ජ්ඣිකාදයො මුඤ්ඤාදිති සද්ධිසා හොනති, එවමිදං මනොමයං රූපං ඉද්ධිමා සඞ්ඞාකාරෙති සද්ධිසමෙව හොතීති දස්සනත්ථං ඉමා උපමා වුත්තාති. “මනොමයෙන කායෙන ඉද්ධියා උපසංකමි”ති එත්ථ අභිඤ්ඤාමනෙන කතකායො මනොමයකායො නාම. “අඤ්ඤතරං මනොමයං කායං උපපජ්ඣ”ති එත්ථ ක්කිනමනෙන නිබ්බතතිත කායො තෙන මනෙන කතතො මනොමයකායො නාම. ඉධි පන අභිඤ්ඤාමනෙන උපපාදිතකායො තෙන මනෙන කතතො මනොමයකායො නාම. එවං සති අභිධ්‍යානිද්ධියා විකුඛනිතිද්ධියා ච කතො මනොමයකායො නාම හොතීති වෙ? හොති යෙව. ඉධි පන තාසං විසුං විසුං විසෙසෙන විසෙසෙනා අභිධ්‍යානිද්ධි විකුඛනිතිද්ධිති ච වුත්තතො අභ්‍යන්තරො නිව්වානමෙව මනොමසිද්ධි නාම.

ඤ්ඤවිප්ථාදිද්ධිතද්දසෙ ඤ්ඤස්ස විප්ථාතෙ වෙගො අස්සා අප්පිති=ඤ්ඤාමිප්ථාත්; එත්ථ ච සත්තඅනුපස්සනාවසෙනෙව ඉද්ධිං දස්සන්තා සෙසා යාච අරහත්තමග්ගා සංඛිත්තාති වෙදිතඛං.

ආසංඝමනො බහකුලස්ස ඤ්ඤාමිප්ථාත් ඉඞ්ධි ආදිපු බක්කු ලත්ථෙතෙ තාව චිපු කුලෙසු වඩ්ඪිතතො එවං ලද්ධිනාමො පුබ්බි චුදෙධිසු කතාධිකාරො පුඤ්ඤසම්පදය සම්පන්නො ථෙතෙ.

සො භි මහාසම්පත්තිං අනුභවමානො දෙවමනුස්සෙසු සංසරනො අමහාකං දසබලස්ස නිබ්බන්තිනො පුරෙත්ථරමෙව කොසමිදං සෙට්ඨිකුලෙ නිබ්බන්ති. තඤ්ජාගකාලෙ මඛලත්ථාය මහාපරිවාරෙන යමුනං නෙතා සපරිවාර ධානි නිමමුජ්ජනුමමුජ්ජනවසෙන කීලා පෙන්නී නතාපෙති. එකො මහාමචේජ්‍ය භනෙඛා මෙ අයනති මඤ්ඤ මානො මුඛං විවරිතා උපගතො. ධානී දුරකං ජ්ඣෙඞ්ඞානා පලාතා. මහාමචේජ්‍ය තං ගිලී, පුඤ්ඤවා සත්තො සයනගඛං පවිසිතා නිපන්නො විය න කිඤ්ඤි දුක්ඛං පාපුණී. මචේජ්‍ය දුරකස්ස තෙජෙන තත්තකපාලං ගිලීතා විය ඩයගමානො වෙගෙන තිංසයොජනං ගන්තා බාරණසිවාසිනො මච්ඡබ්බස්ස ජාලං පාවිසී. සො දුරකස්ස

තෙජෙන ජාලනො නිහවමනොව¹ මනො. මච්ඡබ්බා නං සකල මෙව අනතරකාජෙන ආදාය සහසොන දෙමාති නගරෙ වරන්තා අසීතිකොට්ඨිනස්ස අපුත්තකස්ස සෙට්ඨස්ස සරවාරං ගන්තා සෙට්ඨි හරියාය එකෙන කභාපණෙන අදංසු. සා තං සයමෙව ඵලකෙ ධූපෙනා පිට්ඨිතො ආලෙනාති මච්ඡකුච්ඡයං සුවණ්ණවණ්ණං දුරකං දිස්වා “මච්ඡකුච්ඡයං මෙ පුත්තො ලද්ධො”ති නාදං නදිතා දුරකං ආදාය සාමිකං උපගච්ඡ. සෙට්ඨි තාවදෙව හෙරිං වරපෙනා දුරකං ආදාය රඤ්ඤා සන්තිකං ආනෙතා තමස්ස ආරොවෙසී. රජා පුඤ්ඤවා දුරකො, පොසෙති නන්ති ආහ.

ඉතරමපි සෙට්ඨිකුලං තං පවත්තිං සුඛා තස්ස ගන්තා අමනාකං පුත්තොති දුරකං ගණ්ඨිකුං විවදි. උභොපි රජකුලං අගමංසු. රජා මිත්තමපි ‘අපුත්තකං කාතුං න සකකා, මිත්තමපි දායාදො හොතු’ති ආහ. තනො පට්ඨාය වෙපි කුලාති ලාභශාසනප්පත්තාති අහෙසුං. තස්ස මිති කුලෙති වසීත්තනා බකකුලකුමාරෙති නාමමකංසු.

තස්ස විඤ්ඤාතං පත්තස්ස මිසුපි නගරෙසු තයො තයො පාසාදෙ කාරෙතා නාවකාති පච්චුපට්ඨපෙසුං. එකෙකස්මිං නගරෙ වත්තාරෙ වත්තාරෙ මාසෙ වසති. හතිං එකස්මිං නගරෙ වත්තාරෙ මාසෙ චුත්ථස්ස සඛිකාවනාවාසු මණ්ඩපං කාරෙතා තස්ස නං නාවකෙති සද්ධං. ආරෙපෙනා මහාසමපත්තිං අනුභවමානං මිති මාසෙති ඉතරං නාවකං උපසිඨපථං නෙත්ති. ඉතරනගරවාසීනො නාවකාති මිති මාසෙති උපසිඨපථං ආගතො හපිස්සතිති තථෙව පච්චුග්ගන්තා මිති මාසෙති අත්තනො නගරං ආනෙත්ති. ඉතරනාවකා මජ්ඣෙ නිවත්තිතා අත්තනො නගරමෙව ගච්ඡන්ති. තස්ස වත්තාරෙ මාසෙ වසිතා තෙනෙව නියාමෙන පුන ඉතරනගරං ගච්ඡති. එවමස්ස සමපත්තිං අනුභවන්තස්ස අසීතිවස්සාති පරිපුණ්ණාති. තස්මිං සමයෙ අමනාකං බොධිසත්තො සබ්බඤ්ඤාතං පාපුණ්ඨා පවත්තවරධමම වකෙකා අනුක්කමෙන වාරිකං වරන්තො කොසමිං. පාපුණ්ඨි. “බාරණ්ඨි”න්ති මජ්ඣිමනිකායා, බකකුලසෙට්ඨීව බො දසබලො ආග තොති සුඛා බහුං ගතමාලං ආදාය සන්ථු සන්තිකං ගන්තා ධම්ම කථං සුඛා පටිලද්ධිසද්ධො පබ්බජී. සො සත්තාගමෙව පුථුජ්ජනො හුතා අධිමෙ අරුණෙ සහ පටිසම්භිද්ධි අරහත්තං. පාපුණ්ඨි. අථ මිසු නගරෙසු පරිමිතමාතුනාමා අත්තනො කුලඝරාති ආගන්තා තස්සෙව වසමානා විවරති කාරපෙනා පතිණිංසු. ථෙරෙ එකං අද්ධමාසං කොසමිවාසීති පතිතවිවරං පරිභුඤ්ජති. එකං අද්ධමාසං බාරණ්ඨිවාසීති එතෙනෙව නියාමෙන මිසුපි නගරෙසු යං යං උත්තමං, තං ථෙරස්සෙව ආගරියති. පබ්බජිතස්සාපිස්ස සුබ්බෙනව අසීතිවස්සාති අගමංසු. උගස්ත්වාපිස්ස මුහුත්තමත්තමපි අප්පමාන කොපි ආබාධො න උප්පන්නපුබ්බො. සො පච්ඡමෙ කාලෙ බකකුල

සුත්තනතං කපේතා පරිනිබ්බාසීති. එවං මච්ඡකුච්ඡයං අරෙග භාවො ආයස්මනො ඛකාකුලස්ස පච්ඡමහවිකස්ස තෙනත්තභාවෙන පච්චිකිත්තඛාදරහත්තඤ්ඤානුභාවෙන නිබ්බත්තත්තා ඤ්ඤත්ව්ථාරා ඉද්ධි නාම. සුචරිතකම්මඵලපපත්තස්ස පටිසම්බද්ධඤ්ඤාස්ස ආනුභාවෙනාතිපි වදන්ති.

සංකිව්වකේරෙසි පුබ්බෙ කතපුඤ්ඤා ධම්මසෙනාපතිසේරස්ස උපධ්මාකස්ස සාවච්ඡියං අසිද්ධකුලස්ස ධිතු කුච්ඡයම් නිබ්බන්ති. සා තස්මිං කුච්ඡගතෙ එතෙන ඛ්‍යාතිනා තං ඛණ්ණෙව කාලමකාසි. තස්සා සරීරෙ කාපියමානෙ ධ්මපඤ්ඤා ගඛ්ඛමංසං සෙසමංසං කාපසි. අර්ථස්සා ගඛ්ඛමංසං චිතකතො ඔත්තාරො චීජු තීජු ධානෙසු සුලෙභි විජ්ඣංසු; සුලකොට්ඨං දුරකස්ස අකඛිකොට්ඨං ජුසි. එවං ගඛ්ඛමංසං විජ්ඣතිවා අසුභාරොසිමහි පකඛිපිතා අසුභාරෙහෙව පටිච්ඡාදෙතා පකකම්සු. ගඛ්ඛමංසං කාසි. අසුභාරමත්තෙ පන සුචරිතකම්මෙසාදිසො දුරකො පදුමගඛ්ඛෙ නිපනෙනා විස අහොසි. පච්ඡමහවිකසත්තස්ස හි සිතෙරුතා ඔත්තරියමානස්සාපි අරහත්තං අපපඤ්ඤා ජිවිතකඛිසො නාම නච්ඡි. පුනර්විසෙ චිතකං නිබ්බාපෙස්සාමාති ආගතා තථා නිපනතං දුරකං දිස්වා අච්ඡරියඛතුනචිත්තා ජාතා. දුරකං ආදය නගරං ගන්තවා නෙමිත්තකෙ පුච්ඡංසු. නෙමිත්තකා “සචෙ අයං දුරකො අගාරං අජ්ඣාපසිස්සති, යාව සත්තමා කුලපට්ටවා ඤ්ඤකා දුගතො භවිස්සන්ති; සචෙ පබ්බජිස්සති, පඤ්ඤාති සමණසඤ්ඤාති පරිවුත්තො චරිස්සන්ති ආභංසු. අයස්සා තං දුරකං වසේසි. ඤ්ඤකාපි වසීති කාලෙ අමානං අයස්ස සන්තිකෙ පබ්බාජෙස්සාමාති පොසසිංසු. සො සත්තවස්සිකාලෙ “තච කුච්ඡයා චසනකාලෙ මාතා තෙ කාලමකාසි, තස්සා සරීරෙ කාපියමානෙපි තං න කාසී”ති කුමාර කානං කථං සුඤ්ඤා අභං කීර එවරුපා භයං මුත්තො, කීං මෙ සර වාසෙන? පබ්බජිස්සාමිති ඤ්ඤකානා ආරොචෙසි. තෙ “සාධු තාතා”ති තං ධම්මසෙනාපතිසේරස්ස සන්තිකං නෙතා ‘හත්ත ඉමං පබ්බාජෙථා’ති අදංසු. ථෙරෙ තච පඤ්ඤාකම්මවධ්මානං දතා පබ්බාජෙසි. සො බුරුගෙගෙව සත පටිසම්බද්ධි අරහත්තං පාපුණි. පරිපුණ්ණවස්සො ච උපසම්පදං ලභිතා දසවස්සො හුඤ්ඤා පඤ්ඤාසනභිකාපට්ටාරෙ විම රීති. එවං වුත්තනසෙතෙව දුරුචිතකාය අරෙගභාවො ආයස්මනො සංකිව්වස්ස ඤ්ඤත්ව්ථාරා ඉද්ධි නාම.

අනුසාලකේරෙසි පුබ්බෙකතුසම්පන්නො. තස්ස පිතා රුජගතෙ දළිදදමනුස්සො. සො තං දුරකං ගතොතා දුරුතං අත්ථය සකචෙන අවට්ඨං ගන්තවා දුරුභාරං කතා සායං නගරවාරසම්පං පනෙනා. අර්ථස්ස ගොණසුගං ඔස්සජ්ඣා නගරං පටිසිංසු. සො සකචමුලෙ පුත්තකං නිසීදපෙතා ගොණානං අනුපදං ගච්ඡන්තො නගරමෙව පාවිසි. තස්ස අනිකකත්තස්සෙව වාරං පිද්ධි. දුරකො සකලරත්නිං සකචස්ස ගෙව්වා නිපජ්ඣතා නිදදං ඔක්කමි. රුජගතං පකඛිසාපි අමනුස්සඛමුලං. ඉදං පන සුසානවධ්මානසම්පවධ්මානා. න ච කොචි

යනෙකො තස්ස පච්ඡිමභවිකස්ස දුරකස්ස උපද්දවං කාතුමයකිති. සො අපරෙත සමයෙන පබ්බතීතො අරහත්තං පාපුණ්ණිතො භුතපාලයේරෙ නාම අතොසීති. එවං වාලයකඛානුවරිතෙපි පදෙසෙ වුත්තනසෙනෙව අරෙගභාවො ආයසමතො භුතපාලස්ස ඤාණවිප්ථාරං ඉද්ධි නාම.

සමාධිවිප්ථාරිද්ධිනිදදෙසෙ ආයසමතො සාරිපුත්තස්ස සමාධි විප්ථාග් ඉද්ධිනි ආදිපු ආයසමතො සාරිපුත්තස්ස මහාමොග්ගලා නයේරෙන සද්ධිං කපොතකඤ්ජරායං විහරතො පුණ්ණාය රත්තියා නවොරොපිතෙති කෙසෙති අජේක්ඛාකාසෙ නිසින්නස්ස එකො දුට්ඨයකෙකො සභායකෙන යකෙකින වාරියමානොපි සීසෙ පභාරං අදුසි, යස්ස මෙඝස්ස විය ගජ්ජතො සද්දො අතොසි. ථෙරො තස්ස පහරණසමයෙ සමාපත්තිං අපෙපඬා නිසින්නො භොති. අථස්ස තෙන පහරෙන න කොපි ආබාධො අතොසි. අයං තස්ස ආයසමතො සමාධිවිප්ථාරා ඉද්ධි.

යථාතා:- එවං මෙ සුතං එකං සමයං භගවා රාජගහෙ විහරති වෙළවනෙ කලඤ්ඤානිවාපෙ. තෙන ඛො පන සමයෙන ආයසමා ව සාරිපුත්තො ආයසමා ව මහාමොග්ගලානො කපොතකඤ්ජරායං විහරති. තෙන ඛො පන සමයෙන ආයසමා සාරිපුත්තො පුණ්ණාය රත්තියා නවොරොපිතෙති කෙසෙති අජේක්ඛාකාසෙ නිසින්නො භොති අඤ්ඤාතරං සමාධිං සමාපජ්ජිතො. තෙන ඛො පන සමයෙන වෙ යකඛා සභායකා උත්තරාය දියාය දකිණිං දිසං යච්ඡන්ති කෙනවිදෙව කරණියෙන. අද්දසංසු ඛො තෙ යකඛා ආයසමන්තං සාරිපුත්තං පුණ්ණාය රත්තියා නවොරොපිතෙති කෙසෙති අජේක්ඛාකාසෙ නිසින්නං. දිස්වාන එකො යකෙකො දුතියං යකඛං එතදවොච:- පටිභාති මං සමම ඉමස්ස සමණස්ස සීසෙ පභාරං දුතුනති. එවං වුත්තෙ සො යකෙකො තං යකඛං එතදවොච අලං සමම, මා සමණං පහාරෙති, උලාරො සො සමම සමණො මහිද්ධිකො මහානු භාවොති. දුතියමපි ඛො-පෙ-තතියමපි ඛො සො යකෙකො තං යකඛං එතදවොච:- පටිභාති මං සමම ඉමස්ස සමණස්ස සීසෙ පභාරං දුතුනති. තතියමපි ඛො සො යකෙකො තං යකඛං එතදවොච:- අලං සමම මා සමණං පහාරෙති, උලාරො සො සමණො මහිද්ධිකො මහානුභාවොති. අථ ඛො සො යකෙකො තං යකඛං අනාදිසීතො ආයසමතො සාරිපුත්තස්ස සීසෙ පභාරං අදුසි. තාව මහා පහාරො අතොසි-අපි තෙන පහාරෙන සත්තරත්තං වා අධ්ථිඨමරහන්තං වා නාගං ඔසාරෙය්‍ය. මහන්තං වා පබ්බතකුටං පදුලෙය්‍ය. අථ ඛො සො යකෙකො දයකාමී දයකා මිති තයේව මහානිරයං අවත්ථාසීති.¹ අද්දසා ඛො ආයසමා මහා මොග්ගලානො දිඤ්ඤාන වකුන්තා විසුද්ධින අභිකක්කන්තමානුස කෙන තෙන යකෙකින ආයසමතො සාරිපුත්තස්ස සීසෙ පභාරං දියමානං. අථ ඛො ආයසමා මහාමොග්ගලානො යෙනායසමා සාරි

පුතෙකු තෙහු පසංකම්, උපසංකම්නා ආයස්සන්තං සාරිපුත්තං එතද වොච :- කච්චි තෙ ආවුසො සාරිපුත්ත ඛමනියං? කච්චි තෙ ආවුසො යාපනියංති? ඛමනියං මෙ ආවුසො මොග්ගලාන, යාපනියං මෙ ආවුසො මොග්ගලාන, අපිච මෙ සීසං ථොකං දුක්ඛනති. අච්ඡරියං ආවුසො සාරිපුත්ත, අඛතුතං ආවුසො සාරිපුත්ත, යාව මහිද්ධිකො ආයස්සා සාරිපුත්තො, මහානුභාවොති. ඉධ තෙ ආවුසො සාරිපුත්ත අඤ්ඤාතරො යනෙකො සීසෙ පභාරං අදාසි. තාව මහා පභාරෙ අහොසි- අපි තෙන පභාරෙන සත්තරතනං වා අසිඨ්ඨිමරතනං වා නාගං ඔසාරෙය්‍ය. මහන්තං වා පබ්බතකුටං පදාලෙය්‍ය. අප ච පනායස්සා සාරිපුත්තො එවමාහ :- ‘ඛමනියං මෙ ආවුසො මොග්ගලාන, යාපනියං මෙ ආවුසො මොග්ගලාන, අපි ච මෙ සීසං ථොකං දුක්ඛනති. අච්ඡරියං ආවුසො මොග්ගලාන, අඛතුතං ආවුසො මොග්ගලාන, යාව මහිද්ධිකො ආයස්සා, මහාමොග්ගලානො මහානුභාවො යත්‍ර හි නාම යක්ඛමපි පස්සති. මයමපනෙතරහි පංසුපිසාවකමපි න පස්සා මාති. අසෙසාසි ඛො භගවා දිඤ්ඤාසොනධාතුයා විසුද්ධිය අතික්කන්ත මානුසකාය තෙසං උභින්නං මහානාගානං ඉමං කථාසලාපං. අපඛො භගවා එතමන්ථං චිදිනා තායං වෙලායං ඉමං උදානං උදනෙසි :-

“යස්ස සෙලුපමං චිත්තං සීතං නානුපකම්පති,
විරතතං රජනියෙසු කොපනියෙ න කුප්පති;
යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං කුතො නං දුක්ඛමෙස්සති”ති.

එන්ථ ච “කුතො නං දුක්ඛමෙස්සති”ති භගවතා වුත්තවචනෙන “තෙන පභාරෙන න කොචි ආබාධො අහොසි”ති අධිකථාවචනං අතිවිය සමෙති. තස්මා ‘අපිච මෙ සීසං ථොකං දුක්ඛ’නති වුත්ත වචනෙන දුක්ඛවේදනා න කොති, සීසස්ස පන අකම්මඤ්ඤාතරං සකාය ‘දුක්ඛ’නති වුත්තං. ලොකෙපි හි අකිච්ඡන්ත පරිහරිතුං සකකුණේයො සුඛසීලො, කිච්ඡන්ත පරිහරිතුං සකකුණේයො දුක්ඛ සීලොති වුවිති. තමපි ඛො අකම්මඤ්ඤාතරං සමාපත්තිනො වුවිති සමයන්තා අහොසිති’වේදිතබ්බො. සමාපත්තිඅපට්ඨකයමයෙ හි තමපි න භවෙය්‍යාති. “එතරහි පංසුපිසාවකමපි න පස්සාමා”ති දට්ඨං අසමත්තාය න වුත්තං. අභිඤ්ඤාසු බ්‍යාපාරභාවෙන වුත්තං. ථෙරෙ කිර පච්ඡමා ජනනා පොථුඡ්ඡන්තිකාය ඉද්ධියා සාරසඤ්ඤා මාසෙ සුන්ති පච්ඡමං ජනනං අනුකම්පමානො සෙභුයෙන්න ඉද්ධිං න වලඤ්ඤාසි. ථෙරගාථාය ච :-

“තෙව පුබ්බන්තිවංසාය නපි දිබ්බස්ස මක්ඛනො,
වෙනොපරියායඉද්ධියා වුතියා උපපත්තියා;
සොතධාතුච්ඡද්ධියා පණ්ඩි මෙ න විජ්ජති”

ථෙරෙන සයමෙව අභිඤ්ඤාසු පස්ථනාභාවො වුත්තො. ථෙරෙ පන සත්තසට්ඨියා සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙසු පාරමිප්පත්තොති.

සඤ්ඤාවිකේරම්පන කකුසඤ්ඤා හඟවනො දුතියගතසාවකං නිරෝධසමාපන්නං කාලඛකනොති සලලකෙකිනා ගොපාලකාදයො තිණ්කට්ඨාදීනි සබ්බකිංකරා අග්ගිං අදංසු. ථේරස්ස චිවරේ අංසු මත්තමපි න කිංසිත්ථ. අයමස්සායසමනො අනුපුබ්බසමාපන්නවිසේන පවත්නසමථානුභාවනිබ්බතන්නා සමාධිවිප්ථාරා ඉද්ධිං යථාහ:-

“තෙන ඛො පන පාපිම සමයෙන කකුසඤ්ඤා හඟවා අරහං සමමා සමුද්ධො ලොකෙ උපපන්නො භොති. කකුසඤ්ඤා ඛො පන පාපිම හඟවනො අරහනො සමමාසමුද්ධස්ස විධුර-සඤ්ඤවං. නාම සාවකයුගං අග්ගං භද්දයුගං අභොසි. යාවතා පන පාපිම කකුසඤ්ඤා සාවකො නායුධ කොචි ආයසමතා විධුරෙන සමසමො භොති යදිදං ධම්මදෙසනාය. ඉමිනා ඛො එතං පාපිම පරියායෙන ආයසමානො විධුරස්ස ‘විධුරෙ’තෙව සමඤ්ඤා උද්පාදි. ආයසමා පන පාපිම සඤ්ඤවො අරඤ්ඤාගතොපි රුක්ඛමුලගතොපි සුඤ්ඤාගාරගතොපි අප්පකසිරිතෙනව සඤ්ඤාවේදයිතනිරෝධං සමාපජ්ජති. භුතපුබ්බං පාපිම ආයසමා සඤ්ඤවො අඤ්ඤාතරස්මිං රුක්ඛමුලෙ සඤ්ඤාවේදයිතනිරෝධං සමාපන්නො නිසින්නො භොති. අද්දසංසු ඛො පාපිම ගොපාලකා පසුපාලකා කස්සකා පථාවිනො ආයසමන්නං සඤ්ඤවං අඤ්ඤාතරස්මිං රුක්ඛමුලෙ සඤ්ඤාවේදයිතනිරෝධං සමාපන්නං. දිස්වාන තෙසං එතදභොසි: අවජ්ජියං වත භො අබ්බතං වත භො අයං සමණො නිසින්නකො කාලකතො, හන්ද නං දභා මාති. අථ ඛො තෙ පාපිම ගොපාලකා පසුපාලකා කස්සකා පථාවිනො තිණ්ඤඤා කට්ඨඤඤා ගොමයඤඤා සබ්බකිංකරා ආයසමනො සඤ්ඤවස්ස කායෙ උපවිනි. උපවිනිනා අග්ගිං දනාං පකකම්සු. අථ ඛො පාපිම අයසමා සඤ්ඤවො තස්සා රත්තියා අවචයෙන තාය සමාපන්නියා වුට්ඨතිනා චිවරනි පපෙථාවෙතා පුබ්බණ්ඩසමයං. නිවාණං පත්තචිවරං ආදාය ගාමං පිණ්ඩාය පාවිසි. අද්දසංසු තෙ පාපිම ගොපාලකා පසුපාලකා කස්සකා පථාවිනො ආයසමන්නං සඤ්ඤවං පිණ්ඩාය වරන්නං. දිස්වාන තෙසං එතදභොසි: අවජ්ජියං වත භො අබ්බතං වත භො අයං සමණො නිසින්නකො කාලකතො, ස්වායං පටිසඤ්ඤවිනොති. ඉමිනා ඛො එතං පාපිම පරියායෙන ආයමනො සඤ්ඤවස්ස සඤ්ඤවොතෙව සමඤ්ඤා උද්පාදිති.

බාණුකොණ්ඩඤ්ඤා විකේරො පන පකතියාව සමාපන්නිබ්බුලො, සො අඤ්ඤාතරස්මිං අරඤ්ඤා රත්තියා සමාපන්නිං අපෙපනා නිසීදි. පඤ්ඤාසතා වොර හණ්ඩකං ථේනෙතා ගච්ඡන්නා ඉද්දනි අමනාකං අනුපදං ගච්ඡන්නා නත්ථි විස්සමිතුකාමා හණ්ඩකං ඔරොපයමානං බාණුකො අයනති මඤ්ඤාමානා ථේරස්සෙව උපරි සබ්බහණ්ඩකානි ධපෙසුං. තෙසං විස්සමිනා ගච්ඡන්නානං පඨමං ධර්මහණ්ඩකස්ස ගහණකාලෙ කාලපරිච්ඡේදවසෙන ථේරෙ වුට්ඨාසි. තෙ ථේරස්ස වලනාකාරං දිස්වා හිතා මිරවිංසු. ථේරෙ මා භායථ උපසකා, හික්ඛු අහනති ආහ. තෙ ආගන්තා වන්දිතා ථේරගතෙන පසාදෙන

පබ්බජිතා සහ පටිසම්බද්ධි අරහත්තං පාපුණ්ණිං. නතො පභුති ව ථෙරෙ බාණ්ණකොණ්ඩඤ්ඤාදොරෙ නාම අකොසි. අයමෙඤ්ඤි පඤ්ඤි හණ්ඩකසතෙති අපේක්‍ෂාත්ථවස්ස නස්සායසමතො ආබාධාභාවො සමාධි විපථාර ඉද්ධි.

උත්තරා පන උපාසිකා රාජගහෙ මහාධනස්ස පුණ්ණසෙට්ඨිනො¹ ඩිනා. කුමාරිකාකාලෙයෙව සද්ධිං. මාතාපිතුති සොතාපතතිථලං පත්තා. සා වයප්පත්තා රාජගහසෙට්ඨිනො මහතා නිබ්බේන නස්ස පුත්තස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිකස්ස දිනතා. සා බුද්ධිදස්සනාය ධම්මෙවණ්ණාය බුද්ධිපමු බස්ස භික්ඛුසංඝස්ස දුනං ව දුතුං ඔකාසං අලභමානා උපද්දතා හුන්වා තස්මිංයෙව නගරෙ සිරිමං. නාම ගණිකං පනෙතාසාපේතා ඔකාසකරණත්ථෙව පිතුසරව ආනිතානි පඤ්ඤාස නතාපණ්ණසායානි නස්සා දන්වා 'ඉමෙ කාහපණ්ණ ගහෙතා ඉමං අසිඨමාසං සෙට්ඨිපුත්තං පරිවරාහි'ති තං සාමිකස්ස අපෙත්වා සයං උපපාසථඛානානි අබිථ්ඨාය ඉමං අසිඨමාසං බුද්ධිදස්සනාදිනි ලභිස්සාමිති තුට්ඨමානසා යාව පවාරණාය බුද්ධිපමුබං භික්ඛුසංඝං නිමන්තාපේතා අසිඨමාසං මහා දුනං අදුසි. පච්ඡාභත්තං මහානසෙ බජ්ජහොජ්ජාදිනි සංවිදහා පෙති. නස්සා සාමිකො ව සෙව පවාරණානි සිරිමාය සහ වානපානෙ ථානා බති ඔලොකෙනෙතා තං තථා විවරන්ති. සෙදකිලිනතො ජාරිකාය ඔකිණ්ණං අඛාරමසිමකතිතං දිස්වා 'අත්තනො සමපත්තිං අභුඤ්ඤා කුසලං. නාම කරෙති බාලා'ති හසි. උත්තරාපි තං ඔලො කෙතා 'සමපරයත්ථං කුසලං න කරෙති බාලො'ති හසි. සිරිමා උභින්නමපි තං කිරියං දිස්වා අහං සරසාමිතිති මඤ්ඤමානා ඉස්සා පකතා උත්තරය කුජකිනා දුකඛං උපපාදෙස්සාමිති පාසාදු ඔතරති. උත්තරා තඤ්ඤානා පිඨකෙ නිසිදිනා තං මෙතෙන න විතෙන න ඵරි. සිරිමා පාසාදු ඔරුයක මහානසං පමිසිනා පුච්චවනතො උලුඛකපුරං පකකට්ඨිතසප්පිං ගහෙතා නස්සා මත්තකෙ ඔකිරි. තං පදුමිනිපතෙත සිතුදකං විය විනිවට්ටෙතා අගමාසි. දුසියො සිරිමං හත්ථෙහි පාදෙහි ඥාපේතා භූමියං පානෙසුං. උත්තරා මෙතනා කිනතො වුට්ඨාය දුසියො වාජරසි. සිරිමා උත්තරං බමාපෙසි. උත්තරා සෙව සඤ්ඤා පුරතො බමාපෙතිති වන්වා තාය කායවෙය්‍යාවටිකං යාවිතාය බ්‍රහ්මඤ්ඤා සමපාදනං ආවිකම්භි. සා තං සමපාදෙතා අත්තනො පරිවාර පඤ්ඤාසතා ගණිකායො සසංඝස්ස සත්ථාරං පරිවිසිනා බමා පනසභාසිකා හොථානි වන්වා පුනදිවසෙ තථා ආගතාහි ගණිකාහි සද්ධිං සඤ්ඤාතනතිච්චාව සානෙ සත්ථාරං වන්දිතා 'අහං භගවා උත්තරාය අපරස්සං, බමතු මෙ උත්තරා'ති ආහං. සත්ථා 'බම උත්තරෙ'ති වන්වා 'බමාමි-භගවා'ති වුතෙත "අනෙකාධෙන ජනෙ කොඛ"න්ති ආදිකං බමමං දෙසෙසි. උත්තරා පුරෙතරමෙව සාමිකඤ්ඤා සසුසසුපුරෙ ව සඤ්ඤා සන්තිකෙ

1. සි. II, පු. 488 සෙට්ඨිනො.

උපනෙසී. දෙසනාවසානෙන තෙ ව තයො ජනා සබ්බා ව ගණිකායො සොනාපනතිඵලෙ පතිට්ඨිතිංසුති. එවං උත්තරාය උපාසිකාය පක්කට්ඨිතසප්පිනා¹ පිළාභාවො සමාධිවිප්ථාරා ඉද්ධි.

සාමාවතී උපාසිකා නාම කොසමිතියං උදෙනස්ස රඤ්ඤා අග්ග මහෙසී. තස්ස හි රඤ්ඤා පඤ්චසතපඤ්චසතඉඡිපරිවාරා තිස්සො අග්ගමහෙසියො අගෙසුං. තාසං සාමාවතී හද්දියනගරෙ හද්දිය සෙට්ඨිනො ධිතා, පිතරි කාලකතෙ පිතුසභායස්ස කොසමිතියං ඝොසිත සෙට්ඨිනො ඝරෙ පඤ්චසතඉඡිපරිවාරාව² වධිසිතා. වයප්පනනං තං රාජා දියවා සඤ්ජාතසිනෙහො සපරිවාරං අත්තනො ඝරං නෙත්වා අතිසෙකට්ඨානං අද්දසී. චණ්ඩපජ්ජාතස්ස රඤ්ඤා ධිතා වාසුල දත්තා³ නාම එකා මහෙසී. මාගඤ්ඤිග්වාගමණස්ස ධිතා හගවතො පාදපරිවාරිකං කත්වා පිතරා දියමානා

“දියවා න තණං අරතීං රගඤ්ච
නාහොසි ජජ්ඤ අපි මෙජ්ජිතස්මිං,
කිමෙවිදං මුත්තකරිසපුණ්ණං.
පද්ධි⁴ නං සමජ්ජිතුං න ඉවෙජ්”ති

හගවතා භාසිතං ගාථං සුත්වා හගවති ආඝාතං බන්ධි. තස්ස මාතෘපිතරො මාගඤ්ඤිසුත්තදෙසනාවසානෙන අනාගාමිඵලං පත්වා පබ්බ ජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු. තස්සා චූලපිතා මාගඤ්ඤො තං කොසමිතියං නෙත්වා රඤ්ඤා අද්දසී. සා රඤ්ඤා එකා මහෙසී. අථචො ඝොසිතසෙට්ඨි කුක්කුචසෙට්ඨි පාවාරිකසෙට්ඨිති තයො සෙට්ඨිනො-ලොකෙ තථාගතුප්පාදං සුත්වා ජෙතවනං සන්ත්රිසන්තිකා ගතත්වා ධම්මං සුත්වා සොනාපනතිඵලං පත්වා අධිථමාසං බුද්ධි පමුචස්ස සිහබ්බසබ්බස්ස මහාදුතං දත්වා කොසමිතිගමනං ආයාචිත්වා කොසමිතිං ගතත්වා ඝොසිතාරමො කුක්කුචාරමො පාවාරිකාරමොති තයො ජනා තයො ආරුමෙ කාරුපෙනා අනුපුඤ්ඤින තත්ථ ආගතං සත්ථාරං පටිපාටියා එකෙකස්මිං දිවසෙ එකෙකස්මිං විහාරෙ විසාපෙනා එකෙකො සසබ්බස්ස හගවතො මහාදුතමද්දසී. අථෙක දිවසං තෙසං උපට්ඨාකො සුමනො නාම මාලාකාරෙ සෙට්ඨිනො ආයාචිත්වා සසබ්බං සත්ථාරං භොජෙතුං අත්තනො ඝරෙ නිසීදපෙසී. තස්මිං බණේ සාමාවතියා පරිවාරිකා බුජ්ජිත්තරු නාම දුසී අට්ඨි කභාපණේ ගතෙත්වා තස්ස ඝරං අගමාසී. සො සසබ්බස්ස නාව සන්ත්රිනො පරිවෙසනසභායා හොතිති ආභ. සා තථා කත්වා සන්ත්රි හත්තකිට්ඨාවසානෙන ධම්මදෙසනං සුත්වා සොනාපනතා හුත්වා අඤ්ඤාද චත්තාරෙ කභාපණේ අත්තනො ආදියන්ති අදින්නං ආදියිතුං අභබ්බත්තා අට්ඨිති කභාපණෙහි පුථ්ථානි ආදාය සාමාවතියා උප නාමෙසී. තාය පුථ්ථානං බහුභාවකාරණං පුට්ඨා මුසා හණිතුං

1. සී. II. පක්කපිතසප්පිනා.

3. සී II. සුදත්තා.

2. සී. II. පරිවාරි,

4. සී. I & II. පාදපි

අභබ්බතතා යථාසභාවං ආභ. අජ්ජ කසමා න ගණ්ඨිති වුත්තා සමමාසමබ්බද්ධස්ස ධම්මං සුඤ්ඤා අමතං සච්ඡාකාසිනති ආභ. අමම උත්තරෙ තං ධම්මං අමනාකමපි කථෙහිති. භතන භි මං නතාපෙඤා සුද්ධං වස්සුගං දඤ්ඤා උචෙව ආසනෙන නිසීද්ධපෙඤා සබ්බා නිවාස නොසු නිසීද්ධාති ආභ. තා සබ්බාපි තථා කරිංසු, සා සෙබපටි සමභිද්දපානතා අරියසාවිකා එකං වස්ථං නිවාසෙඤා එකං උත්තරං සබ්බං කඤ්ඤා විජ්ජිං ගහෙඤා තාසං ධම්මං දෙසෙසි.¹ සාමාවතී ව පඤ්ඤාසතා ව ඉඤ්ඤා සොනාපතතිඵලං පාපුණ්ණංසු, තා සබ්බාපි බුද්ධජිත්තරං වජ්ඤා අමම අජ්ජ පට්ඨාය² වෙසභාවචං අකඤ්ඤා අමනාකං මාතුට්ඨානෙ ආවරියට්ඨානෙ ව ධ්වංසා සත්ථාරා දෙසිතදෙසිතං³ ධම්මං සුඤ්ඤා අමනාකං කථෙහිති ආභංසු, සා තථා කරොනති අපරභාගෙ තිපිටකධර හුඤ්ඤා සත්ථාරා බහුසුඤ්ඤානං උපාසිකානං අග්ගට්ඨානෙ ධ්වංසා අග්ගට්ඨානං ලභී, සාමාවතීඤ්ඤාසිකා බුද්ධස්ස දස්සනං පිභෙනති⁴. දසබලෙ අනතරවිථි පටිපනෙන වාතපානොසු අපා භොගෙනොසු භිත්තිං භිඤ්ඤා සත්ථාරා ඔලොකෙනති. වජ්ජනපුජනඤ්ඤා කරෙතති. මාගඤ්ඤා තස්ථ ගතා තානි ජිද්දාති දිස්වා තස්ථ කාරණං පුච්ඡන්ති සත්ථ ආගතභාවං ඤ්ඤා හගචති ආභාගෙන තාසමපි කුරුකිඤ්ඤා “මහාරජ සාමාවතීඤ්ඤාසිකානං බහිද්ධා පස්ථනා අඤ්ඤා භිත්තිං භිඤ්ඤා සමණං ගොතමං ඔලොකෙනති. කතිපාගෙන තං⁵ මාරෙස්සනති”ති රුජනං ආභ. රුජ ජිද්දාති දිස්වාපි තස්සා වචනං න සද්දති. උද්ධවජ්ජිකවාතපානානි⁶ කාරපෙසි. පුන මාගඤ්ඤා රුජනං නාසු භිඤ්ඤාකාමා අට්ඨි සජ්චකුක්කුචෙ ආභරපෙඤා “මහාරජ! තාසං විමංසනස්ථං ඉමෙ කුක්කුචෙ මාරෙඤ්ඤා මමස්ථාය පචාතිති පෙසෙසි”ති ආභ. රුජ තථා පෙසෙසි. තාසං පාණ්ණිකානං න කරෙමාති වුත්තෙත තස්ස සමණස්ස ගොතමස්ස පච්ඤා පෙසෙ හිති ආභ. රඤ්ඤා තථා පෙසිතෙ මාගඤ්ඤා අට්ඨි මාරිතකුක්කුචෙ තථා වඤ්ඤා පෙසෙසි. සාමාවතී පච්ඤා දසබලස්ස පාගෙසි. මාගඤ්ඤා තෙනපි රුජනං කොපෙඤා නාසකඤ්ඤා රුජා පන තීසු මහෙසිසු වසනට්ඨානෙ සත්ත දිවසානි වසති. රුජ අත්තමනා ගමනට්ඨානං හඤ්ඤාකතවිණං ආදාය ගච්ඡති. මාගඤ්ඤා රඤ්ඤා සාමාවතියා පාසාදං ගමනකාලෙ දාඨා අගදෙන ධොවාපෙඤා වෙථපබ්බි පකිඨපාපෙඤා එකං කණ්ණසප්පපොතකං ආභරපෙඤා අනෙතා විණාස පකිඨිතා මාලාගුලකෙන ජිද්දං පිද්දති. තං රඤ්ඤා තස්ථ ගත කාලෙ අපරපරං පිච්චන්ති විස හුඤ්ඤා විණාජිද්දතො මාලාගුලකං අපනෙසි. සපෙපා නිකඛිමිඤ්ඤා පස්සසනෙනා එණං කඤ්ඤා සයනපිට්ඨෙ නිපජ්ජී. සා “හත්තධි” සපෙපා”ති මහාසද්දමකාසි. රුජා සප්පං දිස්වා කුරුකි, සාමාවතී රඤ්ඤා කුද්ධිභාවං ඤ්ඤා පඤ්ඤානං ඉඤ්ඤානං

1 සි. II. දෙසෙසි

4. සි I & II. දස්සනමි භොගති

7. සි. පසාද.

2. සි. II. අජ්ජතොපට්ඨාය.

5 සි. I. භං.

8. සි. I & II, ආභ.

3 සි. II. දෙසිත.

6 සි. II. උද්ධවජ්ජිකවාතපානානි,

සඤ්ඤාමදසී : ‘අජ්ඣ ඔදිස්සකමෙත්තනාඵරණෙන රුජ්ඣනං ඵරථා’ති. සයමපි තථා අකාසී. රුජ්ඣ සහස්සස්ථාමධිත්තං ආදාය ජියං පොඤ්ඤාසාමාවතී. චුරෙ කන්ධා සබ්බා තා ඉත්ථියො පටිපාටියා ධර්මපෙත්තා¹ විසජිතං චුරප්පං සන්නායන්ධා ධිත්තං පුරෙත්තා අට්ඨාසී. චුරප්පං නොව ඛිපිතුං න ඔරොපිතුං සනෙකානී, ගතෙතනි සෙදා මුඤ්ඤානනී, සරීරං වෙධනී, මුඛතො ඛෙලො පනනී, ගණ්ඨිතබ්බගභණං න පස්සති. අථ නං සාමාවතී කී. මහාරුජ් කීලමසීති ආහ. ආම දෙවි² කීලමාමි, අවස්සයො මෙ භොගීති. සාධු මහාරුජ් චුරප්පං පඨවිමුඛං කරොතිති. රුජ් තථා අකාසී. රඤ්ඤාසාමාවතො චුරප්පං මුච්චතුති අභිට්ඨාසී. තස්මිං ඛණෙ චුරප්පං මුච්චි. රුජ්ඣ තං ඛණෙඤ්ඤා ව උදනෙ නිමුජ්ජන්ධා අලලවත්ථා අලලකෙසො සාමාවතියා පාදෙසු නිපතීන්ධා “ඛම දෙවි! මසං-

සමමුස්සාමි පමුස්සාමි සබ්බා මුස්සනති මෙ දිසා,
සාමාවතී මං තාසස්ස නිං ච මෙ සරණං හවා”ති (ආහ.)

සාමාවතී :-

“මා මං නිං සරණං ගච්ඡ සමභං සරණං ගතා,
සරණං ගච්ඡ තං බුද්ධං නිං ච මෙ සරණං හවා”ති

ආහ. රුජ් තෙන හි තං ච සරණං ගච්ඡාමි සස්ථාරං ච, වරං ච තෙ දමමිති ආහ. සා ‘වරෙ ගතීතො භොතු මහාරුජ්’ති ආහ. රුජ් සස්ථාරං උපසම්භවිත්තා සරණං ගන්ධා නිමනෙත්තා බුද්ධපමුඛස්ස සබ්බස්ස සන්නායං මහාදානං දන්ධා සාමාවතී. වරං ගණ්ඨාගීති ආහ. සාධු මහාරුජ් ඉමං මෙ වරං දෙවි : ‘සත්ථා පඤ්ඤාති භික්ඛුසතෙති සද්ධිං ඉධාගච්ඡතු, ධම්මං සොස්සාමි’ති ආහ. රුජ් සස්ථාරං වන්දිත්තා ‘හතෙත පඤ්ඤාති භික්ඛුසතෙති සද්ධිං නිබ්බදං ඉධාගච්ඡථ, සාමාවතී මිසසිකා ධම්මං සොස්සාමානි වදන්ති’ති ආහ. සත්ථා මහාරුජ් බුද්ධානං නාම ඵකට්ඨානං නිබ්බදං ගන්තුං න වට්ටති, මහාරුජ්ඣ පච්චාසිංසනීති ආහ. තෙන හි හතෙත භික්ඛු ආණාපෙථාති. සත්ථා ආනන්දත්ථෙරං ආණාපෙසී. ථෙරෙ පඤ්ඤාති භික්ඛුසතානි ආදාය නිබ්බදං රුජ්කුලං ගච්ඡති. තාපි දෙවිපමුඛා ඉත්ථියො ථෙරං භොජෙත්තා ධම්මං සුඤ්ඤාසාමාවතී. ච සත්ථා මෙත්තාපිකාරීනං උපාසිකානං අග්ගට්ඨානෙ ධර්මපෙසීති. ඵවා රඤ්ඤාසාමාවතො මුඤ්ඤාතුං අවිසභන භාවො සාමාවතියා උපාසිකාය සාමාධිවිප්ථාරා ඉද්ධිති. ඵත්ථ ච අවෙච්චප්පසාදෙන වා ඔක්කප්පන පසාදෙන වා රත්තනත්තසසරණගම නෙන වා රත්තනත්තස උපාසනීති උපාසිකානි මුච්චතීති.

අරිසිද්ධිනිද්දසෙ අරිසා ඉද්ධි වෙතොවසිප්පත්තානං බිණ්ණසව අරිසානංසෙව සමිත්තවතො අරිසා ඉද්ධිති මුච්චති. ඉධ භික්ඛුනි ඉමස්මිං සාසනෙ බිණ්ණසවො භික්ඛු; අනිවෙසි³ චස්සස්මිනති ආරම්භණපකතියා

අවනාපෙ වජ්ඣසමිං සතෙන වා සඛිඛාරෙ වා; මෙතනාස වා ඵරනීති සතෙනා වෙ භොති මෙතනාභාවනාය ඵරනී; ඛාතුනො වා උපසංහරනීති සඛිඛාරෙ වෙ භොති ඛාතුමත්තනති ඛාතුමනසිකාරං උපසංහරනී; සතෙනපි ඛාතුපසංභාරො වට්ඨති. අසුභාස වා ඵරනීති සතෙනා වෙ අසුභභාවනාය ඵරනී; අනිච්චනො වා උපසංහරනීති සඛිඛාරො වෙ අනිච්චනති මනසිකාරං උපසංහරනී; නදුභසනති තං උභයං; උපෙක්ඛකොති ඡලොකුපෙක්ඛාය උපෙක්ඛකො; සනොති සති චෙත්සුලලප්පනනනා¹; සමපජ්ඣොති පඤ්ඤාය සමපජානකාරිතතා; චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති කාරණවසෙන චක්ඛුති ලද්ධිවොභාරෙත රූප දස්සනසමයේත චක්ඛුතිඤ්ඤාණෙන; පොරුණා පනාත්‍ර:- ‘චක්ඛු රූපං න පස්සති අවිතතකතතා, විතතං න පස්සති අචක්ඛුකතතා, මාග් රමමණසඬ්ඛිතෙන පන පසාදවජ්ඣකෙන විතෙන න පස්සති, ඊදිසි පනෙසා “ධනුනා විජ්ඣති”ති ආදිසු විය සසමභාරකථා නාම භොති, තස්මා චක්ඛුතිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙය් අයේවා’ති. අථවා චක්ඛුනා කරණභූතෙන රූපං දිස්වාති අයේවා. නොච සුමනො භොතීති ගෙහසිතසොමනස්ස පටිකෙඛපො; න කිරියභූතාය සොඤ්ඤායාසොඤ්ඤාය. න දුමමනොති සඬ්ඛදෙමනස්ස පටිකෙඛපො; උපෙක්ඛකො විහරනීති ඉධ්ධානිධාරමමණාපාතෙ පරිසුද්ධපකති භාවාවිජ්ඣනාකාරභූතාය ඡසු වාරෙසු පවත්තනතො ඡලොකු පෙක්ඛාති ලද්ධානාමාය තත්‍රමජ්ඣිතකුපෙක්ඛාය උපෙක්ඛකො විහරති. සොනෙන සද්දං සුඛොති ආදිසුපි එසෙව නයො.

කමමිපාකථිද්ධිතිදෙදසෙ සබ්බසං පක්ඛිනිනති සබ්බසං පක්ඛි ජානානං ක්ඛානාතිඤ්ඤා විනායෙව ආකාශෙත ගමනං; තථා සබ්බසං දෙව්භානං අකාසගමනං දස්සනාදීනි ව. එකමමානං මනුස්සානිනති පඨමකපටිකානං මනුස්සානං; එකමමානං විනිපානිකානිනති පියඛකරමානා පුනඬ්ඛසුමානා පුස්සමිතතා ධම්මගුත්තාති එවමාදීනං සුඛ සමුස්සයතො විනිපතිතතතා විනිපාතිකානං අඤ්ඤාසඤ්ච පෙතානං නාගසුපණ්ණානඤ්ච ආකාසගමනාදිකං² කමමිපාකජා ඉද්ධි.

පුඤ්ඤාවනො ඉද්ධිතිදෙදසෙ ඤාපාති ධම්මෙන පරෙසං රඤ්ඤ නතො ග්ඤ; රතනවක්ඛං³ වතෙනතීති චක්ඛාමගති; වෙභාසං ගමජනීති අවචනනසංයොගයේ උපයොගවචනං; චතුරංගිනිසාති හත්ථිඅස්සරථපතතිසඬ්ඛාතචතුරුඛගචිතියා; සෙනාති තෙසං ‘සමුග මත්තමෙව; අනගමසොති ගෙට්ඨිමත්තතො; අස්සඬ්ඛා නාම අස්සානං රක්ඛකා; ගොපුජිසා⁴ නාම ගුත්තං රක්ඛකා; උපාදායාති අවිස්සජේතා; එවං තෙසං වෙභාසගමනඤ්ච පුඤ්ඤාවනො ඉද්ධිති අයේවා.

1. සි. II, සතිචෙත්සුලලප්පනනං. 3. සි. II, ආකාසගමනං. 5. භොපකෙ-පාඤ්ඤ
2. සි. II, අසමභාරකථා. 4. සි. II, රතනං-මක්ඛං.

ජෝතිකස්ස ගහපනිස්ස පුඤ්ඤාවනො ඉධිති ජොතිකො නාම පුබ්බෙ පච්චෙක්ඛුද්ධෙසු කතාධිකාගේ රුජගහනගරෙ සෙට්ඨි. තස්ස කීර ජතදිවසෙ සකලනගරෙ සබ්බාවුධානි ජලිංසු. සබ්බෙසං කායාරුලුහානි ආභරණානිපි පජ්ජලිතානි විය ඔහාසං. මුඤ්ඤිංසු. නගරං එකපජේජානං අහොසි. අථස්ස නාමගහණදිවසෙ සකල නගරස්ස එකජොතිභූතතතා “ජොතිකො”ති නාමං කරිංසු. අථස්ස වයසාත්තකාලෙ ගෙහකරණ්ණත්ථාය භූමිතලෙ සොධියමානෙ සකෙකා දෙවරුන් ආගතභා සොලසකරිසමන්තට්ඨානෙ පඨවිං භිඤ්ඤා සත්ත රත්තමයං සත්තභූමකං පාසාදං උට්ඨාපෙසි. පාසාදං පරික්ඛිපිත්වා සත්තරත්තමයෙ සත්තවාරකොට්ඨකසුත්තෙ සත්ත පාකාසෙ උට්ඨා පෙසි. පාකාරපරිශන්තෙ චතුසට්ඨි කප්පරුකෙඛ උට්ඨාපෙසි. පාසා දස්ස චතුසු කණ්ණෙස්ස යොජනිකනිනාවුතිකමිනාවුතිකඑකමිනාවුතිකා චතස්සො නිධිකුමභියො උට්ඨාපෙසි. පාසාදස්ස චතුසු කණ්ණෙස්ස තරුණතාලකඩකප්පමාණො චතස්සො සුවණ්ණමයො උච්ඡ්වයට්ඨියො නිබ්බිත්තිංසු. තාසං මණ්මයානි පත්තානි සුවණ්ණමයානි පබ්බානි අහෙසු. සත්තසු වාරකොට්ඨකෙසු එකෙකස්මිං එකමිතිචතුපඤ්ඤා ඡ සත්ත සකසිසස්සපරිවාර සත්තසකඛා ආරක්ඛං ගණ්හිංසු. බිම්බි සාරමහාරුජා පාසාදදීනං උට්ඨානං සුඤ්ඤා සෙට්ඨිච්ඡත්තං පභිණ්. සො ජොතිකසෙට්ඨිති සකලජමුද්දිපෙ පාකවො හුඤ්ඤා උත්තරකුරුතො දෙවතාහි ආනෙඤ්ඤා සිරිගබ්බෙ නිසීදපිතාය එකඤ්ඤා තණ්ඩුලනාලිං තයො ච ජෙතිපාසාණෙ ගහෙඤ්ඤා ආගතාය භරියාය සද්ධිං තස්මිං. පාසාදෙ මහාසමපත්තිං අනුභවිතො වසි. තෙසං යාවජ්චිං තාය එකතණ්ඩුලනාලියා භත්තං පහොසි. සචෙ කීර තෙ සකවසතමපි තණ්ඩුලානං. සුරෙතුකාමා හොනති, සා තණ්ඩුලනාලියෙව හුඤ්ඤා නිට්ඨති. භත්තපචනකාලෙ තණ්ඩුලෙ උක්ඛලියං පක්ඛිපිත්වා තෙසං පාසාණානං උපරි ධිපෙත්ති, නාවදෙව පජ්ජලිත්වා භත්තෙ පක්ක මත්තෙ නිබ්බාසත්ති. තෙතෙව සඤ්ඤාණෙන හත්තස්ස පක්කභාවං ජානත්ති. සුපෙය්‍යාදිපචනකාලෙපි එසෙව නයො. එවං තෙසං ජොතිපාසාණෙහි ආහාරෙ පච්චති. මණ්ඤාලොකෙන වසත්ති. අග්ගස්ස වා දීපස්ස වා ඔහාසමෙව න ජාතිංසු. ජොතිකස්ස කීර එවරුපො සමපත්තිති සකලජමුද්දිපෙ පාකවො අහොසි. මහාජනො යානා දීහි දස්සන්ත්ථාය ආගමිති. ජොතිකසෙට්ඨි ආගතාගතානං උත්තර කුරුතණ්ඩුලානං භත්තං දූපෙති. කප්පරුකෙඛි වත්ථාභරණානි ගණ්හනතුති ආණාපෙති. ගාවුතිකනිධිකුමභියා මුඛං විවරපෙත්වා යාපනමත්තං ගණ්හනතුති ආණාපෙති. සකලජමුද්දිපචාසිකෙසු ධනං ගහෙඤ්ඤා ගමිජනෙත්තසු නිධිකුමභියා අධිකුලමත්තමපි උභං නාහොසිති අයමස්ස පුඤ්ඤාවනො ඉද්ධි.

ජමිලස්ස ගහපනිස්ස පුඤ්ඤාවනො ඉධිති ජමිලො නාම කස්ස පස්ස භගවතො ධාතුමෙතිසෙ කතාධිකාගේ තක්කසිලායං සෙට්ඨි. තස්ස කීර මාතා බාණ්ණසියං සෙට්ඨිතිතා අභිරුපා අහොසි. තං

පණ්ණරසයොලසවස්සදෙදසිකකාලෙ ආරකඛණ්ණන්ද සත්තභූමිකස්ස පාසාදස්ස උපරිතලෙ වාසෙංසු. නං එකදිවසං වාතපානං විවරිතා ඛති ඔලොකිගමානං. ආකාසෙන ගව්ජනෙතා විජ්ජාධරෙ දිස්වා උප්පන්නසිනෙතො වාතපානෙන පවිසිතා තාග සද්ධිං සත්ථවමකාසි. සා තෙන ගඛං ගණ්ති. අථ නං දුසී දිස්වා අමම කිං ඉදන්ති වතා හොතු කස්සචි මා ආවිකඛිති චුත්තා භයෙන තුණ්ති අහොසි. සාපි දසමෙ මාසෙ පුත්තං විජ්ජාසිතා නවභාජනං ආභාරපෙනා තත්ථ නං දුරකං නිපජ්ජාපෙනා තං භාජනං පිදතිතා උපරි පුථ්දමාති ධපෙනා 'ඉමං සියෙන උකඛිපිතා ගන්තා ගඛගාය විස්සරෙජ්ජි, කිං ඉදන්ති ච පුට්ඨා අයතාගමෙ බලිකමමන්ති වදෙය්‍යාසීති' ආණා පෙසි. සා තථා අකාසි. හෙට්ඨාගඛගාය පිටෙඨ ඉප්පිසො නතාගමානා තං භාජනං උදකෙන ආහරිගමානං. දිස්වා එකා මසෙතතං භාජනනති ආත. එකා යං එතස්ස අනෙතා තං මයගන්ති වතා භාජනෙ සමපතෙන තං ආදය ථලෙ ධපෙනා විවරිතා දුරකං දිස්වා එකා 'මම භාජන'නති චුත්තතතා 'දුරකො මමෙව හොති'ති ආත. එකා 'යං භාජනස්ස අනෙතා තං මම'ති චුත්තතතා 'මම දුරකො'ති ආත. තා විවදමානා විනිව්ජ්ගං ගන්තා අමෙවෙසු විනිව්ජ්තුං අගකොනෙතසු රඤ්ඤා සන්තිකං අගමංසු. රුජා තාගං වචනං සුතා 'නිං දුරකං ගණ්ත, නිං භාජන'නති ආත. යාග පන දුරකො ලදොගා, සා මහාකව්වායනත්ථරස්ස උපට්ඨාසිකා හොති. සා තං දුරකං ථෙරස්ස සන්තිකෙ පඤ්ඤාපෙස්සාමාති පොසෙසි. තස්ස ජිත දිවසෙ ගඛමලස්ස ධොවිතා අනපනිතතතා කෙසා ජපිතා හුතා අට්ඨංසු. තෙනස්ස ජපිලොතෙව නාමං අකංසු. තස්ස පදසා විවරණ්ණකාලෙ ථෙරෙ තං ගෙගං පිණ්ඩාග පාපිසි. උපාසිකා ථෙරං නිසීදුපෙනා ආභාරමදුසි. ථෙරෙ දුරකං දිස්වා 'උපාසිකෙ දුරකො තෙ ලදොග'ති පුච්ඡ්. ආම භනෙත ඉමාගං තුමහාකං සන්තිකෙ පඤ්ඤාපෙස්සනති පොසෙසිනති ආත. ථෙරෙ සාබ්බිති තං ආදය ගව්ජනෙතා අප්පි නු ඛො ඉමස්ස ගිණිසමපත්තිමනුභවිතුං. පුඤ්ඤ කමමන්ති ඔලොකෙනෙතො මහාපුඤ්ඤා සත්තො මහාසමපත්තිං අනුභවිස්සති. දහරෙ එව ව තාව, ඤ්ණමපි තාව තස්ස පරිපාකං න ගව්ජනිති විනෙතතා තං ආදය තකකසිලායං එකස්ස උපට්ඨා කස්ස ගෙගං අගමාසි. සො ථෙරං වජ්ඣිතා ඕතො දුරකං දිස්වා දුරකො භනෙත ලදොගාති පුච්ඡ්. ආම උපාසක පඤ්ඤාපෙස්සනති දහරො තාව තව සන්තිකෙ හොතුති. සො සාබ්බ භනෙතති තං පුත්තට්ඨානෙ ධපෙනා පටිපත්ති, තස්ස පන ගෙගෙ වාදග වස්සානි භණ්ඩකං උස්සන්තං හොති. සො ගාමන්තරං ගව්ජනෙතා සබ්බමපි තං භණ්ඩකං ආපනං ආහරිතා තස්ස තස්ස භණ්ඩකස්ස මූලං ආවිකඛිතා ඉදංඤ්ඤා එතතකං නාම ධනං ගතොතා දදෙය්‍යාසීති වතා පකකාමි.

තං දිවසං නගරපරිග්ගාතිකා දෙවතා අනන්තසො ජරකමරිච මත්තකෙනාපි අප්පිකෙ තසෙසව ආපනාතිමුඛෙ කරිංසු. සො වාදස වස්සානි උස්සන්තභණ්ඩකං එකදිවසෙනෙව විකකිණි. කුට්ටමිකො ආගන්තො ආපනෙ කිණ්ඤි අදිස්වා සබ්බං තෙ තාන භණ්ඩකං නාසි තනති ආභ. න නාසිතං තාන සබ්බං තුමෙහි චුත්තනසෙන විකකිණිතං. ඉදං අසුකස්ස මුලං ඉදං අසුකස්ස මුලනති සබ්බමුලං තසෙසව අපෙපසි¹. කුට්ටමිකො පසිදිනා අනගො පුරිසො යත් කන්ථි ජිවිතුං සමයොති අත්තනො වයපපතං ධීතරං තස්ස දන්තා ගෙහමස්ස කරෙථාති පුරිසෙ ආණ්ඨපෙත්වා නිට්ඨිතෙ ගෙගෙ ගව්ඡ්ථ තුමෙහ අත්තනො ගෙගෙ වසථාති ආභ. අථස්ස ගෙහං පවිසන කාලෙ එකෙන පාදෙන උමාරං² අක්කන්තමත්තෙ³ ගෙගස්ස පව්ඡමභාගෙ භුමිට්ඨානෙ අසිතිභයො සුවණ්ණපබ්බතො උට්ඨිති. රජා කිර ජ්විලස්ස ගෙගෙ භුමිං හිංදිනා සුවණ්ණපබ්බතො උට්ඨි තොති සුන්තා තස්ස සෙට්ඨිජ්ඣතං පෙසෙසි. සො ජ්විලසෙට්ඨි නාම අභොසිති අයමස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි.

මෙණ්ඩකස්ස සෙට්ඨිස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි මෙණ්ඩකො නාම විපස්සිමිති භගවති කතාධිකාරෙ මගධිරට්ඨි හද්දියනගරෙ සෙට්ඨි. තස්ස කිර පව්ඡමගෙගෙ අට්ඨකරිසමත්තට්ඨානෙ භජ්ජිඅස්ස උස භප්පමාණා සුවණ්ණමෙණ්ඩකා පඨවිං හිංදිනා පිට්ඨියා පිට්ඨි. පහරමානා උට්ඨිතිංසු. තෙසං මුඛෙසු පඤ්ඤවණ්ණානං සුත්තානං ගෙණ්ඩුකා පකිත්තා හොනති. සප්පිතෙල මුට්ඨාණිකාදිති වා වත්ථව්ඡා දන තිරිසුඤ්ඤසුවණ්ණාදිති වා අපො සති තෙසං මුඛතො ගෙණ්ඩුකං අපනෙතති. එකස්සපි මෙණ්ඩකස්ස මුඛතො සකල්පමුද්දිපවාසිනං පභොනකසප්පිතෙලමුට්ඨාණිකාදිති ව වත්ථව්ඡාදනතිරිසුඤ්ඤසුවණ්ණං ච නිකම්මති. තතො පට්ඨාසෙස මෙණ්ඩකසෙට්ඨිති පඤ්ඤාසිති. අයමස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධිති.

සොසිනස්ස ගහපනිස්ස පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි සොසිතො නාම පවෙකසමුද්දො කතාධිකාරෙ සක්කරට්ඨි කොසමචියං සෙට්ඨි. සො කිර දෙවලොකතො වට්ඨිනා කොසමචියං නගරයොතිනියා කුච්ඡසම්. නිබ්බතති. යා තං විජ්ඣදිවසෙ සුපෙප සයාපෙත්වා සබ්බාරකුටෙ ඡ්ඨාපෙසි. දුරකං කාකසුන්තො පරිවාරෙත්වා නිසිදිංසු. එකො පුරිසො තං දිස්වා පුත්තසඤ්ඤං පරිලහිනා පුත්තො මෙ ලද්ධොති ගෙහං නෙසි. තද්ද කොසමචිකසෙට්ඨි පුරෙහිතං දිස්වා 'කිං ආවරිස අජ්ඣ තෙ තිට්ඨකරණනකිත්තාදයො ඔලොකිතා'ති පුච්ඡනා 'ආම මහාසෙට්ඨි'ති වුත්තෙ 'ජනපදස්ස කිං භවිස්සති'ති පුච්ඡ. ඉමසම් නගරෙ අජ්ඣ ජාතදුරකො ජෙට්ඨිසෙට්ඨි භවිස්සතිති ආභ. තද්ද සෙට්ඨිතො භරියා ගරුභතො හොති. තස්මා සො සිසං ගෙහං පෙසෙසි: 'ගව්ඡ්ඡ ජානාති තං විජාතා වා න වා'ති. න

විජ්ඣාති සුඛා ගෙහං ගතඛා කාලිං නාම දුසිං පකෙකාසිඛා සහස්සං දුඛා ගච්ඡ ඉමසමීං නගරෙ උපධාරෙතො අජ්ජ ජාතදුරකං ගණ්ඨිඛා එහිති ආහ. සා උපධාරෙනති තං ගෙහං ගතඛා තං දුරකං තං දිවසං ඡතං ඤාඛා සහස්සං දුඛා ආනෙතො සෙට්ඨිනො දුසෙසි. සෙට්ඨි 'සචෙ මෙ ඩිතා ජාසිස්සති, තාය නං සද්ධිං නිවා සෙතො සෙට්ඨිඛානස්ස සාමිකං කරිස්සාමි. සචෙ පුත්තො ඡසිස්සති, සාතෙස්සාමි න'නති විනෙතඛා තං ගෙහෙ වඩ්ඨාපෙසි.

අථස්ස හරියා කතිපාතච්චසෙන පුත්තං විජාසි. සෙට්ඨි 'ඉමසමීං අසති මම පුත්තො සෙට්ඨිඛානං ලභිස්සති. ඉදුනෙව නං මාරෙත්තුං චට්ටති'ති කාලිං. ආමනෙතඛා 'ගච්ඡ ජෙ වජ්ජනො ගුහනං නිකම්මන චෙලාය වජ්ජාරමජෙකා ඉමං තිරියං නිපජ්ජාපෙති, ගාපියො නං මද්දිඛා මාරෙස්සනති. මද්දිතාමද්දිතභාවං පනස්ස ඤාඛා එහි'ති ආහ. සා ගතඛා ගොපාලකෙන වජ්ජාරෙ විචට්මත්තෙයෙව තං තථා නිපජ්ජාපෙසි. ගොගණ්ජෙට්ඨිකො උසභො අඤ්ඤාමි. කාලෙ සඤ්ඤාපච්ඡා නිකම්මනෙතොපි තං දිවසං සඤ්ඤාපදාමං නිකම්මිඛා දුරකං චතුත්තං පාදනං අත්තරෙ කඛා අට්ඨාසි. අනෙකසතා ගාචො උසභස්ස චෙ පස්සාති සංසතතියො නිකම්මිංසු. ගොපාලකොපි 'අයං උසභො පුඤ්ඤා සඤ්ඤාපච්ඡා නිකම්මති, අජ්ජ පන පදාමං නිකම්මිඛා මාරමජෙකා නිච්චලොව සිතො. කීහත්ථු ඛො එත'නති විනෙතඛා ගතඛා තස්ස හෙට්ඨා නිපත්තං දුරකං දිස්වා පුත්තසිනෙතං පටි ලභිඛා 'පුත්තො මෙ ලද්ධො'ති ගෙහං නෙසි. කාලි ගතඛා සෙට්ඨිනා පුච්ඡතා තමත්ථං ආරොචෙතො 'ගච්ඡ නං පුත්ත ඉමං සහස්සං දුඛා ආනෙති'ති වුත්තා පුත්ත ආනෙතො අදුසි.

අථ නං සෙට්ඨි ආහ: 'අමම කාලි ඉමසමීං නගරෙ පඤ්ඤා සකච්ඡතාති පච්චුසකාලෙ උට්ඨාය වණ්ඤිජ්ජාය ගච්ඡනති. ඛං ඉමං නෙතො වක්කමග්ගෙ නිපජ්ජාපෙති, ගොණො වා නං මද්දිස්සනති. වක්කං වා ඡිඤ්ඤිස්සති. පච්ඡතිඤ්ඤස්ස ඤාඛා ආගච්ඡෙත්ඨසාසි'ති. සා ගතඛා වක්කමග්ගෙ නිපජ්ජාපෙසි. සාකට්ඨිකජෙට්ඨිකො පුරතො අභොසි. අථස්ස ගොණො තං ධානං පඛා ධුරං ඡ්ඤොසුං. පුත්තපුත්තං ආරොපෙතො පාඡියමානාපි පුරතො න ගච්ඡිංසු. එවං තස්ස තෙති සද්ධිං වායමනෙතස්සෙව අරුණං වුට්ඨති. සො 'කිත්තාම ගොණො කරිංසු'ති මග්ගං ඔලොකෙනෙතො දුරකං දිස්වා භාරියං වත කමමනති විනෙතඛා පුත්තො මෙ ලද්ධොති තුට්ඨමානසො තං ගෙහං නෙසි. කාලි ගතඛා සෙට්ඨිනා පුච්ඡතා තං පච්ඡති. ආවක්ඛිඛා ගච්ඡ නං පුත්ත සහස්සං දුඛා ආනෙතිති වුත්තා තථා අකාසි.

අථ නං සෙට්ඨි ආහ: ඉදුති නං ආමකපුසානං නෙතො ගච්ඡන්නරෙ' නිපජ්ජාපෙති. තත්ථ පුත්තබාදිති බාදිතො අම නුසෙසන වා පහවො මරිස්සති. මතාමතභාවඤ්ඤාස්ස ජාතිඛා

ආගවේශයාසිති. සා තං නොනා තත්ති නිප්පජ්ජාපෙතා ඵකමනෙත
අධ්‍යාසි. තං සුනාබාදයො වා අමනුස්සො වා උපසංකම්මා නාසක්ඛිංසු.
අපේකො අප්පාලො අජා ගොවරං නොනොනා සුසානපස්සෙන
ගව්ඡති. එකා අජා පණ්ණානි බාදමානා ගව්ඡන්තරං. පටිසිදා දුරකං
දිස්වා ජංගුකෙති ධ්වං දුරකස්ස ඵනා අදුසි. අප්පාලකෙන'හෙ,
හෙ'ති සද්දෙ කතෙපි න නික්ඛම්. සො යධ්විසා නං පහරිතා
නිහරිස්සාමිති ගව්ඡන්තරං.¹ පටිධො ජංගුකෙති ධ්වං දුරකං
බීරං පායනති. දිස්වා දුරකෙ පුත්තසිනෙහං. පටිලභිතා පුත්තො
මෙ ලද්ධොති ආදය පක්ඛාමි. කාලී ගතවා සෙට්ඨිනා පුච්ඡතා
තං පවතති. ආවික්ඛිතා ගව්ඡ නං සුත සහස්සං දවා ආනෙහිති
වුත්තා තථා අකාසි.

අථ නං සෙට්ඨි අතඃ: 'අමම ඉමං ආදය මොරපපපාතපබ්බතං.
අභිරුභිතා පපාතෙ බිප. පබ්බතකුච්ඡයං පටිතඤ්ඤාමානො බණ්ඩා
බණ්ඩකො හුතා භූමියං පතිස්සති. මතාමතභාවඤ්ඤාසු ඤාතා
ආගවේශයාසිති. සා තං තථා නොනා පබ්බතමත්තෙ ධ්වං බිපි.
තං බො පන් පබ්බතකුච්ඡං නිස්සාය මහාවෙඵගුමො පබ්බතානු
සාරතොව වධ්වි. තස්ස මත්තං ඝනජාතො ජ්ඤජ්ඣකුමො අවත්ථි.
දුරකො පතනොනා කොජ්වෙ විය තස්මිං පති. තං දිවසඤ්ඤා නල
කාරජෙට්ඨකස්ස වෙණුබලි පතොනා හොති. සො පුත්තෙන සද්ධිං
ගතවා තං වෙඵගුමං ඡිද්දිතුං ආරභී. තස්මිං චලිතෙ දුරකො
සද්දමකාසි. සො දුරකසද්දෙ වියාති එකෙන පස්සෙන අභිරුභිතා
තං දිස්වා 'පුත්තො මෙ ලද්ධො'ති කුට්ඨිනො ආදය ගතො. කාලී
ගතවා සෙට්ඨිනා පුච්ඡතා තං පවතති. ආවික්ඛිතා ගව්ඡ තං සුත
සහස්සං දවා ආනෙහිති වුත්තා තථා අකාසි.

සෙට්ඨිනො ඉද්දඤ්ඤාචර්‍ය කරෙන්නස්සෙව දුරකො වධ්විනො.
මහාඝොසවචනතතා වස්ස ඝොසිනොතෙව නාමං අහොසි. සො
සෙට්ඨිනො අක්ඛිමති කණ්ටකො විය බාධි. උජ්ජකං ඔලොකෙකුමපි
න විසති. අථස්ස මරණ්ණපායං විනෙන්නො අත්තනො කුමනකාරස්ස
සන්තිකං ගතවා තස්ස කද ආවාපං ආලිමෙපස්සසිති පුච්ඡතා
සෙට්ඨි වුත්තෙ තෙන හි ඉදං සහස්සං ගණිතවා මමෙකං කමම.
කරොතිති ආහ. කිං සාමිති. එකො මෙ අවජාතපුත්තො අත්ථි,
තං තව සන්තිකං පෙසිස්සාමි. අථ නං ගහං පවෙසෙතවා තිණ්ණය
වාසියා බණ්ඩාබණ්ඩකං ඡිද්දිතවා වාපියං පක්ඛිපිතවා ආවාපෙ පවෙ
සෙයසාසිති. ඉදං තෙ සහස්සං සම්මකාරයදිසං. උත්තරිං පන තෙ
කත්තබ්බසුත්තකං පච්ඡා කරිස්සාමිති. කුමනකාරො සාධුති සම්පට්ඨි.
සෙට්ඨි පුනර්දිවසෙ ඝොසිතං පකෙතාසිතවා හිසෙයා මයා කුමනකාරො
එකං කමමං ආණ්ණෙනා. එහි තිං තාත තස්ස සන්තිකං ගතවා
එවං වදෙහි: හිසෙයා කිර' මෙ පිතරා ආණ්ණතං කමමං නිප්ථා

දෙහිති පභිණ්ණි. සො සාග්ගිති අගමාසි. තං තස්ස ගච්ඡන්තං ඉතරො සෙට්ඨිනො පුත්තො දුරකෙති සද්ධිං. ගුලකීලං කීලනො නිද්ධා පකෙකාසිනා කුතිං ගච්ඡති පුට්ඡනා පිතුසාසනං ගගෙනා කුමන කාරණං සන්තිකන්ති වුත්තෙ අහං තස්ස ගම්ඤ්ඤාමි, ඉමෙ මං දුරකා ඔහුලකං ජනිංසු, තං මෙ පටිජ්ජිනිනා දෙහිති ආහං. අහං පිතු භායාමිති. මා භාසි භාතික, අහං තං සාසනං හරිස්සාමිති ඔහුති ජනො සාවාහං ආගච්ඡාමි, තාව මෙ ලකං පටිජ්ජනාගිති සොසිනො කීර ගුලකකීලාය ඡෙතො, තෙන නං එවං නිබ්බන්ධි. සොපි තං තෙන හි ගනනා කුමනකාරා වදෙති: පිතරා කීර මෙ භීයො: එකං කමමං ආණ්ණං තං නිප්පාදෙහිති උයොපෙසි. සො තස්ස සන්තිකං ගනනා තථා අවච්ඡාමි. අථ නං කුමනකාරො සෙට්ඨිනා වුත්තනිකාමෙන මාරෙකා ආවාපෙ¹ නිපි. සොසිනොපි දිවසභාගං කීලිනා සායනසමයෙව ගෙහං ගනනා කිං තාත න ගතොසිති වුත්තෙ අත්තනො අගතකාරණඤ්ඤා කතිට්ඨස්ස ගත කාරණඤ්ඤා ආරොවෙසි. සෙට්ඨි හන්ති මහාවිරචං විරවිනා සකල සරීරෙ පකකට්ඨිතලොගිනො විය හුනා අමෙතා කුමනකාර මා නාසසි මා නාසසිති බාහා පගගයන කඤ්ඤනො තස්ස සන්තිකං අගමාසි. කුමනකාරො තං තථා ආගච්ඡන්තං දිද්ධා මා සාමි සද්දං කරි. කමමං නිජ්ජානන්ති ආහං. සො පබ්බතෙන විය මහනෙතන සොකෙන අවස්ථො හුනා අනපපකං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙසි.

එවං සන්නෙපි පන සෙට්ඨි තං උජ්ජිකං ඔලොකෙතුං න සකෙකාති. කීන්ති නං මාරෙයන්ති විනෙතනො මම ගාමසතෙ ආයුත්තකස්ස සන්තිකා පෙසෙකා මාරාපෙස්සාමිති උපායං දිද්ධා 'අයං මෙ අවජාතපුත්තො, ඉමං මාරෙකා වච්චකුපෙ නිපතු. එවඤ්ඤා කතෙ අහං මාතුලස්ස කතනබ්බසුත්තකං ජානිස්සාමි'ති තස්ස පණ්ණං ලිඛිනා තාත සොසින අමහාකං ගාමසතෙ ආයුත්තකො අපි, ඉමං පණ්ණං ආහරිනා තස්ස දෙහිති වනා පණ්ණං තස්ස දසනෙ² බන්ධි. සො පන අකකිරසමයං න ජානාති. දහරකාලනො පට්ඨාය හි තං මාරෙන්නොව සෙට්ඨි මාරෙතුං නාසකං. කිං අකකිර සමයං සික්ඛාපෙස්සති? සො අත්තනො මරණපණ්ණමෙව දසනෙ² බන්ධිනා නික්ඛමනො ආහ: පාථෙයං මෙ තාත නපිති, පාථෙයොන කමමං නපි, අන්තරාමග්ගෙ අසුකගාමෙ නාම මම සභායකො සෙට්ඨි අපි. තස්ස සරෙ පාතරාසං කනා පුරතො ගච්ඡාති. සො සාග්ගිති පිතරං වජ්ඣිනා නික්ඛනො තං ගාමං පනා සෙට්ඨිසරං පුට්ඡනා ගගනා සෙට්ඨිජායං පසයි. කුතො ආගතොසිති ව වුත්තෙ අනො නගරතොති ආහං. තස්ස පුත්තො සිති. තුමාකං සභායසෙට්ඨිනො අමමාති. නංසි සොසිනො නාමාති. ආම අමමාති. තස්සා සහ දස්සනෙනෙව තස්මිං පුත්තසිනෙකො

උපපජ්ජි. සෙට්ඨිනො පනෙනා ධිතා අපච්චි පණ්ණරසසොලසවස්සදෙද්ද සිකා අභිරුපා පාසාදිකා. තං රක්ඛිතුං එකමෙව පෙසනකාරිකං දුසිං දුඛා සත්තභූමකස්ස පාසාදස්ස උපරිමතලෙ සිරිගඤ්ඤා වසාපෙනති. සෙට්ඨිධිතා තස්මිං බණෙනං දුසිං අනන්තරපනං පෙසෙසි. අථ නං සෙට්ඨිජායා දිස්වා කුභිං ගච්ඡති පුච්ඡන්තා අය්‍යධිතාය පෙසනෙ නාති වුත්තෙ ඉතො තාව එති, තිට්ඨතු පෙසනං, පුත්තස්ස මෙ පිටකං අත්ථරිකං උදකං ආහරිතා පාදෙ ධොවිතා තෙලං මක්ඛිතා සයනං අත්ථරිකා දෙති. පච්ඡා පෙසනං කරිස්සසිති ආහං. සා තථා අකාසි. අථ නං චරෙනාගතං සෙට්ඨිධිතා සත්තජෙජ්ජි. අථ නං සා ආහං: මා මෙ කුජ්ඣි. සෙට්ඨිපුත්තො සොසිතො ආගතො. තස්ස ඉදඤ්ඤිදඤ්ඤා කතා තත්ථ ගතවා ආගතොමතීති.

සෙට්ඨිධිතාය සෙට්ඨිපුත්තො සොසිතොති නාම. පුත්තාව පුඛි සත්තචාසවසෙන පෙමං ඡ්විආදිති ඡ්ඤිතා අට්ඨිමිඤ්ජ. ආහව ධිතං. අථ නං පුච්ඡ: කුභිං සො අමොති. සයනෙ නිපනනා නිද්දයතීති. අපච්චි පනස්ස හත්ථෙ කිඤ්චිති. දසනෙත¹ පණ්ණං අපච්චිති. සා ධිං පණ්ණං නු ඛො එතනති තස්මිං නිද්දයනෙත මාතාපිතුත්තං අඤ්ඤාපිතිතතාය අපස්සන්තානං ඔතරිතා තස්ස සනතිකං ගතවා නං පණ්ණං මොවෙතා ආදය අත්තනො ගඤ්ඤං පටිසිතා මාරං පිට්ඨාය වාතපානං විවරිතා අකරිසමසෙ කුසලතාය තං පණ්ණං මොවෙතා වාවෙතා 'අහො වත ඛාලො අත්තනො මරණපණ්ණං දසනෙත¹ ඛෙඤ්ඤා වරති, සවෙ මයා න දිට්ඨං. අස්ස, නච්චි තස්ස ජිවිත'නති තං පණ්ණං ථාලෙතා නාසෙතා සෙට්ඨිස්ස වටනෙන අපරං පණ්ණං ලිඛි: අයං මම පුත්තො සොසිතො නාම, ගාම සත්තො පණ්ණොකාරං ආහරුපෙතා ඉමස්ස ජනපදසෙට්ඨිනො ධිතර් සද්ධිං මඛලං කතා අත්තනො වයනගාමස්ස මජ්ඣෙක විභූමකං ගෙහං කාරෙතා පාකාරපරිකෙවපෙන වෙව පුරිසගුත්තියා ව පුසංවිතිතාරකං කාරෙතු. මයහං ඉදඤ්ඤිදඤ්ඤා මයා කතනති සාසනං පෙසෙතු. එව කතෙ අහං මාතුලස්ස කත්තබ්බපුත්තකං ජාතිස්සාමි'ති ලිඛිතා ව පන සංහරිතා දසනෙත¹ සෙවස්ස ඛෙඤ්ඤා දිවසභාගං නිද්දසිතා උට්ඨාය භුඤ්ජිතා පකකාමි. පුත්ත දිවසෙ පාතොව තං ගාමං ගතවා ආපුත්තකං ගාමෙතිට්ඨං. කරොන්නමෙව පසි. සො තං දිස්වා කිං තාතාති පුච්ඡන්තා පිතර් මෙ කුමාසං පණ්ණං පෙසිතනති වුත්තෙ පණ්ණං ගඤ්ඤා වාවෙතා කුට්ඨමානසො පස්සථ හො මම සාමිනො මධි සිනෙහං, ජෙට්ඨිපුත්තස්ස මඛලං කරෙතුති මම සනතිකං පටිඤ්ඤි. සිසං දුරුආදිති ආහරථාති ගහපතීකෙ ආණං පෙතා ගාමමජ්ඣෙක වුත්තප්පකාරං ගෙහං කාරෙතා ගාමසත්තො පණ්ණොකාරං ආහරුපෙතා ජනපදසෙට්ඨිනො ධිතරං ආනෙතා මඛලං කතා සෙට්ඨිස්ස සාසනං පටිඤ්ඤි: ඉදඤ්ඤිදඤ්ඤා මයා කතනති.

තං සුඛා සෙට්ඨිතො යං කාරෙමි¹, තං න හොති. යං න කාරෙමි, තං හොතිති මහනං දෙමනස්සං උපපජ්ජි. පුත්ත සොකෙන සද්ධිං සො සොකො එකතො හුඛා කුච්ඡද්දං උපපා දෙඛා අභිසාරං ජනෙයි. සෙට්ඨිතිනාපි සචෙ කොපි සෙට්ඨිතො සන්තිකා ආගච්ඡති, මම අකපේඛා සෙට්ඨිපුත්තස්ස පඨමකරං මා කප්පිත්ථාති ආණාපෙයි. සෙට්ඨිපි බො නද්දති දුට්ඨිපුත්තං මම සාප තෙය්‍යස්ස සාමිකං කරිස්සාමාති විනෙත්ඛා එකං ආයුත්තකං ආහ; මාතුල පුත්තං මෙ දට්ඨුකාමොමිති, එකං පාදමූලිකං පෙසෙඛා එකං පණ්ණං ලිඛිඛා පෙසෙඛා මම පුත්තං පකෙකාසාපෙතිති. සො සායුති පණ්ණං දඛා එකං පුරිසං පෙසෙයි. සෙට්ඨිතිනා සෙට්ඨිස්ස ඔලව්ගිලානකාලෙ සොසිත්තකුමාරං ආදය අගමායි. සෙට්ඨි කාල මකායි. රාජ් පිතරි කාලකතෙ පිතරා භුත්තභොගං දඛා සබ්බසතෙන සෙට්ඨිට්ඨානං අද්දයි. සොසිත්තසෙට්ඨි නාම හුඛා මහාසමපත්තියං සීතො සෙට්ඨිතිනාය කාලියා ව විවනෙන ආදිතො පට්ඨාය සත්තසු ධානෙසු අත්තනො මරණමුත්තභාවං ඤාඛා දෙවසිකං සහස්සං විස්සජ්ජඛා දනං පට්ඨිපෙසිති. එවමස්ස සත්තසු ධානෙසු අරොග භාවො පුඤ්ඤවග්ගො ඉද්ධි. තත් ගහනති. ගෙහං වුට්ඨති; ගෙහෙ පති ගහපති; මහාසාලකුලෙ අධිපතියෙත්තං² නාමං. කෙසුපි පොඤ්ඤෙසු සොසිතානන්තරං මෙණ්ඩකො ලිඛිතො.

පඤ්චනනං මහාපුඤ්ඤානං පුඤ්ඤවග්ගො ඉද්ධිති එත් පුඤ්ඤාද්ධි පඤ්චනනං මහාපුඤ්ඤානං දට්ඨිබ්බාති අත්ථො. පඤ්ච මහාපුඤ්ඤ නාම-මෙණ්ඩකසෙට්ඨි, තස්ස හරියා චතුපද්දමා, පුත්තො ධනඤ්ඤ සෙට්ඨි, සුඤ්ඤා සුමනාදෙවී, දුසො පුණ්ණො නාමාති. ඉමෙ පඤ්ච ජනා පච්චෙකමුදෙධි කතාධිකාරා, තෙසු මෙණ්ඩකසෙට්ඨි අසිඨතෙ රසානි කොට්ඨසතානි සොධාපෙඛා සිසං නහාතො වාරෙ නිසිදිඛා උද්ධං ඔලොකෙති. ආකාසනො රත්තසාලිධාරා ඔපථිඛා සබ්බකොට්ඨසු සුරෙති. තස්ස හරියා තණ්ඩුලං එකනාලිමත්තං ගහෙඛා හත්තං පවා පෙඛා එකස්මිං සුපව්‍යඤ්ඤනකෙ සුපං කාරෙඛා සබ්බාලඛිකාරපති මණ්ඩිතා වාරකොට්ඨකෙ පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසිදිඛා සබ්බො³ හත්ත නාඤ්ඤා ආගච්ඡන්තුති සොසාපෙඛා පකෙකාසාපෙඛා සුචණ්ණකට්ඨත්ථං ආදය ආගතාගතානං උපනීත්තභජනානි සුරෙඛා දෙති. සකල දිවසමපි දෙනතිසා කට්ඨත්ථනා සකිං ගතිත්ථානාමත්තමෙව පඤ්ඤා යති. තස්ස පුත්තො සිසං නහාතො සහස්සත්ථිපිකං ආදය කතාපණ්ණිති අඤ්ඤා ආගච්ඡන්තුති සොසාපෙඛා ආගතාගතානං භාජනානි සුරෙඛා දෙති. ඵිකාය කභාපණ්ණසහස්සමෙව හොති. තස්ස පුඤ්ඤා සබ්බාලඛිකාරපතිමණ්ඩිතා චතුදෙණ්ණිකා විහිට්ඨිකං ආදය ආසනෙ නිසිනනා 'බිජ්ඣනෙන න අඤ්ඤා ආගච්ඡන්තු'ති සොසා පෙඛා ආගතාගතානං ගතිත්තභාජනානි සුරෙඛා දෙති. පිටකං

1. සී. I, කුණ්ඩමි,

2. සී. II, මහාසාල කුලපෙසකං.

3. සී. I & II, සබ්බා.

යථාපුරිතමෙව හොති. තස්ස දුසො සබ්බාලංකාරපතිමණ්ඩනො සුවණ්ණසුගෙ සුවණ්ණසොන්නති ගොණේ යොජේතා සුවණ්ණ පතොදලට්ඨිං. ආදාය ගොණානං ගනිපඤ්චබ්බුලිකානි දතා විසාණේසු සුවණ්ණකොසකෙ පටිමුඤ්චිතා ඔබ්බතං ගතතා පාජේති. ඉතො තිස්සා ඉතො තිස්සො මජ්ඣේ ඵකාති සත්ත සිතායො හිජ්ජිතා ගව්ජනති.

ජමුද්ධිපවාසිනො හත්ත¹ බිජ්ජිරඤ්ඤසුවණ්ණාදිසු යථාරුචි සෙට්ඨිගෙහතොසෙව ගණ්හිංසු. අනුකකමෙන පන හද්දියනගරං අනුපපතො හගවති හගවතො ධම්මදෙසනාය පඤ්ච මහාපුඤ්ඤා ච ධනඤ්ඤාසෙට්ඨිස්ස ධීතා විසාබා ව සොතාපත්තිඵලං පාපුණිංසු. අයං තෙසං පඤ්චනතං මහාපුඤ්ඤානං පුඤ්ඤාවතො ඉද්ධිති. සඤ්ච පෙන පන පරිපාකගතො පුඤ්ඤාසමාගරෙ ඉජ්ඣනකවිසෙසො පුඤ්ඤාවතො ඉද්ධි.

විජ්ජාමයිද්ධිනිදෙදසෙ ඉජ්ඣනාකාරගන්ථාදිවිජ්ජං. වා උපවාර සිද්ධං පණ්ඩිතසිද්ධං අඤ්ඤං වා විජ්ජං ධාරෙනති=විජ්ජාධරා; විජ්ජං පටිජ්ජෙසොකාති යථොපවාරං. විජ්ජං මුඛෙන පරිවර්තොතා; සෙසං චුත්තත්ථමෙවාති.

සමාපයොගිද්ධිනිදෙදසෙ ඉජ්ඣනාකාරමත්තං පුච්ඡිතා අඤ්ඤාස්ස විසෙසස්ස අභාවතො “කතමා”ති අපුච්ඡිතා පකාරමත්තමෙව පුච්ඡන්නො “කථ”තති පුච්ඡා කතා. තථෙව “ඵව”තති නිගමනං කතං. ඵත්ථ ව පටිපත්තිසම්බන්ධාසෙසංව සමාපයොගස්ස දීපනවසෙන පුරිමපාළිසද්ධිසාව පාළි ආගතා. අථායං පන සකච්ඡන්දාදිකරණ වසෙන කිඤ්ච සංවිධානං යං කිඤ්ච වෙජ්ජකමං තිණ්ණං වෙදනං උග්ගහණං තිණ්ණං පිටකානං උග්ගහණං අත්තමසො කසණවපනාදිති උපාදාය තං තං කමමං කතා නිබ්බන්ධවිසෙසො නත්ථ නත්ථ සමමා පණොගපච්චසා ඉජ්ඣනාමෙධන ඉද්ධිති ආගතාති.

ඉද්ධිකථාවණ්ණනා නි ධීතා.

ඉද්ධි ඉද්ධිකථානන්තරං පරමිද්ධිභූතං අභිසමයං දස්සෙන්නො කවිතාය අභිසමයකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ අභිසමයොති සච්චානං අභිමුඛෙන සමාගමො; පටිවෙධොති අත්තො. අත්තාභිසමයොති කෙවි. කෙන අභිසමෙහිති කිං චුත්තං හොති? “ඵවං මහිද්ධිසො හිකඛවෙ ධම්මාභිසමයො”ති ආදිසු සුත්තපදෙසෙසු¹ සො රසො අභිසමයොති චුත්තතා. තස්මිං අභිසමයෙ වත්තමානො අභිසමෙතා පුග්ගලො තෙන ධම්මෙන සච්චාති අභිසමෙහි, අභිමුඛො

සුඛා සමාගවේති; පටිවිජ්ඣානීති චුත්තං භොතිති. අසං තාව වොද කස්ස පුච්ඡා. විනේතන අභිසමෙතීති චිත්තං. විනා අභිසමයා භාවතො තථා විස්සර්ජනං; හඤ්චිති. ආදි පන වොදනා; හඤ්චි යදිති අපේඨා. විනේතනාති චුත්තනතා නේතන හි අඤ්ඤාණී අභි සමෙතීති ආහ. න අඤ්ඤාණී අභිසමෙතීති චිත්තමනේතන අභි සමයාභාවතො¹ පටිකේධපො; ඤ්ඤාණන අභිසමෙතීති පටිඤ්ඤා; පුන හඤ්චිති ආදි ඤ්ඤාණනාති චුත්තනතා අඤ්ඤාණී අවිනිත්තංභාවා වොදනා; න අවිනිත්තංභාවා අභිසමෙතීති අචිත්තකස්ස අභිසමයා භාවතො¹ පටිකේධපො; විනේතන වාති ආදි පටිඤ්ඤා, පුන හඤ්චිති ආදි සබ්බඤ්ඤාසාධාරණවසෙන වොදනා; සෙසවොදනා විස්සර්ජනසුපි එසෙව නයො.

පරතො පන භම්මසස්සනනා විනේතන ව ඤ්ඤාණන වාති “කමමස්ස කා සත්තා”²ති එවං. කමමස්සකතාය පචත්තවිනේතන ව ඤ්ඤාණන ව; සම්මානුලෝමිකවිනේතන ව ඤ්ඤාණන වාති සම්මපටිවේධස්ස³ අනුකුලතතා සම්මානුලෝමිකසම්බානේතන විපස්සනාසමපයුත්තවිනේතන ව විපස්සනාඤ්ඤාණන ව; භිච්ඡානී යථා අභිසමයො භොති, තථා කපේතුකමසතා පුච්ඡා. උප්පාදාධිපනේතනාති යසමා චිත්තස්ස උප්පාදෙ අසන්නචිත්තවේතසිකානං උප්පාදෙ නුඤ්චි, ආරම්භණ ගහණං හි චිත්තං, තෙන සහ උප්පජ්ජමානා වේතසිකා කථං. ආරම්භණ අගතිතෙ උප්පජ්ජස්ස නතීති; අභිධම්මෙට්ඨ චිත්තඋප්පාදෙන ව වේතසිකා විභ්වතා. තසමා මග්ගඤ්ඤාස්ස උප්පාදෙ අධිපතිභූතං චිත්තනාති අපේඨා. ඤ්ඤාණාති මග්ගඤ්ඤාස්ස; හෙතුසම්මසො වාති ජනකො ව උප්පජ්ජිතකො ව; නංසමපයුත්තනාති තෙන ඤ්ඤාණන සමපයුත්තං; නිරෝධගොචරනාති නිර්බාණාරම්භණං; දසසනාධිපනේතනාති සෙසානං දස්සනාතිවෙව ව නිර්බාණදස්සනෙව අධිපතිභූතං; විනිත්තස්සාති මග්ගසමපයුත්තචිත්තස්ස; නංසමපයුත්තනාති තෙන විනිත්තන සමපයුත්තං; යසමා ජාතමපි පරියායං න කෙවලං. චිත්තඤ්ඤාණනියෙව අභිසමයො, අථ බො සබ්බෙට්ඨ මග්ගසමපයුත්තා චිත්තවේතසිකා ධම්මා සම්මානිසමයකීට්ඨසාධනවසෙන අභිසමයො නාම භොතති. තසමා තමපි පරියායං දස්සෙතුකාමො භිං නු ජාතකොසෙව අභිසමයොති පුච්ඡිතා න හි ති තං වචනං පටිකඛිට්ඨා ලොකුත්තරමග්ගකඛණෙති ආදිමාහ. දසසනාතිසමයොති දස්සනභූතො අභිසමයො; එස නයො සෙසෙසුපි.

සම්මාති සම්මඤ්ඤාති; මග්ගඤ්ඤාමෙව නිර්බාණානුපයස්සනට්ඨිත විපස්සනා; විමොක්ඛතාති මග්ගවිමොක්ඛතා; විජ්ජාති මග්ගඤ්ඤා මෙව; විමුක්ඛතීති සමුච්චේදවිමුක්ඛතී; නිර්බාණං අභිසමයතීති=අභි සමයො; සෙසා අභිසමෙතනාති එතෙතිති අභිසමයො.

1. සි. I. අභිසමයභාවතො. 2. සි. II. සම්මානිසමයස්ස.

පුන මග්ගඵල වසෙන අභිසමයං. හිඤ්ඤා දසෙයුං “කිංඤ්”ති ආදිමාග. ඵලකම්බණේ පනෙත්ථ යසමා සමුච්ඡේදනවේදන බසෙ ඤ්ණං න ලබ්බති, තසමා පටිපාසාසද්ධිවේදන අනුසාරාදෙ ඤ්ණානති චිත්තං. සෙසං පන යථානුරූපං වේදිතබ්බනති.

ඉද්දති යසමා කිලෙසපාසාණේ සති අභිසමයො හොති. අභි සමයෙ ව සති කිලෙසපාසාණං. හොති, තසමා වොදනාපුබ්බිතම. කිලෙසපාසාණං. දසෙයුකාමො “යමාය”නති¹ ආදිමාග. තත්ථ ඤායනති යො අයං මග්ගවේදා අරියපුත්තලො; ඵවමාදිකානි පනෙත්ථ චත්තාරි වචනානි වොදකස්ස පුච්ඡා. පුන අතීතෙ කිලෙසෙ පජ්ඣතීති ඉදං වොදනාය ඕකාසද්දනස්ථං විස්සර්ජනං. ඛිණ්ණනති හඬනවසෙන බිණ්ණං; නිරුද්ධිනති සන්තානවසෙන පුනස්සුතං අනුප්පන්තියා නිරුද්ධිං; විගතනති චත්තමානබණ්ණො අපගතං; විගමෙතීති අපගමයති; අසම්මා ගතනති අභාවං ගතං; අසම්බලමෙතීති අභාවං ගමයති; තත්ථ දෙසං දසෙයුකා න අතීතෙ කිලෙසෙ පජ්ඣතීති පටිකක්ඛිතං. අනාගතවොදනාය අත්තනති ජතිං අප්පන්නං; අනිබ්බතනනති සභාවං අප්පන්නං; අනුසන්තනනති උප්පාදතො පභුති උද්ධං න පටිපන්නං; අපානුභුතනති පව්වුප්පන්නභාවෙන චිත්තස්ස අපානු භුතං; අතීතානාගතෙ පජ්ඣතො පභාතබ්බානං නත්තියාය අඵලො වායාමො ආපර්ජතීති තදුභයමපි පටිකක්ඛිතං. රතෙතා රාගං පජ්ඣතීති වත්තමානෙන රාගෙන රතෙතා තමෙව රාගං පජ්ඣති; වත්තමාන කිලෙසෙසුපි එසෙව නයො.

ථාමගනොති චිරසභාවං ගතො; කිණ්ණසුක්කානි අකුසලා ව කුසලා ව ධම්මා; සුගතකා සමමෙව චත්තනතීති ආපර්ජනීති අරොහ. සංකිලිසලසිකානි එවං සංකිලෙසානං සමප්පුත්තභාවෙ සති සංකිලෙසෙසුත්තං; මග්ගභාවනා හොතීති ආපර්ජනීති අරොහ. එවං පව්වුප්පනෙන පජ්ඣතො වායාමෙන සද්ධිං පභාතබ්බානං අත්තියාය සංකිලෙසිකා ව මග්ගභාවනා හොති, වායාමො ව අඵලො හොති; න හි පව්වුප්පන්නානං කිලෙසානං චිත්තවිප්පසුත්තතා නාම අත්තී. න ශීති චතුධා චිත්තස්ස වචනස්ස පටිකෙබ්බපො; අසම්මි පටිඤ්ඤානං; සථා කම්මං විඤ්ඤානි අත්තීභාවස්ස උද්ගරණ්දස්සනස්ථං පුච්ඡා; යථා අත්තී, තං කෙන පකාරෙන විය අත්තී? කිං විය අත්තීති අරොහ. සෙසා ථාපිති යථා නාම; නිරුද්ධිනිරුද්ධිකානි ඵලදායකභාවදීපනස්ථං නිරුද්ධිං ගතණ්ණං; අජානපිලොති ඵලදායකත්තෙපි සති ඵලගතණ්ණො පුරෙ කාලගතණ්ණං. නමෙතානි තං රුක්ඛං; එතානි නිපාතමත්තං. තං එතනති වා අරොහ. මූලං ඡිඤ්ඤානානි මූලතො ඡිඤ්ඤා; අජාන පිලානි අජානානි ඵලානි; එවමෙවනති එවං එවං; උප්පාදෙ පවත්තං නිමිත්තං ආසුභනානි චතුර්විධි පව්වුප්පන්න බක්ඛිසන්නානමෙව චිත්තං. යසම්ම හි බක්ඛිසන්නානෙ යං යං මග්ගඤ්ණං උප්පර්ජති, තෙන

තෙන මග්ගඤ්ඤානෙත පභාතබ්බානං කිලෙසානං තං ඛක්ඛිසන්තානං අබ්ඡං හොති. තස්ස අබ්ඡභූතත්තා තප්පවට්ඨා තෙ තෙ කිලෙසා අනුප්පන්නායෙව න උප්පජ්ජති. ආදීනවං දිස්වාති අනිව්වාදිතො¹ ආදීනවං දිස්වා; “අනුප්පාදො”ති ආදීති චතුති නිබ්බාණමෙව චුත්තං; විත්තං පක්ඛඤ්ඤාති මග්ගසම්ප්පන්නං චිත්තං පක්ඛඤ්ඤාති; හෙතුනිරෝධා දුක්ඛනිරෝධොති කිලෙසානං බීජභූතස්ස සන්තානස්ස අනුප්පාද නිරෝධා අනාගතඛක්ඛිතභූතස්ස දුක්ඛස්ස² හෙතුතුනානං කිලෙසානං අනුප්පාදනිරෝධො හොති. එවං දුක්ඛස්ස හෙතුභූතකිලෙසානං අනුප්පාදනිරෝධා දුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරෝධො හොති. එවං කිලෙසප්පභාණයුත්තකිලෙසාවතො එව අසම් මග්ගභාවනාති ආදීමාහ. අට්ඨකථායමපන “එතෙන කිං දීපිතං හොති? භූමිලද්ධානං කිලෙසානං පභාණං දීපිතං හොති. භූමිලද්ධා පන කිං අතීතානාගතා උද්වු පච්චුපන්නාති? භූමිලද්ධුප්පන්නායෙව නාමා”ති චක්ඛා කපිතකිලෙසප්පභාණස්ස විඤ්ඤාතථා සුතමයඤ්ඤාතථාය මග්ගසම්ප්පාදනිරෝධාය මග්ගසම්ප්පාදනිරෝධාය චුත්තනායෙව විවේචිතබ්බා. ඉධ පන මග්ගඤ්ඤානෙත පභාතබ්බා කිලෙසායෙව අධිප්පෙන්නාති.

අභිසම්මසකථාවණ්ණනා

නිධිතා.

ඉද්දති පභාණාවසානාය අභිසම්මසකථාය අනන්තරං පභාණාකාරං දස්සන්තෙන කපිතාය සුත්තන්තප්පබ්බසමාය විවෙකකථාය අප්පබ්බානුචණ්ණනා. තස්ස සුත්තන්ත නාව සෙ සෙවිති අනවසෙසපරියාදනං. බලකරණීසාති උජ්ඣානුබලෙන³ කත්තබ්බත්තා; කම්මන්තාති ධාවනලබ්භිතකසණ්චපනාදීති කමමාති; කර්මන්තාති⁴ බලවන්තෙති කර්මන්තා; සීලං නිසසාසාති චතුපාරිසුද්ධිසීලං නිසසං කන්තා; භාවෙතිති භික්ඛාසීලස්ස භාවනාභාවතො ඉධ පන ලොකියලොකුත්තරමග්ගභාවනා අධිප්පෙන්නාති. විවෙකනිසීනනති තදඛගවිවෙකසමුච්ඡේදවිවෙකනිසීරණවිවෙකනිසීතං; විවෙකොති විචිත්තනා; අයං හි අරියමග්ගභාවනානුසුත්තො යොගී විපස්සනා ඛණේ කිච්චතො තදඛගවිවෙකනිසීතං. අප්කායයතො නිසීරණවිවෙකනිසීතං. මග්ගකම්මණේ කිච්චතො සමුච්ඡේදවිවෙකනිසීතං. ආරම්භණතො නිසීරණවිවෙකනිසීතං. භාවෙති. එය නායො විරුගනිසීතාදිසු. විවෙකොයෙව හි විරජ්ජනට්ඨන විරුගො, නිරේධට්ඨන නිරේධො, වොස්සජ්ජනට්ඨන වොස්සගො. අථවා කිලෙසෙති විචිත්තනතා විවෙකො. කිලෙසෙති විරත්තනතා විරුගො, කිලෙසානාඤ්ච නිරුද්ධත්තා නිරේධො, කිලෙසානාඤ්ච පරිච්චත්තනතා විසුච්චත්තා වොස්සගො, වොස්සගො පන දුට්ඨො; පරිච්චාග

1. සි. I. අනිව්වාදිතො.

3. සි. II. උජ්ඣානුබලෙන.

2. සි. II අනාගතඛක්ඛිතභූතස්ස.

4. සි. II. කර්මන්තාති.

වොස්සගො ව පක්ඛන්දනවොස්සගො ව. තත් “පරිව්වාග වොස්සගො”ති විපස්සනාක්කිණේ තද්ධගවසෙන මග්ගකුඩිණේ සමුච්චේදවසෙන කිලෙසපප්පකාණං; “පක්ඛන්දනවොස්සගො”ති විපස්සනාධිකේ තනතින්තාභාවෙන මග්ගකිකිණේ ආරම්භකරණෙන නිබ්බාණපක්ඛන්දනං. තද්ධගමපි ඉමසමි. ලොකියලොකුත්තරමිස්සකෙ අත්ථවණ්ණනානගෙ වට්ටති. තථා හි අයං සමමාදිට්ඨිආදිසු එකෙකො ධම්මො යථාචුත්තෙන පකාරෙන කිලෙසෙ ව පරිව්ච්ඡති, නිබ්බාණඤ්ඤා පක්ඛන්දති. වොස්සගං පඤ්ඤාමිනති ඉමිනා පන සකලෙන වචනෙන වොස්සගත්ථං පරිණාමිතං පරිණතඤ්ඤා පරිපක්ඛඤ්ඤාති චුත්තං භොති. අයමපි අරියමග්ගභාවනානුසුත්තො භික්ඛු යථා සමමාදිට්ඨිආදිසු එකෙකො ධම්මො කිලෙසපරිව්වාගවොස්සගත්ථං ව නිබ්බාණපක්ඛන්දනවොස්සගත්ථඤ්ඤා පරිපච්චති; යථා ව පරිපකෙකො භොති, තථා නං භාවෙති.

බීජගාමභූතගාමාති එත් මූලබීජං. ඛනිබීජං. අග්ගබීජං. ඵලබීජං. බීජබීජනති පඤ්ඤාපිඨං බීජං. බීජගාමො නාම බීජසමූහොති අත්ථො. තදෙව පන සමපන්නානිලබ්බකුරපාභූභාවතො පට්ඨාය භූත ගාමො නාම. භූතානං ජාතානං නිබ්බතනමූලං නිලබ්බකුරනං සමූහොති අත්ථො. දෙවතාපරිඤ්ඤෙ සති නිලබ්බකුරකාලතො පභූති භොතීති තෙසං දෙවතාසඛිධාතානං භූතානං ගාමොතිපි භූතගාමොති වදන්ති. මුද්ධිනති අබ්බකුරවසෙන; මිද්දාලිනති ඛනාදිවසෙන; වෙසුලලනති පුප්ඵාදිවසෙන; ධම්මෙසු පන මුද්ධිනති අපුබ්බධම්මපච්චතතිවසෙන; මිද්දාලිනති කිච්චකරණසාධනවසෙන; වෙසුලලනති කිච්චනිපථතති වසෙන විපුලභාවතති අත්ථො. “විපුලත්ත”නතිපි පාඨො. අථවා එතානි තිණි පදනි සිලසමාධිපඤ්ඤාහිපි යොජෙතති

සුත්තන්තනිදෙදසෙ සමමාදිට්ඨිසාති සාම්ච්චනං. ක්කිනවිපස්සනා මග්ගඵලනිබ්බාණේසු ලොකියපිරතීසමපසුත්තවිත්තෙ ව යථායොගං සමපයොගතො ව ආරම්භණිතො ව චත්තමානාය සමමාදිට්ඨියා සාමඤ්ඤාලක්ඛණිතො එක්භූතාය සමමාදිට්ඨියා; විකම්මනවිවෙකොති විකම්මිතනවසෙන දුර්වකරණවසෙන විවෙකො; කෙසං? නිවරණානං. තස්ස පඨමජ්ඣානං භාවසන්තොති ආදි විකම්මිතනවසෙන පඨමජ්ඣාන මෙව චුත්තං. තස්මිං චුත්තෙ සෙසජ්ඣානානිපි චුත්තානෙව භොතති. ක්කිනෙසුපි සමමාදිට්ඨියා පිජ්ජමානත්තා සමමාදිට්ඨියා විවෙකො නාම භොති. තද්ධගමිවෙකොති තෙන මතන විපස්සනාඤ්ඤාණෙන විවෙකො; දිට්ඨිග්ගනානනති දිට්ඨිවිවෙකස්ස දුක්ඛකරත්තා පට්ඨානත්තා ව දිට්ඨිවිවෙකොව චුත්තො. තස්මිං චුත්තෙ නිච්චසඤ්ඤාදිවිවෙකොපි චුත්තොව භොති. නිබ්බන්දභාගිසං සමාධිනති¹ විපස්සනා සමපසුත්තසමාධිං; සමුච්චේදමිවෙකොති කිලෙසානං සමුච්චේදන විවෙකො; ලොකුත්තරං චස්සගාමිමග්ගතති බයසඛිධාතනිබ්බාණගාමි

ලොකුතතරමග්ගං; පච්ඡපසස්සධි විවෙකොති කිලෙසානං පච්ඡපසස්සධියං විවෙකො; නිස්සරණවිවෙකොති සබ්බසබ්බනතිස්සරණභූතො සබ්බාර විවෙකො; ඡන්ද්‍රජානො භොතිති පුබ්බභාගෙ ජාතධම්මඡන්ද්‍ර භොති; සද්ධාධිමුත්තොති පුබ්බභාගෙයෙව සද්ධාය අධිමුත්තො භොති; විත්තඤ්චස්ස ස්වාධිධ්මිනාති පුබ්බභාගෙයෙව විත්තඤ්ච අස්ස යොගස්ස සුඤ්ඤිතං සුච්ඡි පතිට්ඨිතං භොති; ඉති ඡන්ද්‍ර සද්ධා විත්තනාති ඉමෙ තයො ධම්මා පුබ්බභාගෙ උපපන්නවිවෙකානං උපනිස්ස යන්නා නිස්සයා නාම. කෙවි පන “විත්තඤ්චස්ස සමාධිට්ඨිත”නති සමාධි වුත්තොති වදනති. විරුගාදිසුපි එයෙව නයො. නිරුධ්වාරෙ පන නිරුධ්වාරදදතො අඤ්ඤං පරියායවචනං දස්සෙන්නන “අමතා ධාතු”ති වුත්තං. සෙසෙසු “නිරුධ්වාර නිබ්බණ්”නති. උභයත්ථාපි නිබ්බණ්මෙව. මාදස නිස්සයාති ඡන්ද්‍ර සද්ධා විත්තනාතියෙව විවෙකාදිසු චතුසු එකෙකගම්. තයො තයො කඤ්ඤා වාදස නිස්සයා භොනති. සමමාසඝ්ඤාපපවායාමසතිසමාධිනාමපි ඉමිනාව නයෙන අස්ථයොජනා වෙදිතබ්බා. සමමාවාචාකම්මන්නා ජීවනං පන ක්කානකඝ්ඤ විපස්සනා ධර්මෙ ව අභාවා ක්කානවිපස්සනානං පුබ්බභාගපරභාගවශෙන වත්ත මානා විරතියො ක්කානවිපස්සනාසත්තිස්සිතා කඤ්ඤා වුත්තොති වෙදි තබ්බං. නිවරණානංදිට්ඨිගතානඤ්ඤා¹ විවෙකවිග්ගනිරුධ්වාරපටිතිස්සග්ගා කථා පවත්තමානානං විරතීනං විවෙකාදයො නාමාති වෙදිතබ්බං. යථා අට්ඨකතිපාතෙ “තතො ඤං භික්ඛු ඉමං සමාධිං සවිතකතං සවිචාරම්පි භාවෙය්‍යාසි. අවිතකතවිචාරම්පි භාවෙය්‍යාසි. නිපටිතිකම්පි භාවෙය්‍යාසි. සතිසගගතම්පි භාවෙය්‍යාසි. උපෙකඤ්ඤාසගතම්පි භාවෙය්‍යාසි”ති මෙත්තාදයො කායානුපස්සනාදයො ච නිශක්ඛානතමුල සමාධිවශෙන චතුක්කපඤ්ඤාකඤ්ඤාතිකා විය වුත්තා, එවම්ධාපි පුබ්බ භාගපරභාගවශෙන විරතියො වුත්තොති වෙදිතබ්බං. බ්‍රහ්මඤ්ඤාචාර්යං ගහෙය්‍යා න භගවා අභ්‍යාසිකත්තබ්බං. ගම්භීරං හි බුද්ධවචනං ආචරියෙ පසිරුපාසිකා අධිප්පායතො ගහෙතබ්බං. බොජ්ඣකග ඛලඉන්ද්‍රියවාරෙසුපි ඉමිනාව නයෙන අස්ථො වෙදිතබ්බොති.

විවෙක කථාවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

ඉද්දති විවෙක² කථානන්තරං පරමවිවෙකභූතස්ස නිස්සරණවිවෙකසම්බන්ධස්ස නිබ්බණ්ණස්ස සච්ඡිකිරියොපායදස්සනත්ථං තථා සච්ඡිකතනිරුධ්වං ලොකභිතසුඛකිරියාකරණදස්සනත්ථං ච ඉන්ද්‍රියකථාය නිශ්ශ්‍රිතාපි චරියාකථා පුන කම්මා. තස්ස අස්ථවණ්ණනා ඉන්ද්‍රියකථාය කම්මායෙවාවති.

චරියාකථාවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

ඉදුනි ලොකත්ථවරියාපරියොසානාය වරියාකථාය අනන්තරං ලොකත්ථානුසාසනපරියොසානං පාටිභාරියං දසෙස්සෙනෙන කප්පිතාය සුත්තනතපුබ්බිකමාය පාටිභාරියකථාය අපුබ්බත්ථානුවණ්ණනා, තත්ථ සුත්තනෙන තාච පාටිභාරියොනීති පච්චිතිකපටිභරණවසෙන පාටිභාරියානි; ඉද්ධිපාටිභාරියොනි ඉද්ධිකවසෙන ඉද්ධි, පටිභරණවසෙනපාටිභාරියං, ඉද්ධි එච පාටිභාරියං ඉද්ධිපාටිභාරියං; ඉනරෙසු පන ආදිසසන වසෙන ආදෙසනං, අනුසාසනවසෙන අනුසාසනී, සෙසං චුත්තනාය මෙව. ඉධාති ඉමසමිං ලොකෙ; එකවෙමාති එකො පොසො; ඉද්ධිපාටිභාරියනිදෙදසො හෙට්ඨා චුත්තත්ථොසෙව. නිමිත්තෙන ආදිසනීති ආගතනිමිත්තෙන වා ගතනිමිත්තෙන වා සිතනිමිත්තෙන වා කප්ථනී; එවමපි නෙ මනොති එවමපි තව මනො සොමනස්සිතො වා දොමනස්සිතො වා කාමචිතක්කාදිසමපසුත්තො වා, අපිසද්දෙසමපිණ්ණත්ථො, ඉද්ධිමපි නෙ මනොති සොමනස්සිතාදිතො එකෙක පිඨෙපි විත්තෙන නානපසකාරපරිදීපනං. ඉතිපි නෙ විත්තනති ඉතිපි තව විත්තං; ඉමඤ්ච ඉමඤ්ච අත්ථං විත්තයමානං පවත්තතීති අත්ථො. බහුසඤ්චපි ආදිසනීති¹ විත්තතො අඤ්ඤං වා ඉද්දඤ්ච ඉද්දඤ්ච නාම අසොසි හවුති හවිසසනීති බහුකමපි කප්ථනී; නප්ථම නං හොති නො අඤ්ඤාථාති තං සබ්බමපි යථා යථා කප්පිතං තප්ථව හොති. අඤ්ඤාථා න හොති. නිහෙව ඛො නිමිත්තෙන ආදිසනීති¹ නිමිත්තං ජානනොපි කෙවලං නිමිත්තෙනෙව න කප්ථනී; අපිචාති අපර පරියායදසසනං; මනුස්සානානති විත්තං ජානනකමනුස්සානං; අමනුස්සානානති සාවිතානං වා අසාසවිතානං වා යකඨපිසාවාදිනං; දෙවනානානති වාතුමමහාරජ්කාදිනං; සද්දං සුඛාති අඤ්ඤාසස විත්තං ඤානා කප්ථනනානං සද්දං සුඤ්ඤා; පනාති නිපාතො පුන ආරම්භෙ; විනක්කසනොති යං වා තං වා විතක්කෙනනස්ස; විචාරසනොති විතක්කසමපසුත්තෙනෙව විචාරෙන විචාරෙනනස්ස; විනක්කවිපාරසද්දං සුඛාති විතක්කවෙගවසෙන උප්පනනං විපල පනනානං සුත්තප්පවත්තාදිනං කුජනසද්දං සුඤ්ඤා; යං විතක්ක යතො සො සද්දෙ උප්පනෙනා තස්ස වසෙන “එවමපි නෙ මනො”ති ආදීති ආදිසති. අවිනක්කං අවිචාරං සමාධිනති විතක්කවිචාරකෙඛා හවිරතිතසත්තවිත්තස්සාපි ජානනසමත්ථං දසෙස්සෙනෙන චුත්තං. සෙසෙසු විත්තජානනෙසු පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි. වෙනසා වෙනො පජිවම පජානාතීති වෙනොපරියස්සුණ්ලාභී; හොනොති හවත්තස්ස; මනොසබ්බාත් පණ්ණිතීනාති විත්තසබ්බාත් ථපිතා; අමුඛං නාම විනක්කං විනක්කසිසසනීති කුඤ්ලාදිවිතක්කං විතක්කසිසසනී පවත්ත සිසසනීති පජානාතී; පජානනො ව ආගමනෙන ජානාති, පුබ්බ භාගෙන ජානාති, අනෙකාසමාපනතියං විත්තං ඔලොකෙත්වා² ජානාති. ආගමනෙන ජානාති නාම: කසිණපරිකමකාලෙසෙව යෙනා

කාරෙන කසිණ්භාවනං ආරද්ධො, පඨමජ්ඣානං වා දුතිසාදිඤ්ඤානං වා අට්ඨසමාපත්තියො වා උපපාදෙස්සතීති ජානාති, පුබ්බභාගෙන ජානාති නාම: පඨමවිපස්සනාය ආරද්ධාය එව ජානාති යෙනා කාරෙන එය විපස්සනං ආරද්ධො සොතාපත්තිමග්ගං වා උපපාදෙස්සති-පෙ-අරහත්තමග්ගං වා උපපාදෙස්සතීති ජානාති, අනෙතා සමාපත්තියං චිත්තං ඔලොකෙත්වා ජානාති නාම: යෙනාකාරෙන ඉමස්ස මනොසඤ්ඤාරා ධීපිතා, ඉමස්ස නාම චිත්තස්ස අනන්තරි ඉමං නාම විතක්කං විතක්කස්සති, ඉතො වුට්ඨාස්ස එතස්ස තාන භාගියො වා සමාධි භවිස්සති, සීතිභාගියො වා විසෙසභාගියො වා නිබ්බිධභාගියො වා අභිඤ්ඤායො වා උපපාදෙස්සතීති ජානාති, **බහුඤ්ඤෙපි ආදිසති** වෙනොපරියඤ්ඤණස්ස චිත්තවෙතසිකානං යෙව ආරම්මණකරණන්තො සරුගාදියොලුපහෙදෙනෙව බහුඤ්ඤෙපි කථෙති න අඤ්ඤවසෙනාති වෙදිතබ්බං. **නථෙවෙනං හොති** ඉදං එකංසෙන නථෙව හොති; වෙනොපරියඤ්ඤණවසෙන ඤ්ඤතං හොති.¹ අඤ්ඤථාභාවි නාම නාමී. **එවං විනක්කථාති** එවං නෙකබ්බම විතක්කාදයො පවනෙතනෙතා විතක්කථා; **මා එවං විනක්කසිත්ථාති** එවං කාමචිතක්කාදයො පවනෙතනෙතා මා විතක්කසිත්ථා; **ඒවං මනසි කණ්ටාති** එවං අනිවචසඤ්ඤා වෙව දුක්ඛසඤ්ඤාදිසු වා අඤ්ඤතරං මනසි කණ්ටා; **මා එවං මනසි කපිත්ථාති** එවං නිවචනති ආදිනා නයෙන මා මනසි අකත්ථා; **ඉදං පජ්ජතාති** ඉදං පඤ්ඤකාමගුණ්ණගාදිං පජ්ජතා; **ඉදං උපසම්පජ්ජ විහර්ථාති** ඉදං චතුමන්තඵලපහෙදං ලොකුත්තරධම්මමෙව පාසුණ්ණිකා නිප්පාදෙත්වා විහර්ථා.

ඉදති ඉද්ධිපාටිභාරියෙ අපරං පරියායං විසෙසෙන දස්සෙන්නො නෙකබ්බමං. **ඉජ්ඣති** ඉජ්ඣිති ආදිමාහ. තත්ථ කාමච්ඡදං පටිහර්තීති අත්තනො පටිපක්ඛතුතං කාමච්ඡදං පටිබලං හුත්වා හරති පජ්ජතීති කදෙව නෙකබ්බමපාටිභාරියං නාමාති අත්ථා. **සෙ නෙ නෙකබ්බමෙමන සමන්තාගතාති** එවං කාමච්ඡදපටිහාරකෙන තෙන තෙන නෙකබ්බමෙන යෙ පුග්ගලා පටිලාභවසෙන සමන්තාගතා; **විසුද්ධචිත්තාති** කාමච්ඡදභාවතො විසුද්ධචිත්තා; **අනාචිලසංකප්පාති** කාමසංකප්පෙන අනාලුලිතනෙකබ්බමසංකප්පා; **ඉති ආදෙසනාපාටි භාජිසන්ති** පරචිත්තකුසලෙන වා අඤ්ඤාන වා සමමාසමුදෙධන වා බුද්ධිසාවකෙති වා එවං ආදෙසනා පාටිභාරියන්ති අත්ථා. අථවා ඉති එවං ආදිසනං ආදෙසනාපාටිභාරියන්ති ආදෙසනසද්දා පාඨසෙසං කත්වා පසුජ්ජගබ්බො. **එවං ආසෙවිනබ්බන්ති** ඉමිනා ව පකාරෙන ඉමිනා ව පකාරෙන ආදිතො සෙවිතබ්බං; **සෙසත්තයෙපි එසෙව නයො. නදනුබ්බමනා සති උපසාපෙනබ්බාති** තස්ස නෙකබ්බමස්ස අනුකුලතුතා සති භුසං යථෙතබ්බා; **ඉති අනුසාසති පාටිභාජිසන්ති** එත්ථ

1. සී. I ඤ්ඤානි,

ආදේසනාපාටිභාරියයොජනාය විය යොජනා කාතඛිං. අබ්බාපජ්ඣා දීප්පපි එසෙව නයො. පාඨො පන ඤානාදීනි සංඛිපිතා අරහත්ත මහමෙව දෙස්සෙතා ලිඛිතො. තත්ථ වතුසුපි මගෙහසු එවං ආසෙවි තඤ්ඤාති ආදි එකවිත්තකඛිණිකත්තා මගෙස්ස පුබ්බිභාගවසෙන වුත්තනති වෙදිතඛිං. මගෙස්ස නි පුබ්බිභාගභුතාය ලොකීයමගෙ සංඛාතාය වුට්ඨානගාමිනියා විපස්සනාය මගභුප්පාදනත්ථං ආසෙවනා දීප්ප කතෙසු තාය උප්පන්නො මගොපි ආසෙවිතො භාවිතො ඛහුලිකතො නාම භොතීති වෙදිතඛිං.

සබ්බස්සිකවාදවරියා පන එකෙකමගෙහො සොලසකඛිණිකොති වදනති. තදනුධම්මතාසනිඋපට්ඨාපනං පන පුබ්බිභාගෙ යුජ්ජති යෙවංති. පුන නොකඛමිම. ඉජ්ඣානීනි ඉඤ්චි ආදීනි “ඉද්ධිපාටිභාරිය”නති පදස්ස කමමධාරයසමාසත්තදීපනත්ථං වුත්තානි. සුත්තනෙත වුත්තෙහසු තීසු ඉද්ධිපාටිභාරියස්සෙව සමාසත්ථෙ වුත්තෙ සෙසානං විනාමපි වුත්තොව භොතීති ඉමසමි. පරියායෙ චුලභුතස්ස ඉද්ධි පාටිභාරියස්සෙව සමාසත්ථො වුත්තොති වෙදිතඛිනති.

පාටිභාරියසකථාවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

ඉද්දනි පාටිභාරියකථානන්තරං ආදිපාටිභාරියභුතස්ස ඉද්ධිපාටි භාරියසමගතිතස්ස සමසීසිභාවස්ස ඉද්ධිපාටිභාරියභාවදීපනත්ථං ඤාණ කථාය නිදද්ධිට්ඨාපි සමසීසිකථා ඉද්ධිපාටිභාරියසමගිකොන පුන කවිතා. තස්සා අත්ථවණ්ණනා තත්ථ කවිතාසෙවංති.

සමසීසිකථා වණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

ඉද්දනි සමසීසිකථානන්තරං අත්තනා වුත්තස්ස ඉද්ධිපාටිභාරියස්ස සාධකෙ සත්ත අනුපස්සනාවිසෙසෙ දෙස්සෙනෙත කවිතාය සුත්තනතපුබ්බිභගමාය සතිපට්ඨානකථාය අපුබ්බිත්ථානුවණ්ණනා. තත්ථ සුත්තනෙත තාව චන්දායොති ගණනපරිචේජ්දො; තෙන තතො භෙට්ඨා න උද්ධිනති සතිපට්ඨානපරිචේජ්දං දීපෙති. ඉමෙති නිදද්ධිසීතඛිනිදස්ස නා; භික්ඛමෙති ධම්මපටිඤාතකසුග්ගලාලපනං; සතිපට්ඨානාති තයො සතිපට්ඨානා; සතිගොචරොතිපි, නිධා පටිපනෙහසු සාවකෙසු සන්ත්තො පටිඝානුනායවිනිවත්තතාපි, සතිපි. “වතුණ්ණං භික්ඛවෙ සතිපට්ඨානානං සමුදයඤ්ච අත්ථිඛමඤ්ච දෙසිස්සාමි”ති ආදිසු නි සතිගොචරො සතිපට්ඨානනති වුත්තො. තස්සත්ථො පතිට්ඨාති තසමිනති පට්ඨානං; කා පතිට්ඨාති? සති. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානනති. “තයො සතිපට්ඨානා යදරියො සෙවති, යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුමරහති”ති එත්ථ නිධා පටිපනෙහසු සාවකෙසු සන්ත්තො පටිඝානුනායවිනිවත්තතා සති පට්ඨානනති වුත්තො. තස්සත්ථො: පට්ඨපෙතඛිතො පට්ඨානං,

පවත්නා සිත බිහිකොති අයෝ. කෙනා පට්ඨපෙන බොහෝ? සතිසා, සතිසා පට්ඨානං සතිපට්ඨානනති.¹ “වත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලිකතා සත්තා බොජ්ඣකේන පරිපුරෙතති” ති ආදිය පන සතිසෙව සතිපට්ඨානනති වුත්තං. තස්සයෝ පට්ඨානීති පට්ඨානං. උපට්ඨානි ඔක්කල්ලිකා පක්කල්ලිකා වත්තනීති අයෝ. සතිසෙව පට්ඨානං සති පට්ඨානං. අථවා සරණවෙඩින සති. උපට්ඨානවෙඩින උපට්ඨානං. ඉති සති ච සා උපට්ඨානඤ්චානිපි=සතිපට්ඨානං. ඉදම්ඛ අධිපෙතනං. යදි එවං කස්මා සතිපට්ඨානානි බහුවචනං කතනති? සතිබහුත්තං. ආරම්භණහෙදෙන හි බහුකා තා සතියොති.

කතමෙ වත්තාරොති කථේතුකමසතාපුච්ඡා; ඉධාති ඉමස්මි. සාසනෙ; හික්ඛුති සංසාරෙ හයං ඉක්කතිති හික්ඛු; සෙසපදනං අත්ථ වණ්ණනා පනෙත්ථ සුභමයඤ්ඤාණකථාය මග්ගසම්චිතිදදෙසවණ්ණනායං වුත්තායෙවාති. කස්මා පන හගවතා වත්තාරොව සතිපට්ඨානා වුත්තාඅනුනා අනඨිකාති? වෙනෙය්ගතිත්තතා. තණ්හාවරිතදිට්ඨිවරිත සමථයානිකවිපස්සනායානිකෙසු හි මන්දනිකවිසෙත වෙධා වෙධා පවතෙතසු මන්දස්ස තණ්හාවරිතස්ස ඔලාරිකං කායානුපස්සනාසති පට්ඨානං. විසුඛම්මෙය්ගා, තික්කස්ස සුඛමං වෙදනානුපස්සනාසති පට්ඨානං, දිට්ඨිවරිතස්සාපි මන්දස්ස නාතිපසගෙදගනං විත්තානුපස්සනා සතිපට්ඨානං. විසුඛම්මෙය්ගා, තික්කස්ස අතිපසගෙදගනං ධම්මානුපස්සනා සතිපට්ඨානං. සමථයානිකස්ස ච මන්දස්ස අතිවේජන අධිගන්තබ්බ නිමිත්තං පඨමං සතිපට්ඨානං. විසුඛම්මෙය්ගා, තික්කස්ස ඔලාරිකා රමමණේ අසණ්ඨනනො දුතියං. විපස්සනායානිකස්සාපි මන්දස්ස නාතිපසගෙදගතාරමමණං තතියං, තික්කස්ස අතිපසගෙදගතාරමමණං චතුත්ථං. ඉති වත්තාරොව වුත්තා අනුනා අනඨිකාති. සුභසුඛනිවච අත්තවිපල්ලාසපසභාණත්ථං වා. කායො හි අසුභො. තත්ථ ච සුභ විපල්ලාසවිපල්ලත්ථා සත්තා. තෙසං තත්ථ අසුභභාවදස්සනෙන තස්ස විපල්ලාසස්ස පභාණත්ථං පඨමං සතිපට්ඨානං වුත්තං. සුඛං නිවචං අත්තානි ගතිතෙසු ච වෙදනාදියු වෙදනා දුක්ඛා විත්තං අනිවචං ධම්මා අත්තා. තෙසු ච සුඛනිවචඅත්තවිපල්ලාසවිපල්ලත්ථා සත්තා. තෙසං තත්ථ දුක්ඛාවදස්සනෙන තෙසං විපල්ලාසානං පභාණත්ථං සෙසානිතිස්මි වුත්තානිති. එවං සුභසුඛනිවචඅත්තවිපල්ලාසපසභාණත්ථංවා වත්තාරොව වුත්තා. න කෙවිලං ච විපල්ලාසපසභාණත්ථමෙව. චතුරොක්ඛ යොගාසවගන්ථ උපාදනඅගතිපසභාණත්ථමෙව චතුරිධාගාර පරිඤ්ඤාත්ථමෙව වත්තාරොව වුත්තානි වෙදිතබ්බං.

සුත්තනන නිදදෙසෙ පඨමිකාසනනි ඉමස්මි. රූපකායෙ පඨවි ධාතු; සකලසර්වෙ පන පඨවිධාතුනං බහුකත්තා සබ්බපඨවිධාතු සංගහත්ථං සමුහයෙත්ථා කායගහණං කතං. ආපොකාශාදියුපි එසෙව

1. සි. 1 සතිසාපට්ඨානනති.

තයො. කෙසකාසාදිනමපි ඛත්තකතා කෙසකාසාදිගහණං. කතං. චක්කාදිනි පන පරිච්ඡින්නතතා කායගහණං නාරහනිති තෙසං ගහණං න කතනති වෙදිකඛං.

සුඛං වෙදනනති ආදිසු “සුඛං වෙදන”නති කාසිකං වා චේත සිකං වා සුඛං වෙදනං; තථා දුක්ඛං වෙදනං. අදුක්ඛමසුඛං වෙද නනති පන චේතසිකමෙව උපෙක්ඛාවෙදනං; ඝාමිඝං සුඛවෙද නනති ඡගෙහසිතසොමනස්සවෙදනා; නිශ්මිඝං සුඛං වෙදනනති ඡ නෙක්ඛමමසිතසොමනස්සවෙදනා; ඝාමිඝං දුක්ඛං වෙදනනති ඡ ගෙහසිතදොමනස්සවෙදනා; නිශ්මිඝං දුක්ඛං වෙදනනති ඡ නෙක්ඛමමසිතදොමනස්සවෙදනා; ඝාමිඝං අදුක්ඛමසුඛං වෙදනනති ඡගෙහසිතඋපෙක්ඛාවෙදනා; නිශ්මිඝං අදුක්ඛමසුඛං වෙදනනති ඡනෙක්ඛමමසිතඋපෙක්ඛාවෙදනා. ඝර්ගං විත්තනති ආදිනි ඤ්ඤ කථායං වුත්තත්ථානි. අවසෙසෙ¹ ඛමෙමති තෙති කායවෙදනාවිත්තෙති අවසෙසෙ තෙභුමකධමෙම; සඤ්ඤා ව නොන ඤ්ඤණනාති තෙන සත්තවිධෙන අනුපස්සනාඤ්ඤෙන; යානි පනෙත් අත්තරත්තර අවුත්තත්ථානි, තානි ගෙට්ඨා තත් තත් වුත්තත්ථානෙවානි.

සතිපට්ඨානකථාවණණනා

නිවසිතා.

ඉද්දති විපස්සනාපටිසංසුත්තාය සතිපට්ඨානකථාය අනත්තරං විපස්සනාපහෙදං දසෙසනෙන නිවිතාය සුත්තනනුබ්බතමාය විපස්සනාකථාය අනුබ්බත්ථානුවණණනා. තත් සුත්තනෙන තාව සො ඉති සබ්බනාමකතා යො වා සො වා සබ්බොපි සබ්බතිතො භොති; චනාති එකංසෙත් නිපාතො; කඤ්චි සඤ්චාරනති අප්පමත්ත කමපි සඤ්චාරං; අනුප්ලාමිකාස ඛනිනිසාති එත් විපස්සනාඤ්ඤ මෙව ලොකුත්තරමග්ගං. අනුලොමෙතිති අනුලොමිකං, තදෙව ඛනිතිමපෙක්ඛිත්වා අනුලොමිකා සබ්බසඤ්චාර නස්ස අනිවට්තො දුක්ඛිතො අනත්තතො ඛමනති රුට්ඨනාති=ඛනති. සා මුදුකා මජ්ඣිමා නිකායා නිවිධා, කලාපසමමසනාදිකා උදයඛයඤ්ඤපරි යොසානා මුදුකානුලොමිකා ඛනිති, භව්ගානුපස්සනාදිකා සඤ්චාරු පෙක්ඛාඤ්ඤපරියොසානා මජ්ඣිමානුලොමිකා ඛනිති. අනුලොම ඤ්ඤං තිකඛානුලොමිකා ඛනිති. සමන්තාගමනාති උපෙතො; නොනං ඨානං විජ්ජිති යථාචුත්තං එතං ඨානං එතං කාරණං න විජ්ජති; සමමත්තනිසාමනති එත් භිත්තඛාවහො මෙ භවිස්ස තිති එවං ආසිංසතො තපෙව සමිත්තවතො අසුභාදිසු ව අසුභනති ආදිඅවිපරිත්තප්පමත්තසඤ්චාවතො ව සමමාසභාවොති සමමනෙතො; අනත්තරඵලදානාය අරහත්තප්පකතියා ව නියාමභුත්තනා නියාමො;

1. සී I තදෙවසෙසෙ

නිවැරණයෙහි අපේ. සමමනෙතා ව සො නියාමො වානි=සමමන නියාමො; කො සො? ලොකුකරමනො; විසෙසනො පන සොනා පනතිමනො. තෙන හි මගනනියාමෙන නියතතනා නියතො;

කානිභාකාරෙහිති ආදිකෙ පුච්ඡාපුබ්බිකමෙ සුත්තනනානිද්දෙසෙ පඤ්ඤාකඩකෙ අනිවමනොති ආදිසු නාමරූපඤ්ච නාමරූපස්ස පච්චයෙ ව පරිග්ගහෙනා කලාපසමමසනවසෙන ආරද්ධිවිපස්සකො සොභාවචරෙ පඤ්චසු බකෙසු එකෙකං බකං අනිවමනතිකතාය ආදිඅනතවතාය ව අනිවමනො පස්සති; උපාදඤ්ඤාපටිපිලනතාය දුක්ඛ වජ්ජතාය ව දුක්ඛනො; පච්චයයාපනියතාය රෙගමුලතාය ව රෙගනො; දුක්ඛතාසුලයොගිතාය කිලෙසාසු විපග්ගණතාය උපාදජරහභෙධෙහි උග්ගුමාකකපරිපක්කපතිනතාය ව ගණ්ඨපිලාජනකතාය¹ අනෙතාතු දනතාය දුනතිහරණියතාය ව සලලනො; විගරහණියතාය අවධි ආවහනතාය අසවජ්ජතාය ව අසනො; අසෙරිභාවජනකතාය ආබාධ පදධානතාය ව ආබාධනො; අවසතාය අවිධෙය්‍යතාය ව පරනො; බ්‍යාධිජරමරණෙහි පලුජනතාය පලොකිනො; අනෙකබ්‍යසනා වහනතාය ජනිනො; අවිදිගානං යෙව විපුලානං අනත්තං ආවහ නතො සබ්බපද්දවච්ඡිතාය ව උපද්දවනො; සබ්බසානං ආකර තාය දුක්ඛවූපසමසම්බානස්ස ව පරමස්සාසස්ස පටිපක්ඛතුතාය ව හසනො; අනෙකෙහි අනත්තෙහි අනුබද්ධතාය දෙසුපසවධිතාය² උපසග්ගො විය අනබ්වාසනාරහතාය ව උපසගගනො; බ්‍යාධිජර මරණෙහි වෙව ලාභාදීති ව ලොකධිලෙමති පච්චිතතාය චලනො; උපක්කමෙන වෙව සරසෙන ව පහඩතුපගමනසීලතාය පහඩගුනො; සබ්බාවන්තිපාතිතාය වීරභාවස්ස ව අභාවතාය අසුමනො; අතා යනතාය වෙව අලභනෙනය්‍යබෙමතාය ව අනතාණනො; අලචී සිතුං අනරහතාය අලචිනානමපි ව ලෙණකිට්ඨාකාරිතාය අලෙණනො; නිසීතිනානං භස්සාරකනතාභාවෙන අසරණනො; යථාපරිකප්පිතෙහි වුවසුභසුඛතභාවෙහි රිත්තතාය ජිත්තනො; රිත්තතායෙව තුවෂ්ඨනො; අපපකතා වා. අපකමපි හි ලොකෙ තුවෂ්ඨති වුවචති. සාමි නිවාසිවෙදකකාරකාබිධායකවිරහිතතාය සුඤ්ඤනො; සසඤ්ඤ අස්සා මිකභාවාදිතාය අනන්තනො; පවත්තිදුක්ඛතාය දුක්ඛස්ස ව ආදීනව තාය ආදීනවනො; අථ වා ආදීනං වානි ගච්ඡති පවත්තතිනි=ආදී නමො. කපණ්ණමනුස්සංකෙතං අධිවචනං. බකාපි ව කපණ්ණයෙවානි ආදීනවසදිසතාය ආදීනවනො; ජරය වෙව මරණෙන වානි වෙධා පරිනාමකතාය විපතිනාමබමනො; දුක්ඛලතාය රේඛා විය සුඛ භඤ්ජනියතාය ව අසාරකනො; අසහෙතුතාය අසමුලනො; මිත්ත වුඛසපනතො විය විස්සාසසාතිතාය ව වධකනො; විගතභවතාය විභවසංතුතතාය ව මිභවනො, ආසවපදධානතාය ඝාසවනො;

1. සි. II, දුක්ඛතාසුලයොගිතාය. 2. සි. II, පිලාබ්‍යාපනකපාය.
3. සි. 1. දෙසුපසවධිතාය.

හෙතුපච්චයෙහි අභිසංඛිතතාය සංඛිතතො; චච්චුචාරති ලෙසචා
රුනං ආමිසභුතතාය මාගමිසතො; ජනිජරුචාරාධිමරණපකතිතාය
ජනිජරුචාරාධිමරණබමමතො; සොකපරිදෙවඋපායාසහෙතුතාය
සොකපරිදෙවඋපායාසබමමතො; තණ්හාදිට්ඨිද්වචරිතසංඛිතිලෙසානං
විසයධම්මතාය සංඛිතිලෙසිකබමමතො පසානි. සබ්බෙසු ච ඉමෙසු
“පසානි”ති පාඨසෙසො දැව්බ්බො. පඤ්චකඤ්ඤාති සමුඛතො
වුත්තෙපි එකෙකඤ්ඤාවසෙන අත්ථිකණ්ණනා කල්පසම්මසනඤ්ඤා
නිද්දෙසෙ විසුං විසුං ආගතතතා පරියොයානෙ ච විසුං විසුං
බන්ධානං වසෙන අනුපසානානං ගණිතතතා¹ සමුඛෙ පවත්ත
වචනානං අවයවෙහි පවත්තිසමුඛවතො ච කතාති වෙදිතබ්බො.
විසුං විසුං පවත්තසම්මසනානං එකතො සබ්බිපිත්ථා වචනවසෙන චා
පඤ්චකඤ්ඤාති වුත්තතති වෙදිතබ්බො. එකපප්පකාරෙන පඤ්චකි
බන්ධෙහි වුට්ඨාතීති අට්ඨකථාවචනසංඛාවතො චා පඤ්චනතං
බන්ධානං එකතො සම්මසනං චා යුජ්ජතියෙවති. පඤ්චනතං
බන්ධානං නිග්ගෙධො නිවචං නිබ්බාණනති පසානෙනාති ආදිනවඤ්ඤ
නිද්දෙසෙ වුත්තනසෙන විපසානාකාලෙ සතතිපදඤ්ඤාවසෙන
නිවචං නිබ්බාණනති පසානෙනා; සමමනනනිසාමං බක්කමතීති
මග්ගකඤ්ඤා ඔක්කමති; ඵලකඤ්ඤා පන ඔක්කකෙනා නාම ගොති.
එසෙව නයො සබ්බෙසු නියාමොක්කමනපරියායෙසු.

ආරෙණ්ණනති ආරෙණ්ණභුතං; විසල්ලනති සල්ලවිරහිතං; එසෙව
නයො ඊදිසෙසු. අනාබ්බාධනති ආබ්බාධවිරහිතං ආබ්බාධපිප්පකභුතං චා;
එස නයො ඊදිසෙසු. අපරපච්චෙසනති අඤ්ඤාපච්චයවිරහිතං; උපසංගා
නොති ච, අනුපසංගානති ච කෙවි සංයොගං කන්ධා පඨනති.
පරමසුඤ්ඤානති සංඛිතසංඛාරසුඤ්ඤාතතා උත්තමතතා ච පරමසුඤ්ඤා;
පරමස්ථනති සංඛිතසංඛිතානං අග්ගභුතතතා උත්තමස්ථං; ලිඛිත
විපල්ලාසවසෙන නසුංසකවචනං. නිබ්බාණ්ණං ච සුඤ්ඤාතතා
අනත්තතතා ච ඉමසමිං වයෙ පටිලොමපරියායො න වුත්තො. අනා
සමනති ආසවවිරහිතං; නිග්ගමනති ආමිසවිරහිතං; අජනනති
ජාතිවිරහිතතතා අනුප්පනතං; අමනනති හඬහාභාවතො මරණ
විරහිතං; මරණමපි නසුංසකභාවවචනවසෙන මතනති වුච්චති.

එවම්මාය පටිපාටියා වුත්තාසු ආකාරහෙදගිනනාසු වත්තාලීසාය
අනුපසානාසු සභාවසංගතවසෙන තීසුයෙව අනුපසානාසු එක
සංඛිතං කරෙතෙනා අනිවමනොති අනිවමානුපසානාති ආදිමාග.
තාසු සථානුරූපං අනිවච්චිකඛානත්තතො යොජනා කානබ්බො.
අවයානෙ පනෙතො විසුං විසුං ගණනවසෙන දස්සිතා, ගණනාසු ච
ගණනපටිපාටිවසෙන පඨමං අනත්තානුපසානා ගණිතාති. තත්ථ
පඤ්චමිසනීති පරතො රිතතතො තුව්ඡතො සුඤ්ඤාතො අනත්ත

තොති එකෙකස්මිං. බිනෙහි පඤ්ඤා පඤ්ඤා කතා පඤ්ඤා බිනෙහි පඤ්ඤා විසති අනන්තානුපස්සනා. පඤ්ඤාසාති අනිවචනො පලොකතො චලනො පහඩතුතො අද්ඨවනො විපරිණාමබලතො අසාරකතො විභවනො සබ්බකතො මරණධරතොති එකෙකස්මිං. බිනෙහි දස දස කතා පඤ්ඤා බිනෙහි පඤ්ඤාසං. අනිවචනානුපස්සනා. සන්. පඤ්ඤා විසතිවේවාති සෙසා දුක්ඛතො රොගතොති ආදයො එකෙකස්මිං. බිනෙහි පඤ්ඤා විසති පඤ්ඤා විසති කතා පඤ්ඤා බිනෙහි පඤ්ඤා විසති සත්. දුක්ඛානුපස්සනා. සාති දුක්ඛා පවුච්චරෙති යා අනුපස්සනා දුක්ඛා බිනෙහි පඤ්ඤා ගණනවසෙන පවුච්චනති, තා සත්. පඤ්ඤා විසති වේවාති සමබ්බතො වෙදිතබ්බො. “යාති”ති වෙස් ලිඛනවිපල්ලා සොති දර්ශිතොති.

විපස්සනාකථාවණ්ණනා

නිවර්තනා.

ඉද්දති මහාපෙරො විපස්සනාකථානන්තරං. සකලෙ පරිසමන්දි මහෙ නිද්දිට්ඨි සමථවිපස්සනාමගනනිබ්බාණධරෙව ආකාරනානන්ත වසෙන නානාපරිසායෙහි ථොමෙතුකාමො නිව්ජානොති¹ ආදීති එකුනවිසති මානිකාපද්ධති උද්දිසිතා නෙසං. නිද්දෙසවසෙන මානිකාකථං නාම කපෙසි. තස්සා අයං අපුබ්බත්තානුචණ්ණනා. මානිකාය තාව නිව්ජානොති අමිලානො; සබ්බෙති හි කිලෙසා පිළායොගතො මිලානා. රාගොපි තාව නිරන්තරපථවෙනො සරීරං දහති. කිං පනඤ්ඤා කිලෙසා? “තයො මෙ භික්ඛවෙ අග්ග්හි: රාගග්ගි දෙසග්ගි මොහග්ගි”ති පන කිලෙසනායකා තයො එව කිලෙසා වුත්තා. තංසමපසුත්තාපි පන දහනතිසෙව. එවං ඡතකිලෙසා භාවනො නිව්ජානො, කො සො? විමොක්ඛසමබ්බතො විමොක්ඛොති දර්ශිතො. මුච්චතිති මොක්ඛො, විමුච්චතිති විමොක්ඛොති අත්ථො. ඉද්දෙකං මානිකාපදං. විජ්ජාපිමුත්තති විජ්ජායෙව විමුත්තති. ඉද්දෙකං මානිකාපදං. කුසානිවිමොක්ඛොති කුසානමෙව විමොක්ඛො; ඉද්දෙකං මානිකාපදං. සෙසාති එකෙකානෙවාති. එවං එකුනවිසති මානිකාපද්ධති. නෙකබ්බෙමන කාමච්ඡද්දතො නිව්ජානොති නෙකබ්බෙමන කාමච්ඡද්දතො අපෙතතනා කාමච්ඡද්දතො නික්කි ලෙසො යොගි තෙන පටිලද්ධං නෙකබ්බමමපි නිව්ජානො නික්කි ලෙසො විමොක්ඛො; එවං සෙසෙසුපි. නෙකබ්බෙමන කාමච්ඡද්දතො මුච්චතිති විමොක්ඛොති නෙකබ්බෙමන කාමච්ඡද්දතො යොගි මුච්චතිති තං නෙකබ්බමං. විමොක්ඛොති අත්ථො. එවං සෙසෙසුපි. විජ්ජාතිති විජ්ජාති සභාවනො විජ්ජාති අත්ථි උපලබ්ධතීති=විජ්ජා නාමාති අත්ථො. අථවා සභාවඡනනත්ථං පටිපනෙනාති යොගිති සභාවං. වෙදිගති ජාතියතීති=විජ්ජා නාමාති අත්ථො. අථවා විසෙසභාව

1. සි, I නිව්ජානො.

ලාභත්ථං පටිපනෙතාහි යොගීති වෙදිසති පටිලාභියනීති විජ්ජා නාමාති අපේඨා. අථවා අතතනා විජ්ජිතඛං භූමිං විජ්ජති ලභනීති විජ්ජා නාමාති අපේඨා. අථවා සභාවදස්සනගෙතුතනා සභාවං විදිතං කතේතීති=විජ්ජා නාමාති අපේඨා. **චිජ්ජනො මුච්චති මුච්චනො චිජ්ජනීති** යථාටුතො ධම්මො යථාටුතොනට්ඨන විජ්ජමානො යථාටුතතො මුච්චති, යථාටුතතො මුච්චමානො යථාටුතොනට්ඨන විජ්ජනීති විජ්ජාටුතනි නාමාති අපේඨා. **කාමච්ඡදං සංවරට්ඨනාති** කාමච්ඡදනිවාරණට්ඨන තං නෙකච්චං සීලවිසුද්ධි නාමාති අපේඨා. තං යෙව අවිකේඛපගෙතුතනා අවිකේඛපට්ඨන චතතවිසුද්ධි, දස්සනගෙතුතනා දස්සනට්ඨන දිට්ඨි විසුද්ධි. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **පටිපස්සමෙහනීති** නෙකච්චො දිනා කාමච්ඡදාදිකං යොගාවචරෙ පටිපස්සමෙහනීති නෙකච්චො දිකො ධම්මො පස්සද්ධි නාමාති අපේඨා. **පභිණ්ණනාති** තෙන තෙන පභාණෙන පභිණ්ණනා; **ඤ්ඤාට්ඨන ඤ්ඤානති** කුසානපච්චෙකඛ නාවසෙන විපස්සනාවසෙන මග්ගපච්චෙකඛනාවසෙන ඤ්ඤාට්ඨන නෙකච්චොදිකං ඤ්ඤං නාමාති අපේඨා. **දිට්ඨනා දස්සනනති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

චිජ්ජකම්මීති යොගී, නෙකච්චොදිකා විසුද්ධි. නෙකච්චනිද්දෙසෙ නෙකච්චං. අලොභතතා කාමර්ගතො නිස්සට්ඨනි නිස්සරණං; තතො නිකඛන්තනති **නෙකච්චමං**; රුපානමෙහං නිස්සරණං **සද්දං නෙකච්චමනති** චුච්චමානෙ ආරුපපට්ඨෙසසස්ස අදිස්සනතො විසෙසස්ස දස්සනත්ථං. අඤ්ඤත්ථ චුත්තපාඨකකමෙනෙව යදිදං “ආරුප”නති චුත්තං. තඤ්ඤ ආරුපං රුපතො නිකඛන්තතො නෙකච්චං. නාමාති අධිකාරවසෙනෙව චුත්තං. භොති, **භූතනති** උපපාදසමායොගදීපනං; **සංඛනනති** පච්චයඛලවිසෙසදස්සනං; **පටිච්ච සමුප්පනනති** පච්චයසමායොගෙපි පච්චයානං අඛ්ඤාපාරභාවදස්සනං;¹ **නිරේධො නස්ස නෙකච්චමනති** නිබ්බාණං. තතො සඛිතතො නිකඛන්තනා තස්ස සඛිතස්ස නෙකච්චං. නාම, ආරුපස්ස² ච නිරේධස්ස ච ගහණං. අඤ්ඤත්ථ පාඨෙ චුත්තකකමෙනෙව කතං. “කාමච්ඡදස්ස නෙකච්චං. නෙකච්චම”නති චුච්චමානෙ පුනරුත්තං. භොති. නෙකච්චෙවචනෙනෙව ච තස්ස නෙකච්චමසිද්ධිති තං අවතා සෙසනෙකච්චමෙව චුත්තං. තං උජ්ජකමෙව.

නිස්සරණනිද්දෙසෙපි ඉමිනාව නයෙන අපේඨා වෙදිතඛෙයා. නිස්සරණීයා ධාතුයො පනෙත්ථ උජ්ජකමෙව නෙකච්චමනති චුත්තං.

පටිච්චෙකොති පටිච්චතභාවො; නෙකච්චොදිකොයෙව. **වොස්සජ්ජනීති** යෙ නෙකච්චොදයො වොස්සගෙන නෙකච්චං. පටිනෙතනො යොගී නෙකච්චමන චරතීති චුච්චති, තං පන නෙකච්චං. **චිජ්ජා**; එස නයො සෙසෙසුපි.

කුසානවිමොක්ඛනිදේදසෙ වත්තඛං විමොක්ඛකථායං වුත්තං, කෙවලං¹ තත් “ජානාතීති කුසානවිමෙකෙඛා”ති වුත්තං. ඉධ පන “කුසායතී”ති පුග්ගලාසිට්ඨානාව දේදසනා කතාති. අයං විසෙසො.

භාවනාසිට්ඨානජීවිතනිදේදසෙව පුග්ගලාසිට්ඨානාදේදසනා කතා, ධම්මතො පන භාවනා නාම නෙක්ඛම්මාදයොව. අසිට්ඨානං නාම නෙක්ඛම්මාදිවසෙන පඨිට්ඨාපිතවිත්තමෙව. ජීවිතං නාම නෙක්ඛම්මාදිවසෙන පඨිට්ඨාපිතවිත්තස්ස සම්මාආර්ථයො නාම, මිච්ඡාජීවා විරති ධම්මෙත සමෙත පච්චයපරිසෙසනවායාමො ව. තත් සමං ජීවතීති සමං ජීවිතං ජීවති; භාවනපුංසකච්චනං වා, සමෙත ජීවතීති වුත්තං හොති. නො ඕසමනති සමං ජීවතීති වුත්තයොව අත්ඤා පටිසෙධවසෙන අවධාරණං කතං. සමමා ජීවතීති ආකාරනිදස්සනං. නො මිච්ඡාති තස්සෙව නිශමනං. විසුද්ධං ජීවතීති සභාවිවිසුද්ධියා විසුද්ධං ජීවිතං ජීවති; නො කිලිට්ඨනති තස්සෙව නිශමනං. සඤ්ඤාදෙව්‍යාති ආදීති ඤ්ඤාසම්පන්නියා යථාචුත්තානං නිස්සන්තං ආනිසංසං දස්සෙති. තත් සඤ්ඤාදෙව්‍යාති යං යං එව; ඛතතිසප්පිසනති ඛතතියානං සන්තිපාතං; යෙ හි සමන්තතො සීදන්ති එත් අකත බුද්ධිතොති පරිසාති වුවති. එසෙව නයො ඉතරත්තයෙ, ඛතතියාදීනංයෙව ආගමනසම්පන්නියා ව ඤ්ඤාසම්පන්නියා ව සමන්තාගතත්තා තාසංයෙව චතස්සන්තං ගගණං, න සුද්ධිපරිසාය.² මිසාරද්දෙති ධිතිසම්පන්නො විගතසාරජේරා; නිඛගොති අත්ථො. අමබ්බාභුතොති අසංකුචිතො න නිත්තජ්ඣුතො; නං කිස්ස හෙභුති තං විසාරදන්තං කෙන හෙභුතා කෙන කාරණෙන හොතීති චෙති අත්ථො.

ඉද්දති නථායීති තස්ස කාරණච්චනා; යසමා එවං තිසම්පද්දසම්පන්නො, තස්මා විසාරදෙ හොතීති විසාරදභාවස්ස කාරණං දස්සෙතො නිට්ඨපෙසීති.

සද්ධම්මපසකාසනිසා පටිසම්භිද්ධග්ගච්ඡිකථාස
මාතිකාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා චූලවග්ගස්ස අපුබ්බත්ථානු
වණ්ණනාති.

එත්තාමනා ව නිවග්ගසංගහිතස්ස සමනිංසකථාපනිමණිනස්ස
පටිසම්භිද්ධග්ගස්ස අත්ථවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. සී. II, කුසානාතීති ඡායති. 2. සී. II, නං පුග්ගපරිසාය.

මහාවග්ගො මජ්ඣිමො ච චූළවග්ගො ච නාමගො,
 තයො වග්ගො ඉධ චූත්තො පමාණපටිපාටියා.
 වග්ගෙ වග්ගෙ දස දස කථා යා තා උද්දින්නා,
 උද්දානකථාවග්ගො නා ඉමා තාසං යථාකකමං.
 ඤාණං දිට්ඨි ආනාපානං ඉ න්දියං විමොක්ඛපඤ්චමං,
 ගති කමමං විපල්ලාසො මග්ගො මණ්ඩාති තෙ දස.
 යුගන නිසච්ච ඛොජ්ඣාඛගා මෙත්තා විරාගපඤ්චමා,
 පටිසම්භිදා ධම්මවක්කං ලොකුත්තරබලපුඤ්ඤතා.
 පඤ්ඤා ඉද්ධි අභිසම්මයො විවෙකො චරිතපඤ්චමො,
 පාටිඨිරං සමසිසි සති විපස්ස නමාතිකා.

යො සො සුගතසුත්තානං අධිපතිභූතෙන භූතභිතරතිනා,
 ථෙරෙතා වීරගුණවතා චූත්තො පටිසම්භිදාමග්ගො.
 තස්සත්ථවග්ගො නා යා පුබ්බධිකථානං තථා සුත්තීං,
 නිස්සාය මයා'රද්ධා නිව්ඨානමුපාගතා එසා,
 යං තං උත්තරමනතී මනතීගුණසුත්තො ච සද්ධාය,
 කාරසි මහාවිහාරෙ පරිවෙණමනෙකසාධුගුණං.
 ථෙරෙනෙත්ථ නිවසතා සමාපිතායං මහාභිධානෙන,
 තතියෙ වසෙස චූතිතො මොග්ගල්ලානස්ස භූපතිතො.

සමයං අනුලොමෙනතී ථෙරානං ථෙරවාදදීපානං,¹
 නිව්ඨං ගතා යථායං අධිකථා ලොකභිතජනතී.
 ධම්මං අනුලොමෙනතා අග්ගභිතං පරතිතඤ්ච සාධෙනතා,
 නිව්ඨං ගච්ඡන්තු තථා මනොරථා සබ්බසත්තානං.
 සද්ධම්මපසාසනීයා අධිකථායෙත්ථ ගණිත කුසලෙහි,
 ගණිතා තු භාණවාරා විඤ්ඤායා අධිපඤ්ඤාස.
 ආනුචුභෙන² අස්සා ඡන්දොබ්බෙන ගණිතමානා තු,
 චුද්දසසතස්සසබ්බා ගාථායො පඤ්ච ව සත්තානි.
 සාසනවරධීතත්ථං ලොකභිතත්ථඤ්ච සාදරෙන මයා,
 පුඤ්ඤං ඉමං රචයතා යම්පත්තමනපාසකං විපුලං.
 පුඤ්ඤාන තෙන ලොකො සද්ධම්මරසායනං දසබලස්ස,
 උපභුඤ්ජිතා³ විමලං පපොතා පුබ්බං සුඛෙනෙවාති.

සද්ධම්මපසකාසනී නාම පටිසම්භිදාමග්ගපසකරණස්ස
 අධිකථා නිව්ඨිතා.

පටිසම්භිද්ධගෙට්ඨකථාස

සංවණ්ණිතපද්‍යනං අනුකමණිකා.

	අ.	පිට්ඨකයා.	පිට්ඨකයා.
අංසකුටතො	275	අචලධෙවන අසඬිනධෙවන	432
අකණ්ඨධෙව	206	අචිත්තකො	511
අකනතං	303, 304	අච්චනතං සුචිදිතං	432
අකනතා	109	අච්ඡද්දිකා	274
අකමපියධෙව්‍යා	68	අජාතං	522
අකුප්පධමෙමා	349	අජාතං ඤාපෙති ජාතෙන	
අකුප්පා	427	කෘතං තෙන පවුච්චති	196
අකුප්පා වෙතො විමුත්ති	95	අජාතඵලො	512
අකුසලං	408	අජාතිතඬිං	296
අකුසලධෙවන වෙ සච්චාති		අජ්ඣතතං	129, 172, 387, 463
එකසච්චෙන සඬගතිතාති	426	අජ්ඣතතං අරුපං	387
අකුසලානං ධම්මානං	117, 225	අජ්ඣතතං අරුපසඤ්ඤි	385
අකුසලෙ ධමෙම	478	අජ්ඣතතඤ්ඤෙව	419
අගතං	435	අජ්ඣතතමෙව සනතිධ්වති	415
අගති	448	අජ්ඣතත වච්ඡානෙන	23
අගුණතෙජං	225	අජ්ඣතත විමොක්ඛෙ වා	
අග්ගං	462	කඬිකතා	322
අග්ගසුඤ්ඤං	459	අජ්ඣතතවුට්ඨාන පටිප්පසාදධි	385
අග්ගිකඬිකො ථවනනති	274	අජ්ඣතතවුට්ඨානො	385
අග්ගො	436	අජ්ඣතතවුට්ඨානො	
අග්ගො අසාමනන පඤ්ඤා	476	විමොක්ඛො	387
අසතො	521	අජ්ඣතතසඤ්ඤං	459
අසමුලතො	521	අජ්ඣපෙකකතා	326
අසකාර කාසුපමා	451	අජ්ඣපෙකකතධෙව්‍යා	67
අසකුලඬගුලෙති	275	අජ්ඣපෙකතිතා	213
අසකුලනනපිකාති	275	අඤ්ජ සාපරදො	282
අචකුමකො	282	අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සජිරං	269

	පිටස්ථාන.
අඤ්ඤාතරඤ්ඤාතරෙන	108
අඤ්ඤාත්‍ර මයා	278
අඤ්ඤාමඤ්ඤා. නානි	
වතන නානි	93, 417
අඤ්ඤාමඤ්ඤා පච්චයා	
හොනති	395, 403
අඤ්ඤාමඤ්ඤා නියය පච්චයා	
හොනති	404
අඤ්ඤාමඤ්ඤා පරිසරනව්‍යා	
සිනො	473
අඤ්ඤාකොණ්ඩකොණ්ඩ	442
අඤ්ඤාචරියා	204
අඤ්ඤාණචරියා	202
අඤ්ඤාණචරියාය මනාපිනෙසු	203
අඤ්ඤාතං	472
අඤ්ඤාතාපි නිසං	61
අඤ්ඤාති	171, 268
අඤ්ඤාතෙ	204
අඤ්ඤාතො දුක්ඛකොණ්ඩ නානි	297
අඤ්ඤාසි වත හො	
කොණ්ඩකොණ්ඩ	442
අඤ්ඤා නිසං	61
අඤ්ඤාති	469
අඤ්ඤා කොපි	469
අච්චයමානා	316
අච්ච	409
අච්ච අනුපයනො ඤාණානි	357
අච්ච අභිභාසනනානි	51
අච්ච ඔසිනො	113
අච්ච ඔසිනො මහො	436
අච්ච ච උපව්‍යානානුසංසිතො	358
අච්ච විතරයා ගොවරා	192
අච්ච ව්‍යානානි	263
අච්ච පඤ්ඤා	466
අච්ච පරිපච්ච ඤාණානි	320
අච්ච මකයා	469
අච්ච මිච්චනා	82
අච්ච ලොකධම්මො	80
අච්ච විමොක්ඛා	32

	පිටස්ථාන.
අච්ච විසතිධම්මො	404
අච්ච සට්ඨි බලානි	449
අච්ච සනතකොණ්ඩ පඤ්ඤා	
සනෙති	292
අච්ච සමාධියා පච්චයා	192
අච්ච භාකාරෙති	435
අච්ච පරිසර දෙසෙති	287
අච්ච කං	165
අච්ච නිසංසානි	263
අච්ච නෙය්‍යානි	443
අච්ච නවධම්මසනානි	443
අච්ච යොගො	350
අච්ච	470
අච්ච භූතො	279
අච්ච කො	277
අච්ච යනො	278
අච්ච කනනමානුසංසිතාය	237
අච්ච කෙමෙව දෙව්‍යානං	
දෙව්‍යානුභාවං	442
අච්ච තතනා	191
අච්ච තනො	278
අච්ච ධාවති	315
අච්ච පහතිතං	323
අච්ච මානො	224, 475
අච්ච රොචති	475
අච්ච රෙකො කොති	479
අච්ච සංසිතා	474
අච්ච නං	293
අච්ච නිලෙසෙ පරිසරිති	512
අච්ච මපි අද්ධානං	169, 274
අච්ච නාසඛාරා	460
අච්ච නාගත පච්චිත්තනානං	
ධම්මානං සඛිච්චිතං	
වචනොපඤ්ඤා	13
අච්ච නානුධාවනං විතතං	323
අච්ච	308
අච්ච නිලමානුසංසිතො	438
අච්ච කො	473
අච්ච කො වා	473
අච්ච දම්මකො	332

	පිටිවිකා.
අනන්ති රූපං සමනුපසංගති	309
අනන්තිශයන වා	385
අනන්තිශං වා	231
අනන්තනනිශාදිති	459
අනන්තාව පරියාපනා	433
අනන්තනා	358
අනන්තනා	440
අනන්තවාදපරිසංසුතනා	
දිවසී	301, 302, 312
අනන්තවාද පරිසංසුතනා	
දිවසියො	314
අනන්තා ව ලොකො ව	312
අනන්තාණනො	521
අනන්තානුදිවසී	301
අනන්තානුදිවසියා විසතිශා	
ආකාරෙති අතිනිවෙසො	
හොති	307
අනන්තානුදිවසියො	314
අනන්තන වා	386
අථ	427, 457
අථො අවිඤ්ඤානං	296
අත්ඛනං	512
අත්ඛනමං	372
අත්ඛනමෙ	512
අත්පරිසමතිදා	2
අත්පරිසමතිදෙ ඤ්ඤං	39
අත්සංකුසානො	31
අත්සංසා නිනෙතනා	472
අත්ථරසො	413
අත්චචාත්ථානනො	467
අභි	512
අභි ආසවං	230
අභිකමමං අභිකමමවිපාකො	406
අභිකමමං නභිකමමවිපාකො	406
අභිකමමං භවිසානි	
කමමවිපාකො	406
අභිකමමං න භවිසානි	
කමමවිපාකො	406
අභි මග්ගභාවනා	513

	පිටිවිකා.
අභි මණ්ඩො	413
අභි සංයෝජනානි වෙව	304
අභි සමං	331
අභේථා	3
අදිවසී	472
අදිනනං	154
අදිනනාදානං	154
අදිනනාදානා වෙරමණි	154
අදුක්ඛමසුඛං	55, 135
අදුක්ඛමසුඛමු	480
අදුක්ඛමසුඛසහගතා	99
අදායන සඛිංතො	351
අඤ්චං	201
අඤ්චනො	521
අඤ්චො	277
අවසං	308
අවෙජ්ඣො	378
අවෙලොකො	378
අධමමනෙජං	225
අධිකො හොති	479
අධිගතපරිසමතිදෙ	470
අධිගතථලානං	377
අධිගතා වා	397
අධිගතා හොති	467
අධිගමනවේදන	400
අධිගමො	5
අධිවිතනං	160, 323, 325
අධිවිතනමනුසුතනානං	377
අධිචචසමුපපනනිකා	312
අධිචචසමුපපනනො	312
අධිච්ඡාති 218, 235, 450, 486, 488	
අධිච්ඡානං	354, 464
අධිච්ඡානවේදා	71
අධිච්ඡානවේදන	379, 399
අධිච්ඡාන වසෙන	35
අධිච්ඡාන සුඤ්ඤ පරිශොභා	
භන සුඤ්ඤ ව	459
අධිච්ඡානවලං	449
අධිච්ඡානා ඉද්ධි	480

	මිලියන.
අනාථො	282
අනාරම්භණමෙක විතතයා	327
අනාවිලවේන සමාධි	167
අනාවිලවේන	66
අනාවිලසංකප්පා	517
අනාසවං	455, 522
අනාසවවේන	417
අනාසවවේන	67
අනාසවා	430
අනාසවො	386, 391
අනිච්චං	177, 426
අනිච්චං බයවේන	99
අනිච්චධිං	294
අනිච්චවේන	362, 374
අනිච්චතං දකුණු	499
අනිච්චතො	190, 382, 450
අනිච්චතො අනුපසංකවේන	416
අනිච්චතො අනිච්චානුපසංකා	522
අනිච්චතො මනසි කරොති	400
අනිච්චතො මනසි කරොතො	353, 398
අනිච්චතො මනසි කරොතො ඔභාසො උපපජ්ඣති	418
අනිච්චතො මනසි කරොතො කතම් ක්‍රියං අධිතතං තොති	359
අනිච්චතො මනසි කරොතො පාමුජ්ජං ජයති	209
අනිච්චතො මනසි කරොතො පෙ-සොනාපත්තිමග්ගං පටිලහති	396
අනිච්චතො මනසි කරොතො සොනාපත්තිමග්ගං පටිලහති	398
අනිච්චතො වා උපසංහරති	501
අනිච්චතො සුද්ධිං දුක්ඛතො අනතතො සුද්ධිං තොනති	451
අනිච්චා	44
අනිච්චානුපසංකා	64, 387, 465
අනිච්චානුපසංකා අනුතතරං සිතිහාවසැණං	392
අනිච්චානුපසංකා සැණං	392

	පිටිබිකා.
අනිච්චානුපසංගනාදි	327
අනිච්චානුපසංගනා	
සථානුතං ඤාණං	392
අනිච්චානුපසංගි	215, 374
අනිච්චානුපසංගි අසංගං	363, 364
අනිච්චානුපසංගි	
අසංගිකාමි=පසංගිකාමි	347
අනිච්චානුපසංගි අසංගං වහෙන	416
අනිච්චෙ නිව්වනති	
සඤ්ඤා විපල්ලාසො	408
අනිඤ්ඤ නට්ඨෙන සමාධි	167
අනිඤ්ඤ නට්ඨො	66
අනිඨං	303
අනිඨාබ්‍යානාය	204
අනිඨා	109
අනිඨාය	303, 304
අනිට්ඨෙ වන්දුසමි.	500
අනිබ්බතනං	512
අනිබ්බද්ධපුබ්බං	479
අනිමිත්තට්ඨෙන	417
අනිමිත්තට්ඨො	67
අනිමිත්තවිහාරසමාපත්ති	213
අනිමිත්තානුපසංගනා	74
අනිමිත්තාය ව ධාතුයා	
විත්තසම්ප්පාදනානාය	394
අනිමිත්තා සමාපත්ති	213
අනිමිත්තො	212
අනිමිත්තො විත්තං පඤ්ඤාති	399
අනිමිත්තො	383
අනිමිත්තො විමොක්ඛො	400
අනිමිත්තො විහාරො	213, 215
අනිමිත්තො සමාධි	165
අනිසයිකං	482
අනිසො	433
අනුතච්ඡතං	332
අනුතතො	281
අනුතාමිති	395
අනුට්ඨිතට්ඨො	71
අනුට්ඨිතං	329
අනුට්ඨිතාය	432

පිටස්ථිකයා.		පිටස්ථිකයා.	
අනුගතරං.	242	අනුසයා බන්ධනී ගොනනි	325, 415
අනුගතරං සමායගමනාය.	427	අනුසයගතයා	196
අනුසයසංගොජනං.	304	අනුසයගතෙ කිලෙසෙ	94
අනුගතයා	471	අනුසයගතෙති	374
අනුගතනං.	481	අනුසයනී	516
අනුපගමම	271, 439	අනුසාරනී	248
අනුපයගං.	522	අනෙක ධාතු	454
අනුපයසනී	182	අනෙක විනිතං.	235, 236, 248
අනුපයමනනානං.	142	අනෙකෙපි සංවට්ඨකපෙ	250
අනුපයනාටෙය්න	190	අනොධිසො ඵරණං	431
අනුපයනාටෙය්	67	අනොනනං.	483
අනුපයනා සූඤ්.	351	අනගතනාතිකා	301
අනුපයනනං.	512	අනගතනාතිකා දිට්ඨියො	314
අනුපයනනානං.	117, 225	අනගතනාතිකාය දිට්ඨියා	292
අනුපයනනා කුසලා ධමමා	119	අනගරධානං.	107
අනුපයනනානං කුසලානං.		අනගරුපරිනිබ්බාසියො	318
ධමමානං.	225	අනගමසො	474, 501
අනුපයනනාය මග්ගසං		අනගවනනනො	201
උපාදෙතා	417	අනගවා	269, 310, 312
අනුපාදිසෙසායනිබ්බාණ්		අනගවා ච අනනනවා ච	313
ධාතුයා	222	අනගප්පිකෙව	486
අනුපාදා විනතසං		අනතානනනිකා	312
විමොකෙඛා	386, 393	අනෙතාකරිනා	206
අනුපාදාය	117, 225	අනෙතාපරිසොකො	108
අනුපාදෙ	445	අනෙතාසොකො	108
අනුපාදෙ සූඤ්.	512	අනො	282
අනුපාදෙ	513	අපචයගාමිනො	263
අනුපාදෙ අපවනනං.	185	අපච්ඡිනනං.	486
අනුපාදෙ බෙමනනි		අපණ්ණකචචනං.	378
සනනිපදෙසූඤ්.	185	අපතතසං පතනියා	230
අනුපුබ්බං.	332	අපථා	448
අනුපුබ්බනාටෙය්	71	අපනනං.	323
අනුපුද්ධා	371	අපරතානුගතනිකා	317
අනුලොමං.	385	අපරතනානුදිට්ඨි	301, 317
අනුලොමිකා	270	අපරපචයා	522
අනුලොමිකා බනනි	27	අපරාපි වතසොහො භූමියො	206
අනුලොමිකාය බනනියා	520	අපරාමධා	124
අනුච්චරිතං.	295	අපරිකම්පනං	486
අනුසවො	281	අරරිණායකො	282
අනුසයා	203, 272		

	පිට්ඨකය.
අපරියන්ත සික්ඛාපද්‍යනං	142
අපරියන්තා	142
අපරියන්තො	310, 313
අපරියා පන්තා	205
අපරියාපන්තා ලොකුත්තරා	91
අපරියොතදොන	258
අපාතුභුතං	512
අපානං	320
අපායං	261
අපාය ගාමිනියො	214
අපායො	279
අපිච්ච	316, 385, 477
අපිලනාය	434, 435
අපුඤ්ඤානෙජං	225
අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො	273, 460
අප්පටිකකුලා හොනති	388
අප්පට්ඨධා	482
අප්පට්ඨකං	94
අප්පට්ඨකං	413
අප්පට්ඨකං	473
අප්පට්ඨකං	194
අප්පට්ඨකං	417
අප්පට්ඨකං	67
අප්පට්ඨකං	74
අප්පට්ඨකං	394
අප්පට්ඨකං	213
අප්පට්ඨකං	383, 392
අප්පට්ඨකං	165
අප්පට්ඨකං	215
අප්පට්ඨකං	440
අප්පට්ඨකං	479
අප්පට්ඨකං	377
අප්පට්ඨකං	388
අප්පට්ඨකං	431, 441
අප්පට්ඨකං	431
අප්පට්ඨකං	372, 457
අප්පට්ඨකං	266
අප්පට්ඨකං	267
අප්පට්ඨකං	104

	පිට්ඨකය.
අප්පට්ඨකං	266
අප්පට්ඨකං	266
අප්පට්ඨකං	109
අප්පට්ඨකං	472
අප්පට්ඨකං	334
අප්පට්ඨකං	190, 425
අප්පට්ඨකං	388
අප්පට්ඨකං	433
අප්පට්ඨකං	435
අප්පට්ඨකං	116
අප්පට්ඨකං	329
අප්පට්ඨකං	282
අප්පට්ඨකං	374
අප්පට්ඨකං	226
අප්පට්ඨකං	73
අප්පට්ඨකං	156
අප්පට්ඨකං	123
අප්පට්ඨකං	295
අප්පට්ඨකං	332
අප්පට්ඨකං	211
අප්පට්ඨකං	397
අප්පට්ඨකං	24
අප්පට්ඨකං	294, 439
අප්පට්ඨකං	70
අප්පට්ඨකං	152
අප්පට්ඨකං	378
අප්පට්ඨකං	77
අප්පට්ඨකං	323
අප්පට්ඨකං	440
අප්පට්ඨකං	500
අප්පට්ඨකං	235
අප්පට්ඨකං	105
අප්පට්ඨකං	202
අප්පට්ඨකං	202

පිටස්ඛකා.		පිටස්ඛකා.	
අභිනිවෙසං.	94, 213	අමනාපං.	303
අභිනිවෙසං න කතෙති	386	අමනාපා	109
අභිනිවෙසපරමාසො	298	අමනුස්සානං.	516
අභිනිවෙසපරමාසො දිට්ඨි298,302		අමනුස්සානං පියො හොති	432
අභිනිවෙසා මුච්චති	400	අමරවිකෙඛපිකා	312
අභිනිවෙසො	298	අමලවේදා	72
අභිනිසාර කුසලතා	164	අමහග්ගතං.	242
අභිනිසාරවේදන	399	අමුකං නාම විතක්කං.	
අභිනිසාරවේදා	70	විතක්කයිස්සති	516
අභිනිසාරො නානත්තං හොති190		අමුත්තාසි.	256
අභිප්පමොදයං විතතං.	215, 346	අමොහො	265
අභිප්පමොදද	360	අයං ගණ්ඨො	309
අභිභවිතා	476	අයං පයොහො	328
අභිභුතො	281	අයං පුග්ගලො	353
අභිභුය්‍යති	193	අයං රූපස්ස අස්සාදෙති	
අභිභුයිතිං පක්ඛිඤ්ඤිති		පහාණ පටිවෙදො	427
ගොත්‍රභූ	193	අයං ලොකො	310
අභිරොපනවේදා	68	අයං විසෙසො	328
අභිවාදෙතා	457	අයං චුච්චති ජාති	105
අභිසංඛාරා	268	අයං චුච්චති සමමා සමාසි	37
අභිසංඛාරා භවගාමි කමම.	225	අයමනනිමා ජාති	427
අභිසඤ්ඤනවේදා	69	අයමෙව	113, 412
අභිසඤ්ඤන පරිවාරං.	262	අයොගකෙඛමකාමා	109
අභිසලේඡ්ඤි	332	අයොගකෙඛමිනො	409
අභිසලේඡ්ඤාත්තා	334	අයොනිසො මනසිකාතෙපි	
අභිසලේඡ්ඤො	427	දිට්ඨිථානං.	300
අභිසමභවිත්තුං	469	අරඤ්ඤං	349
අභිසමයවේදන	227, 400	අරඤ්ඤගතො	336
අභිසමයවේදා	73	අරඤ්ඤගතොවා-පෙ-	
අභිසමයො	510, 511	සුඤ්ඤාගාරගතො වා	335
අමඛිකුභුතො	525	අරණ්විහාරෙ	26
අමච්ඡා	109	අරහත්තං.	397
අමගං.	522	අරහත්තස්සත්තං.	414
අමතවේදා	73	අරහත්තඵලං.	75
අමතස්ස දාතා	472	අරහත්තමග්ගෙන	
අමතොගධං නිබ්බාණං	77, 87	සබ්බකිලෙසානං.	161
අමතොගධං නිබ්බාණං පරියො		අරහත්තමග්ගො	75
සානවේදන මග්ගො	437	අරහත්තානං	149, 150
අමතොගධං නිබ්බාණං පරියො		අරියඤ්ඤං	334
සානවේදන සමත්තරෙති	98		

පිට්ඨකය.		පිට්ඨකය.	
අරියධම්මයා අනෙකවිද්‍ය	306	අවිජ්ජානුපති	273
අරියධම්මෙ අවිනිකො	306	අවිජ්ජානුසයො	273
අරියපථං අපනෙතා	282	අවිජ්ජාපච්චයා සඛ්ඛාරා	243
අරියසුත්තලානං	325	අවිජ්ජාපච්චයො	169
අරියමග්ගසු සාමඤ්ඤථලෙසු	377	අවිජ්ජා පච්චයා	169
අරියසච්චානි	44	අවිජ්ජාපි දිට්ඨිධ්‍යානං	298
අරියසච්චෙසු	377	අවිජ්ජාය	68, 196
අරියසාවකො	117	අවිජ්ජාය ච	217
අරියා අනරියා	434	අවිජ්ජාවිරාගා	418
අරියා ඉද්ධි	480, 500	අවිජ්ජාවිසද්දසසලලිතො	280
අරියානං	260	අවිජ්ජාසඛ්ඛාරානං උප්පාදාසිති	168
අරියානං අදසසාවි	304	අවිජ්ජාසමුදයා-අවිජ්ජා	
අරියො	113	නිරෝධා	353
අරියො අට්ඨකිකො මග්ගො	89	අවිජ්ජාසමුදයො රූපසමුදයො	179
අරූපධාතු	61	අවිජ්ජාසචො	214
අරූපපරිසඤ්ඤතො	391	අවිජ්ජාසහගත කිලෙසෙ ච	217
අරූපරාගා	196	අවිජ්ජාසහගත කිලෙසෙ ච	
අරූපාවචරා	205	බ්‍රහ්මකායකාමපති	450
අරූපාවචරො	165	අවිජ්ජා සියා දුක්ඛසච්චො	428
අලංකාරාය සංවත්තනති	160	අවිඤ්ඤානං	296
අලෙණිතො	521	අවිතක්කං අවිචාරං	130
අලෙණො	278	අවිතක්ක අවිචාරො	161
අලොය පඨවියා නික්ඛින්නං	303	අවිතක්කං අවිචාරං සමාධිං	516
අවජ්ජනො සික්ඛති	161	අවිතක්කසහගතා	98
අවට්ඨි	360	අවිතථානි	423
අවනා පන වචනං	378	අවිදිනං	472
අවසෙසෙ ධම්මෙ	520	අවිපරිණාම ධම්මෙත වා	231, 459
අවිකෙඛපං	351	අවිපරිසාරාය සංවත්තනති	159
අවිකෙඛපට්ඨන විත්තවිසුද්ධි	200	අවිමුත්තං	242
අවිකෙඛපට්ඨා	66, 72	අවිසයා	448
අවිකෙඛපපරිසුද්ධිතා	25	අවිසාරට්ඨා	66
අවිකෙඛපො පාරිසුද්ධි	160	අවිසාහවමානාසනා සමථො	360
අවිකෙඛපො 73, 162, 223, 354, 360		අවිසාහාරො	360
අවිකෙඛපවසෙන	214, 416	අවිසංසා සංකප්පො	116
අවිකෙඛසුපට්ඨානාකුසලො	381	අවිවිනිරයං	206
අවිචාරමත්තො	162	අවිතික්කමට්ඨන	154
අවිකිකාරාවරණො	278	අවිතික්කමො සීලං	153
අවිජ්ජා	63, 82	අවුට්ඨිතං	194
අවිජ්ජාගතො	279	අවුපසන්නො	278
අවිජ්ජානිරෝධා රූපනිරෝධො	179	අවෙච්චපසන්නො	319

පිටස්ඛිකා.		පිටස්ඛිකා.	
අවෙරං.	388	අනාමනනපඤ්ඤං පරිපුරෙති	466
අවෙරු	423	අසාරවෙධා	331
අවෙරිතා න බෙම්මනො		අසීතිසතං	372
සුඛිනො	435	අසුභාය වා ඵරති	501
අවෙරිනො සුඛිනොසුඛිතතනා	439	අසෙබපට්ඨමතිදූපපනෙනා	479
අසඛිකවෙධා	70, 73	අසෙසවිරග නිරුධො	112
අසඛිකසස සචචසස	425	අසංලිතතා අනුපලිතතා	448
අසඛිකා ච ධාතු	206	අසමමානො	82
අසඛිකාරපරිනිබ්බාසිසස	319	අසසකො	278
අසච්ඡිකතං	472	අසසකො	293
අසජ්ජමානො	237	අසසට්ඨා	274
අසඤ්ඤානසස මග්ගසස		අසසද්ධියං	371
සඤ්ඤානො	471	අසසද්ධියං පජ්ඣනො	379
අසඤ්ඤාභාවො	61	අසසද්ධියං පරිලාභසස අනු	
අසති ජාතියා	177	පට්ඨානං	373
අසති සඛිකරෙසු	178	අසසද්ධියසංවරවෙධින	
අසද්ධියෙ අකමපියවෙධින	455	සිලවිසුද්ධි	379
අසදෙධි	371	අසසද්ධියසස අනුපට්ඨානං	373
අසමය විමොක්ඛො	391	අසසද්ධියසස පභාණාය	
අසමාධිසංවනනනිකානි	151	මජ්ඣෙ උපපජ්ජති	380
අසමාතිතං	242	අසසද්ධියෙ	67
අසමාතිනො	267	අසසද්ධියෙ න කමපතීති	
අසමමුට්ඨා	333	සද්ධාබලං	449
අසමමුලෙහා කාලං කතෙති	435	අසසදෙධා	267
අසමෙමාසාය	117, 221	අසසදෙධා පුග්ගලො මුදි ඤ්ඤො	26
අසරණතො	528	අසසදෙධා පුග්ගලො වාකාරො	267
අසරණිභූතො	278	අසසඛකා	501
අසරණො	278	අසසාදදිට්ඨි	302
අසලලීනං	331	අසසාදදිට්ඨි මිච්ඡාදිට්ඨි	302
අසලලීනතනපතිතතන		අසසාදදිට්ඨියා	313, 314
පග්ගහවෙධා	30	අසසාදදිට්ඨියා කතමෙති පඤ්ච	
අසසසතං	201	තිංසාය ආකාරෙති අති	
අසසසනො	269, 312	නිවෙසො හොති	302
අසාරකතො	521	අසසාදදිට්ඨියා කතීතාකාරෙති	
අසාතං	108, 109	අතීතිවෙසො හොති	302
අසාතතනාය	301	අසසාදදිට්ඨියා පඤ්චතිංසාය	
අසාදුතනාය	304	ආකාරෙති අතීතිවෙසො	
අසාධාරණං සාවකෙති	274	හොති	302
අසාධාරණා	448	අසසාදදිට්ඨියො සියා භවදිට්ඨියො	
අසාධාරණානි සාවකෙති	42	සියා විභවදිට්ඨියො සියා	473
		අසසාමං	110

	පිටිවිකා.
අසාසපටිකඩිනා නිකනති	
තණ්ණා වරියා	322
අසාසපසාසානඤ්ච	
පභාවනා න හොති	357
අසාසාදිමජ්ඣපරියො	
සානං	322, 323
අසාසෙනාතිතුනහසා	322
අසාසො ව පසාසො ව	355
අසුතවා පුට්ඨර්ණො	304
අභඤ්චමති තිණ්ණො	293
අභනතිමානවිනිබ්බකා දිට්ඨි	301
අභනතිමානවිනිබ්බකාය	312
අතිතං	343
අතිතකාමා	109
අනුභා සමතුතං	201
අභො වත	110
අභොසි කමමං අභි	
කමමවිපාකො	406
අභොසි කමමං අභොසි	
කමමවිපාකො	405
අභොසි කමමං නභි	
කමමවිපාකො	406
අභොසි කමමං නාභොසි	
කමමවිපාකො	406
අභොසි කමමං න භවිසාති	
කමමවිපාකො	406
අභොසි කමමං භවිසාති	
කමමවිපාකො	406
ආකඩිනපටිබ්බා	474, 329
ආකාර	263
ආකාසො	56, 390
ආකාසකසිණං	56
ආකාසානඤ්චායතන සමාපනති	62
අකාසානඤ්චායතනුපගෙ	206
ආකාසනඤ්චායතනං	
සමතිකකමම	390
ආකාසකසිණසමාපතියා	486
ආකාසෙපි පලුඤ්ඤන	
කමති	238

	පිටිවිකා.
ආකිඤ්චායතනං	62
ආකිඤ්චායතනං සමතිකකමම	391
ආගතෙ	328
ආගමම	45
ආගමො	5
ආසානනපටිච්චපට්ඨිතො	282
ආවිකිකනා	411, 412
ආනාපි	159
ආදානං	94, 179
ආදායෙ	349
ආදායො	348
ආදිකෙතො	277
ආදිවිසොධිනට්ඨින	379
ආදිනවං	373
ආදිනවකො	521
ආදිනවෙ ඤ්ණං	14
ආදිනවානුපයසි	74
ආදිනවං දිසා	513
ආදිනවො	426
ආදෙවො	109
ආදෙසනං	516
ආධිපතෙය්‍යට්ඨින	67, 73
ආධිපතෙය්‍යං භොති	395
ආධිපතෙය්‍යට්ඨින	379, 399
ආධිපතෙය්‍යට්ඨින	
ඉ න්දියමණො	413
ආධිපතෙය්‍යට්ඨින	
ඉ න්දියාති	414, 437
ආනං	320
ආනඤ්ඤ	413
ආනනතරිකසමාධිමති ඤ්ණං	25
ආනමනා	356
ආනාපානසතියා ව	
පභාවනා න හොති	357
ආනාපානසතිය සසා	329
ආනාපානසති	214, 329
ආනෙඤ්ජාතිසබ්බාතෙ	267, 460
ආනිසංසා	432
ආපාථං ආගච්ඡනති	472
ආපොකායාදිසු	519

පිටස්ඛකා.		පිටස්ඛකා.	
ආපොකසිණොදී	308	ආරමෙණ.	442
ආපො	56	ආරද්ධිවිරියො	264
ආබාධිතො	521	ආරද්ධි.	331
ආභුජ්ඣා	337	ආරද්ධි. හොති විරියො.	
ආමනෙතසි	369	අසලලීනං	381
ආමසති	486	ආරඤ්ඤා	263
ආමොදනා පමොදනා	358	ආරුප්පං	85
ආයතනචරියාය	377	ආරොග්ගං	522
ආයතනානං	105	ආලයාභිතිවෙසං	94
ආයතනං	63	ආලොකං දසෙසති	279
ආයතනවේදී	73	ආලොකසඤ්ඤං මනසි	
ආයතීං පරිසන්තියා පච්චයො		කරෙති	257
හොති	124	ආලොකසඤ්ඤා	73
ආයතීං පරිසන්තිවිඤ්ඤාණං	170	ආලොකො	442
ආයතීං පරිසන්තියා	170	ආචර්ජනී	482
ආයසමනො සාරිපුත්තස්ස		ආචර්ජනෝ පජානතො	356
සමාධි විප්ථාර ඉද්ධි	494	ආචර්ජනවේදී	69
ආයසමනො ඛකකුලස්ස		ආචර්ජනා ඛලකෙඨව	183
ඤ්ඤා විප්ථාර ඉද්ධි	491	ආචර්ජනකීරියා	
ආයසමා	413	ඛ්‍යාතතා	202, 203
ආයසමා සාරිපුත්තො	430	ආචර්ජනාය	218
ආයාසිතතනං	109	ආචර්ජනපටිබද්ධා	329, 474
ආයාසො	109	ආචර්ජනාය සමුදයො	373
ආයුතො සංහානි ඉ ඤ්ඤානං		අචර්ජිතතතා	381, 432
පරිපාතො	106	ආචර්ජ්ඣා	213
ආයුතනවේදී	73	ආචරේජ්ඣා ඤ්ඤාන	
ආයුතනං	94	අධිධානි	482
ආයුතනා	65, 184	ආවිභාවං	237
ආයුතනට්ඨිති	168	ආවුසො භික්ඛවෙ	414
ආයුතනා සඛිකාර	169	ආවුසො සමයො	415
ආරමෙණං පරිසඛිකාති	14	ආයනං	349
ආරමෙණවේදී	66	ආයතණයානං	452
ආරමෙණ අභියෙසන උභො		ආයතණයානං පටිජානාති	453
එකච්චයානා	183	ආයවධානියෙති ඛමෙති	451
ආරමෙණඤ්ඤා පරිසඛිකා	183	ආයවසමුචේජ්ඣෙද්ද	254
ආරමෙණස්ස උපධානං	354	ආයවසමුචේජ්ඣෙද්ද පභාණං	254
ආරමෙණුපධානකුසලො	381	ආයවා	263
ආරමෙණුපධාන		ආයවානං ඛයෙ ඤ්ඤාණං	38
කුසලවසෙන	382	ආයවානං ඛයා	455
ආරමෙණවේදීන	417	ආයෙවති	93, 416

	පිටිබිකා.
ආසෙවනා	159, 401, 435
ආසෙවනා භාවනා	92
ආසෙවනාවේන	93
ආසෙවනාය සංවත්තනති	159
ආසෙවිකාය	432
ආහාරනිණ්ඩා රූපනිරොධො	176
ආහාරසමතුතො	201
ආහාරසමුදයො	179
ආහාරවසීතිකා	45
ආහාරා	79
ඉච්ඡා උපපජ්ඣති	100
ඉඤ්ඤානවේන	72
ඉඤ්ඤානවේන ඉද්ධි	440
ඉඤ්ඤානවේන පඤ්ඤා	35
ඉඤ්ඤානා	356
ඉඤ්ඤානා කම්පිතා	324
ඉඤ්ඤානො	324
ඉති 270, 268, 263, 185,	
257, 437, 476	
ඉති අනුසාසනිපාටිභාරියං	517
ඉති ආදෙසනාපාටිභාරියං	517
ඉති ඉමෙසු ඵ්ථි ධම්මෙසු	273
ඉති උද්ධං	385
ඉති කීර	371
ඉති පටිසංස්ථිකකති	386
ඉති පඨමං විපස්සනා	
පච්ඡා සමප්පො	416
ඉතිපි තෙ මනො	516
ඉති මෙ	170
ඉති විච්චෙන චේතසා	258
ඉත්තර සංඛාතෙ	355
ඉත්ථමපි තෙ මනො	516
ඉත්ථි ඤ්ඤා	60
ඉත්ථියො පුරිසා	434
ඉදං	328
ඉදං උපපජ්ඣති	243
ඉදං උපපජ්ඣති විහරති	517
ඉදං ඉද්ධිපාදනං	393

	පිටිබිකා.
ඉදං දුක්ඛං අරියසම්මං, ඉදං	
දුක්ඛ සමුදයං, ඉදං දුක්ඛ	
නිරොධං, ඉදං දුක්ඛනිරොධ	
ගාමිනිපටිපද්‍ය අරියසම්මං	439
ඉදං දුක්ඛං අරියසම්මං	44
ඉදං දුක්ඛං අරියසම්මනති	
මෙ භික්ඛවෙ	439
ඉදංපි	40, 452
ඉදං මුඛං	401
ඉදං රූපං සොමනස්ස ඤ්ඤා	
සමුට්ඨිතං	241
ඉදං රූපස්ස නිස්සරණනති	
සච්ඡිකිරියා පටිච්චේධො	427
ඉදං විමොක්ඛමුඛං	401
ඉදං සමං	331
ඉදං සුසමං	331
ඉදං ගොති	243
ඉදප්පච්චයනා පටිච්ච	
සමුප්පනොසු	270
ඉදප්පච්චයනා පටිච්ච	
සමුප්පනොසු ධම්මෙසු	271
ඉද්ධිපටිලාභාය	481
ඉද්ධිපාටිභාරියං	516
ඉද්ධිපාදං	233
ඉද්ධිපාදනං	69
ඉද්ධිපාදෙ	69, 448
ඉද්ධියා චතස්සො භූමියො	480
ඉද්ධිලාභාය	481
ඉද්ධිවසීභාවාය	481
ඉද්ධිවිකුක්ඛිතනාය	481
ඉද්ධිවිධිඤ්ඤාය	235
ඉද්ධිවිධි	236
ඉද්ධිවිධි ඤ්ඤා	35
ඉද්ධිවිසම්මාය	481
ඉද්ධිවේදාරජ්ජාය	481
ඉධ 109, 117, 222, 516,	
519, 316	
ඉධට්ඨස්ස	209
ඉධ නථාගණො	269
ඉධ නිට්ඨා	316

පිටුව	පිටුව
ඉබ් පරිසරයේ පවත්වා	170
ඉබ් පරිසරයේ විකෘතිය	170
ඉබ් පරිසරයේ නිවැරදි කිරීම	170
ඉබ් හිමි	93, 117, 335, 482
ඉබ් විකෘතිය නිවැරදි කිරීම	318
ඉබ් සමාජය	
ඉබ් හිමි සහ දිවිය	348
ඉබ් පරිසරයේ වසර	
කතා සහ කතා සහ පවත්වා	170
ඉබ් කතාව	477
ඉබ් කතාව වසර	
සමාජයේ වෙනස	309
ඉබ් කතාව වෙනස - සමාජයේ -	
සමාජයේ - විකෘතිය -	
අතහැරිය සමාජය	308
ඉබ් කතාව	399
ඉබ් වසර	490
ඉබ් සමාජය	60
ඉබ් සමාජය පරිසරය	454
ඉබ් සමාජය පරිසරය	
සමාජය	40, 294
ඉබ් සමාජය	478
ඉබ් සමාජය පරිසරය	36
ඉබ් සමාජය ගුණාත්මක	386
ඉබ් සමාජය පරිසරය	409
ඉබ් සමාජය අතහැරිය කතාව	
අතහැරිය කතාව	490
ඉබ් සමාජය අතහැරිය කතාව	
ඉබ් සමාජය වසර කතාව	
වසර	268
ඉබ් සමාජය පුළුල්	309
ඉබ් සමාජය සහ	243
ඉබ් සමාජය පරිසරය	248
ඉබ් වසර සහ ගුණාත්මක	208
ඉබ් වසර සහ සමාජය	
ඉබ් වසර කතාව සමාජය	161
ඉබ් වසර ඉබ් සමාජය	371
ඉබ් වසර එකවර සහ විකෘතිය	
සමාජය	321

පිටුව	පිටුව
ඉබ් වසර කතාව සමාජය	42
ඉබ් වසර සමාජය	422
ඉබ් වසර පරිසරය	268
ඉබ් වසර සමාජය පරිසරය	
සමාජය	479
ඉබ් වසර රුපය රුපය	308
ඉබ් සමාජය දිවිය	348
ඉබ් සමාජය	265
ඉබ් සමාජය	516
ඉබ් සමාජය අතහැරිය කතාව	43
ඉබ් සමාජය වසර සමාජය එවර	
වසර කතාව එවර මතා	239
ඉබ් සමාජය අතහැරිය කතාව	
පවත්වා නිවැරදි කිරීම කතාව	404
ඉබ් සමාජය කතාව සමාජය	42
ඉබ් සමාජය අතහැරිය කතාව	
පරිසරය මතා	
සමාජය	304
ඉබ් සමාජය වසර	423
ඉබ් සමාජය වසර නිවැරදි කිරීම	324
ඉබ් සමාජය පරිසරය	
ඉබ් සමාජය	309
ඉබ් සමාජය පරිසරය	
ඉබ් සමාජය	269, 311
ඉබ් සමාජය සමාජය	418
ඉබ් සමාජය පරිසරය	376
ඉබ් සමාජය මතා	437
ඉබ් සමාජය	438
ඉබ් සමාජය	224, 476
ඉබ් සමාජය	449
ඉබ් සමාජය	521
ඉබ් සමාජය පරිසරය	490
ඉබ් සමාජය මතා	478
ඉබ් සමාජය	311
ඉබ් සමාජය දිවිය	281
ඉබ් සමාජය	312
ඉබ් සමාජය	350
ඉබ් සමාජය කතාව	
පරිසරය කතාව	
කතාව	71

පිටස්ථිතා.		පිටස්ථිතා.	
උට්ඨිහනති	448	උපසානං	434
උත්තමො	436	උපට්ඨානං	223
උත්තරො	497	උපට්ඨානං සති	329, 361
උත්තරිං අපපටිච්ඡිකින්නො	433	උපට්ඨානවේදන සඨිපට්ඨානං	199
උත්තරිපටිලාභකාය	191	උපට්ඨානවේදො	67, 350
උත්තරිපටිවෙධවේදො	67	උපට්ඨානං උපපජ්ඣති	420
උත්තරිපටිවෙධො	410	උපට්ඨිතා	331
උත්තානීකමමං	411, 412	උපට්ඨිතා සති	332
උත්තානො	437	උපනාසී	317
උත්තාසබ්බුලො	478	උපතිබ්බනානිමිත්තං	320
උදකධාරා පච්ඡනති	275	උපතියති	277
උදකෙපි අභිජ්ජමානො ගච්ඡති	238	උපපජ්ජති	311
උදයො	178	උපපතී	184
උද්‍යානං	442	උපපනාසං	206
උද්‍යනෙසි		උපපනා	261
උදුම්භං චිත්තං සමුදුම්භං	321	උපපරිකම්භා	264
උදුජ්ඣං	321	උපරිකො	206
උද්ධිච්චං	203, 371	උපරිමකායනො	274
උද්ධිච්චං පජ්ඣනො අච්ඡරං		උපලක්ඛණාපවුට්ඨපලක්ඛණා	264
උද්ධිච්චං පජ්ඣනො	417	උපලක්ඛණො	266
උද්ධිච්චසභගතකිලෙසෙ ව		උපච්චාරවේදො	69
උද්ධිච්චසභගතකිලෙසෙ ව	450	උපසම්භවමි	457
උද්ධිච්චසභගතකිලෙසෙ ව	217	උපසංගතො	521
උද්ධිච්චානුපතීනං	223	උපසම්පජ්ජ	455
උද්ධිච්චෙ	68, 217	උපසම්පජ්ජ විහරති	390
උද්ධිනො	278	උපසම්පජ්ජති	129
උද්ධුමානකං	165	උපසම්පදා	468
උද්ධුමානකසංඝදා		උපසම්පදො	68
උද්ධුමානකසංඝදා		උපසමාය	152, 439
උද්ධුමානකසංඝදා	165, 166	උපසමානුසංගති	215
උද්ධුමානකසංඝදා		උපසම්පජ්ජති ඛායිකං	319
උද්ධුමානකසංඝදා		උපාදානං	63
උද්ධුමානකසංඝදා		උපාදානකිකා	73
උද්ධුමානකසංඝදා		උපාදානපච්චයා භවො	248
උද්ධුමානකසංඝදා		උපාදාය	473, 469
උද්ධුමානකසංඝදා		උපායාසො	66, 85, 109
උද්ධුමානකසංඝදා		උපායාසිත්තනං	109
උද්ධුමානකසංඝදා		උපෙකිකො	501
උද්ධුමානකසංඝදා		උපෙකිකො විහරති	501
උද්ධුමානකසංඝදා		උපෙකිකො ව විහරති	131

පිටිකිරීම.		පිටිකිරීම.	
උපෙකඩා	420	උපෙකඩා විසුරුවා	67
උපෙකඩා වර්ජනාය වෙව	421	උපෙකඩා	441
උපෙකඩාය ව	421	උපෙකඩා	278
උපෙකඩානුමුඛින.	325	උපෙකඩා	366
උපෙකඩානුමුඛනා	325	උපෙකඩා	378
උපෙකඩාවසෙන	380	උපෙකඩා	268
උපෙකඩා සංස්ථානි	351	උපෙකඩා	378
උපෙකඩා සහිත පරිසුරය.	135	උපෙකඩා	
උපෙකඩා සහගතෙන	388	උපෙකඩා	426
උපෙකඩා සුබසුමි	480	උපෙකඩා	430, 366
උපෙකඩා සුබසහගතා	99	උපෙකඩා	331
උපෙකඩා සුසුම.	60	උපෙකඩා	351
උපෙකඩා පරිසුරය.	381	උපෙකඩා	66
උපෙකඩා	111, 198	උපෙකඩා	311
උපෙකඩා සුසුම.	214	උපෙකඩා	501
උපෙකඩා සුසුම සංගතය.	302	උපෙකඩා	501
උපෙකඩා මානා	111	උපෙකඩා	516, 151
උපෙකඩා	63	උපෙකඩා	324
උපෙකඩා	478, 201	උපෙකඩා	224
උපෙකඩා සුසුම		උපෙකඩා	
උපෙකඩා සුසුම සිතියම	226	උපෙකඩා	424
උපෙකඩා සුසුම බලමා	119	උපෙකඩා	482
උපෙකඩා නං	117	උපෙකඩා	324
උපෙකඩා	261	උපෙකඩා	
උපෙකඩා	201	උපෙකඩා	325
උපෙකඩා	191	උපෙකඩා	472
උපෙකඩා වසවෙකඩා	361	උපෙකඩා	459
උපෙකඩා	186	උපෙකඩා	373
උපෙකඩා පරිසරය.	511	උපෙකඩා	381
උපෙකඩා	225	උපෙකඩා	66
උපෙකඩා	304	උපෙකඩා	
උපෙකඩා	152	උපෙකඩා	167
උපෙකඩා	184	උපෙකඩා	
උපෙකඩා සංගත අනුපාතය		උපෙකඩා	326
උපෙකඩා සංගත	185	උපෙකඩා	71
උපෙකඩා සුසුම	478	උපෙකඩා	321
උපෙකඩා සුසුම	459	උපෙකඩා	333
උපෙකඩා	473	උපෙකඩා	161, 152, 160
උපෙකඩා	271		

පිටිමකා.	පිටිමකා.
එකනවතිතරාගො 333	එවං ඉමෙ කයො ධම්මො
එකපටිවෙධානි 423	එකවිතතසං ආරම්භො
එකමපි ජාති. 250	න කොනති 329
එකරසවේදී ඤාණං 24	එවං ගොතො 256
එකරසා 395	එවං නිවනතභං 326
එකරසා භාවනා 93	එවං නාමො 256, 262
එකරසා ගොනති 92, 95, 211, 380	එවං පටිපත්තසං 377
එකවච්ඡානනා 35	එවං පටිච්ඡිකිකිකොපි භාවෙති
එකවොකාරභවො 61, 62	භාවෙනොපි පටිච්ඡිකිති 395
එකසඛගහනා 37	එවං පසංගි 316
එකසඛගතිනානි 424	එවං මනසි කරෙථ 517
එකායනමග්ගං ගතොති	එවං චණ්ණො 257
බුද්ධො 333	එවං වාදො මිච්ඡා 310
එකෙකලොමනො අග්ගිකකිකො	එවං විතකෙකථ 517
පටිත්තනි එකෙකලොමනො	එවං සද්ධාය වරත්තං 377
උදකධාරා පටිත්තනි 275	එවං සනෙත 357
එකොදි ගොති 415	එවං සුබද්‍රකපටිසංවේදී 257
එකො පච්චිකුබුද්ධො 479	එවනනාමො 262
එකොපි හුත්වා 236	එවමපි තෙ මනො 516
එකොපි ගොති 483	එවමායුපරිසනො 257
එකො ලොකො 268	එවමාභාරෙණ 257
එකො සමාධි 161	එවමෙවං 335, 304, 512
එතං 298	එවමෙව සුතං 365, 413, 430, 366
එතං භගවතා 440	එවරූපං සිලානං
එතං මම 298, 317	සංවරපාරිසුද්ධිඅධිසිලං 160
එතං මමනති කා දිට්ඨි 317	එවරූපානි 151
එතං සකිං 294	එසනවේදීන පරිග්ගහවේදීන 429
එතදගොසි 426, 458	එසනා භාවනා 92
එතසං 242	එසනාසුඤ්ඤං 459
එතෙ තෙ 439	එසො මෙ අත්තා 298
එතෙන මග්ගෙන 436	එසොභමසම්මි 298
එතෙන වා පන 271	ඔක්කනති 105
එතෙ වා පන උභො අනෙත	ඔක්කනති නාමරූපං 170
අනුපගමම 270	ඔක්කමති 277
එතෙසං වා අඤ්ඤාතරෙන 414	ඔක්කායනබහුලො 477
එත්ථ සත්තානං කාමරාගානු	ඔක්කාසං දුස්සෙතා 281
සමො අනුසෙති 373	ඔත්තපං 449
එවං 242, 365	ඔත්තපබහුලො 449
එවං ආසෙවිතකිං 517	ඔත්ථවො 284

	පිටස්තිකයා.
මිදුනානා.	273
මිසියෝ	433
මිහාසගන.	482
මිහාසවසෙත	37
මිහාසුපට්ඨානකුසලෝ	381
මිහාසෙ	
මිහාසො උපපජ්ජති	376
මිහාසො	441
මිහාසෙ වෙව සුභේ ව	421
මලාරිකෙ කිලෙසෙ	94
මලියනති	315
මලියනාතිනිවෙසො හවදිට්ඨි	
අතිධාවනාතිනිවෙසො	
විහවදිට්ඨි	313
මලාරිකං	170
මලාරිකා	196
මලාරිකානං	240
මලාරිකෙති	374
කංසෙ	357
කකවෙන	328
කකිධා පඨියති	398
කකුචි සකිධාරං	530
කටුකතතාය	304
කකුචුකතා	512
කතමං	99
කතමං තථාගතස්ස	
සකිකුචුකතාය	293
කතමතනානුගතතිතං	317
කතමා අධිට්ඨානා ඉද්ධි	482
කතමා එකුපාදනා	393
කතමානි අධි පරිපජ්ජෙ	
සුභේන	320
කතමානි අධිපරප	
දිට්ඨිපරිපුට්ඨානානි	300
කතමා සොලස දිට්ඨියො	301
කතමෙ චතතාරෙ	519
කතමෙ නිඤ්ඤි සතං දිට්ඨාති	
නිවෙසා	302
කතමෙ තෙ එකතතං	324

	පිටස්තිකයා.
කතමොදිට්ඨිට්ඨාන	
සමුග්ගානො	8, 298
කතමො දෙසනාමණ්ඩා	411
කතමො	380
කති ඉද්ධියො	480
කති ධානානි ගවජ්ජති	262
කති දිට්ඨිට්ඨානසමුග්ගානො	298
කති දිට්ඨිපරිපුට්ඨානානි	298
කති දිට්ඨියො	298, 318
කතිපදානි	480
කතිපාද	480
කතිධම්මසමොධානං	152
කතිභූමියො	480
කතිමුලානි	480
කතිසිලානි	153
කතිහුපාදනෙති	393
කතිනං හෙතුනං	393
කතිහාකාරෙති	393
කතිහාකාරෙති	
කෙනෙධෙත දිට්ඨිකානි	379
කතතුකමසතධෙධා	72
කථං	827, 511
කථං අපමානො ඉති වෙ	
හොති	431
කථං අතිනිවෙස පරමායො	
දිට්ඨි	298
කථං ඉමෙ ධම්මා අතිසංකප්පයා	45
කථං තං චිත්තං අනුපසානති	361
කථං රූපං	308
කථං විදිතා වෙදනා	
උපපජ්ජනති	352
කථං විරහො මහෙසා	436
කථං වෙදනාය උපපාදෙ	
විදිතො හොති	352
කථං සතිසමෙධාපේකා ඉති	
වෙ හොති	431
කථං සුසමාරදෙධා ඉති වෙ	
හොති බොජ්ජකිකා	431
කථං සො තාව ධානෙ	
පඤ්ඤා සුතමියෙ සුභේ	42

	පිටිමකා.
කවිතා විසය ජ්‍යෙෂ්ඨතා	475
කවිමනනා	513
කවිමපථේ	208
කවිමාවරණෙන	274
කවිමවිපාකජා ඉද්ධි	480
කරණකා	491
කර්මයනති	513
කල්ලකුසලතා	164
කල්ලතා	163
කසපො	412
කසිණං	56
කා ඉද්ධි	480
කා දිට්ඨි	298, 317
කාමගරුකො	271
කාමච්ඡන්දං පජ්ඣනො	379
කාමච්ඡන්දං පජ්ඣනෙතො	231
කාමච්ඡන්දං පටිභරති	517
කාමච්ඡන්දං හිරිසති	450
කාමච්ඡන්දනො විතතං	
විචට්ඨති	231
කාමච්ඡන්දනො සඤ්ඤාය	
විචට්ඨති	231
කාමච්ඡන්දනෙතකම්මාදීනි	321
කාමච්ඡන්දො	226
කාමච්ඡන්දො නානත්තං	227, 231
කාමතණ්හා	110
කාමධාතු	61
කාමරගසඤ්ඤාජ්‍යා	196
කාමරගානුසයො	272
කාමරගෙන	481
කාමවිතකෙකා	478
කාමසභගතා	98
කාමා	451
කාමාභිමුත්තො	271
කාමාවචරධිමෙව	294
කාමාවචර	201
කාමාසයො	275
කාමෙසු	154
කායගතාසති	87, 215

	පිටිමකා.
කායපටිබද්ධා	356
කායමපි	35
කායමපි විනෙත සමොදහති	235
කායවසෙන විතතං	
පරිණාමෙති	235, 487
කායසකම්මි භොති	395
කායසම්මාර	217, 356
කායසම්මාසාජ	109, 359
කායසා හෙද	2, 261, 311
කායානුපසං නායකං	
පට්ඨාන භාවතා නං කායං	352
කායානුපසාසි	122
කායිකං	108, 358
කායිකා	356
කායිඤ්ඤං	60
කායෙ	121
කායෙ කායානුපසං නා	352
කායෙ කායානුපසාසි	123
කායෙ ව ජීවිතෙ ව අන	
පෙකකානං	144
කායො	55, 210, 351
කායො උපට්ඨානං	351
කායොපි විතතමපි	
සාරද්ධා ව භොතති	323
කාලකිරියා	107
කාලෙ	93
කිං ජාතිකං	428
කිං නු	512
කිං නු එතතකො යෙව	
අභිසමයා	511
කිං පභවං	428
කිං සමුට්ඨානං	52
කිං සමුදයං	428
කිං සිලං	152, 153
කිං සො විනිකතමසාති	152
කිඤ්ඤ	54
කිඤ්ඤි කාලෙ න සුචිදිතා	191
කිඤ්ඤි කාලෙ සුචිදිතා	191
කිත්තාවතා	458
කිත්තිද්‍යානං	428

පිටස් මිනා.		පිටස් මිනා.	
කිර	316	කොසරු.	371
කිරියා	209	කොසරු ආපනිත.	323
කිලියානි	290, 422	කොසරු	68
කිලියාකලලිහුතො	280	කොසරිය.	413
කිලියාපසුරපකිතො	279	කොසල.	264
කිලියාබකිතො	281	කොසියා	491
කිලියාමරියාදෙ	482	බණ්කාමොඩාන.	322
කිලියා	268, 431	බණ්කානි	151
කිලියාන.	231	බණ්කිව.	106
කිලියාන. පරියාදය	410	බන්ධියමහාසාල.	402
කිලියාමිය.	193	බන්ධි	464
කුලියාවරණෙන	274	බන්ධියුණ.	32
කිලියෙ	482	බන්ධිබල.	449
කිලියො	223	බන්ධියුසුසු.	459
කිවසල	427	බණ්කි ව	217
කුපො	386, 391	බකිවො	70
කුමමගාපරිපනො	377	බකිලොකො	268
කුසල.	408	බකින. බකිවො	294
කුසලකමයා		බකින. පාකුහාවො	
පවනකමණේ	402, 405	ආයනනාන. පරිලාහො	105
කුසලබමෙ යුතොන.	143	බකින. හෙදෙ	107
කුසලපවයාපි සබ්බා	403	බකිපි දිව්විට්ඨාන.	299
කුසලමුලපවයාපි සබ්බා	403	බකි හෙතු බකි පවයො	300
කුසලසීල. අකුසල.		බකිති	194
සීල. අවසානන සීල.	153	බකිති	450
කුසලා	190, 263, 331	බසගාමිමගො	85
කුසලා බමො ආයාපෙනි	377	බසතො	394
කුසලෙ බමෙ	294	බසබමො	177
කුසලො විවටො වුට්ඨානො	194	බසානුපයානා	74
කුසලො නිසු අනුපයානාසු	183	බාණ්කොණ්ඩියුණේ	496
කුසිතො	371	බන්ධනිතො	408, 409
කුසිතො	267	බණ්කාසවබල. තයා	
කොන අභියමෙති	510	ඉප්කිනිති ඉද්ධිබල.	457
කොනවි අනාවට. හොති	486	බණ්කාසවයානි හිකුතො	450
කොනවි	350	බණ්කාසවන.	144
කොනවෙට්ඨන සද්ධාබල.	456	බණ්කාසවො	372
කෙවලයා	243	බියනති	214
කොසකායාදිනමි	520	බෙම.	66
කොඩො	224, 476	බො	293, 369, 457
කොල. කොලයා	318	ගනවො අභිනිසාරවො	70

	පිටියිඳිකා.
ගති	65, 184, 191
ගති උපපතති	185
ගතියමපතතියා	401
ගතියමපතතියා	
ඤ්ඤා විපාසනා	405
ගතෙ	328
ගතිතො.	282
ගතියා	55
ගමතිරපඤ්ඤා පරිපුරෙති	465
ගමතිරපඤ්ඤා	469
ගමතිරෙ	473
ගමමා	438
ගරුචචනං.	378
ගරුභනතියාසො	6
ගරුභං වෙනතෙය්‍යං.	474
ගරුපතියතො	479
ගතධෙවිච්චා	
පඤ්ඤාපතෙති චා	350
ගතපති	509
ගතපතිමහාසාලො	402
ගුණතෙජො	224
ගුලාගුණිකජානො	279
ගුහා	350
ගුලො	473
ගොවරං.	353
ගොවරකුසලනා	164
ගොවරධෙවින	417
ගොවරනානතො	23
ගොවර	442
ගොවරෙ	223
ගොත්‍රභූ	193
ගොත්‍රභූධිමා	399
ගො පුරියා	501
සනසඤ්ඤා.	94
සාණං.	55
සාණි ඤ්ඤා.	59
සොසිතසා ගතපතියා	
පුඤ්ඤාවතො.	504
සොසිතාගමෙ	413

	පිටියිඳිකා.
විකතඤ්ඤා පවනොති	
ධම්මඤ්ඤා	444
විකතවතති වෙහාසං ගවජ්ජි	501
විකතා	54
විකතාහිනිවෙසනො	
ඤ්ඤා විවට්ඨති	231
විකත්‍රා අපකාතං චවත්තෙති	200
විකත්‍රං-පෙ-ජරමරණං-පෙ-	
අනොතාගධං නිබ්බාණං.	87
විකත්‍ර	55
විකත්‍ර අභතති අහිනිවෙස	
පරමාසො	312
විකත්‍රකරණි	439
විකත්‍රඤ්ඤාච රූපා ච	294
විකත්‍රනා රූපං දිශා	501
විකත්‍ර ඤ්ඤා	59
විකත්‍ර ධම්මො	442
විකත්‍රධාතු	59
විකත්‍රපාවතනං.	222
විකත්‍රභූතො	472
විකත්‍රචනො	315
විකත්‍රමමතති අහිනිවෙස	
පරමාසො	312
විකත්‍රං ලොකෙ	111
විකත්‍රවිඤ්ඤාණං.	55, 202, 309
විකත්‍රසමාසංජං වෙනනං.	309
විකත්‍රසමාසංජං සඤ්ඤා.	309
විකත්‍රසමාසංජං පච්චයා	55
විකත්‍රසමාසංජං	55
විකත්‍රසං	274
විකත්‍රපුඤ්ඤා අත්තෙන චා	231
විකත්‍රමති චා	350
වික සොයා	2
වික සොයා අපාමඤ්ඤායො	207
වික සොයා අරුපසමාපතතියො	207
වික සොයා ච විපසංනාසු	184
වික සොයා පරිපදා	207
විකුත්ථං.	136
විකුත්ථානං.	62

පිටියිඛිකා.		පිටියිඛිකා.	
චතුබලමචචන්දන	23	චන්දනාගේ ච අරියමග්ගො	
චතුන්තං මහාභුත්තානං.		චන්දනාගේ මහාභුත්තා	404
උපාදාය	201	චන්දනාගේ සතිපට්ඨානා	38, 206, 2, 445
චතුන්තං මහභුත්තානං.		චන්දනාගේ සමමප්පධානා	206, 446
උපාදාය රූපං.	355	චන්දනාගේ සුසමාරද්ධා	330, 331
චතුන්තං සච්චානං.		චලබලේඛා	350
කතිකුසලා	425	චරණතෙජෙන තෙජ්ජනත්තා	225
චතුසොගයොජ්ඣො	283	චරණතෙජො	224
චතුර්ධ්වනියා	501	චරිතං.	269
චතුර්වේසාරජ්ජපානේනා	470	චරියවේදා	70
චතුර්වේසාරභවො	62	චරියාචචන්දන	23
චතුසබ්බපෙ		චචති	431
චතුසට්ඨියාආකාරෙති	37, 383	චචති විත්තං භාවනා	422
චතුසට්ඨි භොගනි	263	චචමානෙ උප්පජ්ජමානෙ	259
චතුසු ඉද්ධිපාදෙසු		චාගාදි මුත්තානං.	325
චිත්තං පරිභාවෙති	234	චාගානුපසයි	162, 214
චතුසු ඉරියාපථෙසු	377	චාගො පටිතිස්සග්ගි	
චතුසු වන්දිසු	409	මුත්ති අනාලයො	12
චතුති උපාදානෙති	283	චාතුමමහාරජ්ජා	441
චතුති ගණෙති	283	චාගේ ච විභාගේ ච	376
චතුති ධානෙති	325	චිත්තං.	182
චතුති මග්ගෙති	404	චිත්තං අබ්ධිතාති	400
චන්දාරි අරියසච්චානි	48	චිත්තං අභිනිහරති	"
චන්දාරි ආරමමණානි	207	චිත්තං උපසංහරති	387
චන්දාරි ඉන්ද්‍රියානි	405	චිත්තං කිලිස්සති	200
චන්දාරි චක්කානි	208	චිත්තං පක්ඛන්දති	513
චන්දාරි ච සාමඤ්ඤ ඵලානි	447	චිත්තං පග්ගණ්ඨාති	117
චන්දාරි ක්කානානි	207	චිත්තං විකම්පිතත්තා	327
චන්දාරි බලමපදානි	208	චිත්තං සමාධියති	210
චන්දාරි සබ්බගචන්ද්‍රානි	207	චිත්තඤ්ඤාසං සොධිට්ඨිතං.	515
චන්දාරි සාමඤ්ඤ ඵලානි	95	චිත්තවේදා	170, 72
චන්දාරි සුත්තනති කචන්ද්‍රානි	358	චිත්තදෙධා	70
චන්දනාගේ	409, 518	චිත්තපට්ඨයං වෙදි අභිපා	
චන්දනාගේ අරියවංසා	207	මොදයං චිත්තං සමාදායං.	
චන්දනාගේ අරූපිනො		චිත්තං විමොචයං චිත්තං.	215
බන්ධා ච අඤ්ඤාමඤ්ඤං.		චිත්තමපි	35
තිස්සයපච්චයා භොගනි	404	චිත්තමපි කායෙ සමොදාහති	235
චන්දනාගේ ඉද්ධිපාදා	207, 441	චිත්තමපි න උප්පාදෙති	152
චන්දනාගේ ඔසා	83		

	පිටස්ඛිකා.		පිටස්ඛිකා.
විනතවශෙන නායකං		වේතයනොනා විවට්ඨනීති=	
පරිණාමෙති	487	වේතො විවට්ඨො	232
විනතවිපල්ලායො	408	වේතයා	388
විනතවිවට්ඨො ඤාණං	34	වේතයා වේතො පරිච්ච	
විනතවිසුද්ධි	76, 437	පජානාති	242, 516
විනතවිද්‍යාය	410	වේතසිකං	109, 206, 358
විනතසංඛිකාරා	217, 346	වේතණො එකොදිභාවං	130
විනතසංඛිකාරපටිසංවෙදි	215	වේතයො පරිජ්ඣායනා	108
විනතසංඛිකාරපටිසංවෙදිනා	346	වේතොපරියඤාණේ	34
විනතසා	511	වේතොවිමුත්ති	418
විනතසා අධිට්ඨානසම්පන්නං	327	වේතොවිමුත්තිං පඤ්ඤා	
විනතසා අධිට්ඨානාය	410	විමුත්තිං	455
විනතසා අභිනීභාරො	186	වේතොවිවට්ඨො ඤාණං	34
විනතසා අභිනීභාරා		වේතො ංමඵසාපං	109
එකග්ගතං භොති	190	ඡ අජ්ඣන්තනිකානි ආයතනානි	78
විනතසා ආරම්භණවේදි	70	ඡ අනුත්තරියානි	49
විනතසා එකග්ගතං		ඡ අනුසාතිට්ඨානානි	89
අවිකේඛපං ජානතො	352	ඡ අභිඤ්ඤා	96
විනතසා එකග්ගතා		ඡ ඤාණානි	42
අවිකේඛපො	213	ඡ ධානානි	262
විනතසා නිශ්ශානවේදි	71	ඡ ධේඛිකා	412
විනතසා නිසාරණවේදි	71	ඡ තණ්හාකායා	83
විනතසා පට්ඨයවේදි	70	ඡ ධම්මා	83
විනතසා භූමමවේදි	70	ඡ ඤං වෙ භික්ඛුනිස්සාය	481
විනතසා වජ්ඣවේදි	70	ඡ ඤං ජනෙති	117
විනතසා විවට්ඨනවේදි	70	ඡ ඤං ජානො භොති	515
විනතසා වුට්ඨානවේදි	70	ඡ ඤානානන්තං	211
විනතසා ස්වාධිට්ඨිතං	361	ඡ ඤාපච්චයා	230
විනතසා හෙතුවේදි	70	ඡ ඤාතනිග්ගෙධො	64
විනතානන්තරියවේදි	70	ඡ ඤාතපපකාණං	427
විනෙතන	511	ඡ ඤාතවිනායො	"
විනෙතන අභිසමෙති	511	ඡ ඤාතගෙන	481
විනෙතන ව	511	ඡ ඤාතො	64
විරරතනපිළිනො	282	ඡ ඤාතමාධිපධානසංඛිකාර	
වුති	107	සමන්තාගතං	233
වුද්දස ධම්මා	404	ඡ ඤාසා සමුදයො	351
වේතනා	303	ඡ ඤාපපජ්ජති	351
වේතනා හවෙ	170	ඡ ඤා ව අවුපසන්නො	
වේතනා සිලං	153	භොති	230
		ඡ ඤා ජානො භොති	361

පිටස්ථිතිය.		පිටස්ථිතිය.	
ජනසංග්‍රහයේ	70	ජාතානි	268, 298
ජනතාං අභිසංඝයාණානං	468	ජිනානි පාපකෙ අකුසලෙ	
ජනතාං වණ්ණානං	275	ධර්මෙ	330
ජනතාං කෙතුනං	405	ජිව්‍යා	53
ජ ලක්ඛණානි	425	ජිවිති භූතං	60
ජති ආකාරෙති		ජිව්‍යානා	106
කෙනනට්ඨන දට්ඨකියානි	379	ජිවං න සරිරං	310
ජ කණ්ණාකායෙති	285	ජිවිතං කපෙපති	117
ජ දිට්ඨිගතෙති	„	ජිවිති භූතං	60
ජති විවාදමූලෙති	284	ජුණෙත	93
ජායා වා	308	ජෙතවනෙ	368
ජායාසම්පන්නො	308	ජොතනට්ඨා	71
ජිඤ්ඤා	151	ජොතනෙ	266
ජිනනවට්ඨමනුපසංගතෙ		ජොතිකසංගතපතිසංග	
පඤ්ඤා	20	ජුඤ්ඤවතො ඉද්ධි	502
ජවං විජවෙනා	280	ජොතෙනති	435
ජවිලසංගතපතිසංගත පුඤ්ඤ		කුණානපසංගත	396
වතො ඉද්ධි	502	කුණානවිමොක්ඛකුසලතා	196
ජරා	63, 65, 106	කුණානවිමොක්ඛසමාප්ති	
ජරාධර්මා	87	සමාපන්නි	454
ජරාපාකාරපරිච්ඡේදනො	268	කුණානවිමොක්ඛෙති	371
ජරාපිදුක්ඛා	102	කුණානවිමොක්ඛෙති	386
ජරාමරණං	428	කුණානා	378
ජරාමරණං අනිච්චං	177	කුණානං	62
ජරාමරණශාමිනො	409	කුණං උපපජ්ජති	419, 420
ජරාමරණනිරෝධං	428	කුණං කමොත්තො විවට්ඨතිති	
ජරාමරණනිරෝධශාමිනි		කුණං විවට්ඨො	232
පරිපදං	428	කුණං ව පන මෙ දසංගතං	
ජරාමරණසමුදයං	428	උද්භාදි	427
ජවන පඤ්ඤා	465, 477	කුණං පවත්නතිති පුප්ඵපඤ්ඤා	469
ජාගරියානුසොගං	478	කුණං කරණි	2, 439
ජාතරූපං	460	කුණං චරියාති	28, 202
ජාතවේදනා	461	කුණං දසංගතං	440
ජාතා	92	කුණං භූතො	472
ජාති	63, 65, 184	කුණං මුලෙ	473
ජාතිජරාමරණපට්ඨයා	29	කුණං විභාග	490
ජාතිධර්මානං	110	කුණං විභාගාද්ධි	480
ජාතිනිරුද්ධෙන	362	කුණං විමොක්ඛෙති	386
ජාතිපට්ඨයා ජරාමරණං	248	කුණං විවට්ඨොකුණං	34
ජාතං ජාතානි	472	කුණං සම්පසුන්නො	402

පිටිබ්බකා.		පිටිබ්බකා.	
ඤ්ණස්ස	511	තනනාරො	282
ඤ්ණොනුපරිවතනති	473	තනතිකා	315
ඤ්ණුපපාදෙන	362	තච්චරිතො තභගරුකො	
ඤ්ණුපට්ඨානකුසලො	381, 382	තබ්බසුලො	477
ඤ්ණෙන සමපකංසිතං	325	තජ්ජාමනොවිඤ්ඤාණධාතු	360
ඤ්ඤං	331	තඤ්ඤාතවේදීන ඤ්ණං	77
ඤ්ඤං භොති	396	තට්ඨිකා	350
ඤ්ඤාවේදීඤ්ණං	24	තණ්හා	56, 63
ඤ්ඤාවේදීන	227	තණ්හාජාලෙන ඔත්ථවො	280
ඤ්ඤාවේදීන ඤ්ණං	141	තණ්හාදුසො	278
ඤ්ඤාවේදී	73	තණ්හානුසයෙන අනුසවො	280
ඤ්ඤති	334	තණ්හාපච්චයා උපාදානං	248
ඤ්ඤො	297	තණ්හාපරිලාභෙන පරිබය්හති	280
ශිපෙතො විතතසමුට්ඨානං		තණ්හාමුලකා	290
රූපං	263	තණ්හාය උච්චිතො	281
ශානඤ්ච ශානතො	452	තණ්හාසංයෝජනෙන	
ශානතො භෙතු	454	සඤ්ඤාතො	280
සිතවේදී	66	තණ්හාසංකාපිපටිමුතො	,,
සිතානං	425	තණ්හාසන්නාපෙන සන්නපපති	,,
සිතා පතිට්ඨිතා	443	තණ්හාසොතෙන වුය්හති	,,
සිති	360	තතියං	134
සිතිකුසලතා	164	තතියජ්ඣානං	62
සිතිහාසියා	43	තතො පණ්ණිතතරසද්ධිනි	
සිතියා	117, 225	යස්ස පරිලාභා	374
සිතො	444	තතො පණ්ණිතතරෙ	
සිතො සුපණ්ණිතිතො	350	විච්චෙතති	380
තං ආරමමණං පරිසඬ්ඛා	182	තතො විකෙඛපො උද්ධච්චං	418
තං කිස්සභෙතු	303	තත්ථ	369
තං ජීවං	310	තත්ථ තත්ථාහිනනි	110
තං ජීවං තං සරිරං	269, 270	තත්ථාපාසිං	257
තං තථං	424	තත්ථාපපනනස්ස	209
තං ඛම්මං චෙතසති	435	තත්ථ 99, 105, 350, 413,	476
තං නිතොනා තපෙපාණො		තත්ථ ආවරණං නච්චි	294
තප්පකායෙ තදබිමුතො	465	තත්ථ කතමාජති	105
තං පයොගපටිපපස්ස ද්ධානා	198	තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤානං පාපුණ්ණි	332
තං වක්ඛ්වෙව ලොකො ව	310	තත්ථ ජාතා	92, 331, 400, 456
තං විමුත්තිඤ්ඤාවේදී	199	තත්ථ ජාතානං	416
තං සමපසුත්තං	511	තත්ථ ජාතානං ඛම්මානං	
තං සච්චං	424	අනිවත්තනවේදීන	93
		තත්ථ ජාතෙ ඛම්මෙ	416

පිටිබිකා.

පිටිබිකා.

තත් තත් සමාපයෝ	
ගප්‍යවයා ඉප්‍යකතවේන	
ඉද්ධි 480, 510	
තත් න පණ්දහති	400
තත් සිකති	456
තත් සිකතිතතතා	456
තත් සිකතිතතතා අසෙබලං	450
තත්ව අධිමොවේති	324
තථවේන සමා	199, 437
තථවේන සමාමණේ	413
තථවේ පඤ්ඤා	34, 232
තථවේ විවට්ඨිති සම	
විවට්ඨො	232
තථවේ	69, 73, 226, 423
තථාගතබලානි	451
තථාගතසාවකානං	147
තථාගතසාවකො	317
තථාගතස්ස	266
තථාගතානං	144, 149
තථාගතො	311, 317
තථාගතො තෙන සමන්ත	
වක්ඛු	296
තථා දුතියං	388
තථා භාවිතෙන විතෙනන	235
තථා හි	423
තථෙව තං භොති	517
තථෙව තං භොති නො	
අඤ්ඤාථා	516
තදබ්‍යප්‍යභාණ්ඤා දිට්ඨි	
ගතානං නිබ්බට්ඨාගියං	
සමාධිං භාවයනො	87
තදබ්‍යවිවේකො	514
තදජ්ඣුපෙකතිනා	189
තදධිපතෙය්‍යො	477
තදනුබලතො	98
තදනුබලතො සති උපට්ඨ	
පෙතබ්බා	517
තදනුවත්තනකතිලෙසෙ	194
තදනියාභොතති	395
තදනියෙන	398

තද සමුද්ගතෙ ධම්මෙ	
පඤ්ඤා පඤ්ඤා	20
තදනතරවේන	77
තදහසං	501
තදහසෙන අසමපෙකති	
නසමිං වජ්ජසමිං	203
තදෙකවේ	273
තනතාකුලජාතා	279
තපනෙ	331
තප්‍යවට්ඨිකානං	335
තප්‍යවට්ඨා	230
තප්‍යවට්ඨාපි වෙදසිතං	230
තමෙන	308
තමෙනං	512
තමති තමති	105
තයො අද්ධි	171
තයො උපට්ඨානෙ කුසලතා	184
තයො ච විතර්ගස්ස	192
තයො ජිවිතසම්ඛාරා	404
තයො ධම්මෙ	327
තයො පුගලා	316, 396
තයො සමාධි	88
තයො සෙකධස්ස	192
තයො හෙතු	403
තයො හෙතු කුසලා	402
තරණවේ	69, 73, 226, 423
තරනො	418
තරුණ රුකෙබ්බා	512
තසමා සුඤ්ඤා	
ලොකොති වුවචති	458
තස්ස	178
තස්ස විතතස්ස භවතං	
අනුපස්සති	182
තස්සා යෙව තණ්හාය	112
තාය සතියා	2, 351
තායෙනා	220
තාවතිංසා	441
තිකිං පඤ්ඤං පරිපුරෙති	
විරානුපස්සනා	465

	පිටිබ්බකා.
තික්කිනිසෙ මුදිකුසෙ	266
තිට්ඨති	311, 432
තිට්ඨති වා	277
තිට්ඨනනං	431
තිණ්ණං විමොක්ඛානං	
පච්චයා	192, 194
තිණ්ණනනං ඉ ඥායානං	37
තිත්තකත්තාය	304
තිත්ථියසාවකො	317
තිබ්බතමණ්ඩා	411
තිණ්ණං විතතානං	36
තිපරිවට්ටං	439
තිමිතිමිඛලං	474
තිරව්නානසොති	
යසෙඤ්ච කායකමමං	303
තිරියං	388
තිරො පබ්බතං	237
තිරො භාවං	237, 486
තිසංකිං	171
තිසොං තණ්හා	82
තිසොං බාතුසො	47
තිසොං විජ්ජා	95
තිසොං වෙදනා	78
තිණ් අකුසලමූලානි	401
තිණ් දුච්චරිතානි	401
තිණ් සම්මානි එක	
සම්මෙවන සබ්බගිතානි	426
තිණ් සත්තං	298
තිරණ්වෙඨි සුඤ්ඤං	24
තිරසිකා	478
තිනි දුච්චරිතෙති	283
තුලසිකා	478
තුට්ටං විතතං සමාධියති	433
තුසිතා	441
තෙ කායා පටිවිදිතා හොනති	355
තෙජෝ	56
තෙ ධම්මා	329, 380
තෙන	479
තෙන ආයවා	456

	පිටිබ්බකා.
තෙන උද්ධම්මෙවන	
විග්ගහිතමානසො	419
තෙන බණ්ණෙන	441
තෙන විතතං එකගං	456
තෙන සුඤ්ඤෙන	351, 520
තෙන තෙන සති	
අනුපරිවත්තති	330
තෙන මුහුතෙතන	441
තෙන චුළචති	77, 402
තෙන චුළචති අනුට්ඨිතා	330
තෙන චුළචති යානිකතා	330
තෙන චුළචති වජ්ජිකතා	330
තෙන චුළචති සම්මාදස්සනං	394
තෙන සුඤ්ඤා	400
තෙන හි අඤ්ඤාණි	
අභිසමෙති	511
තෙ හිකචු	370
තෙ යොගසුත්තා මාරස්ස	409
තෙසං ධම්මානං	401
තෙසං නිරෝධමිති	
න භජි සුඤ්ඤං	315
තෙසං සුත්තාන	409
තෙසාන නීතං සුඤ්ඤානං	468
තෙති ව පන නිවරණෙති	324
එමෙතා	224, 476
එමගත්ස්ස	204
එමගතො	512
ථොකමපි බහුකනාති අභිට්ඨාති	487
දක්ඛිණඅක්ඛිණො	
වාමඅක්ඛිණො	275
දට්ඨබ්බා	273
දනෙතා	293
දක්ඛාසිත්තං	218
දස අසෙකඛා ධම්මා	97
දස කසිණායතනානි	90
දස ඨානානි	422
දස සුඤ්ඤස්ස ගොචරං	192
දස සුඤ්ඤ පජානානි	185
දස නිජ්ජරවජ්ජනි	53

පරිසර හිමිකම් හිමිකරුවන්ගේ		පරිසර හිමිකම් හිමිකරුවන්ගේ	
දස බලලබාදීම	470	දිවයින නාමය	87, 514
දස මිලිකරුවන්	85	දිවයින නිවැසි	301
දස වස්තුකරය මිලිකරුවන්	291	දිවයින නිවැසි	301
දස සහයක	441	දිවයින නිවැසි	300
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	291	දිවයින පරාමාණය	301
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	290	දිවයින පරාමාණය	301
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	291	දිවයින පරිමාණය	301
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	81	දිවයින පරිමාණය	301
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	26, 223	දිවයින පරිමාණය	396
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	228	දිවයින පරිමාණය	395
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	228	දිවයින පරිමාණය	301
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	395, 442	දිවයින පරිමාණය	108
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	37	දිවයින පරිමාණය	302
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	200, 356	දිවයින පරිමාණය	302
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	72, 73	දිවයින පරිමාණය	302
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	202	දිවයින පරිමාණය	302
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	202	දිවයින පරිමාණය	301
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	160	දිවයින පරිමාණය	76
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	410	දිවයින පරිමාණය	301
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	437	දිවයින පරිමාණය	301
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	32	දිවයින පරිමාණය	301
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	26, 511	දිවයින පරිමාණය	409
දස හිමිකරුවන් වස්තුකර	511	දිවයින පරිමාණය	301
දිවයින	295	දිවයින පරිමාණය	301
දිවයින	331	දිවයින පරිමාණය	303
දිවයින	202	දිවයින පරිමාණය	303
දිවයින	312	දිවයින පරිමාණය	298
දිවයින	191	දිවයින පරිමාණය	301
දිවයින	206	දිවයින පරිමාණය	372
දිවයින	273	දිවයින පරිමාණය	443
දිවයින	37	දිවයින පරිමාණය	258
දිවයින	259	දිවයින පරිමාණය	436
දිවයින	487	දිවයින පරිමාණය	433
දිවයින	273, 301	දිවයින පරිමාණය	487
දිවයින	301	දිවයින පරිමාණය	490
දිවයින	214	දිවයින පරිමාණය	332, 351
දිවයින	13, 203, 301, 427	දිවයින පරිමාණය	363
දිවයින	301		
දිවයින	301		

	පිටිඛිකා.
දුක්ඛං	55, 66, 108, 186, 303
දුක්ඛං අරියසංචිතං	99
දුක්ඛං ආරාධන	264
දුක්ඛං භයධෙව්‍ය	99
දුක්ඛං වෙදනං අදුක්ඛමසුඛං	
වෙදනං	520
දුක්ඛකම්මකාය	243
දුක්ඛධෙව්‍ය	362
දුක්ඛතො	190
දුක්ඛතො මනසිකරොතො	
අනන්තතො මනසි	
කරොතො	421
දුක්ඛනිරොධගාමිනියා	
පටිපද්‍ය	39
දුක්ඛනිරොධෙ	39
දුක්ඛවජ්ජිකා	443
දුක්ඛවිපාකං	408
දුක්ඛසංචිතං	86, 427
දුක්ඛසමුදයෙ	38
දුක්ඛස්ස	294
දුක්ඛස්ස අස්සාදෙ	64
දුක්ඛස්ස ආදිනවො	64
දුක්ඛස්ස දුක්ඛධෙව්‍ය	
නථධෙව්‍ය	424
දුක්ඛස්ස නිස්සරණං	64
දුක්ඛස්ස පිලනවෙව්‍ය	264
දුක්ඛා	44
	438
දුක්ඛානුපස්සනා	64
දුක්ඛාහිතුණණං	282
දුක්ඛා සම්ඛාරා සුඛො	
නිරොධොති දස්සනං	
දුභතො වුට්ඨිකා පඤ්ඤා	
ඵස්සෙති අමතං පදං	127
දුක්ඛි ඡ්‍යුයං	60
දුක්ඛුප්‍රයං	408
දුක්ඛුපසමගාමිනං	409
දුක්ඛෙ	38
දුක්ඛෙ පති ට්ඨිතො	281

	පිටිඛිකා.
දුක්ඛෙ සුඛංති සඤ්ඤා	
උපපජ්ජති චිත්තං උපපජ්ජති	409
දුග්ගති	279
දුග්ගතෙ	259
දුච්චරිතකම්මනෙන	281
දුච්චරිතා	268
දුට්ඨිලං	412
දුතියං	130
දුතියජ්ඣානං	62
දුපපඤ්ඤාතෙජං	225
දුපපඤ්ඤා	267, 274
දුබ්බණ්ණ	259
දුභතො වුට්ඨානවිච්චනෙ	
පඤ්ඤා මග්ගෙ ඤ්ණං	18
දුච්ඤ්ඤාපයො	267
දුස්සසුගං	431
දුස්සීලාතෙජං	225
දුරෙ	469
දුරෙපි සද්දනං සද්දනිමිත්තං	240
දුරෙපි සන්තීතෙ අබ්බිතාති	486
දෙවතා	334
දෙවතානුස්සති	162, 214
දෙවතා රක්ඛනති	433
දෙවවණ්ණං	490
දෙවා	402
දෙවා මනුස්සා විනිපාතිකා	434
දෙසනා	412
දෙසනාබහුලො	479
දෙසනාමණ්ඩා	411
දෙසභාසා	5
දෙසියමානෙ	315
දෙමනස්සං	108, 109
දෙමනස්සි ඡ්‍යුයං	60
දෙසො	203, 224, 476
ධම්මං අපවායමානො	444
ධම්මං කරුකරොතො	,,
ධම්මං සුරෙතො	,,
ධම්මං දෙසෙසි	490
ධම්මං මානොතො	444

පිටස්ඛිනා.		පිටස්ඛිනා.	
බිම්බං සකකරොනෙතා	444	බුමායති පජ්ජලති	488
බිම්බවකකං	443	චන්තිංසාය අකාරෙති	351
බිම්බවකඛුං	440	වාදසබ්බමං	405
බිම්බවකෙක	„	වාදසනිසංසා	515
බිම්බවරියාය පච්චෙතනති	444	වාසට්ඨියා දිට්ඨිගතෙති	293
බිම්බඤ්ච පච්චෙතනති චකකඤ්ච	444	විසු වන්ත්සු	409
බිම්බට්ඨිතිඤ්ණං	12	විසු වන්ත්සු ඡ-විපලාසා පභිණා	409
බිම්බවේදින	227	විති දිට්ඨිගතෙති	282
බිම්බවේදී	73	විති ඵලෙති	28
බිම්බකෙජො	225	විති හිකඛ්වෙ	315
බිම්බධාතු	59	වේව ගතියො	303
බිම්බද්ධිජො බිම්බකෙතු	444	වෙ ධාතුයො	47
බිම්බපටිසමතිදා	3	වෙපි ජාතියො	250
බිම්බභුතො	472	වෙ පුගලා	479
බිම්බවච්ඡානං	73	වෙ මෙ හිකඛ්වෙ අනතා	438
බිම්බවිචයො	264	වෙ විමොක්ඛා	397, 398
බිම්බවිනයො	248	වෙ සුඛානි	358
බිම්බසාමි; තථාගතො	472	වෙ හෙතු	403, 405
බිම්බා	201, 369, 56	න අවිත්තකො අභිසමෙති	511
බිම්බාධිපතෙයො	445	න අඤ්ඤාඤ්ඤි අභිසමෙති	„
බිම්බානුසංගති	162, 214	න අනිතෙ කිලෙසෙ පජ්ජති	512
බිම්බානුබිම්බපටිපනතියා	376, 467	න අවදිතා හොනති	328
බිම්බිද්ධිවිච්ඡාසලො හොති	422	න අවිපසපිසාරවන්ත්සුකානි	152
බිම්බෙ සිතො	444	න උපට්ඨානි	223
බිම්බෙන පච්චෙතනති	444	න උසසිනෙනනති	449
බිම්බෙන පච්චෙතනතිති බිම්බ		න එකන්තනිබ්බිදාය	152
චකකං	444	න කම්පති	217
බිම්බෙ පතිට්ඨාපෙනෙතා	444	න කම්පති න චලති නවෙධති	217
බිම්බෙසු	204	න කම්මාවරණෙන	274
බිම්බො	98, 469	න ඛො පනෙතං ඉච්ඡාය	
බිම්බොති	3	පනතබ්බං	110
ධාතවේදින	227	න ගයහනති	448
ධාතුවේදී	70, 73	න ව නං තං	357
ධාතුතො වා උපසංහරති	501	න වචති විත්තභාවනා	423
ධාතුනානතනං පටිච්ච		න ව විකෙඛ්වෙන විත්තං	
උපපජ්ජති එසං නානතනං	210	න කිලිසංගති	423
ධුට්ඨසඤ්ඤං	64	න ව සමොභං ගච්ඡති	422
ධුට්ඨෙන වා	339	න මිමෙ	327
ධුමරජා මුත්තො	334	න තසං අද්දිට්ඨිමිදං	
		කිංඤ්ඤි	296, 383

පිට්ඨකය.		පිට්ඨකය.	
නඤ්ඤාං අයං ලොකො	309	නව පාරිසුද්ධිපධානිකයකි	90
නඤ්ඤාං නිඤ්ඤා	391	නවවිධමානෙති	289
නඤ්ඤාං පුනාභවො	427	නව සත්තාවාසා	81
නඤ්ඤාං දිනනං	309	නවසාකරෙති	351, 424
නඤ්ඤාං දිනනනති වජ්ඣං	310	නවසාකාරෙති තථවෙධින	425
නඤ්ඤාං පරලොකො	309	නවති	28
නඤ්ඤාං පිතා	"	නවති ආසාතවජ්ඣති	289
නඤ්ඤාං මානා	"	නවති සමාධිවරියාති	217
නඤ්ඤාං සිට්ඨං	"	න විඤ්ඤාපසස්ථානි	151
නඤ්ඤාං ලොකෙ සමණ්ණාසමණො		න විරාගාය	152
-පෙ-පවෙදෙනති	310	න සංඛ්‍යාපෙනති	449
නඤ්ඤාං සත්තා ඔපපාතිකා	309	න සඤ්ඤා විපල්ලාසො	
නඤ්ඤාං සුකවද්දකතවානං		න විතත විපල්ලාසො	
කමමානං ඵලං විපාකො	309	න දිට්ඨි විපල්ලාසො	408
නඤ්ඤාං 94, 183		න සනතිකෙ	469
නඤ්ඤාං සඤ්ඤාය	392	න සමාධියති	323
නඤ්ඤාං රාගසහගතා	110	න සමාධිවජ්ඣකානි	152
න පකඛිඤ්ඤාති	316	න සාමන්තා	469
න පච්චාවමනති	448	න සුඛවජ්ඣකානි	152
න පසිරුපාසිතබ්බො	302	න සෙවිතබ්බො	438
න පසංගාධිවජ්ඣකානි	152	න සෙවිතබ්බො	302
න පාපකං සුපිනං පසංගාති	432	නති	512
න පාමුරුච්ඡාකානි	152	නහෙව බො නිමිත්තෙන න	
න පිතිවජ්ඣකානි	152	ආදියති	516
නපාසිදති	316	න හොති තථාගතො	
න ඛණ්ඩනති	448	පරමෙරණො	269
න හරිතබ්බො	302	නාගවණ්ණං	490
න භුජියං	151	නාධිවාසෙති	478
න මහජාලං	302	නානත්තං	224, 266
න මහානිසංසං	"	නානත්තකිලෙසෙති	380, 482
න සථාභූතඤ්ඤාණදස්සන		නානත්තවිමොකෙති	392
වජ්ඣකානි	152	නානත්තසඤ්ඤං	93
න රමති	479	නානත්තසඤ්ඤං	459
නව අනුපුබ්බනිරෝධා	97	නානත්තෙ ඵකත්තකොවිදෙ	167
නව අනුපුබ්බවිහාරා	53	නානත්තකත්තං	224
නව තණ්හාමුලකා ඛමො	84	නානත්තකත්ත කමම	
නව ඛමමවචස්ථානෙ	23	විපජාරවසෙන	37
නව පඤ්ඤා භාසපඤ්ඤං		නානත්තකත්ත රුප	
පරිපුරෙන්නති	466	නිමිත්තානං	37
		නානත්තකත්ත විඤ්ඤාචරියා	
		පරියොගාගණෙ පඤ්ඤා	36

පිට්ඨකා.		පිට්ඨකා.	
නිමිත්තා මිත්තං වුට්ඨාති	399	නිරොධාය	152, 316
නිමිත්තාවුච්චති	400	නිරොධුපට්ඨානකුසලො	382
නිමිත්තෙන ආදියති	516	නිරොධුපට්ඨානෙන	362
නිමලවෙධා	72	නිරොධෙ අධිමුත්තනා	183
නිමොණ්ණති	441	නිරොධෙ ව අනුපට්ඨානනා	28
නිමමිතො	277	නිරොධෙ පභිට්ඨාපනාය	410
නියොගවචනං	378	නිරොධෙති	223
නියසාණවෙධන	399	නිරොධෙතෙනා	356
නියසාණවෙධා 167, 68, 73, 350		නිරොධෙපභිට්ඨාපකවෙධා	332
නියසාණිකා	263	නිරොධො	86
නියසානො	287	නිරොධො නිබ්බාණං	87, 331
නියසානාවරණවෙධන	321	නිවහනනවෙධා	67
නියසානාවරණවෙධන		නිවිසති	111
නිවරණාති	321	නිසින්නකො වා	
නිරයො	303	නිපන්නකො වා	486
නිරාගා වරති	203	නිසින්නො	350
නිරාමිසං	66, 193	නිසීදති	337, 350
නිරාමිසං අදුක්ඛම සුඛං		නිසීදි	457
වෙදනං	520	නිසංසයො	378
නිරාමිසං දුක්ඛං වෙදනං	"	නිසංජනති	448
නිරාමිසං සුඛං වෙදනං	"	නිසංරණං	226
නිරාමිසා නිරාමිසකරො		නිසංරණවිවෙකො	515
පණ්ණිතො	386	නිසීනාසෙ	315
නිරුජ්ඣති	362	නිනො	473
නිරුද්ධං	512	නිලකතො ඵරති	310
නිරුත්තිපටිසම්භිදා	3	නිලනිමිත්තං	387
නිරුත්තිවචන්දානතො	467	නිලසංඝාදං පටිලභති	387
නිරුපලෙපසංඛාතෙන	333	නිලානං	275
නිරොධං නිබ්බාණං නියසාති	400	නිවරණෙ පටිසංඛා	191
නිරොධගොචරං	511	නිවරණෙති වුට්ඨාති	387
නිරොධවර්ගවෙධා	72	නෙක්ඛමං අරියානං	
නිරොධවෙධා	72	නියසාණං	320
නිරොධධම්මං	177	නෙක්ඛමං ඉජ්ඣාතීති ඉද්ධං	517
නිරොධනිබ්බාණං ධාතුසා	399	නෙක්ඛමං ඵකතං	227, 236
නිරොධපජානනා	428	නෙක්ඛමං ක්‍රියාසතීති ක්‍රියානං	393
නිරොධවසෙන	380	නෙක්ඛමං පටිලභාසං	86
නිරොධසම්මං	427	නෙක්ඛමං	85, 226, 430
නිරොධසම්මාපත්තිසා ඤාණං	28	නෙක්ඛමවසෙන	213
නිරොධානුපසංසානා	65	නෙක්ඛමවසෙන මිත්තං	
නිරොධානුපසංසි	347	අභිට්ඨාති	213

පිටස්ඛිකා.	
නෙකකම්මසඛකපෙසා	116
නෙකකම්මොධි පච්චතනා පඤ්ඤා	231
නෙකකම්මෙකතනා.	
වේතසතො	231
නෙකකම්මෙන	450
නෙකකම්මෙන කාමච්ඡන්ද.	
වොස්සජනි	231
නෙකකම්මෙන කාමච්ඡන්ද.	
සංවරට්ඨෙන සීලං.	
අවිතිකකමනට්ඨෙන	158
නෙකකම්මෙන කාමච්ඡන්ද.	
තද්ධගසු ඤෙඤා	463
නෙකකම්මෙන කාමච්ඡන්ද.	
පිකම්මභිතොවෙවසු ඤෙඤා	462
නෙකකම්මෙන කාමච්ඡන්ද.	
සමුච්ඡිතෙනාවෙව සු ඤෙඤා	463
නෙකකම්මෙන සමනතාගතා	517
නෙකකම්මෙ පඤ්ඤා ඡිද්ධානි	374
නෙතං ඨානං විජ්ජනි	520
නෙතා	471
නෙපුඤ්ඤා.	264
නෙයෙතා	473
නෙව අනතවා නානතනං.	313
නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායනනං	62
නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා වාදා	312
නෙවසස්සතො නාසස්සතො	312
නෙව සුමනො භොති	501
නෙව භොති න	
න භොති	269, 311, 314
නෙවාහං පච්චඤ්ඤාසි.	427
නො ව චිත්තං විමුච්චති	322
නොපස්සායො නො අස්සායො	329
නො සති	351
පකතිපරිසුද්ධිමිදං චිත්තං.	
නිකම්මලෙසට්ඨෙන	203
පකතිසා බහුකො	485
පකතිවණ්ණං.	490
පකමපනා	356
පකායනට්ඨා	71

පිටස්ඛිකා.	
පකායනෙ	266
පකාසෙති	226
පකාසෙනති	435
පකඤ්ඤාති	326
පකඤ්ඤාතිති ගොත්‍රගු	193
පකඤ්ඤානට්ඨා	71
පකඤ්ඤානපටිතිස්ස ගෙහො	362
පකඤ්ඤානවොස්ස ගෙහො	72
පකම්මසකුණො	238
පගගහට්ඨා	66, 72
පගගහනිමිතතුපට්ඨාන	
කුසලො	381
පගගහිත්වා	324
පගගහිතං.	382
පගගහො	223, 463
පගගහො උපපජ්ජති	420
පච්චතනං.	387
පච්චනුභොති	286
පච්චයනිරොධට්ඨෙන පච්චය	
නිරොධෙන	362
පච්චයපරිග්‍රහෙ ඤාණං.	12
පච්චයපච්චතනානං ධම්මානං.	37
පච්චයසමුදයට්ඨෙන	179
පච්චයා	430
පච්චයා භොනති	403
පච්චයො	169
පච්චවේකඛණේ ඤාණං.	20
පච්චවේකඛති	218
පච්චවේකඛනා බහුලො	479
පච්චුපට්ඨිතා භොති	268
පච්චුප්පනනං.	472
පච්චුප්පනනානං ධම්මානං විපරි	
ණොමානුපස්සනෙ පඤ්ඤා	13
පච්චුප්පනනා සඛිකාරා	460
පච්චෙකමුද්ධානං.	144
පච්චෙකසමුද්ධො	469
පච්ඡාඤාණං.	214
පච්ඡාගතනං.	93
පච්ඡාසමනතාගතො	472
පච්ඡ මකායනො	276

පිටිමකා.		පිටිමකා.	
පව්ව් මා පව්ව් මා	332	පඤ්ඤානෙතේ	224
පඤ්ඤාති	478	පඤ්ඤාධිපතෙය්‍යො	477
පඤ්ඤානො	226	පඤ්ඤාධිමුතො	„
පඤ්ඤානො	351	පඤ්ඤාපචේතො	265
පඤ්ඤානාටේන පඤ්ඤා	77	පඤ්ඤාපටිලාභාය,	
පඤ්ඤානාටේන	70	පඤ්ඤාච්ඡේදාය, පඤ්ඤා	
පඤ්ඤානා	264	වෙපුලාය, පඤ්ඤා	
පඤ්ඤානාති පුග්ගලො		බාහුලාය	467
පඤ්ඤානා පඤ්ඤා	354	පඤ්ඤාපනා	411, 412
පඤ්ඤා	104, 141 371	පඤ්ඤාපභෙදකුසලො	470, 479
පඤ්ඤාකකිකා	222, 226, 403, 404	පඤ්ඤාපායාදො	265
පඤ්ඤාගතිසමාරුලො	284	පඤ්ඤාපෙතා	471
පඤ්ඤාබිනිකො සමාධි	88	පඤ්ඤාබලං	265
පඤ්ඤාබලමකකිකා	95	පඤ්ඤාබාහුලං	477
පඤ්ඤානිවරණානි	83	පඤ්ඤාය	451
පඤ්ඤානි නිවණේති	284	පඤ්ඤාය ච විචට්ටනා	183
පඤ්ඤානං මහාපුඤ්ඤානං		පඤ්ඤායති	425
පුඤ්ඤාචිතො ඉද්ධි	501	පඤ්ඤායමෙතං	477
පඤ්ඤා පණ්ණොස සමාධි	166	පඤ්ඤායස්ස පරිමිතං	194, 422
පඤ්ඤා ලකඛණානි	179	පඤ්ඤාරතනං	265
පඤ්ඤාචග්ගියො	438	පඤ්ඤාච්ඡේදාය	468
පඤ්ඤා විභවද්ධියො	313	පඤ්ඤාචෙපුලාය	468
පඤ්ඤාචියති	166	පඤ්ඤාසත්ථං	265
පඤ්ඤාචොකාරභවො	62	පඤ්ඤාසංයො	477
පඤ්ඤා සිලානි	161	පඤ්ඤා ඡුයං 61, 262, 265, 404	
පඤ්ඤා සිලානි පාණානිපාතස්ස		පඤ්ඤා ඡුයං ආධිපතෙය්‍යො	
පඤ්ඤානං සිලං	159	තොති	395
පඤ්ඤාති කාමගුණේති	204	පඤ්ඤා ඡුයස්ස චිත්තෙන	383
පඤ්ඤා ඡුයානි පඤ්ඤාබලානි	448	පඤ්ඤාං අභිසංඛරිතා	474
පඤ්ඤාමානි භික්ඛවෙ	372	පටිකුප්පිතං	486
පඤ්ඤා හතිබලං	449	පටිසංයොජනා	196
පඤ්ඤාචා	267	පටිසංසඤ්ඤා	93
පඤ්ඤා	264, 442	පටිසංසඤ්ඤානං අත්ථානමා	389
පඤ්ඤාආලොකො	265	පටිසංසඤ්ඤානං අත්ථානමා	
පඤ්ඤාමහායො	265	නානාත්තසඤ්ඤානං	
පඤ්ඤානෙත්තු	477	අමනාසිකාරං	390
පඤ්ඤාකකිකා	478	පටිසංසංයො	272
පඤ්ඤාගරුකො	477	පටිසංසං	83
පඤ්ඤාචරිතො	477	පටිච්චසම්ප්පතකම්මො	171
පඤ්ඤාතදුග්ගතරටේන	77	පටිච්චසම්ප්පතනං	85, 177

	පිටියිඛිකා.		පිටියිඛිකා.
පරිච්ඡේදපාදය	171	පරිච්ඡේදය	73, 424
පරිච්ඡේදය	227	පරිච්ඡේදය	395, 398
පරිච්ඡේදය	73	පරිච්ඡේදය අනන්‍යය	
පරිච්ඡේදය	451	හොඳි	190
පරිච්ඡේදය	473	පරිච්ඡේදය	395
පරිච්ඡේදය	465	පරිච්ඡේදය	463
පරිච්ඡේදය	326	පරිච්ඡේදය	480
පරිච්ඡේදය	281	පරිච්ඡේදය	68
පරිච්ඡේදය හොඳි	316	පරිච්ඡේදය	449
පරිච්ඡේදය	454	පරිච්ඡේදය	192
පරිච්ඡේදය අභිසම්ප්‍රදාය	439	පරිච්ඡේදය	74
පරිච්ඡේදය	325	පරිච්ඡේදය	187
පරිච්ඡේදය	325	පරිච්ඡේදය	183
පරිච්ඡේදය		පරිච්ඡේදය	65, 184
පරිච්ඡේදය	76	පරිච්ඡේදය	403
පරිච්ඡේදය	69	පරිච්ඡේදය	2
පරිච්ඡේදය	85	පරිච්ඡේදය	
පරිච්ඡේදය	371	පරිච්ඡේදය	2
පරිච්ඡේදය		පරිච්ඡේදය	6
පරිච්ඡේදය	371	පරිච්ඡේදය	411, 412
පරිච්ඡේදය		පරිච්ඡේදය	129
පරිච්ඡේදය	142	පරිච්ඡේදය	416
පරිච්ඡේදය	28	පරිච්ඡේදය	216
පරිච්ඡේදය	387	පරිච්ඡේදය	214
පරිච්ඡේදය	515	පරිච්ඡේදය	62
පරිච්ඡේදය	448	පරිච්ඡේදය	217
පරිච්ඡේදය	71	පරිච්ඡේදය	514
පරිච්ඡේදය	3	පරිච්ඡේදය	218
පරිච්ඡේදය	467	පරිච්ඡේදය	98
පරිච්ඡේදය	270	පරිච්ඡේදය	56
පරිච්ඡේදය	400	පරිච්ඡේදය	308
පරිච්ඡේදය	92	පරිච්ඡේදය	214
පරිච්ඡේදය	105, 463, 468	පරිච්ඡේදය	519
පරිච්ඡේදය	387	පරිච්ඡේදය	238
පරිච්ඡේදය	401	පරිච්ඡේදය	303
පරිච්ඡේදය	171, 268, 354	පරිච්ඡේදය	476
පරිච්ඡේදය	211	පරිච්ඡේදය	356
පරිච්ඡේදය	377	පරිච්ඡේදය	94, 213, 303
පරිච්ඡේදය	226, 400, 424, 428	පරිච්ඡේදය	386
පරිච්ඡේදය	76, 200	පරිච්ඡේදය	400

පිටස්ඛිකා.		පිටස්ඛිකා.	
පණ්ණිසංග්‍රහවතී	400	පහච්ඡන්ත	409
පණ්ණිසංග්‍රහනානං	377	පහවනිතෙධන	362
පණ්ණිතිතං	194	පහසාරානං	275
පණ්ණිතිතො	392	පහාවනා	266
පණ්ණිතවේදින	417	පහාසෙති	334
පණ්ණිතවේදි	67	පහාසො	358
පණ්ණිතා	92, 316	පභින්නාසුඤ්ඤා	470
පණ්ණිතාතිමුත්තනා	26	පහෙදෙ	266
පණ්ණිතාතිමුත්තනිකා	273	පමානබ්‍රහ්ම	431
පණ්ණිතො	259	පමාදං	371
පණ්ණිතො	26	පමාදෙ	68
පණ්ණිතො	359	පමාදෙ	224, 476
පණ්ණිවට්ඨං	264	පමුදිතස්ස	210
පණ්ණිවට්ඨං පරිපුරෙන්නි	466	පමොදනා	358
පණ්ණිතා	378, 474	පයානො	277
පණ්ණිතරස භවදිට්ඨිසො	313	පසිරුපාසනො	371
පණ්ණිතරස සමිඛාරුපෙකකා	192	පසිරුපාසනති	273
පතිට්ඨාපකවේදින	379	පසොගඤ්ඤා සාධෙති	327
පතිට්ඨාපකවේදි	67	පසොගපටිපාසාදායී	
පතිට්ඨිතො	444	පසුඤ්ඤා ඵලෙ ඤාණං	20
පතොදෙ	265	පරතො පන කම්මස්ස කතා	
පතනං	295	විතෙන්න ව ඤාණෙන ව	511
පතනදණ්ඩො	282	පරතොපි ඤාණො	
පතති	377	දිට්ඨිට්ඨානං	300
පතතිසම්පතති	468	පරතො සමනුපස්සනාකාය	394
පතෙතා වා පාපුණ්ණිස්සති වා	378	පරතො	473
පත්තනා	303	පරනිමිතවසවතති	441
පදහති	117	පරනිමිතවසතතිදෙවෙ	206
පදහනවේදි	69	පරපතතියා	323
පදෙසෙ	377, 474	පරපුග්ගාලානං	242, 454
පදෙසසම්භාරෙ ඤාණං	33	පරමවේදි	354
පධානං	328	පරමත්ථපුඤ්ඤා	459
පධානං පඤ්ඤායති	327	පරමතො පරිවත්තති	473
පධානවේදි	72	පරමමරණං	311
පන	516	පරලොකවත්තභයදස්සාවි	267
පප ඤාණො	293	පරසත්තානං	242, 454
පපාතා උද්ධතා	281	පරමකාපඤ්ඤා පපතො	282
පඤ්ඤානො	438	පරමවේදි	151
පඤ්ඤාගුණා	350	පරමවේදිය	204
පඤ්ඤා	237	පරමසති,	239, 486

පිටියිඛිකා.		පිටියිඛිකා.	
පරාමාසො,	223, 298	පරිතිඛිණ්ණපො,	332
පරිකඩාරු	435	පරිතිඛිණ්ණෙ ඤාණං.	28
පරිකඩාරුය සංවහනති	160	පරිතිබ්බුතො	293
පරිග්ගහවෙධින	329	පරිපපෙඨ ඤාණානි	320
පරිග්ගහවෙධින සමාධි	166	පරිපපෙඨ ඤාණානි ච	
පරිග්ගහවෙධින	68, 350	උපකාරෙ ඤාණානි	321
පරිග්ගහමණ්ඩා	411	පරිපාකවෙධින	430
පරිග්ගහසුඤ්ඤදිප්ප	459	පරිපුච්ඡා	5
පරිග්ගහො	463	පරිපුණ්ණා	142, 329
පරිචිතවෙධි	71	පරිපුණ්ණං අභාවිතා	324
පරිචිතා	329	පරිපුණ්ණා සුභාවිතා	
පරිචිතාය	432	අනුපුඛිං පරිචිතා	329
පරිච්චතතජිවිතං.	144	පරිපුරණවෙධින	430
පරිච්චතතා හොනති	211	පරිපුරවෙධින පරිපුණ්ණා	
පරිච්චාගවෙධි ඤාණං.	24	චතසොභාවතා	329
පරිච්චාගවෙධින	417	පරිපුරිවෙධි	66
පරිච්චාගවෙධින විමුහති	200, 437	පරිමජ්ජති	239, 486
පරිච්චාගවෙධි	67	පරිමුඛං සතිං උපධිපෙතා	337
පරිච්චාගපටිතිසංගෙහා	362	පරිශතති	5
පරිච්චාගවොසංගෙහා	72	පරිශන්තං කතා	206
පරිජානනවෙධි	73	පරිශාදනවෙධින	379
පරිජානනෙතා විච්චති		පරිශාදියති	222, 225, 380
පරිඤ්ඤවෙධි	38	පරිශායෙන	392, 396
පරිඤ්ඤානං පතිණං,		පරිසුඤ්ඤානා	431
සච්ඡිකතං භාවිතං.	439	පරිසුච්චිතො	283
පරිඤ්ඤානා හොනති	211	පරිසෙසනා නානත්තං.	211
පරිඤ්ඤපඤ්ඤා	24	පරිසොගාගණෙ ඤාණං.	32
පරිඤ්ඤ පටිවෙධං.	86	පරිසොගාගණෙ පඤ්ඤා	36
පරිඤ්ඤ පටිවෙධං.		පරිසොගාගති	228
පරිච්චිජ්ඣති	227, 397	පරිසොගාගතං.	464
පරිඤ්ඤ පටිවෙධිවෙධි	64	පරිසොදානං.	324, 434
පරිඤ්ඤාය තීරණවෙධි	70	පරිසොදානෙන	235
පරිඤ්ඤායං පභාතඛිං.		පරිසොනදොධා	279
සච්ඡිකාතඛිං භාවෙනඛිං.	439	පරිසෙසිතං.	295
පරිඤ්ඤායා	43	පරිච්චුමො	310
පරිණාසිකා	264, 477	පරිචාරවෙධින	430
පරිත්තං ඔකාසං.	310	පරිචාරවෙධින පරිපුණ්ණා	329
පරිත්තභූමකො	273	පරිචාරවෙධින	
පරිදමෙති	235	පරිපුරවෙධින සමාධි	166
පරිදෙවො	66, 108, 185	පරිචාරවෙධි	66

	පිටුවකිනා.
පරිවාර	435
පරිවාරය සංවත්තනති	160
පරිසාසු	453
පරිසුඛං	324
පරිසුබෙන	235
පරිලාභනානතනං	211
පරිලාභො	412
පරෙ ව පරිනිබ්බාපෙභුං	293
පලාපො	108
පලාසො	224, 476
පලලකිකං	337
පචත්තං	184, 222, 223, 398
පචත්තඋසීති	168
පචත්තපරියාද්‍යනං	469
පචත්තපරියාද්‍යෙන	28
පචත්තසන්නතාධිපතෙය්‍ය	
පරිවාරං	262
පචත්ති	65
පචරො	437
පච්චයවෙධා	68
පච්චයබහුලො	477
පසාදනියෙ සුත්තනෙත්ත	371
පසාදෙතා සො හි භගවා	471
පසාදෙ ආයතනං	170
පසීදනවෙධා	71
පසං පසංති	472
පසංති	171, 210, 268, 398
පසංඛාකායො	210
පසංඛි	68
පසංඛි උපපජ්ජති	379, 419
පසංඛිබහුලං	394
පසංඛිබහුලො සමාධිඤ්ඤං	
පරිලහති	394
පසංඛියා සංවත්තනති	157
පසංඛියා සුඛෙ වෙච	421
පසංඥං	331
පසංනවෙධා	71
පසංනතානං	277
පසංමිතයං කායසංඛාරං	215, 277

	පිටුවකිනා.
පසංමිතයං කායසංඛාරං	
-පෙ-සික්කති	338
පසංමිතයං චත්තසංඛාරං	346
පසංමිති	210
පසංඝං	329
පසංඝප්‍රතික්ඛිනා නික්කන්ති	322
පසංඝප්‍රතිලාභෙ මුච්ඡනා	„
පසංඝාදිවජ්ඣාපරියොසානං	„
පභාණ්‍ධෙධින	38, 417
පභාණ්‍යය	117
පභානවෙධා	66
පභානසං පරිච්චාගවෙධා	70
පභානාය	225
පභානෙ පඤ්ඤා	24
පභිණ්‍යනා	371
පභිණ්‍යා භොනති	211
පභොමි	293
පළිපනනා	281
පළිබොධං ඡේතා	„
පළිබොධවෙධා	73
පළිබොධසීසං	223
පාකටං	486
පාකාරො	237
පාටිකඛ්ඛා	432
පාටිභාරියානි	516
පාණ්‍යා	433
පාණාතිපාතං	154
පාණාතිපාතං සංවරවෙධිනං	154
පාණාතිපාතං සංවරවෙධිනං	
සීලං අවිතික්කමවෙධිනං සීලං	154
පාණාතිපාතො	154
පාතුභාවො	105
පාදවෙධා	72
පාපකානං	117, 225
පාපමක්ඛි	317
පාපමිනොපි දිට්ඨිධ්‍යානං	300
පාපුණ්‍ධෙධින	429
පාමුජ්ජං	73, 358
පාමුජ්ජං උපපජ්ජති	351, 379
පාමුජ්ජබහුලො	478

පිටිමය කටයුතු.	පිටිමය කටයුතු.
පාලන මණ්ඩලය	209
පාලන මණ්ඩලය සංවිකල්ප නව්	159
පාරිසරික	435
පාරිසරිකය	117, 225
පාරිසරිකය සංවිකල්ප නව්	160
පාරිසරිකය	431
පාලන මණ්ඩලය	348
පාලන මණ්ඩලය	350
පාලන මණ්ඩලය	378
පාලන මණ්ඩලය	104
පාලන මණ්ඩලය	412
පාලන මණ්ඩලය	155
පාලන මණ්ඩලය	486
පාලන මණ්ඩලය	275
පාලන මණ්ඩලය	210, 358
පාලන මණ්ඩලය	379, 419
පාලන මණ්ඩලය	215, 345
පාලන මණ්ඩලය	පාලන මණ්ඩලය
පාලන මණ්ඩලය	215
පාලන මණ්ඩලය	68
පාලන මණ්ඩලය	210
පාලන මණ්ඩලය	131
පාලන මණ්ඩලය	159
පාලන මණ්ඩලය	327
පාලන මණ්ඩලය	128, 130
පාලන මණ්ඩලය	480
පාලන මණ්ඩලය	99
පාලන මණ්ඩලය	72
පාලන මණ්ඩලය	434
පාලන මණ්ඩලය	433
පාලන මණ්ඩලය	224
පාලන මණ්ඩලය	480
පාලන මණ්ඩලය	273, 460
පාලන මණ්ඩලය	468
පාලන මණ්ඩලය	143
පාලන මණ්ඩලය	349
පාලන මණ්ඩලය	,,
පාලන මණ්ඩලය	186
පාලන මණ්ඩලය	192
පාලන මණ්ඩලය	පාලන මණ්ඩලය
පාලන මණ්ඩලය	311
පාලන මණ්ඩලය	30
පාලන මණ්ඩලය	469
පාලන මණ්ඩලය	466
පාලන මණ්ඩලය	436
පාලන මණ්ඩලය	415
පාලන මණ්ඩලය	93, 430
පාලන මණ්ඩලය	317
පාලන මණ්ඩලය	317
පාලන මණ්ඩලය	317
පාලන මණ්ඩලය	374
පාලන මණ්ඩලය	5
පාලන මණ්ඩලය	332
පාලන මණ්ඩලය	248
පාලන මණ්ඩලය	37, 247
පාලන මණ්ඩලය	237, 248
පාලන මණ්ඩලය	134
පාලන මණ්ඩලය	426
පාලන මණ්ඩලය	275
පාලන මණ්ඩලය	169, 170
පාලන මණ්ඩලය	374
පාලන මණ්ඩලය	332
පාලන මණ්ඩලය	93
පාලන මණ්ඩලය	93
පාලන මණ්ඩලය	470
පාලන මණ්ඩලය	,,
පාලන මණ්ඩලය	302
පාලන මණ්ඩලය	470
පාලන මණ්ඩලය	,,
පාලන මණ්ඩලය	60
පාලන මණ්ඩලය	93
පාලන මණ්ඩලය	166
පාලන මණ්ඩලය	471

පිට්ඨකය.		පිට්ඨකය.	
පොථ්ථ්‍ය නිකො	438	බතිද්ධා වුට්ඨානවිවට්ඨන	
පොනොහවිකා	110	පඤ්ඤා	399
එද්දනා	356	බතිද්ධා වුට්ඨාන විවට්ඨන	
එද්දිනා වලිනා	324	පඤ්ඤාගොත්‍රභුඤ්ඤාණං	181
එද්දිනො.	"	බතිද්ධා වුට්ඨානො විමොක්ඛො	387
එරිනා	388, 474	බතිද්ධා සංඛාරනිමිතතං	193
එරුයා වාමා	155	බතිද්ධා සුඤ්ඤා	459
එලකඛණේ ජාතා ධම්මා		බතිමුඛො	479
සංඛේව අව්‍යාකතා ගොතනි	263	බහුකං ආවජ්ජති	482
එලානං සච්ඡිකිරියවේධා	69	බහුකමපි ථොකං අභිට්ඨාති	480
එසසුණ්ණවේධා	70, 73	බහුකෙති ආකාරෙති	277
එසසුපච්චයා වෙදනා	247	බහුකෙදපි ආදිසති	517
එසසිනා පඤ්ඤාය ධම්ම		බහුධාපි හුනා එකො ගොති	485
වචනානතො	467	බහුධා ගොති	236
එසසිනා වා	397	බහුලිකතාය	432
එසසිනා ගොතනි	211	බහුලිකමම.	401
එසසිනො	297	බහුලිකමමවේධා	71
එසසො	63	බහුලිකමමාය	159
එසසොපි දිට්ඨිට්ඨානං	300	බහුලිකතෙති	387, 416
එසසො සමොධානවේධන	76	බහුසසුතො	479
එසසො සාසවො උපාදිනියො	77	බාරාණසියං	437
එලිවට්.	106	බාහුසච්චං	5
පුට්ඨිතනා පඤ්ඤා	32	බිජං හිසස	304
පුට්ඨිතනා සච්ඡිකතොති		බිජගාමභුතනාමා	514
කායසකඛි	396	බුජ්ඣනවේධන	459
පුට්ඨො එසසො	170	බුජ්ඣනවේධා	71
පුසනවේධ ඤ්ඤාණං	24	බුජ්ඣනති	429
පුසනවේධන	227, 400	බුජ්ඣනති බොජ්ඣකයා	429
පුසති	228	බුජ්ඣනා සච්චානිති බුද්ධා	333
පුසනා	468	බුද්ධාවකචු	383
පුසසුපුසසවයං පසුනති	212	බුද්ධාඤ්ඤාණානි දුක්ඛා ඤ්ඤාණානි	297
පොට්ඨකො	56	බුද්ධා	409
බකිනං	223	බුද්ධානුසස්සති	162, 214
බලං	446	බුද්ධිලභනවේධන	429
බලකරණියා	513	බුද්ධිසම්පන්නා	378
බලපප්පනො	329	බුද්ධිසම්පන්නානං	377
බලෙසු ව විසිභාවං	332	බුද්ධො	332
බතිද්ධා	23, 173, 463	බුද්ධො ආසයං ජානාති	474
බතිද්ධා ව සංඛනිමිතෙනති	195	බුද්ධොති කෙනවේධන	
බතිද්ධා නිලනිමිතෙන	387	බුද්ධො	333

	පිටස්ඛකා.
බුද්ධෙති නෙතං නාම.	334
බොජ්ඣකියා	89, 428, 446
බොධනට්ඨන	429
බොධපක්ඛියට්ඨන	429
බොධාය සංවත්තනනති	,,
බොධිපක්ඛියා	331
බොධිපක්ඛියා ධම්මා	401
බොධිසත්තසෙසව සතො	426
බොධෙතා පජායාති බුද්ධා	
සබ්බසුද්ධතාය බුද්ධා	333
බොධෙනති	429
බුහමකාසිකා	441
බුහමචරියං	348, 411
බුහමචරියමණෙතා	411
බුහමසුද්ධතං	372
බුහමභුතො	472
බුහමලොකං	206
බුහමලොකුපගො හොති	433
බුහමලොකෙ සිතො සහසසි	
ලොකධාතුසරෙන විඤ්ඤ	
පෙසි	488
බ්‍රාහ්මණමහාසාලා	402
බ්‍රාහ්මණා	334
බ්‍රාහ්මණෙසු	372
බ්‍රහ්මජනනිරුත්තනාතිලාපා	212
බ්‍රහ්මකරොති	478
බ්‍රහ්මභූතං	451
බ්‍රහ්ම	65
බ්‍රහ්මපාදං	450
බ්‍රහ්මපාදවිතකෙකා	478
බ්‍රහ්මපාදානුපතිතං	323
බ්‍රහ්මපාදො	156
හගවතො පච්චසෙසාසුං	370
හගවා	369
හගවා එතදවොච	370
හගවා චක්කමති	276, 277
හගවා තිට්ඨති	277
හගිති	109
හභග්ගො අනුපසංගි	183

	පිටස්ඛකා.
හභගානුපසංගෙන පඤ්ඤා	
විපසංගෙන ඤාණං	14
හජ්ජො	371
හජ්ජනති	273
හඤ්ඤමානො	440
හදන්ත	370
හඛ්ඛාහඛ්ඛ	269
හයං	185
හයං ඉති	,,
හයතුපට්ඨානෙන පඤ්ඤා	14
හයතො	394
හයතො උපට්ඨාති	398
හයනති	185
හවගාමිකමමා	268
හවඤ්ඤ දිට්ඨිං	314
හවඤ්ඤ දිට්ඨිං විහවඤ්ඤ දිට්ඨිං	314
හවතණ්ණා	82, 110
හවතණ්ණාපරික්ඛයා	316
හවදිට්ඨි	302
හවදිට්ඨිසන්තතිසසිතා වා	
සත්තා හොනති විහවදිට්ඨි	
සන්තතිසසිතා වා	270
හවපච්චයා ජාති	248
හවරතා	315
හවරගානුසයා	196
හවසමමුදිතා	315
හවාහවො	316
හවාරාවො	315
හවාසවො	214
හවිසංගි කමමං න	
හවිසංගි කමමවිපාකො	406
හවෙ	316
හවො ජාතියා ජාති	
ජරාමරණස්ස	168
හාතා	109
හාවනට්ඨන	38
හාවනට්ඨා	71
හාවනාපඤ්ඤා	24
හාවනා	91, 197, 327, 401
හාවනා න පරිභායති	422

	පිටිසංඛ්‍යා.
භාවනාපටිච්චෝ	427
භාවනාබලං	449
භාවනාබහුලිකමං අලංකාරා	435
භාවනාස	117, 159, 225, 395
භාවනාස පරිපණො හොති	190
භාවනාවිසේසාධිතමධො	67
භාවසනො	320
භාවිතං හොති සුභාවිතං	371
භාවිතානි චෙව හොතති	
සුභාවිතානි ච	371
භාවිතාස	432
භාවිතා වා	397
භාවෙතඛං	43
භාවෙනති වා	397
භාවෙති	92, 513
භාසනො	335
භාසෙති	334
භික්ඛවෙ	369, 518
භික්ඛු	369, 519
භික්ඛු ආමනෙතසි	438
භියෙතාභාවාස	117, 225
භිසි	350
භුමො දෙවා	440
භුතං	85, 316
භුතනො පසස්සති	316
භුතපරිඤ්ඤනො	,,
භුතපාලයේරෙපි	493
භුතස්ස ච අභික්කමති	310
භුතස්ස විභවා	,,
භුතා	433
භුමි	23
භුමියො	205
භුරි	477
භෙදො	107
භො	316
භොගබ්‍යසනං	108
භොජනෙ මත්තඤ්ඤතං	478
භොනො	516
භොනෙතා	260

	පිටිසංඛ්‍යා.
මකෙධා	224, 476
මග්ගං සමොධානෙසි	353
මග්ගකොවිදො	471
මග්ගකවිණේ ජාතා	263
මග්ගඤ්ඤ	471
මග්ගවිදු	471
මග්ගඵලානි	206
මග්ගභාවනා හොති	512
මග්ගස චිට්‍යං	427
මග්ගසමධිතිස්ස ඤ්ඤං	
දුකෙධිපෙතං ඤ්ඤං	264
මග්ගස්සොතං ඵලං	198
මග්ගා	206
මග්ගානුගාමි ච පන	471
මග්ගෙ ඤ්ඤං	19
මග්ගෙති කෙනාධොන මග්ගො	410
මග්ගෙ නිබ්බාණාරමමණේ ච	
යං තස්ස	353
මග්ගො චෙව හෙතු ච	410
මග්ගො සඤ්ජායති	415
මච්චිපාසෙන පරික්ඛිනෙතා	281
මච්චිමරණං	107
මච්චරියං	224
මජ්ඣිමනිකසමයං	93
මජ්ඣා	92
මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං	326
මජ්ඣිමා	92, 439
මජ්ජේකා	165
මඤ්ඤො වා	349
මඤ්ජුරධානං	275
මණ්ඩපෙය්‍යං	411
මදො	224, 476
මනසිකාණේ	373
මනසිකාණේ සමුර්ධානධොන	76
මනි ඤ්ඤං	60, 360
මනුස්සානං	516
මනුස්සානං පියො හොති	432
මනො	56, 201
මනොධාතු	59

පිටස්ඛකා.	
මනොමනාසනනං	359
මනොමයං	488
මනොමයා ඉද්ධි	480
මනොමානසං	359
මනොපිඤ්ඤාණං	56
මනොවිඤ්ඤාණධාතු	59
මනොසංඛාරාපණිතිතා	516
මනොසමුත්තාප්පනතාය	394
මනොසමිථියො	56
මමන්ති මානවිනිබ්බාදිට්ඨි	301
මමන්ති මානවිනිබ්බාය	312
මම සන්තිකෙ	414
මරණං	63, 66
මරණමපි දුක්ඛං	102
මරණසති	214
මග්ගනං	242, 388
මග්ගධිනො	471
මග්ගෙන අපේ පරිගණනාති	469
මහාකන්තාරපටිපනො	281
මහාකරුණාසමානතියා ඤාණං	41
මහාපිදුග්ග	281
මහාපඤ්ඤාං පරිපුරෙති	465
මහාපඤ්ඤා නිබ්බිදානුපය්‍යනා	465
මහාපපානෙ	281
මහාපලිපෙ	281
මහාපළිබොධෙන පලි බුද්ධො	281
මහාබ්බිතබ්බො	281
මහාභූතා	355
මහාභූමනො	273
මහාරජ්ඣෙකි	266
මහාරජ්ඣෙකි	267
මහාසංසාරපටිපනො	281
මහාසමිධාපටිපනො	281
මහාසාරා	402
මහාසාරා	402
මහිකා මුත්තො	334
මහොසපකකිනො	282
මා එවං මනසි කරිත්ථ	517
මා එවං විකකකසිත්ථ	517
මානා	109

පිටස්ඛකා.	
මානා	196
මානානුසයො	272
මානො	203, 224, 476
මානො ච දිට්ඨි ච විවිකිච්ඡා ච	273
මායා	224, 476
මායාපි	317
මා වෙරිනො මා දුක්ඛිනො,	
මා දුක්ඛිතතා	434
මිච්ඡා ආජිවං පතාය	117
මිච්ඡා කමමනො වුට්ඨාති	195
මිච්ඡාවාගෙ	154
මිච්ඡාජිවා වුට්ඨාති	195
මිච්ඡාඤාණං	229
මිච්ඡාදිට්ඨි	156, 301, 309
මිච්ඡාදිට්ඨිකමමසමාදානා	261
මිච්ඡාදිට්ඨිකා	261
මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයා	228
මිච්ඡාදිට්ඨියා පතාණාය	410
මිච්ඡාදිට්ඨියා වුට්ඨාති	194
මිච්ඡාදිට්ඨියො	314
මිච්ඡාදිට්ඨිවුපසමපච්චයා	229
මිච්ඡාදිට්ඨිතතා	408
මිච්ඡාවාචාය වුට්ඨාති	195
මිච්ඡාසංඛාපපා වුට්ඨාති	195
මිච්ඡාසංඛාපපච්චයා මිච්ඡා	
සංඛාපපවුපසමපච්චයා	229
මිත්තසමපත්ති	6
මිත්තා	109, 334
මිසසිභාවො	109
මුඛවිණේණො විපසිද්ධි	433
මුච්චති	392
මුච්චනට්ඨො	71
මුඤ්චිතුක්ඛානො	
පටිසංඛිධාසනතිට්ඨිනා	
පඤ්ඤා සංඛාරාපෙකකාසු	
ඤාණං	16
මුඤ්ඤාබ්බාප්පනා	279
මුඤ්ඤාමා	491
මුත්තං	295
මුත්තා වෙධන	76

පිට්ඨකය.		පිට්ඨකය.	
මුත්තො	293	යං තං අරියා ආවික්ඛන්ති	
මුදිකා	62	ලපෙක්ඛනො සතිමා	
මුදුං කරොති	235	සුඛවිහාරී	133
මුසා	155	යං තං චන්තං	415, 419
මුලං ටිකෙය්‍ය	512	යං දුක්ඛසච්චං අව්‍යාකතං	426
මුලවරියවේන	429	යං දුක්ඛසච්චං කුසලං	426
මුලවේන	429	යං දුරේ සන්තිකේ වා	173
මුලවේයා	72	යං මුද්ධාවක්ඛ	383
මුලපටිසමභිදවේන		යං ඵරති	310
මුලපටිසමභිදපාප		යං යං විදිතං තං තං ඛමති	228
මුලපටිසමභිදපාප	430	යං ලොකේ පියරූපං	273
මුලපටිසමභිදය		යං ලොකේ පියරූපං	
මුලපටිසමභිදය		සාතරූපං	111
මුලපටිසමභිදය	430	යඤ්ච භයභූපට්ඨානේ ඤ්ණං	398
මුලපටිසමභිදය	430	යඤ්ච මනෝකමමං	303
මුලපටිසමභිදය	365	යඤ්ච සථාභූතං ඤ්ණං	398
මුලපටිසමභිදය		යඤ්ච චිතිකමමං	303
මුලපටිසමභිදය	504	යතො	427
මුලපටිසමභිදය	62	යථාසා	332
මුලපටිසමභිදය	435	යථා කථං විය	357, 512
මුලපටිසමභිදය	501	යථා කමමුපගෙ	271
මුලපටිසමභිදය	388	යථා දිට්ඨි	303
මුලපටිසමභිදය	388	යථා දිට්ඨා තථා රත්ති	258
මුලපටිසමභිදය	264, 378, 477	යථා මුද්ධාන දෙසිතා	329, 334
මුලපටිසමභිදය	317, 378	යථා භූතං	372, 398, 450
මුලපටිසමභිදය	436	යථා භූතං ජානනො පසංගො	231
මුලපටිසමභිදය	358	යථා භූතං ජානාති	210
මුලපටිසමභිදය	204	යථා භූතං ජානාති පසං	
මුලපටිසමභිදය	203, 224, 476	නීති නිබ්බිදඤ්ණං	363
මුලපටිසමභිදය	169	යථා භූතං පජානාති	454
මුලපටිසමභිදය	424	යථා භූතං ඤ්ණං	271
මුලපටිසමභිදය		යථා භූතඤ්ණදසසානං	74, 75
මුලපටිසමභිදය	424	යථා සමා චුලපඤ්ඤා	
මුලපටිසමභිදය	424	ඵකොපි හුත්වා ඛුත්වා භොති	483
මුලපටිසමභිදය	206	යථා සමාදින්නං	151
මුලපටිසමභිදය	173	යථා සමාදින්නං සික්ඛාපදං	
මුලපටිසමභිදය	478	විනික්ඛමාය	152
මුලපටිසමභිදය		යත්ථ	349, 350
මුලපටිසමභිදය		යත්ථ නාපඤ්ඤාති	400
මුලපටිසමභිදය		යත්ථ යත්ථ ආකඛති	329
මුලපටිසමභිදය		යදිදං	243, 462

	පිටිසම්මසාදායකපාඨාංග.
සද්දං පඤ්ඤාය	476
සද්දං බුද්ධා	334
සමකපාටිභි රෙ ඤාණං.	41
සමපි	452
සමපිච්ඡං න ලභති තමපි	
දුක්ඛං.	104
සසො	151
සසම්මං සසම්මං වජ්ජසම්මං.	330
සසංසං	109
සසංසං පුග්ගලසංසං	469
සා අච්චි සො වණ්ණණං	308
සා ඉමෙසු තිස්ස සානෙසු	427
සා ච අනන්තානුපස්සනා සා ච	
සුඤ්ඤානානුපස්සනා	399
සා ච දිට්ඨියඤ්ඤා වජ්ජං.	308
සා ච දුග්ගතො වුට්ඨාන	
විවට්ටනො පඤ්ඤා	399
සා තෙසං තෙසං සත්තානං	105
සා දිට්ඨි	300
සානිකතවෙට්ඨා	71
සානිකතාය	432
සා පිතිපාමුත්ථං.	358
සාමා	441
සායං නණ්ණා	110
සාවකිවඤ්ඤා	427
සාවතකං	473
සාවතා	294
සාවතා අච්චි	431
සාවතා දුක්ඛසංසං දුක්ඛවෙට්ඨා	297
සාවතා දුක්ඛසංසං දුක්ඛවෙට්ඨා	
සබ්බො දිට්ඨො අදිට්ඨො	
දුක්ඛවෙට්ඨා නාච්චි	297
සාවතා නිරෝධුපට්ඨාති	431
සාවතා සද්දෙවකසංසං	
ලොකසංසං-පෙ-අනුච්චරිතං.	
මනසා සබ්බං ඤාතං.	
අඤ්ඤානං නාච්චි	297
සාවතිච්ඡකං.	218
සාව බුග්ගමලොකා	441
සාව බුග්ගමලොකාපි කායෙන	
වසං වතෙතති	239

	පිටිසම්මසාදායකපාඨාංග.
සුගතනිං භාවෙති	415
සුගතනිවෙට්ඨාන	417
සුගතනිවෙට්ඨා	67
සුගතනිං සමමෙව වතනනති	512
සෙ කෙච්චි	513
සෙ ව වුට්ඨනති කායසංඛාරං	355
සෙ ව වුට්ඨනති චිත්තසංඛාරං	355
සෙ තෙ තෙකකිමෙමන	
සමනනාගතා	517
සෙ දුරෙ සනතිකෙ ව	241
සෙන භගවා යොනුපසංකම්	457
සෙන සෙන චිත්තං.	
අභිනිභරති	330
සෙන සුඤ්ඤා	400
සෙපි තෙ	474
සෙ සෙ ධම්මා සච්ඡිකතා	
භොනති තෙ තෙ ධම්මා	
ඵසසිතා භොනති	98
සෙ වා පනඤ්ඤාපි කෙච්චි	412
සෙසං සෙසං ධම්මානං පටි	
ලාභස්ථාය වාසමනකසංසං තෙ	
තෙ ධම්මා පටිලඤ්ඤා භොනති	
ඵචං තෙ ධම්මා පටිලඤ්ඤා	
මෙව භොනති තිරිතා ව	82
සෙති	322
මයති කෙච්චි	372
සෙති කෙච්චි තෙකකිමෙම.	398
සෙති චිත්තං පට්ටධති	421
සෙති චිත්තං විවට්ටති	192
සො අසංසති තසසුපට්ඨාති	
සො පසංසති තසසුපට්ඨාති	329
සොගානං	69
සොගාවචරො	381
සො ව මිච්ඡාදිට්ඨිකො	317
සො ව සමමාදිට්ඨිකො	317
සො වායං කාමෙසු කාම	
සුඛලුභිකානුයොගො	438
සො වායං පුග්ගලො සද්ධා	
විමුතෙතා	398
සො තසායාසෙව තණ්හාය	111

	පිටිබ්බකා.
යොනියො මනසිකාරමූලකා	210
යොපි වසු විතකෙකා	
පාකවො හොති	352
යො භුතං භුතකො දිස්වා	316
යො හි කොපි	414
යවායං	512
රජ්ජති	284, 290
රතෙතා රාගං පජ්ඣති	512
රසා	55
රුතං	94, 183
රාගං අභිභුසස්සතීති හුරිපඤ්ඤා	476
රාගයානිතා	281
රාගතො විමොචයං විතතං	360
රාගද්‍යොමොහජ්ජපිටිතො	280
රාගබ්බකිනෙන	281
රාගවිරහො	418
රාගසම්පසුත්තානි	203
රාගස්ස ජවනත්ථාය	203
රාගස්ස ජවතා	203
රාගානුපතිතං	323
රාගෙන	481
රාගො	203, 224, 476
රාගො අරි තං අරිං මද්දනිං	476
පඤ්ඤා	476
රාගො පුට්ඨ	224
රාජමහාමත්තස්ස	431
රාජා	501
රාහුගණො විප්පමුත්තො	835
රූපි	348
රූපියා	„
රූපං	63, 77, 173, 209, 387
රූපං අනත්තතො විදිතං	228
රූපං අත්තතො සමනුපස්සති	308
රූපං අත්තතො සමනුපස්සති	
වෙදනං සඤ්ඤං සම්ඛාරෙ	
විඤ්ඤාණං අත්තතො	
සමනුපස්සති	313
රූපං අනත්තතො විදිතං	228
රූපං අනිච්චතො මනසි	
කරොතො	421

	පිටිබ්බකා.
රූපං අනිච්චතො විදිතං	228
රූපං ඉධෙව මරණධම්මං	311
රූපං දුක්ඛතො විදිතං	228
රූපං පටිච්ච	320
රූපං පටිච්චජති	382,
රූපං පස්සනෙතා භාවෙති	95
රූපං පස්සනෙතා සම්මිකරොති	97
රූපකායස්ස වසෙන	
පරිණාමෙති	487
රූපධාතු	61
රූපනිශ්චයෙ නිබ්බාණෙ	
විතතං පක්ඛිද්දති	362
රූපරාගා	196
රූපචන්තං වා අත්තානං	308, 310
රූපචන්තං වා අත්තානං	
අත්තනි වා රූපං රූපසම්මි	
වා අත්තානං වෙදනං	
අත්තතො සමනුපස්සති	
සඤ්ඤං සම්ඛාරෙ විඤ්ඤාණං	
අත්තතො සමනුපස්සති	308
රූපසඤ්ඤා	93
රූපසඤ්ඤා	56
රූපසඤ්ඤානං	388
රූපසඤ්ඤාය	387
රූපසඤ්ඤි	387
රූපසභගතා	99
රූපසම්මි අත්තානං	
සමනුපස්සති	309
රූපසම්මි වා අත්තානං	308
රූපස්ස අස්සාදො	302
රූපා	55, 56
රූපානි පස්සති	385
රූපාරමණතා විතතං	
උපජ්ඣිකා හිජ්ජති	182
රූපාවචරකුසලානං භාවතා	91
රූපාවචරා	91, 205
රූපාවචරො	164
රූපි රූපානි පස්සති	391
රූපුපාදනක්ඛණිකා	110
රූපෙ අනිච්චානුපස්සනා	461

පිටස්සිකා.		පිටස්සිකා.	
රූපෙ ආදි නවං දිසවා	361	ලොකෙ	123, 441
රූපෙ බිහිදො වටසෙව්නි	201	ලොකෙන ආභිරෙකා	448
රූපෙ විරාගානුපසයි	361	ලොකෙන න තිට්ඨනති	"
රූපෙ විරාගෙ	"	ලොකෙන න ලිපෙනති	"
රොගබ්බසනං	108	ලොභකකිකං	479
රොපනටෙඨන	429	ලොභිතකං	166
ලකඛණසුඤ්ඤං	459	ලොභිතකානං	275
ලභනි සමාධිං	481	වකකාදීනි	520
ලහුපඤ්ඤා	477	වප්පිසඛාරවිත්තසඛාරෙසු	460
ලාභනානාහං	211	වප්පිසඛාරා	217
ලාභපරිසන්නං	151	වජ්ජං	268, 450
ලාභහෙතු	"	වජ්ජකා	434
ලාභී	486	වට්ටාමිසං	193
ලාභො	468	වබ්බිතව ධර්මනා	468
ලාලප්පනා	108	වත	520
ලාලපිතතත්	"	වතනනි	395
ලාලපෙපා	"	වතනා	468
ලොකං	388, 454	වජුකතටො	71
ලොකං කරනති	448	වජුකතා	329
ලොකං සමච්ඡිකකන්නා	448	වජුකතාය	432
ලොකභො	448	වජුනානනෙත	23
ලොකභා	377	වජුවසෙන	392, 426
ලොකනිසංඝානාය ස වත්තනති	293	වජුසඛකමනා	183
ලොකවාදපටිසඤ්ඤානා		වමනති	448
දිට්ඨි	302	වයඛමං	177
ලොකසනුනිවාසො	277	වයලකකිණං	325
ලොකමා	448	වයලකකිණවිපස්සනා	183
ලොකසමි	409	වයානුපස්සනා	74
ලොකා උත්තරනති	448	වයො	178, 425
ලොකාමිසං	193	වලිතතවතා	106
ලොකා විපපමුත්තා	448	වට්ඨසංඝාරමමණනා	416
ලොකා සුඤ්ඤානති	"	වසං වහෙතනි	450
ලොකිකො	386	වසභාවප්පතනානං	430
ලොකියා	91	වසලො	317
ලොකියො	391	වසිප්පතනා	329, 397, 444
ලොකුත්තරං බයගාමිමග්ගං	514	වසිභාවටෙඨන	430
ලොකුත්තරමග්ගකකිණේ	511	වසිභාවතා පඤ්ඤා	28, 37, 218
ලොකුත්තරා	391, 91, 263	වසිභාවප්පතනානං	430
ලොකුත්තරෙ	85, 161, 386	වාචා	108

	පිටියිඛකා.
වාතුපලඛියා ව පභාවනා	
න තොති	357
වාදේ	165
වායමති	117
වායො	56
විකමෙපති	421
විකමපිතං	323
විකුඛිනා ඉද්ධි	480
විකඛිමනනපපභාණසඤ්ච	
නිවරණානං පඨමජ්ඣානං	
භාවයතො	86
විකඛිමනනවිවෙකො	514
විකඛිමනනසුඤ්ඤං	
තදඛිනසුඤ්ඤදිසු	459
විකඛාසිතං	166
විකඛාසිතකං	"
විකඛිතතං	242
විකඛිතතකං	166
විකඛිපපති වෙව	422
විකඛිපපති න කිලිසසති	422
විකඛිපපතෙ	323
විකඛිපපති වෙව කිලිසසති ව	422
විකෙඛපගතස්ස	204
විකෙඛපමානස්ස	322
විකෙඛපානුපතිතං	323
විකඛිපතො	323, 423
විගතං	512
විගතං රූපං	461
විගමෙති	512
විගණ්ණිකා	324
විවියඛනුලො	477
විවියො පවිවියො	264
විවාරො	56, 69, 127
විවිකිච්ඡා	198
විවිකිච්ඡානුසයො	273
විච්ඡිද්ධකං	166
විජ්ඣිකා කුමාරකවණණං වා	490
විජානට්ඨො	70
විජානනො	377
විජානනො විචට්ටනිති	
චිතනවිවට්ටො	232

	පිටියිඛකා.
විජානනායො	202
විජ්ජා	95, 437 442, 511
විජ්ජාධරා විජ්ජං	
පරිජපෙතො	510
විජ්ජාමයා ඉද්ධි	480
විඤ්ඤාණං	56, 63, 359, 360
විඤ්ඤාණකසිණං	56
විඤ්ඤාණකායිකො	360
විඤ්ඤාණවරියා	202, 203
විඤ්ඤාණවරියාය	377
විඤ්ඤාණසඤ්ච	404
විඤ්ඤාණපච්චියා නාමරූපං	246
විඤ්ඤාණපච්චියාපි නාමරූපං	403
විඤ්ඤාණස්ස ඵවරූපා	
චරියා තොති	203
විඤ්ඤානාමරා	412
විඤ්ඤානෙ චරති	203
විඤ්ඤානංවායතනං	62
විඤ්ඤානං වායතනං	
සමතික්කමමං	391
විඤ්ඤා	377
විතක්කවිථාරසද්දං සුඛා	516
විතක්කවිවාරානං වුපසමා	129
විතක්කවිථාරවසෙන	35
විතක්කයතො	516
විතක්කයමපනනං	327
විතක්කසගගතො	98
විතක්කාවුපසමමනති	328
විතකොකො	56, 69, 127
විතකොකො ව	387
විතකොකාපි දිට්ඨිධානං	300
විත්තාය	476
විදිහට්ඨින ව	
අවිදිහට්ඨින ව	191
විදිතතතා පඤ්ඤා	32
විදිතා අඛිතං ගච්ඡන්ති	352
විදිතා උපට්ඨිතන්ති	352
විදිතා වෙදනා	352
විදුරෙ	469
විදුරෙපෙනති	449

පිට්‍රසංඛ්‍යා.		පිට්‍රසංඛ්‍යා.	
විරහානුපය්‍යනා	65	විවෙකනිසීතං	513
විරහානුපය්‍යී	215	විවෙකපඤ්ඤා	451
විරහානුපය්‍යී අසංසිද්ධාමි		විවෙකපොණං	451
පය්‍යසිද්ධාමිති සිකති	347	විවෙකා	430
විරහපසංගිතං	98	විවෙකො	513
විරහය	152, 316	විසඤ්ඤානො	±08, 409
විරහාරමමණො	436	විසඤ්ඤානං	448, 482
විරහා විමුච්චති	210	විසඤ්ඤානං වුට්ඨිතං	194
විරහා භොගානි	436	විසඤ්ඤාගුප්ථානකුසලො	382
විරහෙ සිතො	426	විසවිතාය වුද්ධො	333
විරහෙ සමුද්ගතො	436	විසභාගසුඤ්ඤං	459
විරහො	436	විසභාගානි විඤ්ඤාණකායා	463
විරිසං වා භොති	94	විසමං නාදියති	167
විරිසට්ඨො	72	විසමං නෙසති	167
විරිසසමාධිපධාන		විසමා	432
සඤ්ඤාරසමනනාගතං	234	විසිට්ඨං	462
විරියාරමෙත ඤ්ඤං	30	විසිතෙනති	449
විරිසි ස්වයං	60	විසුඤ්ඤානානි	371, 448
විරුලිං	514	විසුද්ධචිත්තසං	322
විරොචනෙ	335	විසුද්ධචිත්තා	517
විරොචනට්ඨො	72	විසුද්ධාය	241
විරොචනෙ	266	විසුද්ධි	430
විවටං	486	විසුද්ධින	259
විවටමණො	418	විසුද්ධො	317
විවටනට්ඨො	417	විසෙට්ඨං	462
විවටනාචසෙන	380	විසෙසභාගියා	40
විවටනති	448	විසෙසමධිගච්ඡති	328, 377
විවටානුපය්‍යනා	74, 75	විසෙසාධිගමාය	410
විවටචිත්තනා තතො		විසෙසො භොති	479
වෙසසාජ්ජති	380	විහරති	123, 129, 365, 388
විවරණං	411, 412	විහාරට්ඨං	25
විවිච්චි කාමෙති	126	විහාරට්ඨ ඤ්ඤං	25
විවිධමපි සෙනාබ්‍යුතං	490	විහාරනානනෙත	25
විවෙකචරියට්ඨො	72	විහාරබහුලො	479
විවෙකජං	128	විහාරසමාපත්තට්ඨන	191
විවෙකජං භූමි	480	විහාරසමාපත්තිනානනෙත	25
විවෙකට්ඨං	451	විහාරධිගමො	26
විවෙකට්ඨො	72, 73	විහාරෙ	350
විවෙකනිත්තං	451	විහිංසා විතනෙකා පාපකෙ	478

පිටස්ඛිකා.		පිටස්ඛිකා.	
විභේදය.	434	වොදනවෙස්	68, 354
විනිකකමනි	151	වොදන	273
විතකණේයා	316	වොදන සූණානි	320, 324
විතදෙය.	242	වොතිනුනාමසෙසු	
විතමල.	440	වරනති පසුසුගනෙන	
විතමොහ.	242	දිට්ඨිගතානි	474
විතරුග.	242, 381	වොසංගචරියවෙස්	72
විතරුගසා	187	වොසංගා	430
විතරුගො සඛිකාරුපෙකඛ.		වොසංගා මූලධි. මුජ්ඣනති	430
විපසානි වා	190	වොසංගො පසුසු	34, 231
විසඬියා ආකාරෙති	171	වොසංගො පරිණාමි.	574
මුට්ඨිකා	200	වොසංජනෙනා විවට්ඨනි	
මුට්ඨානීති ගොත්තු	193	විවොකවිවට්ටො	232
මුට්ඨාන.	454	වොසංජනනා	380
මුට්ඨානවෙස්න	417	වොසංජනනා තනො	
මුට්ඨානවෙස්	67	නිරුජ්ඣනති	380
මුට්ඨානවස්සියං පඨමජ්ඣාන.	218	වොසංවෙස්	72
මුද්ධි.	514	සලඤ්චා වරති	204
මුපසමෙතො	356	සලනාර.	242
වෙදනා	56, 63	සඛිකිව්වතේරෙපි	493
වෙදනානානතො.	210	සඛිකිලෙස.	454
වෙදනාපච්චයා හණ්ණා	247	සඛිකිපො	423
වෙදනාබහුලො		සසුදානනො විවට්ඨනි	
පසුසුද්දියං පටිලහති	395	සසුසුද්දිවට්ටො	232
වෙදනාවනනං වා		සංජීවතේර.	496
අනනානං අනනති වා		සංයොගාතිනිවෙස.	94
වෙදනං වෙදනාය වා		සංයොජනා පඨියනති	328
අනනානං	308	සංයොජනා පඨියනති	
වෙදනාසු වෙදනානුපසානා	352	අනුයයා බ්‍යානනී ගොනනි	415
වෙදබහුලො	394, 478	සංයොජනිකා	301
වෙදසික.	55	සංයොජනිකා දිට්ඨියො	314
වෙදසිකං වෙදනා	170	සංවට්ඨකපෙස විවට්ඨකපෙස	256
වෙනනෙයො	474	සංවට්ඨවිවට්ඨකපෙස	256
වෙසුලං	514	සංවරවෙස්න	75
වෙසුලාය	117, 225	සංවරවෙස්	160
වෙභව්‍යා	264	සංවරවෙස්න සිලවිසුද්ධි	200
වෙය්‍යාකරණේ	440	සංවරපාරිසුද්ධි. සමොපසානි	
වෙසාරජ්ජපනො	329, 397, 444	අවිකෙඛපපාරිසුද්ධි. සමො	
වොදන.	354, 454	පසානි	161

පිටස්ථිතා.		පිටස්ථිතා.	
සංවරපාරිසුද්ධි	160	සඬ්ඛාරා	56, 63, 186, 303
සංවරසමොධානං සීලං	153	සඬ්ඛාරානං	28
සංවරො	354	සඬ්ඛාරා පොනොහවිකා	431
සංවරෙ සීලං	153	සඬ්ඛාරුපෙකඛං අභිනාදුති	187
සංවෙගො උපපජ්ජති	379	සඬ්ඛාරුපෙකඛාය	186
සංවෙපේනා විතතං සමාදහති	379	සඬ්ඛාරුපෙකඛාසු	191
සංසට්ඨා	263	සඬ්ඛාරෙ අජ්ඣුපෙකඛති	186
සංසාරමොචෙනා	281	සඬ්ඛිතතං	242
සංසිද්ධනාදයො	435	සඬ්ඛිතෙන න පඤ්චුපාදා	
සකදගාමිමග්ගඵලං	75	නකඛකා	104
සකදගාමිමග්ගො	75	සඬගති	109
සකදගාමියං	318	සඬගඤ්ඤාති	450
සකකායදිට්ඨි	198, 301, 310	සඬගඛබලං	449
සකකායදිට්ඨි පමුඛානි	317	සඬගතිතානි	426
සකකායදිට්ඨි පමුචෙන		සඬිකානුසංගති	162, 214
චාසට්ඨිදිට්ඨිගතානි	387	සචිතතං පච්චලද්ධං	409
සකකායදිට්ඨියො	314	සච්චගොචරා සච්චසඬගතිතා	443
සකකායදිට්ඨිවිච්ඡිච්ඡා		සච්චට්ඨින	226, 424
සීලබ්බතපරාමාසා	387	සච්චට්ඨො	73, 424
සකකායවච්ඡුකා	301	සච්චනති කතීතා	
සගාරවං	378	කායෙරති සච්චං	427
සගාරවසපපටිස්සං	378	සච්චපරියාපනතා	443
සගාරවසපපටිස්සංඛිවචනං	378	සච්චවච්ඡුකා	443
සඬකප්පනානතතං	211	සච්චවිච්චෙට්ඨෙ ඤාණං	34
සඬකප්පො	427	සච්චා	445, 511
සඬකමපි	441	සච්චානං	69
සඬකිලෙසිකා	512	සච්චානං කති ලකඛණානි	425
සඬකතං	85, 177	සච්චානි	410
සඬකතට්ඨො	70	සච්ච නුලොමිකචිකෙතන ව	
සඬකතමසඬකතං	293	ඤාණෙන ව	511
සඬකතලකඛණඤ්ච		සච්චාතිසමයට්ඨො	67
අසඬකතලකඛණඤ්ච	425	සච්චාතිසමයට්ඨො	332
සඬකතානං සච්චානං	425	සච්චාතිසමයාය	410
සඬකානං	85	සච්චාරමඤ්ඤා	443
සඬකානෙන න	333	සච්චෙ සමුදගතා	443
සඬකාරපච්චයා විඤ්ඤාණං	245	සච්ඡිකතං ඵසසිතඤ්ච	331
සඬකාරපච්චෙසමුපපනතා	169	සච්ඡිකතා කොනති	211
සඬකාරසීසං	223	සච්ඡිකතො	297, 396
සඬකාරසුඤ්ඤා	459	සච්ඡිකාතඤ්ඤා	43

පිටිකිකා.	පිටිකිකා.
සවිජිකා පඤ්ඤානති 334	සතිපට්ඨානං 68, 445, 518
සවිජිකිරියාවෙධින 227, 400	සතිපට්ඨානෙන 371
සවිජිකිරියාවෙධින 38, 73	සතිපට්ඨානෙනසු 377
සවිජිකිරියා 468	සතිමා 123
සවිජිකිරියා පඤ්ඤා 24	සතිසාපරිග්ගණනෙනා 330
සවිජිකිරියා පටිච්චෙධො 397	සතිසමෙධොප්පාදිකා 68
සසෙඤ්චනනා 56	සතිසමෙධොප්පාදිකා ඉති 431
සංජානි 105	සමො 501
සඤ්ජානනාවෙධින 70	සමොකාරි 320
සඤ්ජානනෙනා විචචන්ති 232	සමොකාරිසංඝ ඤාණානි 320
සඤ්ඤා විචචෙධො 232	සමොකාරි හොති 351
සඤ්ඤා සංඛාරෙ විඤ්ඤාණං රූපං අනන්තො සමනු පසංඝති 309	සමො ච සමපජානො 133
සඤ්ඤා 56	සත්ත අනුසයා 83
සඤ්ඤානානත්තං 211	සත්ත ඛිණාසවබ්බාති 96
සඤ්ඤාපි දිට්ඨිධ්මානං 300	සත්ත කඛිනනුපරමසංඝ 318
සඤ්ඤාහවො 61	සත්ත නිකායෙ 105
සඤ්ඤාමනාසිකාරා 98	සත්ත නිදදසවච්ඡුති 61
සඤ්ඤා විතනෙකසු 352	සත්තනාං සෙකඛානං 144
සඤ්ඤා විපල්ලාසො 408	සත්තනා ඤා සෙකඛානං 468
සඤ්ඤා විමොකෙඛා 386	සත්ත බොද්ධිකානි (අරියො) 446
සඤ්ඤා විචචෙධි 33	සත්ත විඤ්ඤාණධිතිසො 78
සඤ්ඤා වෙදසිත නිරොධං 216	සත්තසට්ඨිඤ්ඤාණානි 42
සඤ්ඤා සමුදයා 353	සත්තසත්තනිනං ඤාණානං 468
සඤ්ඤා නිරොධං 312	සත්ත හි මානෙති 387
සඤ්ඤානතං 194	සත්ත හි සංයොජනෙති 287
සඤ්ඤානෙනා එකත්ත විමොකෙඛා 386	සත්තා 433
සඤ්ඤාගට්ඨිති 168	සත්තා ගච්ඡන්ති සංසාරං 409
සඤ්ඤාගට්ඨිති 73	සත්තානං ආසයානුසයෙ 40
සඤ්ඤාගට්ඨිති 382	සත්තානං චුතුපපාත ඤාණාය 259
සඤ්ඤා 360	සත්ත පසංඝති 259, 267
සඤ්ඤාසංඝානං 240	සත්ති සමමුඛි භූතෙ 411
සති 98, 322	සත්ති සමමුඛි භූතො 411
සති චූචි 60	සත්ති සාසනං 348
	සත්ති සාසනෙ 348
	සද්ධිමි වරති 204
	සදෙවකසං 294, 295

පිටස්ථිකා.		පිටස්ථිකා.	
සදෙවමනුසාය	294	සනතවෙධින	417
සදෙසවිතනං	242	සනතවෙධා	67
සදෙසා වරති	204	සනතාපවෙධා	72, 362
සද්දං සුනා	516	සනති	273
සද්දමනුසායවෙසුං	440	සනතිකෙපි	486
සද්දහනෙතා පගණ්ණාති	383	සනතිකෙපි දුරෙ අභිවසාති	486
සද්දහනෙතා විමුනෙතාති		සනතිධිති	98, 488
සද්ධාවීමොකෙති 395, 396		සනතිධිනාවෙධා	71
සද්දතිතතනා පගණිතං	383	සනතිධිනා	191
සද්ද	55	සනතිපදෙ	185
සද්ධිමමසවණ්ණ	376, 466	සනෙතා	26, 293
සද්ධිය සද්ධි නිදියං		සනෙතා ව	26
අධිමොකෙති පතිධාපෙති 380		සනෙතා ව විහාරාධිගමො	373
සද්ධාධිමුනෙතා	361, 515	සනෙසෙති	226
සද්ධානුවාරි සවජ්ඣතං	396	සනෙසෙතා	212
සද්ධාබලං	67	සනතමනා	356
සද්ධාය අධිමුච්චති	435	සනතිසීදති	415
සද්ධාය අධිමුච්චනෙතා		සපරිසුර්ධානෙති	199
සිකති 161		සපරිසර්ණං සපරිසර්ණවං	378
සද්ධාය වරති	377	සපර්ණය	409
සද්ධාය විහරති	377	සපර්ණාසං විතනං භාවෙති	258
සද්ධාවිමුනෙතා	395, 515	සපුර්ණසංසෙවෙ	376, 467
සද්ධි නිදියං	60	සපුර්ණානං අදසායි	
සද්ධි නිදියං ධම්මො තං		සපුර්ණධම්මසා අනොවිදෙ	
ධම්මං පටිනෙතති 445		සපුර්ණධම්මෙ අවිනිනො	307
සද්ධි නිදියසා අධිමොකති		සපුර්ණ	305
මණ්ඩා පිටතිති මණ්ඩපෙය්‍යං 412		සබ්බානි	151
සද්ධි නිදියසා ආදිවිසොධනා	379	සබ්බං අභිසංකප්පි	
සද්ධි නිදියසා භාවනාය		සද්ධිනෙය්‍යං	296
ජණෙ උප්පජ්ජති 379		සබ්බං කායකමමං	473
සද්ධි නිදියසා විසෙතා	373	සබ්බං ජානාති	295
සද්ධි නිදියසා සමුදයො	373	සබ්බං තං	304
සද්ධි	371	සබ්බං පසාය ගමනියං	278
සද්ධා	267	සබ්බං හිකිවෙව් සවජ්ඣානබ්බං	97
සද්ධා පුග්ගලො තිකිති නිදියො 267		සබ්බං රූපං අති විමනො	
සද්ධා පුග්ගලො ස්වාකාරො 267		විවිදෙති එකං සමමසනං	
සද්ධා සද්ධි නිදියං		දුකිතො විවිදෙති එකං	
අධිමොකෙති පතිධාපෙති 380		සමමසනං අනතතනො	
සනතං	316	විවිදෙති එකං සමමසනං 174	
සනතං සුබ්බමං	356	සබ්බං සබ්බකමසබ්බකං	
		අනවසෙසං ජානාති 293	

පිටස්ඛිතා.	
සබ්බකායපරිසංවෙදී	215
සබ්බකායපරිසංවෙදී අස්ස	
සිසාමිති සිකති සබ්බ	
කායපරිසංවෙදී පස්ස	
සිසාමිති සිකති	337
සබ්බකායපරිසංවෙදී	
අස්සාසපස්සාසානං	
සංවරට්ඨන	354
සබ්බකිලෙසෙ	94, 374
සබ්බකපච්චිතං	448
සබ්බසුද්ධිනසුද්ධං	
අනාවරණසුද්ධං	41
සබ්බතතතාය	388
සබ්බත්ථගාමිතිං	454
සබ්බදස්සාවිතාය වුදෙධා	333
සබ්බදුක්ඛං උපච්චගං	409
සබ්බධම්මානං	28
සබ්බධම්මානං එකසකුහතා	
නානතෙතකතන පරිච්චෙධෙ	31
සබ්බධම්මෙ	394
සබ්බධි	388
සබ්බපණ්ඩිති	418
සබ්බව්‍යාපාදපරිසුඨා	
නෙති විමුච්චන	435
සබ්බසබ්බාරසමප්පා	
සබ්බුපට්ඨිපට්ඨස්සග්ගො	
තණ්හකම්මො විරුගො	
නිග්ගෙධො	462
සබ්බසබ්බාරෙ පරිච්චෙද	
පරිච්චුමනො සමනු	
පස්සනතාය	393
සබ්බසුද්ධකානං	459
සබ්බසො	388, 451
සබ්බසො ආසවට්ඨානී	
ගෙහි ධම්මෙහි	451
සබ්බාකාරෙන	473
සබ්බාහිනිවෙසෙහි	400
සබ්බාවතා දිට්ඨිසො	
අස්සාදදිට්ඨිසො	298, 314
සබ්බාවතා විභවදිට්ඨිසො	313, 314
සබ්බාවතා	388

පිටස්ඛිතා.	
සබ්බක	433
සබ්බක ජානාති	294
සබ්බක ධම්මා	44, 473
සබ්බක ධම්මා එකසකුහතිතා	226
සබ්බකපි අකුසලා ධම්මා	321, 401
සබ්බකපි කුසලා ධම්මා	401
සබ්බකසං දෙව්‍යානං	501
සබ්බකසං පක්ඛිනං	501
සබ්බකසං පාණානං	435
සබ්බක සබ්බාරා	43
සබ්බකසෙසුද්ධි විණ්ණස	
වානං තත්ථ තත්ථ	
පසුද්ධි ජුට්ඨානි	374
සබ්බක සත්තා	45
සබ්බකො සුද්ධො	297
සබ්බකො දිට්ඨො	297
සබ්බකො එසසිනො	297
සබ්බකො විදිනො	"
සබ්බකො සච්ඡිකනො	"
සබ්බකො සබ්බකසො	294, 295
සබ්බකො වාරිනො	378
සබ්බකො සුද්ධො	459
සබ්බකො	463
සබ්බකො සුද්ධො	460, 461
සබ්බකො	355
සබ්බකො ආදියති	167
සබ්බකො එසසිති සමාධි	167
සබ්බකො කොතනො	167
සබ්බකො කොසති	167
සබ්බකො පටිපථස්ස විසමං	
නා පටිපථස්ස	167
සබ්බකො	72
සබ්බකො සමනො	372
සබ්බකො	334
සබ්බකො වා බ්‍රාහ්මණො වා	372
සබ්බකො සුද්ධො	372
සබ්බකො සමනො	389
සබ්බකො	303
සබ්බකො නිශාමං	520
සබ්බකො	353

	පිටිසිංහා.
සමන්තසුඛ පටිවිජ්ඣානි	354
සමප්පෝ	332
සමප්තිමිත්තං	325
සමප්තිමිත්තපුට්ඨානකුසලො	381
සමප්පුබ්බසමං	
විපස්සනංභාවෙනි	415
සමප්ඛලං විපස්සනාඛලං	449
සමප්ඛලං	216
සමප්වසෙන	191
සමප්ථං ච විපස්සනා ච	88
සමධම්මො	432
සමධිකානි	320
සමන්තවකු	383
සමන්තවකුති	
කෙනාට්ඨින සමන්තවකු	297
සමන්තාගතං	260, 274, 291, 476, 520
සමන්තාගතතො	28
සමන්තාගතස්ස	108
සමයං	366
සමයට්ඨං	72
සමයවිමොකො	386, 391
සමසිකතිතා	378
සමසීසට්ඨි සද්දං	29
සමාගමො	109
සමාදානං විත්තං	215, 346
සමාදානිකා යථා චෙ විපස්සති	198
සමාදානට්ඨං	67
සමාදින්නං	303
සමාධිං සමාපජ්ජන්තානං	92
සමාධිං සමාපන්නානං	92
සමාධි	213, 378
සමාධි කාමාසවා	
විමුක්තො ගොති	418
සමාධිකුසලතා	162, 164
සමාධිජං	130
සමාධි ඡේයං	60, 360
සමාධිඛලං සමමාසමාධි	360
සමාධිභාවනාමයෙ සද්දං	11
සමාධියති	415

	පිටිසිංහා.
සමාධිවිථාරා ඉද්ධි	480
සමාධිසමපන්නං	327
සමාධිස්ස අභිනිභාරකුසලතා	163
සමාධිස්ස කලලතා කුසලතා	,,
සමාධිස්ස ගොවරකුසලතා	,,
සමාධිස්ස සිතිකුසලතා	162
සමාධිස්ස වුට්ඨානකුසලතා	163
සමාධිස්ස සමාධිට්ඨං	166
සමාධිස්ස සමපන්නකුසලතා	162
සමානාභාගායුගනදා	
චන්තරෙ	197
සමානා චරති	204
සමාපජ්ජති	213, 218
සමාපන්නකුසලතා	164
සමාපන්නානානෙන්ත	25
සමාපන්නියො	378
සමාපන්නස්ස	206
සමාරකස්ස	294, 295
සමාතිතං	242, 331
සමාතිනෙ විනෙන්ත	210
සමාතිනෙ න විනෙන්ත	210
සමුච්ඡිද්දනති	448
සමුච්ඡිද්දනට්ඨින	
බයෙ සද්දං	76
සමුච්ඡිද්දප්පභාණං	85
සමුච්ඡිද්දවිවෙකො	514
සමුච්ඡිද්දවිසුද්ධියො	371
සමුට්ඨානට්ඨින	300
සමුට්ඨානට්ඨං	68
සමුදයට්ඨිති	168
සමුදයට්ඨි බයෙ සද්දං	200
සමුදයනිරොධෙන	362
සමුදයනිරොධො	64
සමුදයවඤ්ඤා නිරොධවඤ්ඤා	445
සමුදයසච්චං	427
සමුදයො	64, 94, 183, 243
සමුදගතං	201
සමුදචරනති	98
සමුදදවණ්ණං	490

පිටිකිරීම.		පිටිකිරීම.	
සමම	328	සමමාදිවයි	113, 265
සමමා	167	සමමාදිවයි පවමයාපි වෙදසිත.	229
සමමාදහමණ පඤ්ඤා	33	සමමාදිවයිමගො	416
සමමාධානං	109	සමමාදිවයිසා	68, 514
සමමාධානවෙසා	71	සමමාදිවයිවූපම	
සමමාධානෙති	353	පවමයාපි වෙදසිත.	229
සමමාහං	242	සමමාදිවයිසමාදානා	409
සමමාහං විතමොහං	242	සමමාපටිපනනානං	377
සමමාහංවරති	204	සමමාචාචා	68, 113
සමප කමපි	441	සමමාචායාමො	68, 113
සමපජඤ්ඤා	265	සමමාචිමුතති	230, 450
සමපජානසා	28, 459	සමමාසකපො	68 113
සමපජානො	123, 222, 501	සමමාසති	68, 113
සමපජානො හුතා	324	සමමාසමාධි	68, 113
සමපනතිහවලොකො	268	සමමා සමුච්ඡිදාති	223
සමපනතිසංහවලොකො	268	සමමා සමුච්ඡි නතා හොනති	199
සමපනනදිවයිතිපිසො	316	සමමා සමුච්ඡිදො	28
සමපසුතනපවමයා		සමමාසමුච්ඡිදානං	150, 151
හොනති	395, 404	සමෙප කතායනධමමො	477
සමපසුතනා	263	සමෙබ්බාධාය	152, 439
සමපරුසිකො උනනානො	473	සමෙමාහා අඤ්ඤාණං	392
සමපදිවනනති	281, 287	සමෙමාහාහිතිවෙසං	94
සමපවෙදි	441	සං අභිඤ්ඤා සච්ඡි කතා	372, 455
සමපසාදනං	129	සංමඤ්ඤා	332
සමපහංසනතිමිනතු		සංමඤ්ඤානවෙධින	372
පට්ඨානකුසලො	381	සරුහංචා	242
සංපහංසනා	325	සරුහා	204
සමපහංසනා පරිසොසානං	326	සරුහා වරති	204
සමච්ඡාපො	155, 156	සරුහං විතනං	520
සමච්ඡෙසා	55	සරීරං	269
සමුච්ඡිකානවෙධි	71	සරෙන විඤ්ඤාපෙසි	490
සමකවනති	243	සලකකිණං	264, 266
සමච්ඡාපධානං	69, 371, 445	සලපති	448
සමසමනෙ ඤ්ඤාණං	13	සලානං උද්ධුතා	278
සමමාආජ්චෙන	117	සලලබ්ධිමො ඤ්ඤාණං	30
සමමා ආජ්චො	68, 113	සවණං	5
සමමා කමමනෙතා	68, 113	සවණෙන වූදො	372
සමමාඤ්ඤාණං	230, 450	සවිචිතිච්ඡා වරති	204
සමමාදිවයි සිකතිති		සවිතනනං සවිමාරං	127
සෙබ්බලං	450	සවිතනනසමිච්ඡාරො	161

	පිටියිඛිකා.
සථව	316
සසංකාරපරිනිබ්බාසියස	319
සසලො	278
සසුනදිට්ඨි	301
සසුනවාද්‍ය	311
සසුනෙන වා	231, 459
සසුනො	269, 312
සසුනො ව අසසුනො ව	312
සසුනො ලොකො	269
සසුනමණ්ඩාහමණියා	294
සසුනමණ්ඩාහමණියා පජාය සදෙවමනුසාය	295
සහගතා	263, 435
සහජාතපච්චයා	
හොනති	395, 403, 404
සහජාතපරිවාරා	263
සහජාතා	263
සහජාතානං ධම්මානං	
උපස්මිතනාය	410
සහජාතාදයො පක්ඛිඤ්ජනා	435
සලායතනපච්චයා එසො	247
සාකච්ඡං සමාපජ්ජති	488
සාකාරං සඋදෙදසං	257
සාදේය්‍යං	224, 476
සානං	358
සානං සුඛං වෙදසිතං	359
සානරූපං	273
සාන සහගතා	87
සාධුකං අජ්ඣුපෙක්ඛති	379
සාධුකං පග්ගණ්ණාති	379
සානුසයා චරති	204
සාමං	332
සාමඤ්ඤස්ථං	372
සාමඤ්ඤඵලාති	209, 447
සාමසිකා සාමසිකවිමොකෙකා	391
සාමසිකො	386
සාමාවතී	498
සාමිසං	66, 186
සාමිසං අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං	520
සාමිසං දුක්ඛං වෙදනං	520

	පිටියිඛිකා.
සාමිසං වා	293
සාමිසං සුඛවෙදනං	520
සාමිසො	386
සායණනසමයං	93
සාරමිතො	476
සාරාද්‍යනාහිනිවෙසං	94
සාරිපුත්තසමා	474
සාලොකිතා	110, 334
සාවකපාරමිප්පකෙනා	479
සාවකසාධාරණානි	42, 297
සාවජ්ජං	408
සාවජ්ජියං	367
සායවො	286
සික්ඛති	358, 354
සික්ඛා	67
සියා	396
සියා අකුසලං	426
සියා අබ්‍යාකතං	426
සියා කුසලං	426
සියාති අඤ්ඤායෙව	398
සියාති කථං ව සියා	392
සියා තීනි සමානි	426
සියා හවදිට්ඨියො සියා	
විභවදිට්ඨියො	313
සිඝ්‍රපඤ්ඤා	477
සිඝ්‍රසිඝ්‍රං	478
සිලං නියාය	513
සිලක්ඛනා	478
සිලබ්ධිපරාමාසො	198
සිලබ්‍යසනං	108
සිලමයෙ ඤ්ණං	10
සිලවිසුඤ්ඤා	76, 356, 437
සිලාති	141, 151, 478
සිලානුසාති	162, 214
සිත්තං	223
සිත්තනාදං නදති	453
සුක්ඛං	408
සුඛං	55, 66, 358, 426
සුඛං උපපජ්ජති	379, 419

පිටිවිකිකා.		පිටිවිකිකා.	
සුබං පටිවුණකි	432	සුඤ්ඤතෙ	213
සුබං වෙදනං	520	සුඤ්ඤතෙ අභිමුඛතතා	216
සුබං වෙදෙති	210	සුඤ්ඤතෙ පඤ්ඤා	34
සුබං සුපති	432	සුඤ්ඤතො	394
සුබං සොමනස්සං	373	සුඤ්ඤතො ච උපට්ඨානං	183
සුබඤ්ඤ කායෙන		සුඤ්ඤතො විමොක්ඛා	383
පටිසංවෙදෙති	133	සුඤ්ඤතො විහාරො	215
සුබපටිසංවෙදිතා	346	සුඤ්ඤතො සමාධි	165
සුබවිපාකං	408	සුඤ්ඤමිදං	386
සුබසඤ්ඤඤ්ඤ ලුහුසඤ්ඤඤ්ඤ	35	සුඤ්ඤමිදං අනෙතන වා	386
සුබසඤ්ඤඤ්ඤ ලුහු		සුඤ්ඤසුඤ්ඤ	458
සඤ්ඤඤ්ඤ ඔක්කමිකා	487	සුඤ්ඤගාරගතො වා	336
සුබසඤ්ඤඤ්ඤ ලුහු		සුඤ්ඤ ලොකො සුඤ්ඤ	
සඤ්ඤඤ්ඤ කායෙ	235	ලොකොති හනෙන වුවිති	458
ඔක්කමිකා විහරති	235	සුතං	295, 365
සුබස්ස ච පභාණං දුක්ඛස්ස ච		සුතමයෙ ඤ්ඤං	9
පභාණං	134	සුතනනතකඛකේ	371
සුභිතතතා	435	සුතාන සංචරෙ පඤ්ඤා	9
සුභිනො	210	සුද්ධිතං ගතො	317
සුභිඤ්ඤං	60	සුපතිට්ඨිතා	330
සුභි අනතානං පරිහරනතු	433	සුප්පභිණ්ණතා	371
සුමුද්දං	408	සුභනෙතව අභිමුඛතො	385
සුමුමං; හිතං වා පණිතං වා	173	සුමනසිකතතතා	357
සුමුමතරං	351	සුවණ්ණේ	259
සුමුමසද්දනිමිතතා		සුවිපඤ්ඤාපයො	267
රමමණනාසි	357	සුවිපඤ්ඤාපයෙ	
සුමුමානං	240	දුට්ඨපඤ්ඤාපයෙ	266
සුමො	167	සුවිමුඛතවෙට්ඨා	71
සුමතෙ	259	සුවිමුඛතා	435
සුග්ගතිතතතා	357	සුසමාරද්ධා	329
සුග්ගතිතං කරොති	387	සුසමාරද්ධාති මෙ හොති	431
සුඤ්ඤං	459	සුසමාරද්ධාවෙට්ඨා	71
සුඤ්ඤං අනෙතන වා		සුසමාරද්ධාය	432
අනනනියෙතන වා	458	සුසමාරද්ධා	432
සුඤ්ඤතවෙට්ඨන	417	සුසමුග්ගතවෙට්ඨා	71
සුඤ්ඤතවෙට්ඨා	67	සුසමුග්ගතා	435
සුඤ්ඤතවිහාරෙන වා	189	සුසමුග්ගතතතා	331
සුඤ්ඤතානුපස්සනා	74	සුපධාරිතං උපධාරෙති	387
සුඤ්ඤතාය ව ධාතුයා	394	සුපධාරිතතතා	357
අඤ්ඤතුපට්ඨානකුසලො	382	සෙබපටිසමිතිදප්පනෙතා	479

	පිටුවකිනා.
සෙබො	349
සෙකඩපරියන්තන පරිසුරකාරී	143
සෙකඩසා	187
සෙකෙබා තිණණං	
සංයෝජනානං පණිණිතනා	191
සෙකෙබා	381
සෙට්ඨං	462
සෙට්ඨො	436
සෙනා	501
සෙය්‍යථාපි	357, 491, 512
සෙය්‍යථාපි ආකාසෙ	237
සෙය්‍යථාපි උකඛිතනාසිකෙ	
වඩකෙ	268
සෙය්‍යථාපි රුකෙබා	328
සෙය්‍යපීඳං	110, 250
සෙවතො	371
සෙවනනං	271
සෙවනති	273
සො	284, 235, 386, 490, 520
සො අනෙතා වෙව ලොකො ව	310
සො අනෙතා	310
සො ආවුසො සමයො	415
සො ඉමං ලොකං පහාසෙති	329
සො එවං පජානාති	241
සොකසල්ලං	108
සොකො	66, 108, 185
සොවනා	108
සොවිතතනං	108
සොතං	55
සො තනො වුතො අමුත්‍ර	
උදපාදිං	257
සො තථා භාවිතෙන විතෙන න	248
සො තත්ථ	160
සොතධාතුපිසුද්ධි ඤාණං	36
සොතං මග්ගං	415
සොතාපනතිඵලං	75
සොතාපනතිඵලසමාපනති	75
සොතාපනතිමග්ගං	
පටිලාභත්ථාය	191
සොතාපනතිමග්ගකඩණේ	
ජාතා ධම්මො	263

	පිටුවකිනා.
සොතාපනතිමග්ගං	75
සොතාපනතිමග්ගං	
දිට්ඨිට්ඨානසමුත්තානො	298
සොතාපනතිමග්ගසු	375
සොතාපනතසා	469
සොතාපනතා	319
සොතාපිඨානං	141
සොතාච්ඡානෙ	
පඤ්ඤ සුතමයෙ ඤාණං	8
සොති ගතට්ඨො වා	
සොති පඤ්ඤානො වා	334
සොති ඤායං	59
සො තෙන සද්දං සුඤ්ඤා	501
සො දිඤ්ඤාය සොතධාතුපා	241
සො දිස්සමානෙනාපි	490
සො පකතිවණ්ණං විජ්ඣිතා	490
සොමනසා	426
සොමනසා	
දොමනසානං අත්ථබ්බමා	134
සොමනසාය සංවත්තනති	159
සොමනසසි ඤායං	60
සො සතො ව අස්සසති	
සතො පස්සසති	326
සො සමග්ගො	419
සොලසමුලාති	481
සොලසවජ්ජකං	320
සොලසවජ්ජකං ආනාපාන	
සතිසමාධිං භාවයතො	320
සොලසවජ්ජකං ආනාපාන සති	
සමාධිං භාවයතො සමධිකාති	
වෙ ඤාණසතාති	
උපපජ්ජනති	319
සොලසති	28
සොලසති ආකාරෙති	321
සොලසති ඤාණවරියාති	217
සොකාරෙ වාකාරෙ	266
සොධිට්ඨිතං	330, 435
සොලසකතා	435
සඤ්ඤා	511
සතවිකඛිතතනං	166

588 පටිසමන්දමයෙහිවිකට්ඨාය සංවණ්ණිනපද්‍යනං අනුකකමණිකා.

පිටස්ඛකා.		පිටස්ඛකා.	
තඤ්චාසෙ තොතු	486	තිනො	165, 438
තදයං	359	තෙට්ඨනො	206
තරුයමානා	316	තෙට්ඨමකායනො	275
භානභාගියා	43	තෙතට්ඨන මයො	200
භාසපඤ්ඤා	466, 477	තෙතු	169
භාසපඤ්ඤා පටිභාන		තෙතුට්ඨිති පච්චයට්ඨිති	168
පටිසමන්ද	466	තෙතුට්ඨා	67, 73
භාසබ්‍රලො	478	තෙතුනිරේඛා දුක්ඛ	
තිරි	449	නිරේඛො	513
තිරිබලං	449	තෙතුනිරේඛෙන	362
තිරිසති	456	තෙතුපච්චයො ච	511
තිනා	92	තොති ච න ච තොති	311
තිනාභිමුත්තිකා	273	තොති තථාගතො	270
තිනෙ	259		

නිවසිනාවා'සං සද්ධම්මපසකාසනියා නාම

පටිසමන්දමයෙහිවිකට්ඨාය

සංවණ්ණිනපද්‍යනං අනුකකමණිකාති.

